സംസ്കൃതനാടകതർജ്ജമകൾ

(ഭാസ-കാളിദാസ-ഭാസ്കര-വത്സരാജനാടകങ്ങൾ)

വള്ളത്തോൾ

സംസ്കൃതനാടകതർജ്ജമകൾ

(ഭാസ-കാളിദാസ-ഭാസ്കര-വത്സരാജനാടകങ്ങൾ)

UNIVERSITY LIBRARY.
2 MAY 1981
MADRAS.

വള്ളത്തോൾ

Samskritanatakatharjamakal
Vallathol
1978 ഡിസംബർ
ഒന്നാംപതിപ്പ്,
വില 30ക.
പ്രസാധകർ:
വള്ളത്തോൾ ഗ്രന്ഥാലയം
ചെറുതുരുത്തി
അച്ചടി:
വള്ളത്തോൾ പ്രസ്സ്,
ചെറുതുരുത്തി

മഹാകവി വള്ളത്തോളിന്റെ ജന്മശതാബ്ദി
പ്രമാണിച്ച് പ്രസിദ്ധീകരിക്കുന്നത്.

319857
MADRAS UNIVERSITY
5 MAR 2003
CHENNAI-600

തിരനോട്ടം

മഹാകവി വള്ളത്തോൾ നാരായണമേനോന്റെ ജന്മശതാബ്ദിയോടനുബന്ധിച്ച്, അദ്ദേഹത്തിന്റെ പാദപാംസുക്കളാലും ജീവിതവിഭൂതികളാലും ചിരകൃതജ്ഞമായ ചെറുതുരുത്തി വള്ളത്തോൾ ഗ്രന്ഥാലയത്തിൽനിന്നും മഹാകവിയുടെ സംസ്കൃത നാടകപരിഭാഷകൾ സമാഹരിച്ച് പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുന്നതു് സർവഥാ ശ്ലാഘ്യമായ ഒരു കൃത്യമാണ്. ഉഡുപത്തിന്റെ സാഗരതരണാഭിവാഞ്ഛപോലെ, പ്രസ്തുത സമാഹാരത്തിന് ഒരു ഉപോദ്ഘാതം രചിക്കുന്നതിനുള്ള ഈ എളിയ ഉദ്യമം നിരന്തരം കലാകേളികൾ കേട്ടും നിതാന്തമായി പ്രോല്ലാസപ്രസരണം നടത്തുന്ന നിളാനദിയുടെ ഊർമിമാലകൾക്കെങ്കിലും വരണീയമായിത്തോന്നിയാൽ അതു് ആത്മസംതൃപ്തിജനകമായിരിക്കും. അല്ലെങ്കിൽ, മഹാകവിസ്മരണയ്ക്കുമുമ്പിൽ ഈയുള്ളവന്റെ വൈഖരീപൂജ ഇമ്മട്ടിലാവട്ടെ.

ഭാരതത്തിന്റെയോ കേരളത്തിന്റെയോ നാടകപാരമ്പര്യത്തെപ്പററി സത്യണാഭ്യവഹാരിയായ ഒരു പുനർവിചാരണത്തിന്റെ ആവശ്യം ഇവിടെ ഉണ്ടെന്നു തോന്നുന്നില്ല. ഇന്നേയ്ക്കു് എൺപത്തിയേഴുവഷം മുൻപാണ് പ്രൊഫസർ സിൽവിയൻ ലേവി ഭാരതീയനാടകവേദിയെപ്പററി 'ലേ തീയേററർ ഇൻഡിയൻ' എന്ന പ്രാമാണികഗ്രന്ഥം രചിച്ചതു്. [1] പ്രൊ. ഷ്േറാഡർ, റിച്ചാർഡ് പിസ്കൽ, ഹെർട്ടൽ, സർ ഡബ്ല്യു റിഡ്ജ്വേ, ല്യൂഡേഴ്സ്, സ്റ്റെൻ കൊനോവ്, എ. ബെരിഡേൽ കീത്ത്, ജാക്കോബി, ഹേയ്മൻ ഹോറസ് വിൽസൺ തുടങ്ങിയ പാശ്ചാത്യ പണ്ഡിതന്മാർ [2] ഭാരതീയ

---

1. Prof. Sylvain Levi—Le Theatre Indian
2. Prof· Von schroder, Richard Pischel, Hertel Sir W. Ridgeway, Liiders, Sten Konov, A. Berriedale Keith, Jacobi, Heyman Horace Wilson

നാടകവേദിയെപ്പററി സശ്രദ്ധവും സപരികരവുമായ പഠനം നടത്തി അനേകം വിഷയങ്ങൾ ഗവേഷകരുടെയും സഹൃദയരുടെയും പരിഗണനയ്ക്കു വിധേയമാക്കിയിട്ടുണ്ട്. ക്രിസ്ത്വബ്ദം 1906-ൽ സംസ്കൃതനാടക-നാടകപഠനസൂചിക മോണ്ട് ഗോമെറി ഷൂളർ രചിക്കുകയുണ്ടായി.[1] 1789-ലാണ് സർ വില്യം ജോൺസ് ശാകുന്തളം പാശ്ചാത്യലോകത്തിനു പരിചയപ്പെടുത്തിക്കൊടുത്തത്. ഗയ്റേറയെപ്പോലെയുള്ള ജമ്മൻ പണ്ഡിതന്മാരും ആകൃതിയുടെ മഹത്വത്തെ വിസ്മാപകമായി വർണിച്ചിട്ടുണ്ട്. സംസ്കൃതനാടകപാരമ്പര്യത്തെപ്പററി അഭിനന്ദനവും വിമർശനവും ഉണ്ടായിട്ടുണ്ട്. മോണ്ട്ഗോമെറി ഷൂളർതന്നെ ഇപ്രകാരം രേഖപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു. ''അതിൻെറ പ്രാദുർഭാവം എങ്ങനെതന്നെ ആയിരുന്നാലും, ഭാരതത്തിൽ നാടകം അത്യധികം സംഫുല്ലമായിട്ടുണ്ട്, ഉന്നതവികാസം നേടിയിട്ടുണ്ട്......സംസ്കൃതനാടകം വളരെയധികം നിയമാധിഷ്ഠിതമാണ് എന്നതാണതിൻെറ ഏററവും വലിയ ന്യൂനത. തത്ഫലമായി, പഴകിയ വ്യവസ്ഥാപിത രൂപത്തിനും തലനാരിഴകീറുന്ന ഭാവാഭിനയങ്ങൾക്കും വിധേയമായി മൗലികത്വവും ജീവനും വിനഷ്ടമാകുന്നു.''[2] സംസ്കൃതനാടകവേദിയെ തരംതാഴ്ത്തിക്കാണിക്കാനുള്ള ഒരു യത്നമാണെന്നു കണക്കാക്കേണ്ടതില്ല, പാശ്ചാത്യദൃഷ്ടിയിൽ കണ്ട ന്യൂനത ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചു എന്നേ കരുതേണ്ടതുള്ളു. യഥാർത്ഥത്തിൽ, സംസ്കൃതനാടകപാരമ്പര്യം സാമ്പ്രദായികത്വത്തിൻെറയും വ്യവസ്ഥാപിതത്വത്തിൻെറയും ചട്ടക്കൂട്ടിൽ ഒതുങ്ങിക്കഴിയുകയായിരുന്നുവല്ലോ. അതുകൊണ്ടുതന്നെയല്ലേ അവയ്ക്കു അർഹമായ പ്രചാരം പില്ക്കാലത്ത് ലഭിക്കാതെ വന്നതും. ഭാഷാപരമായ പ്രചാരക്കുറവും ഒരു ഗണനീയ ഘടകമാണ്. കാരണങ്ങൾ പലതും കണ്ടെത്തി ഒരു സത്യം അംഗീകരിക്കുകയും വേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ആധുനികഭാരതീയ നാടകവേദിയും കേരളീയ നാടക

---

1. Montgomery Schuyler—A bibliography of the Sanskrit Drama.
2. "Whatever may have been its beginnings, it is certain that the drama flowrished in India and had a high development ....but it must be acknowledged that the great defect the Sanskrit Drama is that in general it is too conventional, with the result, that originality and life are Sacrificed for a hacknayed arrangement and Stereotyped manipulation threadbare sentiments and action." Ibid. PP 2—3

വേദിയും പഴയസംസ്കൃതനാടകസ്വരൂപത്തിൽ നിന്നും അതിദൂരെയാണു്.

പ്രാചീനകാലത്തെ സംസ്കൃതനാടകാവതരണം സംബന്ധിച്ചും അപൂർവ്വം വിവരങ്ങളേ ലഭിച്ചിട്ടുള്ളു. നാടകവേദിയെപ്പററിയും അഭിനയവിഷയങ്ങളെക്കുറിച്ചും മററും ഭരതമുനി നാട്യശാസ്ത്രത്തിൽ വിസ്തരമായി പ്രതിപാദിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിലും കേരളത്തിലെ കൂത്തമ്പലങ്ങൾ അല്ലാതെ മറെറങ്ങും ഒരു പ്രാചീനപ്രേക്ഷണഗൃഹവും കണ്ടെത്തിയതായി അറിവില്ല. ഛോട്ടാനാഗപ്പൂരിനു സമീപം രാംഗാർ ഹിൽസിൽ, നാട്യഗൃഹമാതൃകയിലുള്ള ചില അവശിഷ്ടങ്ങൾ കണ്ടിട്ടുള്ളതായി, 1894-ൽ അവിടം സന്ദർശിച്ച തിയോഡോർ ബ്ലോക്കു് [1] രേഖപ്പെടുത്തുന്നു. കെ ആർ. ഔസിലിയാണു് പ്രസ്തുത സ്ഥലം ആദ്യം സന്ദർശിച്ചതു്. ഖാർഷിയാ റെയിൽവെ സ്റ്റേഷനിൽ നിന്നും നൂറു മൈൽ അകലെ സിർഗുജാ എസ്റ്റേററ്—ലഖൻപുരം സെമിന്ദാരിയിൽ പെട്ട ഒരു കുന്നു്, രഘുനാഥക്ഷേത്രം, ശിവക്ഷേത്രം, അഷ്ടഭുജദുർഗ്ഗാക്ഷേത്രം, സീതാ-ലക്ഷ്മണ-മഹാവീരക്ഷേത്രങ്ങൾ എന്നിവ അവിടെയുണ്ടു്. ശിലാലിപിയിൽ രേഖകളുള്ള രണ്ടു ഗുഹകളും അവിടെയുണ്ടു്. കുന്നിനു വടക്കു് 180 അടി ദൂരമുള്ളതും ഹാഥിപ്പോൾ എന്നു പേരുള്ളതുമായ ഒരു തുരങ്കം; പിന്നെ രണ്ടു ഗുഹകൾ--വടക്കേ ഗുഹ സിതബെംഗ [2], തെക്കെ ഗുഹ ജോഗിമാറ [3]. സിതബെംഗയിൽ തൂക്കിയിട്ട യവനിക, ഇരിപ്പിടങ്ങൾ, സോപാനം, അൻപതു പേക്കു് ഇരിക്കാവുന്നതും അർദ്ധവൃത്താകൃതിയിലുള്ളതുമായ പ്രേക്ഷണഗൃഹം, പ്ലാററ്ഫോം എന്നിവയുണ്ടു്. ഗുഹയിൽ രേഖപ്പെടുത്തിയിട്ടുള്ള കാര്യം അപൂർണ്ണമായി ലബ്ധമായിട്ടുമുണ്ടു്—(അർത്ഥം വ്യക്തമല്ല).

'ആദിപയന്തിഹേദയം
സഭാബഗരകവയോയേരതയം
ദിബ്വസംതിയ ഹസവമഭ്രതേ
കുദ്ധാസ്പദം ഏവം അലംഗ.'

---

1. Theodor Block—Archeological Survey of India, Report—1903—4; A. B. Keith,—The Sanskrit Drama.
2. Sitabenga
3. Jogimara.

വേദിക്കു് ബി. സി. 300വരെ പഴക്കം ഉണ്ടെന്നാണു് തിയോഡോർ ബ്ലോക്കു് അനുമാനിച്ചിട്ടുള്ളതു്. ജോഗിമാറ ഗുഹയിൽ ചില രേഖകളും ചിത്രങ്ങളും ഉണ്ടു്. ഈ ഗുഹാന്തരങ്ങൾ യവന ആംഫി തിയേറ്റർ മാതൃകയിലുള്ളവയാണെന്നാണു് ബ്ലോക്കിന്റെ അഭിപ്രായം.

ക്രിസ്ത്വബ്ദം 200-ലേതെന്നു് അനുമാനിക്കപ്പെടുന്നതും നാസിക്കിൽ നിന്നു് ലഭിച്ചതുമായ ശാസനവും, ബി. സി. രണ്ടാം നൂററാണ്ടിലേതെന്നു് കരുതപ്പെടുന്നതും കലിംഗദേശത്തു് ഖരവേലയിൽ ഹതിഗുംഫയിലുള്ളതുമായ ഒരു രേഖയും പ്രാചീന നാടകപ്രവൎത്തനത്തിനു് തെളിവു നല്കുന്നു. മധ്യപ്രദേശത്തു് ഛാതു്സ്ഹാറിൽ അംബികാപുർ എന്ന സ്ഥലത്തും ഏതോ ചില അവശിഷ്ടങ്ങൾ കണ്ടെത്തിയതായി അറിയുന്നു. ഇതെല്ലാം ഒഴികെ, കേരളത്തിനു പുറമേ നിലനിന്നിരുന്ന സംസ്കൃതനാടകാഭിനയ പാരമ്പര്യത്തെപ്പററി അധികം അറിവുകൾ പകരാനോ നേടാനോ അന്വേഷകൎക്കു് സാധിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു് തോന്നുന്നില്ല.

ഭവഭൂതിയുടെ ഉത്തരരാമചരിതത്തിലെ അന്തൎന്നാടകവും, ദാമോദരഗുപ്തന്റെ 'കുട്ടനീമത'ത്തിൽ ശ്രീ. ഹർഷന്റെ രത്നാവലീനാടികയുടെ ആദ്യങ്കം കാശിയിൽ അവതരിപ്പിച്ചതിനെപ്പററിയുള്ള വിവരണവുമാണു് സംസ്കൃതനാടകാഭിനയത്തെപ്പററി നമുക്കു് ലഭ്യമായിട്ടുള്ള ഇതരാവലംബം. [1] കുട്ടനീമതത്തിലെ പരാമർശം കേരളത്തിലെ കൂടിയാട്ട അഭിനയസമ്പ്രദായത്തോടു സമാനമാണെന്നു് പണ്ഡിതന്മാർ അനുമാനിക്കുന്നു.

---

1. കുട്ടനീമതം—ശ്ലോകം 379—

'വ്യസ്തഃ കസാനുബന്ധ,ദനവരതമുരോഹന്തി ഹാരോഽയമസ്യാഃ
സ്രസ്തഃസ്രഗ്ദാമശോഭാംത്യജന്തി വിരചിതാമാകുലഃ കേശപാശഃ
ക്ഷീഭായാന്നൂപുരൗ ച ദ്വിഗുണ തരമിമൗ ക്രന്ദതഃ പാദലഗ്നൌ
ക്രീഡന്ത്യാഃ പീഡയേവസ്തനഭരവിഹമന്മന്യ ഭംഗാനപേക്ഷം''

ഈ രത്നാവലീപദ്യത്തിന്റെ ഓരോ പാദവും എങ്ങനെ അഭിനയിക്കുണമെന്നു് കുട്ടനീമതം വ്യക്തമാക്കുന്നു.

'കരപീഡനോപമർദ്ദവ്യതികരസമയേകദൎത്ഥ്യമനോഽപി
സ്തനമണ്ഡലേസ്ഥിതോഽഹം, ത്വം പുനരാകൃഷ്യകൃത്രചിൽ ക്ഷിപ്തഃ
അധുനാന്തരയസി മാമിതികോപാദിവവാരവാണമഭിരാമം
ബഹുചിത്രപദന്യാസൈർവല്ഗന്ത്യാ ഹന്തി ഹാര ഉച്ചലിതഃ

നാട്യകലയെപ്പററി ലഭിച്ചിട്ടുള്ള ഏററവും പ്രാമാണികഗ്രന്ഥം ഭരതമുനിയുടെ നാട്യശാസ്ത്രം തന്നെയാണ്. ക്രിസ്തുവർഷാരംഭശതകങ്ങളിലെന്നോ വിരചിതമായ പ്രസ്തുതകൃതി 1894-ലാണ് ആദ്യമായി പുസ്തകരൂപത്തിൽ 'കാവ്യമാലാ' പ്രസാധകന്മാർ പ്രകാശിപ്പിച്ചതു്. പൂർണ്ണമോ ഭാഗികമോ ആയ അനേകം ഭാഷാന്തരീകരണങ്ങളും ഉണ്ടായിട്ടുണ്ടു്. നാട്യശാസ്ത്രത്തിനു് അഭിനവഗുപ്താചാര്യർ രചിച്ച അഭിനവഭാരതി എന്ന വ്യാഖ്യാനം സവിശേഷപ്രാധാന്യമർഹിക്കുന്നു. ധനഞ്ജയകൃതമായ ദശരൂപകം, അതിനു് ധനികൻ രചിച്ച വ്യാഖ്യാനം, ആചാര്യദണ്ഡിയുടെ അഭിനയദർപ്പണം, പുണ്ഡരീകൻെറ നാടകലക്ഷണം, രൂപഗോസ്വാമിയുടെ നാടകചന്ദ്രികാലങ്കാരം, രാമചന്ദ്രൻെറ നാട്യദർപ്പണം, ശിങ്ഗധരണീശൻെറ നാടകപരിഭാഷ, ശ്രീകണ്ഠകൻെറ രസകൗമുദി നാട്യശാസ്ത്രേ, സുന്ദരമിശ്രൻെറ നാട്യപ്രദീപം, ത്രിലോചനാദിത്യൻെറ നാട്യലോചനം, ത്ര്യംബകൻെറ നാടകദീപം, വസന്തരാജൻെറ നാട്യശാസ്ത്രം 1 വിശ്വനാഥകവിരാജൻെറ സാഹിത്യദർപ്പണം, കാർത്തികതിരുനാൾ ബാലരാമവർമ്മമഹാരാജാവിൻെറ ബാലരാമഭരതം അജ്ഞാതകർത്തൃകമായ വ്യംഗ്യവ്യാഖ്യ, 2 ഒരു ചാക്യാരുടേയോ ഉദ്ദണ്ഡശാസ്ത്രികളുടേയോ എന്നു സംശയിക്കപ്പെടുന്ന നടാങ്കുശം തുടങ്ങി നാട്യകലാസ്പദങ്ങളായ ഒട്ടേറെ ശാസ്ത്രഗ്രന്ഥങ്ങൾ രചിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടു്. അഭിജ്ഞാനശാകുന്തളാദിനാടകങ്ങൾക്കു വിമർശനങ്ങളും പലതുണ്ടു്. ഭാരതീയനാട്യസങ്കേതങ്ങളെപ്പററി സനിഷ്കർഷം പഠിച്ച പാശ്ചാത്യപണ്ഡിതന്മാരുടെ കൃതികളും വിരളമല്ല. അഭിജ്ഞാനശാകുന്തളം, സ്വപ്നവാസവദത്തം,

---

ചൂതലതാധമ്മില്ലസ്ഥാനചൂതശേഖരം ദധൗശ്ലാഘ്യം
അധ്വതപതന്നിരൂഹാം നതേഷാമദനികാ വേണീം
സ്തനഭാരാവനതസ്യപ്രതനോർമ്മധ്യസ്യനാസ്തിതേƒപേക്ഷാ
ഇത്ഥമിവപാദലഗ്നൗക്രീഡന്ത്യാന്നൂപുരൗ രസത:'
വഹതിസ്മയം നിതംബംകഥമപി കൃപേണ മന്ദസഞ്ചാരൗ
കലയതിതംതുലലഘ്വം ജയതി മനോ ജന്മനോ മഹിമാ
ദർശിതാനുരോജവർത്തനമാത്രോഭിനയേശരേƒഭിനേതവ്യേ
വിദധാനേ വീരദൃശാവായുധഭാവംസമാശ്രിത്യ
പ്രിയരതിഭോഗോമദനോദയിതവസന്തോജനസ്യമനസിവസൻ
ഭാവേനഭവാൻ പൂജ്യോലോകസ്ഥിത്യാനുകുസുമശരപാണി:

1. ഇതേപ്പററി ശിശുപാലവധത്തിൽ മല്ലീനാഥൻ പരാമർശിക്കുന്നു.
2. തപതീസംവരണം, സുഭദ്രാധനഞ്ജയം എന്നീ നാടകങ്ങൾക്കുള്ള വ്യംഗ്യവ്യാഖ്യ.

പ്രതിമ, മുദ്രാരാക്ഷസം, മൃച്ഛകടികം, അവിമാരകം, കർണ്ണഭാരം തുടങ്ങി പല സംസ്കൃതനാടകങ്ങൾക്കും വൈദേശിക പരിഭാഷകളും ഉണ്ടായിട്ടുണ്ട്.

ഭാരതീയ നാടകരൂപങ്ങളെപ്പററി സംക്ഷിപ്തസുന്ദരമായി വിവരിച്ചിട്ടുള്ളതു് ദശരൂപകകാരനായ ധനഞ്ജയനാണ്[1] ദശരൂപകം നിർവചിക്കുന്ന രൂപകഭേദങ്ങൾ ഇവയത്രെ—

''നാടകം സപ്രകരണം ഭാണ: പ്രഹസനം ഡിമ:
വ്യായോഗ സമവകാരൗ വീഥ്യങ്കേഹാ മൃഗാ ഇതി.''[2]

സാഹിത്യദർപ്പണം രചിച്ച വിശ്വനാഥൻ നാടിക, ത്രോടകം, ഗോഷ്ഠി, സട്ടകം, നാട്യരാസകം, രാസകം, പ്രസ്ഥാനം, സംലാപകം, ഉല്ലാപ്യം, ശ്രീഗദിതം, കാവ്യം, ശില്പകം, പ്രേംഖണം, വിലാസിക, ദുർമല്ലിക, പ്രകരണിക, ഭാണിക, ഹല്ലീശ എന്നീ ഉപരൂപകങ്ങളേയും നിർണയിച്ചു. രൂപകോപരൂപക വിഭാഗങ്ങളിലായി ലഭിച്ചിട്ടുള്ള കൃതികൾ (കേരളീയഗ്രന്ഥങ്ങൾ ഒഴികെ)[3] താഴെപ്പറയുന്നവയാണ്—

1. നാടകം—

അഭിജ്ഞാനശാകുന്തള, അമൃതോദയ, ബാലരാമായണ, (മഹാനാടക), ചൈതന്യചന്ദ്രോദയ, ചണ്ഡകൗശികം, ജ്ഞാനസൂര്യോദയ, ലളിത വിഗ്രഹരാജനാടകം, മഹാനാടകം, മഹാവീരചരിത, മംഗള, മഞ്ജുളനൈഷധം, മധുരാനാടകം, മുദ്രാരാക്ഷസം, നാഗാനന്ദം, പാർവതീപരിണയം, പ്രസന്നരാഘവം, രാമാഭ്യുദയം, രാമചന്ദ്രനാടകം, രാമനാടകം, രുഗ്മിണീനാടകം, സത്യഹരിശ്ചന്ദ്രം, തുംബുരുനാടകം, ഉത്തരരാമചരിതം.

2. പ്രകരണം—

കാമദത്തം (ധൂർതപ്രകരണം), കൗമുദീസുധാകരം, മാലതീമാധവം, മല്ലികാമാരുതം, മൃച്ഛകടികം, പുഷ്പഭൂഷിതം. പുഷ്പദൂഷിതകം, തരംഗദത്തം, വക്രതുണ്ഡഗണനായകം

---

1. ഈ ലേഖകൻെറ 'രൂപകദർശനം' എന്ന കൃതിയിൽ ദശരൂപക വിവർത്തനം ഉണ്ടു്.
2. ദശരൂപകം 1, 11
3. ലിസ്റ്റിൽ അപൂർവം ചിലതു് കേരളീയമാണ്.

3. ഭാണം—

അംബാല, ആനന്ദതിലകം, അനങ്ഗബ്രഹ്മവിദ്യാവിലാസം, അനങ്ഗജീവനം, അനങ്ഗമംഗളം, അനങ്ഗസർവസ്വം, അനങ്ഗവിജയം, ചോളം, ഗോപാലലീലാർണവം, ഹരിവിലാസം, കാമവിലാസം, കന്ദർപദർപണം, കേരളാഭരണം, കുസുമബാണവിലാസം, ലീലാമധുകരം, മദനഭൂഷണം, മദനഗോപവിലാസം, മഹിഷമംഗലഭാണം, മാലമംഗലഭാണം, മിശ്രഭാണം, മുകുന്ദാനന്ദം, പഞ്ചബാണവിജയം, പഞ്ചബാണവിലാസം, പഞ്ചായുധപ്രപഞ്ചനം, പ്രദ്യുമ്നാനന്ദം, രസസദനം, രസവിലാസം, രസികജനരസോല്ലാസം, രസികരഞ്ജനം, രസോല്ലാസം, ശാരദാനന്ദം, ശാരദാതിലകം, സരസകവികുലാനന്ദം, ശ്രീരങ്ഗരാജം, ശൃംങ്ഗഭൂഷണം, ശൃംഗാരചന്ദ്രിക, ശൃംഗാരദീപിക, ശൃംഗാരജീവനം, ശൃംഗാരമഞ്ജരി, ശൃംഗാരസർവസ്വം, ശൃംഗാരശൃംഗാടകം, ശൃംഗാരസ്തബകം, ശൃംഗാരസുധാകരം, ശൃംഗാരതരങ്ഗിണി, ശൃംഗാരതിലകം, ശൃംഗാരരസോദയം (മിശ്രഭാണം), വസന്തഭൂഷണം, വസന്തതിലകം.

4. പ്രഹസനം

അത്ഭുതരങ്ഗം, ആനന്ദകോശം, ഭഗവദജ്ജുകം, ഭാനപ്രബന്ധം, ബൃഹത്സാഭദ്രക, ദേവദുർഗതി, ധൂർത്തചരിതം, ധൂർത്തസമാഗമം, ധൂർത്തവിഡംബനം, ഹാസ്യചൂഡാമണി, ഹാസ്യാർണവം, ഹൃദയവിനോദം, കാലേയകുതൂഹലം, കാളിദാസപ്രഹസനം, കലികേളിപ്രഹസനം, കാന്ദർപകേളി, കാശീദാസപ്രഹസനം, കൗതുകരത്നാകരം, കൗതുകസർവസ്വം, ലംബോദരം, ലടകമേലകം, മിഥ്യാചാരം, മുണ്ഡിതം, നാടകമേലകം, നാടവാടം, പലാണ്ഡുമണ്ഡനം, പാഷണ്ഡവിഡംബനം, പയോധിമഥനം, പ്രഹസനം, സാന്ദ്രകുതൂഹലം, സോമവല്ലിയോഗാനന്ദം, സുഭഗാനന്ദം, ഉന്മത്തം, വെങ്കടേശം, വിനോദരംഗം, യോഗാനന്ദം.

5. ഡിമം

മന്മഥനോന്മഥനം, ത്രിപുരദാഹം, വീരഭദ്രവിജൃംഭണം

6. വ്യായോഗം—

ഭീമവിക്രമം, ധനഞ്ജയവിജയം, ജാമദഗ്ന്യവിജയം, നര

കാസുരവിജയം, നിർഭയഭീമം, പ്രചണ്ഡഭൈരവം, പ്രചണ്ഡ ഗരുഡം, സൗഗന്ധികാഹരണം, വിനതാനന്ദം.

7. **സമവകാരം—** സമുദ്രമന്ഥനം

8. **വീഥി—** മാധവി (ചന്ദ്രികാവീഥി, ലീലാവതീവീഥി എന്നിവ കേരളീയകൃതികളായുണ്ട്.)

9. **അങ്കം—** ശർമ്മിഷ്ഠ–യയാതി

10. **ഈഹാമൃഗം —** കുസുമശേഖരവിജയം, മായാകുരങ്ഗിക, വീരവിജയം

ഉപരൂപകങ്ങൾ

1. നാടിക—ചന്ദ്രകലാ, ചന്ദ്രപ്രഭാ, കർണ്ണസുന്ദരി, കൃഷ്ണലീല, കുവലയവതി, മൃഗാങ്കലേഖ, പ്രിയദർശിക, രാമാങ്കം, രംഭാമഞ്ജരി, രത്നാവലി, ശൃംഗാരവാപിക, ഉഷാരാഗോദയം, വസന്തിക, വിദ്ധസാലഭഞ്ജിക, വൃഷഭാനുജാ.
2. ത്രോടകം—സ്തംഭിതരംഭ, വിക്രമോർവശീ
3. ഗോഷ്ഠി—രൈവതമദനിക
4. സട്ടകം—ആനന്ദസുന്ദരി, കർപ്പൂരമഞ്ജരി, ശൃംഗാരമഞ്ജരി
5. നാട്യരസകം—നർമവതി, വിലാസവതി
6. രാസകം—അനേകമൂൎത്തം, മേനകാഹിതം
7. പ്രസ്ഥാനം—ശൃംഗാരതിലകം
8. സംലാപകം—മായാകാപാലിക
9. ഉല്ലാപ്യം —ദേവീമഹാദേവം
10. ശ്രീഗദിതം—ക്രീഡാരസസ്സലം, സുഭദ്രാഹരണം
11. കാവ്യം—യാദവോദയം
12. ശില്പകം—കനകാവതീമാധവം
13. പ്രേംഖണം—ബാലിവധം
14. വിലാസിക }—ബിന്ദുമതി
15. ദുർമല്ലിക }

16. പ്രകരണിക—കാമദത്തം
17. ഭാണിക—ദാനകേളീകൗമുദി
18. ഹല്ലീശ—കേളീരൈവതകം

ഇവയ്ക്കു പുറമേ 'പ്രേക്ഷണക'മാതൃകയായ് കൃഷ്ണാഭ്യുദയം, 'ഛായാനാടക'മാതൃകകളായി, ഛായാനാടകം, ദൂതാങ്ഗദം, ഹരിദൂതം, പാണ്ഡവാഭ്യുദയം, രാമാഭ്യുദയം, സാവിത്രീചരിതം, സുഭദ്രാപരിണയം എന്നിവയും നിർദ്ദേശിക്കപ്പെട്ടു കാണുന്നു.

ഇങ്ങനെ ഒട്ടേറെ രൂപഭേദങ്ങൾ സംസ്കൃതസാഹിത്യശേഖരത്തിലുണ്ട്. പൊതുവേ നാടകരൂപത്തിന് പല നിർവചനങ്ങളും ആചാര്യന്മാർ നിർദ്ദേശിക്കുന്നു.

1. 'ത്രൈലോക്യസ്യാസ്യസർവസ്യ നാട്യം ഭവാനുകീർത്തനം'
2. 'നാനാഭാവോപസമ്പന്നം
   നാനാവസ്ഥാന്തരാത്മകം

'ലോകവൃത്താന്താനുകരണം നാട്യം' (നാട്യശാസ്ത്രം) എന്നും മററും നാട്യം നിർവചിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. 'അവസ്ഥാനുകൃതിർനാട്യം' എന്നാണ് ദശരൂപകനിർവചനം. കഥ, കവിത, ആഖ്യായിക തുടങ്ങിയവയിൽനിന്നും ഭിന്നമാണ് നാടകം. രചയിതാവ് ഒരിക്കലും നേരിട്ടു വന്ന് ആശയപ്രകടനം നടത്തുന്നില്ല, നാടകത്തിൽ. മുഖ്യകഥയെ തിരോഭവിപ്പിക്കുന്ന ഉപകഥകളോ പ്രസ്താവങ്ങളോ നാടകത്തിൽ അംഗീകരിക്കപ്പെടുന്നില്ല. കഥാംശത്തെ ആവിഷ്കരിക്കുന്നതിന് അത്യന്താപേക്ഷിതരായ കഥാപാത്രങ്ങളെ നാടകത്തിൽ അവതരിപ്പിക്കണം. ഭാവസംവേദനത്തിന് നാട്യത്തിൽ വളരെ പ്രാധാന്യമുണ്ട്. നിഷ്പ്രയോജനമോ നീരസജനകമോ ആയ എല്ലാ അംശവും നാടകത്തിൽ വർജ്യമാണ്. നാടകകൃത്ത്, നടൻ, സഹൃദയൻ, ഈ മൂന്നുപേരും നാടകത്തിൽ പങ്കാളികളാണ്.

പാശ്ചാത്യപൗരസ്ത്യനാടകസങ്കേതങ്ങൾക്കു തമ്മിൽ പല വൈജാത്യങ്ങളുമുണ്ട്.

1. സംസ്കൃതനാടകവേദിയിലേയും പ്രാചീന യവനനാടകവേദിയിലേയും കാല്പനികതകൾ തമ്മിൽ സാദൃശ്യമില്ല. സംസ്കൃതനാടകവേദിയിൽ കല്പിതകഥകൾ വിരളമാണ്. എലിസബഥൻ നാടകവേദിയിലെ കാല്പനികാംശത്തോടാണ് അല്പമെങ്കിലും സാമ്യം സംസ്കൃതനാടകത്തിന് കല്പിക്കാനാവുക.

2. കാലദേശക്രിയൈക്യം യവനനാടകവേദിയിൽ പ്രത്യേകം പാലിച്ചിരുന്നു. സംസ്കൃതനാടകങ്ങളിൽ വർഷാന്തരങ്ങൾക്കും ഭൂസ്വർഗപാതാളങ്ങൾക്കും കല്പിക്കുന്ന സ്ഥാനം തുലോം ഭിന്നമാണ്.

3. സംസ്കൃതനാടകങ്ങളിൽ സാമാന്യേന 'പൂർവരംഗം' കാണുന്നു.

4. സംസ്കൃതനാടകകൃത്തുക്കൾ പലപ്പോഴും നാടകീയതയെക്കാൾ കാവ്യാത്മകതക്കാണ് പ്രാധാന്യം നല്കിയത്.

5. സംസ്കൃതനാടകവിധങ്ങളെല്ലാം അഭ്യസ്തവിദ്യർക്ക് കൂടുതൽ ആസ്വാദനീയങ്ങളാണ്. പാശ്ചാത്യകൃതികൾ ജനസാമാന്യത്തിലേക്ക് കൂടുതലായി ഇറങ്ങിച്ചെല്ലുന്നു.

6. ഭാരതീയനാടകങ്ങളിൽ അമാനുഷകഥാപാത്രങ്ങൾക്ക് പ്രാധാന്യം കല്പിച്ചിരിക്കുന്നതു കാണാം.

7. സംസ്കൃതനാടകങ്ങൾ ശുഭാന്തങ്ങളാണ്.

8. ഭാരതീയനാടകങ്ങൾ രസാവിഷ്കാരകങ്ങളും രസാശ്രയികളുമാണ്.

9. പാശ്ചാത്യനാടകങ്ങളിലെപ്പോലെയുള്ള ഒരു 'വില്ലനെ' ഭാരതീയനാടകങ്ങളിൽ കാണാൻ കഴിയില്ല.

10. ഭാരതീയർക്ക് നാടകം അവസ്ഥാനുകൃതിയും പാശ്ചാത്യർക്ക് കഥാനുകൃതിയുമാണ്.

11. പാശ്ചാത്യനാടകങ്ങളിൽ 'കോറസ്' ആത്മഭാഷണം തുടങ്ങിയവക്ക് പ്രാധാന്യം കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

12. ഭാരതീയരെ സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം, ധമ്മാത്ഥകാമമോക്ഷങ്ങളിലൂടെയുള്ള പരമാനന്ദപ്രാപ്തിയാണ് നാട്യലക്ഷ്യം. പാശ്ചാത്യക്ക് അങ്ങനെയൊരു വീക്ഷണമേയില്ല.

നാട്യലക്ഷ്യം ഭരതമുനി ഇങ്ങനെ വിവരിയ്ക്കുന്നു:

'വിനോദജനനം ലോകേ നാട്യമേതദ്ഭവിഷ്യതി'
'ദുഃഖാത്താനാം ശ്രമാത്താനാം ശോകാത്താനാം
തപസ്വിനാം
വിശ്രാന്തിജനനം ലോകേ നാട്യമേതദ്ഭവിഷ്യതി
ധമ്മം യശസ്യമായുഷ്യം ഹിതം ബുദ്ധിപ്രവദ്ധനം
ലോകോപദേശജനനം നാട്യമേതദ്ഭവിഷ്യതി.'

നാട്യകല രസപ്രധാനമാണെന്നും രസമില്ലാതെ ഒന്നും പ്രവത്തിക്കുന്നില്ല എന്നും നാട്യശാസ്ത്രകാരൻ പ്രസ്താവിക്കുന്നുണ്ട്.

'നഹി രസാദൃതേ കശ്ചിദത്ഥഃപ്രവത്തതേ
തത്ര വിഭാവാനുഭാവവ്യഭിചാരി--
സംയോഗാദ് രസനിഷ്പത്തി:'

നല്ല അടിസ്ഥാനരസങ്ങളെപ്പററിയും അവയുടെ വികാസഭേദങ്ങളെപ്പററിയുമെല്ലാം നാട്യശാസ്ത്രം വിശദമായി ചച്ച്ചെയ്യുന്നു. വേദകാലം മുതല്ക്കു തന്നെ നാടകസൂചകങ്ങളായ പല തെളിവുകളും കിട്ടിയിട്ടുണ്ടെങ്കിലും നാട്യശാസ്ത്രമാണ് സംസ്കൃതനാടകവേദിയുടെ ആധാരശില. സംസ്കൃതനാടകത്തിൻെറ സ്വയംസമ്പൂണ്ണത സർവാംഗീകൃതമാണ്. നൃത്തനൃത്യനാട്യംശങ്ങരം, ആംഗിക–ആചാര്യ്യ--വാചിക-സാത്വികാഭിനയങ്ങരം, രസഭാവാദികളുടെ ആവിഷ്കാരം തുടങ്ങിയവയെല്ലാം നാട്യകലയിൽ പെടുന്നു. ഗദ്യപദ്യോഭയമയമായതുകൊണ്ടും സംഗീതസമ്മിളിതവും, സംസ്കൃതാപഭ്രംശാദിഭാഷാഭേദങ്ങളാൽ സങ്കലിതവും രസഭാവസംബദ്ധവുമാണ് നാടകം. ഒരു കലാരൂപമെന്ന നിലയ്ക്കും സമഗ്രസമ്പൂണ്ണമായ അപഗ്രഥനത്തിനും പഠനത്തിനും അതു് വിധേയമായിട്ടുണ്ട്. ധർമ്മോദ്ബോധകനാടകം പൂർവാഹ്നത്തിലും, ശക്തികോപാദിപ്രകടനപരങ്ങളായവ അപരാഹ്നത്തിലും, പ്രേമവിഷയനാടകങ്ങരം സായാഹ്നത്തിലും

അവതരിപ്പിക്കണമെന്നു വരെ നിഷ്ക്കർഷിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. നാട്യകലയുടെ എല്ലാ അംശങ്ങളും ചർച്ചചെയ്യപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടെങ്കിലും ആചാര്യന്മാർ നടീനടന്മാരെപ്പററി അധികമൊന്നും പറയുന്നില്ല. ബുദ്ധിവിശേഷം, ശരീരശോഭ, അഭിനയചാതുരി തുടങ്ങിയ ഗുണങ്ങൾ ഉണ്ടാവണമെന്നതിൽ ആക്കും സംശയമില്ലതാനും. 36 അദ്ധ്യായങ്ങളുള്ള നാട്യശാസ്ത്രത്തിൽ രണ്ടു ശ്ലോകങ്ങൾ മാത്രമാണ് നാട്യപരാമർശത്തിന് ഉപയോഗിച്ചിട്ടുള്ളത്.

ഭാരതത്തിലെമ്പാടുമെന്നപോലെ കേരളത്തിലും സംസ്കൃതനാടകരചനയും പഠനവും ഉണ്ടായിട്ടുണ്ട്. വ്യംഗ്യവ്യാഖ്യ, ക്രമദീപികകൾ, ആട്ടപ്രകാരങ്ങൾ, നടാങ്കുശം എന്നിവക്കു പുറമെ ബാലരാമഭാരതം എന്ന നാട്യശാസ്ത്രഗ്രന്ഥവും കേരളം സംഭാവന ചെയ്തിട്ടുണ്ട്. ടി. ഗണപതി ശാസ്ത്രികളുടെ പഞ്ചരാത്രവ്യാഖ്യ, അജ്ഞാതകർതൃകമായ പ്രതിമാനാടകവ്യാഖ്യ, പ്രബോധചന്ദ്രോദയവ്യാഖ്യ, പൂൎണ്ണസരസ്വതി—പരീക്ഷിത്ത്തമ്പുരാൻ—കെ. രാമപിഷാരടി എന്നിവരുടെ ശാകുന്തളം വ്യാഖ്യാനങ്ങൾ, മന്ത്രാങ്കക്രിയക്രമം, ദേശമംഗലം ശ്രീകണ്ഠവാരിയരുടെ മാളവികാഗ്നിമിത്രവ്യാഖ്യ, പരീക്ഷിത്തിൻെറയും രാമപിഷാരടിയുടേയും മാളവികാഗ്നിമിത്രവ്യാഖ്യകൾ, വിക്രമോർവശീയടീകകൾ, മൂക്കോല വാസുദേവൻനമ്പൂതിരിയുടെ വിദ്ധസാലഭഞ്ജികാവ്യാഖ്യ, സർവേശ്വരാചാര്യൻെറ സാഹിത്യസാരം, അജ്ഞാതകർത്തൃകമായ ഹസ്തലക്ഷണദീപിക തുടങ്ങിയവയും പ്രസിദ്ധമായ അഭിജ്ഞാനശാകുന്തള ചർച്ചയും കേരളീയങ്ങളായ നാട്യശാസ്ത്രഗ്രന്ഥങ്ങളാണെന്നു പറയാം.

കേരളീയങ്ങളായ സംസ്കൃതനാടകങ്ങളും നൂറോളമുണ്ട്. കാലക്രമമനുസരിച്ചല്ലെങ്കിലും അവയുടെ ഒരു പട്ടികയും താഴെ ചേക്കുന്നു.

1. അക്ഷയപാത്രയോഗം—കറുത്തപാറ ദാമോദരൻനമ്പൂതിരി
2. അജ്ഞാതവാസം —കൃഷ്ണൻതമ്പി
3. അനംഗജീവഹബാണം—കൊടുങ്ങല്ലൂർ കൊച്ചുണ്ണിത്തമ്പുരാൻ
4. അന്നദാതൃചരിതം—കെ. ബാലരാമപ്പണിക്കർ

5. അപഹാരവമ്മചരിതം—കൊടുങ്ങല്ലൂർ
കുഞ്ഞികുട്ടൻതമ്പുരാൻ
6. അജ്ജ്ജുനവിജയം—വള്ളത്തോറം നാരായണമേനോൻ
7. അലബ്ധ്ധകർമീയം—ആർ. കെ. നായർ
8. ഇന്ദുമതീരാഘവം—അജ്ഞാതകർത്തൃകം
9. കമലിനീകളഹംസം—കുട്ടനെല്ലൂർ നീലകണ്ഠൻനമ്പൂതിരി
10. കമലിനീരാജഹംസം—പൂണ്ണസരസ്വതി
11. കലാവതീകാമരൂപം—കൃഷ്ണദാസൻ
12. കിരാതാർജ്ജുനീയം—കൊടുങ്ങല്ലൂർ കുഞ്ഞികുട്ടൻ തമ്പുരാൻ
13. കുമാരീവിലസിതം—സുദർശനൻ
14. കുലശേഖരവിജയം—കറുത്തപാറ ദാമോദരൻനമ്പൂതിരി
15. കൃത്തികാഭാണം—പന്തളം രാഘവവമ്മ
16. കൈവല്യവല്ലീപരിണയം-ഇലത്തൂർ രാമസ്വാമിശാസ്ത്രി
17. കൗമുദീസോമം—പുരട്ടിയൂർ കൃഷ്ണശാസ്ത്രി
18. ഗൈർവാണീവിജയം—എ. ആർ. രാജരാജവമ്മ
19. ചന്ദ്രിക—അനന്തപുരത്തു് അംബികാദേവിത്തമ്പുരാട്ടി
20. ചന്ദ്രികാവീഥി—രാമപാണിപാദൻ
21. ചിദംബരനാടകം—കുട്ടമത്തു് കുഞ്ഞമ്പുകുറുപ്പ്
കുഞ്ഞികൃഷ്ണകുറുപ്പ്
22. ജരാസന്ധവധം—കൊടുങ്ങല്ലൂർ കുഞ്ഞികുട്ടൻനമ്പുരാൻ
23. ജലവദ്ധ്രുദനിശ്ചയതത്വവിചാരം—രാമവമ്മ
പരീക്ഷിത്തു് തമ്പുരാൻ (?)
24. തപതീസംവരണം—കുലശേഖരവമ്മ
25. തക്സാരം—പി. എസ്. അനന്തനാരായണശാസ്ത്രി
26. ദമയന്തീകല്യാണം—രംഗനാഥൻ
27. ദിനകക്രിയാടിപ്പണി—കെ. രാമപ്പിഷാരടി (?)
28. ദ്രൗപദീവിജയം—വി. കൃഷ്ണൻതമ്പി
29. ധർമസ്യസൂക്ഷ്മാഗതി—വി. കൃഷ്ണൻതമ്പി
30. ധ്രുവചരിതം—വി. കൃഷ്ണൻതമ്പി
34. നൈഷധം—ശ്രീദേവികുട്ടിത്തമ്പുരാട്ടി
32. പത്മാവതി—കടത്തനാട്ടു രവിവമ്മതമ്പുരാൻ
33. പത്മിനീപരിണയം—ഇലത്തൂർ സുന്ദരരാജശാസ്ത്രി
34. പാദുകപട്ടാഭിഷേകം—രാമപാണിവാദൻ
35. പാദുകപട്ടാഭിഷേകം—വി. കൃഷ്ണൻതമ്പി

36. പൂൎണ്ണപുരുഷാൎത്ഥചന്ദ്രോദയം—തെക്കേപ്പാട്ടു് ജാതവേദൻ നമ്പൂതിരി
37. പേടികാസന്യാസി—വി. കൃഷ്ണൻതമ്പി
38. പ്രതിക്രിയ—വി. കൃഷ്ണൻതമ്പി
39. പ്രദ്യുമ്നാഭ്യുദയം—കുലശേഖരവൎമ്മ
40. ബാലമാൎത്താണ്ഡവിജയം—അനന്തപുരത്തു് രാജരാജവൎമ്മ കോയിത്തമ്പുരാൻ
41. ഭീഷ്മപ്രഭാവ—കുട്ടമത്തു് കുഞ്ഞമ്പുക്കുറുപ്പ്
42. ഭ്രമരകാവാളി—പ്രഭാകരാചാര്യർ
43. മണിമഞ്ജുഷ—എസ്. കെ. രാമനാഥശാസ്ത്രീ
44. മദനകേതുചരിതം—രാമപാണിപാദൻ
45. മന്ദാരമാലികാവീഥി—കറുത്തപാറ ദാമോദരൻ നമ്പൂതിരി
46. മല്ലികാമാരുതം—ഉദ്ദണ്ഡശാസ്ത്രി
47. മഹിഷമംഗലഭാണം—മഹിഷമംഗലം നാരായണൻ
48. മാധവീവാസന്തീയം—ടി. ഗണപതിശാസ്ത്രി
49. മേഘോദയം—പി, സുബ്ബരാമപട്ടർ
50. യദുവീരോദയം—ശങ്കരൻ നമ്പൂതിരി
51. യയാതിചരിതം—അജ്ഞാതകൎത്തൃകം
52, യോഗോല്ലസിത—ആററൂർ കൃഷ്ണപിഷാരടി
53. രക്ഷാപുരുഷക—ആററൂർ കൃഷ്ണപിഷാരടി
54. രസരത്നാകരഭാണം—പട്ടത്തു കുഞ്ഞുണ്ണിനമ്പ്യാർ
55. രസസദനഭാണം—കൊടുങ്ങല്ലൂർ വിദ്വാൻ ഗോദവൎമ്മ യുവരാജാ
57. രസാങ്കുരഭാണം—മൂരിയിൽ നാരായണൻ നമ്പീശൻ
58. രസികഭൂഷണം—കടത്തനാട്ടു് ഉദയവൎമ്മതമ്പുരാൻ
59. രസികരത്നഭാണം—ആററൂർ കൃഷ്ണപിഷാരടി
60. രാമപട്ടാഭിഷേകം—കൊടുങ്ങല്ലൂർ കൊച്ചുണ്ണിത്തമ്പുരാൻ
61. രാമവൎമ്മവിലാസം—ബാലകവി
62. രാസവിലാസംഭാണം—പന്തളം കേരളവൎമ്മതമ്പുരാൻ
63. രുഗ്മിണീപരിണയം—അശ്വതിതിരുനാൾ രാമവൎമ്മ
64. രുഗ്മിണീഹരണം—ചിറളയം രാമവൎമ്മകുഞ്ഞുണ്ണിരാജ
65. ലക്ഷ്മീകല്യാണം—കോഴിക്കോട്ടു് മാനവിക്രമ ഏട്ടൻതമ്പുരാൻ

66. ലക്ഷ്മീകല്യാണം—അജ്ഞാതകർത്തൃകം
67. ലക്ഷ്മീമാനവേദം—ദിവാകരൻ
68. ലളിത—വി. കൃഷ്ണൻതമ്പി
69. വനജ്യോത്സ്ന—വി. കൃഷ്ണൻതമ്പി
70. വസുമതീമാനവിക്രമം—കാക്കശ്ശേരി ദാമോദരഭട്ടതിരി
71. വസുമതീകല്യാണം—വെങ്കടസുബ്രഹ്മണ്യശാസ്ത്രി
72. വസുമതീകല്യാണം—സദാശിവദീക്ഷിതർ
73. വാസന്തീശന്തനവം—ജയതുംഗരാജഗോദവർമ്മ
74. വിചാരധാര—ഇ. വി. രാമൻനമ്പൂതിരി (?)
75. വിടനിദ്ര—അജ്ഞാതകർത്തൃകം
76. വൈദർഭീവാസുദേവം—ഇലത്തൂർ സുന്ദരരാജ
77. ശൃംഗാരമഞ്ജരീഭാണം—രതികര
78. ശൃംഗാരതിലകഭാണം—മുത്തുകുറിശ്ശി ഭാസ്കരൻനമ്പൂതിരി
79. ശൃംഗാരസർവസ്വഭാണം—കോരവന അനന്തനാരായണ
80. ശൃംഗാരസുധാകരഭാണം—രാമവർമ്മ അശ്വതിതിരുനാൾ യുവരാജാ
81. സംസ്കൃതലക്ഷ്മീകല്യാണനാടകം—മാനവിക്രമ ഏട്ടൻതമ്പുരാൻ
82. സത്യവതീസന്താനം—കുട്ടമത്തു കുഞ്ഞമ്പുകുറുപ്പ്
83. സന്ധ്യ—ഇ. ആർ. ശ്രീകൃഷ്ണശർമ്മ
84. സമന്വയം—ആററൂർ കൃഷ്ണപിഷാരടി
85. സാവിത്രി—എസ്. നീലകണ്ഠശാസ്ത്രി
86. സീതാരാഘവം—രാമപാണിവാദൻ
87. സുബാലാവജ്രതുണ്ഡം—ശ്രീരാമൻ
88. സുഭദ്രാധനഞ്ജയം—കുലശേഖരവർമ്മ
89. സുഭദ്രാർജ്ജുനം—കരമന കേശവശാസ്ത്രി
90. സ്നുഷാവിജയം—ഇലത്തൂർ സുന്ദരരാജയ്യങ്കാർശാസ്ത്രി
91. ഹനൂമദ്വിജയം—ഇലത്തൂർ സുന്ദരരാജയ്യങ്കാർശാസ്ത്രി

കേരളത്തിൻെറ സംസ്കൃതനാടകസമ്പത്തിനെപ്പററി ബോധ്യപ്പെടുത്താൻ ഈ നാടകനാമങ്ങൾതന്നെ മതിയാവുമല്ലോ. ആയിരം വർഷത്തിലധികം പാരമ്പര്യമുള്ള ഒരു രംഗമാണിതു്. കൂത്തമ്പലങ്ങളിൽ ചാക്യാന്മാർ കൂടിയാട്ടമായി അവതരിപ്പിച്ചിരുന്ന നാടകങ്ങൾ താഴെപ്പറയുന്നവ മാത്രമാണു്.

1) പ്രതിമ 2) പ്രതിജ്ഞായൗഗന്ധരായണം 3) സ്വപ്നവാസവദത്തം 4) അഭിഷേകം 5) ബാലചരിതം 6) ദൂതവാക്യം 7) കർണ്ണഭാരം 8) അവിമാരകം 9) ഊരുഭംഗം 10) ചാരുദത്തം 11) മധ്യമവ്യായോഗം 12) പഞ്ചരാത്രം 13) ദൂതഘടോത്കചം 14) നാഗാനന്ദം 15) അഭിജ്ഞാനശാകുന്തളം 16) സുഭദ്രാധനഞ്ജയം 17) തപതീസംവരണം 18) കല്യാണസൗഗന്ധികം 19) ശ്രീകൃഷ്ണചരിതം 20) മത്തവിലാസം 21) ഭഗവദജ്ജുകീയം 22) ആശ്ചര്യചൂഡാമണി. ഇവയിൽ പലതിനും ആട്ടപ്രകാരങ്ങളും ക്രമദീപികകളും ലഭിച്ചിട്ടുണ്ടുതാനും.

ഇതുവരെപ്പറഞ്ഞതു് സംസ്കൃതനാടകങ്ങളുടെ കാര്യമാണ്. ഇനി മലയാളനാടകങ്ങളുടെ കാര്യമോ? 1886നു മുൻപാണ് ആദ്യത്തെ ശാകുന്തള വിവർത്തനംകൊണ്ടു് ആയില്യം തിരുനാൾ മഹാരാജാവ് മലയാളനാടകപ്രസ്ഥാനത്തിൻെറ തുടക്കം കുറിച്ചതു്. അഭിജ്ഞാനശാകുന്തളംതന്നെ പല പ്രാവശ്യം പരിഭാഷാവിധേയമായി. മാളവികാഗ്നിമിത്രം, വിക്രമോർവശീയം, ഉത്തരരാമചരിതം, മത്തവിലാസം, ആശ്ചര്യചൂഡാമണി, സ്വപ്നവാസവദത്തം, പഞ്ചരാത്രം, അവിമാരകം, മധ്യമവ്യായോഗം, മാലതീമാധവം, പ്രബോധചന്ദ്രോദയം, പ്രദ്യുമ്നാഭ്യുദയം, വേണീസംഹാരം, പ്രതിമ, ഹാസ്യചൂഡാമണി, കർപ്പൂരചരിതം, ജാനകീപരിണയം, (ശാകുന്തളവിവർത്തനത്തിനുശേഷം ഉണ്ടായതു് ചാത്തുക്കുട്ടി മന്നാടിയാരുടെ ഈ പരിഭാഷാനാടകമാണ്), കുന്ദലത, അഭിഷേകം, ഊരുഭംഗം, ഉന്മത്തരാഘവം, രുഗ്മിണീഹരണം, ത്രിപുരദാഹം തുടങ്ങിയ പല സംസ്കൃതരൂപകങ്ങളും ഭാഷീകൃതങ്ങളായി. ഏററവുമധികം ഭാഷാന്തരീകരണം ഉണ്ടായിട്ടുള്ളതു് അഭിജ്ഞാനശാകുന്തളവുമാണ്. 1789-ൽതന്നെ അതു് പാശ്ചാത്യഭാഷയിലേക്കു് സംക്രമിതമായി എന്നതു് പ്രസ്തുത നാടകത്തിനു് ദൃശ്യശ്രാവ്യരൂപമെന്നനിലക്കു ലഭിച്ച വിപുലാംഗീകാരത്തിനു തെളിവായിക്കരുതാം. ഭാഷയുടെ സീമയെ ഉല്ലംഘിക്കുന്ന അത്തരം കൃതികൾ ലോകസാഹിത്യത്തിൽത്തന്നെ അതിവിരളമായേ കാണൂ.

ഇതരപ്രാന്തീയനാടകസാഹിത്യങ്ങളിലെന്നപോലെ മ

ലയാളത്തിലും സംസ്കൃതനാടകവിവൎത്തനങ്ങളും സംസ്കൃത നാടകചൎച്ചകളും ദൃശ്യകലാപാരമ്പര്യത്തെ വളരെ വികസ്വരമാക്കിയിട്ടുണ്ടു്. ചാക്ക്യാന്മാരുടെ സംസ്കൃതനാടകാഭിനയം, സംഘക്കളി, യാത്രക്കളി, പാന, മുടിയേററു്, ഭദ്രകാളിത്തിയ്യാട്ടു്, അയ്യപ്പൻതിയ്യാട്ടു്, തിറ, അയ്യപ്പൻവിളക്കു്, കാളിനാടകം, പുറാട്ടുനാടകം തുടങ്ങിയ അനേകം കലാരൂപങ്ങളിൽ നാടകാംശങ്ങൾ കാണാം. കേരളത്തിൻെറ സ്വന്തമായ നാടകപാരമ്പര്യത്തിൽ അവയ്ക്കും ഒരു സ്ഥാനം നല്ലാതെ കഴിയില്ല. ആ പഴയ രൂപങ്ങളിലാണു് തനതുനാടകവേദിയുടെ ആദിമാങ്കുരങ്ങൾ കാണുന്നതെന്നു് ഒരു വിഭാഗം പണ്ഡിതന്മാർ അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു. 'കേരളത്തിലെ പ്രാചീന കലാരൂപങ്ങളിലൊന്നിലും മലയാള നാടകത്തിൻെറ വേരുകൾ കണ്ടെത്താൻ കഴിയുകയില്ല'. എന്നു് സി. ജെ, തോമസ് പ്രസ്താവിക്കുന്നു. [1] മലയാളനാടകത്തെപ്പററി ഒരു സൈദ്ധാന്തിക ചൎച്ച ഇവിടെ അപ്രസക്തമാകുയാൽ അതിനു് ഉദ്യമിക്കുന്നില്ല. മലയാളത്തിൽ, ഏതാണ്ടു് രൂപമൊത്ത നാടകകൃതികൾ വിരചിതമായിത്തുടങ്ങിയിട്ടു് ഏകദേശം ഒരു ശതകമേ ആയിട്ടുള്ളു. ഈ കാലത്തിനകം സഹസ്രാധികം മലയാളനാടകങ്ങൾ ഉണ്ടാവുകയും ചെയ്തു. അവയിൽ വിവൎത്തനങ്ങളും മൗലികകൃതികളും അനുകരണങ്ങളും എല്ലാം ഉൾപ്പെടുന്നു, [2]

നാടകത്തിൻെറ ഭാഷാന്തരീകരണത്തിന്നു് നാടകമൎമ്മഗ്രാഹിക, ഉഭയഭാഷാപ്രയോഗവൈഭവം, കവിത്വസിദ്ധി എന്നിവ മൂന്നും ആവശ്യമാണു്. ഈ മൂന്നു സിദ്ധിവിശേഷങ്ങളും തികഞ്ഞ മഹാകവി വള്ളത്തോളിൻെറ വിവൎത്തന വൈദഗ്ദ്ധ്യം അന്യഥാതന്നെ തെളിയിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടു്. അതേപ്പററി ഒന്നു സൂചിപ്പിക്കുകമാത്രമേ ഇവിടെ ചെയ്യുന്നുള്ളു.

ഈ ലേഖകൻെറ പിതൃമാതുലനും സർവാഭിവന്ദ്യന

1. ഉയരുന്ന യവനിക—പേജ് 20.
2, അരങ്ങു് 1968-ൽ ഈ ലേഖകൻ തയ്യാറാക്കി ചേൎത്തിട്ടുള്ള കാലാനുക്രമണിക നോക്കുക.

മായ ഗുരുനാഥൻ പുന്നശ്ശേരി നീലകണ്ഠശർമ്മയിൽനിന്നും സം സ്കൃതവ്യുത്പത്തി നേടിയ വള്ളത്തോൾ പതിനെട്ടാമത്തെ വയസ്സു മുതൽ ഗ്രന്ഥവിവർത്തനപരിശ്രമവും ആരംഭിച്ചു. 24 ഗ്രന്ഥങ്ങൾ അദ്ദേഹം പലകാലങ്ങളിലായി പരിഭാഷപ്പെടുത്തു കയുണ്ടായി. കൈക്കുളങ്ങര രാമവാരിയരുടെ ആരോഗ്യകല്പ ദ്രുമം (3000 ശ്ലോകം) വിവർത്തനം ചെയ്തു് ആരോഗ്യചിന്താമണി എന്ന പേരിൽ പ്രസിദ്ധം ചെയ്തു. വൈദ്യജീവനം എന്ന മ റെറാരു ഗ്രന്ഥം വൈദ്യഭൂഷണം എന്ന പേരിൽ വിവർത്തനം ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്. മാതംഗലീല എന്ന ഗജശാസ്ത്രവും ആദ്യകാല വിവർത്തനങ്ങളിൽ പെടുന്നു. കോഴിക്കോട്ടു് പടിഞ്ഞാറെ കോ വിലകത്തു് അമ്മാമൻ തമ്പുരാന്റെ സഹായത്തോടെ ഷേക് സ്പിയറുടെ 'മർച്ചന്റ് ഓഫ് വെനീസ്,' എന്ന ആംഗലനാട കത്തിനു് 'പോർഷ്യാവിവാഹം' എന്ന പരിഭാഷ തയ്യാറാക്കി. സംസ്കൃതത്തിൽനിന്നും ഭാരതമഞ്ജരിയുടെ അവസാനഖണ്ഡം തർജ്ജമ ചെയ്തു. 28-ാം വയസ്സിലാണു് വാല്മീകിരാമായണം പരിഭാഷപ്പെടുത്തിയതു്. അടുത്ത വർഷം ഉന്മത്തരാഘവം പ്രേക്ഷണകം, പിന്നീടു് മാർക്കണ്ഡേയം, പാത്മം, വാമനം, മാത്സ്യം എന്നീ പുരാണങ്ങളിലെ 88000 ശ്ലോകങ്ങൾ ഗദ്യപ ദ്യോഭയമയമായി 5391 പേജിൽ ഭാഷീകൃതമാക്കി പ്രസിദ്ധം ചെയ്തു. അതിപ്പോൾ അലഭ്യമാകയാൽ ആരെങ്കിലും തേടി പ്പിടിച്ചു പുനഃപ്രസിദ്ധം ചെയ്യുന്നെങ്കിൽ സ്പൃഹണീയമായ കാര്യമായിരിക്കും. 29-30 വയസ്സിനിടയ്ക്കാണു് പതിനൊന്നു് രൂപകഭേദങ്ങൾ വിവർത്തനം ചെയ്തതു്. ഹാലകവിയുടെ ഗാഥാ സപ്തശതി എന്ന പ്രാകൃതകാവ്യം 700 ശ്ലോകം ഗ്രാമസൌഭാ ഗ്യം എന്ന പേരിൽ വിവർത്തനം ചെയ്തു പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തി. ക്ഷേമേന്ദ്രകവിയുടെ 2830 ശ്ലോകങ്ങളുള്ള 'ബോധിസത്വാപ ദാനകല്പലത' 69-ാം വയസ്സിൽ പരിഭാഷപ്പെടുത്തി. 10472 മന്ത്രങ്ങളുള്ള ഋഗ്വേദം മുഴുവൻ സംസ്കൃതദ്രാവിഡവൃത്തങ്ങളി ലും ഗദ്യങ്ങളിലുമായി വിവർത്തനം ചെയ്തതു് 75-ാം വയസ്സി ലാണു്. 1958 മാർച്ച് 13-ാം തിയ്യതി മഹാകവി കാലഗതി പ്രാപിക്കുന്നതിനു് 36 ദിവസം മുൻപാണു് ഋഗ്വേദപരിഭാഷ യുടെ അവസാനത്തെ പ്രൂഫ് അദ്ദേഹം പരിശോധിച്ചു കൊടു ത്തതു്.

നാടകം, പ്രേക്ഷണകം, ഭാണം, പ്രഹസനം, ഡിമം, വ്യായോഗം, സമവകാരം, ഈഹാമൃഗം എന്നീ എട്ടു രൂപകഭേദങ്ങളിലായി പതിനൊന്നു് നാടകങ്ങാം മഹാകവി വിവൎത്തനംചെയ്തു.

1. സ്വപ്നവാസവദത്തം—ഭാസൻ
2. ഊരുഭംഗം—ഭാസൻ
3. മധ്യമവ്യായോഗം—ഭാസൻ
4. പഞ്ചരാത്രം—ഭാസൻ
5. അഭിജ്ഞാനശാകുന്തളം—കാളിദാസൻ
6. ഉന്മത്തരാഘവം—ഭാസ്കരൻ
7. കർപ്പൂരചരിതം—മഹാമാത്യവത്സരാജൻ
8. കപടകേളി—വത്സരാജൻ
9. ത്രിപുരദഹനം—വത്സരാജൻ
10. രുഗ്മിണീഹരണം—വത്സരാജൻ

ഇവയ്ക്കുപുറമേ ഭാസനാടകമായ 'അഭിഷേക'വും വള്ളത്തോാം പരിഭാഷപ്പെടുത്തിയിട്ടുണ്ടെങ്കിലും നിർഭാഗ്യവശാൽ, പ്രസ്തുതകൃതി ഈ സമാഹൃതിയിൽ ചേൎക്കാൻ സാധിച്ചിട്ടില്ല. ഈ ഗ്രന്ഥസമ്പുടത്തിൽ ചേൎത്തിട്ടുള്ള നാടകങ്ങളിലൂടെ ഒരു തവരിതപ്രയാണമെങ്കിലും ഇവിടെ ആവശ്യമാണെന്നു തോന്നുന്നു.

ഭാരതത്തിലെ പ്രഥമനാടകകൃത്തു് എന്നുതന്നെ വിശേഷിപ്പിക്കപ്പെടാറുള്ള ഭാസൻ ക്രിസ്ത്വബ്ദം നാലാം ശതകത്തിന്റെ ഉത്തരാൎദ്ധത്തിൽ, ചന്ദ്രഗുപ്തമൗൎയ്യന്റെ കാലത്തു് ജീവിച്ചിരുന്നുവെന്നാണു് പണ്ഡിതമതം. സദുക്തികർണാമൃതം, സൂക്തിമുക്താവലി, സുഭാഷിതാവലി, ശാർങ്ഗധരപദ്ധതി, സുഭാഷിതരത്നകോശം, അലങ്കാരമഹോദധി, യശസ്തിലകം തുടങ്ങിയ കൃതികളിൽ ഭാസരചനകളിൽനിന്നുമുള്ള ഉദ്ധാരണങ്ങാം ഉണ്ടു്. അഭിനവഗുപ്തപാദരുടെ അഭിനവഭാരതിയിൽ 'മഹാകവിനാഭാസേനാപി സ്വപ്രബന്ധേ ഉക്തം' എന്നു് ഒരു പരാമർശം കാണുന്നു. ജയാനകന്റെ പൃഥ്വിരാജചരിതം, ജയദേവന്റെ പ്രസന്നരാഘവം, ബാണഭട്ടന്റെ ഹർഷചരിതം, ആചാൎയ്യദണ്ഡിയുടെ അവന്തിസുന്ദരികഥ, കാളിദാസന്റെ മാള

വികാഗ്നിമിത്രം 1, രാമചന്ദ്ര-ഗുണചന്ദ്രന്മാരുടെ നാട്യദപ്പ്ണം, ഭോജൻെറ ശൃംഗാരപ്രകാശം, സാഗരനന്ദിയുടെ നാടകലക്ഷണ കോശം തുടങ്ങിയ അനേകം പ്രാചീനകൃതികളിൽ ഭാസനേ യോ ഭാസകൃതിയേയോ പരാമർശിക്കുന്നുണ്ടു്.

ദക്ഷിണകേരളത്തിൽ പത്മനാഭപുരത്തിനു സമീപം മ ണലിക്കരമഠത്തിൽ നിന്നാണു് സ്വപ്നവാസവദത്തം, പ്രതി ജ്ഞായൗഗന്ധരായണം, ദൂതവാക്യം, പഞ്ചരാത്രം, ചാരുദത്തം, ദൂതഘടോൽകചം, അവിമാരകം, ബാലചരിതം, മധ്യമവ്യാ യോഗം, കർണഭാരം, ഊരുഭംഗം എന്നീ നാടകങ്ങൾ ഉൾപ്പെട്ട ഹസ്തലിഖിതഗ്രന്ഥം ഡോ. ടി. ഗണപതിശാസ്ത്രികൾ കണ്ടെടു ത്തതു്. ഈ നാടകങ്ങളെല്ലാം ഭാസവിരചിതങ്ങളാണെന്നാ ണു് പ്രബലമായ വിശ്വാസം. ഗോവിന്ദപ്പിഷാരടിക്കു് കടു ത്തുരുത്തിക്കു സമീപം കൈലാസപുരത്തുനിന്നു ലഭിച്ച അഭി ഷേക-പ്രതിമാനാടകങ്ങളും ഭാസൻേറതെന്നു് കരുതപ്പെടുന്നു. ഇങ്ങനെ പതിമൂന്നു നാടകങ്ങൾ ചേർത്തു് ഭാസനാടകചക്രം എന്നു പറഞ്ഞു വരുന്നു. എന്നാൽ ഇതു് സർവാംഗീ കൃതമോ സമർത്ഥമായ തെളിവുകൊണ്ടു സർവ്വസമ്മതമോ ആയ അഭിപ്രായമാണെന്നു പറഞ്ഞുകൂട. അജ്ഞാതകർത്തൃക വും കാലനിർണ്ണയം സാധിച്ചിട്ടില്ലാത്തതുമായ അഭിജ്ഞാന ശാകുന്തളചർച്ചയിൽ അവിമാരകം, ബാലചരിതം, സ്വപ്നവാസ വദത്തം, കവചദാനം, (കർണഭാരം), ചാരുദത്തം, പഞ്ചരാത്രം, ദൂതഘടോത്കചം എന്നീ ഏഴെണ്ണത്തെപ്പററി മാത്രമേ പരാമർ ശമുള്ളു. ഭാസനാടകങ്ങളെപ്പററി അടുത്തകാലത്തുണ്ടായിട്ടുള്ള ഒരു പഠനത്തിലും മേല്പറഞ്ഞ നാടകങ്ങളുടെ കർത്തൃത്വത്തെ സം ബന്ധിച്ചു് നിരാക്ഷേപമോ നിഃസന്ദേഹമോ ആയ ഒരു അന്തി മതീരുമാനവും പറഞ്ഞുകാണുന്നില്ല. എങ്കിലും സ്വപ്നവാസവ ദത്തം, പ്രതിജ്ഞായൗഗന്ധരായണം എന്നീ രണ്ടു നാടകങ്ങൾ ഭാസകൃതങ്ങളാണെന്ന കാര്യത്തിൽ ആർക്കും സംശയമില്ല. മ ററെല്ലാം അനുമാനാവസ്ഥയിൽത്തന്നെ വർത്തിക്കുന്നതേയുള്ളു. രാമചന്ദ്ര-ഗുണചന്ദ്രന്മാർ നാട്യദർപ്പണത്തിൽ ''യഥാ ഭാസകൃ തേ സ്വപ്നവാസവദത്തേ......'' എന്നു പ്രസ്താവിച്ചുകാണുന്നു. ഭാമഹൻ കാവ്യാലങ്കാരത്തിൽ, പ്രതിജ്ഞായൗഗന്ധരായണം

ഭാസകൃതമെന്നു് അനുമാനിക്കുന്നുണ്ടു്. രചയിതാവു് ഭാസൻതന്നെയെന്ന പക്ഷത്തിലാണു് മഹാകവി വള്ളത്തോാം സ്വപ്നവാസവദത്തം, ഊരുഭംഗം, മധ്യമവ്യായോഗം, പഞ്ചരാത്രം എന്നീ നാടകങ്ങരം മലയാളത്തിലേക്കു് പരിഭാഷപ്പെടുത്തിയിട്ടുള്ളതു്. ആ നിലയ്ക്കുതന്നെയാണു് ഈ സമാഹാരത്തിലും ചേർത്തിരിക്കുന്നതു്.

ഭാസൻെറ ഏററവും പ്രഖ്യാതമായ കൃതിയാണല്ലോ സ്വപ്നവാസവദത്തം- പ്രതിജ്ഞായൗഗന്ധരായണം കഥയുടെ തുടർച്ചയാണിതു്- ധീരലളിതനായ നായകനും രണ്ടുനായികമാരുമാണു് സ്വപ്നവാസവദത്തത്തിലെ മുഖ്യ കഥാപാത്രങ്ങരം. രാഷ്ട്രീയലക്ഷ്യം കരുതി സചിവപ്രേരണയാൽ, മഗധരാജപുത്രിയായ പത്മാവതിയെ വിവാഹംചെയ്യുന്ന ഉദയനൻ വാസവദത്താഭിമുഖമായ പ്രേമത്തിൽനിന്നും വിമുക്തനാകാൻ ശക്തനല്ല. വാസവദത്തയും ഉദയനനിൽ നിതാന്തരതയാണു്. ആ രാജകുമാരി, ഭർത്താവിൻെറ ഉൽക്കർഷത്തിന്നു് സചിവന്മാരുടെ തന്ത്രം വിജയിപ്പിക്കാൻ, ഉദയനൻെറ ദ്വിതീയപത്നിയാകേണ്ടവളായ പത്മാവതിയുടെ സൈരന്ധ്രിയായിക്കഴിയാൻകൂടി നിർബദ്ധയാകുന്നു. സ്വകമിതാവിൻെറ രണ്ടാം വിവാഹത്തിനു് മംഗലഹാരം സജ്ജമാക്കാൻപോലും വാസവദത്ത തയ്യാറാകേണ്ടി വരുന്നു. ഉദയനൻെറയും വാസവദത്തയുടെയും പരസ്പരപ്രേമത്തെപ്പററി പത്മാവതി ജാഗരൂകയാണെങ്കിലും സപത്നീസ്നേഹത്തെ വ്രണപ്പെടുത്താതെ ഉദയനനെ സ്വീകരിക്കയാണു് ചെയ്യുന്നതു്. എന്തൊരു വികാരോൽബണമായ കഥാഗതി! സാഹചര്യംകൊണ്ടു് വിപരീതാന്തരങ്ങളിൽ വർത്തിക്കുന്ന നായികമാർ സ്വന്തം സ്വഭാവമഹിമകൊണ്ടു് നായകൻെറ, പരസ്പരസ്നേഹബദ്ധരായ പ്രേമഭാജനങ്ങളായി ചിത്രീകരിക്കപ്പെടുന്നു. സാമാന്യവ്യവഹാരവ്യതിരിക്തമായ ഒരു കഥാതന്തുവാണിതു്. വിധിവൈപരീത്യങ്ങളുടെയും ദേശകാലസാഹചര്യാദികളുടെയും വിനീതവിധേയനായി നായകൻ ത്യാഗസങ്കടസങ്കലിതമായ ഒരു ജീവിതത്തിൽ പ്രക്ഷിപ്തനാകയും, എന്നാൽ, നാടകമർമ്മജ്ഞതയോടുകൂടിയതും സംവിധാന ഭംഗിയുള്ളതുമായ ഒരു കഥാഗതിയിലൂടെ വ്യക്തിത്വവിനാശം സംഭവിക്കാതെ,

അനന്യമായ ഒരു കാഥികഹിരണ്യഗർഭം തരണം ചെയ്യുന്നതായും നാം കാണുന്നു. കാലം, സ്വപ്നം, സ്മരണ, യാഥാർത്ഥ്യം, വ്യക്തിജീവിതത്തിലെ പതനാഭ്യുന്നതികൾ, വികാരവിക്ഷോഭങ്ങൾ, പ്രേമത്തിന്റെ മൂകവും ശക്തവുമായ ആവിഷ്കാരങ്ങൾ ഇവയെല്ലാംചേർന്ന് നായികാനായകന്മാരുടെ നാടകീയ ജീവിതകഥയേ സുഖദുഃഖസമന്വയത്തിന്റെ ഗുണഘലഷ്ണം കൊണ്ട് ശാശ്വതീകരിക്കയും ചൈതന്യഭാസുരമാക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. ആ അത്യപൂർവ്വദൃശ്യമാണ് സ്വപ്നവാസവദത്തം കാഴ്ചവയ്ക്കുന്നത്. പ്രതിജ്ഞായൗഗന്ധരായണം കഥയുടെ സമ്പൂരണവും ഭവിതവ്യമായ ഒരു കാല്പനികജീവിതത്തിന്റെ സമാരംഭവും സമന്വയിക്കപ്പെടുന്ന ഒരു ജീവിതോദന്തത്തിന്റെ രസാർദ്രാവിഷ്കാരമാണ് സ്വപ്നവാസവദത്തം. ഹൃദയത്തിന്റെ സുതാര്യമേഖലകളിൽ ബോധപൂർവ്വം കുത്തിവേദനിപ്പിക്കുന്ന ഒരു സാഹസികയത്നം പോലും കഥാഭംഗമോ രസഹാനിയോ വരുത്താതെ നാടകീയ വിജയം കൈവരിക്കുന്നു എന്നതിലാണ് ഈ കൃതിയുടെ സാഫല്യം. ഭാസന്റെ നാടകരചനാവൈഭവത്തിന്റെ മഹിതവും അന്യാദൃശവുമായ നിദർശനവുമാണീ നാടകം.

1917-ൽ പ്രൊ. എ. ആർ. രാജരാജവർമ്മ സ്വപ്നവാസവദത്തം മലയാളത്തിലേക്കു വിവർത്തനം ചെയ്തു. അതിനു മുമ്പുതന്നെ ഒരു തർജ്ജിമയുണ്ടായിട്ടുണ്ടെന്നു് വള്ളത്തോൾ രേഖപ്പെടുത്തുന്നു.[1] 1926-ലാണ് വള്ളത്തോളിന്റെ വിവർത്തനം ഗ്രന്ഥരൂപത്തിൽ (ആദ്യം 'സദ്ഗുരു'മാസികയിൽ ഖണ്ഡശഃ പ്രസിദ്ധം ചെയ്തിരുന്നു) പ്രകാശിപ്പിച്ചത്. ഈ നാടകത്തിന് മലയാളത്തിലും ഇതര ഭാഷകളിലുമായി ഒട്ടനവധി പരിഭാഷകൾ ഉണ്ടായിട്ടുണ്ട്. എ. സി. വൂൾനർ,[2] ജസ്റ്റിസ്

---

1. "ഒരു പന്തിരണ്ടു വർഷങ്ങൾക്കു മുമ്പ് ഇതിന്റെ ഒരു തർജ്ജിമ തിരുവിതാംകൂറിൽനിന്നു് (പരിഭാഷകൻ ഒരു പോററിയാണെന്നോർക്കുന്നു) പുറപ്പെടുകയുണ്ടായിട്ടുണ്ട്." —വള്ളത്തോൾ, സ്വപ്നവാസവദത്തം തർജ്ജിമയുടെ മുഖവുര.

1. A. C. Woolner - The vision of Vasavadatta—Sanskrit Plays —Edited by H. W. Wells, Asia Publishing House, 1964.

എ. എസ്. പി. അയ്യർ തുടങ്ങിയവർ ഇംഗ്ലീഷിലേക്കും തർജ്ജിമചെയ്തിരിക്കുന്നു. വള്ളത്തോളിൻെറ പരിഭാഷ അക്ലിഷ്ടഹൃദ്യമാണെങ്കിലും നാലപ്പാട്ടു നാരായണമേനോൻ ചെറിയൊരു ടിപ്പണികൂടി രചിച്ചിട്ടുള്ളതുകൊണ്ട് സാഹിത്യവിദ്യാർത്ഥികാംക്ക് സുവേദ്യം കൂടിയാണ്. പരിഭാഷയുടെ മാതൃകയ്ക്ക് ഒരു ഭാഗം ഉദ്ധരിക്കാം.—മൂന്നാം അങ്കാരംഭത്തിൽ വിരഹവിധുരയായ വാസവദത്തയുടെ ഒരു ഭാഷണം.—

''വിവാഹമോദസങ്കുലേ അന്തഃപുരചതുഃ
ശാലേ പരിത്യജ്യ പത്മാവതീമിഹാഗതാസ്മി
പ്രമദവനം, യാവദിദാനീം ഭാഗധേയനിർവൃത്തം
ദുഃഖം വിനോദയാമി, അഹോ അത്യാഹിതം.
ആര്യ്യപുത്രോഽപിനാമപരകീയഃസംവൃത്തഃ
യാവദ് ഉപവിശാമി, ധന്യാഖലുചക്രവാകവധൂഃ
യാഽന്യോന്യ വിരഹിതാ നജീവതി, നഖലു
ഹം പ്രാണൻ പരിത്യജാമി, ആര്യ്യപുത്രം പശ്യാ
മിത്യേതേന മനോരഥേന ജീവാമി മന്ദഭാഗാ.''

''വിവാഹാമോദം നിറഞ്ഞ അകത്തെ നാലുകെട്ടിൽ പത്മാവതിയെ വിട്ടുംവച്ച് ഞാൻ ഈ പ്രമദവനത്തിലേയ്ക്കു പോന്നു. ഇനി ദൈവഗത്യാ നേരിട്ട ദുഃഖം ശമിപ്പിയ്ക്കുകതന്നെ! ഹാ, പരമസങ്കടം. ആര്യ്യപുത്രനും മററൊരാളുടെയായിത്തീന്നല്ലോ. ഇവിടെ ഇരിയ്ക്കാം. ഭർത്തൃവിരഹം സംഭവിച്ചാൽ ജീവിച്ചിരിക്കാത്ത ചക്രവാകപ്പിട സുകൃതിതന്നെ! ഭാഗ്യംകെട്ട ഞാൻ പ്രാണത്യാഗം ചെയ്യാതെ ജീവിച്ചിരിക്കുന്നത് ആര്യ്യപുത്രനെ കാണാമല്ലോ എന്ന വിചാരത്താലാണ്.''

ഗുണാഢ്യൻെറ ബൃഹത്കഥ, സോമദേവൻെറ കഥാസരിത്സാഗരം തുടങ്ങിയ സംസ്കൃതകൃതികളിൽ പരാമൃഷ്ടമാകുന്ന ഒരു ഇതിവൃത്തത്തിൻെറ നാടകീയവും ശൃംഗാരരസാവിഷ്കരണത്തിൻെറ നേരിയതും സാന്ദ്രവുമായ ഭംഗികളാൽ സമാകഷ്കവുമായ അവതരണമാണ് സ്വപ്നവാസവദത്തം. അതിന് മലയാളത്തിൽ ഉണ്ടായിട്ടുള്ള ഭാഷാന്തരങ്ങളിൽ, വള്ളത്തോളിൻെറ വിവർത്തനം ഭാസനാടകവൈശിഷ്ട്യത്തെ ഉപദർശി

പ്പിക്കുന്ന സംഭാവനയാണെന്നു പറയാൻ സംശയലേശവും ഇല്ലതന്നെ.

ഭാരതീയനാടകങ്ങളിൽ ഒററപ്പെട്ട ഒരു കൃതിയാണ് ഊരുഭംഗം. പത്ത് രൂപകഭേദങ്ങളിൽ 'അങ്കം' (ഉത്സൃഷ്ടികാങ്കം) [1] എന്ന വിഭാഗത്തിൽപ്പെടുന്ന ഒരു ഹ്രസ്വനാടകമാണിതു്. ഇതിൻെറ സവിശേഷത ശോകപര്യവസായിത്വമാണ്. ശുഭാന്തനാടകങ്ങൾ മാത്രമുള്ള ഒരു രാജ്യത്തെ ഏകൈകമായ ദുഃഖാന്തകൃതി, ഭീമസേനൻ ദുര്യോധനനെ ഭഗ്നോരുവാക്കുന്നതും, ദുര്യോധനൻ മരണവക്ത്രത്തിൽ പശ്ചാത്താപഗ്രസ്തനായി പുത്രകളത്രാദികളോട്ട് അന്ത്യോപദേശമായി ചിലതു് പ്രസ്താവിക്കുന്നതുമാണ് ഊരുഭംഗത്തിലെ പ്രമേയം. സാമാന്യസങ്കല്പത്തിലുള്ള ദുര്യോധനൻ ഒരു ധീരോദാത്തനായകൻെറ മഹിതഗുണങ്ങളാൽ സമ്പന്നനല്ല. മഹാഭാരതത്തിൽ ഒരു പ്രതിനായകഭാഗമാണല്ലോ ദുര്യോധനനു് കല്പിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ളതും. ഈ നാടകത്തിൽ, ചരമസീമയിൽനില്ക്കുന്ന ദുര്യോധനൻ ഒരു ധീരോദാത്തനായകൻെറ സ്വഭാവൗൽകൃഷ്ട്യം പ്രദർശിപ്പിക്കുന്നു. മകൻ ദുർജ്ജയനോടു പറയുന്ന വാക്കുകൾ ശ്രദ്ധിക്കുക. 'പാണ്ഡവന്മാരെ എന്നെ എന്ന പോലെ ശുശ്രൂഷിക്കണം. അമ്മ കുന്തീദേവി പറയുന്നതുപോലെ നടക്കണം. അഭിമന്യുവിൻെറ അമ്മ ദ്രൗപദി എന്നിവരെ അമ്മയെപ്പോലെ ആദരിക്കണം.' ബലഭദ്രൻെറ വാക്കുകളിൽ പറഞ്ഞാൽ 'വൈരം പശ്ചാത്താപമായി പരിണമിക്കുന്ന ഈ പരിവർത്തനം ആ കഥാപാത്രത്തിൻെറ സൃഷ്ടിയിൽ വളരെ പ്രധാനമാണ്. ഇതു് മഹത്വത്തിൻെറ പതനം ചിത്രീകരിക്കുന്നു. ദുഷ്ടകഥാപാത്രമായി നാളിതുവരെയും പരിഗണിക്കപ്പെട്ട ദുര്യോധനൻ ഭഗ്നോരുവായി നിസ്സഹായാവസ്ഥയിൽ പതിച്ച് ആന്തരപശ്ചാത്താപംകൊണ്ടെന്നപോലെ മൊഴിയുന്ന വാക്കുകൾ ആ ദുഃഖിതാത്മാവിനെ മഹത്വത്തിലേക്കുയർത്തുന്നു. പാശ്ചാത്യ ദുഃഖാന്തനാടകങ്ങളെപ്പോലെ ഭാരതത്തിലും ഒരു ശോകാന്തനാടകം ഉണ്ടായിട്ടുണ്ടെന്നു്

---

1 Aeschylus—Oedipus — Biswanath Bhattacharya — Sanskrit Drama & Dramaturgy P 390—415

അവകാശപ്പെടാം—ഉത്സർഗവിധികളുള്ള ഏകൈകമായ അപവാദം. പ്രസിദ്ധ യവനനാടകം —ഈസ്കിലസിൻെറ ഈഡിപ്പസ് 1 ഊരുഭംഗവുമായി താരതമ്യം ചെയ്തു നോക്കാൻ ബിശ്വനാഥ് ഭട്ടാചാര്യ ശ്രമിച്ചു കാണുന്നു. അഗാധതയും ഉദാത്തതയും പരിഗണിച്ചാൽ രണ്ടും അതതിൻെറ മണ്ഡലത്തിൽ ശ്രേഷ്ഠമാണെങ്കിലും സംസ്കൃതനാടകം മഹത്തരമാണെന്ന് ഭട്ടാചാര്യ പ്രസ്താവിക്കുന്നു. 2

ഈസ്കിലസ്, സ്വന്തം ദുഃഖാന്തനാടകങ്ങളിലെ പ്രമേയങ്ങൾ ഹോമറുടെ 'തീൻമേശപ്പുറത്തെ ഉച്ഛിഷ്ടങ്ങളാ'ണെന്നു പറഞ്ഞതുപോലെ ഭാരതീയനാടകങ്ങളിലെ പ്രമേയങ്ങൾ വ്യാസവാല്മീക്യാദികളുടെ വിഭവസമൃദ്ധമായ ഭോജനശാലയിലെ ഉച്ഛിഷ്ടങ്ങളാണെന്ന് ജെ. എ. ബി. ഫൻബ്യുറേനൻ ഉപമിക്കുന്നു. 3 മഹാഭാരതത്തിലെ വളരെ നിർണായകമായ ഒരു കഥാംശത്തിൻെറ നാടകവത്കരണമാണ്. പ്രതിപക്ഷനായകൻെറ പതനം ഒരു വീരചരിതമാക്കി ആവിഷ്കരിക്കുന്നു. ഒരു ബൃഹത്കഥയുടെ സമാപനം കുറിക്കുന്ന നാടകീയ മുഹൂർത്തമാണ് ഇവിടെ ചിത്രീകരിക്കപ്പെടുന്നതു്. ഈ ദുഃഖപര്യവസാനവേളയിൽ ദുര്യോധനനു് മനോവാക്കർമ്മങ്ങളാൽ മഹത്വത്തിൻെറ ഉന്നതസോപാനത്തിലേക്കുയരുവാൻ കഴിഞ്ഞിരുന്നില്ലെങ്കിൽ, ഒരു ശോകാന്തനാടകം എന്ന നിലയ്ക്കു് ഇതിനു് ഗണ്യമായ ശ്രേഷ്ഠത ഉണ്ടാകുമായിരുന്നില്ല. കഥയിലും കഥാപാത്രത്തിലും മിഴിവും ആഴവും കൈവരുത്താൻ നാടകകാരനു സാധിച്ചു.

---

2 Thus it can be said, that the Sanskrit plays are superior to the Greek in point of technique realism and in the fulness of their appeal. So far as the questions of depth and sublimity are concerned, both are remarkable in their own spheres — Ibid. P. 415.

3 If Aeschylus called his tragedies the crumbs from Homer's table, the Indian plays with equal right may be styled the crumbs from Vyasa's millennial banquet—J. A. B. Van Buitenen—Two plays of Ancient India, P. 4.

''ഭീഷ്മദ്രോണതടം ജയദ്രഥജലം ദുര്യോധനൗഘം'' എന്നാരംഭിക്കുന്ന നാന്ദീശ്ലോകം മുതൽ തന്നെ വിവർത്തനം ആസ്വാദ്യമാണ്. ഈ രൂപകം ഒരു പരീക്ഷണമെന്ന നിലയ്ക്കും, പ്രാചീനസംസ്കൃത നാടകവേദിയുടെ ഒരു വ്യത്യസ്തമുഖം പ്രദർശിപ്പിക്കുന്ന കൃതിയെന്ന നിലയ്ക്കും അഭിനേതവ്യവും ഹൃദയസ്പൃശിയുമായ ഊരുഭംഗം മലയാളത്തിലേക്കു പരിഭാഷപ്പെടുത്തിയ വള്ളത്തോൾ ധന്യതയർഹിക്കുന്നു.

മധ്യമവ്യായോഗം ഭാസകൃതികളിൽ എണ്ണപ്പെട്ട ഒന്നായി കരുതപ്പെടുന്നു. വ്യായോഗത്തിലെ ഇതിവൃത്തം പ്രഖ്യാതമായിരിക്കണം. നായകൻ ധീരോദ്ധതനും പ്രഖ്യാതനുമായിരിക്കണം. ഗർഭവിമർശസന്ധികൾ വേണ്ട. യുദ്ധം വേണം—എന്നാൽ സ്ത്രീനിമിത്തമാകരുത്. ഒരു ദിവസത്തെ കഥ—ഒരു അങ്കം. അനേകം പുരുഷകഥാപാത്രങ്ങൾ പങ്കെടുക്കണം—ഇതത്രേ വ്യായോഗസ്വരൂപം. ജാമദഗ്ന്യവിജയമാണ് ദശരൂപകകാരൻ നിർദ്ദേശിക്കുന്ന ഉദാഹരണം 1 സാഹിത്യദർപ്പണകാരനായ വിശ്വനാഥകവിരാജൻ സൗഗന്ധികാഹരണ വ്യായോഗത്തെപ്പററി,പരാമർശിക്കുന്നു. പറവൂർ നീലകണ്ഠകവിയുടെ കല്യാണസൗഗന്ധികം വ്യായോഗം ശ്രീ. കെ. പി. നാരായണപിഷാരടി മലയാളത്തിലേക്കു പരിഭാഷപ്പെടുത്തിയിട്ടുണ്ട്. ദൂതഘടോത്കചം വ്യായോഗം ഭാസകൃതികളിൽ ഉൾപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു. മധ്യമവ്യായോഗം ഏ. ആർ. തമ്പുരാനും സി. ആർ. നാരായണപിള്ളയും തർജ്ജിമ ചെയ്യുകയുണ്ടായി.

പാണ്ഡവമധ്യമനായ ഭീമനാണ് ഇവിടെ പ്രസ്തുതമായ വ്യായോഗത്തിലെ നായകൻ. ഹിഡിംബീപുത്രനായ ഘടോൽകചന്റെ ഉപദ്രവത്തിൽനിന്നും, ഭീമസേനൻ ഒരു ബ്രാഹ്മണകുടുംബത്തെ രക്ഷിക്കുന്നതാണ് ഇതിവൃത്തം. നാടകനാമം ശ്ലേഷാനുപ്രാണിതമാണെന്നതത്രേ കൗതുകകരമായ ഒരു വസ്തുത. വ്യായോഗത്തിൽ ദീപ്തരസം പ്രയോഗിക്കണമെന്ന് ഭരതമുനിയും സാഗരനന്ദിയും രാമചന്ദ്ര–ഗുണചന്ദ്രന്മാരും നിർദ്ദേശിക്കു

1. രൂപകദർശനം — പേജ് 99

ന്നു. വീരരൗദ്രാദികളുമാകാമെന്നു് അവർ പറയുന്നുണ്ടു്. ഹാസ്യശൃംഗാരശാന്തങ്ങളൊഴികെ ഏതു രസവും ആകാമെന്നു് വിശ്വനാഥൻ അഭിപ്രായപ്പെടുന്നു. വീരരൗദ്രകരുണാത്ഭുതാദികൾക്കു പ്രകാശമുള്ള മദ്ധ്യമവ്യായോഗത്തിലെ ബ്രാഹ്മണവൃത്താന്തം ഐതരേയബ്രാഹ്മണം, മനുസ്മൃതി (IX—105—109) മഹാഭാരതം ബകവധപർവം തുടങ്ങിയവയെ അവലംബിച്ചുള്ളതാണു്. മാതാവിന്റെ വിശപ്പടക്കാൻ ബ്രാഹ്മണഹത്യ ചെയ്യുന്നതു് ശരിയല്ലെന്നു് ഘടോത്കചനു് അറിയാം. 'മദ്ധ്യമ'പദം ഉപയോഗിച്ചു് നാടകത്തെയാകേയും നയിക്കുന്നു. ബുഭുക്ഷ സർവസമർപ്പണമായി മാറുകയും ചെയ്യുന്നു. കൗതുകജനകമാണു് ഈ നാടകം. സ്വപ്നവാസവദത്തം, ബാലചരിതം, പഞ്ചരാത്രം തുടങ്ങിയവയിലെപ്പോലെ സ്ഥാപനയിൽ സൂത്രധാരൻ മാത്രമേ രംഗപ്രവേശം ചെയ്യുന്നുള്ളു. മദ്ധ്യമവ്യായോഗത്തിൽ ഭരതവാക്യം ഇല്ല, ഒരു വിഷ്ണുസ്തുതിയാണു് അന്ത്യശ്ലോകം. അതിഹ്രസ്വമായ ഒരു പ്രമേയത്തിന്റെ സമർത്ഥമായ നാടകാവിഷ്കാരമാണു് മദ്ധ്യമവ്യായോഗം. ചിരസ്മരണീയനായ പി. വി. കൃഷ്ണവാരിയർ അവതാരികയിൽ രേഖപ്പെടുത്തിയതുപോലെ 'ഭാസന്റെ ആശയരസികത്വം മലയാളവായനക്കാർക്കു് മനസ്സിലാകണമെങ്കിൽ 'മലയാളി ടാഗൂർ' തന്നെ തർജ്ജിമ ചെയ്യണം എന്നു് ഇതിന്റെ മൂലവും ഭാഷാന്തരവുംകൂടി വായിക്കുന്നവർക്കൊക്കെ തോന്നാതിരിക്കയില്ല. തർജ്ജിമയ്ക്കു് അത്രമാത്രം തന്മയത്വം സർവത്ര കാണുന്നുണ്ടു്.' ഒരു ശ്ലോകം ഉദാഹരിക്കാം:—

'പുത്രനക്ഷത്രകീർണസ്യപത്നീകാന്തപ്രഭസ്യ ച
വൃദ്ധസ്യവിപ്രചന്ദ്രസ്യഭവാൻ രാഹുരിവോത്ഥിത: (35)

ഈ ശ്ലോകം ഇങ്ങനെ പരിഭാഷപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു.—

''ധൃതദാരമനോജ്ഞകാന്തിയായ്—
സ്സുതരായീടിന താരകങ്ങളാൽ
വൃതനാം ദ്വിജവൃദ്ധചന്ദ്രനെ—
ബ്ബത, ബാധിച്ചിതു രാഹുപോലെ നീ.''

ഭാസവിരചിതകൃതിയായി പരിഗണിക്കപ്പെടുന്ന 'പഞ്ചരാത്രം' കൂടിയേ ഉള്ള ഇനി പരാമർശിക്കാൻ. ഇതൊരു ത്ര്യങ്കനാടകമാണ്. ഇതു് 'സമവകാരം' എന്ന രൂപകഭേദത്തിൽ പെടുന്നതായും ഒരു പക്ഷമുണ്ട്. വിവൎത്തകനും അങ്ങനെയാണ് കണക്കാക്കിയിട്ടുള്ളതു്. ദശരൂപകത്തിൽ സമവകാരത്തിനു് ലക്ഷണനിർദ്ദേശം ചെയ്തിട്ടുണ്ട്.1 പതിമൂന്നാം ശതകത്തിൽ ജീവിച്ചിരുന്ന വത്സരാജൻ 'സമുദ്രമഥ (ന്ഥ)നം' എന്ന ഒരു സമവകാരം രചിച്ചിട്ടുണ്ട്.

അഞ്ചു രാത്രികൾക്കകം പാണ്ഡവരെ കണ്ടുപിടിയ്ക്കാൻ ദുര്യോധനൻ ദ്രോണരെ വെല്ലുവിളിയ്ക്കുന്നതാണ് പഞ്ചരാത്രം സമവകാരത്തിലെ ഇതിവൃത്തത്തിനു് അവലംബം. രാജസൂയം നടത്തിയശേഷം ദുര്യോധനൻ അഭിവാദ്യാൎപ്പണത്തിനു് ദ്രോണാചാൎയ്യരെ കാണാൻ ചെല്ലുമ്പോൾ, തനിക്കുള്ള ഗുരുദക്ഷിണയെന്നവണ്ണം പാണ്ഡവൎക്കു് അൎദ്ധരാജ്യം നല്കണമെന്നു് ആവശ്യപ്പെടുന്നു. ദ്രോണാചാൎയ്യനിർദ്ദേശം നിരസിച്ചുകൊണ്ടു് ശകുനി, പതിമൂന്നുവൎഷത്തെ വനവാസം പൂൎത്തിയാക്കിയ പഞ്ചപാണ്ഡവരെ കണ്ടുപിടിക്കാനാവശ്യപ്പെടണമെന്നു് ദുര്യോധനനെ ഉപദേശിക്കുന്നു. ഭീഷ്മാചാൎയ്യരാകട്ടെ ദ്രോണരെ പിന്താങ്ങുകയാണു ചെയ്യുന്നതു്. ശകുനിയുടെ നിന്ദനീയമായ വെല്ലുവിളി പാണ്ഡവപ്രേമാർദ്രനായ ദ്രോണർ സ്വീകരിക്കുന്നു. ആ അവസരത്തിൽ, കീചകനും നൂറു് ഉപകീചകന്മാരും കൊല്ലപ്പെട്ടു എന്ന വാൎത്ത വിരാടരാജ്യത്തുനിന്നും ദ്രോണൎക്കു ലഭിച്ചു. അതു് ദ്രോണൎക്കു് സഹായകമാകയും ചെയ്തു. ദ്രോണനെ സഹായിക്കാനായി, വിരാടരാജ്യം ആക്രമിക്കാൻ ഭീഷ്മർ ദുര്യോധനനെ പ്രേരിപ്പിക്കുന്നു. ദ്രോണന്റെ നേൎക്കു് ശകുനിയുടെയും, കൎണ്ണന്റെയും പെരുമാററമാണ് നാടകമൎമ്മമായ സംഘട്ടനവിഷയം. അതിന്റെ പശ്ചാത്തലമെന്നോണം, ഒന്നാമങ്കത്തിൽ കുരുപാണ്ഡവവിരോധം ആവിഷ്കരിച്ചിരിക്കുന്നു. ദ്രോണർ പാണ്ഡവൎക്കുവേണ്ടി അൎദ്ധരാജ്യം ആവശ്യപ്പെടുന്നതു് നാടകാരംഭവും ശകുനിയുടെ നിർദ്ദേശം ബീജവും കുറിക്കുന്നു. അങ്ങനെ മുഖസ

---

1. രൂപകദൎശനം-പേജ് 109—ദശരൂപകം, 3-61

ന്ധിയായി. വിരാടരാജ്യത്തു നിന്നും വൃത്താന്തം എത്തിയതു് ലക്ഷ്യനിർവഹണ 'പ്രയത്ന'ത്തിനുള്ള 'ബിന്ദുവാണ്'. രണ്ടാമങ്കത്തിൽ, മുഖ്യമായ സംഘട്ടനം നടക്കുന്നു. കൗരവന്മാർ വിരാടരാജാവിന്റെ പശുക്കളെ മുഴുവൻ അപഹരിച്ചതു മൂലം വിരാടരാജാവു് അവമാനിതനായി യുദ്ധോദ്യുക്തനാകുന്നു. ഉത്തരയും ബൃഹന്നളയും യുദ്ധത്തിൽ പങ്കുകൊണ്ടു എന്നും ബൃഹന്നള യുദ്ധത്തിൽ ജയിച്ചു എന്നും മററും വ്യക്തമാക്കപ്പെടുന്നു. ബൃഹന്നള അർജ്ജുനൻ തന്നെയാണെന്നു വെളിപ്പെടുന്നതോടെ, നിർദ്ദിഷ്ടസമയത്തിനകം തന്നെ പാണ്ഡവന്മാരെയും കണ്ടെത്തിയ ഫലമായി. പ്രാപ്ത്യാശയും നിയതാപ്തിയും തരണം ചെയ്യപ്പെടുന്നു. വിരാടരാജാവു് ഉത്തരയെ അർജ്ജുനപുത്രനായ അഭിമന്യുവിനു നല്കുന്നു. മൂന്നാം അങ്കത്തിൽ, അർജ്ജുനനാമാങ്കിതമായ അമ്പു് ദുര്യോധനന്റെ മുൻപിൽ കൊണ്ടുവരപ്പെടുന്നു. ശകുനിക്കും ദുര്യോധനനും വിശ്വസിക്കാൻ പോലും സാധിക്കുന്നില്ല, യുദ്ധത്തിൽ അർജ്ജുനൻ സഹായിച്ചിരുന്നുവെന്നതു്. ദ്രോണർ പാണ്ഡവരെ കണ്ടെത്തുന്ന ശ്രമത്തിൽ വിജയിക്കുകയും അർദ്ധരാജ്യം നല്കാമെന്നു് ദുര്യോധനൻ സമ്മതിക്കുകയും ചെയ്യുന്നതോടെ ഫലാഗമവുമായി.

> ''ബാഢം ദത്തം മയാ രാജ്യം പാണ്ഡവേഭ്യോ യഥാപുരം
> മൃത്യേഽപിഹിനരാഃ സർവേ സത്യേതിഷ്ഠന്തി തിഷ്ഠതി''

എന്ന ദുര്യോധനവചനം വള്ളത്തോൾ ഇങ്ങനെ പരിഭാഷപ്പെടുത്തുന്നു—

> ''ഓഹോ, രാജ്യമിതാ നൽകി
> മുൻമട്ടിൽപ്പാണ്ഡവർക്കു ഞാൻ
> ചത്താലും, മർത്ത്യരെപ്പേരും
> സത്യം നിൽക്കുകിൽ നിൽക്കുമേ.''

ഭാസകൃതിയെന്നു കരുതപ്പെടുന്ന ബാലചരിതം മൂന്നാം അങ്കത്തിലെന്നപോലെ 'പഞ്ചരാത്ര'ത്തിലും ഒരു ഗാന–നൃത്തപരാമർശമുണ്ടു്. രണ്ടാം അങ്കാരംഭത്തിൽ സന്തോഷോല്ലാസപ്രകടനമായി വൃദ്ധഗോപാലകന്റെ നിർദ്ദേശപ്രകാരം വിരാടരാജാവിന്റെ ജന്മദിനാഘോഷത്തിൽ പെൺകിടാങ്ങൾ ആടുകയും പാ

ടുകയും ചെയ്യുന്നുവെന്നും വൃദ്ധഗോപാലകൻകൂടി അതിൽ പങ്കെടുക്കുന്നുവെന്നും വർണിച്ചിരിക്കുന്നു.

''ഹീ ഹീ സുഷ്ഠു നർത്തിതം
സുഷ്ഠുഗീതം യാവദഹമപി നൃത്യാ മി''–
''ഭേഷ് ഭേഷ് അസ്സലാട്ടം, അസ്സൽപ്പാട്ട്,
ഞാനും ആടാം''

ഇങ്ങനെ ഗാനനൃത്തസംയുക്തവും നാടകീയ ഗൗരവം തികഞ്ഞതുമായ 'പഞ്ചരാത്രം' ഇംഗ്ലീഷ്ഉൾപ്പെടെ പലഭാഷകളിലേക്കും പരിവർത്തിതമായിട്ടുണ്ട്. പ്രൊ. എ. ആർ. തമ്പുരാനും ഒരു മലയാളപരിഭാഷ പ്രകാശിപ്പിക്കയുണ്ടായി. മൂലകൃതിയുടെ പഠനമെന്നനിലയ്ക്കു് ഡോ. ടി. ഗണപതിശാസ്ത്രി, ''പഞ്ചരാത്രം വ്യാഖ്യ''യും രചിച്ചു. ദുര്യോധനനിഷ്ഠമായ യുദ്ധവീരം, യുധിഷ്ഠിരനിഷ്ഠമായ ദയാവീരം, ഹാസ്യാദികളായ ഇതര രസങ്ങളുടെ സ്പർശം എന്നിവയിൽ രസനീയവുമായ പഞ്ചരാത്രം സമവകാരം, നാട്യശാസ്ത്രവ്യഖ്യാതാവായ അഭിനവഗുപ്താചാര്യർ കണ്ടിട്ടുണ്ടായിരിക്കാം എന്നു് അർജുനൻെറ ബൃഹന്നളാവേഷധാരണ പരാമർശം [1] കൊണ്ടു് അഭ്യൂഹിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. രംഗപ്രയോഗസമർത്ഥമായ ഒരു നാടകമാണെന്നു് നിർവിശങ്കം വിശേഷിപ്പിക്കപ്പെടാവുന്ന പഞ്ചരാത്രം ഭാഷീകൃതമാക്കിയതു് ഒരു ശ്ലാഘ്യകർമംതന്നെയാണ്.

വള്ളത്തോളിൻെറ പരിഭാഷകളിൽ പെട്ടതും, ഭാസകൃതമെന്നു കരുതപ്പെടുന്നതുമായ 'അഭിഷേക'ത്തെപ്പററി ഇവിടെ പരാമർശിക്കുന്നതിനു് പ്രസക്തിയില്ല—നാടകം ഉൾപ്പെടാത്ത സമാഹാരമായതുകൊണ്ടു്. അഭിഷേകം, പ്രതിമ, ആശ്ചര്യചൂഡാമണി എന്നീ മൂന്നു് പ്രാചീന രാമായണനാടകങ്ങളും ഏകകർത്തൃകങ്ങളാണെന്നൊരു സന്ദേഹവും ഉന്നയിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടു്.

1. ''കർണവ്യപദേശേനേതി അവസ്ഥാദിവശാത് യഥാ
അർജുനസ്യ ബൃഹന്നളവ്യപദേശ
പ്രച്ഛന്നാസ്യകരണാന്യാഹരതേ''

— അഭിനവഭാരതി

വിശദാന്വേഷണം അർഹിക്കുന്ന ഒരു വസ്തുതയാണതു് എന്നു മാത്രം പറയട്ടെ.

ഇവിടെ പരാമൃഷ്ടങ്ങളായ നാലു് രൂപകഭേദങ്ങളും ഭാസൻേറതാണെങ്കിലും അല്ലെങ്കിലും സംസ്കൃതനാടകപാരമ്പര്യത്തിൽ ശ്രദ്ധേയങ്ങളാണു് എന്നതിൽ സംശയിക്കാനില്ല. കാളിദാസകവീന്ദ്രനു മുൻപും ഭാരതത്തിൽ സമ്പന്നവും മഹത്തുമായ ഒരു നാടകപ്രപഞ്ചമുണ്ടായിരുന്നു എന്നു് അനുമാനിക്കുന്നതിനു് ഈ കൃതികളും തെളിവു നല്കുന്നു. അന്യാദൃശമായ പാത്രസൃഷ്ടിവൈഭവം, സമർത്ഥമായ വാക് പ്രയോഗകുശലത, ഔചിത്യദീക്ഷ, രസാവിഷ്കാരപാടവം എന്നീ വിശിഷ്ടഗുണങ്ങളാൽ ആസ്വാദനപഠനങ്ങൾ അർഹിക്കുന്ന പ്രസ്തുതനാടകങ്ങൾ ഭാഷാന്തരീകരിച്ചതിനു് മഹാകവി അഭിനന്ദനപൂർവമായ സ്മരണയർഹിക്കുന്നു.

ഇനി അഭിജ്ഞാനശാകുന്തളം വിവർത്തനത്തെക്കുറിച്ചാണു് പരാമർശിക്കേണ്ടതു്. മൂലകവി കാളിദാസൻ; നാടകം സർവലോകശ്ലാഘ്യമായ അഭിജ്ഞാനശാകുന്തളവും. കാളിദാസനേയോ ശാകുന്തളത്തെയോ കുറിച്ചു് ദീർഘമായി ഉപന്യസിക്കേണ്ടതുണ്ടെന്നു തോന്നുന്നില്ല. ഭാസനും ഭവഭൂതിയ്ക്കും മധ്യേയാണു് കാളിദാസൻെറ സ്ഥിതി. മോണിയർ വില്ല്യംസ് കാളിദാസനെ 'ഇൻഡ്യയിലെ ഷേക്സ്പിയർ' എന്നത്രേ വിശേഷിപ്പിച്ചതു്.[1] പരിപക്വമായ കാവ്യബോധത്തിൻെറയു, അന്യാദൃശമായ നാടകപരിജ്ഞാനത്തിൻെറയും സമന്വയമാണു് ശാകുന്തളം.[2] മഹാഭാരതത്തിലെ ശകുന്തളോപാഖ്യാനത്തെ ഉപജീവിച്ചുള്ള ഇതിവൃത്തമാണെങ്കിലും അഭിജ്ഞാനശാകുന്തളം നാടകം അസുലഭമായ കല്പനാസൌകുമാര്യത്തെ ആവഹിക്കുന്നു.

1. "His profound knowledge of human heart, his delicate appreciation of its most refined and tender emotions, his familiarity with the working and counter working of its conflicting feelings entitles him (Kalidasa) to rank as the Shakespeare of India" — Sir Monier Willams
2. 'കാവ്യേഷുനാടകം രമ്യം തത്രാപി ശകുന്തള'

പ്രശസ്ത ജർമ്മൻകവി ഗയ്ററേ വിശേഷിപ്പിച്ചതുപോലെ സർവ്വത്തുരമണീയമെന്നോ ദ്യാവാപൃഥിവികളുടെ സമന്വയമെന്നോ ഒക്കെ നമുക്കും ഈ നാടകത്തെ വിശേഷിപ്പിക്കാം. ലൈംഗികാസക്തമായ മാനുഷികബന്ധത്തിന്റെ വിഭ്രമകളെയെല്ലാം ആദർശമഹത്വത്തിന്റെ വിശാലചക്രവാളങ്ങളിൽ വിലയം പ്രാപിപ്പിച്ച് ബന്ധപ്പെട്ട കഥാപാത്രങ്ങൾക്കെല്ലാം കനകകാന്തി ചൊരിയുകയും, കൃതിയേ ഒന്നാകെ മനുഷ്യന്റെ ഭാവനാസൗന്ദര്യത്തെ ശാശ്വതീഭവിപ്പിക്കുന്ന പ്രതിഭാസമാക്കുകയും ചെയ്ത കാളിദാസപ്രതിഭ ഭാരത മഹാരാജ്യം വിശ്വസഹൃദയത്വത്തിന്റെ മുൻപിൽ സമപ്പിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ള ഏററവും മഹിതമായ ഉപഹാരമാണ് ശാകുന്തളം നാടകം. മനുഷ്യന്റെ വൈകാരികജീവിതത്തിന്റെ അഗാധതയേയും സുകുമാരതയേയും ഇതിൽ പരം ഉദാത്തമായി വ്യാഖ്യാനിക്കാനും ചിത്രീകരിക്കാനും മറേറതെങ്കിലും നാടകകൃത്തിനു കഴിഞ്ഞിട്ടുണ്ടോ എന്നും സംശയമാണ്. ഹെൻറി ഡബ്ല്യൂ വെത്സ് പ്രസ്താവിച്ചതുപോലെ, ആ വ്യാഖ്യാനമാകട്ടെ, 'മനഃശ്ശുദ്ധീകരണത്തിനുവേണ്ടി വിരചിതമായ ഒരു സ്വപ്നമാണ്, അമൂല്യമായ ഒരു സ്വപ്നം.'' 1

ഭാരതീയവും അഭാരതീയവുമായ അനേകം വിവർത്തനങ്ങൾ ശാകുന്തളത്തിനുണ്ടായിട്ടുണ്ട്. ഒട്ടനേകം പഠനവ്യാഖ്യാനങ്ങൾക്കും ബഹുശതം നൂററാണ്ടുകളിലായി അതു വിധേയമായി. ബഹുസഹസ്രം പ്രാവശ്യം അതു് അഭിനീതമായി. ഇനിയും ഇതെല്ലാം തുടരുകയും ചെയ്യും. കേരളത്തിൽ അഭിജ്ഞാനശാകുന്തളചർച്ച, അഭിജ്ഞാനശാകുന്തളവ്യാഖ്യാ എന്നീ പേരുകളിൽ സംസ്കൃത വ്യാഖ്യാനങ്ങൾ തന്നെ പലതും ഉണ്ടായിട്ടുണ്ട്. പൂർണ്ണസരസ്വതി, രാമവർമ്മപരീക്ഷിത്ത് തമ്പുരാൻ, രാമപിഷാരടി തുടങ്ങിയ വ്യാഖ്യാതാക്കളെ പ്രത്യേകം സ്മരിക്കാം. ആയില്യം തിരുനാൾ മഹാരാജാവ്, കേരളവർമ്മവലിയകോയി

---

1. The play is a dream but a dream of inestinable value designed to purify the mind by its profound interpretation of the emotional life —H. W. Wells — Sanskrit plays - P. 197.

ത്തമ്പുരാൻ. എ. ആർ. രാജരാജവർമ്മ, ആററൂർ കൃഷ്ണപിഷാരടി, ചെറുളിയിൽ കുഞ്ഞുണ്ണിനമ്പീശൻ, കുററിപ്പുറത്തു കേശവൻനായർ, ചെറുശേരി മാധവമേനോൻ, മൂട്ടത്തു കുമാരൻ തുടങ്ങി പലരും വിവർത്തനംചെയ്ത ശാകുന്തളം നാടകം ധ്വനിസിദ്ധാന്തമർമ്മഗ്രാഹിയായ വള്ളത്തോളും പരിഭാഷപ്പെടുത്തി. എന്നുമാത്രമല്ല, ശാകുന്തളം കഥ 'അച്ഛനും മകളും' എന്ന അതിമനോഹരമായ ഒരു ഖണ്ഡകാവ്യരചനയ്ക്ക് വള്ളത്തോളിന് പ്രേരകമായിഭവിയ്ക്കുകയും ചെയ്തു. കേരളവർമ്മ വലിയകോയിത്തമ്പുരാന്റെ കേരളീയ ശാകുന്തളം 1881—1882-ൽ വിദ്യാവിലാസിനി മാസികയിലും 1883-ൽ പുസ്തകാകൃതിയിലും പ്രസിദ്ധീകൃതമായി. തിരുവട്ടാർ നാരായണപിള്ളയുടെ 'മനോമോഹനം' നാടകസംഘം ഈ നാടകപരിഭാഷ കേരളത്തിലാകെയും അഭിനയിച്ചു പ്രചരിപ്പിച്ചു. ബംഗാളി, ഹിന്ദി, മഹാരാഷ്ട്രം തുടങ്ങിയ ഇതര പ്രാന്തീയഭാഷകളിലും സമാനകാലങ്ങളിൽ ശാകുന്തളത്തിന് പ്രചാരം സിദ്ധിക്കയുണ്ടായി. കേരളത്തിൽ, കൂത്തമ്പലങ്ങളിൽ ചാക്ക്യാന്മാർ കൂടിയാട്ടമായി ശാകുന്തളം അവതരിപ്പിച്ചിരുന്നു. നമ്മുടെ നാടകസംസ്കാരത്തിലേക്ക് പ്രകാശം ചൊരിയുന്നതും അജ്ഞാതകർത്തൃകവുമായ ഒരു അഭിജ്ഞാനശാകുന്തളചർച്ചയും ലഭ്യമായിട്ടുണ്ട്. 1937-ലാണ് മഹാകവിയുടെ ശാകുന്തളവിവർത്തനം പ്രകാശിതമായതു്. അതു് കേരളവർമ്മ വലിയകോയിത്തമ്പുരാന് സമർപ്പിതവുമാണ്. വിദ്വാൻ സി. എസ്. നായരുടെ പഠനീയമായ അവതാരികയും കുട്ടികൃഷ്ണമാരാർ രചിച്ച 'പ്രിയംവദ' എന്ന ടീകയും ചേർന്നതാണ് മഹാകവിയുടെ അഭിജ്ഞാനശാകുന്തളം. ഈ ശാകുന്തളനാടകത്തിന് അനേകം പാഠഭേദങ്ങൾ ഉണ്ടെന്നും കേരളപാഠമാണ് ആററൂർ 'കേരളീയ ശാകുന്തളം' എന്ന വിവർത്തനത്തിൽ സ്വീകരിച്ചിട്ടുള്ളതെന്നും മററും അവതാരകൻ വിശദമായി സൂചിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ട്. വിവർത്തനങ്ങൾ ഇരുപതിലധികം നമുക്ക് ലഭിച്ചിട്ടുണ്ട്. അവയുടെ ഒരു താരതമ്യപഠനം ഇവിടെ ലക്ഷ്യമല്ല. ഒരു വിവർത്തകനും മൂലകൃതിയോടു് നൂറുശതമാനം നീതിപുലർത്താൻ ആവില്ല. ഗദ്യ—പദ്യ ഭാഗങ്ങളുടെ വിവർത്തനത്തിൽ വ

ള്ളത്തോൾ പരമാവധി വിജയിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു തെളിയിക്കാൻ എത്ര ഭാഗവും ഉദാഹരിക്കാം. മാതൃകയ്ക്കു് നാലാമങ്കത്തിലെ പ്രശസ്തമായ ഒരു ശ്ലോകം മാത്രം ഉദ്ധരിക്കുന്നു-

''യാസ്യത്യദ്യ ശകുന്തളേതിഹൃദയം സംസ്പൃഷ്ടമുൽകണ്ഠയാ
കണ്ഠഃ സ്തംഭിതബാഷ്പവൃത്തികലുഷശ്ചിന്താജഡം ദർശനം
വൈക്ലബ്യം മമ താവദീദൃശമപി സ്നേഹാദരണ്യൌകസഃ
പീഡ്യന്തേ ഗൃഹിണഃ കഥം ന തനയാ
വിശ്ലേഷദുഃഖൈർനവൈഃ''

ഇതിനു് വള്ളത്തോളിന്റെ പരിഭാഷ—

''ഇപ്പോൾപ്പോവുകയായ് ശകുന്തളയിതോർത്തിണ്ടൽ
പ്പെട്ടുന്തു മനം
കണ്ഠം ബാഷ്പനിയന്ത്രണാൽക്കലുഷിതം
മങ്ങുന്നു കൺ ചിന്തയാൽ
സ്നേഹാലിത്രയുമാകുലൻ ഹഹ, വനേമേവുന്ന ഞാൻ പോലുമേ
ഗേഹസ്ഥർക്കഴലെത്രയെത്ര പുതുതാം പുത്രീവിയോഗാൽ
പ്പെടാം.''

ശോകഭാവസംവേദനത്തിൽ പൂർണ്ണവിജയം നേടിയ പരിഭാഷ യാണെന്നു് പ്രത്യേകിച്ചു പറയേണ്ടതുണ്ടോ? മൂലകവിയെ വെല്ലാൻകഴിഞ്ഞില്ലെങ്കിലും മൂലകവിതയെ നശിപ്പിക്കാതിരിക്കയെങ്കിലും ചെയ്യുക വിവർത്തകധർമ്മമാണു്. വള്ളത്തോൾ അത്രയുമല്ല ചെയ്തതു്. കവനകലയുടെയും നാട്യകലയുടെയും മർമ്മം ഗ്രഹിച്ചു് കാളിദാസസർവസ്വത്തിന്റെ ഭാവമാധുരി മുഴുവൻ സംക്രമിപ്പിക്കാൻ പരിഭാഷയിൽ യത്നിച്ചിരിക്കുന്നു.[1] വൈദർഭീശൈലിയുടെ വല്ലഭനായ കാളിദാസനെ അനുസരിക്കുന്നതിൽ, ശബ്ദസുന്ദരനായ വള്ളത്തോളിനെ അതിശയിക്കുന്ന മറ്റൊരു ഭാഷാകവിയുണ്ടോ എന്നു സംശയമാണു്. കാളിദാസീയങ്ങളായ ഇതര നാടകങ്ങൾ കൂടി വള്ളത്തോൾ പരിഭാഷപ്പെടുത്തിയില്ലല്ലോ എന്ന വിഷാദത്തിന്നേ സഹൃദയനു്

---

1. വള്ളത്തോൾ ശാകുന്തളംനാടകത്തിൽ അഭിനയിച്ചിട്ടുണ്ടെന്നു് കുററിപ്പുറത്തു് കിട്ടുണ്ണിനായർ രേഖപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു.

അവകാശമുള്ളു. മറെറതെല്ലാം കൃതികൾ തർജ്ജിമചെയ്ത മഹാകവി, കാളിദാസൻെറ ശാകുന്തളം എന്ന ഒററ കൃതിമാത്രമേ വിവർത്തനം ചെയ്തുള്ളു എന്നതും സഹൃദയ വ്യാകുലതയ്ക്കു് നിദാനമാണു്.

ഭാസ്കരകവിയുടെ 'ഉന്മത്തരാഘവം പ്രേക്ഷണക'ത്തെക്കുറിച്ചാണു് ഇനി പരിശോധിക്കേണ്ടതു്. ഭാസ്കരകവിയുടെ കാലം നിർണ്ണയിക്കപ്പെട്ടിട്ടില്ല. പ്രേക്ഷണകത്തിൽ പരാമൃഷ്ടനാകുന്ന വിദ്യാരണ്യൻ സായണനോ സായണൻെറ സമകാലികനോ ആയിരിക്കാമെന്നു് എ. ബി. കീത്തു് അഭ്യൂഹിക്കുന്നു. [1] ഭാസ്കരകവിയുടെ കാലം ക്രിസ്ത്വബ്ദം 14-ാം നൂററാണ്ടാണെന്നു് ബിശ്വനാഥ് ഭട്ടാചാര്യ രേഖപ്പെടുത്തുന്നു. [2] 13-ാം ശതകത്തിൽ ജീവിച്ചിരുന്ന വിശ്വനാഥൻെറ സൗഗന്ധികാഹരണവും ലോകനാഥഭട്ടൻെറ കൃഷ്ണാഭ്യുദയവും ഇവിടെ സ്മരണീയമായ പ്രേക്ഷണകങ്ങളാണു്. വീഥിയും വ്യായോഗവും പോലെ ഏകാകിയാണു് പ്രേക്ഷണകം. നാടകഗർഭിതമായ അങ്കത്തേയും പ്രേക്ഷണകം എന്നു പറയുന്നു.[3] ലോകനാഥൻെറ കൃഷ്ണാഭ്യുദയം എന്ന ഒരു പ്രേക്ഷണകത്തെപ്പററി മോണ്ട്ഗോമെറി ഷൂളർ പരാമർശിക്കുന്നു.

ശ്രീരാമനു് സീതാഭിമുഖമായുണ്ടായിരുന്ന പ്രേമാധിക്യത്തെ കേന്ദ്രീകരിച്ചെഴുതിയിട്ടുള്ള ഒരു ലഘുരൂപകമാണു് ഉന്മത്തരാഘവം. പ്രസ്താവനയിൽ നടിയും സൂത്രധാരനും പ്രവേശിക്കുന്നു. സീതയും മധുകരികയും തമ്മിലുള്ള സംഭാഷണത്തിൽ, പെൺവണ്ടിനെ കാണാതെ വിഷമിക്കുന്ന ആൺവണ്ടിനെക്കുറിച്ചുള്ള പരാമർശം ആഗാമിയായിവരുന്ന സീതാവിയോഗവ്യഥ

1 A. B. Keith—The Sanskrit Drama, P. 268

2. Biswanath Bhattacharya—Sanskrit Drama and Dramaturgy, P. 388

3. The Anka or one act play is represented by very few specimens. The term is often applied to denote a play within a play, in the Balaramayana the name Prekshanaka is applied generally to such plays — A. B. Keith; Ibid. P. 268.

ശ്രീരാമൻ അനുഭവിക്കുന്നതിനെ വ്യഞ്ജിപ്പിയ്ക്കുന്നു. പൊന്മാനിനെ പിടിച്ചുകൊടുത്തു് സീതയെ സന്തോഷിപ്പിക്കുവാൻ വ്യാമോഹിച്ച ശ്രീരാമൻ മധുകരികയിൽനിന്നും സീതയേ കാണാതായ വിവരം അറിഞ്ഞു ദുഃഖിക്കുന്നു. ശ്രീരാമൻെറ സംഭ്രാന്തവും ഉന്മത്തവുമായ അവസ്ഥ ചിത്രീകരിക്കപ്പെടുന്നു. പത്നിയെ തേടിവരുന്ന രാമനു് അഗസ്ത്യമുനി സീതയെ കാണിച്ചുകൊടുക്കുന്നു. ദുർവാസാവിൻെറ ശാപത്തിനു വിധേയമായ വനത്തിൽ പൂവിറുക്കാൻ പോയ സീതാദേവി മാൻപേടയായി രൂപം മാറിയതിൻെറയും പിന്നെ ശാപമോചനം കിട്ടി സീതാദേവിയായി പരിണമിച്ചതിൻെറയും വൃത്താന്തം അഗസ്ത്യനിൽനിന്നും ശ്രീരാമൻ ഗ്രഹിക്കയും എല്ലാപേരും സന്തുഷ്ടരാകയും ചെയ്യുന്നു. കാളിദാസൻെറ വിക്രമോർവശീയം ചതുർത്ഥാങ്കത്തിൻെറ ഒരു സംമൂഢനകരണമാണു് ഉന്മത്തരാഘവം എന്നു് കീത്തു് വിശേഷിപ്പിക്കുന്നു. 1 പ്രേക്ഷണകത്തിൻെറ ഭാവോദ്രിക്തമായ അവതരണം ഭംഗിചോരാതെ വിവർത്തനത്തിലും സാധിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ടു്- സീതയുടെ കൈവളകണ്ടിട്ടു് ശ്രീരാമൻ നടത്തുന്ന അനുസ്മരണമാണു് താഴെ ഉദ്ധരിക്കുന്ന ശ്ലോകം.

'മാലിന്യശൂന്യമിതു പണ്ടു മദീയകണ്ഠ-
മാലിംഗനങ്ങളിലമർത്തുമുറിപ്പെടുത്തി
ചേലൊന്നുചെഞ്ചൊടി രസിച്ചിവനാസ്വദിക്കേ
ലോലാക്ഷി കൈകടകയാലൊലിയും മുഴക്കി.'

'ലക്ഷ്മീഭായി' മാസികയിൽ ഖണ്ഡശ: പ്രസിദ്ധീകരിച്ച ഭാഷാപ്രേക്ഷണകം 'നേത്രാമൃതം' എന്ന വൈദ്യഗ്രന്ഥം രചിക്കുന്നതിനിടയിൽ മൂന്നുനാലുദിവസം കൊണ്ടാണു് താൻ തർജ്ജിമ ചെയ്തതെന്നു് വള്ളത്തോൾ തന്നെ മുഖവുര ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്. ഉന്മത്തരാഘവം ഭാഷാപ്രേക്ഷണകവും കാല്പനികഭംഗിയുള്ള മറെറാരു നേത്രാമൃതമാണു്.

ഇനി അവശേഷിക്കുന്നതു് മഹാമാത്യവത്സരാജകൃതങ്ങ

1. 'The play is a stupid imitation of Act IV of Vikramorvasi'— A. B. Keith, The Sanskrit Drama

ളായ നാലുരൂപകങ്ങളാണ് കർപ്പൂരചരിതഭാണം, കപടകേളീ പ്രഹസനം, ത്രിപുരദഹനം ഡിമം, രുഗ്മിണീഹരണം ഈഹാമൃഗം എന്നീ രൂപകഭേദങ്ങൾ. 12-13-ാം നൂററാണ്ടിൽ കാലഞ്ജരാധിപതി പരമർദ്ദിദേവൻെറ അമാത്യനായിരുന്നു വത്സരാജൻ. ബന്ധപ്പെട്ട വിഷയങ്ങളെപ്പററി കർപ്പൂരചരിതം ഭാണത്തിൻെറ അവതാരികയിൽ സർദാർ കെ. എം. പണിക്കർ വിവരിച്ചിട്ടുള്ളതുകൊണ്ടും ഇവിടെ ആവർത്തിക്കുന്നില്ല. വത്സരാജൻ, മേൽപ്പറഞ്ഞവയ്ക്കു പുറമേ കിരാതാർജ്ജുനീയം വ്യായോഗം, സമുദ്രമഥനം സമവകാരം എന്നിവയും രചിച്ചിട്ടുണ്ട്. അദ്ദേഹത്തിന്ന് മാതൃകയ്ക്ക് മറേറതെങ്കിലും കൃതികൾ ലഭിച്ചിരുന്നുവോ എന്നു നിശ്ചയമില്ല. പ്രത്യേകിച്ചും ഈഹാമൃഗ-ഡിമ-സമവകാരങ്ങൾക്ക്. നൂതനസൃഷ്ടികളായതുകൊണ്ടാവാം കൃത്രിമതമോ അപര്യാപ്തതയോ തോന്നിയ്ക്കുന്നത്. വത്സരാജകൃതങ്ങളായ ഭാണം, പ്രഹസനം, വ്യായോഗം എന്നിവയ്ക്കു കൂടുതൽ പ്രചാരം സിദ്ധിച്ചു. കവിയുടെ നാടകപ്രതിഭ കൂടുതലും പ്രകടമാകുന്നതും ഭാണത്തിലാണ്.

വിടനേയോ ധൂർത്തനേയോ നായകനാക്കുന്ന [1] വ്യവസ്ഥാപിത രീതിയിൽനിന്നും വ്യതിചലിച്ചിട്ടുണ്ടെങ്കിലും ഭാണരചനയിൽ അദ്ദേഹം വിജയിക്കുകതന്നെ ചെയ്തു. ശൂദ്രകൻെറ പത്മപ്രാഭൃതകം, ഈശ്വരദത്തൻെറ ധൂർത്തവിടസംവാദം, ശ്യാമതിലകൻെറ പാദതാഡിതകം തുടങ്ങിയവയാണ് ലബ്ധമായ ഇതര ഭാണങ്ങൾ. വരരുചിയുടേതെന്ന് അനുമാനിക്കപ്പെട്ടന്ന ഉഭയാഭിസാരിക മുതൽക്ക് കൊടുങ്ങല്ലൂർ കൊച്ചുണ്ണിത്തമ്പുരാൻെറ വിടരാജവിജയം വരെ പല ഭാണങ്ങളിലും വിടനായകൻ വേശ്യാവീഥിയിൽ സഞ്ചരിച്ച് വിവിധതരം ആളുകളെ ആക്ഷേപിക്കുന്നതും മററുമാണ് വിഷയം. കർപ്പൂരചരിതം ഭാണത്തിലെ പ്രതിപാദ്യം, വിലാസവതി എന്ന പേരായ ഒരു വാരനാരിയിൽ അനുരക്തനായ കർപ്പൂരകൻ എന്ന ദുഷ്ടനായ ചൂതാടി, സ്വാനുഭവങ്ങൾ ആകാശഭാഷിതരൂപത്തിൽ ചന്ദനകൻ എന്ന സാങ്കല്പികസുഹൃത്തിനോടു വിവരിക്കുന്നതാണ്.

1. ദശരൂപകം 3. 53 (രൂപകദർശനം— പേജ് 97)

പ്രതിപാദനം രസകരമായിട്ടുണ്ട്. മഹിഷമംഗലഭാണം, വെണ്മണിയുടെ കാമതിലകഭാണം, കൊടുങ്ങല്ലൂർ കൊച്ചുണ്ണിത്തമ്പുരാൻെറ സോമതിലകഭാണം, തുടങ്ങിയ കേരളീയകൃതികളുടെ ശ്രേണിയിൽ വള്ളത്തോളിൻെറ ഭാഷാകർപ്പൂരചരിതഭാണത്തിനും നല്ല ഒരു സ്ഥാനമുണ്ട്. പുതിയ നാടകസങ്കേതങ്ങൾ പ്രയോഗിച്ച് അഭിനയവേദി നവീകരിക്കുന്ന ഇക്കാലത്ത്, നമ്മുടെ പ്രാചീനനാടകവേദിയിലും സഭ്യതയെ ഉല്ലംഘിക്കുന്ന ഹാസ്യപരീക്ഷണങ്ങൾ ഉണ്ടായിരുന്നു എന്ന് വിശ്വസിപ്പിക്കുന്ന ഒരു കൃതിയാണിതെന്നു മനസ്സിലാക്കുന്നതു് രസകരമാണ്.

ഹാസ്യത്തിന് കൂടുതൽ സ്ഥാനമുള്ള പ്രഹസനം എന്ന രൂപകഭേദം ശുദ്ധം, വികൃതം, സങ്കീർണം എന്നു മൂന്നുവിധമുണ്ടെന്ന് ധനഞ്ജയൻ ചൂണ്ടിക്കാണിക്കുന്നു. 1 എല്ലാ ഹാസ്യഭേദങ്ങൾക്കും ഇടമുള്ള രൂപകമാണ് പ്രഹസനം. ശ്രീഹർഷൻെറ സമകാലികനായി എ. ഡി. 7-ാം ശതകത്തിൽ ജീവിച്ചിരുന്ന മഹേന്ദ്രവിക്രമൻെറ 'മത്തവിലാസ' മാണ് ഭാരതീയമായ ആദ്യപ്രഹസനകൃതി. ബോധായന വിരചിതമായ ഭഗവദജ്ജുകീയം കൂടിയാട്ടപ്രസിദ്ധമായ പ്രഖ്യാതപ്രഹസനമാണ്. പ്രഹസനസമ്പ്രദായത്തിന് ഇടക്കാലത്തുണ്ടായ അപചയം അവസാനിച്ചതു് വത്സരാജൻെറ ഹാസ്യചൂഡാമണി വിരചിതമായതോടെയാണ്. ഈ കൃതിയിൽ രണ്ട് അങ്കങ്ങളാണുള്ളതു്. നാന്ദിയും പ്രസ്താവനയും കഴിഞ്ഞു് അങ്കാരംഭമായി. ജ്ഞാനരാശിയും കൗണ്ഡിന്യൻ എന്ന ശിഷ്യനുമാണ് മുഖ്യ കഥാപാത്രങ്ങൾ. നാരായണശബ്ദം ഉച്ചരിക്കേണ്ടതിനു പകരം നാരീജനം എന്നാണ് കൗണ്ഡിന്യൻ പറയുന്നതു്. ആശ്രമകവാടത്തിൽ, സ്വഗൃഹത്തിൽനിന്ന് എല്ലാം അപഹരിച്ച ചോരൻെറ പേരറിയാനായി ഒരു വേശ്യ എത്തുന്നു. കപടകേളി എന്നു പേരുള്ള അവൾതന്നെയാണ് ചോരപ്രവൃത്തി നടത്തിയതെന്നു് ജ്ഞാനരാശി പ്രവചിക്കുന്നു. പിന്നീട്, അതു തിരുത്തി രണ്ടു സേവകരാണെന്നു പറയുന്നു. അനന്തരം കലാകര

---

1. ദശരൂപകം—3. 54 (രൂപകദർശനം പേജ് 98)

ണ്ഡകൻ എന്നയാറം ചൂതുകളിയിൽ ജയിക്കുന്നതിനുവേണ്ടി ധ്യാനം നടത്താൻ ജ്ഞാനരാശി ഒരു കോണിലേക്കു നീങ്ങുന്നു. രണ്ടാം അങ്കത്തിൽ, ശിഷ്യന്റെ നിർദ്ദേശമനുസരിച്ച് ധ്യാനമവസാനിപ്പിച്ച ജ്ഞാനരാശി, കപടകേളിയുടെ പുത്രിയും സുന്ദരിയുമായ മദനസുന്ദരിയെ കാണുന്നു. അവറം കലാകരണ്ഡകനെ തേടുകയാണ്. ഗുരുവും ശിഷ്യനും മദനസുന്ദരീദർശനത്താൽ കാമാതുരരായി. ഗുരു ശിഷ്യനിൽനിന്നും സ്വന്തം കാമവിജൃംഭണത്തെ ഒളിക്കുകയും മന്ത്രജപത്താൽ അവളെ ആകർഷിക്കാൻ ശ്രമിക്കുകയും ചെയ്യുന്നു. മന്ത്രത്തകിടിൽ 'മദനസുന്ദരി എനിക്കു വശപ്പെടട്ടെ' എന്നെഴുതിയതു് കണ്ട ശിഷ്യൻ 'കപടകേളി' എന്നു് പേരുമാററി ചേർക്കുന്നു. അതിന്റെ ഫലമായി കപടകേളി മദോന്മത്തയായി ജ്ഞാനരാശിയെ സമീപിക്കുന്നു. ജ്ഞാനരാശി വഴങ്ങുന്നില്ല. കപടകേളിയുടെ സേവകരായ കോകിലകനും പരാപരനും രംഗത്തെത്തുന്നു. തുടർന്നുള്ള രസകരരംഗങ്ങറംക്കുശേഷം, ചൂതുകളിയിൽ ജയിച്ച കലാകരണ്ഡകനും അയാളുടെ കാമിനിയായ മദനസുന്ദരിയും ജ്ഞാനരാശിയിൽനിന്നും അനുഗ്രഹം നേടുന്നതോടെ പ്രഹസനം സമാപിക്കുന്നു.

ഹാസ്യരൂപകത്തിന്റെ സമർത്ഥമാതൃകയാണ് കപടകേളി—തികഞ്ഞ സഭ്യത പാലിച്ചുകൊണ്ടുതന്നെയാണ് ഹാസ്യപ്രയോഗം സാധിച്ചിരിക്കുന്നതു്. ശംഖധരന്റെ ലടകമേലകം തുടങ്ങിയ പ്രഹസനങ്ങറംക്കും ഇത്ര മേന്മ അവകാശപ്പെടാനാവില്ല. സാഹിത്യദർപ്പണാദികറം നിർദ്ദേശിക്കുന്ന 'സങ്കീർണ്ണ' വിഭാഗത്തിൽപ്പെട്ട ഈ പ്രഹസനം, * വള്ളത്തോറം വിശേഷിപ്പിച്ചതുപോലെ, 'പ്രൌഢിയും പരിഹാസവും സർവത്ര ചേർന്നിണങ്ങിയ' കൃതിയാണ്. ഗദ്യപദ്യോഭയമയമായ ഈ ഹാസ്യചൂഡാമണി രണ്ടംശങ്ങളിലും ഹാസ്യഗർഭിതമാണ്.

'വികൃതാകൃതി വാഗ്വേഷൈരാത്മനോഽഥപരസ്യവാ
ഹാസസ്യോത്പരിപോഷോഽസ്യാ
ഹാസ്യസ്ത്രീ പ്രകൃതി സ്മൃത:'—2

---

1. ആ ഹാസ്യവിഭാഗകല്പനയ്ക്കു് അവലംബവും ഈ കൃതിതന്നെ.
2. ദശരൂപകം 4. 82

എന്നു് ഹാസ്യത്തിനു് ലക്ഷണനിർവചനം ചെയ്യുന്ന ധനഞ്ജയൻ സ്മിതം, ഹസിതം, വിഹസിതം, ഉപഹസിതം, അപഹസിതം അതിഹസിതം എന്നിങ്ങനെ ആറു് ഹാസ്യഭേദങ്ങൾ കല്പിച്ചിട്ടുണ്ടു്. വിററ്, സററയർ, ഹ്യൂമർ, പാരഡി തുടങ്ങിയ ഹാസ്യവിധങ്ങൾ പാശ്ചാത്യരും കൽപിക്കുന്നു. ഇവിടെ പരാമൃഷ്ടമാകുന്ന കപടകേളി പ്രഹസനവിഭാഗത്തിൽ പെടുന്നുവെന്നു പറയുമ്പോൾ, സ്വാഭാവികമായും ഇതിൽ ഏതുതരം ഹാസ്യമാണുള്ളതെന്നു് ഒരു പ്രശ്നം ഉദിച്ചേയ്ക്കാം. ഒരളവിൽ, മിക്ക ഹാസ്യഭേദങ്ങളും ഇതിൽ ഉണ്ടെന്നല്ലാതെ ഒരു സനിഷ്കർഷാപഗ്രഥനം നടത്തി കൂടുതലായൊന്നും ഇവിടെ പറയുന്നില്ല. 'സംസ്കൃതത്തിൽ ഒന്നു രണ്ടു പ്രഹസനം ഞാൻ വായിച്ചിട്ടില്ലെന്നില്ല. എൻെറ ഓർമ്മ ശരിയാണെങ്കിൽ, വത്സരാജപ്രഹസനത്തിൻെറ ഒരു നനുത്ത കാററുപോലും ഏല്ക്കാൻ അവയ്ക്കു കരുത്തില്ല,' എന്നു് വിവർത്തകൻ തന്നെ തറപ്പിച്ചു പറഞ്ഞിരിക്കുന്ന സ്ഥിതിയ്ക്കു് ഈ പരിഭാഷയും ഹൃദ്യതരമാണെന്നു പറയാൻ സോദാഹരണസമർത്ഥനം വേണ്ടതില്ലല്ലോ.

പ്രസിദ്ധമായ ഇതിവൃത്തം, നാലു് അങ്കം, അവമർശ (വിമർശ) സന്ധിയൊഴികെ നാലു സന്ധികൾ, അംഗിയായി രൗദ്രരസം, ഹാസ്യശൃംഗാരങ്ങൾ ഒഴികെയുള്ള ഇതരരസങ്ങൾ' ദേവ-ഗന്ധർവ-യക്ഷ-രക്ഷഃ-സർപ്പ-ഭൂത-പ്രേതപിശാചാദികളായ ഉദ്ധതനായകന്മാർ, യുദ്ധം, ക്രോധം, ഉത്സംഭ്രമം തുടങ്ങിയ ചേഷ്ടകൾ, സൂര്യചന്ദ്രഗ്രഹണങ്ങൾ—ഇതെല്ലാമാണു് ഡിമലക്ഷണങ്ങളായി ദശരൂപകത്തിൽ നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുള്ളതു് 1. നാട്യശാസ്ത്രം 4, 16 എന്നീ അദ്ധ്യായങ്ങളിലും ഡിമപരാമർശമുണ്ടു്. വത്സരാജനു് ത്രിപുരദാഹപ്രമേയം ലഭിച്ചതും ഒരു പക്ഷേ മുനിയിൽ നിന്നായിരിയ്ക്കും. ഭാവപ്രകാശത്തിൽ ശാരദാതനയൻ പുത്രോദ്ധാരണം ഡിമത്തേയും താരകോദ്ധാരണം ഡിമത്തേയും നാടകലക്ഷണരത്നകോശത്തിൽ സാഗരനന്ദി നരകോദ്ധാരണം ഡിമത്തേയും വൃത്രോദ്ധാരണം ഡിമത്തേയും പരാമർശിക്കുന്നു. ശിംഗിഭൂപാലൻെറ രസാർണവസുധാകരത്തിൽ വീ

1. ദശരൂപകം—3,59

രഭദ്രവിജൃംഭണം ഡിമത്തെപ്പററി പ്രസ്താവമുണ്ട്. വെങ്കടവരദൻെറ കൃഷ്ണവിജയം, രാമൻെറ മന്മഥനോന്മഥനം തുടങ്ങിയ ഡിമങ്ങളും ലഭ്യമാണ്.

ത്രിപുരതലസ്ഥാനങ്ങൾ ശിവൻ നശിപ്പിക്കുന്നതാണ് ചതുരങ്കിയായ ത്രിപുരദഹനം ഡിമത്തിലെ പ്രമേയം. വിഷയം വിരസമാണ്. അനേകം നിർജീവകഥാപാത്രങ്ങൾ, യാഥാർത്ഥ്യബോധമുളവാക്കാത്ത ആയുധപ്രയോഗാദികൾ, മുറയും ചിട്ടയും ക്രമപ്പെടുത്തിയ സംഭവങ്ങൾ എന്നിവയെല്ലാം ഈ രൂപകത്തിലുണ്ട്. ദാനവന്മാരുമായുള്ള യുദ്ധത്തിൽ സ്കന്ദൻ ശിവനിദേശം നടപ്പാക്കി വിജയംവരിക്കുന്നു. ദേവന്മാരും മുനിമാരും മഹേശനെ സ്തുതിക്കുന്നു. ഇന്ദ്രവാക്യമാണ് സമാപ്തിസ്തുതി. അനേകം കഥാപാത്രങ്ങളെ അവതരിപ്പിക്കയും വീരരൗദ്രാദിരസങ്ങൾ ആവിഷ്കരിക്കപ്പെടുകയും ചെയ്യുന്ന ഈ ത്രിപുരദഹനം ഡിമം വള്ളത്തോൾ പരിഭാഷപ്പെടുത്തിയതിനെപ്പററി അവതാരകനായ സി. കുഞ്ഞൻരാജാ ''ഈ തർജ്ജിമ വായിക്കുന്ന മലയാളികൾക്ക്...... വത്സരാജൻെറ കലയേയും വള്ളത്തോളിൻെറ കലയേയും രണ്ടിനേയും ആസ്വദിക്കാമെന്നൊരു മെച്ചംകൂടിയുണ്ട്'' എന്ന് നിഃസംശയപദങ്ങളിൽ രേഖപ്പെടുത്തുന്നു. രൂപകനാമം സൂചിപ്പിക്കുന്നതുപോലെ ഈ ഡിമം സംഘട്ടനത്തിൻെറ കഥ പറയുന്നു. ദേവാസുരയുദ്ധത്തിൻെറയും ത്രിപുരദഹനത്തിൻെറയും കഥയുടെ നാടകീയാവതരണമായ ഈ ഡിമം പരിഭാഷപ്പെടുത്തിയതോടെ നാട്യശാസ്ത്രപ്രസിദ്ധമായ ഒരു വിഷയത്തിന് ഭാഷാന്തരീകരണം സാധിച്ചുവെന്നുംകൂടി നമുക്ക് സന്തോഷിക്കാം.

നാകീയനാരിമാർക്കുവേണ്ടിയുള്ള അഭിപ്രായാന്തരമോ സംഘട്ടനമോ മുഖ്യപ്രമേയമായുള്ള ഒരു രൂപകഭേദമാണ് ഈഹാമൃഗം.1 വൈരാഗ്യം, കോപം, പശ്ചാത്താപം തുടങ്ങിയ

1. ദിവ്യപുരുഷാശ്രയകൃതോ ദിവ്യസ്ത്രീകരണോപഗതയുദ്ധഃ
സുവിദിതവസ്തുനിബന്ധോ വിപ്രത്യയകാരകശ്ചൈവ''

നാട്യശാസ്ത്രം— 2082

വയെല്ലാം ഈഹാമൃഗത്തിൽ ചിത്രീകരിക്കപ്പെടുന്നു. വ്യഭിചരിക്കപ്പെട്ടോ അപമാനിക്കപ്പെട്ടോ നായിക കലുഷഹൃദയയായിത്തീരുക, നായകൻ ധീരോദ്ധതനായിരിക്കുക—ഇതു് ഈഹാമൃഗസവിശേഷതയാണു്. നാടകസംഘട്ടനത്തിനു് ഒരു ബീജമുണ്ടായിരിക്കുക എന്നതും അതു് ഒരു പ്രഖ്യാത കഥാപാത്രത്തെ ആശ്രയിച്ചിരിക്കണമെന്നതും ഈഹാമൃഗത്തെ സംബന്ധിച്ചേടത്തോളം അത്യന്താപേക്ഷിതമാണു് ഈ രൂപകത്തിനു് നാലു് അങ്കങ്ങളും മുഖപ്രതിമുഖനിർവഹണസന്ധികളും കൈശികിവൃത്തിയൊഴികെയുള്ള വൃത്തികളും ഭയാനകബീഭത്സങ്ങളൊഴികെയുള്ള രസങ്ങളുമുണ്ടായിരിക്കും. ദശരൂപകകാരനും ഈഹാമൃഗനിർവചനം വ്യക്തമാക്കുന്നുണ്ടു്. 2 കുസുമശേഖരവിജയം, ശർമ്മിഷ്ഠ.-യയാതി, മായാകുരംഗിക, കൃഷ്ണമിശ്രന്റെ വീരവിജയം, വത്സരാജന്റെ രുഗ്മിണീഹരണം തുടങ്ങിയവയാണു് ലഭ്യമായ ഈഹാമൃഗമാതൃകകൾ. നായികയെ ഉത്കടമായ അനുരാഗത്തോടെ മൃഗവൃത്തിയായി അപഹരിക്കുക എന്ന വിഷയത്തിനു് അനുരൂപമാണു് ഈഹാമൃഗം എന്ന രൂപകനാമംതന്നെ. പരാമൃഷ്ടമാകുന്ന രുഗ്മിണീഹരണത്തിലെ ഇതിവൃത്തവും ഇതിനു് അനുസൃതമാണല്ലോ. നായകരതിയും പ്രതിനായകനിഷ്ഠമായ ശൃംഗാരാഭാസവും രൂപകത്തിൽ ആവിഷ്കൃതമാകുന്നു. പുരാണകഥാംശവും കല്പിതകഥാംശവും ഈ രൂപകത്തിൽ സംയുതമായിട്ടുണ്ടു്. ഭാഗവതപ്രഥിതമായ രുഗ്മിണീസ്വയംവരം കഥതന്നെയാണു് രുഗ്മിണീഹരണത്തിലെ പ്രമേയം. വീരശൃംഗാരാദികൾക്കു് പ്രാമുഖ്യമുള്ള ഈ രൂപകം കാവ്യഭംഗിയും നാടകീയഗൗരവവും ഉള്ളതത്രെ. ശ്രീകൃഷ്ണന്റെ ചിത്രം രുഗ്മിണി വർണിക്കുന്ന ഭാഗം ഒന്നു പകർത്തട്ടെ—

''മുഹുന്നിശ്വാസാനാം പരിമളതരംഗേഷു തരളം
മുഹുർലീലാംഭോജേശ്രവണകമലേ ചാർപ്പിതപദം
ന ലോലാക്ഷീ വേത്തി ഭ്രമരമവിരാമധ്വനിഭരം
മുരാരേരാലേഖ്യേ ലയമയമനാ നിർഭരമിയം''

---

2. ദശരൂപകം—3.59

ഭാവഗഹനവും വിപ്രലംഭശൃംഗാര വിസ്ഫോരകവുമായ പ്രസ്തുതശ്ലോകം വള്ളത്തോാം ഇങ്ങനെ വിവൎത്തനം ചെയ്യുന്നു—

''പേൎത്തും പേൎത്തുമുറക്കെ മൂളുമൊരു വണ്ടു-
ച്ഛ്വാസസത്സൗരഭ-
ച്ഛാത്തിൽത്തത്തുവതും, വതംസനളിന-
ക്രീഡാരവിന്ദങ്ങളിൽ
പേൎത്തും പേൎത്തുമിരിപ്പുകൊാംവതു-
മറിഞ്ഞീടുന്നതില്ലഭ്രനേർ-
ഗാത്രൻതൻ പ്രതിമാപടത്തിൽ വിലയം
പ്രാപിച്ച ലോലാക്ഷിയാാം.''

രുഗ്മിണീസ്വയംവരകഥ കൃഷ്ണഗാഥ, ശ്രീമദ്ഭാഗവതം, കൃഷ്ണനാട്ടം ആട്ടക്കഥ, തുള്ളൽ തുടങ്ങിയ രൂപകങ്ങളിലൂടെ കേരളീയ സഹൃദയർ പരിചയപ്പെട്ടിട്ടുള്ളതാണ്. അതിനു് ഒരു നാടകവത്കരണം കൂടി ലഭ്യമാകുന്നതു് തികച്ചും സ്പൃഹണീയമായിരിക്കയേ ഉള്ളു. ആ നിലയ്ക്കു് വള്ളത്തോളിൻെറ ഉദ്യമം സ്വാഗതാർഹംതന്നെ. മഹാകവിയുടെ പുത്രനും അടുത്തയിടയ്ക്കു് നിര്യാതനായ മാന്യമിത്രവുമായ സി. ഗോവിന്ദക്കുറുപ്പ് തയ്യാറാക്കിയ ചെറിയൊരു ടിപ്പണിയും പരിഭാഷാ രൂപകത്തിനുള്ളതുകൊണ്ടു് സാഹിത്യവിദ്യാൎത്ഥികാംക്കു് ഈ രുഗ്മിണീഹരണം കൂടുതൽ സംവേദ്യമാണു്.

വള്ളത്തോാം മഹാകവിയുടെ പരിഭാഷാനാടകചക്രത്തിലൂടെയുള്ള ഒരു വിഹംഗസംപ്രേക്ഷണത്തിനാണ് ഇതുവരെ ഉദ്യമിച്ചതു്. ഇതൊരു തിരനോട്ടം മാത്രമാണെന്നേ അനുവാചകർ കരുതാവൂ എന്നു് സവിനയം അപേക്ഷിക്കുന്നു.

മഹാകവിയുടെ നൂറാം ജന്മവൎഷവേളയിൽ, വള്ളത്തോാം ഗ്രന്ഥാലയം ഈ രൂപകസമാഹാരം പ്രകാശിപ്പിക്കാൻ ഒരുമ്പെട്ടതു് മലയാളനാടകവേദിക്കും സഹൃദയലോകത്തിനും അഭിമാനാഹ്ലാദങ്ങാം ഉളവാക്കുന്ന ചാരിതാൎത്ഥ്യജനകമായ ഒരു ഉത്തമോപഹാരമാണു്. കേരളീയദൃശ്യകലയുടെ നവോത്ഥാനത്തിനു് കേരളകലാമണ്ഡലംപോലെയുള്ള ഒരു മഹാസ്ഥാപനം

സൃഷ്ടിച്ച വിദഗ്ദ്ധഹസ്തംതന്നെയാണ് വൈവിധ്യപൂർണ്ണമായ ഈ രൂപകദശകത്തിൻെറ ഭാഷാന്തരീകരണത്തിന്, മഷിയുണങ്ങാത്ത തൂലികയും പേറിയതു്.

മൗലികകൃതികളായാലും വിവർത്തനങ്ങളായാലും ഒരു പുരുഷായുസ്സിനിടയ്ക്കു് വള്ളത്തോളിൻെറ കർമ്മകാണ്ഡത്തിൽക്കവിഞ്ഞു് ആർക്ക് എന്തുചെയ്യാൻ കഴിയും! മലയാളത്തിലെ അതിപ്രയത്നശാലികളായ മഹാകവികൾ വള്ളത്തോളും ഉള്ളൂരുമാണെന്നതിൽ പക്ഷാന്തരത്തിനവകാശമില്ല. കേരളത്തിനും കൈരളിക്കുംവേണ്ടി ജീവിതസമർപ്പണംചെയ്ത ആ കവിപുംഗവന്മാരുടെ ജന്മശതാബ്ദിയും സമീപവർഷങ്ങളിൽത്തന്നെ നാം കൊണ്ടാടി. വള്ളത്തോൾ ജന്മശതാബ്ദ്യാഘോഷങ്ങളോടനുബന്ധിച്ചു് കേരളകലാമണ്ഡലത്തിൽ ഒരു പൂർണ്ണകായപ്രതിമയും വള്ളത്തോൾ മ്യൂസിയവും സ്ഥാപിക്കയുണ്ടായി. മൗലികകൃതികളുടെ സമാഹാരം പുനഃപ്രകാശിതമായി. വാല്മീകിരാമായണവിവർത്തനവും അഭിഷേകനാടകമൊഴികെയുള്ള ദശരൂപകവിവർത്തനവും മഹാകവിയുടെ ജീവിതസ്പർശത്താൽ ധന്യമായ ഗ്രന്ഥാലയത്തിൽനിന്നുതന്നെ ഇതാ പ്രസിദ്ധീകരിക്കുന്നു. ഏററവും ചാരിതാർത്ഥ്യജനകമായ ഒരു കൃത്യമാണിതു്. സംസ്കൃതനാടകപാരമ്പര്യത്തിൻെറ മഹാഗോപുരവാതിൽ തുറന്നുകാണിക്കാൻ ഉതകുന്ന ഒരു പരിഭാഷാസമാഹൃതിയാണിതു് എന്ന കാര്യം സംശയാതീതമാണ്.

ഓരോ കൃതിയേയും ഏററവും ചുരുങ്ങിയ വാക്കുകളിൽ അവതരിപ്പിക്കുകമാത്രമേ ഇവിടെ ചെയ്യുള്ളു. അതതു രൂപകങ്ങളുടെ രസഭാവനിരീക്ഷണംചെയ്തും കഥാവസ്തു- കഥാപാത്രാദിവിമർശനംചെയ്തും പരിഭാഷകളെല്ലാം വിശദമായി പരിശോധിച്ചും ഒരു സമഗ്രപഠനം നടത്താൻ മുതിർന്നിട്ടില്ല. ആ നാട്യഗേഹത്തിൻെറ വാതായനത്തിൽ, എൻെറ കൈക്കുമ്പിളിൽ കൊളുത്തിപ്പിടിച്ച ചെറിയ ഒരു കൈത്തിരികാട്ടി 'ഇതിലേ ഇതിലേ' എന്നു മൊഴിയാനേ ഒരുമ്പെട്ടിട്ടുള്ളു; അതും ചകിതസ്വരത്തിൽ; വേപഥുപൂണ്ട കൈകളാൽ. അഥവാ, അതിനുപോലും ഈയുള്ളവനു് എന്താണൊരർഹത! സംശയം മന

സ്സിൻെറ മൃദുസ്നിഗ്ദ്ധകോരകത്തിൽ അഞ്ജലീരൂപമായി അവശേഷിക്കുന്നു. മഹാകവിയുടെ പ്രിയകുടുംബം, പ്രത്യേകിച്ചും അദ്ദേഹത്തിൻെറ പുത്രന്മാരായ ശ്രീ. ബാലകൃഷ്ണക്കുറുപ്പ്, ശ്രീ. അച്യുതക്കുറുപ്പ് എന്നിവരുടെ സ്നേഹസൌമനസ്യപൂർണ്ണമായ പ്രേരണമാത്രമാണ് എൻെറ ഈ സാഹസിക യത്നത്തിന് നിദാനം. അതിന് എനിക്കുള്ള സമാധാനം ഭവഭൂതി പറഞ്ഞതുപോലെ ഇത്രമാത്രമാണ്.

''യന്മാം വിധേയവിഷയേ സഭവാൻനിയുങ്ക്തേ
സ്നേഹസ്യ തത്ഫലമസൗ പ്രണയസ്യ സാരഃ''

1950 അടുപ്പിച്ച് ഒരു ദിവസം അപരാഹ്നവേളയിൽ എൻെറ തറവാടായ ഹരിപ്പാട്ട്പുത്തിയിൽ ഇല്ലത്തു് നടയിൽ നാലഞ്ചു മാന്യവ്യക്തികഠം കാറിൽ വന്നിറങ്ങിയതു് ഒരു പൂർവജന്മസ്മരണപോലെ എൻെറ അന്തരംഗത്തിൽ തളംകെട്ടി നില്ക്കുന്ന ഒരു അപൂർവദർശനമാണ്. എൻെറ പ്രിയപിതാവ് അന്തരിച്ച സാഹിത്യഭൂഷണൻ പി. എസ്. വാസുദേവശർമ്മ സാധാരണയിരിക്കാറുള്ള പൂമുഖത്തു് ആ ആഗതർ വന്നിരുന്നു. അവരിൽ, കണ്ണടയും വടിയും അരക്കയ്യൻ കുപ്പായവും ധരിച്ച ഒരാഠം എന്നെ അരികിൽ വിളിച്ചു എന്തോ ചോദിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ ബാധിര്യം മനസ്സിലാക്കാത്ത ഞാൻ എന്തോ മറുപടി പറഞ്ഞതു് മറെറാരാഠം അദ്ദേഹത്തിൻെറ കരതലത്തിൽ എഴുതിക്കാണിച്ചുകൊടുത്തു. അദ്ദേഹം—ആ ബധിരവൃദ്ധനായ പുണ്യശ്ലോകൻ പിന്നെയും പുഞ്ചിരിതൂകി പറഞ്ഞതൊന്നും ഓർമ്മിക്കാനാവുന്നില്ല. അന്ന് അരുണാഭമായിരുന്ന എൻെറ കൊച്ചുകവിളിൽ അദ്ദേഹം തൻെറ സ്മേരമധുരമായ ചുണ്ടുകളാലൊപ്പി തലയിൽ കൈയ് വെച്ച് അനുഗ്രഹിക്കയും ചെയ്തതു് ഏകദേശം മൂന്നു ദശാബ്ദങ്ങഠംക്കിപ്പുറം അബാധമായ സ്നേഹവാത്സല്യങ്ങഠംക്കുവേണ്ടി ദാഹിക്കുന്ന ശൂന്യഭൂമിയിലിരുന്ന് ഓർമ്മിച്ച് ഞാൻ തരളിതനായിപ്പോകുന്നു. എനിക്കന്നു ലഭിച്ച ആ വിശിഷ്ടസമ്മാനത്തിന് പ്രത്യഭിവാദനത്താൽ ദാതാവിനെ ഉപചരിക്കാൻ സർവനിയന്താവു് കനിഞ്ഞുനല്കിയ അസുലഭാവസരമാണിതെന്നു് ചാരിതാർത്ഥ്യാഭിമാനങ്ങളോടെ

ഞാൻ വിശ്വസിക്കുന്നു. കാളിദാസകവീന്ദ്രൻെറ വാക്കുകറം ഉപയോഗിച്ചുപറഞ്ഞാൽ, 'ഹിമനിഷ്യന്ദിനീപ്രാതർന്നിർവാതേവ' സന്തോഷബാഷ്പാവിലനയനങ്ങളോടും ധന്യഹൃദയത്തോടും കൂടി എൻെറ അബലകരാംഗുലികറംകൊണ്ടു് ഈ രൂപകവേദിയുടെ യവനിക മെല്ലെ നീക്കി സഹൃദയസന്തപ്പ്ണത്തിന്നായി ഈ പരിഭാഷാനാടകദശകത്തെ സാദരം സമപ്പ്ിക്കുന്നു.

തിരുവനന്തപുരം
1—8—1978

ഡോ. വി. എസ്. ശമ്മ

നാടകങ്ങൾ

1. സ്വപ്നവാസവദത്തം നാടകം — ഭാസൻ
2. ഊരുഭംഗം അങ്കം — ഭാസൻ
3. മധ്യമവ്യായോഗം — ഭാസൻ
4. പഞ്ചരാത്രം സമവകാരം — ഭാസൻ
5. അഭിജ്ഞാനശാകുന്തളം നാടകം — കാളിദാസൻ
6. ഉന്മത്തരാഘവം പ്രേക്ഷണകം — ഭാസ്കരൻ
7. കർപ്പൂരചരിതം ഭാണം — മഹാമാത്യവത്സരാജൻ
8. കപടകേളി പ്രഹസനം — വത്സരാജൻ
9. ത്രിപുരദഹനം ഡിമം — വത്സരാജൻ
10. രുഗ്മിണീഹരണം ഈഹാമൃഗം — വത്സരാജൻ

സ്വപ്നവാസവദത്തം

Swapna Vasava Datham
of Bhasa
പകർപ്പവകാശം: സി. അമ്മുഅമ്മയ്ക്ക്
1978 ഡിസമ്പർ

ഒന്നാം പതിപ്പിൻെറ
മുഖവുര

1098-ാമാണ്ടു കന്നിമാസത്തിൻെറ ഒടുവിൽ പിടിപെട്ട ഒരു പനിനിമിത്തം ഞാൻ രണ്ടു മാസത്തോളം കാലം കിടപ്പിലാവുകയുണ്ടായി. അന്ന് ഏറെ ദുസ്സഹമായതു, നേരം നീങ്ങാഞ്ഞിട്ടുള്ള സങ്കടമായിരുന്നു. പഴയ ചങ്ങാതിയായ പകലുറക്കം വൈദ്യശാസനത്താൽ പടിയ്ക്കു പുറത്താക്കപ്പെട്ടു; പുസ്തകം വല്ലതും വായിപ്പാൻ, അതിൻെറ കനം താങ്ങുന്നതിന്നു കൈകൾക്കു കരുത്തും പോരാ. ഓരോ പകലും, ആ ശരൽസൂൎയ്യകിരണങ്ങളാൽ എന്നെ അപഹസിച്ചുകൊണ്ടെന്നപോലെ, ഇറങ്ങിവന്ന്, എൻെറ മുമ്പിൽ സഹാറാമരുഭൂമിയ്ക്കൊപ്പം നീണ്ടു കിടക്കുകയായി! ആ ദുൎഗ്ഗമപ്രദേശത്തിൻെറ ഏതാനും ഭാഗം ഞാൻ പിന്നിട്ടതു്, ഏതന്നാടകവിവൎത്തനമാകുന്ന ഒട്ടകത്തിൻെറ പുറത്തു കേറിയിട്ടാണ്: മൂലപുസ്തകം കിടയ്ക്കമേൽ മലൎത്തിവെച്ച്, ഒരു പകലിന്നിടയിൽ അപ്പപ്പോഴായി, ഒരങ്കംവീതം പരിഭാഷപ്പെടുത്തിപ്പോന്നു. അങ്ങിനെ ആറുനാൾകൊണ്ടു കഴിഞ്ഞുകൂടിയ തൎജ്ജമ അരമാസത്തിന്നു ശേഷമാണ് മനസ്സിൽനിന്നു കടലാസ്സിൽ പകൎന്നതു്; അതിന്നു സഹായിച്ച സ്നേഹിതൻ —പ്രസിദ്ധ സാഹിതീകാരനായ ശ്രീമാൻ നാലപ്പാട്ട് നാരായണമേനോൻ—അതോടുകൂടിത്തന്നെ, ഒരു ചെറിയ ടിപ്പണിയും എഴുതിച്ചേൎത്തു.

രണ്ടോളം കൊല്ലത്തിനുശേഷം ഇന്നലെ, അച്ചടിത്തെറ്റു നോക്കാനായി വായിച്ചപ്പോൾ ഈ തൎജ്ജമയും ഞാനും തമ്മിൽ ഒരു നേരിയ പരിചയമേ തോന്നിയുള്ളു. 'സദ്ഗുരു' മാസികയിൽ ഖണ്ഡശഃ പ്രസിദ്ധീകരിപ്പാൻ മഹാമഹിമശ്രീ തച്ചുടയതമ്പുരാൻ തിരുമനസ്സുകൊണ്ട് ആജ്ഞാപിച്ചിട്ടില്ലായിരുന്നു എങ്കിൽ, ഈ പുസ്തകം ഇതിൻെറ പ്രണേതാവായ ആ പ

നിക്കാരനെപ്പോലെ, ഇന്നും ഏകാന്തക്കിടപ്പിൽത്തന്നെ കിടന്നു കൊള്ളുമായിരുന്നു.

ഭാസമഹാകവിയുടെ ഗംഭീരകൃതികളിലൊന്നായ സ്വപ്നവാസവദത്തം നമ്മുടെ ഭാഷയിൽ അവതരിച്ചതു് ഇദംപ്രഥമമായിട്ടല്ല; ഏകദേശം പന്തിരണ്ടു വർഷങ്ങൾക്കുമുമ്പ് ഇതിന്റെ ഒരു തർജ്ജമ തിരുവിതാംകൂറിൽനിന്നു (പരിഭാഷകൻ, ഒരു പോററിയാണെന്നോർക്കുന്നു) പുറപ്പെടുകയുണ്ടായിട്ടുണ്ടു്. എന്നാൽ ആ പുസ്തകം ഇപ്പോൾ ലുപ്തപ്രചാരമായിരിക്കുന്നു എന്നു തോന്നുന്നു.

കുന്നംകുളം, } വിവർത്തകൻ
1100 ചിങ്ങം 26-ാംനു- }

സ്വപ്നവാസവദത്തം

കഥാവസ്തുസംഗ്രഹം

(അർജ്ജുനപുത്രനായ അഭിമന്യുവിൻെറ വംശപരമ്പരയിൽ ഇരുപത്തഞ്ചാമനും, ഘോഷവതീനാമകവീണാഗാനവിദ്യയിൽ വിദഗ്ദ്ധനും, ഗജഹൃദയവേദിയുമായിരുന്ന ഉദയനനെന്ന വത്സരാജാവിനെ അവന്തിരാജാവു പ്രദ്യോതൻ (മഹാസേനൻ) ഒരു കൃത്രിമഗജത്തെക്കൊണ്ടു വനാന്തരത്തിലേയ്ക്കാകർഷിച്ചു പിടിപ്പിച്ചു കൊണ്ടുപോയി, തൻെറ അന്തഃപുരത്തിലൊരേടത്തു തടവിൽ പാർപ്പിച്ചു. അന്നത്തെ യുവാക്കന്മാരായ രാജാക്കന്മാരിൽ എല്ലാ ഗുണങ്ങൾകൊണ്ടും പ്രഥമഗണനീയനായ വത്സരാജനെ സ്വപുത്രിയായ വാസവദത്തയ്ക്കു ഭർത്താവാക്കണമെന്ന അഭിലാഷം നേർവഴിയ്ക്കു സാധിയ്ക്കാഞ്ഞതിനാലാണ്, അവന്തിരാജാവു കപടം പ്രയോഗിച്ചത്. അദ്ദേഹം മകളെ ഭാവിജാമാതാവിൻെറ അടുക്കൽ വീണവായന പഠിയ്ക്കാനുമാക്കി. കുലരൂപവയോവിദ്യാദികൾകൊണ്ട് അനുരൂപരായിരുന്ന ഗുരുശിഷ്യർ ക്രമേണ പരസ്പരാനുരക്തരായിച്ചമഞ്ഞു; ഏറെത്താമസിയാതെ ഗുരു, സ്വമന്ത്രിയായ യൌഗന്ധരായണൻെറ നീതികൌശലത്തിൽ തടവിൽനിന്നു വിടുതി നേടി, ശിഷ്യത്തിയേയുംകൊണ്ടു നിഗൂഢമായി കൌശാംബി (ഉദയനൻെറ രാജധാനി) യിലേയ്ക്കു തിരിച്ചുപോരികയും ചെയ്തു. (ഇത്രയും കഥ ഭാസൻെറ തന്നെ കൃതിയായ 'പ്രതിജ്ഞായൌഗന്ധരായണ'ത്തിലുള്ളതാണ്.)

ആവിധം അപഹരിയ്ക്കപ്പെട്ട ഭാസുരഗുണഗണയായ വാസവദത്തയോടൊന്നിച്ചു സസുഖം നിവസിയ്ക്കെ, ധീരലളിതസ്വഭാവനായ ഉദയനൻെറ വത്സരാജ്യം മുക്കാലും ആരുണി എന്ന വൈരി കീഴടക്കിക്കളഞ്ഞു. അയാളെ ജയിപ്പാൻ ദർശകനെ

ന്ന മഗധരാജാവിൻെറ സാഹായ്യം അത്യാവശ്യമാണ്. അതിന ദശ്കസോദരിയായ പത്മാവതിയെ വത്സരാജൻ വേൾക്കണം; അക്കാൎയ്യം, പ്രാണപ്രണയിനിയായ വാസവദത്ത ജീവിച്ചിരിക്കെ ഉദയനൻ ചെയ്യുകയില്ല; പത്മാവതിയും പ്രിയാവിയുക്തനല്ലാത്ത വത്സരാജാവിൽ അഭിനിവിഷ്ടയാകയില്ല. അതിനാൽ, 'വാസവദത്ത മരിച്ചുപോയി' എന്നൊരു സംസാരം പരത്തി രാജാവിനെ വിശ്വസിപ്പിച്ച്, ആ പട്ടമഹിഷിയെ കുറെക്കാലം ഒളിവിൽ പാൎപ്പിക്കണമെന്നു, മന്ത്രി യൌഗന്ധരായണൻ മററു രുമണ്വൽപ്രമുഖരായ അമാത്യരോടുകൂടി ആലോചിച്ചുറച്ചു; അതു നയകോവിദയായ വാസവദത്തയും സമ്മതിച്ചു.

അതിൻവണ്ണം യൌഗന്ധരായണൻ ഒരു സന്ന്യാസിവടിവെടുത്ത്, ഒരവന്തിരാജ്യക്കാരിയുടെ വേഷം ധരിച്ച വാസവദത്തയെ കൊണ്ടുപോന്നു, പുഷ്പകഭദ്രാദിസിദ്ധന്മാരാൽ വത്സരാജമഹിഷിയാകുമെന്നുദ്ദേശിക്കപ്പെട്ടിരുന്ന പത്മാവതിയുടെ കയ്യിൽ, തൻെറ സോദരിയാണെന്നും പറഞ്ഞു ന്യാസത്വേന ഏല്പിച്ചു.

ഈ ഉപായത്താൽ വൽസരാജൻ പത്മാവതിയെ വേൾക്കുവാനും, ആ വഴിക്കു ശത്രുഹൃതമായ രാജ്യം വീണ്ടെടുക്കുവാനും ഇടവന്നു.

***

സ്വപ്നവാസവദത്തം

കഥാപാത്രങ്ങൾ

സൂത്രധാരൻ
യൗഗന്ധരായണൻ
ബ്രഹ്മചാരി
ഉദയനൻ (രാജാവ്)
വസന്തകൻ
ഹരിക്കാരൻ
ഭടന്മാർ
വിദൂഷകൻ
വാസവദത്ത
പത്മാവതി
ചേടി
താപസി
ധാത്രി
മധുകരിക
പത്മിനിക
തവണക്കാരി
ഘോഷവതി

സ്വപ്നവാസവദത്തം

ഒന്നാമങ്കം

(നാന്ദിയുടെ അവസാനത്തിൽ സൂത്രധാരൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

സൂത്രധാരൻ: ഉദയനവേന്ദുസധാമാ–
വാസവദത്താബലം ബലന്റെ ഭുജം
പത്മാവതീർണ്ണപൂർണ്ണം
തുണയാക വസന്തകമ്രം തേ! 1

ആര്യമിശ്രന്മാരോട് ഇപ്രകാരം അറിയിക്കുാം. എയ്. എന്താണ്, ഞാൻ അറിയിപ്പാൻ തുടങ്ങിയപ്പോൾ ഒരു ശബ്ദം കേൾക്കുന്നതായി തോന്നുന്നത്? ആകട്ടെ, നോക്കാം.

(അണിയറയിൽ)

മാറിനില്പിൻ, മാറിനില്പിൻ; മാന്യന്മാരേ, മാറിനില്പിൻ.

സൂത്രധാരൻ: ശരി, മനസ്സിലായി:
മഗധേന്ദ്രന്റെ മകൾതൻ
കൂറാളുമനുയായികൾ

1. ഉദ...ധാമാവ് = ഉദിച്ചുയരുന്ന നൂതനചന്ദ്രനോടു തുല്യമാധാമം (തേജസ്സ്, വർണ്ണം) ഉള്ളത്; ശുഭ്രമെന്നുസാരം. ആസവദത്താബലം—അബലയ്ക്കു് (ഭാര്യയ്ക്കു്) ആസവം (മദ്യം) നൽകിയത്. ബലൻ = ബലഭദ്രൻ. ഭുജം = കൈത്തണ്ട്. പത്മാ........പൂർണ്ണം = പത്മ (ലക്ഷ്മി, ശോയുടെ അവതീർണ്ണം (അവതാരം) കൊണ്ടു പൂർണ്ണം (സമൃദ്ധം). വസന്തകമ്രം = വസന്തോചിത ശൃംഗാരവേഷത്താൽ വിശേഷിച്ചും സുന്ദരം. തേ = നിക്ക് (സഭയ്ക്കു്). ഉദയനൻ, വാസവദത്ത, പത്മാവതി, വസന്തകൻ, എന്ന പ്രധാന പാത്രങ്ങളെ ശബ്ദഭംഗ്യാ നിർദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്നു.

നിശ്ശങ്കം മാററിനിൎത്തുന്നി–
താശ്രമസ്ഥരെയൊക്കയും. 2

(പോയി)

സ്ഥാപന

(അനന്തരം രണ്ടു ഭടന്മാർ പ്രവേശിക്കുന്നു)

ഭടന്മാർ: മാറിനില്പിൻ, മാറിനില്പിൻ; മാന്യന്മാരേ, മാറിനില്പിൻ.

(അനന്തരം ഒരു സന്ന്യാസിവേഷം പൂണ്ട യൌഗന്ധരായണനും *ആവന്തികാവേഷം ധരിച്ച വാസവദത്തയും പ്രവേശിക്കുന്നു.)

യൌഗന്ധരായണൻ: (ചെവികൊടുത്തിട്ട്) എയ്, ഇവിടേയും മാററിനിൎത്തലോ? എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ,

ചീരം മുണ്ടിനു, കാട്ടുകായ്കനി ഭുജി–
പ്പാനി,പ്പടിക്കാശ്രമേ
ധീരം വാണരുളുന്ന മാന്യജനത–
ക്കുദ്വേഗമാപ്പെട്ടുപോം!
സ്വൈരം ചഞ്ചലലക്ഷ്മിയാൽ വിനയമി–
ല്ലാതായ് മദത്തള്ളലാ–
ന്നാരയ്യോ, നിഭൃതം തപോവനമൊരു–
രാക്കുന്നു തന്നാജ്ഞയാൽ? 3

വാസവദത്ത: ആൎയ്യ, ആരാണീ മാററിനിൎത്തുന്നത്?

യൌഗന്ധരായണൻ: ദേവി, തന്നെ ധൎമ്മത്തിൽനിന്നു മാററിനിൎത്തുന്നവൻ!

2. മഗ......മകൾ = പത്മാവതി. അനുയായികൾ അനുചരന്മാർ (ഭൃത്യന്മാർ).

* ആവന്തിക = അവന്തിരാജ്യക്കാരി.

3. ചീരം = മരവുരി. ധീരം = മനശ്ചാഞ്ചല്യമെന്നിയെ. ഉദ്വേഗം ഗം = ഭയം; പീഡ. ചഞ്ചലലക്ഷ്മി = അസ്ഥിരമായ സമ്പത്ത്.

വാസവദത്ത: അതല്ല! ഞാനും മാററിനിൎത്തപ്പെടേണ്ടവളാണല്ലോ എന്നുവെച്ചാണ് ചോദിച്ചത്.

യൌഗന്ധരായണൻ: ദേവി, അറിയപ്പെടാഞ്ഞാൽ ദേവകളും ഈ വിധം അനാദരിക്കപ്പെട്ടുപോകുമല്ലോ.

വാസവദത്ത: ഈ പരാഭവത്തോളം ഖേദകരമല്ല, വഴിനടത്തം.

യൌഗന്ധരായണൻ: ഇവിടുന്നനുഭവിച്ചുപേക്ഷിച്ചതാണല്ലോ, ഈ വിഷയം! ഇതിൽ വിചാരം വേണ്ട, എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ,

മുമ്പൊക്കെ യാത്രയിവിടെയ്ക്കുമിവണ്ണമല്ലീ?
വീണ്ടും സ്വഭർത്തൃവിജയാലെഴുനള്ളുമേവം:
കാലത്തിരിപ്പിൽ നിയതം, രഥനേമിപോലെ
കീഴ്മേൽ മറിഞ്ഞിളകുവൊന്നിഹ ഭാഗ്യചക്രം. 4

ഭടന്മാർ: മാറിനില്പിൻ, മാന്യന്മാരേ, മാറിനില്പിൻ.

(പിന്നെ ഒരു ഹരിക്കാരൻ പ്രവേശിക്കുന്നു)

ഹരിക്കാരൻ: സംഭാഷക, അരുതരുത്; മാറിനില്ക്കാൻ പറയരുത്. നോക്കു:

ചൊല്ലേറുമൂഴിപന നിയ്യപവാദമുണ്ടാ-
ക്കൊല്ലേ; കയൎത്തുപെരുമാറരുതാശ്രമത്തിൽ;
തെല്ലോ കുഴക്കു നഗരത്തില?-തിൽപ്പെടായ്വാ-
നല്ലോ, വിശിഷ്ടരിവർ കാട്ടിലണഞ്ഞു വാഴ്വു. 5

ഭടന്മാർ: ആയ്യ്, അങ്ങനെതന്നെ.

(പോയി)

032,2x
L8

നിഭൃതം = ശാന്തമായ. ഊര് = ഗ്രാമം. ഗ്രാമത്തിലെയ്ക്കു ചേൎന്ന മാററിനിൎത്തൽ ആശ്രമത്തിൽ പാടില്ല.

4. ഈവണ്ണം—പരിജനങ്ങൾ ആളുകളെ മാററിനിൎത്തുകയും മററുമായുള്ള പ്രാഭവത്തോടുകൂടി. രഥനേമി = തേരുരുൾച്ചുററ്. ഭാഗ്യചക്രം = ഭാഗ്യസമൂഹം.

5. അതിൽ = നഗരത്തിൻെറ കുഴക്കിൽ.

MADRAS UNIVERSITY LIBRARY
5 MAR 2003

യൌഗന്ധരായണൻ: കൊള്ളാം, ഇയ്യാൾക്കു വകതിരിവുണ്ട്. വത്സേ. നമുക്ക് ഇയ്യാളുടെ അടുക്കൽ പോകാം,

വാസവദത്ത: അയ്യ്, അങ്ങിനെതന്നെ.

യൌഗന്ധരായണൻ: (അടുത്തുചെന്നിട്ട്) ഹേ, എന്തിനാണ്, ഈ മാററിനിർത്തൽ?

ഹരിക്കാരൻ: അല്ലേ തപസ്വിൻ,—

യൌഗന്ധരായണൻ: (ആത്മഗതം) തപസ്വിൻ എന്ന ഈ സംബോധനം വളരെ നല്ലതുതന്നെ; പക്ഷേ അപരിചയംമൂലം എനിയ്ക്ക് ഉള്ളിൽത്തട്ടുന്നില്ല.

ഹരിക്കാരൻ: കേട്ടാലും: * ഗുരുക്കന്മാർ ദർശകനെന്നു പറയുന്ന ഞങ്ങളുടെ മഹാരാജാവിൻെറ സഹോദരി പത്മാവതിയാണിത്; ഈ കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടിയ്ക്കു മഹാരാജാവിൻെറ അമ്മയെ—ആശ്രമത്തിൽ വാഴുന്ന വലിയ തമ്പുരാട്ടിയെ—ചെന്നുകണ്ടു വിടവാങ്ങിയിട്ടു വേണം അരമനയിലെയ്ക്കു മടങ്ങാൻ. അതിന്നായി ഇന്ന് ഈ ആശ്രമത്തിൽ പാർക്കുവാൻ നിശ്ചയിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു. ആകയാൽ, ഭവാന്മാർ

സ്വൈരം വരുത്തുക വനോർവ്വിയിൽനിന്നു ദർഭ,
തീർത്ഥാംബു, പൂ, ചമതയെന്ന തപോധനങ്ങൾ:
ധർമ്മിഷ്ഠ രാജസുത താപസധർമ്മപീഡ-
യിഷ്ടപ്പെടില്ലി;-തു തനിയ്ക്കു കുലവ്രതംതാൻ. 6

യൌഗന്ധരായണൻ: (ആത്മഗതം) ഇതു മഗധരാജാവിൻെറ മകൾ പത്മാവതിയാണല്ലോ. ഇവൾ സ്വാമിയുടെ രാജ്ഞിയായി വരുമെന്നു പുഷ്പകഭദ്രാദികൾ ലക്ഷണം പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടല്ലോ.

ദ്വേഷമൊരു ബഹുമാനമോ വെറുപ്പോ
മനസി ജനിപ്പതു ഭാവനാവിശേഷം:

* എൻെറ മഹാരാജാവിൻെറ പേർ ഞാൻ പറകയില്ല; അത് ആചാരവിരുദ്ധമാണ്, എന്നു സാരം.

6. തപോധനങ്ങൾ = തപസ്സിന്നുവേണ്ടുന്ന ദ്രവ്യങ്ങൾ.

തിരുവടിയുടെ ഭാര്യയാകുമെന്നോ-
ർത്തിവളിലെനിക്കു മമത്വമല്പമല്ല! 7

വാസവദത്ത: (ആത്മഗതം) രാജകുമാരി എന്നു കേട്ടിട്ട് എനിക്കു സഹോദരീസ്നേഹംകൂടി തോന്നുന്നു.

(പിന്നെ പരിജനാനുചിതയായ പത്മാവതിയും ചേടിയും പ്രവേശിക്കുന്നു)

ചേടി: കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടി ഇതിലേ. ഇതിലേ. ഇതാ, ആശ്രമത്തിലേക്കു കടക്കാം-

(അനന്തരം ഒരു താപസി പ്രവേശിക്കുന്നു.)

താപസി: രാജകുമാരിക്കു സ്വാഗതം!

വാസവദത്ത: ഇതാ, ആ രാജകുമാരി. ഇവളുടെ ആകൃതി കുലീനതക്കൊത്തതുതന്നെ.

പത്മാവതി: ആര്യേ, വന്ദനം!

താപസി: വളരെക്കാലം ജീവിച്ചിരുന്നാലും! കുഞ്ഞേ, അകത്തേക്കു വരൂ, വരൂ. തപോവനങ്ങൾ അതിഥികൾക്കു സ്വഗൃഹംതന്നെയാണല്ലോ!

പത്മാവതി: അങ്ങിനെതന്നെ, അങ്ങിനെതന്നെ. ആര്യേ, എനിക്കു ശങ്ക തീർന്നു. ഈ ബഹുമാനവാക്കിനാൽ ഞാൻ അനുഗ്രഹിക്കപ്പെട്ടു!

വാസവദത്ത: (ആത്മഗതം) ആകൃതിമാത്രമല്ല, ഇവളുടെ വാക്കും മധുരംതന്നെ.

താപസി: ഭദ്രേ, തമ്പുരാൻെറ ഈ പെങ്ങളെ രാജാക്കന്മാരാരും ആവശ്യപ്പെടുന്നില്ലേ?

ചേടി: ഉജ്ജയിനിരാജാവു പ്രദ്യോതനില്ലേ, അദ്ദേഹം മകനു വേണ്ടി ദൂതന്മാരെ അയക്കാറുണ്ട്.

വാസവദത്ത: (ആത്മഗതം) ആകട്ടെ, ആകട്ടെ, ഇവളിപ്പോൾ സ്വന്തവുമായല്ലോ.

7. ഭാവനാവിശേഷം = സങ്കല്പഭേദം. തിരുവടി = സ്വാമി (വത്സരാജാവ്). മമത്വം = സ്നേഹം.

താപസി: അദ്ദേഹത്തിൻെറ ബഹുമാനത്തെ അർഹിയ്ക്കുന്നതു തന്നെയാണ്, ഈ ആകൃതി! രണ്ടു രാജവംശവും വളരെ വമ്പിച്ചതാണെന്നാണ് കേൾവി.

പത്മാവതി: ആര്യ്യ, മഹർഷിമാരെക്കണ്ടു് അനുഗ്രഹം വാങ്ങിയോ? അഭീഷ്ടദാനത്തിന്നു താപസന്മാരെ ക്ഷണിച്ച്, ആൎക്കു് എന്തുവേണമെന്നു ചോദിയ്ക്കു.

ഹരിക്കാരൻ: ഇവിടുത്തെ ഇഷ്ടംപോലെ. ഹേ, ഹേ, ആശ്രമത്തിൽ വസിയ്ക്കുന്ന താപസന്മാരേ, ഭവാന്മാർ കേ_ാ_ം. കേട്ടാലും. ഇതാ, ശ്രീമതി മഗധരാജപുത്രി ഈ പരിചയത്താൽ പ്രീതിപൂണ്ടു ധൎമ്മസിദ്ധിയ്ക്കായി ധനദാനം ചെയ്‌വാൻ ക്ഷണിയ്ക്കുന്നു.

തണ്ണീരിൻകുടമാൎക്കു വേണ്ടു? തുകിലാർ
  തേടുന്നു? വാഞ്ഛരിച്ചതിൻ-
വണ്ണം ദീക്ഷ കഴിച്ചവൻ ഗുരുവിനെ_
  ന്തിച്ഛിപ്പു നല്കീടുവാൻ?
ധൎമ്മിഷ്ഠപ്രിയ രാജപുത്രിയിവിടെ
  സ്വാനുഗ്രഹം തേടുവോരു;
ഇന്നാൎക്കിതു വേണമെന്നു പറകി_
  ന്നാ,ക്കെന്തു നൽകീടണം? 8

യൌഗന്ധരായണൻ: (ആത്മഗതം) ശരി, ഉപായം കണ്ടു കിട്ടി. (പ്രകാശം) ഹേ, ഞാനൊരു യാചകനാണ്.

പത്മാവതി: ഭാഗ്യം. എൻെറ തപോവനദർശനം സഫലമായി!

താപസി: ഈ ആശ്രമത്തിലുള്ള താപസന്മാരൊക്കെ സംതൃപ്തന്മാരാണ്; ഇയ്യാൾ വന്നവനായിരിയ്ക്കണം.

ഹരിക്കാരൻ: ഹേ, എന്തുവേണം?

യൌഗന്ധരായണൻ: ഇതെൻെറ സോദരിയാണ്; ഭൎത്താവു മറുദിക്കിൽ പോയിരിയ്ക്കുന്നു. ഇവളെ കുറെക്കാലം അത്ര ഭവതിയുടെ രക്ഷയിൽ നിൎത്തിയാൽക്കൊള്ളാം.

8. ധൎമ്മിഷ്ഠപ്രിയ = ധൎമ്മശീലരെ പ്രീതിപ്പെടുത്തുന്നവൾ.

ഭോഗ്യങ്ങറം വേണ്ട, മമ വിത്തധനങ്ങറം വേണ്ടാ:
ഞാൻ കാവിമുണ്ടുകറം ധരിച്ചതു കൊററിനല്ല;
ഇദ്ധീരകന്യ മതി ധർമ്മനടപ്പറിഞ്ഞോ-
ളെ,ൻപെണ്ങറംതന്നുടെ സതീവ്രതരക്ഷ ചെയ്‌വാൻ. 9

വാസവദത്ത: (ആത്മഗതം) ഉം! എന്നെ ഇവരുടെ അടുക്കലാക്കാനാണ് ആര്യ്യയൌഗന്ധരായണൻ ഭാവിയ്ക്കുന്നത്; അദ്ദേഹം ആലോചിയ്ക്കാതെ ചെയ്യില്ല-

ഹരിക്കാരൻ: തമ്പുരാട്ടി, വലിയ ഒന്നാണ് ഈ അപേക്ഷ. നാം എങ്ങിനെ ഏററുപറയും? എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ,

എളുതാം ധനമേകിടുവാ-
നെ;ളുതാമുയിരും തപസ്സുമേകിടുവാൻ;
എളുതാം മററൊക്കയുമേ;
ന്യാസം രക്ഷിയ്ക്കുക ഞെരുക്കം! 10

പത്മാവതി: ആര്യ്യ, ആദ്യം ആക്കെന്തു വേണമെന്നു വിളിച്ചു ചോദിച്ചിട്ട് ഇനിയിപ്പോറം മടിച്ചുകൂട; ഇദ്ദേഹം പറയുന്നതുപോലെ ചെയ്യു,

ഹരിക്കാരൻ: ഇവിടെയ്ക്കനുരൂപമാണ്, ഇപ്പറഞ്ഞത്.

ചേടി: ഈവിധം സത്യനിഷ്ഠയുള്ള കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടിയ്ക്കു ദീർഘായുസ്സുണ്ടാകട്ടെ!

താപസി: ഭദ്രേ, ദീർഘായുസ്സുണ്ടാകട്ടെ!

ഹരിക്കാരൻ: അങ്ങിനെതന്നെ. (അടുത്തുചെന്നിട്ട്) ഹേ, അമ്മയുടെ സോദരിയെ സംരക്ഷിച്ചുകൊള്ളാമെന്നു കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടി ഏററിരിയ്ക്കുന്നു.

യൌഗന്ധരായണൻ: ഞാൻ അനുഗൃഹീതനായി, വത്സേ, അത്രഭവതിയുടെ അടുക്കലേയ്ക്കു പൊയ്ക്കോറംക.

9. ഭോഗ്യങ്ങൾ = കടം മുതലായ സാധനങ്ങൾ. മതി = ശക്തയാകും. സതീവ്രതരക്ഷ = ചാരിത്രസംരക്ഷണം.

10. ന്യാസം = സൂക്ഷിയ്ക്കാനേല്പിയ്ക്കുന്ന വസ്തു.

വാസവദത്ത: (ആത്മഗതം) എന്തു നിവൃത്തി? ഇതാ, ഭാഗ്യംകെട്ട ഞാൻ പോകുന്നു!

പത്മാവതി: ആകട്ടെ, ആകട്ടെ; ഇപ്പോരം എൻെറയായല്ലോ.

താപസി: ഇതുപോലെതന്നെ ഇവളുടേയും ആകൃതി: ഇവളും ഒരു രാജകുമാരിയാണെന്ന് എനിയ്ക്കു തോന്നുന്നു.

ചേടി; ശരിയാണ്, ഭവതി പറഞ്ഞത്: സുഖമനുഭവിച്ചിരുന്നവളാണെന്ന് എനിയ്ക്കും തോന്നുന്നു.

യൌഗന്ധരായണൻ: (ആത്മഗതം) ആവൂ, ഭാരം പകുതിയൊഴിഞ്ഞു! മന്ത്രിമാരുമായി നിശ്ചയിച്ചതിൻവണ്ണം വന്നുകൂടി. ഇനി, സ്വാമി ലബ്ധപ്രതിഷ്ഠനായതിന്നുശേഷം ഞാൻ തത്രഭവതിയെ അടുക്കൽകൊണ്ടുചെല്ലുമ്പോരം * സാക്ഷ്യം വഹിപ്പാൻ ശ്രീമതി മഗധരാജകുമാരിയുണ്ടല്ലോ. എന്തെന്നാൽ,

വേരംക്കും പത്മാവതിയെ നൃവരൻ
 ന്നു ന;- മാപൽപ്രസംഗം
മുൻചൊന്നൊപ്പിച്ചവരില്ലുളവാ-
 യ്‌വന്ന വിശ്വാസമൂലം
ചെയ്യേനീമട്ടിവനിതു: വെട്ട-
 പ്പായ്പ്പരീക്ഷിച്ചതാകും
സിദ്ധന്മാർതൻ വചനമതിലം-
 ഘിച്ചുപോകില്ല ദൈവം. 11

(അനന്തരം ഒരു ബ്രഹ്മചാരി പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

ബ്രഹ്മചാരി: (മേല്പോട്ടു നോക്കിയിട്ട്) നേരം ഉച്ചയായി. എനിയ്ക്കു ക്ഷീണം വളരെയുണ്ട്. എവിടെയാണൊന്നു വിശ്ര

* സാക്ഷ്യം വഹിപ്പാൻ = വാസവദത്തയുടെ ശീലശുദ്ധിയും മററും ബോധപ്പെടുത്താൻ.

11. ആപൽപ്രസംഗം = സ്വാമിയ്ക്കു രാജക്ഷയം വരുമെന്നുള്ളത്. ഇതു—വാസവദത്തയെ പത്മാവതിയുടെ അടുക്കലാക്കൽ. അതിലംഘിച്ച് = അതിക്രമിച്ച്. സിദ്ധവാക്യത്തിനൊത്തിരിയ്ക്കും ദൈവഗതി.

മീയ്ക്കുക? (ചുററി നടന്നിട്ട്) ആകട്ടെ, കണ്ടു: ഇവിടം ഒരു തപോവനമായിരിയ്ക്കണം. എന്തെന്നാൽ,

വിശ്വാസേന വിശങ്ക വിട്ടഭയമായ്
മേയുന്നു മാനിൻഗണം;
വിഷ്വക് പുഷ്പഫലാവൃതം, സദയമായ്
രക്ഷിച്ച വൃക്ഷവ്രജം;
മുക്കാലും കപിലങ്ങൾ പൈക്കളെ;-രികത്തെങ്ങും കൃഷിസ്ഥാനമി-
ല്ലി:-ല്ലാ കില്ലി,തൊരാശ്രമസ്ഥല,മിതാ,
ധൂമം പലേടത്തിലും. 12

അകത്തേയ്ക്കു കടക്കുകതന്നെ. (കടന്നിട്ട്) എയ്, ആശ്രമത്തിന്നു ചേർന്നവരല്ലല്ലോ, ഇക്കൂട്ടർ. (മററൊരേടത്ത് നോക്കിയിട്ട്) അല്ലെങ്കിൽ, തപസ്വികളും ഇവിടെയുണ്ട്; അടുത്തു ചെല്ലുന്നതിൽ ദോഷമൊന്നുമില്ല. എയ്, സ്ത്രീകരം!

ഹരിക്കാരൻ: കടക്കാം; കടക്കാം. എല്ലാവക്കും ഒന്നുപോലെയുള്ളതാണല്ലോ, ആശ്രമസ്ഥലം.

വാസവദത്ത: ഉം!

പത്മാവതി: അഹോ, ആയ്യ പരപുരുഷദശ്നം പരിഹരിയ്ക്കുന്നു; എൻെറ ന്യാസം അനായാസേന രക്ഷിയ്ക്കാവുന്നതുതന്നെ!

ഹരിക്കാരൻ: ഹേ, മുമ്പു വന്നവരാണ് ഞങ്ങൾ; അതിനാൽ സൽക്കാരം സ്വീകരിച്ചാലും,

ബ്രഹ്മചാരി: (ആചമിച്ചിട്ട്) ആകട്ടെ, ആകട്ടെ. എനിയ്ക്കു ക്ഷീണം മാറി.

യൌഗന്ധരായണൻ: ആയ്യൻ എവിടെനിന്നു വരുന്നു? എങ്ങോട്ടു പോകുന്നു? എവിടെയാണ് പാപ്പിടം?

12. കപിലങ്ങൾ = കറുപ്പും, മഞ്ഞയും കൂടിച്ചേൎന്ന നിറമുള്ളവ. ഗോരോചനസദൃശവൎണ്ണങ്ങൾ എന്നു പക്ഷാന്തരം. കപിലപ്പൈക്കൾക്കു പാവനത്വംകൂടും. കൃഷിസ്ഥാനം = വയൽ. ധൂമം = ഹോമപ്പുക.

ബ്രഹ്മചാരി: പറയാം: രാജഗൃഹക്കാരനാണ് ഞാൻ; ഓത്തു പഠിയ്ക്കാൻ വത്സരാജ്യത്തു ലാവണകഗ്രാമത്തിൽ താമസിയ്ക്കുകയായിരുന്നു.

വാസവദത്ത: (ആത്മഗതം) ഹാ, ലാവണകമെന്നോ! ലാവണകമെന്നു കേട്ടതിനാൽ എനിയ്ക്കു സന്താപം വീണ്ടും പുത്തനായതുപോലെ തോന്നുന്നു.

യൌഗന്ധരായണൻ: പഠിപ്പു കഴിഞ്ഞുവോ?

ബ്രഹ്മചാരി: മുഴുവനായില്ല.

യൌഗന്ധരായണൻ: പഠിപ്പു മുഴുമിയ്ക്കാതെ പോന്നതെന്തുകൊണ്ടാണ്?

ബ്രഹ്മചാരി: അവിടെ അതിഘോരമായ ഒരാപത്തു സംഭവിച്ചു.

യൌഗന്ധരായണൻ: എന്താപത്ത്?

ബ്രഹ്മചാരി: ഉദയനനെന്ന രാജാവ് അവിടെ വന്നു താമസിച്ചിരുന്നു.

യൌഗന്ധരായണൻ: കേട്ടിട്ടുണ്ട്, ശ്രീമാൻ ഉദയനൻ. എന്തേ അദ്ദേഹത്തിന്?

ബ്രഹ്മചാരി: അദ്ദേഹത്തിന്ന് അവന്തിരാജാവിൻെറ മകദം വാസവദത്ത എന്ന ഭാര്യയുടെ പേരിൽ വലിയ പ്രതിപത്തിയാണത്രേ.

യൌഗന്ധരായണൻ: ആയിരിയ്ക്കാം. പിന്നെപ്പിന്നെ?

ബ്രഹ്മചാരി: രാജാവു നായാട്ടിന്നു പോയിരുന്ന അവസരത്തിൽ ഗ്രാമത്തിനു തീപിടിച്ച് ആ സ്ത്രീ വെന്തുപോയി!

വാസവദത്ത: (ആത്മഗതം) നുണ, നുണ: ഭാഗ്യംകെട്ട ഞാനിതാ, ജീവിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു!

യൌഗന്ധരായണൻ: പിന്നെപ്പിന്നെ?

ബ്രഹ്മചാരി: ആ സ്ത്രീയെ രക്ഷപ്പെടുത്തുന്നതിനുവേണ്ടി യൌഗന്ധരായണൻ എന്ന മന്ത്രിയും ആ തീയ്യിൽ ചാടി.

യൌഗന്ധരായണൻ: ചാടി എന്നതു വാസ്തവം തന്നെയൊ? എന്നിട്ട്?

ബ്രഹ്മചാരി: രാജാവു മടങ്ങിവന്ന് ഈ വർത്തമാനം കേട്ടതോടു കൂടി, അവരിരുപേരുടേയും വേർപാടിനാൽ സന്താപം പൂണ്ട്, ആ തീയ്യിൽത്തന്നെ പ്രാണത്യാഗം ചെയ്‌വാനൊരുമ്പെട്ടതിൽ, മന്ത്രിമാർ വളരെപ്പണിപ്പെട്ടു തടുത്തു.

വാസവദത്ത: (ആത്മഗതം) എനിയ്ക്കറിയാം, ആര്യപുത്രന്ന് എന്റെ പേരിലുള്ള വാത്സല്യം എനിയ്ക്കറിയാം!

യൌഗന്ധരായണൻ: പിന്നെപ്പിന്നെ?

ബ്രഹ്മചാരി: പിന്നീടു രാജാവ് ആ സ്ത്രീയുടെ ഉരുകിശ്ശേഷിച്ചിരുന്ന ആഭരണങ്ങൾ എടുത്തു മാറത്തണച്ചു മോഹാലസ്യപ്പെട്ടു!

എല്ലാവരും: കഷ്ടം!

വാസവദത്ത: (ആത്മഗതം) ആര്യയൌഗന്ധരായണൻ ഇപ്പോൾ പൂർണ്ണകാമനാകട്ടെ!

ചേടി: കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടി, ഇതാ, ആര്യ കരയുന്നു.

പത്മാവതി: അനുകമ്പകൊണ്ടായിരിയ്ക്കാം.

യൌഗന്ധരായണൻ: അതേ, അതേ. സ്വതേ അനുകമ്പയുള്ളവളാണ് എന്റെ സഹോദരി. പിന്നെപ്പിന്നെ?

ബ്രഹ്മചാരി: ക്രമേണ രാജാവിന്നു ബോധം വന്നു.

പത്മാവതി: (ആത്മഗതം) ഭാഗ്യം, ജീവിച്ചിരിപ്പുണ്ടല്ലോ! മോഹാലസ്യപ്പെട്ടു എന്നു കേട്ടിട്ട് എന്റെ ഹൃദയം ശൂന്യമായിപ്പോയി.

യൌഗന്ധരായണൻ: എന്നിട്ടോ?

ബ്രഹ്മചാരി: പിന്നെ, നിലത്തു കിടന്നുരുണ്ടു പൊടിപുരണ്ടു ശരീരം ചുകന്നിരുന്ന അദ്ദേഹം പെട്ടെന്നെഴുന്നേററു, 'ഹാ, വാസവദത്തേ! ഹാ, പ്രിയശിഷ്യേ!' എന്നിങ്ങിനെ ഓരോന്നു പലവുരു പ്രലപിയ്ക്കുകയായി. എന്തിനേറെ?

ഉണ്ടാകില്ലൊരു ചക്രവാകഖഗമി–
ക്കാലത്തതിന്മാതിരി–
യ്ക്കു;ണ്ടാകില്ലതുമട്ടിലഗ്ര്യവനിതാ--
വിശ്ലേഷമേററന്യരും;

ഭത്താവാവിധമോക്കമത്തരുണിയാം
സൽഭാഗ്യതന്നേ! പതി--
സ്നേഹംമൂല,മെരിഞ്ഞുപോകിലുമെരി--
ഞ്ഞിട്ടില്ല തീ പൂക്കവരം! 13

യൌഗന്ധരായണൻ: അദ്ദേഹത്തെ സമാശ്വസിപ്പിക്കാൻ മന്ത്രിമാരിലാരും യത്നിയ്ക്കുന്നില്ലേ?

ബ്രഹ്മചാരി; ഉവ്വ്, രുമണ്വാൻ എന്ന മന്ത്രി തമ്പുരാനെ സമാശ്വസിപ്പിയ്ക്കുന്നതിൽ അത്യന്തം പ്രയത്നിയ്ക്കുന്നുണ്ട്; അയാം,

നൃപപ്പൂൺപിന്നൊപ്പം കുളികുറികളൂ-
ണൊക്കെ വേണ്ടെന്നുവെച്ചും,
മുഖം വാടിക്ഷീണിച്ചവിരതമഹോ
കണ്ണുനീർ വാർത്തുവാർത്തും;
പണിപ്പെട്ടേററം രാപ്പകൽ പരിചരി-
യ്ക്കുന്ന തൻതമ്പുരാനെ:—
ധരിത്രീശൻ പെട്ടെന്നുയിർവെടികിലോ,
തൻെറയും വീപ്പടങ്ങീ! 14

വാസവദത്ത: (ആത്മഗതം) ഭാഗ്യം, നല്ലൊരു സൂക്ഷിപ്പിലാണല്ലോ, ഇപ്പോഴം ആയ്യപുത്രൻ!

യൌഗന്ധരായണൻ: (ആത്മഗതം) അയ്യോ, വമ്പിച്ച ഭാരമാണു രുമണ്വാൻ വഹിയ്ക്കുന്നത്.

വിശ്രാന്തിയുണ്ടെൻഭാരത്തി—
ന്ന,യാംക്കോ ശ്രമമെപ്പൊഴും;

13. ചക്രവാകങ്ങളുടെ വിരഹാസഹിഷ്ണുത്വം പ്രസിദ്ധം. അഗ്ര്യ...... ശ്ലേഷം = ശ്രേഷ്ഠസ്ത്രീകളുടെ വിരഹം. ആവിധമോക്കം = അത്ര സ്നേഹിയ്ക്കുന്ന.

ആർപക്കലോ നൃപന,വൻ–
പക്കലെല്ലോ സമസ്തവും. 15

(പ്രകാശം) ഇപ്പോഠം അവിടെയ്ക്കു സമാധാനമായോ!

ബ്രഹ്മചാരി: ഇപ്പോഴത്തെ സ്ഥിതി എനിയ്ക്കറിഞ്ഞുകൂടാ. 'ഇവിടെ അവളുമായി ചിരിച്ചു; ഇവിടെ അവളുമായി സല്ലപിച്ചു; ഇവിടെ അവളുമായി സ്ഥിതിചെയ്തു: ഇവിടെ അവളുമായി പിണങ്ങി; ഇവിടെ അവളുമായി ശയിച്ചു' എന്നിങ്ങിനെ വിലപിച്ചുംകൊണ്ടിരുന്ന രാജാവിനെ മന്ത്രിമാർ വളരെ പണിപ്പെട്ടു് ആ ഗ്രാമത്തിൽനിന്നു കൊണ്ടുപോയിരിയ്ക്കുന്നു. അദ്ദേഹം പോകയാൽ ആ ഗ്രാമം, ചന്ദ്രനും നക്ഷത്രങ്ങളുമകന്ന ആകാശംപോലെ അഴകററതായിത്തീൻു! പിന്നീടു ഞാനും പോന്നു.

താപസി: ആ രാജാവു ഗുണവാൻതന്നെ; മറുനാട്ടുകാരനായ ഇയ്യാഠംകൂടിയും ഇത്ര പുകഴ്ത്തുന്നുണ്ടല്ലോ.

ചേടി: കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടി, മറെറാരു സ്ത്രീ അദ്ദേഹത്തിൻെറ കൈ പിടിച്ചേയ്ക്കുമോ?

പത്മാവതി: (ആത്മഗതം) * എൻെറ ഹൃദയത്തോടൊപ്പം തന്നെയാണു് ഇവഠം ചോദിച്ചതു്!

ബ്രഹ്മചാരി: നിങ്ങളിരുപേരോടും ഞാൻ യാത്ര പറയുന്നു. ഞാൻ പോകട്ടെ.

ഇരുപേരും: കാൎയ്യസിദ്ധിയ്ക്കായി പോയ്ക്കൊണ്ടാലും.

ബ്രഹ്മചാരി: അങ്ങിനെയാകട്ടെ.

(പോയി)

യൌഗന്ധരായണൻ: കൊള്ളാം. ഞാനും തത്രഭവതിയോടു വിടവാങ്ങി, പോകാൻ വിചാരിയ്ക്കുന്നു.

15. രാജ്യരക്ഷണം ആരുടെ ചുമതലയോ, അവനിലാണല്ലോ, സകലതിൻെറയും രക്ഷാഭാരം.

* ഇവളും എൻെറ മനസ്സും ഒന്നുതന്നെയാണു് ചോദിച്ചതു്.

ഹരിക്കാരൻ: ഇദ്ദേഹത്തിന്നു പോകാൻ അനുവാദം കിട്ടണമത്രെ.

പത്മാവതി: ആൎയ്യന്റെ അനുജത്തി ആൎയ്യനോടു പിരിഞ്ഞാൽ വ്യസനിയ്ക്കും.

യൌഗന്ധരായണൻ: സജ്ജനങ്ങളുടെ പക്കലാകയാൽ വ്യസനിയ്ക്കാനില്ല. (ഹരിക്കാരനെ നോക്കി) ഞാൻ പോകട്ടെ.

ഹരിക്കാരൻ: ഭവാൻ * പുനൎദ്ദൎശനത്തിന്നായി പോയ്ക്കൊണ്ടാലും.

യൌഗന്ധരായണൻ: അങ്ങിനെതന്നെ.

(പോയി)

ഹരിക്കാരൻ: അകത്തേയ്ക്കു പോകേണ്ടുന്ന സമയമായി.

പത്മാവതി: ആൎയ്യേ, ഞാൻ വന്ദിയ്ക്കുന്നു.

താപസി: കുഞ്ഞേ, അനുരൂപനായ ഭൎത്താവിനോടു ചേൎന്നാലും!

വാസവദത്ത: ആൎയ്യേ, ഞാൻ വന്ദിയ്ക്കുന്നു.

താപസി; ഭവതിയും താമസിയാതെ ഭൎത്താവിനെ പ്രാപിച്ചാലും!

വാസവദത്ത: ഞാൻ അനുഗൃഹീതയായി!

ഹരിക്കാരൻ: എന്നാൽ വരിക: ഭവതി ഇതിലേ. ഇതിലേ. ഇപ്പോഴാകട്ടെ,

കൂടേറീ വിഹഗങ്ങൾ; താപസജനം
മുങ്ങിക്കുളിപ്പൂ; മുനി—
ക്കാടെങ്ങും പടരുന്നു ധൂമ;—മനലൻ
കത്തിജ്ജ്വലിപ്പൂ തുലോം;
ചൂടററംശുഗണം ചുരുക്കി രവിയും
ദൂരാൽ സ്വയം ചാഞ്ഞിതാ,
പ്രൌഢത്തേർനട മന്ദമാക്കി നിഭൃതം
ചെല്ലുന്നിതസ്താദ്രിമേൽ. 16

(എല്ലാവരും പോയി)

ഒന്നാമങ്കം.

* പുനൎദ്ദൎശനത്തിന്ന് = വീണ്ടും കാണുവാൻ.

16. മുനിക്കാട് = തപോവനം.

രണ്ടാമങ്കം

(ഒരു ചേടി പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു)

ചേടി: കുഞ്ജരികേ, കുഞ്ജരികേ, എവിടെ എവിടെ, പത്മാവതിക്കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടി! എന്തു പറയുന്നു—'കൊച്ചു തമ്പുരാട്ടി ഇതാ, മാധവീലതാമണ്ഡപത്തിന്നടുക്കൽ പന്തടിച്ചു കളിയ്ക്കുന്നു' എന്നോ? ഞാൻ കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടിയുടെ അടുക്കൽ ചെല്ലട്ടെ. (ചുററിനടന്നുനോക്കിയിട്ട്) അഹോ, ഇതാ, കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടി, * കണ്ണുചൂളിക മേല്പോട്ടാക്കി, വ്യായാമം മൂലം വിയപ്പുതുള്ളികൾ ചിന്നി, തളൎന്നഴകു വളൎന്ന മുഖവുമായി, പന്തടിച്ചുംകൊണ്ട് ഇങ്ങോട്ടു വരുന്നു: അടുത്തു ചെല്ലുകതന്നെ.

(പോയി)

പ്രവേശകം

(അനന്തരം പന്തടിച്ചുകൊണ്ടു സപരിവാരയായ പത്മാവതിയും വാസവദത്തയും പ്രവേശിക്കുന്നു.)

വാസവദത്ത: ഇതാ, തോഴിയുടെ പന്ത്.

പത്മാവതി: ആൎയ്യേ, നില്ക്കട്ടെ, ഇപ്പോൾ ഇത്ര മതി.

വാസവദത്ത: വളരെ നേരം പന്തടിച്ചതിനാൽ വല്ലാതെ തുടുത്തിരിയ്ക്കുന്ന തോഴിയുടെ കൈകൾ മററാരുടെയെങ്കിലുമാണെന്നു തോന്നും!

ചേടി: കളിയ്ക്കട്ടെ, കളിയ്ക്കട്ടെ, കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടി; കന്യകാത്വം കൊണ്ടു കമനീയമായിരിയ്ക്കുന്ന ഈ കാലം കഴിഞ്ഞുകൂടട്ടേ!

പത്മാവതി: ആൎയ്യ എന്താണിപ്പോൾ എന്നെ പരിഹസിപ്പാനെന്നപോലെ സൂക്ഷിച്ചുനോക്കുന്നത്?

വാസവദത്ത: അല്ലല്ല, തോഴി ഇപ്പോൾ ഏറെശ്ശോഭിയ്ക്കുന്നു. എനിയ്ക്കു തോഴിയുടെ ഓമനമുഖം നാലുവശത്തും കാണുന്നതായി തോന്നുന്നു.

* കണ്ണുചൂളിക = ഒരുതരം കണ്ണാഭരണം.

പത്മാവതി: പോവൂ, എന്നെ പരിഹസിയ്ക്കാതെ!

വാസവദത്ത: ഇതാ, ഞാൻ ഒന്നും മിണ്ടുന്നില്ലേ, മഹാസേനന്റെ * വധുവാകാൻ പോകുന്നവളേ!

പത്മാവതി: ആരാണീ മഹാസേനൻ?

വാസവദത്ത: ഉജ്ജയിനീരാജാവു പ്രദ്യോതൻ എന്നൊരാളുണ്ട്: അദ്ദേഹത്തിന്നു സൈന്യത്തിന്റെ സംഖ്യ നിമിത്തമുണ്ടായ പേരാണ് മഹാസേനനെന്നത്.

ചേടി: കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടിയ്ക്ക് ആ രാജാവിനോടു ചാച്ച് വേണമെന്നില്ല.

വാസവദത്ത: പിന്നെ ആരോടാണ് വേണ്ടത്?

ചേടി: വത്സരാജാവ് ഉദയനൻ എന്നൊരാളുണ്ട്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഗുണങ്ങളിലാണ് കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടിയ്ക്കു താല്പര്യം.

വാസവദത്ത: (ആത്മഗതം) ആര്യപുത്രൻ ഭർത്താവാകണമെന്നോ! (പ്രകാശം) എന്തുകൊണ്ട്?

ചേടി: ദയാലുവായതുകൊണ്ട്.

വാസവദത്ത: (ആത്മഗതം) അതേ, അതേ, ഇയ്യുള്ളവൾക്കും ഇങ്ങിനെ ഭ്രാന്തു പിടിയ്ക്കുകയുണ്ടായി!

ചേടി: കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടി, ആ രാജാവു വിരൂപനാണെങ്കിലോ?

വാസവദത്ത: അല്ലല്ല, സുന്ദരൻതന്നെ!

പത്മാവതി: ആൎയ്യെയ്ക്കെങ്ങിനെ അറിയാം?

വാസവദത്ത: (ആത്മഗതം) ആര്യപുത്രനിലുള്ള സ്നേഹംമൂലം അതിരുകടന്നുപോയി. ഇനി എന്തു ചെയ്യേണ്ടു? ആകട്ടെ ഉപായമുണ്ട്. (പ്രകാശം) ഇങ്ങിനെയാണ് ഉജ്ജയിനിയിൽ ജനസംസാരം.

പത്മാവതി: ശരി, അദ്ദേഹം ഉജ്ജയിനിയിൽ അറിയപ്പെടാതിരിയ്ക്കില്ല. എല്ലാവൎക്കും ഉള്ളിൽത്തട്ടുന്ന ഒന്നാണല്ലോ സൌഭാഗ്യം.

* ധാത്രി: (പ്രവേശിച്ച്) കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടി സർവ്വോൽക്കർഷേണ വർത്തിയ്ക്കട്ടെ! കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടിയെ കൊടുത്തുകഴിഞ്ഞു.

* ധാത്രി — വളർത്തമ്മ.

വാസവദത്ത: അമ്മേ ആർക്ക്?

ധാത്രി: വത്സരാജാവായ ഉദയനന്ന്.

വാസവദത്ത: ആ രാജാവിന്നു സുഖംതന്നെയോ?

ധാത്രി: സുഖംതന്നെ. അദ്ദേഹം ഇവിടെ വന്നിട്ടുണ്ട്, അദ്ദേഹത്തിന്നു കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടിയെ കൊടുക്കാനുറച്ചുകഴിഞ്ഞു.

വാസവദത്ത: വളരെ കഷ്ടം!

ധാത്രി: എന്താണിതിൽ കഷ്ടം?

വാസവദത്ത: ഒന്നുമില്ല. അത്രയേറെ ദുഃഖിച്ചിട്ട്, എല്ലാം മറന്നുവല്ലോ എന്ന്.

ധാത്രി: ശാസ്ത്രൈകനിരതമായ മഹാപുരുഷന്മാരുടെ മനസ്സിന്ന് എളുപ്പത്തിൽ സമാധാനം വരും.

വാസവദത്ത: വാസ്തവംതന്നെയോ, അദ്ദേഹം വരിച്ചു എന്നത്?

ധാത്രി: അങ്ങിനെയല്ല, അങ്ങിനെയല്ല; വേറെയെന്തിനോ ഇവിടെ വന്നപ്പോഠം കുലീനതയും അറിവും പ്രായവും അഴകും കണ്ടിട്ട് മഹാരാജാവു താൻതന്നെ കൊടുക്കുകയാണ് ചെയ്തത്.

വാസവദത്ത: (ആത്മഗതം) അങ്ങിനെയോ? എന്നാൽ ആര്യപുത്രനിൽ കുററമൊന്നുമില്ല.

മറെറാരു ചേടി: (പ്രവേശിച്ച്) അമ്മേ വേഗമാവട്ടെ, വേഗമാവട്ടെ, ഇന്നു നല്ല നാളാണല്ലോ, ഇന്നുതന്നെ നടത്തണം * കൌതുകമംഗളം എന്നു നമ്മുടെ തമ്പുരാട്ടി അരുളിച്ചെയ്യുന്നു.

വാസവദത്ത: (ആത്മഗതം) എത്രയെത്ര ബദ്ധപ്പാടോ, അത്രയത്ര ഇരുട്ടടയുന്നു, എൻെറ മനസ്സ്.

ധാത്രി: വരൂ, വരൂ കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടി.

(എല്ലാവരും പോയി.)

* വധൂ = പുത്രഭാര്യ.

* കാപ്പുകെട്ടലാകുന്ന മംഗളക്രിയ

മൂന്നാമങ്കം

(അനന്തരം മനോരാജ്യത്തോടുകൂടി വാസവദത്ത പ്രവേശിക്കുന്നു.)

വാസവദത്ത: വിവാഹാമോദം നിറഞ്ഞ അകത്തെ നാലുകെട്ടിൽ പത്മാവതിയെ വിട്ടുംവെച്ചു ഞാൻ ഈ * പ്രമദവനത്തിലേയ്ക്കു പോന്നു. ഇനി, ദൈവഗത്യാ നേരിട്ട ദുഃഖം ശമിപ്പിയ്ക്കുകതന്നെ! (ചുററി നടന്നിട്ട്) ഹാ, പരമസങ്കടം: ആര്യപുത്രനും മറെറാരാളുടെയായിത്തീൎന്നല്ലോ! ഇവിടെ ഇരിയ്ക്കാം. (ഇരുന്നിട്ട്) ഭൎത്തൃവിരഹം സംഭവിച്ചാൽ ജീവിച്ചിരിയ്ക്കാത്ത ചക്രവാകപ്പിട സുകൃതിതന്നെ! ഭാഗ്യം കെട്ട ഞാൻ പ്രാണത്യാഗം ചെയ്യാതെ ജീവിച്ചിരിയ്ക്കുന്നത്, ആര്യപുത്രനെക്കാണാമല്ലോ എന്ന വിചാരത്താലാണ്.

(പിന്നെ പൂക്കളുംകൊണ്ടു ചേടി പ്രവേശിക്കുന്നു)

ചേടി: എവിടെപ്പോയി, ആര്യ ആവന്തിക? (ചുററിനടന്നു നോക്കിയിട്ട്) അയ്യോ, അവരിതാ, ചിന്തയാൽ ശൂന്യഹൃദയയായി, മഞ്ഞിൽമറഞ്ഞ ചന്ദ്രക്കലപോലെ, അനലംകൃതമെങ്കിലും അഴകൊത്ത വേഷം പൂണ്ട് ഞാഴൽച്ചുവട്ടിലെ പാറപ്പുറത്തിരിയ്ക്കുന്നു! ഞാൻ അടുത്തുചെല്ലട്ടെ. (അടുത്തു ചെന്നിട്ട്) ആര്യേ, ആവന്തികേ, എത്ര നേരമായി, ഞാൻ ആര്യയെ തിരയുന്നു!

വാസവദത്ത: എന്തിന്?

ചേടി: നമ്മുടെ തമ്പുരാട്ടി അരുളിച്ചെയ്യുന്നു: മഹാകുലജാതയും സ്നേഹശാലിനിയും നിപുണയുമാകയാൽ, ഈ കൗതുകമാല്യം ആര്യ കോൎത്തുണ്ടാക്കണം.

വാസവദത്ത: ആൎക്കാണ് കോൎക്കേണ്ടത്?

* പ്രമദവനം = സ്ത്രീകൾക്കുള്ള ഉദ്യാനം.

ചേടി: നമ്മുടെ കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടിയ്ക്ക്.

വാസവദത്ത: (ആത്മഗതം) ഇതും ഞാൻ ചെയ്യേണ്ടിവന്നു; അയ്യോ, നിർദ്ദയന്മാർതന്നെ ഈശ്വരന്മാർ!

ചേടി: ആര്യ്യ ഇപ്പോൾ മറ്റൊന്നും വിചാരിയ്ക്കേണ്ട. ഇതാ, ജാമാതാവു മണിത്തറയിൽ നീരാടുന്നു; വേഗത്തിൽ കോൎക്കു.

വാസവദത്ത: (ആത്മഗതം) എനിയ്ക്കു മറ്റൊന്നും വിചാരിപ്പാൻ വയ്യ. (പ്രകാശം) തോഴീ, ജാമാതാവിനെ കാണുകയുണ്ടായോ?

ചേടി: ഉവ്വ്, കണ്ടു, കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടിയുടെ സ്നേഹംകൊണ്ടും, ഞങ്ങളുടെ മോഹംകൊണ്ടും.

വാസവദത്ത: എങ്ങിനെ ജാമാതാവ്?

ചേടി: ആര്യ്യേ, ഞാൻ തികച്ചും പറയാം: ഇങ്ങിനെ ഒരാളെ മുമ്പു കണ്ടിട്ടില്ല!

വാസവദത്ത: പറയു, പറയു, സുന്ദരനാണോ?

ചേടി: വില്ലുമമ്പുമില്ലാത്ത ഭഗവാൻ കാമദേവൻതന്നെ!

വാസവദത്ത: നില്ക്കട്ടെ.

ചേടി: എന്താണ്, ആര്യ്യ തടുക്കുന്നത്?

വാസവദത്ത: പരപുരുഷവൎണ്ണനം കേൾക്കരുതല്ലോ.

ചേടി: എന്നാൽ വേഗം മാല കോൎക്കു.

വാസവദത്ത: ഇങ്ങോട്ടു തരൂ. (ആത്മഗതം) ഇതാ, ഭാഗ്യം കെട്ട ഞാൻ കോൎക്കാം. (എന്തോ ഒന്ന് നിലത്തേയ്ക്കിട്ട് നോക്കിയിട്ട്) ഈ ഔഷധം എന്താണ്?

ചേടി: അവിധവാഹരണം.

വാസവവദത്ത: (ആത്മഗതം) ഇതു ധാരാളം കോൎക്കണം, എനിയ്ക്കായും പത്മാവതിയ്ക്കായും! (പ്രകാശം)ഈ മരുന്നെന്താണ്?

ചേടി: സപത്നീമർദ്ദനം.

വാസവദത്ത: ഇതു കോൎക്കണമെന്നില്ല.

ചേടി: എന്തുകൊണ്ട്?

വാസവദത്ത: അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഭാൎയ്യ മരിച്ചുപോയല്ലൊ; അതിനാൽ ആവശ്യമില്ല.

മററൊരു ചേടി: (പ്രവേശിച്ച്) ആര്യേ, വേഗം, വേഗം; ഇതാ ജാമാതാവിനെ സുമംഗലീമാർ അകത്തെ നാലുകെട്ടിലേ യ്ക്കു കൊണ്ടുപോകുന്നു.

വാസവദത്ത: വേഗം കോക്കാം; ഇതാ മേടിച്ചുകൊാംക.

ചേടി: കൊള്ളാം. ആര്യേ, ഞാൻ പോകട്ടെ.

(രണ്ടുപേരും പോയി)

വാസവദത്ത: ഇവരം പോയി. അയ്യോ, പരമസങ്കടം: ആര്യ്യ പുത്രനും മററൊരാളുടെയായല്ലോ! ഇനി, ദുഃഖശമനത്തിന്നു പോയിക്കിടന്നുനോക്കാം; ഉറക്കം വന്നെങ്കിലോ!

(പോയി)

നാലാമങ്കം

(അനന്തരം വിദൂഷകൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

വിദൂഷകൻ: (ഹർഷത്തോടുകൂടി) ഭാഗ്യം, വത്സരാജൻ തിരുമേനിയുടെ പ്രിയവിവാഹമംഗളത്താൽ കമനീയമായ കാലം കാണായിവന്നല്ലോ! ഹാ, ആർ കരുതിയിരുന്നു, അമ്മാതിരിയിലുള്ള അനൎത്ഥച്ചുഴിയിൽ ആഴ്ന്നുപ്പെട്ട ഇയ്യുള്ളവർ വീണ്ടും പൊങ്ങിപ്പോരുമെന്ന്? ഇപ്പോൾ കൊട്ടാരങ്ങളിൽ പാക്കുന്നു; അന്തഃപുരവാപികളിൽ കുളിക്കുന്നു; സ്വാതേ മധുരങ്ങളും മൃദുലങ്ങളുമായ പലഹാരങ്ങൾ ചെലുത്തുന്നു; എന്തിനേറെ? അപ്സരസ്ത്രീകൾ മാത്രമില്ലാത്ത * ഉത്തരകുരുവാസമാണ് ഞാനനുഭവിച്ചുപോരുന്നത്! ഒരു വമ്പിച്ച ദോഷം മാത്രമുണ്ട്: എനിക്കു ഭക്ഷണം ശരിയായി ദഹിക്കുന്നില്ല! ഒന്നാംതരമായി വിരിച്ച കിടക്കമേൽ കിടന്നിട്ടും ഉറക്കം വരുന്നില്ല! രക്തവാതം ചുഴന്നുകൂടിയിരിക്കുന്നതായിതോന്നുന്നു! ഛീ, ദീനം പിടിക്കുകയും പ്രാതൽ ഉപേക്ഷിക്കുകയും ചെയ്താൽ സുഖമില്ല!

(പിന്നെ ഒരു ചേടി പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ചേടി: എവിടെപ്പോയി, ആൎയ്യവസന്തകൻ? (ചുററിനടന്നിട്ട്) ഓ, ഇതാ, ആൎയ്യവസന്തകൻ (അടുത്തുചെന്നിട്ട്) ആൎയ്യ, വസന്തക, എത്രനേരമായി, ഞാൻ അങ്ങയെ അന്വേഷിക്കുന്നു.

വിദൂഷകൻ: എന്തിനാണ്, ഭദ്രേ, എന്നെ അന്വേഷിക്കുന്നത്?

ചേടി: നമ്മുടെ തമ്പുരാട്ടി ചോദിക്കുന്നു, ജാമാതാവിൻെറ കുളി കഴിഞ്ഞുവോ എന്ന്.

* ഉത്തരകുരുക്ഷേത്രം ദേവഭൂമിയാണ്; അതിനാൽ സ്വൎഗ്ഗവാസസുഖം എന്നു സാരം.

വിദൂഷകൻ: ശ്രീമതി എന്തിനാണ് ചോദിയ്ക്കുന്നത്?

ചേടി: മറെറാന്നുമല്ല; പൂവും കുറിക്കൂട്ടും കൊണ്ടുവരാം.

വിദൂഷകൻ: നീരാട്ടു കഴിഞ്ഞിരിയ്ക്കുന്നു. എല്ലാം കൊണ്ടുവ ന്നുകൊാംക; ചോറുമാത്രം വേണ്ട.

ചേടി: എന്താണ് ചോറു വേണ്ടാ എന്ന്?

വിദൂഷകൻ: ഭാഗ്യഹീനനായ എനിയ്ക്കു, കുയിലുകാംക്ക കണ്ണി ലെന്നപോലെ,വയററിലൊരു ചുഴററൽ!

ചേടി: അങ്ങയ്ക്കങ്ങിനെ വേണം!

വിദൂഷകൻ: ഭവതി പോയ്ക്കൊള്ളു. ഞാൻ അവിടുത്തെ അടുക്കലേയ്ക്കു പോകട്ടെ.

(രണ്ടുപേരും പോയി.)

പ്രവേശകം

(പിന്നെ പരിജനാനുചിതയായ പത്മാവതിയും വാസവദത്തയും പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

ചേടി: എന്തിനാണ്, കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടി പ്രമദവനത്തിലേയ്ക്കു പോന്നത്?

പത്മാവതി: ആ ചെമന്തിച്ചെടികാം പൂത്തുവോ ഇല്ലയോ എ ന്നു നോക്കാൻ.

ചേടി: കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടി, അവ പൂത്തു, പവിഴം ഇടയ്ക്കു കോ ത്ത മുത്തിൻതോലുകാം പോലുള്ള പുഷ്പങ്ങളാൽ മൂടപ്പെട്ടി രിയ്ക്കുന്നു.

പത്മാവതി: എന്നാൽ നീ താമസിയ്ക്കുന്നതെന്താണ്?

ചേടി: കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടി കുറച്ചുനേരം ഈ പാറമേൽ ഇരിയ്ക്കു ക, ഞാൻ പൂവറുക്കാം.

പത്മാവതി: ആര്യേ, ഇവിടെ ഇരിയ്ക്കുകയല്ലയോ?

വാസവദത്ത: അങ്ങിനെതന്നെ.

(ഇരുവരും ഇരിയ്ക്കുന്നു.)

ചേടി: (പൂവറുത്തിട്ട്) തൃക്കൺപാർത്താലും, തൃക്കൺപാർത്താലും, കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടി: എന്റെ കുടന്ന പകുതിഭാഗത്തു മനയോലത്തുണ്ടു പതിച്ചവപോലുള്ള ചെമന്തിപ്പൂക്കളാൽ നിറയപ്പെട്ടിരിയ്ക്കുന്നു,

പത്മാവതി: അഹോ, പുഷ്പങ്ങളുടെ * വൈചിത്ര്യം! നോക്കു, നോക്കു, ആര്യേ. പുഷ്പങ്ങളുടെ ഭംഗി!

വാസവദത്ത: ഹാ, പുഷ്പങ്ങളുടെ ഭംഗി!

ചേടി: കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടി, ഇനിയും അറുക്കണമോ?

പത്മാവതി: വേണ്ട, ഇനി, അറുക്കേണ്ട.

വാസവദത്ത: എന്താണ് തടുക്കുന്നത്?

പത്മാവതി: ആര്യപുത്രൻ ഇവിടെ വന്ന് ഈ പുഷ്പസമൃദ്ധി കണ്ടിട്ട് എന്നെ സമ്മാനിയ്ക്കണം!

വാസവദത്ത: ഭവതിയ്ക്കു പ്രിയൻതന്നെയോ ഭർത്താവ്?

പത്മാവതി: ആര്യേ, അതെനിയ്ക്കറിഞ്ഞുകൂടാ: ആര്യപുത്രനോടു പിരിഞ്ഞാൽ എനിയ്ക്കുൽക്കണ്ഠയായി!

വാസവദത്ത: (ആത്മഗതം) ദുഷ്കരമായിട്ടുള്ളതാണ്, ഞാൻ ചെയ്യുന്നത്! ഇവരുംപോലും ഇങ്ങിനെ പറയുന്നു.

ചേടി: കുലീനതയ്ക്കൊത്തതാണ്, കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടി അരുളിച്ചെയ്തത്, 'എനിയ്ക്കു പ്രിയൻതന്നെ ഭർത്താവെ'ന്ന്.

പത്മാവതി: എനിയ്ക്കൊരു സംശയമുണ്ട്.

വാസവദത്ത: എന്താണെ,ന്താണ്?

പത്മാവതി: എനിയ്ക്കെങ്ങിനെയോ ആര്യപുത്രൻ, അങ്ങിനെതന്നെയായിരുന്നുവോ ആര്യവാസവദത്തയ്ക്കും എന്ന്.

വാസവദത്ത: ഇതിലുമധികം!

പത്മാവതി: ആര്യയ്ക്കെങ്ങിനെ അറിയാം?

വാസവദത്ത: (ആത്മഗതം) അയ്യോ, ആര്യപുത്രങ്കലുള്ള കൂറുനി

* നാനാവർണ്ണത്വം.

മിത്തം അതിരു കടന്നുപോയി! ആകട്ടെ, ഇങ്ങിനെ പറയാം. (പ്രകാശം) സ്നേഹം കുറച്ചേ ഉള്ളു എങ്കിൽ, ആ സ്ത്രീ* സ്വജനങ്ങളെ ഉപേക്ഷിയ്ക്കില്ലല്ലോ.

പത്മാവതി: ശരിതന്നെ.

ചേടി: കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടി ഭർത്താവിനോടു വേണ്ടുംവണ്ണം പറയൂ, 'എനിയ്ക്കും വീണവായന അഭ്യസിയ്ക്കുണ'മെന്ന്.

പത്മാവതി: ഞാൻ പറഞ്ഞു, ആര്യപുത്രനോട്.

വാസവദത്ത: അപ്പോൾ അദ്ദേഹം എന്തു പറഞ്ഞു?

പത്മാവതി: ഒന്നും പറഞ്ഞില്ല; ഒരു നെടുവീർപ്പു വിട്ടു മിണ്ടാതിരിയ്ക്കുയാണ് ചെയ്തത്.

വാസവദത്ത: അതിൽ എന്താണ് ഭവതി ഊഹിയ്ക്കുന്നത്?

പത്മാവതി: ആര്യവാസവദത്തയുടെ ഗുണങ്ങൾ ഓർത്തിട്ടു ദാക്ഷിണ്യംമൂലം, എൻെറ മുമ്പിൽവെച്ചു കരയാതിരുന്നു എന്നാണ് എൻെറ ഊഹം.

വാസവദത്ത: (ആത്മഗതം) ഇതു വാസ്തവമാണെങ്കിൽ ഞാൻ ഭാഗ്യവതിതന്നെ!

(അനന്തരം രാജാവും വിദൂഷകനും പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

വിദൂഷകൻ: അയ്യയ്യാ, നിറയെ ചെമ്പരത്തിപ്പൂക്കൾ കൊഴിഞ്ഞു ചിന്നിച്ചിതറി ചന്തം തിരണ്ട പ്രമദവനം! ഇവിടുന്ന് ഇതിലേ.

രാജാ: സഖേ, വസന്തക, ഞാനിതാ വരുന്നു.

ഞാനന്നുജ്ജയിനീപുരത്തിൽ നടകൊ-
ണ്ടാവന്ത്യസൽപുത്രിയെ-
ക്കണ്ടേതോ ദശ പുക്കപോതു, ഹൃദി ത-
ന്നമ്പഞ്ചുമെയ്താൻ സ്മരൻ;

* ഇക്കഥ 'പ്രതിജ്ഞായൗഗന്ധരായണ'നാടികയിൽ നോക്കിയറിയണം; ഇതിൻെറ ആറാമങ്കത്തിൽ സംക്ഷിപ്തമായി പ്രതിപാദിച്ചിട്ടുണ്ട്.

ഇന്നും തത്ര തറഞ്ഞുനില്പിതവ മേ!
പിൽപാടുമെയ്യാനവൻ!
പഞ്ചാസ്ത്രൻ സ്മരനെങ്കിലെങ്ങിനെ കട--
ന്നാറാമതെയ്ത്തു ശരം?

വിദൂഷകൻ: എങ്ങോട്ടു പോയി, ശ്രീമതി പത്മാവതി? ലതാമണ്ഡപത്തിൽ പോയിരിക്കുമോ? അതോ, വേങ്ങപ്പൂക്കൾ കൊഴിഞ്ഞുകിടക്കുകയാൽ പുലിത്തോൽ വിരിച്ചപോലുള്ള പർവതതിലകമെന്ന പാറപ്പുറത്തു പോയിരിക്കുമോ? അല്ലെങ്കിൽ, അതിതീക്ഷ്ണഗന്ധമായ ഏഴിലപ്പാലത്തോപ്പിൽ പോയിരിക്കാം; അതല്ലെങ്കിൽ പക്ഷിമൃഗങ്ങളുടെ ചിത്രങ്ങൾ നിറഞ്ഞ * ദാരുപർവതത്തിൽ പോയിരിക്കാം. (മേല്പോട്ടു നോക്കിയിട്ട്) അയ്യയ്യാ, ശരൽക്കാലനിർമ്മലമായ ആകാശത്തു, ബലഭദ്രന്റെ നീട്ടിയ കയ്യെന്നപോലെ ഭംഗിയിൽ സാവധാനമായി പറക്കുന്ന സാരസപംക്തിയെ ഇവിടുന്നു കണ്ടാലും!

രാജാ: തോഴരേ, ഞാൻ കാണുന്നുണ്ട്. ഇത്,

നേർമട്ടിൽ നീണ്ടുമിടവിട്ടു തിരിച്ചിൽതോറും
സപ്തർഷിവക്ത്രവളവാണ്ടുമുയൻ താന്നും,
ത്തുവെണ്മകൊണ്ടു വളയൂരിയ പാമ്പിനൊത്തു
വാനം പകുക്കുമതിർ പോലെ വിളങ്ങിടുന്നു. 2

ചേടി: നോക്കു, നോക്കു, കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടി, താമരമാലപോലെ വെളുത്തു രമണീയമായി സാവധാനം പറക്കുന്ന സാരസപംക്തിയെ. എയ്, തമ്പുരാൻ!

1. ആവ...ത്രിയെ—അവന്തിരാജാവിന്റെ ശ്രേഷ്ഠപുത്രി (വാസവദത്ത)യെ. ഏതോ ദശ = അനിർവ്വചനീയമായ ഒരവസ്ഥ. ഹൃദി = മാറത്ത്. തത്ര = മാറിൽ.

* മരംകൊണ്ടുണ്ടാക്കിയ പർവ്വതപ്രതിമ; സാവധാനം = സ്ശ്രദ്ധം.

2. നേർമട്ടിൽ = വളവില്ലാതെ. സപ്ത......ളവ് = സപ്തർഷികളെന്ന നക്ഷത്രങ്ങളുടെ നില്പിന്നൊത്ത വളവ്.

പത്മാവതി: ഓ, ആൎയ്യപുത്രൻ! ആൎയ്യ ഭവതിയ്ക്കുവേണ്ടി ഞാൻ ആൎയ്യപുത്രന്റെ മുമ്പിൽ പോകാതിരിയ്ക്കാം. നമുക്ക് ഈ മാധവീലതാമണ്ഡപത്തിലെയ്ക്കു കടക്കാം.

വാസവദത്ത: അങ്ങിനെതന്നെ.

(ആവിധം ചെയ്യുന്നു)

വിദൂഷകൻ: ശ്രീമതി പത്മാവതി ഇവിടെ വന്നു തിരിയേ പോയിരിയ്ക്കണം.

രാജാ: താൻ എങ്ങിനെ അറിഞ്ഞു?

വിദൂഷകൻ: നോക്കു: ഈ ചെമന്തിച്ചെടികളിൽനിന്നു പൂ പറിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു.

രാജാ: അഹോ, പൂവിന്റെ വൈചിത്ര്യം, വസന്തക!

വാസവദത്ത: (ആത്മഗതം) വസന്തകനെന്ന പേർ കേട്ടതിനാൽ, ഞാൻ വീണ്ടും ഉജ്ജയിനിയിലാണെന്നു തോന്നിപ്പോകുന്നു!

രാജാ: വസന്തക, നമുക്ക് ഈ പാറപ്പുറത്തുതന്നെ പത്മാവതിയെ കാത്തിരിയ്ക്കാം.

വിദൂഷകൻ: അങ്ങിനെതന്നെ. (ഇരുന്ന്, എഴുന്നേററിട്ട്) അയ്യയ്യോ, ശരൽക്കാലത്തെ കൊടുവെയിൽ സഹിച്ചുകൂടാ, അതിനാൽ നമുക്ക് ഈ മാധവീമണ്ഡപത്തിൽ ചെന്നിരിയ്ക്കാം.

രാജാ; ഓ: മുമ്പെ നടക്കു.

വിദൂഷകൻ: അങ്ങിനെതന്നെ.

(രണ്ടുപേരും ചുററിനടക്കുന്നു.)

പത്മാ: ഒക്കെത്തകരാറാക്കും, ആൎയ്യവസന്തകൻ! ഇപ്പോൾ എന്തു ചെയ്യേണ്ടു?

ചേടി: കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടി, അടിയൻ ഈ വണ്ടുകൾ പററിയിട്ടുള്ള താങ്ങുവള്ളി പിടിച്ചു കുലുക്കി, തമ്പുരാൻ ഇങ്ങോട്ടു വരാതാക്കാം.

പത്മാവതി: അങ്ങിനെ ചെയ്യു.

(ചേടി ആവിധംചെയ്യുന്നു)

വിദൂഷകൻ: അയ്യോ, അയ്യോ, നില്ക്കണേ, നില്ക്കണേ, ഇവിടുന്ന്.

വിദൂഷകൻ: തേവിടിശ്ശിമക്കൾ വണ്ടുകൾ എന്നെ ഉപദ്രവിക്കുന്നു.

രാജാ: എന്താണ്?

രാജാ: വേണ്ടാ, വേണ്ടാ, വണ്ടുകളെ ഇളക്കിക്കൂടാ. നോക്കു:

മദനത്തുയിരാന്ന മങ്കമാർമൈ
പുണരും തേൻമദമാണ്ട വണ്ടിനങ്ങൾ
കഴൽവെപ്പൊലി കേട്ടുഴന്നു, നാം പോ-
ലിഹ കാന്താവിരാഹാത്തരാകുമല്ലോ! 3

അതിനാൽ ഇവിടെത്തന്നെ ഇരിക്കാം.

വിദൂഷകൻ: അങ്ങിനെയാകട്ടെ.

(രണ്ടുപേരും ഇരിക്കുന്നു.)

പത്മാവതി: ഭാഗ്യം, ആര്യപുത്രൻെറ ശരീരം മുൻസ്ഥിതിയിലായി.

ചേടി: കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടി. നമ്മൾ തടവിലായിരിക്കുന്നു. കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടി, ആര്യയുടെ കണ്ണിൽനിന്നു കണ്ണീരൊഴുകുന്നുവല്ലോ.

വാസവദത്ത: ഈ വണ്ടുകളുടെ തോന്നിവാസംമൂലം കാശപ്പൂവിൻപൊടി വന്നു വീണതുകൊണ്ടാണ് എൻെറ കണ്ണിൽനിന്നു വെള്ളം ചാടിയത്.

പത്മാവതി: ശരിതന്നെ.

വിദൂഷകൻ: തോഴരേ, ആരുമില്ല ഈ പ്രമദവനത്തിൽ. ഇവിടുത്തോട് ഒന്നു ചോദിപ്പാനുണ്ട്; ചോദിക്കട്ടെ ?യാ?

3. നാം = ഞാൻ.

രാജാ: ഇഷ്ടംപോലെ.

വിദൂഷകൻ: ആരാണ് ഭവാന് പ്രിയപ്പെട്ടവരം, അന്നേത്തെ വാസവദത്തയോ, ഇന്നേത്തെ പത്മാവതിയോ?

രാജാ: എന്തിനാണ്, താനിപ്പോരം എന്നെ വലുതായ ബഹുമാനസങ്കടത്തിലകപ്പെടുത്തുന്നത്?

പത്മാവതി: തോഴി, ആര്യപുത്രനെ എന്തു സങ്കടത്തിലാക്കിക്കളഞ്ഞു!

വാസവദത്ത: (ആത്മഗതം) നിർഭാഗ്യയായ എന്നെയും!

വിദൂഷകൻ: മടിയ്ക്കാതെ പറയാമല്ലോ. ഒരാരം മരിച്ചു; മററാരം അടുക്കലില്ലതാനും!

രാജാ: തോഴരേ, ഞാൻ പറയില്ല; താനൊരു വായാടിയാണ്.

പത്മാവതി: ഇത്രയുംകൊണ്ടു പറഞ്ഞുകഴിഞ്ഞു, ആര്യപുത്രൻ.

വിദൂഷകൻ: സത്യത്താണേ, ഞാൻ ആരോടും പറകയില്ല; ഇതാ, എൻെറ നാവു പൂട്ടിയിരിയ്ക്കുന്നു!

രാജാ: തോഴരേ ഞാനാളല്ല പറയാൻ.

പത്മാവതി: അമ്പോ, ഇയ്യാളുടെ ദോഷൈകദൃഷ്ടിത്വം! ഇത്രയുംകൊണ്ട് ഉള്ളറിഞ്ഞുകൂടയോ?

വിദൂഷകൻ: എന്നോടു പറയില്ലേ? പറയാതെ, ഈ പാറമേൽനിന്ന് ഒരടിപോലും വെയ്ക്കാൻ പാടില്ല; ഇതാ, ഇവിടുത്തെ തടവിലാക്കിയിരിയ്ക്കുന്നു!

രാജാ: ബലാൽക്കാരേണയോ?

വിദൂഷകൻ: അതേ, ബലാൽക്കാരേണ.

രാജാ: എന്നാൽ ഞാനൊന്നു പരീക്ഷിച്ചു നോക്കട്ടെ.

വിദൂഷകൻ: ഇവിടുന്നു പ്രസാദിയ്ക്കണേ, പ്രസാദിയ്ക്കണേ! സൌഹാർദ്ദംകൊണ്ട് അങ്ങയെ ആണയിടുവിയ്ക്കുന്നു, വാസ്തവം പറയില്ലെങ്കിൽ!

രാജാ: എന്തു നിവൃത്തി? കേട്ടുകൊള്ളുക.

പത്മാവതീസുദതി സമ്മതതന്നെ മററും
മാധുര്യരൂപഗുണശീലഗുണങ്ങളാൽ മേ;

എന്നാലുമിയ്യിവന്റ, വാസവദത്തതങ്കൽ--
ഗ്ഗാഢം പതിഞ്ഞ മനമത്ര ഹരിപ്പതില്ല. 4

വാസവദത്ത: (ആത്മഗതം) ആകട്ടെ. ആകട്ടെ: ഈ കഷ്ടപ്പാടിന്നു കൂലികിട്ടി. അഹോ, ഇവിടത്തെ അജ്ഞാതവാസം കൊണ്ടും വളരെ ഗുണങ്ങളുണ്ട്!

ചേടി: കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടി, തമ്പുരാന്നു * ദാക്ഷിണ്യമില്ല.

പത്മാവതി: അരുത്, അങ്ങിനെ പറയരുത്. ദക്ഷിണൻ തന്നെയാണ് ആയ്യപുത്രൻ; ഇപ്പോഴും ആയ്യ വാസവദത്തയുടെ ഗുണങ്ങളെ സ്മരിയ്ക്കുന്നുണ്ടല്ലോ.

വാസവദത്ത: ഭദ്രേ, കുലീനതയ്ക്കനുരൂപംതന്നെ അഭിപ്രായപ്പെട്ടത്.

രാജാ: ഞാൻ പറഞ്ഞുവല്ലോ; ഇനി താൻ പറയൂ: ആരിലാണു തനിയ്ക്കു പ്രതിപത്തി—അന്നേത്തെ വാസവദത്തയിലോ, ഇന്നേത്തെ പത്മാവതിയിലോ?

പത്മാവതി: ആയ്യപുത്രനും വസന്തകനായിത്തീന്നു!

വിദൂഷകൻ: എന്തിനാണ്, ഞാൻ വല്ലതും പുലമ്പുന്നത്? തത്രഭവതിമാരിരുവരിലും എനിയ്ക്കു ബഹുമാനമുണ്ട്.

രാജാ: മൂർഖ, എന്നെക്കൊണ്ടു ബലാൽക്കാരേണ പറയിച്ചിട്ടു, താനിപ്പോഠം മിണ്ടാത്തതെന്താണ്?

വിദൂഷകൻ: എന്നോടും ബലാൽക്കാരംതന്നെയോ?

രാജാ: അതേ, ബലാൽക്കാരംതന്നെ.

വിദൂഷകൻ: എന്നാൽ കേഠക്കാൻ തരമാവില്ല!

രാജാ: മഹാബ്രാഹ്മണൻ പ്രസാദിയ്ക്കണേ, പ്രസാദിയ്ക്കണേ! പറയൂ, പറയൂ, മടിയ്ക്കാതെ.

വിദൂഷകൻ: ഇവിടുന്നു കേട്ടുകൊഠംക: തത്രഭവതി വാസവദത്തയുടെ പേരിലാണ് എനിയ്ക്കേറെ പ്രീതി. ശ്രീമതി

4. ഹരിയ്ക്കുക = ആകർഷിയ്ക്കുക.
* ദാക്ഷിണ്യം = പരാഭിപ്രായാനുവത്തിത്വം.

പത്മാവതി ചെറുപ്പക്കാരിയാണ്, സുന്ദരിയാണ്; അരിശമില്ല, അഹംമതിയില്ല; ഭംഗിയിൽ സംസാരിക്കും. ദാക്ഷിണ്യവുമുണ്ട്. എന്നാൽ വാസവദത്തയ്ക്ക് മറ്റൊരു വലിയ ഗുണംകൂടിയുണ്ട്: സ്നിഗ്ദ്ധമായ ഭോജനവുംകൊണ്ട് എന്നെ അന്വേഷിച്ചു നടക്കും—'എവിടെപ്പോയീ, ആര്യവസന്തകൻ' എന്നിങ്ങിനെ!

വാസവദത്ത: (ആത്മഗതം) ആകട്ടെ, ആകട്ടെ, വസന്തക! ഇനിയും ഇവളെ ഓർമ്മിക്കുക.

രാജാ: ഇരിക്കട്ടെ, വസന്തക; ഇതൊക്കെയും ഞാൻ വാസവദത്താദേവിയോടു പറയും.

വിദൂഷകൻ: അയ്യോ, വാസവദത്തയോ! എവിടെയാണ് വാസവദത്ത? വളരെ ദിവസമായല്ലോ, വാസവദത്ത മൃതിപ്പെട്ടിട്ട്!

രാജാ: (വിഷാദത്തോടുകൂടി) ശരിതന്നെ, വാസവദത്ത മരിച്ചുപോയി!

ഈ നേരംപോക്കിലെന്നുൾക്കാ-
മ്പൊന്നിളക്കിമറിച്ചു താൻ;
അതിനാൽ, മുമ്പു ശീലിച്ച
വാക്കിതാ മട്ടുദിച്ചുപോയ്.

പത്മാവതി: രസം പിടിപ്പിച്ചു സംസാരം ദുഷ്ടൻ നിറുത്തിച്ചുകളഞ്ഞു!

വാസവദത്ത: (ആത്മഗതം) എനിക്കു തികച്ചും വിശ്വസിക്കാം. ഹാ, ഈ മാതിരി പ്രിയവചനം അപ്രത്യക്ഷമായി കേട്ടുവല്ലോ!

വിദൂഷകൻ: ഭവാൻ ആശ്വസിക്കണേ! ആശ്വസിക്കണേ! അലംഘനീയമാണല്ലോ, ദൈവഗതി. ഇപ്പോഴും ഇതിങ്ങിനെ!

രാജാ: തോഴരേ, അവസ്ഥ തനിക്കറിഞ്ഞുകൂടാ:

5. താൻ = ഭവാൻ.

അഴൽ കളയുവാനത്രേ പ്രേമത്തെ
നട്ടുവളർത്തി ഞാൻ;
അതില്ലമൊഴിയാതെൻമാലോ,ർത്താത്തഹോ,
പുതുതാകയാം;
ഉലകിലെ നടപ്പേ,വം കണ്ണീരു വാർത്തു
കടങ്ങറം തീ–
ർത്തുപശമമകക്കാമ്പിന്നുണ്ടാക്കുകെ–
ന്നതുതാൻ ദൃഢം. 6

വിദൂഷകൻ: ഇവിടുത്തെ മുഖം കണ്ണുനീരൊലിച്ചു നനഞ്ഞിരിക്കുന്നു; ഞാൻ കഴുകാൻ വെള്ളം കൊണ്ടുവരാം.

(പോയി)

പത്മാവതി: ആര്യേ, കണ്ണീരാകുന്ന വസ്ത്രത്താൽ മൂടപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു, ആര്യപുത്രന്റെ മുഖം; നമുക്കു പോവുക!

വാസവദത്ത: അങ്ങിനെതന്നെ; അല്ല ഭവതി നില്ക്കു. ഉൽക്കണ്ഠിതനായ ഭാർത്താവിനെ വിട്ടുപോയ്ക്കൂടാ. ഞാൻ മാത്രം പോകാം.

ചേടി: ശരിയാണാര്യ പറഞ്ഞത്, കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടി അടുത്തു ചെല്ലു.

പത്മാവതി: ഞാൻ അങ്ങോട്ടു ചെല്ലട്ടെയോ?

വാസവദത്ത: ചെല്ലൂ.

(പോയി)

വിദൂഷകൻ: (താമരയിലയിൽ വെള്ളംകൊണ്ടു പ്രവേശിച്ച്) ഇതാ, തത്രഭവതി പത്മാവതി.

പത്മാവതി: ആര്യവസന്തക, എന്താണിത്?

വിദൂഷകൻ: ഇത്, ഇത്! ഇതിത്!

6. പ്രേമം—പത്മാവതീവിഷയകമായ അനുരാഗം. അതില്ലമൊഴിയാതെ = അതുകൊണ്ടും ശമിക്കാതെ. കടങ്ങൾ = മരിച്ചുപോയ പ്രിയജനത്തോടുള്ള കടപ്പാടുകൾ. ഉപശമം = സ്വാസ്ഥ്യം.

പത്മാവതി: പറയൂ പറയൂ, ആര്യൻ പറയൂ,

വിദൂഷകൻ: ദേവി, കാററത്തു കാശപ്പൂവിൻപൊടി കണ്ണിൽ വന്നു വീണതിനാൽ അവിടുത്തെ മുഖത്തു കണ്ണീരൊലിച്ചു പോയി. അതിനാൽ മുഖം കഴുകാനുള്ള വെള്ളമാണിത്: ഭവതി വാങ്ങിക്കൊടുക്കുക.

പത്മാവതി: (ആത്മഗതം) അമ്പോ, ദാക്ഷിണ്യശീലൻെറ പരിജനത്തിന്നും ദാക്ഷിണ്യമുണ്ടാവും! (അടുത്തു ചെന്നു, പ്രകാശം) ആര്യപുത്രൻ ജയിക്കട്ടെ, ഇതാ, മുഖം കഴുകാൻ വെള്ളം.

രാജാ: ഏയ്, പത്മാവതി- (ഗൂഢമായിട്ട്) വസന്തക, എന്താണിത്?

വിദൂഷകൻ: (ചെവിയിൽ) ഇങ്ങിനെ പറയാം.

രാജാവ്: (ഗൂഢമായി) കൊള്ളാം; വസന്തക കൊള്ളാം! (മുഖം കഴുകിയിട്ട്) പത്മാവതി ഇരിക്കൂ.

പത്മാവതി: ആര്യപുത്രൻ ആജ്ഞാപിക്കുന്നതുപോലെ. (ഇരിക്കുന്നു.)

രാജാ: പത്മാവതി,

കാന്ത്യാ ശരച്ചന്ദ്രനു തുല്യമായ
കാശച്ചെടിപ്പൂംപൊടിയൊട്ടിദാനീം
കാററിൽപ്പറന്നക്ഷിയിൽ വീഴ്കയാലേ
കല്യാണി,കണ്ണീരിതൊലിച്ചുപോയ് മേ: 7

(ആത്മഗതം)

നവോഢയിപ്പെൺകൊടി നേരറിഞ്ഞാൽ
ധ്രുവം മനോവേദന പൂണ്ടുപോകും;
ധീരത്വമുണ്ടിസ്സുദതിക്കു: പക്ഷേ,
നാരീസ്വഭാവം ഭയകംപ്രമല്ലോ! 8

7. കാന്ത്യാ = ശോഭ (വണ്ണം)കൊണ്ട്. കാശം = കുതിരവാൽപ്പുല്ല്. അക്ഷി = കണ്ണ്.

8. നവോഢ = വേൾക്കപ്പെട്ടിട്ട് ഏറെ നാളായിട്ടില്ലാത്തവൾ. ധ്രുവം = തീർച്ചയായും. ഭയകംപ്രം = ഭയത്താൽ ചഞ്ചലം.

വിദൂഷകൻ: ശ്രീമാൻ മഗധരാജാവ് അങ്ങയെ മുൻനിർത്തിയാണല്ലോ, വൈകുന്നേരം സുഹൃത്തുക്കളെ കാണുക പതിവ്. സൽക്കാരം സൽക്കാരത്തോടേ സ്വീകരിക്കപ്പെട്ടാലേ സന്തോഷകരമാകൂ. അതിനാൽ ഭവാൻ എഴുന്നേററാലും-

രാജാ: അങ്ങിനെതന്നെ; ഉത്തമപക്ഷം.

സത്താകുമോരോ ഗുണവും മികച്ച
സൽക്കാരവും പ്രത്യഹമാചരിപ്പോർ
ധാരാളമുണ്ടാമുലകിങ്കലെ;—ന്നാൽ
നേരായതുൾക്കൊണ്ടറിവോർ ചുരുങ്ങും! 9

(എല്ലാവരും പോയി)

നാലാമങ്കം

9. പ്രത്യഹം = നാൾതോറും. നേരായ് = ശരിയ്ക്കു്. അത് = ഗുണവും (ഉപകാരവും) സൽക്കാരവും. ഉൾക്കൊണ്ടറിവോർ = അറിഞ്ഞാദരിയ്ക്കുന്നവർ എന്നു സാരം.

അഞ്ചാമങ്കം

(അനന്തരം പത്മിനിക പ്രവേശിക്കുന്നു.)

പത്മിനിക: മധുകരികേ, മധുകരികേ, വേഗം വരു.

മധുകരിക: (പ്രവേശിച്ച്) തോഴി, ഇതാ ഞാൻ; എന്തു വേണം?

പത്മിനിക: നീയറിഞ്ഞില്ലയോ, പത്മാവതിക്കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടിക്കു തലവേദനയാണെന്ന്?

മധുകരിക: അയ്യോ!

പത്മിനിക: വേഗം ചെന്ന്, ആര്യ ആവന്തികയെ വിളിക്കു. കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടിക്ക് തലവേദനയാണെന്ന് അറിയിക്കു മാത്രം ചെയ്താൽ മതി; ഏന്നാൽ വന്നുകൊള്ളും.

മധുകരിക: തോഴി, അവരെന്തു ചെയ്യാനാണ്?

പത്മിനിക: അവർ നല്ല നല്ല കഥ പറഞ്ഞു, കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടിയുടെ തലവേദന മാററും.

മധുകരിക: എവിടെയാണ് കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടിക്കു പള്ളിക്കിടക്കു വിരിച്ചിരിക്കുന്നത്?

പത്മിനിക: * സമുദ്രഗൃഹത്തിലാണ് പള്ളിമെത്ത വിരിച്ചിരിക്കുന്നത്. നീ ചെല്ലു. ഞാനും തമ്പുരാനെ അറിയിപ്പാൻ ആര്യവസന്തകനെ അന്വേഷിക്കാം.

മധുകരിക: അങ്ങിനെതന്നെ.

(പോയി)

പത്മിനിക: ഇപ്പോഴം ആര്യവസന്തകനെ എവിടെ കണ്ടെത്തും?

* സമുദ്രഗൃഹം = ജലാശയമദ്ധ്യത്തിലായി വിശ്രമാർത്ഥം ഉണ്ടാക്കുന്ന ഗൃഹം.

(പിന്നെ വിദൂഷകൻ പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

വിദൂഷകൻ: ദേവീവിരഹത്താൽ വിധുരനായിരിയ്ക്കെ, അതി സുഖാവഹമായ മംഗളോത്സവത്തിൽവെച്ചു പത്മാവതിയെ വേട്ടതിനാൽ വിഷയോന്മുഖനായിത്തീർന്ന വത്സരാജൻതിരുമേനിയ്ക്കു കാമാഗ്നിതാപം വളരെ വർദ്ധിച്ചു വരുന്നു! (പത്മിനിയെ കണ്ടിട്ട്) ഏയ്,പത്മിനിക! പത്മിനികേ, എന്താണിവിടെ നിൽക്കുന്നത്?

പത്മിനിക: ആര്യ, വസന്തക, അങ്ങറിഞ്ഞില്ലയോ പത്മാവതിക്കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടിയ്ക്കു തലവേദനയാണെന്ന്?

വിദൂഷകൻ: ഭദ്രേ, സത്യമായിട്ടും, ഞാനറിഞ്ഞില്ല!

പത്മിനിക: എന്നാൽ, ഇതു തമ്പുരാനെ അറിയിയ്ക്കു. ഞാൻ ഭവഗത്തിൽ നെററിയ്ക്കിടാനുള്ള മരുന്നു തെയ്യാറാക്കാം.

വിദൂഷകൻ: എവിടെയാണ്, പത്മാവതിയ്ക്കു കിടയ്ക്കു വിരിച്ചിട്ടുള്ളത്?

പത്മിനിക: സമുദ്രഗൃഹത്തിലാണ്, പള്ളിമെത്ത വിരിച്ചിരിയ്ക്കുന്നത്.

വിദൂഷകൻ: ഭവതി പൊയ്ക്കൊള്ളു. ഞാൻ അവിടുത്തെ അറിയിയ്ക്കാം.

(രണ്ടുപേരും പോയി.)

പ്രവേശകം

(അനന്തരം രാജാവു പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

രാജാ:

ശ്ലാഘാർഹയാളവളവന്തിപനൊത്ത പുത്രി,
ലാവാണകത്തിലെരിതീ പിടിപെട്ടമൂലം
മഞ്ഞേററ പത്മിനി കണക്കു മുടിഞ്ഞതോർപ്പു,
കാലക്രമാലിതരനാരിയെ വേട്ടിലും ഞാൻ! 1

1. അവ..............പുത്രി = അവന്തിരാജാവിന്നനുരൂപയായ മകൾ. ഇതരനാരി = മറെറാരു സ്ത്രീ.

വിദൂഷകൻ: (പ്രവേശിച്ച്) ഇവിടുന്നു വേഗം വരു, വേഗം വരു.

രാജാ: എന്തിന്?

വിദൂഷകൻ: തത്രഭവതി പത്മാവതിയ്ക്കു തലവേദനയാണ്,

രാജാ: ആരു പറഞ്ഞു?

വിദൂഷകൻ: പത്മിനിക പറഞ്ഞു.

രാജാ: ഹാ, കഷ്ടം:

രൂപശ്രീയും രുചിരഗുണവും
ചേരുമാരോമലാളെ
പ്രാപിച്ചിട്ടാണ്ടഴൽ മമ കുറ-
ച്ചാറിയെന്നായതിപ്പോൾ;
മുൻതല്ലാൽ നൊന്തഴലനുഭവി-
ച്ചീടിനേനെങ്കിലും ഞാൻ
ശ്രീമൽപത്മാവതിയെയുമതേ-
മട്ടിലല്ലോ ഗണിപ്പൂ! 2

പത്മാവതി: എവിടെയാണ്?

വിദൂഷകൻ: സമുദ്രഗൃഹത്തിലാണ് കിടക്ക വിരിച്ചിരിക്കുന്നത്.

രാജാ: എന്നാൽ, അങ്ങോട്ടു വഴി കാണിയ്ക്കൂ.

വിദൂഷകൻ: ഇവിടുന്ന് ഇതിലേ, ഇതിലേ.

(രണ്ടുപേരും ചുററിനടക്കുന്നു.)

വിദൂഷകൻ: ഇതാ, സമുദ്രഗൃഹം; അങ്ങോട്ടു കടക്കാം.

രാജാ: മുമ്പേ കടക്കു.

2. അതേമട്ടിൽ = വാസവദത്തയെ എന്നപോലെതന്നെ. അതിസ്നേഹംമൂലം ഒരടി (വാസവദത്താനാശം) ഏററുവെങ്കിലും, പത്മാവതിയെയും ഞാൻ അത്ര സ്നേഹിയ്ക്കുന്നുണ്ട്. അതിനാൽ അവളുടെ അസ്വാസ്ഥ്യം അനർത്ഥാന്തര ശങ്കയെ ജനിപ്പിയ്ക്കുന്നു.

വിദൂഷകൻ: അങ്ങിനെതന്നെ. (കടന്നിട്ട്) അയ്യോ, ഇവി ടുന്നു നില്ക്കണേ.

രാജാ: എന്താണ്?

വിദൂഷകൻ: ഇതാ വെളിച്ചത്തു കുറേശ്ശ കാണുന്നുണ്ട്. ഒരു സർപ്പം നിലത്തു കിടന്നുഴയ്ക്കുന്നു!

രാജാ: (കടന്നുനോക്കിയിട്ട്, പുഞ്ചിരിയോടുകൂടി) അമ്പോ, വിഡ്ഢ്യാൻ പാമ്പിനേ കണ്ടതു്!

നേർമട്ടിൽ നീണ്ട മുഖതോരണമാല പാറി–
പ്പാരിൽപ്പതിച്ചതറുവിഡ്ഢി, നിനക്കു പാമ്പായ്!
രാക്കൊച്ചുകാററിലുലയുന്നതുമൂലമാണി–
തൊട്ടൊട്ടു കാട്ടുവതു പന്നഗചേഷ്ടിതങ്ങൾ. 3

വിദൂഷകൻ: (നല്ലവണ്ണം നോക്കിയിട്ട്) ശരിയാണ്, ഭവാൻ പറഞ്ഞതു്: ഇതു പാമ്പല്ല (അകത്തുകടന്നുനോക്കിയിട്ട്) തത്രഭവതി പത്മാവതി ഇവിടെനിന്നു പോയിരിക്കാം.

രാജാ: തോഴരേ, വന്നിരിക്കയില്ല.

വിദൂഷകൻ: എങ്ങിനെ ഇവിടുന്നറിഞ്ഞു?

രാജാ: എന്താണതിൽ അറിയാൻ; നോക്കു:

താന്നിട്ടില്ല, നിരപ്പിലാം വിരി ചുളി–
ഞ്ഞിട്ടില്ല പൂമെത്തമേൽ;
നെററിക്കിട്ട മരുന്നു പററിയൊരഴ–
ക്കില്ലാ തലേണക്കുമേൽ;
രോഗിക്കീക്ഷണകൌതുകത്തിനുളവാ–
ക്കീട്ടില്ല നന്മോടിയും;
രോഗം പെട്ടു കിടന്നകൂട്ടർ ശയനം
ചിക്കെന്നു കൈവിട്ടിടാ. 4

3. മുഖം = ഗൃഹത്തിൻെറ മുൻവശം. പതിക്കുക = വീഴുക. പന്നഗം = പാമ്പ്.

4. ഈക്ഷണകൌതുകത്തിന്നു = വേദനയറിയാതിരിക്കുമാറു നോക്കി രസിപ്പാൻ.

വിദൂഷകൻ: എന്നാൽ ഇവിടുന്നു് ഈ കിടയ്ക്കുമേൽ കുറേനേരം തത്രഭവതിയെ കാത്തിരിയ്ക്കു.

രാജാ: അങ്ങിനെതന്നെ. (ഇരുന്നിട്ടു്) തോഴരേ, എനിയ്ക്കുറക്കം വരുന്നു; ഒരു കഥ പറയൂ.

വിദൂഷകൻ: ഞാൻ പറയാം; ഇവിടുന്നു മൂളിക്കൊള്ളുക.

രാജാ: ഓ.

വിദൂഷകൻ: ഉജ്ജയിനി എന്നൊരു നഗരമുണ്ടു്; അവിടെ അതിരമണീയങ്ങളായ * കുളിക്കടവുകളുണ്ടു്.

രാജാ: എന്തു്, ഉജ്ജയിനിയോ?

വിദൂഷകൻ: ഈ കഥ പററിയില്ലെങ്കിൽ വേറെയൊന്നുപറയാം.

രാജാ: തോഴരേ, ഈ കഥ പററായ്കയില്ല. പക്ഷേ,

യാത്രാന്തരേ ബാന്ധവരെ സ്മരിച്ചി-
ട്ടവന്തിരാജാത്മജ സൌഹൃദത്താൽ
കണ്ണിൻെറയററത്തു നിറഞ്ഞ ബാഷ്പ-
മെൻനെഞ്ചിലേ തൂകിയതോർത്തിടുന്നേൻ. 5

എന്നുമാത്രമല്ല,

പഠിപ്പിയ്ക്കെ,പ്പലപ്പോഴ-
മെന്നെ വീക്ഷിച്ചുകൊണ്ടവൾ
അഴഞ്ഞ കൈത്തളിർക്കോലാ-
ലാകാശം ഹന്ത മീട്ടിനാൾ! 6

* കുളിക്കടവുകൾ = സ്നാനഘട്ടങ്ങൾ.

5. യാത്രാന്തരേ = അച്ഛനമ്മമാരെക്കൂടി വെടിഞ്ഞു് എൻെറ കൂടെ പോരുന്ന അവസരത്തിൽ. അവന്തിരാജാത്മജ = വാസവദത്ത. സൌഹൃദം = സ്നേഹം. എൻനെഞ്ചിലേ = എൻെറ മാറിൽത്തന്നെ.

6. പഠിപ്പിയ്ക്കെ = വീണവായന അഭ്യസിപ്പിയ്ക്കുമ്പോൾ. വീക്ഷിയ്ക്കുക = നോക്കുക. അഴ.........ക്കോലാൽ = മനസ്സു മറെറാരേടത്താകയാൽ കൈപ്പിടുത്തം അഴഞ്ഞ വായനക്കോൽ (വീണാവാദനദണ്ഡം) കൊണ്ടു്. ആകാ...ട്ടിനാൾ = വീണയ്ക്കു പകരം ആകാശ (ശൂന്യസ്ഥല)ത്തെ മീട്ടി.

വിദൂഷകൻ: ആകട്ടെ, വേറെ പറയാം. ബ്രഹ്മദത്തം എന്നൊരു നഗരം; അവിടെ കാമ്പില്യൻ എന്നൊരു രാജാവ്.

രാജാ: എന്തെന്ന്, എന്തെന്ന്?

(വിദൂഷകൻ അതുതന്നെ വീണ്ടും പറയുന്നു)

രാജാ: വിഡ്ഢി, രാജാവു ബ്രഹ്മദത്തൻ, നഗരം കാമ്പില്യം എന്നു പറയുക.

വിദൂഷകൻ: രാജാവു ബ്രഹ്മദത്തനും, നഗരം കാമ്പില്യവുമോ?

രാജാ: അങ്ങിനെതന്നെ.

വിദൂഷകൻ: എന്നാൽ, ഇവിടുന്ന് ഇത്തിരിനേരം ക്ഷമിയ്ക്കുക. ഞാൻ ഇത് ഉരുവിട്ടുറപ്പിയ്ക്കട്ടെ: രാജാവു ബ്രഹ്മദത്തൻ! നഗരം കാമ്പില്യം. (ഇങ്ങിനെ പലവുരു അതുതന്നെ ഉച്ചരിച്ചിട്ട്) ഇനി കേട്ടുകൊള്ളുക. അല്ലാ, അവിടുന്നുറങ്ങി. നല്ല തണുപ്പുണ്ടിപ്പോൾ; എൻെറ പുതപ്പെടുത്തു കൊണ്ടുവരിക തന്നെ.

(പോയി)

[പിന്നെ വാസവദത്തയും ചേടിയും പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.]

ചേടി: ആയ്യ ഇതിലേ, ഇതിലേ. കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടിയ്ക്കു വല്ലാതെയുണ്ട് തലവേദന.

വാസവദത്ത: കഷ്ടംതന്നെ. എവിടെയാണ്, പത്മാവതിയ്ക്കു കിടയ്ക്കു വിരിച്ചിരിയ്ക്കുന്നത്?

ചേടി: സമുദ്രഗൃഹത്തിലാണ് പള്ളിമെത്ത വിരിച്ചിട്ടുള്ളത്.

വാസവദത്ത: എന്നാൽ മുമ്പേ നടക്കു.

(രണ്ടു പേരും ചുററിനടക്കുന്നു)

ചേടി: ഇതാ സമുദ്രഗൃഹം; ആയ്യ അങ്ങോട്ടു ചെല്ലു. ഞാൻ അതിവേഗത്തിൽ നെററിയ്ക്കിടാനുള്ള മരുന്നുകൊണ്ടുവരാം.

(പോയി)

വാസവദത്ത: ഹാ, ഈശ്വരന്മാക്ക് എൻെറ പേരിൽ ഒട്ടും ദയയില്ല: വിരഹോൽക്കണ്ഠിതനായ ആയ്യപുത്രനു വ

ശ്രമാസ്സദമായിരിയ്ക്കുന്ന പത്മാവതിയ്ക്കും അസ്വാസ്ഥ്യം നേരിട്ടുവല്ലോ! അകത്തേയ്ക്കു കടക്കുക തന്നെ. (കടന്നുനോക്കിയിട്ട്) അയ്യോ, പരിജനങ്ങളുടെ പ്രമാദം: അസ്വാസ്ഥയായ പത്മാവതിയുടെ അടുക്കൽ വിളക്കുമാത്രം വെച്ച് എല്ലാവരും വിട്ടുപോയിരിയ്ക്കുന്നു. ഇതാ, പത്മാവതി ഉറങ്ങുകയാണ്; ഇവിടെ ഇരിയ്ക്കുകതന്നെ! ഓ, വേറെ ഇരിപ്പിടത്തിലിരുന്നാൽ സ്നേഹം കുറഞ്ഞതായിതോന്നും; അതിനാൽ ഈ കിടയ്ക്കമേൽത്തന്നെ ഇരിയ്ക്കാം. (ഇരുന്നിട്ട്) എന്തുകൊണ്ടാണ്, ഇന്ന് ഇവളുടെ അടുക്കലിരുന്നപ്പോൾ എന്റെ മനസ്സിന്ന് വിശേഷിച്ചൊരു കുളിർമ തോന്നുന്നത്? ഭാഗ്യം, തടവില്ലാതേയും സുഖമായുമാണ്, ശ്വാസം! ദീനം മാറിയിരിയ്ക്കണം. അല്ലെങ്കിൽ കിടയ്ക്കയുടെ ഒരു ഭാഗം ഒഴിച്ചിട്ടിരിയ്ക്കുന്നത് ഞാൻ പിടിച്ചുപൂട്ടാൻ വേണ്ടിയാണെന്നു തോന്നുന്നു. കിടക്കുകതന്നെ. (കിടക്കുന്നു)

രാജാ: (സ്വപ്നം കാണുന്നു) ഹാ, വാസവദത്തേ!

വാസവദത്ത: (പിടഞ്ഞെഴുന്നേററ്) ഹാ, ആര്യപുത്രനാണ്! പത്മാവതിയല്ല. എന്നെ കണ്ടുപോയോ? കണ്ടാൽ, ആര്യയൌഗന്ധരായണന്റെ മഹത്തായ പ്രതിജ്ഞാഭാരം നിഷ്ഫലമായിപ്പോകുമല്ലോ!

രാജാ: ഹാ, അവന്തിരാജപുത്രി!

വാസവദത്ത: ഭാഗ്യം സ്വപ്നം കാണുകയാണ് ആര്യപുത്രൻ! ഇവിടെ ആരുമില്ലല്ലോ; കുറച്ചുനേരംനിന്നു കണ്ണും കരളും കുളിർപ്പിയ്ക്കാം.

രാജാ: ഹാ, പ്രിയേ, ഹാ, പ്രിയശിഷ്യേ, വിളികേട്ടാലും!

വാസവദത്ത: വിളികേൾക്കാം, പ്രാണനാഥ; വിളികേൾക്കാം.

രാജാ: ഭവതി കോപിച്ചിരിയ്ക്കയാണ്.

വാസവദത്ത: അല്ല, അല്ല, ദുഃഖിച്ചിരിയ്ക്കയാണ്.

രാജാ: കോപിച്ചിട്ടില്ലെങ്കിൽ ആഭരണമണിയാത്തതെന്തുകൊണ്ട്?

രാജാ: * വിരചികയെ സ്മരിയ്ക്കയാണോ?

* വാസവദത്തയ്ക്കു സപത്നിപോലുള്ള ഒരു 'വെപ്പാട്ടി' യാണ് വിരചിക; ഇവളുടെ കഥ 'കഥാസരിത്സാഗര'ത്തിലുണ്ട്.

വാസവദത്ത: (കോപത്തോടുകൂടി) ആ പോവൂ! ഇവിടെയും വിരചികയോ?

രാജാ: എന്നാൽ വിരചികയ്ക്കുവേണ്ടി ഞാൻ ഭവതിയെ പ്രസാദിപ്പിയ്ക്കുന്നു.

(കൈകൾ നീട്ടുന്നു)

വാസവദത്ത: കുറെ നേരമായി, ഞാൻ ഇവിടെ നില്ക്കുന്നു; ആരെങ്കിലും കണ്ടാലോ! പോകതന്നെ; അല്ലെങ്കിൽ, കിടയ്ക്കമേൽനിന്നു ചാഞ്ഞുകിടക്കുന്ന ആൎയ്യപുത്രൻെറ കയ്യു കിടയ്ക്കമേൽ എടുത്തുവെച്ചു പോയ്ക്കളയാം.

(ആ വിധം ചെയ്തിട്ട് പോയി)

രാജാ: (പെട്ടെന്നെഴുന്നേററ്)വാസവദത്തേ. നില്ക്കു, നില്ക്കു; ഹാ, കഷ്ടം!

വെമ്പി വെളിയ്ക്കു കടക്കെ-
ക്കട്ടിളമേൽച്ചെന്നലച്ചിതെൻഗാത്രം;
അതിനാൽ വെളിവായറിവീ-
ലി,തു വാസ്തവമോ വൃഥാനിനവോ? 7

വിദൂഷകൻ: (പ്രവേശിച്ച്) എയ്, അവിടുന്നുണൎന്നിരിയ്ക്കുന്നു.

രാജാ: തോഴരേ, ഞാൻ സന്തോഷവൎത്തമാനം അറിയിയ്ക്കാം! വാസവദത്ത ജീവിച്ചിരിപ്പുണ്ട്!

വിദൂഷകൻ: അയ്യോ, വാസവദത്തയോ! എവിടെ വാസവദത്ത? വളരെ നാളായല്ലോ, വാസവദത്ത മരിച്ചിട്ട്.

രാജാ: തോഴരേ, ഇല്ലി,ല്ല.

കിടന്നുറങ്ങുംപൊഴുതെന്നെ വന്നി-
ട്ടുണൎത്തിയുംവെച്ചവരാം നിൎഗ്ഗമിച്ചാൾ;

7. വൃഥാനിനവ് = വെറുതേ തോന്നൽ.

എരിഞ്ഞുപോയെന്നു പുരാ രുമണ്വാൻ
പറഞ്ഞതയ്യോ, ശരിവെച്ചുപോയ് ഞാൻ! 8

വിദൂഷകൻ: ഇതു സംഭവിച്ചുകൂടാത്തതല്ല. കുളിക്കടവെന്നു കേട്ടതിനാൽ, ഭവാൻ തത്രഭവതിയെ വിചാരിച്ചു കിടക്കുന്നതുകൊണ്ടു സ്വപ്നത്തിൽ കണ്ടതായിരിയ്ക്കും.

രാജാ: വെറും കിനാവാണിതു നൂനമെങ്കി-
ലിങ്ങെത്രമേൽ നന്നുണരാതിരിയ്ക്കൽ!
അതല്ല, ചിത്തഭ്രമമാണിതെങ്കിൽ,-
ച്ചിത്തഭ്രമം മേ നിലനില്ക്കു നീണാൾ! 9

വിദൂഷകൻ: അങ്ങയെ ആളുകൾ അപഹസിപ്പാനിടവരുത്തരുതേ! ഈ അരമനയിൽ അവന്തിസുന്ദരി എന്നൊരു യക്ഷി പാർപ്പുണ്ട്; അതിനെയായിരിയ്ക്കും, അങ്ങു കണ്ടത്.

രാജ: അല്ലല്ല,

സ്വപ്നാവസാനത്തിലുണർന്നപോതു ഞാൻ
ചാരിത്രസംരക്ഷിണിതൻ മുഖാബ്ജവും
കണ്ടേൻ, കരിങ്കാറളകങ്ങൾ നീണ്ടതായ്-
ക്കണ്ണോട്ടു രുമയ്യണി വേർപിരിഞ്ഞതായ്! 10

അത്രതന്നെയല്ല; സഖേ, നോക്കു, നോക്കു:

ഇടരിയലിന നെഞ്ചിടിപ്പൊടെൻ
മടവയർമൌലി പിടിച്ച കയ്യിതാ,
തൊടലതൊരു കിനാവിലെങ്കിലും
സ്ഫുടപുളകം വെടിയുന്നതില്ല മേ! 11

8. നിർഗ്ഗമിയ്ക്കു = പുറത്തേയ്ക്കു പോവുക.

10. ചാരി...ക്ഷിണി = പാതിവ്രത്യം രക്ഷിയ്ക്കുന്നവൾ. കണ്ണോ...ഞ്ഞതായ് = കണ്ണിൽ മഷിയെഴുതിയിട്ടില്ലാത്തതായ്.

11. സ്ഫുടപുളകം = സ്പഷ്ടമായ രോമാഞ്ചം.

വിദൂഷകൻ: ഇവിടുന്നു വേണ്ടാത്തതൊന്നും വിചാരിയ്ക്കോല്ലേ! വരു, വരു; നമുക്കു നാലുകെട്ടിലേയ്ക്കു പോകാം.

ഒരു ഹരിക്കാരൻ: (പ്രവേശിച്ച്) * ആര്യപുത്രൻ വിജയീഭവിയ്ക്കട്ടെ! ഞങ്ങളുടെ ദൾകമഹാരാജാവ് ഇവിടുത്തോടു പറയുന്നു: അങ്ങയുടെ മന്ത്രി രുമണ്വാൻ ഒരു വലിയ സൈന്യത്തെ ശേഖരിച്ച്, ആരുണിയോടു യുദ്ധം ചെയ്‌വാനൊരുങ്ങിയിട്ടുണ്ട്; എന്റെ വക ആന-തേർ-കുതിര-കാലാൾപ്പടകളും തെയ്യാറായിരിയ്ക്കുന്നു; അതിനാൽ ഭവാൻ പുറപ്പെട്ടാലും. അത്രതന്നെയല്ല,

മററാരിൽച്ഛിദ്രമേററി; തവ ഗുണപരരാം
പൌരരെ പ്രീതരാക്കി;
സാധിച്ചേൻ ത്വൽപ്രയാണത്തിന്നു സമുചിതമാം
പാർഷ്ണിസംശുദ്ധിയും ഞാൻ;
ഓരോന്നും ചെയ്തുവെച്ചേനരികുലമഥന-
ത്തിന്നു വേണ്ടുന്ന കൃത്യം;
പിന്നിട്ടു സേന ഗംഗാനദിയെയു—മയി, നിൻ-
കയ്യിലായ് വത്സരാജ്യം! 12

എന്ന്

രാജാ: (എഴുന്നേററിട്ട്) അങ്ങിനെതന്നെ, ഇതാ.

വിരവൊടു ചെന്നണഞ്ഞു മടിയാതെ മുടിയ്ക്കുവനാ,
നിരവധിദാരുണപ്പണിയിൽ വമ്പെഴുമാരുണിയെ,
തുരഗമതംഗജേന്ദ്രരിടചേർന്നതിഘോരശര-
ത്തിരനിര ചിന്നി വൻകടലിനോടെതിരാമടരിൽ! 13

(എല്ലാവരും പോയി)

അഞ്ചാമങ്കം

* രാജകുമാരിയുടെ 'ആര്യപുത്ര'നെ പരിജനങ്ങളും ആര്യപുത്രനെന്നു വിളിയ്ക്കും.

12. ഛിദ്രം = അന്തഃകലഹം. പ്രീതർ = ആശ്വസ്തർ എന്നു ഭാവം. പാർഷ്ണിസംശുദ്ധി = ശത്രുക്കൾ പിന്നാലെ വന്നാക്രമിയ്ക്കാതിരിപ്പാനുള്ള രക്ഷ. ത്വൽപ്രയാണം = ഭവാന്റെ പുറപ്പാട്. അരി...മഥനം = ശത്രുവൃന്ദത്തെ മർദ്ദിയ്ക്കൽ.

13. വിരവൊട് = വേഗേന. നിര...പ്പണി = അസംഖ്യം ഭയങ്കരകൃത്യം. ആരുണി—വത്സരാജാവിന്റെ രാജ്യം അപഹരിച്ച ശത്രു. തുര...ജേന്ദ്രർ = മികച്ച കുതിരകളും ആനകളും.

ആറാമങ്കം

(അനന്തരം ഹരിക്കാരൻ പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

ഹരിക്കാരൻ: ആരാണിവിടെ രക്തതോരണദ്വാരത്തിലുള്ളത്?

തവണക്കാരി: (പ്രവേശിച്ച്) ആര്യ്യ, ഞാൻ വിജയ. എന്തു വേണം?

ഹരിക്കാരൻ: ഭദ്രേ, ഉണർത്തിയ്ക്കൂ; വത്സരാജ്യം കൈവന്നതിനാൽ അഭ്യുദയം വളൎന്ന ഉദയനൻതിരുമേനിയോടുണർത്തിയ്ക്കൂ: ഇതാ, മഹാസേനന്റെ അടുക്കൽ നിന്നു വന്ന രൈഭ്യഗോത്രക്കാരനായ ഹരിക്കാരനും, അംഗാരവതിത്തമ്പുരാട്ടി പറഞ്ഞയച്ച ആര്യ്യവസുന്ധര എന്ന വാസവദത്താധാത്രിയും ഗോപുരത്തിൽ നിൽക്കുന്നു എന്ന്.

തവണക്കാരി: ആര്യ്യ, ഈയുള്ളവൎക്ക് ഇപ്പോഠം തിരുമുമ്പിൽ ചെന്നുകൂടാ.

ഹരിക്കാരൻ: എന്താണ് തടസ്സം?

തവണക്കാരി: ആര്യ്യൻ കേഠംക്കു: ഇന്നു തമ്പുരാന്റെ പള്ളിക്കുറുപ്പുകൊട്ടാരത്തിൽവെച്ച് ആരോ വീണ വായിച്ചിരുന്നു: അതു കേട്ടിട്ട് അരുളിച്ചെയ്തു. 'ഘോഷവതീയുടെ ശബ്ദംപോലെ തോന്നുന്നുവല്ലോ' എന്ന്

ഹരിക്കാരൻ: എന്നിട്ട്, അയാളോടു ചെന്നു ചോദിച്ചു, 'ഈ വീണ എവിടെനിന്നുകിട്ടി' എന്ന്. അയാഠം പറഞ്ഞു, 'എനിയ്ക്കു നൎമ്മദാതീരത്ത് ഒരു വള്ളിക്കുടിലിൽനിന്നു കണ്ടുകിട്ടിയതാണ്; വേണമെങ്കിൽ ഇവിടെ എടുക്കാം,' എന്ന്. തമ്പുരാൻ അതെടുത്തു മടിയിൽ വെച്ചതോടുകൂടി, മോഹാലസ്യപ്പെട്ടുപോയി. ബോധം വന്നതിന്നുശേഷം, തിരുമുഖത്തു കണ്ണുനീരൊഴുകിക്കൊണ്ടരുളിച്ചെയ്തു, 'ഘോഷവതി, നിന്നെ കണ്ടുകിട്ടി; അവളെ കണ്ടെത്തുന്നില്ല!' എന്ന്. ആര്യ്യ, അതിനാൽ സമയം നന്നല്ല; ഞാൻ എങ്ങിനെ ഉണർത്തിയ്ക്കും?

ഹരിക്കാരൻ: ഭദ്രേ, ഉണൎത്തിസ്സു; ഇതും അതിനെ സംബന്ധിച്ചതുതന്നെയാണ്.

തവണക്കാരി: ആൎയ്യ, എന്നാൽ ഞാൻ ഉണൎത്തിസ്സാം. ഇതാ, തമ്പുരാൻ പള്ളിക്കുറുപ്പുകൊട്ടാരത്തിൽനിന്ന് ഇറങ്ങിവരുന്നു. അതിനാൽ ഇവിടെവെച്ചു തന്നെ ഉണൎത്തിസ്സാം.

ഹരിക്കാരൻ: ഭദ്രേ, അങ്ങിനെതന്നെ.

(രണ്ടുപേരും പോയി)

വിഷ്കംഭം

(പിന്നെ രാജാവും വിദൂഷകനും പ്രവേശിക്കുന്നു)

രാജാ: ശ്രുതിസുഖനിനദേ, ശുഭാംഗിതൻ
സ്തനജഘനങ്ങളിൽ വിശ്രമിച്ച നീ
കിളികരം പൊടിയുൎത്തിത്ത തണ്ടുമായ്-
ക്കൊടിയ വനത്തിൽ വസിച്ചതെങ്ങിനെ! 1

ഘോഷവതി: കുറില്ല നിനക്ക്: നീ ഓൎക്കുന്നില്ലല്ലോ. ആ പാവത്തിൻെറ

ശ്രോണിത്തട്ടിൽ വഹിക്കലും സുദൃഢമായ്-
പ്പാൎശ്വങ്ങളിൽച്ചേൎക്കലും
ക്ഷീണിക്കുന്നുകളിൎകൊങ്കകൾക്കിടയിൽവെ-
ച്ചുദ്യൽസുഖം പുല്കലും,
എന്നെച്ചൊല്ലി വിയോഗവേളയിലുതി-
ൎന്നീടും വിലാപങ്ങളും,
മീട്ടുംനേരമിടയ്ക്കു പുഞ്ചിരി പുര-
ണ്ടുള്ളോരു സല്ലാപവും! 2

1. ശ്രുതി.......നിനദേ = വീണയോടുള്ള സംബുദ്ധി; ചെവിയെസ്സുഖിപ്പിക്കുന്ന ശബ്ദത്തോടുകൂടിയത്. ശുഭാംഗി = സുന്ദരിയായ വാസവദത്ത. കിളികൾ = പക്ഷികൾ.

2. ശ്രോണി = അരക്കെട്ട്. പാൎശ്വങ്ങൾ = വാരിഭാഗങ്ങൾ. ഉദ്യൽസുഖം = സുഖം (വിശ്രമം) ഉണ്ടാകുമാറ്. വിയോഗവേള = വിരഹാവസരം.

വിദൂഷകൻ: ഇവിടുന്നിനിയും വല്ലാതെ വ്യസനിയ്ക്കരുതേ!

രാജാ: തോഴരേ, എന്തു ചെയ്യാം:

നാളേറെയായിവനിൽ നിദ്രിതനായിരുന്ന
നാളീകസായകനെ വീണയുണർത്തിവിട്ടൂ:
അത്രയ്ക്കു ഘോഷവതിയിൽ പ്രതിപത്തി ചേരു-
മദ്ദേവിയോ, നയനഗോചരയല്ലതാനും! 3

വസന്തക, ഘോഷവതി വേഗം ശില്പികളെക്കൊണ്ടു പുതുക്കിച്ചു കൊണ്ടുവരു.

വിദൂഷകൻ: ഇവിടുത്തെ കല്പനപോലെ.

(വീണയുംകൊണ്ടു പോയി)

തവണക്കാരി: (പ്രവേശിച്ച്) തിരുമേനി ജയിച്ചാലും! ഇതാ, മഹാസേനൻെറ അടുക്കൽനിന്നു വന്ന രൈഭ്യഗോത്രക്കാരനായ ഹരിക്കാരനും, അംഗാരവതിത്തമ്പുരാട്ടി പറഞ്ഞയച്ച ആര്യ്യ വസുന്ധര എന്ന വാസവദത്താധാത്രിയും ഗോപുരത്തിൽ നില്ക്കുന്നു.

രാജാ: എന്നാൽ പത്മാവതിയെ വിളിയ്ക്കു.

തവണക്കാരി: തിരുമേനിയുടെ കല്പനപോലെ.

(പോയി)

രാജാ: ഈ വർത്തമാനം ഇത്രവേഗത്തിൽ മഹാസേനൻ അറിഞ്ഞിരിയ്ക്കുമോ?

(പിന്നെ പത്മാവതിയും തവണക്കാരിയും പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു)

തവണക്കാരി: കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടി ഇതിലേ ഇതിലേ.

പത്മാവതി: ആര്യ്യപുത്രൻ ജയിച്ചാലും!

രാജാ: പത്മാവതി, കേട്ടില്ലേ: മഹാസേനൻെറ അടുക്കൽനിന്നു വന്ന രൈഭ്യഗോത്രക്കാരൻ ഹരിക്കാരനും, തത്ര ഭവതി അംഗാരവതി പറഞ്ഞയച്ച ആര്യ്യവസുന്ധര എന്ന വാസവദത്താധാത്രിയും ഗോപുരത്തിൽ നില്ക്കുന്നുണ്ടെന്ന്?

3. നിദ്രിതൻ = ഉറങ്ങിയവൻ. നാളീകസായകൻ = കാമൻ. നയനഗോചര = കാണപ്പെടാവുന്നവൾ.

പത്മാവതി; ആര്യപുത്ര, എനിക്കു സന്തോഷമായി: ബന്ധുക്കളുടെ കുശലവൃത്താന്തം കേൾക്കാമല്ലോ.

രാജാ: ഭവതിക്കു ചേർന്നതാണ് ഇപ്പറഞ്ഞത്: 'വാസവദത്തയുടെ സ്വജനം എൻേറയും സ്വജനംതന്നെ' എന്ന്. പത്മാവതി, ഇരിക്കൂ; എന്താണിപ്പോൾ ഇരിക്കാത്തത്?

പത്മാവതി: ആര്യപുത്രൻ എന്നോടൊന്നിച്ചിരുന്നാണോ അവരെ കാണുന്നത്?

രാജാ: എന്താണതിൽ ദോഷം?

പത്മാവതി: ആര്യപുത്രൻെറ മറെറാരു ഭാര്യ എന്ന്, ഒരു മടി തോന്നുന്നു!

രാജാ; ഭാര്യയെ കാണാമെന്നുള്ളവരെ കാണിക്കാതിരുന്നാൽ പല ദോഷങ്ങളും വരാം. അതിനാൽ ഇരിക്കൂ.

പത്മാവതി: ആര്യപുത്രൻെറ കല്പനപോലെ (ഇരുന്നിട്ട്) ആര്യപുത്ര, അച്ഛനും അമ്മയും എന്താണ് പറയാൻ പോകുന്നതെന്ന് എൻെറ മനസ്സുഴറുന്നു.

രാജാ: പത്മാവതി, വാസ്തവംതന്നെ:

ശരിക്കെന്തൊന്നാവാമവർ പറവതെ--
    ന്നെന്മനം ശങ്ക കൊൾവൂ;
ഹരിച്ചേനല്ലോ ഞാൻ മകളെ;-യവളെ--
    ക്കാത്തുകൊണ്ടീലതാനും!
വെറുംഭാഗ്യാസ്ഥൈര്യാൽ ഗളിതഗുണനാ--
    യ്‌വന്നു, താതന്നു പാരം
വെറുപ്പുണ്ടാക്കിത്തീർത്തോരു താതനെ-
    പ്പോലെ ഞാൻ ഭീതനിപ്പോൾ. 4

പത്മാവതി: * തക്ക കാലത്ത് എന്തും രക്ഷിക്കാം!

4. ഹരിക്കുക = അപഹരിക്കുക. വെറും...സ്ഥൈര്യാൽ = ഭാഗ്യത്തിൻെറ അസ്ഥിരതമാത്രം നിമിത്തമായി. ഗളിതഗുണൻ = ഗുണങ്ങൾ നശിച്ചവൻ. ഭീതൻ = പേടിപൂണ്ടവൻ.

*കാലം പിഴച്ചാൽ രക്ഷിക്കുവയ്യ എന്നർത്ഥം.

തവണക്കാരി: ഇതാ, ഹരിക്കാരനും ധാത്രിയും വാതിൽക്കൽ നിൽക്കുന്നു.

രാജാ: വേഗത്തിൽ അകത്തേയ്ക്കു കൊണ്ടുവരു.

തവണക്കാരി: കൽപനപോലെ.

(പോയി)

(അനന്തരം ഹരിക്കാരനും ധാത്രിയും തവണക്കാരിയും പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ഹരിക്കാരൻ: (ആത്മഗതം)

സംബന്ധിരാജ്യപുനരാപ്തിയിലുൾകുളിർപ്പൂ;
രാജാത്മജാമരണമോർത്തു മനം ചുടുന്നു!
എന്തെന്തു നീയിഹ വിധേ, നിറവേററിയില്ലാ,—
ദ്ദേവിയ്ക്കു സൌഖ്യനിലകൂടി വരുത്തുമെങ്കിൽ. 5

തവണക്കാരി: ഇതാ, തിരുമേനി; ആര്യൻ അടുത്തുചെല്ലുക.

ഹരിക്കാരൻ: (അടുത്തു ചെന്നു്) ആര്യപുത്രൻ ജയിച്ചാലും.

ധാത്രി: തിരുമേനി ജയിച്ചാലും!

രാജാ: (ബഹുമാനത്തോടുകൂടി) ആര്യ,

ഉലകിങ്കലെ രാജവംശജ-
ക്കുദയാസ്തങ്ങളും വരുത്തുമാരൊരാൾ,
മമ ചാർച്ചയിലിച്ചു വെയ്ക്കുമ-
ദ്ധരണീനാഥനു സൌഖ്യമല്ലയോ? 6

ഹരിക്കാരൻ: അതേ, മഹാസേനനു സുഖംതന്നെ. ഇവിടേയും എല്ലാവർക്കും കുശലമല്ലേ എന്നദ്ദേഹം ചോദിക്കുന്നു.

5. സംബ...രാപ്തി = സംബന്ധിയുടെ (ചാർച്ചക്കാരനായ ഉദയനന്റെ) രാജ്യം തിരിയെ കിട്ടൽ. ശത്രുഹൃതമായ രാജ്യം വീണ്ടുകിട്ടിയതുപോലെ, അദ്ദേവി (വാസവദത്ത)ക്കു സൌഖ്യ നില (കുശലം, അപായാഭാവം) കൂടി വരുത്തുമെങ്കിൽ, ഹേ, വിധേ, നീ മഹാസേനോദയനന്മാരെ പൂർണ്ണകാമരാക്കി എന്നു സാരം.

രാജാ: (എഴുന്നേററ് നിന്നിട്ട്) മഹാസേനൻ എന്താണാജ്ഞാപിയ്ക്കുന്നത്?

ഹരിക്കാരൻ: ഇതു വൈദേഹിപുത്രന്നനുരൂപംതന്നേ! എന്നാൽ ഇവിടുന്ന് ഇരുന്നുതന്നെ മഹാസേനൻെറ സന്ദേശം കേട്ടുകൊള്ളുക.

രാജാ: മഹാസേനൻ ആജ്ഞാപിയ്ക്കുന്നതുപോലെ.

(ഇരിയ്ക്കുന്നു.)

ഹരിക്കാരൻ: ഭാഗ്യം, ശത്രുക്കരം കയ്യടക്കിയ രാജ്യം വീണ്ടെടുത്തുവല്ലോ! എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ,

അശക്തൻ, ഭീരു, മടിയ-
നെന്നീക്കൂട്ടരിൽ മുററുമേ
ചേരില്ലയല്ലോ രാജശ്രീ;–
യുത്സാഹിയ്ക്കേ വശപ്പെട്ടു. 7

രാജാ: ആര്യ, ഇതെല്ലാം മഹാസേനൻെറ പ്രഭാവംതന്നെ.

എന്നെത്തോല്പിച്ചു മുല്പാട!–ഥ നിജസുതരെ-
പ്പോലെ ലാളിച്ചുപോന്നു;
പിന്നെക്കേറിക്കവന്നേൻ മകളെ,യവളെ ഞാൻ
കാത്തുകൊണ്ടീലതാനും!
മുന്നെപ്പോലേ മമത്വം മകളുടെ മൃതി കേ–
ട്ടിട്ടുമെൻപേരിലി;—ന്ന–
ദ്ധന്യൻതാൻ വത്സരാജ്യം മമ തിരിയെ ലഭി–
യ്ക്കുന്നതിന്നും നിമിത്തം. 8

ഹരിക്കാരൻ: ഇതാണ്, മഹാസേനൻെറ സന്ദേശം; ദേവിയുടെ സന്ദേശം അത്രഭവതി ഇവിടെ അറിയിയ്ക്കും.

8. മുല്പാട് = ആനവേട്ടയിൽവെച്ച്: തോല്പിച്ചു—പിടിച്ചുകൊണ്ടുപോയി. നിമിത്തം = കാരണഭൂതൻ.

രാജാ: ഹാ, അമ്മേ,

> ഇരുനാലുമെട്ടുമവരോധമാതരിൽ—
> ത്തിരുമൂപ്പു പൂണ്ടരുളുമമ്മറാണിയാം
> പുരപുണ്യദേവത സസൌഖ്യയല്ലയോ,
> കരളെൻ പ്രവാസരുജയാലെരിഞ്ഞവം. 9

ധാത്രി: തമ്പുരാട്ടിയ്ക്കു് * ആലസ്യമൊന്നുമില്ല. അവിടുന്നു തിരുമേനിയ്ക്കും മററെല്ലാവക്കും കുശലം ചോദിയ്ക്കുന്നു.

രാജാ: എല്ലാവക്കും കുശലമെന്നോ? അമ്മേ ഇങ്ങിനെയൊക്കെയാണു് കുശലം!

ധാത്രി: തിരുമേനി ഇനിയും വല്ലാതെ വ്യസനിയ്ക്കരുതേ.

ഹരിക്കാരൻ: കൊച്ചുതമ്പുരാൻ സമാശ്വസിച്ചാലും. മഹാസേനകുമാരി മരിച്ചുപോയെങ്കിലും മരിച്ചിട്ടില്ല! അവളിൽ ഇത്രയും മനസ്സലിവുണ്ടല്ലോ ഇവിടെയ്ക്കു്—അഥവാ,

> ആരാ,ക്കു രക്ഷയുതകാൻമതിയന്ത്യകാല—
> ത്താ?ർ നീർത്തിടും കയററുംപൊഴുതിൽക്കുടത്തെ?
> അപ്പപ്പൊഴീയുലകു കാട്ടുകൾ പോലെ വെട്ടി.
> നീക്കപ്പെടുന്നു; മുളയാന്നുയരുന്നു വീണ്ടും 10

രാജാ; ആര്യ്യ, അങ്ങിനെയല്ല:

> മഹാസേനനൻെറ മകളെൻ—
> പ്രിയശിഷ്യത്തി ദേവിയാം;
> എങ്ങനെട്ടവളെ ഞാനോക്കി-
> ല്ലെ,ത്രജന്മം ജനിയ്ക്കിലും? 11

9. ഇരു......മാതരിൽ = പതിനാറു് അന്തഃപുരസ്ത്രീകളിൽ. പുര...വത = നഗരത്തിന്നു് ഒരു പരദേവത. പ്രവാസരുജ = പ്രിയാവിരഹദുഃഖം.

* ആലസ്യം = രോഗം.

10 കുടത്തെ—കിണററിലിറക്കിയ കുടത്തെ. അപ്പപ്പോൾ,—അതാതു സമയങ്ങളിൽ.

ധാത്രി: തമ്പുരാട്ടി അരുളിച്ചെയ്യുന്നു: 'വാസവദത്ത മരിച്ചു പോയല്ലോ! എനിയ്ക്കും മഹാസേനന്നും * ഗോപാലകപാലകന്മാർ എപ്രകാരമോ, അപ്രകാരം തന്നേയാണ് ഭവാനും; മുമ്പുതന്നെ ഭവാനെയാണ് ഞങ്ങരം ജാമാതാവായി കരുതിയിരുന്നത്. അതുകൊണ്ടത്രെ, ഭവാനെ ഉജ്ജയിനിയിൽ വരുത്തീയതും, മകളെ വീണയഭ്യസിയ്ക്കാനെന്ന നാട്യത്തിൽ †അനഗ്നിസാക്ഷികമായി തന്നതും. ഭവാനോ, ചാപല്യംമൂലം വിവാഹമംഗളം ആചരിയ്ക്കാതെ പോയ്ക്കളഞ്ഞു, ഉടനെ ഞങ്ങരം അങ്ങേയുടേയും വാസവദത്തയുടേയും സ്വരൂപം ചിത്രപടത്തിലെഴുതിച്ചു വിവാഹം നടത്തി. ആ ചിത്രപടം ഭവാൻെറ അടുക്കലേയ്ക്കയച്ചിരിയ്ക്കുന്നു: ഇതു നോക്കി സമാശ്വസിച്ചുകൊള്ളുക.'

രാജാ: അഹോ, വളരെ സ്നേഹത്തിലും അനുരൂപനിലയിലുമാണ് അവിടുന്നു പറഞ്ഞയച്ചിട്ടുള്ളത്!

ഏറെ മോദകരമീയൊരു വാക്യം,
നൂറു നാട്ടകരം കിടക്കുവതേക്കാരം!
ചെററുമില്ല മമതക്കുറവല്ലോ,
തെററു ചെയ്യുകിലുമെന്നുടെ പേരിൽ. 12

പത്മാവതി: ആര്യ്യപുത്ര, ചിത്രത്തിലെ ഗുരുജനത്തെ കണ്ടു വന്ദിപ്പാൻ എനിയ്ക്കാഗ്രഹമുണ്ട്.

ധാത്രി: നോക്കിക്കൊള്ളു, കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടി നോക്കിക്കൊള്ളു.

(എന്നു ചിത്രപടം കാണിയ്ക്കുന്നു)

പത്മാവതി: (നോക്കി ആത്മഗതം) എയ്, ഇത് ആര്യ്യ ആവന്തികയെപ്പോലെതന്നെ ഇരിയ്ക്കുന്നുവല്ലോ! (പ്രകാശം) ആര്യ്യപുത്ര, ഇതു ജ്യേഷ്ഠത്തിയ്ക്കൊത്തിരിയ്ക്കുന്നുണ്ടോ?

രാജാ: ഒത്തിരിയ്ക്കുകയല്ല; അവരംതന്നെ എന്നെനിയ്ക്കു തോന്നിപ്പോകുന്നു. അയ്യോ, കഷ്ടം,

12. മോദകരം = സന്തോഷപ്രദം.

* ഗോപാലകപാലകന്മാർ = മഹാസേനൻെറ പുത്രന്മാർ, *f* അഗ്നിസാക്ഷികമല്ലാതെ.

സുസ്നിഗ്ദ്ധമാമീ നിറമെപ്രകാരം
ഭയങ്കരാപത്തിൻ പാത്രമായി!
ഈ വക്ത്രമാധുര്യവുമെപ്രകാര-
മെരിഞ്ഞ തിയ്യേററു കരിഞ്ഞുപോയി! 13

പത്മാവതി: ഞാൻ ആര്യപുത്രൻെറ ചിത്രം നോക്കട്ടെ, ഇതു ജ്യേഷ്ഠത്തിയ്ക്കൊത്തതോ അല്ലയോ എന്നറിയാൻ,

ധാത്രി: നോക്കു, കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടി നോക്കു.

പത്മാവതി: (നോക്കിയിട്ട്) ആര്യപുത്രൻെറ ഛായകൊണ്ടറിയാം, ഇതു ജ്യേഷ്ഠത്തിയ്ക്കൊത്തതുതന്നെയെന്ന്.

രാജാ: പത്മാവതി, ചിത്രം കണ്ടതോടുകൂടി ഭവതിയ്ക്കു ഹർഷവും ഉദ്വേഗവും ഉള്ളതായി തോന്നുന്നുവല്ലൊ! ഇതെന്താണ്.

പത്മാവതി: ആര്യപുത്ര, ഈ ഛായയ്ക്കൊത്ത ഒരു സ്ത്രീ ഇവിടെത്തന്നെ താമസിയ്ക്കുന്നുണ്ട്.

രാജാ: വാസവദത്തയുടേയോ?

പത്മാവതി: അതേ.

രാജാ: എന്നാൽ വേഗം വരുത്തു.

പത്മാവതി: ആര്യപുത്ര, എൻെറ വേളിയ്ക്കുമുമ്പ് ഒരു ബ്രാഹ്മണൻ ഏല്പിച്ചതാണ്. ഭർത്താവു മറുനാട്ടിൽ പോയിരിയ്ക്കുന്നു. ആ സ്ത്രീ പുരുഷന്മാരെ കാണാറില്ല. അതിനാൽ എന്നോടൊന്നിച്ചു വരുമ്പോൾ അവളെ ആര്യപുത്രൻ നോക്കിയറിഞ്ഞുകൊൾക.

രാജാ: വിപ്രസോദരിയാണെങ്കിൽ
മറേറതോ നാരി താനവൾ:
ഒരേ വടിവിലുണ്ടായി-
വരാം പലർ ജഗത്തിതിൽ. 14

തവണക്കാരി: (പ്രവേശിച്ച്) തിരുമേനി ജയിച്ചാലും! ഇതാ ഉജ്ജയിനിക്കാരൻ ബ്രാഹ്മണൻ, കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടിയുടെ ക

14. വടിവിൽ = ആകൃതിയോടുകൂടി.

യ്യിൽ സൂക്ഷിപ്പാനേല്പിച്ചിട്ടുള്ള സോദരിയെ തിരിയെ വാങ്ങാനാണെന്നും പറഞ്ഞു, വാതില്ക്കൽ വന്നു നില്ക്കുന്നു.

രാജാ: പത്മാവതി, ആ ബ്രാഹ്മണൻ തന്നെയോ?

പത്മാവതി: ആയിരിയ്ക്കണം.

രാജാ: വേഗത്തിൽ ആ ബ്രാഹ്മണനെ അന്തർഗ്ഗൃഹോചിതമാംമണ്ണം ഉപചരിച്ചു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരു.

തവണക്കാരി: കല്പനപോലെ.

(പോയി)

രാജാ: പത്മാവതി ആ സ്ത്രീയേയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടു വരു.

പത്മാവതി: ആയ്യപുത്രൻെറ കല്പനപോലെ.

(പോയി)

(പിന്നെ യൌഗന്ധരായണനും തവണക്കാരിയും പ്രവേശിക്കുന്നു)

യൌഗന്ധരായണൻ:

എൻതമ്പുരാനു ഹിതമായ്‌വരുമെന്നു വെച്ചാ–
ണാമട്ടു റാണിയെ മറച്ചി,തു ചെയ്തതീ, ഞാൻ;
സംപ്രാപ്തമായ് ഫലവുമിന്നതിനെ,ങ്കിലും മേ
ഭൂപാലനെന്തരുളുമെന്നൊരു പേടിയുള്ളിൽ! 15

തവണക്കാരി: ഇതാ, തിരുമേനി; ആയ്യൻ അടുത്തുചെല്ലുക.

യൌഗന്ധരായണൻ: (അടുത്തുചെന്നിട്ട്) ജയിപ്പൂതാക, ഭവാൻ ജയിപ്പൂതാക!

രാജാ: (ആത്മഗതം) ഈ ഒച്ച മുമ്പു കേട്ടിട്ടുള്ളതായി തോന്നുന്നു. (പ്രകാശം) ബ്രാഹ്മണ, അങ്ങയുടെ സോദരിയാണോ, പത്മാവതിയുടെ കയ്യിൽ സൂക്ഷിപ്പാനേല്പിച്ചിട്ടുള്ളത്?

യൌഗന്ധരായണൻ: അതേ.

15. ഇത്—സ്വാമിയ്ക്കു പത്മാവതീപരിണയം ഘടിപ്പിയ്ക്കൽ. സംപ്രാപ്തമായി = സിദ്ധിച്ചു. അരുളും = പറയും.

രാജാ: എന്നാൽ ഇദ്ദേഹത്തിൻെറ സോദരിയെ വേഗം കൊണ്ടുവരട്ടെ.

തവണക്കാരി: കൽപനപോലെ.

(പോയി)

(പിന്നെ പത്മാവതിയും വാസവദത്തയും തവണക്കാരിയും പ്രവേശിക്കുന്നു.

പത്മാവതി: വരു, ആര്യേ, വരു. ഞാൻ സന്തോഷവൎത്തമാനം അറിയിക്കാം.

വാസവദത്ത: എന്താണെന്താണ്?

പത്മാവതി: ആൎയ്യയുടെ സോദരൻ വന്നിട്ടുണ്ട്.

വാസവദത്ത: ഭാഗ്യം, ഇപ്പോഴെങ്കിലും ഓൎമ്മയുണ്ടായല്ലോ!

പത്മാവതി: (അടുത്ത് ചെന്നിട്ട്) ആൎയ്യപുത്രൻ ജയിച്ചാലും,! ഇതാ, സൂക്ഷിപ്പാൻ തന്ന മുതൽ.

രാജാ: തിരിയേ കൊടുക്കുക. സാക്ഷിയോടുകൂടിവേണം തിരിയേ കൊടുക്കാൻ; അതിന്നിവിടെ രൈഭ്യനും അത്രഭവതിയുമുണ്ടല്ലോ.

പത്മാവതി: ആൎയ്യ, ഇനി ആര്യയെ കൊണ്ടുപൊയ്ക്കൊള്ളു:

ധാത്രി: (നോക്കിയിട്ട്) ഹാ കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടി വാസവദത്ത!

രാജാ: മഹാസേനപുത്രിയോ? ദേവി, ഭവതി പത്മാവതിയോടുകൂടി അകത്തേയ്ക്കു വന്നാലും.

യൌഗന്ധരായണൻ: പാടില്ല; പാടില്ല; ഇവളെൻെറ സഹോദരിയാണ്.

രാജാ: എന്താണങ്ങു പറയുന്നത്? ഇതു മഹാസേനൻെറ മകളാണല്ലോ.

യൌഗന്ധരായണൻ: അല്ലയോ രാജാവേ,

ഭവാന,ഹോ, ഭാരതവംശജാത–
നകല്മഷൻ, ജ്ഞാനയുതൻ, വിനീതൻ,

നരേന്ദ്രധർമ്മപ്രകരോപദേഷ്ടാ–
വ;-യുക്തമങ്ങയ്ക്കു, ഹഠാപഹാരം! 16

രാജാ: ആകട്ടെ, ഞാൻ രൂപസാദൃശ്യം നോക്കട്ടെ. മറശ്ശീല മാററൂ.

യൌഗന്ധരായണൻ: സ്വാമി ജയിച്ചാലും!

വാസവദത്ത: ആര്യപുത്രൻ ജയിച്ചാലും!

രാജാ: എയ്, ഇതു യൌഗന്ധരായണൻ! ഇതു മഹാസേന കുമാരി!

ഇതു വാസ്തവമോ, കിനാവുതാനോ?
സതി, കാണായിവരുന്നു പിന്നെയും മേ;
ഇതു മാതിരിതന്നെയന്നുമീക്ഷി–
ച്ചതിൽ ഞാൻ വഞ്ചിതനായ്ച്ചമഞ്ഞുവല്ലോ! 17

യൌഗന്ധരായണൻ: സ്വാമി, ദേവിയെ ഒളിപ്പിച്ചതിനാൽ തെററുകാരനാണ് ഞാൻ. അതു ക്ഷമിയ്ക്കുമാറാകണം.

(കാല്ക്കൽ വീഴുന്നു)

രാജാ: (എഴുന്നേല്പിച്ചിട്ട്) യൌഗന്ധരായണനാണല്ലോ ഭവാൻ!

ഉന്മാദനാട്യങ്ങൾ, മഹാഹവങ്ങൾ,
ശാസ്ത്രത്തിനൊത്തുള്ള വിചിന്തനങ്ങൾ
ഇത്യാദിയാം താവകയത്നമല്ലോ
കീഴ്പോട്ടുപോമെന്നെ വലിച്ചുകേററീ. 18

യൌഗന്ധരായണൻ: ഇവിടത്തെ ഭാഗ്യത്തിൻെറ പിറകേ നടക്കുന്നു!

പത്മാവതി: അല്ല, ജ്യേഷ്ഠത്തിതന്നെയാണിത്! ജ്യേഷ്ഠത്തി, ഒരു സഖി എന്നു കരുതി ഞാൻ അതിർകവിഞ്ഞു പെരുമാറിപ്പോയി! അതിനാൽ വണങ്ങി മാപ്പുചോദിച്ചുകൊള്ളുന്നു.

16. നരേ......ഷ്ടാവ് = രാജധർമ്മസമൂഹത്തെ ഉപദേശിയ്ക്കുന്നവൻ (മററുള്ളവൎക്കു കാട്ടിക്കൊടുക്കുന്നവൻ) ഹഠാപഹാരം = ബലേന അപഹരിയ്ക്കൽ.

18. ഉന്മാദനാട്യങ്ങൾ = ഭ്രാന്തു നടിയ്ക്കൽ. മഹാഹവങ്ങൾ = വലിയ യുദ്ധങ്ങൾ. വിചിന്തനങ്ങൾ = ആലോചനകൾ.

(കാല്ക്കൽ വീഴുന്നു)

വാസവദത്ത: (എഴുനേല്പിച്ച്) എഴുനേല്ക്കു: സുമംഗലി, എഴുന്നേല്ക്കു. എന്നെ രക്ഷിപ്പാൻ ഭവതിയുടെ ശരീരം ഇങ്ങു തന്നതായിരിക്കാം, അപരാധം!

പത്മാവതി; ഞാൻ അനുഗ്രഹിക്കപ്പെട്ടു.

രാജാ: സഖേ, യൌഗന്ധരായണ, എന്താലോചിച്ചാണ് ദേവിയെ ഒളിപ്പിച്ചത്?

യൌഗന്ധരായണൻ: * കൌശാംബി മാത്രമേ ഞാൻ രക്ഷിക്കുന്നുള്ളുവല്ലോ എന്ന്,

രാജാ: പത്മാവതിയുടെ കയ്യിലേല്പിപ്പാനെന്താണ് കാരണം?

യൌഗന്ധരായണൻ: പുഷ്പകഭദ്രപ്രഭൃതികൾ പത്മാവതി ഇവിടത്തെ റാണിയാകുമെന്നു ലക്ഷണം പറഞ്ഞിരുന്നു.

രാജാ: ഇതും രുമണ്വാൻ അറിഞ്ഞിരുന്നുവോ?

യൌഗന്ധരായണൻ: സ്വാമി, എല്ലാവരും അറിഞ്ഞിരുന്നു.

രാജാ: അമ്പോ, സൂത്രക്കാരൻതന്നെ രുമണ്വാൻ!

യൌഗന്ധരായണൻ: ദേവിയുടെ കുശലം അറിയിക്കുന്നതിന്ന് അത്രഭവാൻ രൈഭ്യനും അത്ര ഭവതിയും ഇപ്പോൾതന്നെ തിരിയേ പോയ്ക്കൊള്ളട്ടെ.

രാജാ: പോര, പോര: നമ്മളെല്ലാവരുംതന്നെ ദേവിയോടും പത്മാവതിയോടും കൂടി പോകണം.

ഭരതവാക്യം

ഹിമാദ്രിവിന്ധ്യാചലകുണ്ഡലങ്ങ-
ളിണങ്ങുമിയ്യൂഴിയെയാഴിയോളം
ഒററക്കുടക്കീഴിലടക്കി രക്ഷി-
ക്കുട്ടേ ചിരം നമ്മുടെ രാജസിംഹൻ!

(എല്ലാവരും പോയി.)

* വത്സരാജ്യം മുഴുവൻ സ്വരക്ഷയിലാണെന്നു കരുതിയിട്ട് എന്നു സാരം.

ഊരുഭംഗം

Oorubhangam
Vallathol
1978 ഡിസംബർ
പകർപ്പവകാശം:
ശ്രീമതി സി. അമ്മുഅമ്മക്കു്.

ഒന്നാം പതിപ്പിൻെറ

മുഖവുര

പ്രസിദ്ധ നാടകകവിയായ ഭാസൻ ഭാഷാസാഹിത്യരസികന്മാക്കു് ഇപ്പോഠം തീരെ അപരിചിതനല്ല. കവികുലഗുരുവായ കാളിദാസനുകൂടി നാടകരചനയിൽ മാർഗ്ഗദർശിയായിത്തീന്നതും ഈ മഹാകവിയത്രേ. ക്രി: പി. ഒന്നാം ശതാബ്ദത്തിലോ രണ്ടാം ശതാബ്ദത്തിലോ ജീവിച്ചിരുന്നതായി വിചാരിക്കപ്പെട്ടുപോരുന്ന ഇദ്ദേഹത്തിൻെറ ജീവചരിത്രത്തെ സംബന്ധിച്ച കൂടുതൽ വിവരങ്ങളൊന്നും ലഭിക്കുന്നതിനു സംഗതിയായിട്ടില്ല.

'കാരണം തു കവിത്വസ്യ ന സമ്പന്ന കുലീനതാ
ധാവകോപി ഹിയൽഭാസഃ കവീനാമഗ്രിമോഭവൽ'

രാജശേഖരൻെറ കവിവിമർശനത്തിൽ കാണുന്ന ഈ പദ്യത്തിൽ നിന്നു ഭാസൻ രജകജാതിയിൽപ്പെട്ട ആളായിരുന്നു എന്നു മാത്രം നിർണ്ണയിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടു്.

അനന്തരകവികളായ കാളിദാസപ്രഭൃതികഠം ഭാസൻെറ ആശയങ്ങളെ പലപ്പോഴും പകർത്തിയിട്ടുള്ളതായി കാണുന്നുണ്ടു്. കാളിദാസൻെറ കാലത്തു ഭാസൻെറ കൃതികഠംക്കു ധാരാളം പ്രചാരവും ജനസമ്മതിയും സിദ്ധിച്ചിരുന്നു. 'ഭാസൻ തുടങ്ങിയുള്ളവരുടെ നാടകങ്ങഠം എടുക്കാതെ നവീനകവിയായ കാളിദാസൻെറ കൃതിയിൽ സദസ്സിന്നു ബഹുമാനം വരാമോ?' എന്നു മാളവികാഗ്നിമിത്രത്തിൻെറ പ്രസ്താവനയിൽ പരിചാരകൻ സൂത്രധാരനോടു ചോദിക്കുന്നതായ ഒരു ഭാഗമുണ്ടു്. ഈ പ്രയോഗം ഔദ്ധത്യപരിഹാരത്തിന്നുവേണ്ടിച്ചേർത്തതാണെന്നു വേണങ്കിൽ വാദിക്കാമെങ്കിലും, ഭാസൻെറ കൃതികളെ അന്നു ജനങ്ങഠം അസാമാന്യമായി ബഹുമാനിച്ചുവന്നിരുന്നു എന്നുള്ള സംഗതിയെ അപവദിക്കാൻ ആരും പുറപ്പെടുമെന്നു തോന്നുന്നില്ല. സാ

മാന്യജനങ്ങൾക്ക ലോകത്തിൽ നിത്യപരിചിതങ്ങളായ വസ്തുക്കളെ സന്ദർഭോചിതമായി ഉപമാനങ്ങളാക്കിച്ചേൎത്തു, വൎണ്ണ്യവസ്തുവിൻെറ രൂപം വായനക്കാരുടെ മനോദൎപ്പണത്തിൽ വിശദമായി പ്രതിഫലിയ്ക്കത്തക്കവിധം വൎണ്ണനയിൽ തന്മയത്വം വരുത്തുന്നതിന്നുള്ള സാമൎത്ഥ്യം ഇല്ലായിരുന്നു എന്നു വരികിൽ, കാളിദാസനു ഭാസനെ അതിക്രമിയ്ക്കാൻ സാധിയ്ക്കുമായിരുന്നുവോ എന്നു സംശയമാണ്. 'പ്രകൃത്യാ രമണീയങ്ങളായ വസ്തുക്കൾ സർവാവസ്ഥയിലും ഹൃദയംഗമങ്ങളായിത്തന്നെയിരിയ്ക്കും' എന്നുള്ള ഭാസൻെറ ഒരു ചെറിയ വാക്യത്തിലെ ആശയത്തെയാണ്, കാളിദാസൻ ശാകുന്തളത്തിൽ,

'ഫുല്ലാബ്ജത്തിനു രമ്യതയ്ക്കു കുറവോ പായൽ
പതിഞ്ഞീടിലും?
ചൊല്ലാൎന്നോരഴകല്ലയോ പനിമതിയ്ക്കങ്കം കറുത്താകിലും?
മല്ലാക്ഷീമണിയാൾക്ക വല്ക്കലമിതും ഭൂയിഷ്ഠശോഭാവഹം:
നല്ലാകാരമതിന്നലങ്കരണമാമെല്ലാപ്പദാൎത്ഥങ്ങളും.'

എന്ന ഒരു വലിയ പദ്യംകൊണ്ടു വിശദീകരിയ്ക്കുന്നതു്. ഭാസൻെറ കവിത പ്രകൃതിയുടെ അന്തർഭാഗത്തെയാണ് അധികമായി സ്പർശിയ്ക്കുന്നതു്; കാളിദാസനാകട്ടെ, തൻെറ ചുററും കാണുന്ന പ്രകൃതിയെ ബാഹ്യമായും ആഭ്യന്തരമായും അടിമുതൽ മുടിവരെ പരിശോധിച്ച മനോധൎമ്മംകൊണ്ട് ആശയങ്ങളെ മിനുക്കിപ്പുതുക്കിയിട്ടാണ് കവിതയെഴുതിയിട്ടുള്ളതു്.

പാശ്ചാത്യവിദ്യാഭ്യാസസമ്പന്നന്മാരായ ചില ആധുനികഭാഷാഭിമാനികൾക്ക്, പൌരസ്ത്യസാഹിത്യത്തിൽ ദുഃഖപൎയ്യവസായികളായ നാടകങ്ങൾ ഇല്ലാത്തതിനെപ്പററി ഒരാക്ഷേപം ഇടക്കാലത്തുണ്ടായിരിക്കുന്നു. നിരാധാരമാണെങ്കിലും, ഈ അപവാദം കുറെക്കാലത്തേയ്ക്ക് നിലനിന്നുപോന്നു. പഴയ ഗ്രന്ഥപ്പുരകളിൽ കിടന്നു വളരെക്കാലത്തെ അജ്ഞാതവാസക്ലേശം അനുഭവിച്ച, ഭാരതീയരുടെ ഭാഗ്യാതിരേകംകൊണ്ടു വീണ്ടും രംഗപ്രവേശം ചെയ്ത ഭാസനാടകചക്രമാണ്, ഈ അപവാദത്തെ സമുന്മൂലനം ചെയ്തതു്- 'ഉദാത്തരാഘവം' എന്ന ഭാസകൃതിയിൽനിന്നു്, അദ്ദേഹം 23 നാടകങ്ങൾ നിൎമ്മിച്ചിട്ടുള്ള

തായി നമുക്കു മനസ്സിലാകുന്നുണ്ട്. അതിനു ശേഷം മററു വല്ല കൃതികളും അദ്ദേഹം നിർമ്മിച്ചിട്ടുണ്ടോ എന്നു നമുക്കു നിശ്ചയിക്കവയ്യ: ഉണ്ടായിരിയ്ക്കാമെന്നു സംഖ്യകൊണ്ടു മാത്രം നാം ധരിച്ചുവെച്ചിട്ടുള്ള നാടകങ്ങളെല്ലാം ഇനിയും കണ്ടുപിടിച്ചിട്ടുമില്ല. കണ്ടുപിടിയ്ക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ളവയിൽ ഈ ഊരുഭംഗം ഒന്നുമാത്രമേ ദുഃഖപര്യവസായിയായിട്ടുള്ളു. ഇനി 'കിരണാവലി' എന്നൊരു കൃതിയുംകൂടി ദുഃഖപര്യവസായിയായിട്ടുണ്ടെന്ന് ഊഹിയ്ക്കപ്പെട്ടിരിയ്ക്കുന്നു. അതു കൂടാതെയും വല്ല കൃതികളും ഉണ്ടായിരിയ്ക്കുമോ എന്തോ? കരുണരസപ്രധാനമായ ഊരുഭംഗമാണ്, ഭാസന്റെ ചെറിയതരം കൃതികളിൽ വെച്ച് അതിവിശിഷ്ടം എന്നത്രേ, സഹൃദയന്മാരായ വിദ്വാന്മാരുടെ ഏകകണ്ഠമായ അഭിപ്രായം.

ഭീമസേനകർത്തൃകമായ ദുര്യോധനന്റെ 'ഊരുഭംഗ'വും, ഭഗ്നോരുവായ ആ വീരൻ പശ്ചാത്താപത്തോടുകൂടി പുത്രകളത്രാദികളോടു ചെയ്യുന്ന ഉപദേശവുമാണ്, പ്രകൃതകൃതിയിലെ വിഷയം. അതുകൊണ്ട് ഇതിവൃത്തം പ്രഖ്യാതമാണെന്നു സ്പഷ്ടം.

'വൈരം പശ്ചാത്താപമായി കലാശിച്ചു' എന്നു മുൻകോപിയായ ബലഭദ്രനെക്കൊണ്ടുകൂടി മനസ്സലിഞ്ഞു പറയിയ്ക്കത്തക്കവണ്ണം അവസാനകാലത്ത് ദുര്യോധനന്റെ സ്വഭാവം അത്യധികം വ്യത്യാസപ്പെട്ടതായിട്ടാണ്, ഭാസൻ വർണ്ണിച്ചിരിയ്ക്കുന്നത്. 'അഞ്ചുപേക്കുംകൂടി താമസിയ്ക്കുന്നതിന് ഒരു വീടെങ്കിലുംകിട്ടിയാൽ മതി' എന്നുള്ള പാണ്ഡവന്മാരുടെ അപേക്ഷയെ അധിക്ഷേപത്തോടുകൂടി ഉപേക്ഷിച്ച അഭിമാനിയായ ആ ദുര്യോധനൻ തന്നെ, ഒടുവിൽ തന്റെ ഓമനമകനോടു 'ദുർജ്ജയ, പാണ്ഡവന്മാരെ എന്നെ എന്നപോലെ ശുശ്രൂഷിയ്ക്കണം; അമ്മ കുന്തീദേവി പറയുന്നതുപോലെ നടക്കണം, അഭിമന്യുവിന്റെ അമ്മ, ദ്രൌപദി എന്നിവരെ അമ്മയെപ്പോലെ ആദരിയ്ക്കണം—' എന്നൊക്കെ ഉപദേശിയ്ക്കുന്നത് യഥാർത്ഥപശ്ചാത്താപജന്യമായ മനസ്സംസ്കാരത്തിന്റെ ഫലമായിട്ടല്ലെങ്കിൽ, പിന്നെ എന്തുകൊണ്ടായിരിയ്ക്കാം?

വളരെ പശ്ചാത്തപിച്ചുവെങ്കിലും, അതിലധികം മന സ്സമാധാനത്തോടുകൂടി മരിച്ച ദുര്യോധനൻെറ മാതൃഭക്തി നോക്കുക:

'കുമ്പിട്ടു ചൊല്ലാം: പുണ്യം ഞാൻ
ചെയ്തിട്ടുണ്ടെന്നിരിക്കിലോ,
മറുജന്മത്തിലുമെനി-
ക്കമ്മയാകിവിടുന്നു താൻ.'

എന്നാണു് 'ധീരപുത്രന്മാരെ പ്രസവിച്ച' മാതാവിനോടു് ആ ആസന്നമരണൻ പ്രാർത്ഥിക്കുന്നതു്.

നാഗാനന്ദത്തിലെ ശംഖചൂഡൻെറ പ്രാർത്ഥനയും ഏകദേശം ഇതേ ഛായയിലാണു്. ശ്രീഹർഷൻ ആശയാപഹരണം നടത്തിയതാണോ എന്നു് പ്രബലമായ സംശയമുണ്ടു്.

* 'യസ്യാം യസ്യാം ജനൌ മാതസ്സമുൽപസ്യാമഹേ വയം
തസ്യാം തസ്യാം പ്രിയസുതേ, മാതാ ഭൂയാസ്ത്വമേവ നഃ'

എന്നാണു് ശംഖചൂഡൻെറ പ്രാർത്ഥന.

പരിഭാഷകനായ ശ്രീമാൻ വള്ളത്തോൾ നാരായണമേനോനവർകൾ ഒരു യഥാർത്ഥവാസനാകവിയുടെ നിലയിൽ മലയാളികൾക്കു ധാരാളം പരിചിതനാകയാൽ അദ്ദേഹത്തെപ്പററി എന്തെങ്കിലും പറയുന്നതു് ചർവിതചർവണമായിട്ടേ വരികയുള്ളു. സാഹിത്യരസികന്മാരെ ഇളക്കിമറിച്ച 'ബന്ധനസ്ഥനായ അനിരുദ്ധൻ' കരുണരസം കവിഞ്ഞൊഴുകുന്ന 'ബധിരവിലാപം', പശ്ചാത്താപത്തിൻെറ യഥാർത്ഥസ്വരൂപത്തെ കാണിക്കുന്ന 'ഒരു കത്തു്', സഹൃദയാഹ്ലാദകരമായ 'ഗണപതി' മുതലായ ഖണ്ഡകൃതികൾകൊണ്ടുതന്നെ കവിലോകത്തിൽ ശാശ്വതസ്മരണീയമായ ഒരു സ്ഥാനത്തെ അദ്ദേഹം അവലംബിച്ചുകഴിഞ്ഞി

---

* അമ്മേ, മേലാലെനിക്കുള്ള ജനനങ്ങളിലൊക്കെയും
മക്കളിൽക്കുറെഴം നീ താനമ്മയായി വരേണമേ!

രിക്കുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ സഹജമായ കവനപാടവം ഈ പരിഭാഷയിലും തെളിഞ്ഞുകാണാം; എന്നു മാത്രമല്ല, പല ഭാഗങ്ങളും സ്വതന്ത്രകൃതിയെപ്പോലെ ഹൃദയംഗമങ്ങളായിട്ടുണ്ട്.

കിം ബഹുനാ? ഇതിവൃത്തം സദുപദേശസമ്പൂർണ്ണവും പ്രഖ്യാതവുമായ ഒന്ന്; മൂലഗ്രന്ഥകർത്താവ്, കവിതാവനിതയുടെ ഹാസമായി ഭാസിക്കുന്ന സാക്ഷാൽ ഭാസമഹാകവി; പരിഭാഷകനോ, 'മലയാളി ടാഗോർ' എന്നു പ്രസിദ്ധനായ ഒരു കവിതിലകൻ: ഒരു കൃതിക്കു, ഇതിലധികമായി എന്തൊരു മെച്ചമാണു് സിദ്ധിക്കാനുള്ളതു്?

സാരസ്വതമഠം
പള്ളിപ്പുറം
14—7—'94.

ശാസ്ത്രി എ. ഡി. ഹരിശർമ്മാ

ഊ രു ഭം ഗം

കഥാപാത്രങ്ങൾ

സൂത്രധാരൻ
പാരിപാൎശ്വികൻ
ദുര്യോധനൻ
ബലദേവൻ
ധൃതരാഷ്ട്രർ
ദുർജ്ജയൻ
അശ്വത്ഥാമാവ്
ഭടന്മാർ മൂന്നുപേർ
ഗാന്ധാരി
രാജ്ഞിമാർ
പൗരവി

ഊരുഭംഗം

(നാന്ദ്യന്തത്തിൽ സൂത്രധാരൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

സൂത്രധാരൻ:—

ഭീഷ്മദ്രോണതടം, ജയദ്രഥജലം,
ദുര്യോധനൌഘം, മഹാ–
കർണ്ണദ്രൌണികൃപോർമ്മിമീൻമുതല, ഗാ–
ന്ധാരക്കയം, വിൽമണൽ—
പാർത്ഥന്നീവിധമാം രിപുപ്പുഴ കട–
പ്പാനാരു ചങ്ങാടമായ്,
നിങ്ങൾക്കാബ്ഭഗവാനരാതിതരണ–
ച്ചങ്ങാടമാകേണമേ! 1

ആര്യമിശ്രന്മാരോട് ഇപ്രകാരം അറിയിക്കാം. ഏയ്, ഞാൻ അറിയിക്കാൻ തുടങ്ങിയപ്പോൾ എന്താണൊരു ശബ്ദം കേൾക്കുന്നത്? ആകട്ടെ, നോക്കാം.

(അണിയറയിൽ)

ഹേ, ഇതാ ഞങ്ങൾ, ഇതാ ഞങ്ങൾ.

സൂത്രധാരൻ:—ശരി, മനസ്സിലായി.

പാരിപാർശ്വികൻ:—(പ്രവേശിച്ച്) അങ്ങുന്നേ, ഇതാ, ഇത് എന്തിനായിരിക്കാം.

1. ദുര്യോധനൌഘം = ദുര്യോധനനാകുന്ന പ്രവാഹം. ഗാന്ധാരൻ = ശകുനി. വിൽമണൽ = മുറിഞ്ഞു ചിതറിക്കിടക്കുന്ന വില്ലുകൾ (മററായുധങ്ങളും) ആകുന്ന മണൽ. അരാ......ങ്ങാടം = ശത്രുക്കളെ കടപ്പാനുള്ള യാനപാത്രം.

സ്വാരാജ്യത്തിനു സംഗരക്രതുവിൽ മെ
ഹോമിയ്ക്കുവാനുന്നിയും,
നാരാചാവലി തോമരങ്ങളിവയേ-
റേററെപ്പരിക്കേന്തിയും,
ഘോരം മത്തഗജേന്ദ്രർ കൊമ്പുരസിയോ-
രംഗത്തൊട്ടും, തങ്ങളിൽ
സൈ്വരം വീയ്യ്'മുരച്ചുനോക്കി'യടനം
ചെയ്യുന്നിതിയ്യാളുകൾ! 2

സൂത്രധാരൻ:—മാരിഷ, തനിയ്ക്കു മനസ്സിലായില്ലയോ? ധൃതരാഷ്ട്രരുടെ പങ്കിൽ പുത്രന്മാർ നൂറുപേരും മൃതിപ്പെട്ടു ദുര്യ്യോധനൻ മാത്രവും, യുധിഷ്ഠിരൻെറ പങ്കിൽ പാണ്ഡവകൃഷ്ണന്മാർ മാത്രവും ബാക്കിയായപ്പോൾ, രാജാക്കന്മാരുടെ ദേഹങ്ങൾ ചിന്നിക്കിടക്കുന്ന സമന്തപഞ്ചകത്തിൽ,

പോരിൽഗ്ഗജാശ്വഭടപാർത്ഥിവർ ചത്തുവീണു,
ചായം കലമ്പിയൊരു ചിത്രപടം കണക്കെ
കീഴ്മേൽമറിഞ്ഞ കൊലവീടണയുന്നു യോധർ,
ഭീമൻ സുയോധനനുമായടർ ചെയ്യിടുമ്പോൾ. 3

രണ്ടുപേരും പോയി

സ്ഥാപന കഴിഞ്ഞു.

(പിന്നെ മൂന്നു ഭടന്മാർ പ്രവേശിക്കുന്നു)

ഒന്നാമൻ;—

വൈരത്തിൻ പചനം, ബലത്തിനുരക-
ല്ലാ,ത്മാഭിമാനാലയം,
സ്വാരാജ്യപ്രമദാസ്വയംവരസഭ-
സ്സു,ൽകൃഷ്ടശൌര്യ്യാസ്പദം,

2. സ്വാരാജ്യത്തിന് = സ്വർഗ്ഗം കിട്ടാൻ. സംഗരക്രതു = യുദ്ധമാകുന്ന യാഗം. നാരാചം = ഇരിമ്പമ്പ്. അടനം = സഞ്ചാരം.
3. കൊലവീട് = പോർക്കളം. പചനം = പചിയ്ക്കൽ.

പാരീശക്ക്വവസാനവീരശയനം
പ്രാണാഗ്നിഹോമാധ്വരം,
നേരായ് വാനിന്നു ചേൎന്ന പാല,മടരെ—
ന്നുള്ളാശ്രമം പുക്ക നാം. 4

രണ്ടാമൻ;—ശരിയാണു താൻ പറയുന്നതു്.

പാറയൊത്ത ഗജരാജമെയ്മലകൾ ചിന്നി
ദിക്കുകളിലൊക്കവേ;
കേറിവാണിടുകയായ് കഴുക്കൾ, രഥിവീരർ
ചത്ത രഥപംക്തിയിൽ;
മാരണത്തൊഴിൽ പെട്ടു രണത്തിലെതിരിട്ട-
താളു ചിരമാചരി—
ച്ചീ രസേശർ കൊലചെയ്തുനിന്നു കൊലപെട്ടു
വിണ്ടലമണഞ്ഞുപോയ്! 5

മൂന്നാമൻ:—വാസ്തവമാണിതു്.

ഉത്തമധീരദഹസ്ത്യൂപനിര,യുന്നതം
ഹതഗജങ്ങളാൽ
കഌപ്തമാം ചയന,മസ്രൂദർഭവിരി, വൈരമാം
ജ്വലിതപാവകൻ,
വിസ്തൃതധ്വജവിതാനസംഹതികൾ, സിംഹ-
നാദപടുമന്ത്രമി—
ച്ചത്ത പൂരുഷപശുക്കളെന്നിവയുമായ്
നടന്നു സമരാധ്വരം. 6

ഒന്നാമൻ:—ഇതാ, നിങ്ങൾ മററൊന്നു നോക്കുവിൻ;

അന്യോന്യമെയ്ത ശരമേററുയിരററു യുദ്ധ—
മന്നിൽപ്പതിച്ച നൃപർതൻ തനുഭൂഷണത്തെ

5. രഥിവീരർ = തേരിലേറി പൊരുതുന്നവർ.
5. രസേശർ = രാജാക്കന്മാർ. (രസ = ഭൂമി.)
6. യൂപം = യജ്ഞസ്തംഭം. കഌപ്തം = നിൎമ്മിതം. ചയനം = ഇഷ്ടക പടുക്കൽ. പശുക്കൾ = ബലിപ്രമാണികൾ. അധ്വരം = യാഗം.

തിണ്ണെന്നതിങ്കിലിത, കൊത്തിവലിച്ചിടുന്നു
തുണ്ഡത്തിൽ മാംസനനവാന്ന വിഹംഗമങ്ങരം. 7

രണ്ടാമൻ:—

പടസ്സു കോപ്പൊക്കെയണഞ്ഞൊരാന, കൈ
തുടന്നിരിമ്പമ്പുകളേററു വീഴ്കയാൽ,
അടന്ന മെയ്ച്ചട്ടയൊടമ്പുവില്ലുമാ-
യുടഞ്ഞ രാജായുധശാലപോലെയായ്. 8

മൂന്നാമൻ:—ഇതാ, നിങ്ങരം മററൊന്നു നോക്കുവിൻ:

ചന്തം ചേരും ധ്വജാഗ്രച്യുതമലർനിരയാ-
ലുത്തമാംഗത്തിൽ മാല്യം
ബന്ധിയ്ക്കപ്പെട്ടൊ,രമ്പേന്തിയ കരമൊടെഴും
ചത്ത തേരാളിതന്നെ,
ബന്ധുപ്പെണ്ണുങ്ങരം പുത്രീകണവനെ വഹന-
ത്തിങ്കൽനിന്നെന്നപോലേ,
വൻതേരിന്നുള്ളിൽനിന്നീക്കുറുനരികളിറ-
ക്കുന്നു ചിത്തം കുളിക്കേ. 9

എല്ലാവരും:—ഹാ, ഹാ, ചത്തുവീണ ആളാനകതിരകളുടെ രക്തംകൊണ്ടു നിലം ചളിക്കെട്ടി; ചട്ട, പരിച, കുട, വെൺചാമരം, തോമരം, ശരം, കുന്തം, കഞ്ചുകം, കബന്ധം മുതലായവ ചുററും ചിന്നിച്ചിതറി; വേൽ, പ്രാസം, ഹാടകം, ഭിണ്ഡിപാലം, ശൂലം, ഉലയ്ക്ക, മുരംത്തടി, വരാഹകണ്ണം, കണയം, കപ്പണം, ശങ്കു, ത്രാസി, ഗദ തുടങ്ങിയ ആയുധങ്ങരം ചിതറിക്കിടക്കുന്ന സമന്തപഞ്ചകത്തിൻെറ ഭയങ്കരത!

ഒന്നാമൻ:—ഇവിടെയാകട്ടെ,

പിന്നിട്ടീടുന്ന രക്തപ്പുഴ, നിഹതഗജ-
പ്പാലമേറിജ്ജനൌഘം:

9. ഉത്തമാംഗം = ശിരസ്സ്. വഹനം = വണ്ടി.

ഖിന്നന്മാർ സൂതരൊന്നിച്ചു,രചരഹിതമാം
തേർ വഹിപ്പൂ ഹയങ്ങൾ;
മുന്നഭ്യാസത്തിനാലൊട്ടുടലുകൾ തല പോ–
യിട്ടുമുണ്ടോടിടുന്നൂ;
തന്നാൾക്കാർ വിട്ട മത്തദ്വിരദനിര പലേ-
ടത്തുമായ്ച്ചുററിടുന്നൂ. 10

രണ്ടാമൻ:—മറെറാന്നു നോക്കുവിൻ: ഇതാ,

ഇരിപ്പപ്പൂമൊട്ടിൻ നിറമൊട്ടു തുറി–
ച്ചുള്ള മിഴി, കൂ–
ത്തുരത്താനത്തോട്ടിക്കെതിർവളവെഴും
കൊക്കിവയുമായ്,
പരത്തിപ്പേർത്താട്ടും ചിറകുടയ ഗൃ–
ദ്ധ്രങ്ങൾ പിശിതം
ധരിച്ചുത്ഭാസിപ്പൂ പവിഴവിശറി–
ക്കൊത്തു ഗഗനേ: 11

മൂന്നാമൻ:—

പോരാൽഗ്ഗജാശ്വനൃപയോധർ പതിച്ചു, കുന്ത–
നാരാചതോമരശരാസികൾ ചിന്നി, നീളേ
ഘോരാർക്കരശ്മിയിൽവിളങ്ങിയ മന്നിതിങ്കൽ–
ത്താരാഗണം പതറിവീണതുപോലെ തോന്നും. 12

ഒന്നാമൻ:—ഈ അവസ്ഥയിലും ക്ഷത്രിയന്മാർക്കു തേജസ്സു വിട്ടുപോയിട്ടില്ല: ഇവിടെ,

ചെഞ്ചുണ്ടാമിതൾ, പേർത്തുരുട്ടിയ മിഴി–
ക്കാർവണ്ടണിഭ്രൂകുടീ–
കിഞ്ചല്ക്കങ്ങൾ, കിരീടകണ്ണിക,യിരു–
മ്പമ്പാം നെടുംതണ്ടുമായ്,

11. പിശിതം = മാംസം.

പോരിൽശ്ശൌര്യദിവാകരോല്ലസിതമായ്
നിഷ്കമ്പമാകും നില--
ത്തണ്ടാർപ്പൊയ്കയെയൊന്നു നിർഭയനരേ–
ന്ദ്രാസ്യങ്ങളാം നിർമ്മിച്ചിതോ! 13

രണ്ടാമൻ:—ഇത്തരത്തിലുള്ള ക്ഷത്രിയരേയും മൃത്യ കീഴടക്കിക്കളയുന്നു. അപകടത്തിൽപ്പെട്ട ആൾക്കാർക്കു രാജബലം നിലനിർത്താനാവുകയില്ലല്ലോ.

മൂന്നാമൻ:—എന്ത്? ക്ഷത്രിയരേയും കീഴടക്കിക്കളയുന്നുഎന്നോ?

ഒന്നാമൻ:—എന്തു സംശയം?

മൂന്നാമൻ:—ഇങ്ങിനെ പറഞ്ഞുകൂടാ-

കെല്പിൽ ഖാണ്ഡവധൂമധൂമ്രഘൃണമായ്,—
സംശപ്തകധ്വംസിയായ്,
സ്വർഗ്ഗാക്രന്ദഹരം നിവാതകവച–
പ്രോന്മർദ്ദിയാം കാർമുകം
കൈക്കൊണ്ടിന്നു, ഹരങ്കലെസ്ഥ പരിശേ–
ഷിച്ചുള്ള ബാണങ്ങളാൽ–
പ്പാർത്ഥൻ മൃത്യുവിനേകിവിട്ടു, പടയിൽ-
ഗ്ഗർവ്വാളുമുർവീശരെ: 14

എല്ലാവരും:—എയ്, ഒരു ശബ്ദം:

കാറിൻ പാഴിടിവെട്ടലോ? പൊടികയോ
ശൈലങ്ങളാം വജ്രം പതി–
ച്ചോ?റെബ്ഭീഷണഘോഷമേശ്രുമിടിവാളം
വീണൂഴി വിള്ളുന്നിതോ?
പാരാവാരമുരത്ത കാററിലിളകി–
ത്തുള്ളും തിരച്ചാർത്തിനാൽ-
പ്പാരം മന്ദരകന്ദരങ്ങളെ മുഴ–
ക്കിക്കൊണ്ടിരമ്പുന്നിതോ? 15

13. കിഞ്ചല്ക്കങ്ങൾ = അല്ലികൾ. നിർഭ......സ്യങ്ങൾ = ഭയമില്ലാത്ത രാജാക്കന്മാരുടെ മുഖങ്ങൾ.

14. ഘൃണം = ഞാൺ. സ്വർഗ്ഗാക്രന്ദഹരം = സ്വർഗ്ഗത്തിലെ നിലവിളിയെ നശിപ്പിച്ചത്.

ആവട്ടെ, നമുക്കു നോക്കാം.

(എല്ലാവരും ചുററിനടക്കുന്നു.)

ഒന്നാമൻ:—എയ്, ഇതാ, പാഞ്ചാലിയുടെ തലമുടി തീണ്ടിയതിൽ അരിശം പൂണ്ട മധ്യമപാണ്ഡവനായ ഭീമസേനനും, നൂറു സഹോദരന്മാരെയും കൊന്നതിൽ കുപിതനായ ദുര്യോധനമഹാരാജാവും തമ്മിൽ, കുരുകുലത്തിന്നും യദുകുലത്തിന്നും ഈശ്വരന്മാരായ വ്യാസൻ ബലഭദ്രൻ കൃഷ്ണൻ വിദുരൻ മുതൽപേരുടെ മുമ്പിൽവെച്ചു ഗദായുദ്ധം തുടങ്ങിക്കഴിഞ്ഞു.

രണ്ടാമൻ:—

തങ്കപ്പാറ തൊഴും വൃകോദരമഹാ-
മാറത്തു തല്ലേററു, മീ-
വിൺകുംഭീന്ദ്രകരോഗ്രമാകിയ കുരു-
ക്ഷ്മാപന്റെ തോരം പൊട്ടിയും,
നെഞ്ചിൻവീഥികളിൽസ്ഫുരിച്ചിരുവരും,
ശ്രസൃങ്ങളേല്പിച്ചുയാ-
ലഞ്ചാതിങ്ങുയരുന്ന ദാരുണഗദാ-
സംഘട്ടനപ്രസ്വനം. 16

മൂന്നാമൻ:—ഇതാ, മഹാരാജാവ്

കെല്പേറും വിറയാൽ കിരീടമിളകീ,
ക്രോധാരുണാക്ഷാസ്യനായ്,
നില്പുന്നാൻ കുറുതാക്കിയോരുടലുമായ്-
പ്പൊക്കുന്നു കൈ വീണ്ടുമേ,
തൃക്കയ്യിൽഗ്ഗദയോ, വിരോധിരുധിര-
ച്ചേറാണ്ടു ശോഭിപ്പതു-
ണ്ടു, കൈലാസഗിരിയ്ക്കു മേൽമുടിയിലായ്-
ശ്ശക്രാശനിയ്ക്കൊപ്പമേ. 17

16. വിൺ........രോഗ്രം = ഐരാവതത്തിന്റെ തുമ്പിക്കയ്യുപോലെ കർക്കശം. സംഘട്ടനം = കൂട്ടിമുട്ടൽ.

17. വിരോധിരുധിരം = ശത്രുരക്തം. ശക്രാശനി = ഇന്ദ്രന്റെ വജ്രം.

ഒന്നാമൻ:—ഇതാ, പോർനിണത്തിലാറാടിയ പാണ്ഡവനെ നോക്കു:

ഹാ, മേൽനെററിപിളൎന്നു രക്തമൊഴുകി,-
ത്തോറംകെട്ടു രണ്ടും ചത—
ഞ്ഞാ,മേളിച്ച കൊഴുത്തതാമടർനിണം-
കൊണ്ടീറനാം മാറുമായ്,
വാർ മെത്തുന്ന ഗദാക്ഷതങ്ങളിൽ നിണം
വാൎന്നുല്ലസിയ്ക്കുന്നിതീ-
ബ്ഭീമൻ, പാറകരം കാവിനീരിൽ നനയും
ശ്രീമേരുവെപ്പോലവേ! 18

രണ്ടാമൻ:—

ചാട്ടുന്നു വൻഗദ; തിമത്തലറുന്നു; കൈ പി-
ന്മാററുന്നു; കേടെതിർതൊഴില്ക്കുടനേകിടുന്നു:
ചുററുന്നു നല്ലൊരടവിൽ; പ്രഹരിപ്പു മേന്മേൽ;
മുററും പയററരചനു,ക്കിഹ ഭീമനേറും. 19

മൂന്നാമൻ:— ഇതാ വൃകോദരൻ,

ശിരസി പെരിയ തല്ലേററൂന്ന രക്തത്തിൽ മുങ്ങി-
ദ്ധരണിയിൽ നിപതിപ്പൂ പോരിലെല്ലാമമേയൻ,
ഗിരിസദൃശനി,ടിത്തീ വീണു വെന്തിട്ടു ധാതുൽ-
ക്കരമുരുകിയൊലിയ്ക്കും ഹേമകൂടാദ്രിപോലെ. 20

ഒന്നാമൻ:—ഇതാ, ഊക്കിലടിയേററിട്ടു ദേഹം കുഴഞ്ഞുവീഴുന്ന ഭീമസേനനെ കണ്ടിട്ട്,

സാശ്ചര്യം വ്യാസർ താടിയ്ക്കൊരു വിരൽമുന ചേ-
ത്താനനം പൊക്കി നില്പായ്;

രണ്ടാമൻ:—

മൂർച്ഛിപ്പൂ ധൎമ്മപുത്രന്നവശത; വിദുര-
ന്നശ്രുവാൽക്കൺ നിറഞ്ഞു,

18. ആമേളിച്ച = കൂടിച്ചേൎന്നു. ഗദാക്ഷതം = ഗദയേററുള്ള മുറിവ്.
19. എതിർതൊഴിൽ = മാററാൻെറ പ്രയോഗം. പയററ് = അഭ്യാസം.

മൂന്നാമൻ:—

തൊട്ടു ഗാണ്ഡീവചാപം വിജയനഹഹ; മേ-
ല്പോട്ടു നോക്കുന്നു കൃഷ്ണൻ;

എല്ലാവരും:—

ശിഷ്യസ്നേഹാൽച്ചുഴററുന്നിതു കരിയെ രണം
കണ്ടു നില്ക്കുന്ന രാമൻ. 21

ഒന്നാമൻ:—ഇതാ മഹാരാജാവു

വിഖ്യാസ്ത്രം വിവിധരത്നവിചിത്രചൂഡ
നാത്മാഭിമാനവിനയദ്യുതിസാഹസാഢ്യൻ,
ചൊല്ലുന്നു പുഞ്ചിരിയൊടാ,'ത്തരെ വീരർ പോരിൽ-
ക്കൊല്ലില്ല ഭീമ;ഭയമൊക്കെയകററുകെ'ന്നായ്! 22

രണ്ടാമൻ:—ഇതാ, അപഹസിയ്ക്കപ്പെടുന്ന ഭീമസേനനെ കണ്ടിട്ടു കൃഷ്ണൻ, തൻെറ തുടമേൽ തച്ച് എന്തോ ഒരടയാളം കാണിച്ചുകൊടുക്കുന്നു.

മൂന്നാമൻ:—ഇതാ, അടയാളം കണ്ടിട്ട് ആശ്വസിച്ച വായുപുത്രൻ,

ബദ്ധഭ്രൂകുടി, നെററിവേപ്പൊരു കര-
ത്താലേ തുടച്ചും,ഗദോ-
ച്ചിത്രശ്രീഗദ ഘോരവക്രതനിരുകൈ-
കൊണ്ടും പിടിച്ചങ്ങിനെ,
പുത്രൻതന്നഴൽ കണ്ടു കാററരുളിയോ-
രൂക്കൊന്നു പോലാത്തുകൊ-
ണ്ടു,ദൃൽസിംഹവൃഷേക്ഷണൻ പുനരെഴു-
ന്നേല്ക്കുന്നു പൃത്ഥ്വീതലാൽ. 23

21. മൂർച്ഛിപ്പു = എറിവരുന്നു. കരി = കലപ്പ.

23. അംഗ......ഗദ = അംഗദം (മേല്പോള എന്നൎത്ഥം) കൊണ്ടു വിവിധവൎണ്ണമായ ഗദ. അരുളിയ = കല്പിച്ചുകൊടുത്ത. പുനഃ = വീണ്ടും. പൃത്ഥ്വീതലാൽ = നിലത്തുനിന്ന്.

ഒന്നാമൻ:—അല്ലാ, രണ്ടാമതും തുടങ്ങി, ഗദായുദ്ധം. ഇതാ,

ഉള്ളംകൈകൾ നിലത്തുരച്ചു,ഥ ഭുജം
രണ്ടും വെട്ടപ്പായുഴി—
ഞ്ഞു,ള്ളിൽ ക്രോധമൊടാത്തു, വിക്രമബലാൽ—
ച്ചുണ്ടും കടിച്ചഞ്ജസാ,
ധർമ്മത്തിൻഘൃണ പോർനടപ്പിവ വെടി-
ഞ്ഞാ,ശ്ശൌരിതൻ സംജ്ഞയാ-
ലമ്മട്ടേ ഗദ കൌരവൻെറ തുടമേൽ-
പ്പായിച്ചു പാണ്ഡ്വാത്മജൻ. 24

എല്ലാവരും:—അയ്യോ, കഷ്ടം, മഹാരാജാവു വീണുപോയി.

മൂന്നാമൻ:—ഇതാ, സർവാംഗം ചോരയൊലിച്ചുകൊണ്ടു, കുരു വീണതു കണ്ടിട്ടു വ്യാസഭഗവാൻ ആകാശത്തേയ്ക്കുപൊങ്ങി.

രണ്ടാമൻ:—

മത്താൽദ്ദൃഷ്ടിമയക്കമൊന്നു ഹലി കൺ
ചിമ്മീ; കുരുക്ഷ്മാപനെ--
ച്ചൊല്ലി ക്രോധമൊടക്ഷി ചീമ്മിമരുവും
താലാങ്കനെക്കാൺകയാൽ
പിന്മാററുന്നു പൃഥാതനൂജർ സഭയം
വ്യാസൻെറയാംഗ്യത്തിനാൽ;--
കണ്ണൻ കൈക്കു പിടിച്ചു വായുസുതനെ-
ക്കൈക്കുട്ടിലാക്കി ദ്രുതം. 25

ഒന്നാമൻ:—എയ് ഇതാ, അമർഷത്താൽ കണ്ണു തുറന്നു ഭഗവാൻ ബലഭദ്രൻ, ഭീമസേനനെ അകററുന്നതു നോക്കിക്കൊണ്ടു് ഇങ്ങോട്ടെഴുന്നള്ളുന്നു. ഇദ്ദേഹം,

24. ധർമ്മത്തിൻഘൃണ = ധർമ്മവിചാരത്താലുള്ള ജുഗുപ്സ. പോർനടപ്പ് = യുദ്ധമര്യാദ.

25. മത്ത് = മദ്യലഹരി. ഹലി = ബലരാമൻ. ആംഗ്യം = സംജ്ഞ (കൈകൊണ്ടു കാണിയ്ക്കൽ)

ഭംഗിയാന്ന കിരീടമാടി, വിടന്ന ക--
ണ്ണരിശത്തിനാൽ--
ച്ചെങ്ങിയും, വരിവണ്ട കൊത്തിയ മാലയി--
ത്തിരി! കേററിയും
മിന്നിടുന്നിതഴിഞ്ഞു തൂങ്ങിയ നീലമൈ--
ത്തുകിൽ താങ്ങിയും,
മന്നിതിൽപ്പരിവേഷമോടുമണഞ്ഞ വെ--
ണ്മതി പോലവേ.

രണ്ടാമൻ:— എന്നാൽ വരുവിൻ: നമുക്കും മഹാരാജാവിന്റെ അടുക്കലേയ്ക്കു പോവുക.

രണ്ടുപേരും:— ഓ, കൊള്ളാം. (എല്ലാവരും പോയി)

വിഷ്കംഭം കഴിഞ്ഞു.

(അനന്തരം ബലദേവൻ പ്രവേശിക്കുന്നു)

ബലദേവൻ:— ഹേ, ഹേ, രാജാക്കന്മാരേ, ഇതു ശരിയായില്ല.

അരാതിബലകാലനാം മമ കല--
പ്പയെത്തള്ളിയും,
രണച്ചതിയുമെന്നെയും മദവശാൽ
ഗണിക്കാതെയും
സുയോധനനെയിന്നവൻ, ഗദ തുട-
ക്കുമേൽ വീഴ്ത്തിയി-
ട്ടടർത്തലയിൽ വീഴ്ത്തിനാൻ, കുലവിനീ--
തിയോടൊപ്പമേ! 27

അല്ലേ ദുര്യോധന, കുറച്ചുനേരം പ്രാണനെ നിൎത്തുക.

26. ചെങ്ങിയും = ചെമന്നും. താങ്ങിയും = പിടിച്ചും.
27. അരാതിബലം = ശത്രുസൈന്യം. കുലവിനീതി = വംശധൎമ്മം.

വാച്ചും ദൈത്യവ്രജത്തിൻ പുരമതിലു പൊളി-
ച്ചുന്നതായ്,സ്സൂര്യപുത്രീ-
നീക്കാശാനായ,രാതിപ്പടയുടെയൊരുയിർ-
പ്പൂജ കൈക്കൊൾവതായി,
സൌഭോച്ഛിഷ്ടാസ്യമാമെൻ കരിയടവിലെട്ട-
ത്ത,സ്രഘർമ്മോദകച്ചേ-
റോലും വിസ്തീർണ്ണഭീമോരസി വയലുഴത്തും
വേല സാധിപ്പനിപ്പോൾ! 28

(അണിയറയിൽ)

ഭഗവാൻ ഹലായുധൻ പ്രസാദിക്കേണമേ,
പ്രസാദിക്കേണമേ!

ബലദേവൻ:—ഈ നിലയായിട്ടും, സാധു ദുര്യോധനൻ എന്നെ അനുഗമിക്കുന്നു. ഇയ്യാൾ,

പോരിൻചന്ദനമാർദ്രരക്തമുടലിൽ-
പ്പൂശി,ക്കിശോരോപമം
പാർമേൽ നീന്തി രജസ്സിനാൽ ഭുജ ചുക-
ന്നോനായ് ലസിക്കുന്നിതേ,
പീയൂഷോന്മഥനം കഴിഞ്ഞഗവരാൽ
ദേവാസുരന്മാരഴി-
ച്ചിട്ടിട്ടാഴിയിൽ വാട്ടമോട്ടമിഴയു-
ന്നാ വാസുകിക്കൊപ്പമേ. 29

(പിന്നെ തുട രണ്ടും ചതഞ്ഞ ദുര്യോധനൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

28. നീക്ക് ആശാൻ = കാളിന്ദീജലത്തെ ചൊല്പടിക്കൊഴുകിച്ചത്. സൌഭോച്ഛിഷ്ടാസ്യം = സാലപന്റെ വിമാനം തൊട്ടിട്ട് എച്ചിലായ മുഖത്തോടുകൂടിയത്. അസ്രം = രക്തം. ഘർമ്മോദകം = വിയർപ്പ്. വിസ്തീ... ......രസി = വിരിവുള്ളതായ ഭീമന്റെ മാറിൽ.

29. കിശോരോപമം = കുട്ടിയെപ്പോലെ. രജസ്സ് = പൊടി. ഭുജ = കൈ. അഗവരാൽ = മന്ദരപർവതത്തിൽനിന്ന്.

ദുര്യോധനൻ:—ഹാ, ഇതാ,

അനിലജൻ ഗദയാലതിർ വിട്ടടി—
ച്ചതുവശാൽത്തുട പൊട്ടി ഞെരിഞ്ഞുപോയ്
ധരയിൽ നീന്തുകയായി ഭുജങ്ങളാൽ,-
പ്പകുതിമെയ്യിൽ മരിച്ചുകഴിഞ്ഞ ഞാൻ! 30

ഭഗവാൻ ഹലായുധൻ പ്രസാദിക്കേണമേ: പ്രസാദിക്കേണമേ:

പാരിന്മേൽ വീണവനുടെ ശിര-
സ്സൊന്നിതാ, വീണു നിങ്കാൽ-
ത്താരിൽ; ക്രോധം വെടിയുകിവിട-
ന്നാദ്യ: മക്കുട്ടർ മുററും
ജീവിക്കട്ടേ കുരുകുലനിവാ-
പാംബുവാഹങ്ങളായ്ത്താൻ!
വൈരംതാനും കലഹകഥയും
ഞങ്ങളും തീൎന്നുവല്ലോ! 31

ബലദേവൻ:—ദുര്യോധന, കുറച്ചുനേരം പ്രാണനെ നിൎത്തുക.

ദുര്യോധനൻ:—ഇവിടുന്നെന്തു ചെയ്യാനാണ് ഭാവിക്കുന്നത്?

ബലദേവൻ:—കേട്ടുകൊൾക:

സീരം നേക്കൊഞ്ഞുലച്ചിട്ടതിനുടെ തലയാൽ
മൈകളിൽച്ചാലു കീറി,—
പ്പാരം തോൾക്കെട്ടു മാൎത്തട്ടിതുകളെ മുസലം
കൊണ്ടു തല്ലിപ്പിളൎത്തി,
തേരശ്വേഭങ്ങളോടൊത്തടരിലവമഥി—
ച്ചിട്ടു കുന്തീതനൂജ—
ന്മാരെ സ്വർല്ലോകയാത്രയ്ക്കെഴുമനുചരരാ-
യേകിവിട്ടീടുവൻ തേ! 32

ദുര്യോധനൻ:—അരുതേ, അരുതേ,

31. കുരു......ഹങ്ങൾ = മരിച്ചുപോയ കുരുവംശക്കാൎക്ക് ഉദകം നല്കാനുള്ള മേഘങ്ങൾ.

ഭീമൻ പ്രതിജ്ഞ സാധിച്ചു;
വിണ്ണേറീ നൂറു സോദരർ;
ഞാനീ മട്ടിലുമായ് രാമ,
പോരിനാൽ ഫലമെന്തിനി? 33

ബലദേവൻ:—എൻെറ മുമ്പിൽ വെച്ച് അങ്ങയെ ചതിച്ചവല്ലോ എന്നാണ്, എനിയ്ക്കു ദ്വേഷ്യം,

ദുര്യോധനൻ:—എന്നെ ചതിച്ചു എന്നാണോ ഇവിടുന്നു വിചാരിയ്ക്കുന്നത്?

ബലദേവൻ:—എന്തു സംശയം?

ദുര്യോധനൻ:—അഹോ, എൻെറ പ്രാണന്നു വില കിട്ടി. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ,

ആ ലാക്ഷപ്പുര വെന്ത നാശം കരുതലാൽ,
സംരക്ഷ സാധിച്ചവൻ,
കൈലാസേശഗൃഹാഹവത്തിലചല-
ക്കല്ലേറു പുല്ലാക്കിയോൻ,
ക്രവ്യാദേശഹിഡിംബജീവിതഹരൻ,
ഭീമൻ ചതിച്ചാണെന്നി-
യ്ക്കേവം തോൽവി പിണച്ചതെങ്കിലിഹ തോ-
ററിട്ടില്ല താലാങ്ക, ഞാൻ! 34

ബലദേവൻ:—ഭീമസേനൻ അങ്ങയെ യുദ്ധത്തിൽ ചതിച്ചിട്ടു ജീവിച്ചിരിയ്ക്കുണമെന്നോ?

ദുര്യോധനൻ:—ഭീമസേനനാണോ എന്നെ ചതിച്ചത്?

ബലദേവൻ:—പിന്നെയാരാണ്, അങ്ങയെ ഈ നിലയിലാക്കിയത്?

ദുര്യോധനൻ:—കേട്ടുകൊൾക:

ആരന്നാപ്പാരിജാതം സുരപതിയുടെയ-
ന്തസ്സൊടൊത്താഹരിച്ചു:

34. ലാക്ഷപ്പുര—അരക്കില്ലം. കൈലാസേശൻ = വൈശ്രവണൻ.

നേരമ്പോക്കായുറങ്ങീ കടലിനടിയിലാ–
രായിരം ദിവ്യവഷം;
നേരായ്പ്പോരാട്ടമെന്നെജ്ജഗദഭിമതനാ–
യീട്ടമദ്ദേഹമത്രേ,
സ്വൈരം ഭീമൻെറയത്യുല്ക്കടഗദയിലണ-
ഞ്ഞന്തകന്നേകിവിട്ടൂ! 35

(അണിയറയിൽ)

മാറിനില്പിൻ, ആയ്യന്മാരേ, മാറിനില്പിൻ!

ബലദേവൻ:— (നോക്കിയിട്ട്) ഏയ്, ഇതാ, അത്രഭവാൻ ധൃതരാഷ്ട്രൻ ഗാന്ധാരിയോടും അന്തഃപുരസ്ത്രീകളോടുംകൂടി, ദുർജ്ജയൻ കാണിയ്ക്കുന്ന വഴിയിലൂടെ, ദുഃഖപയ്യാകുലനായി ഇങ്ങോട്ടു വരുന്നു. ഇദ്ദേഹം,

കൺ മക്കരം നൂറിൽ വിഭജിച്ചവനാ,ത്തദപ്പൻ;
പൊൻതൂണൊളിപ്രസൃതബാഹു, സമഗ്രവീയ്യൻ;
സ്വർഗ്ഗേശനായിവരുമെന്ന ഭയത്തിനാലോ
സൃഷ്ടിച്ചു പാഴ്കുരുടനായ്,സ്സുരരിപ്പുമാനെ! 36

(അനന്തരം ധൃതരാഷ്ട്രനും ഗാന്ധാരിയും രണ്ടു രാജ്ഞിമാരും ദുർജ്ജയനും പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു)

ധൃതരാഷ്ട്രൻ:—മകനേ നീ എവിടെയാണ്?

ഗാന്ധാരി:—മകനേ, നീ എവിടെയാണ്?

രാജ്ഞിമാർ:—മഹാരാജാവേ, ഇവിടുന്ന് എവിടെയാണ്?

ധൃതരാഷ്ട്രൻ:— ഹാ കഷ്ടം,

ഉണ്ണിയെപ്പോരിൽ വഞ്ചിച്ചു
കൊന്നതായിഹ കേശക്കയാൽ
അന്തർബാഷ്പാക്ഷമായ് വീണ്ടു–
മന്ധമായ,ന്ധമെന്മുഖം! 37

36. പ്രസൃതം = നീണ്ടുകിടക്കുന്ന

ഗാന്ധാരി, നീ ജീവിച്ചിരിയ്ക്കുന്നുണ്ടോ?

ഗാന്ധാരി:—ഭാഗ്യം കെട്ട ഞാൻ ജീവിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു.

രാജ്ഞിമാർ:—മഹാരാജാവേ, മഹാരാജാവേ!

ദുര്യോധനൻ:—ഹാ, കഷ്ടം, എൻെറ സ്ത്രീകൾക്കും കരയേണ്ടി വന്നുവല്ലോ!

മല്ലാടറിഞ്ഞീല; ഗദപ്രഹാര-
നോവിപ്പൊഴാണേല്പതു നിർഭരം ഞാൻ
അണഞ്ഞുവല്ലോ മുടി മൂടിടാതെ-
ന്നന്തഃപുരസ്ത്രീകളടക്കളത്തിൽ! 38

ധൃതരാഷ്ട്രൻ;—ഗാന്ധാരി, ദുര്യോധനൻ എന്ന കുലാഭിമാനിയെ കാണ്മാനുണ്ടോ?

ഗാന്ധാരി:—മഹാരാജാവേ, കാണ്മാനില്ല.

ധൃതരാഷ്ട്രൻ:—കാണ്മാനില്ലെന്നോ? ഇതാണ് എൻെറ അവസ്ഥ. അന്വേഷിയ്ക്കേണ്ട കാലത്തു മകനെ കാണുന്നില്ലല്ലോ. ഹാ, ദുർവിധേ,

പോരിൽപ്പരോന്മഥനർ മാനഗുണോജ്ജ്വലന്മാർ
ധീരാഗ്ര്യർ വീരസുതരാക്കളവായി നൂറാൾ;
ആ മാനിയായ ധൃതരാഷ്ട്രനു,മുണ്ണി മന്നിൽ-
ത്തുകും തിലോദകമൊരിയ്ക്കൽ നുകൻറുകൂടേ? 39

ഗാന്ധാരി:— ഉണ്ണി, സുയോജന, എന്നോടു മറുപടി പറയു: പുത്രന്മാർ നൂറുപേരും കഴിഞ്ഞുപോയതിനാൽ സങ്കടപ്പെട്ടുന്ന ഭാഗ്യം കെട്ട മഹാരാജാവിനെയും ആശ്വസിപ്പിയ്ക്കു.

ബലദേവൻ:— എയ്, ഇതാ, തത്രഭവതി ഗാന്ധാരി,

തൻപുത്രപൌത്രവദനങ്ങളിലാസ്ഥ വിട്ടു,
ദുര്യോധനാസ്തമയശോകവിധേയയായി,

39 പരോന്മഥനർ = വൈരികളെ മർദ്ദിക്കുന്നവർ.
തിലോദകം = എള്ളോടുകൂടിയ വെള്ളം.

കണ്ണീരുകൊണ്ടിഹ പതിവ്രതചിഹ്നമായ
'കൺമൂടുചേല'യധുനാ സതതം നനപ്പൂ. 40

ധൃതരാഷ്ട്രർ:—മകനേ, ദുര്യോധന, പതിനെട്ട് അക്ഷൗഹിണിയുടെ മഹാരാജാവേ, നീ എവിടെയാണ്?

ദുര്യോധനൻ:—ഇന്നാണ് ഞാൻ മഹാരാജാവായത്!

ധൃതരാഷ്ട്രർ:—പുത്രശതജ്യേഷ്ഠ, എന്നോടു മറുപടി പറയൂ.

ദുര്യോധനൻ:—മററു വൃത്താന്തത്തെക്കുറിച്ചു പറയാം. ഈ സംസാരത്തിൽ എനിയ്ക്കു് ലജ്ജയുണ്ട്,

ധൃതരാഷ്ട്രർ:—വരൂ മകനേ, എന്നെ അഭിവാദ്യം ചെയ്യുക.

ദുര്യോധനൻ:—ഇതാ, ഇതാ, ഞാൻ വരുന്നു. (എഴുന്നേല്പാൻ ഭാവിച്ചു വീഴുന്നു) ഹാ, ഇതെനിയ്ക്കു രണ്ടാമത്തെ അടിയായി. കഷ്ടമേ,

ഗദാനിപാതയുദ്ധത്തിൽ—
ക്കവെന്നിതു വൃകോദരൻ
ഇന്നെൻ തുടകളോടൊന്നി—
ച്ചച്ഛൻതൻ കാൽവണങ്ങലും! 41

ഗാന്ധാരി:—കുഞ്ഞുങ്ങളേ, ഇതിലേ.

രാജ്ഞിമാർ:—അമ്മേ, ഇതാ ഞങ്ങൾ.

ഗാന്ധാരി:—ഭർത്താവിനെ തിരഞ്ഞുനോക്കുവിൻ.

രാജ്ഞിമാർ:—ഭാഗ്യം കെട്ട ഞങ്ങൾ പോകാം.

ധൃതരാഷ്ട്രർ:—ആരാണിത്, എൻെറ വസ്ത്രത്തുമ്പുപിടിച്ചു വഴി കാണിയ്ക്കുന്നത്?

ദുർജ്ജയൻ:—മുത്തച്ഛാ, ഞാൻ ദുർജ്ജയൻ.

ധൃതരാഷ്ട്രർ:—പൌത്ര, ദുർജ്ജയ, അച്ഛനെ അന്വേഷിയ്ക്കൂ.

ദുർജ്ജയൻ:—ഞാൻ ക്ഷീണിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു.

40. വിധേയ = അടിമപ്പെട്ടവൾ. ഭർത്താവിനെപ്പോലെ കൺകാഴ്ചയില്ലാതാവാൻ, ഗാന്ധാരി എപ്പോഴും വസ്ത്രംകൊണ്ടു കണ്ണുകൾ കെട്ടിയിരുന്നപ്പോൾ; ഇതാണ്. 'പതിവ്രതാചിഹ്നമായ കൺമൂടുചേല.'

ധൃതരാഷ്ട്രൻ:—ചെല്ലു, അച്ഛൻെറ മടിയിൽ വിശ്രമിക്കാം.

ദുർജ്ജയൻ:—മുത്തച്ഛാ, ഞാൻ പോകാം. (അടുത്തു ചെന്നിട്ട്) അച്ഛാ, ഇവിടുന്ന് എവിടെയാണ്?

ദുര്യോധനൻ:—അല്ലാ, ഇവനും വന്നിട്ടുണ്ടോ? എല്ലാററിലുമധികം, മനസ്സിലുള്ള പുത്രസ്നേഹമാണ്, എന്നെ ചുട്ടെരിക്കുന്നത്. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ,

ദുഃഖം കാണാതെ പതിവാ-
യെന്നങ്കത്തിൽശ്ശയിച്ചവൻ,
ദുജ്ജയൻ ജിതനാമെന്നെ-
ക്കണ്ടിട്ടെന്തൊന്നു ചൊല്ലിടും? 42

ദുജ്ജയൻ:—ഇതാ, മഹാരാജാവു നിലത്തു കിടക്കുന്നു.

ദുര്യോധനൻ:—മകനേ, എന്തേ പോന്നത്?

ദുജ്ജയൻ:—അച്ഛൻ വരാൻ വൈകിയതുകൊണ്ട്.

ദുര്യോധനൻ:—ആവു! ഈ നിലയിൽ, പുത്രസ്നേഹം മനസ്സിനെ ചുട്ടെരിക്കുന്നു.

ദുർജ്ജയൻ:—ഞാൻ അച്ഛൻെറ മടിയിൽ കേറിയിരിക്കട്ടെ!

(മടിയിൽ കേറുന്നു)

ദുര്യോധനൻ:—(തടുത്തിട്ട്) ദുർജ്ജയ, ദുർജ്ജയ,—ഹാ കഷ്ടം

കരളിൽക്കുളിരേകുമാരെനി-
ക്കൊരു നേത്രോത്സവമായിരുന്നുവോ,
പരമാപ്പുതുതിങ്കളാം താനിതാ,
എരിതീയ്യായിതു കാലവൈഭവാൽ! 43

ദുർജ്ജയൻ:—എന്താണ്, മടിയിലിരിക്കാൻ സമ്മതിക്കാത്തത്?

ദുര്യോധനൻ:—

ശീലിച്ചതു വെടിഞ്ഞുണ്ണി,
വല്ലേടത്തുമിരിക്കു നീ:
ഇന്നു തൊട്ടു നിനക്കില്ലീ
മുന്നം വാണൊരിരിപ്പിടം! 44

ദുർജ്ജയൻ;—മഹാരാജാവ് എവിടെയ്ക്കാണ് എഴുന്നെള്ളുന്നത്?

ദുര്യോധനൻ:—ഞാൻ, അനുജന്മാർ നൂറുപേരും പോയേടത്തെയ്ക്കു പോകയാണ്.

ദുർജ്ജയൻ:—എന്നെയും അങ്ങോട്ടു കൊണ്ടുപോകണം,

ദുര്യോധനൻ:—മകനേ, ചെന്നു ഭീമസേനനോടു പറയൂ.

ദുർജ്ജയൻ:—മഹാരാജാവേ, വരൂ. ഇവിടത്തെ അന്വേഷിയ്ക്കുന്നുണ്ട്.

ദുര്യോധനൻ;—മകനേ, ആര്?

ദുർജ്ജയൻ:—മുത്തശ്ശിയും, മുത്തച്ഛനും, എല്ലാ അന്തഃപുരസ്ത്രീകളും.

ദുര്യോധനൻ:—ഉണ്ണി, പൊയ്ക്കോക; എനിയ്ക്കു നടപ്പാൻ വയ്യ.

ദുർജ്ജയൻ:—അച്ഛനെ ഞാൻ കൊണ്ടുപോകാം.

ദുര്യോധനൻ:—മകനേ, നീ കുട്ടിയാണല്ലോ.

ദുർജ്ജയൻ:— (ചുററിനടന്ന്) മുത്തച്ഛ, ഇതാ, മഹാരാജാവ്.

രാജ്ഞിമാർ:—ഹാ, ഹാ, മഹാരാജാവ്!

ധൃതരാഷ്ട്രൻ:—മഹാരാജാവെവിടെ?

ഗാന്ധാരി:—എന്റെ മകൻ എവിടെ?

ദുർജ്ജയൻ:—ഇതാ, മഹാരാജാവു നിലത്തു കിടക്കുന്നു.

ധൃതരാഷ്ട്രൻ:—ഹാ കഷ്ടം! ഇതാണോ മഹാരാജാവ്?

പൊൻതൂണിനോളം വലുതായിരുന്ന
ലോകൈകരാജേശ്വരനാമവൻ മേ
വൻകോട്ടവാതിൽത്തഴുതിന്റെ പാതി
വലുപ്പമാർന്നൂഴിയിൽ വീണു പാവം! 45

ഗാന്ധാരി:—കുഞ്ഞേ, സുയോധന, നീ ക്ഷീണിച്ചിരിയ്ക്കുന്നോ?

ദുര്യോധനൻ:—ഇവിടുത്തെ മകനാണല്ലോ ഞാൻ.

ധൃതരാഷ്ട്രൻ:—ഇതാരാണ്?

ഗാന്ധാരി:—മഹാരാജാവേ, ധീരപുത്രന്മാരെ തന്ന ഞാൻ.

ദുര്യോധനൻ:—ഞാൻ ഇപ്പോഴ് ജനിച്ചതായി തോന്നുന്നു. അച്ഛ, ഇനി വ്യസനിച്ചിട്ടു ഫലമെന്താണ്?

ധൃതരാഷ്ട്രൻ:—മകനേ, എങ്ങിനെ വ്യസനിയ്ക്കാതിരിയ്ക്കും?

ബലവീര്യകൃതാവലേപർ, യുദ്ധ–
ക്രതുവിൽദ്ദീക്ഷിതർ, മുൻനശിച്ചപോഭയാർ,
തവ സോദരർ, നീയൊരാം മൃതിപ്പെ-
ട്ടതിലത്രേ മൃതിയേററു നൂറുപേരും! 46

(വീഴുന്നു)

ദുര്യോധനൻ:—അയ്യോ, അവിടുന്നു വീണുപോയല്ലോ. അച്ഛാ, അമ്മയെ ആശ്വസിപ്പിയ്ക്കണേ!

ധൃതരാഷ്ട്രൻ:—മകനേ, എന്തു പറഞ്ഞ് ആശ്വസിപ്പിയ്ക്കേണ്ടു?

ദുര്യോധനൻ:—യുദ്ധത്തിൽ പിന്മാറാതെ കൊലപ്പെട്ടു എന്ന്. അച്ഛു, ദുഃഖമടക്കി എന്നെ അനുഗ്രഹിച്ചാലും.

ദീപ്താഗ്നിയെക്കൂടി നിനച്ചിടാതെ, നിൻ–
തൃക്കാല്ക്കൽ മാത്രം തലതാഴ്ത്തിവന്ന ഞാൻ,
സഞ്ജാതനായേതൊരു മാനമോടുമൊ-
ത്താ, മാനമോടേ സുരനാടു പൂകുവൻ! 47

ധൃതരാഷ്ട്രൻ:—

ജീവിച്ചിരിപ്പാൻ കൊതിയററ വൃദ്ധ-
നായി, പ്രകൃത്യന്ധനുമാകുമെങ്കൽ
കരാംക്കനം നീക്കി മൃതിന്നു കോരി-
ക്കയത്തിടുന്നൂ കടുപുത്രദുഃഖം. 48

ബലദേവൻ:—അയ്യോ, കഷ്ടം.

ആളാകുന്നീല ഞാൻ, തീരെ–
ദ്ദുര്യോധനനിരാശനായ്
ജാത്യന്ധനാമിദ്ദേഹത്തോ–
ടെന്നെച്ചെന്നറിയിയ്ക്കുവാൻ! 49

48. കരൾക്കനം = ധൈര്യം.

ദുര്യോധനൻ;—ഞാൻ അമ്മയോടുണൎത്തിയ്ക്കുന്നു.

ഗാന്ധാരി:—മകനേ, പറയൂ.

ദുര്യോധനൻ:—

കുമ്പിട്ടു ചൊല്ലാം: പുണ്യം ഞാൻ
ചെയ്തിട്ടുണ്ടെന്നിരിയ്ക്കിലോ,
മറുജന്മത്തിലുമെനി-
യ്ക്കമ്മയാകിവിടുന്നു താൻ! 50

ഗാന്ധാരി:—എന്റെ ആഗ്രഹമാണ് നീ പറഞ്ഞത്.

ദുര്യോധനൻ:—മാളവി, നീയും കേരംക്കുക:

ഈയെൻകോട്ടാഞ്ഞെരമ്പാഹവസമയഗദ-
ത്തല്ലിനാൽ വിണ്ടിരിപ്പൂ;
മാറിൽത്തുമുത്തുമാലയ്ക്കിടമപഗതമായ്
പോർനിണപ്പൊങ്ങൽമൂലം;
കാൺകീമിന്നും ക്ഷതപ്പൊൻചുമൽവളകളണി-
ക്കൈകരം: പിന്നോട്ടൊഴിയ്ക്കാ-
തല്ലോ പോരിൽക്കൊലപ്പെട്ടതു പതി; കരയാ-
നെന്തിതിൽ ക്ഷത്രിയേ, നീ? 51

മാളവി:—ബാലയും സഹധൎമ്മചാരിണിയുമായ എനിയ്ക്കു കരച്ചിൽ വന്നുപോകുന്നു.

ദുര്യോധനൻ:—പൌരവി, നീയും കേട്ടുകൊരംക:

നാനാഭീഷ്ടമഖങ്ങരം ചെയ്തു ശരിയായ്,
ബന്ധുക്കളെത്താങ്ങിനേൻ;
വാണേൻ വൈരിനിരയ്ക്കു മീതെ; വളരെ
ക്ഷേമം ശ്രിതൎക്കേകിനേൻ;

51. കോട്ടാഞ്ഞെരമ്പ് = ഭ്രുകുടി. അപഗതമായ് = ഇല്ലാതായി. ക്ഷത.........ളകൾ = മുറിവുകളാകുന്ന സ്വൎണ്ണാംഗദങ്ങൾ.

ഞാനേററീ യുധി പത്തുമെട്ടുമവനീ-
ശാക്ഷൌഹിണിയ്ക്കല്ലലെ;-ൻ-
മാനം മാനിനി, കണ്ട നീ—കരയുകി-
ല്ലേതാദൃശസ്ത്രീജനം. 52

പൌരവി:—'ഉടന്തടി ചാടുവാൻ' ഉറച്ചിരിയ്ക്കുന്ന ഞാൻ കരയുകയില്ല.

ദുര്യോധനൻ:—ദുർജ്ജയ, നീയും, കേട്ടുകൊൾക:

ധൃതരാഷ്ട്രൻ:—എന്താണാവോ പറയാൻ തുടങ്ങുന്നത്?

ഗാന്ധാരി:—ഞാനും അതുതന്നെയാണ് ആലോചിയ്ക്കുന്നത്.

ദുര്യോധനൻ:—പാണ്ഡവന്മാരെ എന്നെ എന്നപോലെ ശുശ്രൂഷിയ്ക്കണം, അമ്മ കുന്തീദേവി പറയുന്നതുപോലെ നടക്കണം. അഭിമന്യുവിൻെറ അമ്മ, ദ്രൌപതി എന്നിവരെ അമ്മയെപ്പോലെ ആദരിയ്ക്കണം. നോക്കു മകനേ,

ഭൂരിശ്രീയഭിമാനദീപ്തമതിയാ-
മെൻതാതദുര്യോധനൻ
നേരിട്ടേ യുധി,തുല്യനാൽ നിഹതനാ-
യെന്ന,ല്ലൽ നീ കൈവിടൂ;
ചാരേ ധർമ്മസുതൻെറ നൂൽവളയണി-
ക്കൈ തൊട്ടു നിന്നിട്ടുതാൻ
നീരേകേണമെനിയ്ക്കു പാണ്ഡവരുമായ്-
പ്പേർ ചൊല്ലി നീർത്തുമ്പൊൾ നീ. 53

ബലഭദ്രൻ:—ഹാ, വൈരം പശ്ചാത്താപമായി പരിണമിച്ചു. ഏയ്, ഒരു ശബ്ദം.

52. ശ്രിതർ = ആശ്രയിച്ചവർ. നീ എന്നതിന്നു ശേഷം 'കരയരുത്' എന്ന പദം അദ്ധ്യാഹരിയ്ക്കണം: ഏതാ.........ജനം = ഇത്തരത്തിലുള്ള പുരുഷന്മാരുടെ സ്ത്രീകൾ.

53. എന്ന് = എന്നു വിചാരിച്ച്. നൂൽവള = ശേഷക്രിയയ്ക്കു കയ്യിന്മേൽ കെട്ടുന്ന നൂൽക്കാപ്പ്. പേർ ചൊല്ലി നീർത്തുമ്പൊൾ = പുരോഹിതൻ പേർ പറഞ്ഞ ഉടനെ.

പടയുടെ പടഹക്കൊട്ടററു നിശ്ശബ്ദമായ-
ക്കുടകണകവചച്ചാത്താലവട്ടങ്ങരം ചിന്നി,
ഭടരഥകരർ കൊല്ലപ്പെട്ടതാമിസ്ഥലത്താ-
രുടെ ചിലയൊലി കാകോൽഭ്രാന്തമാക്കുന്നു വാനം? 54

(അണിയറയിൽ)

കോദണ്ഡി ദുര്യോധനനൊത്ത പോർമുഖം
യാതൊന്നു പുക്കേന;-തുതന്നെ വീണ്ടുമേ
പൂകട്ടെ,യദ്ധ്വര്യു പിരിഞ്ഞിടാതെഴും
വൃത്താശ്വമേധത്തിനെയെന്ന പോലെ ഞാൻ. 55

ബലദേവൻ:—ഏയ്, ഇതാ, ഗുരുപുത്രൻ അശ്വത്ഥാമാവ് ഇങ്ങോട്ടു വരുന്നു. ഇദ്ദേഹം,

ശുവെള്ളത്താരിതളെതിർവിശാ-
ലാക്ഷിയുഗ്മത്തൊടും ശ്രീ--
താവും പൊൻതുൺവടിവിൽ നെടുതായ്-
ത്തുങ്ങിടും കൈകളോടും,
കൈവില്ലുഗ്രം ചുണയൊടു വലി-
ച്ചിങ്ങു ശോഭിച്ചിടുന്നു;
കാർവില്ലേന്തും കൊടുമുടിയുമായ്--
ത്തീ പെടും മേരുപോലെ. 56

(പിന്നെ അശ്വത്ഥാമാവ് പ്രവേശിക്കുന്നു.)

അശ്വത്ഥാമാവ്:—ഹേ, ഹേ, പോരിന്നൊരുങ്ങിയ ഇരുസൈന്യമാകുന്ന രണ്ടു സമുദ്രം ഒന്നിച്ചുചേൎന്നതിൽ ഉയൎന്നുവന്ന ആയുധങ്ങളാകുന്ന മുതലകളാൽ കൃത്തശരീരരായി, സ്വല്പം മാത്രം അവശേഷിച്ചവരായി, വീർപ്പു തീരെ അടങ്ങിയിട്ടില്ലാത്തവരായ പടയാളി രാജാക്കന്മാരേ, നിങ്ങരം കേരംക്കുവിൻ, കേരംക്കുവിൻ:

54. രഥകരർ = സൂതന്മാർ. ചിലയൊലി = വില്ലൊച്ച. കാകോൽഭ്രാന്തം = കാക്കകൾ അമ്പരന്നു പറക്കുന്നത്.

55. വൃത്താശ്വമേധം = അവസാനിച്ച അശ്വമേധം.

തുട ചതിയിൽ ഞെരിയ്ക്കപ്പെട്ട കൌരവ്യരാട്ട--
ല്ല;ഫലശിഥിലശസ്ത്രൻ സൂതജന്മാവുമല്ല;
വിജയമടരിൽ വീക്ഷിപ്പാനിതാ, നിന്നിടുന്നൂ
ത്വരയൊടു കണ കൈക്കൊണ്ടേകനായ് ദ്രൌണിയാം
ഞാൻ! 57

എനിയ്ക്കു വിജയശ്ലാഘകൊണ്ടും ലാഭമില്ലാത്തതായ ഈ യുദ്ധംകൊണ്ടെന്താണ്? (ചുററിനടന്നിട്ട്) ഛേ, ഛേ, ഞാൻ അച്ഛന്നു ശേഷക്രിയ ചെയ്യുന്നതിൽ ഏർപ്പെട്ടിരിയ്ക്കെ, കുരുതിലകനായ ദുര്യോധനനെ വഞ്ചിച്ചുകളഞ്ഞു! ഇത് ആർ വിശ്വസിയ്ക്കും? എന്തെന്നാൽ,

തേരാനപ്പുറമേറിയിട്ടു പതിനൊ-
ന്നക്ഷൌഹിണീഭൂപരി-
ഢ്ഢാർതൻ കല്പന കാത്തു കാർമ്മുകമണി-
ക്കൈ കൂപ്പി നില്പായിതോ,
ഭീഷ്മൻ രാമശരാവലീഢകവചൻ
പോർ ചെയ്തിതാക്കച്ഛനും,
കാലം താൻ വിജയിച്ചിതാ രഥിവരൻ
ദുര്യോധനൻതന്നെയും! 58

ഗാന്ധാരീപുത്രൻ എങ്ങോട്ടുപോയി? (ചുററിനടന്നുനോക്കിയിട്ട്) എയ്, ഇതാ, കൊലപ്പെട്ട തേരാനകുതിരകളാകുന്ന മതിലിൻനടുവിൽ, സമരസമുദ്രത്തിന്റെ മറുകര പൂക്ക കുരുരാജാവ്! ഇദ്ദേഹം,

കോടീരം നിപതിച്ചഴിഞ്ഞു ചിതറും
കേശങ്ങൾതൻ കാന്തി ചേ-
ന്നീടേറും ഗദയേററു പൊട്ടി രുധിരം
വാർന്നീറനാം മെയ്യുമായ്,

57. കൌരവ്യരാട് = ദുര്യോധനൻ. സൂതജന്മാവ് = കർണ്ണൻ.

58. രാമവ.........വചൻ = പരശുരാമന്റെ ശരങ്ങളാൽ നക്കപ്പെട്ട ചട്ടയോടുകൂടിയവൻ. രഥിവരൻ = മഹാരഥൻ.

ചൂടററസ്തമയാദ്രിതൻ മുകളിലായ്--
പ്പാററപ്പുറം പുക്കമെ--
ന്നീടും സന്ധ്യയിലാണ്ട പശ്ചിമരവി-
യ്യോപ്പം വിളങ്ങുന്നിതേ. 59

(അടുത്തുചെന്നിട്ട്) ഹേ കുരുരാജാവേ, ഇതെന്താണ്?

ദുര്യോധനൻ:—ഗുരുപുത്ര, അസന്തുഷ്ടിയുടെ ഫലം.

അശ്വത്ഥാമാവ്:—കുരുരാജാവേ, ഞാൻ സൽക്കാരമൂലം ആവർജ്ജിയ്ക്കാം.

ദുര്യോധനൻ:—അങ്ങ് എന്തു ചെയ്‌വാനാണ് ഭാവം?

അശ്വത്ഥാമാവ്:—കേരംക്കു,

സ്ഥൂലശ്രീഗരുഡപ്പുറത്തുകയറി,-
പ്പേടിപ്പെടുത്തും ഭുജം
നാലൊത്തുദ്യതശാർങ്ഗചക്രമമരി-
ന്നേപ്പെട്ടിടും കൃഷ്ണനെ,
ആലേഖ്യങ്ങരം കലങ്ങിയേകവടിവായ്-
ത്തീർന്നോരു ചിത്രത്തിനെ-
പ്പോലേ, പാണ്ഡവരോടുകൂടിയടരിൽ-
ച്ഛിന്നിപ്പനസ്ത്രങ്ങളാൽ. 60

ദുര്യോധനൻ:—വേണ്ടാ, വേണ്ടാ:

'നിലംപൊത്തീ' സാക്ഷാൽ നൃപതികുലമൊ-
ട്ടുക്കിവിടെ; വി-
ണ്ടലം പൂകീ കർണ്ണൻ; ശയനഗതനായ്
ശന്തനുസുതൻ;
കൊലപ്പെട്ടു നൂറും മമ സഹജർ നേ-
രിട്ടടരി;-ലീ
നിലയ്ക്കായീ നാമും; ഗുരുതനയ, വിൽ
വെയ്ക്കുക ഭവാൻ! 61

59. കോടീരം = കിരീടം. സന്ധ്യയിലാണ്ട = അന്തിച്ചോപ്പുചേന്ന.
61. ശന്തനുസുതൻ = ഭീഷ്മൻ.

അശ്വത്ഥാമാവ്:—കുരുരാജാവേ,

ഗദാഘാതനിയുദ്ധത്തി-
ലധുനാ പാണ്ഡുനന്ദനൻ
കവർന്നോ തുടയോടൊത്തു
ഭവാൻെറയഭിമാനവും? 62

ദുര്യോധനൻ:—ഇല്ല, ഇല്ല: മാനധനന്മാരാണ് രാജാക്കന്മാർ. മാനത്തിന്നുവേണ്ടിത്തന്നെയാണ്, ഞാൻ കൊലയേററതും. ഗുരുപുത്ര, നോക്കൂ:

ചൂതിൽപ്പാഞ്ചാലിയാളെ വാർമുടി പിടി-,
ച്ചന്നിട്ടിഴപ്പിച്ചതും,
പൈതൽപ്പൂൺപഭിമന്യുവെപ്പുനരണി--
പ്പോർമുന്നിലായ്ക്കൊന്നതും,
കള്ളച്ചൂതതിൽ വെന്നു പാർത്ഥരെ വനം
വാഴിച്ചതും പാർക്കുകിൽ-
ത്തെല്ലല്ലീ ചിരമാററുനോററവരെനി--
ശ്ശേല്പിച്ച മാനക്ഷയം? 63

അശ്വത്ഥാമാവ്:—ഏതായാലും ഞാൻ ഉറച്ചു കഴിഞ്ഞു.

ഭവാനേയുമീയെന്നെയും വീരലോക-
ങ്ങളേയും പിടിച്ചാണയിട്ടോതിടുന്നേൻ;
നിശായുദ്ധമൊന്നേർപ്പെടുത്തീട്ടു, പോരിൽ-
പ്പൃഥാപുത്രരെച്ചുട്ടുപൊട്ടിയ്ക്കുവൻ ഞാൻ! 64

ബലദേവൻ:—ഗുരുപുത്രൻ ഇപ്പറഞ്ഞതു നടക്കും.

അശ്വത്ഥാമാവ്:—ഓ, ശ്രീമാൻ ബലഭദ്രൻ!

ധൃതരാഷ്ട്രൻ:—ഹാ, ചതിയ്ക്കു സാക്ഷിയുണ്ടല്ലോ.

അശ്വത്ഥാമാവ്:—ദുർജ്ജയ, വരൂ,

63. പൈതൽപ്പൂൺപ് = കുമാരന്മാർക്ക് ആഭരണം, ശ്രേഷ്ഠകുമാരൻ.

പിതൃപ്രതാപാലവകാശമാന്ന
ഭുജാബലോപാൎജ്ജിതമായ നാട്ടിൽ,
വിപ്രോക്തിയാൽപ്പാൎത്ഥിവനായി വാഴ്ക
പട്ടാഭിഷേകക്രിയയെന്നിയേ നീ! 95

ദുൎയ്യോധനൻ:—ഹാ, മനസ്സാക്ഷി പറഞ്ഞവിധം ഞാൻ ചെയ്യു. എൻെറ പ്രാണങ്ങരം വിട്ടുപോകുന്നു. ഇതാ, ശന്തനു തുടങ്ങിയ പൂജ്യന്മാരായ എൻെറ പിതൃപിതാമഹന്മാർ. ഇതാ, അനുജന്മാർ നൂറുപേരും കൎണ്ണനെ മുമ്പിലാക്കി എതിരേല്ക്കുന്നു. ഇതാ, ഇന്ദ്രൻെറ കയ്യും പിടിച്ച് ഐരാവതത്തിൻെറ പുറത്തിരിയ്ക്കുന്ന കാകപക്ഷധരനായ അഭിമന്യു എന്നോടു കോപിച്ചു സംസാരിയ്ക്കുന്നു. ഇതാ, ഉർവ്വശി മുതലായ അപ്സരസ്ത്രീകരം എൻെറ അടുക്കലേയ്ക്കു വരുന്നു. ഇതാ, ദേഹം പൂണ്ട മഹാസമുദ്രങ്ങരം. ഇതാ, ഗംഗ മുതലായ മഹാനദികരം. ഇതാ, ആയിരം അരയന്നങ്ങളെ പൂട്ടിയ വീരവിമാനം എന്നെ കൊണ്ടുചെല്ലാനായി കാലൻ അയച്ചിരിയ്ക്കുന്നു. ഇതാ, ഇതാ, ഞാൻ വരുന്നു.

(സ്വൎഗ്ഗാരോഹണം ചെയ്യു)

(തിരശ്ശീല വീഴുന്നു)

ധൃതരാഷ്ട്രൻ:—

ഇതാ, പൂകുന്നേൻ ഞാൻ സുജനധനമാം
താപസവനം;
സുതാപായാലെന്തിന്നിവനു ഫലശൂ-
ന്യം ജനപദം?

അശ്വത്ഥാമാവ്:—

ഉറക്കത്തിൽക്കൊൽവാൻ വിശിഖമൊട്ടു ചെ-
ല്ല്വൻ സപദി ഞാൻ;
ഭരിയ്ക്കട്ടേ ഭുവനസ്തമിതരിപുവായ്
നമ്മുടെ നൃപൻ!

(എല്ലാവരും പോയി)

66. സുജനധനം = സജ്ജനങ്ങൾ ധനമായി കരുതുന്നത്. സുതാപായാൽ = പുത്രനാശം നിമിത്തം. ജനപദം = രാജ്യം. അസ്തമിതരിപു = വൈരികളെ മുടിച്ചവൻ.

മധ്യമവ്യായോഗം

Madhyama Vyayogam
Vallathol
1978 ഡിസമ്പർ
പകർപ്പവകാശം:
സി. ബാലചന്ദ്രക്കുറുപ്പിന്ന്

ഒന്നാം പതിപ്പിൻെറ

അവതാരിക

''ഹാസോ ഭാസഃ'' എന്നിങ്ങനെ കവിതാകാമിനിയുടെ മന്ദഹാസമായി പ്രശംസിയ്ക്കപ്പെട്ടിരിയ്ക്കുന്ന ഭാസമഹാകവി സംസ്കൃതസാഹിത്യപ്രണയികളുടെ സ്മൃതിപഥത്തിൽ ചിരപരിചിതനാണെങ്കിലും, ഇത്രമാത്രം പ്രാശസ്ത്യത്തിന്നിടവരുത്തീട്ടുള്ള അദ്ദേഹത്തിൻെറ ആ പ്രസിദ്ധമായ നാടകചക്രമാകട്ടെ, മറേറതെങ്കിലും കൃതികളാകട്ടെ ഈ അടുത്ത കാലംവരെ, നിർഭാഗ്യവശാൽ, ആരുടേയും ദൃഷ്ടിപഥത്തിൽ പെട്ടിരുന്നതായി ഒരു കേട്ടുകേൾവിപോലുമുണ്ടായിരുന്നില്ല. എന്നാൽ, ഏതാനും സംവത്സരങ്ങൾക്കു മുമ്പു തിരുവിതാംകൂർ മഹാരാജാവു തിരുമനസ്സിലെ തിരുവുള്ളമുണ്ടായി, അവിടുത്തെ കൊട്ടാരത്തിൽ കിടപ്പുള്ള താളിയോലഗ്രന്ഥങ്ങൾ പരിശോധിച്ചു പ്രസിദ്ധിപ്പെടുത്തുവാൻ കല്പനയായതു് അതിപ്രകാശമാനമായ പ്രസ്തുത ചക്രത്തിൻെറ ഉദയത്തിന്നുള്ള അരുണോദയമായിത്തീൎന്നു എന്നു സന്തോഷപൂർവ്വം ഇവിടെ പ്രസ്താവിച്ചുകൊള്ളട്ടെ. ഇങ്ങിനെ നമ്മുടെ ഭാഗ്യവശാൽ വീണ്ടും ഉദിച്ചുകാണ്മാനിടവന്ന ആ ദിവ്യതേജസ്സിൻെറ പല കിരണങ്ങളും ഇതിന്നു മുമ്പുതന്നെ കേരളസാഹിത്യലോകത്തിൽ പ്രകാശിച്ചു്, സഹൃദയന്മാരെ തട്ടിയുണർത്തിക്കഴിഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. ആ കൂട്ടത്തിൽപ്പെട്ട ഒരു മയൂഖരേഖയുടെ വിവർത്തനമാണു്, പ്രസ്തുതപുസ്തകരൂപേണ പുറത്തു കാണുന്നതു്

ഭാസമഹാകവിയുടെ കൃതികളെപ്പററി ഇവിടെ വിശേഷിച്ചൊന്നും പറയാനില്ല. ഇപ്പോൾ ഭാസകൃതികളാണെന്നും വെച്ചു പുറത്തുവന്നിട്ടുള്ള പുസ്തകങ്ങളിൽ പലതും ആ മഹാകവിയുടെ കൃതികളല്ലെന്നു ചിലർ ആക്ഷേപിയ്ക്കുന്നുണ്ടു്. കൽക്കത്തായിൽനിന്നു പ്രസിദ്ധിപ്പെടുത്തിവരുന്ന 'മോഡേൺ റെവ്യൂ' എന്ന പത്രഗ്രന്ഥത്തിൽ പ്രസ്തുത ഭാസകൃതികളെപ്പററി ഒരു

നിരൂപണം ചെയ്തിരുന്നതിൽ ആവിധം ഒരാക്ഷേപം വായിച്ചതായി ഓർമ്മയുണ്ട്. അതിന്നുപുറമേ, ഇപ്പോഠം ഭാസകൃതികളായി പ്രസിദ്ധിപ്പെടുത്തിയ പുസ്തകങ്ങളെല്ലാം ആ മഹാകവിയുടെ കൃതികളല്ലെന്നും കേരളത്തിൽ സംസ്കൃതനാടകാഭിനയം ധാരാളമായി പ്രചരിച്ചിരുന്ന കാലത്തു ഭാസനാടകങ്ങഠംതന്നെ അന്നത്തെ ആളുകളുടെ രുചിയ്ക്കും നടന്മാരുടെ അഭിനയസൌകര്യത്തിന്നും യോജിച്ച തരത്തിൽ വല്ല കവികളും മാററം ചെയ്തിട്ടുള്ളവയായിരിയ്ക്കണമെന്നും നമ്മുടെ നാട്ടിലും ചില സഹൃദയന്മാക്കഭിപ്രായമുണ്ട്. അവരവരുടെ സരസ്വതീപ്രസാദംപോലെ പ്രസ്തുത സംഗതിയിൽ അനുകൂലമായോ പ്രതികൂലമായോ പലതും പറയാമെന്നല്ലാതെ സൂക്ഷ്മസ്ഥിതി എന്താണെന്ന് ഇപ്പോഠം ആക്കും പറയാൻ നിവൃത്തിയില്ല ഇനി വേണമെങ്കിൽ ഇപ്പോഠം കിട്ടിയ മാർഗ്ഗത്തിൽനിന്നല്ലാതെ വേറെ വല്ല ദിക്കിൽനിന്നും ഭാസകൃതികളുടെ കയ്യെഴുത്തുപ്രതികഠം കണ്ടുകിട്ടുകയും, രണ്ടിലേയും പാഠങ്ങഠംക്കു പറയത്തക്ക ഭേദഗതികഠം കാണുകയും ചെയ്താൽ ഇതിൽ പക്ഷേ വല്ല കൃത്രിമവുമുണ്ടെന്നു സമ്മതിയ്ക്കാം. ഏതായാലും ഒരു കാര്യം തീർച്ചയാണ്: ഇപ്പോഠം നമുക്കു കിട്ടിയ കൃതികളിൽ അധികവും ഭാസൻെറ, അല്ലെങ്കിൽ, അതുപോലെതന്നെയുള്ള ഒരു മഹാകവിയുടെ മനോധർമ്മഫലമാണെന്നു തീർച്ചതന്നെ. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ, ഈ വക കൃതികളിലെല്ലാം അത്രയ്ക്കുമാത്രം ഒരു സ്വാരസ്യവിശേഷം കാണുന്നുണ്ടല്ലോ. അതുകൊണ്ട്, ഇനി മറെറാരുവിധത്തിൽ തെളിവു കിട്ടുന്നതുവരെ, ഇപ്പോഠം നമുക്കു കിട്ടീട്ടുള്ള കൃതികളുടെ കർത്താവു ഭാസമഹാകവിയാണെന്നുതന്നെ വിശ്വസിയ്ക്കേണ്ടിയിരിയ്ക്കുന്നു.

ഭാസകൃതികളായി പല വ്യായോഗങ്ങളുമുള്ളതിൽ ഒട്ടും അപ്രധാനമല്ലാത്ത ഒന്നാണ് മധ്യമവ്യായോഗം. അതു മഹാകവി വള്ളത്തോഠം നാരായണമേനോനവർകഠം തർജ്ജമ ചെയ്തതാണ്, ഇപ്പോഠം വായനക്കാരുടെ മുമ്പിൽ അവതരിയ്ക്കുന്നത്. ഭാസൻെറ ആശയരസികത്വം മലയാളവായനക്കാക്കു മനസ്സിലാകണമെങ്കിൽ 'മലയാളിടാഗോർ' തന്നെ തർജ്ജമചെയ്യണമെന്ന്, ഇതിൻെറ മൂലവും ഭാഷാന്തരവുംകൂടി വായിയ്ക്കുന്നവ

ക്കൊക്കെ തോന്നാതിരിയ്ക്കയില്ല. തജ്ജമയ്ക്ക് അത്രമാത്രം തന്മയത്വം സർവത്ര കാണുന്നുണ്ട്.

ഇതിലെ കഥാവസ്തുവിനെക്കുറിച്ച് വളരെയൊന്നും പറയാനില്ല. ഘടോൽക്കചൻെറ ബാധയിൽനിന്ന് ഒരു ബ്രാഹ്മണകുടുംബത്തെ ഭീമസേനൻ രക്ഷിയ്ക്കുന്നതേ ഇതിൽ ഒരു വിഷയമായിട്ടുള്ളു. എങ്കിലും ഭീമസേനൻെറയും പുത്രനായ ഘടോൽക്കചൻെറയും പരാക്രമപ്രൌഢി, ബ്രാഹ്മണൎക്കു ജാത്യാ ഉള്ള സാധുസ്വഭാവം, ഹിഡിംബിയുടെ ഭർത്തൃഭക്തി, ഇങ്ങിനെ വായനക്കാൎക്കു ഹൃദയാകൎഷകമായിത്തീരുന്ന പലതും ഇതിലുണ്ട്. എന്നാൽ 'ഊരുഭംഗ'ത്തിലെപ്പോലെ മൎമ്മസ്പൃക്കുകളായ ഭാഗങ്ങൾ അത്ര വളരെ ഇതിൽ കാണുമോ എന്നു സംശയമാണ്. സന്ദർഭങ്ങളുടെ ഭേദഗതികൊണ്ട് അവശ്യം വരുന്നതായ ആ വക വ്യത്യാസങ്ങൾക്ക് ആരും ഉത്തരവാദിയല്ലല്ലോ-

കോട്ടയ്ക്കൽ,
'95 മകരം 30-ാംനു-

പി. വി. കൃഷ്ണവാരിയർ

മധ്യമവ്യായോഗം

കഥാപാത്രങ്ങൾ

സൂത്രധാരൻ
കേശവദാസൻ—വൃദ്ധബ്രാഹ്മണൻ
ഭീമസേനൻ
ഘടോത്കചൻ
കേശവദാസന്റെ മൂന്നുപുത്രന്മാർ
ബ്രാഹ്മണി
ഹിഡിംബി

മധ്യമവ്യായോഗം

(സൂത്രധാരൻ പ്രവേശിക്കുന്നു)

സൂത്രധാരൻ:—

ത്രൈലോക്യം നേക്കളപ്പാൻ മുതിരുമളവിലേ–
തൊന്നു വൈഡൂര്യരത്ന–
പ്പാലംപോലേ വിളങ്ങീ ഗഗനവലയമാ–
കുന്ന വാരാശിതന്നിൽ;
ആ ലക്ഷ്മീകാന്തപാദം, കുവലയകുസുമ–
സ്വച്ഛനിസ്ത്രിംശനീലം
പാലിക്കട്ടേ ഭവാന്മാർകളെ,യസുരവധൂ–
ലോകശോകൈകമൂലം. 1

ആര്യമിശ്രന്മാരോട് ഇപ്രകാരം അറിയിക്കുകതന്നെ. എയ്, ഞാൻ അറിയിക്കാൻ തുടങ്ങുമ്പോഴേക്കും എന്താണൊരു ശബ്ദം കേൾക്കുന്നതായി തോന്നുന്നത്? ആകട്ടെ, നോക്കാം.

(അണിയറയിൽ)

ഭോഃ താത, ആരാണിവൻ?

സൂത്രധാരൻ:—ആവട്ടെ, മനസ്സിലായി:

കില്ലില്ലി,വൻെറ ഭോശ്ശബ്ദ–
ച്ചൊല്ലിനാലിതൊരന്തണൻ!
ഭീതനാക്കുന്നിതിവനെ–
യേതോ പാതകി ധൃഷ്ടനായ്. 2

(അണിയറയിൽ)

ഭോഃ താത, ആരാണിവൻ?

സൂത്രധാരൻ:—ശരി, തികച്ചും മനസ്സിലായി: മധ്യമപാണ്ഡവൻെറ പുത്രനായി ഹിഡിംബിയാകുന്ന അരണിയിൽ നിന്നു ജനിച്ച ഈ രാക്ഷസാഗ്നി നിരപരാധരായ ബ്രാഹ്മണജനങ്ങളെ ഭയപ്പെടുത്തുകയാണ്. അയ്യോ, കഷ്ടം, കഷ്ടം, കളത്രപുത്രാനുഗതനായ ബ്രാഹ്മണൻെറ അവസ്ഥ! ഇവിടെ,

പരുഷനിശാചരൻ പിറകിലെത്തുകയാൽത്തളരും
തരുണതനൂജരും പ്രിയയുമായ് ദ്വിജവൃദ്ധനിതാ,
പെരുനരി പിന്തുടന്നതിൽ വിരണ്ട കിടാങ്ങളൊടൊ-
ത്തൊരു പശുയുക്തമാമെരുതുപോലുഴലുന്നു തുലോം. 3

(പോയി)

സ്ഥാപന കഴിഞ്ഞു.

(പിന്നെ മൂന്നു പുത്രന്മാരോടും ഭാര്യയോടുംകൂടി വൃദ്ധനായ കേശവദാസനും, പിന്നാലെ ഘടോൽക്കചനും പ്രവേശിക്കുന്നു.)

വൃദ്ധൻ:—ഭോഃ ആരാണിവൻ?

ബാലാതപാഭമുടി ചിന്നി, വിശാലപിംഗ-
ശ്രീലോചനം ഭ്രുകുടിചേൎന്നു തിളങ്ങിടുന്നോൻ
നൂലിട്ട കണ്ഠമൊടു, മിന്നലൊടൊത്ത മേഘം-
പോലുള്ളവൻ, പ്രളയകാലപിനാകിരൂപൻ? 4

ഒന്നാമൻ: അച്ഛാ, ആരാണിവൻ?

വിപുലപൃഥുലവക്ഷസ്സ,ഗ്ര്യനക്ഷത്രനേത്രൻ,
കനക കപിശകേശൻ, മഞ്ഞയാം പട്ടുടുത്തോൻ,
ഇരുളൊളിനിറമൊത്തോൻ, പാണ്ഡുരോദ്വൃത്തദംഷ്ട്രൻ,
പനിമതികലയുംചേരുന്ന കാർകൊണ്ടൽ പോലേ? 5

രണ്ടാമൻ:—ഇവനാരാണ്?

തുമ്പിക്കയ്യെതിർഭുജ, മദ്രവണ്ണ് മാന-
ക്കൊമ്പിന്നൊത്തെ കിറു, കലപ്പമൂക്കുമായി
ജൃംഭിപ്പു ജ്വലിതഹുതാശദീപ്തിയോടേ,
വമ്പിയ്ക്കും പുരഹരരോഷമെന്നപോലേ. 6

മൂന്നാമൻ:—അച്ഛാ, ആരാണ് നമ്മെ പീഡിപ്പിയ്ക്കുന്നത്?

പറവപ്പരിഷയ്ക്കു പരു-
ന്തു, രുതരഗിരികൾക്ക കുലിശസംപാതം,
മൃഗസമുദായത്തിന്നോ
മൃഗപതി, നരിമെയ്യെട്ടത്ത മൃത്യുവിവൻ! 7

ബ്രാഹ്മണി:—ആര്യ, നമ്മെ ഉപദ്രവിയ്ക്കുന്ന ഇവനാരാണ്?

ഘടോൽക്കചൻ:—ഹേ ബ്രാഹ്മണ, നില്ക്കു, നില്ക്കു.

സന്ത്രാസം തടവുന്ന ദാരസുതരെ-
പ്പാലിയ്ക്കുവാൻ ശേഷി കെ-
ട്ടെന്താണങ്ങു ഗമിച്ചിടുന്നതിവനെ-
പ്പേടിച്ചു നിർദ്ദൈർയ്യനായ്,
ഹന്താഖണ്ഡസുപർണ്ണപക്ഷപവന-
പ്രോദ്ധൂതകോപാഗ്നിയാൽ
വെന്താത്മീയകളത്രമൊത്തു വലയും
സർപ്പത്തിനെപ്പോലവേ? 8

ബ്രാഹ്മണ, പോകാൻ പാടില്ല, പോകാൻ പാടില്ല.

വൃദ്ധൻ:—ബ്രഹ്മണി, പേടിയ്ക്കേണ്ടാ; ഉണ്ണികളേ, പേടിയ്ക്കേണ്ടാ; വിവേകത്തോടുകൂടിയാണ്, ഇവൻ സംസാരിയ്ക്കുന്നത്.

ഘടോൽക്കചൻ:— (ആത്മഗതം) അയ്യോ, കഷ്ടം,

എല്ലാടവും ധരയിലെന്നുമതീവ പൂജ്യർ
ചൊല്ലാണ്ടു വിപ്രവരരെന്നറിവുണ്ടു; പക്ഷേ,

ഒല്ലാത്ത കാൎയ്യമിതു, മൎമ്മ കഥിയ്ക്കയാൽ ഞാൻ
കില്ലാൎന്നിടാതിഹ നടത്തണമെന്നു വന്നു! 9

വൃദ്ധൻ:—ബ്രാഹ്മണി, ഓൎക്കുന്നില്ലേ, 'രാക്ഷസന്മാരുള്ള ഈ ദിക്കിൽ സൂക്ഷിച്ചുവേണം നടക്കാൻ' എന്നു ശ്രീമാൻ ജലക്ലിന്നമുനി പറഞ്ഞത്? ആ ഭയംതന്നെയാണ് നേരിട്ടിരിയ്ക്കുന്നത്.

ബ്രാഹ്മണി:—എന്താണിപ്പോൾ ഇവിടുന്ന് ഒരു ക്ഷത്രിയനെപ്പോലെ കാണപ്പെടുന്നത്?

വൃദ്ധൻ:—ഭാഗ്യംകെട്ട ഞാൻ എന്തു ചെയ്യേണ്ടു?

ബ്രാഹ്മണി:—നമുക്കു നിലവിളിയ്ക്കാം.

ഒന്നാമൻ:—അമ്മ, ആരു കേൾക്കാനാണ് നിലവിളിയ്ക്കുന്നത്?

ഇരുൾനിറമിയലും മരങ്ങൾ ചുററും
പെരുതിടചേൎന്നു, മൃഗദ്വിജങ്ങൾ തിങ്ങി,
പരമവിജനമായ കാടിതല്ലോ;
പരമിഹ ധീരജനങ്ങളേ വസിയ്ക്കൂ- 10

വൃദ്ധൻ:—ബ്രാഹ്മണി, ഭയപ്പെടേണ്ട, ഭയപ്പെടേണ്ട. 'ധീരജനങ്ങളേ വസിയ്ക്കൂ' എന്നു കേട്ടതിനാൽ, എനിയ്ക്കു പേടി തീൎന്നു മട്ടായി. ഇവിടെനിന്ന് ഏറെ ദൂരത്തായിരിയ്ക്കില്ല, പാണ്ഡവാശ്രമം. പാണ്ഡവരാകട്ടെ,

ചൊൽക്കൊണ്ട യുദ്ധരത,രാശ്രിതവത്സലന്മാ,—
രുൾക്കൂറു ദീനരിലിയന്നവർ, കുസലരേററോർ,
ഇക്കണ്ട മാതിരിയിലുള്ള ഭയങ്കരന്മാ-
ൎക്കൊക്കുന്ന ദണ്ഡമരുളാനിഹ ശേഷിയുള്ളോർ! 11

ഒന്നാമൻ:—അച്ഛാ, പാണ്ഡവന്മാർ അവിടെ ഇല്ലെന്നുതോന്നുന്നു.

വൃദ്ധൻ:—ഉണ്ണി, നീയെങ്ങിനെ അറിഞ്ഞു?

ഒന്നാമൻ:—ആ ആശ്രമത്തിൽനിന്നു വന്ന ഒരു ബ്രാഹ്മണൻ പറയുകയുണ്ടായി: ശതകുംഭം എന്ന യജ്ഞത്തിന്നായി ധൌമ്യമഹൎഷിയുടെ ആശ്രമത്തിലേയ്ക്കു പോയിരിയ്ക്കുന്നു എന്ന്.

വൃദ്ധൻ: —അയ്യോ, നാം കൊല്ലപ്പെട്ടുപോയി!

ഒന്നാമൻ:—അച്ഛാ, എല്ലാവരും പോയിട്ടില്ല; ആശ്രമരക്ഷയ്ക്കു മധ്യമനെ (ഭീമനെ) ഇവിടെ നിൎത്തിയിട്ടുണ്ട്.

വൃദ്ധൻ: —എന്നാൽ പ ണ്ഡവന്മാരെല്ലാവരുംതന്നെ ഇവിടെയുണ്ടല്ലോ!

ഒന്നാമൻ:—അദ്ദേഹവും ഇപ്പോഠം വ്യായാമത്തിന്നു ദൂരദിക്കിൽ പോയിരിയ്ക്കുയാണത്രേ.

വൃദ്ധൻ: —അയ്യോ, നാം നിരാശരായി! ആവട്ടെ, ഉണ്ണി, ഞാൻ ഇവനോട് അപേക്ഷിച്ചുനോക്കാം. (ഘടോൽക്കചനോട്) ഹേ പുരുഷ, ഞങ്ങളെ വിട്ടയയ്ക്കുമോ?

ഘടോൽക്കചൻ:—വിടാം, കരാറു ചെയ്താൽ.

വൃദ്ധൻ:—എന്താണ് കരാറ്?

ഘടോൽക്കചൻ:—എൻെറ അമ്മ ജീവിച്ചിരിപ്പുണ്ട്; അവർ എന്നോട് ആജ്ഞാപിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു: ‘മകനേ, എനിയ്ക്കു നോൽമ്പിൻെറ പാരണയ്ക്ക് ഒരു മനുഷ്യനെ ഈ കാട്ടിലെങ്ങാനും അന്വേഷിച്ചുകൊണ്ടുവരണം’ എന്ന്. അതിന്നം അങ്ങയെ എനിയ്ക്കു കണ്ടുകിട്ടി.

ഇരുസുതരും സതി പത്നിയു-
മൊരുമിച്ചു ഭവാനെ വിട്ടയച്ചേയ്ക്കാം;
ഗുരുലഘുതാദികഠം ശരിയായ്
നിരുപിച്ചു പിരിച്ചയയ്ക്കുകൊരു മകനെ. 12

വൃദ്ധൻ:—എടോ രാക്ഷസാധമ,

അറിവുള്ളൊരു വൃദ്ധനായ ഞാൻ
നെറിവും നന്മയുമൊത്തൊരുണ്ണിയെ
പുരുഷാദനു നല്കിയിട്ടു തെ-
ല്ലൊരു സൌഖ്യം ഹഹ, നേടുമെങ്ങിനെ? 13

ഘടോൽക്കചൻ:—

ഒരു തനയനെന്നപേക്ഷയാൽ
തരമൊട്ടു വിട്ടുതരായ്കിലോ ഭവാൻ

അരഞ്ഞൊടിയിടയാൽ മുടിഞ്ഞുപോം
ധരണീസുരേന്ദ്ര, കുടുംബമൊത്തു താൻ. 14

വൃദ്ധൻ:—ഇതാണ് എന്റെ നിശ്ചയം.

കൃതകൃത്യം, പഴക്കത്താൽ-
സ്സുതരാം ജീർണ്ണമെന്നുടൽ
സുതക്കുവേണ്ടി ഹോമിപ്പൻ
ചിതമോടാശരാഗ്നിയിൽ. 15

ബ്രാഹ്മണി:—ആര്യ, പാടില്ല, അതു പാടില്ല, ഭർത്താവെന്നൊന്നു മാത്രമേ ഉള്ളുവല്ലോ പതിവ്രതയ്ക്കു്. അതിനാൽ, ഫലം എടുത്തുകഴിഞ്ഞ ഈ ശരീരംകൊണ്ടു് ആര്യനേയും വംശത്തേയും ഞാൻ രക്ഷിച്ചുകൊള്ളട്ടെ!

ഘടോൽക്കചൻ:—സ്ത്രീയല്ല, അമ്മയ്ക്കു വേണ്ടതു്.

വൃദ്ധൻ:—ഞാൻ പോരാം, നിന്റെ കൂടെ.

ഘടോൽക്കചൻ:—ശരി, അങ്ങു കിഴവനാണു്; മാറിനില്ക്കൂ.

ഒന്നാമൻ:—അച്ഛ, ഞാനൊന്നു പറയട്ടെയോ?

വൃദ്ധൻ:—മകനേ, പറഞ്ഞുകൊൾക

ഒന്നാമൻ:—

ഗുരുജീവനെയെന്റെ ജീവനാൽ-
പ്പരിരക്ഷിപ്പതിനാഗ്രഹിപ്പു ഞാൻ;
തറവാടിതു നിർത്തുവാൻ ഭവാൻ
വിരവോടെന്നെ വെടിഞ്ഞിടേണമേ! 16

രണ്ടാമൻ:—ജ്യേഷ്ഠ, അങ്ങിനെയല്ല:

ജ്യേഷ്ഠൻ പാരിൽക്കുലത്തിങ്കൽ
ശ്രേഷ്ഠനേററം പിതൃപ്രിയൻ;
അതിനാൽ പോകുവൻ ഞാൻതാൻ;
സ്മരിക്കൂ ഗുരുവൃത്തിയെ. 17

മൂന്നാമൻ:—ജ്യേഷ്ഠന്മാരേ, അങ്ങിനെയല്ല.

ഉരിയാടുന്നു പിതാവിനു
ശരിയായി ജ്യേഷ്ഠനെ ശ്രുതിജ്ഞന്മാർ;
പരമതിനാൽ ഞാനല്ലോ,
ഗുരുജീവിതരക്ഷ ചെയ്യേണ്ടോൻ. 18

ഒന്നാമൻ:—ഉണ്ണി, അങ്ങിനെയല്ല:

മൂത്ത പുത്രൻ കരേററുന്നു
പേർത്താപത്താണ്ട താതനെ;
അതിനാൽപ്പോകുവൻ ഞാൻതാൻ
ഗുരുപ്രാണാവനത്തിനായ്. 19

വൃദ്ധൻ:—ഏറെപ്രിയപ്പെട്ട മൂത്ത മകനെ എനിയ്ക്കുപേക്ഷിപ്പാൻ വയ്യ.

ബ്രാഹ്മണി:—മൂത്ത മകൻ ഇവിടെയ്ക്കു വേണമെന്നുള്ളതുപോലെ, ഇളയ മകൻ എനിയ്ക്കും വേണം.

രണ്ടാമൻ:—അച്ഛനമ്മമാക്കു വേണ്ടാത്തവൻ, ഇനി ആക്കു വേണം?

ഘടോൽക്കചൻ:—എനിയ്ക്കു സന്തോഷമായി; വേഗം വരൂ.

രണ്ടാമൻ:—

ധന്യൻ ഞാൻ: കാത്തുവല്ലോ തൻ-
ജീവനാൽഗ്ഗുരുജീവനെ!
ബന്ധുസ്നേഹത്തിനെക്കാളും
കാലസ്നേഹം സുദുർല്ലഭം- 20

ഘടോൽക്കചൻ:—അമ്പോ, ഈ ബ്രാഹ്മണയുവാവിൻെറ കടും ബന്ധസ്നേഹം!

രണ്ടാമൻ;—അച്ഛാ, ഞാൻ അഭിവാദ്യം ചെയ്യുന്നു!

വൃദ്ധൻ:— വരു വരൂ, മകനേ!

ഗുരുപ്രിയൻ നീ നിജ ജീവനാലേ
ഗുരുക്കൾതൻ ജീവനെ മാറിവാങ്ങി,

അസംയമന്മാക്നെവാപ്യമാകു-
മാ ബ്രഹ്മലോകത്തിലണഞ്ഞുകൊൾക! 21

രണ്ടാമൻ:—ഞാൻ അനുഗൃഹീതനായി. അമ്മേ, ഞാൻ അഭിവാദ്യം ചെയ്യുന്നു,

ബ്രാഹ്മണി:—കുഞ്ഞേ, വളരെക്കാലം ജീവിച്ചിരിയ്ക്കു.

രണ്ടാമൻ:—അനുഗൃഹീതനായി. ജ്യേഷ്ഠ, ഞാൻ അഭിവാദ്യം ചെയ്യുന്നു.

ഒന്നാമൻ:—ഉണ്ണി, വരു വരു.

മുറുകെയൊന്നു പുണന്നിടുകെന്നെ, നൽ-
പ്പുരുഗുണങ്ങൾ പുണന്നവനായ നീ;
പെരിയ നിന്നുടെ കീർത്തി പുണന്നതായ്-
പ്പുരിലസിച്ചിടു,മീയുലകൊക്കയും! 22

രണ്ടാമൻ:—ഞാൻ അനുഗൃഹീതനായി.

മൂന്നാമൻ:—ജ്യേഷ്ഠ, ഞാൻ അഭിവാദ്യം ചെയ്യുന്നു.

രണ്ടാമൻ:—നല്ലതു വരട്ടെ!

മൂന്നാമൻ:—ഞാൻ അനുഗൃഹീതനായി.

രണ്ടാമൻ:—(ഘടോൽക്കചനോട്) എടോ ഞാനൊന്നു പറയട്ടെയോ?

ഘടോൽക്കചൻ:—പറയു പറയു, വേഗം!

രണ്ടാമൻ—ഈ കാട്ടിന്നുള്ളിൽ ജലമുണ്ടെന്നു തോന്നുന്നു. അതിൽ ചെന്നു, പരലോകത്തേയ്ക്കു പോകുന്ന എന്റെ ദാഹം തീക്കട്ടെ.

ഘടോൽക്കചൻ:—ദൃഢനിശ്ചയക്കാരാ, പോയ്ക്കൊൾക. അമ്മയ്ക്കു ഊണിന്നു നേരം തെറ്റുന്നു; വേഗം വരണം.

രണ്ടാമൻ:—അച്ഛാ, ഞാൻ പോകുന്നു! (പോയി.)

വൃദ്ധൻ:—ഹാ, ഹാ, നാം വഞ്ചിതരായി: നാം വഞ്ചിതരായിപ്പോയി:

മുടികരം മൂന്നിടചേൻ്റ മനോജ്ഞമാം—
പടി ലസിച്ച മദനപ്രയപർവതം,
നട്ടമുടീസ്സുടവേററതിനാലകം
ചുട്ടമവസ്ഥ തുലോമുതകുന്നു മേ! 23

അയ്യോ, മകനേ, നീ പോവുകതന്നെ ചെയ്യുവോ?

തരുണ, തരുണതാനുരൂപഭാസ്സേ,
പുരുനിയമാധ്യയനോൽക്ക,നീയിതിങ്കൽ,
കൊലമദകരി കുത്തിവീഴ്ത്തുമോമ—
ന്മലർമരമെന്നവിധം നശിയ്ക്കുമെന്നോ! 24

ഘടോൽക്കചൻ:—ബ്രാഹ്മണക്കുട്ടി വൈകിയ്ക്കുന്നുവല്ലോ; അമ്മയ്ക്കു് ഊണിന്നു നേരം തെറ്റുന്നു! എന്താണ് ചെയ്യേണ്ടത്? ആവട്ടെ, ഉപായം കണ്ടു. ഹേ ബ്രാഹ്മണ, അങ്ങയുടെ മകനെ വിളിയ്ക്കു.

വൃദ്ധൻ:—രാക്ഷസമട്ടിലും കവിഞ്ഞതാണ്,നിൻെറ സംസാരം!

ഘടോൽക്കചൻ:—കോപിയ്ക്കുയാണോ? ക്ഷമിയ്ക്കുണേ, ക്ഷമിയ്ക്കുണേ: ഇതു് എൻെറ സ്വഭാവദോഷമാണ്! അങ്ങയുടെ മകന്നു പേരെന്താണ്?

വൃദ്ധൻ:—ഇതും വയ്യേ കേരംക്കാൻ!

ഘടോൽക്കചൻ;—ആവട്ടെ, ഹേ ബ്രാഹ്മണകുമാര, അങ്ങയുടെ സഹോദരന്നു പേരെന്താണ്?

ഒന്നാമൻ:—ആ സാധു 'മധ്യമ'നാണ്.

ഘടോൽക്കചൻ:—മധ്യമൻ എന്നത് അദ്ദേഹത്തിന്നു യോജിച്ചതുതന്നെ. ഞാൻതന്നെ ചെന്നു വിളിച്ചുകൊള്ളാം. ഹേ, ഹേ, മധ്യമ, മധ്യമ, വേഗം വരിക.

(അനന്തരം ഭീമസേനൻ പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

ഭീമസേനൻ:—എയ്, ആരുടെയാണ് ഈ ഒച്ച!

ഉരത്തു പൊങ്ങുന്നു, വിഹംഗനാദിയായ്
മരങ്ങളാൽത്തിങ്ങിയടഞ്ഞ കാടിതിൽ;

പരം കിരീടിസ്വരമോട്ട തുല്യമി
സ്വരം കരാംച്ചൂട്ടളവാക്കിടുന്നു മേ. 25

ഘടോൽക്കചൻ:—ബ്രാഹ്മണക്കുട്ടി വൈകിയ്ക്കുന്നുവല്ലോ; അമ്മയ്ക്കു് ഊണിന്നു നേരം തെററുന്നു! എന്തു ചെയ്യേണ്ടു? ആവട്ടെ, ഉറക്കെ വിളിയ്ക്കുകതന്നെ, ഹേ മധ്യമ, വേഗം വരൂ.

ഭീമസേനൻ:—എയ്, ആരാണിതു്, ഈ കാട്ടിൽ എൻെറ വ്യായാമത്തിന്നു വിഘ്നം വരുത്തി, മധ്യമ, മധ്യമ എന്നിങ്ങിനെ എന്നെ വിളിയ്ക്കുന്നതു്? ആകട്ടെ, നോക്കാം (പുററിനടന്നു നോക്കിയിട്ടു്) അഹോ, ദയനീയനാണ് ഈ പുരുഷൻ: ഇവൻ,

സിംഹാസ്യൻ, സിംഹദംഷ്ട്രൻ, ദ്വിപഹനു, കപിശ–
ഭ്രൂയുഗൻ, ശ്യേനനാസൻ,
തേൻകണ്ണൻ, സ്നിഗ്ദ്ധമന്ദ്രസ്വര,നിഴപിണയാ–
ദ്ദീർഘകേശൻ, ബലിഷ്ഠൻ,
തോരം ചീർത്തോൻ കൈകരാം നീണ്ടോൻ, ഗജവൃഷഭഗതൻ,
വജ്രമധ്യൻ പൃഥൂര—
സ്സേ,തോ വിശൈചകവീരന്നൊരു നിശിചരിയിൽ—
ജ്ജാതനാം സൂനുതന്നെ! 26

ഘടോൽക്കചൻ:ബ്രാഹ്മണക്കുട്ടി വൈകിയ്ക്കുന്നു വല്ലോ; അമ്മയ്ക്കു് ഊണിന്നു നേരം തെററുന്നു! ഇനി എന്തു ചെയ്യേണ്ടു? ആകട്ടെ, ഉറക്കെ വിളിയ്ക്കാം. ഹേ ഹേ മധ്യമ, വേഗം വരൂ.

ഭീമസേനൻ:—ഇതാ, ഞാൻ വന്നു.

ഘടോൽക്കചൻ:—(ആത്മഗതം) ഇതു ബ്രാഹ്മണക്കുട്ടിയല്ലല്ലോ. അമ്പോ, കാണേണ്ടവൻതന്നെ ഈ പുരുഷൻ: ഇദ്ദേഹം,

ചെറുതരമാ, തങ്കപ്പാൻപനക്കൈകൊ, താർക്ഷ്യ–
ച്ചിറകൊളിവിരിമാറും പൂണ്ട കണ്ഠീരവാംഗൻ,
കമലനവദളശ്രീലോചനൻ വിഷ്ണുവാമോ?
മമ മിഴി കവരുന്നുണ്ടോ,ഗതൻ ബന്ധുപോലെ! 27

(പ്രകാശം) ഹേ മധ്യമ, അങ്ങയെയാണ്, ഞാൻ വിളിയ്ക്കുന്നതു്.

ഭീമസേനൻ:—അതുകൊണ്ടാണല്ലോ ഞാൻ വന്നത്.

ഘടോൽക്കചൻ:—ഭവാനും മധ്യമനാണോ?

ഭീമസേനൻ:—മററാരാളല്ല:

മധ്യമൻ ഞാനവധ്യക്കു;
ദൃപ്തചിത്തക്കു മധ്യമൻ;
മധ്യമൻ മന്നിനും; ഭദ്ര,
മധ്യമൻ സോദരക്കുമേ. 28

ഘടോൽക്കചൻ:—അങ്ങിനെയായിരിക്കാം.

ഭീമസേനൻ:—അത്രമാത്രമല്ല:

മധ്യമൻ പഞ്ചഭൂതങ്ങൾ—
ക്കത്രെ മന്നോക്കു മധ്യമൻ;
മധ്യമൻ ഞാൻ ജനിയിലും;
മധ്യമൻ കാര്യമേതിലും. 29

വൃദ്ധൻ:—(ആത്മഗതം)

'ഹേ മധ്യമാ എന്നു വിളിച്ചമൂല,—
മാമട്ടെഴം പാണ്ഡവമധ്യമൻതാൻ
വീര്യത്തിനാൽ മൃത്യുവിൽനിന്നു നമ്മെ
വിടുത്തുവാനേററിഹ വന്നതാവാം! 30

മധ്യമൻ:— (പ്രവേശിച്ച്)

ഇഹ പൊയ്കയിലാചമിച്ചുടൻ
ഹഹ, ഞാൻതന്നെയെനിക്കു നല്കിനേൻ
അരവിന്ദപലാശസുന്ദരം,
പരലോകത്തു സുദുർല്ലഭം ജലം. 31

(അടുത്തു ചെന്നിട്ട്) എടോ, ഞാനിതാ വന്നിരിക്കുന്നു.

ഘടോൽക്കചൻ:—ഭവാൻ ഇപ്പോഴെങ്കിലും വന്നുവല്ലോ. മധ്യമ മധ്യമ, ഇതിലെ, ഇതിലെ.

വൃദ്ധൻ:—(ഭീമസേനൻെറ അടുക്കൽ ചെന്നിട്ട്) ഹേ മധ്യമ, ബ്രാഹ്മണകുടുംബത്തെ രക്ഷിയ്ക്കണേ!

ഭീമസേനൻ:—ഭയപ്പെടേണ്ട, ഭയപ്പെടേണ്ട. മധ്യമനായ ഞാൻ അഭിവാദ്യം ചെയ്യുന്നു.

വൃദ്ധൻ:—വായുവിനെപ്പോലെ ദീർഘായുസ്സായിരിയ്ക്കുക!

ഭീമസേനൻ:—ഞാൻ അനുഗൃഹീതനായി. ഇവിടെയ്ക്കെന്താണ് ഭയം?

വൃദ്ധൻ:—കേട്ടാലും: കുരുരാജാവു യുധിഷ്ഠിരൻ പണ്ടു വാണിരുന്ന കുരുക്ഷേത്രത്തിലുള്ള യൂപഗ്രാമത്തിൽ വസിയ്ക്കുന്നവനും, മാഠരഗോത്രക്കാരനും കല്പശാഖാധ്വർയ്യുവുമായ കേശവദാസൻ എന്ന ഒരു ബ്രാഹ്മണനാണ് ഞാൻ. എൻെറ അമ്മാമനായിട്ടു, വടക്കേദിക്കിൽ ഉദ്യാമകഗ്രാമത്തിൽ, കൌശികഗോത്രക്കാരനായ യജ്ഞബന്ധു എന്നൊരാളുണ്ട്; അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഉണ്ണിയുടെ ഉപനയനത്തിന്നു, കുടുംബത്തോടുകൂടി പുറപ്പെട്ടിരിയ്ക്കയാണ് ഞാൻ.

ഭീമസേനൻ:—മാർഗ്ഗം ശുഭമായിബ്ഭവിയ്ക്കട്ടെ! എന്നിട്ട്?

വൃദ്ധൻ:—എന്നിട്ട്, എന്നെ, ഇവൻ

കരിമുകിലെതിർഗാത്രൻ, സിംഹസല്ലീലയാനൻ,
സരസിജദളനേത്രൻ, രാക്ഷസൻ, രൂക്ഷദംഷ്ട്രൻ,
വെറിമയൊടിഹ യുഷ്മാദൃക്ഷർതൻ മുമ്പിൽവെച്ചീ-
പ്പരിജനസുതരോടേ കൊല്ലുവാൻ നേരിടുന്നു! 32

ഭീമസേനൻ:—ഇവൻ ബ്രാഹ്മണൎക്കു മാർഗ്ഗവിഘ്നം വരുത്തി എന്നോ? ആകട്ടെ, ഇവനെ ഞാൻ നിഗ്രഹിയ്ക്കാം. എടോ, നില്ക്കു നില്ക്കു.

ഘടോൽക്കചൻ:—ഇതാ, ഞാൻ നിന്നു.

ഭീമസേനൻ:—എന്തിനാണ്, നീ ബ്രാഹ്മണനെ ഉപദ്രവിയ്ക്കുന്നത്?

ധൃതദാരമനോജ്ഞകാന്തിയായ്,-
സ്സുതരായീടിന താരകങ്ങളാൽ

വൃതനാം ദ്വിജവൃദ്ധചന്ദ്രനെ-
ബ്ഭ്രത, ബാധിച്ചിതു രാഹുപോലെ നീ. 33

ഘടോൽക്കചൻ:—അതേ, രാഹുതന്നെ!

ഭീമസേനൻ:—ഹും,

അസ്ഥലൌകികവിചാരനാകുമീ-
യുത്തമദ്വിജനെ വിട്ടുകൊൾകെടോ,
പുത്രപത്നികളൊടൊപ്പ,മെന്തു തെ-
റ്റത്ര ചെയ്കിലുമവധ്യനാകയാൽ. 34

ഘടോൽക്കചൻ:—വിടില്ല.

ഭീമസേനൻ:—(ആത്മഗതം) എയ്, ഇവൻ ആരുടെ മകനായിരിക്കും?

പട്ടാങ്ങമായാരിവനെ,ൻ സഗർഭ്യ-
ക്കൊട്ടുക്കെഴും നന്മ കവന്നെടുത്തോൻ?
കുട്ടിക്കുറുമ്പൊന്നിതു കാൺകയാൽ ഞാൻ
പെട്ടെന്നു സൌഭദ്രനെയോർത്തിടുന്നേൻ. 35

(പ്രകാശം) എടോ, വിട്ടേയ്ക്കുക.

ഘടോൽക്കചൻ:—വിടില്ല.

വിടുകെന്നു തുലോം മനസ്സുറ-
പ്പൊടുമെന്നച്ഛനുരപ്പതാകിലും
വിടുകില്ലി;-വന,മ്മ ചൊന്നതിൻ-
പടിയല്ലോ പിടികൂടി വിപ്രനെ. 36

ഭീമസേനൻ:—(ആത്മഗതം) അമ്മ ചൊന്നതിൻപടി എന്നോ? ഹാ, ഈ സാധു ഗുരുജനങ്ങളെ ശുശ്രൂഷിക്കുന്നവനാണ്.

അമ്മയത്രേ മനുഷ്യർക്കു
ദൈവതാധികദൈവതം:
അമ്മ ചൊന്നതിനാലല്ലോ,
ഞങ്ങളീയൊരുമട്ടിലായ്. 37

(പ്രകാശം) എടോ, ഒന്നു ചോദിപ്പാനുണ്ട്.

ഘടോൽക്കചൻ:—ചോദിച്ചോളൂ, ചോദിച്ചോളൂ. വേഗം:

ഭീമസേനൻ:—ആരാണ് നിന്റെ അമ്മ?

ഘടോൽക്കചൻ:—ഹിഡിംബി എന്ന രാക്ഷസി:

കുരുക്ഷമാപതീകുലദീപമായ്ത്തുലോം
മഹത്വവും തടവിന പാണ്ഡുപുത്രനാൽ
സനാഥയാസ്സുകൃതിനി, പൂർണ്ണരൂപനാം
സുധാംശുവാലുഡുഗണവീഥിപോലവേ. 38

ഭീമസേനൻ:—(ആത്മഗതം) എയ്, ഹിഡിംബിയുടെ മകനാണോ ഇവൻ? ഇവന്നു ഗർവ്വം യുക്തംതന്നെ.

ബലവും, വടിവും, മനസ്സുറപ്പും,
പലതും താതരുടേതിനൊത്തിരിപ്പൂ;
നലമൊക്കമിവന്നു ചിത്തമെന്തീ,
നിലയിൽ പ്രാണിദയാവിഹീനമായി? 39

(പ്രകാശം) എടോ, പുരുഷ, വിട്ടയയ്ക്കു.

ഘടോൽക്കചൻ:—വിടില്ല.

ഭീമസേനൻ:—ഹേ ബ്രാഹ്മണ, അങ്ങയുടെ മകനെ എടുത്തുകൊൾക; ഞാൻ പൊയ്ക്കൊള്ളാം, ഇവന്റെ കൂടെ.

രഘഭാമൻ:—അതു പാടില്ല, അതു പാടില്ല:

പരിത്യജിച്ചേൻ മമ ജീവിതത്തെ—
ഗ്ഗുരുക്കൾതൻ പ്രാണനുവേണ്ടി മുന്നേ;
സുരൂപവാൻ യൌവനയുക്തനങ്ങു—
ന്നിരിക്കുമാറാക ധരാതലത്തിൽ! 40

ഭീമസേനൻ:—ആര്യ്യ, അങ്ങിനെയല്ല: ഞാൻ ക്ഷത്രിയകുലത്തിൽ പിറന്നവനാണ്; പരമപൂജ്യനാണല്ലോ ബ്രാഹ്മണൻ. അതിനാൽ, എന്റെ ശരീരംകൊണ്ടു ബ്രാഹ്മണശരീരം മാറിവാങ്ങുവാൻ ഞാനാഗ്രഹിക്കുന്നു.

ഘടോൽക്കചൻ:—(ആത്മഗതം) എയ്, ഇയ്യാൾ ക്ഷത്രിയനാ

ണോ? അതുകൊണ്ടാണ്, കുറുമ്പ്. ആകട്ടെ. ഇയ്യാളെത്തന്നെ പിടിച്ചുകൊണ്ടുപോവാം.. (പ്രകാശം) ആരാണ് ഇദ്ദേഹത്തെ തടുത്തത്?

ഭീമസേനൻ:—ഞാൻ.

ഘടോൽക്കചൻ:—ഭവാനോ?

ഭീമസേനൻ:—അതേ.

ഘടോൽക്കചൻ:—ഞാനാരാണെന്നു ഭവാനു മനസ്സിലായ്യോ?

ഭീമസേനൻ:—അരിശപ്പെടുന്നുവോ? ഭവാൻ ക്ഷമിച്ചാലും. പ്രജകളൊക്കെ ക്ഷത്രിയരുടെ മക്കളാണെന്നു പറയും; അതുകൊണ്ടു മാത്രമാണ് ഞാൻ പറഞ്ഞത്.

ഘടോൽക്കചൻ:—ഭയപ്പെട്ടവർക്കുള്ള ആയുധം എടുത്തു!

ഭീമസേനൻ:—

നേരാണു, ഞാൻ ഭയമറിഞ്ഞവനല്ല; നിന്റെ
ചാരത്തുനിന്നതറിവാൻ കൊതിയുണ്ടിദാനീം;
എന്താണതിൻവടിവു? ചൊല്ലു; ഗുണാഗുണങ്ങൾ
ചിന്തിച്ചു ഭദ്ര, ചിതമെങ്കിലെടുത്തുകൊള്ളാം! 41

ഘടോൽക്കചൻ:—ഇതാ, ഭവാനു ഭയം ഞാനുപദേശിച്ചുതരാം. ആയുധമെടുത്തുകൊൾക.

ഭീമസേനൻ:—ആയുധമോ? ഇതാ, എടുത്തിരിക്കുന്നു.

ഘടോൽക്കചൻ:—എന്തായുധം?

കനകത്തുണകൾക്കൊപ്പം
കനത്ത,രിവധത്തിനായ്
തുനിയുന്നീ വലംകയ്യാ-
ണെ,നിക്കൊക്കെയൊരായുധം. 42

ഘടോൽക്കചൻ:—ഇത്, എന്റെ അച്ഛൻ ഭീമസേനനുചേരും!

ഭീമസേനൻ:—ആരാണ്, ഈ ഭീമൻ എന്നവൻ?

ഭുവനസൃഷ്ടികരൻ, ഗിരീശൻ, രമാ-
ധവപുരന്ദരർ, ശക്തിധരൻ, യമൻ,
ഇവരിലാരൊടു ചേർത്തുപമിച്ചിടാം
തവ പിതാവിനെ?—യോർത്തുക ഭദ്ര, നീ. 43

ഘടോൽക്കചൻ:—എല്ലാവരോടും.

ഭീമസേനൻ:—ശരി, നുണയാണിത്.

ഘടോൽക്കചൻ:—എന്ത്, എന്ത്, നുണയാണെന്നോ? ഭവാൻ എൻെറ അച്ഛനെ ആക്ഷേപിയ്ക്കുന്നു! (ആത്മഗതം) ആകട്ടെ, ഈ ക്രൂരവൃക്ഷം പറിച്ചെടുത്തു പ്രഹരിയ്ക്കാം. (അങ്ങിനെ ചെയ്തിട്ട്) എയ്, ഇതുകൊണ്ടടിപ്പാൻ വയ്യ! എന്തു ചെയ്യേണ്ടു? ആകട്ടെ, ഉപായം കണ്ടു. ഈ പർവതശൃംഗം പറിച്ചെടുത്തു പ്രഹരിയ്ക്കാം.

(പ്രകാശം)

ഗിരിതൻ മുടി ഞാനെറിഞ്ഞതേ
ത്വരിതം നിന്നുയിർകൊണ്ടു പോയിടും.

ഭീമസേനൻ:—

നരിയെക്കൊലയാന തീണ്ടുകി-
ല്ല,രിശം തേടുകിലും വനാന്തരേ! 44

ഘടോൽക്കചൻ:—(ആത്മഗതം) എയ്, ഇതുകൊണ്ടും വയ്യ അടിപ്പാൻ! എന്തു ചെയ്യേണ്ടു? ആകട്ടെ, ഉപായം കണ്ടു.

(പ്രകാശം)

ഭീമസേനൻെറ പുത്രൻ ഞാൻ
ശ്രീമരുത്തിൻെറ പൌത്രനാം;
നേരിട്ടൊരുങ്ങിനില്പൂ! കൈ-
പ്പോരിലിലില്ലെൻ കിടയ്ക്കൊരാരാം. 45

(രണ്ടുപേരും ബാഹുയുദ്ധം ചെയ്യുന്നു.)

ഘടോൽക്കചൻ:—(ഭീമസേനനെ ബന്ധിച്ചിട്ട്)

കട്ടിച്ചങ്ങലയാൽത്തളച്ചൊരു ഗജം
പോലെ,ൻെറ കൈക്കുട്ടിലാ—
പ്പെട്ടിട്ടെങ്ങിനെയിന്നി, മൽഭുജബലം
തള്ളിഗ്ഗമിക്കും ഭവാൻ?

ഭീമസേനൻ:— (ആത്മഗതം) എയ്, ഇവൻ എന്നെ പിടിച്ചുകളഞ്ഞു! ഹേ സുയോധന, ശത്രുപക്ഷം വദ്ധിച്ചു വരുന്നു: തക്ക കരുതൽ ചെയ്തുകൊൾക! (പ്രകാശം) എടോ പുരുഷ, ശ്രദ്ധിച്ചുകൊൾക.

ഘടോൽക്കചൻ:—ഞാൻ ശ്രദ്ധിക്കുന്നുണ്ട്.

ഭീമസേനൻ:— (പിടി വിടുവിച്ചിട്ട്)

ഒട്ടുക്കണ്ടു കളഞ്ഞുകൊൾക ബലഗ—
ർവ്വം,ക്കൊന്നു കാണിക്കിലും;
തിട്ടം, വീര, തരിമ്പുമില്ല ഭുജയു-
ദ്ധത്തിൽപ്പരിക്ലാന്തി മേ. 46

ഘടോൽക്കചൻ:—(ആത്മഗതം) എയ്, ഇതുകൊണ്ടും വയ്യ പിടിപ്പാൻ. ഇനി എന്തു ചെയ്യേണ്ടു? ആകട്ടെ, ഉപായം കണ്ടു: അമ്മ ഉപദേശിച്ചുതന്ന മായാപാശമുണ്ടല്ലോ; അതുകൊണ്ട് ബന്ധിച്ച് ഇയ്യാളെ കൊണ്ടു പോകാം. വെള്ളം എവിടെ കിട്ടും? ഹേ പർവ്വതമേ, കുറെ വെള്ളം! കൊള്ളാം, ഒഴുകുന്നു. (ആചമിച്ചു മന്ത്രം ജപിച്ചിട്ട്) (പ്രകാശം) ഹേ മനുഷ്യ,

ഉരത്ത മായാമയപാശബന്ധാൽ
പരം വശംകെട്ടിളകാതെയായ് നീ,
ഒരുത്സവത്തിൽ,ക്കയർകൊണ്ടു കെട്ടി
മുറുക്കമിന്ദ്രദ്ധ്വജമെന്നപോലാം! 47

(എന്നു മായകൊണ്ടു ബന്ധിക്കുന്നു.)

ഭീമസേനൻ:—(ആത്മഗതം) എയ്, എന്നെ മായാപാശംകൊ

ണ്ട കെട്ടിക്കളഞ്ഞുവോ! ഇനി എന്തുചെയ്യേണ്ടു? മഹേശ്വര പ്രസാദത്താൽ ലഭിച്ച മായാപാശമോചനമന്ത്രമുണ്ടല്ലോ, അതു ജപിയ്ക്കാം. വെള്ളം എവിടെ കിട്ടും? ആകട്ടെ. (പ്രകാശം) ഹേ ബ്രാഹ്മണകുമാരാ, ആ കമണ്ഡലുവിലെ വെള്ളം ഇങ്ങു കൊണ്ടുവരു.

വൃദ്ധൻ:—ഇതാ വെള്ളം.

(ഭീമസേനൻ ആചമിച്ചു മന്ത്രം ജപിച്ചു മായയെ മോചിപ്പിയ്ക്കുന്നു.)

ഘടോൽക്കചൻ:—(ആത്മഗതം) അല്ലാ, പാശം വീണുപോയല്ലോ! ഇനി എന്തു ചെയ്യേണ്ടു? ആകട്ടെ (പ്രകാശം) ഹേ പുരുഷ, മുൻചെയ്ത പ്രതിജ്ഞയെ ഓർമ്മിച്ചാലും.

ഭീമസേനൻ:—പ്രതിജ്ഞയെന്നോ; ഇതാ ഞാൻ ഓർമ്മിയ്ക്കുന്നു. മുമ്പേ നടന്നുകൊൾക-

(രണ്ടുപേരും ചുററിനടക്കുന്നു.)

വൃദ്ധൻ:—ഉണ്ണികളേ, നാം എന്തു ചെയ്യുണ്ടു? വൃകോദരൻ ഇതാ, പോകുന്നു.

സീമാതിബാഹുബലവീര്യമിണങ്ങുമുഗ്ര-
ധാമാംഗനാകിയ നിശാടനെ നേർത്തടക്കി,
ശ്രീമാൻ കളിമ്പമൊടിതാ, നടകൊൾവു മന്ദം,
പേമാരിയത്ര ഗണിയാതൊരു കാള പോലേ. 48

ഘടോൽക്കചൻ:—ഇവിടെ നില്ക്കു; ഭവാൻ വന്ന വിവരം ഞാൻ അമ്മയെ അറിയിയ്ക്കട്ടെ.

ഭീമസേനൻ:—ഓ, ചെല്ലൂ.

ഘടോൽക്കചൻ:— (അടുത്തു ചെന്ന്) അമ്മേ, ഞാൻ, ഘടോൽക്കചൻ അഭിവാദ്യം ചെയ്യുന്നു. ഇവിടുത്തെയ്ക്കു ഭക്ഷണത്തിന്നു ചിരാഭിലഷിതനായ ഒരു മനുഷ്യനെ കൊണ്ടുവന്നിട്ടുണ്ട്.

(പിന്നെ ഹിഡിംബി പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു)

ഹിഡിംബി:—മകനേ, ചിരകാലം ജീവിച്ചിരിയ്ക്കുക! എങ്ങി

നെയുള്ള മനുഷ്യനെയാണ്, കൊണ്ടുവന്നിരിയ്ക്കുന്നത്?

ഘടോൽക്കചൻ:—അമ്മേ, പേരുകൊണ്ടുമാത്രം മനുഷ്യൻ; വീര്യംകൊണ്ടു മനുഷ്യനല്ല!

ഹിഡിംബി:—ബ്രാഹ്മണനാണോ?

ഘടോൽക്കചൻ:—ബ്രാഹ്മണനല്ല.

ഹിഡിംബി:—വൃദ്ധനാണോ?

ഘടോൽക്കചൻ:—കിഴവനല്ല.

ഹിഡിംബി:—ബാലനാണോ?

ഘടോൽക്കചൻ:—ബാലനല്ല.

ഹിഡിംബി:—എന്നാൽ ആയാളെ ഞാൻ നോക്കട്ടെ.

(രണ്ടുപേരും ചുററിനടക്കുന്നു)

ഹിഡിംബി:—ഈ മനുഷ്യനെയാണോ കൊണ്ടുവന്നിരിയ്ക്കുന്നത്?

ഘടോൽക്കചൻ:—അമ്മേ, ആരാണിത്?

ഹിഡിംബി:—ഭ്രാന്ത, ഈശ്വരനാണിത്!

ഘടോൽക്കചൻ:—ഹും, ആൎക്ക് ഈശ്വരൻ?

ഹിഡിംബി:—നിനക്കും, എനിയ്ക്കും!

ഘടോൽക്കചൻ:—എന്താണുറപ്പ്?

ഹിഡിംബി:—ഇതുതന്നെ ഉറപ്പ്! ആൎയ്യപുത്രൻ ജയിച്ചാലും!

ഭീമസേനൻ:—(നോക്കിയിട്ട്) ഇവളാരാണ്? എയ്, ഹിഡിംബീദേവിയോ!

നാടു കൈവിട്ടു കൊടുതാം
കാടു ചുററി നടക്കവേ,
ദേവി, ഞങ്ങൾക്കു നീയല്ലോ
മാൽ വിടുത്തീ, ദയാൎദ്രയായ്. 49

ഹിഡിംബി, ഇതെന്താണ്?

ഹിഡിംബി:— (ചെവിയിൽ) ഇങ്ങിനെയൊക്കെയാണ്.

ഭീമസേനൻ:— (ആത്മഗതം) ജാതിയിൽ രാക്ഷസി; ആചാരത്തിലല്ല!

ഹിഡിംബി:—ഭ്രാന്ത, അച്ഛനെ വന്ദിയ്ക്കു.

ഘടോൽക്കചൻ:—അച്ഛ, ധാർത്തരാഷ്ട്രക്കാടിനു കാട്ടുതീയായ ഞാൻ, ഘടോൽക്കചൻ അഭിവാദ്യം ചെയ്യുന്നു. മകൻെറ ചാപലം ക്ഷമിയ്ക്കേണമേ!

ഭീമസേനൻ:—മകനേ, വരു വരൂ. തട്ടിക്കയറിയതിൽ സന്തോഷമേ ഉള്ളു! (എന്ന് ആശ്ലേഷിച്ചിട്ട്) ധാർത്തരാഷ്ട്രക്കാടിനു കാട്ടുതീയായ മകൻതന്നെയാണ്, അച്ഛന്മാൎക്കു വേണ്ടത്. മകനേ, നീ അതിബലപരാക്രമിയായി ഭവിച്ചാലും!

ഘടോൽക്കചൻ:—ഞാൻ അനുഗൃഹീതനായി!

വൃദ്ധൻ:—അല്ലാ, ഭീമസേനൻെറ മകൻ ഘടോൽക്കചനാണോ ഇത്!

ഭീമസേനൻ:—മകനേ, ശ്രീമാൻ കേശവദാസനെ അഭിവാദ്യം ചെയ്യു.

ഘടോൽക്കചൻ:—ഭഗവാനേ, ഞാൻ അഭിവാദ്യം ചെയ്യുന്നു.

വൃദ്ധൻ:—അച്ഛനെപ്പോലെ ഗുണകീർത്തിമാനായി ഭവിച്ചാലും!

ഘടോൽക്കചൻ:—ഞാൻ അനുഗൃഹീതനായി!

വൃദ്ധൻ:—ഹേ വൃകോദര, ഭവാൻ എൻെറ വംശത്തെ രക്ഷിച്ചു; സ്വന്തം വംശത്തെ ഉയൎത്തുകയും ചെയ്തു. ഇനി, ഞങ്ങൾ പോകട്ടെ.

ഭീമസേനൻ:—

ഇതൊക്കെയും യുഷ്മദനുഗ്രഹത്താ-
ലത്രേ, നികാമം ശുഭമായ്ച്ചമഞ്ഞൂ;
അടുക്കലാണാശ്രമമസ്മദീയ;-
മതിങ്കലധ്വവ്യഥ തീൎത്തു പോകാം. 50

വൃദ്ധൻ:—ആതിഥ്യം, ഈ പ്രാണദാനത്താൽ ചെയ്തുകഴിഞ്ഞിരിയ്ക്കുന്നു. അതിനാൽ ഞങ്ങളിനി പോകട്ടെ.

ഭീമസേനൻ:—ഭവാൻ പുനർദ്ദർശനത്തിന്നായി, കുടുംബത്തോടൊരുമിച്ചു പോയിക്കൊള്ളുക.

വൃദ്ധൻ:—കൊള്ളാം, അങ്ങിനെതന്നെ. (കേശവദാസൻ ഭാൎയ്യാപുത്രന്മാരൊന്നിച്ചു പോയി)

ഭീമസേനൻ:—ഹിഡിംബി, ഇതിലെ; ഉണ്ണി, ഘടോൽക്കച, ഇതിലെ. ശ്രീമാൻ കേശവദാസനെ ആശ്രമദ്വാരം വരെയെങ്കിലും നമുക്കനുയാത്രചെയ്യാം.

(ഭരതവാക്യം)

പരമാറുകൾക്കു കടൽപോലെയും, പലേ
തരമാഹുതിക്കു ഹുതഭുക്കു പോലെയും,
കരണത്തിനൊക്കെ മനമെന്നപോലെയും,
ശരണം നമുക്കു ഭഗവാൻ ജനാർദ്ദനൻ!

(എല്ലാവരും പോയി)

[മധ്യമവ്യായോഗം സമാപ്തം]

പഞ്ചരാത്രം

Pancharathram
Vallathol
1978 ഡിസംബർ
പകർപ്പവകാശം:
സി. അമ്മുഅമ്മയ്ക്ക്

ഒന്നാം പതിപ്പിൻെറ

മുഖവുര

പ്രഭാതത്തിന്നു മുമ്പിൽ ഇരുട്ട്, പുഞ്ചിരിയ്ക്കു മുമ്പിൽ മുഖം കറുക്കൽ--ഇതു പ്രകൃതിനിയമമാണ്; അതുപോലെ കാളിദാസന്നുപോലും ഉപജീവ്യനായ ഭാസമഹാകവി ഉണ്ടാക്കിയതും ഇന്നത്തെ കേരളകവിസമ്രാട്ടിനാൽ വിവൎത്തനം ചെയ്യപ്പെട്ടതുമായ ഈ വിശിഷ്ടകൃതിയ്ക്കു മുമ്പിലും എൻെറ ചില ജല്പനം കാണപ്പെടുന്നതിൽ വായനക്കാർ സമാധാനിയ്ക്കുട്ടെ.

ഈ പഞ്ചരാത്രം മലയാളത്തിലെ രൂപകങ്ങൾക്കിടയിൽ ഒരു പുതിയ പ്രസ്ഥാനത്തെയാണ് കാണിയ്ക്കുന്നത്. ഇതിന്നു നാടകം എന്ന പേർ നാട്യകാവ്യം എന്നൎത്ഥത്തിൽ മാത്രമേ യോജിയ്ക്കു; സാഹിത്യകാരന്മാർ ഇതിന്നു 'സമവകാര'മെന്നാണ് പേർ കല്പിയ്ക്കുക: പ്രഖ്യാതമായ ഇതിവൃത്തം, ദേവാസുരവൎഗ്ഗത്തിൽപ്പെട്ട പന്തിരണ്ട് ഉദാത്തനായകന്മാർ, മുറയ്ക്കു ചെറുതു ചെറുതായ മൂന്നങ്കങ്ങൾ, വീരരസത്തിന്നു പ്രാധാന്യം—ഇങ്ങിനെയൊക്കെയാണ്, സമവകാരം എന്ന രൂപകത്തിൻെറ ലക്ഷണം. ഇതിൽ മിക്കതും പഞ്ചരാത്രത്തിന്നുണ്ട്; ഇതിലെ പാത്രങ്ങളിൽ ഭീഷ്മയുധിഷ്ഠിരാദികൾ പൌരാണികദൃഷ്ട്യാ ദേവവൎഗ്ഗത്തിലും, ദുൎയ്യോധനപ്രഭൃതികൾ അസുരവർഗ്ഗത്തിലും പെട്ടവരാണല്ലോ.

പഞ്ചരാത്രം ഒരു പ്രൌഢഗ്രന്ഥമാണ്. ഇത്തരം വ്യംഗ്യപ്രധാനങ്ങളായ കാവ്യങ്ങളുടെ സ്വാരസ്യം പ്രകാശിപ്പിപ്പാൻ സവിസ്തരമായ വ്യാഖ്യാനം തന്നെ വേണം; എൻെറ ഈ ചെറുടിപ്പണി എന്നെപ്പോലുള്ള അവ്യുൽപന്നന്മാൎക്ക് അല്പം ഉപകരിച്ചാലായി എന്നേ ഉള്ളൂ.

ഈ തൎജ്ജിമ എഴുതിക്കഴിഞ്ഞിട്ട് അഞ്ചാറു കൊല്ലമായി. ആയിടയിൽ മറെറാരു തൎജ്ജിമ പുറത്തുവന്നതുകൊണ്ടു നമ്മുടെ വിവൎത്തകൻ ഇതിൻെറ പ്രസിദ്ധീകരണത്തിൽ അത്ര ശ്രദ്ധിച്ചില്ല. ഇപ്പോൾ കൊച്ചിഭാഷാപരിഷ്കരണക്കമ്മിററിയുടെ ദൃഷ്ടി ഈ അനൎഘരത്നത്തിൽ പതിഞ്ഞതിനാലാണ്, ഇതിൻെറ കിരണകന്ദളങ്ങൾ നീളെ പ്രസരിപ്പാനിടയായത്. കമ്മിററിയുടെ ഉചിതജ്ഞതയ്ക്കു നാം നന്ദി പറയുക!

അണ്ടത്തോട്,
15 ചിങ്ങം, 98. } നാലപ്പാട്ട് നാരായണമേനോൻ

പ ഞ്ച രാ ത്രം

കഥാപാത്രങ്ങൾ

സൂത്രധാരൻ
ദുര്യോധനൻ
ദ്രോണർ
ഭീഷ്മർ
കർണ്ണൻ
ശകുനി
ഭടൻ
ദൂതൻ
വൃദ്ധഗോപൻ
ഗോമിത്രകൻ
സന്യാസി
സൂതൻ
വിരാടരാജാവ്
ഭീമസേനൻ
അഭിമന്യു
ഉത്തരൻ
യുധിഷ്ഠിരൻ
ബ്രാഹ്മണർ മൂന്നുപേർ
കഞ്ചുകി
ബൃഹന്നള
(പ്രച്ഛന്നവേഷധാരിയായ അർജ്ജുനൻ)
പെൺകിടാങ്ങൾ—നർത്തകിമാർ

പഞ്ചരാത്രം

(സമവകാരം)

ഒന്നാമങ്കം

(നാന്ദ്യന്തത്തിൽ സൂത്രധാരൻ പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

സൂത്രധാരൻ:—

ദ്രോണൻ, യുധിഷ്ഠിര,നിഹാർജ്ജുനഭീമദൂതൻ,
ദുര്യ്യോധനൻ, ശകുനിനായകകർണ്ണധാരൻ,
രക്ഷിച്ചിടട്ടെ വഴിപോലഭിമന്യ, ഭീഷ്മ—
നാ ശ്രീവിരാട്പുരുഷനുത്തരകർമ്മശീലൻ. 1

(ചുററിനടന്നിട്ട്) ഇപ്രകാരം ആര്യ്യമിശ്രന്മാരോടറിയിയ്ക്കട്ടെ. എയ് എന്താണ്, ഞാൻ അറിയിയ്ക്കുവാൻ ഭാവിച്ചപ്പോഠം, ഒരു ശബ്ദം കേഠംക്കുന്നതുപോലെ തോന്നുന്നത്? ആട്ടെ, നോക്കാം.

(അണിയറയിൽ)

അമ്പോ, കുരുരാജാവിൻെറ യജ്ഞസമൃദ്ധി!

സൂത്രധാരൻ:—ശരി, മനസ്സിലായി.

1. ദ്രോണൻ = കാക്കപോലെ കറുത്തവൻ. യുധിഷ്ഠിരൻ = യുദ്ധത്തിൽ സ്ഥിരൻ. അർജ്ജു......ദൂതൻ = അർജ്ജുനഭീമന്മാൎക്കായി ദൌത്യം നടത്തിയവൻ. ദുര്യ്യോധനൻ = ദുഷ്കരമായ യുദ്ധം ചെയ്യുന്നവൻ. ശകുനി...... ധാരൻ = ഗരുഡൻെറ കപ്പിത്താൻ. (ഗരുഡനാകുന്ന കപ്പലിനെ ആകാശത്തിൽ നടത്തുന്നവൻ; ഗരുഡവാഹനൻ എന്നർത്ഥം) അഭിമന്യ = യജ്ഞോന്മുഖൻ. ഭീഷ്മൻ = ദുർജ്ജനഭയങ്കരൻ. വിരാട്പുരുഷൻ = ആദിപുരുഷൻ. ഉത്ത.........ശീലൻ = പ്രശസ്തകർമ്മങ്ങൾ ചെയ്യുന്നവൻ. ഇതിൽ മുദ്രാലങ്കാരഭംഗ്യാ കഥാപാത്രങ്ങളെ സൂചിപ്പിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു.

അരചന്മാരഖിലാന്തഃ-
പുരമൊട്ടുമൊന്നിച്ചു വന്നുചേൎന്നു മുദാ,
കുരുപതി ദുൎയ്യോധനനുടെ
തിരുയജ്ഞമിതാ, നടക്കുന്നു. 2

(പോയി)

സ്ഥാപന

(അനന്തരം മൂന്നു ബ്രാഹ്മണർ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

എല്ലാവരും:—അമ്പോ, കുരുരാജാവിന്റെ യജ്ഞസമൃദ്ധി!

ഒന്നാമൻ:—ഇവിടെയാകട്ടേ,

കാശം പൂത്തവപോലെയായ് ദിശകൾ വി-
പ്രോച്ഛിഷ്ടമാം ചോറിനാൽ;
ഹോമത്തിൻപുകയാൽ പരക്കെയൊഴിവായ്
വൃക്ഷങ്ങൾതൻ പൂമണം;
മാൻമട്ടായി പുലിവ്രജം; മലകളിൽ
സിംഹങ്ങളും ശാന്തരായ്;
മന്നൻ ദീക്ഷ വഹിച്ചപോതുലകുമി-
ങ്ങൊന്നിച്ചു ദീക്ഷിച്ചിതോ! 3

രണ്ടാമൻ;—ഭവാൻ പറഞ്ഞതു ശരിയാണ്.

ഹവ്യത്താൽപ്പരിതൃപ്തനഗ്നിസുരർതൻ
വക്ത്രം; ദ്വിജശ്രേഷ്ഠരോ
ദ്രവ്യത്താൽ;-പ്പശുപക്ഷിമാനുഷരുമി-
ന്നൊട്ടുക്കു സംതൃപ്തരായ്;

3. ദീക്ഷ = യജ്ഞവ്രതം.

4. അഗ്നിമുഖാ വൈ ദേവാഃ എന്നു വേദം.

ഇവ്വണ്ണം നൃപനന്ദനീളെ രസമായ്—
ഗ്ഘോഷിയ്ക്കുമിപ്പാരിടം
ദിവ്യന്മാരുടെ ലോകമൊക്കെയതിലും—
ഘലിച്ചു ഗുണശ്രേണിയാൽ. 4

മൂന്നാമൻ:—ഇതാ പൂജ്യന്മാരായ ബ്രാഹ്മണർ,

കാൽത്താരിൽ ക്ഷിതിപാലർതൻ മുട്ടതല-
പ്പാവേശിയോരെ,ത്രയം
ശാസ്ത്രാഭിജ്ഞർ, വയോധികസ്ഥിതിയിലും
സ്വാദ്ധ്യായബദ്ധവ്രതർ,
വാദ്ധക്യത്തിലിയന്ന മെയ്യയവൊടും,
ശിഷ്യൻെറ തോളത്തു കൈ
ചേർത്തഗ്ര്യദ്വിജവൃദ്ധർ പോലെ, വടിയും
കുത്തിഗ്ഗമിയ്ക്കുന്നിതേ. 5

എല്ലാവരും:—ഉണ്ണികളേ, ഉണ്ണികളേ, * അവഭൃഥസ്നാനം കഴിയുന്നതിന്നു മുമ്പേ നിങ്ങൾ തീ കൊളുത്തിക്കളയരുതേ!

ഒന്നാമൻ:—അയ്യേ, ബാലചാപലം കാണിച്ചു കഴിഞ്ഞു!

കത്തും യൂപം ലസിപ്പൂ ക്ഷിതിയുടെ കനക-
ക്കയ്യേപോലിങ്ങു;ട്ടപ്പി-
പ്പീലാ ചൈത്യാഗ്നി, ലോകാഗ്നിയെ, വൃഷലകനെ
ക്ഷോണിദേവൻ കണക്കേ;
വേകുന്നീലേറെ വേദിപ്പുറ,മിഹ ചുഴലെ-
പ്പച്ചയാം ദർഭമൂലം;
പ്രാഗ്വംശത്തിൽക്കടപ്പൂ പുകയിതു നളിന-
പ്പൊയ്കയിൽക്കുംഭിപോലെ. 6

5. സ്വാദ്ധ്യാ......തർ = വേദാധ്യയനനിഷ്ഠയോടുകൂടിയവർ.

* യജ്ഞാവസാനത്തിലുള്ള സ്നാനം. യാഗം കഴിഞ്ഞാൽ യാഗശാല തീവെച്ചു നശിപ്പിയ്ക്കാറുണ്ട്.

6. യൂപം = യജ്ഞസ്തംഭം. ചൈത്യം = യജ്ഞസ്ഥാനം. ലോകാഗ്നി = സാധാരണത്തീയ്യ്. വൃഷലകൻ = ശൂദ്രൻ. പ്രാഗ്വംശം = ഹോമഗൃഹത്തിന്നു കിഴക്കായി യജമാനക്കൾക്കു മററുമിരിപ്പാനുള്ള ഗൃഹം.

രണ്ടാമൻ:—ശരിതന്നെ.

അഗ്നിയെ,യഗ്നിഭയത്താ–
ലുഴറി,യിതാ, വിപ്രർ കൊണ്ടുപോരുന്നു,
ദോഷപ്പെട്ട കുലത്തിൽ
ജ്ഞാതിഭയാൽ ജ്ഞാതിയെപ്പോലെ. 7

മൂന്നാമൻ:—ഇതാ. നിങ്ങൾ മററൊന്നു നോക്കുവിൻ:

നെയ്യിൻവണ്ടി ദഹിയ്ക്കുന്നു
വെള്ളം കോരിയൊഴിയ്ക്കിലും,
ബാലസ്നേഹവശാൽക്കുട്ടി-
പോയോരബല പോലവേ. 8

ഒന്നാമൻ:—അങ്ങു പറഞ്ഞതു ശരിയാണ്:

പച്ചപ്പുല്ലിലൊതുങ്ങിനിന്നു കറുതായ്–
ശ്ശോഷിച്ചിട്ടും ദർഭചേ-
ന്നിച്ചക്രേശ്വരധർമ്മവണ്ടിയെരിയി-
പ്പാനുദ്യതൻ പാവകൻ,
കാറേററററിട്ടു പടന്നുകത്തിയഥ ത-
ച്ചക്രത്തിലെത്തി ക്രമാൽ-
ച്ചുററിന്മേലൊരു മണ്ഡലാകൃതിയിലായ്
നേടുന്നു സൂര്യാഭയെ. 9

രണ്ടാമൻ:—ഇതാ മററൊന്നു നോക്കു;

7. അഗ്നിയെ = ചൈത്യാഗ്നിയെ. അഗ്നിഭയത്താൽ—ലോകാഗ്നി സ്പർശിയ്ക്കാതിരിപ്പാൻ എന്നർത്ഥം. ജ്ഞാതി = ദായാദി.

8. ഒരമ്മ എങ്ങിനെയെല്ലാമാശ്വസിപ്പിയ്ക്കപ്പെട്ടാലും. പുത്രദുഃഖത്താൽ സന്തപിയ്ക്കുന്നതുപോലെ എന്നർത്ഥം.

9. ചക്രേശ്വരൻ = രാജാവ്. ധർമ്മവണ്ടി = യജ്ഞശകടം. മണ്ഡലാകൃതി = വട്ടമൊത്ത വടിവ്. സൂര്യാഭയെ നേടുന്നു = സൂര്യനെപ്പോലെയായി ത്തീരുന്നു.

പുററിങ്കൽനിന്നഗ്നിഭയത്തൊടഞ്ചു
പാമ്പുണ്ടു, രന്ധ്രങ്ങളിലൂടെയൊപ്പം
പുറത്തിറങ്ങുന്നു, മൃതൻെറ മെയ്യിൽ-
നിന്നൊപ്പമഞ്ചിന്ദ്രിയമെന്നപോലെ. 10

മൂന്നാമൻ:—ഇതാ, നിങ്ങൾ മററൊന്നു നോക്കുവിൻ;

മരുത്തിനോടൊത്തിളകും മഖാഗ്നി
മരത്തിനെക്കത്തിയെരിച്ചിടുമ്പോൾ,
പ്രാണങ്ങൾ പോലാശു പറന്നുപോയീ,
പൊത്താകുമൂൾമ്മെയ്യിലെഴും ഖഗങ്ങൾ. 11

ഒന്നാമൻ:— ശരിതന്നെ:

ഒരുണക്കമരത്താൽ,പ്പൂ-
മരങ്ങൾ നീറയും വനം,
നിലകെട്ടുള്ളൊരുവനാൽ-
ക്കുലം പോലെരിയുന്നിതേ. 12

രണ്ടാമൻ:—

മഖദഹനനിൽദ്ദഹിയ്ക്കും
മുളകളിതാ, കാററു തട്ടിയിളകുകയാൽ
ഉയരുന്നു, താഴുന്നു,
നരരുടെ ഭാഗ്യങ്ങളെപ്പോലെ. 13

മൂന്നാമൻ:— അങ്ങു പറഞ്ഞതു ശരിയാണ്;

വേകുന്നു തടിമേൽശ്ശുഷ്ക-
വല്ലി ചുററിയൊരീ മരം
ദുഷ്കുലച്ഛായയിൽശ്ശിഷ്ടൻ
സ്ത്രീദോഷാലെന്ന പോലവേ. 14

13. മഖദഹനൻ = യാഗാഗ്നി.

14. ശിഷ്ടൻ = നല്ലവൻ.

ഒന്നാമൻ:—

ലതാനികുഞ്ജം ചെടിപൊന്തയൊത്തീ-
ക്കാടാകമാഹാരമശിച്ചു പാരം,
ഹുതാശനൻ കൈ കഴുകുന്നതിന്നോ
സരിത്തിലിദ്ദർഭ പിടിച്ചിറങ്ങി! 15

രണ്ടാമൻ:— ഇതാ, ഇതാ,

നീളമുള്ള കുശവല്ക്കലംവഴി മരത്തിൽ
നിന്നു മരമാന്ത തീ—
നാളമേററുടനരിഞ്ഞുവീഴ്‌വിതു പഴുത്ത—
പോലെ കദളീഫലം;
ചോടെരിഞ്ഞു സുചിരാൽ വിഴുന്നു, തനതഗ്ര—
സീമ്‌നി വലുതായ തേൻ—
കൂടെഴുന്നൊരു കരിമ്പനത്തരു, മഹേശ്വ-
രൻെറ മഴ പോലവേ. 16

മൂന്നാമൻ:—ഹാ! സജ്ജനത്തിൻെറ കോപംപോലെ, അഗ്നി ഭഗവാൻ കത്തിയടങ്ങി.

ഇതാ, കഴിഞ്ഞു വീറകെന്നമൂലം
ഹുതാശനന്നേററു ബലപ്രണാശം
ഉദാരശീലന്നു ധനാത്യയത്താൽ
പ്രദാനശക്തിക്ഷയമെന്നപോലേ- 17

ഹുതാശൻ, സ്രുക്കരെണിപ്പു-
ല്ലിവയെത്തിന്നുതീക്ഷ്യയായ്;
ധൂർത്താൽ സ്വത്തററവൻ വിട്ടു-
സാമാനത്തെക്കണെക്കിനെ. 18

15. പൊന്ത = ചെറുവള്ളിക്കെട്ട്. മൊന്ത എന്നു ചിലർ. സരിത്ത് = നദി. ഇദ്ദർഭ —നദീതീരത്തിൽ നില്ക്കുന്നത്.

16. കുശവല്ക്കലം = ദർഭകങ്ങളും മരവുരികളും. നാളം = തീജ്വാല. അഗ്രസീമ്‌നി = മുകളിൽ.

17. ഉദാരശീലൻ = ദാനശീലൻ. ധനാത്യയം = മുതൽനാശം.

രണ്ടാമൻ:—

ചാഞ്ഞുള്ള കൊമ്പൊടു നദിയ്ക്കരികത്തു നില്ക്കു-
മീ വൃക്ഷം കാററിലുലയുന്നിലയായ കയ്യാൽ,
ദാവാഗ്നിയേററുതിപെട്ട മഹീരുഹങ്ങൾ-
ക്കീവണ്ണമിപ്പൊഴുദകക്രിയ ചെയ്കയാണോ! 19

മൂന്നാമൻ:—എന്നാൽ വരു; നമുക്കും ആചമനം കഴിയ്ക്കാം.

രണ്ടുപേരും:—അങ്ങിനെതന്നെ.

(എല്ലാവരും ആചമനം കഴിച്ചിട്ട്)

ഒന്നാമൻ:—എയ്, ഇതാ, അത്രഭവാൻ കുരുരാജാവു ദുര്യോധനൻ ഭീഷ്മദ്രോണന്മാർ മുമ്പിലും രാജാക്കന്മാരൊക്കെ പിന്നിലുമായി, ഇങ്ങോട്ടെഴുന്നള്ളുന്നു. ഇതാ.

'യജ്ഞങ്ങൾ ചെയ്കി,ളയെവെല്ലുക വിക്രമത്താൽ-
ക്കോപം ത്യജിയ്ക്കു, ദയ ചെയ്യുക തൻജനത്തിൽ'
എന്നീവിധം പ്രകൃതയോഗ്യമുരച്ചു ഭംഗ്യാ
ചെയ്യുന്നു പൌരരിഹ പാത്ഥപരിഗ്രഹംതാൻ. 20

അതിനാൽ വരു. നമുക്കും കുരുരാജാവിനെ സംഭാവനം ചെയ്യാം.

രണ്ടുപേരും:—അങ്ങിനെതന്നെ.

എല്ലാവരും:—ജയിച്ചാലും, അങ്ങുന്നു ജയിച്ചാലും!

(പോയി)

വിഷ്കംഭം

18. സ്രുക്ക് = ഹോമപാത്രം. അരണി = തീ കടഞ്ഞുണ്ടാക്കുന്ന മരം. പുല്ല് = ദർഭ. ധൂത്ത് = ചൂതുകളി മുതലായത്. തിന്നു തീക്കുക എന്നതിനു ഉപമാപക്ഷത്തിൽ വിററുതിന്നുക എന്നത്ഥം.

19. ദാവാഗ്നി = കാട്ടുതീയ്യായിപ്പരിണമിച്ച യജ്ഞാഗ്നി. മഹീരുഹങ്ങൾ = മരങ്ങൾ.

20. ഇള = ഭൂമി. പ്രകൃതയോഗ്യം = പ്രകൃതത്തിന്നു തക്കമട്ടിൽ പാത്ഥപരിഗ്രഹം (പാണ്ഡവന്മാരെ സ്വീകരിയ്ക്കൽ) ചെയ്യണം എന്നു സൂചിപ്പിച്ചുകൊണ്ട് ആശീർവ്വദിയ്ക്കുന്നു എന്നു താല്പര്യം.

(പിന്നെ ഭീഷ്മരും ദ്രോണരും പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ദ്രോണൻ:—ദുര്യ്യോധനൻ ധർമ്മം അനുഷ്ഠിക്കുന്നതിൻെറ ഗുണം എനിക്കുതന്നെയാണ്. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ,

തൻബന്ധുമിത്രങ്ങളെയൊക്കെയും വി–
ട്ടാചാര്യനിൽച്ചെൽവതു ശിഷ്യദോഷം:
കിടാവിനെദ്ദേശികനേകിയേച്ചാ–
ല,ച്ഛന്നമമ്മയ്ക്കുമൊഴിഞ്ഞു ഭാരം. 21

ഭീഷ്മർ:—ഈ ദുര്യ്യോധനൻ,

ധനാപഹാരാലൊരുയച്ച് നേടീ,
വൈരപ്രിയംകൊണ്ടപകീർത്തി ചാർത്തീ,
ഇപ്പോഴവൻതാനിതുമട്ടു ധർമ്മം
ചെയ്യല്ലസിയ്ക്കുന്നിതു പുണ്യവാനായ്! 22

(അനന്തരം ദുര്യ്യോധനനും കർണ്ണനും ശകുനിയും പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ദുര്യ്യോധനൻ:—

ഇവൻ ശ്രദ്ധാവാനായ്; മയി ഗുരുജനം
പ്രീത;–മുലകം
സുവിശ്വസ്തം; നില്പായ് ഗുണ;-മപയശ-
സ്സസ്തമിതമായ്;
മരിച്ചേ വിണ്ണേറൂ മനുജരിതി ഭോ-
ഷ്ക്കോതലിതു; മ-
റെറാരേടത്തല്ലാ വിണ്ണ;-തു മികവൊടൊ–
ക്കുന്നിതിഹതാൻ! 23

21. ദേശികന് = ഗുരുവിൻപക്കൽ.

22. ധനാപഹാരാൽ = (പാണ്ഡവന്മാരുടെ) സ്വത്തപഹരിച്ചതിനാൽ.

23. ഇവൻ = ഞാൻ. ശ്രദ്ധാവാൻ = സുകൃതശ്രദ്ധയുള്ളവൻ. മയി = എങ്കൽ. സുവിശ്വസ്തം = നന്നായി വിശ്വസിച്ചത്. നില്പായ്: നിലനില്ക്കുന്നതായി. അപയശസ്സ് = ദുഷ്കീർത്തി. ഇഹതാൻ = ഇവിടെത്തന്നെ (ഈ ലോകത്തിൽത്തന്നെ.)

കൎണ്ണൻ:—ഗാന്ധാരീനന്ദന, ഇവിടുന്നു ന്യായമായി സമ്പാദിച്ച ധനത്തെ ദാനംചെയ്യുന്നതു യുക്തംതന്നെയാണ്. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ,

അസ്ത്രാധീനം ക്ഷത്രിയന്മാൎക്കു നേട്ടം;
പുത്രന്മാൎക്കായ് കെട്ടിവെച്ചാലബദ്ധം:
വിത്തം സൎവം വിപ്രരിൽച്ചേൎത്തു ഭൂപൻ
പുത്രന്മാൎക്കായ് നല്ക്കണം വില്ലുമാത്രം. 24

ശകുനി:— ശരിയാണ്, ഗംഗാസ്പൎശംകൊണ്ടു നിൎമ്മലാംഗനായ അംഗരാജാവു പറഞ്ഞതു്.

കൎണ്ണൻ:—

ഇക്ഷ്വാകു ശൎയ്യാതി യയാതി രാമൻ
മാന്ധാതൃനാഭാഗനൃഗാംബരീഷർ
സമ്പന്നരീ മന്നർ മരിക്കിലും, ഹാ,
ജീവിച്ചിരിക്കുന്നു മഖങ്ങളാലേ! 25

എല്ലാവരും:— ഗാന്ധാരീനന്ദന, ഭാഗ്യംകൊണ്ടു ഭവാൻ യാഗം കഴിഞ്ഞു ശോഭിക്കുന്നു.

ദുൎയ്യോധനൻ:—ഞാൻ അനുഗ്രഹിക്കപ്പെട്ടു. ആചാൎയ്യ, ഞാൻ വന്ദിക്കുന്നു.

ദ്രോണർ:—ഉണ്ണി, വരു, വരു. ഇതു ക്രമപ്രകാരമായില്ല.

ദുൎയ്യോധനൻ:—എങ്ങിനെയാണ് ക്രമം?

ദ്രോണർ:—ഭവാൻ കാണുന്നില്ലേ?

നരാവതാരമാണോരീ-
ദ്ദൈവതത്തെ നമിക്കെടോ;
ഭീഷ്മരെപ്പിന്നിലിട്ടെന്നെ
വന്ദിക്കുവതയുക്തമാം. 26

24. അസ്ത്രാധീനം = അമ്പിന്നു കീഴിൽ. ക്ഷത്രിയൻ യുദ്ധംചെയ്തു സമ്പാദിക്കണമെന്നൎത്ഥം.

26. അയുക്തമാം = അനുചിതമാണ്.

ഭീഷ്മർ:—അങ്ങിനെ പറയരുത്. പല സംഗതികൾകൊണ്ടും ഞാൻ അങ്ങേയ്ക്കു താഴെയാണ്. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ,

ഭവാൻ സ്വയംഭൂവി,വനമ്മ പെററവൻ;
മമായുധം വൃത്തി; ഭവാനു മൈത്രിതാൻ;
ദ്വിജൻ ഭവാൻ, ക്ഷത്രിയർ ഞങ്ങൾ; ദേശികൻ
ഭവാനയേ, ഞങ്ങൾ മികച്ച ശിഷ്യർകൾ. 27

ദ്രോണർ;—മഹാത്മാക്കൾ, തങ്ങളെ താഴ്ത്തിയേ പറകയുള്ളുവല്ലോ. ഉണ്ണി, വരു, വരു, എന്നെ വന്ദിച്ചുകൊൾക.

ദുര്യോധനൻ:—ആചാര്യ, ഞാൻ വന്ദിക്കുന്നു.

ദ്രോണർ:—ഉണ്ണി, വരു, വരു, ഇപ്രകാരംതന്നെ, * അവഭൃഥസ്നാനങ്ങളിൽ ക്ലേശമനുഭവിച്ചാലും!

ദുര്യോധനൻ:—ഞാൻ അനുഗ്രഹിക്കപ്പെട്ടു. മുത്തച്ഛ, ഞാൻ വന്ദിക്കുന്നു.

ഭീഷ്മർ:—പൌത്ര, വരു, വരു. ഇപ്രകാരംതന്നെ അങ്ങേക്കു ശമമുണ്ടായി വരട്ടെ!

ദുര്യോധനൻ:—ഞാൻ അനുഗ്രഹിക്കപ്പെട്ടു. അമ്മാമ, ഞാൻ വന്ദിക്കുന്നു.

ശകുനി:—ഉണ്ണി,

ഈവിധമേ വരദക്ഷിണ—
മായെല്ലാ യാഗവും കഴിച്ചു ഭവാൻ
വെന്നു, ജരാസന്ധൻപോ—
ലെത്തിക്കുക നൃപരെ രാജസൂയത്തിൽ! 28

ദ്രോണർ:—(ആത്മഗതം) അമ്പോ, ശകുനിയുടെ ആശീർവ്വാദവും * ഉദ്യോഗജനകമായിരിക്കുന്നു. അല്ലെങ്കിൽ ഈ ക്ഷത്രിയകുമാരൻ വിരോധപ്രിയനാണല്ലോ.

27. വൃത്തി = ഉപജീവനം. മൈത്രി = പ്രാണിസ്നേഹം.
* ഇനിയും പല യജ്ഞങ്ങൾ ചെയ്തുതീർത്താലും എന്നാശയം.
28. വരദക്ഷിണം = ശ്രേഷ്ഠമായ ദക്ഷിണയോടുകൂടിയത്.
* ഉദ്യോഗജനകം = യുദ്ധോദ്യമത്തെ ഉണ്ടാക്കിത്തീർക്കുന്നത്.

ദുര്യോധനൻ:—സഃഖ, കണ്ണ്ന, ഗുരുജനവന്ദനാവസാനത്തിൽ ക്രമപ്രകാരം മിത്രവിശ്വാസം അനുഭവിച്ചാലും!

കണ്ണ്നൻ:—ഗാന്ധാരീനന്ദന,

ക്രതുവ്രതത്താൽക്കൃശമിത്ത്വദംഗം;
സഹിയ്ക്കുമൂക്കെങ്കിലമത്ത്ഥപുല്ലാം;
ആലോചിയാതല്ല തൊടാത്തതീ ഞാൻ:
രാജഷ്ിധീരോക്തിവശാൽ ഭയം മേ! 29

ദുയ്യോധനൻ:—ഇങ്ങിനെതന്നെ തോന്നട്ടെ!

ദ്രോണർ:—ഉണ്ണി, ദുര്യോധന, ഇതാ, ഇന്ദ്രൻെറ പ്രിയസ്നേഹിതനായ ഭീഷ്മകൻ ഭവാനെ ഉപചരിയ്ക്കുന്നു.

ദുര്യോധനൻ:—ആര്യന്നു സ്വാഗതം! ഞാൻ വന്ദിയ്ക്കുന്നു.

ഭീഷ്മർ:—പൌത്ര. ദുര്യോധന, ഇതാ തെക്കൻദിക്കിൻെറ രക്ഷിതാവായ ഭൂരിശ്രവസ്സു ഭവാനെ ഉപചരിയ്ക്കുന്നു.

ദുര്യോധനൻ:—ആര്യന്നു സ്വാഗതം!

ദ്രോണർ:—ഉണ്ണി, ദുര്യോധന, ഭവാൻെറ യജ്ഞംകൊണ്ടാടാനായി ശ്രീകൃഷ്ണൻ അയച്ചിട്ടുള്ള അഭിമന്യു അങ്ങയെ ഉപചരിയ്ക്കുന്നു.

ശകുനി:—ഉണ്ണി, ദുര്യോധന, ഇതാ ജരാസന്ധപുത്രനായ സഹദേവൻ അങ്ങയെ വന്ദിയ്ക്കുന്നു.

ദുര്യോധനൻ:—വരു, വരു, ഉണ്ണി, അച്ഛനെപ്പോലെ പരാക്രമിയായ്ബ്ഭവിച്ചാലും!

എല്ലാവരും:—ഇതാ, എല്ലാ രാജാക്കന്മാരും അങ്ങയെ ഉപചരിയ്ക്കുന്നു.

ദുര്യോധനൻ:—ഞാൻ അനുഗ്രഹിയ്ക്കപ്പെട്ടു. എയ്, എല്ലാ രാജാക്കന്മാരും വന്ന കൂട്ടത്തിൽ വിരാടൻ വരാഞ്ഞതെന്താണ്?

ശകുനി:—അദ്ദേഹത്തിനും ഞാൻ ആളെ അയച്ചിരുന്നു. വഴിയ്ക്കു താമസിച്ചുപോയതാണെന്നു തോന്നുന്നു.

ദുര്യോധനൻ:— അല്ലയോ ആചാര്യ, ധർമ്മത്തിലും ധനുസ്സിലും ആചാര്യദക്ഷിണ സ്വീകരിയ്ക്കുക.

ദ്രോണർ:—ദക്ഷിണയോ! വരട്ടെ, വരട്ടെ! ഞാൻ ഭവാനോട് അപേക്ഷിച്ചുകൊള്ളാം.

29. രാജർഷിധീരോക്തി = രാജർഷിമാക്കൊത്ത ധീരവാക്യം.

ദുര്യോധനൻ:—ആചാര്യനും അപേക്ഷിക്കുകയോ?

ഭീഷ്മർ:—എന്താണ് പ്രയോജനം?

സേവിച്ചു ബാല്യദശയിങ്കൽ മുറയ്ക്കു സോമം;
വാഴ്വു കുടത്തണലിലു:ണ്ടു തുലോം യശസ്സും;
ഇല്ലായ്മ രാജഗുരുവാകിയ വിപ്രനേതി–
ലാ, വസ്തുവെന്ത്?ഫലമെന്ത്? മഹത്വമെന്തോ? 30

ദുര്യോധനൻ:—ഭവാൻ കല്പിച്ചാലും! എന്താണിഷ്ടം?

ദ്രോണർ:—ഉണ്ണി, ദുര്യോധന, ഞാൻ പറയാം.

ദുര്യോധനൻ:—എന്താണ് ഇനിയും അങ്ങ് ആലോചിക്കുന്നത്?

ഭവാനാൽത്താൻ സംശിക്ഷിതനുയിരിനെ–
ക്കാളം പ്രിയനുമാ–
ണിവൻ, ശൂരന്മാരിൽ സ്ഥിതിയുടയവൻ,
സാഹസകരൻ;
ശരിക്കെന്തൊന്നിഷ്ടം? പറയുകി,വനെ–
ന്തേകണ?-മെനി–
ക്കിരിക്കുന്നു കയ്യിൽഗ്ഗദയിതി,വിടെ–
ക്കോ സകലവും! 31

ദ്രോണർ:—ഉണ്ണി, ഞാൻ പറയാം; എനിക്കു കണ്ണീർകൊണ്ടു തൊണ്ടയിടറുന്നു.

എല്ലാവരും:—ആചാര്യനും കണ്ണീർ വാക്കുകയോ?

ഭീഷ്മർ:— പൌത്ര, ദുര്യോധന, വെറുതെയാണ്, അങ്ങയുടെ ശ്രമം!

ദുര്യോധനൻ:—ആരവിടെ?

ഭടൻ:—(പ്രവേശിച്ച്) മഹാരാജാവു ജയിച്ചാലും!

30. സോമം = സോമം എന്ന യജ്ഞലതയുടെ നീര്. കുടത്തണലിൽ = വെൺകൊററക്കുടയ്ക്കു കീഴിൽ. ഇല്ലായ്മ. = ദാരിദ്ര്യം. രാജഗുരുവായ ദ്രോണക്ക് ഇനിയൊന്നും ലഭിക്കേണ്ടതായിട്ടില്ലെന്നു സാരം.

31. സംശിക്ഷിതൻ = പഠിപ്പിക്കപ്പെട്ടവൻ. സാഹസകരൻ = സാഹസം [വിക്രമം] ചെയ്യുന്നവൻ.

ദുൎയ്യോധനൻ:— മഹാരാജാവിൻെറ കല്പനപോലെ, (പോയി പ്രവേശിച്ചിട്ട്) മഹാരാജാവു ജയിച്ചാലും! ഇതാ തണ്ണീർ.

ദുൎയ്യോധനൻ:—കൊണ്ടുവരു. (ജലപാത്രം വാങ്ങിയിട്ട്) ആചാൎയ്യ, മുഖം കഴുകുക.

ദ്രോണർ:—വരട്ടെ, എൻെറ കാൎയ്യംചെയ്യൽതന്നെ മുഖോദകമായിത്തീരട്ടെ!

ദുൎയ്യോധനൻ:—ഹാ, കഷ്ടം!

മമ മുൻകളവോൎത്തിടുന്നുവെങ്കിൽ-
ത്തരികില്ലെന്നുമുറച്ചിടുന്നുവെങ്കിൽ,
ശരജാലകഠോരമായ കൈ ത–
ന്നരുളൂ; വെള്ളമിതാ, പ്രതിഗ്രഹാൎത്ഥം! 32

ദ്രോണർ:—കൊള്ളാം, എനിയ്ക്കു വിശ്വാസമായി. ഉണ്ണി കേൾക്കുക:

ആലംബമില്ലാത്തവർതന്നുദന്ത-
മറിഞ്ഞതില്ലാണ്ടുകൾ പന്തിരണ്ടാൽ;
അപ്പാണ്ഡവന്മാൎക്കിഹ പങ്കു നല്ക-
കണ്ടുന്നി;–തേ ദക്ഷിണ, ഭിക്ഷയും മേ. 33

ശകുനി:—(ഉദ്വേഗത്തോടുകൂടി) ഹേ, അരുത്.

ഗുരുവാണെന്ന വിശ്വാസാ-
ലുറച്ചോതിയ ശിഷ്യനിൽ,
യജ്ഞമാം വഴിവെച്ചിട്ടീ–
ദ്ധൎമ്മവഞ്ചന യുക്തമോ? 34

32. ശരജാലകഠോരം = അസംഖ്യം ശരങ്ങൾ ഉപയോഗിച്ച തഴമ്പിച്ചത്. പ്രതിഗ്രഹാൎത്ഥം = ദാനത്തിന്നായി.

33. ആലംബം = ആശ്രയം. പങ്ക് = രാജ്യഭാഗം. ഭിക്ഷ = അപേക്ഷിച്ചുവാങ്ങുന്നത്.

34. ധൎമ്മവഞ്ചന = ധൎമ്മത്തിൻെറ പേരിൽ ചെയ്യുന്ന ചതി.

ദ്രോണർ:—എന്ത്, ധർമ്മവഞ്ചനയോ? അല്ലയോ ഗാന്ധാരരാജ്യം നേടി ഗർവിക്കുന്ന ശകുനി, അങ്ങ് അങ്ങയുടെ ദുഷ്ടത കൊണ്ട് എല്ലാ ലോകവും ദുഷ്ടമാണെന്നു വിചാരിക്കുന്നു. ഹാ കഷ്ടം!

ഭ്രാതാക്കൾക്കു കൊടുക്കുക
പൈതൃകനാടെന്നതാണു വഞ്ചനപോൽ!
യാചനയാലേകുകയോ
നല്ല,തവർ ബലേന കൈക്കലാക്കുകയോ? 35

എല്ലാവരും:—എന്ത്, ബലാൽക്കാരേണയോ?

ഭീഷ്മർ:—പൌത്ര, ദുര്യോധന, ഇപ്പോൾ, അവഭൃഥസ്നാനം മാത്രമാണുള്ളത്. * മിത്രഭാവത്തിൽ പറയുന്ന ശത്രുവായ ശകുനിയുടെ വാക്കു കേൾക്കേണ്ടതില്ല. നോക്കു, പൌത്ര,

പൃഥാതനയരുഴിയിൽ
ദ്രുപദരാജസൽപുത്രിയൊ-
ത്തു,രത്ത വിപിനത്തിലെ-
പ്പൊടിയുമേറ്റു ചുററുന്നതും,
നിനക്കവരിലപ്രിയം,
ത്വയി വെറുപ്പവർക്കും ചിരാൽ
ജനിച്ചതു—മിതൊക്കവേ
ശകുനിതൻ കൊടുംദുർമ്മദം! 36

ദുര്യോധനൻ:—ആകട്ടെ; ആചാര്യ, ഞാനൊന്നു ചോദിക്കുന്നു.

ദ്രോണർ:—ഉണ്ണി, ചോദിച്ചുകൊൾക.

ദുര്യോധനൻ:—

പണ്ടവമാനിച്ചില്ലേ
രാജ്യം വെപ്പിച്ചു സഭയിൽവെച്ചവരെ!

35. പൈതൃകം = അച്ഛന്റേത്.

* ശകുനിയോടാലോചിക്കേണ്ട രാജ്യകാര്യമില്ല എന്നർത്ഥം.

36. പൃഥാ = കുന്തി. ത്വയി = നിങ്കൽ. ചിരാൽ = വളരെക്കാലമായി.

അന്നാളരിശമടക്കിയ-
തെന്തു, ബലാൽക്കാരകുശലരാകുമവർ? 37

ദ്രോണർ:—ചൂതുകളിയിൽ ധർമ്മവ്യാജത്താൽ വഞ്ചിയ്ക്കപ്പെട്ട യുധിഷ്ഠിരനോടാണ് ഇതു ചോദിയ്ക്കേണ്ടത്.

അതുപൊഴുതവനല്ലയോ, സഭത്തൂ-
ണളവുകരം നോക്കിന ഭീമനെത്തടുത്തു;
ഒരുവിധമതിലൊന്നിൽ വിട്ടുവെങ്കിൽ-
ശ്ശകുനി പഴിയ്ക്കുകയില്ല നമ്മെയിപ്പോൾ! 38

ഭീഷ്മർ:—ഒന്നു തുടങ്ങി, മററൊന്നായിത്തീൎന്നു; ആചാര്യ, ഇതിൽ കാര്യമാണ് പ്രധാനം, കലഹമല്ല.

ദ്രോണർ:—ഇരക്കാൻ കഴിയില്ല. കലഹം തന്നെയാവട്ടെ.

ഭീഷ്മർ:— ആചാര്യൻ പ്രസാദിച്ചാലും! നോക്കു, പൌത്ര,

പാവങ്ങൾ, ദുർബ്ബലർ, നിരാശ്രയർ, തേടിടുന്നു
നിന്നോടിണക്കമവർ, മേനി നടിപ്പതില്ല;
നീ മീതെ; നിങ്കലവർ വത്സലർ, നീ ഗൃഹത്തിൽ—
ക്കൈക്കൊൾകയോ? മൃഗവുമൊത്തവർ വാഴ്കതാനോ?39

ശകുനി:—വാഴട്ടെ, വാഴട്ടെ!

കൎണ്ണൻ:—ആചാര്യ, ശുണ്ഠിയെടുക്കരുത്. ദുര്യോധനനാകട്ടേ,

ഏററം ചേർന്ന ഹിതത്തെയും പരുഷമായ്-
ച്ചൊന്നാൽച്ചൊടിയ്ക്കും; മഹൽ-
സ്ഥാനംപൂണ്ട ജനങ്ങൾ തൻ മികവുപ-
ശ്ലാഘിപ്പതിഷ്ടപ്പെടാ;

37. ബലാൽക്കാരകുശലർ = ബലം പ്രയോഗിപ്പാൻ ത്രാണിയുള്ളവർ.

38. 'സഭ...ക്കിന' = സഭയിലെ തൂണുകളുടെ വലുപ്പം കണ്ണുകൊണ്ടു കണക്കാക്കുന്ന. 'ഈ തൂണോ ഇവരെ തല്ലിക്കൊല്ലുവാൻ പറിച്ചെടുക്കേണ്ടു' എന്ന് ആലോചിയ്ക്കുന്നു എന്നു ഭാവം.

39. മീതെ—പാലനാധികാരി. മൃഗം = മാനുകൾ [ജാത്യേകവചനം.]

നൂനം പോരുമിതൊക്കെ; നേടുക ഭവാൻ
ശിഷ്യൻെറ കാൎയ്യം ശരി-
യ്ക്കാ! --നയ്യൊപ്പമനൎത്ഥവൎഷിയെ മയ-
ത്താൽത്താൻ വശത്താക്കണം. 40

ദ്രോണർ:--ഉണ്ണി, കൎണ്ണ, തേജസ്സേറിയതാണ് ബ്രാഹ്മണ്യം. ഭവാൻ വേണ്ട സമയത്ത് എന്നെ ഓൎമ്മപ്പെടുത്തി. ഇതാ, ഞാൻ അങ്ങയുടെ അഭിപ്രായത്തെ അനുവൎത്തിയ്ക്കാം. ഉണ്ണി ദുൎയ്യോധന, ഞാൻ അങ്ങയുടെ നേതാവല്ലയോ?

ഭീഷ്മർ:—(ആത്മഗതം) ഇദ്ദേഹം ഇപ്പോഠം നേർവഴിയ്ക്കായി. സാമമാണല്ലോ, ദുർവിനീതന്മാൎക്ക് ഔഷധം.

ദുൎയ്യോധനൻ:—എനിയ്ക്കുമാത്രമല്ല, എൻെറ വംശത്തിന്നും സ്വാമിയാണ് ഇവിടുന്ന്.

ദ്രോണർ:—ഇതു ഭവാനു യുക്തം തന്നെ. അതിനാൽ, ഉണ്ണി,

വഞ്ചിച്ചുനിന്നെയിവനെങ്കിൽ നിനക്കു തെററി-
ല്ല;-ല്ലൽപ്പെടുത്തുകില,തും തവ ലാഭമത്രേ;
സദ്വംശ്യർതമ്മുടെ പരസ്പരമത്സരങ്ങഠം
ധൎമ്മാധികാരവചനത്തിൽ നികക്കുമല്ലോ. 41

ദുൎയ്യോധനൻ:—എന്നാൽ ഞാൻ ആലോചിയ്ക്കട്ടെ.

ദ്രോണർ;—ഉണ്ണി, ആരോടുകൂടിയാണ് ആലോചിയ്ക്കുന്നത്?

ഭീഷ്മരൊടോ? കൎണ്ണനൊടോ?
കൃപരോടോ? വത്സ, സിന്ധുരാജനൊടോ?
ദ്രൌണിയൊടോ? വിദുരരൊടോ?
പറകാരോട,ച്ഛനമ്മമാരോടോ? 42

40. മഹൽസ്ഥാനം പൂണ്ട = മഹാന്മാരായ. അനൎത്ഥവൎഷിയെ—ഇടഞ്ഞാൽ ആപത്തുകളുണ്ടാക്കുന്നവനെ.

41. സദ്വംശ്യർതങ്ങളുടെ = കുലീനന്മാരുടെ. ധൎമ്മാധികാരവചനം = ധൎമ്മോപദേഷ്ടാക്കളുടെ അനുശാസനം.

42. സിന്ധുരാജൻ = ജയദ്രഥൻ. ദ്രൌണി = അശ്വത്ഥാമാവ്.

ദുര്യോധനൻ:—അല്ലല്ലാ, അമ്മാമനോട്.

ദ്രോണർ:—ശകുനിയോടോ? (ആത്മഗതം) കാര്യമൊക്കെത്തകരാറിലായി!

ദുര്യോധനൻ:—അമ്മാമ, ഇവിടുത്തോളം, സഖേ, കണ്ണ, ഇവിടുത്തോളം.

ദ്രോണർ:—(ആത്മഗതം) ആട്ടെ, ഇങ്ങിനെ ചെയ്യാം. (പ്രകാശം) ഉണ്ണി, ഗാന്ധാരരാജ, ഇവിടുത്തോളം.

ശകുനി:—ഞാൻ ഇതാ.

ദ്രോണർ:—ഉണ്ണി,

ശൂണ്ഠിക്കൂട്ടം വയസ്സായാൽ;
ക്ഷന്തവ്യം വിപ്രചാപലം;
ഏവം കയത്തോതിയതി-
ന്നാശ്ലേഷംതാൻ പ്രതിക്രിയ! 43

ഭീഷ്മർ:—(ആത്മഗതം)

ഗുരുനാഥനിതാ, ശിഷ്യ—
സ്നേഹത്താൽശ്ശകുനിയോടിരക്കുന്നു;
ഇങ്ങിനെ സാന്ത്വം ചൊല്ലിലു-
മിയ്യാറം വെടിയുന്നതില്ല കുടിലതയെ. 44

ശകുനി:— (ആത്മഗതം) അമ്പോ, സൂത്രക്കാരനായ ആചാര്യൻ തൻകാര്യത്തിന്നായി എൻെറ അടുക്കൽ സേവകൂട്ടുകയാണ്.

(എല്ലാവരും ചുററിനടന്ന് ഇരിയ്ക്കുന്നു.)

ദുര്യോധനൻ:— അമ്മാമ, പാണ്ഡവന്മാരുടെ പാതിരാജ്യത്തെപ്പററി എന്താണ്, തീച്ച്?

ശകുനി:—കൊടുത്തുകൂടാ എന്നാണ്, എൻെറ തീച്ച്.

ദുര്യോധനൻ:—കൊടുക്കാമെന്നു പറയണം അമ്മാമൻ.

43. ആശ്ലേഷം = ആലിംഗനം.
44. സാന്ത്വം = അനുനയം.

ശകുനി:—രാജ്യം കൊടുത്തേ കഴിയൂ എങ്കിൽ, എന്തിനാണ്, ഞങ്ങളോടാലോചിയ്ക്കുന്നത്? ഒക്കെ കൊടുത്തേയ്ക്കു!

ദുര്യോധനൻ:— സഖേ, കർണ്ണ, അങ്ങെന്തു പറയുന്നു?

കർണ്ണൻ:—ഞാനിപ്പോഠം എന്തു പറയാനാണ്?

രാമൻ ശരിയ്ക്കനുഭവിച്ചു ഭരിച്ചുപോന്ന
സൌഭ്രാത്രലക്ഷ്മിയെ മറുത്തുരചെയ്യിടാ ഞാൻ;
അങ്ങേ, ഹിതാഹിതവിചാരണയിൽ പ്രമാണം
സംഗ്രാമവേളകളിലുററ തുണയ്ക്കു ഞങ്ങഠം! 45

ദുര്യോധനൻ:—മാതുല, ബലവാന്മാരായ ശത്രുക്കളുള്ളതും ഇരുന്നു പൊറുപ്പാൻ കൊള്ളാത്തതുമായ ഒരു പ്രദേശം ആലോചിയ്ക്കു; അവിടെ പാർത്തുകൊള്ളട്ടെ, പാണ്ഡവന്മാർ!

ശകുനി:— അയ്യോ, കഷ്ടം,

ഇല്ലെന്നേപറയാ;-മേവൻ
പാർത്ഥനേക്കാഠം ബലോത്തരൻ?
ധർമ്മജൻ വാഴകിൽ,സ്സസ്യ-
മുളവാമുവർമണ്ണിലും! 46

ദുര്യോധനൻ:—എന്നാലിപ്പോഠം,

ഗുരുവിനുടെ കരത്തിൽ-
തോയമേകീലയോ ഞാ-
നി;-ഹ മഹിയിലിതല്ലോ
മുഖ്യമായ് വൃദ്ധർ ചൊല്‌വൂ;
പരമിതു ചതിയോ, ദു-
ർന്നീതിയോ, ഏതുമാട്ടേ:
നൃപ, ജലമതു പാഴാ-
ക്കായ്‌വതിന്നോർത്തിടുന്നേൻ. 47

45. രാമൻ = ദാശരഥി. സൌഭ്രാത്രലക്ഷ്മി = സഹോദരസ്നേഹസമ്പത്ത്. സംഗ്രാമവേളകൾ = യുദ്ധാവസരങ്ങൾ.

46. ബലോത്തമൻ = ബലത്തിൽ മികച്ചവൻ.

47. തോയം = ജലം. ദുർന്നീതി = അപനയം.

ശകുനി:—അങ്ങയുടെ വാക്ക് അസത്യമാകാഞ്ഞാൽ പോരേ?

ദുര്യോധനൻ:—മതി.

ശകുനി:—എന്നാൽ ഇങ്ങോട്ടുവരൂ. [അടുത്ത് ചെന്നിട്ട്] അല്ലേ, ആചാര്യ, ഇതാ, അത്രഭവാൻ കുരുരാജാവ് അങ്ങയോടറിയിക്കുന്നു.

ദ്രോണർ:—വത്സ, ഗാന്ധാരരാജ, പറയൂ.

ശകുനി:—* പഞ്ചരാത്രംകൊണ്ടു പാണ്ഡവന്മാരുടെ വർത്തമാനം വരുത്താമെങ്കിൽ, പകുതി രാജ്യം കൊടുക്കാമത്രേ; ഇവിടുന്നു വരുത്തിക്കൊള്ളുക.

ദ്രോണർ:—ഹാ, വേണ്ട:

കള്ളപ്പണിക്കുന്നിയ നിങ്ങൾ പന്തിര–
ണ്ടാണ്ടാലെ കാണാത്തവരായ കുട്ടരെ
എത്തിക്കണംപോലിരവഞ്ചുകൊണ്ടു ഞാൻ;
ഭേദം തരില്ലെന്നു തുറന്നുചൊല്ലുതാൻ! 48

ഭീഷ്മർ:—പൌത്ര, ദുര്യോധന, വ്യാജമില്ലാത്തതാണ് ധർമ്മം. നമുക്കും ഇക്കാര്യത്തിൽ പ്രീതിയാണുള്ളത്. നോക്കൂ, പൌത്ര,

ആപ്പാണ്ഡവർക്കേകുകൊ,രാണ്ടിടയ്ക്കോ
നൂററാണ്ടിടയ്ക്കോ ശരിയായ ഭാഗം;
അങ്ങേററതൊപ്പിക്കുക വീര: സത്യ–
പ്രതിജ്ഞരല്ലോ കുരുവംശ്യരെന്നും. 49

ദുര്യോധനൻ:—ഇങ്ങിനെതന്നെയാണ് എൻെറ നിശ്ചയം.

ദ്രോണർ:—[ആത്മഗതം]

പോയ സീതയെ,യാരാഴി
പിന്നിട്ടിട്ടറിയിച്ചിതോ,
ഇപ്പൊഴാ ഹനുമാനാകാൻ
കൊതി മേ കാര്യതൃഷ്ണയാൽ! 50

* പഞ്ചരാത്രംകൊണ്ട് = അഞ്ചു രാത്രി കഴിയുംമുമ്പിൽ.

50. കാര്യതൃഷ്ണ = കാര്യസിദ്ധിക്കുള്ള അതിയായ ആഗ്രഹം.

എവിടെനിന്നാണ് പാണ്ഡവന്മാരുടെ വർത്തമാനം വരുത്തേണ്ടത്?

ഭടൻ:—(പ്രവേശിച്ച്) മഹാരാജാവ് ജയിച്ചാലും! വിരാടനഗരത്തിൽനിന്നു ദൂതൻ വന്നിരിയ്ക്കുന്നു.

എല്ലാവരും:—വേഗം കൂട്ടിക്കൊണ്ടു വരു.

ഭടൻ:—കല്പനപോലെ. (പോയി)

ദൂതൻ:—(പ്രവേശിച്ച്) മഹാരാജാവു ജയിച്ചാലും!

എല്ലാവരും:—വിരാടരാജാവു വന്നിട്ടുണ്ടോ?

ദൂതൻ:—വ്യസനം നിമിത്തമാണ് എഴുന്നള്ളാഞ്ഞത്.

എല്ലാവരും:—എന്താണ്, അദ്ദേഹത്തിന്നു വ്യസനം?

ദൂതൻ:—മഹാരാജാവു കേട്ടാലും: അവിടുത്തെ അടുത്ത ചാർച്ചക്കാരായ കീചകന്മാരെ നൂറുപേരേയും

ആരോ കൊന്നീടിനാൻ രാവി-
ലൊളിവായ്ക്കൈകൊണ്ടു താൻ;
അനായുധക്കൊലയിതെ-
ന്നറിയാം മെയ്കൾ നോക്കിയാൽ! 51

ഭീഷ്മർ:—എന്ത്, ആയുധം കൂടാതെയോ? (സ്വകാര്യം) അല്ലേ ആചാര്യ, പഞ്ചരാത്രം സ്വീകരിയ്ക്കാം.

ദ്രോണർ:—(സ്വകാര്യം) എന്തുകൊണ്ട്?

ഭീഷ്മർ:—(സ്വകാര്യം)

തീർച്ചപ്പെടുത്താമിതു കൈമിടുക്ക
തികഞ്ഞ ഭീമൻെറ വിനോദഭേദം!
ഈ നൂറു സോദര്യരിലുള്ള രോഷ-
മാ നൂറുപേരിൽസ്സഫലീകരിച്ചു! 52

ദ്രോണർ:—(സ്വകാര്യം) ഭവാനെങ്ങിനെ അറിഞ്ഞു?

51. അനായുധക്കൊല = ആയുധംകൂടാത്ത വധം.
52. സോദര്യർ = സഹോദരർ.

ഭീഷ്മർ:— (സ്വകാര്യം)

വിദ്ധൻ, കരയിൽവാലാട്ടി-
ക്കുത്താട്ടം കൊച്ചുകാളകൾ
കൊമ്പാൽക്കുത്തിയതിൻ പാട്ട
വൻകാളയറിയില്ലയോ? 53

ദ്രോണർ:—(സ്വകാര്യം) വൻകാള എന്നോ? ഹാ കാര്യം സാധിച്ചു. (പ്രകാശം) ഉണ്ണി, ദുര്യോധന, പഞ്ചരാത്രമാവട്ടെ.

ദുര്യോധനൻ:—അതേ, പഞ്ചരാത്രമാവട്ടെ.

ദ്രോണർ:—ഹേ ഹേ, യാഗത്തിന്നായി വന്ന രാജാക്കന്മാരേ, നിങ്ങൾ കേൾക്കുവിൻ. കേൾക്കുവിൻ; ഇതാ, അത്രഭവാൻ കുരുരാജാവു ദുര്യോധനൻ—പോരാ, പോരാ, അമ്മാമനോട യോജിച്ചു—പാണ്ഡവന്മാരുടെ വർത്തമാനം എത്തിച്ചാൽ പകുതി രാജ്യം കൊടുക്കാമത്രേ. അല്ലേ ഉണ്ണി?

ദുര്യോധനൻ:—അതേ.

ദ്രോണർ: ഇതു രണ്ടു മൂന്നു വട്ടം ഉറപ്പിച്ചു പറയൂ.

ശകുനി;—വേണ്ടപ്പോൾ പറഞ്ഞുകൊള്ളാം.

ദ്രോണർ:—അല്ലേ ഗാംഗേയ?

ഭീഷ്മർ:—(ആത്മഗതം)

ആചാര്യന്റെ പരിതോഷം
ധൈര്യത്തെത്തള്ളി വെളിയിലെത്തുന്നു;
ദുര്യോധനനിൽച്ചതിയാ—
ലിദ്ദേഹത്തിന്നു ചതി പററാം! 54

(പ്രകാശം) പൌത്ര, ദുര്യോധന, എനിയ്ക്കു വിരാടൻെറ പേരിൽ ഗൂഢവൈരമുണ്ടു്; ഇപ്പോൾ അങ്ങയുടെ യാഗത്തിന്നു വന്നില്ലെന്നുമായി. അതിനാൽ, അയാളുടെ പശുക്കളെ പിടിച്ചടക്കണം.

54. ദുര്യോധനനിൽച്ചതിയാൽ = ദുര്യോധനനിൽ ചതി പ്രയോഗിക്കയാൽ.

ദ്രോണർ:— (സ്വകാര്യം) ഗാംഗേയ, എന്റെ പ്രിയശിഷ്യനാണല്ലോ വിരാടരാജാവ്. എന്തിനാണ് അദ്ദേഹത്തിന്റെ പൈക്കളെ പിടിച്ചടക്കുന്നത്?

ഭീഷ്മർ:— (സ്വകാര്യം) ശുദ്ധബ്രാഹ്മണ,

അരികേ രഥശബ്ദമേററണഞ്ഞാ–
ലരിശംകൊള്ളുവതാണു പാണ്ഡവന്മാർ:
അവർ നന്ദിയെഴുന്ന കൂട്ടരല്ലേ!
തവ കാര്യസ്ഥിതി ഗോഗ്രഹത്തിലത്രേ. 55

ഭടൻ:— (പ്രവേശിച്ച്) മഹാരാജാവു ജയിച്ചാലും! പട്ടണപ്രവേശത്തിന്നു തേരുകൾ തെയ്യാറായിരിയ്ക്കുന്നു.

ദുര്യോധനൻ:—

ചെയ്യാമിത്തേർകളിൽത്തന്നേ
തൽഗോഗ്രഹണമഞ്ജസാ;
വീണ്ടുമെൻകയ്യിലെത്തട്ടേ,
യജ്ഞത്താൽ സ്വസ്ഥയാം ഗദ. 56

ദ്രോണർ:—

എന്നാൽ കൊണ്ടുവരട്ടെ ഭൃത്യർ മമ തേർ,

ശകുനി:—

എത്തിയ്ക്കുകെന്നാനയെ;–

കർണ്ണൻ:

പ്പാരം പോരിന്നു പോരുമശ്വവരരാൽ–
ത്തേർ പൂട്ടിനിർത്തീടുവിൻ!

ഭീഷ്മർ:—

ബദ്ധപ്പാടിവനാ വിരാടപുരിയിൽ–
ച്ചെല്ലാൻ; തരൂ വില്ലുടൻ;

55. ഗോഗ്രഹം = പശുക്കളെ പിടിച്ചടക്കൽ.

എല്ലാവരും:—

ചാപം വിട്ടിഹതാൻ വസിയ്ക്കുക ഭവാ-
നീ;ഞങ്ങളാജ്ഞാകരർ. 57

ദ്രോണർ:— ഉണ്ണി, ദുര്യോധന, ഞങ്ങൾക്കു യുദ്ധത്തിൽ അങ്ങയുടെ പരാക്രമം കണ്ടാൽക്കൊള്ളാമെന്നുണ്ട്.

ദുര്യോധനൻ:— ഇവിടത്തെ ഇഷ്ടംപോലെ.

ദ്രോണർ:— ഉണ്ണി, ഗാന്ധാരരാജ, ഈ ഗോഗ്രഹണത്തിൽ ഒന്നാമത്തെത്തേര് അങ്ങയുടെയാണ്.

ശകുനി:—അങ്ങിനെതന്നെ; ഉത്തമപക്ഷം.

(എല്ലാവരും പോയി)

❋❋❋❋

57. പോരും = തൂണിയുള്ള. ആജ്ഞാകരർ = ഭൃത്യർ.

രണ്ടാമങ്കം

(അനന്തരം ഒരു വൃദ്ധഗോപൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

വൃദ്ധഗോപൻ: എന്റെ പൈക്കൾക്കു നല്ല കിടാങ്ങളുണ്ടാകട്ടെ! ഇടയപ്പെണ്ണുങ്ങൾ സുമംഗലികളായിത്തീരട്ടെ! ഞങ്ങളുടെ തമ്പുരാൻ വിരാടൻ ഏകച്ഛത്രാധിപതിയായിവരട്ടെ! വിരാടമഹാരാജാവിന്ന്, ആട്ടത്തിരുനാളിൽ പതിവുള്ള പശുദ്ദാനത്തിന് ഈ പട്ടണവീഥിയിൽ ചെല്ലാൻ പൈക്കളെ തെയ്യാറാക്കി. പെൺകിടാങ്ങളും ആൺകിടാങ്ങളുമൊക്കെ മോടിയിൽ വേഷവും ധരിച്ചുകഴിഞ്ഞു. ഞാൻ ചെന്ന് ഇവൾക്ക് മൂപ്പനായി നില്ക്കാം. എന്താണ്, ഈ കാക്ക ഉണങ്ങിയ മരത്തിന്മേലിരുന്ന്, ഉണക്കക്കൊമ്പിന്മേൽ കൊക്കുരസി, സൂൎയ്യനു നേരേനോക്കി വികൃതസ്വരത്തിൽ കുറുക്കുന്നത്? ശാന്തി ഭവിക്കട്ടെ! ഞങ്ങൾക്കും പൈക്കൾക്കും ശാന്തി ഭവിക്കട്ടെ! ഇവരിൽ മൂപ്പനായി നിന്നു പെൺകിടാങ്ങളോടും ആൺകിടാങ്ങളോടും വിളിച്ചുപറയാം: ഗോമിത്രക, ഗോമിത്രക!

ഗോമിത്രകൻ:—(പ്രവേശിച്ച്) അമ്മാവ, ഞാൻ വന്ദിക്കുന്നു.

വൃദ്ധഗോപൻ:—ശാന്തിഭവിക്കട്ടെ! നമുക്കും പൈക്കൾക്കും ശാന്തിഭവിക്കട്ടെ! എടാ, ഗോമിത്രക, വിരാടമഹാരാജാവിന്ന് ആട്ടത്തിരുനാളിൽ പതിവുള്ള പശുദ്ദാനത്തിന്ന് ഈ പട്ടണവീഥിയിൽ ചെല്ലാൻ പൈക്കളെ തയ്യാറാക്കി. പെൺകിടാങ്ങളും ആൺകിടാങ്ങളുമൊക്കെ മോടിയിൽ വേഷംധരിച്ചുകഴിഞ്ഞു. എടാ, ഗോമിത്രക, പെൺകിടാങ്ങളേയും ആൺകിടാങ്ങളേയും വിളിക്കുക.

ഗോമിത്രകൻ;—അമ്മാവന്റെ കല്പനപോലെ. ഗോരക്ഷണികേ, ഘൃതപിണ്ഡ, സ്വാമിനി, വൃഷഭദത്ത, കുംഭദത്ത, മഹിഷദത്ത, വരുവിൻ വേഗം വരുവിൻ.

(എല്ലാവരും പ്രവേശിക്കുന്നു.)

എല്ലാവരും:—അമ്മാവ, വന്ദനം!

വൃദ്ധഗോപൻ:—ശാന്തി ഭവിയ്ക്കട്ടെ, നമുക്കും പൈക്കൾക്കും ഇടയപ്പെൺകിടാങ്ങൾക്കും ആൺകിടാങ്ങൾക്കും ശാന്തി ഭവിയ്ക്കട്ടെ; വിരാടരാജാവിന്നു് ആട്ടത്തിരുനാളിൽ പതിവുള്ള പശ്വുദ്ദാനത്തിന്നു് ഈ പട്ടണവീഥിയിൽ ചെല്ലാൻ പശുക്കളെ ഒരുക്കിയിരിയ്ക്കുന്നു. കുറേനേരം നമുക്കു പാടുകയും ആടുകയും ചെയ്യാം.

എല്ലാവരും:—അമ്മാവന്റെ കല്പനപോലെ.

(എല്ലാവരും ആടുന്നു)

വൃദ്ധഗോപൻ:—ഭേഷ്, ഭേഷ്! അസ്സലാട്ടം, അസ്സൽപ്പാട്ടു്. ഞാനും ആടാം.

എല്ലാവരും:—അയ്യോ, അമ്മാവ, അതികേമമായി പൊടി പൊങ്ങുന്നു!

വൃദ്ധഗോപൻ:—പൊടി മാത്രമല്ലാ, ശംഖിന്റേയും പെരുമ്പറയുടേയും ശബ്ദവും പൊങ്ങുന്നുണ്ടു്-

എല്ലാവരും:—അയ്യോ, അമ്മാവ, പകൽച്ചന്ദ്രന്റെ നിലാവു് പോലെ വിളർത്ത പൊടികൊണ്ടു മൂടിയ സൂര്യൻ ഉണ്ടോ ഇല്ലയോ എന്നായല്ലോ!

ഗോമിത്രകൻ:— അയ്യോ, അമ്മാവ, ഇതാ കുറെ കള്ളന്മാർ തയിർക്കട്ടപോലെ വെളുത്ത കുടകളുമായി, കുതിരവണ്ടിയിൽ കേറി, തൊഴുത്തുകൾക്കു നേരെ പാഞ്ഞുവരുന്നു.

വൃദ്ധഗോപൻ:— അയ്യയ്യോ. അമ്പുകളും വന്നു വീഴുന്നു! ആൺകുട്ടികളേ, പെൺകുഞ്ഞുങ്ങളേ, വേഗം കുടിലിൽ കടന്നോളിൻ.

എല്ലാവരും:— അമ്മാവന്റെ കല്പനപോലെ.

(പോയി)

വൃദ്ധഗോപൻ:— ഹാ, ഹാ, നില്പിൻ, നില്പിൻ! അടിപ്പിൻ, അടിപ്പിൻ, പിടിപ്പിൻ, പിടിപ്പിൻ! നമുക്കു് ഈ വിവരം വിരാടമഹാരാജാവിനെ ഉണർത്തിയ്ക്കാം.

(പോയി)

പ്രവേശകം.

(അനന്തരം ഒരു ഭടൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ഭടൻ:— ഹേ, ഹേ, വിരടമഹാരാജാവിനെ ഉണൎത്തിപ്പിൻ, ഉണൎത്തിപ്പിൻ, ഇതാ, ധാൎത്തരാഷ്ട്രന്മാർ കള്ളന്മാരെപ്പോലെ ഒളിച്ചുവന്നു പൈക്കളെ കട്ടു കൊണ്ടുപോകുന്നു. അവിടെയാകട്ടെ;

കിടാങ്ങരം പാഞ്ഞും, പശുപംക്തി മാഴ്കിയും,
വൃഷങ്ങരം പേടിച്ചു പകച്ചു നോക്കിയും,
മുഴക്കമാൎത്തസ്വരമൊത്തു മുററുമേ
കുഴക്കമൊന്നാകുലമായി ഗോകുലം. 1

എന്ന്

(അണിയറയിൽ)

ധാൎത്തരാഷ്ട്രന്മാരോ?

ഭടൻ:— ആൎയ്യ, അതേ.

കഞ്ചുകി:— (പ്രവേശിച്ച്) ഇതു, സഹോദരന്മാരെക്കൂടി ദ്രോഹിക്കുന്നവൎക്കു യോജിച്ചതുതന്നെ.

ചാപം കുലച്ചരിയ കയ്യുറയും മുറുക്കി,
മൈച്ചട്ടയിട്ടു ശരിയാക്കിയ തേരിലേറി,
വീൎയ്യക്കുറുമ്പൊടു കൃതാസ്ത്രരടക്കൊരുങ്ങി
രാജാവൊടുള്ള പക പൈക്കളിൽ വിട്ടിടുന്നു. 2

ജയസേന, തിരുനാരംച്ചടങ്ങുകളിൽ ഏൎപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന മഹാരാജാവിന്ന്, അനവസരത്തിൽ ഉണൎത്തിച്ചാൽ തിരുവുള്ളക്കേടുണ്ടാകും. അതിനാൽ, പുണ്യാഹം കഴിഞ്ഞിട്ടു ഉണൎത്തിച്ചുകൊള്ളാം.

ഭടൻ:—ആൎയ്യ, ഇത് അടിയന്തിരക്കാൎയ്യമാണ്. വേഗം ഉണൎത്തിക്കണം (പോയി).

കഞ്ചുകി:—എന്നാൽ ഉണൎത്തിച്ചേക്കാം (പോയി)

(അനന്തരം രാജാവു പ്രവേശിക്കുന്നു.)

1. പംക്തി = കൂട്ടം. വൃഷങ്ങൾ = കാളകൾ.
2. കൃതാസ്ത്രർ = ആയുധവിദ്യ ശീലിച്ചവർ.

ആയായ് തേരൊലിയിലിളംകിടാങ്ങൾ ഞെട്ടി—
പ്പാഞ്ഞെത്തൻ പൈപ്പരിഷ കവന്നുപോയിടുന്നു,
പീനാംസം വളയിളകീടുമെൻെറ കയ്യോ,
നിർല്ലജ്ജം 'കളഭ'മണിഞ്ഞു സദ്യയുൺമൂ! 3

ജയസേന, ജയസേന:

ഭടൻ:—(പ്രവേശിച്ച്) മഹാരാജാവു ജയിച്ചാലും, ജയിച്ചാലും!

രാജാ:—മഹാരാജാവെന്നു പറയേണ്ട; എൻെറ ക്ഷത്രിയത്വം നിരസിയ്ക്കപ്പെട്ടുപോയി. യുദ്ധത്തെപ്പററി വിസ്തരിച്ചു പറയുക.

ഭടൻ;—മഹാരാജാവേ, അപ്രിയങ്ങൾ വിസ്തരിയ്ക്കത്തക്കവയല്ല. ഇതാണ് ചുരുക്കം:

നിറഞ്ഞ തേരിൻപൊടിയാലൊരൊററ—
നിറത്തിലാം മാടുകൾതൻ വപുസ്സിൽ
ചമ്മട്ടിയേററീടിന പാടിൽ മാത്രം
നാനാനിറം വേറുതിരിഞ്ഞു കാൺമൂ! 4

രാജാ;—എന്നാൽ,

വിൽ തന്നീടുക; മമ തേരുമാശു പൂട്ടാം;
കുറുള്ളോർ പിറകെ വരട്ടെ വേണമെങ്കിൽ;
പൈക്കൾക്കായ്പൊരുമൊരു വേല പാഴിലാകാ;
ചത്താലും പുകൾ; വിടുവിയ്ക്കിൽ നല്ല ധർമ്മം. 5

ഭടൻ:—കല്പനപോലെ. [പോയി]

രാജാ:—അല്ലാ, എന്തായിരിയ്ക്കാം, ദുര്യോധനന്ന് എൻെറ പേരിൽ വൈരം? ഓ, യാഗത്തിന്നു ചെന്നില്ലെന്ന്. എങ്ങിനെ ചെല്ലും? കീചകന്മാരുടെ മരണം നിമിത്തം ഞങ്ങൾ വ്യസനത്തിലകപ്പെട്ടിരിയ്ക്കുന്നു. അല്ലെങ്കിൽ, അപ്രത്യക്ഷമായിട്ടെങ്കിലും പാണ്ഡവന്മാരുടെ സ്നേഹിതനാ

3. പീനാംസം = ചുമൽ തടിച്ചത്.

ണ്ണെന്നുള്ളതായിരിയ്ക്കാം- ഏതായാലും, പൊരുത്തുകതന്നെ വേണം. ഹസ്തിനപുരത്തിൽ താമസിച്ചിരുന്നതുകൊണ്ട്, ദുര്യോധനൻെറ സ്ഥിതി സന്യാസിയ്ക്കറിവുണ്ടാവും.

അഥവാ,

ദുര്യോധനൻെറ ദോഷത്തെ-
യിദ്ദേഹമുരചെയ്യിടാ;
ആവശ്യമുള്ളോൻ ചോദിച്ചു-
നോക്കുമല്ലോ നിരന്തരം. 6

ആരവിടെ?

ഭടൻ:— [പ്രവേശിച്ച്] മഹാരാജാവു ജയിച്ചാലും!

രാജാ:— സന്യാസിയെ വിളിച്ചുകൊണ്ടു വാ-

ഭടൻ:— കല്പനപോലെ. (പോയി)

(അനന്തരം സന്യാസി പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു)

സന്യാസി:—(എല്ലാടവും നോക്കിയിട്ട്) എയ്, ഇതെന്താണ്?

രഥൌഘം തെയ്യാറായ്; തുരഗവരർ സ-
ന്നദ്ധര;ണിയി-
ച്ചിട്ടുന്നു മാതംഗേന്ദ്രരെ;യര മുറു-
ക്കീ ഭടജനം;
ഒരുക്കം കണ്ടിട്ടെന്മനസി പതിവി-
ല്ലാത്ത ഭയമൊ-
ന്നി;തെന്നെച്ചൊല്ലീട്ടല്ല,ചലമതി ഞാ-
ന,ക്ഷമരവർ. 7

(അടുത്തു ചെന്നിട്ട്) ജയിച്ചാലും, ഭവാൻ ജയിച്ചാലും.

രാജാ:— ഭഗവാനേ, വിരാടൻ അഭിവാദനം ചെയ്യുന്നു.

സന്യാസി;— നല്ലതു വരട്ടെ!

7. മാതംഗേന്ദ്രർ = വലിയ കൊമ്പനാനകൾ. അചലമതി = മനസ്സിന്നു കുലുക്കമില്ലാത്തവൻ. അവർ—ഭീമാദികൾ.

രാജാ:— ഞാൻ അനുഗൃഹീതനായി! ഇതാ പീഠം. ഇരിയ്ക്കു.

സന്ന്യാസി:— (ഇരുന്നിട്ട്) അല്ലയോ രാജാവേ,

യുദ്ധോദ്യമമിതെന്തിന്നു?
രാജ്യശ്രീവർദ്ധനത്തിനോ?
ഗർവിഷ്ഠക്കീഴൽ ചേപ്പാനോ?
ദീനസംരക്ഷണത്തിനോ? 8

രാജാ:—ഭഗവാനേ, ഗോഗ്രഹണത്താൽ എന്നെ അവമാനിച്ചു കളഞ്ഞു.

സന്ന്യാസി:—ആര്?

രാജാ:—ധാർത്തരാഷ്ട്രന്മാരോ? (ആത്മഗതം) ഹാ. കഷ്ടം,

ഏകോദകത്വം ഭുവനേ മനസ്വി–
മനസ്സിനാകമ്പമിയററിടുന്നു:
വൈരപ്രിയന്മാരവർ തെററു ചെയ്കെ–
ത്തോന്നുന്നു, തെററിയ്യിവർ ചെയ്തപോലെ! 9

രാജാ:—ഭഗവാനേ, എന്താണിപ്പോൾ വിചാരിയ്ക്കുന്നത്?

സന്ന്യാസി:—ഒന്നുമില്ല, അവരെപ്പററി ദുഃഖിയ്ക്കുകയാണ്.

രാജാ:—ഇനിമേൽ അനങ്ങുകയില്ല. ശക്തനാണെങ്കിലും യുധിഷ്ഠിരൻ ക്ഷമിയ്ക്കുമെന്നുവെച്ചിട്ട, ഞാൻ ക്ഷമിയ്ക്കുന്നതല്ല

സന്ന്യാസി:—ശരിതന്നെ. (ആത്മഗതം)

ഇപ്പോൾ, പർണ്ണാസ്തീർണ്ണഭുവിൽക്കിടപ്പും,
രാജ്യഭ്രംശം, കൃഷ്ണയെത്തീണ്ടൽതാനും;
വേഷം മാറിപ്പാർപ്പുമെല്ലാം പ്രശസ്തം:
മൽക്ഷാന്തത്വം ജ്ഞാതമായ് വന്നുവല്ലോ! 10

9. ഏകോദകത്വം = ജ്ഞാതിത്വം. (ഒന്നിച്ച് 'ബലിയിട'ത്തക്കചാർച്ച്) ഇയ്യിവർ = ഞങ്ങൾ.

10. പർണ്ണാസ്തീർണ്ണഭുവിൽ = ഇലകൾ വിരിച്ച നിലത്ത്. പ്രശസ്തം = ശ്ലാഘ്യമായിത്തീൎന്ന. മൽക്ഷാന്തത്വം = എൻെറ ക്ഷമ. ജ്ഞാനം = അറിയപ്പെട്ടത്.

ഭടൻ:—(പ്രവേശിച്ച്) മഹാരാജാവു ജയിച്ചാലും!

രാജാ:—പിന്നെ ദുര്യോധനൻ എന്തു പ്രവർത്തിയ്ക്കുന്നു?

ഭടൻ:—ദുര്യോധനൻ മാത്രമല്ല, ഭൂമിയിലെ രാജാക്കന്മാരൊക്കെ എത്തിയിട്ടുണ്ട്.

ദ്രോണർ, ജയദ്രഥ,നമർത്ത്യനദീതനൂജൻ,
ശല്യൻ, കൃപകൻ, ശകുനി, വിശ്രുതനംഗരാജൻ—
തേരോടിയാടയുലയും കൊടികൊണ്ടുതന്നെ
തോററമ്പി ഞങ്ങള,വർതൻ കണയാലെയല്ല! 11

രാജാ:—(എഴുന്നേററ് തൊഴുതുംകൊണ്ട്) തത്രഭവാൻ ഭീഷ്മരും വന്നിട്ടുണ്ടോ?

സന്ന്യാസി:—(ആത്മഗതം) കൊള്ളാം. ആക്രമിയ്ക്കപ്പെട്ടിട്ടും ഇദ്ദേഹം മര്യാദ വിട്ടില്ല. എയ്,

എഴുന്നള്ളിയതെന്തിന്നോ
കുരുക്കളുടെ സദ്ഗുരു?
കരാർ കടന്നിതെന്നെന്നെ
സ്മരിപ്പിപ്പതിനായ്‌വരാം! 12

രാജാ:—ആരവിടെ?

ഭടൻ:—(പ്രവേശിച്ച്) മഹാരാജാവു ജയിച്ചാലും!

രാജാ:—സൂതനെ വിളിച്ചുകൊണ്ടു വാ.

ഭടൻ:—കല്പനപോലെ. (പോയി)

സൂതൻ:—(പ്രവേശിച്ച്) തിരുമേനി ജയിച്ചാലും!

രാജാ:—

കൊണ്ടു വാ തേരുടൻ; വന്നി-
ട്ടുണ്ടു മാന്യൻ രണാതിഥി;

11. അമർത്ത്യനദീതനൂജൻ = ഭീഷ്മർ.

12. സ്മരിപ്പിപ്പതിന് = ഓർമ്മിപ്പിയ്ക്കുവാൻ.

13. രണാതിഥി = യുദ്ധംകൊണ്ടു സൽക്കരിയ്ക്കേണ്ടുന്ന വിരുന്നുകാരൻ. അജയൈഷി = ജയേച്ഛയില്ലാത്തവൻ.

ഭീഷ്മക്ന്മ്പകളാൽത്തോഷ–
മേല്പിപ്പനജയെയെഷി ഞാൻ! 13

സൂതൻ:—കല്പനപോലെ. തിരുമേനി,

അരിസൈന്യഭേദനത്തിൽ-
പ്പരിചിതമാകും ഭവാൻെറ തേരില്ലേ,
അതു കൊണ്ടുപോയിതുത്തര–
നടരിൽത്തേർവിദ്യ കാണിപ്പാൻ. 14

രാജാ:—ഉണ്ണി പോയ്ക്കഴിഞ്ഞുഭവാ?

സന്യാസി:—രാജാവേ, അയസ്സുരുത്, ഉണ്ണിയെ അയസ്സുരുത്-

ഓക്കാ, ദോഷഗുണങ്ങരം; ബാല്യദശയാൽ-
പ്പോർവാശിയുള്ളോനുമാ–
ണേ;–ററാൽപ്പിന്നെയൊരാഹവാനലനെരി–
ച്ചീടാതിരിയ്ക്കാ ദൃഢം;
ഗാന്ധാരീസുതരോ, മടിയ്ക്കുകയുമി-
ല്ലെന്തും പ്രവർത്തിയ്ക്കുവാൻ;
ഭപാരിൻ കേട്ടകളാദരക്കറവുകൊ–
ണ്ടല്ലിങ്ങു ചൊല്ലുന്നു ഞാൻ. 15

രാജാ:— എന്നാൽ മറെറാരു തേർ വേഗത്തിൽ തെയ്യാറാക്കു.

സൂതൻ;—കല്പനപോലെ.

രാജാ:—അല്ലെങ്കിൽ, വരിക-

സൂതൻ: — തിരുമേനി, ഇതാ അടിയൻ.

രാജാ:—

നീതാനിപ്പോരം കുമാരൻെറ
തേർ തെളിയ്ക്കാഞ്ഞതെന്തുവാൻ
വിട തന്നോ നിനക്കായാരം?
നൃപർതൻ സൂതനല്ലി നീ! 16

14. അരിസൈന്യഭേദനം = പററലർപ്പട പിളക്കൽ.

15. ആഹവാനലൻ = യുദ്ധമാകുന്ന അഗ്നി.

സൂതൻ:— തിരുമേനി പ്രസാദിയ്ക്കണം. അടിയൻ സൂതന്റെ മുറയ്ക്കു തേരും പൂട്ടിക്കൊണ്ടു ചെന്നു- കുമാരനാകട്ടെ,

കളിയാക്കുന്നതിന്നോ, കെ-
ല്പതിന്നുണ്ടെന്നമൂലമോ,
എന്നെത്തള്ളിത്തേർ തെളിപ്പാൻ
ബൃഹന്നളയെയാക്കിനാൻ. 17

രാജാ:— ബൃഹന്നളയോ?

സന്യാസി:— രാജാവേ, മതി, മതി, പരിഭ്രമം.

ചക്രങ്ങളാംകൊണ്ടു പൊടിമാരി പൊഴിച്ചിടുന്ന
തേരാണ്ടു നമ്മുടെ ബൃഹന്നള പോയിയെങ്കിൽ,
തേർതന്നെ, നേമിയൊലികൊണ്ടുതടുത്തു ബാണം
കൂടാതെയും ദ്രുതമമിത്രരെ വെന്നുകൊള്ളും. 18

രാജാ:—ആട്ടെ, ക്ഷണത്തിൽ മറെറാരു തേർ തെയ്യാറാക്കുക.

സൂതൻ:—കല്പനപോലെ. (പോയി)

ഭടൻ:—(പ്രവേശിച്ച്) കൊച്ചുതമ്പുരാന്റെ തേർ അപജയപ്പെട്ടു പോയി.

രാജാ:—അപജയപ്പെട്ടുപോയോ?

സന്യാസി:— എങ്ങിനെ അപജയപ്പെട്ടു?

ഭടൻ:—മഹാരാജാവു കേട്ടാലും:

യുദ്ധജ്ഞർ മാററാർ പലരൊ-
ത്തശ്വമാർഗ്ഗം തടുക്കയാൽ
തോററു കാട്ടിലൊളിച്ചീടാൻ
ചുടലയ്ക്കായ്ത്തിരിച്ചു തേർ. 19

സന്യാസി:—(ആത്മഗതം) ഓ, അവിടെയാണല്ലോ ഗാണ്ഡീവം. (പ്രകാശം) രാജാവേ,

18. നേമി = ചക്രത്തിന്റെ ചുററ്. അമിത്രരെ—വൈരികളെ.

നിമിത്തമൊന്നുദിച്ചു, തേർ
ച്ചുടലയ്ക്കായ്ത്തിരിച്ചതിൽ;
നൂററുപേർ നിവസിച്ചീട-
മിടം ചുടലയായ്‌വരും! 20

രാജാ:—ഭഗവാനേ, അനവസരത്തിലെ 'ഫലിതം' അരിശമാണുണ്ടാക്കുക.

സന്ന്യാസി:—അരിശം തോന്നേണ്ടാ. ഒരിക്കലും ഞാൻ വ്യാജം പറയുകയുണ്ടായിട്ടില്ല.

രാജാ:—അതു ശരിതന്നെ. (ഭടനോട്) പോ; വീണ്ടും വർത്തമാനമറിയുക.

ഭടൻ:—കൽപനപോലെ. (പോയി)

രാജാ:—

പെട്ടെന്നീശ്ശബ്ദമെങ്ങുഴി-
യൊട്ടുക്കിളകിടുംവിധം,
ആററിൻ നീക്കുപോലാശു
വന്നെത്തീടുന്നു വക്രമായ്? 21

ശബ്ദം എന്താണെന്നറിയുക.

ഭടൻ:—(പ്രവേശിച്ച്) മഹാരാജാവു ജയിച്ചാലും! ചുടുകാട്ടിൽനിന്ന്, അൽപം നേരം കുതിരകളെ വിശ്രമിപ്പിച്ചു കുമാരൻ—

സന്ന്യാസി:—ഇവൻ എന്നെ അസത്യവാദിയാക്കുകയില്ല.

ഭടൻ:—

അമ്പേററെസ്സമ്പതിപ്പിച്ചസിതകരികളിൽ-
ച്ചെന്നിറം കേററിനാൻ; നൂ-
റമ്പേററീടാതെ കാണ്മീലൊരു കുതിരയെയോ
ഹന്ത, പോരാളിയേയോ;

20. നൂററുപേർ മരിച്ചു എന്നു തീർച്ചയാക്കാം.

അമ്പാല,മ്പേറിട്ടം തേരുകാം ചെറുത്തുമന–
ങ്ങാതെയായ് മാഗ്ഗമൊട്ട-
ക്കമ്പാലേ മൂടി;യമ്പിൻകൊടുനദിയെയൊഴ-
ക്കുന്നു കോദണ്ഡദണ്ഡം. 22

സന്ന്യാസി:—(ആത്മഗതം)

അക്ഷയ്യതൂണിത്വമിത;–ന്നിതൊന്നി–
നാലല്ലയോ, ഖാണ്ഡവകാനനത്തിൽ,
വൃത്രാരി പേമാരികളെത്രപെയ്തി-
തത്രസ്സുതാനമ്പുകളെയ്തുവിട്ടു! 23

രാജാ:—ശത്രുക്കളുടെ സ്ഥിതി ഇപ്പോഴെന്താണ്?

ഭടൻ:—അത് അടിയന്നു കാണാൻ കഴിഞ്ഞില്ല വത്തമാന ക്കാർ പറയുന്നു:

ദ്രോണർ വില്ലിനുടെ വൻമുഴക്കമെതിതെന്ന-
റിഞ്ഞഥ മടങ്ങിനാൻ!
ബാണമക്കൊടിയിലേററുകണ്ടു മതിയെന്നു
ഭീഷ്മർ പൊരുതാതെയായ്,
ക്ഷീണനായ് കണകളേററു കണ്ണനുടനെ,ന്തി–
തെന്നിതരഭൂപരും;
പ്രാണഭീതി വിലവെപ്പതില്ലിഹ കുമാര–
നാകുമഭിമന്യുതാൻ. 24

സന്ന്യാസി:—അഭിമന്യു വന്നിട്ടുണ്ടോ? അല്ലയോ രാജാവേ,

സൌഭദ്രനി,രുകുലത്തിൽ-
ത്തേജസ്സാമഗ്നി പൊരുവതുണ്ടെങ്കിൽ,
സൂതനെ വേറെയയയ്ക്കണ–
മിങ്ങെളുതാകാ ബൃഹന്നളയാൽ. 25

22. സമ്പാതിപ്പിച്ച് = എയ്തുവീഴ്ത്തി. കോദണ്ഡം = വില്ല്.

23. അക്ഷയ്യതൂണിത്വം = അമ്പൊടുങ്ങാത്ത ആവനാഴികളുള്ളവൻ എന്ന നില.

25. ഇരുകുലം = യാദവകുലവും പാണ്ഡവകുലവും.

രാജാ:—അങ്ങിനെ പറയേണ്ട:

ഭീഷ്മൻ രാമശരാവിഭിന്നകവചൻ,
മന്ത്രായുധൻ ദ്രോണര-
ക്കുണ്ണൻ, സൈന്ധവരാജനെന്നിവരെയും,
മററുഴിപന്മാരെയും,
തോല്പിച്ചിട്ട,ഭിമന്യുവെപ്പിതൃഭയാൽ-
ദ്ധഷിച്ചിടാതാകുമോ?
സഖ്യം കൊാംകിലതും സുഹൃത്ത്വസദൃശ-
പ്രായത്തിനൊത്തുള്ളതാം. 26

ഭടൻ:— കൊച്ചുതമ്പുരാൻെറ രഥമാകട്ടെ,

നിൎത്തീടുകിൽത്തിരിയു;-മോട്ടമയച്ചുവിട്ടാൽ;
ചെന്നാക്രമിച്ചിടുവതില്ലി,ടർ ചേൎപ്പതില്ല;
ചാരേ കിടന്നു തിരിയുന്ന രഥം പയററൽ
കാട്ടിക്കൊടുത്തിടുകയാണവനെന്നു തോന്നും! 27

രാജാ:— പൊയ്ക്കൊാംക, വീണ്ടും വിവരമറിയു.

ഭടൻ:— മഹാരാജാവിൻെറ കല്പനപോലെ. (പോയി പ്രവേശിച്ചിട്ട്) മഹാരാജാവു ജയിച്ചാലും! വിരാടേശ്വരൻ ജയിച്ചാലും! അടിയൻ സന്തോഷവൎത്തമാനം തിരുമനസ്സുണൎത്തിക്കാം; ഗോഗ്രഹണത്തിൽ തോററു ധാൎത്തരാഷ്ട്രന്മാർ ഒഴിച്ചുപോയി,

സന്യാസി;— ഭവാൻ ഭാഗ്യശാലിതന്നെ.

രാജാ:— അല്ലല്ലാ, ഇവിടുത്തെ ഭാഗ്യമാണിത്, പിന്നെ ഉണ്ണി എവിടെ?

ഭടൻ:— വിക്രമം കാട്ടിയ പടയാളികളുടെ വിവരം എഴുതിച്ചുവെയ്ക്കുകയാണ്, കൊച്ചുതമ്പുരാൻ.

26. രാമ......വചൻ = ഭാൎഗ്ഗവരാമൻെറ അമ്പേററിട്ടുകൂടി പൊട്ടാത്ത ചട്ടയുള്ളവൻ. പിതൃഭയാൽ- അൎജ്ജുനനെ ഓൎത്തു ഭയപ്പെട്ടിട്ടു. ധൎഷിക്കുക ആക്രമിക്കുക.

രാജാ;— കൊള്ളാം, ഉണ്ണിയുടെ പ്രവൃത്തി ശ്ലാഘനീയംതന്നെ.

പുകഴ്ത്തിടേണ്ടും തൊഴിലാൽ
പരിക്കേററുള്ള യോധനിൽ
കാലേ ചെയ്യുന്ന സൽക്കാരം
ചാലേ പോക്കുന്നു നോവിനെ. 28

ബൃഹന്നളയെവിടെ?

ഭടൻ:— സന്തോഷവർത്തമാനം അറിയിപ്പാൻ അകത്തേയ്ക്കു പോയി,

രാജാ;— ബൃഹന്നളയെ വിളിയ്ക്കു.

ഭടൻ:— കല്പനപോലെ- (പോയി)

(പിന്നെ ബൃഹന്നള പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

ബൃഹന്നള:— (തന്നത്താൻ നോക്കി വിചാരത്തോടുകൂടി)

ഗാണ്ഡീവം കുലയേററുവാൻ കുറെയിട-
യ്ക്കുണ്ടായ് പിണക്കം, ശര-
വ്യാപാരങ്ങളിൽ വേണ്ടപോലെ മുറുകി-
ച്ചേരാതെയായ് മുഷ്ടി മേ;
കൈത്തണ്ടയ്ക്കു പടുത്വമില്ലൊ;-രു വെട്ട-
പ്പൊക്കാതെയായ് നില്പിനും;
പിമ്പോമ്മിച്ചു വിട്ടത്തിനേൻ പരിചയാൽ
സ്ത്രീത്വത്തിൽനിന്നെന്നെ ഞാൻ, 29

ഞാനാകട്ടെ,

ഈ വേഷമോടൂഴിപർത്തൻ നടുക്കിൽ
നാണിച്ചുകൊണ്ടേ നെടുവിൽ വലിച്ചേൻ,

27. ഇടർ ചേർപ്പതില്ല = ശത്രുവിനെ ഉപദ്രവിയ്ക്കുന്നില്ല.

28. യോധൻ = പടയാളി. നോവിനെ = ആയുധമേററിട്ടുള്ള വേദനയെ.

29. ശരവ്യാപാരം = അസ്ത്രപ്രയോഗം. മുഷ്ടി = കൈപ്പിടി. പടുത്വം = സാമത്ഥ്യം. പരിചയാൽ = മുമ്പേത്തെ പരിചയത്താൽ.

എന്നാലുമമ്പിൻമഴ പെയ്തിതങ്ങു;
കുതിന്നമർന്നു പൊടിയും ക്ഷണത്താൽ. 30

ഹാ,

മന്നൻെറ ഗോനിരയെ വീണ്ടു ജയം ലഭിച്ച-
വെന്നാലുമെൻ കരളിനില്ല ജയപ്രഹർഷം:
ദുശ്ശാസനാഖ്യനെയടത്തലയിൽപ്പിടിച്ചു-
കെട്ടാതെയല്ലിയിഹ മാത്സ്യപുരത്തിലെത്തീ! 31

ഉത്തരയുടെ സമ്മാനമായ ആഭരണവും അണിഞ്ഞു, * രാജാവിനെക്കാണ്മാൻ എനിയ്ക്കു ലജ്ജ തോന്നുന്നു. അതിനാൽ വിരാടപതിയെ കാണുകതന്നെ, (ചുററിനടന്നു നോക്കിയിട്ട്) അല്ലാ, ഇതാ ആൎയ്യ യുധിഷ്ഠിരൻ,

സയൌവനൻ ശ്രേഷ്ഠതപോവനപ്രിയൻ,
നരേശ്വരൻ ബ്രാഹ്മണവൃത്തി പൂണ്ടവൻ,
വിരാജ്യനായാലുമതിശ്രീയോജ്ജ്വലൻ,
ത്രിദണ്ഡമാന്നാലുമദണ്ഡധാരകൻ. 32

(അടുത്തു ചെന്ന്) ഭഗവാനേ, ഞാൻ അഭിവാദ്യം ചെയ്യുന്നു.

സന്യാസി:—നല്ലതു വരട്ടെ!

ബൃഹന്നള:—സ്വാമി ജയിച്ചാലും!

രാജാ:—

രൂപം വൃഥാ; ജാതി വൃഥാ; മഹാങ്കലും
കൎമ്മം വിളങ്ങുന്നിതു താന്നവങ്കലും:

30. 'കതി......ടിയും'—ശത്രുക്കൾ തോററമ്പി എന്നു സാരം.

31. ജയപ്രഹർഷം = ജയിച്ചതുകൊണ്ടുള്ള സന്തോഷം. മാത്സ്യൻ = വിരാടൻ.

* രാജാവ് = യുധിഷ്ഠിരൻ.

32. വിരാജ്യൻ = രാജ്യം പോയവൻ. അതിശ്രീയോജ്ജ്വലൻ = മികച്ച (പ്രഭ) ശ്രീകൊണ്ടു ശോഭിയ്ക്കുന്നവൻ. അദണ്ഡധാരകൻ = ദണ്ഡം (ദണ്ഡനനീതി) നടത്താത്തവൻ.

മുൻ മോശമായ്ത്തള്ളിയിരുന്ന മെയ്യിതീ-
മൈതന്നെ വീണ്ടും ബഹുമാനപാത്രമായ്! 33

ബൃഹന്നളേ, ക്ഷീണിച്ചിരിയ്ക്കുന്ന ഭവതിയെ ഞാൻ വീണ്ടും ക്ഷീണിപ്പിയ്ക്കുകയാണ്: യുദ്ധവർത്തമാനം വിസ്തരിച്ചു പറയുക.

ബൃഹന്നള:— മഹാരാജാവു കേട്ടാലും—

ഭടൻ:— (പ്രവേശിച്ച്) മഹാരാജാവു സർവോൽക്കർഷേണ വർത്തിച്ചാലും!

രാജാ:—

നിൻഹർഷം പുത്തനായ്ക്കാണ്മൂ
ചൊല്ലു,ന്താശ്ചര്യകാരണം?

ഭടൻ:—

അവിശ്വാസ്യം പ്രിയം വന്നു:
പിടിയിൽപ്പെട്ടു ഫാല്ഗുനി! 34

ബൃഹന്നള:—പിടിയിൽപ്പെട്ടു എന്നോ? (ആത്മഗതം)

പടയതിനുടെ കെല്പളന്നുപാർത്തേ-
ന,ടരതിൽ ഞാനവനേയുമിന്നു കണ്ടേൻ;
ഒരുവനവനു തുല്യനില്ലി,താരായ്-
വരുമിഹ, കീചകർ ചത്തുപോയിരിയ്ക്കേ? 35

സന്യാസി:—ബൃഹന്നളേ, ഇതെന്താണ്?

ബൃഹന്നള:—ഭഗവാനേ,

കാണ്മീലവനെ വെൽവോനെ
ഞാന,-വൻ ബലി, ശിക്ഷിതൻ:

33. കർമ്മം വിളങ്ങുന്നിതു—കർമ്മം നന്നായാൽ; ഇരുകൂട്ടരും ഒരുപോലെ ബഹുമാനനീയരായിത്തീരുന്നു. മെയ്യിത്—ബൃഹന്നളയുടെ നപുംസകരൂപം.

34. അവിശ്വാസ്യം = കേട്ടാൽ വിശ്വാസം തോന്നാത്ത. ഫാല്ഗുനി = അഭിമന്യു.

താതർതൻ ഭാഗ്യദോഷത്താൽ–
പ്പററിയേയ്ക്കാം പരാജയം! 36

രാജാ:— എങ്ങിനെയാണിപ്പോൾ പിടിച്ചത്?

ഭടൻ:—

തേരിൽച്ചെന്നേറി നിശ്ശങ്കം
കൈകളെക്കൊണ്ടിറക്കിനാൻ.

രാജാ:— ആര്?

ഭടൻ:—

തിരുമേനി മടപ്പള്ളി-
പ്പണിയ്ക്കു നിയമിച്ചവൻ. 73

ബൃഹന്നള:— (സ്വകാര്യം) എന്നാൽ, ഭീമജ്യേഷ്ഠൻ ആലിംഗനം ചെയ്യുതാണ്; പിടിയ്ക്കുയല്ല.

അകലെക്കണ്ട സന്തോഷി–
യ്ക്കുകയേ ചെയ്യുത്തുള്ള ഞാൻ;
ആസ്വദിപ്പൂ സുതസ്നേഹം,
വെളിവായ് ച്ചെയ്യുമഗ്രജൻ! 38

രാജാ:—എന്നാൽ, അഭിമന്യുവിനെ സൽക്കരിച്ച്, അകത്തേയ്ക്കു കൊണ്ടുവരട്ടെ.

സന്ന്യാസി:—രാജാവേ, വൃഷ്ണികളുടേയും പാണ്ഡവന്മാരുടേയും കുട്ടിയായ അഭിമന്യുവിനെ സൽക്കരിച്ചാൽ, പേടിച്ചിട്ടാണെന്ന് ആളുകൾ കരുതും. അതിനാൽ ഇവനെ അനാദരിയ്ക്കുയാണ് വേണ്ടത്.

രാജാ:—യാദവീപുത്രനെ അനാദരിച്ചുകൂടാ. എന്തെന്നാൽ,

പാർത്ഥൻതൻ മകനാണിവൻ; ബത, വയ-
സ്സെന്നുണ്ണിയോടൊപ്പമാം;

36. ബലി = ബലവാൻ.
37. മടപ്പള്ളിപ്പണി = അടുക്കളപ്പണി.

പാഞ്ചാലന്നിഹ ചാച്ച്യയുണ്ടു,തുവഴി-
ശ്ശേഷൻപുത്രീതൻ പുത്രനാം:
ജാമാതൃത്വവുമാമട്ടത്തു; മകളു-
ണ്ടല്ലോ നമുക്കു;ച്ച്യനാ-
ണാവുംപോലതിഥിത്വമൂലവുമിവൻ;
കൌന്തേയരെൻ ക്കുററുകാർ. 39

സന്യാസി:_ശരിതന്നെ; പറയുകയും പരിഗ്രഹിയ്ക്കുകയും ആവശ്യമാണ്.

രാജാ:—ആരാണ് അവനെ അകത്തേയ്ക്കു കൊണ്ടുവരുവാൻ?

സന്യാസി:—ബൃഹന്നള കൊണ്ടുവരട്ടെ.

രാജാ:—ബൃഹന്നളേ, അഭിമന്യുവിനെ അകത്തെയ്ക്കു കൊണ്ടുവരിക.

ബൃഹന്നള;—മഹാരാജാവിൻെറ കല്പനപോലെ. (ആത്മഗതം) ഏറെ നാളായി കൊതിച്ചുവരുന്ന കല്പനയാണ് ഈ കിട്ടിയത്. [പോയി]

സന്ന്യാസി;—(ആത്മഗതം)

ചെന്നേകാന്തേ കണ്ടുകൊള്ളട്ടെ! കണ്ട-
പ്പുത്രൻതന്നെപ്പൂണ്ടുകൊള്ളട്ടെ ഗാഢം!
സ്വൈരം കണ്ണീരാണ്ടുകൊള്ളട്ടെ മോദാൽ
ഇയ്യാളുകൾക്കുണ്ടാം നാണ,മെൻ മുന്നിലായാൽ. 40

രാജാ:—ഇവിടുന്നു നോക്കു, കുമാരൻ ചെയ്തത്:

മന്നോർകളും ഭീഷ്മാദികളും തോററൊഴിച്ചു:
വന്നേററ സൌഭദ്രനെയോ, പിടിച്ചു;
ഇന്നുത്തരൻ മന്നിടമൊക്കെ വെന്നി-
തെന്നായ്, ചുരുക്കത്തിലിതിൻെറ സാരം! 41

39. പുത്രീതൻപുത്രനാം = പാഞ്ചാലി പുത്രിയുടെ സ്ഥാനത്ത്: അവളുടെ പുത്രൻെറ സ്ഥാനമാണല്ലോ അഭിമന്യുവിന്ന്. ജാമാതൃത്വം = പുത്രീഭർത്തൃത്വം. അച്ച്യൻ = പൂജ്യൻ.

40. ഏകാന്തേ = വിജനത്തിൽ.

41. സൌഭദ്രൻ = അഭിമന്യു.

(പിന്നെ ഭീമസേനൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ഭീമസേനൻ:—

പണ്ടരക്കുപുര കൊള്ളിവെച്ചപൊഴുതെ-
ൻെറ കൈകളിലെടുത്തുതാൻ
കൊണ്ടുപോന്നു, സഹജാതരെൻെറ ജനയി-
ത്രിയെന്നിവരെയൊക്കയും;
ഇന്നു ബാലനഭിമന്യുവേകനെ രഥത്തിൽ-
നിന്നിവനിറക്കിയി-
ട്ട,ന്നു ചെയ്തതിനു തുല്യമാം ശ്രമമിതെന്നു
തോന്നിടുവതുണ്ടു മേ! 42

കുമാരൻ ഇതിലേ, ഇതിലേ.

(പിന്നെ അഭിമന്യുവും ബൃഹന്നളയും പ്രവേശിക്കുന്നു.)

അഭിമന്യു:—ഹേ, ഇതാരാണ്—

പരപ്പേറും മാറും, ചെറിയ വയറും,
ചീർത്ത തുടയും,
സ്ഥിരോന്നമ്രം തോളും, കൃശതരമര-
ക്കെട്ടുമുടയോൻ?
വെറുംകൈകൊണ്ടേന്തിസ്സുദൃഢമിവനെ-
ത്തിച്ചിതിഹ മാം,
കരുത്തേറെച്ചേർന്നീടിലുമിവനമ-
ത്തീലുടലിൽ മേ. 43

ബൃഹന്നള:—കുമാരൻ ഇതിലേ, ഇതിലേ.

അഭിമന്യു:—എയ്, ഇതാരാണ് മറെറാരാൾ—

ഇണക്കമിയലാത്ത പെൺകുലവിഭൂ-
ഷ മെയ്ക്കൊരംകയാൽ

42. സഹജാതർ = സഹോദരർ. ജനയിത്രി = അമ്മ.
43. സ്ഥിരോന്നമ്രം = ഉറപ്പും ഉയർച്ചയുമുള്ളത്.

പിടിയ്ക്കുടയ കോപ്പണിഞ്ഞൊരു കരീ-
ന്ദ്രനെപ്പോലെയായ്,
ഉടൽപ്പരിചു താന്നതാകിലുമുയ-
ച്ച് തേജസ്സിലാ-
ന്നു,മാ വടിവെട്ടത്ത ധൂജ്ജടി കണ—
ക്ക ശോഭിപ്പവൻ? 44

ബൃഹന്നള:—(സ്വകാര്യം) ഇവനെ ഇവിടെ കൊണ്ടുവന്ന ജ്യേഷ്ഠൻ എന്താണീച്ചെയ്യുന്നത്?

മുൻപോരിലേ വിജിതനെന്നപകീത്തി ചേത്തു
മാഴ്കും സുഭദ്ര ദയിതാത്മജവിപ്രയോഗാൽ;
തോററെന്നുവെച്ചു ഭഗവാനിവനിൽക്കയെക്കും:
വാക്കെന്തിനേറെയിഹ, ബാഹുബലം കെടുത്തു! 45

ഭീമസേനൻ:—അർജ്ജുന—
ബൃഹന്നള:—അതേ, അർജ്ജുനന്റെ മകനാണിവൻ.
ഭീമസേനൻ:—അതേ. (സ്വകാര്യം)

ഏവം ഞാനിവനെപ്പിടിച്ചതിലെഴും
കേടൊക്കെയോക്കായ്കയി-
ല്ലേ:-വൻ ശത്രുകരത്തിലായ മകനെ-
ക്കണ്ടിട്ടു കൺചിമ്മിടും?
ആവുന്നോളമപത്യവത്സലതയാ
വീക്ഷിച്ചുകൊള്ളട്ടെ, മാൽ
താവും ദ്രൌപദിയെന്നു നണ്ണിയിവനെ-
ക്കൊണ്ടിങ്ങു പോന്നീടിനേൻ. 46

ബൃഹന്നള:—(സ്വകാര്യം) ജ്യേഷ്ഠ, സംസാരിച്ചുകേ‌ൾപ്പാൻ എ

44. പെൺകുലവിഭൂഷം = സ്ത്രീകൾക്കു ചേന്ന ആഭരണം. ഉമാവടിവ് = പാർവ്വതിയുടെ രൂപം. ധൂജ്ജടി = ശിവൻ.

45. മുൻപോരിലേ = ആദ്യത്തെ യുദ്ധത്തിൽത്തന്നെ. വിജിതൻ = തോല്പിയ്ക്കപ്പെട്ടവൻ. 'ദയിതാ......ഗാൽ' = ഭത്താവും പുത്രനും വേർപിരികയാൽ. ഭഗവാൻ—കൃഷ്ണൻ.

46. അപത്യവത്സലതയാ = സന്താനവാത്സല്യത്താൽ.

നിയ്ക്കു വളരെ കൌതുകമുണ്ട്. ജ്യേഷ്ഠൻ ഇവനെ സംസാരിപ്പിയ്ക്കു.

ഭീമസേനൻ:— അങ്ങിനെതന്നെ. ഹേ അഭിമന്യു!

അഭിമന്യു:— അഭിമന്യു എന്നോ?

ഭീമസേനൻ:— ഇവൻ എന്നോടു ശുണ്ഠിയെടുക്കയാണ്. താൻ തന്നെ സംസാരിച്ചുകൊൾക.

ബൃഹന്നള:— ഹേ അഭിമന്യു!

അഭിമന്യു:— എന്ത് എന്ത്? അഭിമന്യു എന്നോ? ഹാ,

പേരെടുത്തു വിളിയ്ക്കുന്നു
നീചരും ക്ഷത്രവംശ്യരെ!
ഇതോ നടപ്പിങ്ങു? പിടി-
ച്ചതിൽപ്പെട്ടമവജ്ഞയോ? 47

ബൃഹന്നള:— അഭിമന്യു, നിൻെറ അമ്മയ്ക്കു സുഖമല്ലയോ?

അഭിമന്യു:— എന്തെന്ത്? അമ്മയ്ക്കോ?

നീയാരുവാൻ, യുധിഷ്ഠിര—
നരപതിയോ, ഭീമനോ, ധനഞ്ജയനോ:
എന്നോടു പിതൃജനമട്ടിൽ
സ്ത്രീവൃത്താന്തം കടന്നുചോദിപ്പാൻ? 48

ബൃഹന്നള;— അഭിമന്യു, ദേവകീപുത്രനായ കൃഷ്ണനു സുഖമല്ലയോ?

അഭിമന്യു:— എന്ത്, അവിടുത്തേയും പേർ മാത്രമോ? അതെ, അതെ, ഭവാൻെറ സ്നേഹിതനു സുഖംതന്നെ!

(രണ്ടാളും അന്യോന്യം നോക്കിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു)

അഭിമന്യു: എന്താണിപ്പോൾ എന്നെ പുച്ഛിച്ചു ചിരിയ്ക്കുന്നത്?

47. ക്ഷത്രവംശ്യക്കാർ = ക്ഷത്രിയർ. അവജ്ഞ = അനാദരം.
48. സ്ത്രീവൃത്താന്തം = സ്ത്രീകളുടെ വർത്തമാനം.

ബൃഹന്നള:—ഒന്നുമില്ല.

അച്ഛനർജ്ജുനന,മ്മാമൻ
ജനാർദ്ദനനി,തോർക്കുകിൽ,
തരുണൻ ശിക്ഷിതാസ്ത്രൻ നീ
പോരിൽത്തോററതു ചേരുമേ! 49

അഭിമന്യു:— പുലമ്പാതിരിക്കൂ:

പതിവില്ലൊരു സംഗതിക്കുമാത്മ-
സ്തുതിചെയ്കെന്നതു ഞങ്ങൾതൻ കുലത്തിൽ;
ഹതരിൽത്തടവും ശരങ്ങൾ നോക്കൂ:
ബത, കണ്ടെത്തുകയില്ല പേരു വേറെ! 50

ബൃഹന്നള:— ശരിയാണ്, ഉണ്ണി പറഞ്ഞത്:

രഥാശ്വമത്തേഭഭടോൽക്കരത്തി-
ലൊന്നില്ലിവൻ തൻകണയേററിടാതെ;
പരിക്കെനിക്കും പെടുമായിരുന്നു,
രഥത്തെ ഞാനിട്ടുതിരിച്ചിടായ്കിൽ! 51

(പ്രകാശം) വാക്കിൽവമ്പ് ഇങ്ങിനെ! എങ്ങിനെയാണ്, ഒരു കാലാൾ പിടിച്ചുകളഞ്ഞത്?

അഭിമന്യു:—

അശസ്ത്രനായിട്ടാണേററ-
ത,തിൽ ഞാൻ പിടിപെട്ടുപോയ്:
അസ്ത്രഹീനനെയാരെയ്യു,-
മച്ഛൻ പാർത്ഥനെയോർക്കുകിൽ? 52

49. തരുണൻ = ചെറുപ്പക്കാരൻ. ശിക്ഷിതാസ്ത്രൻ = അസ്ത്രവിദ്യ പഠിച്ചവൻ.

50. ആത്മസ്തുതി = ആത്മപ്രശംസ. വേറേ = അഭിമന്യുവിൻേറതല്ലാതെ.

52. അശസ്ത്രൻ = നിരായുധൻ (ആയുധമില്ലാത്തവൻ.)

ഭീമസേനൻ:—(ആത്മഗതം)

ധന്യൻതാനജ്ജ്ജുനൻ: നേരേ
കേട്ടല്ലോ ശ്ലാഘ്യമായിവൻ,
യുദ്ധങ്ങളിൽ മകൻേറയു-
മച്ഛൻേറയും പരാക്രമം! 53

രാജാ:—അഭിമന്യുവിനെ വേഗം കൊണ്ടുവരു, വേഗം.

ബൃഹന്നള:—ഇതിലേ, ഇതിലേ. ഇതാ, മഹാരാജാവ്. കുമാരൻ അടുത്തു ചെല്ലുക.

അഭിമന്യു:—ഉം, ആരുടെ മഹാരാജാവ്?

ബൃഹന്നള:—അരുതരുത്. ബ്രാഹ്മണനോടുകൂടി ഇരിയ്ക്കുന്നു.

അഭിമന്യു:—ബ്രാഹ്മണനോ? (അടുത്തുചെന്ന്) ഭഗവാനേ, ഞാൻ അഭിവാദ്യം ചെയ്യുന്നു.

സന്യാസി:—വരു വരു. ഉണ്ണീ.

ധൈര്യം, മിടുക്ക, വിനയം, സ്വജനാനുകമ്പ,
മാധുര്യ്യ, മുററ വിജയം, നെടുവില്ലിൽ വീര്യം,
ഈ ധട്ടൊരച്ഛനുടെ സൽഗ്ഗുണമൊക്കെ നേട്ട,
മററുള്ള നാല്വരുടെ വേണ്ട ഗുണത്തെയും നീ. 54

അഭിമന്യു:—ഞാൻ അനുഗൃഹീതനായി.

രാജാ:—വരു, വരു, മകനേ എന്താണെന്നെ അഭിവാദ്യം ചെയ്യാത്തത്? (ആത്മഗതം) അഹോ, കുറുമ്പനാണ് ഈ ക്ഷത്രിയക്കുട്ടി! ഞാൻ ഇവൻെറ ഗർവ് മാററാം. (പ്രകാശം) ആരാണിവനെ പിടിച്ചത്?

ഭീമസേനൻ:—മഹാരാജാവേ, ഞാൻ.

അഭിമന്യു:—ഒരു നിരായുധൻ എന്നു പറയുക.

ഭീമസേനൻ:—ശാന്തം പാപം!

54. സ്വജനാനുകമ്പ = കൂററുകാരിൽ ദയ.

തോൾ തടിച്ചു മിനുത്തുള്ള
കൈകൾതാനെന്റെയായുധം;
പോരാട്ടമവകൊണ്ടേ ഞാൻ;
വില്ലെടുക്കുന്നു ദുർബ്ബലർ! 55

അഭിമന്യു:—ഓഹോ,

കൈത്തണ്ടോരക്ഷൌഹിണിയാ-
ക്കാ,ർതൻ വീര്യമകൈതവം,
ആ മധ്യമപിതാവോ നീ-
യ?–വിടെയ്ക്കൊത്തതീ മൊഴി! 56

സന്ന്യാസി:—ഉണ്ണീ, ആരാണീ മദ്ധ്യമൻ?

അഭിമന്യു:—കേട്ടാലും. അല്ലെങ്കിൽ ഞങ്ങൾ ബ്രാഹ്മണരോട് ഉത്തരം പറയാറില്ല; മററാരാൾ ചോദിച്ചാൽ നന്ന്.

രാജാ:— ആവട്ടെ, ആവട്ടെ, ഉണ്ണീ, ഞാൻ ചോദിക്കാം,—ആരാണീ മദ്ധ്യമൻ?

അഭിമന്യു:— കേട്ടുകൊൾക; യാതൊരാളാണോ,

പുരാ ജരാസന്ധനെ വൻ കുഴത്തിൽ-
ക്കയ്യായ കാളക്കയറിട്ടു കെട്ടി,
അസാദ്ധ്യമാമപ്പണി ചെയ്തുതീർത്തു
കൃഷ്ണന്നു വെയ്ക്കാഞ്ഞതന്നത,പ്പുമാൻ താൻ! 57

രാജാ:—

അരിശം മമ നിന്റെ തള്ളലാലി–
ല്ല;–രിശം നീ പുനരേല്പതുത്സവം മേ!
'നടകൊള്ളുക, നില്പതെന്തു നീയെ'–
ന്നുരചെയ്താലപരാധിയാകുമോ ഞാൻ? 58

അഭിമന്യു:— എന്നെ അനുഗ്രഹിക്കേണമെന്നുണ്ടെങ്കിൽ,

58. അത് = ആ പണി (ജരാസന്ധവധം)

പിടിച്ചതിന്നുചിതമാ-
മാചാരം ചെയ്ക കാല്ക്കളിൽ;
കൈകൊണ്ടാനീതനെബ്ഭീമൻ
കൈകൊണ്ടേ വീണ്ടുകൊണ്ടുപോം! 59

(അനന്തരം ഉത്തരൻ പ്രവേശിക്കുന്നു)

ഉത്തരൻ:—

മിഥ്യാപരിശ്ലാഘ കടുപ്പമയ്യോ!
മിഥ്യാവചസ്സിൽ പ്രതിപത്തിപൂണ്ടോർ
യുദ്ധത്തിനെപ്പററിയുരയ്ക്കു, വാക്കാ-
ലൊത്തോതിടും ഞാൻ ഹൃദി ലജ്ജകൊൾവൂ! 60

(അടുത്തു ചെന്നിട്ട്) ഭഗവാനേ, ഞാൻ അഭിവാദ്യം ചെയ്യുന്നു.

സന്യാസി:—നല്ലതു വരട്ടെ!

ഉത്തരൻ:— അച്ഛാ, ഞാൻ അഭിവാദ്യം ചെയ്യുന്നു.

രാജാ:— വരൂ, വരൂ, മകനേ, ദീർഘായുസ്സായിരിക്കുക. ഉണ്ണീ, വേല ചെയ്ത ഭടന്മാരെ പൂജിച്ചുകഴിഞ്ഞുവോ?

ഉത്തരൻ:— പൂജിച്ചുകഴിഞ്ഞു. ഏററവും പൂജിക്കേണ്ടവനെ പൂജിക്കുക

രാജാ:— മകനേ, ആരെ?

ഉത്തരൻ:— ഇതാ, അത്ര ഭവാൻ ധനഞ്ജയനെ,

രാജാ:— എന്ത്, ധനഞ്ജയനെയോ?

ഉത്തരൻ:— അതേ. ഇദ്ദേഹം

ചുടുകാട്ടിൽനിന്നു വില്ലും
പടുകണ തീരാത്ത തൂണികളുമേന്തി,

59. ആനീതൻ = കൊണ്ടുവരപ്പെട്ടവൻ.
60. മിഥ്യാപരിശ്ലാഘ = വാസ്തവവിരുദ്ധമായ ശ്ലാഘ.

അടരിൽബ്ഭീഷ്മാദിനൃപ–
ക്കടവും, നമ്മൾക്കു രക്ഷയും നല്കി! 61

രാജാ:—ഇത് ഇങ്ങിനെയാണല്ലേ?

ബൃഹന്നള:—മഹാരാജാവു പ്രസാദിയ്ക്കണേ, പ്രസാദിയ്ക്കണേ!

കുട്ടിപ്പതറിച്ച പിടി-
ച്ചിട്ടിവനറിയുന്നതില്ല പൊരുതുകിലും;
ഒട്ടുക്കിതു താൻതാൻ ചെ-
യ്തിട്ടു, പരൻ ചെയ്തതായ് നിനയ്ക്കുകയാം. 62

ഉത്തരൻ:—ഇവിടുന്നു സംശയം തീർത്തുകൊൾക: ഇതു പറഞ്ഞു തരും—

കൈത്തണ്ടമേൽ മറവിലാ-
യിതാ, ഗാണ്ഡീവഞാൺവടു!
ഏറെ മാഞ്ഞുകഴിഞ്ഞീലി–
തീരാറാണ്ടുകൾ ചെല്കിലും. 63

ബൃഹന്നള:—

ഇതെ,ൻ കൈത്തണ്ടിൽ, വളക–
ളിട്ടിട്ടുണ്ടായിവന്നതായ്
ഇറുക്കത്താൽ നിറം മാറി-
ച്ചുവഞ്ഞൊരു തഴമ്പുതാൻ. 64

രാജാ:—ഞങ്ങൾ നോക്കട്ടെ.

ബൃഹന്നള:—

ഹരശരനിരയുടൽ പൂകിയ
ഭരതഭവൻ ജിഷ്ണുവാണു ഞാനെങ്കിൽ,
ഇതു ഭീമസേനനായ്‌വരു,-
മിതു നൂനം ധർമ്മപുത്രനൃപതിയുമാം. 65

രാജാ:—അല്ലയോ ധർമ്മരാജ, വൃകോദര, ധനഞ്ജയ, നിങ്ങളെന്താണ് എന്നെ വിശ്വസിയ്ക്കാത്തത്? ആവട്ടെ, സമയമാവട്ടെ. ബൃഹന്നളേ, നീ അകത്തേയ്ക്കു പൊയ്ക്കൊൾക.

ബൃഹന്നള:—മഹാരാജാവിൻെറ കല്പനപോലെ.

യുധിഷ്ഠിരൻ:—അജ്ജുന, അകത്തേയ്ക്കു പോകണമെന്നില്ല: നമ്മുടെ പ്രതിജ്ഞ അവസാനിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു.

അജ്ജുനൻ:—ജ്യേഷ്ഠൻെറ കല്പനപോലെ.

രാജാ:—

പ്രതിജ്ഞ നിറവേററാനായ്-
സ്സത്യസംഗമർ പാണ്ഡവർ
ശ്ശൂരന്മാർ വാഴ്കയാൽപ്പാരം
ശ്ശുദ്ധമായ്ത്തീൎന്നിതെൻ കുലം! 66

അഭിമന്യു:—(ആത്മഗതം) ഈ മാന്യന്മാർ എൻെറ പിതാക്കന്മാരാണോ? അതുകൊണ്ടുതന്നെയാണ്,

പഴിയ്ക്കുമെന്നോടരിശപ്പെടാത്തതും,
പിരിച്ചുകൊണ്ടെന്നെയുടൻ പഴിപ്പതും;
ശ്ശുഭാന്തമായ് ഗോഗ്രഹണപ്രസംഗ,മെൻ-
പിതാക്കളെക്കണ്ടതുകൊണ്ടു ഭാഗ്യമേ! 67

(ഭീമസേനനോട്) അച്ഛാ,

മുല്ലാട്ടു വന്ദിച്ചീലല്ലോ
തൽപ്പാദ,മറിയാഞ്ഞു ഞാൻ;
മകൻെറയിത്തെററിൽ മനം
കനിഞ്ഞരുളിടേണമേ! 68

ഭീമസേനൻ:— മകനേ, വരു, വരു. നീ പിതാവിനൊത്ത പരാക്രമിയായി ഭവിച്ചാലും!

അഭിമന്യു:— ഞാൻ അനുഗൃഹീതനായി!

ഭീമസേനൻ:— മകനേ, അച്ഛനെ വന്ദിയ്ക്കു.

65. ഭരതഭവൻ = ഭരതവംശത്തിൽജനിച്ചവൻ. ജിഷ്ണു = അർജ്ജുനൻ.

67. ശ്ശുഭാന്തം = ശ്ശുഭമായ അവസാനത്തോടുകൂടിയത്. ഗോഗ്രഹണത്തിന്നിടയായത്.

അഭിമന്യു:— അച്ഛ, ഞാൻ അഭിവാദ്യം ചെയ്യുന്നു.

അജ്ജുനൻ:—ഉണ്ണീ, വരു, വരു-

ചിത്തം കുളിപ്പിച്ചിടുമീ-
പ്പുത്രഗാത്രസമാഗമം,
പതിമ്മൂവാണ്ടുചെന്നിട്ടു
ദൂരാൽത്തിരിയെ വന്നതാം! 69

ഉണ്ണീ, വിരാടരാജാവിനെ അഭിവാദ്യം ചെയ്യു-

രാജാ:— ഉണ്ണീ, വരു, വരു:

ശ്രീമദ്യുധിഷ്ഠിരനു ചേന്ന മനസ്സുറപ്പും,
ഭീമൻെറ കെൽപുമഥ വാസവിതൻ മിടുക്കും,
മാദ്രേയർതന്നഴകു, ബുദ്ധി, ജഗൽപ്രിയത്വം
ചാത്തുന്ന കൃഷ്ണനുടെ കീത്തിയുമേല്ക്കു നീതാൻ! 70

(ആത്മഗതം) ഉത്തരാസഹവാസം എനിക്കു മനശ്ശല്യമുണ്ടാക്കുന്നു. ഇപ്പോഠം എന്തുചെയ്യേണ്ടു? ആവട്ടെ വഴി കണ്ടു.

(പ്രകാശം) ആരവിടെ?

ഭടൻ:— (പ്രവേശിച്ച്) മഹാരാജാവു സർവ്വോൽക്കഷേണ വത്തിച്ചാലും!

രാജാ:— കുറെ വെള്ളം.

ഭടൻ:— കല്പനപോലെ (പോയി, പ്രവേശിച്ച്) ഇതാ, തണ്ണീർ.

രാജാ:— (വാങ്ങിയിട്ട്) അജ്ജുന, ഗോഗ്രഹണത്തിൽ ജയിച്ചതിന്നു പ്രതിഫലമായി ഉത്തരയെ വാങ്ങിക്കൊഠംക.

യുധിഷ്ഠിരൻ:— (ആത്മഗതം) ഇതാ, തലതാന്നു!

അജ്ജുനൻ:— (ആത്മഗതം) എൻെറ ചാരിത്രം ശോധിക്കുകയാണോ? (പ്രകാശം) ഹേ, രാജാവേ,

70. വാസവി = ഇന്ദ്രപുത്രൻ (അർജ്ജുനൻ)

അന്തഃപുരത്തെയെല്ലാം ഞാ-
നമ്മയെപ്പോലെ നണ്ണിനേൻ;
അങ്ങേകുമീയുത്തരയെ-
പ്പുത്രനായിട്ട വാങ്ങുവൻ! 71

യുധിഷ്ഠിരൻ:— (ആത്മഗതം) ഇതാ, തല ഉയൎന്നു!

രാജാ:—

ദൃഢമാഹവശൂരരാം പുമാന്മാ-
രുടെ മൎയ്യാദയിലൂന്നിനിന്നിദാനീം
ശരിയായ് നിറവേററിവെച്ചിതന്തഃ-
പുരവാസത്തിന്നു തക്കതായ കൎമ്മം. 72

ഇന്നു നല്ല നാളാണ്; ഉണ്ണിയുടെ വിവാഹം ഇന്നുതന്നെ നടത്താം.

യുധിഷ്ഠിരൻ:—ആവട്ടെ, പിതാമഹൻെറ അടുക്കലേയ്ക്കു് ഉത്തരനെ അയയ്ക്കാം.

രാജാ:—അങ്ങയുടെ ഇഷ്ടംപോലെ. ധൎമ്മരാജ, വൃകോദര, ധനഞ്ജയ, ഭവാന്മാർ ഇതിലേ, ഇതിലേ. ഈ സന്തോഷത്തോടുകൂടിത്തന്നെ അകത്തേയ്ക്കു പോകാം.

എല്ലാവരും:—അങ്ങിനെതന്നെ.

(പോയി)

രണ്ടാമങ്കം

മൂന്നാമങ്കം

(ഒരു സൂതൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

സൂതൻ:—ഹേ ഹേ സർവക്ഷത്രിയാചാര്യരെ മുൻനിർത്തിയ ക്ഷത്രിയന്മാരോട് അറിയിക്കുവിൻ, അറിയിക്കുവിൻ!

ഇതാ,

മുരാരിയുടെ ചക്രമെന്നതു നിനച്ചു കൂസാതെയും,
ചിരാപഗതരാം പൃഥാതനയരെഗ്ഗണിക്കാതെയും,
ശരിക്കു പടവില്ലിണങ്ങിയ കുരുക്കൾ കാക്കായ്കയാൽ
ഹരിച്ചിതഭിമന്യുവെ;—സ്സുപദി ലജ്ജ പൂണ്ടീടുവിൻ! 1

എന്ന്,

(പിന്നെ ഭീഷ്മരും ദ്രോണരും പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ദ്രോണർ:—സൂത, പറക, പറക:

ആരാഹന്ത, ഹരിച്ചു യുദ്ധപടുവാമെൻ ശിഷ്യദായാദനെ?—
പ്പോരാടാൻ കൊതിയേവനുണ്ടിവിടെയെൻദിവ്യാസ്ത്രവൃന്ദങ്ങളായ്?
പേരുററായവനേയുമസ്ത്രബലവും ചൊല്ലീടുകെല്ലാം ഭവാൻ;
പോരും പത്രികളായ ദൂതരെ മുറക്കങ്ങോട്ടയയ്ക്കട്ടെ ഞാൻ! 2

1. ചിരാപഗതർ = ഏറെക്കാലമായിട്ട് എങ്ങോട്ടോ പോയിരിക്കുന്നവർ. ഹരിച്ചു = കൊണ്ടുപോയി.

2. പോരും = ത്രാണിയുള്ള. പത്രികൾ = ശരങ്ങൾ.

ഭീഷ്മർ:—സൂത, പറക, പറക:

തോററിട്ടൊഴിച്ചുലറിയാത്തവനെന്ന കേടാൽ
ചോരത്തിളപ്പൊടു പുറം തിരിയാതെ നില്ക്കേ,
ഇക്കൊച്ചുകുഞ്ജരനെയേത്തു ഗജപ്പിടുത്ത-
ക്കാരൻ പിടിച്ചിതി, ഹ കുട്ടമകന്ന ലാക്കിൽ? 3

(അനന്തരം ദുര്യോധനനും കർണ്ണനും ശകുനിയും പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ദുര്യോധനൻ:—സൂത, പറക, പറക: ആരാണു് അഭിമന്യുവിനെ കൊണ്ടുപോയതു്? ഞാൻതന്നെ അവനെ വിടുവിക്കാം. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ,

ഇവനുടയ പിതാക്കന്മാരിൽ ഞാൻ വൈരിയല്ലോ;
ജനമിതിലതിനാലേ ദോഷമെന്നിൽച്ചുമത്തും;
ഇവനിൽ മമതയും മേ കുടുമപ്പാത്ഥരെക്കാ-
ളി,-ഹ കലഹത്തിൽക്കുട്ടികൾക്കെന്തു കുററം? 4

കർണ്ണൻ:—ഗാന്ധാരീനന്ദന, അതിസ്നേഹത്തിലും അനുരൂപനിലയിലുമാണു് അങ്ങു പറഞ്ഞതു്. എന്നാൽ,

ഓക്കേണ്ടു ബന്ധുനിലയോ ശിശുവെന്നതോ; നി-
ന്നിഷ്ടത്തിനല്ലി,യടർമുന്നിലനത്ഥമേററു?
നാം രക്ഷ നല്കിയതുമില്ലഭിമന്യുവിന്നു;
പാപം കളഞ്ഞിനിയെടുക്കുക വല്ലലങ്ങൾ: 5

ശകുനി:—സൌഭദ്രന്നു രക്ഷിതാക്കന്മാർ വളരേയുണ്ടല്ലോ, വിടുതികിട്ടിയതായിത്തന്നെ കരുതാം. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ,

പാത്ഥൻതൻ മകനെന്നറിഞ്ഞു തനിയേ
കൈവിട്ടിടും കൃഷ്ണനെ-
പ്പേർത്തോത്തും സമരാങ്കണാവജിതനെ-
ബ്ഭ്രുപൻ വീരാടൻ വിടും;

ചീററത്താൽക്കരി വീശിടും മുസലിയെ-
പ്പേടിച്ചു വിട്ടെന്നുമാം:
ക്രൂററൻ മാരുതിയോ രിപുപ്രബലരെ–
ക്കൊന്നിട്ടു കൊണ്ടങ്ങുപോം. 6

ദ്രോണർ:—സൂത, പറക, പറക: എങ്ങിനെയാണ് പിടിയിൽ പ്പെട്ടുപോയത്?

തേരെങ്ങാനും ചെരിഞ്ഞോ? കുതിര പതറിയോ?
ഭൂമി ചക്രത്തെ നിത്താൻ-
പോരെന്നായോ? കിഴിഞ്ഞോ കണകം? പിഴനിന-
ക്കേററിതോ ഞാൺ മുറിഞ്ഞോ?
പോരിൽക്കേടേവമുണ്ടാം രഥികനു വിധിയാൽ;—
ശ്ശത്രുശസ്ത്രങ്ങളേററം
ചേരാം വല്ലാഴ്മ;-യെന്നാലവനരിയ പയ-
ററിന്നു മേലാളിയല്ലോ. 7

സൂതൻ:—തിരുമേനി ധനുർവേദം പുരുഷാകൃതി പൂണ്ടതാണെന്ന് ഇവിടെയ്ക്കറിഞ്ഞുകൂടയോ?

ഇതിൽബ്ഭവാൻ ചൊല്ലിയ ദോഷമൊന്നുമി-
ല്ല,സംഖ്യബാണാന്വിതനാ മഹാരഥൻ;
അലാതചക്രോപമമെൻെറ തേരെതി-
ത്തണഞ്ഞു കാലാളൊരുവൻ പിടിച്ചിതേ. 8

എല്ലാവരും:—കാലാളോ?

ദ്രോണർ:—എങ്ങിനെയുള്ളവനാണ് ഈ കാലാൾ?

സൂതൻ:—രൂപമോ പരാക്രമമോ അടിയൻ പറയേണ്ടു?

6. സമ......ജിതനെ = പോർക്കളത്തിൽനിന്നും പിടിച്ചുകൊണ്ടുപോകപ്പെട്ടവനെ. മുസലി = ബലരാമൻ. രിപുപ്രബലരെ = ബലമേറിയ വൈരികളെ.

7. രഥികൻ = തേരിലേറി പൊരുതുന്നവൻ.

8. അലാതചക്രോപമം = തീച്ചക്രംപോലെ തിരിയുന്നത്.

ഭീഷ്മർ:—രൂപം സ്ത്രീകാംക്കു; പുരുഷന്മാക്കു പരാക്രമമാണ്. അതിനാൽ അവൻെറ പരാക്രമം പറയുക.

സൂതൻ:—തിരുമേനി:—

ദുര്യ്യോധനൻ:—

എന്തിനായ് നീ പുകഴ്ത്തുന്നു
കേമമായിട്ടൊരുത്തനെ?
ചൊല്ലു, മേ ഭയമില്ലായാം
വായുവേഗാഢ്യനാകിലും.

സൂതൻ: മഹാരാജാവു കേംക്കണം. അയാളാകട്ടെ,

കുതിരകളെജ്ജവമൊടു വ–
ന്നതിലംഘിച്ചഗ്രസീമ്നി കൈവെച്ചാൻ;
നിശ്ചലമായ് നിന്നു രഥം,
നീട്ടിയ വാജിക്കഴുത്തോടും! 10

ഭീഷ്മർ: എന്നാൽ ആയുധം വെയ്ക്കാം.

എല്ലാവരും;— എന്തുകൊണ്ട്?

ഭീഷ്മർ:—

കൈവെച്ചു തേരിളകിടാതെ നിറുത്തിയെങ്കിൽ–
ബ്ഭീമൻെറ വാർമടിയിലാണവനെന്നുറയ്ക്കാം:
പണ്ടായവൻ ദ്രുപദജാഹരണത്തിൽ വെന്നു–
വല്ലോ ജയദ്രഥനെയാശു, പദാതിയായ്ത്താൻ, 11

ദ്രോണർ-— ഗാംഗേയൻ പറയുന്നതു ശരിയാണ്. കുട്ടിക്കാലത്തു പഠിപ്പിച്ചുതുടങ്ങിയതുമുതല്ക്ക് അവൻെറ ഗതിവേഗം എനിയ്ക്കറിയാം.

കളരിയിൽവെച്ച്,

ചെവിവരെയുമൊരമ്പവൻ വലിച്ചെ–
യ്തളവു, ശിരസ്സു വിറച്ചതായുരച്ചേൻ;

10. വാജി = കുതിര.

ഉടനവനിഷുവൊത്തുപോയ്പ്പിടിച്ചാൻ
ശരമത്തു, ഛാക്കൾ തൊടുന്നതിന്നു മുന്നേ. 12

ശകുനി:— അയ്യ, ചിരി വരും പറയുന്നതു കേട്ടാൽ! ഞാൻ ഇവിടുത്തോടൊന്നു ചോദിയ്ക്കട്ടെയോ?

ഇല്ലേ പാരിൽക്കരുത്തന്യ-
ന്നെ?–ല്ലാം ചൊല്ലുന്നതിഷ്ടരിൽ!
എങ്ങും നിറഞ്ഞുകാണുന്നോ,
നിങ്ങളൊട്ടുക്കൾ പാൎത്ഥരെ? 13

ഭീഷ്മർ:— ഗാന്ധാരരാജാവേ, എല്ലാം അനുമാനംകൊണ്ടു പറകയാണ്,

തേരേറി വില്ലമ്പുകളേന്തിയല്ല
പോരിന്നു പോകുന്നു പരക്കെ നമ്മറം;
രണ്ടാറം വെറുംകയ്യൊാടടക്കു ചെൽവോ-
രുണ്ടാം, പ്രലംബാരിവൃകോദരന്മാർ! 14

ശകുനി;—

ആരോ തനിയേ വെന്നു
സാഹസപരരായ നമ്മളെസ്സഹസാ
ഉത്തരനാമവനേയും
ചിലരജ്ജുനനെന്നുരച്ചേയ്ക്കാം! 15

ദ്രോണർ:— ഹേ ഗാന്ധാരരാജാവേ, ഇതിലും ഭവാനു സംശയമുണ്ടോ?

ദൃഢമുത്തരനും വലിയ്ക്കുമോ വി-
ല്ലി,ടിവാളിൻെറയിരമ്പൽ ചേൎത്തു പോരിൽ?
രവി,യുത്തരബാണരാജിയാലും
വെയിലററൊട്ടിടയസ്തമിച്ചുപോമോ? 16

12. ഇഷു = ശരം.
14. പ്രലംബാ.........രന്മാർ = ബലരാമനും ഭീമനും.

ഭീഷ്മർ:— ഗാന്ധാരീനന്ദന, വെളിവായിപ്പറയാം. അങ്ങയ്ക്കു് മനസ്സിലായില്ലേ.

ബാണപുംഖാക്ഷരം ചേർന്ന
ഞാൺനാവിൻ വചനങ്ങളാൽ?
വിൽ വലിച്ചതു പാർത്ഥൻതാൻ,
ചെവി നല്കീലയോ ഭവാൻ? 17

സൂതൻ:— (പ്രവേശിച്ച്) തിരുമേനി ജയിച്ചാലും! ഒരു ശാന്തികർമ്മം കഴിക്കണം.

ഭീഷ്മർ:—എന്തിന്?

സൂതൻ:—

ഇതങ്ങു ചെയ്യാറുണ്ടല്ലോ
ധ്വജത്തെക്കണ തീണ്ടിയാൽ;
ഇതാ, ആരുടെയോ ബാണം!
കടയ്ക്കൽക്കാണ്മതുണ്ടു പേർ. 18

ഭീഷ്മർ:—കൊണ്ടുവരൂ.

(സൂതൻ കൊണ്ടുചെല്ലുന്നു.)

ഭീഷ്മർ:—(വാങ്ങി നോക്കിയിട്ട്) ഉണ്ണീ, ഗാന്ധാരരാജാവേ, പ്രായാധിക്യത്താൽ എന്റെ കണ്ണിന്നു കാഴ്ചപോരാ. ഇതൊന്നു വായിക്കൂ.

ശകുനി:—(വായിച്ചിട്ട്) അർജ്ജുനന്റെ.

(എന്നു വലിച്ചെറിയുന്നു. അതു ദ്രോണരുടെ കാല്ക്കൽ വീഴുന്നു.)

ദ്രോണർ:—(ബാണമെടുത്തിട്ട്) ഉണ്ണീ; വരൂ, വരൂ!

ഇതാ, ഭീഷ്മരെ വന്ദിപ്പാ-
നെൻ ശിഷ്യൻ വിട്ട സായകം:
എന്നെ ക്രമേണ വന്ദിപ്പാൻ
മന്നിൽ വീണിതു കാല്ക്കലായ്! 19

17. ബാണപുംഖാക്ഷരങ്ങൾ = അമ്പിൻകടയ്ക്കലുള്ള അക്ഷരങ്ങൾ. ഞാണൊലികളെ വാക്കുകളായി കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു.

ശകുനി:—ശരംകൊണ്ടുള്ള ഊഹം ശരിയല്ല.

ഭടനജ്ജുനനെന്നൊരുത്തനുണ്ടം;
ദൃഢമീയമ്പവനെയ്തുവിട്ടതാവാം,
അഥവാ, തെളിവായ് വരുത്തിടേണം
ചിതമോട്ടത്തരനുള്ള കയ്യെഴുത്തും. 20

ദുര്യ്യോധനൻ:—

അവക്കു രാജ്യം നല്കിപ്പാ-
നനൃതം ചൊല്‌വതാകിലോ?
ദൃഢം ധമ്മജനെക്കണ്ടാൽ
കൊടുക്കാം പാതി നാടു ഞാൻ. 21

ഭടൻ:—(പ്രവേശിച്ച്) മഹാരാജാവു ജയിച്ചാലും! വിരാടനഗരത്തിൽനിന്ന് ഒരു ദൂതൻ വന്നിരിക്കുന്നു.

ദുര്യ്യോധനൻ:—കൂട്ടിക്കൊണ്ടു വാ.

ഭടൻ:—മഹാരാജാവിന്റെ കല്പനപോലെ. (പോയി)

(പിന്നെ ഉത്തരൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ഉത്തരൻ:—

മുറയ്ക്കു തുരഗങ്ങളെപ്പുരുജവ–
ത്തിലോടിക്കിലും,
കുറച്ചു വഴി പോരുവാൻ മമ രഥം
വിളംബിച്ചുപോയ്;
കിരീടിശരകൃത്തരാം കരികളാൽ
നിരപ്പററതാം
ധരിത്രിയിൽ ഞെരുങ്ങിയാണഹഹ, പോ–
ന്നതെൻ വാജികരം! 22

21. അനൃതം = നുണ.

22. വിളംബിച്ചു = താമസിച്ചു. കിരീടിശരകൃത്തർ = അർജ്ജുനന്റെ ശരങ്ങളേററു കൈമുറിഞ്ഞവർ.

(അടുത്തുചെന്നു തൊഴുത്) ആചാര്യപിതാമഹാദികളായ എല്ലാ രാജാക്കന്മാരെയും ഞാൻ അഭിവാദ്യം ചെയ്യുന്നു.

എല്ലാവരും:— ഉണ്ണീ, ദീർഘായുസ്സായിരിയ്ക്കുക!

ദ്രോണർ:— അവിടുന്ന്, വിരാടേശ്വരൻ എന്താണ് പറഞ്ഞയച്ചിട്ടുള്ളത്?

ഉത്തരൻ:— അവിടുന്നല്ല എന്നെ അയച്ചത്.

ദ്രോണർ:— പിന്നെ ആരാണ് ഉണ്ണിയെ പറഞ്ഞയച്ചത്?

ഉത്തരൻ;— അത്രഭവാൻ യുധിഷ്ഠിരൻ.

ദ്രോണർ:— എന്താണ് ധർമ്മജൻ പറഞ്ഞയച്ചിട്ടുള്ളത്?

ഉത്തരൻ:— കേട്ടാലും,

ഉത്തരയെ സ്നുഷയായ് മേ
കിട്ടി; നൃപന്മാരെ ഞാൻക്ഷണിയ്ക്കുന്നു;
അവിടെത്താനോ, ഇങ്ങോ,
പരിണയമെവിടത്തിൽവെച്ചു ചെയ്യേണ്ടൂ? 23

ശകുനി:— അവിടെത്തന്നെ, അവിടെത്തന്നെ.

ദ്രോണർ:—

ഏവം ഞാൻ വാർത്തയെത്തിച്ചേൻ;
തീർന്നിട്ടില്ലഞ്ചു രാത്രിയും;
ധർമ്മത്താലേററതാം ഭിക്ഷ
ധർമ്മത്താൽത്തന്നെ നല്ക മേ! 24

ദുര്യോധനൻ:—

ഓഹോ, രാജ്യമിതാ, നല്കി
മുന്മട്ടിൽപ്പാണ്ഡവർക്കു ഞാൻ:
ചത്താലും, മർത്ത്യരെപ്പേരും
സത്യം നില്ക്കുകിൽ നില്ക്കുമേ! 25

24. വാർത്ത = പാണ്ഡവന്മാരുടെ വർത്തമാനം.

ദ്രോണർ:—

അഹോ, സന്തുഷ്ടർ നാമെല്ലാം
ഗൃഹച്ഛിദ്രം നശിക്കയാൽ!
ഇമ്മന്നൊക്കെബ്ഭരിക്കട്ടേ,
നമ്മൾതൻ നൃപപുംഗവൻ! 26

(എല്ലാവരും പോയി.)

മൂന്നാമങ്കം

അഭിജ്ഞാനശാകുന്തളം

(പ്രിയംവദ എന്ന ടീകയോടുകൂടിയത്)

Abhijnana Sakuntalam
Vallathol
1978 ഡിസമ്പർ
പകർപ്പവകാശം:
സി. ശ്രീകുമാറിന്ന്

സമർപ്പണം

ഒരു നാല്പതിൽപ്പരം സംവത്സരങ്ങൾക്കുമുമ്പേ, ആരുടെ വിർവ്യാജമായ സ്വഭാഷാഭിമാനം അഭിജ്ഞാനശാകുന്തളമെന്ന സാഹിത്യരത്നത്തെ, ഇന്നത്തേക്കാൾ ദരിദ്രയായിരുന്ന കൈരളിയുടെ കയ്യിൽ കൊടുത്തേല്പിച്ചുവോ: ആരുടെ വിശാലമായ ഹൃദയം, എങ്കൽ, ഒരു ശിഷ്യങ്കലെന്നപോലെ, വാത്സല്യാമൃതത്തെ പൊഴിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നുവോ, ആ പുണ്യശ്ലോകനായ

കേരളവർമ്മ

വലിയ കോയിത്തമ്പുരാൻ

തിരുമേനിയുടെ പാവനസ്മരണക്കു്.

അവതാരിക

കാളിദാസമഹാകവിയുടെ കീർത്തിലക്ഷ്മി കാലദേശഭേദകല്പിതങ്ങളായ പരിധികളെ ലംഘിച്ച് വിശ്വരംഗത്തിലെങ്ങും നിത്യനൃത്തം ചെയ്തുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു. വശ്യവചസ്സായ ആ കവികോകിലത്തിന്റെ കളകൂജിതം ആയിരത്തഞ്ഞൂറിൽപ്പരം വർഷങ്ങളായി, സഹൃദയലോകത്തെ സുധാരസധാരയിൽ ആറാടിക്കുവാൻ തുടങ്ങിയിട്ട്. ഒന്നരനൂററാണ്ടോളം കാലം ആര്യാവർത്തത്തെ മുഴുവൻ ഏകാതപത്രച്ഛായയിൽ ഇളകൊള്ളിച്ച ഗുപ്തസാമ്രാജ്യലക്ഷ്മി സംസ്കൃതഭാഷയ്ക്കു നല്കിയ അമൂല്യമായ ഒരു സംഭാവനയാണ് കാളിദാസകവിത. ഗുപ്തസാമ്രാജ്യത്തിന്റെ പ്രതാപകാലത്ത് സംസ്കൃതഭാഷയ്ക്കും ഹൈന്ദവസംസ്കാരത്തിനും ഉണ്ടായതായി ചരിത്രത്തിൽ നിന്നറിയുന്ന 'നവോത്ഥാന' (Renaissance)ത്തിന്റെ നവചൈതന്യസുഷമയാണ് കാളിദാസകവിതയിൽ കളിയാടുന്നത്. ഗുപ്തവംശാലങ്കാരമായ വിക്രമാദിത്യചക്രവർത്തിയുടെ സാമ്രാജ്യലക്ഷ്മി സാഹിതീദേവിയെ സ്വാസനാർദ്ധസഖിയാക്കി സല്കരിച്ച കഥ ഇന്ത്യയെ ഇന്നും കോൾമയിർക്കൊള്ളിക്കുന്ന ഒന്നാണ്. വിക്രമാദിത്യന്റെ വിദ്വൽക്കവിസദസ്സിനെ അലങ്കരിച്ചിരുന്ന 'നവരത്ന'* മാലയിലെ

---

* 'ധന്വന്തരിക്ഷപണകാമരസിംഹശങ്കു—വേതാളഭട്ടഘടകർപ്പരകാളിദാസാഃ—ഖ്യാതോ വരാഹമിഹിരോ നൃപതേസ്സഭായാം രത്നാനി വൈ വരരുചിർന്നവവിക്രമസ്യ' എന്ന പ്രസിദ്ധശ്ലോകത്തിൽ പ്രസ്താവിക്കപ്പെട്ട ഒമ്പതു മഹാന്മാരെയാണ് 'നവരത്നങ്ങൾ' എന്നു പറയുന്നത്. ഇവർ എല്ലാവരും ഏകകാലത്തു ജീവിച്ചിരുന്നവരല്ല, എന്നാണ് ചരിത്രകാരന്മാരുടെ മതം. വിക്രമാദിത്യൻ ക്രി. വ. 375 മുതൽ 413 വരെ ഉജ്ജയിനിയിൽ രാജ്യഭാരം ചെയ്തതായി ചരിത്രം പറയുന്നു. 'നവരത്ന'ങ്ങളിൽപ്പെട്ട മററുള്ളവരുടെ കാര്യം എങ്ങിനെയിരുന്നാലും, കാളിദാസൻ വിക്രമാദിത്യന്റെ സമകാലികനും, സദസ്യകവിയുമായിരുന്നു എന്നുള്ളതിനു് ഐതിഹ്യവും ചരിത്രവും സാക്ഷി നില്ക്കുന്നുണ്ട്. എന്നാൽ, കാളിദാസന്റെ കാലം ക്രിസ്തുവർഷാരംഭത്തിനുശേഷം ആറാം

നടനായകമണിയായിരുന്ന കാളിദാസൻ. കാളിദാസനെപ്പോലെ സംസ്കൃതഭാഷയുടെ സൌഭാഗ്യത്തിന് ഇത്ര മാററുകൂട്ടിയിട്ടുള്ള മറെറാരു കവി ഉണ്ടായിട്ടുണ്ടോ എന്നു സംശയമാണ്.

മനുഷ്യഹൃദയത്തിൽ തുളുമ്പുന്ന മൃദുലങ്ങളായ വികാരങ്ങളേയും, പ്രകൃതിയിൽ പ്രതിഭാസിക്കുന്ന മനോഹരങ്ങളായ കാഴ്ചകളേയും വർണ്ണിക്കുന്നതിൽ കാളിദാസനെ കവിഞ്ഞുനില്ക്കുവാൻ മറെറാരു കവിക്കും സാധിച്ചിട്ടില്ല. കാളിദാസൻെറ കല്പനാശക്തി കാമിനീകാമുകന്മാരുടെ മനോമണ്ഡലത്തിലും മഹർഷിമാരുടെ പുണ്യാശ്രമങ്ങളിലും, രാജാക്കന്മാരുടെ രാജധാനികളിലും ഒരുപോലെ ചതുരമായി ചരിക്കുന്നു. സ്ത്രീപുരുഷന്മാരുടെ പ്രണയസൌഭാഗ്യത്തേയും പ്രകൃതിയുടെ സൌന്ദര്യവിലാസത്തേയും പററി ഇത്ര മധുരമായി ഗാനംചെയ്തിട്ടുള്ള ഒരു കവി ഒരു രാജ്യത്തുമുണ്ടായിട്ടില്ല എന്നാണ് കാളിദാസകൃതികളെ ഇംഗ്ലീഷിലേക്കു തർജ്ജിമ ചെയ്ത ആർതർ റൈഡർ പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതു്. പ്രേമത്തിൻേറയും കാമത്തിൻേറയും മധ്യത്തിൽ കിടക്കുന്ന ആ അതിസൂക്ഷ്മമായ അതിർത്തിരേഖയെ കാളിദാസൻ വ്യക്തമായി വേർതിരിച്ചിട്ടുണ്ട്. സ്ത്രീപുംസപ്രേമത്തിനു ചാരിതാർത്ഥ്യം ലഭിക്കുന്നതു ഭോഗംകൊണ്ടല്ലെന്നും ത്യാഗംകൊണ്ടാണെന്നും അദ്ദേഹം തൻെറ കൃതികളിൽ സ്പഷ്ടമായി വെളിപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു.

പരസ്പരപ്രാപ്തിനിരാശയോർവ്വരം
ശരീരനാശോപി സമാനുരാഗയോഃ'

എന്നും,

നൂററാണ്ടാണെന്നും, മററുമുള്ള പക്ഷാന്തരങ്ങളും ഇല്ലാതെയില്ല. എന്നാൽ, കാളിദാസൻ ജീവിച്ചിരുന്നത് ഏ. ഡി. ആറാം നൂററാണ്ടിലാണെന്നും ഏഴാം നൂററാണ്ടിലാണെന്നുമുള്ള വാദങ്ങൾ എങ്ങിനെയും നിലനില്ക്കത്തക്കവയല്ലെന്നു Mandasor inscription എന്ന പ്രസിദ്ധമായ വത്സഭട്ടിയുടെ ശിലാശാസനം സ്ഥാപിച്ചുകഴിഞ്ഞിട്ടുണ്ടെന്നാണ് Keith എന്ന സംസ്കൃതസാഹിത്യചരിത്രകാരൻ പറയുന്നത്. 472—73-ൽ സ്ഥാപിതമായിട്ടുള്ള പ്രസ്തുത ശിലാശാസനത്തിൽ, കാളിദാസൻെറ ഋതുസംഹാരത്തിലും മേഘസന്ദേശത്തിലുമുള്ള ചില ശ്ലോകങ്ങളുടെ അനുകരണം സ്പഷ്ടമായി കാണുന്നുണ്ട്.

'അകൃതാൎത്ഥപി മനസിജേ
രതിമുഭയപ്രാൎത്ഥനാ കുരുതേ'

എന്നുമുള്ള നാലുവരികളിൽ കാളിദാസൻെറ പ്രേമവിഷയകമായ തത്ത്വജ്ഞാനം മുഴുവൻ അടങ്ങിയിട്ടുണ്ടു്.

കാളിദാസൻെറ കവിതയിൽ പ്രകൃതിയുടെ ലോകമെന്നും, മനുഷ്യൻെറ ലോകമെന്നും ഉള്ള വ്യത്യാസം കാണുന്നതല്ല. അദ്ദേഹത്തിൻെറ കല്പനാശക്തി പ്രകൃതിയുടെ ലോകത്തിൽ മനുഷ്യൻെറ ലോകത്തെയും, മനുഷ്യൻെറ ലോകത്തിൽ പ്രകൃതിയുടെ ലോകത്തെയും, നമുക്കു കാണിച്ചുതരുന്നു. വൃക്ഷങ്ങളും ലതകളും നദികളും തിൎയ്യക്കുകളും, മനുഷ്യരും എല്ലാം പരസ്പരം അനുകരിക്കുകയും സഹകരിക്കുകയും ചെയ്യുന്ന കാഴ്ചയാണു് കാളിദാസകൃതികളിൽ നാം കാണുന്നതു്. സ്ഥാവരത്തിലും ജംഗമത്തിലും എന്നതുപോലെ, ഭൂതത്തിലും വൎത്തമാനത്തിലും ഭാവിയിലും എല്ലാററിലും ഒരേ ഒരു ശക്തിയുടെ സംഘടിതമായ വ്യാപാരത്തെ ദൎശിക്കുന്ന ക്രാന്തദൎശിയായ ആ കവിസത്തമൻ ലോകത്തിലുള്ള യാതൊന്നിനേയും യാദൃച്ഛികമായി ഗണിക്കുന്നില്ല. അദ്ദേഹത്തിൻെറ ദൃഷ്ടിയിൽ ലോകത്തിലെ സകല സംഭവങ്ങളും കാൎയ്യകാരണബന്ധശൃംഖലയുടെ ഓരോ കണ്ണികളാണു്. ശാകുന്തളത്തിൽ ദുഷ്ഷന്തൻ കണ്വാശ്രമത്തിൽ ചെല്ലുമ്പോഴും, കശ്യപാശ്രമത്തിൽ ചെല്ലുമ്പോഴും ദക്ഷിണബാഹുസ്പന്ദനം വഴിക്കു സംഭാവ്യമായ ശകുന്തളാദുഷ്ഷന്തന്മാരുടെ പ്രഥമസന്ദൎശനത്തെ അവസാനിപ്പിക്കുന്ന വനഗജവൃത്താന്തത്തിൽ, വരാനിരിക്കുന്ന ദുർവ്വാസസ്സിൻെറ ശാപമാകുന്ന അശുഭസംഭവത്തിൻെറ കരിനിഴൽ സൂക്ഷ്മദൃഷ്ടികൾക്കു കാണ്മാൻ കഴിയാത്തതല്ല. അതിപാവനമായ ആശ്രമഭൂവിൽവെച്ചു്, തപോവനനിരോധിയായ മന്മഥവികാരത്തിന്നു വശംവദരായി, വിവേകംകൂടാതെ അനുരാഗമാൎഗ്ഗത്തിൽ ചരിച്ച നായികാനായകന്മാരെ ദുർവ്വാസശ്ശാപംകൊണ്ടു കഠിനമായി ശിക്ഷിച്ച കവി തീക്ഷ്ണമായ ഒരു 'അഗ്നിപരീക്ഷ'കൊണ്ടാണു് പ്രേമത്തിൻെറ ശുദ്ധിയും ശക്തിയും തെളിയിച്ചിട്ടുള്ളതു്.

കവികളിൽ കാളിദാസനും കവിതകളിൽ കളിദാസക

വിതയും കാളിദാസകവിതയിൻ ശാകുന്തളവും മികച്ചുനില്ക്കുന്നു. കാളിദാസൻെറ കലാസൃഷ്ടിശക്തിയുടെ വിശേഷോത്തരമായ ഒരു ശില്പവേലയാണ് ശാകുന്തളം. ലോകത്തിലുള്ള സകല സുന്ദരവസ്തുക്കാംക്കുംകൂടി ഒരൊററവാക്കു പറയണമെങ്കിൽ ശാകുന്തളം എന്നു പറഞ്ഞാൽ മതി എന്നു ജമ്മൻ കവിയായ ഗീഥേ പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതിൽ ഒട്ടും അതിശയോക്തിയില്ല. എപ്പോഠം വായിച്ചാലും പ്രതിനവരസമായിത്തോന്നുന്ന ശാകുന്തളത്തെ വിശ്വസാഹിത്യമലർവാടിയിലെ വാടാമലർ എന്നു പറയുന്നതു് എത്രയും യുക്തംതന്നെ.

ശാകുന്തളത്തെപ്പോലെ ഇത്രയധികം ലോകപ്രസിദ്ധി സമ്പാദിച്ച ഒരു സംസ്കൃതഗ്രന്ഥം വേറെയുണ്ടെന്നു തോന്നുന്നില്ല. ഇയ്യിടെ ഇന്ത്യയിൽവന്നുപോയ സൌത്താഫ്രിക്കൻ പ്രതിനിധിസംഘത്തിൻെറ നേതാവായ മിസ്റ്റർ മെയർ (Hofmeyr) ഇന്ത്യയെ 'ശാകുന്തളത്തിൻെറ നാട്' എന്നാണു് പറഞ്ഞതു്. ഇംഗ്ലീഷ്, ജമ്മൻ മുതലായ പ്രധാന യൂറോപ്യൻ ഭാഷകളിലെല്ലാം ശാകുന്തളത്തിന്നു് ഒന്നിലധികം തജ്ജിമകഠം ഉണ്ടായിട്ടുണ്ടു്. ഭാരതീയഭാഷാപ്രപഞ്ചത്തിൽ കടന്നു നോക്കിയാൽ, ചുരുങ്ങിയപക്ഷം ശാകുന്തളത്തിനു് ഒരു തജ്ജിമയെങ്കിലും ഇല്ലാത്ത ഒരു മുതിന്ന ഭാഷയെ കാണ്മാൻ കഴിയുന്നതല്ല. സംസ്കൃതഭാഷയുമായി പലവിധത്തിലും സംബന്ധപ്പെട്ടിട്ടുള്ള മലയാളഭാഷയിൽ, എൻെറ അറിവിൽ പെട്ടേടത്തോളം ശാകുന്തളത്തിനു് ആറിൽ കുറയാതെ തജ്ജിമകഠം ഉണ്ടു്.

മലയാളത്തിൽ ഇതുവരെ ഉണ്ടായിട്ടുള്ള ശാകുന്തളവിവത്തനങ്ങളിൽ പ്രാഥമ്യം വഹിയ്ക്കുന്നതു് കേരളവമ്മ വലിയകോയിത്തമ്പുരാൻ തിരുമനസ്സിലെ മണിപ്രവാളശാകുന്തളമാകുന്നു. ശാകുന്തളത്തിന്നെന്നല്ല, ഒരു സംസ്കൃതനാടകത്തിനുതന്നെ ആദ്യമായി മലയാളത്തിലുണ്ടായ ഒരു തജ്ജിമ വലിയ കോയിത്തമ്പുരാൻെറ മണിപ്രവാളശാകുന്തളമാണ്. ഒരുകാലത്തു് കേരളത്തിലെങ്ങും വേലിയേററംകൊണ്ടു നാടകഭ്രമത്തോടൊപ്പം പൊന്തിവന്ന നാടകസംഘങ്ങഠം രംഗപ്രയോഗത്തിന്നു് ഉപയോഗപ്പെടുത്തിയതുവഴിയ്ക്കു മണിപ്രവാളശാകുന്തളത്തിന്നു പാമരന്മാരു

ടെ ഇടയിൽക്കൂടി പ്രസിദ്ധിയുണ്ടാകുവാനിടയായിട്ടുണ്ട്. 'മാനോടൊത്തു വളന്ന്'' എന്നും, 'അംഭോബിന്ദുതുഷാര' എന്നും മററുമുള്ള മണിപ്രവാളശാകുന്തളശ്ലോകങ്ങഠം സാഹിത്യവുമായി യാതൊരു ബന്ധവുമില്ലാത്ത സാധാരണന്മാക്കുകൂടി സുപരിചിതങ്ങളായിട്ടുള്ളവയാണു്.

കേരളവമ്മ വലിയ കോയിത്തമ്പുരാൻെറ തജ്ജിമയ്ക്കു, 'ഭാഷാശാകുന്തളം' എന്ന പിന്നീടിട്ട പേരാണ് അധികം ഉചിതമായിക്കാണുന്നത്. കോയിത്തമ്പുരാൻെറ ഭാഷ, 'ഭാഷാസംസ്കൃതയോഗോ മണിപ്രവാളം' എന്ന ലീലാതിലകലക്ഷണമനുസരിച്ചുള്ള പ്രാചീനമണിപ്രവാളത്തോടാണ് അധികം അടുത്തുനില്ക്കുന്നതു്. 'തമിഴ' മണിസംസ്കൃതം പവിഴം' എന്ന പ്രമാണപ്രകാരം മണീസ്ഥാനീയങ്ങളായ ഭാഷാപദങ്ങളുടേയും പ്രവാളസ്ഥാനീയങ്ങളായ സംസ്കൃതവിഭക്ത്യന്തപദങ്ങളുടേയും യോഗമാണ് പണ്ടത്തേ മണിപ്രവാളം. എന്നാൽ, ഭാഷാപദങ്ങളേയും സംസ്കൃതപദങ്ങളേയും പരസ്പരം ചേക്കുന്ന ക്രമത്തിലും രീതിയിലും കാലക്രമത്തിൽ മാററം വന്നതിനാൽ, മണിപ്രവാളത്തിൻെറ സ്വരൂപത്തിനും അത്ഥത്തിനും പരിവത്തനം സംഭവിച്ചു. സംസ്കൃതപ്രകൃതികളോടു മലയാളപ്രത്യയങ്ങഠം ചേത്തു ഭാഷീകരിക്കപ്പെട്ട സംസ്കൃതപദങ്ങളുടേയും ശുദ്ധഭാഷാപദങ്ങളുടേയും യോഗമാണ് മണിപ്രവാളമെന്നു വന്നുകൂടി. സംസ്കൃതമലയാളപദങ്ങളുടെ സംകരത്തിൽ ഇങ്ങിനെ ഉണ്ടായിത്തീന്ന മാററങ്ങഠം പ്രാചീനമണിപ്രവാളത്തിൻെറ വ്യവസ്ഥകഠംക്കു യോജിയ്ക്കാത്തതുകൊണ്ടു, മണിപ്രവാളമെന്ന സംജ്ഞതന്നേ ക്രമത്തിൽ ലുപ്തപ്രചാരമായിത്തീരുകയും ചെയ്തു.

ഭാഷാസംസ്കൃതയോഗത്തിൽ വന്ന ഈ മാററങ്ങഠം മണിപ്രവാളശാകുന്തളത്തിലെ ഭാഷയെ വളരെയൊന്നും സ്പൃശിച്ചിട്ടില്ല.

'യാതീഹ മുമ്പോട്ടു ജഡം ശരീരം
ചേതസ്സു പശ്ചാദവശം പ്രയാതി

വാതസ്യ വേഗം പ്രതിനീയമാനം
കേതോഃ പതാകാംശുകമെന്നപോലെ.'

എന്നീവിധത്തിൽ പവിഴസംസ്കൃതത്തിൻെറ പംക്ത വളരെ കൂടിയിട്ടുള്ള മണിപ്രവാളശാകുന്തളത്തിലെ ഭാഷയും,

മുന്നോട്ടു നീങ്ങുന്നു ജഡം ശരീരം
പിന്നോട്ടു പായുന്നു മനസ്സുനീശം
ഭിന്നിച്ച കാററത്തു നയിച്ചിടുമ്പോഠം
ചിന്നും കൊടിയ്ക്കുള്ളൊരു കൂറപോലെ.'

എന്നിത്യാദികളിലുള്ള സമകാലികഭാഷയോടല്ല,

'ധന്യാതയോയരികിലുണ്ടിരുഠംകൊണ്ടൽമദ്ധ്യേ
മിന്നുന്ന മിന്നലൊടു നേരിടുമംഗരേഖാ
തന്വംഗി കാചന വിലോചനവിഭ്രമശ്രീ-
സന്നാഹവഞ്ചിത ജഗത്ത്രയധൈര്യസാരാ.'

എന്നീ മട്ടിലുള്ള പ്രാചീനമണിപ്രവാളഭാഷയോടാണ് അധികം അടുപ്പമുള്ളതു്. മണിപ്രവാളശാകുന്തളത്തിലെ പ്രവാള പ്രചുരമായ ഈ ഭാഷ സംസ്കൃതപരിജ്ഞാനമില്ലാത്ത മലയാളികഠംക്ക 'സുദൃഹയായ ഒരു ഗോവ്' അല്ലാതെവന്നതുകൊണ്ടാണ് പ്രൊഫസർ രാജരാജവമ്മതമ്പുരാൻ അവർകളുടെ മലയാളശാകുന്തളം ആവിർഭവിയ്ക്കുവാൻ ഇടയായതു്. മലയാളശാകുന്തളം മുഖ്യമായി സുകുമാരമതികളായ വിദ്യാത്ഥികളുടേയും, പഠിപ്പു കുറഞ്ഞ സാധാരണക്കാരുടേയും ഉപയോഗമുദ്ദേശിച്ച് രചിയ്ക്കപ്പെട്ടതാകയാൽ, അതു പലേടത്തും മൂലത്തിൻെറ തജ്ജിമ എന്ന നിലവിട്ടു്, മൂലാത്ഥത്തിൻെറ വിവരണമായിട്ടുണ്ടു്. സാഭിപ്രായങ്ങളായ അല്പം ചില സമുചിത പദങ്ങഠംകൊണ്ടു് ആലോച്യമാനരമണീയങ്ങളായ അനല്പാത്ഥങ്ങളെ പ്രകാശിപ്പിയ്ക്കുന്ന കാളിദാസകൃതികളെ പരിമിതാശയങ്ങളായ ഭാഷാപദങ്ങഠം ഉപയോഗിച്ച് വിവരണ രൂപത്തിൽ വിവൎത്തനംചെയ്താൽ മൂലത്തിൻെറ ചമല്ക്കാരം ചോന്നുപോകാതിരിപ്പാൻ നിവൃത്തിയില്ല.

'തസ്യാഃ പുഷ്പമയീ ശരീരലുളിതാ
ശയ്യാ ശിലായാമിയം
ക്ലാന്തോ മന്മഥലേഖ ഏഷ നളിനീ-
പത്രേ നഖൈരർപ്പിതഃ
ഹസ്താൽ ഭ്രഷ്ടമിദം ബിസാഭരണമി-
ത്യാസജ്ജമാനേക്ഷണോ
നിർഗ്ഗന്തും സഹസാ ന വേതസഗൃഹാൽ
ശക്നോമി ശൂന്യാദപി.'

എന്ന മൂലശ്ലോകത്തിനും,

ഇക്കല്ലിൽ പുഷ്പതല്പം ദയിതതമ കിട-
ന്നിട്ടു കേടാന്നതത്രേ
ശുഷ്കം പത്മച്ഛദം പിന്നിതു നഖലിപി-
യേറെറാരു നൽക്കാമലേഖം
അക്കൈത്തണ്ടിങ്കൽ നിന്നൂന്നൊരു വിസവലയാ-
ണിക്കിടക്കുന്നതെന്നും
നോക്കുമ്പോഠം ഞാനശക്തൻ വിട്ടുവതിനിവിടം
ശൂന്യമെന്നാലുമിപ്പോഠം.'

(മലയാളശാകുന്തളം)

എന്ന തജ്ജിമശ്ലോകത്തിന്നും തമ്മിൽ ചമല്ക്കാരവിഷയത്തിലു ള്ള താരതമ്യം സഹൃദയന്മാക്ക് സംവേദ്യമാണല്ലോ. മൂലത്തി ലെ 'ലുളിതാ' എന്നതിന്നു 'കേടാന്നതു' എന്നും 'ക്ലാന്തഃ' എന്ന തിന്നു 'ശുഷ്കം' എന്നും, 'ആസജ്ജമാനേക്ഷണഃ' എന്നതിന്നു 'നോക്കുമ്പോഠം'എന്നും പകരം വെച്ചാൽ തജ്ജിമ ശരിയാവുക യില്ല. മൂലത്തിൻെറ ആശയവും ചമല്ക്കാരവും ശരിക്കു സംക്രമി ക്കുവാൻ ശക്തിയുള്ള ശബ്ദങ്ങളും ശബ്ദരചനയും ഇല്ലായ്കയാൽ ഈ തജ്ജിമ മൂലത്തിൻെറ നേത്തുമങ്ങിയ ഒരു നിഴൽപോലെ യാണു് നില്ക്കുന്നതു്.

കേരളവമ്മകോയിത്തമ്പുരാൻെറ തജ്ജമയ്ക്കും മൂലത്തിനും തമ്മിൽ രീതിവിഷയത്തിലുള്ള വൈജാത്യം വിസ്പഷ്ടമായിട്ടു ള്ളതാണു്. കേരളകാളിദാസൻെറ ഔജസ്വിയായ ഉദ്ധതപദ

ബന്ധം, സാക്ഷാൽ കാളിദാസൻെറ പ്രസന്നമധുരമായ വൈദർഭീരീതിക്കു തീരെ യോജിയ്ക്കാത്തതാകയാൽ, അദ്ദേഹത്തിൻെറ പരിഭാഷയിൽ പലേടത്തും മൂലത്തിലെ മനോഹരങ്ങളായ ആശയങ്ങളും മധുരങ്ങളായ ഭാവങ്ങളും സ്ഫുരിക്കുവാൻ ഇടയാകാതെ പോയിട്ടുണ്ട്.

'പുല്ലിനെ മാൻ തുപ്പുന്നു'
നല്ലിളമയിൽ നൎത്തനം നിറുത്തുന്നു
വല്ലികളും താപത്താൽ
വെള്ളില കണ്ണീർകണങ്ങൾ ചൊരിയുന്നു'

എന്നിങ്ങനെയുള്ള ചുരുക്കം ചില പദ്യങ്ങളിൽ മാത്രമേ കേരളകാളിദാസൻെറ പദബന്ധരീതിയ്ക്കു തെല്ലൊരു സൌമ്യത കാണുന്നുള്ളൂ. മൂലത്തിലെ ആശയങ്ങളെ അടിച്ചുപരത്തി നീട്ടേണ്ടതായിട്ടും വന്നിട്ടുണ്ട്.

''ക്വ വയം ക്വ പരോക്ഷമന്മഥോ
മൃഗശാബൈസ്സമമേധിതോ ജനഃ
പരിഹാസവിജല്പിതം സഖേ
പരമാൎത്ഥേന ന ഗൃഹ്യതാം വചഃ

എന്ന മൂലത്തിലെ ചെറിയ ശ്ലോകം, തൎജ്ജിമയിൽ,

'മാനോടൊത്തു വളൎന്നു മന്മഥകഥാ–
ഗന്ധം ഗ്രഹിയ്ക്കാത്തൊരാരാം
താനോ നാഗരികാംഗനാരസികനാ–
മെന്നെ ഭ്രമിപ്പിയ്ക്കുവാൻ?
ഞാനോരോന്നു വൃഥാ പറഞ്ഞു പരിഹാ–
സാർത്ഥം പരം തോഴരേ
താനോ ശുദ്ധനതൊക്കെയിന്നു പരമാ–
ൎത്ഥതേന ബോധിയ്ക്കൊലാ,'

എന്ന വലിയ ശ്ലോകമായി വളൎന്നിരിയ്ക്കുന്നതു നോക്കുക. മൂലത്തിലുള്ള 'പരോക്ഷമന്മഥഃ' എന്ന വിശേഷണപദത്തെ 'മന്മഥകഥാഗന്ധം ഗ്രഹിയ്ക്കാത്ത' എന്നും, 'വയം' എന്ന പൂജാൎത്ഥക ബഹുവചനപദത്തെ 'നാഗരികാംഗനാരസികനാമെന്നെ'

എന്നമായി തജ്ജിമചെയ്തിരിയ്ക്കുന്നതുകൊണ്ടു തജ്ജിമ മൂല ത്തെ അതിശയിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു എന്നു ചിലർ സ്തുതിച്ചു പറയാറു ണ്ടു്. എന്നാൽ, മൂലത്തിലെ പ്രതിപാദനയുക്തിയും വ്യംഗ്യ ഭംഗിയും തർജ്ജിമയിൽ ചോൎന്നുപോയിട്ടുള്ളതു് അവർ കേവ ലം കണ്ടിട്ടില്ലെന്നാണു് തോന്നുന്നതു്, 'മൃഗശാബൈഃ' എ ന്ന മൂലത്തിലെ 'ശാബ' ശബ്ദം തർജ്ജിമയിൽ വിട്ടുപോയിരി ക്കുന്നതിനാൽ, ശകുന്തള മന്മഥകഥാഗന്ധം ഗ്രഹിയ്ക്കാത്തവളാ ണെന്ന പ്രസ്താവന നിരാധാരമായിരിയ്ക്കുന്നു. മാൻകുട്ടികൾക്ക ല്ലാതെ മാനിന്നു മന്മഥകഥാഗന്ധം ഗ്രഹിക്കുവാൻ വയ്യായ്ക യാൽ മാനോടൊത്തു വളൎന്നുകൊണ്ടു ശകുന്തളയ്ക്കു മന്മഥകഥാ ഗന്ധമില്ലെന്നു വരുന്നതല്ല. മാനിന്നു മന്മഥകഥാജ്ഞാനമു ണ്ടെന്നു കാളിദാസൻതന്നെ,

'ശൃംഗേ കൃഷ്ണമൃഗസ്യ വാമനയനം
കണ്ഡൂയമാനാം മൃഗീം'

എന്നിത്യാദിഭാഗങ്ങളിൽ സ്പഷ്ടമായി വെളിപ്പെടുത്തിയിട്ടുണ്ടു്. പിന്നെ, 'വയം' എന്ന ബഹുമാനാത്മകമായ ബഹുവചനത്തി ന്റെ സ്വാരസ്യംകൊണ്ടു സിദ്ധിയ്ക്കുന്ന വ്യംഗ്യത്തെ 'നാഗരി കാംഗനാരസികനാ'മെന്നിപ്രകാരം വാച്യമാക്കിത്തീൎത്തതി നാൽ മൂലത്തിലെ വ്യംഗ്യഭംഗി തർജ്ജിമയിൽ ഇല്ലാതെ പോ വുകയും ചെയ്തിരിയ്ക്കുന്നു.

ഭാഷാപോഷണയജ്ഞത്തിൽ ബദ്ധദീക്ഷന്മാരായിരുന്ന കേരളകാളിദാസന്റേയും കേരളപാണിനിയുടേയും തർജ്ജിമക ളെപ്പററി ഇത്രയും ഇവിടെ വിമൎശനം ചെയ്തുകൊണ്ടു്, ആ വ ന്ദ്യഗുരുജനങ്ങൾ ചെയ്ത സാഹിത്യവ്യവസായത്തിന്റെ വില യെ ലഘൂകരിയ്ക്കുകയാണെന്നു് ആരും വിചാരിക്കുകയില്ലെ ന്നു കരുതുന്നു. കേരളഭാഷയുടെ ആചാൎയ്യന്മാരായ ആ ആരാ ധ്യപുരുഷന്മാരുടെ തർജ്ജിമകൾ ആവിർഭവിച്ച കാലവും, കാ ളിദാസകൃതിയുടെ ഗുണോൽകൃഷ്ടതയും, കേരളഭാഷയുടെ വി ഭവകാൎശ്യവും ആലോചിച്ചാൽ, ഈ വിധത്തിലെങ്കിലും വി ശേഷാത്തരമായ ശാകുന്തളം കൈരളിയ്ക്കു കരഗതമായിത്തീൎന്ന വല്ലോ എന്നോൎത്തു നാം തീൎച്ചയായും അവരുടെനേരെ കൃതജ്ഞ

ന്മാരായിരിയ്ക്കുകതന്നെ വേണം: പക്ഷേ, അത്രയുംകൊണ്ടു ശാകുന്തളത്തിന്റെ തർജ്ജിമ സംബന്ധിച്ച സർവ്വഥാ പൂർണ്ണകാമന്മാരായി എന്നു നമുക്കു കൃതാർത്ഥതപ്പെട്ടിരിക്കുവാൻ തരമില്ലെന്നേ ഉള്ളൂ.

പ്രാമാണികന്മാരുടെ വകയായി പ്രസിദ്ധങ്ങളായ രണ്ടു തർജ്ജിമകൾ ഉണ്ടായിരുന്നിട്ടും ശാകുന്തളത്തിന്നു പണ്ഡിതവര്യനായ ശ്രീമാൻ ആററൂർ കൃഷ്ണപ്പിഷാരോടിയുടെ വകയായ പുതിയൊരു പരിഭാഷകൂടി ഇയ്യിടെ പുറത്തുവന്നതിൽനിന്നു മുകളിൽപ്പറഞ്ഞ സംഗതിതന്നെയാണ് വെളിപ്പെടുന്നതു്. * വ്യാഖ്യാനഭേദംകൊണ്ടും പാഠഭേദംകൊണ്ടും മൂലംതന്നെ പലമാതിരിയിലിരിയ്ക്കുന്ന സ്ഥിതിക്കു, പ്രസ്ഥാനഭേദംകൊണ്ടും രുചിഭേദംകൊണ്ടും തർജ്ജിമകളും പലതുണ്ടാകുമെന്നു കേരളകാളിദാസൻതന്നെ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. ശാകുന്തളത്തിന്നു പല പാഠഭേദങ്ങളും ഉള്ളതിൽ, കേരളപാഠം അനുസരിച്ചു, രചിച്ചിട്ടുള്ള മിസ്റ്റർ കൃഷ്ണപ്പിഷാരോടിയുടെ 'കേരളശാകുന്തള'ത്തിന്നു അവലംബമായിനില്ക്കുന്ന കേരളപാഠത്തിന്നും മററുള്ള പാഠങ്ങൾക്കും തമ്മിൽ പലേടത്തും വ്യത്യാസമുണ്ടെന്നുള്ളതിന്നു സംശയമില്ല. എന്നാൽ മിസ്റ്റർ പിഷാരോടിയുടെ കേരളപാഠത്തിന്നു മററുള്ള പാഠങ്ങളെ അപേക്ഷിച്ചു് ഔചിത്യം അധികമുണ്ടെന്നു പറഞ്ഞിട്ടുള്ളതു് മുഴുവനും അങ്ങോട്ടു വകവെച്ചുകൊടുക്കുവാൻ നിവൃത്തിയില്ല. കേരളപാഠത്തിന്നു പല സ്ഥലങ്ങളിലും സ്വാരസ്യവും സന്ദർഭശുദ്ധിയും അധികം കാണുന്നുണ്ടെങ്കിൽ ചില സ്ഥലങ്ങളിൽ അവ രണ്ടും കുറവായും കാണുന്നുണ്ടു്. വിദൂഷകോക്തിയായി മററുള്ള പാഠങ്ങളിൽ കാണുന്ന x 'അങ്ങുന്നു് ഈച്ചകളെയൊക്കെയും ഓടിച്ചു കളഞ്ഞു' എന്ന വാക്യത്തിന്റെ സ്ഥാനത്തു മിസ്റ്റർ പിഷാരോടിയുടെ കേരളപാഠത്തിൽ കാണുന്ന 'ഈച്ചകളെപ്പോലെ ശല്യപ്പെടുത്തുന്ന വർഗ്ഗത്തെയെല്ലാം അവിടുന്നു ആട്ടിപ്പായിച്ചു' എന്നുള്ള വാക്യത്തിന്നു സ്വാരസ്യത്തിന്റെ കാര്യത്തിൽ

---

* 'വ്യാഖ്യാനഭേദോപി പാഠഭേദോ-ഽനേകഭേദം യദി മൂലമേവ- പ്രസ്ഥാനഭേദാദ്രുചിഭേദതശ്ച ഭേദാവകാശസ്സുതരാം വിവർത്തേ' എന്ന ശ്ലോകം നോക്കുക.

മുൻക്രമമോ പിൻക്രമമോ ഉള്ളതെന്നു സഹൃദയന്മാർതന്നെ തീച്ച്പ്പെടുത്തിക്കൊണ്ടാൽ മതി. ആറാമങ്കത്തിൽ

'കല ചില്ലയിലണച്ച ചൂതബാണം
മലർശരനും പ്രഹരിപ്പതിന്നൊരുങ്ങി.'

എന്ന രാജാവിൻെറ വാക്കു കേട്ടപ്പോൾ വിദൂഷകൻ, സ്വാമി കുറച്ചു ക്ഷമിയ്ക്കണം; ഞാൻ എൻെറ ഈ വടികൊണ്ടു് കാമബാണങ്ങളെ ഇപ്പോൾ തുലച്ചേയ്ക്കാം' എന്നു പറയുന്നതായിട്ടാണു് മററുള്ള പാഠങ്ങളിൽ കാണുന്നതു്. ശ്രീമാൻ കൃഷ്ണപ്പിഷാരടിയുടെ പാഠത്തിലാകട്ടെ, ആ സ്ഥാനത്തു, 'നില്ക്കു; ഈ വടികൊണ്ടു കാമവ്യാധിയെ നശിപ്പിച്ചേയ്ക്കാം' എന്നത്രേ വിദൂഷകൻ പറയുന്നതു്. 'കാമദേവൻ എന്നെ പ്രഹരിയ്ക്കുന്നതിന്നായി മാംപൂക്കളാകുന്ന അംപുകളെ വില്ലിൽ തൊടുത്തുകഴിഞ്ഞു' എന്നുള്ള രാജാവിൻെറ ആവലാതികേട്ടാൽ, ഹാസ്യമൂത്തിയായ വിദൂഷകൻ, ഉടനെ മുമ്പിൽക്കണ്ട കാമബാണങ്ങളായ മാംപൂക്കളെ വടികൊണ്ടു തല്ലിക്കൊഴിയ്ക്കുവാനോ, അതോ, വടികൊണ്ടു 'കാമവ്യാധി'യെ ഒഴിപ്പിയ്ക്കുവാനോ ഒരുംപെടുക എന്നു് ഒന്നു് ചിന്തിച്ചുനോക്കുക! മിസ്റ്റർ പിഷാരോടിയുടെ പാഠത്തിനു് ഇവിടെ സന്ദർഭശുദ്ധിയും സ്വാരസ്യവും തീരെയില്ല എന്നു തന്നെ പറയേണ്ടിയിരിയ്ക്കുന്നു- ഇനിയും മിസ്റ്റർ പിഷാരോടിയുടെ പാഠത്തിൽ രണ്ടാമങ്കത്തിൽ രാജാവു് വിദൂഷകനോടു പറയുന്നതായിക്കാണുന്ന 'അവനവന്നു് സൌന്ദൎയ്യമുണ്ടെന്നു എല്ലാവക്കും തോന്നും' എന്നൎത്ഥത്തിലുള്ള സർവഃ കാന്തമാത്മാനം പശ്യതി എന്നതിനേക്കാൾ എല്ലാവക്കും അവനവൻേറതു നല്ലതെന്നു തോന്നും എന്നൎത്ഥത്തിലുള്ള 'സർവഃ കാന്തമാത്മീയം പശ്യതി' എന്ന ഇതരപാഠവാക്യമാണു് കൂടുതൽ സന്ദർഭോചിതമായിട്ടുള്ളതു്.

ശ്രീമാൻ ആററൂർ കൃഷ്ണപ്പിഷാരടിയുടെ 'കേരള ശാകുന്തളം'കൊണ്ടും കേരളീയക്കു തൃപ്തിപ്പെടുവാനുള്ള നിലയായിട്ടില്ല. മിസ്റ്റർ പിഷാരോടിയുടെ പരിഭാഷയിൽ, പിടിച്ച കടിഞ്ഞാണയച്ചളവു' എന്നിത്യാദികളായി തജ്ജിമയിൽ ധാരാളം തഴകിയ ഒരു കയ്യിൻെറ മിടുക്കു കാണിയ്ക്കുന്ന മികച്ച പല പദ്യങ്ങളും ഉണ്ടെന്നു സന്തോഷസമേതം പറയാം. പക്ഷേ, മൂലത്തിലെ ആശയങ്ങൾ ശരിയായി സ്ഫുരിയ്ക്കാതെയുള്ള ക്ലിഷ്ടങ്ങളായ

പദ്യങ്ങളും, 'കുളുർമപ്പെട്ടന്നൊരു കവിറംത്തടങ്ങളാൽ' 'ദൗർഭാഗ്യമേററ മുറി തീർപ്പതിന്നു്', 'അരികത്താസന്നമായുള്ള,' 'സുതയെബ്ബലമായ്പ്പിടിച്ചതിന്നു,' എന്നീവിധത്തിൽ പന്തിയില്ലാത്ത ദുസ്സഹപ്രയോഗങ്ങളും അതിൽ പലേടത്തുമുണ്ടു്. 'രണ്ടു പന്തീരാണ്ടിനുമുമ്പു് കുറതീൎന്ന പ്രസ്തുത പരിഭാഷയെ ഇപ്പോറം കാലഹരണദോഷം ഭയന്നു, 'പൊളിച്ചെഴുതിപ്പതിപ്പിയ്ക്കു'വാൻ നിശ്ചയിച്ച മിസ്റ്റർ പിഷാരോടി തൻെറ ആമുഖത്തിൽ പറഞ്ഞുകാണുന്നതുപോലെ പഴക്കംകൊണ്ടുമാത്രം തൃപ്തിപ്പെട്ടു, പരിഷ്ക്കാരമൊന്നും വേണ്ടെന്നു വെച്ചതു പന്തിയായില്ല.

ആപാതമധുരവും ആലോചനാമൃതവുമായ അഭിജ്ഞാനശാകുന്തളം ആരേതു ഭാഷയിൽ തൎജ്ജിമചെയ്താലും അതിൻെറ സർവ്വാംഗീണമായ സൌന്ദൎയ്യം തൎജ്ജിമയിൽ വരുത്തുവാൻ സാധിയ്ക്കുന്നതല്ലെന്നുള്ളതു പരമാൎത്ഥംതന്നെ. എങ്കിലും സാധിയ്ക്കുന്നിടത്തോളം സാഹിത്യഗുണംകൊണ്ടു മൂലത്തോടടുക്കുന്ന ഒരു തൎജ്ജിമ ഏതു ഭാഷയ്ക്കും ആശാസ്യമാകയാൽ, അതിലേയ്ക്കുവേണ്ടി അൎഹന്മാർ ചെയ്യുന്ന ശ്രമം അഭിനന്ദനീയമായേ ഭവിയ്ക്കുകയുള്ളൂ. ഈ നിലയിൽ, മഹാകവി വള്ളത്തോറം ശാകുന്തളം തൎജ്ജിമ ചെയ്യാൻ പുറപ്പെട്ടതു സംബന്ധിച്ചു് വിശേഷവിധിയായ വല്ലതും ഒരു സമാധാനം പറയേണ്ട ആവശ്യമുണ്ടെന്നു തോന്നുന്നില്ല. ഇപ്പോറം മഹാജനങ്ങളുടെ മുമ്പിൽ അവതരിപ്പിയ്ക്കുന്ന വള്ളത്തോളിൻെറ ഈ തർജ്ജിമ തന്നെ അതിൻെറ അവതാരൗചിത്യത്തെ വേണ്ടതുപോലെ തെളിയിക്കുന്നതുമാണു്.

വള്ളത്തോളിൻെറ വിശിഷ്ടതൂലികയിൽനിന്നു കൈരളിയ്ക്കു കിട്ടിയ ഈ പുതിയ ശാകുന്തളവിവൎത്തനത്തിന്നു പ്രഥമദൎശനത്തിൽതന്നെ, പ്രത്യക്ഷപ്പെടുന്ന ഒരു വിശേഷം അതിൻെറ അനവദ്യമായ രചനാസൌന്ദൎയ്യമാണു്. രസഭാവസ്ഫുരണത്തിന്നു തികച്ചും ശക്തിയുള്ള നല്ല ശബ്ദങ്ങളെ വേണ്ട സ്ഥാനത്തു വേണ്ടവിധത്തിൽ വിന്യസിയ്ക്കുന്നതുകൊണ്ടുണ്ടാകുന്ന കവിതയുടെ ശില്പഭംഗിയാണു് രചനാസൌന്ദൎയ്യമെന്നു പറയപ്പെടുന്നതു്. അൎത്ഥപുഷ്ടിയാൽ അനുഗൃഹീതമാകാത്ത വെറും ശബ്ദസൌഭാഗ്യംകൊണ്ടു അതു സമ്പാദിയ്ക്കുവാൻ സാധിക്കുന്നതല്ല.

ശബ്ദാൎത്ഥങ്ങരം രണ്ടിൻേറയും ചാരുതയെ ആശ്രയിച്ച നില്ക്കുന്ന ഈ രചനാസൌന്ദൎയ്യമാണ് കാളിദാസൻെറ കേളികേട്ട വൈദൎഭീരീതിക്ക ജീവനായി നില്ക്കുന്നതു്. കവനമാൎഗ്ഗത്തിൽ സൎവ്വഥാ കാളിദാസൻെറ കാലടിപ്പാടുകളെ പിന്തുടരുന്ന വള്ളത്തോളിൻെറ കവിതക്കു കാളിദാസകവിതയുടെ ആ രചനാസൌന്ദൎയ്യം ദുരാസദമല്ലെന്നു് എടുത്തുപറയേണ്ട ആവശ്യമില്ലല്ലോ. വള്ളത്തോളിൻെറ തൎജ്ജിമയിലുള്ള

'മതിയാവോളം പുണരാം
മലരമ്പച്ചൂടിയന്ന ഗാത്രത്താൽ,
മാലിനിയലനീൎത്തുള്ളിയു-
മേടലൎമണവും കലൎന്ന തെന്നലിനെ'

എന്ന ശ്ലോകത്തെ,

'ശക്യമരവിന്ദസുരഭിഃ
കണവാഹീ മാലിനീതരംഗാണാം
അംഗൈരനംഗതപ്തൈ-
രവിരളമാലിംഗിതും പവനഃ'

എന്ന മൂലശ്ലോകവുമായി തട്ടിച്ചുനോക്കുന്നവൎക്കു്, മൂലത്തിന്നും തൎജ്ജിമക്കും തമ്മിൽ ഭാഷയിലല്ലാതെ മറെറാന്നിലും ഒരു ഭേദം കണ്ടുപിടിക്കുവാൻ കഴിയുമെന്നു തോന്നുന്നില്ല. ശബ്ദഭംഗി കൊണ്ടും അൎത്ഥപുഷ്ടികൊണ്ടും മാത്രമല്ല, വൃത്തപ്പൊരുത്തം കൊണ്ടുകൂടി തൎജ്ജിമക്കു മൂലത്തിൻെറ സജാതീയത സിദ്ധിച്ചിട്ടുണ്ടു്.

മൂലശ്ലോകങ്ങരം മിക്കതും വൃത്താനുവൃത്തമായിത്തന്നെ വിവൎത്തനം ചെയ്തിട്ടുള്ളതു് വള്ളത്തോളിൻെറ വിവൎത്തനത്തിന്നുള്ള മറെറാരു വിശേഷമാണു്. പദ്യത്തിൻെറ ബഹിരംഗമായ വൃത്തം അന്തരംഗമായ രസത്തിന്നനുഗുണമായിരിക്കണമെന്നുള്ള കവികൎമ്മമൎമ്മം ശരിക്കറിഞ്ഞുംകൊണ്ടാണു് കാളിദാസൻ അതാതു ഘട്ടത്തിൽ അതാതു വൃത്തങ്ങരം ഉപയോഗിച്ചിട്ടുള്ളതു്. സംഗീതത്തിൽ രാഗത്തിനും രസത്തിനും തമ്മിലും സൂക്ഷ്മമായ ഒരു ബന്ധമുണ്ടു്. രസത്തിന്നനുഗുണമല്ലാത്ത രാഗവും

വൃത്തവും രസത്തെ സ്ഫുരിപ്പിയ്ക്കുന്ന വിഷയത്തിൽ ഉദാസീനമായോ പ്രതിബന്ധകമായോ ഭവിയ്ക്കുമെന്നുള്ളതു് അനുഭവജ്ഞന്മാക്കു് അറിയാവുന്നതാണു്. സൂക്ഷ്മജ്ഞനായ വള്ളത്തോാം മൂലശ്ലോകങ്ങളെ നിവൃത്തിയുള്ളേടത്തോളം വൃത്താനുവൃത്തമായിത്തന്നെ വിവത്തനം ചെയ്വാൻ ശ്രമിച്ചതിന്റെ കാരണം, അതല്ലാതെ മറെറാന്നുമല്ല. മൂലവൃത്തങ്ങാം സ്വീകരിക്കുവാൻ സാധിയ്ക്കാതെ വന്നിട്ടുള്ള സ്ഥലങ്ങളിൽ സന്ദർഭത്തിനു യോജിച്ച സദൃശവൃത്തങ്ങാം ഉപയോഗിച്ചിട്ടുണ്ടു്. ഗാംഭീര്യസമ്പന്നയായ ഗൈർവ്വാണിക്കും കൃശവിഭവയായ കൈരളിക്കും അത്ഥത്തെ ഉള്ളടക്കം ചെയ്യുന്ന സംഗതിയിലുള്ള ശക്തിഭേദം അറിയുന്നവരെ, വൃത്താനുവൃത്തമായി തർജ്ജിമചെയ്യുന്നതു്, നേത്ത ഇരുമ്പുകമ്പിയിലൂടെ ചവിട്ടുവണ്ടിയോടിക്കുന്നതുപോലെ സുദുഷ്കരമാണെന്നു പറഞ്ഞുമനസ്സിലാക്കേണ്ടതില്ല. അതിദുഷ്കരമായ ആ വൃത്താനുവൃത്തവിവത്തനത്തിൽ വള്ളത്തോളിനു വിസ്മയകരമായ വിജയമാണു് സിദ്ധിച്ചിട്ടുള്ളതു്.

മൂന്നാമങ്കത്തിലുള്ള സുപ്രസിദ്ധമായ

‘കിം ശീതളൈഃ ക്ലമവിനോദിഭിരാർദ്രവാതാൻ
സഞ്ചാരയാമി നളിനീദളതാലവൃന്തൈഃ
അംകേ നിധായ കരഭോരു യഥാസുഖം തേ
സംവാഹയാമി ചരണാവുത പദ്മതാമ്രൌ.’

എന്ന ശ്ലോകത്തെ

‘വീശേണമോ ക്ലമമറും കുളിർകാററു കിട്ടാൻ
നാളീകശീതളദളവ്യജനങ്ങളാൽ ഞാൻ?
അംകത്തിൽ വെച്ചഥ തലോടുകവേണമോ, നിൻ
ചെന്താമരക്കഴൽകളെക്കരഭോരു മന്ദം?’

എന്നിങ്ങനെ വൃത്താനുവൃത്തമായും ശബ്ദാത്ഥസൌന്ദര്യത്തിനു കോട്ടം കൂടാതെയും തർജ്ജിമചെയ്വാൻ വള്ളത്തോളിനെപ്പോലെ വളരെപ്പേക്കു സാധിക്കുമെന്നു ഞാൻ വിചാരിക്കുന്നില്ല. സാഹിത്യ രസികന്മാക്കു സുപരിചിതമായിട്ടുള്ള

അംഭോബിന്ദുതുഷാരമന്ദമരുതാ
ദേഹക്ലമച്ഛേദിയാ–
മംഭോജച്ഛദതാലവൃന്തമതുകൊ–
ണ്ടമ്പോട്ട വീശട്ടെയോ?
രംഭോരു, പ്രചുരാദരം മടിയിൽവെ–
ച്ചിഷ്ടാനുരോധേന ഞാ–
നംഭോജാരുണമാം ഭവൽപദയുഗം
ബാലേ തലോടട്ടെയോ?'

എന്ന കേരളകാളിദാസൻെറ തർജ്ജിമശ്ലോകം വിശേഷപ്പെട്ട ഒന്നാണെന്നതിന്നു സംശയമില്ല. പക്ഷേ, വൃത്തഭേദംകൊണ്ടും രീതിഭേദംകൊണ്ടും അതിനു മൂലത്തിലെ 'നളിനീദളത്തിനു 'അംഭോജച്ഛദ'വും 'ആർദ്രവാത'ത്തിനു 'അംഭോബിന്ദുതുഷാര മന്ദമരുത്തും' പകരംവന്നതുകൊണ്ടു തർജ്ജിമയ്ക്കു ബന്ധസൌകുമാര്യം കുറഞ്ഞുപോയി. 'ആവശ്യംപോലെ അനേകം താമരയിലകരംകൊണ്ടു തൃപ്തിയാകുന്നതുവരെ മാറിമാറി വീശാം' എന്ന അഭിപ്രായത്തോടുകൂടിയതും, അതിനാൽ നായകൻെറ നായികാനുവർത്തനപരതയുടെ ആധിക്യം തോന്നിയ്ക്കുന്നതുമായ 'നളിനീദളതാലവൃന്തൈഃ' എന്ന മൂലത്തിലെ ബഹുവചനപ്രയോഗം, 'അംഭോജച്ഛദതാലവൃന്ദമതുകൊണ്ട്' എന്നിങ്ങനെ തർജ്ജിമയിൽ ഏകവചനാന്തമായിത്തീൎന്നതും നന്നായില്ല എന്നു ദോഷൈകദർശികരംക്കു വേണമെങ്കിൽ പറയാം.

'നീൎത്തുള്ളിയാൎന്ന കുളിർകാററേഴമാലവട്ടം
ചാൎത്തേണമോ സുഖദമാം നളിനീദളത്താൽ
ചെന്താരിനൊത്ത ചരണം മടിയിൽ കരേററി--
ച്ചിത്തത്തിനൊത്തു കരഭോരു തലോടണോ ഞാൻ?'

എന്ന തർജ്ജിമാശ്ലോകത്തിൽ, രാജാവിനെക്കൊണ്ടു, ശകുന്തളയോട് 'ആലവട്ടം ചാൎത്തട്ടെയോ' എന്ന് ആചാരം പറയിച്ചതും ശകുന്തളയുടെ ചെന്താരിനൊത്ത ചരണത്തെ മടിയിൽ 'കരേററി'യതും തീരെ പന്തിയായില്ല. ശ്രീമാൻ ആററൂർ കൃഷ്ണപ്പിഷാരോടിയുടെ

'വീയേണമോ ക്ലമമററും കുളിർതെന്നൽ മന്ദം
തോയും തണുത്ത നളിനീദളതാലവൃന്തം
ആയാസമററു സുഖമാംപടി പദ്മതാമ്ര-
ശ്രീയാം പദം മടിയിൽവെച്ചുഴിയേണമെന്നോ?'

എന്ന തർജ്ജിമ ഒരുവിധം ഒപ്പിച്ചുമാറിയതാണെന്നേ പറഞ്ഞുകൂടൂ. ഉഴിയേണമെന്നോ എന്ന ചോദ്യം കേട്ടാൽ, രാജാവിന്നു് അതിൽ അവമാനശങ്ക ഉണ്ടെന്നു തോന്നിപ്പോകും! അതിരിക്കട്ടെ; മൂലത്തിലുള്ള 'കരഭോരു' എന്ന സാഭിപ്രായമായ സംബോധനയ്ക്കു തജ്ജിമയിൽ സ്ഥലംകിട്ടാതെ വന്നതും, പ്രാസത്തിന്നുമാത്രം പററുന്ന 'ആയാസമററു' എന്ന ആവശ്യമില്ലാത്ത പദം കടന്നുകൂടിയതും, ശാകുന്തളത്തിലായതുകൊണ്ടു തുലോം കഷ്ടമായി! 'മടിയിൽവെച്ചുഴിയുന്നതി'നേക്കാൾ 'മടിയിൽ വെച്ചു തലോട്ട'ന്നതുതന്നെയാണ് ശൃംഗാരത്തിന്നു യോജിച്ചതും.

രണ്ടാമങ്കത്തിലുള്ള

'ദർഭാംകുരേണ ചരണഃ ക്ഷത ഇത്യകാണ്ഡേ
തന്വീ സ്ഥിതാ കതിചിദേവ പദാനി ഗത്വാ
ആസീദ്വിവൃത്തവദനാ ച വിമോചയന്തീ
ശാഖാസു വല്കലമസക്തമപി ദ്രുമാണാം.'

എന്ന മനോഹരമായ പദ്യത്തെ, വള്ളത്തോൾ.

'കാന്താംഗി നാലടി നടന്നഥ നിന്നുകൊണ്ടാൾ,
കാലിൽത്തറഞ്ഞിതു കുശാംകുരമെന്നകാണ്ഡേ;—
ചീരത്തെ—വൃക്ഷവിടപത്തിലുടക്കിയില്ലെ-
ന്നാലും—വിടുത്തുവതിനായ് മുഖവും തിരിച്ചാൾ.'

എന്നിങ്ങനെ വൃത്തം മാറാതെ എത്ര ഭംഗിയായി തർജ്ജിമ ചെയ്തിരിയ്ക്കുന്നു എന്നു നോക്കുക. ശ്രീമാൻ കൃഷ്ണപ്പിഷാരോടിയും വൃത്താന്തവൃത്തമായിട്ടാണ് പ്രസ്തുത ശ്ലോകം വിവൎത്തനം ചെയ്തിട്ടുള്ളതു്.

'ചീക്കന്നു ദർഭമുനയേററിതു കാലിലെന്നായ്
മുഗ്ദ്ധാംഗിനിന്നു ചില ചോടു നടന്നകാണ്ടേ
വക്ത്രം തിരിച്ചു തരുശാഖകളിൽത്തടഞ്ഞു-
നില്ക്കാത്ത വല്ക്കലവുമഹോ വിടുവിച്ചു മന്ദം.'

എന്നുള്ള മിസ്ററർ പിഷാരോടിയുടെ തർജ്ജിമയിൽ, 'ചീക്കന്നു,' 'അഹോ' 'മന്ദം' എന്നിങ്ങനെ മൂലത്തിലില്ലാത്ത മൂന്നെണ്ണം കടന്നുകൂടിയിട്ടുണ്ടു്. 'വല്ക്കം വിടുവിക്കുന്നതി'നേക്കാഠം പ്രാധാന്യം 'വക്ത്രം തിരിക്കുന്നതി'ന്നാകയാൽ, മൂലത്തിലെപ്പോലെ അതിനെത്തന്നെയാണു് പ്രധാനക്രിയയാക്കി നിൎത്തേണ്ടിയിരിക്കുന്നതു്.

വലിയ കോയിത്തമ്പുരാൻെറ വലിയ വൃത്തത്തിലുള്ള

'കല്യാണാംഗീ ചിലയടി നട-
    ന്നിട്ടു പിന്നീടകസ്മാൽ
പുല്ലിൻറഗ്രം പദഭുവി തറ-
    ച്ചെന്നപോൽ നിന്നുകൊണ്ടാഠം;
ചൊല്ലാമല്ലോ തരുതതിയതിൻ
    ശാഖയിൽക്കൊണ്ടുടക്കീ-
ട്ടല്ലെന്നാലും മരവുരി വിടീ-
    ക്കുന്നപോൽ പിന്തിരിഞ്ഞാഠം.'

എന്ന ശ്ലോകവും, രാജരാജവൎമ്മകോയിത്തമ്പുരാൻെറ

'കൊണ്ടൽവേണിയൊരു രണ്ടുനാലടി നടന്നതി-
    ല്ലതിനു മുമ്പുതാൻ
കൊണ്ടു ദർഭമുന കാലിലെന്നു വെറുതേ നടി-
    ച്ചു നിലകൊണ്ടിതേ;
കണ്ഡവും ബത തിരിച്ചുനോക്കിയവഠം വല്ക്കലാ—
    ഞ്ചലമിലച്ചലിൽ
കൊണ്ടുടക്കുമൊരു മട്ടു കാട്ടി വിടുവിച്ചിടു-
    ന്ന കപടത്തൊടേ.'

എന്ന നീണ്ട ശ്ലോകവും ഇവിടെ ഉദ്ധരിക്കുത്തക്കവയാണു്. ഇ

വയിൽ 'കല്യാണാംഗീ' എന്ന പദ്യത്തിലെ 'പുല്പിൻറഗ്രം' മൂലത്തിലുള്ള 'ദർഭാങ്കുര'ത്തിന്നും പാദപൂരണത്തിനും മാത്രമേ ഉപകരിയ്ക്കുന്നുള്ളൂ. 'കൊണ്ടൽവേണി' എന്ന തർജ്ജിമശ്ലോകത്തെ മൂലത്തിൻെറ ഒരു വ്യാഖ്യാനമെന്നാണ് പറയേണ്ടത്. അതിലുള്ള 'വെറുതേ നടിച്ചു്,' 'നോക്കി' ഒരു മട്ടു കാട്ടി' 'കപടത്തൊടേ' എന്നിവ മൂലത്തിൽ ഇല്ലാത്തവയാണ്. 'ദർഭാങ്കുരേണ' എന്നതിൽപ്പറഞ്ഞ തരത്തിലുള്ള ശകുന്തളയുടെ ചേഷ്ടകൾ, തന്നെ ഉദ്ദേശിച്ചുതന്നേയുള്ളവയെന്നു തികച്ചും തീർച്ചപ്പെടുത്തിയ നിലയിലല്ല ദുഷ്ഷന്തൻ സ്ഥിതിചെയ്തിരുന്നതെന്നു് 'അഹോ കാമീ സ്വതാം പശ്യതി' എന്ന പൂർവ്വോക്തിയിൽനിന്നു വെളിവാകുന്നുണ്ടു്. ആ സ്ഥിതിയ്ക്കു് ഈ തർജ്ജിമയിൽ കാണുന്നതുപ്രകാരം ശകുന്തളയുടെ ചേഷ്ടകൾ തന്നെ ഉദ്ദേശിച്ചിട്ടുള്ളവതന്നെയെന്നും മറിച്ചാണെന്നു കാട്ടിക്കൂട്ടിയവകളവാണെന്നും ദുഷ്ഷന്തൻ ഉറപ്പിച്ചു പറയുന്നതു് മൂലഗ്രന്ഥത്തിനു വിരുദ്ധമാണെന്നു സ്പഷ്ടമാണല്ലോ.

സർവ്വാംഗസുന്ദരമായ ശാകുന്തളത്തിൽ നാലാമങ്കവും നാലാമങ്കത്തിൽ നാലു ശ്ലോകങ്ങളുമാണല്ലോ, സർവ്വോപരി വിശേഷപ്പെട്ടവയെന്നു പറഞ്ഞുവരാറുള്ളതു്. വള്ളത്തോളിൻെറ വിവർത്തനത്തിൽനിന്നു നാലാമംകത്തിലുള്ള ആ നാലു ശ്ലോകങ്ങളിൽ ഒന്നിൻെറ തർജ്ജിമയെങ്കിലും ഇവിടെ എടുത്തുകാണിയ്ക്കാതെ ഈ പ്രകൃതംവിട്ടു മുന്നോട്ടു നീങ്ങുവാൻ എൻെറ തൂലിക വഴിപ്പെടുന്നില്ല; നാലാമംകത്തിലുള്ള

'പാതും ന പ്രഥമം വ്യവസ്യതി ജലം
യുഷ്മാസ്വപീതേഷു യാ
നാദത്തേ പ്രിയമണ്ഡനാപി ഭവതാം
സ്നേഹേന യാ പല്ലവം
ആദ്യേവഃ കുസുമപ്രസൂതിസമയേ
യസ്യാ ഭവത്യുത്സവഃ
സേയം യാതി ശകുന്തളാ പതിഗൃഹ
സർവ്വൈരനുജ്ഞായതാം.'

എന്ന ഹൃദയാവർജ്ജകമായ പദ്യം അറിയാത്ത സഹൃദയന്മാർ

ഉണ്ടായിരിയ്ക്കയില്ല. ഈ മനോഹരശ്ലോകം വള്ളത്തോറം എ ങ്ങനെ പരിഭാഷപ്പെടുത്തിയിരിയ്ക്കുന്നു എന്നു നോക്കുക:—

'വെള്ളം മുമ്പു കുടിപ്പതിന്നു തുനിയാ
നിങ്ങറംക്കു നല്ലാതെയാർ,
നല്ലാറില്ലണിവാൻ കൊതിയ്ക്കുകിലുമാ-
രമ്പാൽ ഭവൽപല്ലവം,
നല്ലോരുത്സവമാക്കു നിങ്ങടെ കടി-
ഞ്ഞിൽപ്പൂപ്പിറപ്പേ,കുകി-
ങ്ങെല്ലാരും വിട,യഗ്ഗുകുന്തളയിതാ,
പോകുന്നു കാന്താലയേ.'

ഈ തൎജ്ജിമയുടെ മധുരമായ രചനയും, ഇതിലെ 'കടിഞ്ഞിൽ പ്പൂപ്പിറപ്പ്' എന്ന സരസമായ പ്രയോഗവും ഏതൊരു സഹൃദ യനെയാണ് കോറംമയിർക്കൊള്ളിയ്ക്കാതിരിയ്ക്കുക! 'കുസുമ പ്രസൂതി സമയേ' എന്ന മൂലത്തിലെ 'പ്രസൂതി' ശബ്ദത്തി ൻെറ സ്വാരസ്യം വള്ളത്തോളിൻെറ 'കടിഞ്ഞിൽപ്പൂപ്പിറപ്പിന്നു തികച്ചുമുണ്ടു്. 'ആദ്യമായ കുസുമോൽഗമേ' എന്നും, 'പുതുതാ യ്പൂത്താൽ' എന്നും മററും പറഞ്ഞാൽ പ്രസൂതിശബ്ദത്തിൻെറ സ്വാരസ്യം വരുന്നതല്ല.

വൃക്ഷങ്ങറം വെള്ളം കുടിയ്ക്കുന്നതിന്നു മുമ്പേ ശകുന്തള സ്വയം വെള്ളം കുടിയ്ക്കുന്ന കായ്യമേ ചിന്തിയ്ക്കയില്ല എന്ന താല്പയ്യത്തിൻപേരിൽ പ്രയോഗിച്ചിട്ടുള്ള മൂലത്തിലെ 'വ്യവ സ്യതി' എന്ന പദം മററുള്ളവരുടെ തർജ്ജിമകളിലെല്ലാം വിട്ടു പോയിരിക്കുന്നു; വള്ളത്തോളിൻെറ തർജ്ജിമയിൽ മാത്രമേ അതു വന്നു കാണുന്നുള്ളു.

'ഇല്ല നിങ്ങളെ നനച്ചിടാതെയൊരുനാളി-
വറംക്കു ജലപാനവും'

എന്ന വലിയ കോയിത്തമ്പുരാൻെറ തർജ്ജിമയിൽ കാണുന്ന പോലെ വൃക്ഷങ്ങളെ നനയ്ക്കാതെ ശകുന്തള വെള്ളമേ കുടിക്കുക യില്ല എന്നു പറഞ്ഞാൽ, വൃക്ഷങ്ങറം വെള്ളം കുടിയ്ക്കുന്നതിനുമു മ്പേ ശകുന്തള വെള്ളം കുടിയ്ക്കുകയില്ല എന്നു മൂലത്തിൽ പറ

ഞ്ഞിട്ടുള്ളതിൻെറ സാരാർത്ഥമല്ലാതെ സ്വാരസ്യം സിദ്ധിയ്ക്കുന്നതല്ല. മൂലത്തിൽ 'പാതും' എന്നും, 'അപീതേഷു' എന്നും ഇങ്ങനെ ജലപാനക്രിയയെ ശകുന്തളയിലും വൃക്ഷങ്ങളിലും ഒരുപോലെ സംബന്ധിപ്പിച്ചിരിയ്ക്കുന്നതിൻെറ സ്വാരസ്യത്താൽ ശകുന്തളയ്ക്കും വൃക്ഷങ്ങൾക്കും തമ്മിലുള്ള സഹോദരഭാവത്തിൻെറ സൌഭാഗ്യാതിശയം ധ്വനിയ്ക്കുന്നുണ്ട്; നിർദ്ദിഷ്ടമായ ഈ ക്രിയൈക്യത്തിൽ കവിയ്ക്ക് വിവക്ഷയില്ലായിരുന്നുവെങ്കിൽ, 'യുഷ്മാസ്വസിക്തേഷു' എന്നു പറയാമായിരുന്നുവല്ലോ.

ശാകുന്തളത്തിൻെറ വ്യാഖ്യാതാക്കന്മാൎക്ക് അവരുടെ പാണ്ഡിത്യവിഭവത്തെ വളരെയധികം എടുത്തുപയോഗിയ്ക്കേണ്ടി വന്നിട്ടുള്ള ഒരു ഗംഭീരപദ്യമാണ്,

'രമ്യാണി വീക്ഷ്യ മധുരാംശ്ച നിശമ്യ ശബ്ദാൻ
പര്യുത്സുകോ ഭവതി യത്സുഖിനോപി ജന്തുഃ
തച്ചേതസാ സ്മരതി നൂനമബോധപൂർവ്വം
ഭാവസ്ഥിരാണി ജനനാന്തരസൌഹൃദാനി'

എന്നത്. പൂവിൽ പരിമളമെന്നപോലെ മനസ്സിൽ സംസ്കാര (വാസനാ) രൂപേണ ലയിച്ചുകിടക്കുന്നതാണ് പ്രേമമെന്നും, അതിൻെറ ഉൽബോധകവസ്തു സൌന്ദൎയ്യമാണെന്നും, പ്രതിപാദിയ്ക്കുന്ന ഈ ശ്ലോകത്തിൻെറ അൎത്ഥഗാംഭീൎയ്യം അളക്കുവാൻ അന്തഃകരണശാസ്ത്രത്തിന്ന് മാത്രമേ ശരിയ്ക്കു സാധിയ്ക്കുകയുള്ളു. അൎത്ഥഗൌരവംകൊണ്ട് 'എടുത്താൽ പൊന്താത്ത' ഈ പദ്യത്തെ ശബ്ദാൎത്ഥദാരിദ്ര്യം അശേഷമില്ലാത്ത ഇംഗ്ലീഷിൽ,

In face of sweet presentiment
Or harmonies of sound,
Man e'er forgets contentment
By wistful longings bound
There must be recollections,
Of things not seen on earth,
Deep natures predilections,
Loves earliers than birth.

(Arthur Ryder)

എന്നിങ്ങനെ ശിഥിലബന്ധങ്ങളായ എട്ടു വരികൾകൊണ്ടു് അടിച്ചുപരത്തി നീട്ടിയിട്ടും മൂലത്തിന്റെ നേരിയ ഒരു ഛായ മാത്രമേ വന്നുകാണുന്നുള്ളു. വശ്യവാക്കായ കേരളകാളി ദാസന്റെ

'സന്തോഷിച്ചു വസിച്ചിടുന്നളവിലും
രമ്യങ്ങളാം ഗോചരെ—
ജ്ജന്തോരന്തരുദിച്ചിടും പ്രബലയാ—
മുൽകണ്ഠതൻ കാരണം'

എന്ന നീണ്ടപദ്യത്തിലും മൂലാർത്ഥം വേണ്ടതുപോലെ പ്രതി ഫലിച്ചിട്ടില്ല.

'രമ്യങ്ങൾ കാൺകെ മധുരകണിതങ്ങൾ കേൾക്കെ—
യുൽക്കണ്ഠിതത്വമവിയുക്തനുമുത്ഭവിക്കിൽ,
ഹൃല്ലീനമായ ജനനാന്തരസൌഹൃദത്തെ—
യസ്പഷ്ടമോർത്തിടുകയാവുമതെന്നുറയ്ക്കാം.'

എന്ന വള്ളത്തോളിന്റെ വൃത്താനുവൃത്തതർജ്ജമയ്ക്കാകട്ടെ, മൂല ത്തിന്റെ തനിച്ഛായതന്നെ വന്നിട്ടുണ്ടു്-

അഭിജ്ഞാനശാകുന്തളം നിഷ്കർഷിച്ചു വായിയ്ക്കുന്ന സ ഹൃദയന്മാർ അതിലെ പദ്യങ്ങളോ ഗദ്യങ്ങളോ ഏതാണു് ഏറെ മികച്ചുനില്ക്കുന്നതെന്നു നിർണ്ണയിയ്ക്കുവാൻ നന്നെ ഞെരുങ്ങും. അകത്തും പുറത്തും ഒരുപോലെ മാധുര്യം കലർന്ന അതിലെ പദ്യ ങ്ങളോ ഉരുക്കി വാർത്തെടുത്തതുപോലെ വടിവൊത്ത അതിലെ ഗദ്യങ്ങളോ അധികം ഹൃദ്യങ്ങൾ എന്നു് എങ്ങനെ പറയുവാൻ സാധിയ്ക്കും? മൂന്നാമങ്കത്തിലും അഞ്ചാമങ്കത്തിലുമുള്ള ചേ തോഹരങ്ങളായ ചില ചെറു വാചകങ്ങളുടെ ചന്തം ഒന്നു വേ റെത്തന്നെയാണു്.

ശാകുന്തളം തർജ്ജിമ ചെയ്യുന്നവർ പദ്യങ്ങളുടെ തർജ്ജിമ യിലെപ്പോലെത്തന്നെ ഗദ്യങ്ങളുടെ തർജ്ജിമയിലും നല്ലപോ ലെ നിഷ്കർഷിയ്ക്കണമെന്നു് ഇത്രയും പറഞ്ഞതിൽനിന്നു വ്യക്ത മാകുന്നുണ്ടല്ലോ. വള്ളത്തോളിന്റെ വിവർത്തനം വായിച്ചുനോ

ക്കുന്നവക്ക് അദ്ദേഹം രണ്ടിലും വേണ്ടതുപോലെ ശ്രദ്ധയിരുത്തിയിട്ടുണ്ടെന്നു ബോദ്ധ്യപ്പെടുന്നതാണ്. വള്ളത്തോളിൻെറ ലളിതകോമളമായ ഗദ്യശൈലിയുടെ വിലാസലാസ്യം ഈ ശാകുന്തളവിവൎത്തനത്തിൽ നീളെ കാണാവുന്നതാണ്. സ്ഥാലീപുലാകന്യായേന, താഴെ കാണിയ്ക്കുന്ന ഗദ്യം പരിശോധിച്ചുനോക്കുക.

'സൂതൻ:—നിലത്തിൻെറ നിരപ്പില്ലായ്മ കണ്ടിട്ട് അടിയൻ കടിഞ്ഞാൺ അടക്കിപ്പിടിച്ചു. പള്ളിത്തേരിൻെറ പാച്ചിൽ പതുക്കെയാക്കി. അതുകൊണ്ടാണ് ഈ മാൻ അകലത്തായിപ്പോയതു്. ഇപ്പോഠം സമഭൂമിയിലായതിനാൽ തിരുമേനിയ്ക്കു സമീപിപ്പാൻ പ്രയാസമുണ്ടാവില്ല.'

വായനക്കാക്ക് ഒത്തുനോക്കുന്നതിന്നായി ഇതിൻെറ മൂലഗദ്യംകൂടി ഇവിടെ എഴുതിക്കൊള്ളുന്നു.

സൂത:—'ഉൽഖാതിനീ ഭൂമിരിതി മയാ രശ്മിസംയമനാദ്രഥസ്യ മന്ദീകൃതോ വേഗഃ തേന വിപ്രകൃഷ്ടാന്തരസ്സംവൃത്തോയം സംപ്രതി സമദേശവൎത്തിനസ്തേ ന ദുരാസദോ ഭവിഷ്യതി.'

ശാകുന്തളത്തെപ്പോലെ ഇത്രയധികം പാഠഭേദങ്ങളുള്ള ഒരു സംസ്കൃതകൃതി വേറെയുണ്ടോ എന്നു സംശയമാണ്. ഗ്രന്ഥാക്ഷരപാഠം, വാണീവിലാസപാഠം, കേരളപാഠം, നിൎണ്ണയസാഗരപാഠം, കാശ്മീരപാഠം, കാശീപാഠം എന്നിങ്ങനെ ദാക്ഷിണാത്യങ്ങളും ഔത്തരാഹങ്ങളുമായ പരശ്ശതം പാഠങ്ങഠം അതിനുണ്ട്. സുദീൎഘമായ കാലത്തിൽക്കൂടെയും, അസംഖ്യം കൈകളിൽക്കൂടെയും കടന്നുപോയിട്ടുള്ള മഹാഗ്രന്ഥത്തിന്നു് പരിവൎത്തനംകൊണ്ടും പ്രക്ഷേപംകൊണ്ടും ഇത്രവളരെ പാഠങ്ങഠം ഉണ്ടായിട്ടുള്ളതിൽ അത്ഭുതപ്പെടുവാനില്ല; ശാകുന്തളം തൎജ്ജിമ ചെയ്യുന്നവക്ക് അതിൻെറ ഈ പാഠഭേദബാഹുല്യം വല്ലാതെ വിഷമത ഉണ്ടാക്കിത്തീക്കുന്നുണ്ട്. ബഹുവിധങ്ങളായ ഈ പാഠങ്ങളുടെ കൂട്ടത്തിൽനിന്നു് ശരിയായ പാഠങ്ങളെ തിരഞ്ഞു കണ്ടുപിടിയ്ക്കുന്നതിന്നും പ്രക്ഷിപ്തപാഠങ്ങളെ തിരിച്ചറി

ഞ്ഞു് വേർതിരിയ്ക്കുന്നതിനും ആദ്യന്തം സമഞ്ജസമായ ഒരു പാഠം സംഗ്രഹിയ്ക്കുന്നതിനും ഉള്ള പ്രയാസം ചില്ലറയൊന്നുമല്ല. സുശിക്ഷിതമായ സഹൃദയത്വം, നിപുണമായ നിരൂപണബുദ്ധി, ചിരകാലികമായ ഗ്രന്ഥപരിചയം എന്നിങ്ങനെ പലതും അതിലേയ്ക്കു് ആവശ്യമായിരിയ്ക്കുന്നു.

മൂലത്തിന്റെ ശരിയായ ഒരു പാഠം സമ്പാദിയ്ക്കുവാൻ വള്ളത്തോാം വളരെയധികം ക്ലേശപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടെന്നു് ഇതെഴുതുന്ന ആാംക്കു് നേരിട്ടറിയാം. മൂലത്തിന്റെ പല പാഠങ്ങളും പരിശോധിച്ചു് എല്ലാററിൽനിന്നും നല്ലതെന്നു തോന്നിവയെ മാത്രം സ്വീകരിച്ചുംകൊണ്ടാണു് അദ്ദേഹം തർജ്ജിമ ചെയ്തിട്ടുള്ളതു്. മിക്ക പുസ്തകങ്ങളിലും ഒരുപോലെ കാണുന്നവയും, എന്നാൽ കാളിദാസീയങ്ങളാംതന്നെയോ എന്നു് സംശയിക്കുവാൻ വഴിയുള്ളവയുമായ ചില ശ്ലോകങ്ങളെ വള്ളത്തോാം തർജ്ജിമ ചെയ്യാതെ തള്ളിക്കളഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. മൂന്നാമങ്കത്തിലുള്ള

'തവ കുസുമശരത്വം ശീതരശ്മിത്വമിന്ദോർ–
ദ്വയമിദമയഥാർത്ഥം ദൃശ്യതേ മദ്വിധേഷു
വിസൃജതി ഹിമഗർഭൈരഗ്നിമിന്ദുർമ്മയൂഖൈ–
സ്ത്വമപി കുസുമബാണാൻ വജ്രസാരീകരോഷി'

എന്ന ശ്ലോകം കാളിദാസീയമാണോ എന്നു് സംശയിയ്ക്കേണ്ടതാണു്. ഇതിൽ കാണുന്നതുപോലെയുള്ള ബാലിശമായ കാമുകപ്രലാപം കാളിദാസകവിതയ്ക്കു് പരിചിതമായിട്ടുള്ളതല്ല. ഇതിലുള്ള പ്രത്യക്ഷമായ പ്രക്രമഭംഗദോഷത്തെപ്പററി രാഘവഭട്ടപ്രഭൃതികാം എന്തു പറഞ്ഞാലും ഇതിനെ കാളിദാസകവിതയുടെ കൂട്ടത്തിൽ ചേക്കുന്നതു് വളരെ സൂക്ഷിച്ചു വേണ്ടതാണു്. വള്ളത്തോാം ഈ ശ്ലോകം വിട്ടുകളഞ്ഞിരിയ്ക്കുന്നു. മൂന്നാമങ്കത്തിൽത്തന്നെ കാണുന്ന

'ഇദമനന്യപരായണമന്യഥാ
ഹൃദയസന്നിഹിതേ ഹൃദയം മമ
യദി സമർത്ഥയസേ മദിരേക്ഷണേ
മദനബാണഹതോപി ഹതഃ പുനഃ'

എന്നപദ്യവും വള്ളത്തോൾ സ്വീകരിയ്ക്കാതെ വിട്ടിട്ടുള്ളതാണ്. ഇതിൽ പറയുന്ന സംഗതി കാളിദാസൻെറ നായകനു പറയുവാൻ തക്കവെണ്ണം അന്തസ്സുള്ളതാണെന്നു തോന്നുന്നില്ല. ബാലിശമായ ഇതിലെ ആശയം കാളിദാസൻെറ പ്രതിഭയിൽ പ്രതിഭാസിച്ചതാണ് എന്നു വിചാരിക്കുവാൻ ഞെരുക്കമുണ്ട്: പൂർവ്വാപരസന്ദർഭങ്ങൾ നോക്കുമ്പോൾ ഈ ശ്ലോകത്തിന്നു വലിയ ആവശ്യം കാണുന്നില്ല.

വള്ളത്തോൾ വിട്ടിട്ടുള്ള മററൊരു ശ്ലോകം നാലാമങ്കത്തിൻെറ ആദിയിൽ കാണുന്ന,

> 'അന്തർഹിതേ ശശിനി, സൈവ കുമുദ്വതീ മേ
> ദൃഷ്ടിം ന നന്ദയതി സംസ്മരണീയശോഭാ
> ഇഷ്ടപ്രവാസജനിതാന്യബലാജനസ്യ
> ദുഃഖാനി നൂനമതിമാത്രസുദുസ്സഹാനി.'

എന്നുള്ളതാണ്. പ്രഭാതമായതു കണ്ടു കണ്വശിഷ്യൻ പറയുന്ന ഈ പദ്യം പ്രക്ഷിപ്തമായിട്ടുള്ളതാണെന്നു സഹൃദയമണ്ഡലത്തിൽ പണ്ടേ അഭിപ്രായമുള്ളതാണ്. 'ദുഃഖാനി നൂനമതിമാത്രസുദുസ്സഹാനി' എന്ന നാലാംപാദത്തിൽ സഹൃദയന്മാൎക്കു ദുസ്സഹമായ വിധത്തിൽ, പദങ്ങളെ ഏച്ചുകൂട്ടി നീളമൊപ്പിച്ചിരിക്കുന്നതു കാണുമ്പോൾ ഈ ശ്ലോകം കാളിദാസൻെറ വകയാണെന്നു വിചാരിയ്ക്കുവാൻ എനിയ്ക്കു ധൈൎയ്യമില്ല! ഈ ശ്ലോകത്തിൽ ഉണ്ടെന്നു പറയുന്ന അൎത്ഥാന്തരന്യാസത്തിനു നില്ക്കള്ളി കിട്ടണമെങ്കിൽ, പൂൎവ്വാൎദ്ധത്തിലുള്ള വിശേഷത്തെ ഉത്തരാൎദ്ധത്തിലുള്ള സാമാന്യത്തോടു യോജിപ്പിക്കുവാൻവേണ്ടി പിടിച്ചുവളച്ച് രൂപാന്തരപ്പെടുത്തിയേ കഴിയൂ. പറയേണ്ടതു വേണ്ടപോലെ പറയാതെയും അൎത്ഥപുഷ്ടിയില്ലാത്ത പദങ്ങൾകൊണ്ടു പാദപൂരണംചെയ്തും, ഒരു വിധത്തിൽ ഒപ്പിച്ചു വെച്ചിട്ടുള്ള ഈ ശ്ലോകം കതിപയപദപാഥേയനായ ഏതോ ഒരു ചതുഷ്പദീപാന്ഥൻെറ സൃഷ്ടിയാണെന്നു വരുവാനാണ് വഴിയുള്ളതു്.

ഇപ്പോൾത്തന്നെ വളരെയധികം നീണ്ടുപോയിട്ടുള്ള ഈ അവതാരികയെ ഇനിയും നീട്ടിക്കൊണ്ടുപോകുന്നതു് വായന

ക്കാരോട്ട ചെയ്യുന്ന വലിയ ഒരു അനീതിയായിരിയ്ക്കും: കാളിദാസൻെറ ശാകുന്തളം; വള്ളത്തോളിൻെറ വിവൎത്തനം; എന്നു മാത്രം പറഞ്ഞാൽത്തന്നേ അവതാരികയിൽ പറയാനുള്ളതെല്ലാം പറഞ്ഞുകഴിഞ്ഞു. എങ്കിലും ചടങ്ങനുസരിച്ചുമാത്രം ചിലതിവിടെ പറഞ്ഞുവെന്നേയുള്ളു. കേരളപാണിനിയുടെ ശാകുന്തളവിവൎത്തനത്തെപ്പററി കേരളകാളിദാസൻ, ശാകുന്തളാൎദ്ധാമൃതപാനത്തിനു കൈരളിയ്ക്കു കിട്ടിയ പുതിയൊരു പാനപാത്രമാണെന്നു പറഞ്ഞിട്ടുണ്ടു്. അതുതന്നെ അല്പമൊന്നു ഭേദപ്പെടുത്തിയാൽ വള്ളത്തോളിൻെറ ഈ വിവൎത്തനത്തിനും ചേരുന്നതാണു്: വള്ളത്തോളിൻെറ വിവൎത്തനം കൈരളിയ്ക്കു ശാകുന്തളരസാമൃതം നിറച്ചുകൊടുത്ത കമനീയമായ ഒരു കനകചഷകമാകുന്നു. സവിശേഷമായ അതിൻെറ ശില്പഭംഗി സഹൃദയദൃഷ്ടിയിൽ എന്നും തളിൎത്തുപൂത്തനിലയിൽത്തന്നെയിരിയ്ക്കും.

ഈ ശാകുന്തളവിവർത്തനത്തിൻെറ കൂടെയുള്ള വ്യാഖ്യാനത്തെപ്പററിയും രണ്ടു വാക്കു പറഞ്ഞുകൊള്ളട്ടെ: ശാകുന്തളത്തിനു സംസ്കൃതത്തിൽ പലതരത്തിലുള്ള പല വ്യാഖ്യാനങ്ങളുമുള്ളതിനാൽ സംസ്കൃതം അറിയുന്നവൎക്കു് അതിൻെറ സാരവും രസവും ഗ്രഹിയ്ക്കുവാൻ ധാരാളം സൌകൎയ്യമുണ്ടു്; മലയാളത്തിൽ വ്യാഖ്യാനസമ്പ്രദായംതന്നെ നാമമാത്രമായിരിയ്ക്കുന്നതിനാൽ, ശാകുന്തളത്തിൻെറ മലയാളവിവർത്തനം വായിയ്ക്കുന്നവൎക്കു വ്യാഖ്യാനസഹായം തീരെ ലഭ്യമല്ല. അതിനാൽ, വള്ളത്തോളിൻെറ ഈ വിവർത്തനത്തിന്നു്, എൻെറ സബ്രഹ്മചാരിയും സഹൃദയനുമായ ശ്രീമാൻ കുട്ടികൃഷ്ണമാരാർ ഒരു വ്യാഖ്യാനം എഴുതിച്ചേർത്തതു വളരെ ഉചിതമായിട്ടുണ്ടു്. മിസ്റ്റർ മാരാർ മൂലത്തിലെ വ്യാഖ്യാനങ്ങളിൽ പ്രായേണ അനുസ്യൂതമായി അനുഗമിച്ചിട്ടുള്ളതു, കേരളീയമായ 'അഭിരാമവ്യാഖ്യാന'ത്തെയാണു്. മൎമ്മസ്പൎശിയായ അഭിരാമവ്യാഖ്യാനത്തിൻെറ ചുവടുപിടിച്ചും എന്നാൽ സ്വന്തം പ്രതിഭയുടെ സ്വാതന്ത്ര്യഗതിയെ തടയാതെയുമാണു് മിസ്റ്റർ മാരാർ വ്യാഖ്യാനം ചെയ്തിട്ടുള്ളതു്. ശ്രീമാൻ കുട്ടികൃഷ്ണമാരാരുടെ 'പ്രിയംവദാ'ഖ്യയായ ഈ വ്യാഖ്യ ഈ

ശാകുന്തളപരിഭാഷയ്ക്കു് ഒരു പ്രിയസഖിയായും, വായനക്കാൎക്കു പ്രിയംകരിയായും പരിണമിയ്ക്കുമെന്നുതന്നേ ഞാൻ പ്രതീക്ഷിയ്ക്കുന്നു. ഇത്രയും പ്രസ്താവിച്ചു ഞാൻ, വള്ളത്തോളിൻെറ ശാകുന്തളതജ്ജിമയുടെ തിരപുറപ്പാടുകാണ്മാൻ അക്ഷമരായി കാത്തിരിക്കുന്ന മഹാജനങ്ങളുടെ മുമ്പിൽനിന്നു തിരനീക്കി മാറിക്കൊള്ളുന്നു.

മദിരാശി
26—10—1933 } വിദ്വാൻ സി. എസ്സ്. നായർ

കഥാപാത്രങ്ങൾ

പുരുഷന്മാർ

രാജാവ് ദുഷ്ഷന്തൻ	—	ചന്ദ്രവംശജൻ
വിദൂഷകൻ മാഢവ്യൻ	—	രാജാവിൻെറ തോഴൻ
കുലപതി കണ്വൻ	—	ശകുന്തളയുടെ വളർത്തച്ഛൻ
ശാർങ്ഗരവനും ശാരദ്വതനും	—	കുലപതിയുടെ പ്രധാന ശിഷ്യന്മാർ
മാതലി	—	ഇന്ദ്രൻെറ സാരഥി
ബാലൻ സർവ്വദമനൻ	—	ശകുന്തളാദുഷ്ഷന്തന്മാരുടെ പുത്രൻ
കാശ്യപപ്രജാപതി	—	സുരാസുരപിതാവ്

ഋഷിമാരും ഋഷികുമാരന്മാരും—രാജാവിൻെറ സൂതൻ—നടയിൽത്തവണക്കാരൻ രൈവതകൻ—പടത്തലവൻ ഭദ്രസേനൻ—അന്തഃപുരപരിചാരകൻ കരഭകൻ—ഹരിക്കാരൻ വാതായനൻ—പുരോഹിതൻ സോമരാതൻ—മുതൽപ്പേർ—സിപ്പായിമാർ സൂചകജാനുകന്മാർ—മുക്കുവൻ.

സ്ത്രീകൾ

ശകുന്തള	—	മേനകാവിശ്വാമിത്രന്മാരുടെ മകൾ
പ്രിയംവദയും അനസൂയയും	—	ശകുന്തളയുടെ തോഴിമാർ
ഗൌതമി	—	കണ്വാശ്രമത്തിലെ ഒരു വൃദ്ധതാപസി
സാനുമതി	—	ഒരപ്സരസ്ത്രീ
അദിതി	—	കശ്യപൻെറ പത്നി

താപസിമാർ—യവനികൾ—നടയിൽത്തവണക്കാരി വേത്രവതി—ഉദ്യാനപാലികമാർ—പരഭൃതികാമധുകരികമാർ—തിരുമുമ്പിൽത്തവണക്കാരി ചതുരിക.

രംഗങ്ങൾ

കാട്, കശ്യപാശ്രമം, ഹസ്തിനപുരം, പ്രമദവനം, ആകാശം, ഹേമകൂടപർവ്വതം.

കാളിദാസന്റെ

അഭിജ്ഞാനശാകുന്തളം

സ്ഥാപന

ഏതാദ്യം ബ്രഹ്മസൃഷ്ടം, വിധിഹുതഹവിരാ-
ദായിയേതേ,തു ഹോതാ-
വേ,തെങ്ങും ചേർന്നുനില്പൂ ശ്രുതിചരഗുണമായ്,-
ക്കാലകൃദ്വന്ദ്വമേതോ,
ഭൂതങ്ങൾക്കൊക്കെയേതൊന്നൊരു മുരട്,ലകിൻ
പ്രാണനായിട്ടിരിപ്പൊ-
ന്നേതാ—പ്രത്യക്ഷമൂർത്ത്യഷ്ടകമുടയ പുരാൻ
നിങ്ങളെക്കാത്തിടട്ടെ!

പ്രിയംവദ

എന്ന ടീക

ശ്ലോകം 1. ആദ്യം ബ്രഹ്മസൃഷ്ടം: ജലം: ജലമാണ് ആദ്യം സൃഷ്ടിക്കപ്പെട്ടതെന്ന് സ്മൃതി. വിധിഹുതഹവിരാദായി = വിധിയാംവണ്ണം ഹോമിച്ച ഹവിസ്സിനെ കൈക്കൊള്ളുന്നത്—അഗ്നി; അഗ്നി, തന്നിൽ ഹോമിക്കപ്പെട്ട ഹവ്യാദികളെ പിതൃദേവന്മാർക്ക് എത്തിച്ചുകൊടുക്കുന്നു എന്നു ശ്രുതി. ഹോതാവ് = യജമാനൻ. ശ്രുതിചരഗുണം = ചെവികൊണ്ടറിയാവുന്ന ധർമ്മത്തോട്. ശബ്ദത്തോട്, കൂടിയത്; ആകാശം. കാലകൃദ്വന്ദ്വം = കാലത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്ന—അതിനെ, രാവ് പകൽ എന്നും മററുമായി വിഭജിക്കാൻ കാരണമായ—ഇണ; സൂര്യചന്ദ്രന്മാർ. ഭൂതങ്ങൾക്കൊക്കെ ഒരു മുരട്: ജരായുജാദിസകല പ്രാണിവർഗ്ഗങ്ങൾക്കും മൂലപ്രകൃതിയായ ഭൂമി. ഉലകിൻപ്രാണനായിട്ടിരിപ്പൊന്ന്: വായു. പ്രത്യക്ഷമൂർത്ത്യഷ്ടകം = പ്രത്യക്ഷങ്ങളായ, പരക്കെ അനുഭവഗോചരങ്ങളായ, എട്ടു മൂർത്തികൾ—രൂപങ്ങൾ. പുരാൻ = തമ്പുരാൻ, നാഥൻ. കാത്തിടട്ടെ = നാട്യരസാസ്വാദനത്തിന്നു വിരോധികളായ വിഘ്നങ്ങളെ അകററിത്തരട്ടെ: പഞ്ച

സൂത്രധാരൻ: (പ്രവേശിച്ച് അണിയറയിലേയ്ക്കു നോക്കിയിട്ട്)

ആര്യേ, വേഷംകെട്ടൽ കഴിഞ്ഞു എങ്കിൽ ഇത്രത്തോളം വരു.

നടി: (പ്രവേശിച്ച്) ആര്യ്യാ, ഇതാ, ഞാൻ.

സൂത്രധാരൻ: വിദ്വാന്മാരേറിയ സദസ്സാണിത്: ഇന്നു കാളിദാസവിരചിതമായ പുതിയ നാടകം വേണം നാം അഭിനയിയ്ക്കുക. അതിനാൽ ഓരോ വേഷത്തിലും ശ്രദ്ധ വെയ്ക്കണം.

നടി: ആര്യ്യന്റെ അഭ്യാസഗുണത്താൽ ഒന്നിന്നും കോട്ടം വരികയില്ല.

മഹാഭൂതങ്ങൾ, സൂര്യ്യചന്ദ്രന്മാർ, യജമാനൻ (ലോകസേവകനായ കർമ്മയോഗി) എന്നീ എട്ടെണ്ണം കൂടിയതാണ് പരമശിവന്റെ ശരീരം; ആ മൂർത്തികളിൽ ഒന്നെങ്കിലും ഇല്ലാതിരുന്നാൽ പ്രപഞ്ചം ഉടഞ്ഞുപോകുമെന്ന്, അവയുടെ വിചിത്രപ്രതിപാദനത്തിൽ നിന്നു സൂചിപ്പിക്കുന്നു. ഈ വിധം, പ്രപഞ്ചാത്മാവും പ്രപഞ്ചഭരണകർത്താവുമായ നാഥൻ, നിങ്ങളെ നാട്യരസാസ്വാദനം സാധിയ്ക്കുമാറ് അനുഗ്രഹിയ്ക്കട്ടെ!

നാന്ദീപദ്യത്തിൽ നാടകത്തിലെ ഇതിവൃത്തം സൂചിപ്പിയ്ക്കുക പതിവുണ്ട്; ആ ദൃഷ്ടിയിൽ, ഈ ശ്ലോകത്തിന്ന് ഇങ്ങിനെയൊരു താല്പര്യ്യം കാണാം:—ആദ്യം ബ്രഹ്മസൃഷ്ടം: ബ്രഹ്മാവിന്റെ അപൂർവ്വസൃഷ്ടിയും, വിധിഹതഹവിരാദായി: 'പാരിൻനന്മയ്ക്കു ദുഷ്ഷന്തതേജസ്സുൾക്കൊണ്ടിരിയ്ക്കു' (അങ്കം 4 ശ്ലോകം 3) ന്നവളുമായ ശകുന്തള. ഹോതാവ്: ശകുന്തളയിൽ ഗർഭാധാനം ചെയ്ത ദുഷ്ഷന്തൻ. കാലകൃദന്ദാ: നായികാനായകന്മാരുടെ സംഗമങ്ങൾക്കു സൌകര്യ്യമുണ്ടാക്കിയ പ്രിയംവദാനസൂയമാർ, എങ്ങും ചേന്നു നില്പൂ ശ്രുതിചരഗുണമായ്: വ്യാഖ്യാനഗുണനായി, അഥവാ വേദങ്ങളിൽ ദത്താവധാനനായി, സമാധിദൃഷ്ടികൊണ്ട് എല്ലാം പ്രത്യക്ഷീകരിയ്ക്കുന്നവനായ കണ്വൻ. ഭൂതങ്ങൾക്കൊക്കെ മുരട്: 'ഈരാറായ്മരുവും മഹസ്സിനുടെ വിത്ത്' ഇത്യാദി പദ്യത്തിൽ (അങ്കം 7 ശ്ലോകം 27) വർണ്ണിയ്ക്കുംപടി, ദ്വാദശാദിത്യന്മാർ തുടങ്ങിയ ഭുവനപാലകന്മാരുടെയും പിതാവായ കശ്യപപ്രജാപതി ഉലകിൻ പ്രാണൻ: പിന്നീടു ഭരതരാജ്യമെന്നും ഭരതവംശമെന്നും പേർ വരുമാറു ലോകത്തിന്നു നവജീവൻ നല്കിയ ശകുന്തളാപുത്രൻ. ഈ മുഖ്യകഥാപാത്രങ്ങളോടുകൂടിയ ഈ നാടകം നിങ്ങളെ രസാസ്വാദതൃപ്തരാക്കട്ടെ!

സൂത്രധാരൻ: ഇരിയ്ക്കട്ടെ; നിന്നോടു ഞാൻ വാസ്തവം പറയാം.

ബുധർ നന്ദിയ്ക്കുംവരെയഭി-
മതമായ്,ത്തീരാ പ്രയോഗവിജ്ഞാനം;
അതിയായ്പ്പയററിയോക്കും
ഹൃദി തോന്നില്ലാത്മവിശ്വാസം. 2

നടി: ശരിതന്നെ. ഇനി വേണ്ടത് ആര്യ്യൻ ആജ്ഞാപിച്ചാലും.

സൂത്രധാരൻ: മററന്താണ്? ഈ സദസ്സിന്നു കണ്ണിന്നാനന്ദംവരുത്താൻ, ആരംഭിച്ചിട്ട് ഏറെനാളം ചെന്നിട്ടില്ലാത്ത ഈ അനുഭവയോഗ്യമായ വേനലിനെക്കുറിച്ചുതന്നെ തെല്ലൊന്നു പാടുക. ഇപ്പോഴം,

നാന്ദി: സാമാജികന്മാരെയും നടന്മാരെയും ആനന്ദിപ്പിയ്ക്കുന്ന നാട്യാരംഭമംഗളം.

സൂത്രധാരൻ: ഭരതാചാര്യ്യരുടെ നാട്യസൂത്രം (അഭിനയശാസ്ത്രം) പഠിയ്ക്കുകയും പ്രയോഗിച്ചു ശീലിക്കുകയും ചെയ്യിട്ടുള്ള ആൾ.

ഇതാ, ഞാൻ: എന്താണ് ചെയ്യേണ്ടത്? എന്നു താല്പര്യ്യം. ഇതിനെത്തുടർന്നു 'ഭവാൻെറ എന്തു നിയോഗത്തെയാണ് ഞാൻ അനുഷ്ഠിയ്ക്കേണ്ടത്?' എന്നൊരു വാക്യം കൂടി കാണുന്നതു, പഴയ പുസ്തകങ്ങളിലില്ലാത്തതും നിഷ്പ്രയോജനവുമാണെന്നു രാഘവഭട്ടൻ. നിഷ്പ്രയോജനത, അതു താല്പര്യ്യസിദ്ധമായിരിയ്ക്കുന്നതുതന്നെ. കാളിദാസൻ മിതഭാഷിയാണെന്നു വിശേഷിച്ചും ഓമ്മവെയ്ക്കണം.

ആര്യ്യൻെറ അഭ്യാസഗുണത്താൽ: ആര്യ്യൻ സ്വയം നന്നായി അഭ്യസിച്ചതിലും, സഹകാരികളെ അഭ്യസിപ്പിച്ചതിലും മെച്ചം. ഇതു രണ്ടുംകൂടി ചിലക്കേ ഒത്തുവരൂ; അത് ആര്യ്യന്നുണ്ടല്ലോ എന്നു പ്രശംസ.

ശ്ലോകം 2. അഭ്യാസത്തിൻെറ ഫലം വിദ്വൽപരിതോഷമാകയാൽ അഭ്യാസഗുണത്തെ മാത്രം പ്രമാണമാക്കിക്കൂടാ എന്ന്:—ബുധർ = അറിവുള്ളവർ. അഭിമതമായിത്തീരാ: എനിയ്ക്കും, എന്നെപ്പോലുള്ളവക്കും. ശരിപ്പെട്ടു എന്നു ബോധപ്പെടുകയില്ല. പ്രയോഗവിജ്ഞാനം = വഴിയാംവണ്ണം പഠിച്ചുവെച്ച പ്രയോഗംപോലും; ആഹാര്യ്യം, ആംഗികം, വാചികം, സാത്വികം എന്നു നാലുതരത്തിലുള്ള അഭിനയമത്രേ പ്രയോഗം. ആത്മവിശ്വാസം: സ്വന്തം പ്രയോഗജ്ഞാനത്തിൽ മതിപ്പ്.

പരമസുഖം നീരാടാൻ
പാടലസുമസുരഭി കാനനത്തെന്നൽ;
പാരമുറങ്ങാം തണലിൽ;-
പ്പകലുകരം പരിണാമരമ്യങ്ങരം. 3

നടി: (പാടുന്നു)

മൃദുകേസരാഞ്ചലങ്ങളെ,
മധുകരരല്പാല്പമായ് നുകൎന്നവയെ,
കനിവോടണിവൂ ചെവിമേൽ-
ക്കമനികരം നെന്മേനിവാകമലരുകളെ. 4

സൂത്രധാരൻ: ആൎയ്യേ, പാട്ട നന്നായി. ഹാ, മനസ്സു രംഗത്തിൽ പതിഞ്ഞതുകൊണ്ട് അരങ്ങു മുഴുവൻ ചിത്രത്തിലെഴുതപ്പെട്ടതുപോലെയായിപ്പോയി: നാം ഇനി എന്തഭിനയിച്ചാണ് ഇവരെ സന്തോഷിപ്പിയ്ക്കേണ്ടത്?

നടി: ഇവിടുന്നു മുമ്പുതന്നെ ആജ്ഞാപിയ്ക്കുകയുണ്ടായല്ലോ, അഭിജ്ഞാനശാകുന്തളമെന്ന നൂതനനാടകം അഭിനയിയ്ക്കണമെന്ന്.

സൂത്രധാരൻ: ഉള്ളതുതന്നെ; ഈ ക്ഷണത്തിൽ അതു ഞാൻ മറന്നുപോയി.

ഇനി വേണ്ടത്; ഈ പറഞ്ഞുകഴിഞ്ഞതു, വിളിച്ചതിൻെറ ആവശ്യം മാത്രമാണല്ലോ.

ശ്ലോകം 3. നീരാടാൻ = ജലക്രീഡയ്ക്കു്. പാടലസുമസുരഭി = പാതിരിപ്പൂമണമുള്ളത്; പാതിരി വേനല്ക്കത്രേ പൂക്കുക. പരിണാമരമ്യങ്ങൾ = അവസാനത്തിൽ, വൈകുന്നേരം, സുഖകരങ്ങൾ. നാടകത്തിലെ ഇതിവൃത്താരംഭവും വേനല്ക്കാലത്തുതന്നെ. പ്രസ്താവന പതുക്കെ ഇതിവൃത്തത്തിലേയ്ക്കു ചായുന്നു.

ശ്ലോകം 4. മൃദുകേസരാഞ്ചലങ്ങൾ = മൃദുലങ്ങളായ അല്ലിത്തുമ്പുകളോടുകൂടിയവ. മധുകരം = വണ്ട്. അല്പാല്പമായ്; അല്ലിത്തുമ്പുകളുടെ അതിമാൎദ്ദവംമൂലം, അവയിൽ സ്വച്ഛന്ദമിരുന്നു തേൻ നുകരുകവയ്യാ. കനിവോട്; ഇതും, പൂവിൻെറ സൌന്ദൎയ്യംമൂലം വാട്ടം തട്ടാതിരിപ്പാനത്രേ. കമനികൾ = സുന്ദരിമാർ. ഈ രണ്ടു പദ്യത്തിലും, ഗ്രീഷ്മത്തെ ശൃംഗാരോദ്ദീപകമാംവണ്ണം വൎണ്ണിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു.

ഹൃതനായ്പ്പോയല്ലോ ഞാൻ
മതിഹരമാം നിന്റെ പാട്ടിനാൽ പ്രസഭം:

(കേൾക്കുന്നതായി നടിച്ചിട്ട്)

കുതികൊണ്ട മാനിനാലീ--
ക്ഷിതിപതി ദുഷ്ഷന്തനെന്നവിധം. 5

(രണ്ടുപേരും പോയി)

(സ്ഥാപന കഴിഞ്ഞു)

രാഗം: വിവിധസ്വരങ്ങളുടെ വിചിത്രസമ്മേളനത്താലുള്ള ആസ്വാദ്യത.

ശ്ലോകം 5. ഹൃതൻ: മനസ്സാകർഷിക്കപ്പെട്ടവൻ; ഉത്തരാർദ്ധത്തിൽ അന്വയിക്കുമ്പോൾ, ദൂരത്തേക്കു കൊണ്ടുപോകപ്പെട്ടവൻ. മതിഹരം = മനോഹരം. പ്രസഭം = പെട്ടെന്ന്.

ശബ്ദം കേട്ടതായി നടിച്ചതു, സൂത്രധാരൻ എന്ന നിലയ്ക്കല്ല, അന്ന് ദുഷ്ഷന്തൻ നായാട്ടുമ്പോൾ, അതു കണ്ടും കേട്ടും നില്ക്കുന്ന ഒരാൾ എന്ന നിലയ്ക്കാണ്. ഈവിധം നാട്യരംഗത്തെ തഞ്ചത്തിൽ ഇതിവൃത്തരംഗമായി മാററുകയത്രേ, സംസ്കൃതരൂപകങ്ങളിലെ പൂർവ്വരംഗം ചെയ്യുന്നത്.

സ്ഥാപന: ഇതിവൃത്തത്തിലെ കാലദേശാദികളെ രംഗത്തിൽ സമർപ്പിക്കൽ.

ഒന്നാമങ്കം

(അനന്തരം രഥാരൂഢനായി വില്ലേന്തി മാനിനെ പിന്തുടരുന്ന രാജാവും സൂതനും പ്രവേശിക്കുന്നു)

സൂതൻ: (രാജാവിനേയും മാനിനേയും നോക്കിയിട്ട്) തിരുമേനീ,

> മാനിങ്കലും വില്ലു കുലച്ച നിങ്കലും
> താനേ പഴംകണ്ണു പതിഞ്ഞിടുംവിധൌ,
> ഏണത്തിനെപ്പിന്തുടരും പിനാകിയെ-
> ക്കാണുന്നു നേക്കിന്നിഹ തോന്നിടുന്നു മേ! 1

രാജാ: സൂത, ഈ മാൻ നമ്മെ അകലത്തേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോന്നുകളഞ്ഞു. ഇതാ ഇപ്പോഴും,

> ഏററം ഭംഗ്യാ ചെരിക്കും ഗളമൊടുടനുടൻ
> പിന്നിലെത്തുന്ന തേർമേൽ
> നോട്ടം നട്ടു,റെയും പിന്നുടലിഷുഹതിഭീ-
> കൊണ്ടു മുന്മെയ്യിലാക്കി
> വാട്ടത്താൽ വാ പിളന്നുധ്വനി പകുതി ചവ-
> ച്ചുള്ള ദർഭാങ്കുരം ചിന്നി,-
> ച്ചാട്ടത്താൽ,ക്കാൺക, വാനിൽപ്പെരുതുമവനിയിൽ--
> ച്ചെററുമായ് വെച്ചടിപ്പൂ!

ശ്ലോകം 1. പഴംകണ്ണ്: അടിയൻെറ കണ്ണ് എന്നത്ഥമായ ആചാരവാക്ക്. ഏണം = മാൻ; ദക്ഷയാഗം ധ്വംസിക്കപ്പെട്ടപ്പോൾ യജ്ഞദേവത ഒരു മാൻവടിവുപൂണ്ടു പാഞ്ഞുപോയി എന്നും, ശിവൻ തൻെറ പിനാകമെന്ന വില്ലും കുലച്ച് അതിനെ പിന്തുടൻുചെന്നു എന്നും ഇതിഹാസം. പ്രഥമപ്രവിഷ്ടനായ നായകൻെറ പ്രഭാവാതിശയം സൂചിപ്പിക്കപ്പെടുന്നു. പിനാകധാരിയായ ശിവൻ എന്നീ വിശേഷണവും വിശേഷ്യവും, പിനാകി എന്ന ഒററപ്പദത്തിൽ ഒതുക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു. നേക്ക് = പ്രത്യക്ഷമായി.

ഇപ്പോഴും: ഇത്രദൂരം ഓടി ക്ഷീണിച്ചിട്ടും.

ശ്ലോകം 2. നോട്ടം നട്ട്: 'തേർ അടുത്തുവോ! അടുത്തുവോ!' എന്നു കണ്ണുറപ്പിച്ചുകൊണ്ട്. പിന്നുടലിഷുഹതിഭീകൊണ്ടു മുന്മെയ്യിലാക്കി:

(അത്ഭുതത്തോടെ) ഞാൻ പിന്തുടരവേതന്നെ, ഇതിനെ കാണ്മാൻ പ്രയാസം എന്നായതെങ്ങിനെ?

സൂതൻ: നിലത്തിന്റെ നിരപ്പില്ലായ്മ കണ്ടിട്ട് അടിയൻ കടിഞ്ഞാൺ അടക്കിപ്പിടിച്ച പള്ളിത്തേരിന്റെ പാച്ചിൽ പതുക്കെയാക്കി; അതുകൊണ്ടാണ്, ഈ മാൻ അകലത്തായിപ്പോയത്. ഇപ്പോഴ് സമഭൂമിയിലായതിനാൽ തിരുമേനിക്കു സമീപിക്കാൻ പ്രയാസമുണ്ടാകയില്ല.

രാജാ: എന്നാൽ കടിഞ്ഞാൺ അഴച്ചുവിടുക.

സൂതൻ; എറാൻ. (രഥവേഗം നടിച്ച്) തിരുമേനി തൃക്കൺ പാർത്താലും, തൃക്കൺപാർത്താലും:

വാരഞ്ചും കടിഞ്ഞാണഴച്ചപൊഴുതേ
മുന്മെയ് തുലോം നീണ്ടു, ന-
ഞ്ഞാതായ്ക്കൂർമ്പിയ കൺകമോടചലമാം
വെൺചാമരാഗ്രത്തൊടും,
പാരം തങ്ങളിൽനിന്നുയർന്ന പൊടിയാൽ--
പ്പോലും ദുരാപങ്ങളായ്,
മാനിൻപാച്ചിൽ പൊറാത്തപോലിത, കുതി-
ച്ചോടുന്നു തേർവാജികൾ. 3

'അമ്പ് ഇപ്പോൾ വന്നു തറയ്ക്കും' എന്ന ഭയത്താൽ, ഉടലിലെ പിൻപകുതി മുൻപകുതിയിലേയ്ക്കു് ആവുന്നതും ചുളുങ്ങിച്ചേർന്ന്. വാട്ടം = തളച്ച്. അധ്വനി = വഴിയിൽ. അവനിയിൽ = ഭൂമിയിൽ. ചാട്ടംകൊണ്ട് ആകാശത്തിലൂടെയാണ് ദൂരം കടക്കുന്നത്; ഓരോ കുതിയുടെയും അവസാനത്തിൽ വീണ്ടും കുതിക്കാനായി നിലമൊന്നു തൊടുന്നുണ്ടെന്നുമാത്രം. വെച്ചടിപ്പു = കൊണ്ടുപിടിച്ച പായുന്നു.

ശ്ലോകം 3. വാരഞ്ചും = നീളമുള്ള. കൂർമ്പിയ = നിവർത്തി നിർത്തിയ. അചലമാം വെൺചാമരാഗ്രത്തൊടും: തേർക്കുതിരകളുടെ ചെവികളിൽ ചാമരം അണിയാറുണ്ട്; അവ പാച്ചിലിന്റെ വേഗംകൊണ്ട് ഇളകാതെ നില്ക്കുന്നു. പാരം......ദുരാപങ്ങളായ്: അതാതിടത്തു കുളമ്പു തട്ടിപ്പൊന്തുന്ന പൊടികൾക്കുപോലും ചെന്നെത്താൻ വയ്യാത്തവയായി; തേർച്ചക്രം തട്ടിപ്പൊന്തുന്ന പൊടിക്കാകട്ടേ, തീരെ വയ്യാ.

പച്ചക്കുതിരകൾ; സൂര്യന്റെ കുതിരകൾ: പച്ചനിറത്തിലുള്ള ഏഴു കുതിരകളെപ്പൂട്ടി അരുണൻ തെളിക്കുന്ന ഒരു തേരിലേറിയിട്ടാണത്രേ, സൂ

രാജാ:— വാസ്തവം: പച്ചക്കുതിരകളെക്കാരം മീതെ. എന്തെന്നാൽ,

പാരാതേ വലുതായ്‌വരുന്നു, ചെറുതായ്--
ക്കാണായതെല്ലാം; തൊട്ട-
ത്താരാനേച്ചതുപോലെ കാണ്മു നടുവേ
വിച്ഛിന്നമായ് നിന്നതും;
നേരായ്ത്തന്നെ വളഞ്ഞതുണ്ടൃജുവുമായ്--
ത്തീരുന്നു; തേർപ്പാച്ചിലാൽ--
ദ്ദൂരത്തില്ലരികത്തുമില്ല മമ യാ-
തൊന്നും ക്ഷണംപോലുമേ. 4

സൂത, ഇതിനെ കൊല്ലുന്നതു കണ്ടുകൊരംക. (ശരം തൊടുക്കുന്നു)

(അണിയറയിൽ)

രാജാവേ, ഈ ആശ്രമമൃഗത്തെ കൊന്നുകൂടാ, കൊന്നുകൂടാ!

സൂതൻ:— തിരുമേനിയുടേയും ഈ ശരലക്ഷ്യമായ കൃഷ്ണമൃഗത്തിന്റേയും ഇടയിൽ തപസ്വികരം വന്നുനില്ക്കുന്നു,

രാജാ:-- (സംഭ്രമത്തോടെ) എന്നാൽ കുതിരകളെ നിത്തുക.

സൂതൻ:— എറാൻ (തേർ നിത്തുന്നു)

(രണ്ടു ശിഷ്യന്മാരോടുകൂടി ഒരു ഋഷി പ്രവേശിക്കുന്നു)

ഋഷി: (കയ്യുയത്തിയിട്ട്) രാജാവേ, ഈ ആശ്രമമൃഗത്തെ കൊന്നുകൂടാ!

യ്യുൻ ത്വരിതമായും നിരന്തരമായും ആകാശയാനം ചെയ്യുന്നത്. അഥവാ, ഇന്ദ്രന്റെ കുതിരകൾ; അവയുടേയും നിറം പച്ചയത്രേ.

ശ്ലോകം 4. അതിവേഗത്തിൽപ്പായുന്ന വാഹനത്തിലിരുന്നു പുറത്തേയ്ക്കു നോക്കിയാലത്തെ കാഴ്ച—അകലെ ചെറുതായിക്കണ്ടതു, വേഗത്തിൽ അടുത്തു ചെല്ലുന്നതിനാൽ പെട്ടെന്നു വലുതായിക്കാണപ്പെടുന്നു; വിട്ടുനില്ക്കുന്ന (വിച്ഛിന്നം) വസ്തുക്കൾ തമ്മിൽച്ചേന്നതുപോലെ കാണപ്പെടുന്നു; വാസ്തവത്തിൽ വളഞ്ഞിരിയ്ക്കുന്ന വസ്തുക്കൾ വളവററവയാ(ഋജുവാ)യിത്തോന്നപ്പെടുന്നു. അകലത്തുള്ളതു ക്ഷണേന അടുക്കുന്നു, അടുത്തുള്ളത് അകലുകയും ചെയ്യുന്നു.

തിരിച്ചെട്ടത്താൽക്കൊള്ളാമീ-
ത്തൊടുത്ത വിശിഖംഭവാൻ:
നിങ്ങാംക്കസ്ത്രം ദീനരക്ഷ--
യ്ക്കെയ്യാനല്ലഘശുന്യരിൽ.

രാജാ:— ഇതാ, പിൻവലിച്ചു. (അതിൻവണ്ണം ചെയ്യുന്നു.)

ഋഷി: പുരുവംശപ്രഭവനാ-
മങ്ങയ്ക്കുിതുചിതം തുലോം;
പിറക്കുകേ,വം ഗുണനായ്-
സ്സമ്രാട്ടാകുമൊരുണ്ണി തേ! 6

രാജാ:— (വണക്കത്തോടെ) ആശീർവ്വാദം അംഗീകരിച്ചു.

ശിഷ്യൻ: (കയ്യുയർത്തിയിട്ട്) സമ്രാട്ടായ ഉണ്ണി പിറക്കട്ടെ!

ഋഷി:— രാജാവേ, ചമത കൊണ്ടുവരാനായി പുറപ്പെട്ടിരിയ്ക്കയാണ് ഞങ്ങാം. ഇതാ, മാലിനിതീരത്തു, കുലപതിയായ കണ്വമഹഷിയുടെ ആശ്രമം കാണുന്നു; മററു കായ്യങ്ങാംക്കു മുടക്കം വരാനില്ലെങ്കിൽ, അവിടെച്ചെന്ന് അതിഥിസൽക്കാരം സ്വീകരിച്ചാലും! അത്രമാത്രമല്ല,

5. വിശിഖം = അമ്പ്. അഘശുന്യർ = കുററം ചെയ്യാത്തവർ. ഇവിടെ ഋഷിയുടേതായി, ബഹുധാ പൌനരുക്തദൂഷിതവും ശിഥിലബന്ധവുമായ ഒരു പദ്യംകൂടി ചിലർ ചൊല്ലുന്നുണ്ട്:—

'ന ഖലു ന ഖലു ബാണസ്സന്നിപാത്യോയമസ്മി-
ന്മൃദുനി മൃഗശരീരേ, പുഷ്പരാശാവിവാഗ്നിഃ;
ക്വ ബത, ഹരിണകാനാം ജീവിതം ചാതിലോലം?
ക്വ ച നിശിതനിപാതാസ്സാരപുംഖശ്ശരാസ്തേ?'

രാജാവിന്നിതു കേൾക്കയും വേണ്ടാ, ശരം പിൻവലിപ്പാൻ.

ശ്ലോകം 6. പുരുവംശപ്രഭവൻ = പുരുവിൻെറ വംശത്തിൽ ജനിച്ചവൻ. ഇത്: ധമ്മാത്മകമായ ഒരു നിർദ്ദേശത്തെ തൽക്ഷണം അനുസരിക്കൽ. ദുഷ്ഷന്തൻെറ ഒരു പ്രപിതാമഹനായ പുരു (പൂരു എന്നും പറയാം), പിതാവിൻെറ അപേക്ഷയാൽ അദ്ദേഹത്തിൻെറ ജരാനരകൾ ഏററുവാങ്ങുകയുണ്ടായി. ഏവം ഗുണൻ = ഇത്തരം ഗുണങ്ങളുള്ളവൻ. സമ്രാട്ട് = ചക്രവത്തി. തേ = അങ്ങയ്ക്ക്.

തപസ്വിമാർതൻ തടവററ പുണ്യ-
കർമ്മങ്ങൾ കണ്ടിട്ടു ധരിച്ചുവെയ്ക്കാം,
'എത്രയ്ക്കു രക്ഷിച്ചുവരുന്നു, വിൽഞാൺ-
തഴമ്പെഴും മദ്ഭുജ'മെന്നതും തേ. 7

രാജാ:— കുലപതി ഇവിടെയുണ്ടോ?

ഋഷി:— ഇപ്പോൾത്തന്നേ, മകൾ ശകുന്തളയെ അതിഥിസൽക്കാരത്തിന്നേല്പ്പെടുത്തിയുംവെച്ച്, അവളുടെ ഗ്രഹപ്പിഴയ്ക്കു ശാന്തി ചെയ്‌വാൻ സോമതീർത്ഥത്തിലേയ്ക്കു പോയി.

രാജാ:— ആകട്ടെ. അവളെ കാണാം; അവൾ എന്റെ ഭക്തിയെ മഹർഷിയോടറിയിയ്ക്കുമല്ലോ.

ഋഷി:— എന്നാൽ ഞങ്ങൾ നടക്കട്ടെ.

(ശിഷ്യന്മാരോടു കൂടി പോയി)

രാജാ: സൂത, കുതിരകളെ തെളിയ്ക്കുക; പുണ്യാശ്രമം ദർശിച്ച് ആത്മശുദ്ധി വരുത്താം.

സൂതൻ:— എറാൻ (വീണ്ടും രഥവേഗം നടിയ്ക്കുന്നു)

രാജാ:— (ചുററും നോക്കീട്ടു) സൂത, പറയാതെതന്നെ അറിയാം, ഇത് ഒരു തപോവനപ്രദേശമാണെന്ന്.

സൂതൻ:— അതെങ്ങിനെ, തിരുമേനി?

രാജാ:— താൻ കാണുന്നില്ലേ? ഇവിടെ,

കുലപതി: ആയിരമായിരം ഋഷികളെ കൂടെപ്പാർപ്പിച്ചു പുലർത്തിയും പഠിപ്പിച്ചും വരുന്ന മഹർഷി.

ശ്ലോകം 7. രാജാവിന്റെ രക്ഷകൊണ്ടാണല്ലോ, ഋഷിമാരുടെ പുണ്യകർമ്മങ്ങൾ രാക്ഷസാദി വിഘ്നങ്ങളില്ലാതെ നടന്നുപോരുന്നത്. വിൽഞാൺതഴമ്പെഴും: രക്ഷയിലുള്ള ക്ലേശവും, അത് അതിന്റെ തികഞ്ഞ ഫലം കാണുമ്പോൾ സംതൃപ്തിയായി മാറും എന്നും സൂചിപ്പിയ്ക്കപ്പെടുന്നു. 'അവളെക്കാണാം.........അറിയിയ്ക്കുമല്ലോ.' ഇവിടംമുതൽ രാജാവിന്റെ കാമുകത വെളിപ്പെടുന്നതായി ദ്വിജേന്ദ്രലാൽറായി മുതലായ നിരൂപകന്മാർ വിചാരിയ്ക്കുന്നു. ഇതു നാടകശാലയിലെ പിൻപന്തിയിലിരിയ്ക്കുന്ന സദസ്യന്മാർ കണ്ടുപിടിയ്ക്കുന്നതാണ്.

തത്തപ്പൊത്തുവഴിയ്ക്കുതിൎന്ന വരിനെ-
ല്ലുണ്ടീ മരക്കീഴ്നില,--
ത്തോടൽക്കായ്കളുടച്ചതാം, ചില മെഴ-
ക്കേറുന്ന പാറപ്പുറം;
വിശ്വാസാൽ നില മാറിടാതെയൊലികേ‌ൾ-
ക്കുന്നു കുരംഗവ്രജം;
കാണ്മൂ. വല്ക്കശിഖാംബു വീണ വരയും
നീരാഴിമാൎഗ്ഗങ്ങളിൽ. 8

സൂതൻ:— ഒക്കെ ശരിതന്നെ.

രാജാ:— (കുറച്ചു ദൂരം പോയിട്ട്) സൂത, തപോവനവാസികൾക്ക് ഉപദ്രവമുണ്ടാക്കരുത്; അതിനാൽ തേർ ഇവിടെത്തന്നെ നിൎത്തുക. ഞാൻ ഇറങ്ങാം.

സൂതൻ:— ഇതാ നിൎത്തിയിരിയ്ക്കുന്നു; കല്പിച്ചിറങ്ങാം.

രാജാ:—(ഇറങ്ങിയിട്ട്) വിനീതവേഷത്തോടുകൂടി വേണം, തപോവനങ്ങളിൽ ചെല്ലുക; ഇത് വാങ്ങിക്കൊൾക (എന്ന് ആഭരണങ്ങളും വില്ലും സൂതൻെറ കയ്യിൽ കൊടുത്ത്) ഞാൻ ആശ്രമവാസികളെ ദൎശിച്ചു തിരിച്ചുവരുമ്പോഴെയ്ക്കും കുതിരകളെ നനച്ചുകൊള്ളുക.

ഗ്രഹപ്പിഴ—ശകുന്തളയുടെ വൈവാഹികജീവിതത്തെസ്സംബന്ധിച്ചതാവണം ഈ ഗ്രഹപ്പിഴ. ശാന്തിചെയ്‌വാൻ = അതിൻെറ ഉഗ്രത കുറയ്ക്കുവാൻ; വിധിയെ നിശ്ശേഷം തട്ടിനീക്കുക ഋഷിമാൎക്കും ദുഷ്കരമാണല്ലോ.

ശ്ലോകം 8. തത്തപ്പൊത്തുവഴിയ്ക്കുതിൎന്ന; ആശ്രമങ്ങളിലെ വരിനെൽകൃഷിസ്ഥലത്തുനിന്നു തത്തകൾ സ്വച്ഛന്ദം കൊത്തിക്കൊണ്ടുപോന്നു മരപ്പൊത്തിലേയ്ക്കു കടത്തുമ്പോൾ ഉതിൎന്നുവീണവ. മരക്കീഴ്നിലത്ത് = മരങ്ങളുടെ ചുവട്ടിൽ. ഓടൽക്കായ്കളുടച്ചതാം = ഓടൽക്കായ വെച്ചു ചതച്ചതാണ്; തപസ്വികളുടെ അഭ്യംഗവും ദീപവും ഓടലെണ്ണകൊണ്ടത്രേ. കുരംഗവ്രജം = മാൻകൂട്ടം. മാനുകൾ ഒരിയ്ക്കലും ഭയമനുഭവിച്ചിട്ടില്ലായ്കയാൽ, അപരിചിതമായ തേരിൻെറ ശബ്ദം കേട്ടിട്ടും പതറിപ്പോകുന്നില്ല. വല്ക്ക...
...ങ്ങളിൽ: ജലാശയങ്ങളിലേയ്ക്കുള്ള വഴികളിൽ, മരവുരിത്തുമ്പുകളിൽനിന്നു വാൎന്ന വെള്ളത്തിൻെറ പാടുകളുണ്ട്; മരവുരി ഇററിററുവീണ വഴികളിൽ സുവ്യക്തമായ രേഖയുണ്ടാവുമല്ലോ. ഈ ശ്ലോകത്തിന്നു ശേഷം,

സൂതൻ:—എറാൻ.

(പോയി.)

രാജാ:—(ചുററിനടന്നിട്ട്) ഇതാ ആശ്രമത്തിന്റെ പടി (കടന്നു നിമിത്തം നടിച്ച്)

ഇയ്യാശ്രമം പ്രശാന്തം,
കയ്യോ, വിറകൊൾവിതി,ങ്ങു ഫലമെങ്ങോ?
അല്ലെങ്കിൽ,ദൈവഗതി–
ക്കില്ല തുറക്കാത്ത വാതിലൊരിടത്തും. 9

ഇങ്ങോട്ട് തോഴിമാരേ, ഇങ്ങോട്ട്.

രാജാ:—(കേട്ടതായി നടിച്ച്) എയ്, മരത്തോപ്പിന്റെ തെക്കുവശത്ത് സംസാരിക്കുന്നതായി തോന്നുന്നു. അങ്ങോട്ടു പോവാം. (ചുററിനടന്നു നോക്കിയിട്ട്) ഇതാ, താപസകന്യകമാർ അവരവരുടെ ശക്തിക്കൊത്ത നീർക്കുടങ്ങളെടുത്ത് വൃക്ഷത്തൈകളെ നനയ്ക്കുവാൻ ഇങ്ങോട്ടു വരുന്നു. (നല്ലവണ്ണം നോക്കിയിട്ട്) ഹാ, മധുരമായ കാഴ്ച!

കല്യാംഭോഭിഃ പവനചപലൈഃശാഖിനോ ധൌതമൂലാഃ
ഭിന്നോ രാഗഃ കിസലയരുചാമാജ്യധൂമോദ്ഗമേന,
ഏതേ ചാർവ്വാഗുപവനഭുവിച്ഛിന്നദർഭാംകുരായാം
നഷ്ടാശംകാ ഹരിണശിശവോ മന്ദമന്ദം ചരന്തി.

എന്നൊരു ശ്ലോകംകൂടി ചിലർ ചൊല്ലുന്നു. പക്ഷേ, അതു മുൻ ശ്ലോകത്തിന്റെ വില കെടുത്തുന്നതും, താഴെ പ്രതിപാദിക്കപ്പെടുന്ന വൃക്ഷസേചനത്തിന്നു വിരുദ്ധവുമാകുന്നു.

തപോവനവാസികൾക്ക്: ആശ്രമത്തിലെ പുല്ലു പുഴ മുതലായവക്കുപോലും.

ശ്ലോകം 9. പ്രശാന്തം = കാമാദിവികാരരഹിതം. കയ്യ് = വലംകൈ. ഫലം: കാമാവാപ്തിയത്രേ, വലംകൈ തുടിക്കുന്നതിന്റെ ഫലം. ഒന്നാമത്തെ കാമാവസ്ഥയായ ചക്ഷുഃപ്രീതിക്കുംമുമ്പു തദനുകൂലമായ ഹൃദയോന്മുഖതയെ സൂചിപ്പിക്കുന്നു.

അണിയറയിൽ: ആ ദൈവഗതിയുടെ വാതിൽ തുറക്കപ്പെടുന്നു.

അരമനയിൽക്കിട്ടാത്തീ-
വടിവു വരാമാശ്രമസ്ഥിതക്കെങ്കിൽ,
സ്വഗുണങ്ങളാലകററീ
വനവല്ലികളുപവനസ്ഥവല്ലികളെ! 10

ഈ തണലത്തുനിന്നു നോക്കാം. (നോക്കിക്കൊണ്ടു നില്ക്കുന്നു. പറഞ്ഞതിൻവണ്ണം ശകുന്തളയും രണ്ടു സഖിമാരും പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ശകുന്തള:—ഇങ്ങോട്ട്, തോഴിമാരേ, ഇങ്ങോട്ട്.

ഒരുവൾ:—ശകുന്തളേ, നിന്നെക്കാളും പ്രിയപ്പെട്ടവയാണെന്നുതോന്നുന്നു, താതകശ്യപന്ന്, ആശ്രമവൃക്ഷങ്ങൾ; പിച്ചകപ്പൂപോലെ മൃദുലമായ നിന്നെക്കൂടിയും, ഇവയുടെ തടം നിറപ്പാൻ നിയോഗിച്ചിരിക്കുന്നുവല്ലോ!

ശകുന്തള:—പ്രിയംവദേ, അച്ഛൻെറ നിയോഗംകൊണ്ടു മാത്രമല്ല. എനിക്കും ഇവയുടെ പേരിൽ സഹോദരസ്നേഹമുണ്ട്. (വൃക്ഷങ്ങളെ നനക്കുന്നു)

രാജാ:—(നോക്കിയിട്ട്) ഇവളാണോ, ആ കണ്വപുത്രി! ഔചിത്യം നോക്കാത്താളാണ് കശ്യപൻ തിരുവടി; ഇവളെ ആശ്രമധൎമ്മത്തിന്നു നിയോഗിച്ചു കളഞ്ഞുവല്ലോ.

അകൃതകരുചി മെയ്യിദം തപസ്സി-
ന്നുതകണമെന്നു നിനക്കുമാ മുനീന്ദ്രൻ,

അവരവരുടെ ശക്തിക്കൊത്ത: അഗ്രാമ്യത—അവരുടെ സ്വാഭാവിക വിലാസങ്ങൾക്കു കോട്ടമില്ലായ്മ—വ്യഞ്ജിക്കുന്നു.

ശ്ലോകം 10. അരമനയിൽക്കിട്ടാത്ത: അംഗസംസ്കാരോപകരണങ്ങൾ തികഞ്ഞ രാജാന്തഃപുരസ്ത്രീകളുടെ ഇടയിൽപ്പോലും കണ്ടുകിട്ടാത്ത. വടിവ് = ആകൃതി. ആശ്രമസ്ഥിതർ: അംഗസംസ്കാരോപകരണങ്ങളോ, അതിൽ ശ്രദ്ധയോ ഇല്ലാത്തവർ. ഉപവനസ്ഥവല്ലികൾ (പൂംകാവിലെ വള്ളികൾ) എന്നും നിഷ്കൎഷിച്ചുവളൎത്തപ്പെടുന്നു; വനവല്ലികളോ വന്നപാടു വളരുന്നു. കൃത്രിമസൌന്ദൎയ്യം കണ്ടു ശീലിച്ച നായകൻ സ്വാഭാവികസൌന്ദൎയ്യം കണ്ട് അത്ഭുതപ്പെടുന്നു.

താതകാശ്യപന്ന്; കാശ്യപൻ എന്നതു കണ്വൻെറ ഗോത്രപ്പേരാണ്; കാശ്യപഗോത്രജൻ എന്നൎത്ഥം. ആശ്രമധൎമ്മം: തപസ്വികളുടെ ധൎമ്മം.

കുവലയദളവക്കിനാലെയല്ലോ
ചമത മുറിയ്ക്കുവതിന്നൊരുമ്പെടുന്നു! 11

ആകട്ടെ. മരങ്ങളുടെ മറവിൽ നിന്നുതന്നെ ഇവളെ സൈ്വരമായി നോക്കിക്കാണാം (അപ്രകാരം ചെയ്യുന്നു.)

ശകുന്തള:—അനസൂയേ, പ്രിയംവദ എൻെറ മാർമരവുരി വല്ലാതെ വലിച്ചുമുറുക്കിക്കെട്ടിയിരിയ്ക്കുന്നു; ഇതൊന്നഴച്ചുതരു.

(അനസൂയ അഴച്ചുകൊടുക്കുന്നു.)

പ്രിയംവദ:—ഇതിൽ നിൻെറ കുചങ്ങളെ ക്ഷണംതോറും തഴപ്പിയ്ക്കുന്ന യൌവനത്തെയാണ് ശകാരിയ്ക്കേണ്ടത്.

രാജാ:—ഇവളുടെ പ്രായത്തിന്നു ചേൎന്നതല്ലതന്നെ മരവുരി; എന്നാൽ അഴകുകേടുണ്ടാകുന്നില്ല! എങ്ങിനെയെന്നാൽ,

നീർച്ചണ്ടി ചുററുകിലുമില്ലൊരഭംഗി തണ്ടാ-
ക്ക്,ംകക്കറുപ്പുമമൃതാംശുവിനാഭചേർപ്പു,

ശ്ലോകം 11. അകൃതകരുചി മെയ്യിദം = അകൃത്രിമസൌന്ദൎയ്യത്തോടുകൂടിയ ഈ ശരീരം. കുവലയദളവക്ക്: കറുത്ത കരിംകുവളപ്പൂവിനെ, സൌകുമാൎയ്യബോധമില്ലാഞ്ഞാൽ, വാളായിട്ടുപയോഗിയ്ക്കാമെന്ന് അന്ധാളിച്ചുപോകുമല്ലോ. ചമത മുറിയ്ക്കുക: ഇതു പരമ്പരയാ തപസ്സിന്നുതകുന്നതുതന്നെ.

മരങ്ങളുടെ മറവിൽനിന്ന്': മറച്ചുവെയ്ക്കേണ്ടുന്ന ഒരൌൽസുക്യം രാജാവിൻെറ മനസ്സിൽ അംകുരിച്ചുകഴിഞ്ഞു.

അഴച്ചുതരു: പഴയ കാലത്തു മുലക്കച്ചയുടെ കെട്ടു പിൻപുറത്തായിരുന്നതിനാൽ, സ്വയം കെട്ടുവാനും അഴയ്ക്കുവാനും സൌകൎയ്യമില്ലായിരുന്നു. ശകുന്തളയുടെ ഈ കുടുക്കു, വാസ്തവത്തിൽ മരവുരി മുറുക്കിക്കെട്ടിയതുകൊണ്ടല്ല, യൌവനത്തിൽ കുചങ്ങൾ ക്ഷണംതോറും തഴച്ചുവരുന്നതുകൊണ്ടുതന്നെയാണെന്നു വ്യാഖ്യാനിയ്ക്കുന്ന അഭിരാമൻ പ്രിയംവദയുടെ ഫലിതം മനസ്സിലാക്കിയിട്ടില്ലെന്നു തോന്നുന്നു.

ആവിധം അത്ഭുതത്തോടെ നായികയെ ഉററുനോക്കിക്കൊണ്ടു നില്ക്കുന്ന നായകൻെറ ശ്രദ്ധ, അവളുടെ നവയൌവനത്തിൻെറ വിപുലാഭിവൃദ്ധിയിലേയ്ക്കു സവിശേഷം ആകൎഷിയ്ക്കപ്പെട്ടു; അപ്പോൾ അവൾ ധരിച്ച മരവുരിയും, അവൾക്കൊരഴകാണെന്നു കാണുന്നു.

വായ്പിപ്പൂ വല്ക്കലവുമിക്കമനിയ്ക്കു ചന്ത;—
മാകമ്രമാം വടിവിനെന്തണിയാകയില്ലാ! 12

ശകുന്തള:—(മുന്നോട്ടു നോക്കിയിട്ട്) ഈ ഇലഞ്ഞിത്തയ്യു കാററത്തിളകുന്ന തളിരുകളാകുന്ന വിരലുകളാകൊണ്ട് എന്നെ തെരുതെരെ വിളിയ്ക്കുന്നതായിത്തോന്നുന്നു. ഞാൻ അങ്ങോട്ടു ചെല്ലട്ടെ. (എന്ന് ചുററിനടക്കുന്നു)

പ്രിയംവദ:—ശകുന്തളേ, കുറച്ചുനേരം അവിടെത്തന്നെ നില്ക്കു; നീ അരികത്തു നിന്നാൽ, ആ ഇലഞ്ഞിത്തയ്യ് ഒരു വള്ളി ചേർന്നപോലെ ശോഭിയ്ക്കും!

ശകുന്തള:—ഇതുകൊണ്ടുതന്നെയാണ്, നീ പ്രിയംവദയായിരിയ്ക്കുന്നത്.

രാജാ:—പ്രിയമെങ്കിലും പരമാത്ഥമാണ് പ്രിയംവദ പറഞ്ഞത്. ഇവളുടെ

അധരം തളിർപോലരുണം
മൃദുതരവിടപത്തിനൊക്കുമേ കൈകാം;
മലർപോലെയവയവങ്ങളിൽ
മുതിരുന്നു മനോജ്ഞമായ താരുണ്യം. 13

അനസൂയ:—ശകുന്തളേ, ഇതാ, തേന്മാവിൻതയ്യിന്റെ സ്വയംവരവധുവും വനജ്യോത്സ്ന എന്നു പേരിട്ടിരിയ്ക്കുന്നതുമായ

ശ്ലോകം 12. അംകക്കറുപ്പ് =(ചന്ദ്രനിലുള്ള) കറുത്ത അടയാളം. അമൃതാംശു = ചന്ദ്രൻ. ആഭ = ശോഭ. വായ്പിപ്പൂ = വദ്ധിപ്പിയ്ക്കുന്നു. വല്ക്കലം = മരവുരി. കമനി = സുന്ദരി. ആകമ്രം = സുന്ദരം. അണി = അലംകാരം.

ഇലഞ്ഞിത്തയ്യ്: ഒരിളയ സഹോദരനെന്നപോലെ.
പ്രിയംവദ: ഭംഗിപറയുന്നവൾ.

ശ്ലോകം 13. അങ്ങിനെ നായകന്റെ ദൃഷ്ടി മററവയവങ്ങളുടെ സൌന്ദയ്യത്തിലും പതിയുന്നു:— അരുണം = ചുട്ടത്തത്.
വിടപം = കൊമ്പ്. മലർ = = പൂവ്; ജാത്യേകവചനം, പൂക്കൾ എന്നത്ഥം. അവയവങ്ങളിൽ: എല്ലാ അംഗോപാംഗങ്ങളിലും മുതിന്നു; അതാതവയവത്തിന്നൊത്ത രൂപത്തിൽ, തികവും പുതുമയുമിയന്നു ശോഭിയ്ക്കുന്നു.

ചെറുപിച്ചകലത; ഇതിനെ നീ മറന്നുപോയോ!

ശകുന്തള:—എന്നാൽ, ഞാൻ എന്നേയും മറന്നുപോയേയ്ക്കും! (ലതയുടെ അടുക്കൽ ചെന്നുനോക്കിയിട്ട്) രമണീയമായ സമയത്താണ്, ഈ ലതയും വൃക്ഷവുമാകുന്ന സ്ത്രീപുരുഷന്മാരുടെ ചേച്ച്: വനജ്യോത്സ്ന പുതുപൂക്കൾകൊണ്ട് യൌവനവതിയും, തേന്മാവിൻതയ്യ് കായ്ച്ചതുകൊണ്ട് അനുഭവയോഗ്യവുമായിരിയ്ക്കുന്നുവല്ലോ. (നോക്കിക്കൊണ്ടു നില്ക്കുന്നു.)

പ്രിയംവദ:—(പുഞ്ചിരിയിട്ട്) അനസൂയേ, നിനക്കു മനസ്സിലായോ, ശകുന്തള വനജ്യോത്സ്നയെ ഉററുനോക്കുന്നതെന്താണെന്ന്?

അനസൂയ: മനസ്സിലായില്ല; പറയൂ.

പ്രിയംവദ: 'വനജ്യോത്സ്ന തന്നിഷ്ടൊത്ത ഒരു വൃക്ഷത്തോടു ചേൎന്നപോലെ, എനിയ്ക്കും സ്വാനുരൂപനായ ഒരു വരനെ കിട്ടുമോ ആവോ?' എന്നാണ്.

ശകുന്തള:— അതു നിൻെറ ഉള്ളിലുള്ള മനോരാജ്യമാണ്. (കുടം ചെരിയ്ക്കുന്നു.)

രാജാ—ഇവൾ കുലപതിയ്ക്കു വിജാതീയസ്ത്രീയിൽ ജനിച്ചവളായിരിയ്ക്കുമെങ്കിൽ! അഥവാ,

കുമാരിയാൾ ക്ഷത്രപരിഗ്രഹാൎഹതാൻ
മമാൎയ്യചേതസ്സിഹ വാഞ്ഛകൊൾകയാൽ:

തേന്മാവിൻതയ്യിൻെറ സ്വയംവരവധു: അടുത്തു നില്ക്കുന്ന തേന്മാവിലേയ്ക്കു തനിയെ പടൎന്നു കേറുന്നത്. വനജ്യോൽസ്ന = കാട്ടിലെ നിലാവ്; ഇതു പൂത്താൽ കാട്ടിൽ ഒരു നിലാവുദിച്ചതുപോലെയാവും എന്നാശിച്ച് ഇട്ട പേര്.

രമണീയമായ സമയത്താണ് ഇത്യാദി: തപസ്സനുഷ്ഠിയ്ക്കുകയാണെങ്കിലും, അവരുടെ ഹൃദയത്തിൽ ദാമ്പത്യസംബന്ധികളായ ചിന്തകൾ അങ്കുരിയ്ക്കുകയും, അവ അവസരം വരുമ്പോൾ ഒരു നിഗൂഢരൂപത്തിലെങ്കിലും ആവിർഭവിയ്ക്കുകയും ചെയ്യുന്നു.

ഇവൾ കുലപതിയ്ക്ക് ഇത്യാദി: ക്രമേണ മുതിൎന്നുവന്ന അഭിലാഷം, അവൾ അനൂഢയാണെന്നറിഞ്ഞതോടുകൂടി വിവാഹചിന്തയിലേയ്ക്കു കാൽ വെച്ചപ്പോൾ, ആചാരഭയം ക്ഷണനേരത്തേയ്ക്കു തടഞ്ഞുനിൎത്തുന്നു.

സുമാനുഷക്കാന്തരവൃത്തിയല്ലയോ,
പ്രമാണമാകുന്നിതു സംശയങ്ങളിൽ. 14

എന്നാലും ഇവളുടെ വാസ്തവം മനസ്സിലാക്കണം.

ശകുന്തള:— (സംഭ്രമത്തോടെ) ഇതാ, വെള്ളമൊഴിച്ചപ്പോൾ ഇളകിപ്പുറപ്പെട്ട ഒരു വണ്ട് പിച്ചകത്തെ വിട്ട് എന്റെ മുഖത്തേയ്ക്ക് പറക്കുന്നു (വണ്ടിനെക്കൊണ്ടുള്ള ഉപദ്രവം നടിയ്ക്കുന്നു.)

രാജാ: (സാഭിലാഷം)

ലോലാപാംഗേക്ഷിതൻ നീ പലതവണ തൊട്ടു–
ന്നു വിറക്കൊള്ളുവോളെ;--
ച്ചാലേ ചെന്നാലപിപ്പൂ ചെവിയിൽ മൃദുനിഗൂ–
ഢോക്തി ചൊല്ലുന്നപോലെ;

ശ്ലോകം 14. ക്ഷത്രപരിഗ്രഹാർഹ = ക്ഷത്രിയന്നു വേൾക്കപ്പെടാവുന്നവൾ. ആര്യചേതസ്സ് = അധർമ്മത്തിൽ പ്രവർത്തിച്ചിട്ടില്ലാത്ത മനസ്സ്. ഇഹ = ഇവളിൽ. വാഞ്ഛ = ആഗ്രഹം. ആന്തരവൃത്തി = മനസ്സാക്ഷി. ഇപ്പറഞ്ഞതിൽ അഭിരാമനും മററും ആത്മപ്രശംസയുണ്ടോ എന്നു ശംകിച്ചു, പറഞ്ഞതു വാസ്തവമാകയാലും ആത്മഗതമാകയാലും ഇല്ലെന്നു സമാധാനിയ്ക്കുന്നു. ചിലർ ശംക തീരാതെ മൂലപദ്യത്തിന്റെ അർത്ഥംതന്നെ മാററിപ്പറയുന്നുണ്ടത്രേ!

മുഖത്തേയ്ക്കു പറക്കുന്നു: പിച്ചകപ്പൂവിനേക്കാൾ ശകുന്തളയുടെ മുഖത്തിന്നു സുഗന്ധമുള്ളതുകൊണ്ടാണിതെന്നും, അടുത്ത ശ്ലോകത്തിൽപ്പറയും പടി, അവളുടെ കണ്ണ് മുതലായവയുടെ നേക്ക് പറന്നുചെന്നതെന്നും മററും വ്യാഖ്യാതാക്കന്മാർ വിസ്തരിയ്ക്കുന്നു. ഈ നിലയിൽ ശകുന്തള ആ ആശ്രമത്തിൽ എങ്ങിനെ കഴിഞ്ഞുകൂടുന്നു? തനിയ്ക്കിരിയ്ക്കപ്പൊറുതി കെടുത്തിയ ആളുടെ മേല്ക്കൂടിട്ടു കയറുക വണ്ടുകളുടെ സ്വഭാവമാണ്.

ശ്ലോകം 15. വണ്ടിന്റെ ആ ഉപദ്രവിയ്ക്കലിൽ ഒരു കാമുകവിലാസത്തെ ആരോപിച്ചു വണ്ടിനോടു പറയുന്നു: ലോലാപാംഗേക്ഷിതൻ = (ഭയത്താൽ) ഇളകുന്ന കടക്കൺകൊണ്ടു നോക്കപ്പെട്ടവൻ. തൊട്ടുന്നു: ദേഹത്തിൽ അവിടവിടെ ചെന്നു മുട്ടുന്നു. മൃദു...ആലപിപ്പൂ = മൃദുശബ്ദത്തിൽ മൂളുന്നു. നിഗൂഢോക്തി = രഹസ്യവാക്ക്. തട്ടുന്നവളുടെ: തട്ടുമ്പോൾത്തന്നെ, അതിനിടയിൽ. ചുണ്ടാസ്വദിപ്പൂ = ചുണ്ടിന്മേൽ ചുംബിയ്ക്കുന്നു. നേര

കൈരണ്ടുംകൊണ്ടു തട്ടുന്നവളുടെ രതിസ-
ത്തായ ചുണ്ടാസ്വദിപ്പൂ—
നേരന്വേഷിയ്ക്കയാൽ വഞ്ചിതർ മധുകരമേ,
ഞങ്ങൾ,നീതാൻ കൃതാൎത്ഥൻ! 15

ശകുന്തള:— തോഴിമാരേ, ഈ വെറിയൻ മേല്ക്കുടിട്ടുകയറുന്ന എന്നെ നിങ്ങൾ രക്ഷിയ്ക്കണേ!

അനസൂയയും പ്രിയംവദയും:— (പുഞ്ചിരിയിട്ട്) ഞങ്ങളാരാണ് രക്ഷിയ്ക്കാൻ? ദുഷ്ഷന്തനെ വിളിച്ചു നിലവിളിയ്ക്കു: രാജാക്കന്മാരാണല്ലോ തപോവനങ്ങളെ പാലിയ്ക്കേണ്ടത്.

രാജാ:— ഇവരുടെ മുമ്പിൽ ചെല്ലുവാൻ ഇതുതന്നെ അവസരം. ആരവിടെ— (എന്നു പകുതി പറഞ്ഞ്) രാജത്വം വെളിപ്പെട്ടുപോകുമല്ലോ. ആകട്ടെ; ഇങ്ങിനെ പറയാം.

ശകുന്തള:— ഈ ദുഷ്ടൻ ഒഴിഞ്ഞുപോകുന്നില്ല; ഞാൻ മററാ

നേഷിയ്ക്കയാൽ; ഈ വണ്ടു ചെയ്യേടത്തോളംതന്നെ കടന്നുചെയ്‌വാൻ അഭിലാഷമുണ്ടെങ്കിലും, ഇവളുടെ വാസ്തവം അറിയണം എന്നു കരുതി മനസ്സടക്കുന്നതിനാൽ. വഞ്ചിതർ—ചതി പററിയവർ. ഞങ്ങൾ; വണ്ടിനേക്കാൾ തനിയ്ക്കുള്ള മേന്മയും അർഹതയും സ്മരിയ്ക്കുന്നു. കൃതാൎത്ഥൻ = ഇച്ഛിച്ചത് തികച്ചും സാധിച്ചവൻ. ഈ ഭ്രമരബാധ ആലംബനവിഭാവത്തെ—ശകുന്തളയെ—കുറേക്കൂടി ആകൎഷകമാക്കിയിരിയ്ക്കുന്നു. ഈ ശ്ലോകത്തിന്നുമുമ്പായി, "സാധു ബാധനമപി രമണീയമസ്യാഃ-

"യതോ യതഃ ഷട്ചരണോഭിവൎത്തതേ,
തതസ്തതഃപ്രേരിതലോലലോചനാ
വിവൎത്തിതഭ്രൂരിയമദ്യ ശിക്ഷതേ
ഭയാദകാമാപി ഹി ദൃഷ്ടിവിഭ്രമം"

എന്നിത്രയും അധികപാഠം ശ്രീനിവാസൻ എടുത്തിട്ടുണ്ട്. കേരളകാളിദാസൻ അതു കൈവിട്ടിരിയ്ക്കുന്നു.

ഞങ്ങളാരാണ് രക്ഷിയ്ക്കാൻ ഇത്യാദി: ഒരു വണ്ടു പറന്നുവന്നപ്പോഴേയ്ക്ക് ഇത്രയൊക്കെ പരിഭ്രമിയ്ക്കുന്ന ശകുന്തളയെ വിനോദശീലകളായ സഖിമാർ കളിയാക്കുന്നു.

ഇതുതന്നെ അവസരം: '.........വിളിച്ചു നിലവിളിയ്ക്കു' എന്നു കേട്ട് എന്തോ അപായമുണ്ടെന്നു കരുതിയതായി നടിയ്ക്കാമല്ലോ. രാജത്വം വെളിപ്പെട്ടുപോകുമല്ലോ: അത്, ഒരു ബഹുമാനത്തെ ക്ഷണിച്ചുവരുത്തി, അഭിലഷണീയമായ നൎമ്മസംഭാഷണത്തിന്നു വിഘ്നം വരുത്തും.

രേടത്തേയ്ക്കു് പൊയ്ക്കളയാം (മററൊരേടത്തുനിന്നിട്ടു് ദൃഷ്ടിക്ഷേപത്തോടെ) അല്ലാ, ഇങ്ങോട്ടും എന്നെ പിന്തുടരുന്നു!

രാജാ:— (വെമ്പലോടെ അടുത്തുചെന്നു്)

ആരാണു, തെമ്മാടികളെശ്ശരിയ്ക്കു
ശാസിച്ചിട്ടും പൌരവന്നൂഴിവാഴ്കെ,
അടക്കമില്ലായ്മ തുടൎന്നതിങ്ങു
പാവങ്ങളാം താപസകന്യമാരിൽ? 16

(എല്ലാവരും രാജാവിനെക്കണ്ടു തെല്ലൊന്നു സംഭ്രമിയ്ക്കുന്നു.)

അനസൂയ:— ആൎയ്യാ, വലിയ ആപത്തൊന്നുമില്ല; ഞങ്ങളുടെ ഈ അരുമത്തോഴി ഒരു വണ്ടിൻെറ ഉപദ്രവം നിമിത്തം തെല്ലൊന്നു പേടിച്ചുപോയി. (ശകുന്തളയെ ചൂണ്ടിക്കാണിയ്ക്കുന്നു.)

രാജാ:— (ശകുന്തളയുടെ നേരെ നോക്കിയിട്ടു്) തപസ്സു വൎദ്ധിയ്ക്കുന്നുവോ?

(ശകുന്തള സാധ്വസത്താൽ മിണ്ടാതെ നില്ക്കുന്നു.)

അനസൂയ:— ഇന്നു് നല്ല അതിഥിയെ കിട്ടിയതുകൊണ്ടു്. ശകുന്തളേ, പൎണ്ണശാലയിൽച്ചെന്നു ഫലസഹിതമായ അൎഗ്ഘ്യം കൊണ്ടുവരു. പാദ്യത്തിന്നു് ഈ വെള്ളമെടുക്കാം.

രാജാ:— ഇരിയ്ക്കട്ടെ, നിങ്ങളുടെ നല്ല വാക്കുകൊണ്ടുതന്നെ ആതിഥ്യം ചെയ്തുകഴിഞ്ഞു.

ശ്ലോകം 16. പാവങ്ങൾ = ലോകത്തിൽ നെറികേടുണ്ടെന്നുപോലും അറിഞ്ഞിട്ടില്ലാത്തവർ.

ശകുന്തളയെ ചൂണ്ടിക്കാണിയ്ക്കുന്നു: രാജാവു് സഖിമാരെയാണു് അഭിമുഖീകരിച്ചതു്: അദ്ദേഹം കഥയൊന്നും അറിഞ്ഞിട്ടില്ലല്ലോ!

തപസ്സു വൎദ്ധിയ്ക്കുന്നുവോ: തപസ്സു നിൎവിഘ്നമായി നടക്കുന്നില്ലേ എന്നൎത്ഥത്തിലുള്ള കുശലപ്രശ്നം.

സാധ്വസം: ആ അമ്പരന്ന അവസ്ഥയിൽ പെട്ടെന്നു് ഒരു മഹാപുരുഷനെ കണ്ടെത്തിയതിനാലുണ്ടായ നെഞ്ചിടിപ്പു്.

പ്രിയംവദ: എന്നാൽ, ആര്യൻ തണൽക്കുളിർമയുള്ള ഈ ഏഴിലാംപാലത്തറയിൽ ഇരുന്ന് തളർച്ച തീർത്താലും.

രാജാ:— നിങ്ങളും ഈ വേലകൊണ്ട് ക്ഷീണിച്ചിരിയ്ക്കുന്നുവല്ലോ.

അനസൂയ:— ശകുന്തളേ, നാം അതിഥികളെ പരിചരിയ്ക്കേണമല്ലോ- നാമും ഇരിയ്ക്കുക.

(എല്ലാവരും ഇരിയ്ക്കുന്നു.)

ശകുന്തള:— (ആത്മഗതം) എന്തുകൊണ്ടാണ്, ഇദ്ദേഹത്തെ കണ്ടപ്പോഠം തപോവനവിരുദ്ധമായ ഒരു വികാരം എന്നിൽ കടന്നുകൂടുന്നത്?

രാജാ:— (എല്ലാവരേയും നോക്കിയിട്ട്) അഹോ, വയോരൂപങ്ങളുടെ സാമ്യംകൊണ്ടു രമണീയമായിരിയ്ക്കുന്നു നിങ്ങളുടെ സൌഹാർദ്ദം!

പ്രിയംവദ:— (നിഗൂഢമായി) അനസൂയേ, ഇതാരായിരിയ്ക്കാം? സുന്ദരവും ഗംഭീരവുമായ ആകൃതി; മധുരവും പ്രിയവുമായ സംഭാഷണം; പ്രഭുവെങ്കിലും ദാക്ഷിണ്യം കാട്ടുന്നുണ്ട്!

അനസൂയ:—എനിയ്ക്കും ആഗ്രഹമുണ്ട്; ഞാനദ്ദേഹത്തോടു ചോദിയ്ക്കാം. (പ്രകാശം) ആര്യ, മധുരസംഭാഷണത്താലുളവായ വിശ്വാസം എന്നെക്കൊണ്ടു ചോദിപ്പിയ്ക്കുന്നു- ഏതൊരു രാജർഷിവംശമാണ് ആര്യനാൽ അലംകരിയ്ക്കപ്പെടുന്നത്? ഏതൊരു നാട്ടിലെ ജനങ്ങളെയാണ്, ആ

നല്ല അതിഥിയെ കിട്ടിയതുകൊണ്ട്: തപസ്സു വർദ്ധിയ്ക്കുന്നു എന്നു ഭാവം; അതിഥിസൽക്കാരം തപസ്സിൻെറ പ്രധാനാംഗമാണല്ലോ. അർഘ്യം = സൽക്കാരോപകരണം. പാദ്യം = കാൽ കഴുകാനുള്ളവെള്ളം.

നിങ്ങളും...... ക്ഷീണിച്ചിരിയ്ക്കുന്നുവല്ലോ: അതിനാൽ നിങ്ങളും ഇരിയ്ക്കുക.

പരിചരിയ്ക്കുക = ഇഷ്ടമനുസരിച്ചു പ്രവർത്തിയ്ക്കുക.

തപോവനവിരുദ്ധം: തപസ്വികളെ ബാധിയ്ക്കരുതാത്തതും, തന്നെ ഇതുവരെ ബാധിച്ചിട്ടില്ലാത്തതും.

യ്യുടെ വേർപാട് ഉൽക്കണ്ഠപ്പെടുന്നത്? എന്തുകൊണ്ടാണ്, ഈ സുകുമാരശരീരത്തെ തപോവനസഞ്ചാരഖേദത്തിന്നു പാത്രമാക്കിയിരിയ്ക്കുന്നത്?

ശകുന്തള:—(ആത്മഗതം) ഹൃദയമേ, അസ്വാസ്ഥ്യപ്പെടേണ്ട; ഇതാ, വിചാരിച്ചത് അനസൂയ ചോദിയ്ക്കുന്നു.

രാജാ:—(ആത്മഗതം) എങ്ങിനെയാണിപ്പോൾ ഞാൻ എന്നെ അറിയിയ്ക്കുക? എങ്ങിനെയാണ് മറച്ചുവെയ്ക്കുക? ആകട്ടെ, ഇങ്ങിനെ പറയാം. (പ്രകാശം)മാന്യേ, പൌരവരാജാവിനാൽ ധാർമ്മികാധികാരത്തിൽ നിയുക്തനാണ് ഞാൻ; അതുകൊണ്ട് ആശ്രമവാസികളുടെ കർമ്മങ്ങൾക്കു മുടക്കമൊന്നുമില്ലല്ലോ എന്നു നോക്കാൻവേണ്ടിയാണ് ഈ തപോവനത്തിൽ വന്നിരിയ്ക്കുന്നത്.

അനസൂയ:—ഇപ്പോൾ ധർമ്മചാരികൾ സനാഥരായി.

(ശകുന്തള ശൃംഗാരലജ്ജ നടിയ്ക്കുന്നു.)

സഖിമാർ:—(ശകുന്തളാദുഷ്ഷന്തന്മാരുടെ മട്ടു കണ്ടിട്ട് നിഗൂഢം) ശകുന്തളേ, അച്ഛൻ ഇപ്പോൾ ഇവിടെ ഉണ്ടായിരുന്നുവെങ്കിൽ:

ശകുന്തള:—എന്നാലെന്താണ്?

സഖിമാർ:—ഈ അതിഥിയെ ജീവിതസർവസ്വംകൊണ്ടും കൃതാർത്ഥനാക്കുമായിരുന്നു.

വയോരൂപങ്ങൾ = പ്രായവും രൂപവും. രൂപം എന്നതിന്ന് ആകൃതി, സൌന്ദര്യം, സ്വഭാവം എന്നീ മൂന്നർത്ഥവുമുണ്ട്. മധുരവും പ്രിയവുമായ സംഭാഷണം: 'വയോരൂപങ്ങളുടെ' എന്നു തുടങ്ങിയത്. ദാക്ഷിണ്യം കാട്ടുന്നുണ്ട്: 'നിങ്ങളും ഈ വേലകൊണ്ടു ക്ഷീണിച്ചിരിയ്ക്കുന്നുവല്ലോ' എന്നിരിപ്പാൻ ക്ഷണിച്ചത്; അന്യന്റെ ഇഷ്ടം നോക്കുന്ന സ്വഭാവമത്രേ ദാക്ഷിണ്യം. ആളെക്കണ്ടു മനസ്സിലാക്കാനുള്ള മിടുക്കു പ്രിയംവദയ്ക്കു കൂടും.

വിശ്വാസം: സമനിലയിൽ സംസാരിയ്ക്കാമെന്ന ഉറപ്പ്. 'ഏതു വംശത്തിൽജ്ജനിച്ച ആളാണ്? ഏതു ദേശത്തുനിന്നു വരുന്നു? എന്താവശ്യത്തിന്നു വന്നു?' എന്ന് ആചാരമനുസരിച്ച് പ്രശംസാരൂപേണ ചോദിയ്ക്കുന്നു.

ഹൃദയമേ ഇത്യാദി: തനിയ്ക്ക് ആദ്യമേ അറിഞ്ഞാൽക്കൊള്ളാമെ

ശകുന്തള:—പോവിൻ, നിങ്ങരം എന്തോ ഉള്ളിൽക്കരുതി സംസാരിയ്ക്കുകയാണ്; എനിയ്ക്കു കേരംക്കേണ്ട, നിങ്ങരം പറയുന്നത്.

രാജാ:—നാമും നിങ്ങളുടെ സഖിയെപ്പററി കുറഞ്ഞൊന്നു ചോദിയ്ക്കട്ടെയോ?

സഖിമാർ:—ഒരനുഗ്രഹമാണ് ആയ്യൻെറ ഈ അഭ്യത്ഥന.

രാജാ:—ഭഗവാൻ കാശ്യപൻ നിത്യബ്രഹ്മചാരിയാണെന്നു പ്രസിദ്ധമാണല്ലോ: നിങ്ങളുടെ ഈ സഖി അദ്ദേഹത്തിൻെറ മകളും—ഇതെങ്ങിനെ?

അനസൂയ:—ആയ്യൻ കേട്ടുകൊള്ളുക: കൌശികൻ എന്നു ഗോത്രപ്പേരോടുകൂടി മഹാനുഭാവനായ ഒരു രാജർഷിയുണ്ട്.

രാജാ:— കേട്ടിട്ടുണ്ട്.

അനസൂയ:— അദ്ദേഹത്തിന്നു പിറന്നവളാണ് ഞങ്ങളുടെ അരുമത്തോഴി. അദ്ദേഹം ത്യജിച്ചതിന്നു ശേഷം എടുത്തുവളത്തുകയും മററും ചെയ്യതിനാലാണ് താതകാശ്യപൻ ഇവളുടെ അച്ഛനായത്.

രാജാ:— ത്യജിച്ച എന്നുകേട്ടതിനാൽ എനിയ്ക്കു കൌതുകം തോന്നുന്നു: ആദ്യം മുതല്ക്കേ കേട്ടാൽക്കൊള്ളാം-

ന്നുണ്ടായി; ലജ്ജയാൽ താനടങ്ങിയിരിയ്ക്കെ അനസൂയ അതുതന്നെ ചോദിച്ചുവല്ലോ എന്നാശയം.

രാജാവിൻെറ ആത്മഗതം: തന്നെ അറിയിയ്ക്കുന്നതു ഗ്രാമ്യവും, പ്രസ്താവത്തെ വിരസപ്പെടുത്തുന്നതുമാണ്; തന്നെ മറച്ചുപറയലോ, പാപമാണെന്ന് സ്മൃതിയുണ്ട്. പ്രകാശം: ദുഷ്ഷന്തൻെറ ധമ്മസചിവനാണെന്നും, സ്വപിതാവിനാൽ രാജ്യാധികാരത്തിൽ അഭിഷിക്തനായ ദുഷ്ഷന്തനാണെന്നും രണ്ടുവിധം അത്ഥമുള്ള മറുപടി.

ശൃംഗാരലജ്ജ: അർഹിയ്ക്കുന്നവനിൽത്തന്നെയാണ് മനസ്സു ചാഞ്ഞതെന്ന ബോധത്താൽ വളന്ന ആസക്തിമൂലം.

ജീവിതസർവ്വസ്വം = ജീവിതത്തിൽ സ്വന്തമായിട്ടുള്ളതാകെ; ശകുന്തളയാണ് കണ്വൻെറ ജീവിതസർവ്വസ്വമെന്ന് ആശ്രമത്തിൽ പ്രസിദ്ധമാണ്. 3-ാമങ്കത്തിലെ യജ്വശിഷ്യവാക്യം നോക്കുക.

അനസൂയ:— ആര്യൻ കേട്ടുകൊള്ളുക: ആ രാജൎഷി പണ്ടു തീവ്രമായ തപസ്സു ചെയ്യുമ്പോൾ പേടിപിടിച്ച ദേവന്മാർ തപസ്സുമുടക്കാനായി മേനക എന്ന അപ്സരസ്ത്രീയെ പറഞ്ഞയച്ചു.

രാജാ:—ശരി, മററുള്ളവരുടെ തപസ്സിൽ ഭയപ്പെടുക, ദേവകളുടെ സ്വഭാവമാണല്ലോ.

അനസൂയ:—അനന്തരം വസന്താരംഭസമയത്ത്—അവളുടെ മോഹനമായ രൂപം കണ്ടിട്ട്— (അർദ്ധോക്തിയിൽ ലജ്ജകൊണ്ടു വിരമിയ്ക്കുന്നു)

രാജാ:— അപ്പുറം മനസ്സിലായി. സർവഥാ അപ്സരസ്സിന്നു ജനിച്ചവളാണിവൾ?

അനസൂയ: അതേ.

രാജാ:— ശരിതന്നെ;

മനുഷ്യമങ്കമാൎക്കേവ-
മഴകുണ്ടാവതെങ്ങിനെ?
ഒളി മിന്നുന്ന തുമിന്ന-
ലുളവാകാ മഹീതലാൽ! 17

(ശകുന്തള ലജ്ജിച്ചു മുഖം ചായ്ക്കുന്നു)

രാജാ: (ആത്മഗതം) എന്റെ മനോരഥത്തിന്ന് ഇടം കിട്ടി. എന്നാൽ വിവാഹവാഞ്ഛയെപ്പററി സഖി കളിയാക്കിയതു കേൾക്കയാൽ എന്റെ ഹൃദയം ഇരുവശത്തേയ്ക്കും ആടുന്നു,

അനുഗ്രഹമാണ്: അതിഥിയ്ക്കൊരിഷ്ടമുണ്ടാവുകയും, അതെളുപ്പത്തിൽ സാധിച്ചുകൊടുക്കാവുന്നതാകയും ചെയ്യുന്നത് ആതിഥേയക്ക് ഒരനുഗ്രഹമാണ്.

കൌതുകം തോന്നുന്നു: ഭാവമയമായ ഒരു ചരിത്രമായിരിയ്ക്കുമെന്ന്.

മററുള്ളവരുടെ: എന്തിനുവേണ്ടി തപസ്സു ചെയ്യുന്നു എന്ന നോട്ടമേ ഇല്ല!

ശ്ലോകം 17. ഏവം: നിങ്ങളുടെ സഖിയ്ക്കുള്ളതിൻവിധം. മഹീതലാൽ = ഭൂമിയിൽനിന്ന്.

എന്റെ മനോരഥത്തിന്ന് ഇടം കിട്ടി; ഇവൾ ക്ഷത്രപരിഗ്രഹാർഹ

പ്രിയംവദ:—(പുഞ്ചിരിയിട്ടു് ശകുന്തളയെ നോക്കി നായകന്റെ നേരെ തിരിഞ്ഞ്) എന്താണ് ആര്യൻ വീണ്ടും പറയാൻ തുടങ്ങുന്നത്?

(ശകുന്തള പ്രിയംവദയെ ചൂണ്ടുവിരൽകൊണ്ടു തർജ്ജനം ചെയ്യുന്നു.)

രാജാ:—ശരിതന്നെ ഭവതിയ്ക്കു തോന്നിയത്. നമുക്കു സൽക്കഥ കേൾക്കാനുള്ള ആഗ്രഹംകൊണ്ടു മറെറാന്നുകൂടി ചോദിപ്പാനുണ്ട്.

പ്രിയംവദ:—മടിയ്ക്കേണ്ട; തപസ്വിജനങ്ങളോട് എന്തും ചോദിയ്ക്കാമല്ലോ.

രാജാ:—നിങ്ങളുടെ സഖിയെക്കുറിച്ച് ഇത്രയും കൂടി അറിഞ്ഞാൽക്കൊള്ളാം:

വർത്തിയ്ക്കവേണ്ടതിവരം വേളിവരേയ്ക്കുതാനോ
കന്ദർപ്പചേഷ്ടയെ വിലക്കുമൃഷിവ്രതത്തിൽ?
എന്നെന്നുമത്ര മദിരേക്ഷണമൈത്രിപൂണ്ട
മാൻമംകമാരൊടൊരുമിച്ചമരേണമെന്നോ! 18

പ്രിയംവദ:—ആര്യ, ധർമ്മാചരണത്തിൽപ്പോലും സ്വാതന്ത്ര്യമില്ലാത്തവരാണ് ഇയ്യുള്ളവർ. എന്നാൽ അച്ഛന്റെ വിചാരം, ഇവളെ അനുരൂപനായ ഒരു വരന്നു കൊടുക്കണമെന്നാണ്.

യാണല്ലോ എന്നർത്ഥത്തിലാണ് ഈ ആത്മഗതമെന്ന് അഭിരാമൻ; എന്നാൽ, തന്റെ സൌന്ദര്യപ്രശംസ കേട്ട അവൾ ലജ്ജിച്ചതിൽനിന്ന് അവൾക്കിങ്ങോട്ടും രതിഭാവമുണ്ടായിട്ടുണ്ടല്ലോ എന്നർത്ഥം പറയുന്നതാണ് അധികം ആസ്വാദ്യം. ഈ വിചാരത്തെ ഉന്നി, 'അല്ലെങ്കിൽ എന്റെ അഭിലാഷത്തിന്ന് ഇടം കിട്ടിയിരിയ്ക്കുന്നു' എന്നനുവദിയ്ക്കുന്നുമുണ്ട്. എന്നാൽ...... കളിയാക്കിയത്: തൈമാവിനേയും വനജ്യോത്സ്നയേയും നോക്കിനില്ക്കുമ്പോൾ പറഞ്ഞത്. ഇരുവശത്തേയ്ക്കും ആടുന്നു: ഇവൾക്കു വിവാഹം ഉണ്ടോ ഇല്ലയോ എന്നു സംശയിയ്ക്കുന്നു.

പ്രിയംവദ പുഞ്ചിരിയിട്ട്: 'നിന്റെ ഹൃദയം ഞാനറിഞ്ഞു!' എന്ന്.

സൽക്കഥ: ദിവ്യസമ്പർക്കമുള്ള ജനങ്ങളുടെ കഥ.

ശ്ലോകം 18. കന്ദർപ്പചേഷ്ട: മനസ്സിനെ കാമസുഖത്തിൽ പ്രവർത്തി

രാജാ:—(ആത്മഗതം) ദുസ്സാധമല്ല, ഈ കാമിതം.

ആശിച്ചകൊരംകെന്മനമേ
സാമ്പ്രതം തീൎന്ന സംശയം,
തീയെന്നു നീയോൎത്തതു, കൈ-
വെയ്ക്കാവുമൊരു രത്നമാം! 19

ശകുന്തള:—(കോപം നടിച്ച്) അനസൂയേ, ഞാൻ പോകയാണ്.

അനസൂയ:—എന്തിന്?

ശകുന്തള:—ഈ പ്രിയംവദ അസംബന്ധം പുലമ്പുന്നത് ഗൌതമിമുത്തശ്ശിയോടു പറയാൻ.

അനസൂയ:—തോഴി, ആശ്രമവാസികരം വിശിഷ്ടനായ അതിഥിയെ സൽക്കരിക്കാതെ വിട്ടുംവെച്ചു തോന്നിയപോലെ പോയ്ക്കളയുന്നത് ശരിയല്ല.

പ്പിയ്ക്കൽ. മദിരേക്ഷണമൈത്രി പൂണ്ട = സുന്ദരങ്ങളായ കണ്ണുകളുടെ സാദൃശ്യംകൊണ്ടു ചങ്ങാതിത്തമുള്ള. മാന്മങ്ക......മെന്നോ: ഋഷിവ്രതത്തിൽ തന്നെ ഇരിയ്ക്കുണമോ? മാനുകളോടൊപ്പം കഴിയുക, ഋഷിവ്രതാംഗമത്രേ. (ഇവൾക്ക് ഋഷിവ്രതം വേളിവരേയ്ക്കു മതിയോ, ആജീവനാന്തം വേണമോ? ഇവളെ രാജാദിനാഗരികജനത്തിന്നോ കൊടുക്കുക, അതോ, തപസ്വിജനത്തിന്നുതന്നെയോ? തപസ്വിപത്നിയായാൽ എന്നും മാനുകളോടൊപ്പമാണല്ലോ പാൎക്കുക) എന്നാണ് ചോദ്യമെന്നും രാഘവഭട്ടൻ. ഇതനുസരിച്ചാണ് 'അനുരൂപനായ വരന്ന്' എന്ന പ്രിയംവദയുടെ ഉത്തരമെന്നും അദ്ദേഹം പറയുന്നു.

ധൎമ്മാചരണത്തിൽപ്പോലും: പിന്നെയല്ലേ, കാമാചരണത്തിൽ!

ദുസ്സാധമല്ല ഈ കാമിതം: എന്റെ അഭിലാഷം സാധിപ്പാൻ ഏറെ പ്രയാസമുണ്ടാകയില്ല. 'ന ദുരവാപേയം പ്രാൎത്ഥനാ' എന്ന മൂലത്തിൽ 'ന' വിട്ട്, അനുരൂപനായ വരനെ കിട്ടുക എളുപ്പമല്ല' എന്നു സൌന്ദൎയ്യപ്രശംസാപരമായിട്ടാണ് അഭിരാമന്റെ വ്യാഖ്യാനം. ഈ വിചാരം ഒരു കാമുകന്നുണ്ടാവുകയില്ല; അനന്തരപദ്യം ഇതിന്നെതിരുമാണ്.

ശ്ലോകം 19. തീയെന്ന്: ബ്രാഹ്മണസ്ത്രീയോ നിത്യബ്രഹ്മചാരിണിയോ ആയിരുന്നു എങ്കിൽ, അവളെ തൊട്ടാൽ പൊള്ളിപ്പോകുമല്ലോ!

(ശകുന്തള ഒന്നും മിണ്ടാതെ പുറപ്പെടുന്നു)

രാജാ:— (ആത്മഗതം) പോയ്ക്കളകയാണോ?

(പിടിച്ചുനിൎത്താൻ ഭാവിച്ച് അടങ്ങിയിട്ട്) അഹോ, ചെയ്തതിന്നൊപ്പമാണ് കാമികളുടെ മനോവ്യാപാരം. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ,

വരൎഷികന്യാനുഗതിയ്ക്കു ചിക്കെ-
ന്നൊരുങ്ങവേ ശീലനിവാരിതൻ ഞാൻ
ഇരിപ്പിൽനിന്നൊന്നിളകായ്കിലും പോയ്--
ത്തിരിച്ചുപോന്നീടിനപോലെയായേൻ! 20

പ്രിയംവദ; (ശകുന്തളയെ തടുത്ത്) നീ പോവാൻ പാടില്ലാ.

ശകുന്തള:— (പുരികം വളച്ച്) എന്തുകൊണ്ട്?

പ്രിയംവദ:— രണ്ടു വൃക്ഷങ്ങളെ നനച്ചതിൽ എനിയ്ക്കു നീ കടപ്പെട്ടിരിയ്ക്കുന്നു. വരിക, ആ കടം തീൎത്തിട്ടുവേണം പോവാൻ. (ബലാല്ക്കാരേണ പിടിച്ചു നിൎത്തുന്നു)

രാജാ:—ഭദ്രേ, വൃക്ഷങ്ങളെ നനയ്ക്കയാൽത്തന്നെ തത്രഭവതി ക്ഷീണിച്ചിരിയ്ക്കുന്നതായിത്തോന്നുന്നു.

എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ, ഇവൾക്ക്,

പെട്ടിരിപ്പു ചുമൽ താഴ്ന്ന കൈക്കതിരുട്ടപ്പു
നീൎക്കുടമെടുക്കയാൽ;
വിട്ടതില്ല മുലതൻ കുലുക്കമിതുപോതു-
മേറിയ കിതപ്പിനാൽ.

പിടിച്ചുനിൎത്താൻ ഭാവിച്ച് അടങ്ങിയിട്ട്: പിടിച്ചുനിൎത്താൻ മനസ്സിൽ വിചാരിയ്ക്കുകയും, ഉടൻ ആചാരമോൎത്തു മനസ്സടക്കുകയും ചെയ്തിട്ട്. അത്രമാത്രംകൊണ്ട് അതു ചെയ്തതായിട്ടുതന്നെ തോന്നിപ്പോയി!

ശ്ലോകം 20. വരൎഷികന്യാനുഗതിയ്ക്ക് = ശ്രേഷ്ഠയായ ഋഷികന്യകയെ പിൻതുടരുവാൻ. ശീലനിവാരിതൻ = മൎയ്യാദയാൽ തടയപ്പെട്ടവൻ.

രണ്ടുവൃക്ഷങ്ങളെ: അവർ പങ്കിട്ടതിൻപടി, ശകുന്തള നനയ്ക്കേണ്ടുന്നവയെ. കടം തീൎത്തിട്ട്: പ്രിയംവദ നനയ്ക്കേണ്ടുന്ന രണ്ടെണ്ണത്തെ നനച്ചിട്ട്.

മുററിനില്പ്പിതു മുഖത്തു, കണ്ണഗശിരീഷ-
മൊട്ടിന വിയർപ്പുനീർ;
കെട്ടഴിഞ്ഞൊരു കരത്തിനാൽത്തിരുകിവെച്ച
വാർകുഴലുമാകുലം. 21

അതിനാൽ ഞാൻ വീട്ടാം ഇവളുടെ കടം. (മോതിരം കൊടുപ്പാൻ തുടങ്ങുന്നു)

(സഖിമാരിരുവരും മോതിരത്തിന്മേൽ പേർ കൊത്തിയത് വായിച്ച് അന്യോന്യം നോക്കുന്നു.)

രാജാ:— മറിച്ചു കരുതേണ്ട; രാജാവിൻെറ സമ്മാനമാണിത്.

പ്രിയംവദ: എന്നാൽ ഈ മോതിരം ആയ്യൻെറ വിരലിന്മേൽ നിന്നെടുത്തുകൂടാ; അങ്ങയുടെ വാക്കുകൊണ്ടുതന്നെ ഇവളുടെ കടം തീൎന്നിരിയ്ക്കുന്നു. (പുഞ്ചിരിയിട്ട്) ശകുന്തളേ, ദയാശീലനായ ആയ്യൻ, അല്ലെങ്കിൽ മഹാരാജാവ്, നിൻെറ കടം തീൎത്തിരിയ്ക്കുന്നു- നീ പോയ്ക്കൊൾക.

ശകുന്തള: (ആത്മഗതം) എനിയ്ക്കു ത്രാണിയുണ്ടായിരുന്നുവെങ്കിൽ! (പ്രകാശം) നീയാരാണ്, പറഞ്ഞയയ്ക്കാനും തടുത്തുനിൎത്താനും!

രാജാ:— (ശകുന്തളയെ നോക്കി ആത്മഗതം) നമുക്ക് ഇവളെക്കുറിച്ചെന്നപോലെ, ഇവൾക്ക് നമ്മെക്കുറിച്ചും തോന്നുന്നുണ്ടായിരിയ്ക്കുമോ? അല്ലെങ്കിൽ എൻെറ അഭിലാഷത്തിന്ന് ഇടം കിട്ടിയിരിയ്ക്കുന്നു. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ,

ശ്ലോകം 21. അതിതുടപ്പ്: അതു സ്വതേ തുടുത്തതാണല്ലോ. കണ്ണഗശിരീഷം = ചെവിമേലണിഞ്ഞ നെന്മേനിവാകപ്പൂവ്. മുററിനില്പ്പിതു: തുള്ളിതുള്ളിയായി നിരന്നുനില്ക്കുന്നു മുഖത്ത്, നെററിമേൽ ചുണ്ടിന്നുമേലെ. ഒരു കരത്തിനാൽത്തിരുകിവെച്ച: നനയില്ലുള്ള ശ്രദ്ധയാൽ കുടം താഴെ വെച്ചു ശരിയ്ക്കുകെട്ടാൻ നില്ക്കാതെ, ഒററക്കൈകൊണ്ടൊതുക്കിയ. ആകുലം = വല്ലായ്മ പൂണ്ടിരിയ്ക്കുന്നു.

അന്യോന്യം നോക്കുന്നു: ഇദ്ദേഹം 'ദുഷ്ഷന്തൻതന്നെയാണല്ലോ' എന്ന്.

ഒന്നും മദ്വക്തിയൊട്ട ചേർത്തുരിയാടിടുന്നി-
ല്ലെ,ന്നാലുമെന്മൊഴിയിൽ വെയ്ക്കുവതുണ്ടു കർണ്ണം;
എന്നാനനാഭിമുഖിയായ് സ്ഥിതിചെയ്തിടുന്നി-
ല്ലെ,ന്നാലിവൾക്കധികമില്ലിതരത്തിൽ നോട്ടം. 22

(ആകാശത്ത്)

അല്ലയോ തപസ്വികളേ, തപോവനത്തിലെ ജന്തുക്കളെ രക്ഷിപ്പാൻ ഒരുങ്ങിനില്ലുവിൻ! ദുഷ്ഷന്തരാജാവ് വേട്ടയാടിക്കൊണ്ട് സമീപത്തെത്തിയിരിയ്ക്കുന്നുപോൽ!

പെരികെ വിഴുവതുണ്ടു കൊംപിലീറ-
ന്മരവുരി ചേർന്ന തപോവനദ്രുതോറും,
തുരഗഖുരജമാം പരാഗ,മീയൽ-
പ്പരിഷകണക്കു ദിനാന്തസൂര്യ്യവർണ്ണം. 23

അത്രയുമല്ല,

ക്രൂരം കുത്തേററൊടിഞ്ഞീടിന തടിയൊരു കൊം-
പത്തമർന്നും, പദത്തിൽ-
ക്കേറിച്ചുററിപ്പിണഞ്ഞീടിന ലതികകളാൽ-
ച്ചങ്ങലക്കെട്ടു പൂണ്ടും,

രാജാവിൻെറ സമ്മാനമാണ് = രാജാവ് എനിയ്ക്കു സമ്മാനിച്ചത് എന്നും രാജാവു നിങ്ങൾക്കു തരുന്ന സമ്മാനം എന്നും.

നമുക്ക് ഇവളെക്കുറിച്ചെന്നപോലെ: പിരിയുകവയ്യെന്നുള്ളേടത്തോളം ആസക്തി.

ശ്ലോകം 22. മദ്വക്തിയൊട്ട ചേർത്തു = ഞാൻ സംസാരിയ്ക്കുന്നതിനോടു യോജിച്ച്. ആനനാഭിമുഖിയായ് = മുഖത്തോടുമുഖം നോക്കി. ഇതരത്തിൽ = മറെറാന്നിൽ.

ആകാശത്ത്: പാത്രം രംഗത്തിൽ പ്രവേശിയ്ക്കാതെ പറയുന്നതും, പ്രവേശിയ്ക്കാത്ത പാത്രത്തോടു പറയുന്നതുമത്രേ 'ആകാശം.'

ശ്ലോകം 23. തപോവനദ്രു = ആശ്രമവൃക്ഷം. തുരഗഖുരജമാം പ

മാങ്കുട്ടത്തെപ്പിരിപ്പിച്ചു,ടലുടയ തപോ-
വിഘ്നമാണെന്നു തോന്നും-
മാറായ്,ത്തേർ കണ്ടുപേടിച്ചൊരു ഗജമിഹ വൃ-
കുന്നമുണ്ടാശ്രമത്തിൽ. 24

രാജാ:—(ആത്മഗതം) ഛരീ കഷ്ടം! പടജ്ജനങ്ങൾ നമ്മെ അന്വേഷിച്ച് തപോവനത്തിൽ വന്നുകേറുന്നു. ആകട്ടെ, തിരിയേ പോയ്ക്കളയാം.

സഖിമാർ:—ആര്യ, ഈ കാട്ടാനയുടെ വൎത്തമാനം കേട്ടിട്ട് ഞങ്ങൾക്കെല്ലാം പേടിയുണ്ട്. ഞങ്ങൾക്ക് പൎണ്ണശാലയിലേക്കു പോകുവാൻ വിടതരിക.

രാജാ:—നിങ്ങൾ പൊയ്ക്കൊൾവിൻ. നാമും ആശ്രമത്തിന്നുപദ്രവം നേരിടാത്തവിധത്തിൽ ഏൎപ്പാടുചെയ്തുകൊള്ളാം.

(എല്ലാവരും എഴുന്നേല്ക്കുന്നു)

സഖിമാർ:—ആൎയ്യനെ ഞങ്ങൾ വേണ്ടുംവണ്ണം സല്ക്കരിച്ചില്ലല്ലോ; ഇനിയും കാണണമെന്നറിയിപ്പാൻ ലജ്ജ തോന്നുന്നു.

രാജാ:—അങ്ങനെ പറയരുത്. നിങ്ങളുടെ ദർശനംതന്നെ എനിക്കു സൽക്കാരമായിരിക്കുന്നു.

രാഗം = കുതിരക്കുളമ്പു തട്ടി പൊന്തിയ പൊടി. ഈയൽപ്പരിഷ = പാററക്കൂട്ടം. ദിനാന്തസൂൎയ്യവൎണ്ണം = സന്ധ്യാസൂൎയ്യനൊത്ത നിറത്തോടുകൂടിയത്. ഈറന്മരവുരി: പൊടിപററിയാൽ വെടിപ്പാകുവാൻ പണി.

ശ്ലോകം 24. ക്രൂരം: ഊക്കോടുകൂടിയ. തടി: മരത്തടി. ചുററിപ്പിണഞ്ഞ വള്ളികളെ, ചങ്ങലക്കെട്ടായി കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു. കൊമ്പത്തു കുടുങ്ങിയ മരത്തടി ഒഴിച്ചുകളയാൻ നില്ക്കുന്നതിന്നു ക്ഷമയില്ല; വള്ളിക്കെട്ടുകൊണ്ടു, വേഗത്തിൽ പായുവാനും വയ്യാ. സൎവ്വഥാ ഭയങ്കരമായ വരവ്! മാൻകൂട്ടത്തെപ്പിരിപ്പിച്ച്: കൂട്ടമായി നില്ക്കുന്ന മാനുകൾ പേടിച്ച് അങ്ങുമിങ്ങും പാഞ്ഞു ചിന്നുമാറ്. ഉടലുടയ തപോവിഘ്നമാണെന്ന്: തപസ്സിനുള്ള തടസ്സങ്ങളെല്ലാംകൂടി ഒരുടൽപൂണ്ടു വരികയാണോ എന്ന്. (സ്ത്രീകളെല്ലാവരും കേട്ടതായി നടിച്ച് തെല്ലൊന്നു സംഭ്രമിക്കുന്നു) ഈ ഗജവൎണ്ണ

(ശകുന്തള വ്യാജേന താമസിച്ച് സഖിമാരോടുകൂടി പോയി)

രാജാ:—എനിക്കു നഗരത്തിലേക്കു പോകുവാൻ താൽപര്യം കുറഞ്ഞിരിക്കുന്നു. കൂടെയുള്ളവരുടെ അടുക്കൽച്ചെന്ന് തപോവനത്തിൽനിന്ന് ഏറെ ദൂരമല്ലാത്ത ഒരിടത്തു നിർത്താം. ശകുന്തളയുടെ ചേഷ്ടകളിൽനിന്നു മനസ്സിനെ പിൻവലിക്കുവാൻ ഞാൻ അശക്തനായിരിക്കുന്നു. എനിക്ക്,

മുന്നോട്ടു പോകുന്നു വപുസ്സുമാത്രം;
പിന്നോട്ടു പായുന്നു മനം വിമൂഢം:
കാററിൻെറ നേക്കാംപടി കൊണ്ടുപോകും
ധ്വജത്തിലെച്ചീനപടംകണക്കേ. 25

(പോയി.)

ഒന്നാമങ്കം കഴിഞ്ഞു.

നം, പ്രകൃതത്തിലെ നിരംകുശമായ കാമത്തിൻെറ ആവിർഭാവത്തെ സൂചിപ്പിക്കുന്നതാണെന്നും, ഇതുപോലെ ഏഴാമങ്കത്തിലെ സിംഹക്കുട്ടി, ദുഃഖാനുഭവത്താൽ ശുദ്ധമായ പ്രേമത്തെ സൂചിപ്പിക്കുന്നതാണെന്നും വിമശ്കന്മാർ പറയുന്നു.

വിട = പോകാനനുവാദം.

വ്യാജേന താമസിച്ച്: ഇതിനെ അടുത്ത അങ്കത്തിൽ 12-ാം പദ്യത്തിൽ നായകൻതന്നെ വ്യാഖ്യാനിക്കും.

ശ്ലോകം 25. വിമൂഢം: പ്രിയാവിരഹത്താൽ വെളിവുകെട്ട. കാററിന്നുനേക്ക് = കാററുവീശുന്നതിന്നെതിരായി. ധ്വജം = കൊടിത്തണ്ട്. ചീനപടം: ചീനരാജ്യത്തുണ്ടാക്കുന്ന പട്ട്; കൂടുതൽ നേർമ്മയുള്ളത്.

രണ്ടാമങ്കം

(അനന്തരം വിദൂഷകൻ പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു)

വിദൂഷകൻ:—(നെടുവീൎപ്പിട്ടു്) ഈ വേട്ടക്കാരൻ രാജാവിൻെറ തോഴരായിത്തീൎന്നതിൽ ഞാൻ മടുത്തംപി! ഇതാ ഒരു മാൻ, ഇതാ ഒരു പന്നി, ഇതാ ഒരു പുലി! എന്നിങ്ങിനെ നട്ടുച്ചയ്ക്കു് വേനൽകൊണ്ടു തണൽ കുറഞ്ഞ കാടുകളിൽ ചുററിയലയുക; ഇലകറം വീണു ചീഞ്ഞു ചവൎപ്പുപിടിച്ചു കാഞ്ഞുകിടക്കുന്ന മലഞ്ചോലവെള്ളം കുടിയ്ക്കുക; ഇന്നപ്പോഴെന്നില്ലാതെ ഏറിയകൂറും ഇരിംപുകോലിന്മേൽച്ചുട്ട മാംസംകൊണ്ടു് ആഹാരം കഴിയ്ക്കുക! കുതിരയുടെ പിന്നാലെ ഓടി തുട ചുളുചുളെക്കുത്തുകയാൽ, എനിയ്ക്കു രാത്രിയിലുമില്ലാ, കിടക്കപ്പൊറുതി. എന്നിട്ടോ, പുലരുന്നതിന്നു വളരെ മുമ്പുതന്നെ പുലയാടിമക്കറം പക്ഷിവേട്ടക്കാർ കാട്ടിൽ സ്ഥലം പിടിയ്ക്കുന്ന ലഹളകൊണ്ടു് ഞെട്ടിയുണൎന്നുപോകുന്നു!

ഇത്രയുംകൊണ്ടും തീൎന്നില്ലാ നട്ടംതിരിച്ചിൽ. കുനിന്മേലൊരു കുരുവും പുറപ്പെട്ടിരിയ്ക്കുന്നു: ഇന്നലെ ഇയ്യുള്ളവർ ഒന്നിച്ചില്ലാതിരുന്ന സമയത്തു് അവിടുന്നു് ഒരു മാനിൻെറ പിറകെ കൂടി ആശ്രമത്തിൽച്ചെന്നുകേറി, ശകുന്തള എന്നോരു താ

ഇരിംപുകോലിന്മേൽച്ചുട്ട: ഇരിംപുകോലിൽക്കുത്തി തീയിൽക്കാട്ടി വേവിച്ച. പുലരുന്നതിന്നു വളരെ മുമ്പു്: നേരം പുലൎന്നാൽ പക്ഷികൾ ഇര തേടിപ്പോകുന്നതാകയാൽ, പക്ഷിവേട്ടക്കാൎക്കു നേരത്തെ ഒരുങ്ങണമല്ലോ.

വയററിൻെറ ഭാഗ്യക്കേടു്: ഈ കാട്ടുവാഴ്ച ഇനിയും നീണ്ടു മുൻവിവരിച്ചവിധം ആഹാരം കഴിച്ചു പൊറുക്കേണ്ടിവരുന്നതാകയാൽ. കണ്ടെത്തിപോൽ: രാജാവുതന്നെ ഇന്നലെ രാത്രി പറഞ്ഞറിഞ്ഞതു്. പരിജനങ്ങളിൽനിന്നു കേട്ടതു് എന്ന അഭിരാമവ്യാഖ്യാനം ചിന്ത്യമാണു്; പരിജനങ്ങളാരും കൂടെയുണ്ടായിരുന്നില്ലല്ലോ. അതുതന്നെ; ഈ നീണ്ടുപോക

പസപ്പെണ്ണിനെ, എൻെറ വയററിൻെറ ഭാഗ്യക്കേടുകൊണ്ടു കണ്ടെത്തിപോൽ. ഇപ്പോഴം നഗരത്തിലേയ്ക്കു പോകുന്നതിൻെറ സംസാരംപോലുമില്ല! ഇന്നും അതുതന്നെ വിചാരിച്ച് കണ്ണടയ്ക്കാതെ നേരം പുലൎന്നു. എന്തു ശരണം? നിത്യകൎമ്മവും ചമയലും കഴിഞ്ഞു തോഴരെ ചെന്നു കാണുകതന്നെ. (ചുററിനടന്നു നോക്കിയിട്ട്) ഇതാ, തോഴർ, കാട്ടുപൂമാലകളണിഞ്ഞു പള്ളിവില്ല് കയ്യിൽപ്പിടിച്ച് യവനികകളാൽ ചുററപ്പെട്ട് ഇങ്ങോട്ടുതന്നെ വരുന്നു. ആകട്ടെ, ദേഹംകൊണ്ട് തീരെ വയ്യായ്ക നടിച്ചുനില്ക്കാം: എന്നാലെങ്കിലും ഒരു വിട്ടുതി കിട്ടിയെങ്കിലോ! (വടിയൂന്നിനില്ക്കുന്നു.)

(അനന്തരം മേല്പറഞ്ഞ പരിവാരങ്ങളോടു കൂടി രാജാവ് പ്രവേശിക്കുന്നു)

രാജാ:— പ്രിയയസുലഭയെന്നിരിക്കിലും, തൽ-
പ്രണയിത കണ്ടു സമാശ്വസിപ്പൂ ചിത്തം:—
മനസിജനകൃതാൎത്ഥനാകിലാട്ടേ,
രതിയുളവാമുഭയാനുരക്തികൊണ്ടേ! 1

(പുഞ്ചിരിയിട്ട്) ഇപ്രകാരം പ്രിയജനചിത്തവൃത്തിയെ സ്വാഭിപ്രായത്തിന്നൊത്ത് ഊഹിച്ചുപോരുന്ന കാമിയുടെ മട്ട് നേ

ന്ന കാട്ടുവാഴ്ചയെപ്പററി. യവനികൾ = രാജാവിൻെറ ആയുധം ചുമക്കുന്ന പരിചാരികമാർ. 'കിരാതീ ചാമരധരാ, യവനീശസ്ത്രധാരിണീ' എന്നു ശബ്ദാൎണ്ണവം. ആസന്നപരിചാരികമാർ എന്നൎത്ഥത്തിൽ വേറെയും നിഘണ്ടു കാണുന്നു. എന്നാൽ, ചരിത്രാന്വേഷകന്മാർ, യവനികൾ യവനസ്ത്രീകൾ (റോമാക്കാരികൾ അഥവാ പേഴ്സ്യാസ്ത്രീകൾ) ആണെന്നു സിദ്ധാന്തിച്ച്, അതിലൂടെ ജീവിതകാലത്തിലേയ്ക്കു നോക്കുന്നുണ്ട്.

ശ്ലോകം 1. അസുലഭ: അവൾ ഗുരുവിന്നധീനയാകയാലും, അദ്ദേഹം ദേശാന്തരത്തിലാകയാലും, അദ്ദേഹത്തിൻെറ അഭിപ്രായം വ്യക്തമല്ലായ്കയാലും, എളുപ്പത്തിൽ ലഭിക്കാവതല്ലാത്തവൾ. തൽപ്രണയിത: അവൾക്ക് ഇങ്ങോട്ടുള്ള പ്രണയം. മനസിജനകൃതാൎത്ഥനാകിലാട്ടേ: കാമം, പരസ്പരസംഗമം, സാധിച്ചില്ലെങ്കിലും കൊള്ളാം; ഉഭയാനുരക്തികൊണ്ടേ: ഇരുകൂട്ടൎക്കും [അനുരാഗമുണ്ടാകുന്നതുകൊണ്ടുതന്നെ. രതിയുളവാം = സംഗമഫലമായ സുഖം കൈവരും.

രംപോക്കുള്ളതുതന്നെ. എങ്ങിനെയെന്നാൽ,

മററെങ്ങോ മിഴി നീട്ടിടുംപൊളവരം സ-
സ്നേഹം നിരീക്ഷിച്ചതും,
മുററും ശ്രോണിഭരാൽസ്സലീലവടിവായ്
മെല്ലെന്നു പോയ്ക്കൊണ്ടതും,
പോകൊല്ലെന്നു തടുത്തതിന്നരിശമാ-
ന്നച്ചൊന്നതും തോഴിയോ-
ടെ,ല്ലാമെന്നുടെ നേക്കുപോൽ; ബത, നിജ-
തോൽപ്രേക്ഷകൻ കാമുകൻ! 2

വിദൂഷകൻ: (അങ്ങിനെതന്നെ നിന്ന്) തോഴരേ, എനിയ്ക്കു കൈകാലുകരം അനക്കാൻ വയ്യാ! പറകമാത്രം ചെയ്യാം, വിജയിച്ചാലും!

രാജാ:- (പുഞ്ചിരിയിട്ട്) എന്തുകൊണ്ടാണ് ദേഹത്തിനീത്തകരാറ്?

വിദൂഷകൻ:— എന്തുകൊണ്ടാണെന്നോ? താൻതന്നെ കണ്ണിൽ

ഉടനെ, അവൾക്കും അനുരാഗമുണ്ടായിട്ടുണ്ടെന്ന തൻെറ വിശ്വാസം മിഥ്യയാവാമെന്നു തോന്നി, ആ വിശ്വാസത്തിന്മേൽ ആശ്വാസംകൊണ്ട തന്നെത്തന്നെ പരിഹസിയ്ക്കുന്നു:—പുഞ്ചിരിയിട്ട് ഇത്യാദി. നേരംപോക്കുള്ളത് = പരിഹാസ കാരണം.

ശ്ലോകം 2. അവളുടെ നോട്ടം സ്വതവേ സ്നേഹദ്യോതകമാണ്. അതു തന്നിൽപ്പതിഞ്ഞതു കേവലം യാദൃച്ഛികം. അവളുടെ നടത്തം നിതംബ(ശ്രോണി) ഭാരം മൂലം മന്ദമാണ്; അതു ശൃംഗാരാനുഭവമായ വിലാസ (ലീല) ത്തിൻെറ വടിവിലായി എന്നുമാത്രം. സഖിയോട് അപ്പറഞ്ഞത് അരിശംകൊണ്ടുതന്നെ, തന്നെ വിട്ടുപോകാനുള്ള മടികൊണ്ടാവില്ല. എല്ലാമെന്നുടെ നേക്കുപോൽ: ഇതൊക്കെയും എന്നിലുള്ള അനുരാഗം മൂലമാണെന്നു ഞാൻ പാഴിൽ അഭിമാനിയ്ക്കുന്നു! നിജതോൽപ്രേക്ഷകൻ കാമുകൻ: കാമിയ്ക്കപ്പെടുന്ന ആൾ സ്വന്തമായിക്കഴിഞ്ഞു എന്നു വിചാരിയ്ക്കുന്നവരാണല്ലോ കാമുകന്മാർ. താൻ വഞ്ചിതനായിപ്പോയി എന്നു വരരുതെന്നുവെച്ച രാജാവു വിവേകത്തെ ആശ്രയിയ്ക്കുകയാണ്: വാസ്തവത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിന്നു പ്രിയാപ്രണയത്തിൽ ഉറച്ച വിശ്വാസമുണ്ടെന്നു താഴെ വിദൂഷകനോടു പറയുന്നതിൽ വ്യക്തമാകും.

കുത്തിയേച്ച്, കണ്ണുനീരിൻെറ കാരണം കല്പിച്ചു ചോദിക്കുന്നു!

രാജാ:— എനിക്കു മനസ്സിലായില്ലല്ലോ.

വിദൂഷകൻ;— തോഴരേ, ആററുവഞ്ഞി കുനൻനൃത്തം ചവുട്ടുന്നത്, അതിൻെറ ത്രാണികൊണ്ടോ, ഒഴുക്കിൻെറ ത്രാണികൊണ്ടോ?

രാജാ:— പുഴയുടെ ഒഴുക്കാണ് അതിനു കാരണം.

വിദൂഷകൻ: എൻേറതിന്നു് ഇവിടുന്നും!

രാജാ: അതെങ്ങിനെ?

വിദൂഷകൻ:— തോഴക്കു രാജ്യകാര്യങ്ങളും മററും ഉപേക്ഷിച്ച്, ഇത്തരം വല്ലാത്ത പ്രദേശങ്ങളിൽ കാട്ടാളനെപ്പോലെ നടക്കണം. എനിക്കാകട്ടേ, വാസ്തവത്തിൽ, നാൾതോറും ദുഷ്ടജന്തുക്കളെ ഓടിച്ചോടിച്ച് ശരീരത്തിലെ സന്ധിബന്ധങ്ങൾ ആകെ ഇളകുകയാൽ തീരെ വയ്യാതായിരിക്കുന്നു. അതിനാൽ തിരുമനസ്സുണ്ടാകണം, എന്നെ വിട്ടയയ്ക്കുക, ഒരു ദിവസമെങ്കിലും ഇത്തിരി വിശ്രമിപ്പാൻ!

രാജാ:— (ആത്മഗതം) ഇയ്യാളും ഇങ്ങിനെ പറയുന്നു; എനിക്കും, കശ്യപപുത്രിയെ വിചാരിച്ചിട്ട് നായാട്ടിൽ ഉന്മേഷം തോന്നുന്നില്ല. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ,

ആളല്ല, വില്ലിതു കുലച്ചു ശരം തൊടുത്തു
സാരംഗകങ്ങളുടെനേക്കു വലയ്ക്കുവാൻ ഞാൻ:

പറകമാത്രം ചെയ്യാം; വിജയമുദ്രയായി കയ്യയത്തുവാൻ വയ്യാ!

രാജാവു പുഞ്ചിരിയിട്ട്: ഇതയാളുടെ ഒരു നേരംപോക്കിൻെറ തുടക്കമാണെന്നൂഹിച്ചിട്ട്.

കുനൻനൃത്തം ചവുട്ടുന്നത്: ജലപ്രവാഹസ്ഥമായ ആററുവഞ്ഞിച്ചെടി, പ്രവാഹവീചികളാൽ കൂടെക്കൂടെ കുനിയുകയും നിവരുകയും ചെയ്യുന്നത്.

കശ്യപപുത്രിയെ: ഒരാഭിജാത്യം വ്യഞ്ജിക്കുന്നു.

ശ്ലോകം 3. സാരംഗകങ്ങൾ = പാവങ്ങളായ മാനുകൾ. (അനുകമ്പാദ്യോതകമായ കപ്രത്യയം) വില്ലു കുലപ്പാനും, ശരം തൊടുപ്പാനും, വലിപ്പാനും ആളല്ല എന്നന്വയം; ആലസ്യം വ്യഞ്ജിക്കുന്നു. അതുമയാൾ—പ്രിയമാനുകളുടെ മുഗ്ദ്ധവിലോകനങ്ങൾക്കു കശ്യപപുത്രിയുടേതിനോടു സാദൃശ്യമുള്ളതിനാൽ, അവളെവിചാരിച്ചു ദുർബ്ബലനായിപ്പോകും എന്നഭിപ്രായം.

ഒന്നിച്ച വാണരുമയാറംക്കിവതന്നെയല്ലോ
നന്നായ്പ്പാറിപ്പരുളി, മുഗ്ദ്ധവിലോകനത്തിൽ, 3

വിദൂഷകൻ:— (രാജാവിൻെറ മുഖത്തു നോക്കീയിട്ട്) ഇവിടുന്ന് എന്തോ ഉള്ളിൽവെച്ച് പിറുപിറുക്കുകയാണ്. കാട്ടിൽവെച്ചായിപ്പോയി, എൻെറ നിലവിളി!

രാജാ:— (പുഞ്ചിരിയിട്ട്) മററെന്താണ്? ഇഷ്ടവാക്യം തട്ടരുതല്ലോ എന്നോർത്തു നില്ക്കുകയാണ്.

വിദൂഷകൻ:—ദീർഗ്ഘായുസ്സ്! (പോവാൻ ഭാവിക്കുന്നു)

രാജാ:— തോഴരേ, നില്ക്കു: കുറച്ചുകൂടിയുണ്ട് പറയാൻ.

വിദൂഷകൻ:— അരുളിച്ചെയ്താലും,

രാജാ:— ഭവാൻെറ ക്ഷീണം തീൎന്നാൽ, പ്രയാസമില്ലാത്ത മററൊരു കാൎയ്യത്തിൽ എന്നെ സഹായിക്കണം.

വിദൂഷകൻ:— ലഡ്ഡു തിന്നുന്നതിലോ?

രാജാ:— പറയാം.

വിദൂഷകൻ: ഇതാ, അനങ്ങാതെ നിന്നു.

രാജാ:— ആരവിടെ?

നടയിൽത്തവണക്കാരൻ:— (പ്രവേശിച്ച്) തിരുമേനി അരുളിച്ചെയ്താലും.

രാജാ:— രൈവതക, പടത്തലവനെ വിളിക്കൂ.

കാട്ടിൽവെച്ച്.........നിലവിളി: കേട്ട് അനുകമ്പകൊള്ളുവാൻ ഒരാളുമുണ്ടായില്ലാ!

ലഡ്ഡു തിന്നുന്നതിലോ: ഒരു മൃഷ്ടാന്നകാംക്ഷയാണ്, ഇപ്പോൾ തൻെറ മനസ്സു നിറച്ചും!

ദോഷം കണ്ടിട്ടുള്ളതാണെങ്കിലും: നായാട്ട്, രാജാക്കന്മാൎക്കുണ്ടാകുന്ന സപ്തവ്യസനങ്ങളിൽ (ഏഴു വ്യസനങ്ങളിൽ) ഒന്നായിട്ടത്രേ ഗണിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നത്. കാമംമൂലമുണ്ടാകുന്ന സ്ത്രീസേവ, ചൂതുകളി, നായാട്ട്, മദ്യപാനം എന്നിവയും, കോപംമൂലമുണ്ടാകുന്ന വാക്പാരുഷ്യം, ദണ്ഡപാരുഷ്യം, അൎത്ഥദൂഷണം എന്നിവയുമത്രേ വ്യസനങ്ങൾ.

നടയിൽത്തവണക്കാരൻ:— എറാൻ (പോയി, സേനാപതിയോടുകൂടി പ്രവേശിച്ച്) ഇതാ, തമ്പുരാൻ നില്ക്കുന്നു. ആൎയ്യൻ അടുത്തു ചെന്നുകൊൾക.

സേനാപതി:— (രാജാവിനെ നോക്കിയിട്ട്) ദോഷം കണ്ടിട്ടുള്ളതാണെങ്കിലും നായാട്ടു തമ്പുരാങ്കൽ ഗുണത്തിന്നായിത്തന്നെ തീൎന്നിരിയ്ക്കുന്നു. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ, തിരുമേനിയ്ക്ക്

വില്ലിൻ ഞാണിളവററടിയ്ക്കുകവശാൽ—
കൈത്തണ്ടു കട്ടിത്തമാ—
ൎന്നുള്ളൊന്നായ്, വെയിലത്തു വാട്ടമിയലി-
ല്ലേ,ശാ വിയൎപ്പേതുമേ,
പൊന്മെയ്യൊട്ടു ചടച്ചിരിയ്ക്കിലുമത-
സ്സ്പഷ്ടം ലഘുത്വോദയാൽ;
ഇമ്മട്ടായ് മലയാനപോലെ വിലസീ-
ടുന്നൂ ബലപ്രൌഢിയാൽ. 4

(അടുത്തു ചെന്ന്) തമ്പുരാൻ ജയിച്ചാലും. കാടു വളയൽ കഴിഞ്ഞിരിയ്ക്കുന്നു. ഇനിയും എഴുന്നെള്ളാത്തതെന്താണ്?

രാജാ:— പടത്തലവ, മാഢവ്യൻ നായാട്ടിനെ ദൂഷിച്ച് എനിയ്ക്കുത്സാഹഭംഗം വരുത്തിയിരിയ്ക്കുന്നു.

ശ്ലോകം 4. ഇളവററ്; ഇടവിടാതെ. കട്ടിത്തം: തഴമ്പുവീണുണ്ടാവുന്നത്. അതസ്സ്പഷ്ടം ലഘുത്വോദയാൽ: മെയ്‌വഴക്കമുണ്ടായതുകൊണ്ട് ആ ചടപ്പ് ഉള്ളതായി തോന്നുന്നില്ല. ബലപ്രൌഢി: തികഞ്ഞ കരുത്ത്. കാട്ടാനയെസ്സംബന്ധിച്ച 'വില്ലിൻഞാണിളവററടിയ്ക്കൽ' (അനവരതധനുൎജ്ജ്യാസ്ഫാലനം) എല്ലായ്പോഴും പ്രിയാളവൃക്ഷത്തിന്മേൽ അടിയ്ക്കലാണെന്ന് രാഘവഭട്ടൻ ശ്ലേഷത്തെ ആശ്രയിച്ച് അൎത്ഥം പറയുന്നു; ആനയ്ക്ക് കട്ടിത്തം സ്വതസ്സിദ്ധമാകയാൽ, സാധൎമ്മ്യത്തിന്നായി ഇത്ര ക്ലേശിപ്പിയ്ക്കണമെന്നില്ല. താഴേ സ്പഷ്ടമാകുന്നതിൻവണ്ണം നായാട്ടിൽ സ്വയം മടുപ്പുവന്ന സേനാപതി തമ്പുരാന്ന് ഇതുകൊണ്ടു ഗുണമുണ്ടല്ലോ എന്നാശംസിയ്ക്കുകയാണ്.

ദൃഷ്ടാന്തമായിരിയ്ക്കുന്നുവല്ലോ: നായാട്ട് നല്ലതാണെന്നതിലേയ്ക്ക്.

സേനാപതി:— (നിഗൂഢം) സ്നേഹിത, പിടിവിടേണ്ടാ; ഞാൻ തിരുമനസ്സിനൊത്തു നിന്നുകളയാം (പ്രകാശം) എന്തെങ്കിലും പുലമ്പട്ടേ ഈ വിഡ്ഢി! തിരുമേനിതന്നെ ദൃഷ്ടാന്തമായിരിയ്ക്കുന്നുവല്ലോ.

മേദസ്സററുദരം മെലിഞ്ഞു, ലഘുവായ്—
ദ്ദേഹം വിഹാരാർഹമാം;
കാണാം ക്രോധഭയങ്ങളാൽപ്പിടിപെട്ടം
മാററങ്ങൾ ജന്തുക്കളിൽ;
വില്ലാളിയ്ക്കു,ളകുന്ന ലാക്കിൽ വിശിഖം
കൊള്ളിപ്പതും മേന്മയാ-
ണൊ:—ല്ലാ വേട്ടയിതെന്ന ചൊല്ല വെറുതേ;
മറെറന്തിൽനിന്നീ രസം? 5

വിദൂഷകൻ:— ഇവിടന്ന് ഒരുവിധം അടങ്ങിയിരിയ്ക്കയാണ്. താങ്കൾതന്നെ കാട്ടിൽനിന്നു കാട്ടിലേയ്ക്കോടി, മൂക്കു കടിച്ചതിന്നാൻ കൊതിയ്ക്കുന്ന വല്ല മൂത്തൻ കരടിയടേയും വായിൽച്ചെന്നു ചാടിക്കൊൾക.

രാജാ:— ഭദ്രസേന, നമ്മൾ ആശ്രമത്തിന്നടുക്കലാണല്ലോ, താമസിയ്ക്കുന്നത്. അതിനാൽ ഞാൻ തൻെറ വാക്കിനെ കൊണ്ടാടുന്നില്ല. ഇന്ന്,

പൂകട്ടേ മഹിഷങ്ങൾ കൊക്കരണിയിൽ--
ക്കൊംപിട്ടു മേന്മേലടി—
ച്ചേ—നം ചേൻറു തണൽപ്പുറത്തയവിറ—
ക്കട്ടേ ചിരം മാനുകൾ;

ശ്ലോകം 6. മേദസ്സ്: ശരീരത്തെ വല്ലാതെ തടിപ്പിയ്ക്കുന്നതും, വ്യായാമംകൊണ്ടു ചുരുക്കേണ്ടതുമായ ഒരു ശരീരധാതു. വിഹാരാർഹമാം; ഓടാനും ചാടാനും മററും പ്രയാസമില്ലാത്തതാകുന്നു. മാററങ്ങൾ: ഭാവപ്പകച്ചകൾ. ഒല്ലാ: ഉചിതമല്ല; കൊള്ളരുതാത്തതാണ്.

ഭദ്രസേന എന്നെടുത്തുവിളിച്ചത്, അയാളുടെ അഭിപ്രായമനുസരിയ്ക്കാത്തതിൽ അസുഖം തോന്നാതിരിപ്പാനുള്ള അനുനയമായിട്ടത്രേ.

സൈ്വരം ചേററുകുളത്തിൽ മുസ്തകരം കിള–
ച്ചുട്ടേ വരാഹവ്രജം;
ഞാൺകെട്ടല്പമഴിച്ചു വിശ്രമസുഖം
നേടട്ടെയെൻ വില്ലിതും. 6

സേനാപതി:– തിരുമനസ്സുപോലെ.

രാജാ:– എന്നാൽ മുൻകൂട്ടി കാടുവളയാൻ പോയവരെ തിരിച്ചു വിളിക്കുക. നമ്മുടെ പടജ്ജനങ്ങരം തപോവനത്തിൻെറ അടുക്കലെങ്ങും ചെല്ലാതിരിക്കത്തക്കവണ്ണം വിലക്കുകയും വേണം. നോക്കു:

മറഞ്ഞിരിപ്പുണ്ടൊ,രു ചുട്ടെരിപ്പതാം
മഹസ്സു ശാന്താത്മകരാമൃഷീന്ദ്രരിൽ,
അതന്യതേജോഭിഭവാൽച്ചുരത്തുമേ
തൊടാവുമക്കോപലകങ്ങരം പോലവർ. 7

ശ്ലോകം 6. മഹിഷങ്ങൾ: പ്രകരണവശാൽ കാട്ടുപോത്തുകൾ. കൊക്കരണി; കല്ലുവെട്ടിയെടുത്തും മററും അനൈച്ഛികമായുണ്ടാകുന്ന പട്ടുകുഴികൾ (നിപാനം ഖാതാദിഷു എന്ന് വാചസ്പത്യം) നിപാനപദത്തിന്ന്, കിണററിൻകരയിൽ മൃഗങ്ങൾക്കു വെള്ളം കുടിപ്പാൻ ഉണ്ടാക്കിവെക്കുന്ന കൽത്തൊട്ടി എന്നുള്ള അർത്ഥംവെച്ച്, 'രാജാക്കന്മാർ നായാട്ടിന്നു പോകുമ്പോൾ അവരുടെ ഉപയോഗത്തിന്നുവേണ്ടി' ഉണ്ടാക്കാറുള്ളവ എന്നു വ്യാഖ്യാനിക്കുന്നത് വളഞ്ഞ വഴിയാണ്. അവക്ക്, പോത്തുകൾക്ക് കിടന്നു കുത്താടത്തക്ക വലിപ്പമുണ്ടാകയില്ല; നായാട്ടു നിർത്തിയാലും ശുദ്ധജലം ആവശ്യമുള്ളതുകൊണ്ട്, 'അവയിൽ പോത്തുകൾ ഇറങ്ങിക്കൊള്ളട്ടെ' എന്നനുവദിപ്പാനിടയില്ലതാനും. സൈ്വരം = യഥേഷ്ടം. മുസ്തകൾ കിളക്കട്ടെ = (തിന്മാനായി) മുത്തങ്ങ കുത്തിപ്പറിച്ചുകൊള്ളട്ടെ. വരാഹവ്രജം = പന്നിക്കൂട്ടം. നായാട്ടുമൂലം, കുറേ നാളായി അക്കാട്ടിലെ മൃഗങ്ങളൊന്നും അവയുടെ സ്വച്ഛവിഹാരങ്ങളിൽ ഏർപ്പെടാറില്ല; ഇന്ന് അവയത് ചെയ്തുകൊള്ളട്ടെ; നാം നായാട്ടിന്നിറങ്ങേണ്ടാ.

ശ്ലോകം 7. മഹസ്സ് = തേജസ്സ്. അതന്യതേജോഭിഭവാൽച്ചുരത്തുമേ: അതിനെ, മറെറാരു തേജസ്സു വന്നേററുമുട്ടിയാൽ ശാപാദിരൂപേണ വെളിപ്പെടുത്തും. അതിനാൽ നമ്മുടെ ക്ഷത്രിയതേജസ്സ് ഋഷികളുടെ നേക്ക്, അവർ ശാന്തരാണെന്നുവെച്ചു, ഏല്പിച്ചുകൂടാ. തൊടാവും: സ്വതേ അനുഷ്ണങ്ങളായ. അക്കോപലകങ്ങൾ = സൂര്യകാന്തക്കല്ലുകൾ (സ്വാർത്ഥത്തിൽ കപ്രത്യയം;) അവ സൂര്യപ്രകാശം തട്ടിയാൽ കത്തിജ്വലിക്കുംപോൽ!

സേനാപതി:_ അരുളപ്പാടുപോലെ,

വിദൂഷകൻ: വെച്ചേയ്ക്കു, താങ്കളുടെ ഒരുംപാട്!

(സേനാപതി പോയി)

രാജാ:_ (പരിജനങ്ങളെ നോക്കിയിട്ട്) നിങ്ങരം നായാട്ടുവേഷം മാററിക്കൊരംവിൻ, രൈവതക, നീയും വേലയ്ക്കു പോയ്ക്കൊരംക.

പരിജനങ്ങരം: അരുളപ്പാടുപോലെ. (പോയി)

വിദൂഷകൻ:— ഇവിടുന്ന് ഈച്ചകളെയെല്ലാം ആട്ടിക്കളഞ്ഞു കഴിഞ്ഞു. ഇനി ഈ മരത്തണലിൽ ഇടതൂൎന്ന വള്ളികരം കൊണ്ടു മേലാപ്പു കെട്ടിയിട്ടുള്ളേടത്ത് എഴുന്നെള്ളിയിരിയ്ക്കുക. ഞാനും ഇത്തിരി കാൽ മടക്കട്ടെ.

രാജാ: മുമ്പേ നടക്കു.

വിദൂഷകൻ: —എഴുന്നള്ളാം, എഴുന്നള്ളാം.

(രണ്ടുപേരും ചുററിനടന്ന് ഇരിയ്ക്കുന്നു.)

രാജാ:— മാഢവ്യ, താങ്കരംക്കു നയനസാഫല്യം സിദ്ധിച്ചില്ല; കാണേണ്ടതു കണ്ടില്ലല്ലോ.

വിദൂഷകൻ:—ഇവിടുന്ന് എൻെറ മുമ്പിൽ ഇരിയ്ക്കുന്നുണ്ടല്ലോ:

രാജാ:— എല്ലാവരുടെ കണ്ണിനും അവനവൻേറത് അഴകൊത്ത

വെച്ചേയ്ക്കു താങ്കളുടെ ഒരുമ്പാട്: 'എന്തെങ്കിലും പുലമ്പട്ടെ ഈ വിഡ്ഢി' എന്നയാൾ പറഞ്ഞതിന്നു പകരം വീട്ടി:

ഈച്ചകൾ: തങ്ങളുടെ ജീവിതവൃത്തിയ്ക്കുവേണ്ടി പ്രഭുവിനെ പൊതിഞ്ഞുകൂടിയ നിസ്സാരജീവികൾ.

ഇവിടുന്ന് എൻെറ മുമ്പിൽ ഇരിയ്ക്കുന്നുണ്ടല്ലോ: അതിനാൽ ഞാൻ കാണേണ്ടതിനെ (അഴകൊത്ത അങ്ങയെ) കണ്ടു നയനസാഫല്യം നേടുന്നുണ്ടല്ലോ. ഇവിടെ അഭിരാമൻ മൂലവാകൃത്തിന്ന് 'അങ്ങു കാണേണ്ടവനായ എന്നെക്കണ്ടു നയനസാഫല്യം നേടുകയാണല്ലോ' എന്നു താല്പൎയ്യവും അതനുസരിച്ച് അനന്തരമായ രാജവാകൃത്തിൽ 'ആത്മാനം' എന്നു ചൊല്ലി, 'എല്ലാവൎക്കും അവനവൻ അഴകൊത്തവനാണെന്നുതോന്നും' എന്നൎത്ഥം പറയുന്നു. അതു ബാലിശമാണ്; 'തത്ര ഭവതി ഉർവശിയ്ക്ക്' എന്നോളമുണ്ടോ

തായിരിയ്ക്കും, ഞാൻ പറയുന്നതു്, ആശ്രമത്തിന്നലങ്കാര ഭൂതയായ ആ ശകുന്തളയെക്കുറിച്ചാണു്.

വിദൂഷകൻ:— (ആത്മഗതം) ഇരിയ്ക്കട്ടെ, ഇതിന്നു ഞാൻ തക്കം കൊടുക്കില്ല. (പ്രകാശം) ഇപ്പോഴ് ഇവിടെയ്ക്കു് ഒരു താപസകന്യകയെക്കിട്ടണമെന്നായി!

രാജാ:— ഭസ്സഹിത, അരുതാത്തതിൽച്ചെല്ലുകയില്ല, പൌരവന്മാരുടെ മനസ്സു്,

വിദൂഷകൻ:— എന്നാലിതെങ്ങിനെ?

രാജാ:—

കളഞ്ഞുകിട്ടീടിന കുട്ടിപോൽ മുനി-
യ്ക്കൊരുമ്പർമാതിൻെറ തനൂജയാമിവൾ;
ഞെട്ടററെരിക്കിൻ മുകളിൽക്കൊഴിഞ്ഞതാം
പൈംപിച്ചകത്തുമലരെന്നപോലവേ! 8

വിദൂഷകൻ:— (ചിരിച്ചു്) ഈത്തപ്പഴം തിന്നതിന്നു മടുത്ത ഒരാൾക്കു് പുളിഞ്ചയിൽ കൊതിതോന്നുന്നതുപോലെയാണു്, പെണ്മണിമാരിൽ ചെടിപ്പു വന്നിരിയ്ക്കുന്ന ഇവിടെയ്ക്കുള്ളത്താല്പര്യം.

സൌന്ദര്യം, അതോ, അതിലധികമുണ്ടോ: എന്ന വിക്രമോർവശീയത്തിലെ വിദൂഷകവാക്യമാണു് അഭിരാമനെ അന്ധാളിപ്പിച്ചതു്.

താപസകന്യകയെ: അഗമ്യയായ ഒരു സ്ത്രീയെ.

ഇവിടെ രാജാവിൻെറ മറുപടിയിൽ, 'ഛേ മൂഢാ,
ജനമെല്ലാമുന്മുഖമായനിമേഷകളായ നേത്രപംക്തികളാൽ
മനമതിലെന്തൊരു ഭാവാൽപ്പനിമതിലേഖാം വിലോക
തേഭിനവാം!'

എന്നിത്രയും അധികപാഠം കേരളകാളിദാസൻ കൈക്കൊണ്ടിരിയ്ക്കുന്നു; എന്നാൽ അതിന്നു സന്ദർഭൌചിത്യം കാണുന്നില്ല. ശകുന്തളയിൽ തനിയ്ക്കാസക്തിയുണ്ടെന്നുതന്നെയാണല്ലോ രാജാവു പറയുന്നതു്.

ശ്ലോകം 8. ഉമ്പർമാതു് = ദേവസ്ത്രീ. പൈംപിച്ചകം = ചെറുപിച്ചകം. മുനി തപഃശുഷ്കഗാത്രനാകയാലത്രേ, എരിക്കിനോടു സാദൃശ്യം കല്പിച്ചിരിയ്ക്കുന്നതു്.

രാജാവിനെ പിന്തിരിപ്പിയ്ക്കാൻ നിവൃത്തി കാണാഞ്ഞു വിദൂഷകൻ ഉദാസീനതയോടേ അനുസരിയ്ക്കുന്നു:-ഇവിടെയ്ക്കും ആശ്ചര്യം ഇത്യാദി.

രാജാ:— അവളെക്കാണാഞ്ഞതുകൊണ്ടാണ് താങ്കളിങ്ങിനെ പറഞ്ഞത്.

വിദൂഷകൻ:— ഇവിടെയ്ക്കും ആശ്ചര്യം ജനിപ്പിച്ച ആ വസ്തു രമണീയംതന്നെയായിരിയ്ക്കും.

രാജാ:— തോഴരേ, എന്തിനേറെ?

സല്ലാവണ്യമെട്ടത്തെട്ടത്തൊരു പടം
ചെമ്മേ വരച്ചിട്ടു,യിർ--
ക്കൊള്ളിച്ചാ:-നഥവാ രചിച്ചരുളിനാൻ;
ധാതാവു ചേതസ്സിനാൽ;
എല്ലാംകൊണ്ടുമിതങ്ങു മററൊരുതരം
സ്ത്രീരത്നനിമ്മാണമെ-
ന്നല്ലോ നണ്ണുവതീ,ശ്വരന്റെ വിരുതും
തന്മെയ്യുമോത്തിട്ടു ഞാൻ. 9

വിദൂഷകൻ:— എന്നാലവരു സുന്ദരിമാരെയൊക്കെ ആട്ടിപ്പായിച്ചുകളഞ്ഞുവല്ലോ!

രാജാ:— ഇതുകൂടിയുണ്ട് എന്റെ മനസ്സിൽ.

മുകന്നിട്ടില്ലാപ്പൂ,വധൃതമൊരു രത്നം, പുതിയതാം
നുകന്നിട്ടില്ലാത്തേന,നഖപരിലൂനം കിസലയം,

ശ്ലോകം 9. സല്ലാവണ്യം: പ്രപഞ്ചത്തിൽ അങ്ങിങ്ങു ചിന്നിക്കിടക്കുന്ന സൌന്ദര്യാംശങ്ങളെ. ഉയിർക്കൊള്ളിച്ചാൻ = ജീവൻ കൊടുത്തു. അഥവാ: എത്ര ശ്രദ്ധിച്ചുവരച്ചാലും വിചാരിച്ചേടത്തോളം സൌന്ദര്യം വരുന്നതല്ലായ്കയാൽ, രചിച്ചരുളിനാൻ ധാതാവു ചേതസ്സിനാൽ; കരസ്പർശംപോലും പൊറുക്കാത്ത അംഗസൌകുമാര്യം സൂചിപ്പിയ്ക്കുന്നു. മററൊരുതരം: സാമാന്യസ്ത്രീകളെ സൃഷ്ടിയ്ക്കുന്നതിൽനിന്നു വ്യത്യസ്തം. സ്ത്രീരത്നം = ശ്രേഷ്ഠസ്ത്രീ. ഈശ്വരന്റെ വിരുത്: വിധാതാവിന്റെ അപരിമേയമായ സൃഷ്ടിവൈദഗ്ദ്ധ്യം. തന്മെയ്യ് = അവളുടെ ആകൃതി.

രാജാവിന്റെ വർണ്ണന കേട്ടു വിദൂഷകന്ന് ഉത്സാഹം പിടിയ്ക്കുന്നു. എന്നാലവൾ ഇത്യാദി.

അഖണ്ഡം പുണ്യത്തിൻഫല,മനഘമാ രൂപ;-മറിവീ-
ലെവന്നാമോ കല്പിച്ചതാർക്കനുഭവിപ്പാനിതു വിധി! 10

വിദൂഷകൻ:— എന്നാൽ വേഗത്തിൽ അവളെ ഇവിടുന്ന് രക്ഷിയ്ക്കണം. തലയിൽ ഓടലെണ്ണയുടെ ഒട്ടലുള്ള വല്ല കാട്ടുതാപസൻെറയും കയ്യിലകപ്പെട്ടുകൂടാ!

രാജാ:—അസ്വതന്ത്രയാണ് തത്രഭവതി; അച്ഛൻ ഇവിടെ ഇല്ലതാനും.

വിദൂഷകൻ:— ആകട്ടെ, ഇവിടുത്തെനേരെ എങ്ങിനെയായിരുന്നു അവളുടെ നോട്ടം?

രാജാ:— സ്വതേതന്നെ തട്ടിപ്പില്ലാത്തവരാണ് തപസ്വികന്യകമാർ. എങ്കിലും,

നോട്ടം തിരിച്ചാളി,വനങ്ങു നോക്കവേ:
കൂട്ടീടിനാൾ പുഞ്ചിരി മററു ഹേതുവാൽ;
ശ്രേഷ്ഠസ്വഭാവേന തടുത്തമക്ക്യാൽ-
ക്കാട്ടീല കാമത്തെ മറച്ചുമില്ലവൾ. 11

ശ്ലോകം 10. അധ്യുതം: അണിഞ്ഞു മാച്ചിൽ തട്ടിയിട്ടില്ലാത്ത. അനാമുക്തം എന്ന മൂലത്തിൻെറ സ്ഥാനത്ത് 'അനാവിദ്ധം' എന്നുള്ള പാഠം അസുന്ദരമാണ്. അനഖപരിലൂനം = നഖംകൊണ്ടു നുള്ളിയതല്ലാത്ത. അഖണ്ഡം = പരിപൂൎണ്ണം; ഒട്ടും അനുഭവിച്ചുപോയിട്ടില്ലാത്ത. അനഘം = നിർദ്ദോഷം; ഉപഭോഗക്ഷതിയേല്ക്കാത്ത. എവന്നാമോ......വിധി—അവൾ ഭാഗ്യൈകലഭ്യയാണ് എന്നു താല്പൎയ്യം. ഈ വിധം അക്ഷീണസൌഭാഗ്യപൂൎണ്ണയും സർവ്വേന്ദ്രിയാഹ്ളാദിനിയുമായ അവളെ ലഭിയ്ക്കുന്നത് ഒരു വലിയ ഭാഗ്യമായിരിയ്ക്കുമെന്നുകൂടി എൻെറ മനസ്സിലുണ്ട്.

രക്ഷിയ്ക്കണം: സ്വന്തമായെടുക്കണമെന്നൎത്ഥം.

തട്ടിപ്പ്: അനുരാഗത്തെ സവിലാസം വെളിപ്പെടുത്താനുള്ള സാമൎത്ഥ്യം.

ശ്ലോകം 11. നോട്ടം...നോക്കവേ: അതിനാൽ അതുവരെ തന്നെ നോക്കിക്കൊണ്ടിരിയ്ക്കുയായിരുന്നു എന്നും, നേരെ നോക്കാൻ ലജ്ജിയ്ക്കുന്നുണ്ടെന്നും വ്യക്തം. കൂട്ടീടിനാൾ...ഹേതുവാൽ; തൻെറ സാന്നിധ്യത്തിലും സംഭാഷണത്തിലുമുണ്ടായ ആഹ്ളാദസ്ഫുരണത്തെ, മററു കാരണംകൊണ്ടുള്ളതാണെന്നു നടിച്ചു. ശ്രേഷ്ഠസ്വഭാവേന = കുലീനതോചിതമായ വിനയംകൊണ്ട്.

വിദൂഷകൻ:— കണ്ടെത്തിയ മാത്രയിൽത്തന്നെ അവരം ഇവിടുത്തെ മടിയിൽ വന്നുകേറിയേയ്ക്കുമോ?

രാജാ:— തമ്മിൽ പിരിഞ്ഞുപോകുമ്പോഴാകട്ടേ, തത്രഭവതി ലജ്ജയോടുകൂടിയാണെങ്കിലും, ഉള്ള കുറേക്കൂടി വെളിപ്പെടുത്തുകയുണ്ടായി. എങ്ങിനെയെന്നാൽ,

കാന്താംഗി നാലടി നടന്നഥ നിന്നുകൊണ്ടാരം,
കാലിൽത്തറഞ്ഞിതു കുശാംകുരമെന്നകാണ്ഡേ,
ചീരത്തെ—വൃക്ഷവിടപത്തിലുടക്കിയില്ലെ-
ന്നാലും—വിടുത്തുവതിനായ് മുഖവും തിരിച്ചാരം. 12

വിദൂഷകൻ:— എന്നാൽ പൊതിച്ചോറെടുത്തുകൊള്ളുക. ഇവിടുന്നു തപോവനത്തെ ഉപവനമാക്കിയിരിയ്ക്കുന്നതായി ത്തോന്നുന്നു.

രാജാ:— ഞാൻ ചെന്നത് മഹർഷിമാരിൽ ച്ചിലർ അറിഞ്ഞിരിയ്ക്കുന്നു. ആലോചിയ്ക്കു, എന്തുനടിച്ചാണ് ഒരിയ്ക്കൽക്കൂടി ആശ്രമത്തിൽച്ചെല്ലുക?

വിദൂഷകൻ:— മററെന്തുനടിയ്ക്കാനാണ്? ഇവിടുന്ന് രാജാവല്ലേ; 'വനവാസികരം വരിനെല്ലിൻെറ ആറിലൊന്ന് എൻെറ അടുക്കൽ അടയ്ക്കണം' എന്ന്.

കണ്ടെത്തിയമാത്രയിൽ ഇത്യാദി: ഇത്രയുംതന്നെ ധാരാളമല്ലയോ!

ശ്ലോകം 12. കാന്താംഗി = സുന്ദരി. കുശാംകുരം = ദർഭമുന. അകാണ്ഡേ = പെട്ടെന്ന്; വാസ്തവത്തിൽ ദർഭയില്ലാത്തേടത്ത്. ചീരം = മരവുരി. ഉടക്കുക = കൊളുത്തുക. പിരിഞ്ഞുപോകാൻ മടിയും, ഒരിയ്ക്കൽക്കൂടി തിരിഞ്ഞുനോക്കുവാൻ ഔത്സുക്യവും കാണിച്ചു.

പൊതിച്ചോറെടുത്തുകൊള്ളുക: അവളുടെ അരികിലേയ്ക്കു പോകുവാൻ ഒരുങ്ങിക്കൊള്ളുക; ചെല്ലേണ്ട താമസമേ ഉള്ളു എന്നു താല്പര്യം. ഈ രണ്ടു വാക്യത്തിലും ഓരോ പാഠഭേദം വെച്ച്, അഭിരാമൻ വേറെ മട്ടിൽ വ്യാഖ്യാനിയ്ക്കുന്നു: 'വിരുന്നു കിട്ടിയില്ലെങ്കിലും, വിശപ്പടക്കാനുള്ള വക കിട്ടിയല്ലോ; അങ്ങു തപോവനത്തെ ഇനിയവിടെ സ്ഥിരമായിക്കൂടാനിടയുള്ളതുകൊണ്ടു, നിരുപദ്രവമാക്കിത്തീർത്തു.' ബഹുധാ അനുപപന്നവും അസുന്ദരവുമാണ് ഈ വ്യാഖ്യാനം.

ആറിലൊന്ന്: വിളവിൽ ആറിലൊന്നായിരുന്നു പണ്ടത്തെ നികുതി.

രാജാ:— വിഡ്ഢി; മറെറാരു നികുതിയുണ്ട്, ഇവരെ രക്ഷി യ്ക്കുന്നതിനാൽ കിട്ടിവരുന്നു: വളരെ രത്നക്കൂമ്പാരങ്ങൾ കൊടുത്തും വാങ്ങത്തക്കതൊണതു്; നോക്കു:

നില്പാ, നരാധീശനു നാട്ടുകാരിൽനി-
ന്നെല്ലാം ലഭിയ്ക്കുന്ന ഫലം നശിച്ചുപോം;
തെല്ലു നശിയ്ക്കാത്ത തപഷ്ഷഡംശമു-
ണ്ടല്ലോ നമുക്കേകിവരുന്നു താപസർ! 13

(അണിയറയിൽ)

ഹാ! നമ്മുടെ കാര്യം സാധിച്ചു.

രാജാ:- (കേട്ടതായി നടിച്ച്) ഏയ്, ധീരശാന്തമായ ഒച്ച. ഋഷിമാരായിരിയ്ക്കണം.

നടയിൽത്തവണക്കാരൻ:— (പ്രവേശിച്ച്) തിരുമേനി ജയി ച്ചാലും. ഇതാ, രണ്ടു ഋഷികുമാരന്മാർ പടിയ്ക്കൽ വന്നു നില്ക്കുന്നു.

രാജാ:— അവരെ വേഗത്തിൽ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരിക.

നടയിൽത്തവണക്കാരൻ:— ഇതാ, കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരാം. (പോ യി ഋഷികുമാരന്മാരോടുകൂടി പ്രവേശിച്ച്) ഭവാന്മാർ ഇതിലേ.

(ഋഷികുമാരന്മാർ രണ്ടുപേരും രാജാവിനെ നോക്കുന്നു.)

ശ്ലോകം 13. നില്പാ = നിലനില്ക്കില്ല. ഫലം: രക്ഷാഫലം; നികുതി. തപഃഷഡംശം = തപസ്സിൻെറ ആറിലൊന്നു്. ഇപ്പദ്യത്തിലും മററും, കാളിദാസൻെറ കാലത്തുണ്ടായിരുന്നു എന്നു വിചാരിയ്ക്കപ്പെടുന്ന ബ്രാഹ്മണപ്രഭാവം വ്യഞ്ജിയ്ക്കുന്നതായി ദ്വിജേന്ദ്രലാൽറായി കണ്ടുപിടിയ്ക്കുന്നു. ഇത്തരം നിരൂപണങ്ങൾ, ബ്രാഹ്മണ്യവിരോധം വനിതാഭ്യുദയം മുതലായ നവീനപ്രസ്ഥാനങ്ങളിലുള്ള അത്യാസക്തിയാലുണ്ടാകുന്ന ദുസ്സന്താനങ്ങളാണ്. തപോവൈഭവം, ലോകത്തിൽ എവിടെ, ആക്ക് എന്നു്, ആരാധ്യമായിരുന്നിട്ടില്ല?

തേജസ്സേറിയതെങ്കിലും......ജനിപ്പിയ്ക്കുന്നു: അധൃഷ്യനെങ്കിലും അഭിഗമ്യനായി കാണപ്പെടുന്നു.

ഒന്നാമൻ:— അഹോ തേജസ്സേറിയതെങ്കിലും ഈ ആകൃതി വിശ്വാസത്തെ ജനിപ്പിയ്ക്കുന്നു. അല്ലെങ്കിൽ, ഋഷിമാരിൽ നിന്ന് ഏറെ വ്യത്യാസമില്ലാത്ത രാജാവിന്ന് ഇത് യുക്തംതന്നെ.

എന്തെന്നാൽ,

വർത്തിയ്ക്കുന്നവനാണൊരപ്പൊടിവനും
സർവ്വോപഭോഗ്യാശ്രമേ:
നിത്യം കൈവളരുന്നതുണ്ട,വന-
യോഗത്താലിവന്നും തപം;
എത്തുന്നുണ്ടി,ണയൊത്ത ചാരണർ തുലോം
കീർത്തിയ്ക്കുയാൽ വിണ്ടല-
ത്തിദ്ദാന്തന്റെയുമാര്യമാമൃഷിപദം,
രാജാനുഗം കേവലം. 14

രണ്ടാമൻ:— ഗൌതമാ, ഇദ്ദേഹമാണല്ലേ, ഇന്ദ്രസഖനായ ആ ദുഷ്ഷന്തരാജാവ്!

ശ്ലോകം 14. ഋഷിമാരിൽനിന്ന് ഏറെ വ്യത്യാസമില്ലായ്ക വിവരിയ്ക്കുന്നു;—സർവോപഭോഗ്യാശ്രമേ = എല്ലാവൎക്കും അനുഭവിയ്ക്കാവുന്ന ആശ്രമത്തിൽ, ഗാർഹസ്ഥ്യത്തിൽ; പ്രാണികളെല്ലാം അമ്മയെ എന്നപോലെ എല്ലാ വൎണ്ണാശ്രമക്കാരും ഗൃഹസ്ഥനെ ആശ്രയിച്ചു ജീവിയ്ക്കുന്നു എന്ന് സ്മൃതി. താപസാശ്രമവും സർവ്വപ്രാണികൾക്കും ഉപയോഗ്യമാണല്ലോ. കൈവളരുന്നതുണ്ട് = വൎദ്ധിയ്ക്കുന്നുണ്ട്. തപം = ലോകോത്തരമായ ധൎമ്മം. 'തപശ്ചാന്ദ്രായണാദൌ സ്യാദ്ധൎമ്മേ ലോകോത്തരേപി ച' എന്നു വിശ്വം. അവനയോഗം = പ്രജാപരിപാലനോദ്യമം. രക്ഷണവും, ഒരു വിധം തപോനുഷ്ഠാനമാണെന്നു യോഗശബ്ദം സൂചിപ്പിയ്ക്കുന്നു. ദാന്തൻ = ജിതേന്ദ്രിയൻ. ആൎയ്യം = പുണ്യം. ഇദ്ദേഹവും സ്വൎഗ്ഗത്തിൽ ഋഷി എന്നു കീർത്തിയ്ക്കപ്പെടുന്നുണ്ട്; രാജാനുഗം കേവലം: ആ ഋഷിശബ്ദം രാജശബ്ദത്തെ അനുഗമിയ്ക്കുന്നതാണെന്നുമാത്രം; 'രാജൎഷി' എന്നാണെന്നു മാത്രം. ഇണയൊത്ത ചാരണർ = ചാരണദമ്പതിമാർ. നൃത്തഗീതവാദ്യവിദഗ്ദ്ധരായ ഒരു കൂട്ടരത്രേ ചാരണർ. ഇവിടെ മൂലത്തിൽ 'അസ്യാപി' എന്നതിന്റെ സ്ഥാനത്ത് 'അദ്യാപി' എന്ന പാഠമാണ്, നമ്മുടെ മാന്യവിവൎത്തകന്മാർ എടുത്തിരിയ്ക്കുന്നത്. 'ഇദ്ദേഹത്തിന്റെയും' എന്ന പ്രകൃതത്തിൽ അത്യാവശ്യമായ

ഒന്നാമൻ:— അതേ.

രണ്ടാമൻ:— എന്നാൽ,

ഇല്ലാ വിസ്മയ,മേകനായതിരുകൾ–
ക്കാഴിക്കറുപ്പാന്ന ഭൂ–
വെല്ലാമീ നഗരാർഗ്ഗളായതഭുജൻ
പാലിച്ചുപോരുന്നതിൽ;
ഉല്ലീഢജ്യമിവന്റെ വില്ല,മരർകോൻ–
തൻവജ്രമീ രണ്ടിൽനി–
ന്നല്ലോ, ദൈത്യവിരോധവായ്പിൽ വിജയം
തേടുന്നു വിൺമങ്കമാർ! 15

രണ്ടുപേരും:— (അടുത്തുചെന്ന്) രാജാവേ, വിജയിച്ചാലും.

രാജാ:— (എഴുന്നേററ്) ഭവാന്മാൎക്കു വന്ദനം!

രണ്ടുപേരും:— അങ്ങേയ്ക്കു സ്വസ്തി! (പഴങ്ങൾ കൊടുക്കുന്നു.)

രാജാ:— (വണക്കത്തോടെ വാങ്ങിയിട്ട്) ആജ്ഞാപിച്ചാൽ കൊള്ളാം.

രണ്ടുപേരും:— അങ്ങ് ഇവിടെയുണ്ടെന്നറിഞ്ഞതിനാൽ ആശ്രമവാസികൾ അപേക്ഷിയ്ക്കുന്നു.

രാജാ:— എന്താണാജ്ഞാപിയ്ക്കുന്നത്?

പദം വിട്ട് 'ഇപ്പോഴും' എന്നു പറയുന്നതിൽ എന്തു വിശേഷമാണാവോ അവർ കണ്ടിരിയ്ക്കുന്നത്!

ശ്ലോകം 15. അതിരുകൾക്കാഴിക്കറുപ്പാന്ന ഭൂവ് = കറുത്ത സമുദ്രങ്ങളാകുന്ന അതിരുകളോടുകൂടിയ ഭൂമി. നഗരാർഗ്ഗളായതഭുജൻ = കോട്ടവാതിൽത്തഴുതുപോലെ നീണ്ട കൈകളോടുകൂടിയവൻ. ഉല്ലീഢജ്യം = ഞാൺ മുറുക്കിയ. അമരർകോൻ = ഇന്ദ്രൻ. ദൈത്യവിരോധവായ്പിൽ: അസുരന്മാർ കയർത്തടുക്കുമ്പോൾ സ്വർഗ്ഗവാസികൾപോലും ഇദ്ദേഹത്തിൽനിന്നു രക്ഷയെ ആശിച്ചുകൊണ്ടാണല്ലോ ഇരിയ്ക്കുന്നത്. 'സുരസമിതയഃ' എന്നു മൂലപാഠമെടുക്കുന്നവൎക്ക് 'വിൺനാട്ടുകാർ' എന്നു വായിയ്ക്കാം.

സൂതനോടുകൂടി = യുദ്ധസന്നദ്ധനായിട്ട്.

രണ്ടുപേരും:— തത്രഭവാൻ കണ്വമഹർഷി ഇവിടെ ഇല്ലാത്തതിനാൽ രാക്ഷസന്മാർ ഞങ്ങളുടെ യജ്ഞങ്ങൾക്കു വിഘ്നമുണ്ടാക്കുന്നു. അതിനാൽ ഏതാനും നാൾ അങ്ങു സൂതനോടുകൂടി ആശ്രമത്തിൽ താമസിയ്ക്കുമാറാകണം.

രാജാ:— ഞാൻ അനുഗൃഹീതനായി!

വിദൂഷകൻ:— (നിഗൂഢം) നല്ല തഞ്ചത്തിൽ കൊണ്ടു ഈ അപേക്ഷ!

രാജാ:— (പുഞ്ചിരിയിട്ട്) രൈവതക, സൂതനോടു പറയുക, വില്ലമ്പുകളോടുകൂടിയ തേർ ഒരുക്കിനിർത്തുവാൻ.

നടയിൽത്തവണക്കാരൻ:—ഏറാൻ. (പോയി)

രണ്ടുപേരും ;— ഇതു പൂർവ്വകതുല്യവൃത്തനായ്
സ്ഥിതിചെയ്യുന്ന ഭവാനു യുക്തമാം:
വിവശാഭയയജ്ഞദീക്ഷ പൂ-
ണ്ടവരല്ലോ, പുരുവംശസംഭവർ. 16

രാജാ:— നിങ്ങൾ മുമ്പേ നടന്നുകൊള്ളുവിൻ; ഞാനും പിന്നാലെത്തന്നെ വന്നു കഴിഞ്ഞു.

രണ്ടുപേരും:— വിജയിച്ചാലും! (പോയി)

ശ്ലോകം 16. ഇത്: രക്ഷിയ്ക്കാനുള്ള പ്രാർത്ഥന വന്നപ്പോഴെയ്ക്കും അതിന്നൊരുമ്പെടൽ. പൂർവകതുല്യവൃത്തൻ = പൂർവകന്മാർക്കൊത്ത നടപടിയോടുകൂടിയവൻ, യുക്തം = ഉചിതം. വിവശാഭയയജ്ഞദീക്ഷ പൂണ്ടവർ = ആപന്നന്മാർക്ക് അഭയംകൊടുക്കുക എന്ന യജ്ഞത്തിൽ ദീക്ഷയെടുത്തിരിയ്ക്കുന്നവർ, എന്നും സന്നദ്ധരായി നില്ക്കുന്നവർ.

'എൻെറ അടുക്കൽ നില്ക്കാമല്ലോ' എന്ന രാജവാക്യത്തിന്നുശേഷം,

'ഏസ രക്ഖസാദോ രക്ഖിദോ മ്ഹി' എന്ന് ഒരു വിദൂഷകവാക്യം കൂടി പുസ്തകങ്ങളിൽ കാണുന്നതു നിരർത്ഥകമാണ്.

വെററിയെഴുന്നള്ളത്ത് = വിജയത്തിന്നായുള്ള യാത്ര.

ത്രിശങ്കുവിനെപ്പോലെ: വിശ്വാമിത്രൻ ചണ്ഡാലരൂപനായ ത്രിശങ്കുവിനെ, തൻെറ തപഃപ്രഭാവത്താൽ ഉടലോടെ സ്വർഗ്ഗത്തിലേയ്ക്കു കയററി; ഇന്ദ്രൻ അദ്ദേഹത്തെ സ്വർഗ്ഗത്തിൽ കടത്താതെ കീഴോട്ടുതള്ളി; ഭൂമിയിലേയ്ക്കുതന്നെ വീഴുവാൻ വിശ്വാമിത്രനും സമ്മതിച്ചില്ല. ത്രിശങ്കു നടു

രാജാ:— മാഢവ്യ, ശകുന്തളയെക്കാണാൻ ആഗ്രഹം തോന്നുന്നുണ്ടോ?

വിദൂഷകൻ: മുമ്പു കവിഞ്ഞൊഴുകിക്കൊണ്ടിരുന്നു; ഇപ്പോഠം രാക്ഷസരുടെ കഥ കേട്ടതിൽ അതിൻെറ ഒരിററുപോലും അവശേഷിച്ചിട്ടില്ല!

രാജാ:— പേടിയ്ക്കേണ്ട; എൻെറ അടുക്കൽ നില്ക്കാമല്ലോ.

നടയിൽത്തവണക്കാരൻ: (പ്രവേശിച്ച്) തിരുമേനിയുടെ വെററിയെഴുന്നള്ളത്തിന്ന് പള്ളിത്തേർ ഒരുക്കിനിൎത്തുക കഴിഞ്ഞിരിയ്ക്കുന്നു. എന്നാൽ ഇതാ, അരമനയിൽനിന്ന് വലിയ തമ്പുരാട്ടിയുടെ അരുളപ്പാടുംകൊണ്ട് കരഭകൻ വന്നിട്ടുണ്ട്.

രാജാ:— (ആദരവോടെ) അമ്മ അയച്ചിട്ടോ?

നടയിൽത്തവണക്കാരൻ: അതേ.

രാജാ: കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരാമല്ലോ.

നടയിൽത്തവണക്കാരൻ:—എറാൻ. (പോയി കരഭകനോടുകൂടി പ്രവേശിച്ച്) ഇതാ, തിരുമേനി; അടുത്തുചെന്നുകൊാംക.

കരഭകൻ:— (അടുത്തുചെന്ന്) തിരുമേനി ജയിച്ചാലും! വലിയ തമ്പുരാട്ടി അരുളിച്ചെയ്യുന്നു: 'വരുന്ന നാലാന്നാം എൻെറ നോൽമ്പു കാലം കൂടുകയാണ്. അതിന്ന് ഉണ്ണി തീച്ച്യയായും വന്നെത്തണം' എന്ന്.

രാജാ:— ഇവിടെ താപസികാൎയ്യം; അവിടെ ഗുരുജനാജ്ഞ; രണ്ടും തട്ടിക്കൂടാ. എന്താണിവിടെ ചെയ്യേണ്ടത്?

വിദൂഷകൻ:— ത്രിശംകുവിനെപ്പോലെ ഇടയിൽ നിന്നുകൊള്ളുക.

രാജാ:— വാസ്തവമായും ഞാൻ വല്ലായ്മയിൽപ്പെട്ടിരിയ്ക്കുന്നു.

വിൽ—ആകാശത്തു—നില്പായി. വിശ്വാമിത്രൻ അദ്ദേഹത്തിന്ന് അവിടെ ഒരു രണ്ടാം സ്വൎഗ്ഗം നിൎമ്മിച്ചുകൊടുത്തതത്രേ 'ത്രിശങ്കുസ്വൎഗ്ഗം.'

വല്ലായ്മയിൽപ്പെട്ടിരിയ്ക്കുന്നു: ഫലിതം കേൾക്കാനുള്ള സമയമല്ല.

കാൎയ്യങ്ങരം വെവ്വേറെയിടത്തിലാകയാ–
ലെനിയ്ക്കു രണ്ടായ്പ്പിരിയുന്നു മാനസം:
നേരേ പെരുംപാറയിലാഞ്ഞടിച്ചിട്ടം–
നേരത്തൊരാററിൻെറയൊഴുക്കു പോലവേ. 17

(ആലോചിച്ച്) സ്നേഹിത, താങ്കളെ മകനായിട്ടാണല്ലോ അമ്മ കരുതിയിരിയ്ക്കുന്നത്. അതിനാൽ താങ്കരം ഇവിടെനിന്നു തിരിച്ചുപോയി, ഞാൻ തപസ്വികാൎയ്യത്തിൽ ഏൎപ്പെട്ടിരിയ്ക്കയാണെന്നറിയിച്ച്, അവിടുത്തെ അടുക്കൽ പുത്രകൃത്യം അനുഷ്ഠിയ്ക്കുക.

വിദൂഷകൻ:—ഞാൻ രാക്ഷസരെപ്പേടിച്ചു പോകയാണെന്നു കല്പിച്ചു വിചാരിയ്ക്കില്ലല്ലോ?

രാജാ:—(പുഞ്ചിരിയിട്ട്) അതുണ്ടാവുമോ, താങ്കളെപ്പററി!

വിദൂഷകൻ:—എന്നാൽ, രാജാവിൻെറ അനുജൻെറ യാത്രപോലെവേണം, എൻെറ എഴുന്നള്ളത്ത്!

രാജാ:—തപോവനത്തിന്ന് ഉപദ്രവം നേരിടാതിരിപ്പാൻ വേണ്ടി, കൂടെയുള്ളവരെയെല്ലാം താങ്കളോടൊന്നിച്ചയച്ചേയ്ക്കാം!

വിദൂഷകൻ:—ഇപ്പോരം ഞാൻ ഇളംകൂറായിച്ചമഞ്ഞുവല്ലോ.

രാജാ:—(ആത്മഗതം) ഒരു വ്യവസ്ഥയില്ലാത്ത വായാടിയാണ് ഈയാരം; എൻെറ അഭിലാഷം അന്തഃപുരത്തിൽ പറഞ്ഞു പരത്തി എന്നുവരാം. ആകട്ടെ, ഇങ്ങിനെ പറഞ്ഞുപിടിപ്പിയ്ക്കാം. (വിദൂഷകനെ കൈക്കു പിടിച്ച്) തോഴരേ, മഹൎഷിമാരെ ബഹുമാനിച്ചാണ് ഞാൻ ആശ്രമത്തിലേയ്ക്കു പോകുന്നത്. വാസ്തവമായും താപസകന്യകയുടെ പേരിൽ എനിയ്ക്കഭിലാഷമില്ല. നോക്കു:

ശ്ലോകം 17. കാൎയ്യങ്ങൾ = കൎത്തവ്യങ്ങൾ. രണ്ടായ്പ്പിരിയുന്നു: സംശയത്തിൽപ്പെടുന്നതിൻെറ പരമകോടി.

ഒരു വ്യവസ്ഥയില്ലാത്ത വായാടിയാണ്: ഈ മേനിയെല്ലാം തട്ടിവിട്ടതിൽനിന്നുതന്നെ അതു വ്യക്തം.

നാമെങ്ങു?ബാലഹരിണങ്ങളുമായ് വളൎന്ന
കാമൻെറ പേരുമറിയാത്ത ജനങ്ങളെങ്ങോ?
ഈ മട്ടു തോഴ, കളിയായ്പ്പറഞ്ഞിലതോതിനേൻ ഞാൻ
വ്യാമോഹിയായ്ക പരമാൎത്ഥമിതെന്നു താങ്കൾ. 13

(എല്ലാവരും പോയി.)

രണ്ടാമങ്കം കഴിഞ്ഞു

ശ്ലോകം 18. നാം—കാമതന്ത്രവിദഗ്ധരും വിദഗ്ധകളായ പല നാഗരികയുവതികളുമായി ഇടപെടുന്നവരുമായ നമ്മൾ. കളിയായ്പ്പറഞ്ഞില ത്: കളിയിൽ അസത്യവും പറയാമെന്നത്രേ ആപ്തവാക്യം.

മൂന്നാമങ്കം

(അനന്തരം ദർഭപ്പുല്ലുമായി ഒരു യജമാനശിഷ്യൻ പ്രവേശിക്കുന്നു)

ശിഷ്യൻ: അഹോ, മഹത്തരംതന്നെ ദുഷ്ഷന്തരാജാവിന്റെ പ്രഭാവം! അവിടുന്ന് ആശ്രമത്തിൽ കാൽ വെച്ചപ്പോഴെക്കും ഞങ്ങളുടെ കർമ്മങ്ങൾ നിർബ്ബാധങ്ങളായിക്കഴിഞ്ഞു!

എന്തൊന്നു ചൊല്ലാവു ശരം തൊടുത്താൽ?
അവൻ മുടക്കങ്ങളെയാകമാനം
വില്ലിന്റെ ഹുംകാരമിതെന്നു തോന്നും
ഞാണൊച്ചയാൽത്തന്നെയകററിയല്ലോ! 1

വേദിമേൽ വിരിപ്പാനുള്ള ഈ ദർഭപ്പുല്ലുകൾ ഋത്വിക്കുകൾക്ക് കൊണ്ടുകൊടുക്കുകതന്നെ. (ചുററിനടന്ന് ആകാശത്തു ലക്ഷ്യംവെച്ച്) പ്രിയംവദേ, എന്തിനാണ് ഈ രാമച്ചമരച്ചതും താമരവളയങ്ങളും താമരയിലകളും കൊണ്ടുപോകുന്നത്? (കേട്ടതായി നടിച്ച്) 'ശകുന്തള വെയിൽകൊള്ളുകയാൽ തുലോം അസ്വസ്ഥയായിരിക്കുന്നു; അവളുടെ ശരീരതാപം ശമിപ്പിക്കാൻ' എന്നോ? എന്നാൽ എത്രയും വേഗത്തിൽച്ചെല്ലുക; കുലപതിയുടെ പ്രാണനാണല്ലോ അവൾ. ഞാനും അവൾക്കു യാഗത്തിന്റെ ശാന്ത്യുദകം ഗൌതമിയുടെ കയ്യിൽ കൊടുത്തയയ്ക്കാം.

(പോയി)

യജമാനശിഷ്യൻ: ഹോമം കഴിക്കുന്ന യജമാനനു പരികർമ്മം ചെയ്‌വാൻ നില്ക്കുന്ന ശിഷ്യൻ.

ശ്ലോകം 1. മുടക്കങ്ങളെ: മുടക്കമുണ്ടാക്കുന്ന രാക്ഷസരെ. ഞാണൊച്ച: വില്ലു കുലയേററി ഞാൺമുറുക്കം നോക്കാൻ വലിച്ചു വിടുംപോഴുണ്ടാകുന്ന ശബ്ദം. ഹുംകാരം: കണ്വനെപ്പോലെ തപശ്ശക്തിയുള്ളവർ 'ഹും' എന്ന ശബ്ദത്താൽ രാക്ഷസരെ അകററുന്നതുപോലെ എന്നന്തർഗ്ഗതം.

വേദി: യജ്ഞശാലയുടെ മധ്യത്തിലുള്ള തിണ്ണ. ഋത്വിക്കുകൾ = യാഗപുരോഹിതന്മാർ. ശാന്ത്യുദകം: ദുഃഖശാന്തിക്കുതകുന്ന ജലം.

വിഷ്കംഭം

(അനന്തരം കാമാവസ്ഥ പൂണ്ട രാജാവു പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

രാജാ: അറിയാം തപോബലം മേ
പരവതിയക്കൊച്ചുമങ്കയെന്നതുമേ;
എങ്കിലുമിവനാളല്ലീ,–
എങ്കരളിനെയവളിൽനിന്നു പിന്മാററാൻ. 2

(ചുററിനടന്നിട്ട്) യജ്ഞകർമ്മം അവസാനിച്ചതിനാൽ സദസ്യർ വിടതന്നു; ഞാൻ എവിടെ വിശ്രമിയ്ക്കേണ്ടു? (നെടുവീർപ്പിട്ട്) പ്രിയദർശനമൊഴിച്ചു മററെന്തുള്ളൂ എനിയ്ക്കു ശരണം? അവളെ അന്വേഷിയ്ക്കാം. (സൂര്യനെ നോക്കി) ഈ കൊടുവെയിലുള്ള സമയത്തു പ്രായേണ ശകുന്തള സഖിമാരോടുകൂടി വള്ളിക്കുടിലുകളുള്ള മാലിനീതീരങ്ങളിലാണ് കഴിച്ചുകൂട്ടാറുള്ളത്. അങ്ങോട്ടുതന്നെ പോകാം. (ചുററിനടന്നു സ്പർശസുഖം നടിച്ച്) അഹോ, നല്ല കാററുണ്ടിവിടെ.

മതിയാവോളം പുണരാം
മലരമ്പച്ചൂടിയന്ന ഗാത്രത്താൽ,

ശ്ലോകം 2. അറിയാം തപോബലം മേ: കണ്വന്റനിഷ്ടമായി പ്രവർത്തിച്ചാൽ വരാവുന്ന ആപത്തറിയാം. പരവതി = അസ്വതന്ത്ര: അവൾ സ്വേച്ഛയാ നടക്കുകയില്ലെന്നും അറിയാം. അവളിൽനിന്നു പിന്മാററാൻ: തപസ്വിയും ശകുന്തളയുടെ ഗുരുവുമായ കണ്വൻ തിരിച്ചുവരുന്നതുവരെ അടക്കി നിർത്തുവാൻ. ഇതിന്നുശേഷം, ഒരു ചെറുഗദ്യവും ഒരു മാലിനീപദ്യവുംകൂടി പുസ്തകങ്ങളിൽ കാണുന്നുണ്ട്:—

"കാമപീഡ നടിച്ച് ഭഗവാൻ കുസുമായുധ" ഭവാനും ചന്ദ്രനും വിശ്വസനീയന്മാരായിരുന്നുകൊണ്ടു കാമിവർഗ്ഗത്തെ വഞ്ചിയ്ക്കുന്നു. എങ്ങിനെയെന്നാൽ,

താരമ്പൻ നീ, തിങ്ങ്കൾ ശീതാംശു രണ്ടും
നേരായല്ലാ കാണ്മതെന്മട്ടുകാരിൽ,
തീ വർഷിപ്പൂ തിങ്കൾ മഞ്ഞാം നിലാവാൽ,–
പ്പൂവമ്പുഗ്രം വജ്രമാക്കുന്നു നീയും!"

സർവ്വഥാ ബാലിശങ്ങളും, നട്ടുച്ചയ്ക്കു ചന്ദ്രനെ കൊണ്ടുവന്നതുകൊണ്ടു സന്ദർഭാനുചിതങ്ങളുംകൂടിയായ ഈ വാക്യങ്ങൾ കാളിദാസൻ കൈക്കൊള്ളുന്നവയല്ല. ശ്രീനിവാസനാകട്ടേ, വീണ്ടും മൂന്നു ശ്ലോകങ്ങളും അവയ്ക്കിട

മാലിനിയലനീർത്തുള്ളിയു–
മേടലർമണവും കലന്ന തെന്നലിനെ. 3

(ചുററിനടന്നുനോക്കിയിട്ട്) ഈ ആററുവഞ്ഞികളാൽ ചുററപ്പെട്ട ലതാമണ്ഡപത്തിലുണ്ടായിരിയ്ക്കും ശകുന്തള. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ, (ചുവട്ടിൽ നോക്കിയിട്ട്)

മുന്നിൽപ്പൊക്കമിയന്നും,
പിന്നിൽ ശ്രോണീഭരത്തിനാൽത്താഴ്ന്നും
കാണാകുന്നുണ്ടൊരു പുതു–
കാലടിവരി,യിപ്പടിയ്ക്കൽ വെണ്മണലിൽ. 4

മരക്കൊമ്പുകളുടെ ഇടയിലൂടെ നോക്കാം. (ചുററിനടന്ന് അങ്ങിനെ ചെയ്തിട്ട്) ഹാ, കണ്ണുകൾക്ക പരമാനന്ദം ലഭിച്ചു. ഇതാ, എൻെറ മനോരഥപ്രിയതമ ഒരു പാറപ്പുറത്തു പൂവിരിപ്പിൽ കിടക്കുന്നു. സഖിമാരും അടുക്കൽ ഇരിയ്ക്കുന്നുണ്ട്. ആകട്ടെ. ഇവരുടെ സ്വൈരസംഭാഷണങ്ങൾ കേൾക്കാം (നോക്കിനില്ക്കുന്നു)

(പറഞ്ഞതിൻവണ്ണം ശകുന്തളയും സഖിമാരും പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു)

യിൽ കുറേശ്ശെ ഗദ്യവും കൂടി വ്യാഖ്യാനിച്ചിട്ടുണ്ട്. ശൃംഗാരശ്ലോകങ്ങളെയെല്ലാം കാളിദാസൻെറ പേരിൽ ചാൎത്തിവെയ്ക്കുക ഒരു പഴയ നടപ്പായിരുന്നുവല്ലോ.

സദസ്യർ: യജ്ഞശാലാസന്നിഹിതരായ ഋഷിമാർ.

ശ്ലോകം 3. ഗാത്രത്താൽ = അവയവങ്ങളാൽ (ജാത്യേകവചനം) ഏടലർ = താമര. പുണരാം കെട്ടിപ്പിടിയ്ക്കത്തക്കവണ്ണം അത്രമേൽ ഒരു മൂൎത്തപദാൎത്ഥമായി അനുഭവപ്പെടുന്നു.

'പററും കടന്നയാൽക്കോരികുടിപ്പാൻ, മേഘജാതമായ്
കൽഹാരശീതമായ് കൈതപ്പൂമണം പൂണ്ട കാററിനെ!'

എന്ന് ആദികവി (കിഷ്ക്കിന്ധാകാണ്ഡത്തിൽ വൎഷാവൎണ്ണനം)

ശ്ളോകം 4. പൊക്കമിയന്നും: പൊക്കം, പിന്നിലുള്ള താഴ്ചയെ അപേക്ഷിച്ചതത്രേ. ശ്രോണീഭരത്തിനാൽത്താഴ്ന്നും: താഴ്ചയ്ക്കുകാരണമായി നിതംബഭാരം ഊഹിയ്ക്കപ്പെടുന്നു; അതുവഴി ശകുന്തളാസാന്നിധ്യവും. പുതു: കാൽവെപ്പിൽ അകന്ന മണൽത്തരികൾ കാററുകൊണ്ട് ഒട്ടും നികന്നിട്ടില്ലാത്ത.

സഖിമാർ; (വീശിയിട്ട്) ശകുന്തളേ, താമരയിലയുടെ കാററു കൊണ്ടു നിനക്കു സുഖം തോന്നുന്നുണ്ടോ?

ശകുന്തള:— തോഴിമാർ എന്നെ വീശുന്നുണ്ടോ?

(സഖിമാർ ദുഃഖം നടിച്ച് അന്യോന്യം നോക്കുന്നു.)

രാജാ:— അയ്യോ, ശകുന്തള വല്ലാതെ അസ്വസ്ഥയായിക്കാണപ്പെടുന്നു. ഈ സുഖക്കേടു വെയിൽ നിമിത്തമോ, കാമൻ നിമിത്തമോ? രണ്ടുപ്രകാരത്തിലും തോന്നുന്നുണ്ടെനിക്കു്. (അഭിലാഷത്തോടുകൂടിനോക്കിയിട്ട്) അല്ലെങ്കിൽ സംശയിക്കാനില്ല.

ഊരിപ്പോരും മൃണാളീവളയൊടു മുലമേൽ-
ത്തേച്ച രാമച്ചവും പൂ-
ണ്ടാരോമൽത്തയ്യലിൻ മെയ്യിതൊരഴൽപെടുവൊ-
ന്നെങ്കിലും മംജുളംതാൻ;
മാരഗ്രീഷ്മങ്ങൾകൊണ്ടുള്ളെരിപൊരികളൊരേ-
രീതിയിൽത്തന്നെ;-യെന്നാൽ-
ച്ചേരില്ലാ വേനലിൻ മുഷ്ടിന്നു സുഭഗതയി-
ത്രയ്ക്കു തന്വംഗിമാരിൽ. 5

പ്രിയംവദ:—(നിഗൂഢം) അനസൂയേ, ആ രാജർഷിയെ ആദ്യം കണ്ടതുമുതല്ലേ ശകുന്തള ഔത്സുക്യത്തിൽപ്പെട്ടപോലെയായിരിക്കുന്നു. അതുനിമിത്തംതന്നെയായിരിക്കുമോ ഇവൾക്കീ സുഖക്കേട്?

അനസൂയ:—(നിഗൂഢം) തോഴി, എനിക്കുമുണ്ട് ഇങ്ങിനെയൊരു

ദുഃഖം നടിച്ച്: വീശുന്നുണ്ടെന്നറിയുകപോലും ചെയ്യാത്ത താപത്തിലാണല്ലോ ഇവളെന്നോർത്ത്.

സംശയിക്കാനില്ല: കാമൻനിമിത്തംതന്നെ.

ശ്ലോകം 5. ഊരിപ്പോരും: ഉടലിലെ ചൂടുമൂലം, കെട്ടിച്ചു കൂടുമ്പോൾ ചുങ്ങി അഴഞ്ഞുപോകുന്നതുകൊണ്ട്. ആരോമൽത്തയ്യൽ = പ്രിയതമ. അഴൽ = അസ്വാസ്ഥ്യം. മംജുളം = മനോഹരം. ഈ മനോഹരത, വേനൽനിമിത്തമുള്ള വാട്ടത്തിൽ ഉണ്ടാകയില്ല. മാരഗ്രീഷ്മങ്ങൾകൊണ്ടു = കാമനെക്കൊണ്ടും, വേനൽകൊണ്ടും.

സംശയം. ആകട്ടെ, ഞാൻ ഇവളോടു ചോദിയ്ക്കാം. (പ്രകാശം) തോഴി, നിന്നോടൊന്നു ചോദിയ്ക്കാനുണ്ട്. കുറെ കനത്തിരിയ്ക്കുന്നുവല്ലോ നിനക്കു സന്താപം.

ശകുന്തള:—(പൂമെത്തയിൽനിന്നു പകുതി എഴുന്നേററ്) എന്താണ് നീ പറയാൻ ഭാവിയ്ക്കുന്നത്?

അനസൂയ:—ശകുന്തളേ, നമുക്ക് മന്മഥനെപ്പററി ഒന്നും അറിഞ്ഞുകൂടല്ലോ. എന്നാൽ ഇതിഹാസപ്രബന്ധങ്ങളിൽ കാമികളുടെ അവസ്ഥ കേട്ടിട്ടുള്ളതെപ്രകാരമോ, അപ്രകാരമുള്ളതു നിങ്കൽ കാണുന്നുണ്ട്. പറയൂ, എന്തു കാരണത്താലാണ് നിനക്കീ ക്ലേശം? രോഗം ശരിയ്ക്കറിയാതെ, ചികിത്സിയ്ക്കുക വയ്യല്ലോ.

രാജാ:—അനസൂയയ്ക്കും ഉണ്ടായല്ലോ എൻെറ ഊഹം.

ശകുന്തള:—(ആത്മഗതം) കനത്തുതന്നെ എൻെറ അഭിനിവേശം; എന്നാൽ ഇവരെയും പെട്ടെന്നറിയിപ്പാൻ ഞാനാളാകുന്നില്ല.

പ്രിയംവദ:—തോഴി, ശരിയാണ് ഇവരം പറയുന്നത്. നിൻെറ സുഖക്കേടിനെ വകവെയ്ക്കാത്തതെന്താണ്? നിൻെറ അവയവങ്ങരം നാരംതോറും മെലിഞ്ഞുവരുന്നു; സൌന്ദര്യ്യശോഭ മാത്രം നിന്നെ വിട്ടുപോയിട്ടില്ല.

രാജാ:—പരമാത്ഥമാണ് പ്രിയംവദ പറഞ്ഞത്.

ഒട്ടിപ്പോയ് കവിളേററവും, മുലകളിൽ-
ത്തേഞ്ഞൂ കടുപ്പം, ക്കമം
പെട്ടു പേത്തുമരയ്ക്കു, തോളുകരം തുലോം
താന്നു, വിളപ്പായ് നിറം;

പ്രിയംവദ നിഗൂഢം: ശകുന്തളയുടെ ഈ എരിപൊരിക്കൊള്ളൽ ശീതോപചാരംകൊണ്ടു തീക്കാവുന്നതല്ലെന്നു കണ്ടു സംശയിയ്ക്കുന്നു.

നമുക്ക്......അറിഞ്ഞുകൂടല്ലോ: അതിനാൽ ഞാനീചോദിയ്ക്കാൻ പോകുന്നതു നിന്നിൽ ഒരു മിഥ്യാരോപണമാണെന്നുവരാം.

അനസൂയയ്ക്കും....ഊഹം: അതിനാൽ ഞാൻ എൻെറ അഭിലാഷത്തിനൊത്തു വിചാരിച്ചതല്ല. ചില പുസ്തകങ്ങളിൽ 'നഹി മേ സ്വാഭിപ്രായേണ ദശനം' എന്ന് അധികപാഠംതന്നെയുണ്ട്.

ഇത്ഥം ശോച്യയുമീക്ഷണപ്രിയയുമായ്-
ശ്ശോഭിപ്പു കാമാൎത്തിയാൽ,
പത്രൌഘത്തെയുണക്കിടും പവനനാൽ-
ത്തുമല്ലപോലിന്നിവൾ. 6

ശകുന്തള:—തോഴീ, മററാരോടു ഞാൻ പറയും? എന്നാൽ ഞാ
ന്മൂലം നിങ്ങൾക്ക് ബുദ്ധിമുട്ടു നേരിടുമല്ലോ!

രണ്ടുപേരും:—അതുകൊണ്ടുതന്നെയാണ് നിർബ്ബന്ധിയ്ക്കുന്നത്.
സുഹൃജ്ജനങ്ങളിൽ വീതിയ്ക്കപ്പെട്ടാൽ, ദുഃഖപീഡയ്ക്കു ഒട്ടു
പൊറുതി കിട്ടുമല്ലോ.

രാജാ:—

സൌഖ്യാസൌഖ്യങ്ങളിൽപ്പങ്കുടയവരുപലാ-
ളിച്ചു ചോദിയ്ക്കയാലേ
നേക്കോതീടാതിരിയ്ക്കാ, കരളിലെയഴലിൻ
ഹേതുവിത്തൈവധൂടി;
സോൽക്കണ്ഠം പിന്തിരിഞ്ഞന്നിവൾ പലവരുവും
നോക്കിയോനെങ്കിലും ഞാൻ,
കേൾക്കാൻപോകുന്നതെന്തെന്നൊരു തരളതയുൾ-
ക്കൊണ്ടിടുന്നേനിദാനീം. 7

ഇവരേയും: സ്നേഹവിശ്വാസപാത്രങ്ങളായ ഈ സഖികളെയും. പെ
ട്ടെന്നറിയിപ്പാൻ: ഉടൻ തുറന്നു പറയാൻ.

ശ്ലോകം 6. സ്വഭാവേനതന്നെ അര (കൃശത്വത്താൽ) വാട്ടം പൂ
ണ്ടതും, തോൾ താന്നതുമാകയാലത്രേ, 'പേത്തും, തുലോം' എന്നു ചേത്തുപ
റഞ്ഞിരിയ്ക്കുന്നത്. ഇത്ഥം = ഇപ്രകാരം. ശോച്യ: ചടപ്പ്, നിറംമാററം
എന്നിവയാൽ അനുകംപാർഹ. ഈക്ഷണപ്രിയ: സൌന്ദര്യശോഭ പോയി
ട്ടില്ലായ്കയാൽ കണ്ണിന്നിംപം നൽകുന്നവൾ. പത്രൌഘം = ഇലക്കൂട്ടം. ശി
ശിരത്തിലെ കാററത്രേ, ഇലകളെ ഉണക്കുക. പടിഞ്ഞാറൻ കാറെറന്നു രാ
ഘവഭട്ടൻ; മലയമാരുതനെന്നു ശ്രീനിവാസൻ.

ശ്ലോകം 7. സൌഖ്യാ.........ഉടയവർ: സുഖദുഃഖങ്ങളിൽ പ
ങ്കുകൊള്ളുന്നസഖിമാർ. ഉപലാളിച്ച് = സ്നേഹത്തോടുകൂടി. നേക്ക് = സത്യ
മായി. തൈവധൂടി = കൊച്ചുയുവതി. സോൽകണ്ഠം.........നോക്കിയോ
നെങ്കിലും: അതിനാൽ എന്നിലുള്ള അനുരാഗമാണ് ഈ താപത്തിന്നു കാ

ശകുന്തള:—തോഴി, എന്നാണോ ആ രാജഷിയെ ഞാൻ കണ്ടെത്തിയതു്, അന്നുമുതല്ക്കു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ പേരിൽ അഭിലാഷം തോന്നിയതിനാലാണു് ഞാൻ ഈ നിലയിലായിത്തീൎന്നതു്.

രാജാ:—(സഹഷം) കേഠംക്കേണ്ടതു കേട്ടു.

എരിപൊരിയുളവാക്കി മന്മഥൻതാ-
ന;-തിനുപശാന്തിയുമേകിനാനവൻതാൻ;
ശുചിയറുതിയിലംബുദക്കറുപ്പാ-
ന്നൊരു പകൽ ജന്തുഗണത്തിനെന്നപോലേ. 8

ശകുന്തള:—അതിനാൽ നിങ്ങഠംക്കു സമ്മതമാണെങ്കിൽ, ആ രാജർഷിക്കു് എങ്കൽ കരുണ തോന്നുവാൻ വേണ്ടതു ചെയ്യുവിൻ; മറിച്ചാണെങ്കിൽ എനിക്കുദകക്രിയ ചെയ്യേയ്ക്കുവിൻ!

രാജാ:—അറുത്തുമുറിച്ച വാക്കു്!

പ്രിയംവദ:—(നിഗൂഢം) അങ്ങെത്തിയിരിക്കുന്നു, ഇവളുടെ കാമം; അതിനാൽ വൈകിച്ചുകൂടാ. ഇവളുടെ മനസ്സു പതിഞ്ഞിരിക്കുന്നതു് പൌരവന്മാക്കു് അലംകാരഭൂതനായ ആളിലാണല്ലോ. അതിനാൽ അഭിനന്ദിക്കാവുന്നതാണു് ഇവളുടെ അഭിലാഷം.

രണമെന്നുറയ്ക്കുകയും, തന്മൂലം അതാവും അവളിപ്പോൾ പറയുക എന്നാശിക്കുകയും ചെയ്യാമെങ്കിലും. തരളത = ഇടയിളക്കം.

ശ്ലോകം 8. അതിനുപശാന്തിയുമേകിനാൻ: ശകുന്തളയ്ക്കും അനുരാഗമുണ്ടാക്കിയതിനാൽ. 'രതിയുളവാമുഭയാനുരക്തികൊണ്ടേ' എന്നു പറഞ്ഞതോക്കുക. ശുചിയറുതിയിലംബുദക്കറുപ്പാൎന്ന = ഗ്രീഷ്മാവസാനത്തിൽ കാർ വന്നു മൂടി ഇരുണ്ടതായ; അതു് ആ മൂടൽകൊണ്ടു് എരിപൊരിയുണ്ടാക്കുകയും, ഉടൻ മഴപെയ്തു ചൂടിനെ അകററുകയും ചെയ്യുമല്ലോ.

അറുത്തു മുറിച്ച വാക്കു്: അനുരാഗത്തെസ്സംബന്ധിച്ച എല്ലാ സംശയവും തീക്കുന്നതു്. 'ഇതു സമ്മതിക്കാമോ?' എന്ന സഖികളുടെ സംശയം തീക്കുകതന്നെ എന്ന അഭിരാമവ്യാഖ്യാനം ചിന്ത്യമാണു്: അവക്കു സംശയമുണ്ടായിട്ടില്ല: നായകനു് അതു് ഒരു മുഖ്യചിന്താവിഷയവുമല്ല.

അനസൂയ:—(നിഗൂഢം) നീ പറയുന്നതു ശരിതന്നെ. (പ്രകാശം) തോഴി, ഭാഗ്യം, നിൻെറ അഭിനിവേശം അനുരൂപംതന്നെ. അഥവാ, മഹാനദി സമുദ്രത്തിലല്ലാതെ മററെവിടെ ചെന്നുചേരും?

പ്രിയംവദ:—തേന്മാവൊഴിച്ചേതിനു കിട്ടും, തളിർത്ത കുരുക്കത്തിമുല്ലയെ!

രാജാ:—വിശാഖകൾ ചന്ദ്രലേഖയെ അനുവർത്തിക്കുന്നതിൽ എന്താണത്ഭുതം?

അനസൂയ:—എന്നാൽ എന്താണുപായം, വൈകാതെയും ആരുമറിയാതെയും ഇവളുടെ അഭീഷ്ടം സാധിപ്പിക്കാൻ?

പ്രിയംവദ:—ആരുമറിയാതെ എന്നതേ ആലോചിപ്പാനുള്ളു; വേഗത്തിലെന്നത് എളുപ്പമാണ്.

അനസൂയ;—എന്തുകൊണ്ട്?

പ്രിയംവദ:—ആ രാജർഷി ഇവളെ സസ്നേഹം നോക്കി അഭിലാഷത്തെ സൂചിപ്പിക്കുന്നതും, ഇക്കഴിഞ്ഞ ദിവസങ്ങളിലെല്ലാം ഉറക്കമില്ലായ്കയാൽ മെലിഞ്ഞുവരുന്നതും കാണുന്നുണ്ടല്ലോ.

രാജാ:—വാസ്തവം. ഇപ്രകാരംതന്നെ എൻെറ അവസ്ഥ:

രാതോറും ഭുജലഗ്നവാൽമിഴിയിൽനി–
ന്നോലും വ്യഥാതപ്തമാം
കണ്ണീരാലൊളി കെട്ട കല്ലുകളൊടൊ-
ത്തിപ്പൊന്നണിക്കംകണം,

വിശാഖകൾ: വിശാഖംനാളിൻെറ നക്ഷത്രം രണ്ടെണ്ണം കൂടിയതാണ്. അനുവർത്തിക്കു = അനുസരിക്കുക; ഒപ്പം സഞ്ചരിക്കുക എന്നും.

ആ രാജർഷി......കാണുന്നുണ്ടല്ലോ: അതിനാൽ അദ്ദേഹവും സംഗമോത്സുകനാകയാൽ എളുപ്പമുണ്ട്.

ശ്ലോകം 9. രാതോറും......കങ്കണം: രാത്രിയിൽ തലയണയായി മടക്കിവെച്ച കൈത്തണ്ടമേൽ അമർന്ന കണ്ണിൻകടക്കലൂടെ ഒഴുകുന്നതും കാമതാപത്താൽ ചൂടുള്ളതുമായ കണ്ണീർ വീണുവീണു, പതിച്ച രത്നങ്ങളുടെ നിറം കെട്ടുപോയ പൊൻവള. (രാജചിഹ്നമായി ഇടംകയ്യിൻെറ നടുവിൽ

വീൽഞാൺപാടിലുരുമ്മിടാതിടയിട-
യ്ക്കൂർന്നൂർന്നു പോരുന്നത-
പ്പപ്പോൾക്കൈക്കുഴയിങ്കൽനിന്നു തിരിയേ
കേററീടുവോനായി ഞാൻ! 9

പ്രിയംവദ:— (ആലോചിച്ച്) അദ്ദേഹത്തിന്ന് ഒരു കാമലേഖനം എഴുതട്ടെ. ഞാൻ അതു പൂക്കൾകൊണ്ടു മറച്ച്, ദേവന്റെ പ്രസാദമാണെന്ന വ്യാജേന ആ രാജർഷിയുടെ കയ്യിലെത്തിയ്ക്കാം.

അനസൂയ:— കൊള്ളാം, ഈ പ്രയോഗം നന്ന്. ശകുന്തള എന്തു പറയുന്നു!

ശകുന്തള:— നിങ്ങൾ പറഞ്ഞാലുണ്ടോ, എനിയ്ക്കു സംശയം?

പ്രിയംവദ:— എന്നാൽ തന്റെ സ്ഥിതി കാണിച്ച് ഒരു ലളിതപദ്യം ഉണ്ടാക്കു-

ശകുന്തള:— ഞാനുണ്ടാക്കാം; എന്നാൽ തള്ളിക്കളഞ്ഞാലോ എന്നു പേടിച്ച് എന്റെ ഹൃദയം വിറക്കൊള്ളുന്നു-

രാജാ:— ശങ്കിപ്പൂ നീയവഗണനമേ-
താളിൽനിന്നിങ്ങധീരേ,
നിങ്കൽച്ചേരാൻ കൊതിയൊടുമിതാ,
കാത്തുനില്ക്കുന്നിതായാൾ;
ശ്രീയെക്കാമിച്ചവനവൾ വശ-
ത്തായ്വരാ,മില്ലയെന്നാം;
ശ്രീയാലുണ്ടോ,തദഭിലഷിതൻ
ലബ്ധനാകാതിരിപ്പൂ! 10

ഒരു പൊൻവള ധരിച്ചേ കഴിയൂ എന്നുണ്ട്) വിൽഞാൺപാടിലുരുമ്മിടാതെ: കൈ വല്ലാതെ ചടച്ചുപോയതുകൊണ്ട്. കൈക്കുഴ: മണിക്കണ്ടം. കേററീടുവോനായി ഞാൻ: കേററുകയായി എന്റെ ജോലി. ഉറക്കമില്ലായ്മയും മെലിച്ചിലും വിവരിച്ചു.

ശ്ലോകം 10. അവഗണനം = തള്ളിക്കളയൽ. കാത്തുനില്ക്കുന്നു: താൻ അവഗണിയ്ക്കപ്പെട്ടാലോ എന്നു ശങ്കിച്ചിട്ടെന്നാശയം. അവൾ: ശ്രീ. ശ്രീയാലുണ്ടോ......തിരിപ്പൂ: ശ്രീയ്ക്കു താനിച്ഛിച്ച ആളെ പ്രാപിയ്ക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ലെന്നു വരുമോ! ഇവിടെ രാഘവഭട്ടൻ,

സഖിമാർ:— തന്റെ ഗുണങ്ങളെ വകവെയ്ക്കാത്തവളേ, ശരീരത്തെ കുളിർപ്പിയ്ക്കുന്ന ശരച്ചന്ദ്രികയെയുണ്ടോ, ആരെങ്കിലും വസ്ത്രത്തുമ്പുകൊണ്ടു തടുക്കുന്നു?

ശകുന്തള:— (പുഞ്ചിരിയിട്ട്) നിങ്ങൾ പറയുന്നതു ഞാൻ ചെയ്യാം. (ഇരുന്ന് ആലോചിയ്ക്കുന്നു)

രാജാ:— ഞാൻ പ്രിയതമയെ കണ്ണിമയ്ക്കാതെ നോക്കുന്നതു യുക്തംതന്നെ.

പദചിന്തചെയ്യുമിവൾതൻ-
നൊരു ചില്ലിക്കൊടിയുയർന്നതാം വദനം
വെളിവാക്കുന്നുണ്ടെ,ങ്കൽ
പ്രണയത്തെക്കോൾമയിർപ്പെട്ടുംകവിളാൽ. 11

ശകുന്തള:— ഞാനൊരു പദ്യം ആലോചിച്ചുവെച്ചിരിയ്ക്കുന്നു. എന്നാൽ എഴുതാനുള്ള ഉപകരണമൊന്നുമില്ലല്ലോ.

പ്രിയംവദ:— പച്ചക്കിളിയുടെ വയറുപോലെ കോമളമായ ഈ താമരയിലയിൽ നഖംകൊണ്ടെഴുതിക്കൊള്ളുക.

ശകുന്തള:— (അതു നടിച്ചിട്ട്) കേൾക്കുവിൻ, ഇതു ശരിയായോ ഇല്ലയോ എന്ന്.

സഖിമാർ:— ഞങ്ങൾ മനസ്സിരുത്തുന്നുണ്ട്.

ശകുന്തള:— (വായിയ്ക്കുന്നു)

'ലക്ഷ്മീ-സരസ്വതീ-ധീ-ത്രിവർഗ്ഗസമ്പദ്-വിഭൂതി-ശോഭാസു ഉപകരണ-വേഷരചനാ-ഗുണേഷു-സരളദ്രവേ ച കഥിതാ ശ്രീഃ' എന്ന വ്യാഡികോശമവലംബിച്ചു ശ്രീശബ്ദം സകലൈശ്വര്യത്തിന്റെയും സാമാന്യവാചകമാണെന്നു വ്യാഖ്യാനിയ്ക്കുന്നു.

തന്റെ ഗുണങ്ങളെ വകവെയ്ക്കാത്തവളേ: നിന്റെ ഗുണങ്ങൾക്ക് ആർ അടിമയാവുകയില്ല എന്നഭിപ്രായം.

ശ്ലോകം 11. പദചിന്ത: പദ്യത്തിൽ പദങ്ങളെ ഘടിപ്പിയ്ക്കേണ്ടതിനെപ്പററി ആലോചിയ്ക്കുക. കോൾമയിർപ്പെട്ടും = രോമാഞ്ചം കൊള്ളുന്ന, തന്നിലുള്ള സ്നേഹത്തെ ഇതു അകൈതവമായിക്കാണിയ്ക്കുന്ന ഇത്തരം കാഴ്ചതന്നെയാണ്, കണ്ണിമയ്ക്കാതെ കാണേണ്ടുന്നത്.

നിന്നുള്ളറിയുന്നില്ലിവ–
ളെ;–നാൽക്കാമൻ നികാമമിരവുപകൽ
നിർദ്ദയ, ചുട്ടുവിയ്ക്കുന്നു
നിന്നെത്തേടും മദംഗമോരോന്നും! 12

രാജാ:— (പെട്ടെന്ന് അടുത്തുചെന്ന്)

നിന്നെക്കൃശാംഗി, ചുട്ടുവിയ്ക്കുകയാണു കാമ–
നെ,ന്നെസ്സദായ്‌പൊഴമെരിയ്ക്കുകതന്നെ ചെയ്‌വൂ
ചന്ദ്രന്നു പററുവതുപോലെ, കുമുദ്വതിയ്ക്കു
വന്നെത്തിടാ പകലിനാലൊരു വാട്ടമല്ലോ! 13

ശ്ലോകം 12. നിന്നുള്ളറിയുന്നില്ലിവൾ: തള്ളിക്കളഞ്ഞാലോ എന്നാലോചനയില്ലാതെയല്ല ഇതെഴുതുന്നത്. ഉള്ളറിയാൻ ശ്രമിയ്ക്കായ്കയുമില്ല; എന്നാൽ അങ്ങയുടെ ഗാംഭീര്യത്താലോ എൻെറ മുഗ്ദ്ധതയാലോ അറിയുന്നില്ല. നികാമം = ഏററവും: കാമനെക്കൊണ്ടാവുന്നിടത്തോളം. ഇരവുപകൽ; ഒരു നിമിഷവും വിട്ടുവീഴ്ചയില്ലാതെ. നിർദ്ദയ: നേരെമറിച്ച്, ഇത്രയും നാൾകൊണ്ട് എൻെറ സ്ഥിതി അങ്ങയ്ക്കറിയാമായിരുന്നു; എന്നിൽ ദയ കാട്ടുകയും ആവാമായിരുന്നു! (പ്രണയകലഹസ്വരത്തിലുള്ള ഈ സംബുദ്ധി, നിന്നുള്ളറിയുന്നില്ലെങ്കിലും അങ്ങയ്ക്ക് പ്രണയമുണ്ടെന്ന് എനിയ്ക്കു വിശ്വാസമുണ്ടെന്നു സൂചിപ്പിയ്ക്കുന്നു.) നിന്നെത്തേടും: അങ്ങയുടെ സ്പർശാദികളെ അഭിലഷിയ്ക്കുന്ന. മദംഗമോരോന്നും: എൻെറ ഓരോ അവയവത്തെയും! ഹൃദയം മാത്രമല്ല ദേഹമാകെ വലയുന്നു! അതിനാൽ തള്ളിക്കളയുകയാണെങ്കിൽ എനിയ്ക്ക് ദേഹനാശം നിശ്ചിതമാണ്. അതുകൊണ്ട് എന്നിൽ തെല്ല ദയ, ദയ മാത്രം, കാട്ടമാറാകണം! ഇപ്പദ്യത്തിൻെറ മട്ട നോക്കിയാൽ നാനാവികാരവ്യാകുലയായ ശകുന്തളയ്ക്കു തൻെറ വിചാരങ്ങളെല്ലാം ആവിഷ്കരിപ്പാൻ കഴിഞ്ഞിട്ടില്ലെന്നു തോന്നും. ഇവിടെ മൂലത്തിൽ രാഘവഭട്ടൻ ഭിന്നഭിന്നാശയങ്ങളിലുള്ള ആറേഴവിധം അർത്ഥം വ്യാഖ്യാനിയ്ക്കുന്നുണ്ട്; ശ്രീനിവാസൻ 33 വ്യഭിചാരീഭാവങ്ങൾ, 8 സാത്വികഭാവങ്ങൾ, 8 സ്ഥായീഭാവങ്ങൾ, എന്നിങ്ങിനെ നാല്പത്തൊമ്പതു ഭാവങ്ങൾ വ്യഞ്ജിയ്ക്കുന്നതായിപ്പറയുന്നു. സഹൃദയത്വത്തിലും കവിഞ്ഞ പാണ്ഡിത്യം!

ഈ പ്രണയാർത്ഥന 'വെറും ഭിക്ഷയായിപ്പോയി' എന്ന്, ദ്വിജേന്ദ്രലാൽ പുരികം ചുളിയ്ക്കുന്നു. അത്, ലോകതന്ത്രാനഭിജ്ഞയായ ശകുന്തളയുടെ ഹൃദയസാരള്യത്തിന്ന് ഒരലങ്കാരമായിരിയ്ക്കട്ടെ!

ശ്ലോകം 13. കൃശാംഗി: കാമന്നു നിന്നിൽ ഇത്തിരിയൊരു ദയയുണ്ടായിരിയ്ക്കാം; കുമുദ്വതി = ആമ്പൽപ്പൊയ്ക. കൂമ്പുകമാത്രമേ ചെയ്യൂ.

സഖിമാർ:— (സഹർഷം) താമസംവരാഞ്ഞ മനോരഥത്തിന്നു സ്വാഗതം!

(ശകുന്തള എഴുന്നേല്ക്കാൻ ഭാവിക്കുന്നു.)

രാജാ:—അരുതേ, ബുദ്ധിമുട്ടരുതേ:

കനത്ത ചൂടാന്ന ജവേന വാടിടും
മൃണാളികത്തുണ്ടുകളാൽസ്സുഗന്ധിയായ്
വിരിച്ച പൂവൊട്ടിയതായ നിൻെറയീ
വപുസ്സിനില്ലിന്നുപചാരപാടവം. 14

അനസൂയ:—സ്നേഹിതൻ ഈ പാറപ്പുറത്തിൻെറ ഒരു ഭാഗത്തിരുന്നാലും.

(രാജാവിരിക്കുന്നു, ശകുന്തള ലജ്ജിച്ചുനില്ക്കുന്നു.)

പ്രിയംവദ:—നിങ്ങളിരുവരുടേയും പരസ്പരാനുരാഗം സ്പഷ്ടമായിരിക്കുന്നു. എങ്കിലും തോഴിയെക്കുറിച്ചുള്ള സ്നേഹം എന്നെക്കൊണ്ടു വീണ്ടും പറയിക്കുന്നു.

രാജാ:—ഭദ്രേ, അതു വേണ്ടെന്നുവെച്ചുകൂടാ. പറയാനുള്ളതു പറയാതിരുന്നാൽ പശ്ചാത്താപം പററിപ്പോകുമല്ലോ.

പ്രിയംവദ:—ആപത്തിലകപ്പെട്ട നാട്ടുകാരുടെ സങ്കടം രാജാവ് തീക്കണമെന്നുള്ളതു നിങ്ങളുടെ ധമ്മമാണല്ലോ.

താമസം വരാഞ്ഞ മനോരഥത്തിന്ന്: സഖിമാരുടെ ആഹ്ലാദം തികച്ചും വെളിപ്പെടുത്തി; മനോരഥലബ്ധിക്കുള്ള ഉപായം ചിന്തിച്ചപ്പോഴക്കുതന്നെ അതു കൈവന്നല്ലോ.

ശ്ലോകം 14. പൂർവാദ്ധം: ചൂടുപോക്കുവാനായി താമരവളയത്തുണ്ടുകൾ വളയും മാലയുമായണിയുകയും, അണിഞ്ഞ ഉടനെ അവ വാടിപ്പോകുകയും, വീണ്ടും ഇതാവത്തിച്ചുപോരികയും ചെയ്കയാൽ അവയുടെ സുഗന്ധം പകന്നതായി. വിരിച്ച പൂവൊട്ടിയതായ: കിടപ്പു പൂവിരിപ്പിലായിരുന്നതിനാൽ, ആ പൂക്കൾ വാടി മൃദുത്വംമൂലം പററിപ്പിടിച്ചതായ. ഇതിന്നു കാരണമായി, അവൾ വിയത്തിരുന്നു എന്ന് സൂചിപ്പിക്കണമെന്നില്ല. അവൾ വിയത്തിരുന്നു എന്ന് ഒരേടത്തും വിവക്ഷിച്ചിട്ടുമില്ല. ഉപചാരപാടവം: അഭ്യുത്ഥാനം മുതലായവ ചെയ്വാനുള്ള ശേഷി.

സ്നേഹിതൻ: സഖിയുടെ ഭർത്തൃത്വം കൈക്കൊണ്ടതിനെ അഭിനന്ദിക്കുന്നു.

രാജാ:—ഇതില്പംമീതെ മററൊന്നില്ല.

പ്രിയംവദ:—എന്നാൽ ഞങ്ങളുടെ ഈ തോഴി ഭവാൻനിമിത്തം കാമദേവനാൽ ഈയൊരവസ്ഥയിലാക്കപ്പെട്ടിരിയ്ക്കുന്നു. അതിനാൽ ദയവുചെയ്യു് ഇവളുടെ പ്രാണനെ നിലനിത്തു് മാറാകണം.

രാജാ:—ഭദ്രേ, ഇതുതന്നെയാണു് എൻെറയും അപേക്ഷ. ഞാൻ സർവ്വഥാ അനുഗൃഹീതനായി.

ശകുന്തള:—(പ്രിയംവദയെ നോക്കി) അന്തഃപുരവിരഹത്താൽ ഉൽക്കണ്ഠിതനായിരിയ്ക്കുന്ന രാജർഷിയെ തടഞ്ഞുനിർത്തേണ്ടാ.

അനസൂയ:—സ്നേഹിത, രാജാക്കന്മാൎക്കു വളരെ ഭാൎയ്യമാരുണ്ടായിരിയ്ക്കും എന്നാണു് കേൾവി. എന്നാൽ ഞങ്ങളുടെ ഈ അരുമത്തോഴിയെ, ബന്ധുക്കൾക്കു വ്യസനിപ്പാനിടവരാത്തനിലയിൽ വെയ്ക്കുമാറാകണം.

രാജാ:—ഭദ്രേ, എന്തിനേറെ:—

ശകുന്തള രാജാവിൻെറ പ്രേമൈകാഗ്രതയെ പരീക്ഷിയ്ക്കുന്നു:—അന്തഃപുരവിരഹത്താൽ ഇത്യാദി. ഈ ശകുന്തളാവാക്യത്തെത്തുടൎന്നു, രാജാവിൻെറതായി ഒരു പദ്യം എല്ലാ പുസ്തകങ്ങളിലുമുണ്ടു്:

"അന്യസക്തിപരിവൎജ്ജിതമാമീ
മന്മനസ്സിനെ മനസ്ഥിതയാം നീ
അന്യഥൈവ മദിരാക്ഷി, ഗണിയ്ക്കിൽ-
പ്പിന്നെയും ഹതനനംഗഹതൻ ഞാൻ!"

പക്ഷേ, അതിലെ അൎത്ഥകല്പന അപ്രൌഢമാണു്. അനസൂയയുടെ അപേക്ഷയ്ക്കുള്ള മറുപടിയായ 'ഭദ്രേ. എന്തിനേറെ: വളരെയുണ്ടു്...' ഇത്യാദിയിൽത്തന്നെ ശകുന്തളയ്ക്കുള്ള മറുപടിയും അന്തർഭവിച്ചിട്ടുണ്ടുതാനും.

അനസൂയ ശകുന്തളാവാക്യത്തിൽ ഭാവിയായ ഒരനിഷ്ടമോൎത്തു കാൎയ്യം പറയുന്നു—സ്നേഹിത, ഇത്യാദി. ബന്ധുക്കൾക്കു വ്യസനിപ്പാനിടവരാത്തനിലയിൽ: ഇക്കാണിച്ച അനുരാഗം ലേശവും കുറയാത്തവിധം. അതിൽക്കവിഞ്ഞു് ആവശ്യപ്പെടുന്നതു ലോഭമായിപ്പോകുമല്ലോ.

വളരെയുണ്ടു പരിഗ്രഹമെങ്കിലും
മമ കുലത്തിനു താങ്ങിരുപേർകാംതാൻ:
ഉദധിയാമരഞാണെഴുമൂഴിയും,
ഭവതിമാരുടെയീ പ്രിയതോഴിയും.

സഖിമാർ:—ഞങ്ങടാംക്കു സമാധാനമായി.

പ്രിയംവദ:—(കണ്ണെറിഞ്ഞ്) അനസൂയേ, ഈ മാങ്കുട്ടി ഉഴറേറാടെ അങ്ങുമിങ്ങും നോക്കി തള്ളയെ അന്വേഷിയ്ക്കുകയാണ്. വരു, ഇതിനെ കൊണ്ടാക്കാം.

(രണ്ടുപേരും പുറപ്പെടുന്നു.)

ശകുന്തള:—...എനിയ്ക്കാരും തുണയില്ലല്ലോ. ഒരാാം മാത്രം പോയാൽ മതി.

സഖിമാർ:—ഭൂമിയ്ക്കൊക്കെ തുണയായിട്ടുള്ള ആളുണ്ട് നിന്റെ അടുക്കൽ. (രണ്ടുപേരും പോയി.)

ശകുന്തള:—അല്ലാ, രണ്ടാളും പോയ്ക്കളെഞ്ഞു!

രാജാ:—പരിഭ്രമിയ്ക്കേണ്ടാ; പരിഭ്രമിയ്ക്കേണ്ടാ! ശുശ്രൂഷിപ്പാൻ ആാം നിന്റെ അരികത്തുണ്ടല്ലോ.

വീശേണമോ ക്ലമമറും കുളിർകാററു കിട്ടാൻ
നാളീകശീതളദളവ്യജനങ്ങളാൽ ഞാൻ?

ശ്ലോക. 15. പരിഗ്രഹം = ഭാര്യ. ഉദധി = സമുദ്രം; സമുദ്രം ഭൂമിയെ ചുററിക്കിടക്കുന്നതുകൊണ്ട് അരഞാണായി കല്പിയ്ക്കപ്പെട്ടിരിയ്ക്കുന്നു. കുലക്രമാഗതമായ സാമ്രാജ്യത്തിന്റെ നേക്കുള്ളേടത്തോളം ബഹുമാനം ഇവളിലുണ്ടെന്നും, ഇവളിലുണ്ടാകുന്ന സന്തതിയായിരിയ്ക്കും വംശകരനെന്നും ശപഥം ചെയ്യുന്നു.

പ്രിയംവദ കണ്ണെറിഞ്ഞ്: ഉങ്ങിനെ വിവാഹമംഗളം നടത്തി ബന്ധുക്കൾ ഒരു വിരുതിൽ ഒഴിഞ്ഞുമാറുന്നു.

ശുശ്രൂഷിപ്പാൻ: സഖിമാർ ചെയ്യിരുന്നതിൻവണ്ണം.

ശ്ലോകം 16. ക്ലമമറും = തളച്ച്തീക്കുന്നു. നാളീകശീതളദളവ്യജനങ്ങൾ = കുളിത്ത താമരയിലകളാകുന്ന വിശറികൾ. അഥ = അഥവാ. കരഭോരു = കൈപ്പടത്തിൽ ചെറുവിരലിൻ കീഴേയുള്ള പാാശമാണ് കരഭം;

അംകത്തിൽവെച്ചഥ തലോടുകവേണമോ നിൻ
ചെന്താമരക്കഴൽകളെക്കരഭോരു, മന്ദം! 16

ശകുന്തള:— ഞാൻ മാന്യന്മാരിൽ അപരാധിനിയാകയില്ല. (പോകാൻ ഭാവിക്കുന്നു)

രാജാ:— സുന്ദരി, വെയിലാറിക്കഴിഞ്ഞിട്ടില്ല; ഇതാണുതാനം ഭവതിയുടെ സ്ഥിതി:

പൂമെത്ത കൈവെടിഞ്ഞി–
ത്താമരയിലയാൽ മറച്ച കൊംകയുമായ്
വെയിലത്തെങ്ങിനെ പോകും,
തുയിരാലുടലാകെ വാടിയ നീ? 17

(പിടിച്ചു പിന്മാററുന്നു)

ശകുന്തള:— പൌരവ, അടക്കം വിടരുത്. ഞാൻ കാമൻെറ കയ്യിൽപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു എങ്കിലും സ്വതന്ത്രയല്ല-

രാജാ:— ഭയശീലേ, ഗുരുജനത്തെ പേടിക്കാനില്ല. ധർമ്മജ്ഞനായ തത്രഭവാൻ കുലപതി അറിഞ്ഞാൽ, ഇതിൽ ഭവതിക്കു കുററം കരുതുകയില്ല. നോക്കു:

കേരക്കപ്പെടുന്നുണ്ടുലകത്തിലന്ന-
ന്നനേകരാജർഷികുമാരിമാരെ

അതുപോലുള്ള തുടകളോടുകൂടിയവളേ! മന്ദം = പതുക്കെ; സുഖമാകുംവണ്ണം.

മാന്യന്മാരിൽ അപരാധിനിയാകയില്ല: മാനിക്കേണ്ടുന്നവരെക്കൊണ്ടു പരിചരണം ചെയ്യിക്കുക എന്ന കുററം ചെയ്യുകയില്ല.

ശ്ലോകം 17. തുയിർ = പീഡ. ചുട്ടുനീററലകററുന്ന പൂമെത്ത വിട്ടു, ചുട്ടുനീററുന്ന വെയിലത്തുപോകയോ! അതിൽ ഒരു രക്ഷയുള്ളതു, ക്ഷണാൽ വാടുന്ന ഈ താമരയിലയോ!

ഇതിൽ: നീ ഈ സ്വാതന്ത്ര്യമെടുക്കുന്നതിൽ.

ശ്ലോകം 18. ഗാന്ധർവ്വമായ വേളി: പരസ്പരാനുരാഗമുള്ള വധൂവരന്മാർ, വൈവാഹികച്ചടങ്ങൊന്നുമില്ലാതെ സ്വയം ചെയ്യുന്ന വിവാഹം;

ഗാന്ധർവ്വമായ് വേളികഴിച്ചതായും,
പിതാക്കരം കൊണ്ടാടിയിരുന്നതായും. 18

ശകുന്തള:—ഒന്നു വിടു. ഞാൻ ഒരിയ്ക്കൽക്കൂടി തോഴിമാരോട് അനുമതി വാങ്ങട്ടെ.

രാജാ:— ആകട്ടെ, വിടാം.

ശകുന്തള:— എപ്പോരം?

രാജാ;—

അപരിക്ഷതമായ് മയംപെടുന്നീ-
ത്തവ ചുണ്ടിൻ നറുതേൻ പിപാസുവാം ഞാൻ,
പുതുപൂവിനുടേതു വണ്ടുപോലേ
കനിവോടൊന്നു നുകന്നിടട്ടെ കാന്തേ! 19

(അവളുടെ മുഖം പൊങ്ങിയ്ക്കാൻ തുടങ്ങുന്നു. ശകുന്തള മുഖം തിരിയ്ക്കുന്നു.)
(അണിയറയിൽ)

അല്ലയോ ചക്രവാകി, കൂട്ടുകാരനോടു വിട ചോദിച്ചുകൊള്ളുക; രാത്രി സമീപിച്ചുകഴിഞ്ഞു.

ശകുന്തള:— (കേട്ടു സംഭ്രമത്തോടെ) പൌരവ, തീർച്ചയായും എന്റെ ദേഹസ്ഥിതിയറിയാൻ ഗൌതമിമുത്തശ്ശി ഇങ്ങോട്ടു വരുന്നുണ്ട്. അതിനാൽ ഭവാൻ മരക്കൊംപുകരം കൊണ്ടു മറഞ്ഞുനിന്നാലും.

(രാജാവ് അപ്രകാരം ചെയ്യുന്നു. അനന്തരം കയ്യിൽ പാത്രവുമായി ഗൌതമിയും അനസൂയാപ്രിയംവദമാരും പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

ക്ഷത്രിയക്കിതു വിശേഷിച്ചും ഉചിതമെന്നത്രേ ധമ്മശാസ്ത്രം. പിതാക്കൾ = അച്ഛനമ്മമാർ.

ശ്ലോകം 19. അപരിക്ഷതം = പരിക്ക പററിയിട്ടില്ലാത്ത. പിപാസു = തൃഷ്ണയോടുകൂടിയവൻ. നുകന്നിടട്ടെ: അതു കഴിഞ്ഞിട്ടു വിടാമെന്നു താല്പര്യം. കാന്തേ = സുന്ദരീ!

അണിയറയിൽ: മാറിപ്പോയി നിന്നിരുന്ന സഖിമാർ, വിഷ്കംഭത്തിലെ ആ യജമാനശിഷ്യനാൽ ശാന്ത്യുദകംകൊടുത്തയയ്ക്കപ്പെട്ടുവരുന്ന ഗൌത

സഖിമാർ:— ഗൌതമിമുത്തശ്ശി ഇതിലേ, ഇതിലേ.

ഗൌതമി:— (ശകുന്തളയുടെ അടുക്കൽചെന്നിട്ട്) കുഞ്ഞേ, നിന്റെ പനിയ്ക്കു കുറവുണ്ടോ?

ശകുന്തള:— കുറെ ഭേദമുണ്ട്-

ഗൌതമി:— ഈ തീർത്ഥജലംകൊണ്ടു നിനക്കു തികച്ചും സുഖം കിട്ടും. (ശകുന്തളയുടെ തലയിൽ തളിച്ച്) കുഞ്ഞേ, വൈകുന്നേരമായി, വരിക. പർണ്ണശാലയിലെയ്ക്കു പോവാം. (പുറപ്പെടുന്നു)

ശകുന്തള:— (ആത്മഗതം) ഹൃദയമേ, മനോരഥം അനായാസേന വന്നുചേർന്നപ്പോൾ നീ ഇടയിളക്കം വിട്ടില്ല; ഇപ്പോൾ പശ്ചാത്താപം പൊറുക്കാതായപ്പോളെങ്ങിനെ? (കുറച്ചടി നടന്നു, നിന്നിട്ട് (പ്രകാശം) ചൂടു തീർത്തുതന്ന വള്ളിക്കുടിലേ, ഞാൻ വിടചോദിയ്ക്കുന്നു- വീണ്ടും വരാം, നിങ്കൽ സുഖിയ്ക്കുവാൻ.

(ദുഃഖത്തോടുകൂടി ശകുന്തളയും മററു സ്ത്രീകളും പോയി)

രാജാ:— (മുൻസ്ഥാനത്തുചെന്നു നെടുവീർപ്പിട്ട്)
അഹോ, അഭീഷ്ടസിദ്ധിയ്ക്കുള്ള വിഘ്നങ്ങൾ! ഞാൻ,

മേന്മേലിടർക്കൊണ്ട'രുതെ'ന്നു കൊഞ്ചിയും
ബിംബാധരം കൈവിരൽകൊണ്ടു പൊത്തിയും

ലീയെക്കണ്ടു ശകുന്തളയ്ക്കു സൂചന കൊടുക്കുന്നു, രാജാവിനെ വിട്ടയയ്ക്കുവാൻ:— ചക്രവാകപ്പക്ഷികൾ പകൽ മാത്രം ഇണചേർന്നുനടക്കുന്നവയും, രാത്രിയായാൽ അവശ്യം പിരിഞ്ഞിരിയ്ക്കേണ്ടുന്നവയുമാണുപോൽ.

തീർച്ചയായും വിട്ടുകിട്ടുവാനുള്ള ഉപായം പറകയല്ല.

പൊറുക്കാതായപ്പോളെങ്ങിനെ: ആ ഇടയിളക്കം തീർന്നുവോ? ചൂടു തീർത്തുതന്ന വള്ളിക്കുടിലേ ഇത്യാദി: അവിടെ മരക്കൊമ്പുകൾക്കിടയിൽ മറഞ്ഞുനില്ക്കുന്ന രാജാവു കേൾക്കാൻവേണ്ടി പറഞ്ഞത്.

ശ്ലോകം 20. മേന്മേൽ: കൊഞ്ചിയും, പൊത്തിയും, തിരിയ്ക്കേ എന്നീ മൂന്നു ക്രിയാപദത്തിലും അന്വയിയ്ക്കണം. ഇടർക്കൊണ്ട് = (ശബ്ദം) ഇടറിക്കൊണ്ട്. ബിംബാധരം: തൊണ്ടിപ്പഴത്തിനൊത്ത കീഴ്ച്ചുണ്ട്. മൃഗാക്ഷി = മാനിന്റേതുപോലുള്ള കണ്ണുകളോടുകൂടിയവൾ. ഈ വിവർത്തന

തോളിൽത്തിരിയ്ക്കപ്പണിപ്പെട്ടുയത്തിനേ-
നെ,ന്നാൽ മുകൎന്നീല മൃഗാക്ഷിതൻ മുഖം! 20

ഇനി ഞാൻ എങ്ങോട്ടു പോകേണ്ടു? അല്ലെങ്കിൽ, ആരോമലാം അനുഭവിച്ചുവെടിഞ്ഞ ഈ വള്ളിക്കുടിലിൽത്തന്നെ കുറെ നേരം ഇരിയ്ക്കാം. (എല്ലായിടത്തും നോക്കിയിട്ട്)

തന്മെയ്യ് തട്ടിയമൎന്ന പൂവിരിയിതാ,
പാറയ്ക്കുമേൽ; ക്ലാന്തമാ-
മല്ലിത്താർദളകാമലേഖവുമിതാ,
തൽപാണിജോൽപാദിതം;
കൈവിട്ടൂൎന്ന മൃണാളകങ്കണമിതാ,—
എന്നക്ഷി നീങ്ങായ്കയാൽ
നീർവഞ്ഞിക്കുടിൽ ശൂന്യമാകിലു,മുടൻ—
തന്നേ വിടാൻ വയ്യ മേ! 21

(ആകാശത്ത്)

രാജാവേ,

സന്ധ്യാകാലവിധേയമായ സവനം
ചെമ്മേ തുടൎന്നപ്പൊഴെ-
യ്ക്കുണ്ടല്ലോ പെരുമാറിടുന്നു പെരികെ-
ത്തീവേദിതൻ ചുററുമേ,

തിന്നു രൂപാന്തരം:—

'വിരലാൽച്ചൊടി പൊത്തി, 'വേണ്ട, വേണ്ട'.
ന്നിടർതേൻചൊല്ലൊട്ടു തോൾകളിൽത്തിരിയ്ക്കേ,
ഒരുമട്ടിലുയത്തിനേൻ മൃഗാക്ഷി-
മുഖ,മെന്നാൽ മുകരാൻ കഴിഞ്ഞതില്ലാ!'

ശ്ലോകം 21. തന്മെയ്യ് = അവളുടെ ദേഹം. ക്ലാന്തമാമല്ലിത്താർദളം = വാടിയ താമരയില. തൽപാണിജോൽപാദിതം = അവളുടെ നഖംകൊണ്ടെഴുതിയത്. എന്നക്ഷിനീങ്ങായ്കയാൽ = എന്നിങ്ങിനെ ഓൎമ്മിച്ചു, കണ്ണ് ഓരോന്നിലും പററിനില്ക്കുന്നതിനാൽ. ശൂന്യമാകിലും: പ്രിയതമയില്ലെങ്കിലും.

അന്തിക്കാറുകറം പോലെ ചെംകരിനിറം
തേടിപ്പലേ മാതിരി-
യ്ക്കുന്തർഭീതികരങ്ങളാം രുധിരപ-
ന്മാർതൻ നിഴൽപ്പാട്ടുകറം; 22

രാജാ:— ഇതാ, ഇതാ, ഞാൻ വരുന്നു. (പോയി)

മൂന്നാമങ്കം കഴിഞ്ഞു

ശ്ലോകം 22. സന്ധ്യാകാലവിധേയമായ സവനം = സന്ധ്യയ്ക്ക് അനുഷ്ഠിയ്ക്കേണ്ടുന്ന ഹോമം. തീവേദി = യജ്ഞാഗ്നി ജ്വലിയ്ക്കുന്ന വേദി. അസ്തോന്മുഖനായ അരുണനോടുകൂടിയ ആകാശത്തോടു സാദൃശ്യം സൂചിയ്ക്കുന്നു. ചെംകരിനിറം = ചുകപ്പും കറുപ്പും ചേൻ്ന നിറം. പലേമാതിരിയ്ക്ക്: പല ആകൃതിയിലും വലിപ്പത്തിലും. രുധിരപന്മാർ = ചോര കുടിയ്ക്കുന്നവർ, രാക്ഷസർ; അവർ രക്തമാംസാദികൾ വഷിച്ച യജ്ഞശാല തീണ്ടുമെന്നു സൂചിയ്ക്കുന്നു, എന്നു വ്യാഖ്യാതാക്കന്മാർ. നിഴൽപ്പാട്ടുകൾ: പടിഞ്ഞാറുനിന്ന് ആകാശമാർഗ്ഗേണ കൂട്ടമായി വന്നു തുടങ്ങിയ പട്ടുകുററൻ രാക്ഷസന്മാരുടെ അന്തിവെയിലിലുണ്ടായ നീളമേറിയ നിഴലുകൾ. അവയ്ക്കു ചുകപ്പുണ്ടായതു, തീവേദിയ്ക്കടുക്കലുള്ള ശോണപ്രഭകൊണ്ടാവാം. രാക്ഷസന്മാർ മായകൊണ്ടു മറഞ്ഞു യജ്ഞാഗ്നിയ്ക്കുചുററും പെരുമാറുകയാൽ അവരുടെ നിഴലുകൾമാത്രം കാണപ്പെടുന്നു എന്നത്ഥം. (നൈഷധീയ ചരിതത്തിൽ തിരസ്കരണികൊണ്ടു മറഞ്ഞ നളൻെറ നിഴൽ കാണപ്പെട്ടതായി വണ്ണിച്ചിട്ടുണ്ട്.) ആ നിഴലുകൾക്കു ഇരുപ്പുണ്ടായതു, സൂയ്യാസ്തമയത്തിന്നുശേഷവും ദിക്കുകളിൽ വ്യാപിച്ചു നില്ക്കുന്ന അരുണപ്രഭകൊണ്ടാവാം. അഥവാ, 'സന്ധ്യാപയോദകപിശാഃ' എന്ന മൂലത്തിന്നു സന്ധ്യാപയോദങ്ങളുടെ ശോഭ പ്രതിബിംബിയ്ക്കയാൽ കപിശവണ്ണങ്ങളായവ എന്നത്ഥം; വിവത്തനത്തിൽ 'അന്തിക്കാറുകൾതൻ കരിംതുടുനിറം തേടി' എന്നു പാഠം.

ഈ അംകത്തിൻെറ അന്ത്യഭാഗത്തു, ശകുന്തള വീണ്ടും വള്ളിക്കുടിലിലേയ്ക്കു, രാജാവിൻെറ അടുക്കലേയ്ക്കു, തനിയെ തിരിച്ചുവരുന്നതായും, എന്തൊക്കെയോ ചാപല്യങ്ങൾ പറയുകയും പ്രവത്തിയ്ക്കയും ചെയ്യുയായും വണ്ണിയ്ക്കുന്ന കുറെയേറെ ഗദ്യപദ്യങ്ങൾ പ്രക്ഷിപ്തമായിക്കാണുന്നുണ്ട്; അവയെ വെച്ചുകൊണ്ട് ദ്വിജേന്ദ്രലാൽ ശകുന്തളയെ ശകാരിച്ചുവിടുന്നുമുണ്ട്. ആ ഭാഗമെല്ലാം പ്രക്ഷിപ്തമാണെന്ന സഹൃദയാഭിപ്രായം അദ്ദേഹം കേൾക്കാതിരുന്നിട്ടില്ല. പക്ഷേ, അതു തികച്ചും വിശ്വസിപ്പാൻ അദ്ദേഹം ഒരുക്കമില്ല.

നാലാമങ്കം

(അനന്തരം പൂവറുത്തുകൊണ്ട് അനസൂയയും പ്രിയംവദയും പ്രവേശിക്കുന്നു.)

അനസൂയ:-- പ്രിയംവദേ, ശകുന്തള ഗാന്ധർവ്വവിധിയനുസരിച്ചു വേളികഴിക്കപ്പെട്ട് അനുരൂപനായ ഭർത്താവിനോടു ചേന്നതിൽ എനിക്കാശ്വാസം ലഭിച്ചു; എങ്കിലും ഇതൊന്നാലോചിക്കേണ്ടതുണ്ട്.

പ്രിയംവദ: എന്താണ്?

അനസൂയ:- ഇന്നു യജ്ഞമവസാനിച്ചതിനാൽ ഋഷിമാരാൽ വിടനല്കപ്പെട്ട ആ രാജഷി തന്റെ രാജധാനിയിൽച്ചെന്ന് അന്തഃപുരങ്ങളോടു ചേന്നാൽപ്പിന്നെ, ഇവിടെവെച്ചു നടന്നത് ഓമ്മിക്കുമോ എന്ന്.

പ്രിയംവദ:— നീ സംശയിക്കേണ്ട; അത്തരം വിശിഷ്ടാകൃതികരം നന്മയ്ക്കെതിരാവുകയില്ല. എന്നാൽ, അച്ഛൻ ഈ കഥ കേട്ടാൽ എന്തു വിചാരിക്കുമെന്നാണെനിക്ക്.

അനസൂയ:— അദ്ദേഹത്തിന്നു സമ്മതമാവുമെന്നാണ് എന്റെ വിശ്വാസം.

പ്രിയംവദ:— എന്തുകൊണ്ട്?

അനസൂയ:— കന്യകയെ ഒരു ഗുണവാന്നു കൊടുക്കണമെന്നാണല്ലോ അച്ഛന്നു മുമ്പുതന്നെ വിചാരം. അതു ദൈവം നടത്തിയതിനാൽ അച്ഛന് എളുപ്പത്തിൽ കാൎയ്യം സാധിച്ചുവല്ലോ.

രാജാവ് ആശ്രമത്തിൽ ഉണ്ടായിരുന്നേടത്തോളം ദിവസം, പ്രിയംവദാനസൂയമാർ ശകുന്തളയ്ക്കു ശുഭോദക്കംതന്നെ കണ്ടുകൊണ്ടിരുന്നു; ഇന്നദ്ദേഹം സ്വനഗരത്തിലേയ്ക്കു പോയപ്പോൾ മുതൽ, അവരുടെ മനസ്സിൽ ഭാവിയുടെ അവിശ്വാസ്യത കരിനിഴൽ വീശിത്തുടങ്ങി.

അത്തരം.........എതിരാവുകയില്ല: 'ആകൃതിയുള്ളേടത്തു ഗുണങ്ങൾ കുടികൊള്ളുന്നു' എന്നത്രേ ആപ്തവാക്യം.

പ്രിയംവദ പ്രാപഞ്ചികോൽകഷത്തെ വിശ്വസിക്കുമ്പോൾ, അനസൂയ തപസ്വിവിവേകത്തെ വിശ്വസിക്കുന്നു.

പ്രിയംവദ:— എന്തുകൊണ്ട്?

അനസൂയ:— കന്യകയെ ഒരു ഗുണവാന്നു കൊടുക്കണമെന്നാണല്ലോ അച്ഛന്നു മുമ്പുതന്നെ വിചാരം. അതു ദൈവം നടത്തിയതിനാൽ അച്ഛന് എളുപ്പത്തിൽ കാൎയ്യം സാധിച്ചുവല്ലോ.

പ്രിയംവദ:— അതു ശരിതന്നെ. (പൂക്കുട നോക്കിയിട്ട്) തോഴി തേവാരത്തിന്നു വേണ്ടുന്ന പൂക്കറം അറുത്തുകഴിഞ്ഞു.

അനസൂയ:—ശകുന്തളയ്ക്കു സൌഭാഗ്യദേവതയെ പൂജിയ്ക്കണമല്ലോ.

പ്രിയംവദ:—ഓ.

(രണ്ടുപേരും വീണ്ടും പൂവറുക്കുന്നു.)

(അണിയറയിൽ)

ഹേ, ഇതാ ഞാൻ.

അനസൂയ:—(കേട്ടിട്ട്) അതിഥികറം അറിയിയ്ക്കുന്നപോലെയിരിയ്ക്കുന്നു.

പ്രിയംവദ:—ശകുന്തളയുണ്ടല്ലോ പൎണ്ണശാലയിൽ.

അനസൂയ:—പക്ഷേ, ഇപ്പോറം മനസ്സുകൊണ്ടുണ്ടായിരിയ്ക്കില്ല.

പ്രിയംവദ:—ആകട്ടെ ഇത്രമതി പൂവ്.

(ഇരുപേരും പോകുന്നു.)

(അണിയറയിൽ)

എടീ, അതിഥികളെ ആദരിയ്ക്കാത്തവളേ,

അങ്ങിനെ അവർ ഭഗ്നാശ_രഥന്യായേന ആശ_സിയ്ക്കുന്നു.

സൌഭാഗ്യദേവത: ഭൎത്താവിന്നു പ്രീതിയുണ്ടാകുവാൻ ആരാധിയ്ക്കപ്പെടേണ്ടുന്ന ദേവത; ഇന്ദ്രാണിയാണ് പോൽ, സൌഭാഗ്യദേവത.

ശകുന്തളയുണ്ടല്ലോ പൎണ്ണശാലയിൽ: ആരുമില്ലെങ്കിലല്ലേ ഈ വിളിച്ചുപറയൽ വേണ്ടൂ എന്നാശങ്ക.

മനസ്സുകൊണ്ടുണ്ടായിരിയ്ക്കില്ല: മനസ്സുകൊണ്ടു ഭൎത്താവിൻെറ അടുക്കലായിരിയ്ക്കും!

ഏകാഗ്രചിത്തതയൊടാരെ നിനച്ചുയാൽ നീ
കാണ്മീല വന്തപമെഴും മമ സന്നിധാനം,
ഓർക്കാതെപോട്ടെയറിയിച്ചിലുമപ്പുമാനൊ,-
രുന്മാദി മുൻകഥയെയെന്നകണക്കു നിന്നെ! 1

അനസൂയ:—ഹരീ കഷ്ടം, ഹരീ, കഷ്ടം! അതുതന്നെ പിണഞ്ഞു! ഏതോ പൂജനീയങ്കൽ അപരാധിനിയായിപ്പോയി, ശൂന്യഹൃദയയായ ശകുന്തള! (മുമ്പിലേയ്ക്കുനോക്കി) ഏതോ ഒരുവങ്കലല്ലല്ലോ! ഇതാ, അത്യുഗ്രക്കാരനായ ദുർവാസ്സുമഹർഷി അപ്രകാരം ശപിച്ചുംകളഞ്ഞ് ഉറഞ്ഞുംഞെളിഞ്ഞും തട്ടത്തുകൂടാത്ത മട്ടിൽ മടങ്ങിപ്പോകുന്നു.

പ്രിയംവദ:—അഗ്നിയല്ലാതെ മററാരുള്ളൂ, പൊള്ളിയ്ക്കുവാൻ!

അനസൂയ:—ചെല്ലു, കാല്ക്കൽവീണ് അദ്ദേഹത്തെ തിരിച്ചു കൊണ്ടുവരു; അപ്പോഴേയ്ക്കും ഞാൻ അർഘ്യോദകമെടുത്തു വന്നെത്തിക്കൊള്ളാം.

പ്രിയംവദ:—അങ്ങിനെതന്നെ. (പോയി)

അനസൂയ:—(തെല്ലിട നടന്നു കാലിടച്ച് നടിച്ച്) അയ്യോ, വെമ്പൽമൂലം കാലിടറിയതിനാൽ പൂക്കുട കയ്യിൽനിന്നു വീണുപോയല്ലോ. (പൂ പെറുക്കിയെടുക്കുന്നു.)

ശ്ലോകം 1. ഏകാഗ്രചിത്തതയൊട്: മനസ്സ് മറെറാന്നിലേയ്ക്കും തിരിയാതെ. മമ സന്നിധാനം = ഞാൻ വന്നുനില്ക്കുന്നത്. മുൻകഥ = ആദ്യം പറഞ്ഞത്. ഉന്മാദമുള്ളവർ പരസ്പരബന്ധമില്ലാതെ സംസാരിയ്ക്കുന്നത്, ആദ്യമാദ്യം പറഞ്ഞത് ഉടൻ മറന്നു പോകുന്നതുകൊണ്ടാണല്ലോ. മുൻചെയ്തത് എന്ന വ്യാഖ്യാനം ഉപമയുടെ ചമൽക്കാരം കെടുത്തിക്കളയും.

പതിധ്യാനപരായണയായ ഒരു പതിവ്രതയിൽ അനുകമ്പതോന്നേണ്ടതിന്നു പകരം, ഇങ്ങിനെ ശാപം പ്രയോഗിച്ചതിൽ കവി മഹർഷി ദുർവ്വാസാവിനെ കൊന്നുകളഞ്ഞു എന്നു ദ്വിജേന്ദ്രലാൽ കിണഞ്ഞു വാദിയ്ക്കുന്നു. എന്നാൽ അതോടുകൂടിത്തന്നെ, അദ്ദേഹം, ഏതോ ചില പാശ്ചാത്യ കവികളുടെ പകൽക്കിനാവായ സ്വർഗ്ഗീയാനുരാഗത്തെ മുമ്പിൽ നീർത്തിക്കൊണ്ടു, ശകുന്തളയുടെ പ്രണയത്തെ വിഷയലാലസയെന്നും, അവളുടെ ധാർമ്മികമായ ഗാന്ധർവ്വവിവാഹത്തെ ഗർഹ്യമായ ഗുരുനിന്ദയെന്നും മററും തീക്ഷ്ണവാക്കുകൾകൊണ്ട്, അധിക്ഷേപിയ്ക്കുന്നുമുണ്ട്. ആ വിഷയലാലസയ്ക്കും ഗുരുനിന്ദയ്ക്കുമുള്ള ശിക്ഷയായിട്ടായിരിയ്ക്കുമോ, വിധിയെ വിശ്വസിയ്ക്കു

പ്രിയംവദ:—(പ്രവേശിച്ച്) തോഴി, ആ കുടിലസ്വഭാവനുണ്ടോ, ആരുടെയെങ്കിലും സാന്ത്വനം കൈക്കൊള്ളുന്നു! എങ്കിലും ഞാൻ തെല്ലൊരു കനിവുണ്ടാക്കിത്തീർത്തു!

അനസൂയ:—(പുഞ്ചിരിയിട്ട്) ഇതുതന്നെയും വളരെയായി, അദ്ദേഹത്തെസ്സംബന്ധിച്ചിടത്തോളം. പറയൂ, പറയൂ.

പ്രിയംവദ:—സാന്ത്വനംകൊണ്ട് തിരിച്ചുപോരാൻ കൂട്ടാക്കാഞ്ഞപ്പോൾ ഞാനറിയിച്ചു. 'ഭഗവൻ, വാസ്തവമറിഞ്ഞിട്ടില്ലാത്ത മകളുടെ ഈയൊരപരാധം ഒന്നാമത്തേതാണെന്നോർത്ത് നിന്തിരുവടി ക്ഷമിയ്ക്കുമാറാകണം' എന്ന്.

അനസൂയ:—അപ്പോഴോ?

പ്രിയംവദ:—അപ്പോൾ, 'എന്റെ വാക്ക്, മറിച്ചാവുകയില്ല; എന്നാൽ അടയാളം കാണിച്ചാൽ ശാപം ഒഴിഞ്ഞുകൊള്ളും' എന്നു പിറുപിറുത്തുംകൊണ്ടു പോയിമറഞ്ഞു.

അനസൂയ:—എന്നാൽ ആശ്വസിയ്ക്കാം: ആ രാജർഷി പോകാൻ തുടങ്ങുമ്പോൾ, തന്റെ പേർ കൊത്തിയിട്ടുള്ള മോതിരം ഓർമ്മയ്ക്കാണെന്നുപറഞ്ഞ് ഇട്ടുവിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ. അതിനാൽ ഉപായം ശകുന്തളയുടെ പക്കൽത്തന്നെയുണ്ട്.

പ്രിയംവദ:—വരു, നമുക്ക തേവാരം കഴിയ്ക്കാം.

ന്ന കവി ഈ ശാപം ഘടിപ്പിച്ചിരിയ്ക്കുന്നതെന്ന് അദ്ദേഹം എന്തുകൊണ്ട് ആലോചിച്ചുനോക്കിയില്ല?

അതുതന്നെ: നാം ശങ്കിച്ചതുതന്നെ; ശകുന്തള മനസ്സുകൊണ്ട് ഇവിടെയില്ലെന്നും, അതിനാൽ അതിഥിയെ അനാദരിച്ചു എന്നു വരുമെന്നും.

അനസൂയയുടെ ശ്രദ്ധ ആദ്യമായി, അതിഥിയെ അനാദരിച്ച ധർമ്മലോപത്തിലായിരിയ്ക്കെ, പ്രിയംവദ ശകുന്തളയ്ക്കു ശാപം പിണഞ്ഞതിൽ വ്യസനിയ്ക്കുന്നു.

വെമ്പൽമൂലം: 'ഇനി ആ ശുണ്ഠിക്കാരനെ എങ്ങിനെ പ്രസാദിപ്പിയ്ക്കും?' എന്ന പരിഭ്രമത്താൽ.

വളരെയായി: ഞാൻ അത്രയും പ്രതീക്ഷിച്ചിരുന്നില്ല!

മകളുടെ: മകളെപ്പോലെ വിചാരിയ്ക്കേണ്ടുന്നവളുടെ.

പിറുപിറുത്തും കൊണ്ട്: തികച്ചും കനിവു തോന്നിയിട്ടല്ല. എനിയ്ക്കു രണ്ടാമതൊന്നു പറവാനായി, ഒന്നു തിരിഞ്ഞു നോക്കിയതുകൂടിയില്ല! ഇ

പ്രിയംവദ:—(നോക്കിയിട്ട്) അനസൂയേ, നോക്കൂ; ഇതാ, ശകുന്തള ഇടംകയ്യിൽ മുഖവും വെച്ച് ചിത്രത്തിലെഴുതപ്പെട്ടവരംപോലിരിയ്ക്കുന്നു- ഭർത്താവിനെക്കുറിച്ചുള്ള വിചാരത്താൽ ഇവരം ഇവളെത്തന്നെയും അറിയുന്നില്ല; പിന്നെയാണോ വന്ന ആളെ!

അനസൂയ:—പ്രിയംവദേ, ഈ കഥ നാമിരുവരുടെയും മുഖത്തുതന്നെ ഇരുന്നുകൊള്ളട്ടെ; നിസർഗ്ഗകോമളയായ അരുമത്തോഴിയെ രക്ഷിയ്ക്കണമല്ലോ.

പ്രിയംവദ:—ചെറുപിച്ചകത്തെ ആരെങ്കിലും ചുടുവെള്ളംകൊണ്ടു നനയ്ക്കുമോ?

(രണ്ടു പേരും പോയി)

പ്രവേശകം

ശിഷ്യൻ:—മറുനാട്ടിൽനിന്നു തിരിച്ചുവന്ന കാശ്യപൻ തിരുവടി നേരംനോക്കാൻ എന്നെ നിയോഗിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു. അതിനാൽ പുറത്തുചെന്ന്, പുലരാൻ ഇനി എത്രയുണ്ടെന്നു നോക്കാം.

(ചുററിനടന്നു നോക്കിയിട്ട്) ഓ, പുലർകാലമായി:

താ, ശകുന്തള ഇത്യാദി: രാജാവു നഗരത്തിലേയ്ക്കു യാത്രയായപ്പോൾ ഇരുന്ന ഇരുപ്പാണിത് എന്നു തോന്നുന്നു; ആ നവമായ വിരഹചിന്തകൊണ്ടത്രേ, ദുർവ്വാസസ്സിൻെറ കോപവാക്യത്തിൽ ഒരക്ഷരവും അവൾ കേൾക്കാതിരുന്നത്.

മുഖത്തുതന്നെ ഇരുന്നുകൊള്ളട്ടെ: ശകുന്തളയോടു പറയേണ്ട. 'പറയുക' എന്നതിനെ നോക്കിയത്രെ 'മുഖത്തിരിയ്ക്കട്ടെ' എന്ന പ്രയോഗം. രക്ഷിയ്ക്കണമല്ലോ; അവളിതു കേട്ടുവെങ്കിൽ പെട്ടെന്ന് അപായപ്പെട്ടുപോയേയ്ക്കും!

സഖിമാരുടെ അതിസ്നേഹമൂലമായ ഈ ലഘുനിശ്ചയമത്രേ, ശകുന്തളയുടെ ജീവിതത്തിൽ അത്രമേൽ വിപ്ലവമുണ്ടാക്കിയത്!

നേരം നോക്കാൻ നിയോഗിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു: 'ഞാൻ യാത്രാക്ഷീണംമൂലം നേരത്തെ ഉണന്നില്ലെന്നു വന്നേയ്ക്കാം; സമയമായാൽ ഉണത്തണം' എന്നോ മററോ.

പൂകുന്നു ചരമാദ്രിശൃംഗമൊരിട-
ത്തീയോഷധീനായകൻ,
നേക്കന്യത്ര പുരോഗനാമരുണനെ
പ്രാദുഷ്കരിപ്പൂ രവി;
ഒപ്പം രണ്ടു മഹസ്സിനാപതിതമാ-
മിത്താഴ്ചയും മേന്മയും
ലോകത്തിന്നരുളുന്നിതോ, സ്ഥിരതയെ-
ത്തൻകാലഭേദങ്ങളിൽ! 2

അനസൂയ:—(തിരനീക്കി പ്രവേശിച്ച്) ഇങ്ങിനെയുമാവാമോ? അത്ര വിഷയവിമുഖരായിട്ടുള്ളവക്കും അറിയാം: ആ നിലയിലായിരുന്ന രാജാവ് ശകുന്തളയിൽ പ്രവത്തിച്ചത് അന്യായംതന്നെയാണ്.

ശിഷ്യൻ: ഹോമത്തിന്നു സമയമായി എന്നു ഗുരുവിനെ അറിയിക്കാം. (പോയി)

അനസൂയ: ഞാൻ ഉണന്നെഴുന്നേററു എങ്കിലും എന്തുചെയ്യാം? എന്റെ കൈകാലുകരം പതിവുജോലികളിൽ വ്യാപരിക്കുന്നില്ല. കാമൻ ഇപ്പോരം പൂണ്ണകാമനായിക്കൊള്ളട്ടെ; നേരുകെട്ട ഒരുവങ്കൽ കൊണ്ടാക്കിക്കളഞ്ഞുവല്ലോ തോഴിയുടെ ഹൃദയത്തെ. അല്ലെങ്കിൽ ദുർവ്വാസസ്സിന്റെ കോ

ശ്ലോകം 2. ചരമാദ്രിശൃംഗം = അസ്തമയപർവ്വതത്തിന്റെ കൊടുമുടി. ഓഷധീനായകൻ: മരണം മുതലായ മഹാവിപത്തുകളെ അകററുന്ന ഓഷധികളുടെ നാഥൻ, ചന്ദ്രൻ. ഔഷധികൾക്കു രസം ലഭിക്കുന്നതു ചന്ദ്രകിരണങ്ങളിൽനിന്നാകുന്നു. അന്യത്ര = മറെറാരേടത്ത്. പുരോഗൻ = (തേർ തെളിച്ചുംകൊണ്ടു) മുമ്പിലിരിക്കുന്നവൻ. പ്രാദുഷ്കരിപ്പൂ = ഉദിപ്പിക്കുന്നു; ഭൃത്യക്കുകൂടി അഭ്യുദയം നല്കുന്നു. ആപതിതം = വന്നുപെട്ടത്. തൻകാലഭേദങ്ങളിൽ: ലോകത്തിന്നു കാലഭേദത്താൽ വന്നുപെടുന്ന സുഖദുഃഖങ്ങളിൽ. അരുളുന്നിതോ സ്ഥിരതയെ: "പ്രപഞ്ചം നടത്തുന്ന ഈ തേജോമയന്മാക്കുകൂടിയുണ്ട്, കാലഭേദത്താലുള്ള അധഃപതനവും അഭ്യുദയവും! അതിനാൽ സുഖത്തിലാകട്ടേ ദുഃഖത്തിലാകട്ടേ മനസ്സിന്റെ അടക്കം വിടാതിരിക്കുക!" എന്നുപദേശിക്കുന്നുവോ? എന്നു തോന്നും. നാലാംപാദത്തിന്ന്, 'ലോകത്തിന്നു മനസ്സുറപ്പരുൾവിതോ തൻ കാലഭേദങ്ങളിൽ.' എന്നു പാഠഭേദം. ഇപ്പദ്യത്തിന്നുശേഷം, ഈ ശിഷ്യന്റേതായി ഒരു പദ്യംകൂടി പുസ്തകങ്ങളിൽ കാണുന്നു:—

പത്താലാണ് ഈ മാററം. അല്ലാത്തപക്ഷം ആ രാജർഷി അപ്രകാരമൊക്കെ പറഞ്ഞിട്ട് ഇത്രയും ദിവസങ്ങൾക്കിടയിൽ ഒരെഴുത്തുപോലും അയയ്ക്കാതിരിയ്ക്കുമോ! അതിനാൽ ഓർമ്മവരുന്നതിനു മോതിരം അദ്ദേഹത്തിന്നു അയച്ചുകൊടുക്കുകതന്നെ. ഋഷിപ്പുത്രന്മാരായ തപസ്വികളിൽ ആരോടപേക്ഷിയ്ക്കും? കുററം ശകുന്തളയ്ക്കുള്ള എന്നുറപ്പുണ്ടെങ്കിലും, മറുനാട്ടിൽനിന്നു തിരിച്ചെത്തിയ താതകാശ്യപന്റെ അടുക്കൽ, ശകുന്തള ദുഷ്ഷന്തനാൽ വേൾക്കപ്പെട്ടു ഗർഭിണിയായിരിയ്ക്കുന്നതറിയിപ്പാൻ എനിയ്ക്കു ധൈര്യമില്ല. ഇങ്ങിനെയിരിയ്ക്കെ ഇയ്യുള്ളവർ എന്തു ചെയ്യേണ്ടൂ?

പ്രിയംവദ:—(പ്രവേശിച്ച് സഹർഷം) തോഴി, വേഗം വരു, വേഗം വരു, ശകുന്തളയ്ക്കു യാത്രാമംഗളം അനുഷ്ഠിപ്പാൻ.

അനസൂയ: ഇതെങ്ങിനെ തോഴി?

പ്രിയംവദ;—കേട്ടുകൊള്ളുക: ഇപ്പോൾ ഞാൻ 'ഉറക്കം സുഖമായോ?' എന്നു ചോദിപ്പാൻ ശകുന്തളയുടെ അടുക്കൽ പോയിരുന്നു. അപ്പോൾ, താതകാശ്യപൻ, ലജ്ജകൊണ്ടു മുഖം ചായ്ച്ച ശകുന്തളയെ കെട്ടിപ്പുണർന്നു കൊണ്ടാടുകയായിരുന്നു. 'ഭാഗ്യം, പുകകൊണ്ടു കണ്ണുകാണാതിരുന്ന ഹോതാവിന്റെ ആഹുതി അഗ്നിയിൽത്തന്നെ വീണു; കുഞ്ഞേ,

---

തിങ്കൾപോയി മറഞ്ഞവേളയിലക്കുമുദ്വതിതന്നെ മേ
മുങ്കണ്ണക്കൊരു നേത്രതുഷ്ടി തരാതെയായൊളിമങ്ങവാൽ:
മങ്കമാർക്കു മണാളരോടു പിരിഞ്ഞിരിയ്ക്കുമവസ്ഥയിൽ-
സ്സംഘടിയ്ക്കുമനല്പസങ്കടമെത്രയെത്ര സുദുസ്സഹം!'

പക്ഷേ, ഈ ഋഷികുമാരന്മാർ അതു കണ്ടിട്ടില്ല; കണ്ടിട്ടാവശ്യവുമില്ല.

തിര നീക്കി മുമ്പേ സൂചിപ്പിയ്ക്കപ്പെട്ടിട്ടുവേണം കഥാപാത്രം പ്രവേശിയ്ക്കുവാൻ എന്നാണ് സാമാന്യനിയമം; ആ വിധം സൂചിപ്പിയ്ക്കപ്പെടാതെ കണ്ടുള്ളതാണ്, 'തിരനീക്കി പ്രവേശിയ്ക്കൽ.' ഇതു സംഭ്രമത്തെ കാണിയ്ക്കുന്നു. അനസൂയയുടെ ഈ ആരംഭവാക്യങ്ങളെ, ഋഷികുമാരന്റേതായ ആ പ്രക്ഷിപ്തശ്ലോകത്തോടു ബന്ധിപ്പിച്ചാണ് പലരും വ്യാഖ്യാനിയ്ക്കുന്നത്. വാസ്തവത്തിൽ ഇവർ തമ്മിൽ കാണുകയോ കേൾക്കുകയോ ചെയ്തിട്ടില്ലെന്നാണ് കവിയുടെ അഭിപ്രായം.

നല്ല ശിഷ്യന്നു നല്കപ്പെട്ട വിദ്യയെക്കുറിച്ചെന്നപോലെ, നിന്നെക്കുറിച്ചു ഞാൻ വ്യസനിയ്ക്കേണ്ടതില്ല. ഇന്നുതന്നെ ഞാൻ നിന്നെ ഋഷിമാരോടൊന്നിച്ചു ഭർത്താവിൻെറ അടുക്കലേയ്ക്കയയ്ക്കാം'' എന്നു്.

അനസൂയ: ആരാണു് ഇക്കഥ താതകാശ്യപനോടു പറഞ്ഞതു്?

പ്രിയംവദ: അഗ്നിശാലയിൽച്ചെന്നപ്പോൾ, ശ്ലോകരൂപമായ ഒരശരീരിവാക്കു കേൾക്കപ്പെട്ടു.

അനസൂയ: (ആശ്ചര്യത്തോടുകൂടി) ചൊല്ലു, ചൊല്ലു.

പ്രിയംവദ: 'പാരിൻ നന്മയ്ക്കു ദുഷ്ഷന്ത-
തേജസ്സോൾക്കൊണ്ടിരിയ്ക്കയാൽ,
തീയുൾച്ചേൎന്ന ശമിയ്ക്കൊത്തോ-
ളത്രേ ബ്രഹ്മൻ, കുമാരിയാൾ.' 3

ശകുന്തളയിൽ പ്രവൎത്തിച്ചതു്: പോകുമ്പോൾ പറഞ്ഞതിൻവണ്ണം ഇതുവരെ പ്രവൎത്തിയ്ക്കാഞ്ഞതു്. പൂൎണ്ണകാമനായിക്കൊള്ളട്ടെ; കാമികളെ വലയ്ക്കുകയാണല്ലോ കാമന്നു രസം; അതു ശകുന്തളയിൽ തികച്ചും സാധിയ്ക്കുന്നുണ്ടു്. ഋഷിപ്പുത്രന്മാർ: തപോനിഷ്ഠമൂലം അന്യൻെറ കോമളവികാരങ്ങളിൽ സഹാനുഭൂതിയില്ലാത്തവർ. കുററം ശകുന്തളയ്ക്കല്ല: അർഹനായ ഒരാളെ ന്യായമായ ഉടമ്പടിയിന്മേലാണല്ലോ അവൾ കൈക്കൊണ്ടതു്.

യാത്രാമംഗളം = ഒരു മംഗളയാത്രയ്ക്കുവേണ്ടുന്ന ഒരുക്കങ്ങൾ. ഹസ്തിനപുരയാത്രയ്ക്കെന്നു സ്പഷ്ടം.

പുകകൊണ്ടു കണ്ണുകാണാതിരുന്ന ഹോതാവിൻെറ: ശകുന്തളയുടെ ദശാവശാലുള്ള ഗ്രഹപ്പിഴയോൎത്തു് അവളുടെ വൈവാഹികകാൎയ്യത്തിൽ കൎത്തവ്യമൂഢനായിരുന്നുവല്ലോ കണ്വൻ. അഗ്നിയിൽത്തന്നെ = അർഹനായ വരങ്കൽത്തന്നെ.

അഗ്നിശാല = നിത്യകൎമ്മമായ അഗ്നിഹോത്രം നടത്താനുള്ള ഗൃഹം.

കണ്വൻ അശരീരിവാക്കു കേട്ട കഥയാകട്ടെ, പ്രിയംവദ അപ്പോൾ അഗ്നിശാലയിലുണ്ടായിരുന്ന ശിഷ്യരിൽ നിന്നു് അന്വേഷിച്ചറിഞ്ഞതായിരിയ്ക്കും.

ശ്ലോകം 3. പാരിൻനന്മയ്ക്കു്: ഇത്രയും ഗൌരവമുള്ള സംഗതിയാകയാലാണു്, ഇതു് അശരീരിവാക്കിന്നു വിഷയമായതു്; മകൾ സ്വാതന്ത്ര്യമെടുത്തതിൽ അന്യഥാ കരുതരുതെന്നു സൂചിപ്പിയ്ക്കുന്നു. ദുഷ്ഷന്തതേജസ്സ്—സന്തതിബീജത്തിന്നും തേജസ്സെന്നു പറയും. ശമി = വന്നി; ഉള്ളിൽ

അനസൂയ:—(പ്രിയംവദയെ കെട്ടിപ്പിടിച്ച്) തോഴി, എനിയ്ക്കു സന്തോഷമായി. എന്നാൽ ഇന്നുതന്നെ ശകുന്തളയെ കൊണ്ടുപോകുമല്ലോ എന്ന ഒരുൽക്കണ്ഠ കലൻ്ന സന്തോഷമാണ് ഞാനിപ്പോാം അനുഭവിയ്ക്കുന്നത്.

പ്രിയംവദ:—തോഴി, നമുക്കു വല്ല മട്ടിലും ഉൽക്കണ്ഠ പോക്കാം ; ആ പാവത്തിന്നു സുഖം ലഭിച്ചുകൊള്ളട്ടെ.

അനസൂയ:—എന്നാൽ മാവിൻെറ കൊമ്പത്തു തൂക്കിയിട്ടുള്ള ഈ ചിരട്ടക്കുടുക്കയിൽ വളരെ നാളെയ്ക്കു വാട്ടംതട്ടാത്ത ഒരിലഞ്ഞിപ്പൂമാല ഇതിന്നുവേണ്ടിത്തന്നെ ഞാൻ സൂക്ഷിച്ചിട്ടുണ്ട്; നീ അതെടുത്തു കയ്യിൽ വെച്ചുകൊാംക. ഞാൻ അവാംക്കു ഗോരോചനവും തീൎത്ഥമണ്ണും കറുകക്കുമ്പും ചേൎത്തു കുറിക്കൂട്ടുണ്ടാക്കട്ടെ.

പ്രിയംവദ ഉണ്ടാക്കിക്കൊാംക.

(അനസൂയ പോയി. പ്രിയംവദ മാലയെടുക്കുന്നു.)

(അണിയറയിൽ)

എവിടെ ശാൎങ്ഗരവനും മററും?

പ്രിയംവദ:—(കേട്ടിട്ട്) അനസൂയേ, വേഗം വരു. ഇതാ, ഹസ്തിനപുരത്തേയ്ക്കു പോകാനുള്ള ഋഷിമാരെ വിളിയ്ക്കുന്നു.

അനസൂയ:— (കയ്യിൽകുറിക്കൂട്ടുമായി പ്രവേശിച്ച്) എന്നാൽ വരു.

(രണ്ടുപേരും ചുററിനടക്കുന്നു.)

പ്രിയംവദ:— (നോക്കിയിട്ട്) ഇതാ, സൂൎയ്യോദയത്തിൽത്തന്നെ എണ്ണതേച്ചു കുളിച്ച ശകുന്തള, വരിനെല്ലുകൈക്കൊണ്ടു താപസന്മാരാൽ സ്വസ്തിചൊല്ലി കൊണ്ടാടപ്പെട്ടുകൊണ്ടിരിയ്ക്കുന്നു. നാം അടുത്തുചെല്ലുക.

തീ ലയിച്ചുകിടപ്പുള്ള ഒരു വൃക്ഷം. ഇതിൻെറ തടി കടഞ്ഞെടുക്കുന്ന തീ വേണം, യജ്ഞാദികൎമ്മങ്ങൾക്കെന്നത്രേ വിധി.

വളരെ നാളയ്ക്കു വാട്ടം തട്ടാത്ത: ഇവിടെ നിന്നണിഞ്ഞു പോയാൽ ഹസ്തിനപുരത്തിലെത്തുന്നതുവരെ മണം പോകാതേയും വാടാതെയും ഇരി

(ഇരുവരും അടുത്തുചെല്ലുന്നു)

(പറഞ്ഞതിൻവണ്ണം ആസനസ്ഥയായ ശകുന്തള പ്രവേശിക്കുന്നു)

ഒരു താപസി:— (ശകുന്തളയോട്) മകളേ, നിനക്കു ഭർത്താവിൻെറ ബഹുമാനത്തെ സൂചിപ്പിക്കുന്നതായ മഹാറാണി എന്ന പേർ സിദ്ധിക്കട്ടെ!

മറെറാരുവൾ:— കുഞ്ഞേ, നിനക്കു വീരനായ പുത്രൻ പിറക്കട്ടെ!

വേറൊരുവൾ;— മകളേ, നീ ഭർത്താവിനാൽ ബഹുമാനിക്കപ്പെടട്ടെ.

(ആശീർവ്വദിച്ച് ഗൌതമിയൊഴികെ എല്ലാവരും പോയി.)

സഖിമാർ:— (അടുത്തുചെന്ന്) തോഴീ, നിൻെറ സ്നാനം സുഖമായല്ലോ?

ശകുന്തള:— എൻെറ തോഴിമാൎക്കു സ്വാഗതം! ഇവിടെ ഇരിക്കുവിൻ.

ഇരുവരും:— (മംഗളപാത്രവും കയ്യിൽവെച്ച് ഇരുന്ന്) ശകുന്തളേ, ഒരുങ്ങുക. ഞങ്ങൾ നിന്നെ മംഗളക്കുറിയിട്ടുവിക്കട്ടെ.

ശകുന്തള:— പതിവുള്ളതാണെങ്കിലും ഇന്നിതിന്നു ഗൌരവം കൂടും: ഇനിമേലിൽ എനിക്കു തോഴിമാരുടെ ചമയിക്കൽ അനുഭവിപ്പാൻ എളുപ്പമില്ലല്ലോ. (കണ്ണീർ വാൎക്കുന്നു.)

ഇരുവരും:— തോഴീ, നീ മംഗളസമയത്തു കരയുന്നതു ശരിയല്ല. (കണ്ണീർ തുടച്ച് ചമയിക്കുന്നു:)

പ്രിയംവദ: ആഭരണങ്ങളണിയേണ്ടുന്ന രൂപത്തെ ആശ്രമത്തിലെ ചമയൽസ്സാധനങ്ങൾകൊണ്ടു വികൃതമാക്കുകയാണ് ചെയ്യുന്നത്.

ക്കുന്ന. ഇതിനുവേണ്ടി: ശകുന്തളക്കു ഭർത്തൃഗൃഹത്തിൽ പോകുമ്പോൾ അണിയാൻവേണ്ടി. സൂക്ഷിച്ചിട്ടുണ്ട്: ദുഷ്ഷന്തൻെറ ആൾ ഉടൻ വരുമെന്നു കരുതി, ആയിടെത്തന്നെ ഒരുക്കിവെച്ചിട്ടുണ്ട്.

ആഭരണങ്ങൾ: പൊൻരത്നപ്പണ്ടങ്ങൾ.

ഉടനെ: ഞങ്ങൾ പൂവറുപ്പാൻ ചെന്നപ്പോൾ.

രണ്ടൃഷികുമാരന്മാർ:— (കയ്യിൽ കാഴ്ചദ്രവ്യങ്ങളുമായി പ്രവേശിച്ച്) ഇതാ, ആഭരണങ്ങരം; അത്രഭവതിയെ അണിയിച്ചുകൊാംവിൻ.

(എല്ലാവരും നോക്കി അത്ഭുതപ്പെടുന്നു)

ഗൌതമി:— ഉണ്ണീ നാരദ, ഇതൊക്കെ എങ്ങിനെ കിട്ടി?

ഒന്നാമൻ:— താതകാശ്യപൻെറ പ്രഭാവത്താൽ.

ഗൌതമി:— മനസ്സുകൊണ്ടു സൃഷ്ടിച്ചതാണോ?

രണ്ടാമൻ:— അല്ല. കേട്ടുകൊള്ളുക: അവിടുന്നു ഞങ്ങളെ, 'ശകുന്തളയ്ക്കുവേണ്ടി വൃക്ഷങ്ങളിൽനിന്നു പൂക്കരം കൊണ്ടുവരുവിൻ' എന്നു നിയോഗിച്ചയയ്ക്കുയായിരുന്നു.

ഉടനെ,

കാണിച്ചാനൊരു ശാഖി തിംകരംനിറമാം
 കല്യാണവെൺപട്ടിനെ:—
ത്തൂകീ മററൊരു ശാഖി കാലിലണിയും
 ലാക്ഷാരസത്തെ സ്വയം;
മൈപ്പൂണ്ടങ്ങളെ നല്കി, മററു ചിലതി-
 ന്മേൽനിന്നു കീഴേപ്പു തൊ-
ട്ടാലക്ഷ്യങ്ങളരണ്യദേവതകരംതൻ
 തൽപ്പൈംതളിർപ്പാണികരം. 4

പ്രിയംവദ:—(ശകുന്തളയെ നോക്കിയിട്ട്) ഈയൊരനുഗ്രഹം കൊണ്ടറിയാം, നിനക്കു ഭർത്തൃഗൃഹത്തിൽ അനുഭവിയ്ക്കാവുന്ന രാജലക്ഷ്മി.

ശ്ലോകം 4. ശാഖി = മരം. കല്യാണവെൺപട്ട്: മംഗളസമയത്തുടപ്പാനുള്ള വെള്ളപ്പട്ട്. ലാക്ഷാരസം = ചെമ്പഞ്ഞിച്ചാറ്. മററു ചിലതിന്മേൽ നിന്ന്: വേറെ ചില വൃക്ഷങ്ങളിന്മേൽ നിന്ന്. കീഴേപ്പുതൊട്ടാലക്ഷ്യങ്ങൾ = മണികണ്ഠം മുതല്ക്കു മാത്രം വെളിയ്ക്കു കാണുമാറായവ. തൽപ്പൈംതളിർപ്പാണികൾ = ആ മരങ്ങളുടെ തളിരുകളാണെന്നു തോന്നുമാറുള്ള കൈപ്പടങ്ങൾ.

(ശകുന്തള ലജ്ജിയ്ക്കുന്നു.)

ഒന്നാമൻ: —ഗൌതമ, വരു, വരു. വൃക്ഷങ്ങളുടെ ഭക്തി, കുളിച്ചുകയറിയ താതകാശ്യപനെ അറിയിയ്ക്കാം.

രണ്ടാമൻ:—അങ്ങിനെത്തന്നെ.

(രണ്ടുപേരും പോയി.)

സഖിമാർ:—ആഭരണങ്ങളിൽ പെരുമാറിയിട്ടില്ലാത്തവരാണ് ഇയ്യുള്ളവർ. എങ്കിലും ചിത്രമെഴുത്തിലെ പരിചയംമൂലം ഞങ്ങൾ നിന്റെ അവയവങ്ങളിൽ ആഭരണങ്ങളണിയിയ്ക്കാം.

ശകുന്തള;—എനിയ്ക്കറിയാമല്ലോ, നിങ്ങളുടെ നൈപുണ്യം.

(സഖിമാർ ആഭരണമണിയിയ്ക്കുന്നു.)

(അനന്തരം കുളികഴിഞ്ഞ കണ്വൻ പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

ഇപ്പോൾപ്പോവുകയായ് ശകുന്തളയിതോ—
ത്തിണ്ടൽപ്പെട്ടുന്നു മനം;
കണ്ഠം ബാഷ്പനിയന്ത്രണാൽക്കലുഷിതം;
മങ്ങുന്നു കൺ ചിന്തയാൽ—
സ്നേഹാലിത്രയുമാകുലൻ ഹഹ, വനേ
മേവുന്ന ഞാൻപോലുമേ;
ഗേഹസ്ഥർക്കെഴലെത്രയെത്ര പുതുതാം
പുത്രീവിയോഗാൽപ്പെടാം! 5

(ചുററി നടക്കുന്നു)

ശ്ലോകം 5. കണ്ഠം ബാഷ്പനിയന്ത്രണാൽക്കലുഷിതം = കണ്ണീർ അടക്കിയതുകൊണ്ടു തൊണ്ട കലങ്ങിയിരിയ്ക്കുന്നു. കൺ മങ്ങുന്നു: നോക്കുന്നതൊന്നും ശരിയ്ക്കു കാണുന്നില്ല. ആകുലൻ = വിവശനായിരിയ്ക്കുന്നു. വനേ മേവുന്ന: ലൌകികബന്ധങ്ങളൊന്നുമില്ലാതെ കാട്ടിൽ തപസ്സുചെയ്യുന്ന. ഗേഹസ്ഥർക്ക്: ലൌകികബന്ധങ്ങളിൽത്തന്നെ മുഴുകിജ്ജീവിയ്ക്കുന്ന ഗൃഹസ്ഥന്മാർക്ക്. പുതുതാം പുത്രീവിയോഗാൽ: സ്വന്തം മകളെ ആദ്യമായി ഭർത്തൃഗൃഹത്തിലേയ്ക്കയയ്ക്കുന്ന സമയത്ത്. പെടാം = ഉണ്ടാവും!

സഖിമാർ:— ശകുന്തളേ, ആഭരണമണിയൽ കഴിഞ്ഞു. ഇനി വെള്ളപ്പുടവയുടുക്കുക.

(ശകുന്തള എഴുന്നേററ് ഉടുക്കുന്നു)

ഗൌതമി:— മകളേ, ഇതാ, നിൻെറ അച്ഛൻ ആനന്ദം വഴിയുന്ന കണ്ണുകൊണ്ട് ആശ്ലേഷിച്ചുംകൊണ്ടെന്ന പോലെ അടുത്തു വന്നിരിയ്ക്കുന്നു. ചെന്നു വന്ദിയ്ക്കുക.

ശകുന്തള:— (ലജ്ജയോടുകൂടി) അച്ഛാ, ഞാൻ വന്ദിയ്ക്കുന്നു.

കണ്വൻ:— കുഞ്ഞേ,

യയാതി ശർമ്മിഷ്ഠയെയെന്നപോലെ
മാനിയ്ക്കു നിന്നെക്കണവൻ നികാമം!
സാമ്രാജ്യമാളുന്ന സുതൻ നിനക്കും
പിറക്ക,വാംക്കപ്പൂരുവെന്നപോലെ. 6

ഗൌതമി:— ഭഗവൻ, ഇതൊരു വരംതന്നെ: ആശീർവാദമല്ല.

കണ്വൻ:— കുഞ്ഞേ, ഇവിടെ ഇപ്പോഠംത്തന്നെ ഹോമിയ്ക്കപ്പെട്ട അഗ്നികളെ വലത്തുവെയ്ക്കുക.

(എല്ലാവരും ചുററിനടക്കുന്നു)

ശ്ലോകം 6. യയാതി എന്ന ചന്ദ്രവംശരാജാവു്, പട്ടമഹിഷിയായ ദേവയാനിയിലെന്നപോലെ ഗാന്ധർവ്വമായി വേട്ട ശർമ്മിഷ്ഠയിലും അനുരക്തനായിരുന്നു. അവരിരുവരിലുംകൂടി അഞ്ചു പുത്രന്മാരുണ്ടായിരുന്നതിൽ പൂരു എന്ന ഇളയ ശർമ്മിഷ്ഠാപുത്രനാണ്, പിതൃഭക്തിമൂലം രാജ്യാഭിഷിക്തനായത്. വലിയ ധർമ്മിഷ്ഠനായിരുന്ന ആ പൂരുവിനുശേഷം, തദ്വംശ്യന്മാൎക്ക 'പൌരവൻ' എന്നത് ഒരു ബിരുദപ്പേരുപോലെയായി.

ഇതൊരു വരംതന്നെ, ആശീർവ്വാദമല്ല: ഇഷ്ടത്തെ ആശംസിയ്ക്കൽ മാത്രമാണ് ആശിസ്സ്; വരമോ അതിനെ വിധിയ്ക്കുകതന്നെയാണ്. ഇതു സംഭവിയ്ക്കുകതന്നെ ചെയ്യുമെന്നഭിപ്രായം.

ഋക്ഛന്ദസ്സ്: ഋഗ്വേദാദി ആർഷഗ്രന്ഥങ്ങളിൽമാത്രം കാണാവുന്ന ഒരുതരം ശ്ലോകവൃത്തം.

കണ്വൻ:— (ഋക്ഛന്ദസ്സുകൊണ്ടാശീർവ്വദിയ്ക്കുന്നു.)

ഇതാ, വേദിച്ചുഴലെക്കുണ്ഡമദ്ധ്യേ
സമിത്താന്നും ദർഭ ചാരേ വിരിച്ചും
ഹവിഗ്ഗന്ധാൽദ്ദുരിതം പോക്കിയാളും
യജ്ഞീയച്ചെന്തീകൾ തേ ചേക്ക ശുദ്ധി! 7

ഇനി പുറപ്പെട്ടുകൊൾക. (ദൃഷ്ടിക്ഷേപത്തോടെ) എവിടെ ശാർങ്ഗരവനും മററും?

ശിഷ്യർ:— (പ്രവേശിച്ച്) ഭഗവൻ, ഇതാ, ഞങ്ങൾ.

കണ്വൻ: ശാർങ്ഗരവൻ, നിന്റെ സഹോദരിയ്ക്കു വഴികാട്ടിക്കൊടുക്കുക.

ശാർങ്ഗരവൻ:— ഭവതി ഇതിലേ, ഇതിലേ.

(എല്ലാവരും ചുററിനടക്കുന്നു)

കണ്വൻ:— ദേവതാസാന്നിദ്ധ്യമുള്ള തപോവനവൃക്ഷങ്ങളേ,

വെള്ളം മുമ്പു കുടിപ്പതിന്നു തുനിയാ
നിങ്ങൾക്കു നല്കാതെയാർ,
നല്ലാററില്ലണിവാൻ കൊതിയ്ക്കുകിലുമാ-
രമ്പാൽബ്ഭവൽപ്പല്ലവം,
നല്ലോരുത്സവമാക്കു നിങ്ങടെ കടി-
ഞ്ഞൂൽപ്പൂപ്പിറപ്പേ,കുകി-
ഞ്ഞെല്ലാരും വിട,യശ്ശകുന്തളയിതാ,
പോകുന്നു കാന്താലയേ. 8

ശ്ലോകം 7. വേദിച്ചുഴലെ = വേദിയ്ക്കു ചുററും. സമിത്ത് = ചമത. ഹവിഗ്ഗന്ധാൽ = ഹവിസ്സിന്റെ ഗന്ധത്താൽ. ദുരിതം = പാപം. യജ്ഞീയച്ചെന്തീകൾ: ദക്ഷിണം, ഗാർഹപത്യം, ആഹവനീയം എന്നു മൂന്നുവിധമത്രേ യജ്ഞാഗ്നികൾ.

ദേവതാസാന്നിദ്ധ്യമുള്ള: ഓരോ ദേവതമാർ കുടികൊള്ളുന്ന.

ശ്ലോകം 8. നിങ്ങൾക്കു നല്കാതെ: നിങ്ങളെയെല്ലാം നനച്ചു കഴിയാതെ. അമ്പ് = സ്നേഹം. ഭവൽപല്ലവം = നിങ്ങളുടെ തളിർ. കടിഞ്ഞൂൽപ്പൂപ്പിറപ്പ് = ആദ്യമായി പുഷ്പിയ്ക്കൽ; ആദ്യത്തെ പ്രസവം എന്നു വ്യംഗ്യം. അശ്ശകുന്തള: നിങ്ങളിൽ അത്രയ്ക്കു വാത്സല്യശാലിനിയായ ശകുന്തള.

(കുയിലൊച്ച കേൾക്കുന്നതായി നടിച്ച്) ആ,

വിടയരുളി ശകുന്തളയ്ക്കിദാനീം
വിടപികൾ കാനനവാസബാന്ധവന്മാർ:
ഇവ മറുപടിയേവമോതിയല്ലോ,
കളതരമാം കളകണ്ഠനിസ്വനത്താൽ! 9

(ആകാശത്ത്)

ഇടയിലിടയിൽപ്പദ്മപ്പച്ചപ്പിയന്ന സരോവരം,
ചുടുവെയിലടുക്കാതുള്ളൊന്നാം തണൽത്തരുമണ്ഡലം
പരിമൃദുലമാം പൊയ്ത്താർധൂളീരജസ്സ്. അനുകൂലനാം
ചെറുപവനനി—മ്മട്ടായ് മംഗല്യമാകിവൾ തൻവഴി. 10

(എല്ലാവരും ആശ്ചര്യത്തോടെ കേൾക്കുന്നു)

ഗൌതമി:—മകളേ, ബന്ധുസ്നേഹമുള്ള വനദേവതമാർ നിനക്കു വിടതന്നു. ഭഗവതിമാരെ നമസ്കരിയ്ക്കുക.

ശകുന്തള:—(നമസ്കരിച്ച ചുററിനടന്ന് നിഗൂഢം) പ്രിയംവദേ, ആര്യപുത്രനെക്കാണാൻ ഔത്സുക്യമുണ്ടെങ്കിലും, ആശ്രമം വിട്ടുപോകുന്ന എൻെറ കാലുകൾ തുലോം പണിപ്പെട്ടാണ് മുന്നോട്ടു നീങ്ങുന്നത്.

പ്രിയംവദ:—തോഴിയ്ക്കു മാത്രമല്ല, തപോവനത്തോടു വേർപി

ശ്ലോകം 9. കളതരം: ഏററവും അവ്യക്തമധുരം. കളകണ്ഠം = കുയിൽ.

ശ്ലോകം 10. പദ്മപ്പച്ചപ്പിയന്ന സരോവരം = താമരയിലകൾ നിരന്നു പച്ചനിറമായ—തന്മൂലം കുളിർമയും അഴകുമേറിയ—നല്ല പൊയ്ക. തണൽത്തരുമണ്ഡലം = തണലുള്ള മരത്തോപ്പ്. പൊയ്ത്താർധൂളീരജസ്സ് = താമരപ്പൂംപൊടിയ്ക്കൊത്ത മണ്ണൊടി. അനുകൂലനാം ചെറുപവനൻ: ഏതു ദിക്കിലേയ്ക്കു പോകുന്നുവോ, അദ്ദിക്കിലേയ്ക്കുതന്നെ മന്ദമായി വീശുന്ന കാററ്. ഇമ്മട്ടായ് = ഇച്ചൊന്നവയോടുകൂടി. മംഗല്യം: സുഖവും ശുഭവും നല്കുന്നത്.

ആര്യപുത്രൻ = നാടകാദികളിൽ, സ്ത്രീകൾ ഭർത്താവിനെ വിളിയ്ക്കുന്ന പേര്.

രിയുന്നതിൽ സങ്കടം; നിന്നോടു വേർപെടാൻ തുടങ്ങുന്ന തപോവനത്തിന്റേയും സ്ഥിതി ഇങ്ങിനെയായിരിയ്ക്കുന്നു.

വീഴുന്നു വായകളിൽനിന്നു ചവച്ച ദർഭ
മാൻപേടകൾക്കു; മയിലിൻ നടനം നിലച്ചു;
വണ്ണും വിളർത്തു കൊഴിയുന്നിലയാൽപ്പൊഴിപ്പു
കണ്ണീർക്കണത്തെ വനവല്ലികളെന്നു തോന്നും. 11

ശകുന്തള:— (ഓർമ്മിച്ച്) അച്ഛാ, ഞാൻ ലതാസോദരിയോട്— വനജ്യോൽസ്നയോട്—വിട ചോദിയ്ക്കട്ടെ.

കണ്വൻ:— എനിയ്ക്കറിയാം, നിനക്ക് അതിനെക്കുറിച്ചുള്ള സോദരീസ്നേഹം. അതിതാ, വലത്തുവശത്ത്.

ശകുന്തള: (ലതയുടെ അടുക്കൽച്ചെന്ന്) വനജ്യോൽസ്നേ, നീ മാവിനോടു ചേർന്നിരിയ്ക്കുന്നുവെങ്കിലും, ഇങ്ങോട്ടു നീണ്ട കൊമ്പുകളാകുന്ന കൈകൾകൊണ്ട് എന്നെ ആലിംഗനം ചെയ്യാലും. ഇന്നു മുതല്ക്കു ഞാൻ ദൂരസ്ഥയായിപ്പോകുമല്ലോ.

കണ്വൻ,

ഞാൻ മുന്നമോർത്തപടിതന്നെ, തനിയ്ക്കു തക്ക
ഭർത്താവുമായ് ബ്ഭവതി ചേർന്നുകഴിഞ്ഞു ഭാഗ്യാൽ;

ശ്ലോകം 11. വീഴുന്നു: ദുഃഖാവേശത്താൽ വാ തുറന്നേ നോക്കിനില്ക്കുന്നതുകൊണ്ട്. നടനം: സന്തോഷനൃത്തം. വനവല്ലികൾ: ബന്ധുസ്ത്രീകളെന്നപോലെ.

എനിയ്ക്കറിയാം: ശകുന്തളയുടെ ഏതുതാൽപര്യവും അറിയുമാറു, കുലപതി അവളിൽ അത്രയും ശ്രദ്ധാലുവാണ്.

വനജ്യോൽസ്നേത്യാദി; തിര്യക്കുകളേയും സ്ഥാവരങ്ങളെക്കൂടിയും, അവ തിര്യക്കുകളും സ്ഥാവരങ്ങളുമാണെന്നുപോലും വിസ്മരിയ്ക്കുമാറ്, അത്രയും അടുപ്പത്തോടെ സ്നേഹിയ്ക്കുക എന്നതായിരുന്നു ഋഷ്യാശ്രമങ്ങളിലെ നിത്യപാഠം; അതു സരളഹൃദയയായ ശകുന്തളയിൽ എത്രത്തോളം ഫലിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു എന്ന് ഇതിൽ വ്യക്തമാകുന്നു.

ഇമ്മാലതീലതിക ചേൎന്നിതു മാവിനോടും:
നിന്നാലുമില്ലിനിയെനിക്കിതിനാലുമിണ്ടൽ. 12

ഇനി നീ വഴിയിലേയ്ക്കു ചേരുക:

ശകുന്തള:— (സഖിമാരോട്) ഇതിനെ ഞാൻ നിങ്ങരം രണ്ടു പേരുടേയും കയ്യിൽ ഏല്പിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു. (കണ്ണീർ വാൎക്കുന്നു)

സഖിമാർ:— ഇയ്യുള്ളവരെ ആരുടെ കയ്യിലാണ് ഏല്പിയ്ക്കുന്നത്?

കണ്വൻ:— അനസൂയേ, കരയാതിരിയ്ക്കുവിൻ. നിങ്ങരം വേണമല്ലോ ശകുന്തളയെ ധൈൎയ്യപ്പെടുത്തുവാൻ.

(എല്ലാവരും ചുററിനടക്കുന്നു)

ശകുന്തള:— അച്ഛ, ഗർഭം നിമിത്തം പൎണ്ണശാലയുടെ സമീപത്തു പതുക്കെപ്പതുക്കെ നടക്കുന്ന ഈ മാൻപേട സുഖമായി പ്രസവിച്ചാലപ്പോരം, ആ സന്തോഷവൎത്തമാനം എന്നെ അറിയിയ്ക്കുന്നതിന്ന് ഒരാളെ അയയ്ക്കണേ!

കണ്വൻ: ഇതു ഞങ്ങരം മറക്കാതെ വെച്ചുകൊള്ളാം.

ശകുന്തള: (നടത്തത്തിന്ന് തടവു നടിച്ച്) എന്തൊന്നാണ്, മരക്കൊമ്പിൻതലപോലെ എൻെറ വസ്ത്രത്തിൽ തടയുന്നത്?

ശ്ലോകം 12. ഭാഗ്യാൽ: ആരുടെയും യാതൊരു ശ്രമവുമില്ലാതെ തന്നെ. ഇണ്ടൽ = മനോവിചാരം.

ഗർഭംനിമിത്തം......നടക്കുന്ന: ആസന്നപ്രസവയാകയാൽ ആശ്രമോപാന്തം വിട്ടു ദൂരെപ്പോകാറില്ലാത്ത. ഒരാളെ അയയ്ക്കണേ: പാവം, ഒരു ചക്രവൎത്തിയുടെ പട്ടമഹിഷി എന്ന സ്ഥാനത്തിൻെറ ഗൌരവവും, ഒരു മഹാത്മാവായ കുലപതിയുടെ ചുമതലകളുമെല്ലാം അവൾക്ക്, ഒരു മാമ്പേടയുടെ സുഖപ്രസവത്തിന്നു മുമ്പിൽ ഒന്നുമില്ല!

കണ്വൻ:

ഏതിൻെറ ദർഭമുന തട്ടി മുറിഞ്ഞ ചുണ്ടി-
ന്മേലോടലെണ്ണ പെരുമാറിയുണക്കിയോ നീ,
നിൻകൈകൾ ചാമമുടി നല്കി വളർത്ത പുത്ര-
നാ മാനിതാ, പിറകിൽനിന്നൊഴിയുന്നതില്ലാ. 13

ശകുന്തള: കുഞ്ഞേ, എന്തിനാണ് നീ സഹവാസം വെടിയുന്ന എൻെറ പിന്നാലെ പോരുന്നത്? പെററ ഉടനെ തള്ള വിട്ടുപോയി എങ്കിലും, നീ വളർത്തപ്പെട്ടുവല്ലോ; ഇനി ഞാൻ വേർപെട്ടാലും നിന്നെ അച്ഛൻ നോക്കിക്കൊള്ളും. തിരിച്ചു പോയ്ക്കൊൾക. (കരഞ്ഞുകൊണ്ടു നടക്കുന്നു.)

കണ്വൻ:

ഉൽപക്ഷ്മമാം മിഴിയിൽ വന്നു തടഞ്ഞുനില്ക്കും
കണ്ണീരുതന്നുറവടക്കുക ധീരയായ് നീ:

ശ്ലോകം 13. ഈ മാൻകുട്ടിയുടെ കഥ ആ ആശ്രമത്തിലെ ഋഷികൾക്കു കൗതുകകരമായ ഒരു സല്ലാപവിഷയമാണ്:— അതിനെ പെററ ഉടനെ തള്ള മരിച്ചുപോയി. ആർദ്രഹൃദയയായ ശകുന്തള അതിനെ, 'ഇതിനി എൻെറ മകനാണ്,' എന്നെടുത്തു പോററി, ദീർഘാപാംഗൻ എന്നു പേരുമിട്ടു. അവൾ തന്നെ അവന്നു ചാമ പറിച്ചു ചുരുട്ടിക്കൊടുത്തും മററും കൂടെ കൊണ്ടുനടന്നു. വല്ലിട പിരിഞ്ഞിരുന്നാൽ അവൻ അവളെ തേടിച്ചെല്ലുമെന്നായി. അങ്ങിനെയൊരിക്കൽച്ചെന്ന കഥ അഞ്ചാമങ്കത്തിൽ വിവരിക്കുന്നുണ്ട്; ഇപ്പോഴും അങ്ങിനെ വന്നതാണവൻ. ഒരിക്കൽ, മുലപ്പാലില്ലായ്കയാൽ കാലമാകുന്നതിന്നു മുമ്പുതന്നെ, അവൻ ദർഭപ്പുല്ലു കടിച്ചുകാരുമ്പോൾ മൂർച്ചയേറിയ ദർഭമുന തട്ടി ആ ഇളംചുണ്ടുകൾ മുറിഞ്ഞുപോയി; ശകുന്തളയ്ക്കു വലിയ പരിഭ്രമവും വ്യസനവുമായി. പിന്നീടു ആ മുറിവുണങ്ങുന്നതുവരെ, കൂടെക്കൂടെ അതിന്മേൽ ഓടലെണ്ണ പുരട്ടുകയായിരുന്നു അവളുടെ ഒരേയൊരു ജോലി!

സഹവാസം......പോരുന്നത്: നിന്നിൽ സ്നേഹമില്ലാതെ കടന്നുപോകുന്ന എന്നെ എന്തിനു സ്നേഹിക്കുന്നു? പെററ ഉടനെ ഇത്യാദി; ഇന്ന ആളില്ലെങ്കിൽ ഇന്ന ആൾക്കു രക്ഷയുണ്ടാകുമായിരുന്നില്ല' എന്ന ധാരണ ആസ്തികദൃഷ്ടിയിൽ അബദ്ധമാണെന്ന തത്വജ്ഞാനം ഹൃദയത്തിൽവെച്ചുകൊണ്ടത്രേ ശകുന്തളയുടെ ഈ വാക്ക്.

നിമ്നോന്നതസ്ഥലികൾ കണ്ടറിയായ്കയാലീ
മാർഗ്ഗത്തിൽ നിൻെറ കഴൽവെപ്പിടർ തേടുമല്ലോ! 14

ശാർങ്ഗരവൻ: ഭഗവൻ, ജലാശയംവരെ മതി, സ്നേഹമുള്ളവരെ അനുയാത്ര ചെയ്യുക എന്നാണല്ലോ ശ്രുതി. എന്നാലിതാ, സരസ്സിൻെറ തീരം; ഇവിടെവെച്ചു ഞങ്ങൾക്കു സന്ദേശം നല്കി ഇവിടുന്നു മടങ്ങിക്കൊള്ളുക.

കണ്വൻ:—എന്നാൽ നമുക്ക് ഈ പേരാലിൻെറ തണലത്തു നില്ക്കുക.

(എല്ലാവരും ചുററിനടന്നു നില്ക്കുന്നു.)

കണ്വൻ:— (ആത്മഗതം) എന്തൊന്നാണ് തത്ര ഭവാൻ ദുഷ്ഷന്തന്ന് ഉചിതമാംവണ്ണം ഞാൻ സന്ദേശിക്കേണ്ടത്? (ആലോചിക്കുന്നു)

ശകുന്തള:— (നിഗൂഢം) തോഴി, നോക്കു: താമരയിലകൊണ്ടു മാത്രം മറഞ്ഞിരിക്കുന്ന കൂട്ടുകാരനെ കാണായ്കയാൽ ചക്രവാകപ്പിട സങ്കടപ്പെട്ടു നിലവിളിക്കുന്നു. ദുഷ്കരമായിട്ടുള്ളതുതന്നെയാണ് ഞാൻ ചെയ്യുന്നത്!

അനസൂയ: തോഴി, ഇങ്ങിനെ പറയരുത്:

ഇവളും പ്രിയനൊടു വേർപെ-
ട്ടഴലാൽ നെടുതായ രാത്രി പോക്കുന്നു;

ശ്ലോകം 14. ഉൽപക്ഷ്മം = ഉയൎന്ന ഇമരോമങ്ങളോടുകൂടിയത്: കണ്ണീർ വീഴാതെ നില്പാൻ കാരണം. തടഞ്ഞു = കാഴ്ച മറച്ച്. നിമ്നോന്നതസ്ഥലികൾ = താഴ്ന്നും ഉയൎന്നുമുള്ള പ്രദേശങ്ങൾ. ഇടർ തേടും: ഇടറിപ്പോകും.

തോഴീ, നോക്കു: അടുത്തുള്ള സരസ്സിലേക്കു്. താമരയില......... രിക്കുന്ന = താമരയിലകൊണ്ട് ഒരു മറവുണ്ടാവുകമാത്രം ചെയ്തിരിക്കുന്ന. ദുഷ്കരം = ചെയ്‌വാൻ പ്രയാസമുള്ളത്: ഞാൻ ചെയ്യുന്നത്: കൂട്ടുകാരൻ (ഭൎത്താവ്) ഇത്ര അകലപ്പെട്ടതുപോലും സഹിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നത്.

ശ്ലോകം 15. അഴലാൽ നെടുതായ = വിരഹദുഃഖത്താൽ നിളം കൂ

കനമേറിയ വേദനയെയു-
മാശാബന്ധം പൊറുപ്പിയ്ക്കും. 15

കണ്വൻ:—ശാർങ്ഗരവ, നീ ശകുന്തളയെ മുമ്പിൽനിർത്തി ആ രാജാവിനോടു ഞാൻ ഇപ്രകാരം പറഞ്ഞതായിപ്പറയണം.

ശാർങ്ഗരവൻ:—ഇവിടുന്ന് ആജ്ഞാപിച്ചാലും.

കണ്വൻ:

ധന്യം തൻകുലമെന്നതും, ശമധന-
ന്മാർ ഞങ്ങളെന്നുള്ളതും,
നിന്നിൽ സ്നേഹമിവൾക്കു ബന്ധുകൃതമ-
ല്ലെമ്മട്ടുമെന്നുള്ളതും,
നന്നായോർത്തു ഭവാൻ ഗ്രഹിയ്ക്കുകിവളെ-
സ്സാമാന്യപത്നീജനേ;
പിന്നെബ്ഭാഗ്യവിധേയമപ്പുറ;-മതെ-
ന്തോതേണ്ടു പെൺകൂറുകാർ? 16

ടിയതായി ത്തോന്നുന്ന. ആശാബന്ധം: മേലിൽ സുഖം വരുമല്ലോ എന്ന ആശയുണ്ടായിരിയ്ക്കൽ.

ശാർങ്ഗരവ: ഈ ഋഷിയാണ് മററുള്ളവരേക്കാൾ ലൌകികജ്ഞാനമുള്ളാളെന്നു മേലിൽ കാണാം.

ശ്ലോകം 16. രാജപരിഗ്രഹീതയായ കന്യകയെ അദ്ദേഹം വന്നു കൊണ്ടുപോകുന്നതിനുമുമ്പ് അങ്ങോട്ടയച്ചുകൊടുക്കുകയാണെങ്കിൽ, അതു രാജോചിതങ്ങളായ ആഡംബരങ്ങളോടും മററുംകൂടിവേണം; അങ്ങിനെയല്ലാതെ, ഈ വിധം അയയ്ക്കുന്നതിൽ പരിഭവം തോന്നാതിരിപ്പാനുള്ള ഒരു അനുനയത്തെ സൂചിപ്പിച്ചുകൊണ്ടുള്ളതാകുന്നു, ഈ സന്ദേശം: ഞങ്ങൾക്കു ശമം (തപസ്സ്) ഒന്നു മാത്രമേ ധനമായിട്ടുള്ളു; അങ്ങോ, സ്ത്രീധനാദി ലഘുവിഷയങ്ങളിൽ ശ്രദ്ധിയ്ക്കരുതാത്ത ഒരുയൎന്ന വംശത്തിൽ ജനിച്ചാളുമാണ്. അതിനുംമേലെ, ഭവാങ്കൽ ഇവൾക്കുണ്ടായ സ്നേഹം ഒരു വിധത്തിലും ബന്ധുകൃതമല്ലായ്കയാൽ—ബന്ധുക്കൾ പറകയോ അറികയോ ചെയ്യാതെ സ്വയം ഉണ്ടായതാകയാൽ—ആ അകൃത്രിമസ്നേഹം ഒന്നു മതിയല്ലോ, ഭവാന്ന് ഇവളെ സർവ്വാത്മനാ ആദരിയ്ക്കുവാൻ. നന്നായോർത്ത്; ഈ വസ്തുസ്ഥിതികളെപ്പററിയെല്ലാം വഴിപോലെ ആലോചിച്ച്. ഗ്രഹിയ്ക്കുകിവളെസ്സാമാന്യപത്നീജനേ = ഇവളെ മററുപതിമാരുടെ നിലയിലുള്ള ഒരുവളായി

ശാർങ്ഗരവൻ:—സന്ദേശം മനസ്സിലായി.

കണ്വൻ:—കുഞ്ഞേ, ഇനി നിന്നോട് ഒന്നുപദേശിയ്ക്കാനുണ്ട്. നോക്കൂ, വാസം കാട്ടിലാണെങ്കിലും ഞങ്ങൾക്കു ലോകപരിചയമുണ്ട്.

ശാർങ്ഗരവൻ:—ബുദ്ധിമാന്മാർക്ക് അഗോചരമായിട്ടൊന്നുമില്ലല്ലോ.

കണ്വൻ:—കുഞ്ഞേ, അങ്ങിനെ നീ ഇവിടെനിന്നു ഭർത്തൃഗൃഹത്തിൽച്ചെന്നുചേർന്നാൽ,

കൈക്കൊള്ളുമാറാകണം. അപ്പുറം: അവരേക്കാൾ ഉയർന്ന നിലയിൽ കൈക്കൊള്ളുക മുതലായത്. ഭാഗ്യവിധേയം = ഭാഗ്യത്തിന്നധീനമാണ്. അതിനെപ്പററി പെൺകൂററുകാർ (പെണ്ണിന്റെ ബന്ധുക്കൾ) പറയുന്നതായാൽ, അതു പക്ഷപാതപരവും തന്മൂലം അശ്രദ്ധേയവുമായേ വരൂ.

ഓക്കലിന്റെ വിശേഷണമായ 'നന്നായ്' എന്ന പദം, ഈ സന്ദേശത്തിന്റെ താല്പര്യ്യാർത്ഥത്തെ ഇനിയും നീട്ടിക്കൊണ്ടുപോകുവാൻ ആളെ അയയ്ക്കാഞ്ഞതിലും, ശകുന്തളയുടെ ഗ്രഹപ്പിഴ അറിവുള്ളതിനാലും, കണ്വൻ അശുഭോദർക്കശങ്കമൂലം രാജാവിന്ന് ഒരു താക്കീതുകൂടി 'നന്നായോർത്ത്' എന്നതിൽ ഉൾപ്പെടുത്തിയിട്ടുണ്ടെന്നു തോന്നുന്നു: ഞങ്ങൾ വേണ്ടുവോളം തപശ്ശക്തിയുള്ളവരാണ്; ഞങ്ങളിൽനിന്നുണ്ടാകുന്ന നിഗ്രഹമോ അനുഗ്രഹമോ, രണ്ടായാലും അങ്ങയ്ക്കു മാത്രമല്ല, ധന്യമായ ഒരു വംശത്തിന്നു മുഴുവനുമാണ്! അങ്ങോ, സ്വയം വന്നു ബന്ധുക്കളുടെ ഇഷ്ടാനിഷ്ടം അന്വേഷിയ്ക്കുകയേ ചെയ്യാതെയാണ് ഇവളുടെ സ്നേഹം സമ്പാദിച്ചത്; അതിനാൽ അങ്ങയ്ക്കിതിൽ യാതൊരൊഴിവുകഴിവുമില്ല! എന്നാൽ, ഇതൊക്കെവെച്ച്, ഞങ്ങൾ കടന്നൊന്നും ആവശ്യപ്പെടുന്നില്ല; ഇവളെ മററു പത്നിമാരുടെ കൂട്ടത്തിൽ ഒരുവളായിഗ്ഗണിച്ചാൽ മതി— ഇത്യാദി. ഇവിടെ മൂലപദത്തിൽ 'സാമാന്യപ്രതിപത്തി' എന്ന പദത്തെ സാ + മാന്യ പ്രതിപത്തി എന്നും, 'തവ യാ ഭാഗ്യായത്തം' എന്ന പദങ്ങളെ തവ യാ + അഭാഗ്യായത്തം എന്നു ഛേദിച്ച് അന്തസ്സ് ചുരുങ്ങിയ അർത്ഥങ്ങളെ വ്യാഖ്യാനിച്ചുണ്ടാക്കുന്ന പാണ്ഡിത്യം, ഗംഭീരാശയമായ ഒരു മഹാപദ്യത്തിന്നു പരിക്കേല്പിയ്ക്കുകയാണ്.

സന്ദേശം: സന്ദേശത്തിന്റെ താല്പര്യ്യം; അതു മാത്രമാണല്ലോ ശാർങ്ഗരവൻ ഇനി രാജാവിനോടു പറയുന്നത്.

വാസം കാട്ടിലാണെങ്കിലും: നാട്ടാചാരങ്ങളുമായി ഇടപെടുന്നില്ലെങ്കിലും; അതിനാൽ ഞാനിപ്പറയുന്നത് അശ്രദ്ധേയമായിക്കരുതരുത്: ആ കുലപതിയുടെ ഒരു ഫലിതത്തിലുള്ള മേനി പറയലും കൂടിയാണിത്.

അഗോചരം = അറിയാവതല്ലാത്തത്.

ശുശ്രൂഷിയ്ക്ക ഗുരുക്കളെ;-സ്സസഖിയായ്-
ച്ചേരു സപത്നീജനേ;
ഭത്താവിന്നെതിർ ചെയ്യപോകരുത,വൻ
നിന്ദിയ്ക്കിലും ശുണ്ഠിയാൽ;
കൊാംകാവോളമിണക്കവും പരിജനേ
ഭാഗ്യങ്ങളിൽഗ്ഗർവ്വിയാ–
തേ:-വം ഗേഹിനിമാർ വധൂടികാം; മറി-
ച്ചായാൽക്കുലവ്യാധികാം! 17

എന്താണ് ഗൌതമിയുടെ അഭിപ്രായം?

ഗൌതമി: ഇത്രയേ വധൂജനങ്ങളോട് ഉപദേശിയ്ക്കാനുള്ളു. മകളേ, നീ ഇതൊക്കെ ധരിച്ചുവെച്ചുകൊാക.

കണ്വൻ: കുഞ്ഞേ, എന്നെയും സഖിമാരെയും ഒന്നു കെട്ടിപ്പുണരുക.

ശകുന്തള: അച്ഛാ, പ്രിയംവദയും അനസൂയയും ഇവിടെനിന്നു തന്നെ മടങ്ങിപ്പോകയാണോ?

കണ്വൻ: കുഞ്ഞേ, ഇവരേയും കൊടുക്കണമല്ലോ. ഇവർ അങ്ങോട്ടുപോരുന്നതുചിതമല്ല. ഗൌതമി പോരും നിന്നോടൊന്നിച്ച്.

അങ്ങിനെ ഇപ്പോൾ പ്രവേശിയ്ക്കുവാൻ പോകുന്ന നിലയിൽ നിന്നു തീരെ വ്യത്യസ്തമായ ഒരു നിലയിൽത്തന്നെ, വളൎന്നവന്നതിന്നുശേഷം.

ശ്ലോകം 17. ഗുരുക്കളെ: ഭത്താവിൻെറ ഗുരുഭൂതന്മാരായവരെ. സ്വസഖി: സ്നേഹബഹുമാനവിശ്വാസപാത്രമായ സഖി. (സപത്നിമാർ തമ്മിൽ മത്സരമാണ് പതിവ്) പരിജനേ: പരിചാരകന്മാരിൽ. ഭാഗ്യങ്ങളിൽ = ഭാഗ്യലബ്ധമായ വിഭവസമൃദ്ധിയിൽ. ഏവം ഗേഹിനിമാർ വധൂടികൾ = ഇങ്ങിനെയായാലേ, യുവതികൾ ഒരുഗൃഹിണി എന്ന നിലയിലെത്തു; ഈ വിധം ചെയ്യാൽ നിനക്കു പട്ടമഹിഷീപദത്തിൽ സ്ഥിരപ്രതിഷ്ഠ കിട്ടാം; മറിച്ചായാലോ, നീ കുലത്തെത്തന്നെ കെടുത്തി എന്നു വന്നേയ്ക്കും എന്നുപദേശം.

വധൂപദേശത്തിൽ ആശ്രമവൃദ്ധയായ ഗൌതമിയെ പങ്കുകൊള്ളിച്ച് ആദരിയ്ക്കുന്നു:—എന്താണ് ഇത്യാദി.

സന്ദർഭവശാൽ താൻ തെല്ലിടയ്ക്കവലംബിച്ച ഈ സഗൌരവനിലയിൽനിന്നു കണ്വൻ പിതൃവാത്സല്യത്തിലേയ്ക്കു പാഞ്ഞിറങ്ങുന്നു:— കുഞ്ഞേ ഇത്യാദി.

ശകുന്തള: (അച്ഛനെ പുണൎന്നിട്ട്) എങ്ങിനെയാണ് ഞാൻ ഇപ്പോഠം അച്ഛൻെറ മടിയിൽനിന്നകന്നു, മലയച്ചെരുവിൽനിന്നു പറിച്ചെടുക്കപ്പെട്ട ചന്ദനലതപോലെ, മറുനാട്ടിൽ ജീവിച്ചിരിയ്ക്കുക?

കണ്വൻ: കുഞ്ഞേ, നീ എന്താണിങ്ങിനെ അധൈൎയ്യപ്പെടുന്നത്?

വരകുലജനാം ഭൎത്താവിൻ നൽ-
പുരന്ധ്രീപദത്തിൽ വാ-
ണു,രുവിഭവമാം തൽകൃത്യത്തിൽ
ക്ഷണംപ്രതി സക്തയായ്,
ഒരു സുതനെയും വൈകാതിന്ദ്രാ-
ശയൎക്കനെയെന്നപോ-
ലുദിതരുചി പെററു,ണ്ണാവതാമെൻ
വിയോഗഭവാൎത്തി നീ. 18

കണ്വൻ:—ഞാനാശിയ്ക്കുന്നതൊക്കെ നിനക്കുണ്ടായിവരട്ടെ!

ശകുന്തള:—(സഖിമാരുടെ അടുക്കൽച്ചെന്ന്) രണ്ടുപേരും ഒപ്പം എന്നെ കെട്ടിപ്പുണരുവിൻ.

സഖിമാർ: (അപ്രകാരം ചെയ്തിട്ട്) തോഴി, ആ രാജാവിന്ന് ഉടൻതന്നെ ഓൎമ്മയുണ്ടായില്ല എങ്കിൽ, അദ്ദേഹത്തിൻെറ പേർ കൊത്തിയിട്ടുള്ള ഈ മോതിരം കാണിച്ചുകൊള്ളുക.

കൊട്ടക്കണമല്ലോ: വേളികഴിച്ചുകൊട്ടക്കണമല്ലോ.

ശ്ലോകം 18. വരകുലജൻ = ഉൽകൃഷ്ടവംശത്തിൽ ജനിച്ചവൻ. നൽപ്പുരന്ധ്രീപദം = പ്രശസ്തമായ ഗൃഹിണീസ്ഥാനം. ഉരുവിഭവ = വിഭവസമൃദ്ധിയോടുകൂടിയത്. തൽകൃത്യത്തിൽ = അദ്ദേഹത്തോടൊന്നിച്ചു ചെയ്യേണ്ടുന്ന പ്രവൃത്തികളിൽ. ക്ഷണംപ്രതി: അവ ക്ഷണംതോറും മേല്ക്കുമേൽ ഏറിയേറിക്കൊണ്ടേ ഇരിയ്ക്കുമല്ലോ. ഇന്ദ്രാശ = കിഴക്കുദിക്ക്. അൎക്കൻ = സൂൎയ്യൻ. ഉദിതരുചി = വളൎന്ന ശോഭയോടുകൂടുംവണ്ണം. ഉപമകൊണ്ട്, അശരീരിവാക്കിലുള്ള വിശ്വാസംമൂലം ആ പുത്രൻ ഭുവനഭരണസമൎത്ഥനാകുമെന്നും. എണ്ണാതാമെൻ വിയോഗഭവാൎത്തി നീ = ഞാനുമായിപ്പിരിഞ്ഞതിലുള്ള ദുഃഖത്തെ വകവെയ്ക്കാതെയാവും. ഒരു മഹാപുരുഷൻെറ മാന്യപത്നിയായിരിയ്ക്കുക, തത്സംബന്ധികളായ കൎത്തവ്യങ്ങളാൽ ക്ഷണനേരവും ഒഴിവു കിട്ടാതിരിയ്ക്കുക, ഓമനയായൊരുണ്ണി പിറക്കുക, അവനെ വേണ്ടുംപടി വളൎത്തിക്കൊണ്ടുവരിക—ഈ ആഹ്ലാദങ്ങളുടേയും ചുമതലകളുടേയും തിരക്കിൽ

ശകുന്തള:—നിങ്ങളുടെ ഈ സംശയം എന്നെ നട്ടങ്ങിയ്ക്കുന്നു.

സഖിമാർ:—ഭയപ്പെടേണ്ട; ആപച്ഛങ്കിയാണല്ലോ, അതിസ്നേഹം.

ശാർങ്ഗരവൻ:—സൂര്യൻ ഒരു നകപ്പാടു പൊങ്ങിക്കഴിഞ്ഞു; ഭവതി വേഗം പുറപ്പെടണം.

ശകുന്തള:— (ആശ്രമാഭിമുഖിയായി നിന്നു്) അച്ഛ, എന്നാണു് ഞാൻ തപോവനം വീണ്ടും ദശിയ്ക്കുക?

കണ്വൻ:—കേട്ടുകൊള്ളുക

നീണാളിൽ നാലതിർമഹിയ്ക്കു സപത്നിയായി–
ദ്ദൌഷ്ഷന്തിയപ്രതിരഥൻ സുതനെപ്പുലത്തി,
ഭൂഭാരമായവനിൽ വെച്ച മണാളനൊത്തി–
ശ്ശാന്താശ്രമത്തിലണയാം ഭവതിയ്ക്കു വീണ്ടും. 19

ഗൌതമി:—മകളേ, യാത്രാമുഹൂർത്തം അവസാനിയ്ക്കുകയായി, അച്ഛനെ തിരിച്ചയ്ക്കു. അല്ലെങ്കിൽ ഇവരം വീണ്ടും എത്രനേരമെങ്കിലും ഇങ്ങിനെ സംസാരിച്ചുകൊണ്ടു നില്ക്കും: ഭവാൻ മടങ്ങിക്കൊള്ളുക.

കണ്വൻ:—കുഞ്ഞേ, എൻെറ തപോനുഷ്ഠാനത്തിന്നു തടസ്സം നേരിടുന്നു.

നീ എൻെറ വിരഹത്തെപ്പററി ഒക്കകയേ ഇല്ല. പിന്നോട്ടു നോക്കാതെ മുന്നോട്ടു നോക്കി ധൈര്യംകൊള്ളുക എന്നു താല്പര്യം.

ഞാനാശിയ്ക്കുന്നതൊക്കെ: ഇപ്പോൾത്തന്നെ, അവൾക്കു വരാനിരിയ്ക്കുന്ന ശ്രേയസ്സുകളെ ഓർത്തതിനാൽ ആശകൾ എടുത്തുപറയാവുന്നതിലും കവിഞ്ഞുപോയി.

ആപച്ഛങ്കി: ആപത്തു വന്നാലോ എന്നു ഭയപ്പെടുന്നതു്; അല്ലാതെ ഭയപ്പെടുവാൻ കാരണമൊന്നുമില്ലെന്നു സൂചന.

ശ്ലോകം 19. നാലതിർമഹി = നാലു സമുദ്രങ്ങളാകുന്ന അതിരുകളോടുകൂടിയ ഭൂമി. ചക്രവത്തിയുടെ പത്നിയായിട്ടെന്നത്ഥം. ദൌഷ്ഷന്തി = ദുഷ്ഷന്തൻെറ സന്താനം. അപ്രതിരഥൻ = എതിർത്തേരാളി (ശത്രു) ഇല്ലാത്തവൻ. പുലത്തി = സാമ്രാജ്യോചിതനാകുമാറു വളത്തിയിട്ടു്. 'പ്രസൂയ' (പെററിട്ടു്) എന്ന പാഠം സാധുവല്ല; അതു താമസിയാതെ സംഭവി

ശകുന്തള:— (വീണ്ടും അച്ഛനെ ആലിംഗനം ചെയ്ത്) തപോനുഷ്ഠാനംകൊണ്ടു ക്ഷീണിച്ചിരിയ്ക്കുന്ന അച്ഛൻെറ ശരീരം. അതിനാൽ എന്നെക്കുറിച്ച് അച്ഛൻ അധികം ഉൽക്കണ്ഠപ്പെടരുതേ!

കണ്വൻ: (നെടുവീർപ്പോടെ)

എങ്ങിനെയടങ്ങുമെന്നഴൽ
കുഞ്ഞേ, മുല്പാടു നീ ബലിക്രിയയിൽ
വിതറിയ വരിനെല്ലുടജ–
ദ്വാരത്തിൽ മുളച്ചുവന്നതീക്ഷിയ്ക്കേ? 20

പോയ്ക്കൊൾക; നിനക്കു മാർഗ്ഗം മംഗളമായിബ്ഭവിയ്ക്കട്ടെ.

(ശകുന്തളയും സഹായികളും പോയി)

കണ്വൻ: (നെടുവീർപ്പിട്ട്) അനസൂയേ, നിങ്ങളുടെ കൂട്ടുകാരി പോയിക്കഴിഞ്ഞു. വ്യസനമടക്കി എൻെറ കൂടെപ്പോരുവിൻ.

സഖിമാർ: അച്ഛാ, ഞങ്ങൾ എങ്ങിനെയാണ് ശകുന്തള വേർപെട്ടതിനാൽ ശൂന്യംപോലിരിയ്ക്കുന്ന തപോവനത്തിൽ ചെല്ലുക?

കണ്വൻ: സ്നേഹംമൂലം ഇങ്ങിനെതന്നെ തോന്നും. (ആലോചനയോടുകൂടി ചുററിനടന്ന്) ആവു, ശകുന്തളയെ ഭർത്തൃഗൃഹത്തിലെയ്ക്കയച്ചുകഴിഞ്ഞതിനാൽ എനിയ്ക്കിപ്പോൾ സ്വാസ്ഥ്യം കൈവന്നു.

യ്ക്കുന്നതാണല്ലോ. പണ്ടത്തെ പ്രശസ്തരാജാക്കന്മാർ വാർദ്ധക്യത്തിൽ പുത്രനെ രാജ്യാഭിഷിക്തനാക്കി പത്നിയൊത്തു വാനപ്രസ്ഥം കൈക്കൊള്ളുകയായിരുന്നു പതിവ്.

തടസ്സം നേരിടുന്നു: സമയം തെററുന്നു.

ശ്ലോകം 20. മുല്പാട് = മുമ്പ്. ബലിക്രിയയിൽ: ഗൃഹദേവതമാർക്കായി ഗൃഹോപാന്തങ്ങളിൽ ബലിതൂകുമ്പോൾ. ഉടജദ്വാരം = പർണ്ണശാലയുടെ പടി. പർണ്ണശാലയിൽ പെരുമാറുമ്പോഴെല്ലാം അതു കാഴ്ചയിൽപ്പെടുന്നതാകയാൽ, നിൻെറ വിനീതമായ ആശ്രമചര്യകളെല്ലാം ഓർത്തോർത്തു ദുഃഖം തുടൎന്നുകൊണ്ടേ ഇരിയ്ക്കും!

പെൺകുട്ടിയന്യന്റെ കൈമുതൽത്തന്നെയല്ലോ;
കൈക്കൊണ്ടവന്നതിനെയിപ്പൊഴയച്ചുയാലേ
ആവോളവും തെളിവു പൂണ്ടിതു മാനസം മേ,
ന്യാസത്തിനെത്തിരിയെ നല്കുകിലെന്നപോലെ. 21

(എല്ലാവരും പോയി)

നാലാമങ്കം കഴിഞ്ഞു

ശ്ലോകം 21. പെൺകുട്ടി: സ്വന്തം മകളായാലും താനെടുത്തു വളർത്തിയവളായാലും വേണ്ടില്ല. കൈമുതൽ = കൈവശം കൊടുക്കേണ്ടുന്ന ഒരു സ്വത്ത്. ന്യാസം = സൂക്ഷിയ്ക്കാനേല്പിയ്ക്കപ്പെട്ട ഒരു സ്വത്ത്. തിരിയെ: ഏല്പിച്ച ആൾക്കു തന്നെ. ശകുന്തളമൂലം തനിയ്ക്കുണ്ടായിരുന്ന ലൌകികബന്ധം, അത് അവളെ വേണ്ടുംപടി വളർത്തി തക്ക വരന്നു നല്കേണ്ടതാണെന്ന വിചാരത്താൽ മാത്രമുണ്ടായതാണെങ്കിലും, ഇപ്പോൾ അവസാനിച്ചതിൽ ഈ തപോനിഷ്ഠൻ നിർവൃതികൊള്ളുന്നു.

അഞ്ചാമങ്കം

(അനന്തരം ആസനസ്ഥനായി രാജാവും വിദൂഷകനും പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

വിദൂഷകൻ:— (ചെവികൊടുത്തിട്ട്) തോഴരേ, സംഗീതശാലയുടെ അകത്തേയ്ക്കു ശ്രദ്ധ വെയ്ക്കുക; ഇനിപ്പും വെടിപ്പുമുള്ള ഒരു പാട്ടു കേൾക്കുന്നുണ്ട്. മനസ്സിലായി, തത്രഭവതി ഹംസപദിക വർണ്ണമഭ്യസിയ്ക്കുകയാണ്.

രാജാ:— മിണ്ടാതിരിയ്ക്കു; ഞാൻ കേൾക്കട്ടെ.

(ആകാശത്ത് ഗാനം)

പുതിയ മധു കൊതിച്ചു മാവലർ-
ക്കുലയെയതിൻവിധമാസ്വദിച്ച നീ
നളിനവസതിമാത്രതൃപ്തനാ-
യിതിനെ മിളിന്ദ, മറന്നതെങ്ങിനെ? 1

രാജാ:— അഹോ, രാഗം വഴിഞ്ഞൊഴുകുന്ന പാട്ട്!

വിദൂഷകൻ:— ആകട്ടെ, പാട്ടിൻെറ അർത്ഥം ഇവിടെയ്ക്കു മനസ്സിലായോ?

രാജാ;— (പുഞ്ചിരിയിട്ട്) ഞാൻ ഒരിയ്ക്കൽ ഇവളോട് ഇടപെട്ടിട്ടുണ്ട്; അതു നിമിത്തം ഇവൾ വസുമതിയെ ഉദ്ദേശിച്ച്,

ഇനിപ്പ് = മാധുര്യം. വെടുപ്പ്: അപശ്രുതിയും മററുമില്ലായ്മ. വർണ്ണം: ഷഡ്ജാതിസ്വരങ്ങളുടെ ആരോഹാവരോഹാദികൾ.

ശ്ലോകം 1. അതിൻവിധം: അവർണ്ണനീയങ്ങളായ അന്നത്തെ പ്രേമപ്രകാശനങ്ങളെ അനുസ്മരിപ്പിയ്ക്കുന്നു. നളിനവസതിമാത്രതൃപ്തൻ = ഇപ്പോൾ താമരപ്പൂവിൽമാത്രം ഇരുന്നു തൃപ്തികൊള്ളുന്നവൻ. ഇതിനെ: മാവിൻ പൂങ്കുലയെ. മിളിന്ദ = വണ്ടേ! രാജവല്ലഭമാരിൽ ഒരുവളായ ഹംസപദിക രാജാവിൻെറ നേക്ക് അന്യാപദേശരീത്യാ, 'നവയുവതിയായ എന്നെ അന്ന് ആവിധം കൈക്കൊണ്ടനുഭവിച്ചിട്ട്, ഇപ്പോൾ പ്രധാന മഹിഷിയിൽത്തന്നെ ആസക്തനായിക്കഴിയുന്നതുചിതമാണോ?' എന്ന് ആവലാതി ബോധിപ്പിയ്ക്കുന്നു.

എന്നെ ശകാരിയ്ക്കുകയാണെന്നു മനസ്സിലായി: മാഢവ്യ, ഹംസപദികയോടു ഞാൻ പറഞ്ഞതായിപ്പറയുക, 'ശകാരം കേമമായി' എന്നു്.

വിദൂഷകൻ:—ഉത്തരവുപോലെ. (എഴുന്നേററു്) തോഴരേ, എന്നെ അവരം പരിജനഹസ്തങ്ങരം കൊണ്ടു്, ഒരു വിരക്തനെ അപ്സരസ്ത്രീ എന്നപോലെ കുടുമ്മത്തുമ്പത്തു പിടികൂടിയാൽപ്പിന്നെ എനിയ്ക്കു മുക്തിയില്ല!

രാജാ —ചെല്ല, തട്ടിപ്പിൽ അറിയിയ്ക്കു.

വിദൂഷകൻ:—എന്തു നിവൃത്തി! (പോയി)

രാജാ:—(ആത്മഗതം) എന്താണു് എനിയ്ക്കു് ഈ പാട്ടുകേട്ടിട്ടു് പ്രിയജനവിരഹമില്ലെങ്കിലും, ഒരു പ്രബലമായ ഉൽക്കണ്ഠ തോന്നുന്നതു്? അല്ലെങ്കിൽ;

രമ്യങ്ങരം കാൺകെ, മധുരകണിതങ്ങരം കേരംക്കെ-
യുൽക്കണ്ഠിതത്വമവിയുക്തനുമുദ്ഭവിയ്ക്കിൽ,

വസുമതി: ദുഷ്ഷ്യന്തന്റെ പ്രധാനമഹിഷി. എന്നു മനസ്സിലായി: വാസ്തവത്തിൽ അവളുടെ ഉദ്ദേശം തികച്ചും മനസ്സിലായിട്ടില്ല; രാജാവിന്നുള്ള ഒരു ക്ഷണമാണല്ലോ ആ പാട്ടു്.

തോഴരേ ഇത്യാദി: വിരക്തൻ = സന്ന്യാസി മുക്തി = വിടുതി; മോക്ഷം എന്നും. രാജാവു ചെല്ലണമെന്നുദ്ദേശിച്ച പാടിയതിന്നു താൻ മറുപടി പറയാൻ ചെന്നാൽ, അവൾ പരിജനങ്ങളെക്കൊണ്ടു തന്നെ പിടിച്ചുനിർത്തിയ്ക്കും എന്നു ഭയപ്പെടുന്നു. പിന്നെ വിട്ടുകിട്ടണമെങ്കിൽ രാജാവു ചെല്ലേണ്ടിവരും; ചെല്ലാൻ ഭാവമുണ്ടെങ്കിലോ. അതിപ്പോൾത്തന്നെ ആവാമല്ലോ. ഇവിടെ, 'പരിജനഹസ്തങ്ങൾകൊണ്ടു്' എന്നതിന്നു പകരം പരകാര്യത്തിന്നുവേണ്ടി (അങ്ങയെ കയ്യിൽക്കിട്ടാൻ എന്നും ദേവന്മാർക്കുവേണ്ടി എന്നും) എന്നർത്ഥത്തിലുള്ള ഒരു പാഠമാണു് അഭിരാമനും മററും എടുത്തിരിയ്ക്കുന്നതു്. അതു ഫലിതം കെടുത്തുന്ന കൃത്രിമരചനയാണു്.

തട്ടിപ്പിൽ: ലോകർ, 'കേമമായി!' എന്നർത്ഥത്തിൽ ചൂണ്ടുവിരൽ മാത്രം നിവർത്തിയ കൈപ്പടം കീഴ്പ്പോട്ടെറിഞ്ഞു് ഒരാംഗ്യം കാണിയ്ക്കാറുള്ളതുപോലെ ഒരു ഹസ്തമുദ്ര കാട്ടിയിട്ടു് എന്നു രാഘവഭട്ടൻ; അതു 'ത്രിപതാകം' (മോതിരവിരൽമാത്രം മടക്കിയതു്) ആണെന്നു മാത്രം.

എന്തു നിവൃത്തി = രാജാജ്ഞ അലംഘ്യമാണല്ലോ.

ഹൃല്ലീനമായ ജനനാന്തരസൌഹൃദത്തെ-
യസ്പഷ്ടമോർത്തിടുകയാവുമതെന്നുറയ്ക്കാം. 2

(അസ്വസ്ഥനായിരിക്കുന്നു.)

(അനന്തരം ഹരിക്കാരൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ഹരിക്കാരൻ.—(നെടുവീർപ്പിട്ടു്) അയ്യോ, ഞാൻ ഈ നിലയിലായല്ലോ.

പെൺകോയിക്കൽജ്ജോലിതൻ മുദ്രയായ് ഞാൻ
ശ്രദ്ധിച്ചേന്തിപ്പോന്നതാം ചൂരൽതന്നേ,
നീണാളം ചെന്നപ്പോഴിതാ, മേ നടപ്പാൻ
കാല്ക്കെല്പില്ലാഞ്ഞൂന്നുകമ്പായ്ച്ചമഞ്ഞു! 3

രാജാവിന്റെ ആത്മഗതം. ദുർവാസശ്ശാപത്താൽ മൂടിയടക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്ന ശകുന്തളാസ്മരണ ഉൗ തുല്യാർത്ഥമായ ഗീതത്താൽ ആകൃഷ്ടനായി അന്തർമ്മനസ്സിൽ കിടന്നു പിടക്കുന്നു.

ശ്ലോകം 2. ക്വണിതം = ശബ്ദം. അവിയുക്തൻ = പ്രിയജനങ്ങളോടു പിരിഞ്ഞിരിക്കുകയല്ലാത്ത ആൾ; ഉൽക്കണ്ഠിതത്വത്തിന്നു (ഉൽക്കണ്ഠയ്ക്കു്) കാരണമില്ലാതെ സുഖമായിരിക്കുന്നവൻ എന്നർത്ഥം. ഹൃല്ലീനം = ഹൃദയത്തിൽ ലയിച്ചു കിടക്കുന്നതു്. സൌഹൃദം = സ്നേഹബന്ധം. രമ്യവസ്തുക്കളെ കാണുകയോ മധുരശബ്ദങ്ങൾ കേൾക്കുകയോ ചെയ്യുമ്പോൾ സുഖമായിരിക്കുന്നവന്നും ഉൽക്കണ്ഠ തോന്നിപ്പോകുന്നതു് മുൻജന്മത്തിലെ വല്ല വേഴ്ചയുടേയും ഫലമായി മനസ്സിൽ പററിക്കിടക്കുന്ന വാസന, ഇന്നതെന്നു് ഇപ്പോൾ തിരിച്ചറിയാനാകാത്തവണ്ണം അവ്യക്തമായി സ്ഫുരിക്കുകയാവണം; ആ രമണീയതകൾ, ഏതോ സവിശേഷബന്ധത്താൽ, ആ വാസനകളെ പതുക്കെ ഒന്നിളക്കിവിടുകയാവണം. രാജാവിന്നു ശകുന്തളാസ്മരണ ഒരു പൂർവ്വജന്മവാസനപോലെ, അജ്ഞാതമായത്രേ ഇരിക്കുന്നതു്.

ശ്ലോകം 3 ഹരിക്കാരൻ തന്റെ വൃദ്ധാവസ്ഥയിൽ നിർവ്വേദംകൊള്ളുന്നു;—പെൺകോയിക്കൽ = രാജാന്തഃപുരം. മുദ്ര: അതാതു ജോലിക്കുള്ള സവിശേഷചിഹ്നം. ശ്രദ്ധിച്ചു് = മുദ്ര ധരിക്കുന്നതിൽ വേറെ ഒരു പ്രയോജനവുമില്ലായ്കയാൽ മറവി പററാതിരിപ്പാൻ. നീണാൾ ചെന്നപ്പോൾ: ഇന്നു് ഈ വാർദ്ധക്യദശയിൽ. കാൽക്കെല്പു് = കാലിന്റെ ബലം. ഊന്നുകമ്പു് = ഊന്നുവടി. മുറയെന്നുവെച്ചു ശ്രദ്ധയോടെ ചെയ്യുന്ന കർമ്മം കാലത്താ

തിരുമേനിയ്ക്കു ധർമ്മകാര്യം നിർത്തിവെയ്ക്കാവുന്നതല്ലതന്നേ; എങ്കിലും ഇതാ, ആസ്ഥാനമണ്ഡപത്തിൽനിന്നു കല്പിച്ചെഴുന്നേററ ഉടൻതന്നെ, കണ്വശിഷ്യന്മാർ വന്നിട്ടുള്ളതുണർത്തിച്ചു വീണ്ടും ബുദ്ധിമുട്ടിയ്ക്കുവാൻ എനിയ്ക്കു മനസ്സു വരുന്നില്ല. അല്ലെങ്കിൽ വിശ്രമമില്ലാത്തതാണല്ലോ, ലോകഭരണമെന്ന ജോലി.

സൂര്യന്നഴിച്ചുവിടലില്ല തുരംഗമത്തെ;
വീശുന്നു രാപ്പകൽ വിടാതിഹ ഗന്ധവാഹൻ;
ശേഷൻ സദാപി ധരണീഭരമുദ്വഹിപ്പോൻ;
ആറൊന്നിനാൽപ്പല തുവോനമിതാണു ധർമ്മം. 4

എന്റെ വേല നടത്തുകതന്നെ (ചുററിനടന്നു നോക്കിയിട്ട്) ഇതാ, തിരുമേനി.

നാട്ടാരെ നന്ദനരെയെന്നവിധം പ്രവർത്തി-
പ്പിച്ചിട്ടടങ്ങിയരുളുന്നു രഹസ്ഥലത്തിൽ;

ൽ പ്രയോജനകരമായിച്ചമയ്യും എന്നൊരു ജീവിതതത്ത്വം അയാൾ ഇതിൽനിന്ന് ഊററിയെടുക്കുന്നുണ്ടാവാം! തത്ത്വചിന്തയാണല്ലോ വൃദ്ധന്മാരുടെ ജോലി.

ധർമ്മകാര്യം = ധർമ്മത്തെസ്സംബന്ധിച്ചുള്ള കർത്തവ്യം. ആസ്ഥാനമണ്ഡപത്തിലിരുന്ന് ഇതുവരെയും ധർമ്മകാര്യം നോക്കുകതന്നെയായിരുന്നു; ഉടനിതാ, തപസ്വികൾ, അവർക്കുവേണ്ടുന്ന ധർമ്മകാര്യത്തിന്നു വന്നുനില്ക്കുന്നു!

ശ്ലോകം 4. മററു ലോകഭരണകർത്താക്കൾക്കുമില്ലാ വിശ്രമമെന്നു പറയുന്നു: സൂര്യന്ന്......തുരംഗമത്തെ: ഏതു സമയത്തും തേരിൽസ്സഞ്ചരിച്ചുകൊണ്ടിരിയ്ക്കുകതന്നെയാണ്. ഗന്ധവാഹൻ = കാററ്. ശേഷൻ...... മുദ്വഹിപ്പോൻ: അനന്തൻ എന്നും ഭൂഭാരം ചുമന്നുകൊണ്ടേ നില്ക്കുന്നു; ആയിരം പടമുള്ള അനന്തനെന്ന സർപ്പരാജാവിന്റെ ശിരസ്സിലാണുപോൽ ഭൂമി ഇരിയ്ക്കുന്നത്. ആറൊന്നിനാൽപ്പലതുവോൻ = ആറിലൊന്നുകൊണ്ടു (നികുതികൊണ്ടു) പജീവിയ്ക്കുന്ന രാജാവ്. ഇതാണ്: സർവകാലികമായ പരിശ്രമംതന്നെ.

ശ്ലോകം 5. നന്ദനർ = മക്കൾ. പ്രവർത്തിപ്പിച്ച്: തങ്ങൾ തങ്ങളുടെ കർമ്മങ്ങളിൽ ഏർപ്പെടുത്തിയിട്ട്. അടങ്ങി: മനസ്സ്വാസ്ഥ്യത്തോടെ. ര

ദന്തീശ്വരൻ പകൽ ഗണത്തെ നടത്തിയിട്ടു
വൈലേല്ക്കയാൽ, കുളിർപെടുന്നൊരിടത്തു
പോലെ. 5

(അടുത്തുചെന്നു്) തിരുമേനി ജയിച്ചാലും. ഇതാ, ഹിമാലയപർവ്വതത്തിന്റെ അടിവാരത്തുള്ള കാട്ടിൽത്താമസിക്കുന്ന ചില തപസ്വികൾ സ്ത്രീകളോടൊന്നിച്ചു കാശ്യപന്റെ സന്ദേശംകൊണ്ടുവന്നിരിക്കുന്നു. ഇനി വേണ്ടതു് അരുളപ്പാടുപോലെ.

രാജാ:— (ആദരവോടെ) കാശ്യപന്റെ സന്ദേശവുംകൊണ്ടോ?

ഹരിക്കാരൻ:—അതേ.

രാജാ:—എന്നാൽ ഞാൻ പറഞ്ഞതായി പുരോഹിതൻ സോമരാതനോടു പറയുക: ഈ ആശ്രമവാസികളെ വൈദികവിധിപ്രകാരം പൂജിച്ചു താൻതന്നെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരണമെന്നു്. ഞാനും അവരെ തപസ്വിസന്ദർശനത്തിന്നു തക്ക സ്ഥലത്തു കാത്തിരിക്കാം.

ഹരിക്കാരൻ:—അരുളപ്പാടുപോലെ. (പോയി)

രാജാ:—(എഴുന്നേററു്) വേത്രവതി, അഗ്നിശാലയിലേക്കു വഴി കാണിക്കു.

ഹ സ്ഥലം = വിജനം. ദന്തീശ്വരൻ = ആനത്തലവൻ. ഗണത്തെ: തന്റെ കീഴിലുള്ള ആനകളെയെല്ലാം. മുഴുവൻ രാഷ്ട്രത്തിന്റെയും ധർമ്മകാര്യം നോക്കിയതിന്നു ശേഷമുള്ളതാകയാൽ ആ വിശ്രമത്തിൽ അയാൾ ഒരാരാധ്യത കാണുന്നു. ഇവിടെ രാഘവഭട്ടൻ, വൈലേല്ക്കയാൽ എന്ന ഉപമാനധർമ്മത്തോടു പൊരുത്തം വരുത്താനായി, മൂലത്തിൽ അശാന്തമനാഃ (ഹൃദയാസ്വാസ്ഥ്യത്തോടെ) എന്നു പദച്ഛേദം ചെയ്യുന്നു. കവി 'ശാന്തമനാഃ' എന്ന ഉപമേയധർമ്മത്തെ ഉപമാനത്തിലും 'രവിപ്രതപ്തഃ' എന്ന ഉപമാനധർമ്മത്തെ ഉപമേയത്തിലും അന്വയിപ്പാനാണുദ്ദേശിച്ചിരിക്കുന്നതെന്നു തോന്നുന്നു; ഉപമേയപക്ഷത്തിൽ 'രവിപ്രതപ്തഃ' എന്നതിന്നു ലക്ഷണയാ കാര്യചിന്താക്ലിഷ്ടൻ എന്നർത്ഥം. മദ്ധ്യാഹ്നത്തിൽ ആസ്ഥാനമണ്ഡപത്തിൽനിന്നു പോന്നു സ്നാനാദിചര്യകളെല്ലാം കഴിഞ്ഞു വിശ്രമിക്കുന്ന ഈ സമയം ശകുന്തളാദർശനാദികൾക്കു തികഞ്ഞ സൗകര്യം നല്കുന്നു.

നടയിൽത്തവണക്കാരി:—തിരുമേനി ഇതിലേ, ഇതിലേ.

രാജാവ്:—(ചുററിനടക്കുന്നു. ജോലികൊണ്ടുള്ള തളച്ച്നടിച്ച്) എല്ലാ പ്രാണികൾക്കും അഭീഷ്ടം സിദ്ധിച്ചാൽ സുഖമായി; രാജാക്കന്മാർക്കാകട്ടേ, കൃതാർത്ഥത ദുഃഖത്തോടു കൂടിയേയുള്ളു. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ,

ഉൽക്കണ്ഠമാത്രമൊഴിയുന്നിതു വാഴ്ചകൊണ്ടു,
ലബ്ധാവനത്തൊഴിലിവണ്ണമഴൽപ്പെടുത്തും;
വിശ്രാന്തി ചെററുതകിടും ശ്രമവും വരുത്തും,
സ്വാപാത്തദണ്ഡമൊരു കൈക്കുടപോലെ രാജ്യം 6

(അണിയറയിൽ)

രണ്ടു വൈതാളികന്മാർ:—തിരുമേനി ജയിച്ചാലും.

തപസ്വിസന്ദർശനത്തിന്നു തക്ക സ്ഥലത്ത്: അഗ്നിശാലയിൽവെച്ചുവേണം കാണുക എന്നത്രേ സ്മൃതി.

കൃതാർത്ഥത: അഭീഷ്ടമായ രാജ്യാധികാരം ലഭിച്ചാലത്തെ സംതൃപ്തി.

ശ്ലോകം 6. വാഴ്ച (സ്ഥാനാരോഹണം) കൊണ്ട്, അതിലുണ്ടായിരുന്ന ഇച്ഛാതിശയം തീരുകമാത്രമേ ചെയ്യുന്നുള്ളു: ലബ്ധാവനത്തൊഴിൽ (കൈവന്ന രാജ്യത്തിന്റെ ഭരണമാകുന്ന തൊഴിൽ) ആകട്ടെ, ഈവിധം വിശ്രമഭംഗം വരുത്തിക്കൊണ്ടേ ഇരിക്കും. വിശ്രാന്തി ചെററുതകിടും = തെല്ലു വിശ്രമം നല്കും; ഉൽക്കണ്ഠയോടുകൂടിയിരുന്ന കാലത്തു പ്രതീക്ഷിച്ചേടത്തോളമൊന്നുമില്ല. സ്വാപാത്തദണ്ഡം = താൻതന്നെ കാൽ (കുടക്കാൽ) പിടിച്ച; താൻതന്നെ ദണ്ഡം = (ഭരണം) നടത്തുന്നതായ എന്നു രാജ്യത്തിന്റേയും വിശേഷണം. കൈക്കുട = കയ്യിൽപ്പിടിക്കുന്ന കുട. താൻതന്നെ പിടിച്ച കുട, വെയിൽ തടഞ്ഞു സ്വല്പം സുഖം തരുന്നതോടുകൂടി, അതിന്റെ കനം ശ്രമമുണ്ടാക്കുകയും ചെയ്യുമല്ലോ. സ്വായത്തസിദ്ധിയായ രാജാവിന്റെ അനുഭവമാണിത്; സചിവായത്തസിദ്ധികൾക്ക് ഈ ക്ലേശമില്ല.

വൈതാളികന്മാർ = സ്തുതിപാഠകന്മാർ. കാര്യഭാരംമൂലം രാജാക്കന്മാർക്കു നിരുന്മേഷതയോ നിരാശതയോ നേരിടുമ്പോൾ അവരെ സ്തുതിച്ചു പാടുവാനായി—പ്രശംസ പ്രോത്സാഹകമാണല്ലോ—ഏർപ്പെടുത്തപ്പെട്ടവർ.

ഒന്നാമൻ:

തിരുവടിയഴലേല്പൂ പാരിനായ്ത്തൻസുഖം വി-
ട്ടനുദിന;-മഥവാ നിൻകൃത്യമിമ്മട്ടതന്നേ;
തരു കൊട്ടവെയിൽകൊൾവൂ മൌലിയാ,ലാശ്രിതക്ക-
ള്ളെരിപൊരി തണലാലേ തീക്ക്യും ചെയ്വിതല്ലോ. 7

രണ്ടാമൻ:

അപഥഗരെയടക്കീടുന്നു നീ ദണ്ഡനത്താൽ;-
ക്കലഹഗതി ശമിപ്പിയ്ക്കുന്നു; രക്ഷിച്ചിടുന്നു;
വിഭവമികവിലുൾപ്പെട്ടോട്ടെ കൂട്ടാളർ; നാട്ടാ-
ക്കയി തിരുവടിയാൽത്താൻ തീൎന്നുപോയ് ബന്ധു
കൃത്യം. 8

രാജാ: ഇതാ, മനം വാടിയിരുന്ന നാം വീണ്ടും പുതുക്കപ്പെട്ടു (ചുററിനടക്കുന്നു)

നടയിൽത്തവണക്കാരി:— ഇതാ, ഇപ്പോൾത്തന്നെ അടിച്ചുതളിച്ചതിനാൽ ശുചിത്വം പൂണ്ടതും അരികേ ഹോമധേനു നില്ക്കുന്നതുമായ അഗ്നിശാലയുടെ തിണ്ണു; കല്പിച്ചുകേറാം.

രാജാ: (പരിജനത്തിൻെറ ചുമലിൽ കൈവെച്ചുകയറിയിട്ട്) വേത്രവതി, എന്തിനായിരിയ്ക്കാം, കാശ്യപൻതിരുവടി എൻെറ അടുക്കലേയ്ക്കു് ഋഷിമാരെ അയച്ചിരിയ്ക്കുന്നത്?

ശ്ലോകം 7. തിരുവടി......വിട്ട് = മററാരും അന്യരുടെ അഴൽ നോക്കാതെ തൻസുഖം ഏല്ക്കുകയാണല്ലോ. പാരിനായ് = ലോകക്കുവേണ്ടി. അനുദിനം = നാൾതോറും. നിൻകൃത്യം: അവിടത്തെപ്പോലെ പരാൎത്ഥപരരായവർ ചെയ്യേണ്ടത്. മൌലി = ശിരസ്സ്; ഇലപ്പടപ്പെന്നു താല്പൎയ്യം. ആശ്രിതക്ക് = ചുവട്ടിൽ വന്നിരിയ്ക്കുന്നവക്ക്.

ശ്ലോകം 8. അപഥഗർ = വഴിപിഴച്ചവർ, ദുർമ്മാൎഗ്ഗചാരികൾ. കലഹഗതി: ധനം ഭൂമി മുതലായവയെസ്സംബന്ധിച്ചുള്ള വ്യവഹാരങ്ങൾ. കൂട്ടാളർ = ബന്ധുക്കൾ. വിഭവമികവിൽ: ധനധാന്യാദികളിൽ ഒരിനമായി. അയി = ഹേ. അവിടുന്നുതന്നെ പ്രജകൾക്കു ബന്ധുക്കൾ ചെയ്യേണ്ടുന്ന രക്ഷാദികൾ ചെയ്തുകൊണ്ടിരിയ്ക്കുന്നതിനാൽ, അതിൽ നിരുപയോഗരായ ബന്ധുക്കൾ, പ്രജകളുടെ ധനധാന്യക്ഷേത്രഗൃഹാദിസമ്പത്തിൽ ഒരു വകുപ്പ

തിന്മപ്പെട്ടോ തപസ്വിപ്രതികളുടെ തപ-
ശ്ചര്യ്യ വിഘ്നങ്ങൾമൂലം?
ധർമ്മാരണ്യസ്ഥജന്തുക്കളിലപനയമാ-
രെങ്കിലും ചെയ്തുപോയോ?
ചെമ്മേ പൂകായ്പ്പിറപ്പെൻ കെട്ടനടപടിയാൽ
നിന്നിതോ വല്ലികൾക്ക-
ങ്ങി?–മ്മട്ടാശങ്ക വായ്ച്ചെൻ ഭയമതിവിവശം,
തീർപ്പകിട്ടായ്കയാലേ. 9

നടയിൽത്തവണക്കാരി:—സച്ചരിതം കൊണ്ടാടി തിരുമേനിയെ ബഹുമാനിയ്ക്കാനായിരിയ്ക്കും, ഋഷിമാർ വന്നിരിയ്ക്കുന്നത്.

(അനന്തരം ഗൌതമിയോടുകൂടിയ ശകുന്തളയെ മുൻനടത്തി മുനിമാരും അവരുടെ മുമ്പിലായി പുരോഹിതനും ഹരിക്കാരനും പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു)

ഹരിക്കാരൻ: ഭവാന്മാർ ഇതിലേ, ഇതിലേ.

മാത്രമായിച്ചമഞ്ഞിരിയ്ക്കുന്നു. അഭിരാമൻ ഇങ്ങിനെ വ്യാഖ്യാനിച്ചിട്ടും, കേരളകാളിദാസനും മററും ഇപ്പദ്യത്തിന്റെ മൂന്നാം പാദത്തിന്നു, 'സ്വത്തുണ്ടെങ്കിൽ അതനുഭവിച്ചുതീർക്കാൻ മാത്രമേ ബന്ധുക്കളുള്ളൂ' എന്ന പരുഷമായ അർത്ഥം മതി എന്നു വെച്ചതെന്തുകൊണ്ടോ!

പുളകപ്പെട്ടു: സ്വധർമ്മാനുഷ്ഠാനത്തിൽ ഉന്മേഷവാനാക്കപ്പെട്ടു.

ഹോമധേനു: ഹോമത്തിന്നു വേണ്ടുന്ന പാൽ കറന്നെടുപ്പാനുള്ള പയ്യ്.

ശ്ലോകം 9. തപസ്വിവ്രതികൾ = തപസ്സുചെയ്യുന്ന മുനിമാർ. ചര്യ്യ = അനുഷ്ഠാനം. ധർമ്മാരണ്യസ്ഥർ = ആശ്രമത്തിൽ ജീവിയ്ക്കുന്നവ. അപനയം = ചെയ്യരുതാത്തത്; പേടിപ്പെടുത്തുക, കൊല്ലുക മുതലായത്. ചെമ്മേ പൂകായ്പ്പിറപ്പ് = വഴിപോലെ (കാലോചിതമായും സമൃദ്ധമായും) പൂക്കലും കായ്ക്കലും. നിന്നിതോ = നിലച്ചുവോ, ഇല്ലാതെയായോ? അങ്ങ്: ആശ്രമത്തിൽ. രാജാവിന്റെ നടപടിക്കേടുമൂലം, സസ്യാദിസമൃദ്ധി കുറയുകയും ചെയ്യുമെന്നത്രേ വിശ്വാസം. അതിവിവശം: ഏററവും അസ്വാസ്ഥ്യപ്പെടുന്നു. ആധിദൈവികങ്ങളോ മാനുഷികങ്ങളോ രാജകീയങ്ങൾതന്നെയോ ആയ ആപത്തുകൾ നേരിട്ടിട്ടായിരിയ്ക്കുമോ, ഇവർ വന്നിരിയ്ക്കുന്നത്! വെറുതെയല്ല രാജ്യാധികാരം ദുഃഖോത്തരമാണെന്നു പറഞ്ഞത്! എപ്പോ

ശാർങ്ഗരവൻ;—ശാരദ്വത,

മഹാഭാഗൻതാനീയതിരുവിടലില്ലാത്ത പെരുമാ-
ള,മാർഗ്ഗേ കാൽവെപ്പീലവരകുലജൻപോലുമൊരുവൻ;
അതെന്തായാലും, മേ ജനനിബിഡമിഗ്ഗേഹ,മെരിതീ
ചുഴന്നൊന്നായ്ത്തോന്നുന്നിതു വിജനസംശീലന
വശാൽ. 10

ശാരദ്വതൻ:—രാജധാനിയിൽ വന്നപ്പോഗ ഭവാൻ ഈ നില യിലായതു യുക്തംതന്നെ. ഞാനും,

അഭ്യക്തരെ സ്നാതനം.മാപ്തനിദ്രരെ
പ്രബുദ്ധനും യന്ത്രിതരെ സ്വതന്ത്രനും,
അശുദ്ധരെശ്ശുദ്ധനുമെന്നപോലെയാ-
ണീക്ഷിപ്പതി,ങ്ങുള്ള സുഖാനുഷക്തരെ. 11

ശകുന്തള:—(നിമിത്തം നടിച്ച്) അയ്യോ, എന്താണ് എന്റെ വലത്തെ കണ്ണ് വിറയ്ക്കുന്നത്?

ഗൌതമി:—അമംഗളം നീങ്ങട്ടെ; നിനക്കു ഭർത്തൃകുലദേവത മാർ സുഖം തന്നരുളട്ടെ!

പുരോഹിതൻ:—(രാജാവിനെ ചൂണ്ടിക്കാണിച്ച്) ഹേ, താപ

ഴം പ്രജകൾക്കു വല്ല കഷ്ടപ്പാടുമുണ്ടോ എന്ന ആശങ്കയാണല്ലോ രാജാവിന്നു മുന്നോട്ടുവരിക.

സച്ചരിതം ഇത്യാദി: കെട്ടനടപടി ഇല്ലെന്നു മാത്രമല്ല, അവിടുത്തെ നല്ല നടപടികൊണ്ടു മററുതരത്തിലുള്ള ആപത്തുകളും ഇല്ലെന്നറിയിച്ചാദരി പ്പാനാവും അവരുടെ വരവ്.

മുൻനടത്തി: യാത്രയിൽ സ്ത്രീകളെ മുമ്പിൽ നടത്തണമെന്നത്രേ ആ ചാരം.

ശ്ലോകം 10. മഹാഭാഗൻ = മഹാത്മാവ്. അതിര് = ധർമ്മമ ര്യാദ. പെരുമാൾ = രാജാവ്. അമാർഗ്ഗേ = ദുർമ്മാർഗ്ഗങ്ങളിൽ. അവരകുല ജൻ = ഹീനവംശത്തിൽ ജനിച്ചവൻ. ജനനിബിഡം = ആൾ തിങ്ങിയത്. വിജനസംശീലനവശാൽ = വിജനത്തിൽത്തന്നെ പെരുമാറിശ്ശീലിച്ചതു നിമിത്തം.

ശ്ലോകം 11. കുളി കഴിഞ്ഞവൻ എണ്ണതേച്ചു നില്ക്കുന്നവനെ, ഉ ണന്നേററവൻ ഉറങ്ങിക്കിടക്കുന്നവനെ,യഥേഷ്ടം സഞ്ചരിയ്ക്കുന്നവൻ കെട്ടി ൽ പെട്ടവനെ, വെടിപ്പുള്ളവൻ വൃത്തികെട്ടവനെ—എന്ന മട്ടിലാണ്, ഞാ

സരേ, ഇതാ, വർണ്ണാശ്രമരക്ഷകനായ അവിടുന്നു മുൻകൂട്ടി എഴുന്നേററു നിങ്ങളെ കാത്തുനില്ക്കുന്നു; മുഖം കാണിച്ചു കൊള്ളുവിൻ.

ശാർങ്ഗരവൻ: മഹാബ്രാഹ്മണ, ഇതു തികച്ചും അഭിനന്ദനീയംതന്നെ; എന്നാലും ഇതിൽ ശ്രദ്ധവെയ്ക്കേണ്ടവരല്ല ഞങ്ങൾ.

ഇടയിൽത്തവണക്കാരി: തിരുമേനി, മഹർഷിമാരുടെ മുഖം പ്രസന്നമായിട്ടാണ് കാണപ്പെടുന്നത്. അതിനാൽ ഇവൾക്ക് ഉപദ്രവമൊന്നുമില്ലെന്ന് അടിയത്തിന്നു തോന്നുന്നു.

രാജാ: (ശകുന്തളയെ കണ്ടിട്ട്)അപ്പോൾ ഈ മാന്യസ്ത്രീ,

ൻ സുഖത്തിൽ മുഴുകിയ നഗരവാസികളെ കാണുന്നത്. തപസ്വിയായ താൻ, നല്ല വാസനകളോടു (മാനസികപ്രേരണകളോടു) കൂടിയവനും തത്വജ്ഞാനം ലഭിച്ചവനും, വിഷയബന്ധമുക്തനും. സാത്വികനുമാണ്; നാഗരികരോ നേരെമറിച്ചുള്ളവരും! രണ്ടു ഋഷിമാരുടെയും സ്വഭാവങ്ങൾ, ഈ രണ്ടു പദ്യങ്ങളിലെ ഉപമകളിൽ വേർതിരിഞ്ഞുകാണാം. ആൾത്തിരക്കുള്ള കൊട്ടാരം അപരിചയം മൂലം തീ പടർന്നുപിടിച്ച ഒരു ഗൃഹമായി തോന്നിയ ശാർങ്ഗരവൻ പ്രാപഞ്ചികരെക്കണ്ടു സംഭ്രമിയ്ക്കുകയേ ചെയ്യുന്നുള്ളു; ശാരദ്വതന്നോ, സംസാരികളിൽ അവജ്ഞയും അറപ്പും വന്നുകഴിഞ്ഞിരിയ്ക്കുന്നു.

അയ്യോ ഇത്യാദി: സ്ത്രീകൾക്കു വലംകണ്ണു വിറയ്ക്കുക അനിഷ്ടസൂചകമാണ്.

വർണ്ണാശ്രമ ഇത്യാദി: – അത്ര വലിയ ആളായിട്ടും, ഞങ്ങളുടെ തമ്പുരാന്റെ ഈ വിനയം എത്ര അഭിനന്ദനീയം എന്നഭിപ്രായം. മുഖം കാണിച്ചു കൊൾവിൻ: രാജാവിന്റെ മുമ്പിലേയ്ക്കു ചെല്ലാം എന്നർത്ഥത്തിലുള്ള ആചാരവാക്ക്.

മഹാബ്രാഹ്മണ = ഈ സംബുദ്ധി ഉത്താനഹൃദയത്വത്തെ സൂചിപ്പിയ്ക്കുന്നു എന്നഭിരാമൻ; വർണ്ണശ്രേഷ്ഠതയല്ലാതെ വർണ്ണധർമ്മതത്വചിന്തയില്ലെന്നു കൂടി ഉള്ളിൽ കരുതിയിട്ടുണ്ടാവാം. ഇതിൽ ശ്രദ്ധിയ്ക്കേണ്ടവരല്ല ഞങ്ങൾ: രാജാവ് ആർഷമായ മഹത്വത്തെ ആദരിയ്ക്കുന്നു; അതിൽ വിദ്യാർത്ഥികളായ ഞങ്ങൾ അതിനെ അഭിനന്ദിച്ചാൽ, അതു ഞങ്ങളെത്തന്നെ അഭിനന്ദിയ്ക്കലാകുമല്ലോ. ഇവിടെ ഈ ആശയഗൗരവം വിട്ടു 'വയമത്ര മധ്യസ്ഥഃ' എന്ന മൂലത്തിന്ന് 'ഞങ്ങൾ ഇതിലിത്ര വിസ്മയപ്പെടുന്നില്ല' എന്നർത്ഥം പറയേണ്ടിവരുമാറു, തുടർന്നൊരു പദ്യംകൂടി പുസ്തകങ്ങളിൽ കാണപ്പെടുന്നു:

ആരാവാം മൂടുപടം
പൂണ്ടേറെ വെളിപ്പെടാത്തൊരഴകുള്ളോരം;
വിളറിയ പത്രങ്ങളിലൊരു
തളിർപോലെ തപോധനക്കിടയിൽ? 12

നടയിൽത്തവണക്കാരി: കൌതുകത്തിലകപ്പെട്ടു പോയതിനാൽ അടിയത്തിൻെറ ആലോചന നടക്കുന്നില്ല. എന്നാൽ ഇവളുടെ ആകൃതി കാണേണ്ടതുതന്നെയാണ്.

രാജാ: പോകട്ടെ, പരസ്ത്രീയെ നോക്കണ്ടാ.

ശകുന്തള:—(കൈ മാറത്തുവെച്ച് ആത്മഗതം)ഹൃദയമേ, നീയെന്താണ് ഇങ്ങിനെ മിടിയ്ക്കുന്നതു്? ആയ്യപുത്രൻെറ സ്നേഹമോർത്തു ധൈയ്യപ്പെട്ടുകൊള്ളുക.

പുരോഹിതൻ: (മുമ്പിൽച്ചെന്ന്) തിരുമേനി, ഇതാ വിധിപോലെ പൂജിയ്ക്കപ്പെട്ട തപസ്വികരം. ഇവർ ഗുരുവിൻെറ ഒരു സന്ദേശവുംകൊണ്ടു വന്നിരിയ്ക്കുകയാണ്. അതു കല്പിച്ചു കേരംക്കമാറാകണം.

രാജാ; ഞാൻ സശ്രദ്ധനായിരിയ്ക്കുന്നു.

ഋഷിമാർ: (കയ്യുയത്തിയിട്ട്)രാജാവേ വിജയിച്ചാലും!

രാജാ; നിങ്ങളെയെല്ലാവരേയും ഞാൻ അഭിവാദ്യംചെയ്യുന്നു,

'കായിൻതഴപ്പാൽ കുനിയുന്നു മാമരം;
ചായുന്നു പാരം മുകിലംബുസഞ്ചയാൽ;
സമ്പദ്ഭരത്താൽ ഞെളിയില്ല സൽപുമാൻ
ഇമ്മട്ടുകാർതന്നെ പരോപകാരികൾ.'

എന്നാൽ ആ ശ്ലോകം ഭർത്തൃഹരിയുടേതാണ്.

അപ്പോൾ: ഹരിക്കാരൻ'സ്ത്രീകളോടുകൂടി' എന്നു പറഞ്ഞിരുന്നുവെങ്കിലും ചില ശുഷ്ക്കതാപസസ്ത്രീകളെയല്ലാതെ, ഇത്ര സുന്ദരിയും അലംകൃതയുമായഒരു യുവതിയെ പ്രതീക്ഷിച്ചിട്ടില്ലായ്കയാൽ രാജാവ് അത്ഭുതപ്പെട്ടു. 'ഈ മാന്യസ്ത്രീ ആരാവാം' എന്നു ശ്ലോകത്തോടന്വയം.

ശ്ലോകം 12. മൂടുപടം പൂണ്ട്: മൂടുപടമിട്ടതുകൊണ്ട്. വിളറിയ പത്രങ്ങൾ = ഉണങ്ങി വിളത്ത ഇലകൾ.

കൈ മാറത്തുവെച്ച്: ഭത്താവു തന്നെക്കണ്ടിട്ടും, അത്ര ഉദാസീനതയോടെ മുഖം തിരിച്ചുകളഞ്ഞതിൽ അവളുടെ ഹൃദയം പതഞ്ഞുപോയി!

ഋഷിമാർ: അങ്ങയ്ക്കു സ്വസ്തി!

രാജാ: ഋഷിമാൎക്കു തപോവിഘ്നമൊന്നുമില്ലല്ലോ?

ഋഷിമാർ: സൽക്കൎമ്മവിഘ്നമെങ്ങാൎയ്യ-
ക്ക്,ങ്ങു സംരക്ഷ ചെയ്യവേ?
ഇരുളുണ്ടായിവരുമോ,
കതിരോനുജ്ജ്വലിയ്ക്കവേ? 13

രാജാ: എൻെറ രാജാവെന്ന പേർ അൎത്ഥവത്തായി. ഭഗവാൻ കാശ്യപൻ ലോകാനുഗ്രഹത്തിന്നായി കുശലിയല്ലയോ?

ശാർങ്ഗരവൻ: സിദ്ധിമാന്മാൎക്കു കുശലം സ്വാധീനമാണല്ലോ. അവിടുന്ന് ഭവാനോടു അനാമയം ചോദിച്ചതിന്നുശേഷം ഇതരുളിച്ചെയ്യുന്നു.

രാജാ: എന്താണ് നിന്തിരുവടി ആജ്ഞാപിയ്ക്കുന്നത്?

ശാർങ്ഗരവൻ: എൻെറ ഈ മകളെ ഭവാൻ പരസ്പരനിശ്ചയത്താൽ വിവാഹം ചെയ്തത്, നിങ്ങൾ രണ്ടുപേരിലും പ്രീതിയോടുകൂടി ഞാൻ സമ്മതിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ,

ഭവാൻ പ്രഥമപൂജ്യനാമൊരുവനെങ്ങൾതൻ ദൃഷ്ടിയിൽ,
ശകുന്തള സദേഹയായൊരു സപര്യപോലുള്ളവൾ:

ശ്ലോകം 13. ആൎയ്യക്ക് = സജ്ജനങ്ങൾക്ക്. കതിരോൻ = സൂൎയ്യൻ.

അൎത്ഥവത്തായി: ഞാനൊരു ധർമ്മരക്ഷകൻതന്നെ എന്നെനിയ്ക്കഭിമാനിയ്ക്കാം. സിദ്ധിമാന്മാർ = തപസ്സിദ്ധി വന്നവർ. ക്ഷത്രിയൻ ബ്രാഹ്മണനോടു കുശലവും, ബ്രാഹ്മണൻ ക്ഷത്രിയനോടു അനാമയവും (സുഖക്കേടൊന്നുമില്ലല്ലോ എന്ന്) ചോദിയ്ക്കണമെന്നത്രേ വിധി.

പരസ്പരനിശ്ചയത്താൽ: തമ്മിൽച്ചെയ്ത കരാറിൻപടി.

ശ്ലോകം 14. പ്രഥമപൂജ്യൻ = പൂജിയ്ക്കപ്പെടേണ്ടവരിൽവെച്ചൊന്നാമൻ. എങ്ങൾതൻ ദൃഷ്ടിയിൽ: ഞങ്ങളുടെ അഭിപ്രായത്തിൽ. സദേഹയായ സപര്യ = ഒരുടലെടുത്ത പൂജ. അതിനാൽ പൂജ്യനായ അങ്ങു ഞങ്ങളുടെ പൂജ കൈക്കൊണ്ടാലത്തെ പ്രീതിയാണ്, ഇതിൽ ഞങ്ങൾക്കുള്ളത്. ഈ ശകുന്തളാപ്രേഷണം, അങ്ങയ്ക്കു തപസ്വികൾ ചെയ്യുന്ന ഒരു സ

പൊരുത്തമീയല്പം വധൂവരരെയീവിധം ചേക്കയാൽ
വിരിഞ്ചനു പെടാതെയായപയശസ്സു നീണാരംക്കകം. 14

അതിനാൽ ഗർഭിണിയായ ഇവളെ ഇനി സഹധമ്മാനുഷ്ഠാനത്തിന്നായി സ്വീകരിച്ചുകൊള്ളുക' എന്നു്.

ഗൌതമി:— ആയ്യ, എനിയ്ക്കു് ഒന്നു പറഞ്ഞാൽക്കൊള്ളാമെന്നുണ്ടു്. എന്നാൽ പറയാൻ ഇടമില്ല;

നണ്ണീലിവരം ഗുരുവരരെ,–
ച്ചോദിച്ചീലച്ഛനോടു താങ്കളുമേ;
ഇരുവരുമൊപ്പം ചെയ്യുതി-
ലൊരുകക്ഷി പിടിച്ചോരാളോടെന്തോതും? !5

ല്ലാരമാണു്. അതിൽ ലൌകികൌചിത്യങ്ങൾ നോക്കരുത് എന്നിങ്ങിനെ 'ശമധനന്മാർ ഞങ്ങളെന്നുള്ളതും............നന്നായോത്തു്' എന്ന ഗുരുസന്ദേശത്തിലെ അനുനയാത്ഥം സൂചിതമായി. വിരിഞ്ചൻ = ബ്രഹ്മാവു്. അപയശസ്സു്: ബ്രഹ്മാവു് പൊരുത്തം (അന്യോന്യാനുരൂപത) നോക്കാതെയാണു് വധൂവരന്മാരെച്ചേക്കുക എന്ന അപകീത്തി; ഇതദ്ദേഹത്തിന്നു് ഏറെക്കാലമായി നിലനില്ക്കുന്ന ഒരു ദുഷ്പേരാണു്.

സഹധമ്മാനുഷ്ഠാനം: ഗൃഹസ്ഥൻ പത്നിയോടുകൂടി വേണം പല ധമ്മങ്ങളും അനുഷ്ഠിപ്പാനെന്നുണ്ടു്. പരസ്പരനിശ്ചയമിരിയ്ക്കെ സഹധമ്മാനുഷ്ഠാനത്തിന്നു് എന്നു മാത്രം പറഞ്ഞതിനാൽ, 'പിന്നെബ്ഭാഗ്യവിധേയമപ്പുറം' ഇത്യാദിയിലെ ആശയവും സൂചിതമായി.

ശ്ലോകം: 15. പറയാൻ ഇടം (സന്ദർഭം) ഇല്ലെങ്കിലും ഗൌതമി തനിയ്ക്കു പറവാനുള്ളത് ഒരു വിധം പറഞ്ഞൊപ്പിയ്ക്കുന്നുണ്ടു്; ഇവളുടെ ഗുരുസ്ഥാനത്തുള്ള താൻ അവിടെ ഉണ്ടായിരുന്നിട്ടും, തന്നോടൊരു വാക്കു ചോദിയ്ക്കാതെ തന്റെ കണ്ണിൽ പൊടിയിട്ടുകളഞ്ഞില്ലേ എന്നാണു് ഗൌതമിയുടെ ആവലാതി;—നണ്ണീല: അങ്ങിനെ ചിലതുണ്ടെന്നു് വിചാരിച്ചതേ ഇല്ല! ഒരു കക്ഷി.........എന്തോതും? ശകുന്തളയുടെ ഭാഗം പിടിച്ച് അങ്ങയോടു് എങ്ങിനെ പറയും? എന്റെ ഉപദേശം നിങ്ങൾക്കു ചേതപ്പെട്ടുപോയി!

'ഞാൻ ആളെ അയയ്ക്കാമെന്നു വെച്ചിരിയ്ക്കെ, അതിന്നു മുമ്പു് ഇങ്ങോട്ടു കൊണ്ടുപോരാനെന്തേ?' എന്ന അഭിപ്രായത്തിലാണു് രാജാവിന്റെ ചോദ്യമെന്നു കരുതി, ശാർങ്ഗരവൻ അതിന്നു മറുപടി പറയുന്നു:—എന്താണെന്നോ ഇത്യാദി.

ശകുന്തള (ആത്മഗതം) എന്താണാവോ ആര്യപുത്രൻ പറയുന്നത്!

രാജാ:— എന്തണീപ്പറഞ്ഞുകൊണ്ടുവന്നത്?

ശകുന്തള:— (ആത്മഗതം) തിയ്യാണിപ്പറഞ്ഞുവെച്ചത്!

ശാർങ്ഗരവൻ:— എന്താണെന്നോ? നിങ്ങൾക്കുതന്നെ തികച്ചും അറിയാമല്ലോ നാട്ടുനടപ്പ്.

മണാട്ടി ബന്ധുക്കളിലേ വസിയ്ക്കിലോ,
വിശംക്യയായ്പോം സതിതന്നെയാകിലും;
ഇതോർത്തയപ്പു കണവന്നടുക്കലെ-
യ്ക്കു,വൻ ത്യജിച്ചോളെയുമാത്മബാന്ധവർ. 16

രാജാ:— ഈ മാന്യസ്ത്രീയെ ഞാൻ മുമ്പു വേട്ടിരിയ്ക്കുന്നു എന്നോ?

ശകുന്തള:— (വിഷാദത്തോടെ ആത്മഗതം) ഹൃദയമേ, നിൻെറ ശങ്ക ഇപ്പോൾ ശരിയായി!

ശാർങ്ഗരവൻ:—ചെയ്യതിൽ വന്ന വെറുപ്പോ?
ധർമ്മാരതിയോ? ദരിദ്രധിക്കൃതിയോ?

രാജാ:—എന്തിനാണ് ഇല്ലാത്തതിനെപ്പിടിച്ചീച്ചോദ്യം?

ശാർങ്ഗരവൻ:—പ്രായേണ പെരുകിനിന്നീട-
യ്യൈശ്വര്യോദ്ധതരിലീ വികാരങ്ങൾ! 17

ശ്ലോകം 16. മണാട്ടി = വേൾക്കപ്പെട്ട സ്ത്രീ; മണാളൻ എന്നതിൻെറ സ്ത്രീലിംഗം. ബന്ധുക്കളിലേ = ബന്ധുക്കളുടെ അടുക്കൽത്തന്നെ. വിശംക്യയായ്പോം: അസതിയായിരിയ്ക്കാം എന്നു ജനങ്ങൾക്കു സംശയം ജനിപ്പിച്ചേയ്ക്കാം. ആത്മബാന്ധവർ: അവളുടെ ബന്ധുക്കൾ.

ശ്ലോകം 17. പൂർവ്വാർദ്ധം. വെറുപ്പ്: 'ഹൈ, ഒരു കാട്ടുപെണ്ണിനെ കൈക്കൊള്ളേണ്ടിയിരുന്നില്ല!' എന്ന്. ധർമ്മാരതി: 'എന്തിനാണിത്രയൊക്കെ ധർമ്മനിഷ്ഠ?' എന്ന അനാസ്ഥ. ദരിദ്രധിക്കൃതി: 'ഒരു സ്വത്തുമില്ലാത്ത ഈ തപസ്വികളെ രാജബന്ധുക്കളായെടുക്കുകയോ!' എന്ന നിന്ദ. ഇവയിൽ ഏതുവിചാരംകൊണ്ടാണ് അങ്ങ് ഈ വിവാഹം നിഷേധിയ്ക്കുന്നത്?

ഇല്ലാത്തതിനെപ്പിടിച്ച ചോദ്യം: ഞാൻ ഇവളെ വിവാഹം ചെയ്തിട്ടില്ലാതിരിയ്ക്കെ, അതുണ്ടെന്നുവെച്ചുകൊണ്ടുള്ള ചോദ്യം.

രാജാ:—കടന്ന ശകാരം!

ഗൌതമി:—മകളേ, ഇത്തിരിനേരം നാണിയ്ക്കാതിരിയ്ക്കുക. ഞാൻ നിൻെറ മൂടുപടം നീക്കാം; എന്നാൽ ഭർത്താവു നിന്നെ കണ്ടറിയും. (പറഞ്ഞതിൻവണ്ണം ചെയ്യുന്നു.)

രാജാ:—(ശകുന്തളയെ നോക്കി ആത്മഗതം)

താനേ ചാരത്തു വന്നെത്തിയ നവസുഷമാ-
    രമ്യമിമ്മെയ്യു കൈക്കൊ-
ണ്ടേനോ മുമ്പില്ലയോ എന്നതിലൊരുവിധവും
    തീർച്ചതോന്നായ്കമൂലം
ഞാനാളാകുന്നതില്ലിങ്ങു,ഷസി തുഹിനമുറ്റം-
    ച്ചേർന്നതാം കുന്ദവല്ലീ-
സൂനത്തെഷ്ഷട്പദം പോലിതിനെയനുഭവി-
    പ്പാനു,പേക്ഷിയ്ക്കുവാനും. 18

(വിചാരത്തോടെ നില്ക്കുന്നു)

നടയിൽത്തവണക്കാരി: (ആത്മഗതം) അഹോ, തമ്പുരാൻെറ ധർമ്മനിഷ്ഠ! അനായാസേന വന്നുചേർന്ന ഇത്തരം വടിവു കണ്ടാൽ മററാരെങ്കിലും ആലോചിച്ചു നില്ക്കുമോ?

ശാർങ്ഗരവൻ:—രാജാവേ, എന്താണിങ്ങിനെ മിണ്ടാതെ നില്ക്കുന്നത്?

ശ്ലോകം 18. ഉത്തരാർദ്ധം. ഐശ്വര്യോദ്ധതർ = സമ്പത്തുകൊണ്ടും പ്രഭുത്വംകൊണ്ടും ഞെളിയുന്നവർ. ഈ വികാരങ്ങൾ: 'ചെയ്യുന്നതിൽ വെറുപ്പുവരിക' മുതലായവയൊക്കയും.

ശ്ലോകം 18. നവസുഷമാരമ്യം = പുതിയ, അക്ഷീണമായ, ലാവണ്യംകൊണ്ടു രമണീയം. ഉഷസി = പ്രഭാതത്തിൽ. തുഹിനം = മഞ്ഞ്. കുന്ദവല്ലീസൂനം = കുരുക്കത്തിമുല്ലപ്പൂവ്. ഷട്പദം = വണ്ട്. മഞ്ഞുതുള്ളി കുടിച്ചുപോയാൽ വണ്ടു ചത്തുപോകും; മുമ്പു കൈക്കൊള്ളാത്ത, പരസ്ത്രീയായ ഇവളെ സ്വീകരിച്ചാൽ ധർമ്മശീലനായ തനിയ്ക്കു ധർമ്മനാശം പററും.

ക്ഷേത്രിത്വം; അന്യനാൽ ഗർഭിണിയായ സ്ത്രീയുടെ ഭർത്തൃസ്ഥാനം.

അണ്ടെത്തിയ ആശ: പട്ടമഹിഷീപദത്തെക്കുറിച്ചുള്ള മനോരാജ്യങ്ങൾ.

രാജാ:—അല്ലയോ തപോധന, ഞാൻ ആലോചിച്ചു നോക്കിയിട്ടും ഈ മാന്യസ്ത്രീയെ പരിഗ്രഹിച്ചതായി ഓൎക്കുന്നില്ല. പിന്നെയെങ്ങിനെയാണ്, ഗർഭലക്ഷണം കാണപ്പെടുന്ന ഇവളെ, ക്ഷേത്രിത്വം പററുമെന്നു ശങ്കിയ്ക്കുന്ന ഞാൻ കൈക്കൊള്ളുക?

ശകുന്തള:— (വിഷാദത്തോടെ ആത്മഗതം) വിവാഹത്തിൽത്തന്നെ സംശയം. ഇനിയെന്തിനാണ് എനിയ്ക്കു അങ്ങെത്തിയ ആശ!

ശാർങ്ഗരവൻ: വേണ്ട.

നീ പുത്രിയെസ്സ്വപദി തീണ്ടിയതാദരിച്ചു-
പോരുന്ന മാമുനി ശരിയ്ക്കവമാന്യനായ്പോയ്!
കാണായ തൊണ്ടിമുതൽ കള്ളനുതന്നെ നല്കും-
പോലാണു ചെയ്തതവിടുന്നു ഭവാങ്കലല്ലോ! 19

ശാരദ്വതൻ:— ശാർങ്ഗരവ, താനിനി നിൎത്തുക. ശകുന്തളേ, ഞങ്ങൾ പറയേണ്ടതു പറഞ്ഞുകഴിഞ്ഞു. എന്നാൽ ഇദ്ദേഹം ഇങ്ങിനെയാണ് പറയുന്നത്. മറുപടി പറഞ്ഞു വിശ്വാസം വരുത്തിക്കൊള്ളുക,

ശ്ലോകം: 19. സ്വപദി തീണ്ടിയത്: ബലാൽക്കാരേണ അശുദ്ധമാക്കിയത്; അശുദ്ധി: അവൾ കന്യകയല്ലാത്തതിനാൽ അന്യന്ന് അപരിഗ്രാഹ്യയായതുതന്നെ. ശരിയ്ക്ക് = സ്വാഭാവികമായി. അവമാന്യൻ = അവമാനിയ്ക്കപ്പെടേണ്ടുന്നവൻ. സ്വാഭാവികത്വത്തെ ഉത്തരാൎദ്ധം ഉദാഹരിയ്ക്കുന്നു:—കാണാതായ തൊണ്ടിമുതൽ = (അന്വേഷണത്തിൽ) കണ്ടുകിട്ടിയ കളവുമുതൽ. അവിടുന്ന്: മാമുനി.

താനിനി നിൎത്തുക ഇത്യാദി: ഋഷിജനങ്ങൾ പ്രാപഞ്ചികരോട് ഇങ്ങിനെ ഏറെസ്സംസാരിയ്ക്കുന്നതുതന്നെ പോരായ്കയാണെന്നായിരിയ്ക്കും അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഭാവം!

നിർദ്ദോഷതയെ വെളിപ്പെടുത്തിനോക്കി: അവിടെ കേട്ടുനില്ക്കുന്നവൎക്കു ബോധപ്പെടുവാൻ. സ്വീകരണത്തിൽ അവൾക്കാശ കെട്ടുകഴിഞ്ഞു മൂലത്തിൽ 'ശോധനീയ' എന്നതിന്നു പകരം 'ശോചനീയ' എന്ന പദമാണ് പലരും എടുത്തിരിയ്ക്കുന്നത്. എന്നാൽ കേരളകാളിദാസൻ എടുത്ത ഈ പാഠത്തിന്നാണ് അൎത്ഥഗൗരവം, സന്ദിഗ്ദ്ധാവസ്ഥയിൽ: വിവാഹം സംശ

ശകുന്തള:— (ആത്മഗതം) അപ്രകാരമിരുന്ന അനുരാഗം ഈയൊരു നിലയിലായിത്തീന്നിരിക്കെ, ഓമ്മപ്പെടുത്തുകകൊണ്ടെന്തുള്ളൂ? എങ്കിലും എൻെറ നിർദ്ദോഷതയെ വെളിപ്പെടുത്തിനോക്കാം (പ്രകാശം) ആയ്യപുത്ര (എന്ന് അദ്ധോക്തിയിൽ) സന്ദിഗ്ദ്ധാവസ്ഥയിൽ ഇതു മയ്യാദയല്ലല്ലോ. പൌരവ, അന്ന് ആശ്രമത്തിൽവെച്ച സ്വതേ ഉൾക്കരുതലില്ലാത്ത ഈയുള്ളവളെ പ്രതിജ്ഞചെയ്തു വഞ്ചിച്ചിട്ട്, ഇപ്പോൾ ഇങ്ങിനെയൊക്കെപ്പറഞ്ഞു തള്ളിക്കളയുന്നത് അങ്ങേയ്ക്കുചിതമായിരിക്കും!

രാജാ:— ശാന്തം; പാപം!

തുനിയുന്നതെന്തിനു കുലം
കലുഷിതമാക്കാനുമെന്നെ വീഴ്ത്താനും,
തെളിനീർ തടതരുവിവയെ-
ക്കരകളിലുരസുന്ന തടിനിപോലിഹ നീ? 20

ശകുന്തള:—ആകട്ടെ, വാസ്തവത്തിൽ പരകളത്രമെന്ന ശങ്കകൊണ്ടാണ് ഭവാൻ ഇങ്ങിനെ പറയാൻ തുടങ്ങിയതെങ്കിൽ ഞാൻ ഈ അടയാളംകൊണ്ട് അങ്ങയുടെ സംശയം തീത്തുതരാം.

രാജാ:—ഉത്തമപക്ഷം.

യത്തിലായിരിക്കേ. ഉൾക്കരുതലില്ലാത്ത: തൻകായ്യം നോക്കത്തക്ക തൻെറടവും ഉൾപ്പോരുമില്ലാത്ത.

ശ്ലോകം 20. കുലം = വംശം. കലുഷിതം = കലങ്ങിയത്; പാപദൂഷിതം എന്നും. വീഴ്ത്താൻ: പാപത്തിൽ പിടിച്ചിടുവാൻ. ഉത്തരാദ്ധം:—തള്ളിയൊഴുകുന്ന പുഴ കരയിടിച്ചുവീഴ്ത്തി തങ്കലെ തെളിവെള്ളം കലക്കുകമാത്രമല്ല, കരയിൽ നില്ക്കുന്ന വൃക്ഷത്തെ വീഴ്ത്തുകയും ചെയ്യുന്നു. അതുപോലെ, ഋഷിമാരോടു നിലവിടാതെ സംസാരിച്ചിരുന്ന രാജാവു ശകുന്തളയോടായപ്പോൾ അവജ്ഞയോടെ തട്ടിക്കയറുന്നു!

ശക്രാവതാരം: ഹസ്തിനപുരിയ്ക്കടുത്തുള്ള ഒരു ഗംഗാഘട്ടം.

വേണ്ടത്: രാജാവ് തന്ന മോതിരം അടുത്ത സമയംവരെ കയ്യിലുണ്ടായിരുന്നു.; അതു പോയ്പോയി എന്നു നടിയ്ക്കുക.

ദൈവം = വിധി. തൻെറ പ്രഭാവം: പൌരുഷത്തെ തുച്ഛമാക്കിത്തള്ളുവാൻ തനിയ്ക്ക് ഒരു പ്രയാസവുമില്ലെന്ന്.

ശകുന്തള;—(മോതിരമിട്ടിരുന്ന വിരൽ തൊട്ടു നോക്കിയിട്ട്) അയ്യോ, മോതിരമില്ലല്ലോ എന്റെ വിരലിന്മേൽ!

(വിഷാദത്തോടെ ഗൌതമിയെ നോക്കുന്നു.)

ഗൌതമി:—നീ ശക്രാവതാരത്തിൽ ശചീതീർത്ഥത്തെ വന്ദിക്കുമ്പോൾ വെള്ളത്തിൽ വീണുപോയിരിക്കണം മോതിരം.

രാജാ:—(പുഞ്ചിരികൊണ്ട്) ഇതാണ് സ്ത്രീകൾക്ക വേണ്ടപ്പോൾ വേണ്ടതു തോന്നും എന്നു പറയുന്നത്.

ശകുന്തള:— ഇതു ദൈവം തന്റെ പ്രാഭവം കാണിച്ചതാണ്. ഞാൻ മറെറാന്നു പറയാം.

രാജാ:— ഇപ്പോൾ കേൾക്കുക എന്നായി!

ശകുന്തള:— ഒരു ദിവസം ചെറുപിച്ചകക്കുടിലിലിരിക്കുമ്പോൾ താമരയിലക്കുമ്പിളിൽ വെച്ചിരുന്ന വെള്ളം അങ്ങു കയ്യിലെടുക്കുകയുണ്ടായല്ലോ.

രാജാ:— കേൾക്കുന്നുണ്ട്.

ശകുന്തള:— അതേസമയത്ത്, എന്റെ ആ വളർത്തുപുത്രൻ ദീർഘാപാംഗനെന്ന മാങ്കുട്ടി അടുക്കൽ വന്നു. അങ്ങാകട്ടേ, മുമ്പേ ഇവൻ കുടിച്ചുകൊള്ളട്ടെ എന്ന് അനുകമ്പയാൽ വെള്ളം കാണിച്ചുകൊടുത്തു. എന്നാൽ അവൻ പരിചയമില്ലായ്കയാൽ അങ്ങയുടെ കൈക്കലേക്കു വന്നില്ല. പിന്നീട് ആ വെള്ളംതന്നെ ഞാൻ വാങ്ങിയപ്പോൾ അവൻ എന്റെ അടുക്കൽ വന്നു. അപ്പോൾ അങ്ങു പരിഹസിച്ചു, 'എല്ലാവക്കും കൂട്ടുകാരിലേ വിശ്വാസമുണ്ടാകൂ; ഇവിടെ രണ്ടുപേരും കാടരാണല്ലോ!' എന്ന്.

ഇപ്പോൾ കേൾക്കുകയെന്നായി; ആദ്യം 'ഇതാ കണ്ടോളൂ' എന്നായിരുന്നു!

ആ പൂർവ്വകഥകളെ ഓർത്ത് പറഞ്ഞുതുടങ്ങിയപ്പോൾ, ആ സരളഹൃദയ, എല്ലാം അടിയോടെ നിഷേധിക്കുന്ന ഒരാളോടാണ് താനിത് പറയുന്നതെന്ന് ഏതാണ്ട് മറന്നുപോയി; അതിനാൽ '......എടുക്കുകയുണ്ടായല്ലോ' (അത്രയും അങ്ങു സമ്മതിക്കുമല്ലോ) എന്നു നിർത്തി, സമ്മതം മൂളുവാനായി രാ

രാജാ:— തങ്കാര്യം നേടുന്ന സ്ത്രീകളുടെ ഇങ്ങിനെയെല്ലാമുള്ള വ്യജോക്തിത്തേന്മഴയാൽ വിഷയലമ്പടന്മാർ ആകഷ്ിക്കപ്പെട്ടുപോകുന്നു.

ഗൌതമി:— മഹാഭാഗ, ഇങ്ങിനെ പറയരുത്: കളവറിഞ്ഞുകൂടാത്തവരാണ് തപോവനത്തിൽ വളൎന്ന ഇവ്വുള്ളവർ.

രാജാ:— വൃദ്ധതാപസി,

തിൎയ്യഗ്വധൂടികളിലും പഠിയാപ്പട്ടത്വം
കാണുന്നു: ബോധവതിമാർകളിലെന്തു പിന്നെ?
തങ്കുഞ്ഞിനെപ്പരപതത്രികളാലെയല്ലോ
പോററിപ്പു പെൺകുയിൽ, പറന്നുനടക്കുവോളം. 21

ശകുന്തള:— (കോപത്തോടെ) ദുഷ്ട, തൻെറ മനസ്ഥിതിയെ അനുസരിച്ചാണ് അങ്ങു മററെല്ലാവരെയും കാണുന്നത്. മററാരാണ് ഇങ്ങിനെ ധൎമ്മക്കുപ്പായമിട്ട് പുല്ലുമൂടിയ കിണറുപോലിരിക്കുന്ന അങ്ങയെപ്പോലെ പ്രവൎത്തിക്കുക?

ജാവിന്ന് ഒരിട കൊടുക്കുന്നു. ഇതാലോചിക്കാതെയാണ്, ശ്രീനിവാസൻ മൂലത്തിലെ 'ന്നം' (നന്മ) എന്ന പദം സംബോധകദ്യോതകമാണെന്നു തള്ളിയിരിക്കുന്നത്.

ദീർഘാപാംഗൻ: നാലാമങ്കത്തിൽ വരികയുണ്ടായി.

തങ്കാൎയ്യം നേടുന്ന ഇത്യാദി: ഞാൻ വിഷയലംപടനല്ലായ്കയാൽ നിൻെറ ഈ കള്ളക്കഥ എത്രതന്നെ മധുരമായാലും എന്നെ ആകർഷിക്കുകയില്ല.

വൃദ്ധതാപസി: ഭവതിക്കെന്തറിയാം എന്നാശയം.

ശ്ലോകം 21. തിൎയ്യഗ്വധൂടികൾ = പക്ഷിമൃഗാദിസ്ത്രീകൾ. പഠിയാപ്പട്ടത്വം = പഠിച്ചുണ്ടാക്കാത്ത, നൈസർഗ്ഗികമായ സാമൎത്ഥ്യം. തങ്കാൎയ്യം നേടാനുള്ള വഞ്ചനാസാമൎത്ഥ്യം. ബോധവതിമാർ = വിശേഷബുദ്ധിയുള്ള മനുഷ്യസ്ത്രീകൾ. പരപതത്രികൾ = ഇതരപക്ഷികൾ. പറന്നുനടക്കുവോളം: കുഞ്ഞിനു പറക്കാൻ ത്രാണിയുണ്ടാകുന്നതുവരെ. പെൺകുയിൽ മുട്ടയിട്ടാൽ അതിനെ ഉപായത്തിൽ കാക്കക്കൂട്ടിൽ കൊണ്ടുചെന്നുവെയ്ക്കും: വിഡ്ഢിയായ കാക്ക, അതും തൻെറ മുട്ടയാണെന്നുകരുതി പോററിവളൎത്തും—ഇങ്ങിനെയാണത്രേ പ്രകൃതി.

തൻെറ മനസ്ഥിതി............കാണുന്നത്: 'ഞാനൊരു വഞ്ചകനാ

രാജാ:— (ആത്മഗതം) എനിയ്ക്കു സംശയം തോന്നുമാറു്, നിർവ്യാജമെന്ന പോലിരിയ്ക്കുന്നു ഇവളുടെ കോപം. ഇവശം,

ഞാനീവിധം മറവികൊണ്ടു മനം കടുത്തി-
ട്ടേകാന്തവേഴ്ച്ചയതു സമ്മതിയായ്കമൂലം,
പാരം ചൊടിച്ചു മിഴി ചെങ്ങിയൊടിച്ചുവിട്ടോ
മാരന്റെ വില്ലു,പുരികങ്ങളം വളയ്ക്കുയാലേ! 22

(പ്രകാശം) ഭദ്രേ, പരക്കെയറിയാം ദുഷ്ഷന്തന്റെ നടപടി; എന്നാലും ഇതു കേട്ടിട്ടില്ല,

ശകുന്തള:—**ഞാൻ തോന്നിയതു കാട്ടുന്നവളാക്കപ്പെട്ടതു നന്നായി; പൂരുവംശക്കാരനെന്ന വിശ്വാസം മൂലം ഞാൻ വായിൽ തേനും മനസ്സിൽ നഞ്ഞുംപൂണ്ട ഇയ്യാളുടെ കയ്യിൽ അകപ്പെട്ടുപോയല്ലോ!** (വസ്ത്രത്തുമ്പുകൊണ്ടു മുഖം മറച്ചു കരയുന്നു.)

ശാർങ്ഗരവൻ:—ഇങ്ങിനെയാണു് താൻ ചെയ്ത ചാപല്യം തിരിച്ചടിച്ചു ചുട്ടെരിയ്ക്കുന്നതു്.

അതിനാലോർത്തുചെയ്യേണം
വിശേഷാൽഗ്ഗൂഢവേഴ്ചയെ,

ണു്; അതുപോലെയായിരിയ്ക്കണമല്ലോ എല്ലാവരും' എന്നു്. ധർമ്മക്കപ്പായമിട്ടു്: പുറത്തേയ്ക്കു ധർമ്മിഷ്ഠനാണെന്നു നടിച്ചു്.

ശ്ലോകം 22. നിർവ്യാജക്രോധചിഹ്നമായി കൺതുടുത്തതിനേയും പുരികം വളഞ്ഞതിനേയും വർണ്ണിയ്ക്കുന്നു:—മനം കടുത്തിട്ടു്: നിർദ്ദയമനസ്സായിട്ടു്. ഏകാന്തവേഴ്ച: മററാരുമറിയാതെ നടന്ന ബന്ധം; ഒരു സാക്ഷിയെപ്പറയാനുമില്ല! ചൊടിച്ചു് = കോപിച്ചു്. ഈ വേഴ്ചയ്ക്കു കാരണമായ് കാമന്റെ നേർക്കുള്ളതത്രേ, കോപം. 'മയ്യേവമസ്മരണ' എന്ന പാഠമാണു് എടുത്തിരിയ്ക്കുന്നതു്.

ഇതു്; ധർമ്മക്കപ്പായമിട്ട ദുഷ്ടനാണു് ദുഷ്ഷന്തൻ എന്നൊരു പേരു്. 'ഇതു്' ശകുന്തളാവിവാഹമാണെന്ന ചിലരുടെ വ്യാഖ്യാനം അനുചിതമാണു്. അതൊരു മറുപടിയല്ല; 'ഏകാന്തവേഴ്ച'യാണല്ലോ ഇവിടെ വാദവിഷയം.

ശാരദ്വതൻ പറഞ്ഞതുകൊണ്ടല്ല, ശകുന്തളയ്ക്കു് ഒരവസരം കൊടുത്ത

അജ്ഞാതചിത്തരിൽ സ്നേഹം
വൈരമായ്ത്തീരുമിങ്ങിനെ. 23

രാജാ:—എന്തിനാണ്, നിങ്ങരം ഈ സ്ത്രീയെ മാത്രം വിശ്വസിച്ച് നമ്മുടെനേരെ ഒളിയമ്പെയ്യുന്നത്?

ശാർങ്ഗരവൻ:—(സഹിഷ്ണുതായ്ക നടിച്ച്) കേട്ടില്ലേ, നിങ്ങരം കീഴ്മേൽ മറിച്ചിൽ?

പിറപ്പുതൊട്ടേ ചതി ശീലിയാത്തോർ
പറഞ്ഞതേതും വകവെച്ചുകൂടാ;
വഞ്ചിക്കുകെന്നുള്ളതു ശാസ്ത്രമാക്കി-
പ്പഠിക്കുവോർ ചൊന്നതു നേരുമത്രേ! 24

രാജാ:—ഹേ സത്യവാദിൻ, ശരി, ഞാൻ സമ്മതിച്ചു; എന്നാൽ ഈ സ്ത്രീയെ വഞ്ചിച്ചാൽ എന്തുകിട്ടും?

എല്ലാം കേട്ടു സഹിച്ചുനിന്നിരുന്ന ശാർംഗരവൻ രാജാവിൻെറ 'അഭേദ്യമായ കപടതന്ത്രം' കണ്ട്, 'ആ പരമവഞ്ചകനോടു സംസാരിക്കുന്നതുപോലും നിന്ദ്യം' എന്ന നിലയിൽ ശകുന്തളയെ അധിക്ഷേപിക്കുന്നു—ഇങ്ങിനെയാണ് ഇത്യാദി.

ശ്ലോകം 23. വിശേഷാൽ: ഏതു വേഴ്ചയേയും ആലോചിച്ചേ ചെയ്യാവൂ, വിശേഷിച്ചും ഗൂഢമായതിനെ. അജ്ഞാതചിത്തരിൽ: ഹൃദയമറിയപ്പെടാത്തവരെസ്സംബന്ധിച്ച്.

ഒളിയമ്പെയ്യുന്നത്: ശകുന്തളയെ ഈ അധിക്ഷേപിച്ചതിൻെറ താല്പര്യം, രാജാവിൽ വഞ്ചകത്വം ആരോപിക്കുകയാണല്ലോ.

നിങ്ങൾ: അവിടെയുള്ള എല്ലാവരോടുമായി പറയുന്നത്; രാജാവൊരാളോടു മാത്രമായി പറയാവുന്നേടത്തോളമല്ല, അദ്ദേഹത്തിന്നു ക്ഷോഭമുള്ളു!

ശ്ലോകം 24. പിറപ്പ് = ജന്മം. വഞ്ചിക്കു..............പഠിക്കുവോർ = പരന്മാരെ ചതിച്ചു തോല്പിക്കാനുള്ള പല ഉപായങ്ങളും മുഖ്യമായി പ്രതിപാദിക്കുന്ന ഗ്രന്ഥങ്ങളെ അവക്കു് 'ശാസ്ത്രം' (നീതിശാസ്ത്രം) എന്നു പേരിട്ടു പഠിക്കുന്നവർ; രാജാക്കന്മാർ. രാജാവ് ഗൌതമിയേയും ശകുന്തളയേയും—സ്ത്രീകളെ—മുത്തിക്കുവാൻപറഞ്ഞ 'തിര്യ്ഗവധൂടികളിലും' ഇത്യാദി പദ്യംകേട്ടപ്പോൾതന്നെ ശാർംഗരവൻ പറയാൻ കരുതിയതാണിത്.

സത്യവാദിൻ = നേരേ പറയു എന്നുള്ളോനേ! സോപഹാസമായ സംബുദ്ധി.

ശാർങ്ഗരവൻ:—അധഃപതനം!

രാജാ:—അധഃപതനം തേടുന്നു പൌരവന്മാർ എന്നുള്ളത് വിശ്വാസയോഗ്യംതന്നെ!

ശാരദ്വതൻ:—ശാർങ്ഗരവ, എന്തിനാണ് മേല്ക്കുമേൽ സംസാരിക്കുന്നത്? ഗുരുസന്ദേശം അനുഷ്ഠിച്ചുകഴിഞ്ഞു. നമുക്കു മടങ്ങിപ്പോകാം. രാജാവേ,

എന്നാൽ നിൻപ്രിയയിവരം; നീ
തള്ളുകയോ ചെയ്യുകൊരംക കൊള്ളുകയോ!
സമ്മതമല്ലോ, സർവ-
സ്വാതന്ത്ര്യം പതിമാരുടെ മേൽ. 25

ഗൌതമി, മുമ്പേ നടക്കു.

(എന്ന് അവർ പുറപ്പെടുന്നു.)

ശകുന്തള:—അയ്യോ, ഞാൻ ഈ ധൂർത്തനാൽ വഞ്ചിക്കപ്പെട്ടുപോയി; നിങ്ങളും എന്നെ ഉപേക്ഷിക്കുകയാണോ? (പിന്നാലെ പുറപ്പെടുന്നു)

ഗൌതമി:—(നിന്നിട്ട്,) ഉണ്ണി ശാർങ്ഗരവ, ഇതാ ശകുന്തള വല്ലാതെ കരഞ്ഞുകൊണ്ടു നമ്മുടെ പിന്നാലെ പോരുന്നു. ഭർത്താവു നിർദ്ദയം തള്ളിക്കളഞ്ഞിരിക്കെ, എൻെറ അരുമക്കുഞ്ഞ്, എന്തുചെയ്യും?

അസഹനതമൂലം ശാർംഗരവൻ യുക്തിയിൽനിന്നു തെററി അധിക്ഷേപിക്കുന്നു:—അധഃപതനം!

വിശ്വാസയോഗ്യംതന്നെ: നാലാൾ കേട്ടാൽ വിശ്വസിച്ചേക്കാവുന്നതല്ല, എന്തായാലും പറയാവൂ?

രാജാവിൻെറ 'വഞ്ചകത്വ'ത്തിൽ പ്രാപഞ്ചികന്മാർ ഇങ്ങിനെത്തന്നെയാണ് എന്നു തെല്ലുമൊരു ക്ഷോഭമില്ലാതെ, ശകുന്തളയോടോ, ശാർംഗരവനോടോ ഒരു സഹാനുഭൂതിയുമില്ലാതെ, തിരിച്ചുപോകാൻ വെമ്പുന്ന ശാരദ്വതൻ, ഗുരു പറഞ്ഞേല്പിച്ച സന്ദേശത്തെ ഉപസംഹരിക്കുന്നു;—രാജാവേ ഇത്യാദി.

ശ്ലോകം 25. 'സമ്മതമല്ലോ സർവ്വസ്വാതന്ത്ര്യം പതിമാരുടെമേൽ?'—ഇതദ്ദേഹം സ്മൃതിഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ പഠിച്ചിട്ടുണ്ട്!

ശാർങ്ഗരവൻ:—(കോപത്തോടെ പിന്തിരിഞ്ഞ്) അസത്തേ, തോന്നിയതു കാണിക്കുകയോ?

(ശകുന്തള പേടിച്ചു വിറയ്ക്കുന്നു.)

ശാർങ്ഗരവൻ:—ശകുന്തളേ,

ഭൂപൻ ചൊല്ലും മട്ടിലാണെന്നിരുന്നാ-
ലച്ഛനെന്തിന്നു,പ്പുറംചാടിയാം നീ?
അല്ലാ, നീ സദ്വൃത്തതാനെങ്കിലോ, തേ
കൊള്ളാമല്ലോ ദാസ്യവും ഭർത്തൃഗേഹേ! 26

അതിനാൽ നില്ക്കുക: ഞങ്ങൾ പോകുന്നു.

രാജാ:—ഹേ താപസ, എന്തിനാണ് ഭവാൻ ഈ സ്ത്രീയെ വല്ലതും പറഞ്ഞുപിടിപ്പിക്കുന്നത്?

വിരിയിപ്പു സരോരുഹത്തെ മാത്രം
ഹരിദശ്വൻ, ശശി കൈരവത്തെ മാത്രം:
പരദാരസമാഗമത്തിലുണ്ടോ
കരംവെയ്ക്കുന്നു, വശീകൃതേന്ദ്രിയന്മാർ? 27

ശാർങ്ഗരവൻ: മുമ്പു നടന്നത് അന്യസ്ത്രീസക്തിയാൽ അങ്ങ

എല്ലാംകൂടി വല്ലാതെ ക്ഷോഭിച്ചിരിക്കുന്ന ശാർംഗരവൻ പെട്ടെന്നു ശകുന്തളയുടെ നേക്കു കയർത്തുപോയി എങ്കിലും, അവളുടെ നില കണ്ട് ദയ തോന്നി ആശ്വസിപ്പിക്കുന്നു:—ശകുന്തളേ എന്ന്.

ശ്ലോകം 26. അപ്പുറഞ്ചാടി: കുലഭ്രഷ്ട. സദ്വൃത്ത = സാധ്വി. കൊള്ളാം = അനുചിതമാകയില്ല.

ശാർംഗരവൻ ഇപ്പറഞ്ഞത്, ഇവളിവിടെത്തന്നെ കൂടിയാൽ പതുക്കെക്കൊണ്ടു താനിവളിൽ ആസക്തനായിക്കൊള്ളുമെന്നുദ്ദേശിച്ചിട്ടാണെന്നു കരുതി രാജാവു പറയുന്നു:—ഹേ താപസ ഇത്യാദി.

ശ്ലോകം 27. ഹരിദശ്വൻ = സൂര്യൻ. കൈരവം = ആമ്പൽ. പരദാരസമാഗമം = പരസ്ത്രീയോടു ചേരുക. വശീകൃതേന്ദ്രിയന്മാർ: ഇന്ദ്രിയങ്ങളെ, അനർഹവിഷയങ്ങളിൽ പ്രവർത്തിക്കാതിരിക്കുമാറ്, അടക്കി നിർത്തിയവർ. താമര സൂര്യൻെറയും, ആമ്പൽ ചന്ദ്രൻെറയും പത്നിമാരാണെന്നു കവിസങ്കേതം.

മറന്നുകളഞ്ഞ സ്ഥിതിയ്ക്കു് അധമ്മത്തെ പേടിയ്ക്കാനുണ്ടോ?

രാജാ:— ഞാൻ അങ്ങയോടുതന്നെ ഇതിൽ ഗുരുലാഘവം ചോദിയ്ക്കട്ടെ:—

മറന്നതാമോ ഹൃദി ഞാന,വാസ്തവം
പറഞ്ഞതാമോ ഇവളെന്ന ശങ്കയിൽ
വരം, കളത്രത്തെ വെടിഞ്ഞിടുന്നതോ?
പരാംഗനാസ്പൎശനപങ്കമേല്പതോ? 28

പുരോഹിതൻ:— (ആലോചിച്ച്) എന്നാലിങ്ങിനെ ചെയ്യാം.

രാജാ:— ഉപദേശിച്ചതന്നാലും.

പുരോഹിതൻ: ഈ മാന്യസ്ത്രീ പ്രസവംവരെ നമ്മുടെ മഠത്തിൽ താമസിയ്ക്കട്ടെ, എന്തുകൊണ്ടാണിതു പറയുന്നതെന്നു വെച്ചാൽ പണ്ഡിതന്മാർ ഫലം പറയുകയുണ്ടായിട്ടുണ്ടല്ലോ, അങ്ങയ്ക്കു ചക്രവൎത്തിയായ പുത്രനാണ് ആദ്യം പിറക്കുക എന്ന്. അതിൻവണ്ണം, മുനിദൌഹിത്രങ്കൽ ആ ലക്ഷണങ്ങൾ കാണപ്പെടുന്നപക്ഷം, ഇവളെ അഭിനന്ദിച്ച് അന്തഃപുരത്തിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോരാം; മറിച്ചാണെങ്കിൽ അച്ഛൻെറ അടുക്കലേയ്ക്കുതന്നെ അയയ്ക്കുക എന്നതു തീർച്ചപ്പെട്ടതാണല്ലൊ.

രാജാ:— ഗുരുപാദരുടെ അഭിപ്രായം പോലെ.

പുരോഹിതൻ;— കുഞ്ഞേ, എൻെറ കൂടെ വരിക,

ശകുന്തള: ഭൂമീദേവി, എനിയ്ക്കൊരു വിടവുതന്നരുളണേ!

(കരഞ്ഞുകൊണ്ടു പുരോഹിതനോടും തപസ്വികളോടും കൂടിപോയി. രാജാവു ശാപംമൂലം ഓമ്മവരാതെ ശകുന്തളയെക്കുറിച്ചുതന്നെ വിചാരിയ്ക്കുന്നു)

ശാർംഗരവൻ രാജാവിൻെറ 'ധമ്മശ്രദ്ധാനാട്യ'ത്തെ പുച്ഛിയ്ക്കുന്നു:— മുമ്പു നടന്നതു് ഇത്യാദി.

ഗുരുലാഘവം; രണ്ടുവിധമായാലും വരാവുന്ന പാപത്തിൽ ഏതിനാണ് ഗൌരവം, ഏതിന്നാണ് ലാഘവം എന്ന്

ശ്ലോകം 28. ഹൃദി = മനസ്സിൽ. 'വരം'; തരക്കേടില്ല എന്നുള്ളതു്. പരാംഗനാസ്പൎശനപങ്കം = പരസ്ത്രീസംഗമത്താലുള്ള പാപം.

(അണിയറയിൽ.)

ആശ്ചര്യം, ആശ്ചര്യം.

രാജാ:—(കേട്ടിട്ട്) എന്തായിരിയ്ക്കാം?

പുരോഹിതൻ:—(പ്രവേശിച്ച് വിസ്മയത്തോടേ) തിരുമേനി, ഒരത്ഭുതമുണ്ടായി!

രാജാ:—എന്തുണ്ടായി?

പുരോഹിതൻ;—കണ്വശിഷ്യന്മാർ തിരിച്ചുപോയിക്കഴിഞ്ഞപ്പോഠം,

അപ്പെൺതയ്യാഠം തനതു വിധിയെ-
പ്പററി നിന്ദിച്ചുകൊണ്ടേ
കയ്യും പൊങ്ങിച്ചശരണതയാ-
ലാർത്തുകേഴ്‌വാൻ തുടങ്ങീ;

രാജാ:—വേറേയെന്തുണ്ടായി?

പുരോഹിതൻ:—

എന്നപ്പോഴെയ്ക്കു,വളെ നലമോ-
ടേന്തിയെങ്ങോ മറഞ്ഞു
നാരീരൂപാനുഗതമൊരു മഹ—
സ്സു,ഷ്പരസ്സ്തീർത്ഥപാർശ്വാൽ! 29

രാജാവിന്റെ ധർമ്മസങ്കടം കണ്ടു പുരോഹിതൻ ഒരു പോംവഴി ഉപദേശിയ്ക്കുന്നു: പരപ്പനും മുഷിപ്പനുമായ ഒരു ഭാഷയാണ് പുരോഹിതന്റേതെന്നു കാണുക. ഇതിൽപ്പറഞ്ഞ പണ്ഡിതന്മാർ ഒന്നാമങ്കത്തിൽ രാജാവിനെ അനുഗ്രഹിച്ച ഋഷിമാരാണെന്ന വ്യാഖ്യാനം ചിന്ത്യമാണ്; പുരോഹിതൻ അതു കേട്ടിട്ടില്ല; ജ്യോതിഷാദികൾകൊണ്ടു ലക്ഷണംപറയുന്ന പണ്ഡിതന്മാർ കൊട്ടാരത്തിൽ ചുരുക്കമായിരിയ്ക്കുയുമില്ല.

ഈവിധം പിതൃകുലത്തിലും ഭർത്തൃകുലത്തിലും സ്ഥാനമില്ലാതായതോർത്തു വിവശയായ ശകുന്തള വിലപിയ്ക്കുന്നു: വിടവുതന്നരുളണേ: ഞാൻ ഉള്ളിലേയ്ക്കാണ്ടു നശിയ്ക്കുമാറ്, ഇവിടെത്തന്നെ ഒരു വൻപിളർപ്പുണ്ടാക്കണേ!

ശ്ലോകം 29. പൂർവ്വാർദ്ധം. പെൺതയ്യാൾ = ചെറുപ്പക്കാരി.

വേറെയെന്തുണ്ടായി: ഇപ്പറഞ്ഞത് ഒരാശ്ചര്യമല്ലല്ലോ.

ശ്ലോകം 29. ഉത്തരാർദ്ധം. നാരീരൂപാനുഗതം = സ്ത്രീയുടെ ആകൃ

(എല്ലാവരും വിസ്മയം നടിയ്ക്കുന്നു.)

രാജാ:—നാം മുമ്പുതന്നെ തള്ളിക്കളഞ്ഞതാണല്ലോ ആ കാര്യം. എന്തിനു വെറുതേ ഊഹിച്ചന്വേഷിയ്ക്കുന്നു?

പുരോഹിതൻ:—വിജയിച്ചാലും! (പോയി)

രാജാ:—വേത്രവതി, എനിയ്ക്കൊരു വല്ലായ്ക. കിടപ്പറയിലേയ്ക്കു വഴികാണിയ്ക്കുക.

നടയിൽത്തവണക്കാരി;—തിരുമേനി, ഇതിലേ, ഇതിലേ.

(ഇരുവരും ചുററി നടക്കുന്നു)

രാജാ:—(ആത്മഗതം)

ആവട്ടെ, ഞാനോക്കുവതില്ല വേട്ടതായ്—
ത്തള്ളിക്കളഞ്ഞോരു തപസ്വിപുത്രിയെ;
എന്നാൽത്തുലോം വേദന തേടുമെന്മനം
വിശ്വാസമുണ്ടാക്കുകയായിരിയ്ക്കുമോ! 30

(രണ്ടുപേരും പോയി)

അഞ്ചാമങ്കം കഴിഞ്ഞു.

തിയിലുള്ള. അപ്സരസ്തീർത്ഥപാശ്വാൽ = അപ്സരസ്തീർത്ഥത്തിന്നടുക്കൽനിന്ന്. ഹസ്തിനപുരത്തിന്നടുക്കൽ, പുണ്യകാലങ്ങളിൽ അപ്സരസ്സാന്നിദ്ധ്യമുള്ള ഒരു തീർത്ഥസ്ഥാനം.

ഊഹിച്ചന്വേഷിയ്ക്കു: ഈ അത്ഭുതത്തിന്റെ രഹസ്യമെന്താവാമെന്ന്.

ശ്ലോകം 30. ഈ ഉപേക്ഷിയ്ക്കപ്പെട്ട മുനിപുത്രിയെ വേട്ടതായി ഞാനോക്കുന്നില്ല; എന്നാലും അവളെ ഉപേക്ഷിച്ചതിൽ എന്റെ മനസ്സു വല്ലാതെ വേദനക്കൊള്ളുന്നു. ഇതുകൊണ്ടു, ഞാൻ അവളെ വേട്ടിരിയ്ക്കണമെന്നു തന്നെ വിശ്വസിയ്ക്കേണമോ!

ആറാമങ്കം

(അനന്തരം നഗരപ്പൊല്ലീസു മുതൽപ്പേരും, ഒരാളെ പിൻ കൈ കെട്ടി പിടിച്ച രണ്ടു സിപ്പായിമാരും പ്രവേശിക്കുന്നു.)

സിപ്പായിമാർ: (അടിച്ചിട്ട്) എട കള്ള, പറയുക, നിനക്കെവിടെവിന്നു കിട്ടി, തമ്പുരാൻെറ തിരുനാമംകൊത്തിയിട്ടുള്ള ഈ രത്നമോതിരം?

ആയാറം: (ഭയം നടിച്ച്) കനിവുണ്ടാകണേ, എജമാന്മാക്ക്. ഞാൻ ഇത്തരം തൊഴിൽ ചെയ്യുന്നവനല്ല.

ഒന്നാമൻ:— ഒരുത്തമബ്രാഹ്മണനാണെന്നുവെച്ച് തമ്പുരാൻ പ്രതിഗ്രഹം തന്നതായിരിക്കും!

ആയാറം: കേൾക്കണേ, ശക്രാവതാരത്തിൽപ്പാക്കുന്ന ഒരു മുക്കവനാണ് ഞാൻ.

രണ്ടാമൻ:— കള്ള, നിൻെറ ജാതിചോദിച്ചുവോ, ഞങ്ങൾ!

മുതൽപ്പേർ: സൂചക, മുഴുവനും മുറക്കു പറയട്ടെ. ഇവനെ ഇടയിൽ തടയേണ്ട,

രണ്ടുപേരും: ഉത്തരവുപോലെ.

അഞ്ചാമങ്കത്തിലെ സംഭവത്തിന്നുശേഷം കൊല്ലം നാലഞ്ചുകഴിഞ്ഞു.

നഗരപ്പൊല്ലീസു മുതൽപ്പേർ: നഗരരക്ഷക്കുള്ള പൊല്ലീസിൻെറ തലവൻ. പിൻകൈ കെട്ടി: രണ്ടു കയ്യും പിന്നോക്കം പിടിച്ചുകെട്ടി.

ഇത്തരം തൊഴിൽ: നിങ്ങൾ സംശയിക്കുന്ന മോഷണം.

ജാതി ചോദിച്ചുവോ: 'ഒരുത്തമബ്രാഹ്മണനാണെന്നുവെച്ച്' ഇത്യാദ്യധിക്ഷേപമാണ്, അവനെ ജാതി പറയാൻ പ്രേരിപ്പിച്ചത്; അതു പറഞ്ഞുപോയതും കുററം!

'ഇടയിൽത്തടയേണ്ട' എന്നു കല്പിച്ച മുതൽപ്പേരും, ഉടൻ ശകാരിപ്പാൻ തക്കം കണ്ടപ്പോൾ അനാവശ്യമായി ഇടയിൽത്തടയുന്നു:—പരിശുദ്ധമായ ഉപജീവനം!

രണ്ടുപേരും: ഉത്തരവുപോലെ,

മുതൽപ്പേർ: പറഞ്ഞുകൊാംക.

മുക്കവൻ: വല ചൂണ്ടൽ മുതലായവകൊണ്ടു മീൻ പിടിച്ചിട്ടാണ്, ഞാൻ കുടുംബം പുലത്തിപ്പോരുന്നത്.

മുതൽപ്പേർ: (ചിരിച്ച്) പരിശുദ്ധമായ ഉപജീവനം!

മുക്കവൻ: എജമാനനേ, ഇങ്ങിനെ പറയരുത്.

> വിനിന്ദ്യമെന്നാലുമവജ്ജ്യമല്ലോ
> കുലത്തിനോരോന്നിനുമുള്ള കമ്മം:
> പശുക്കളെക്കൊല്ലുകയാം കടുംകൈ
> ചെയ്യുന്നതില്ലേ, കനിവുററ വിപ്രൻ? 1

മുതൽപ്പേർ: എന്നിട്ട്?

മുക്കവൻ: ഒരു ദിവസം ഞാനൊരു ചെങ്കവരി മീനിനെ കീറി. അപ്പോാം അതിൻെറ വയററിൽ ഈ മിന്നിത്തിളങ്ങുന്ന രത്നമോതിരം കണ്ടെത്തി. പിന്നെ ഞാൻ അതു വില്ക്കാനായി കൊണ്ടുനടന്നു കാണിയ്ക്കുമ്പോാം എജമാന്മാർ എന്നെപ്പിടിച്ചു. കൊന്നാലും ശരി, വിട്ടാലും ശരി; ഇങ്ങിനെയാണ് ഇതു കിട്ടിയത്,

മുതൽപ്പേർ: ജാനുക, പച്ചനാററംകൊണ്ട്, ഇവൻ ഉടുമ്പിനെ ത്തിന്നുന്ന മുക്കവൻതന്നെയാണെന്ന് ഉറപ്പിയ്ക്കാം. മോതിരം കണ്ടെത്തിയതിനെപ്പററി ആലോചിയ്ക്കേണ്ടതുണ്ട്- നാം കൊട്ടാരത്തിലെയ്ക്കുതന്നെ പോവുക.

സിപ്പായിമാർ: ഓ. എട തുരപ്പ, നടക്ക്.

(എല്ലാവരും ചുററി നടക്കുന്നു.)

ശ്ലോകം 1. വിനിന്ദ്യം = നിന്ദിയ്ക്കത്തക്കത്. അവജ്ജ്യം = വേണ്ടെന്നുവെച്ചുകൂടാത്തത്. പശുക്കൾ: യജ്ഞത്തിൽ വധിയ്ക്കപ്പെടുന്ന പ്രാണികൾ. കനിവുററ: കനിവില്ലാഞ്ഞിട്ടല്ലല്ലോ അതു ചെയ്യുന്നത്. ഞാനും, വളരെ ഉൽകൃഷ്ടമാണെന്നു കരുതിയല്ല, സ്വധമ്മമാണെന്നു കരുതിയാണ് ഇതു ചെയ്യുന്നത്. അത്ര നിസ്സാരനല്ല, ഈ മീൻപിടുത്തക്കാരൻ; മഹാഭാരതത്തിലെ ധമ്മവ്യാധനാവാം, ഇയ്യാളുടെ ആദശ്പുരുഷൻ.

എന്നിട്ട്: മുക്കവൻ പറഞ്ഞതു മുതൽപ്പേക്കു മനസ്സിലായോ, ആവോ?

മുതൽപ്പേർ; സൂചക, ഇവനെ കോട്ടവാതില്ക്കൽ സൂക്ഷിച്ചുനിൽക്ക. ഞാൻ ഇങ്ങിനെയൊരു മോതിരം കിട്ടിയ വിവരം തിരുമനസ്സറിയിച്ച് ഉത്തരവു വാങ്ങിവരാം.

രണ്ടുപേരും: അങ്ങുന്നു ചെല്ലുക; തിരുവുള്ളമുണ്ടാകട്ടെ.

(മുതൽപ്പേർ പോയി)

സൂചകൻ:— ജാനുക, മുതൽപ്പേർ വരാൻ വൈകുന്നുവല്ലോ.

ജാനുകൻ:— അവസരം നോക്കേണ്ടേയാ തിരുമുമ്പിൽച്ചെല്ലാൻ!

സൂചകൻ: ജാനുക, എന്റെ കൈകരം വെമ്പുന്നു, ഇവനെ കൊലമാലയിട്ടുവിപ്പാൻ. (മുക്കുവനെ ചൂണ്ടിക്കാണിക്കുന്നു)

മുക്കുവൻ: വെറുതെ കൊല്ലരുതേ, എജമാനൻ!

ജാനുകൻ: ഇതാ നമ്മുടെ യജമാനൻ ഉത്തരവോലയും കയ്യിൽപ്പിടിച്ചു വരുന്നു. നിനക്കിനി ഒന്നുകിൽ നായയുടെ മോന്ത കാണാം, അല്ലെങ്കിൽ കഴുകന്നിരയാവാം.

മുതൽപ്പേർ: (പ്രവേശിച്ച്) സൂചക, വിടാം, ഈ മീൻപിടുത്തക്കാരനെ. ശരിതന്നെയാണ് ഇവന്നു മോതിരം കിട്ടിയ വഴി.

ജാനുകൻ: ഉത്തരവുപോലെ.

സൂചകൻ: ഇവൻ കാലന്റെ വീടു കണ്ടു തിരിച്ചെത്തി. (മുക്കുവന്റെ കെട്ടഴിക്കുന്നു)

മുക്കുവൻ: (മുതൽപ്പേരെ വണങ്ങിയിട്ട്) എജമാനന്നുള്ളതാണ്, എന്റെ ആയുസ്സ്.

ചെംകവരിമീൻ: ഒരു തരം വലിയ മത്സ്യം. ചെമ്മീനല്ല; ആ കൊച്ചുമീനിനെക്കൊണ്ടു മോതിരം വിഴുങ്ങാനാവില്ലല്ലോ.

പച്ചനാററം = പച്ചയിറച്ചിയുടെ നാററം.

തുരപ്പ = ഭവനഭേദനം ചെയ്തു മോഷ്ടിക്കുന്നവനേ!

തിരുവുള്ളമുണ്ടാകട്ടെ: പോയ്പോയ ഒരു രത്നമോതിരം കണ്ടുപിടിച്ചതിനാൽ തമ്പുരാന്നു സന്തോഷമുണ്ടാവട്ടെ.

കൊലമാല: വധദണ്ഡമേററവനെ ഇടുവിക്കുന്ന മാല.

ഉത്തരവോല: രാജശാസനപത്രം.

മുതൽപ്പേർ: ഇതാ, തമ്പുരാൻ മോതിരത്തിൻെറ വിലയോളം പണം സമ്മാനമായി കല്പിച്ചു തന്നിരിയ്ക്കുന്നു, (മുക്കുവന്നു പണം കൊടുക്കുന്നു.)

മുക്കുവൻ: (പണം വാങ്ങിയിട്ട്) തമ്പുരാൻ എന്നെ അനുഗ്രഹിച്ചു.

ജാനുകൻ: അനുഗ്രഹിച്ചുപോലും, കഴുവിന്മേൽ നിന്നിറക്കി കൊമ്പനാനപ്പുറത്തു കേററിയതിൽ!

സൂചകൻ: അങ്ങുന്നേ, ഈ സമ്മാനംകൊണ്ടറിയാം, ആ മോതിരം തിരുമേനിയ്ക്കു പ്രിയപ്പെട്ടതായിരിയ്ക്കണമെന്ന്.

മുതൽപ്പേർ: അതിന്മേലുള്ള മികച്ച രത്നത്തെക്കുറിച്ചല്ല, തമ്പുരാന്നു മതിപ്പ് എന്നു ഞാനൂഹിയ്ക്കുന്നു. അതു തൃക്കൺപാർത്തതോടുകൂടി തമ്പുരാന്ന് ഏതോ ഒരു പ്രിയജനത്തിൻെറ ഓർമ്മവന്നു. പ്രകൃത്യാ ഗംഭീരനാണെങ്കിലും, കുറച്ചുനേരം തൃക്കണ്ണുകൾ കണ്ണുനീർകൊണ്ടു നിറഞ്ഞുപോയി.

സൂചകൻ:— തിരുവുള്ളം നേടിയല്ലോ, അങ്ങുന്ന്.

മുതൽപ്പേർ: ഈ മീൻകൊല്ലിയ്ക്കുവേണ്ടി എന്നു പറയൂ.

(മുക്കുവനെ അസൂയയോടെ നോക്കുന്നു)

മുക്കുവൻ: ഇതിൽ പകുതി എജമാനന്മാർക്കിരിയ്ക്കട്ടെ, നിങ്ങൾക്കു നല്ല മനസ്സു തോന്നിയതിന്ന്.

ജാനുകൻ: അതു വേണ്ടതുതന്നെ.

നായയുടെ മോന്ത ഇത്യാദി: നായ്ക്കളെക്കൊണ്ടു കടിപ്പിച്ചുകൊല്ലാനോ, കഴുക്കൾക്കു തിന്മാനിട്ടു കൊടുപ്പാനോ, കല്പിച്ചിരിയ്ക്കും.

അനുഗ്രഹിച്ചുപോലും ഇത്യാദി: ചാവാൻ പോയവനെ രാജസമ്മാനത്തോടുകൂടി വിട്ടയയ്ക്കുന്നതിന്ന് 'അനുഗ്രഹം' എന്നുമാത്രം പറഞ്ഞാൽ മതിയോ! ഈ സിപ്പായിമാരിൽ ജാനുകനു ക്രൂരതയും അസൂയയും കൂടുമെന്നു കാണുക.

അസൂയയോടെ നോക്കുന്നു: തിരുവുള്ളം നേടിയതിൻെറ നേട്ടം തനിയ്ക്കല്ല, ഇവന്നാണല്ലോ എന്ന്.

ഞാൻ അപ്സരസ്സുതീർത്ഥത്തിൽ ഇത്യാദി: സജ്ജനങ്ങളുടെ സ്നാനം കഴിയുംവരെ ഓരോ അപ്സരസ്ത്രീ ഊഴമിട്ട് അവിടെ നില്ക്കണമെന്നാണ് നിയമം. ശകുന്തള എടുത്തുകൊണ്ടുപോകപ്പെട്ട ദിവസം, പക്ഷേ മേനകതന്നെയായി

മുതൽപ്പേർ: അരയരേ, താങ്കൾ എനിക്കു് ഏററവും വലിയ പ്രിയസ്നേഹിതനായിത്തീൎന്നിരിക്കുന്നു. ഒരു കുടിയോടു കൂടിവേണം, നമ്മുടെ ഈ ഒന്നാമത്തെ ചങ്ങാതം ഉറപ്പിക്കുക. അതിനാൽ നമുക്കു ചാരായക്കടയിലെയ്ക്കുതന്നെ കടക്കാം.

മുക്കുവൻ: അങ്ങിനെതന്നെ.

(എല്ലാവരും പോയി)

പ്രവേശകം

(അനന്തരം ആകാശമാർഗ്ഗേണ സാനുമതി എന്ന അപ്സരസ്ത്രീ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

സാനുമതി:—ഞാൻ അപ്സരസ്തീൎത്ഥത്തിൽ നില്ക്കേണ്ടുന്ന ഊഴം കഴിഞ്ഞു. സജ്ജനങ്ങളുടെ സ്നാനമെല്ലാം കഴിഞ്ഞുവല്ലോ. ഇനി ഈ രാജർഷിയുടെ സ്ഥിതി നോക്കിയറിയാം. മേനകയുമായുള്ള ചാർച്ചമൂലം, എനിക്കു് എന്റെ ശരീരം തന്നെയാണ് ശകുന്തള. അതുകൊണ്ടാണല്ലോ, അവൾ എന്നെ പറഞ്ഞേല്പിച്ചിരിക്കുന്നതു്. (ചുററും നോക്കിയിട്ടു്) എന്തുകൊണ്ടായിരിക്കാം, ഋതൂത്സവകാലത്തും കൊട്ടാരത്തിൽ ഉത്സവാരംഭമൊന്നും കാണാത്തതു്? എല്ലാം ദിവ്യചക്ഷുസ്സുകൊണ്ടറിവാൻ എനിക്കു ത്രാണിയുണ്ടു്; എന്നാലും തോഴിയുടെ അപേക്ഷയെ മാനിക്കുണമല്ലോ. ആകട്ടെ, തിരസ്കരണിയാൽ മറഞ്ഞ് ഈ രണ്ടുദ്യാനപാലികമാരുടെ അടുക്കൽച്ചെന്നുനിന്നു് അറിയാം. (ഇറങ്ങിനില്ക്കുന്നു.)

രിക്കാം. സാന്നിധ്യം നല്കി നിന്നിരുന്നതു്. പറഞ്ഞേല്പിച്ചിരിക്കുന്നതു്: 'രാജാവിന്റെ നിലയെന്താണെന്നു കണ്ണുകൊണ്ടു കണ്ടറിഞ്ഞു വരണം' എന്നു്. ഇത്രത്തോളം അപേക്ഷിപ്പാൻ അവകാശമില്ലായ്കയാൽ, തോഴി മേനകയാണെന്ന വ്യാഖ്യാനം അനുചിതമാണ്.

തിരസ്കരണി: പ്രത്യക്ഷത്തിലും മറഞ്ഞുനില്ക്കാനുള്ള ഒരു വിദ്യ.

(അനന്തരം മാംപൂമൊട്ട് നോക്കിക്കൊണ്ട് ഒരു ചേടിയും, അവളുടെ പിൻവശത്ത് മറെറാരു ചേടിയും പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

ഒന്നാമത്തവൾ:—

വെൺപച്ചചെംനിറമിയ-
ന്നൃതുമംഗളമായ മാവലർക്കുംപേ,
കാണായല്ലോ മമ നീ
ഭാഗ്യം, മധുമാസജീവിതക്കാംപേ! 2

രണ്ടാമത്തവൾ:—പരഭൃതികേ, നീയെന്താണ് തനിയേ പിറുപിറുക്കുന്നത്?

പരഭൃതിക:—മധുകരികേ, മാംപൂമൊട്ടു കണ്ടാൽ പരഭൃതികയ്ക്കു കമ്പം പിടിയ്ക്കില്ലയോ?

മധുകരിക:—(ഹർഷിച്ചു വെമ്പലോടെ അടുത്തുചെന്ന്) ഏയ്, വസന്തം വന്നുവല്ലോ!

പരഭൃതിക:—മധുകരികേ, നിനക്കു മത്തുപിടിച്ചു സവിലാസമായി പാടാനുള്ള കാലമാണിത്.

മധുകരിക:—തോഴീ, എന്നെ ഒന്നു താങ്ങുക; ഞാൻ കാൽപ്പെരുവിരലൂന്നിനിന്നു പൂമൊട്ടു പറിച്ചു കാമദേവനെ പൂജിയ്ക്കട്ടെ.

ശ്ലോകം 2. വെണ്പച്ചചെംനിറം = വെളുപ്പ്, പച്ച, ചുകപ്പ്, എന്നീ മൂന്നു നിറങ്ങൾ. ഋതുമംഗളം: എന്തും മംഗളത്തോടുകൂടി വേണം ആരംഭിയ്ക്കുക എന്നുണ്ടല്ലോ. അതിൻവണ്ണം വസന്തത്തിൻെറ ആരംഭമംഗളമാണ്, ആദ്യമുണ്ടാകുന്ന മാംപൂവെന്നാശയം. അലർക്കുമ്പ് = പൂമൊട്ട്. മധുമാസജീവിതക്കാമ്പ് = വസന്തത്തുവിൻെറ ജീവിതസർവ്വസ്വം. ഭാഗ്യം: നിന്നെ കണ്ടത് എൻെറ ഭാഗ്യമാണെന്ന് ആഹ്ലാദിയ്ക്കുന്നു. ഇപ്പദ്യത്തിനു പകരം,

'ചൂ അം ഹരിസിഅ പിഅ അം
ജീവിദ-സരിസം വസന്ദ മാസസ്സ
സച്ചുളണ-ചളണ-ഭഗ്ഗം
ഉദു-മംഗളം വിഅ പേക്ഖാമി.'

[അർത്ഥം: കുയിലിനെ സന്തോഷിപ്പിച്ചതും, വസന്തമാസത്തിന്നു ജീവിതസദൃശവും, വണ്ടുകളുടെ കാൽകൊണ്ടു മുറിപ്പെട്ടതും ഋതുമംഗളം പോലെയുള്ളതുമായ മാംപൂവിനെ ഞാൻ കാണുന്നു] എന്നൊരു പദ്യമാണ് പാ

പരഭൃതിക;—പൂജയുടെ പകുതി ഫലം എനിയ്ക്കാണെങ്കിൽ—

മധുകരിക: അതു പറയാതെതന്നെ കിട്ടും. ഒന്നാണല്ലോ നമ്മ ൾ രണ്ടുപേരുടേയും ആത്മാവ്, ശരീരമേ രണ്ടായിരിയ്ക്കുന്നുള്ളു. (സഖിയാൽ താങ്ങപ്പെട്ടു മാമ്പൂമൊട്ടു പറിച്ചിട്ട്) അയ്യോ, വിരിഞ്ഞിട്ടില്ലെങ്കിലും ഈ മാമ്പൂവിന്നു ഞെട്ടൊടിച്ചതിനാൽ നല്ല സൗരഭ്യമുണ്ട് (കൈക്കൂടന്നയിൽവെച്ചിട്ട്)

നിന്നെയിവൾ കാഴ്ചവെച്ചേൻ
ധന്വി മനോജന്നു മാവലർക്കുമ്പേ,
വിലസുക, വിരഹിസ്ത്രീകളിൽ
വിടുവതിനഞ്ചിൽക്കവിഞ്ഞൊരമ്പായ് നീ! 3

(പൂവച്ച്രിയ്ക്കുന്നു)

(ഒരു ഹരിക്കാരൻ തിരനീക്കി കോപത്തോടെ പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു)

ഹരിക്കാരൻ; അരുത്, കഥയില്ലാത്തവളേ; തിരുമേനി വസന്തോത്സവം നിഷേധിച്ചിരിയ്ക്കേ നീ മാമ്പൂമൊട്ടു പറിപ്പാൻ തുടങ്ങുന്നുവോ?

രണ്ടുപേരും: (ഭയത്തോടെ) ആര്യൻ കോപിയ്ക്കരുത്. ഞങ്ങൾ അറിഞ്ഞിരുന്നില്ല, ആ വിവരം.

ലരും എടുത്തിരിയ്ക്കുന്നത്. അതിൽ, കാഴ്ചയ്ക്കുള്ള ചന്തവും മൊട്ടായിരിയ്ക്കുമ്പോഴത്തെ അസ്പഷ്ടമനോഹാരിതയും പറയായ്കയാൽ, കണ്ടതിലുള്ള സന്തോഷത്തിന്നു ഹാനിയുണ്ട്: കേൾക്കാൻ മററാരുമില്ലാതിരിയ്ക്കേ മാമ്പൂവിനെ സംബോധനംചെയ്യുക എന്ന ഔചിത്യവുമില്ല. മാമ്പൂവിനോടു ബന്ധമുള്ളവരുടെ ഒരു പട്ടികയുണ്ടെന്നു മാത്രം!

പരഭൃതിക (= പെൺകുയിൽ) എന്നും, മധുകരിക (= പെൺവണ്ട്) എന്നുമാണ് ഈ ചേടികളുടെ പേരുകൾ. കുയിലിന്നും വണ്ടിനും ആഹ്ലാദോന്മാദം വളർത്തുന്ന കാലമാണല്ലോ, വസന്തം.

ഒന്നാണല്ലോ......ആത്മാവ്: ആരാധനാഫലമായ പുണ്യം ആത്മാവിന്നുമാണല്ലോ.

ശ്ലോകം 3. ധന്വി = വില്ലാളി. മനോജൻ = കാമൻ. വിരഹിസ്ത്രീകൾ = ഭർത്താവിനോടു പിരിഞ്ഞിരിയ്ക്കുന്ന സ്ത്രീകൾ. അഞ്ചിൽക്കവിഞ്ഞ: അഞ്ചെണ്ണത്തിൽവെച്ച മുന്തിയ, അഥവാ, ആറാമത്തേതായ. ഇതവളുടെ ആരാധനാമന്ത്രമാണ്. ആരാധന മിക്കപ്പോഴും ആഭിചാരമായിത്തീരാറുണ്ട്.

ഹരിക്കാരൻ: ഇവർ കേട്ടില്ലപോൽ! വസന്തത്തിലെ വൃക്ഷങ്ങളും അവയിന്മേലുള്ള പക്ഷികളും കൂടി തിരുമേനിയുടെ ഉത്തരവിനെ ആദരിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു. എന്തെന്നാൽ,

ഉണ്ടാകുന്നീല മാംപൂനിര പഴകുകിലും
തൻപരാഗത്തെ; വെംപൽ–
ക്കൊണ്ടിട്ടും കോരകാവസ്ഥയിലമരുകയാം
ചെംകുറുഞ്ഞിപ്രസൂനം;
കണ്ഠേ ചിന്നുന്ന ശബ്ദം കുയിലിനു ശിശിരാ–
ന്തത്തിലും; പിന്മടക്കു-
ന്നുണ്ടാവാം ഭീതനഞ്ചംപനു;മിഷുധിയിൽനി–
ന്നർദ്ധസംകൃഷ്ടമസ്ത്രം. 4

സാനുമതി: സംശയമില്ല; മഹാനുഭാവൻതന്നെ രാജർഷി.

ചേടിമാർ:— ആര്യ്യ, കുറച്ചുനാളേ ആയുള്ളൂ, ഞങ്ങളെ തമ്പുരാൻെറ അളിയൻ മിത്രാവസു തൃപ്പാദസന്നിധിയിലെയ്ക്കയച്ചിട്ട്; ഇവിടെ ഞങ്ങൾക്കു തന്ന ജോലി പ്രമദവനം വെടുപ്പാക്കലാണുതാനും. അങ്ങിനെ ഇയ്യിടയിൽ വന്നവരാകകൊണ്ട് ഈ വർത്തമാനം ഞങ്ങൾ കേൾക്കുകയുണ്ടായില്ല.

ഹരിക്കാരൻ:— ആകട്ടെ, ഇനി ഇങ്ങിനെ ചെയ്യരുത്,

ആദരിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു: കേൾക്കുക മാത്രമല്ല!

ശ്ലോകം 4. പഴകുകിലും: ഉണ്ടായിട്ടു കുറേ നാളായെങ്കിലും. തൻപരാഗം = അതിൻെറ പൂംപൊടി. വെംപൽക്കൊണ്ടിട്ടും: വിരിയുവാൻ തിടുക്കപ്പെട്ടിരിയ്ക്കിലും. കോരകാവസ്ഥയിലമരുകയാം = മൊട്ടായിത്തന്നെ നില്ക്കുന്നതേ ഉള്ളു. പ്രസൂനം = പൂവ്. ശിശിരാന്തത്തിലും = ശിശിരം കഴിഞ്ഞു വസന്തം തുടങ്ങിയിട്ടും. കണ്ഠേ ചിന്നുന്ന = തൊണ്ടയിൽവെച്ചു തടയപ്പെടുകയാൽ ചിന്നിച്ചിതറുന്നു. ഭീതൻ: രാജകോപത്തിൽ പേടിയുള്ളവൻ. ഇഷുധി = ആവനാഴി. അർദ്ധസംകൃഷ്ടം = പാതിയും പുറത്തെയ്ക്കു വലിച്ചെടുത്ത. പിന്മടക്കുന്നുണ്ടാവാം: ആവനാഴിയിലേയ്ക്കുതന്നെ തിരുകുന്നുണ്ടാവാം. വസന്തംവന്നപ്പോൾ, മാവു ചെംകുറുഞ്ഞി മുതലായവ മൊട്ടിട്ടു, കുയിൽ പാടുവാനൊരുമ്പെട്ടു കാമൻ കാമികളെ എയ്യുവാൻ അമ്പു വലി

ചേടിമാർ:— ആര്യ്യ, ഞങ്ങൾക്കാഗ്രഹമുണ്ട്; ഇയ്യുള്ളവൎക്കു കേൾക്കാവുന്നതാണെങ്കിൽ, ആര്യ്യൻ പറഞ്ഞാൽക്കൊള്ളാം, എന്തു കാരണത്താലാണ് തിരുമേനി വസന്തോത്സവം നിഷേധിച്ചത്?

സാനുമതി: ഉത്സവപ്രിയരാണല്ലോ മനുഷ്യർ; അതിനാൽ വലിയതായിരിയ്ക്കും കാരണം.

ഹരിക്കാരൻ: പരന്നുകഴിഞ്ഞതാണിത്; എന്തിനു പറയാതിരിയ്ക്കുന്നു; നിങ്ങൾ കേൾക്കയുണ്ടായില്ലയോ, ശകുന്തളയെ ത്യജിച്ചതിനെപ്പററിയുള്ള സംസാരം?

ചേടിമാർ: ഉവ്വ്. അളിയൻ പറഞ്ഞുകേട്ടു, മോതിരം കണ്ടതുവരെയുള്ളത്.

ഹരിക്കാരൻ: എന്നാൽ കുറച്ചേ പറയാനുള്ളു. മോതിരം തൃക്കൺപാർത്തതോടുകൂടി തിരുമേനിയ്ക്കോർമ്മവന്നു, അന്ധാളിപ്പുമൂലം ത്യജിയ്ക്കപ്പെട്ട ശകുന്തള എന്ന മാന്യസ്ത്രീ വാസ്തവത്തിൽ താൻ മുമ്പു ഗാന്ധർവ്വമായി വേട്ടവൾതന്നെയാണെന്ന്. അപ്പോൾ മുതല്ക്കേ തിരുമേനി പശ്ചാത്താപത്തിൽപ്പെട്ടിരിയ്ക്കുന്നു. എന്തെന്നാൽ,-

തള്ളുന്നു ഭോഗ്യമെല്ലാം; സചിവമുഖരെ മു-
ന്മട്ടിൽ നിത്യം വിളിയ്ക്കു-
ന്നില്ലാ: രാവാകെ മെത്തയ്ക്കിരുവശവുമുരു-
ണ്ടസ്തനിദ്രം കഴിപ്പൂ,

ച്ചു—അപ്പോഴാണ് രാജാവിൻെറ നിഷേധാജ്ഞയുണ്ടായത്. പൌരന്മാരുടെ ഉത്സവം മാത്രമല്ല, പ്രകൃതിയിലെ എല്ലാ ഉദ്യമങ്ങളും തടയപ്പെട്ടു: കാമൻെറ കാൎയ്യത്തിൽ മാത്രമേ തെല്ലു സംശയമുള്ളു. ഇതു ഹരിക്കാരൻെറ രാജഭക്തി പ്രയുക്തമായ അതിശയോക്തിയത്രേ.

പ്രമദവനം—അന്തഃപുരോദ്യാനം.

ഉത്സവപ്രിയരാണല്ലോ മനുഷ്യർ; എന്നും ഉത്സവംതന്നെയാകയാൽ അതിൽ വിശേഷപ്രതിപത്തിയില്ലാത്ത ദേവവൎഗ്ഗത്തിൽപ്പെട്ടവളാണല്ലോ സാനുമതി.

ശ്ലോകം 5. ഭോഗ്യമെല്ലാം: സുഖകരങ്ങളായ എല്ലാ വസ്തുക്കളേയും. സചിവമുഖരെ: മന്ത്രി മുതലായ മുഖ്യാധികാരികളെ. വിളിയ്ക്കുന്നില്ല: തിരുമുമ്പിൽ പ്രവേശിപ്പിയ്ക്കുന്നില്ല എന്നു സാരം. രാവാകെ = എല്ലാ രാത്രിക

സല്ലാപം ദക്ഷിണതവാൽപ്പതിവുപടി കള-
ത്രങ്ങളോടാചരിയ്ക്കെ-
ച്ചൊല്ലും പേർമാറി; ലജ്ജിച്ചവനതമുഖനായ്
മേവുമൊട്ടേറെ നേരം.

സാനുമതി: എനിയ്ക്കു സന്തോഷമായി.

ഹരിക്കാരൻ: തമ്പുരാന്റെ ആ അസ്വാസ്ഥ്യം നിമിത്തമാണ് വസന്തോത്സവം വേണ്ടാ എന്നു വെച്ചത്.

ചേടിമാർ: ശരി.

(അണിയറയിൽ)

എഴുന്നെള്ളാം.

ഹരിക്കാരൻ: (കേട്ടിട്ട്) എയ്, തിരുമേനി ഇങ്ങോട്ടുതന്നെ എഴുന്നള്ളുന്നു. ജോലി നോക്കിക്കൊൾവിൻ.

ചേടിമാർ: അങ്ങിനെതന്നെ. (പോയി)

(അനന്തരം പശ്ചാത്താപോചിതവേഷനായ രാജാവും വിദൂഷകനും തവണക്കാരിയും പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

ഹരിക്കാരൻ; (രാജാവിനെ നോക്കിയിട്ട്) അഹോ ഏതവസ്ഥയിലും, വിശിഷ്ടാകൃതികൾക്കുള്ള രമണീയത്വം! ഇത്രയും ഉൽക്കണ്ഠിതനാണെങ്കിലും പ്രിയദർശനൻ തന്നെ തിരുമേനി.

സന്ത്യക്തങ്ങൾ വിശേഷഭൂഷകളിടം-
കൈത്തണ്ടമേലുണ്ടണി-
പ്പൊന്ന്ത്രക്കംകണമൊന്നുമാത്ര,മധരം
ശ്വാസോദ്ഗമാപാടലം,

ളേയും. അസ്വനിദ്രം = ഉറക്കമില്ലാതെ. ദക്ഷിണതവാൽ = ദാക്ഷിണ്യം—എല്ലാപത്നിമാരോടും അവക്കിഷ്ടഭംഗം വരാത്തവണ്ണം പെരുമാറുന്ന സ്വഭാവം—മൂലം, പേർ മാറിച്ചൊല്ലും: സംസാരിയ്ക്കുന്നതിനിടയിൽ അവരെ 'ശകുന്തളേ!' എന്നു വിളിച്ചുപോകും. അവനതമുഖൻ = മുഖം കുനിച്ചവൻ; ലജ്ജ തോന്നുന്നതുകൊണ്ട്, ഉന്മാദാവസ്ഥയിൽ വീഴുകമാത്രം കഴിഞ്ഞിട്ടില്ല എന്നു സൂചിപ്പിയ്ക്കുന്നു.

പ്രിയദർശനൻ = കാഴ്ചയ്ക്കഴകുള്ളവൻ.

ചിന്താജാഗരതാന്തമീക്ഷണ–മിതി–
ന്മട്ടായ്ച്ചുടപ്പേല്ക്കിലും
ചന്തംകൊാംവു, കടഞ്ഞ വന്മണികണ-
ക്കാത്മീയതേജോഗ്ഗുണാൽ! 6

സാനുമതി: (രാജാവിനെ കണ്ടിട്ട്) ഉചിതംതന്നെ. നിരാകരണംകൊണ്ട് അവമാനിയ്ക്കപ്പെട്ടിട്ടും ശകുന്തള ഇദ്ദേഹത്തെച്ചൊല്ലി വൈവശ്യപ്പെടുന്നത്.

രാജാ: (മനോരാജ്യത്തിൽ പതുക്കെ ചുററിനടന്ന്)

മുല്പാട്ട മാൻനേർമിഴിയോമലാം പേ–
ർത്തുണർത്തിയിട്ടും ചലിയാതുറങ്ങീ;
ഇപ്പോളിതാ, മേ കെട്ടചിത്തമേററം
പശ്ചാത്തപിയ്ക്കുന്നതിനായുണർന്നൂ! 7

ശ്ലോകം 6. സന്ത്യക്തങ്ങൾ വിശേഷഭൂഷകൾ: വിശേഷാൽ അണിയാറുള്ള ആഭരണങ്ങളെല്ലാം ഉപേക്ഷിയ്ക്കപ്പെട്ടിരിയ്ക്കുന്നു. ഇടംകൈ...... ഒന്നുമാത്രം: ഈ രാജചിഹ്നമായ ഏകഭൂഷണമാണ് മൂന്നാമങ്കത്തിലും നിർദ്ദേശിയ്ക്കപ്പെട്ടിരിയ്ക്കുന്നത്. ശ്വാസോദ്ഗമംപാടലം: നെടുവീർപ്പുയർന്നു യന്ന് ഇളംചുടപ്പുവണ്ണമായിരിയ്ക്കുന്നു. ചിന്താജാഗരതാന്തമീക്ഷണം = ചിന്തകൊണ്ടും ഉറക്കമിളയ്ക്കൽകൊണ്ടും വാട്ടം തട്ടിയവയായിരിയ്ക്കുന്നു കണ്ണുകൾ. കടഞ്ഞ വന്മണി കണക്ക്: ഖനിയിൽനിന്നെടുത്ത വലിയ രത്നം 'ചാണയ്ക്കുവെച്ച്' വെട്ടപ്പാക്കിയാൽ ചെറുതാവുമെങ്കിലും ശോഭാതിശയത്താൽ ആ കൃശത്വം തോന്നിയ്ക്കാതെ, ചന്തംതികഞ്ഞുതന്നെ കാണപ്പെടുന്നു, അതുപോലെ. ആത്മീയതേജോഗ്ഗുണാൽ = സ്വാഭാവികമായ തേജസ്സിന്റെ ആധിക്യത്താൽ.

നിരാകരണം = പരിത്യാഗം.

ശ്ലോകം 7. മുല്പാട്: പ്രിയാസംഗമം വന്നുചേർന്ന സമയത്ത്. മാൻനേർമിഴി — മാനിന്നൊത്ത കണ്ണുകളോടുകൂടിയവൾ; ആ കണ്ണുകൾമാത്രം മതിയായിരുന്നു ഓർമ്മപ്പെടുത്തുവാൻ! പേർത്തുണർത്തിയിട്ടും: പലതും പറഞ്ഞു ഓർമ്മിപ്പിച്ചുനോക്കിയിട്ടും. ചലിയാതുറങ്ങി: ഗാഢനിദ്രയിൽത്തന്നെ കിടന്നു; 'ആകട്ടെ ഇവിടെ നില്ക്കട്ടെ' എന്നു പറയത്തക്ക സംശയംകൂടിയുണ്ടായില്ല! ഇപ്പോൾ: അവളെവിടെ എന്നുപോലും അറിവില്ലാത്ത ഈ സമയത്ത്. കെട്ടചിത്തം: ഭാഗ്യലേശസ്പർശനംപോലുമില്ലാത്ത. ഹൃദയം. ഉണർന്നു: എല്ലാം ഓർമ്മിയ്ക്കുന്നു.

സാനുമതി:—ഇപ്രകാരമൊക്കെയാണ് ആ പാവത്തിൻെറ ഭാഗ്യം!

വിദൂഷകൻ:—(നിഗൂഢം) ഇദ്ദേഹത്തെ വീണ്ടും പിടികൂടിയിരിയ്ക്കുന്നു ആ ശകുന്തളാവ്യാധി. എങ്ങിനെ വേണം ചികിത്സ എന്ന് എനിയ്ക്കറിഞ്ഞുകൂടാ!

ഹരിക്കാരൻ:—(അടുത്തുചെന്ന്) തിരുമേനി ജയിച്ചാലും! പൊന്നുതമ്പുരാനേ, പ്രമദവനപ്രദേശമെല്ലാം നോക്കിക്കഴിഞ്ഞു. വിനോദസ്ഥലങ്ങളിലേതിലെങ്കിലും തിരുമനസ്സുപോലെ എഴുന്നെള്ളിയിരിയ്ക്കാം.

രാജാ:—വേത്രവതി, ഞാൻ പറഞ്ഞതായി അമാത്യൻ ആര്യ പിശുനനോടു പറയുക: ഉണർന്നെഴുന്നേല്പാൻ വൈകിയതിനാൽ ഇന്നു നാം ആസ്ഥാനമണ്ഡപത്തിൽ വന്നിരിയ്ക്കാൻ വിചാരിയ്ക്കുന്നില്ല; താങ്കൾ നോക്കിക്കഴിഞ്ഞ കാര്യം ഇങ്ങോട്ട് അയച്ചുകൊള്ളുക എന്ന്.

നടയിൽത്തവണക്കാരി:—അരുളപ്പാടുപോലെ.

(പോയി.)

രാജാ:—വാതായനന, താനും ജോലിയ്ക്കു പൊയ്ക്കൊള്ളുക.

(ഹരിക്കാരൻ പോയി.)

വിദൂഷകൻ:—ഇനി ഭവാന്റെ വസന്താരംഭംകൊണ്ടു രമണീയമാ

ഇപ്രകാരമൊക്കെ ഇത്യാദി: ഇത്ര സുഭഗനും മഹാനുഭാവനുമായ ഇദ്ദേഹം ആരുടെ വിരഹത്താൽ ഇത്രയും അസ്വസ്ഥനായിരിയ്ക്കുന്നുവൊ, ആ ശകുന്തളയുടെ ഭാഗ്യം എത്ര മഹത്തരം, അതോ, ആ പാവം അറിയുന്നുമില്ല! എന്നഭിരാമൻ. അഥവാ, ഇദ്ദേഹത്തിന്ന് ഇത്രത്തോളം അനുരാഗമിരുന്നിട്ടും ഈ പരിത്യാഗാവമാനവും ദീർഘവിരഹവും അനുഭവിയ്ക്കേണ്ടിവന്നുവല്ലോ എന്നർത്ഥം.

ശകുന്തളാവ്യാധി; 'ശകുന്തള' എന്നു പേരായ രോഗം.

ഉണർന്നെഴുന്നേല്പാൻ വൈകിയതിനാൽ; രാത്രി നേരം വളരെച്ചെല്ലുന്നതുവരെ ഉറക്കമുണ്ടായിട്ടില്ലെന്നു സൂചിപ്പിയ്ക്കുന്നു.

തവണക്കാരിയും ഹരിക്കാരനും പോയപ്പോൾ വിദൂഷകൻ, രണ്ടാമങ്കത്തിലെന്നപോലെ, ഇവിടേയും 'അവിടുന്ന്' ഈച്ചകളെയെല്ലാം ആട്ടി

യ ഈ പ്രമദവനത്തിൻെറ ഒരു ഭാഗത്തു സ്വൈരമായി മനസ്സിനെ വിനോദിപ്പിയ്ക്കാം.

രാജാ:—(നെടുവീപ്പിട്ട്) പഴുതു കിട്ടിയാൽ ചാടിവീണുകൊണ്ടിരിയ്ക്കും ആപത്തുകൾ എന്നു പറയുന്നതു പരമാത്ഥം തന്നെ. എന്തെന്നാൽ,

മമ മനസ്സിതിൽനിന്നൃഷിനന്ദിനീ-
പ്രണയവിസ്മൃതി വിട്ടതൊടൊപ്പമേ,
ധനുഷി ചേർത്തുകഴിഞ്ഞിതു മാവലർ-
ക്കണെ സഖേ, ദൃഢമെയ്യുവിടാൻ സ്മരൻ! 8

വിദൂഷകൻ:—നില്ക്കു: കാമബാണത്തെ ഞാൻ ഈ വടികൊണ്ടു തച്ചുമുടിയ്ക്കാം. (വടിയുയത്തി മാംപൂമൊട്ട് തല്ലി വീഴ്ത്താൻ തുടങ്ങുന്നു.)

രാജാ:—(പുഞ്ചിരിച്ചിട്ട്) ആകട്ടെ, ബ്രഹ്മതേജസ്സു കണ്ടു. തോഴരേ, ഞാൻ എവിടെയിരുന്നാണ് പ്രിയയുടെ ഛായ കുറഞ്ഞൊന്നുള്ള ലതകളാൽ കണ്ണിനെ രസിപ്പിയ്ക്കേണ്ടത്?

വിദൂഷകൻ:—തിരുമുമ്പിൽത്തവണക്കാരി ചതുരികയോട് അരുളിച്ചെയ്തിട്ടുണ്ടല്ലോ, 'ഞാൻ ഈ സമയം മല്ലികാമണ്ഡപത്തിലാണ് കഴിയ്ക്കുക, അങ്ങോട്ടു കൊണ്ടുവരണം, ഞാൻ തന്നെ എഴുതിയ തത്രഭവതി ശകുന്തളയുടെ ചിത്രപടം' എന്ന്.

ക്കളഞ്ഞു' എന്നു പറഞ്ഞതായി പുസ്തകങ്ങളിൽ കാണുന്നു. പോയതു രണ്ടാൾമാത്രമാകയാൽ, അതിന്നിവിടെ ഔചിത്യമില്ല; മാഢവ്യൻ ഫലിതത്തിൽ അത്ര ദരിദ്രനല്ലതാനും.

നെടുവീപ്പിട്ട്. പ്രമദവനത്തിലെ വസന്താരംഭം കണ്ടു വദ്ധിച്ച വിരഹവേദനയാൽ.

ശ്ലോകം 8. ഋഷിനന്ദിനീപ്രണയവിസ്മൃതി = ആ താപസപുത്രിയുമായുണ്ടായ പ്രണയബന്ധത്തിൻെറ മറവി. ധനുഷി = വില്ലിന്മേൽ. മാവലക്കണ = മാംപൂവാകുന്ന ശരം. ദൃഢം = തീച്ചയായും. വസന്താരംഭത്തിൽ മാംപൂവുണ്ടായിവന്നതത്രേ, കാമൻ ശരം തൊടുത്തതായിക്കല്പിയ്ക്കപ്പെട്ടിരിയ്ക്കുന്നത്. മോതിരം കണ്ടു ശാപമൂലകമായ വിസ്മൃതി ഒഴിഞ്ഞതോടൊപ്പം, കാമോദ്ദീപകമായ വസന്തവും വന്നു!

രാജാ:—ഇങ്ങിനെയൊന്നാണ് മനോവിനോദസ്ഥാനം! അങ്ങോട്ടുതന്നെ വഴി കാണിയ്ക്കുക.

വിദൂഷകൻ:—ഇതിലേ എഴുന്നെള്ളാം.

(രണ്ടുപേരും ചുററിനടക്കുന്നു, സാനുമതി പിൻതുടരുന്നു.)

വിദൂഷകൻ:—ഇതാ, മണിത്തറയോടുകൂടിയ മല്ലികാമണ്ഡപം, ഉപചാരരമ്യതയാൽ നമ്മോടു സ്വാഗതം ചൊല്ലാനെന്നപോലെ കാത്തുനില്ക്കുന്നു. ഭവാൻ അകത്തെഴുന്നെള്ളിയരിയ്ക്കുക.

(രണ്ടുപേരും അകത്തുകടന്നിരിയ്ക്കുന്നു.)

സാനുമതി:—തോഴിയുടെ ഛായാപടം വള്ളികളുടെ ഇടയിൽനിന്നു നോക്കാം. എന്നാൽ ഭർത്താവിന്റെ പലമാതിരിയിലുള്ള അനുരാഗം അവളെ അറിയിയ്ക്കാമല്ലോ.

(അങ്ങിനെ നില്ക്കുന്നു)

രാജാ: ഇപ്പോഠം എനിയ്ക്കു് എല്ലാം ഓൎമ്മയിൽ വരുന്നുണ്ടു്. ശകുന്തളയെ ആദ്യം കണ്ടതു ഞാൻ താങ്കളോടു പറയുകയുണ്ടായല്ലോ. പരിത്യജിച്ച സമയത്തു താങ്കഠം എന്റെ അടുക്കലില്ലായിരുന്നു. എന്നാൽ അതിന്നുമുമ്പ് സംസാരിയ്ക്കുന്നതിന്നിടയിൽ ഒരിയ്ക്കലും താങ്കഠം തത്രഭവതിയുടെ പേർ പറയുകയുണ്ടായിട്ടില്ല. ഞാനെന്നപോലെ താങ്കളും മറന്നുപോയോ?

വിദൂഷകൻ: ഞാൻ മറന്നിരുന്നില്ല. എന്നാൽ, ഭവാൻ എല്ലാം പറഞ്ഞിട്ടു് ഒടുവിൽ, "ഇതു കളിയാണ്, പരമാൎത്ഥമല്ല' എന്നാണല്ലോ അരുളിച്ചെയ്തതു്. മൺതലയനായ

നില്ക്ക: ഒരൊററനിമിഷം ക്ഷമിയ്ക്കുകയേവേണ്ടൂ. മാംപൂ: എല്ലാം തച്ചുകൊഴിച്ചാൽ, കാമൻ നിരായുധനായിത്തീരുമല്ലോ!

ലതകളാൽ: വള്ളികളെ നോക്കി.

മല്ലികാമണ്ഡപം: മുല്ലവള്ളി ചുഴന്ന തറ.

ഇങ്ങിനെയൊന്നാണ് ഇത്യാദി; ഒരു വെറും ചിത്രപടം മാത്രമാ

ഞാനാകട്ടേ അതങ്ങിനെതന്നെ ധരിച്ചും പോയി! അല്ലെങ്കിൽ വരാനുള്ളതിനുണ്ടോ നീക്കുപോക്ക്?

സാനുമതി: ശരിയാണിത്,

രാജാ: (ചിന്തയോടേ) തോഴരേ, എന്നെ രക്ഷിയ്ക്കണേ!

വിദൂഷകൻ; അയ്യേ, എന്താണിത്? ഇതിവിടേയ്ക്കു ചേൎന്നതല്ല. സൽപുരുഷന്മാരുണ്ടോ, ഒരിയ്ക്കലും ദുഃഖത്തിനു കീഴ്പെടുന്നു? കൊടുങ്കാററടിച്ചാലും കുലുങ്ങില്ലല്ലോ മലകൾ.

രാജാ: തോഴരേ, പരിത്യജിയ്ക്കപ്പെട്ടതിനാൽ വിവശയായിത്തീൎന്ന പ്രിയയുടെ അവസ്ഥയോൎത്തു ഞാൻ അത്യന്തം അശരണനായിരിയ്ക്കുന്നു. അവൾ,

തള്ളപ്പെട്ടഥ കൂററുകാൎക്കു പിറകേ
പോകാൻ തുനിഞ്ഞി'ട്ടെ,ടീ
നില്ലെ'ന്നായ്പ്പിതൃശിഷ്യനാം പിതൃസമൻ
ഗൎജ്ജിയ്ക്കെ നിന്നങ്ങിനെ,

യി, മനസ്സിനെ വിനോദിപ്പിയ്ക്കാനുള്ള വിഷയം! അങ്ങോട്ട്: മല്ലീകാമണ്ഡപത്തിലേയ്ക്ക്.

ഉപചാരരമ്യത: ഉപചാരത്തിന്ന് ഒരുക്കങ്ങൾ ചെയ്തുകൊണ്ടുള്ള മനോഹരത.

പല മാതിരിയുള്ള: വസന്തോത്സവനിഷേധം, വിരഹകാൎശ്യം, ചിത്രലേഖനം മുതലായി പല വഴിയ്ക്കും വെളിപ്പെടുന്നു.

അടുക്കലില്ലായിരുന്നു: പരിത്യാഗത്തിന്നുശേഷം അതിനെപ്പററി ഇതുവരെ മാഢവ്യനോട് സംസാരിയ്ക്കാതിരുന്നതോ, അത് അത്രമേൽ അസ്വാസ്ഥ്യകരമായിരുന്നതിനാലാവും; മനസ്സുഖം കെടുക്കുന്ന വിഷയം സംഭാഷണത്തിന്നെടുക്കാറില്ലല്ലോ.

ശ്ലോകം 9. തള്ളപ്പെട്ട്: നിന്ദയോടുകൂടിയ ആ പരിത്യാഗത്തിന്നുശേഷം. കൂററുകാർ; ഗൌതമി മുതലായവർ. പിതൃസമൻ = അച്ഛനു തുല്യൻ; കല്പന തെററിച്ചു നടന്നുംകൂടാ! ഗൎജ്ജിയ്ക്കെ = അട്ടഹസിച്ചപ്പോൾ. അങ്ങിനെ: ആ ഉഭയഭ്രഷ്ടമായ ദുഃസ്ഥിതിയിൽ. പേൎത്തുപേൎത്ത്; തീരെ

കണ്ണീർകൊണ്ടു കലക്കമൊന്നി നയനം
നട്ടീടിനാനം പേത്തുപേ-
ത്തിക്രൂരങ്കല,തെന്നെയിട്ട വിഷശ-
ല്യം പോലെ,രിപ്പു തുലോം. 9

സാനുമതി:—അമ്പോ ഇങ്ങിനെയാണ് സ്വാത്ഥപരത്വം: ഇദ്ദേഹത്തിൻെറ ദുഃഖംകൊണ്ടു ഞാൻ രസിയ്ക്കുന്നു.

വിദൂഷകൻ:—എനിയ്ക്കൊരൂഹമുണ്ട്, തത്രഭവതിയെ ആകാശചാരികളിലൊരുത്തൻ തട്ടിക്കൊണ്ടുപോയിരിയ്ക്കുമെന്ന്.

രാജാ:—പതിവ്രതയെ തൊടുവാനുണ്ടോ, മറെറാരാനം ഒരുങ്ങുന്നു? മേനകയ്ക്കു പിറന്നവളാണ് താങ്കളുടെ തോഴി എന്ന് ഞാൻ കേട്ടിട്ടുണ്ട്. അവളുടെ കൂട്ടുകാരികളാവും താങ്കളുടെ തോഴിയെ കൊണ്ടുപോയത് എന്നാണ് എൻെറ സംശയം.

സാനുമതി:—മറിവു വന്നതാണ് അത്ഭുതകരം: വെളിവു വന്നതല്ല.

വിദൂഷകൻ:—ഇങ്ങിനെയാണെങ്കിൽ, തത്രഭവതി പതുക്കെക്കൊണ്ട് വന്നുചേരും.

നശിയ്ക്കാത്ത ആശയും വിശ്വാസവും സ്നേഹവും കൂടെക്കൂടെ പ്രേരിപ്പിച്ചതിനാൽ. ഇക്രൂരങ്കൽ: ഈ നിർദ്ദയനിൽ—ഈ അകാരണവഞ്ചകനിൽ—ഈ ധമ്മക്കപ്പായമിട്ട ദുഷ്ടനിൽ—എന്നിൽ! വിഷശല്യം: സർവ്വാവയവങ്ങളേയും തളത്തുന്നതും, സർവ്വശരീരധാതുക്കളേയും വരട്ടുന്നതുമായ വിഷം പുരട്ടിയ ശരം.

സ്വാത്ഥപരത്വം: രാജാവിൻെറ പശ്ചാത്താപം പറഞ്ഞു ശകുന്തളയെ ആശ്വസിപ്പിയ്ക്കലാണല്ലോ സാനുമതിയുടെ സ്വാത്ഥം.

ആകാശചാരികൾ: രാക്ഷസാദികൾ; അതിനാൽ ഇനി അവളെയോത്തു ദുഃഖിച്ചിട്ട് ഫലമില്ല എന്നാശയം.

താങ്കളുടെ തോഴി: എൻെറ പ്രിയതമ, ശകുന്തള.

അത്ഭുതകരം: ഇത്ര വിശദമായ വിവരമുണ്ടായിട്ടും, അതൊക്കെയും മറന്നുപോയല്ലോ!

വന്നുചേരും: ആ പക്ഷത്തിലും വ്യസനിപ്പാനില്ല. മാഢവ്യനു ശകുന്തളാവൃത്താന്തം അത്രയും വിദൂരമാകയാൽ, അയാൾ ഇതിൽ ഉദാസീനനാണ്.

രാജാ:—എങ്ങിനെ?

വിദൂഷകൻ:—ഭർത്തൃവിരഹംകൊണ്ടു ദുഃഖിതയായ മകളെ ഏറെ നാഠം കണ്ടുകൊണ്ടിരിപ്പാൻ അച്ഛനമ്മമാർ ശക്തരാകയില്ലല്ലോ.

രാജാ:—തോഴരേ,

ഭ്രാന്തോ, കിനാവോ, മറിമായമോ, ക്ഷയി-
ച്ചത്രുസ്സുമാത്രം ഫലമൊത്ത പുണ്യമോ—
പോയിക്കഴിഞ്ഞൂ തിരിയേ വരാതത-
ങ്ങി;യാശയെല്ലാ,മൊരിടിഞ്ഞ വക്കതാൻ. 10

വിദൂഷകൻ:—അങ്ങിനെയല്ല; തിരുവാഴിതന്നെ ദൃഷ്ടാന്തമാണല്ലോ, തീൎച്ചയായും വരുമെന്നുള്ളതു വിചാരിയ്ക്കാവതല്ലാത്ത വിധത്തിൽ വന്നുചേരുമെന്നുള്ളതിന്ന്.

രാജാ: (മോതിരം നോക്കിയിട്ട്) അസുലഭമായ സ്ഥാനത്തുനിന്നു വീണുപോയ ഈ മോതിരത്തെപ്പററി വ്യസനിയ്ക്കേണ്ടിയിരിയ്ക്കുന്നു.

തവ സുകൃതവുമെന്നുടേതിനൊപ്പം
പരിലഘു മോതിരമേ, ഫലം നിനച്ചാൽ:

ശ്ലോകം 10. അങ്ങിനെയൊരാശവെച്ച് ആശ്വസിപ്പാനും വഴിയില്ലെന്നു വിഷാദിയ്ക്കുന്നു— അത്; ആശ്രമത്തിൽവെച്ചുണ്ടായ ആ ശകുന്തളാസമാഗമം, വെറുതെ ബുദ്ധിഭ്രമംകൊണ്ടു നടന്നതായിത്തോന്നിയതാവാം; അഥവാ സ്വപ്നമാവാം; അല്ലെങ്കിൽ വല്ല ഇന്ദ്രജാലവും കണ്ടതാവാം. അതല്ല, വാസ്തവത്തിൽ നടന്നതാണെങ്കിൽത്തന്നെ, അതിന്നു കാരണമായ പുണ്യലേശം അത്രമാത്രംകൊണ്ട് അവസാനിച്ചിരിയ്ക്കും. എന്തായാലും അതിനി തിരിച്ചുവരികയുണ്ടാവില്ല. താങ്കൾ പറയുന്നതും ഞാൻ ഉള്ളിൽ വെച്ചുകൊണ്ടിരിയ്ക്കുന്നതുമായ ഈ ആശയെല്ലാം ഒരിടിഞ്ഞ വക്കാണ്: എപ്പോൾ വേണമെങ്കിലും വീണുനശിയ്ക്കാം! ഇതിൻെറ നാലാംപാദത്തിന്നു തുല്യപ്രാധാന്യമുള്ള ചില പാഠഭേദങ്ങളുണ്ട്; അവയനുസരിച്ച്, 'ആശാപ്രവാഹം കരയററതല്ലയോ?' എന്നോ 'ആശയ്ക്കുമേ ചെന്നണയാവതല്ലിനി' എന്നോ വായിയ്ക്കാം.

തിരുവാഴി = തമ്പുരാൻെറ മോതിരം.

അസുലഭമായ സ്ഥാനം: ശകുന്തളയുടെ വിരൽ.

അവളുടയ നഖം തുടുത്ത നൽക്കൈ-
വിരൽകളിൽ മേവിന നീ പതിച്ചുവല്ലോ! 11

സാനുമതി: മറെറാരാളുടെ കയ്യിലാണ് ചെന്നുചേൎന്നതെങ്കിൽ തീൎച്ചയായും വ്യസനിക്കേണ്ടിവരുമായിരുന്നു.

വിദൂഷകൻ: ഈ തിരുനാമമോതിരം എന്തു പറഞ്ഞാണ് തത്ര ഭവതിയുടെ കയ്യിൽ കൊടുത്തത്-

സാനുമതി: എൻെറ ജിജ്ഞാസ ഇയ്യാളെയും പ്രേരിപ്പിച്ചു.

രാജാ: കേട്ടുകൊള്ളുക;- അന്നു ഞാൻ നഗരത്തിലെയ്ക്കു പുറപ്പെട്ട പ്പോഠം, പ്രിയതമ കണ്ണുനീരോടെ ചോദിച്ചു, 'എത്രക ണ്ടു താമസിയ്ക്കും ആൎയ്യപുത്രൻ എന്നെ കൊണ്ടുപോകാൻ?' എന്ന്.

വിദൂഷകൻ: എന്നിട്ട്?

രാജാ: അപ്പോഠം ഞാൻ ഈ പേർ കൊത്തിയ മോതിരം അ വളുടെ വിരലിന്മേലിടുവിച്ചു പ്രതിജ്ഞ ചെയ്തു—

'ഓരോന്നിതിങ്കലനുവാസരമെണ്ണുകെൻെറ
നാമാക്ഷരത്തെ,യതു തീൎന്നിടുമപ്പൊഴെയ്ക്കും
ആഠംനിങ്കലെത്തുമരുമക്കൊടി, നിന്നെയെൻപെൺ-
കോയിയ്ക്കൽമന്ദിരമണപ്പതിനെ'ന്നിവണ്ണം. 12

ശ്ലോകം 11. പരിലഘു = അത്യല്പം. ഫലം: അവളോടു ചേൎന്നിരിയ്ക്കുക എന്നത്. നഖം ചുകന്ന: ഉത്തമസ്ത്രീലക്ഷണം. പതിച്ചുവല്ലോ = ഊരിവീണുവല്ലോ. വിരൽകളിൽ എന്ന ബഹുവചനം, അവൾക്ക് മോതിരത്തിന്മേലുള്ള ശ്രദ്ധാതിശയത്താലും, നാൾതോറും ഏറിവന്ന വിരഹകാൎശ്യത്താലും മററും, അവൾ അതിനെ വിരൽ മാറിമാറി അണിഞ്ഞിരിയ്ക്കുമെന്ന ഊഹത്തെ സൂചിപ്പിയ്ക്കുന്നു.

എൻെറ ജിജ്ഞാസ ഇത്യാദി: ഒന്നാമങ്കത്തിൽ, 'ഹൃദയമേ. അസ്വാസ്ഥ്യപ്പെടേണ്ട' ഇത്യാദി ശകുന്തളാവാക്യത്തിൻെറ വ്യാഖ്യാനം നോക്കുക.

ശ്ലോകം 12. ഈ മോതിരത്തിന്മേലുള്ള എൻെറ പേരിൻെറ അക്ഷരങ്ങൾ ഓരോ ദിവസം (അനുവാസരം) ഓരോന്നായി എണ്ണുക; അതു തീൎന്നിടുമപ്പൊഴെയ്ക്കും: മൂന്നോ നാലോ ദിവസത്തിനകം എന്നു പൎയ്യവസാനം. അരുമക്കൊടി = പ്രിയതമേ! പെൺകോയിയ്ക്കൽമന്ദിരം = രാജസ്ത്രീകളുടെ

എന്നാൽ, അതു നിഷ്ഠുരനായ ഞാൻ മറവിനിമിത്തം നിറവേററുകയുണ്ടായില്ല!

സാനുമതി: ഒരു രമണീയമായ അവധിയെയാണ് ദൈവം തെററിച്ചുകളഞ്ഞത്!

വിദൂഷകൻ:— എങ്ങിനെയായിരിക്കാം പിന്നെ മുക്കുവൻ കീറിയ ചെങ്കവരിമീനിൻെറ വയററിലകപ്പെട്ടത്?

രാജാ:— താങ്കളുടെ തോഴി ശചീതീർത്ഥം വന്ദിക്കുമ്പോാം കയ്യിന്മേൽനിന്നു ഗംഗാപ്രവാഹത്തിൽ വീണുപോയിപോൽ.

വിദൂഷകൻ: ശരി.

സാനുമതി:— അതുകൊണ്ടാണ്, സാധു ശകുന്തളയെ വിവാഹം ചെയ്തതിൽ അധർമ്മഭീരുവായ രാജർഷിക്കു സംശയമുണ്ടായത്. അഥവാ, ഇപ്രകാരമുള്ള അനുരാഗത്തിന്ന് അടയാളം വല്ലതും വേണമോ! ഇതെങ്ങിനെയായിരിക്കാം?

രാജാ:— ഞാനീ മോതിരത്തെ ശകാരിക്കട്ടെ.

വിദൂഷകൻ: (ആത്മഗതം) ഇദ്ദേഹത്തിൻെറ പോക്ക്, നൊസ്സന്മാരുടെ വഴിയിലേയ്ക്കാണ്:

രാജാ:

നീയാ മനോജ്ഞമൃദുലാംഗുലിയാം കരത്തെ-
യെമ്മട്ടു വിട്ടു സലിലേ മുഴകിക്കളഞ്ഞു?

കൊട്ടാരം. എന്നെ കുറേശ്ശയെങ്കിലും നിത്യവും ഓർമ്മിച്ചുകൊണ്ട് ഒരു മൂന്നുനാൾ കഴിച്ചാൽ മതി എന്നു വ്യംഗ്യം.

രമണീയമായ: ഉള്ളഴിഞ്ഞ അനുരാഗത്തെ സൂചിപ്പിക്കുന്നു.

ശ്ലോകം 13. മനോജ്ഞമൃദുലാംഗുലി = സുന്ദരങ്ങളും സുകുമാരങ്ങളുമായ വിരലുകളോടുകൂടിയത്; അതു വിട്ടു വീഴുവാൻ തോന്നുമോ? അചേതനം = ജീവനില്ലാത്ത വസ്തു; അതിന്നുണ്ടോ, ഗുണാഗുണവിവേകം? ഈ വ്യംഗ്യത്തെ വാച്യമാക്കുന്ന വേറെ ചില പാഠങ്ങളുണ്ട്; അവയനുസരിക്കുന്നവർക്കു മൂന്നാംപാദം 'നിർജ്ജീവവസ്തുവിനു സദ്ഗുണബോധമുണ്ടോ?' എന്നു വായിക്കാം.

അയ്യോ, വിശപ്പ് ഇതാദി: രാജാവ് വീണ്ടും വീണ്ടും ശകുന്തളാചി

അഥവാ,

എന്തെന്നുവെച്ചിഹ പഴിയ്ക്കുമചേതനത്തെ
ഞാൻതന്നെയെന്തിനുവെടിഞ്ഞിതു കാന്തയാളെ? 13

വിദൂഷകൻ: (ആത്മഗതം) അയ്യോ, വിശപ്പ് എന്നെ കരണ്ടു തിന്നുകയായി.

രാജാ: വെറുതെ പരിത്യജിച്ചതിനാലുള്ള പശ്ചാത്താപംകൊണ്ട് ഹൃദയം ചുട്ടെരിയുന്ന ഇയ്യുള്ളവനിൽ കനിഞ്ഞു വീണ്ടും കാണുമാറാകണമേ!

ചതുരിക: (തിരനീക്കി പ്രവേശിച്ച്) ഇതാ, തമ്പുരാട്ടിയുടെ ചിത്രപടം. (ചിത്രപടം കാണിയ്ക്കുന്നു)

വിദൂഷകൻ: (പടം നോക്കിയിട്ട്) കൊള്ളാം, തോഴരേ. മധുരങ്ങളായ നിലകൾകൊണ്ട് ഭാവങ്ങൾ ഭംഗിയിൽ വെളിപ്പെട്ടിട്ടുണ്ട്. ഉയൎന്നും താഴ്ന്നുമുള്ള ഇടങ്ങളിൽ എന്റെ കണ്ണ് ഇടറുന്നതായിത്തോന്നുന്നു-

സാനുമതി: അഹോ, രാജൎഷിയുടെ തൂലികാവൈദഗ്ധ്യം; എന്റെ തോഴി മുമ്പിൽ നില്ക്കുന്നുണ്ടെന്ന് തോന്നിപ്പോകുന്നു.

രാജാ:—

നന്നാകാത്തതു സകലവു-
മന്യനിലയ്ക്കാക്കിടുന്നു ചിത്രത്തിൽ;

ന്തയിലേയ്ക്കുതന്നെ ആഴകയാണ്; അദ്ദേഹം ഒട്ടാശ്വസിച്ച് അമൃതിന്നൊരുങ്ങാതെ, താൻ പുറപ്പെട്ടതു ഉചിതവുമല്ലാ. അപ്പോഴത്തെ ഭക്ഷണത്തിന്നുള്ള ഒരുക്കവും മല്ലികാമണ്ഡപത്തിലായിരിയ്ക്കാം; അതുകൊണ്ടാവാം, വിദൂഷകൻ 'ഉപചാരരമ്യതയാൽ നമ്മോടു സ്വാഗതം ചൊല്ലാനെന്നപോലെ കാത്തുനില്ക്കുന്നു' എന്ന് അതിനെ വൎണ്ണിച്ചത്.

വെറുതേ ഇത്യാദി: ശകുന്തളയെ ധ്യാനിച്ചുള്ള വിലാപം.

നിലകൾ = നില്പുകൾ. ഉയൎന്നും താഴ്ന്നുമുള്ള ഇത്യാദി: പ്രത്യക്ഷമായിക്കാണപ്പെട്ട ആളുടെ ശരീരത്തിലെന്നപോലെത്തന്നെ.

ശ്ലോകം 14. ചിത്രമെഴുത്തിൽ നന്നായി വരാത്തത് എത്ര തവണ

എന്നാലുമൊരിത്തിരിയേ
വന്നുള്ള വരച്ചതിൽത്തദംഗശ്രീ. 14

സാനുമതി:—ഇപ്പറഞ്ഞതു പശ്ചാത്താപംകൊണ്ടു വദ്ധിച്ച സ്നേഹത്തിന്നും, വിനയത്തിന്നും അനുരൂപംതന്നെ.

വിദൂഷകൻ:—ഇതിൽ മൂന്നു മാന്യസ്ത്രീകളെ കാണുന്നുണ്ടു്. എല്ലാവരും കണ്ടാൽ നന്നു്. ഇതിലേതാണു് തത്ര ഭവതി ശകുന്തള?

സാനുമതി:—അഴകറിഞ്ഞുകൂടാത്ത ഇയ്യാംക്കു കണ്ണു വെറുതേ തന്നെ-

രാജാ:—ഏതാണെന്നാണു് താങ്കംക്കു തോന്നുന്നതു്?

വിദൂഷകൻ:—എനിയ്ക്കു തോന്നുന്നതു്, കെട്ടഴിഞ്ഞ പൂവുകൊഴിയാൻ തുടങ്ങുന്ന തലമുടിയോടും വിയർപ്പുതുള്ളികരം പൊടിഞ്ഞ മുഖത്തോടും, വിശേഷിച്ചും ചുമൽ കുനിഞ്ഞ കൈകളോടും കൂടി, നനകൊണ്ടു സ്നിശ്ധങ്ങളായ പുതുതളിരുകളുള്ള മാവിൻെറ അരികത്തായി, തെല്ലൊന്നു തളന്നപോലെ എഴുതപ്പെട്ടിട്ടുള്ള തത്രഭവതി ശകുന്തളയാണെന്നും, മററു രണ്ടുപേർ തോഴിമാരാണെന്നുമാണു്.

രാജാ:—താങ്കരം മിടുക്കൻതന്നെ. ഇതിലുണ്ടു്, എൻെറ അനുരാഗത്തിൻെറ അടയാളം.

വേത്തവയാം വിരലുകരംത-
ന്നിരുണ്ട പാടുണ്ടു രേഖകരംക്കരികേ;

വേണമെങ്കിലും മായ്ച്ചു മാററിയെഴുതാമല്ലോ; അതു ചെയ്യിട്ടും തദംഗശ്രീ (അവളുടെ അംഗലാവണ്യം) കുറച്ചേവന്നിട്ടുള്ളു! വരച്ചതിൽ: ദേഹാകൃതിയെ വെളിപ്പെടുത്താനുള്ള വരകളിൽ.

സ്നേഹത്തിന്നും: സ്നേഹത്താൽ ഭാവിതമായ സൌന്ദയ്യം ആ വ്യക്തിയിലല്ലാതെ, ചിത്രത്തിൽ കാണുകയില്ലല്ലോ.

സ്നിഗ്ദ്ധങ്ങളായ: തെഴുത്തുനില്ക്കുന്ന.

ശ്ളോകം 15. വേത്തവയാം......പാടു്: ചിത്രത്തിൽ ഒരോ അവയവങ്ങൾ എഴുതിവരുമ്പോൾ, അതാതോമ്മകൾ വന്നു് അവിടെ വെച്ച കൈവിരലുകൾ വിയത്തു് ആ വിയർപ്പുനീർ പററി കറുത്ത അടയാളം. കണ്ണീർ കവിളിലിറ്റതിന്നതു് ആ സുകുമാരങ്ങളായ കവിളുകൾ എഴുതുംപോഴാ

കണ്ണീർ കവിളിലിലുതിന്നതു-
മറിയാം, പൊള്ളച്ച ചായത്താൽ. 15

ചതുരികേ, ഈ വിനോദസ്ഥാനം ഞാൻ ഏതാനുമേ എഴുതിക്കഴിഞ്ഞുള്ളു; നീ ചെന്നു് ചായം കൊണ്ടുവരിക.

ചതുരിക:—ആര്യമാഢവ്യ, ഞാൻ വരുന്നതുവരെ ചിത്രപടം കയ്യിൽവെയ്ക്കുക.

രാജാ:—ഞാൻതന്നെ കയ്യിൽവെച്ചുകൊള്ളാം,

(രാജാവു് ചിത്രപടം വാങ്ങുന്നു; ചതുരിക പോയി)

രാജാ:—ഞാൻ,

നേക്കിങ്ങു വന്ന നിജകാന്തയെയന്നുപേക്ഷി-
ച്ചിട്ടിന്നു ചിത്രമിതിലാദരമാന്ന മൂലം,
മാർഗ്ഗേ നികാമജലമാം നദിയെക്കടന്നി-
ട്ടാശിയ്ക്കയായി മൃഗതൃഷ്ണികയെസ്സുഹൃത്തേ! 16

വിദൂഷകൻ:—(ആത്മഗതം) വാസ്തവം, ഇദ്ദേഹം നദിയെക്കടന്നിട്ടു മൃഗതൃഷ്ണികയിൽ മുഴുകുകതന്നെയാണു്. (പ്രകാശം) തോഴരേ, ഇനിയെന്തൊക്കെയാണു് ഇതിലെഴുതാനുള്ളതു്?

സാനുമതി:—തോഴിയ്ക്കു പ്രിയപ്പെട്ട പ്രദേശം ഏതേതോ അതായിരിയ്ക്കും എഴുതാൻ തുടങ്ങുന്നതു്; സംശയമില്ല.

കട്ടെ, അവയിൽ ചുംബിച്ചിട്ടുള്ളതോത്തു കരഞ്ഞുപോവുകതന്നെയുണ്ടായി; ആ കണ്ണീർ വീണു് അവിടുത്തെ ചായം കുതിന്നു പൊള്ളച്ചു നില്ക്കുന്നു. പിന്നീടു് ആ പശ്ചാത്താപചിഹ്നത്തെ മായ്ച്ചു വെടുപ്പാക്കുവാൻ മുതിരുകയുണ്ടായിട്ടില്ല.

ഈ വിനോദസ്ഥാനം: ചിത്രപടം.

ശ്ലോകം 16 നേക്കു് = മുമ്പിൽ. ആദരം: പ്രിയയിലെന്നപോലെ ബഹുമാനം. നികാമജല = വളരെ വെള്ളമുള്ളതു്. മൃഗതൃഷ്ണിക = കാനൽ; തരിശായിക്കിടക്കുന്ന മൈതാനങ്ങളിൽ കടുത്ത വെയിലുള്ള സമയത്തു നോക്കിയാൽ, നിറയെ വെള്ളംകിടന്നോളംവെട്ടുന്നതുപോലെ കാണപ്പെടുന്ന കാഴ്ച. ദാഹമുള്ള ഒരാൾ വെള്ളമേന്തിയ പുഴ കടന്നുപോന്നു കാനലിൽനിന്നു ദാഹം തീക്കാമെന്നാശിയ്ക്കുന്നതുപോലെയാണു്, ഞാൻ പ്രിയാപ്രതികൃതി കണ്ടു പ്രിയാസംഗമസുഖം നേടാമെന്നാശിയ്ക്കുന്നതു്.

രാജാ:—കേട്ടുകൊള്ളുക:

തീർക്കേണം പുളിനസ്ഥഹംസയുഗയാ-
മമ്മാലിനീസിന്ധുവെ,—
അത്തീരേ ഹരിണങ്ങറം ചേന്ന ഹിമവൽ-
പ്പുണ്യപ്രദേശത്തെയും;
ശാഖാലംബിതചീരമായ തരുവി-
ന്മൂലേ, കലക്കൊമ്പുമേൽ
വാമക്കണ്ണുരസുന്ന മാൻപിടയെയും
ചേക്കേണമെന്നുണ്ടു മേ. 17

വിദൂഷകൻ:—(ആത്മഗതം) ഞാൻ വിചാരിച്ചതു്, ഇദ്ദേഹം താടിനീണ്ട തപസ്വികളുടെ കൂട്ടംകൊണ്ടു ചിത്രപടം നിറച്ചേയ്ക്കുമെന്നാണു്.

രാജാ:—ഇതിന്നുപുറമേ ശകുന്തളയുടെ പ്രിയപ്പെട്ട ആഭരണം ഞാൻ മറന്നുപോയി.

വിദൂഷകൻ:—എന്താണതു്?

സാനുമതി:—വനവാസത്തിനും സൌകുമാര്യത്തിനുമൊത്തതായിരിയ്ക്കും.

രാജാ:—

രചിച്ചതില്ലല്ലീകറം ഗണ്ഡസീമ്നി ഞാ-
ന്നിരുന്ന തൽക്കണ്ണശിരീഷഭൂഷണം;

വാസ്തവം ഇത്യാദി: പരമാത്ഥം വിട്ടു മിഥ്യയിൽ ഭ്രമിയ്ക്കുകതന്നെയാണു്; പക്ഷേ മാഢവ്യൻ വിചാരിച്ച പരമാത്ഥം ഇപ്പോൾ ഭക്ഷണമാണെന്നുമാത്രം!

ശ്ലോകം 17. പുളിനസ്ഥഹംസയുഗ = മണൽത്തിട്ടിന്മേൽ അരയന്നങ്ങൾ ഇണയൊത്തിരിയ്ക്കുന്ന. സിന്ധു = പുഴ. തത്തീരേ = ആ മാലിനിയുടെ കരയിൽ. ഹരിണങ്ങൾ ചേന്ന = മാനുകൾ ഇരിയ്ക്കുന്ന. ഹിമവൽപ്പുണ്യപ്രദേശം = ഹിമവാന്റെ സുന്ദരങ്ങളും സുകൃതപ്രദങ്ങളുമായ ഭാഗങ്ങൾ; ചുററുമുള്ള ഉയരം കുറഞ്ഞ ചെറുകുന്നുകൾ. ശാഖാ......മൂലേ: കൊമ്പത്തു മരവുരി തോരുവാൻ നിവൃത്തിത്തൂക്കിയിട്ടുള്ള ഒരു മരത്തിന്റെ ചുവട്ടിൽ. കലക്കൊമ്പു് = കലമാനിന്റെ കൊമ്പു്. വാമക്കണ്ണു് = ഇടംകണ്ണു്, സ്ത്രീയ്ക്കു് ഇടംകണ്ണു കാമകലാസ്ഥാനമത്രേ. വാമപദത്തിന്നു സുന്ദരം എന്നും അത്ഥമുണ്ടു്.

സഖേ, വരച്ചീല മുലത്തടത്തിൽ വെ–
ണ്ണിലാവൊളിയ്ക്കൊത്ത മൃണാളനൂലുമേ. 18

വിദൂഷകൻ:— അയ്യോ, എന്താണ് തത്രഭവതി ചെന്തളിർപോലുള്ള കൈപ്പടംകൊണ്ടു മുഖം മറച്ചു, പേടിച്ചുപേടിച്ചെന്ന പോലെ നില്ക്കുന്നത്? (സൂക്ഷിച്ചു നോക്കിയിട്ട്) ആ പൂന്തേൻ കവരുന്ന പുലയാടിമകൻ ഒരു വണ്ടത്താൻ തത്രഭവതിയുടെ മുഖത്തേയ്ക്കു പറന്നെത്തുന്നു.

രാജാ: ഈ ദുഷ്ടനെ തടുക്കു.

വിദൂഷകൻ:— നെറികെട്ടവരെ ശിക്ഷിയ്ക്കുന്ന ഇവിടുന്നുതന്നെ വേണം, ഇവനെ തടുക്കാൻ.

രാജാ:— ശരി, എടോ കുസുമലതാപ്രിയാതിഥേ, നീ എന്തിനാണ് ഇതിന്നുനേരെ പറന്നു കഷ്ടപ്പെടുന്നത്!

ഇതാ, പെൺവണ്ടൊരലരിൽ,–
ദ്ദാഹംകൊണ്ടകിലുമങ്ങയെ
കാത്തിരിയ്ക്കുന്നു രാഗത്താൽ;
നീ കൂടാതുണ്ണുകില്ല തേൻ. 19

സാനുമതി: ഇപ്പോഴും അന്തസ്സിലാണ് ഇതിനെ തടുത്തത്,

ശ്ലോകം 18. ഗണ്ഡസീമ്നി = കവിൾത്തടത്തിൽ. അവൾ ചെവിമേൽ അണിഞ്ഞതും, നീണ്ട അല്ലികൾ കവിളത്തേയ്ക്കു ഞാന്നതുമായ നെന്മേനിവാകപ്പൂവ് എഴുതാനുണ്ട്; അതു ചെവിയ്ക്കുമാത്രമല്ല, കവിളിന്നും ഒരലങ്കാരമാണെന്നു സൂചന. വെണ്ണിലാവൊളി = വെളുത്ത, മങ്ങലില്ലാത്ത, നിലാവിലെ രശ്മി. താമരവളയത്തിൻനൂല് മാലപോലെ കഴുത്തിലണിഞ്ഞിരുന്നതായിരിയ്ക്കാം.

ചെന്തളിർപോലെയുള്ള കൈപ്പടം: 'നീക്കടമെടുക്കയാൽ അതിത്തുടുപ്പ്പെട്ട'താണല്ലോ, അത്.

കുസുമലതാപ്രിയാതിഥേ = പൂവല്ലികൾക്ക് അരുമപ്പെട്ട വിരുന്നുകാരനായുള്ളോവേ!

ശ്ലോകം 19. അലർ = പൂവ്. രാഗത്താൽ: നിന്നിലുള്ള അനുരാഗത്താൽ.

വിദൂഷകൻ;— തടുത്താലും വഴിപ്പെടാത്ത വർഗ്ഗമാണിത്.

രാജാ:—അതുഭവ്വോ! നീ എൻെറ കല്പന കൂട്ടാക്കില്ലെന്നോ! എന്നാൽ കേട്ടുകൊള്ളുക.

യാതൊന്നു തൈമരനവത്തളിർ പോലെ രമ്യം
ഭോഗോത്സവങ്ങളിലിവൻ മൃദുവായ് നുകൎന്നേൻ,
അത്തൊണ്ടിവായ്മലരു നീ തൊടുമെങ്കിൽ നിന്നെ,-
പ്പാർപ്പിക്കുമവൻ ഭ്രമര, തണ്ടലരുൾത്തുറുങ്കിൽ; 20

വിദൂഷകൻ: ഇത്തരം കടുത്ത ശിക്ഷയെ പേടിക്കാതിരിക്കുമോ? (ചിരിച്ച് ആത്മഗതം) ഇദ്ദേഹം ഇപ്പോൾ കമ്പക്കാരനായിരിക്കുന്നു; ഇദ്ദേഹത്തിൻെറ സംസർഗ്ഗംമൂലം ഞാനും ഇത്തരം അക്ഷരങ്ങൾ ഉച്ചരിച്ചുപോയി! (പ്രകാശം) തോഴരേ, ഇതു ചിത്രമാണ്.

രാജാ: ചിത്രമാണോ!

സാനുമതി:— ഞാനും ഇപ്പോൾ പരമാൎത്ഥം ഓർത്തില്ല. പിന്നെയാണോ, എഴുതിയനുഭവിച്ച ഇദ്ദേഹം!

രാജാ;— തോഴരേ, എന്തിനാണീദ്ദുഷ്ടത പ്രവർത്തിച്ചത്?

പ്രത്യക്ഷദൎശനസുഖം
തന്മയഹൃദയേന ഞാനനുഭവിക്കേ

ഇപ്പോഴും: അന്ന് അന്തസ്സിൽ തട്ടുത്ത കഥ—തൻെറ പ്രാണപ്രിയനെ ആദ്യമായിക്കണ്ട സന്ദർഭം—ശകുന്തള സാനുമതിയെ വർണ്ണിച്ചുകേൾപ്പിച്ചിട്ടുണ്ടാവും. 'ഈ ഉന്മാദാവസ്ഥയിലും' എന്നാണ് അഭിരാമവ്യാഖ്യാനം.

ശ്ലോകം 20. നവത്തളിർ—പുതിയ തളിർ. ഭോഗോത്സവങ്ങളിൽ; ആനന്ദമൂർച്ഛയുണ്ടാക്കുന്ന സുരതങ്ങളിൽപ്പോലും. മൃദുവായ: പരിക്കേല്പിച്ചുപോകാതെ. അത്തൊണ്ടിവായ്മലർ = പ്രിയയുടെ തൊണ്ടിപ്പഴത്തിനൊത്ത ചുണ്ട്. തണ്ടലരുൾത്തുറുങ്കിൽ = കൂമ്പിയ താമരപ്പൂവിൻെറ ഉള്ളാകുന്ന തടവിൽ. ഇപ്പദ്യത്തെ വിമൎശിക്കുമ്പോൾ, ദുഷ്ഷന്തൻ ഏതാണ്ട് ഉന്മാദത്തിലെത്തിയിരിക്കുന്നു എന്നോൎമ്മിക്കുന്നതിൽ പ്രമാദം പററാതിരിപ്പാൻ നാം ശ്രദ്ധിക്കുന്നതു നന്ന്.

ഇത്തരം അക്ഷരങ്ങൾ: കമ്പക്കാരനൊത്ത വാക്കുകൾ.

ഈദ്ദുഷ്ടത: ഇതു ചിത്രമാണെന്നോൎമ്മിപ്പിച്ചത്.

ഓൎമ്മവരുത്തുകയാൽ നീ
വീണ്ടും മേ ചിത്രമാക്കി വല്ലഭയെ! 21

(കണ്ണുനീർ വാൎക്കുന്നു)

സാനുമതി:— പൂർവ്വാപരവിരുദ്ധവും അസാധാരണവുമായ ഒരു ചെയ്തിയാണിത്!

രാജാ:— തോഴ രേ, ഞാൻ എന്തൊരിളവില്ലാത്ത സങ്കടമാണനുഭവിയ്ക്കുന്നത്!

സ്വപ്നത്തിലവളായ്ച്ചേര-
ലില്ലുറക്കം വരായ്കയാൽ;
ചിത്രത്തിലെങ്കിലും കാണ്മാൻ
സമ്മതിപ്പീല ബാഷ്പവും! 22

സാനുമതി:— ഭവാൻ തീരെ തുടച്ചുകളഞ്ഞു, പരിത്യജിച്ചതിൽ ശകുന്തളയ്ക്കുള്ള ദുഃഖം.

ചതുരിക:— (പ്രവേശിച്ച്) തിരുമേനി ജയിച്ചാലും! അടിയൻ ചായപ്പെട്ടിയെടുത്ത് ഇങ്ങോട്ടു പോന്നു.

രാജാ:— അപ്പോഴോ?

ചതുരിക:— ഇടയ്ക്കുവെച്ച്, തരളികയോടുകൂടിയ വസുമതിത്തമ്പുരാട്ടി അത് അടിയന്റെ കയ്യിൽനിന്ന് 'ഇതു ഞാൻ തന്നെ കൊണ്ടുകൊടുത്തുകൊള്ളാം ആൎയ്യപുത്രന്ന്' എന്ന് അരുളിച്ചെയ്ത് തട്ടിപ്പറിച്ചുകളഞ്ഞു.

വിദൂഷകൻ: ഭാഗ്യം, നിന്നെ വിട്ടയച്ചുവല്ലോ!

ചതുരിക: തമ്പുരാട്ടിയുടെ തൃത്തോൾപ്പുടവ മരക്കൊമ്പത്തുടക്കിയതു തരളിക വിടുവിയ്ക്കുന്ന തവ്വിൽ ഞാൻ ഓടിപ്പോന്നു.

ശ്ലോകം 21. പ്രത്യക്ഷദൎശനസുഖം = പ്രിയയെ പ്രത്യക്ഷമായിക്കണ്ടാലത്തെ സുഖം. തന്മയഹൃദയേന: ഇതു ശകുന്തളതന്നെ എന്നു കരുതിക്കൊണ്ട്.

പൂർവ്വാപരവിരുദ്ധം: അന്ന് ആവിധമുള്ള അനുരാഗം; പിന്നീട് അതിന്റെ ഒരു നേരിയ ഓൎമ്മപോലുമില്ലായ്ക; വീണ്ടും അതു മുഴുവനും ഓൎമ്മിച്ച് ദുഃഖിയ്ക്കുക—ഇങ്ങിനെ ഒന്നിനു മററതിനോടു പൊരുത്തമില്ലാതെ. ചെയ്തി = ചരിതം.

രാജാ:— തോഴരേ, ദേവി അടുത്തുവന്നിരിയ്ക്കുന്നു; ഞാൻ ബഹുമാനിച്ചുംപോരുന്നതിനാൽ ഗർവ്വിഷ്ഠയുമാണ്. ഈ ചിത്രത്തെ താങ്കൾ സൂക്ഷിയ്ക്കണം.

വിദൂഷകൻ:— 'ആത്മാവിനെ' എന്നുവേണം അരുളിച്ചെയ്യുക. (ചിത്രപടം വാങ്ങി എഴുന്നേററിട്ട്) ഇവിടെയ്ക്ക് അന്തഃപുരകലഹത്തിൽനിന്നു വിടുതി കിട്ടിയാൽ, എന്നെ മേഘപ്രതിച്ഛന്ദമെന്ന മാളികയിൽ വിളിച്ചുകൊള്ളുക.

(പാഞ്ഞു പോയി.)

സാനുമതി:— മനസ്സു മറെറാരു സ്ത്രീയിൽ പതിഞ്ഞിരിയ്ക്കുകയാണെങ്കിലും ഒന്നാമത്തവളെ ആദരിയ്ക്കുന്നുണ്ടല്ലോ; ഇദ്ദേഹത്തിൻെറ സ്നേഹം ഉറപ്പുള്ളതുതന്നെ.

തവണക്കാരി: (ഒരോലയുംകൊണ്ടു പ്രവേശിച്ചിട്ട്) തിരുമേനി ജയിച്ചാലും!

രാജാ: വേത്രവതി, നീ വഴിയിൽവെച്ചു വസുമതിയെ കണ്ടില്ലേ?

തവണക്കാരി:— ഉവ്വ്; അടിയത്തിൻെറ കയ്യിൽ ഓല കണ്ടതിനാൽ തിരിച്ചെഴുന്നള്ളി.

രാജാ:— കാര്യജ്ഞയായ അവൾ എനിയ്ക്കു കാര്യങ്ങളിൽ തടസ്സം വരുത്താറില്ല

തവണക്കാരി: അമാത്യൻ ഉണർത്തിയ്ക്കുന്നു—മുതലെടുപ്പുകണക്കുവളരെ നോക്കാനുണ്ടായിരുന്നതിനാൽ, ഇന്ന് ഒരു പൌരകാര്യം മാത്രമേ നോക്കിയിട്ടുള്ളു; അതിനെപ്പററിയുള്ള കുറിമാനം തൃക്കൺപാർക്കുമാറാകണം എന്ന്.

ഭവാൻ തീരെ ഇത്യാദി: പരിത്യജിച്ചതിൽ അങ്ങ് ഇത്രമേൽ പശ്ചാത്തപിയ്ക്കുന്നതിനാൽ, അവളുടെ ദുഃഖമെല്ലാം തീൎന്നു.

ഇങ്ങിനെ കരുണം അതിൻെറ പരമകോടിയിലെത്തിയപ്പോൾ, കവി രസഭേദം വരുത്തുന്നു:—ചതുരിക പ്രവേശിച്ച് ഇത്യാദി.

ഭാഗ്യം നിന്നെ ഇത്യാദി: മാഢവ്യൻ ഇത്തരം സന്ദർഭങ്ങളിൽ പലപ്പോഴും കുടുങ്ങിപ്പോയിട്ടുണ്ട്. (അഞ്ചാമങ്കത്തിലും, അയാൾ ഹംസപദികയുടെ പിടിയിൽപ്പെട്ടതിനാലാവാം ഉടൻ തിരിച്ചുവരാഞ്ഞത്.) രാജപ

രാജാ — ഓല ഇങ്ങോട്ടു കാണിയ്ക്കുക.

(തവണക്കാരി കാണിയ്ക്കുന്നു.)

രാജാ:— (വായിച്ചിട്ട്) എയ്! ധനമിത്രനെന്ന കടല്ക്കച്ചവടക്കാരൻ, കപ്പൽ പൊളിഞ്ഞതിനാൽ മൃതിപ്പെട്ടുപോയി: അയാൾക്ക് സന്താനവുമില്ലപോൽ- അയാളുടെ മുതലെല്ലാം പണ്ടാരവകയിൽച്ചേർക്കാം എന്നാണ് അമാത്യൻ എഴുതിയിരിയ്ക്കുന്നത്. (വിഷാദത്തോടെ) കഷ്ടംതന്നെയാണ് സന്തതിയില്ലായ്മ! വേത്രവതി, വലിയ ധനികനായിരുന്നതിനാൽ അദ്ദേഹത്തിന്നു ഭാര്യമാർ വളരെപ്പേരുണ്ടായിരിയ്ക്കും. അവരിൽ ആർക്കെങ്കിലും ഗർഭമുണ്ടോ എന്നന്വേഷിയ്ക്കണം.

തവണക്കാരി:— തിരുമേനി, അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഒരു ഭാര്യയായ സാകേതച്ചെട്ടിയുടെ മകൾക്ക് ഇയ്യിടെ പുംസവനം കഴിഞ്ഞതായി കേട്ടു

രാജാ:— എന്നാൽ ഗർഭത്തിലെ ശിശുവിന്നുള്ളതാണ്, അച്ഛൻെറ മുതൽ. ഇതു ചെന്ന് അമാത്യനോടു പറയുക.

തവണക്കാരി;— അരുളപ്പാടുപോലെ (പുറപ്പെടുന്നു.)

രാജാ:— ഇവിടെ വരിക.

തവണക്കാരി:— ഇതാ, അടിയൻ.

രാജാ:— മക്കളുണ്ടെങ്കിലെന്ത്, ഇല്ലെങ്കിലെന്ത്?

നലം കലൎന്നീടിന ബന്ധുവാകുമേ-
തേതാളൊടോ വേറുപെടുന്ന നാട്ടുകാർ,

രിഗ്രഹങ്ങൾക്കു ഭൎത്താവിനോടുള്ള ഈൎഷ്യയുടെ ശിക്ഷയെല്ലാം പരിജനങ്ങൾക്കാണ് കിട്ടുക.

ആത്മാവിനെ ഇത്യാദി; ഇച്ചിത്രം സൂക്ഷിയ്ക്കുന്നതു തനിയ്ക്കും കേടാകയാൽ, തന്നെത്തന്നെയും രക്ഷിയ്ക്കണമല്ലോ.

കാൎയ്യജ്ഞ: കാൎയ്യങ്ങളുടെ ഗുരുലാഘവം അറിയുന്നവൾ.

പുംസവനം = ഗർഭകാലത്തു ചെയ്യേണ്ടുന്ന ഒരു കൎമ്മം.

ശ്ലോകം 23. നലം കലൎന്നീടിന = സ്നേഹമുള്ള. ദുഷ്ടേതരൻ = ചീ

അവൎക്കു ദുഷ്ഷേതരനാമയാളയാം
ദുഷ്ഷന്തനെന്നിങ്ങു തമുക്കടിച്ചിടാം. 23

തവണക്കാരി:—ഇങ്ങിനെതന്നെ തമുക്കടിപ്പിയ്ക്കാം. (പോയി വീണ്ടും പ്രവേശിച്ചിട്ട്) തിരുമേനിയുടെ വിളംബരം അമാത്യനാൽ വേണ്ടപ്പോഴെപ്പെയ്യു മഴയെന്നപോലെ അഭിനന്ദിയ്ക്കപ്പെട്ടു.

രാജാ:—(നെടുവീൎപ്പിട്ട്) ഇങ്ങിനെയാണല്ലോ, സന്തതിയററ തറവാടുകളിലെ സമ്പത്തുകൾ, കുററി മുടിയുമ്പോൾ, അന്യാധീനങ്ങളായിപ്പോകുന്നത്. എൻെറ അവസാനത്തിൽ പുരുവംശലക്ഷ്മിയുടെയും സ്ഥിതി ഇതുതന്നെ!

തവണക്കാരി:—അമംഗളം നീങ്ങട്ടെ!

രാജാ:—ഛീ, ഞാൻ കൈവന്ന ശ്രേയസ്സിനെ തള്ളിക്കളഞ്ഞുവല്ലോ!

സാനുമതി:—തീൎച്ചയായും തോഴിയെത്തന്നെ ഉള്ളിൽക്കരുതിയാണ് ഇദ്ദേഹം ആത്മനിന്ദനം ചെയ്യുന്നത്.

രാജാ:—

ആത്മാവിനെപ്പാകുകിലും വെടിഞ്ഞു ഞാൻ
കുലത്തിനുന്നാകിയ ധൎമ്മപത്നിയെ;
കാലത്തു വിത്തിട്ടതിനാലനല്പമാം
ഫലം തരാൻപോമിളയെക്കണക്കിനെ! 24

സാനുമതി:—അങ്ങയ്ക്കു സന്തതിയററുകയില്ല.

ചതുരിക:—(പതുക്കെ) അയ്യോ, ഈ കച്ചവടക്കാരൻെറ കഥ

ത്ത മട്ടുകാരനല്ലാത്തവൻ. വേർപെട്ട ബന്ധുവിന്നു പാപശീലമുണ്ടെങ്കിൽ അതൊന്നൊഴികെ, ആ ബന്ധുവായിട്ട് പ്രജകൾക്കു ദുഷ്ഷന്തനുണ്ടെന്നു നാട്ടിൽ കൊട്ടിയറിയിയ്ക്കട്ടെ.

കുററി മുടിയുമ്പോൾ: ഒടുക്കത്തെ ആൾ മരിയ്ക്കുമ്പോൾ. ലക്ഷ്മി = ഐശ്വൎയ്യം; സമ്പത്തും പ്രഭുത്വവും.

കൈവന്ന ശ്രേയസ്സിനെ: സന്താനശ്രേയസ്സ് ഉടനുണ്ടാകുമാറ് ഗൎഭിണിയായി വന്ന ശകുന്തളയെ.

ശ്ലോകം 24. ആത്മാവിനെപ്പാകുകിലും: ഗർഭാധാനം ചെയ്യപ്പെ

തിരുമേനിയുടെ പശ്ചാത്താപത്തെ ഇരട്ടിപ്പിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു. ഞാൻ ഇദ്ദേഹത്തെ ആശ്വസിപ്പിയ്ക്കുന്നതിന്നു മേഘപ്രതിച്ഛന്ദത്തിൽനിന്നു് ആര്യമാധവ്യനെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരാം.

തവണക്കാരി:—അതുതന്നെവേണം.

(ചതുരിക പോയി.)

രാജാ:—ഹാ, ദുഷ്ഷന്തൻ പിണ്ഡം വയ്ക്കുന്നവരുടെ നില സംശയത്തിലായിരിയ്ക്കുന്നു,

ഇയ്യാൾക്കുശേഷമെവനുള്ള, നിവാപകർമ്മം
ചെയ്യാൻ യഥാവിധി നമുക്കു കുലത്തിലെന്നായ്
ആവൂ, പിതൃക്കൾ മിഴിനീർ കഴുകിക്കളഞ്ഞി–
ട്ടാവും കുടിപ്പു,തനപത്യനിവൻെറ കൈനീർ! 25

തവണക്കാരി:—(സംഭ്രമത്തോടെ താങ്ങിയിട്ടു്) തിരുമേനി ആശ്വസിയ്ക്കണേ, ആശ്വസിയ്ക്കണേ!

സാനുമതി:—അയ്യോ, കഷ്ടം, കഷ്ടം! ഇദ്ദേഹം, വിളക്കിരിയ്ക്കെത്തന്നെ മറവുനിമിത്തം ഇരുട്ടനുഭവിയ്ക്കുന്നു. ഞാൻ ഇപ്പോൾത്തന്നെ ഇദ്ദേഹത്തിൻെറ ദുഃഖം പോക്കിക്കളയാം. അഥവാ ഇന്ദ്രമാതാവു ശകുന്തളയെ ആശ്വസിപ്പിച്ചരുളിച്ചെയ്യുന്നതു ഞാൻ കേൾക്കയുണ്ടായി, യജ്ഞാംശതല്പരരായ ദേവകൾ തന്നെ, നിന്നെ താമസിയാതെ ഭർത്താവു ധർമ്മപത്നിയാക്കിക്കൊണ്ടാടുമാറു പ്രവർത്തിച്ചുകൊള്ളും എന്നു്. അതിനാൽ അത്രയുംനാൾ ഞാൻ ക്ഷമിയ്ക്കുന്നതായിരിയ്ക്കും നല്ലതു്. തല്ക്കാലം രാജാവിൻെറ ഈ അവസ്ഥയെ ല്ലാമറിയിച്ചു പ്രിയ സഖിയെ ആശ്വസിപ്പിയ്ക്കാം.

(മേല്പോട്ടു പോയി)

ട്ടിട്ടും; 'ആത്മാവു(താൻ)തന്നെ ഭാര്യയിൽ പ്രവേശിച്ചു പുത്രനായിജ്ജനിയ്ക്കുന്നു' എന്നു സ്മൃതി. കാലത്തു്: വേണ്ടുന്ന സമയത്തു്. ഫലം = വിളവു്. ഇള = ഭൂമി; വയൽ.

ദുഷ്ഷന്തൻ പിണ്ഡം വെയ്ക്കുന്നവർ: തൻെറ പിതൃ–പിതാമഹ––പ്രപിതാമഹാദികൾ. സംശയം: മേലിൽ പിണ്ഡം ലഭിയ്ക്കുമോ ഇല്ലയോ എന്നു്.

ശ്ലോകം 25. നിവാപകർമ്മം = പിതൃതർപ്പണം. യഥാവിധി = വി

(അണിയറയിൽ)

അയ്യോ, കൊല്ലരുതേ, കൊല്ലരുതേ!

രാജാ:— (കേട്ടിട്ട്) മാഢവ്യൻെറ നിലവിളിപോലെ തോന്നുന്നു. ആരവിടെ?

ചതുരിക;— (സസംഭ്രമം പ്രവേശിച്ച്) തിരുമേനി രക്ഷിയ്ക്കണേ, രക്ഷിയ്ക്കണേ, പ്രാണസംശയത്തിൽപ്പെട്ടിരിയ്ക്കുന്ന തോഴരെ.

രാജാ:— ആരാണ് സാധുബ്രാഹ്മണനെ ഉപദ്രവിയ്ക്കുന്നത്?

ചതുരിക: തിരുമേനി, ഏതോ ഒരു ഭൂതം മറഞ്ഞു വന്നു പിടിച്ചു കൊണ്ടുപോയി, മേഘപ്രതിച്ഛന്ദമാളികയുടെ മേന്തായത്തു നിത്തിയിരിയ്ക്കുന്നു.

രാജാ:— (എഴുന്നേററ്) അത്രയ്ക്കായോ! എൻെറ ഗൃഹത്തിലും കേറുകയോ ഭൂതങ്ങരം! അഥവാ,

തനിയ്ക്കുതന്നേ പിഴ നാളിൽ, നാളിൽ-
പ്പററുന്നതത്രയ്ക്കറിവാൻ പ്രയാസം;
നാട്ടാരിലാരേ,തു വഴിയ്ക്കു പോവു-
മെന്നൊക്കെയെവ്വണ്ണമറിഞ്ഞുവെയ്ക്കാം! 26

(അണിയറയിൽ)

ധിയ്ക്കോത്തവണ്ണം. അനപത്യനിവൻെറ = സന്താനമില്ലാത്ത എൻെറ. പിതൃതപ്പണത്തിൽ വന്നുചേരുന്ന പിതൃക്കൾ, എനിയ്ക്കു സന്താനമില്ലെന്നു കണ്ടു കരഞ്ഞുപോകുന്നതിനാൽ, ഞാൻ നല്കിയ തിലോദകത്തിൽനിന്നു മുഖം കഴുകി ബാക്കിയേ കുടിയ്ക്കാറുണ്ടാവൂ; കരഞ്ഞാൽ മുഖം കഴുകണമെന്നുണ്ട്. അങ്ങിനെ, ഇപ്പോൾത്തന്നെ അവക്കു തൃപ്തിവരാതായിത്തുടങ്ങിയിട്ടുണ്ടാവും.

വിളക്കിരിയ്ക്കേത്തന്നെ ഇത്യാദി: അപത്യമിരിയ്ക്കേത്തന്നെ അറിയായ്കയാൽ, ഇദ്ദേഹം അനപത്യതാദുഃഖം അനുഭവിയ്ക്കുന്നു. ഇന്ദ്രമാതാവ് = അദിതി. യജ്ഞാംശതല്പരർ: യജ്ഞത്തിൽ. തങ്ങൾക്കുള്ള പങ്കു കിട്ടിയിട്ടു വേണം ദേവന്മാക്ക് പുലരുവാൻ; ആ യജ്ഞകമ്മം ഭൂമിയിൽ മുടങ്ങാതെ നടക്കണമെങ്കിൽ, ധമ്മിഷ്ഠമായ ഒരു രാജവംശം നിലനിർത്തേണ്ടുന്ന ഭാരം ദേവന്മാർതന്നെ ഏറെറടുത്തുകൊള്ളും. ക്ഷമിച്ചിരിയ്ക്കുന്നതായിരിയ്ക്കും നല്ലത്: സൽക്കമ്മമായാലും, അർഹതയുള്ളവർ തന്നെ ചെയ്യുന്നതാണ് ഭംഗി.

ശ്ലോകം 26. ധമ്മാനുഷ്ഠാനത്തിൽ പ്രമാദം പററുന്നതുകൊണ്ടത്രേ, ഗൃഹങ്ങളിൽ ഭൂതബാധയുണ്ടാകുന്നത്; രാജാവിന്നാകട്ടേ, സപ്രമാദത്താൽ

ആവൂ തോഴരേ, ആവൂ!

രാജാ:—(വെമ്പലോടെ ചുററിനടന്നു) തോഴരേ, പേടിക്കേണ്ടാ, പേടിക്കേണ്ടാ.

(അണിയറയിൽ)

(വീണ്ടും അതുതന്നെ പറഞ്ഞിട്ടു്) ഞാൻ എങ്ങിനെ പേടിക്കാതിരിക്കും? ഇതാ, ഏതോ ഒരുവൻ എന്റെ കഴുത്തുപിടിച്ചു പിന്നോക്കം വളച്ചു കരിമ്പുപോലെ ചെട്ടെന്നൊടിക്കുന്നു.

രാജാ:—(ദൃഷ്ടിക്ഷേപത്തോടെ) വില്ലു്!

യവനി:—(വില്ലുംകൊണ്ടു പ്രവേശിച്ചു്) ഇതാ, പള്ളിവില്ലും തൃക്കയ്യുറയും.

(രാജാവു് വില്ലും അമ്പും വാങ്ങുന്നു)

(അണിയറയിൽ വേറെ സ്വരത്തിൽ)

ഇതാ, ഞാൻ കൊല്ലുന്നേൻ പുലി പശുവിനെപ്പോലെ, പതറി-
പ്പിടഞ്ഞീടും നിന്നെ,പ്പുതിയ ഗളരക്തം നുകരുവാൻ,
വിപന്നന്മാക്കെല്ലാമഭയമരുളാൻവേണ്ടി നെടുവി-
ല്ലെടുക്കും ദുഷ്ഷന്തൻ തവ ശരണമാകട്ടെയധുനാ. 27

രാജാ:—(കോപത്തോടെ) എന്തു്, എന്റെ നേക്കു തന്നേയോ! എടാ മാംസംതീനി, നില്ല നില്ലു്. നിന്റെ കഥ കഴിഞ്ഞു. (വില്ലു കുലച്ചു്) വേത്രവതി, കോണിക്കുലേക്കു് വഴി കാണിക്കുക.

മാത്രമല്ല, പ്രജാപ്രമാദത്താലും പാപം നേരിടും.

വേറേ സ്വരത്തിൽ; ഈ ഒച്ച ഭൂതത്തിന്റേതാണു്.

ശ്ലോകം 27. പുതിയ ഗളരക്തം: കഴുത്തു പൊട്ടിച്ചാൽ തള്ളിച്ചാടുന്ന ചോര. വിപന്നന്മാർ = ആപത്തിൽപ്പെട്ടവർ. അഭയം = ആപത്തിൽ നിന്നു രക്ഷ. തവ ശരണമാകട്ടെ: നിന്നെ രക്ഷിക്കുന്നതു കാണട്ടെ! അധുനാ = ഇപ്പോൾ.

തിരസ്കരണികൊണ്ടു ഗർവ്വിക്കുന്നവനേ: നിനക്കു തിരസ്കരണിവിദ്യയുള്ളതുകൊണ്ടു നിന്നെ ഞാൻ കാണില്ലെന്നാണല്ലോ നിന്റെ ഗർവ്വു്. അ

(എല്ലാവരും വേഗത്തിൽ ചുററിനടക്കുന്നു.)

രാജാ:—(ചുററും നോക്കിയിട്ട്) ഇവിടെ ആരുമില്ലല്ലോ!

(അണിയറയിൽ)

ആവൂ, ആവൂ, ഞാൻ അങ്ങയെ കാണുന്നുണ്ട്, അങ്ങ് എന്നെക്കാണുന്നില്ല. ഞാൻ പൂച്ച പിടിച്ച എലിപോലെ, പ്രാണനിൽ കൊതിയില്ലാത്തവനായിക്കഴിഞ്ഞു!

രാജാ:—എടാ തിരസ്കരണികൊണ്ടു ഗർവ്വിക്കുന്ന വനേ, എൻെറ അസ്ത്രം നിന്നെ കണ്ടുകൊള്ളും. ഇതാ, ഞാൻ ശരം തൊടുക്കുന്നു;

വധാർഹനാം നിന്നെ വധിക്കു,മേകും
രക്ഷാർഹവിപ്രന്നിതു രക്ഷയേയും;
പാൽതാൻ കുടിക്കുന്നിത,തിൽപ്പകന്ന
പാഥസ്സെടുക്കില്ലരയന്നമല്ലോ. 28

(അസ്ത്രം തൊടുക്കുന്നു)

(അനന്തരം വിദൂഷകനെ വിട്ടു മാതലി പ്രവേശിക്കുന്നു.)

മാതലി:—

തവ ദിതിജരെയത്രേ ലക്ഷ്യമാക്കീ സുരേശൻ;
ധ്രുവമവരുടെ നേൎക്കാകട്ടെയീ വിൽവലിക്കൽ:
പ്രണയമധുരമാകും നോട്ടമല്ലാ പതിപ്പി-
പ്പതു,കടുശരമല്ലാ, മിത്രരിൽസ്സജ്ജനങ്ങൾ. 29

സ്ത്രം നിന്നെ കണ്ടുകൊള്ളും; ശബ്ദം കേട്ടേടത്തെയ്ക്കയച്ചാൽ ലാക്കുവെക്കപ്പെട്ടവനിൽ ചെന്നേല്ക്കുന്നതാണ്. ഈ അസ്ത്രം = ശബ്ദവേധി.

ശ്ലോകം 28. മാഢവ്യനിൽ ഏറേററ്റുമെന്നു ശംകയില്ല എന്ന്:—വധാർഹൻ = വധിക്കപ്പെടേണ്ടവൻ. രക്ഷാർഹൻ = രക്ഷിക്കപ്പെടേണ്ടവൻ. പാഥസ്സ് = വെള്ളം.

ശ്ലോകം 29. താൻ വന്ന കാൎയ്യം പറഞ്ഞു കോപം ശമിപ്പിക്കുന്നു:—ദിതിജർ = അസുരന്മാർ. തവ ലക്ഷ്യമാക്കി: അങ്ങയുടെ അസ്ത്രത്തിന്നു ലാക്കാക്കിയിരിക്കുന്നത്; അങ്ങു വന്നു കൊല്ലണമെന്നു ക്ഷണിക്കുന്നു എന്ന

രാജാ:—(ശരം ഉപസംഹരിച്ച്) അല്ലാ, മാതലിയോ! ദേവേന്ദ്രസൂതന്നു സ്വാഗതം!

വിദൂഷകൻ:—(പ്രവേശിച്ച്) എന്നെ യജ്ഞപ്പശുവിനെപ്പോലെ ഞെക്കിക്കൊന്ന ഈ പുള്ളിയെ സ്വാഗതംകൊണ്ടഭിനന്ദിയ്ക്കുയാണിദ്ദേഹം.

മാതലി: (പുഞ്ചിരിക്കൊണ്ട്) ആയുഷ്മൻ, കേട്ടാലും, ഇന്നതിനാണ് ദേവേന്ദ്രൻ എന്നെ അങ്ങയുടെ അടുക്കലെയ്ക്കയച്ചിരിയ്ക്കുന്നതെന്ന്.

രാജാ: ഞാൻ സശ്രദ്ധനായിരിയ്ക്കുന്നു.

മാതലി: കാലനേമിയുടെ സന്താനമായി ദുർജ്ജയന്മാർ എന്നൊരുക്കൂട്ടം അസുരന്മാരുണ്ട്.

രാജാ: ഉണ്ട്: നാരദൻ പറഞ്ഞുകേട്ടിട്ടുണ്ട്.

മാതലി:

> വെൽവാനശക്യരവർപോൽ തവ തോഴനിന്ദ്ര-
> ന്ന;-ങ്ങുന്നു വേണമവരെസ്സമരേ വധിപ്പാൻ:
> സൂര്യന്നു പോക്കിവിടുവാൻ കഴിയാത്തതാകും
> രാക്കൂരിരുട്ടിനെ മുടിപ്പതു ചന്ദ്രനല്ലോ. 30

അതിനാൽ, ഭവാൻ ഇപ്പോഴത്തന്നെ ആയുധപാണിയായി ഇന്ദ്രരഥത്തിൽക്കയറി വിജയത്തിന്നായി പുറപ്പെടുക.

രാജാ: മഹേന്ദ്രന്റെ ഈ തിരുവുള്ളത്താൽ ഞാൻ അനുഗ്രഹിയ്ക്കപ്പെട്ടു. ആകട്ടെ, ഭവാൻ മാഢവ്യനിൽ എന്തിനാണ് ഇപ്രകാരം പ്രവത്തിച്ചത്?

മാതലി: അതും പറയാം:—ആയുഷ്മാന്ന് മനസ്സിൽ എന്തോ

ത്ഥം. ധ്രുവം = നിസ്സംശയം. പ്രണയമധുരം = സൌഹാർദ്ദത്താൽ രമ്യം. മിത്രർ = സുഹൃത്തുക്കൾ.

യജ്ഞപ്പശുവിനെ എന്നപോലെ: യജ്ഞത്തിൽ പശുവിനെ ഞെക്കി ശ്വാസംമുട്ടിച്ച് കൊല്ലണമെന്നാണ് വിധി.

ശ്ലോകം 30. വെൽവാനശക്യർ = ജയിയ്ക്കപ്പെടുവാൻ വയ്യാത്തവർ. സമരേ = യുദ്ധത്തിൽ. രാക്കൂരിരുട്ട്: രാത്രിയിലെ കൂരിരുട്ട്. സൂര്യൻ മഹാതേജസ്വിയാണ് എന്നുള്ളതുകൊണ്ടായില്ലല്ലോ.

ഒരു വിഷാദമുള്ളതായി എനിക്കു കാഴ്ചയിൽ തോന്നി, ഉടനെ ഒന്നു കോപിപ്പിക്കാൻ വേണ്ടിയാണ് ഞാൻ അപ്രകാരം ചെയ്തത്. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ,

ജ്വലിക്കുമേ കൊള്ളിയിളക്കിയാൽത്തീ,
കയക്കുകിൽപ്പാമ്പു പടം പിടിക്കും:
ക്രോധത്തിലല്ലോ, നിജവൈഭവത്തെ
പ്രായേണ കൈക്കൊണ്ടുവരുന്നു ലോകം. 31

രാജാ: കൊള്ളാം. (വിദൂഷകനോടു പതുക്കെ) തോഴരേ, ഇന്ദ്രന്റെ ആജ്ഞ നിറവേററാതിരുന്നുകൂടാ. അതിനാൽ അമാത്യപിശുനനെ വിവരം ധരിപ്പിച്ചു ഞാൻ പറഞ്ഞതായിപ്പറയണം.

നിൻബുദ്ധിതാൻ പ്രജകളെ-
ക്കാത്തുപോരട്ടെയൊട്ടുനാൾ;
ഏറ്റപ്പെട്ടിരിപ്പു കുലവി-
ല്ലിതു, മറെറാരു വേലയിൽ. 32

വിദൂഷകൻ: അരുളപ്പാടുപോലെ (പോയി)

മാതലി: ആയുഷ്മാൻ ഇതിലേ.

(രാജാവ് രഥത്തിൽക്കയറുന്നു. എല്ലാവരും പോയി)

ആറാമങ്കം കഴിഞ്ഞു.

ശ്ലോകം 31. കയക്കുക = ഉപദ്രവിക്കുക.

ശ്ലോകം 32. പതിവായി, സചിവന്റെ ബുദ്ധിയും (ഉപായചിന്തയും) രാജാവിന്റെ വില്ലും (പരാക്രമവും) കൂടിയത്രേ ഭരണം നടത്തുന്നത്.

ആയുഷ്മാൻ = ദീർഘായുസ്സ്; നാടകാദിയിൽ സൂതൻ തേരാളിയെ വിളിക്കുന്നുണ്ടുന്ന പേർ.

ഏഴാമങ്കം

(അനന്തരം ആകാശത്തു തേരിലേറിയ രാജാവും മാതലിയും പ്രവേശിക്കുന്നു.)

രാജാ:—മാതലി, ഞാൻ നിയോഗം നിറവേററി എങ്കിലും, മഹേന്ദ്രൻെറ സൽക്കാരമഹിമയോൎക്കുമ്പോഠം, എന്നെക്കൊണ്ട് ഉപയോഗമുണ്ടായിട്ടില്ലെന്നു തോന്നിപ്പോകുന്നു!

മാതലി:—(പുഞ്ചിരിക്കൊണ്ട്) ആയുഷ്മൻ, ഇരുകക്ഷിക്കുമില്ല, അലംഭാവം:—

പ്രഥമോപകാരമമരേന്ദ്രനിൽക്കൃതം
ലഘുവെന്നു കാണ്മു, ബഹുമാനിതൻ ഭവാൻ;
അവിടെക്കുമില്ലൊരു മതിപ്പു നിങ്കലെ-
പ്പരിപൂജനത്തിലപദാനവിസ്മയാൽ. 1

രാജാ:—അങ്ങിനെ പറയരുത്; ആ വിടതന്നപ്പോഴത്തെസ്സൽക്കാരം വിചാരിക്കുപോലും വയ്യാത്തതാണ്. എന്നെ ദേവകാഠം കാൺകെ അൎദ്ധാസനത്തിലിരുത്തിയിട്ട്,

ഉരഃക്കാംക്ഷപൂണ്ടരികിൽ വാണ ജയന്തനിൽത്തു-
ക്കണ്ണൊന്നു നീട്ടി,യൊരു പുഞ്ചിരിയിട്ടു, ശക്രൻ

ഒരൊററ ദിവസംകൊണ്ട് അസുരരെയെല്ലാം നിഗ്രഹിച്ച് ഇന്ദ്രനാൽ സൽക്കൃതനായി രാജാവ് മാതലിയോടുകൂടി ഭൂമിയിലേക്കു തിരിച്ചു പോരുന്നു.

നിയോഗം: അസുരനിഗ്രഹം ചെയ്‌വാനുള്ള ആജ്ഞ. സൽക്കാരമഹിമ = മികച്ച സൽക്കാരം.

അലംഭാവം = തൃപ്തി.

ശ്ലോകം 1. പ്രഥമോപകാരമമരേന്ദ്രനിൽക്കൃതം = ആദ്യം ഇന്ദ്രനു ചെയ്തുകൊടുത്ത ഉപകാരം. ബഹുമാനിതൻ: തദനന്തരം ഇന്ദ്രനാൽ സൽക്കരിക്കപ്പെട്ടവൻ. മതിപ്പ്: 'മതിയായി' എന്ന വിചാരം. നിങ്കലെപ്പരിപൂജനത്തിൽ = അങ്ങയെ പൂജിച്ചതിൽ. അപദാനവിസ്മയാൽ = അങ്ങയുടെ പരാക്രമം കണ്ടിട്ടുള്ള അത്ഭുതംമൂലം.

മാറത്തുനിന്ന ഹരിചന്ദനവും പുരണ്ട
മന്ദാരമാലികയെടുത്തണിയിച്ചവല്ലോ! 2

മാതലി:—ആയുഷ്മാൻ എന്തൊന്നാണ് ദേവരാജങ്കൽനിന്ന് അർഹിയ്ക്കുന്നില്ലാത്തത്? നോക്കുക:—

ദൈതേയമുള്ളുകരം പറിച്ചുകളഞ്ഞു വിണ്ണിൽ
സ്വാസ്ഥ്യം വളർത്തി വലജിത്തിന്നു രണ്ടുകൂട്ടം:
ഇന്നാളിൽ നിൻ വിനതസന്ധികളാം ശരങ്ങൾ,
പണ്ടാവിധം പുരുഷകേസരിതൻ നഖങ്ങൾ. 3

രാജാ:—ഇതിൽ പുരന്ദരന്റെ പ്രഭാവത്തെത്തന്നെയാണല്ലോ പുകഴ്ത്തേണ്ടത്;—

വങ്കാര്യവും കിംകരർ ചെയ്തുവെപ്പ-
ത,ധീശർതൻ നൽത്തിരുവുള്ളമത്രേ:
തമിസ്രമെമ്മട്ടരുണൻ മുടിയ്ക്കും,
മുൻനിർത്തുകില്ലക്കനെയാളെയെങ്കിൽ? 4

ശ്ലോകം 2. ഉൾക്കാംക്ഷ = ഉള്ളിൽവെച്ചുകൊണ്ടിരിയ്ക്കുന്ന അഭിലാഷം. ജയന്തൻ = ഇന്ദ്രന്റെ പുത്രൻ. ഒരു പുഞ്ചിരിയിട്ട്; ഇതിന്നുള്ള അർഹത നിനക്കല്ല, ഇദ്ദേഹത്തിന്നാണ് എന്നർത്ഥത്തിൽ. പുരണ്ട: അരച്ചു പൂശിയിരുന്നതു പകർന്നുപററിയ. ഹരിചന്ദനവും മന്ദാരവും ദിവ്യവൃക്ഷങ്ങളാണ്. ദുഷ്ഷന്തന്നു ധനരത്നാദികൾ അനപേക്ഷിതങ്ങളാകയാലത്രേ, അഭൌമവും എന്നും വാട്ടമേശാത്തതുമായ മന്ദാരമാല നല്കപ്പെട്ടത്.

ശ്ലോകം 3. ദൈതേയമുള്ളുകൾ = അസുരരാകുന്ന മുള്ളുകളെ; ദ്രോഹകാരികളെ. സ്വാസ്ഥ്യം = പൊറുതികേടില്ലായ്ക. വലജിത്ത് = ഇന്ദ്രൻ. ഇന്നാളിൽ = ഇന്ന്. വിനതസന്ധികൾ = മൊട്ടു(കംപ്പു)ഴിഞ്ഞവ; നഖങ്ങളുടെ വിശേഷണമാകുമ്പോൾ, താഴ്ന്ന നഖസന്ധികളോടുകൂടിയവ. പുരുഷകേസരി = നരസിംഹം. പണ്ടു ഹിരണ്യകശിപുവിനെ മാറു കീറിക്കൊന്ന നരസിംഹമെന്നപോലെ, ഇന്നു ദുർജ്ജയരെ അമ്പെ കൊന്ന ഭവാൻ ഇന്ദ്രന്നു ബഹുമാന്യൻതന്നെ! മേൽത്തറച്ച മുള്ള്, നഖംകൊണ്ടോ അമ്പിന്മുനപോലെ കൂർത്ത സാധനംകൊണ്ടോ വേണമല്ലോ പറിച്ചുകളയുക.

ശ്ലോകം 4. വങ്കാര്യം: പ്രഭുക്കൾക്കും ചെയ്തുതീർക്കാവതല്ലാത്ത ജോലി. ചെയ്തുവെപ്പത് = ചെയ്തുതീർക്കുന്നത്. അധീശർ = പ്രഭുക്കന്മാർ. തമി

മാതലി— :ഇതായുഷ്മാന്നു് അനുരൂപംതന്നെ (കുറച്ചിടം പിന്നിട്ടു്) ആയുഷ്മൻ ഇവിടെ നോക്കുക; സ്വർഗ്ഗലോകത്തിൽ നിലനില്ക്കുന്നതായിത്തീൎന്ന സ്വയശസ്സിൻെറ സൌഭാഗ്യം—

ശ്രേഷ്ഠാമരീമണ്ഡനശേഷമാം കുറി—
ക്കൂട്ടാലിതാ, കല്പലതാംശുകങ്ങളിൽ,
കേട്ടാസ്വദിയ്ക്കുംപടി നിൻ വിചേഷ്ടിതം
പാട്ടായി നിൎമ്മിച്ചെഴുതുന്നു വിണ്ണവർ. 5

രാജാ:—മാതലി, ഞാൻ ഇന്നലെ പോരുമ്പോൾ അസുരയുദ്ധൌത്സുക്യംമൂലം സ്വർഗ്ഗത്തിലേയ്ക്കുള്ള വഴി നോക്കിക്കണ്ടില്ല. ഏതൊരു വായുമാർഗ്ഗത്തിലാണു് നാമിപ്പോൾ?

മാതലി:

യാതൊന്നോ നിലനിർത്തിടുന്നതു നഭ-
സ്ഥാനത്തു മുവ്വാററിനെ—
ജ്ജ്യോതിശ്രേണിയെയും വിഭക്തരുചിയായ്—
ച്ചുററിപ്പു യാതൊന്നുതാൻ,

സ്രം = ഇരുട്ടു്. സൂൎയ്യൻെറ തേർതെളിക്കാരനായിരിയ്ക്കുന്നതുകൊണ്ടാണു് അരുണൻ പ്രഭാതത്തിൽ സൂൎയ്യോദയത്തിന്നു മുമ്പുതന്നെ ഇരുട്ടകററുന്നതു്; അതുപോലെ ഇന്ദ്രൻെറ തിരുവുള്ളംകൊണ്ടാണു്, ഞാൻ അസുരനിഗ്രഹമെന്ന വലിയ കാൎയ്യം സാധിച്ചതു്.

ഇതു്; ഈ വിനയം.

ശ്ലോകം 5. ശ്രേഷ്ഠാമരീമണ്ഡനശേഷം = സുന്ദരിമാരായ ദേവസ്ത്രീകൾ അണിഞ്ഞതിൽ ബാക്കിയായതു്. കുറിക്കൂട്ടു്: കുങ്കുമച്ചാറു് മുതലായവ. കല്പലതാംശുകങ്ങളിൽ: കല്പകവല്ലികളിൽ തളിരിന്നുപകരം തൊഴുത്തുനില്ക്കുന്ന പട്ടുകളിന്മേൽ. ആസ്വദിയ്ക്കുംപടി = ആസ്വദിയ്ക്കുവാൻ പററുന്ന രീതിയിൽ. വിചേഷ്ടിതം = ചരിതം; പരാക്രമകഥ. ഈ പാട്ടുകൾ ലിപിരൂപേണയും ഗീതരൂപേണയും എന്നും സ്വർഗ്ഗത്തിൽ നിലനില്ക്കുകതന്നെ ചെയ്യും.

അസുരയുദ്ധൌത്സുക്യം = അസുരരോടു യുദ്ധം ചെയ്‌വാനുള്ള തിടുക്കം. വായുമാർഗ്ഗം: ആകാശത്തുള്ള വായുപ്പരപ്പു് ഏഴു വാതസ്കന്ധങ്ങളായി, ഏഴട്ടിയായി, വിഭജിയ്ക്കപ്പെട്ടിരിയ്ക്കുന്നു; അവയിലോരോന്നാണു് മേഘങ്ങളെ സഞ്ചരിപ്പിയ്ക്കുന്നതും അവയിൽനിന്നു മഴ ഇടിമിന്നൽ എന്നിവയുണ്ടാക്കുന്നതും.

ഓതുന്നു മുനിമാരിതാ,പ്പരിവഹ-
ക്കാററിൻ വഴിത്തട്ടുപോൽ,
ദൈതേയോന്മഥനദ്വിതീയപദവി-
ന്യാസാൽ പവിത്രീകൃതം, 6

രാജാ: ഇതുകൊണ്ടാണ് എൻെറ ബാഹ്യേന്ദ്രിയങ്ങളും അന്തഃകരണവും ഒരുപോലെ നിർവൃതിക്കൊള്ളുന്നത്, (തേർച്ചക്രം നോക്കിയിട്ട്) നാം മേഘമാർഗ്ഗത്തിൽ ഇറങ്ങിക്കഴിഞ്ഞു.

മാതലി: എങ്ങിനെ മനസ്സിലായി?

രാജാ:

ഏറക്കാൽപ്പഴുതിങ്കലൂടെ വെളിയിൽ-
ച്ചാട്ടുന്ന വേഴാമ്പലും,
വാരഞ്ചീടിന മിന്നൽതന്നൊളി പുര-
ണ്ടീടും തുരംഗങ്ങളും,

സൂര്യാദിഗ്രഹങ്ങളെയും നക്ഷത്രങ്ങളെയുമെല്ലാം തമ്മിൽ കൂട്ടിമുട്ടാതെയും വഴിപിഴക്കാതെയും സഞ്ചരിപ്പിക്കുന്നതും, മററും. അവയിൽ ഏതു വായുമണ്ഡലത്തിലാണ് നാമിപ്പോൾ?

ശ്ലോകം 6. നഭസ്ഥാനം: നിരവലംബമായ ആകാശം. മുവ്വാറ് =ഗംഗ; മൂന്നു ചാലായി ഒഴുകുന്നതുകൊണ്ടത്രേ ഈ പേർ. ജ്യോതിശ്രേണി: സൂര്യ-ചന്ദ്ര-നക്ഷത്രാദികളായ തേജോഗോളങ്ങൾ. വിഭക്തരുചിയായ്: അവയുടെ പ്രഭകളെ, തമ്മിൽക്കൂടിക്കലരാതെ, വേർതിരിച്ച്. മൂലത്തിൽ 'പ്രവിഭക്തരശ്മിഃ', എന്നതിനെ, ഓരോന്നിൻേറയും കടിഞാൺ (വായുരൂപമായ നിയന്ത്രണം) വേർതിരിച്ച് എന്നു രാഘവഭട്ടൻ വ്യാഖ്യാനിക്കുന്നു. പരിവഹക്കാററ്: ഈ വായുസ്കന്ധം ഏഴാമത്തേതെന്നും, ആറാമത്തേതെന്നും, അതു തേജോഗോളങ്ങളായി സപ്തർഷികളെ മാത്രമേ സഞ്ചരിപ്പിക്കുന്നുള്ളു എന്നും പക്ഷഭേദങ്ങളുണ്ട്. ദൈതേയോന്മഥന......കൃതം: വാമനാവതാരത്തിൽ മഹാബലിയെ പരാജയപ്പെടുത്തുന്ന അവസരത്തിൽ വിഷ്ണുവിൻെറ രണ്ടാംകാൽവെപ്പുകൊണ്ടു—ആദ്യത്തേതു ഭൂമിയിലായിരുന്നു—പരിശുദ്ധമായത്.

ശ്ലോകം 7. തേർ മേഘങ്ങളിലേക്കു ഇറങ്ങിയപ്പോൾ അതിന്നിടയിൽപ്പെട്ട വേഴാമ്പലുകൾ—അവ മേഘങ്ങളിന്മേലിരിക്കുകയായിരുന്നു—അഴിപ്പഴുതുകളിലൂടെ വെളിക്കു ചാടുന്നതും മിന്നൽപ്രഭ കുതിരകളുടെ മേൽ

നീരേന്തും മുകിൽമാലതൻ മുകളിലാ-
ണോടുന്നതിത്താങ്കൾതൻ
തേരെന്നുണ്ടറിയിച്ചിടുന്നു, നനവാ-
ർന്നുള്ളോരുരുൾച്ചുററുമേ. 7

മാതലി: ആയുഷ്മാൻ ഇത്തിരിനേരംകൊണ്ടു, താൻ ഭരിക്കുന്നേടത്തെത്തിച്ചേരും.

രാജാ: (കീഴ്പോട്ടു നോക്കിയിട്ട്) വേഗത്തിലുള്ള ഇറക്കം മൂലം മനുഷ്യലോകത്തിൻെറ കാഴ്ച ആശ്ചര്യകരമായിരിക്കുന്നു:—

പാരീപ്പൊന്തുന്ന ശൈലാവതിയുടെ മുടിമേൽ-
നിന്നിറങ്ങുന്നുവെന്നോ;
പാരാതേ നീക്കിടുന്നൂ വിടപികൾ തടിമേൽ-
നിന്നിലപ്പാഴ്പുതപ്പും;
തീരേ സ്വല്പങ്ങളായ് മേവിന പുഴകൾ ജലം
പൂണ്ടോലിപ്പൂ വെളിപ്പെ-
ട്ടാ;-രോ പൊങ്ങിച്ചെടുത്തെന്നുടെയരികിലണ-
യ്ക്കുന്നിതോ മന്നിടത്തെ! 8

മാതലി: നല്ല കാഴ്ച! (ബഹുമാനത്തോടെ നോക്കിയിട്ട്), അഹോ, പരന്ന് അഴകൊത്ത ഭൂലോകം!

വ്യാപിക്കുന്നതും തേർച്ചക്രച്ചുററ് നനഞ്ഞുകാണുന്നതും കണ്ടു മനസ്സിലാക്കി. ഏറക്കാൽ (ഏക്കാൽ) എന്നതിന്ന് ഓരോപ്രദേശങ്ങളിൽ 'ആറക്കാൽ' എന്നും 'ആരക്കാൽ' എന്നും പറയുംപോൽ.

താൻ ഭരിക്കുന്നേടത്ത്: ഭൂമിയിൽ.

ശ്ലോകം 8. പാരി......വെന്നോ: ദൂരെനിന്നു നോക്കുമ്പോൾ സമനിരപ്പായിക്കാണുന്ന ഭൂഗോളത്തിൽ, അടുക്കുംതോറും, മഹത്തരങ്ങളായ പർവ്വതങ്ങൾ വേർതിരിഞ്ഞു പൊന്തിവരുന്നതായും, സമതലം അവയുടെ കൊടുമുടികളിൽനിന്ന് ഇറങ്ങുന്നതായും—രണ്ടും ഒരേ കാഴ്ചതന്നെ—തോന്നുന്നു. പാരാതേ...പുതപ്പും: ഒരിലപ്പടർപ്പുമാത്രമായി—ഇലകളെക്കൊണ്ടു മൂടിപ്പുതച്ചപോലെ—കാണപ്പെട്ടിരുന്ന വൃക്ഷങ്ങളുടെ തടി·കൊമ്പു മുതലായവ വേർതിരിഞ്ഞു കാണമാറാകുന്നു. ഉത്തരാർദ്ധത്തിലെ കാഴ്ചകളും ഇതുപോലെതന്നെ.

രാജാ: മാതലി, ഏതാണ്, കിഴക്കും പടിഞ്ഞാറുമുള്ള സമുദ്രങ്ങളിലെയ്ക്കിറങ്ങി, തഴതിന്നൊത്ത അന്തിക്കാറുപോലെ തംകച്ചാറൊഴുക്കുന്നതായി കാണപ്പെടുന്ന ഈ പർവതം?

മാതലി: ആയുഷ്മൻ, ഇതു തപസ്വികൾക്ക് ഉററ സിദ്ധിക്ഷേത്രമായ ഹേമകൂടമെന്ന കിംപുരുഷപർവ്വതമാണ്.

സ്വായംഭുവമരീചിയ്ക്കു
പിറന്നോനാം പ്രജാപതി
ദേവാസുരപിതാവിങ്ങു
ചെയ്‌വൂ പത്നിയുമായ്ത്തപം. 9

രാജാ: എങ്കിൽ, ശ്രേയസ്സുകളെ തള്ളിക്കളഞ്ഞുകൂടല്ലോ. എനിയ്ക്കു ഭഗവാനെ വലത്തുവെച്ചിട്ടുവേണം പോകാനെന്നുണ്ട്.

മാതലി. വളരെ നല്ലത്.

(രണ്ടുപേരും ഇറങ്ങുന്നതായി നടിയ്ക്കുന്നു)

രാജാ:—(ആശ്ചര്യത്തോടുകൂടി)

പെട്ടീലുരുൾച്ചുററിനു ചെററുമാരവം;
കാണുന്നതില്ലാ പൊടി പൊങ്ങിടുന്നതും:
ബോധപ്പെടുന്നീല നിലം തൊടായ്കയാൽ,
നീ നിർത്തിടും തേരിതിറങ്ങിയെങ്കിലും! 10

തഴതിന്നൊത്ത: നീണ്ടുകിടക്കുന്ന. തംകച്ചാറ്: സ്വർണ്ണമയമായ ധാതുരസമെന്നഭിരാമൻ; സ്വർണ്ണപ്രഭ എന്നു വിചാരിയ്ക്കുന്നതാണുചിതം.

സിദ്ധിക്ഷേത്രം: തപസ്സിദ്ധി വിളയുന്ന വയൽ. കിംപുരുഷപർവ്വതം: മേരുവിൽ-സ്വർഗ്ഗസ്ഥാനത്തിൽ-നിന്നു തെക്കുവശത്തുള്ള ഹരിവർഷം, കിംപുരുഷവർഷം, ഭാരതവർഷം എന്നീ മൂന്ന് ഭൂഖണ്ഡങ്ങളിൽ രണ്ടാമത്തേതിന്റെ അതിർത്തി പർവ്വതം.

ശ്ലോകം 9. സ്വായംഭുവമരീചി: സ്വയംഭുവിന്റെ (ബ്രഹ്മാവിന്റെ) പുത്രനായ മരീചി. ദേവാസുരപിതാവ്: ഈ കാശ്യപപ്രജാപതിയ്ക്ക് അദിതി ദിതി എന്ന രണ്ടു പത്നിമാരിലുണ്ടായ മക്കളാണ്, ആദിത്യന്മാരും (ദേവന്മാരും) ദൈത്യരും.

ശ്ലോകം 10. ആരവം: നിലത്തു മുട്ടുംപോഴത്തെ ഒച്ച.

മാതലി:—ഇത്രയ്ക്കേ ഉള്ളൂ, ഇന്ദ്രനും ആയുഷ്മാനും തമ്മിൽ വ്യത്യാസം.

രാജാ:—മാതലി, എവിടെയാണ് കശ്യപാശ്രമം?

മാതലി (ചൂണ്ടിക്കാണിച്ച്)

പുററിൽപ്പൂകിയ പാതിമെയ്യൊട,രവ—
ത്തോൽ ചേർന്ന മാർത്തട്ടൊടും,
ചുററിച്ചീർത്ത കിഴട്ടുവള്ളികൾ തുലോം
നോവിച്ച കണ്ഠത്തൊടും,
മുററിപ്പക്ഷികൾ കൂട്ടുവെച്ച ചുമലിൽ—
ത്തിങ്ങും ചിടച്ചാർത്തൊടും,
കുററിപ്പോലിളകാതതാ, മുനിയൊരാൾ
മേവുന്നിതഭ്യർക്കനായ്. 11

നമസ്കാരം, ഈ കഠിനതപസ്സിന്ന്!

മാതലി:—(കടിഞ്ഞാൺ അടക്കിപ്പിടിച്ച്) ഇതാ, നമ്മൾ അദിതിദേവിയാൽ വളർത്തപ്പെട്ട മന്ദാരവൃക്ഷങ്ങളോടുകൂടിയ പ്രജാപത്യാശ്രമത്തിൽ എത്തിക്കഴിഞ്ഞു.

ഇത്രയ്ക്കേ ഉള്ളൂ ഇത്യാദി: ഇന്ദ്രന്റെ തേർ നിലം തൊടുകയില്ല; ഭവാന്റേതു തൊടും. പരാക്രമാദികളിൽ നിങ്ങൾ രണ്ടുപേരും തുല്യന്മാർതന്നെ!

ശ്ലോകം 11. പുററിൽപ്പൂകിയ പാതിമെയ്യ്; ഏറിയ കാലമായി ഇളകാതെനിന്നു തപസ്സുചെയ്കകൊണ്ടു, ചുററും പുററു വന്നുകൂടിക്കൂടി ഉടൽ പകുതിയോളം മൂടിയിരിക്കുന്നു. അരവത്തോൽ; സർപ്പങ്ങൾ മേലെല്ലാം ഇഴഞ്ഞുനടക്കുന്നതിന്നിടയിൽ ഊരിയിട്ട വള. ചുററിച്ചീർത്ത......കണ്ഠം: വള്ളികൾ ഉടലിൽ പടർന്നു ചുററി, അവിടെക്കിടന്ന് കാലത്താൽ വണ്ണം വെയ്ക്കുകയാൽ കഴുത്തു കൂടുതൽ ഞെരുങ്ങുന്നു. കിഴട്ടുവള്ളി = മൂത്തുമുരടിച്ച വള്ളി. മുററി = തഴച്ച്. അഭ്യർക്കനായ് = സൂര്യനെ നോക്കിക്കൊണ്ട്. സമാധിയിലുള്ള സർവ്വാംഗനിശ്ചലത, സ്പർശാദിബാഹ്യേന്ദ്രിയങ്ങളിൽനിന്നു മനസ്സിന്റെ നിവൃത്തി, പ്രാണായാമത്താൽ ശ്വാസവായുനിയന്ത്രണം എന്നിവ സൂചിപ്പിക്കുന്നു; അതോ, സുചിരന്തനമാണുതാനും എന്നത്ഭുതം. അതാ, ഒരു മുനി നില്ക്കുന്നു, അവിടെയാണ് കശ്യപാശ്രമം എന്നു വാക്യപര്യവസാനം.

ഒരമൃതക്കയത്തിൽ ഇത്യാദി: പുത്രകളത്രസാന്നിദ്ധ്യമുള്ളതുകൊണ്ടു കൂടിയാവാം.

രാജാ:— സ്വർഗ്ഗത്തെപ്പോലും അതിശയിയ്ക്കുന്ന നിർവൃതിസ്ഥാനം. ഒരമൃതക്കയത്തിൽ മുഴുകിയതായിത്തോന്നുന്നു. എനിയ്ക്കു്.

മാതലി:—(തേർ നിർത്തിയിട്ടു്) ഇറങ്ങാം.

രാജാ:—(ഇറങ്ങിയിട്ടു്) ഭവാനോ?

മാതലി:—തേർ ഉറപ്പിച്ചുനിർത്തിയിരിയ്ക്കുന്നു. ഞാനും ഇറങ്ങാം (ഇറങ്ങിയിട്ടു്) ആയുഷ്മാൻ ഇതിലേ.

(ഇരുവരും ചുററിനടക്കുന്നു.)

മാതലി: ആയുഷ്മാൻ, മഹർഷിമാരുടെ തപോവനപ്രദേശങ്ങളും കണ്ടാലും-

രാജാ: ഞാൻ ആശ്ചര്യത്തോടെ നോക്കിക്കാണുന്നുണ്ടു്,

പ്രാണത്രാണം സകല്പദ്രുമവിപിനതലേ
കാററശിച്ചാണു; പുണ്യ-
സ്നാനാർത്ഥം, പൊന്നുതണ്ടാരുകളുടെ പൊടിയാ-
ലൊട്ടു മഞ്ഞച്ച വെള്ളം;
ധ്യാനത്തിന്നാം മണിപ്പാറകളു;-മരവധൂ-
സന്നിധൌ ബ്രഹ്മചര്യം;
താനേ ചെയ്വൂ തപസ്സിജ്ജന,മിതരർ തപം-
കൊണ്ടു തേടുന്നിടത്തിൽ! 12

ശ്ലോകം 12. ഭൌമവസ്തുക്കളെയല്ല, ദിവ്യവസ്തുക്കളെ പരിഹരിച്ചുകൊണ്ടാണ് ഇവർ തപസ്സുചെയ്യുന്നതെന്നു കണ്ടു ഞാൻ ആശ്ചര്യപ്പെടുന്നു എന്നു്:—പ്രാണത്രാണം = ജീവനെ നിലനിർത്താൻ. സകല്പദ്രുമവിപിനതലേ: ചോദിച്ചതെന്തും—സ്വാദുഭക്ഷ്യങ്ങളും മററും—നല്കുന്ന കല്പവൃക്ഷങ്ങൾ നിറഞ്ഞ കാട്ടിൽ. കാററശിച്ചു്: ശ്വാസോച്ഛ്വാസംമാത്രം കഴിച്ചു്. പുണ്യസ്നാനാർത്ഥം: അല്ലാതെ ജലക്രീഡാദികൾക്കല്ലാ! ധ്യാനത്തിന്നാം: അല്ലാതെ, പ്രിയജനമൊത്തിരുന്നു വിനോദിപ്പാനല്ലാ! മണിപ്പാറകൾ = വിവിധ രത്നമയങ്ങളായ പാറപ്പുറങ്ങൾ. അമരവധൂസന്നിധൌ: ദിവ്യകളായ സുന്ദരികളുടെ അരികത്തിരുന്നുതന്നെ! ഇതരർ: ഭൂമിയിലെ മുനിമാർ; അവർ തപസ്സുചെയ്യുന്നതു കല്പവൃക്ഷാദി സുഖസാമഗ്രികളുള്ള ദിവ്യപ്രദേശങ്ങളിൽ എത്തിക്കിട്ടാനാണല്ലോ.

മാതലി: മേല്പോട്ടു കേറിക്കൊണ്ടിരിയ്ക്കുമല്ലോ മഹാത്മാരുടെ മനോരഥം. (ചുററിനടന്ന് ആകാശത്തിൽ ലക്ഷ്യം ബന്ധിച്ച്) ശാകല്യനമ്മാമ, കശ്യപൻതിരുവടി എന്തുചെയ്യുന്നു? 'മഹർഷിപത്നിമാരോടുകൂടിയ ദാക്ഷായണി ചോദിച്ചതിനാൽ, അവരോടു പതിവ്രതാധമ്മത്തെപ്പററി സംസാരിയ്ക്കുകയാണ്,' എന്നോ!

രാജാ: (കേട്ടിട്ട്) എന്നാൽ, അവസരം കാത്തു നില്ക്കുകതന്നെ വേണം.

മാതലി: (രാജാവിനെ നോക്കിയിട്ട്) ആയുഷ്മാൻ ഈ അശോകവൃക്ഷത്തിൻെറ ചുവട്ടിൽ നില്ക്കുക; ഞാൻ അങ്ങയുടെ ആഗമനം ഇന്ദ്രപിതാവിനെ അറിയിപ്പാൻ അവസരം നോക്കട്ടെ.

രാജാ: ഭവാൻെറ അഭിപ്രായംപോലെ. (നില്ക്കുന്നു. മാതലി പോയി.)

രാജാ: (നിമിത്തോദയം നടിച്ച്)

ഇല്ലാശ മേ വാഞ്ഛിതസിദ്ധിയിങ്ക-
ലെന്തിന്നു കയ്യേ, വിറകൊൾവു പാഴിൽ?
തള്ളിക്കളഞ്ഞീടിന നന്മ പിന്നെ-
ത്തിരിച്ചുവന്നെത്തുകെളുപ്പമാണോ? 13

(അണിയറയിൽ)

വ ചലത്തം കാട്ടരുതെന്നു പറഞ്ഞില്ലേ? സ്വന്തം സ്വഭാവത്തിലേയ്ക്കു തന്നെ ചാടിക്കളഞ്ഞുവോ?

രാജാ! (കേട്ടിട്ട്) ഇവിടെ നെറികേടു വരികയില്ലല്ലോ. പിന്നെ ആരെയായിരിയ്ക്കാം ഇങ്ങിനെ വിലക്കുന്നത്? (ശബ്ദം

നിമിത്തോദയം: വലംകൈ തുടിയ്ക്കുക. ഒന്നാമങ്കത്തിൽ ഉണ്ടായ തോൾക്കുക.

ശ്ലോകം 13. വാഞ്ഛിതസിദ്ധി = ഇഷ്ടലാഭം, ശകുന്തളാപുനർലാഭം. തള്ളിക്കളഞ്ഞ = അവമാനിച്ചുപേക്ഷിച്ച.

കരുത്തു മുതിന്ന്: ശരീരത്തിന്നു വളച്ച്യെത്തുന്നതിനുമുമ്പുതന്നെ! 'ആൺകുട്ടി വലിച്ചിടുന്നു' എന്നു ശ്ലോകത്തോടനചയം.

കേട്ടേടത്തേയ്ക്കു നോക്കിയിട്ട് ആശ്ചയ്യത്തോടെ) ഹാ, ഏതായിരിയ്ക്കും രണ്ടു താപസിമാരാൽ അനുഗമിയ്ക്കപ്പെടുന്ന ഈ കരുത്തുമുതിന്ന ആൺകുട്ടി,

ചെന്നേററു, തള്ളുതന്മുല
ചെററു കുടിച്ചോരു കൊച്ചു കേസരിയെ,
സടകൾ തരംകെടുമാറായ്-
പ്പിടികൂടി വലിച്ചിടുന്ന കളിയാടാൻ! 14

(അനന്തരം പറഞ്ഞതിൻവണ്ണം ഒരു ബാലനും രണ്ടു താപസിമാരും പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

ബാലൻ:—വാ പൊളിയ്ക്കു സിംഹക്കുട്ടി, വാ പൊളിയ്ക്കു; ഞാൻ നിൻെറ പല്ലെണ്ണിനോക്കട്ടെ.

ഒന്നാം താപസി:—പോക്കിരി, നീയെന്തിനാണ് ഞങ്ങളുടെ മക്കളെപ്പോലുള്ള ജന്തുക്കളെ ഉപദ്രവിയ്ക്കുന്നത്. കുറെ ഏറുന്നു, നിൻെറ വികൃതിത്തം. നിനക്ക് ഋഷിമാർ സർവദമനൻ എന്നു പേരിട്ടത് ഉചിതമായിരിയ്ക്കുന്നു.

രാജാ:—എന്തുകൊണ്ടായിരിയ്ക്കും എനിയ്ക്കീ ബാലങ്കൽ സ്വന്തം പുത്രങ്കലെന്നപോലെ സ്നേഹം തോന്നുന്നത്? മക്കളില്ലായ്മയായിരിയ്ക്കും ഈ വാത്സല്യത്തിന്നു കാരണം.

രണ്ടാംതാപസി:—സർവദമന, ഈ സിംഹപ്പേട നിൻെറ മേലുട്ടു ചാടുമേ, അവളുടെ മകനെ നീ വിടാതിരുന്നാൽ!

ബാലൻ:—(പുഞ്ചിരിക്കൊണ്ട്) അയ്യോ, എനിയ്ക്കു വലിയ പേടിയാ (കീഴ്ച്ചുണ്ട് നീട്ടിക്കാണിയ്ക്കുന്നു)

രാജാ:—

കരുതുന്നേൻ ഞാൻ വലുതാ-
മൊരു തേജസ്സിൻെറ ബീജമിബ്ബാലൻ:

ശ്ലോകം 14. കൊച്ചുകേസരി = സിംഹക്കുട്ടി. സടകൾ = സിംഹത്തിൻെറ കഴുത്തിലും ശിരസ്സിലും വളരുന്ന രോമങ്ങൾ.

സർവ്വദമനൻ = എല്ലാററിനെയും അടക്കിനിർത്തുന്നവൻ.

സ്വന്തം പുത്രങ്കലെന്നപോലെ: 'പുത്രനെന്നതു താൻതന്നെയാക' (ശ്രുതി)യാൽ, അറിയാതെയും വാത്സല്യം തോന്നുന്നു.

വിറകിട്ടാൽക്കത്തൊനായ്—
പ്പൊരിയായമരുന്ന പാവകൻപോലെ. 15

ഒന്നാമത്തവൾ; കുഞ്ഞേ, ഈ സിംഹക്കുട്ടിയെ വിട്ടേയ്ക്കു; നിന്നക്കു ഞാൻ മറെറാരു കളിപ്പാട്ടം തരാം.

ബാലൻ: എവിടെ? തരു! (കൈ നീട്ടിക്കാട്ടുന്നു)

രാജാ; (കണ്ടിട്ട് അത്ഭുതത്തോടെ) ചക്രവൎത്തിലക്ഷണവും ഇവങ്കൽ കാണുന്നുണ്ടല്ലോ. എന്തെന്നാൽ, ഇവൻെറ

വിരലുകളിടചേൎന്നതായ്,ക്കളിക്കോ-
പ്പിനു കുതുകേന മലൎത്തിയോരിളംകൈ,
നിബിഡദളമൊരംബുജം നിറച്ചെം-
പുലരിയുദിപ്പിൽ വിരിഞ്ഞപോലിരിപ്പു. 16

രണ്ടാമത്തെയാൾ: സുവ്രതേ, പറഞ്ഞതുകൊണ്ടുമാത്രം മടങ്ങുന്നവനല്ല ഇവൻ. ചെല്ലു, എൻെറ പൎണ്ണശാലയിലിരിപ്പുണ്ട്, മാൎക്കണ്ഡേയക്കുഞ്ഞിൻെറ ചായമിട്ട മണ്മയിൽ, അതു കൊണ്ടുവന്ന് ഇവന്നു കൊടുക്കു.

ഒന്നാമത്തവൾ: അങ്ങിനെതന്നെ. (പോയി)

ബാലൻ: അതുവരെ ഇവനെക്കൊണ്ടുതന്നെ കളിയ്ക്കും ഞാൻ. (താപസിയെ നോക്കിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു)

എനിയ്ക്കു വലിയ പേടിയാ; ഒരിത്തിരി പേടിയില്ലാ അവന്!

ശ്ലോകം 15. വലുതായൊരു തേജസ്സിൻെറ: മേലിൽ മഹാതേജസ്വിയായ ഒരു മഹാപുരുഷനാകാനിരിയ്ക്കുന്ന. വിറകിട്ടാൽ = വിറക് ഇട്ടുകൊടുത്താൽ. പൊരിയായമരുന്ന പാവകൻ = തീപ്പൊരി.

ചക്രവൎത്തിലക്ഷണവും: മഹാതേജസ്വിലക്ഷണം മാത്രമല്ല.

ശ്ലോകം 16. നിബിഡദളം = ഇതളുകളിടതിങ്ങിയ നിറച്ചെംപുലരിയുദിപ്പിൽ = ചുകപ്പുനിറഞ്ഞ ഉഷസ്സിൻെറ ആരംഭത്തിൽ. ഉഷപ്രഭ താമരയിൽപ്പകൎന്ന് അതിനെ, കുട്ടിയുടെ തുടുത്ത കൈപോലെയാക്കുന്നു; ഉഷസ്സിൻെറ ഉദയത്തിലാകയാൽ, മലൎക്കെ വിരിയാതെ ഇതളുകൾ ഇടതൂൎന്നു നില്ക്കുന്നതുകൊണ്ടു വിരലിടതൂൎമ്മയോടും സാദൃശ്യമുണ്ടാകുന്നു.

'അതിരക്തഃ കരോ യസ്യ ഗ്രഥികാംഗുലികോ മൃദുഃ
ചാപാംകുശാംകിതഃ സോപി ചക്രവൎത്തി ഭവേദ് ധ്രുവം.'

എന്നു സാമുദ്രികശാസ്ത്രം.

രാജാ: ഈ കുറുമ്പനിൽ എനിയ്ക്കു കൊതി തോന്നുന്നു. (നെടുവീർപ്പിട്ട്)

പൽമൊട്ടിനം വിലസുമാറു വൃഥാ ചിരിച്ചു,–
മവ്യക്തമായ് മധുരമായ്ച്ചിലതുച്ചരിച്ചും,
അംകത്തിൽ വാഴ്‌വതിനണഞ്ഞ കിടാങ്ങളെപ്പൂ–
ണ്ട,പ്പിഞ്ചുടൽപ്പൊടി പുരണ്ടിരുളുന്ന ധന്യർ! 17

രണ്ടാമത്തവൾ: ഇവനെന്നെ വകവെയ്ക്കുന്നില്ലല്ലോ! (ഒരു വശത്തേയ്ക്കു നോക്കിക്കൊണ്ട്) ഇവിടെ ഋഷികുമാരന്മാരിലാരുള്ള? (രാജാവിനെ കണ്ടിട്ട്) ഭദ്രമുഖ, ഒന്നു വരൂ. ഇവൻ കുട്ടിക്കളിയ്ക്കായി, വിടുവിയ്ക്കാൻ വയ്യാത്തവണ്ണം പിടികൂടി ഉപദ്രവിയ്ക്കുന്ന ഈ സിംഹക്കുട്ടിയെ വിടുവിച്ചുതരൂ.

രാജാ:—(അടുത്തുചെന്നു പുഞ്ചിരിയോടെ) ഇതാ, ഹേ മഹർഷിപുത്രാ,

ധർമ്മാടവീവാസവിരുദ്ധചേഷ്ടയാൽ-
സ്സത്ത്വേഷ്ടമാകും കുലസംയമത്തെ നീ,
കുട്ടിക്കരിംപാമ്പൊരു ചന്ദനദ്രുവെ-
പ്പോലേ ദൂഷിപ്പിയ്ക്കുവതെന്തിനിങ്ങിനെ? 18

ശ്ലോകം 17. കുട്ടികളുടെ ആ കൊഞ്ചലും, ആ ചിരിയും ആ മുളച്ചുവരുന്ന പല്ലുകളും കണ്ടു, തൻെറ അനപത്യതയോർത്തു തുലോം പശ്ചാത്തപിയ്ക്കുന്നു; ആറാമങ്കത്തിൽ രസാന്തര വിച്ഛിന്നമായ കരുണം അനുബന്ധിയ്ക്കുന്നു:—പൽമൊട്ടിനം: മുളച്ചുവരുന്ന പല്ലുകളുടെ നിര. വൃഥാ: അകാരണമായി. അവ്യക്തമായ്: അക്ഷരവ്യക്തിയില്ലാതെ; അതുകൊണ്ടുതന്നെ മധുരമായ്: കർണ്ണാമൃതമായി. പൂണ്ട് = ആലിംഗനം ചെയ്ത്. അപ്പിഞ്ചുടൽപ്പൊടി: ഓടിച്ചാടി നടന്നതിനാൽ അവരുടെ ദേഹത്തിൽ പററിപ്പിടിച്ച പൊടി. ഇരുളുന്ന = മലിനരാകുന്നു; പക്ഷേ, എന്തൊരു പരിശുദ്ധമായ മാലിന്യം! സംസാരത്തിലെ ഈ തമോമയത്വം, എത്രമേൽ സാത്ത്വികാനന്ദധന്യം!

ഭദ്രമുഖ = സുമുഖ; ആളെയും പേരുമറിയില്ലെങ്കിൽ വിളിയ്ക്കേണ്ടുന്ന സംബുദ്ധിപദം.

ശ്ലോകം 18 ധർമ്മാടവീവാസവിരുദ്ധചേഷ്ട: ആശ്രമവാസത്തിന്നു തീരെ എതിരായ പ്രവൃത്തി; പ്രാണിദ്രോഹം. സത്ത്വേഷ്ടം = സത്ത്വങ്ങൾക്കു (പ്രാണികൾക്കു) സുഖപ്രദമായ; ചന്ദനവും പ്രാണികൾക്കു സുഖാവ

രണ്ടാമത്തവൾ:—ഭദ്രമുഖ, ഇവൻ ഋഷികുമാരനല്ല.

രാജാ:—ആകൃതിയ്ക്കൊത്ത ചേഷ്ടകൊണ്ടുതന്നെ ഇതറിയാം; സ്ഥലവൈശിഷ്ട്യത്താൽ അങ്ങിനെ വിചാരിച്ചുപോയി എന്നേ ഉള്ളു. (സിംഹക്കുട്ടിയെ വിട്ടുവിടുമ്പോൾ ബാലൻെറ സ്പർശം അനുഭവിച്ചിട്ട് ആത്മഗതം)

ഉണ്ടേ,ന്നുടൽക്കാരുടെയോ കുലക്കു-
മ്പിതൊന്നു തൊട്ടപ്പൊഴുതിത്ര സൌഖ്യം;
ഇതാരിൽനിന്നാണു കിളിർത്തുവന്ന-
ത,പ്പുണ്യവാനെത്ര സുഖം വരുത്തും! 19

രണ്ടാമത്തവൾ:—(രണ്ടുപേരെയും നോക്കിയിട്ട്) ആശ്ചര്യം! ആശ്ചര്യം!

രാജാ:—എന്തിനാണ്?

രണ്ടാമത്തവൾ:—ഇവൻെറയും ഭവാൻെറയും ആകൃതി ഒന്നുപോലിരിയ്ക്കുന്നതിൽ എനിയ്ക്കത്ഭുതം തോന്നുന്നു; ഭവാൻ പരിചിതനല്ലെങ്കിലും, ഇവൻ ഇണങ്ങിനില്ക്കുന്നുണ്ടുതാനും.

രാജാ:—(കുട്ടിയെ ലാളിച്ചുകൊണ്ട്) ആര്യേ, ഇവൻ മുനികുമാരനല്ലെങ്കിൽ പിന്നെ ഏതാണ് ഇവൻെറ വംശം?

രണ്ടാമത്തവൾ:—പൂരുവംശം.

രാജാ:—(ആത്മഗതം) എൻെറ വംശം തന്നെയോ! അതുകൊ

ഹമാണല്ലോ. അഥവാ, കുലസംയമവിശേഷണമാകുമ്പോൾ, സത്താഗുണത്താൽ പ്രിയങ്കരം എന്നർത്ഥം. കുലസംയമം: ഋഷിവംശസാധാരണമായ ഇന്ദ്രിയനിഗ്രഹം. ചന്ദനമരങ്ങളിന്മേൽ പാമ്പുകൾ വന്നുകൂടും.

ആകൃതിയ്ക്കൊത്ത ചേഷ്ടകൊണ്ട്: ആകൃതികൊണ്ടും ചേഷ്ടകൊണ്ടും.

ശ്ലോകം 19. ആരുടെയോ കുലക്കുമ്പിത്: ആരുടെയോ—താനായിട്ട് ഒരു ബന്ധവുമില്ലാത്ത ഏതോ ഒരാളുടെ—വംശസന്തതിയായ ഈ കുട്ടിയെ. കിളിർത്തുവന്നത് = ഉണ്ടായിവന്നത്.

ണ്ടായിരിയ്ക്കും, എൻെറ ഛായയുണ്ടെന്ന് ഈ മാന്യസ്ത്രീയ്ക്കു തോന്നുന്നത്. ഇങ്ങിനെയാണല്ലോ, പൂരുവംശക്കാരുടെ ഒടുവിലത്തെ വ്രതം.

മുല്പാടു വെൺകളിയണിഞ്ഞ നികേതനത്തിൽ-
ക്കല്പിച്ചു വാഴുമവനീഭരണത്തിനായി;
പില്പാടവക്കു നലമൊത്തൊരു സാധ്വിമാത്ര-
മുറ്റപ്പെട്ടതാം പുര മരച്ചുവടായിരിയ്ക്കും. 20

(പ്രകാശം) മനുഷ്യൎക്കു സ്വയം വന്നുചേരാവുന്നതല്ലല്ലോ, ഈ പ്രദേശം?

രണ്ടാമത്തവറം: ഭദ്രമുഖൻ പറഞ്ഞതു ശരിതന്നെ. അപ്സരസ്സംബന്ധംമൂലം ഈ കുട്ടിയുടെ അമ്മ ദേവജനകൻെറ ഈ തപോവനത്തിലാണ് ഇവനെ പ്രസവിച്ചത്.

രാജാ: (ആത്മഗതം) ഹാ, ഇതു രണ്ടാമത്തും ആശയ്ക്കു വഴിവെയ്ക്കുന്നു. (പ്രകാശം) ആ മാന്യസ്ത്രീയുടെ ഭൎത്താവായ രാജൎഷിയുടെ പേരെന്താണ്?

രണ്ടാമത്തവറം: ആരുച്ചരിയ്ക്കും, ആ ധൎമ്മദാരപരിത്യാഗിയുടെ പേര്?

ശ്ലോകം 20. മുല്പാട്: യൌവനത്തിൽ. വെൺകളിയണിഞ്ഞ സൎവൈശ്വൎയ്യസമൃദ്ധിയെ സൂചിപ്പിയ്ക്കുന്നു. പില്പാട്: വാൎദ്ധക്യത്തിൽ. നലം = നന്മ; ധൎമ്മാനുഷ്ഠാനശ്രദ്ധ. ഒരു സാധ്വിമാത്രമുൾപ്പെട്ടതാം: മററു പരിജനങ്ങളാരുമില്ലാതെ. പുര മരച്ചുവടായിരിയ്ക്കും: വാനപ്രസ്ഥാശ്രമം കൈക്കൊള്ളും. വാനപ്രസ്ഥന്നു ബ്രഹ്മചൎയ്യനിർബന്ധമില്ലായ്കയാൽ, ആ വഴിയ്ക്കുണ്ടായ കുട്ടിയായിരിയ്ക്കും ഇത്. പക്ഷേ, ഇതിൽ മറെറാരു സംശയം; അതു ചോദിയ്ക്കുന്നു:—മനുഷ്യൎക്ക് ഇത്യാദി.

രണ്ടാമത്തും: വലംകൈ തുടിയ്ക്കലിന്നുശേഷം, പുരുവംശ്യനാണെന്നു കേട്ടതാണ് ആദ്യത്തേതെന്നു അഭിരാമൻ.

ധൎമ്മദാരപരിത്യാഗി: ധൎമ്മാനുസൃതം വേട്ട പത്നിയെ തള്ളിക്കളഞ്ഞവൻ.

'സ ഉന്ദലാവണ്ണം' എന്നു കേൾക്കുമ്പോൾ, ശകുന്ത-ലാവണ്യം (പ

രാജാ: (ആത്മഗതം) ഇപ്പറയുന്നത് എന്നെത്തന്നെ ഉദ്ദേശിച്ചാണല്ലോ! ഈ കുട്ടിയുടെ അമ്മയുടെ പേരുതന്നെ ചോദിച്ചാലോ? അഥവാ, പരസ്ത്രീയെപ്പററി സംസാരിക്കുന്നതു യുക്തമല്ലല്ലോ.

ഒന്നാമത്തവം: (മയിലിനെയുംകൊണ്ടു പ്രവേശിച്ച്) സർവ്വദമന. നോക്കു, സഉന്ദലാവണ്ണം!

ബാലൻ: (ദൃഷ്ടിക്ഷേപത്തോടേ) എവിടെ എൻെറ അമ്മ?

രണ്ടുപേരും: (ചിരിച്ച്) ഈ അമ്മക്കൊതിയൻ പേരിൻെറ സാദൃശ്യത്താൽ കൊതിച്ചുപോയി!

ഒന്നാമത്തവം: കുഞ്ഞേ, ഈ മൺമയിലിൻെറ ചന്തം നോക്കുക എന്നാണ് ഞാൻ പറഞ്ഞത്.

രാജാ: (ആത്മഗതം) ശകുന്തള എന്നായിരിക്കുമോ ഇവൻെറ അമ്മയുടെ പേർ? ഒരേപേർ പലക്കും ഉണ്ടാകാമല്ലോ. ഈ വെറും പേർ പറയൽ, മൃഗതൃഷ്ണികപോലെ എന്നെ വിഷാദിപ്പിക്കുകതന്നെ ചെയ്യേക്കുമോ ആവോ!

ബാലൻ:—അമ്മേ, കൊള്ളാം ഈ മണ്മയിൽ- (കളിപ്പാട്ടം വാങ്ങുന്നു.)

ഒന്നാമത്തവം:—(നോക്കിയിട്ട് സംഭ്രമത്തോടെ) അയ്യോ, ഇവൻെറ കൈക്കുഴമേൽ രക്ഷക്കാപ്പു കാണുന്നില്ലല്ലോ!

രാജാ:—പരിഭ്രമിക്കേണ്ട, പരിഭ്രമിക്കേണ്ട. ഇതാ, സിംഹക്കുട്ടിയെ പിടിച്ചുവലിക്കുംപോഠം ഊൻ വീണിരിയ്ക്കുന്നു.

(എടുക്കാൻ തുടങ്ങുന്നു)

രണ്ടുപേരും:—അരുതേ, അതെടുക്കരുതേ! അല്ലാ, ഇദ്ദേഹം എടുത്തുകളഞ്ഞു! (വിസ്മയത്താൽ മാറത്തു കൈവെച്ചു തങ്ങളിൽ നോക്കുന്നു.)

ക്ഷിയുടെ ചന്തം) എന്നും, ശകുന്തളാ-വണ്ണം = (ശകുന്തളയുടെ നിറം) എന്നും തോന്നാം.

'എന്തു ചന്തമുള്ള പക്ഷി!' എന്നത്ഥത്തിൽ താപസി പറഞ്ഞതിനെ, കുട്ടി മറിച്ചാണത്ഥം ധരിച്ചത്. അവൻ ഇത്രയ്ക്കു" അമ്മക്കൊതിയനായതു, അച്ഛൻെറ വാത്സല്യലാളനങ്ങൾ ലഭിച്ചിട്ടില്ലായ്കയാലായിരിക്കാം.

രാജാ;—എന്തുകൊണ്ടാണ് എന്നെ വിലക്കിയത്?

ഒന്നാമത്തവരം:—മഹാരാജാവു കേട്ടാലും:—ഈ അപരാജിത എന്ന ഔഷധി, ഇവന്നു ജാതകൎമ്മം കഴിയ്ക്കുമ്പോരം ഭഗവാൻ കശ്യപൻ കെട്ടിച്ചതാണ്. ഇതു നിലത്തു വീണാൽ അച്ഛനമ്മമാരും താനുമല്ലാതെ, മററാരും എടുത്തു കൂടാ.

രാജാ;—എടുത്താൽ?

ഒന്നാമത്തവരം:—പാമ്പായിത്തീൎന്നു കൊത്തിക്കളയും:

രാജാ:—നിങ്ങരം വല്ലപ്പോഴും ഈ മാററം കാണുകയുണ്ടായിട്ടുണ്ടോ?

രണ്ടുപേരും:—പലപ്പോഴും.

രാജാ: (ഹർഷത്തോടെ ആത്മഗതം) എന്താണ് ഞാൻ മനോരഥം പൂൎണ്ണമായിത്തീൎന്നിട്ടും അഭിനന്ദിയ്ക്കാത്തത്?

(കുട്ടിയെ കെട്ടിപ്പുണരുന്നു)

രണ്ടാമത്തവരം: സുവ്രതേ, വരിക നാം ഈ വൎത്തമാനം വ്രതാനുഷ്ഠാനങ്ങളിൽ ഏൎപ്പെട്ടിരിയ്ക്കുന്ന ശകുന്തളയെ അറിയിയ്ക്കുക.

(രണ്ടുപേരും പോയി)

ബാലൻ: എന്നെ വിടു. ഞാൻ അമ്മയുടെ അടുക്കലേയ്ക്കു പോകട്ടെ.

രാജാ: മകനേ, നിനക്ക് എന്നോടുകൂടിത്തന്നെ അമ്മയെ സന്തോഷിപ്പിയ്ക്കാം.

ബാലൻ: എന്റെ അച്ഛൻ ദുഷ്ഷന്തനാണ്, അങ്ങല്ല.

രാജാ: (പുഞ്ചിരിയോടെ ആത്മഗതം) ഈ എതിർവാക്കുതന്നെ വിശ്വാസം ജനിപ്പിയ്ക്കുന്നു.

വിഷാദിപ്പിയ്ക്കുകതന്നെ ചെയ്യേയ്ക്കുമോ: തിരിഞ്ഞുമറിഞ്ഞ്, ഇപ്പറഞ്ഞവരൊക്കെ വേറെ ചിലരാണെന്നു വന്നേയ്ക്കുമോ!

മഹാരാജാവ്: അവൾക്ക് തീൎച്ചവന്നു, ഇദ്ദേഹം ദുഷ്ഷന്തൻ തന്നെയാണെന്ന്.

അഭിനന്ദിയ്ക്കാത്തത്: ആ അഭിനന്ദിയ്ക്കലാണ് കെട്ടിപ്പുണരൽ.

(അനന്തരം തലമുടി ഒന്നായി മെടഞ്ഞിട്ടിരിയ്ക്കുന്ന ശകുന്തള പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

ശകുന്തള: സർവദമനൻെറ ഔഷധിയ്ക്കു മാററം വരേണ്ടുന്ന സമയത്തും മാററം വന്നില്ലെന്നു കേട്ടിട്ടും എനിയ്ക്കു് എൻെറ ഭാഗധേയങ്ങളിൽ ആശ തോന്നുന്നില്ല. അഥവാ, സാനുമതി പറഞ്ഞതിൻവണ്ണം വരാമല്ലോ.

രാജാ: (ശകുന്തളയെ കണ്ടിട്ടു്) ഹാ, ഇതാ, അത്രഭവതി ശകുന്തള,

നോൽമ്പാൽ മുഖം ചുങ്ങി, മുഷിഞ്ഞ വസ്ത്രം
പൂണ്ടൊററയായ്പ്പിന്നിയ കുന്തലോട്ടം,
സ്വഭാവശുദ്ധ്യാ, സുകഠോരനാമെൻ
നെടുംവിയോഗവ്രതമാചരിപ്പോരം! 21

ശകുന്തള: (പശ്ചാത്താപംകൊണ്ടു വിവർണ്ണനായ രാജാവിനെ കണ്ടിട്ടു്) ആര്യപുത്രനാണെന്നു തോന്നുന്നില്ലല്ലോ. പിന്നെ ആരാണു്, രക്ഷാമംഗളം കെട്ടിയ്ക്കപ്പെട്ടിരുന്ന എൻെറ കുട്ടിയെതൊട്ടു് അശുദ്ധിപ്പെടുത്തുന്ന ഈ ആരം?

ബാലൻ; (ശകുന്തളയുടെ അടുക്കൽ ചെന്നിട്ടു്) അമ്മേ, ഇതാ, ഏതോ ഒരാരം എന്നെ മകനേ എന്നു വിളിച്ചു കെട്ടിപ്പിടിയ്ക്കുന്നു.

രാജാ: പ്രിയേ, ഞാൻ നിങ്കൽ പ്രയോഗിച്ച ക്രൂരതയും ഒട്ടു

എൻെറ അച്ഛൻ ദുഷ്ഷന്തനാണു്: അച്ഛനെ കേട്ടിട്ടേ ഉള്ളു എങ്കിലും, അതിൽ എന്തൊരഭിമാനം!

ഭാഗധേയങ്ങളിൽ: ഭർത്താവിനെ വീണ്ടും കാണുക. അദ്ദേഹം സ്വന്തം പുത്രനെ കൈക്കൊള്ളുക എന്നു തുടങ്ങിയ പല പല ഭാഗ്യങ്ങളിൽ.

ശ്ലോകം 21. നോൽമ്പു് = ഉപവാസം. ഒററയായ്പ്പിന്നിയ കുന്തൽ: വിരഹത്തിൽ പതിവ്രതമാർ തലമുടി ഒന്നായി മെടഞ്ഞിടുകയാണു് പതിവു്. സ്വഭാവശുദ്ധ്യാ = നിഷ്കളംകസ്വഭാവംമൂലം. സുകഠോരൻ: ഇതിന്നൊക്കെക്കാരണം തൻെറ മുഴുത്ത കാഠിന്യം മാത്രമാണല്ലോ. നെടുംവിയോഗവ്രതം: എന്നവസാനിയ്ക്കും എന്നറിഞ്ഞുകൂടാത്ത വിരഹത്തെ ഒരു വ്രതമാക്കിയിട്ടു്.

വിൽ അനുകൂലമായിത്തീൎന്നിരിയ്ക്കുന്നു. നീ എന്നെ കണ്ടിട്ടറിഞ്ഞില്ലല്ലോ.

ശകുന്തള: (ആത്മഗതം) ഹൃദയമേ. ആശ്വസിച്ചുകൊള്ളുക; വിധി വൈരം വെടിഞ്ഞ് എങ്കൽ കനിഞ്ഞിരിയ്ക്കുന്നു: ആൎയ്യപുത്രൻതന്നെയാണിത്.

രാജാ:

സ്മരണാൽ മറവിരുളം നീങ്ങിയ
പൊഴുതെന്നുടെ മുന്നിലെത്തി നീ, ഭാഗ്യം!
സുമുഖി, ഗ്രഹണാന്തത്തിൽ-
സ്സോമനു സിദ്ധിച്ചു രോഹിണീയോഗം! 22

ശകുന്തള:—ആൎയ്യപുത്രൻ ജയിച്ചാലും!

(എന്നു പകുതി പറഞ്ഞു തൊണ്ടയിടറി വിരമിയ്ക്കുന്നു.)

രാജാ:—സുന്ദരി,

ഇവൻ ജയിച്ചേൻ, മിഴിനീരിടച്ച്യാൽ-
ത്തടഞ്ഞുപോയീ ജയശബ്ദമെങ്കിലും:

കണ്ടിട്ടറിഞ്ഞില്ലല്ലോ: കണ്ടാലറിയാൻ വയ്യാതാകുമാറ് ഞാൻ പശ്ചാത്താപംമൂലം ചടച്ചു രൂപാന്തരപ്പെട്ടുവല്ലോ: ഇതു പരമാൎത്ഥത്തിൽ എനിയ്ക്കു നിന്നിൽ സ്നേഹമുണ്ടെന്നു തെളിയിയ്ക്കുന്നുണ്ടല്ലോ എന്നനുനയം.

ശബ്ദം കേട്ടു തിരിച്ചറിഞ്ഞു ശകുന്തള വിചാരിയ്ക്കുന്നു:—ഹൃദയമേ ഇത്യാദി.

ശ്ളോകം 22. സ്മരണാൽ......പൊഴുത്: ഓൎമ്മമൂലം, അന്നത്തെ മറവിയാകുന്ന ഇരുട്ടു നീങ്ങിയ ഉടനെ. സുമുഖി: അന്നു പരിത്യജിച്ചതിൽ നീ ദുൎമ്മുഖം കാട്ടുന്നില്ലല്ലോ എന്നു സന്തോഷം. സോമൻ = ചന്ദ്രൻ. രോഹിണീയോഗം = രോഹിണിയോടു ചേൎച്ച. 27 നക്ഷത്രങ്ങളിൽ രോഹിണിയാണ്, ചന്ദ്രന്ന് ഏററവും അടുത്ത പ്രേയസി. മറവുകൊണ്ടാണ്, മറെറാന്നുകൊണ്ടുമല്ല, അന്നു പരിത്യജിച്ചുപോയത്.

സുന്ദരി: താൽക്കാലികമായ വിവിധവികാരശബളതയാൽ വിശേഷിച്ചും സുന്ദരി!

ശ്ളോകം 23. മിഴിനീരിടച്ച്; കണ്ണുനീർ പുറപ്പെട്ടതുകൊണ്ടുള്ള തൊണ്ടയിടച്ച്. ജയശബ്ദം: 'ആൎയ്യപുത്രൻ ജയിച്ചാലും!' എന്നു നീ പറയാൻ

> കാണായിയല്ലോ മമ മോടികൂട്ടിയി—
> ട്ടില്ലാത്ത ചെഞ്ചുണ്ടകം ചേൎന്ന നിന്മുഖം! 23

ബാലൻ:—അമ്മേ, ആരാണിത്?

ശകുന്തള:—കുഞ്ഞേ, നിൻെറ ഭാഗ്യങ്ങളോടു ചോദിക്കൂ.

രാജാ:—(ശകുന്തളയുടെ കാല്ക്കൽ വീണിട്ട്)

> ചാംപേയാംഗി, വെടിഞ്ഞതിൻ പരിഭവം
> നീങ്ങട്ടെ നിന്മാനസാൽ;
> ഞാൻ പാരിച്ച വിമോഹമൊന്നിലറിയാ—
> താപ്പെട്ടുപോയേൻ തദാ;
> മാൺപെത്തുംപൊഴുതാചരിപ്പതിതുമ—
> ട്ടല്ലോ തമസ്സേറിയോർ:
> പാമ്പെന്നോൎത്തു കുടഞ്ഞിടുന്നു കുരുടൻ,
> പൂമാല ചൂടിക്കിലും! 24

ശകുന്തള:—ആൎയ്യപുത്രൻ എഴുന്നേല്ക്കണേ! എൻെറ സുകൃതനിരോധിയായ പൂൎവ്വകൎമ്മം അക്കാലത്തു മൂത്തു തുടങ്ങിയിരിക്കണം. അത്രയ്ക്കു ദയാശീലനാണെങ്കിലും ആൎയ്യപുത്രൻ ആ നിലയിലായിത്തീൎന്നുവല്ലോ.

(രാജാവ് എഴുന്നേല്ക്കുന്നു.)

തുടങ്ങിയത്. മോടികൂട്ടിയിട്ടില്ലാത്ത: താംബൂലാദികൾ ഉപയോഗിച്ചു നിറം പിടിപ്പിക്കാത്ത. 'അപരിക്ഷതമായ് മയംപെടുന്നീത്തവ ചുണ്ടിൻ നറുതേൻ......' എന്നു പറഞ്ഞ ദുഷ്ഷന്തനല്ലാതായിരിക്കുന്നു അദ്ദേഹം.

ഭാഗ്യങ്ങളോടു ചോദിക്കൂ: നിൻെറ ഭാഗ്യങ്ങളുടെ സമ്മാനമാണെന്നു തോന്നുന്നു; അവയ്ക്കേ അറിഞ്ഞുകൂടൂ; എനിക്കു വിശ്വാസം വന്നുകഴിഞ്ഞില്ല.

ശ്ലോകം 24. ചാംപേയാംഗി = ചംപകപ്പൂവിനൊത്ത ഉടലോടു കൂടിയവളേ! മാനസാൽ = മനസ്സിൽനിന്ന്. പാരിച്ച വിമോഹം = കനത്ത അന്ധാളിത്തം. തദാ: അന്നു നീ രാജധാനിയിൽ വന്നപ്പോൾ. മാൺപെത്തുംപൊഴുത് = നന്മവരുമ്പോൾ. ആചരിപ്പത് = ചെയ്യുന്നത്. തമസ്സേറിയോർ = മുഴുത്ത അജ്ഞതയുള്ളവർ: കുരുടനും തമസ്സ് (അന്ധതാഫലമായ ഇരുട്ട്) ഏറിയവൻതന്നെ.

സുകൃതനിരോധി = സുകൃതഫലത്തെ തടഞ്ഞുനിൎത്തുന്നത്, അങ്ങയു

ശകുന്തള:—പിന്നെ എങ്ങിനെയാണ് ആൎയ്യപുത്രന്ന, ദുഃഖിതയായ ഇയ്യുള്ളവളെക്കുറിച്ച് ഓൎമ്മവന്നത്?

രാജാ:—എൻെറ വിഷാദശല്യം പറിച്ചുകളഞ്ഞതിന്നുശേഷം പറയാം.

അന്നാളിൽ നിൻചൊടിമലൎക്കഴൽ ചേൎക്കുമേതിൻ
ബിന്ദുക്കളെ തനവി, മറിവാൽഗ്ഗണിയാതെപോയ് ഞാൻ,]
ഇന്നിപ്പൊളാകുടിലപക്ഷ്മവിലഗ്നമാമ-
ക്കണ്ണീർ തുടച്ചനുശയത്തെയകററിടട്ടേ! 25

(പറഞ്ഞതിൻവണ്ണം ചെയ്യുന്നു.)

ശകുന്തള:—(പേർ കൊത്തിയ മോതിരം കണ്ടിട്ട്) ആൎയ്യപുത്ര, ഇത് ആ മോതിരമാണല്ലോ!

രാജാ:—അതേ; ഈ മോതിരം കണ്ടുകിട്ടിയപ്പോളാണ് എനിയ്ക്കോൎമ്മവന്നത്.

ശകുന്തള:—നോക്കു, ഇതു ചെയ്ത തകരാറ്; അന്നു ആൎയ്യപുത്രന്നു വിശ്വാസം വരേണ്ടുന്ന സമയത്തു കിട്ടാതെപോയല്ലോ!

രാജാ:—എന്നാലിനി വസന്തസമാഗമത്തിൻെറ അടയാളമായ പുഷ്പത്തെ ലത വഹിയ്ക്കട്ടെ! (മോതിരം കയ്യിന്മേലിടുവിയ്ക്കുവാൻ തുടങ്ങുന്നു.)

ടെ പത്നീപദം സുകൃതഫലമാണല്ലോ. പൂർവ്വകൎമ്മം: അത്ഥാൽ ദുഷ്കൃതം.

വിഷാദശല്യം = പശ്ചാത്താപമാകുന്ന ശല്യം; ദേഹത്തിൽ മുള്ള്, അമ്പിന്മുന മുതലായവ തറഞ്ഞുകിടക്കുന്നതിന്നാണ് ശല്യമെന്നു പേർ.

ശ്ലോകം 25. ചൊടിമലൎക്ക് = പൂപോലെ മൃദുവായ ചുണ്ടിന്ന്. അഴൽ ചേൎക്കുക: ചൂടുകൊണ്ടും, വലുപ്പംകൊണ്ടും. ഏതിൻ ബിന്ദുക്കൾ: കണ്ണുനീരിൻതുള്ളികൾ. ഗണിയാതെ: 'കള്ളക്കരച്ചിൽ!' എന്നു കരുതി വകവെയ്ക്കാതെ. ആകുടിലപക്ഷ്മവിലഗ്നം = ചുരുണ്ട ഇമരോമങ്ങളിൽ തങ്ങിനില്ക്കുന്നത്. അനുശയം = പശ്ചാത്താപം. തന്നെ കണ്ടപ്പോഴത്തെ ഈ കണ്ണുനീർ, ആ പരിത്യാഗം ഓൎത്തുണ്ടായതാകയാലത്രേ, അന്നത്തേയും ഇന്നത്തേയും കണ്ണുനീരുകളെ ഒന്നുതന്നെയായിക്കരുതിയത്. 'തള്ളപ്പെട്ടഥ... വിഷശല്യം പോലെരിപ്പു തുലോം' എന്ന ആറാമങ്കത്തിലെ പദ്യം അനുസ്മരിയ്ക്കുക.

ശകുന്തള:—ഇതിനെ ഞാൻ വിശ്വസിയ്ക്കില്ല; ആൎയ്യപുത്രൻ തന്നെ ധരിച്ചുകൊള്ളുക.

(അനന്തരം മാതലി പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

മാതലി:—ഭാഗ്യം! ആയുഷ്മാന്നു ധൎമ്മപത്നീസമാഗമവും പുത്രമുഖദൎശനവും സിദ്ധിച്ചുവല്ലോ!

രാജാ:—സുഹൃത്തുക്കൾമൂലം കൈവന്നതാകകൊണ്ടു് അധികം മാധുൎയ്യമുള്ളതായിരിയ്ക്കുന്നു, എന്റെ മനോരഥത്തിന്റെ ഫലം. മാതലി, ഈ വിവരം ആഖണ്ഡലൻ അറിഞ്ഞിട്ടില്ലല്ലോ.

മാതലി:—(പുഞ്ചിരിക്കൊണ്ടു്) എന്തുള്ള ഈശ്വരന്മാൎക്കു പ്രത്യക്ഷമല്ലാതെ? ആയുഷ്മാൻ, വരിക. ഭഗവാൻ കശ്യപൻ അങ്ങയ്ക്കു ദൎശനമനുവദിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു.

രാജാ:—ശകുന്തളേ, ഉണ്ണിയുടെ കൈപിടിച്ചുകൊള്ളുക. നിന്നെ മുന്നിലാക്കിവേണം ഞാൻ ഭഗവാനെ ദൎശിയ്ക്കുന്നതു്.

ശകുന്തള:—എനിയ്ക്കു ലജ്ജ തോന്നുന്നു, ആൎയ്യപുത്രനൊന്നിച്ചു ഗുരുസന്നിധിയിൽച്ചെല്ലുവാൻ.

രാജാ:—എന്നാലും അങ്ങിനെ വേണം അഭ്യുദയകാലങ്ങളിൽ; വരു.

(എല്ലാവരും ചുററിനടക്കുന്നു)

(അനന്തരം അദിതിയൊന്നിച്ചു് ആസനസ്ഥിതനായ കശ്യപൻ പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

കശ്യപൻ;—(രാജാവിനെ കണ്ടിട്ടു്) ദാക്ഷായണി,

മോതിരം കണ്ടിട്ടു്: കണ്ണുനീർ തുടയ്ക്കുമ്പോൾ.

വസന്തസമാഗമത്തിന്റെ ഇത്യാദി: എന്നോടു ചേൎന്നതിന്റെ അടയാളമായി നീ ഈ മോതിരമണിയുക.

വിശ്വസിയ്ക്കില്ല: ഇതു് അന്നു് എന്തൊരു കൊട്ടം ചതിയാണു് ചതിച്ചുകളഞ്ഞതു്!

സുഹൃത്തുക്കൾമൂലം: ഇന്ദ്രൻ മാതലി മുതലായവർ മുഖേന. ആഖണ്ഡലൻ = ഇന്ദ്രൻ.

പുഞ്ചിരിക്കൊണ്ടു്: ഇന്ദ്രൻ ഇതൊക്കെ നേരത്തെ കണ്ടതാണെന്നറിവുള്ളതിനാൽ. 'എന്തുള്ള ഈശ്വരന്മാൎക്കു പ്രത്യക്ഷമല്ലാതെ?' എന്ന വാക്യത്തെ, ചിലർ അതിന്നുമുമ്പുള്ള രാജവാക്യങ്ങളിൽ ഉൾപ്പെടുത്തിയിരിയ്ക്കുന്നു; ആയതിന്നു് ഇത്ര ഔചിത്യമില്ല.

ദാക്ഷായണി = ദക്ഷപ്രജാപതിയുടെ മകൾ; അദിതി

നിന്നാത്മജന്നു രണമൂദ്ധ്നി മുൻനടക്കും
ദുഷ്ഷന്തനെന്നൊരുലകപ്പെരുമാളിതത്രേ;
ആ വേലയൊക്കെ നിറവേററുമിവൻെറ വില്ലാൽ
വജ്രം മഹേന്ദ്രനൊരലംകൃതിമാത്രമായി! 26

അദിതി,—ആകൃതികൊണ്ടറിയാം ഇവൻെറ പ്രഭാവം!

മാതലി:— ഇതാ, ദേവകളുടെ അച്ഛനമ്മമാർ പുത്രസ്നേഹം സ്ഫുരിയ്ക്കുന്ന തൃക്കണ്ണുകൊണ്ട് ആയുഷ്മാനെ നോക്കുന്നു. അടുത്തുചെല്ലാം.

രാജാ:—മാതലി. ഇവർ

ഈരാറായ് മരുവും മഹസ്സിന്നുടെ വി-
ത്തെന്നായ് മുനിപ്രോക്തർ, മൂ-
പ്പാരിന്നുറെറാരു നാഥനാകിയ മഖാം-
ശേശൻെറയുല്പാദകർ,
ബ്രഹ്മന്നും പരനായ പോററി പിറവി-
യ്ക്കുംപ്പുക്ക ജായാവര-
ന്മാരാം ദക്ഷമരീചിസംഭവർ, ജഗൽ-
സ്രഷ്ടാവിനേകാന്തരർ! 27

മാതലി:—അതേ.

രാജാ:—(അടുത്തുചെന്നിട്ട്) രണ്ടുപേരേയും മഹേന്ദ്രകിംകരനായ ദുഷ്ഷന്തൻ നമസ്കരിയ്ക്കുന്നു.

കശ്യപൻ:—ഉണ്ണി, നീണാറം ഊഴിവാണാലും!

ശ്ലോകം 26. നിന്നാത്മജന്ന്. ഇന്ദ്രന്ന്. രണമൂർദ്ധനി = യുദ്ധത്തിൻെറ മുന്നണിയിലേയ്ക്കു്. ആ വേല......വില്ലാൽ; വജ്രത്തിൻെറ വേല—ശത്രുമർദ്ദനം—മുഴവൻ ഇവൻെറ വില്ലുതന്നെ നിറവേററുന്നതിനാൽ അലംകൃതി = അലങ്കാരം.

പുത്രസ്നേഹം = പുത്രനിലെന്നപോലുള്ള സ്നേഹം.

ശ്ലോകം 27. ഈരാറായ് മരുവും മഹസ്സ്: പന്തിരണ്ടു രാശികളിലും വെവ്വേറെ പന്തിരണ്ടു മൂത്തികൾ പൂണ്ടു നില്ക്കുന്ന ആദിത്യൻ. വിത്ത്: കാരണം; അച്ഛനമ്മമാർ എന്നത്ഥം. മുനിപ്രോക്തർ = ഋഷിമാരാൽ പുകഴ്ത്തപ്പെട്ടവർ. മഖാംശേശൻ = യജ്ഞഭാഗഭാക്കുകളായ ദേവന്മാരുടെ നാഥൻ; ഇന്ദ്രൻ. ഉൽപാദകർ = ഉൽപാദിപ്പിച്ചവർ. ബ്രഹ്മന്നും പരനായ പോററി = ബ്രഹ്മാവിന്നും മേലായ ഈശ്വരൻ; വിഷ്ണു. ജായാവരന്മാർ = ഭാൎയ്യാഭത്താക്കന്മാർ. വിഷ്ണുവിൻെറ വാമനാവതാരം ഇവരുടെ പുത്രന്മാരായിട്ടത്രെ. ദക്ഷമരീചിസംഭവർ = ദക്ഷനിൽനിന്നും മരീചിയിൽനിന്നും ജനിച്ച

അദിതി: ഉണ്ണി, എതിരാളിയില്ലാത്തവനായിത്തീന്നാലും!

ശകുന്തള: കുട്ടിയും ഞാനും തൃക്കാല്ക്കൽ വന്ദിയ്ക്കുന്നു.

കശ്യപൻ: കുഞ്ഞേ,

കണ്വൻ വാസവസമൻ;
ജയന്തസദൃശൻ സുതൻ:
മററൊരാശിസ്സു തേ ചേരാ;
ശചിയ്ക്കൊത്തവളാക നീ! 28

അദിതി: മകളേ, ഭത്താവിന്നു ബഹുമതയായിബ്ഭവിച്ചാലും! നിൻെറ ഉണ്ണി ദീർഗ്ഘായുസ്സായി രണ്ടു വംശത്തെയും സന്തോഷിപ്പിയ്ക്കുന്നവനായിബ്ഭവിയ്ക്കുമാറാകട്ടെ! ഇരിയ്ക്കുവിൻ.

(എല്ലാവരും കശ്യപൻെറ ഇരുവശത്തായി ഇരിയ്ക്കുന്നു)

കശ്യപൻ: (ഓരോ ആളേയും ചൂണ്ടിക്കാണിച്ച്)

ഭാഗ്യം, ശകുന്തള സതി,
സത്സന്താനമിത,ങ്ങയും —
ശ്രദ്ധ വിത്തം വിധിയിവ
ചേന്നൊത്തു നിങ്ങൾ മൂവ്വരാൽ! 29

രാജാ: ഭഗവൻ. മുമ്പേ അഭീഷ്ടലാഭം, പിന്നെ ദശ്നം; അസാധാരണംതന്നേ ഭവാന്മാരുടെ അനുഗ്രഹം. ഭഗവാൻ ഓത്തുകണ്ടാലും:

വർ. ജഗൽസ്രഷ്ടാവിനേകാന്തരർ: ബ്രഹ്മാവിൽനിന്ന് ഒന്നിടവിട്ടവർ, ദക്ഷനും മരീചിയുംബ്രഹ്മപുത്രരാണ്; ഇവർ ബ്രഹ്മാവിൻെറനേരെ പൌത്രരാണ്.

ശ്ലോകം 28. വാസവൻ ഇന്ദ്രൻ. ശചി = ഇന്ദ്രപത്നി.

ബഹുമത: ബഹുമാനപാത്രം. രണ്ടു വംശത്തെയും: മാതൃവംശത്തെയും പിതൃവംശത്തെയും. അമ്മ അപ്സരസ്സംഭവയാകയാൽ ദേവന്മാരെയും മനുഷ്യരെയും എന്നു താൽപര്യം.

ശ്ലോകം 29. ഭാഗ്യം: ഭാഗ്യവശാൽ ചേന്നൊത്തു എന്നന്വയം. ശ്രദ്ധയും വിത്തവും വിധിയും (കമ്മവും)—മൂന്നും ചേന്നാൽ സർവ്വത്ര വിജയമേ വരൂ. നിങ്ങൾ മൂന്നുപേരുടെ ചേച്ച ശ്രദ്ധാ-സമ്പൽ-കമ്മങ്ങളുടെ ചേച്ച പോലെ അഭിനന്ദനീയമാണെന്നഭിപ്രായം.

ഭഗവൻ ഇത്യാദി: ഭഗവാന്മാരെ ദശിച്ചാൽ അഭീഷ്ടസിദ്ധിയുണ്ടാകും. എനിയ്ക്കാകട്ടെ, ദശ്നത്തിന്നു മുമ്പുതന്നെ അഭീഷ്ടം സിദ്ധിയ്ക്കുകയുണ്ടായി. പക്ഷേ അത് ഈ ദശ്നത്തിൻെറ ഫലം തന്നെ.

മുല്പാട്ട പുഷ്പം, പിറകേ ഫലോദയം;
മുമ്പേ മഴക്കാറണി, പിന്നെ വെള്ളവും;
ഇമ്മട്ടിലാം കാരണകാൎയ്യസംഭവം;
നിൻ പ്രീതിയോ മുൻപു തരുന്നു നന്മയെ. 30

മാതലി: ഇങ്ങിനെയാണ് വിധാതാക്കളുടെ പ്രീതി.

രാജാ: ഭഗവാനേ, ഞാൻ ഭവാന്മാരുടെ ഈ ദാസിയെ ഗാന്ധർവ്വവിധിപ്രകാരം വേട്ടിട്ടു കുറച്ചുനാരം കഴിഞ്ഞതിന്നുശേഷം ബന്ധുക്കരം കൊണ്ടുവന്നപ്പോരം ഓൎമ്മയില്ലാത്തതിനാൽ കൈവടിഞ്ഞതുനിമിത്തം ഭവാന്മാരുടെ സഗോത്രനായ തത്രഭവാൻ കണ്വന് അപരാധം ചെയ്തുപോയി. പിന്നീട് മോതിരം കണ്ടപ്പോളാണ്, വിവാഹം ചെയ്തത് ഞാനോൎത്തത്. ഇതെനിയ്ക്കു് അത്ഭുതമായിത്തോന്നുന്നു.

അടുക്കൽ വന്നപ്പൊഴുതാനയല്ലിതെ-
ന്നു:—കന്നുപോംപോതൊരു സംശയോദയം:
ഒടുക്കമോ, കാലടി കണ്ടുറപ്പുകൊരം-
കി;-തിൻവിധം മാറിമറിഞ്ഞിതെന്മനം. 31

കശ്യപൻ:— ഉണ്ണി, നിൻെറ പക്കൽ തെറ്റുള്ളതായിശ്ശങ്കിയ്ക്കേണ്ട. വ്യാമോഹവും നിനക്കു വരികയില്ല. കേട്ടുകൊരംക.

രാജാ: ഞാൻ സശ്രദ്ധനായിരിയ്ക്കുന്നു.

കശ്യപൻ:— അന്ന് അപ്സരസ്തീൎത്ഥഘട്ടത്തിൽനിന്നു പരിത്യാഗവിവശയായ ശകുന്തളയെയും കൊണ്ടു മേനക ദാക്ഷായണിയുടെ അടുക്കൽ വന്നപ്പോരംത്തന്നെ, ഞാൻ സമാധി കൊണ്ടറിഞ്ഞിരിയ്ക്കുന്നു, ദുർവ്വാസസ്സിൻെറ ശാപത്താലാണ് മറെറാന്നിനാലുമല്ല, ഈ സാധുവായ സഹധർമ്മചാ

ശ്ലോകം 30. ഫലോദയം = കായുണ്ടാവൽ.

വിധാതാക്കൾ = പ്രജാപതിമാർ.

സഗോത്രൻ = ഒരേ ഗോത്രത്തിൽജ്ജനിച്ചവൻ; കണ്വൻ കശ്യപഗോത്രജനാണല്ലോ.

ശ്ലോകം 31. അത്ഭുതമെന്താണെന്ന് ഒരുദാഹരണംകൊണ്ടു തെളിയിയ്ക്കുന്നു:—സംശയോദയം: 'ആനയായിരിയ്ക്കുമോ?' എന്നൊരു ശങ്ക. അഞ്ചാമങ്കത്തിൽ ഒടുക്കത്തെ പദ്യം നോക്കുക. ഒടുക്കം; ആന പോയതിന്നുശേഷം. കാലടി = കാൽ വെച്ച പാട്. ഉറപ്പു കൊൾക; 'അതേ, ആനതന്നെ' എന്നുറയ്ക്കുക.

രിണിയെ നീ പരിത്യജിച്ചതെന്നും, ആ ശാപം അംഗുലീ ദർശനത്താൽ നീങ്ങിപ്പൊയ്ക്കൊള്ളുമെന്നും.

രാജാ:— (നെടുവീർപ്പിട്ടു്) ഇതാ, ഞാൻ ലോകാപവാദത്തിൽ നിന്നു മുക്തനായി.

ശകുന്തള:— (ആത്മഗതം) ഭാഗ്യം, കാരണം കൂടാതെയല്ല, ആര്യപുത്രൻ പരിത്യജിച്ചതു്- എന്നാൽ എന്നെ ശപിച്ചതു ഞാനോക്കുന്നില്ലല്ലോ. വിരഹംമൂലം മനസ്സു ശൂന്യമായിരിക്കുംപോളാവാം, എനിയ്ക്കു ശാപം പിണഞ്ഞതു്. ഇതുകൊണ്ടുതന്നെയായിരിയ്ക്കും, 'ഭർത്താവിനെ മോതിരം കാണിച്ചുകൊള്ളുക' എന്നു സഖിമാർ എന്നെ സശ്രദ്ധം പറഞ്ഞേല്പിച്ചതു്.

കശ്യപൻ:— കുഞ്ഞേ, നിനക്കു വാസ്തവം മനസ്സിലായല്ലോ- സഹധർമ്മചാരിയെക്കുറിച്ചു ദൂഷിച്ചൽ തോന്നരുതു്. നോക്കുക:

ശാപത്താൽ സ്മൃതി മാഞ്ഞതിൽപ്പുരുഷനാ-
യത്രേ ഗ്രഹിയ്ക്കാഞ്ഞത-
ന്നെ;ന്നാലോർമ്മ തെളിഞ്ഞ വല്ലഭനിൽ നീ-
യുറപ്പൂകി മുന്മട്ടിലേ;
പററില്ലാ പ്രതിബിംബനം ചളിപിടി-
ച്ചുള്ളോരു കണ്ണാടിയിൽ;
സ്വച്ഛാദർശതലത്തിലോ, പതികയും
ചെയ്യും പ്രയാസം വിനാ. 32

"യഥാ ഗജോ നേതി സമക്ഷരൂപേ
തസ്മിന്നതിക്രാമതി സംശയം സ്യാൽ"
എന്ന മൂലത്തിന്നു് ഇങ്ങിനെയും അർത്ഥം വരാം:—"ആന കണ്ണിന്മുമ്പിലൂടെ കടന്നുപോകുമ്പോൾ 'ആനയല്ല' എന്നു് സംശയമുണ്ടാകുന്നതുപോലെയും." നിഷേധകോടിയ്ക്കു പ്രാധാന്യമുണ്ടായിട്ടും സംശയമെന്നു പറഞ്ഞതു, പരിത്യാഗാവസരത്തിൽ കൂടെക്കൂടെ മറിച്ചും തോന്നിയിരുന്നതിനാലാകുന്നു.

കശ്യപൻ ശാപകഥ സമാധികൊണ്ടു് അന്നേ അറിഞ്ഞുവെങ്കിൽ, അതു ധരിപ്പിച്ചു ശകുന്തളയെ എന്തുകൊണ്ടാശ്വസിപ്പിച്ചില്ല? അവൾ അനുഭവിയ്ക്കേണ്ടുന്ന ദുരിതഫലം അനുഭവിച്ചുതന്നെ തീരട്ടെ, അതു ഭാവിസുഖത്തെ ലഘൂകരിയ്ക്കരുതു് എന്നു കരുതിയിട്ടാവണം.

ശ്ലോകം 32. പുരുഷൻ = നിർദ്ദയൻ. ഉൾപ്പൂകി = മനസ്സിൽപ്പതിഞ്ഞു. പ്രതിബിംബനം = നിഴൽ. സ്വച്ഛാദർശതലം = ചളിനീങ്ങി, തെളിഞ്ഞ കണ്ണാടി. പ്രയാസം വിനാ = നിഷ്പ്രയാസം. അന്നു മുമ്പിൽ ചെന്നുനിന്നി

രാജാ:—അരുളിച്ചെയ്തതു ശരി തന്നെ.

കശ്യപൻ:—ഉണ്ണി, ഞങ്ങരം യഥാവിധി ജാതകമ്മം കഴിച്ച ഈ ശകുന്തളാജാതനായ പുത്രനെ നീ അഭിനന്ദിച്ചില്ലയോ?

രാജാ:—ഭഗവാനേ, ഇവങ്കലാണല്ലോ എൻെറ വംശത്തിൻെറ നിലനില്പ്.

കശ്യപൻ:—അപ്രകാരം തന്നെയായിത്തീരാൻ പോകുന്ന ഈ പുത്രൻ ചക്രവത്തിയായി വാഴും. നോക്കുക.

തട്ടാതൊ,ച്ചപെടാതെ പോമൊരു രഥം
കേറിസ്സമുദ്രങ്ങരം പി–
ന്നിട്ടീ മന്നലകത്തിലപ്രതിരഥൻ
വെല്ലും തുരുത്തേഴുമേ:
സത്വപ്രോദ്ദമനേന സർവ്വദമനാ–
ഭിഖ്യാനമാന്നോനിവൻ
വിശ്വത്തിൻ ഭരണാലിനിബ്ഭരതനെ–
ന്നായും പ്രസിദ്ധിപ്പെടും. 38

രാജാ:—നിന്തിരുവടിയാൽ ജാതകമ്മം കഴിക്കപ്പെട്ട ഇവനിൽ സർവ്വവും ഞങ്ങരം ആശംസിയ്ക്കുന്നു.

അദിതി:—ഭഗവാനേ, മകളുടെ ഈ അഭീഷ്ടലാഭം കണ്വനെയും, അങ്ങയുടെ അടുക്കൽ പെരുമാറുന്ന താപസരെ അയച്ച വിസ്തരിച്ചറിയിയ്ക്കണം. മകളിൽ വാത്സല്യമേറിയ മേനക ഇവിടെത്തന്നെ എന്നെ ശുശ്രൂഷിച്ചുംകൊണ്ടു താമസിയ്ക്കുന്നുണ്ട്.

ശകുന്തള:— (ആത്മഗതം) എൻെറ ആഗ്രഹംതന്നെയാണ്, ഭഗവതി അരുളിച്ചെയ്തത്-

ട്ടും അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഹൃദയത്തിൽ പ്രവേശിപ്പാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. ഇനി അവിടെ എല്ലാ അധികാരവും നിനക്കുതന്നെ.

അഭിനന്ദിച്ചില്ലയോ: പിറവിമുതൽ ഇതുവരെ കണ്ടിട്ടില്ലായ്കയാൽ ഉള്ളഴിഞ്ഞ വാത്സല്യത്തോടെ കൈക്കൊണ്ടിട്ടില്ലായിരിയ്ക്കുമോ എന്നു ശങ്കിച്ചുള്ള ചോദ്യം.

അപ്രകാരംതന്നെയായി: വംശത്തെ നലനിത്തുന്നവനായി.

ശ്ലോകം 33. തട്ടാതെ = നിലത്ത് ഉരസാതെ. മന്നലകം = ഭൂലോകം. തുരുത്ത് = ദ്വീപ്. ഭൂമിയെ ഏഴു മഹാദ്വീപങ്ങളായിട്ടാണ് പൌരാണികർ വിഭജിച്ചിരിയ്ക്കുന്നത്; ഭൂമണ്ഡലം മുഴുവൻ എന്നത്ഥം. സത്വപ്രോദ്ദമനേന = പ്രാണികളെയെല്ലാം ചെന്നടക്കി നിത്തുന്ന ശീലംകൊണ്ട്.

കശ്യപൻ:— ഇതൊക്കെയും തപഃപ്രഭാവത്താൽ പ്രത്യക്ഷമാണ് അദ്ദേഹത്തിന്ന്.

രാജാ:— ഇതുകൊണ്ടാണല്ലോ, എൻെറ നേരെ ഗുരു കോപിക്കാതിരുന്നത്.

കശ്യപൻ:— എന്നാലും അദ്ദേഹത്തോട പ്രിയം ചോദിക്കണം. ആരവിടെ?

ശിഷ്യൻ: (പ്രവേശിച്ച്) ഭഗവൻ, ഇതാ ഞാൻ.

കശ്യപൻ:— ഗാലവ. നീ ഇപ്പോഠംത്തന്നെ ആകാശമാർഗ്ഗേണ പോയി തത്രഭവാൻ കണ്വനെ ഞാൻ പറഞ്ഞതായി പ്രിയം അറിയിയ്ക്കുക: പുത്രനോടുകൂടിയ ശകുന്തളയെ, ആ ശാപം നീങ്ങിയപ്പോഠം ഓർമ്മവന്ന ദുഷ്ഷന്തൻ സ്വീകരിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു എന്ന്.

ശിഷ്യൻ:— അരുളപ്പാടുപോലെ. (പോയി)

കശ്യപൻ:— ഉണ്ണി, നീയും തൻെറ പൈതലോടും ഭാര്യയോടുംകൂടി സ്നേഹിതനായ ഇന്ദ്രൻെറ തേരിൽക്കയറി രാജധാനിയിലേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടുകൊഠംക.

രാജാ: അരുളപ്പാടുപോലെ.

കശ്യപൻ:

തരട്ടേ നിൻ നാട്ടാക്കരിയ മഴ വിണ്ണിൻെറയരചൻ!
ഭവാനം യജ്ഞത്താൽപ്പുരുസുഖമുദിപ്പിക്കു സുരരിൽ!
ഇവ്വണ്ണം രണ്ടാളും പെരുതുലകു രണ്ടിന്നുമുതകും
സുകൃത്യം തമ്മിൽച്ചെയ്തമരുവിനനേകം യുഗശതം. 34

അഭിഖ്യാനം = പേർ വിശ്വത്തിൻഭരണാൽ = ലോകമെല്ലാം ഭരിക്കുക കൊണ്ട്.

ഇതൊക്കെയും ഇത്യാദി: ശാർങ്ഗരവാദികൾ തിരിച്ചുചെന്നു പരിത്യാഗവൃത്താന്തം പറഞ്ഞപ്പോൾ, അദ്ദേഹവും സമാധികൊണ്ടു ശാപകഥ അറിഞ്ഞിരിക്കും; ഇപ്പോൾ ഈ പുനഃസ്വീകാരവും അറിഞ്ഞിരിക്കും.

പ്രിയം ചോദിക്കണം: 'സന്തോഷമായില്ലേ?' എന്ന്.

ശ്ലോകം 34. വിണ്ണിൻെറയരചൻ: ഇന്ദ്രൻ. പെരുത് = വളരെ. ഉതകും = ഉപകാരപ്രദമാകുന്നു. സുകൃത്യം = സൽക്കർമ്മം. അനേകം യുഗശതം = നൂറുനൂറു യുഗങ്ങൾ. കാലത്തെ ഇത്ര പെരുപ്പിച്ചു പറഞ്ഞതു പുരുവംശത്തെ ഉദ്ദേശിച്ചാവണം, അതിൻെറ ഒരു പ്രതിനിധിമാത്രമാണല്ലോ ദുഷ്ഷന്തൻ. ഈ ശ്ലോകവും തുടർന്നുള്ള രാജവാക്യവും രാഘവഭട്ടൻ എടുത്തിട്ടില്ല; ഇതു രണ്ടും പ്രക്ഷിപ്തങ്ങളായിക്കൂടായ്കയില്ല.

രാജാ: ഭഗവാനേ, ഞാൻ ശ്രേയസ്സിന്നായി യഥാശക്തി പ്രയത്നിച്ചുകൊള്ളാം.

കശ്യപൻ: എന്തൊരു പ്രിയമാണ് വീണ്ടും നിനക്കു ഞാൻ ചെയ്തുതരേണ്ടത്?

രാജാ;—ഇനിയും എനിയ്ക്കു പ്രിയം ചെയ്യുന്നതിൽ നിന്തിരുവടിയ്ക്കു തിരുവുള്ളമുണ്ടെങ്കിൽ, ഇപ്രകാരം ഭവിയ്ക്കട്ടെ.

ഏകട്ടെ മന്നൻ പ്രജകൾക്കു നന്മയെ-
ത്തൂകട്ടെ കണ്ണാമൃതവാണി സൂരികൾ;
നീക്കട്ടെ സംസാരവു,മാത്മസംഭവൻ
ശക്ത്യാ സമേതൻ മമ നീലലോഹിതൻ!

(എല്ലാവരും പോയി.)

ഏഴാമങ്കം കഴിഞ്ഞു.

ഭരതവാക്യം: നടൻെറ അഥവാ നടന്മാരുടെ, മംഗളാശംസാപരമായ വാക്യം; കഥാപാത്രം എന്ന നിലയ്ക്കുള്ളതല്ല.

ശ്ലോകം 35 സൂരികൾ = വിദ്വാന്മാർ. ആത്മസംഭവൻ = ജനകജനനിമാരില്ലാതെ, സ്വയം ജനിച്ചവൻ. ശക്ത്യാസമേതൻ = ശക്തിയോടുകൂടിയവൻ; പകുതിശ്ശരീരം പാർവതിയായിട്ടുള്ളവൻ. അതുകൊണ്ടുതന്നെ നീലലോഹിതൻ = കറുത്തും ചുകന്നുമിരിയ്ക്കുന്നവൻ. പാർവതി കറുത്തും ശിവൻ ചുകന്നുമിരിയ്ക്കുന്ന അർദ്ധനാരീശ്വരനായാണ് സങ്കല്പിയ്ക്കപ്പെട്ടിരിയ്ക്കുന്നത്. മമ സംസാരവും നീക്കട്ടെ: എൻെറ സംസാരബന്ധത്തെ അഴിയ്ക്കുകയും ചെയ്യട്ടെ!

ശുഭം

കുട്ടികൃഷ്ണമാരാര്.

അവതാരിക 23-ാംപേജ് 6-ാംവരി: 'പക്ഷേ, വൃത്തഭേദംകൊണ്ട് അതിനു' എന്നു തുടങ്ങുന്ന വാചകം 'പക്ഷേ, വൃത്തഭേദംകൊണ്ടും രീതിഭേദംകൊണ്ടും അതിനു' എന്നും

ഒന്നാമങ്കം (പേജ് 103.) ടിപ്പണി ഒന്നാംവരി: ഋത്വിക്കുകൾ = യാഗപുരോഹിതന്മാർ എന്നത് യാജകന്മാർ എന്നും തിരുത്തിവായിയ്ക്കുക.

ഉന്മത്തരാഘവം

Unmatharaghavam

Bhaskarakavi

1978 ഡിസംബർ

പകർപ്പവകാശം:

സി. മാധവക്കുറുപ്പിന്ന്.

ഒന്നാം പതിപ്പിൻെറ മുഖവുര

'നേത്രാമൃതം' എന്ന പേരോടുകൂടെ, ഇപ്പോഴും അച്ചടിയ്ക്കാതെ കിടപ്പുള്ള ഒരു വൈദ്യഗ്രന്ഥം ഞാൻ എഴുതിക്കൊണ്ടിരിയ്ക്കുമ്പോഴാണ്, 'ഉന്മത്തരാഘവം' സംസ്കൃതപ്രേക്ഷണകം 'ഇതൊന്നു തർജ്ജമചെയ്യാൽക്കൊള്ളാം' എന്നൊരറിയിപ്പോടുകൂടി എൻെറ ഒരു സുഹൃത്തിൻെറ പക്കൽനിന്നും എനിയ്ക്കയച്ചു കിട്ടിയത്. പുസ്തകം വായിച്ചുനോക്കിയതിൽ 'ഭാസ്കര'കവിയുടെ സരളലളിതയായ കവിതാരീതി എൻെറ സ്നേഹിതൻെറ ഇഷ്ടംതന്നെ എൻേറയും ഇഷ്ടമാക്കിത്തീർത്തു.

മലയാളസാഹിത്യത്തിൽ ഇത്തരം പ്രേക്ഷണകങ്ങൾ (രൂപകങ്ങൾ) ദുർല്ലഭമാകയാൽ ഭാഷയിൽ ഇതൊരു പുതുമയായിത്തീരുമല്ലോ എന്നുള്ള വിചാരം എനിയ്ക്കു വിശേഷവിധിയായ ഒരുത്സാഹത്തെ ജനിപ്പിച്ചു. ഒരുവിധം ശുഷ്കമായിരുന്ന എൻെറ അന്നേത്തെ ജോലിയ്ക്കിടയിൽ, ചിലപ്പോൾ ഉന്മത്തരാഘവം ഭാഷപ്പെടുത്തുന്നത് എനിയ്ക്കു സരസമായ ഒരു വിനോദമായിട്ടും തോന്നി.

മൂന്നോ നാലോ ദിവസംകൊണ്ടാണ് തർജ്ജമ അവസാനിച്ചത്. ശ്ലോകങ്ങളെല്ലാം വൃത്താനുവൃത്തമായി തർജ്ജമചെയ്യുതുകൊണ്ട്, അവയ്ക്കു പറയത്തക്ക വല്ല വൈകല്യവും വന്നിട്ടുണ്ടോ എന്നെനിയ്ക്കറിവില്ല. തർജ്ജമയിൽ മേൽപ്രകാരമുള്ള ഒരു നിർബ്ബന്ധം ഞാൻ പതിവായി അംഗീകരിയ്ക്കുന്നത്, അതുകൊണ്ടു ദോഷത്തെക്കാൾ അധികം ഗുണമാണെന്നുള്ള ധാരണകൊണ്ടല്ലാതെ മററൊന്നുകൊണ്ടുമല്ലെന്നു പറയുന്നതു പക്ഷേ ആവശ്യമായേയ്ക്കാം.

പ്രസ്തുതകൃതി 'ലക്ഷ്മീഭായി' എന്നൊരു മാസികയുടെ ഒന്നാം പുസ്തകത്തിൽ രണ്ടുമൂന്നു ലക്കങ്ങളിലായി പ്രസിദ്ധീകരിയ്ക്കുകയും അതിൽനിന്നു ചിലരെല്ലാം വായിപ്പാൻ ഇടവരികയും ചെയ്യിട്ടുള്ളതാണ്. ഇതിപ്പോൾ പലരും ആവശ്യപ്പെട്ടു കാണുന്നതുകൊണ്ടു പ്രത്യേക പുസ്തകമാക്കി സഹൃദയന്മാരുടെ മുമ്പാകെ സമർപ്പിച്ചുകൊള്ളുന്നു.

തൃശ്ശിവപേരൂർ,
30—1—'85.

പരിഭാഷകൻ

ഉന്മത്തരാഘവം

കഥാപാത്രങ്ങൾ

സൂത്രധാരൻ

രാമൻ

ലക്ഷ്മണൻ

അഗസ്ത്യമുനി

നടി

സീത

മധുകരിക

ഉന്മത്തരാഘവം

ഭാഷാപ്രേക്ഷണകം

നാന്ദി

മലപ്പെൺകാൽത്താരിൽ പ്രണയകലഹേ കുമ്പിടുകയാ-
ലലക്തച്ഛാറാന്ന്ശ്ശിവനുടെ ശശിക്കീർ ശിവദമാം;
കലക്കംകോലും തന്മുഖമതിയിൽനിന്നും തെളിവു കൈ-
വിലസ്സാരുണ്യം വാങ്ങിയപടി വിളങ്ങുന്നിതിതു താൻ. 1

(നാന്ദിയുടെ അവസാനത്തിൽ സൂത്രധാരൻ പ്രവേശിക്കുന്നു)

സൂത്ര:—(അണിയറയിലേക്കു നോക്കി) ആര്യേ, ഇവിടെ വരു.

നടി:—(പ്രവേശിച്ച്) ആര്യ, ഞാനിതാ. എന്താണ് വേണ്ടത്? ആജ്ഞാപിച്ചാലും.

സൂത്ര:—അതിനിർമ്മലമായ തങ്ങളുടെ കീർത്തിയാകുന്ന കർപ്പൂരത്തെ സകലലോകവുമാകുന്ന കരണ്ടകത്തിൽ നിറച്ചുവെച്ചവരും, ദിഗ്ഗജങ്ങളുടെ മസ്തകമണ്ഡലത്തിന്ന് അലങ്കാരമായിത്തീന്ന പ്രതാപസിന്ദൂരത്തോടുകൂടിയവരും, വിദ്യാരണ്യന്റെ തൃപ്പാദവന്ദനമഹോത്സവത്തിന്നു വന്നുചേന്നവരുമായ ഈ സാമാജികന്മാരാൽ ഞാനിപ്പോൾ നിയോഗിക്കപ്പെട്ടിരിക്കുന്നു:

എങ്ങിനെയെന്നാൽ:—

കല്പിച്ചുണ്ടാക്കി യാതൊന്നു
ചൊല്ലൊങ്ങും കവി 'ഭാസ്കരൻ,'
ആ പ്രേക്ഷണകമങ്ങാടു-
കിപ്പോ'ളുന്മത്തരാഘവം.' 2

എന്നു്. അതിനാൽ വേണ്ടതിനെ ചെയ്താലും.

നടി:—(ആലോചനയോടുകൂടി) ഈ സാമാജികന്മാർ വലിയ വിദ്വാന്മാരാണ്. എങ്ങിനെയാണിവരുടെ മനസ്സിനെ സന്തോഷിപ്പിയ്ക്കുന്നത്?

സൂത്ര:—എയ്, അങ്ങിനെ പറഞ്ഞുകൂടാ. വിശേഷജ്ഞന്മാർ സ്വഭാവേന ഗുണഗ്രാഹികളാകയാൽ അവരെ എളുപ്പത്തിൽ സന്തോഷിപ്പിയ്ക്കാവുന്നതാണ്.

അറിവാൽത്തെളിയും സജ്ജന-
നിരയുടെ കരളു പാട്ടിലാക്കുവാനെളുതാം:
തിറമോടാകർഷിയ്ക്കും
കറ പോകിലിരിമ്പിനെക്കാന്തം. 3

നടി:—ആകട്ടേ, ഇനി എന്താണു ചെയ്യേണ്ടതെന്ന് ആര്യൻ ആജ്ഞാപിച്ചാലും.

സൂത്ര:—ഇതാ, ഇപ്പോഴ് വസന്തകാലമായി. എന്തെന്നാൽ,—

മാവിൻകൂട്ടം മലയജമരുത്തേററു ചാഞ്ചാടിടുന്നു;
കാർവണ്ടാഴുന്നിതു പുനരിതിൻ പൂങ്കുലത്തേൻകുഴമ്പിൽ;
പൂവിൻമൊട്ടിട്ടവിരളമശോകങ്ങളു നില്ക്കുന്നു, പാടാൻ
ഭാവിയ്ക്കുന്നു മദലഹരിയാൽപ്പഞ്ചമം പെൺപികങ്ങളു. 4

ആര്യേ, അതിനാൽ തൽക്കാലോചിതമായി കുറഞ്ഞൊന്നു പാടിയാലും.

നടി:—(പാടുന്നു)

ലളിതവസന്തമമാത്യൻ,
കുളിർദക്ഷിണവായുവായ പടനാഥൻ,
അളികളകമ്പടിയിപ്പടി
നളിനശരൻ നൃപതി വാഴ്ക ചിരം. 5

സൂത്ര:—പാടിയതു നന്നായി. (മററൊരേടത്തു നോക്കി) ആര്യേ, ഇങ്ങോട്ടു നോക്കു:

നൽത്തുമലർച്ചാർത്തുമൊഴിച്ചു മെച്ചം
ചേർത്തുന്നതോർത്തന്യലതാളിതോറും

എത്തുന്ന വണ്ടിൻനിര, പുഷ്പലോഭ-
മൊത്തുള്ളൊരിജ്ജാനകിയെന്നപോലെ. 6

(എന്നു രണ്ടുപേരും പോയി)

പ്രസ്താവന കഴിഞ്ഞു.

(അനന്തരം പൂവറുക്കുന്നതായി നടിച്ചുകൊണ്ടു സീതയും സഖിയും പ്രവേശിക്കുന്നു)

സഖി:—തോഴി ജാനകി, മുമ്പിൽത്തന്നെ പൂക്കറം കാണപ്പെടുന്നു. നിയ്യെന്താണ് മററൊരേടത്തേയ്ക്കു നോക്കിക്കൊണ്ടു പോകുന്നത്?

സീത:—സഖി, മധുകരികേ, ഇതിൻെറ അങ്ങേപ്പുറത്തുള്ള കാട്ടിൽ ഇതിലും നല്ല പുഷ്പങ്ങറം കാണുന്നുണ്ട്. അതുകറം പറിപ്പാനാണ് ഞാൻ പോകുന്നത്!

മധുകരിക:—സഖി, ജാനകി, നമുക്കിപ്പോഴും ഇവിടെ അത്ര പരിചയമായിട്ടില്ല. വനങ്ങളിൽ ശപിപ്പാനും അനുഗ്രഹിപ്പാനും കരുത്തുള്ള മഹഷിികളുണ്ട്. ആകയാൽ, വല്ല ആശ്രമത്തിലും കടന്നു പൂ പറിയ്ക്കുന്നതായാൽ ആരെങ്കിലും കോപിച്ചു എന്നുവരാം. രാമഭദ്രനും നിനക്കുവേണ്ടി പൊന്മാനിനെ പിടിച്ചു നായാട്ടു കഴിഞ്ഞു തിരിയേ എഴുന്നള്ളാറായി. അതിനാൽ നമ്മളിപ്പോറം പൂവറുക്കൽ മതിയാക്കി മടങ്ങിപ്പോവുക.

സീത:—കാട്ടിലെ വള്ളികറം, ഫലപുഷ്പമൂലങ്ങറം, നദീജലങ്ങറം ഇവ എല്ലാവക്കും ഒരുപോലെ അവകാശപ്പെട്ടവയാണ്. പിന്നെ, എന്തിനാണ്, ആരെങ്കിലും കോപിയ്ക്കുന്നത്? ആയ്യപുത്രൻെറ ദേവപൂജയ്ക്കുള്ള പുഷ്പങ്ങറം അറുത്തുകഴിഞ്ഞു. ഇതിൻെറ അപ്പുറത്തുള്ള കാട്ടിൽ പോയി, ഭംഗിയുള്ള പുഷ്പങ്ങറം പറിച്ചതിനുശേഷം നമുക്കു പണ്ണശാലയിലേയ്ക്കു പോകാം.

(എന്നു രണ്ടുപേരും പുറപ്പെട്ടു.)

സീത:—(ദൃഷ്ടിവിക്ഷേപത്തോടുകൂടി) സഖി, ഇതാ, ഒരു വണ്ട്

എന്തുകാരണംകൊണ്ടാണ്, ഓരോ ലതാവിടപങ്ങളിലും കിടന്നു ചുററിത്തിരിയുന്നത്?

മധു:—(സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി) പൂന്തേനിന്റെ ലഹരികൊണ്ടു ചിറകുകൾക്കു ചേഷ്ടയില്ലാതാകയാൽ തളിരുകളുടെ ഇടയിൽ മറഞ്ഞിരിയ്ക്കുന്ന തന്റെ ഭാര്യയായ പെൺവണ്ടിനെ കാണാഞ്ഞിട്ടുള്ള മനോവേദനനിമിത്തം ഭ്രാന്തുപിടിച്ചതുകൊണ്ടായിരിയ്ക്കണം.

സീത;—സഖി, നീ പറഞ്ഞതു ശരിയാണ്.

മധു:—ആശ്ചര്യം, ഇവൻ വളരെ തിരഞ്ഞു നോക്കിയിട്ടും ഭാര്യയെ കണ്ടെത്തുന്നില്ല.

സീത:—മധുകരികേ, നീ ഇവന്നു ഭാര്യയെ കാണിച്ചുകൊടുക്കു.

മധു:—ഞാൻ, ഈ പ്രാവിൻചില്ലകൊണ്ടു തല്ലിയിട്ടു പൂന്തേൻ കുടിച്ചു നിശ്ചേഷ്ടയായിത്തീൻ പെൺവണ്ടിനെ പാപ്പിയ്ക്കാം. (അങ്ങിനെ ചെയ്തിട്ട്) ആശ്ചര്യം! ഈ വണ്ടു പൂങ്കുലയിൽനിന്നെഴുന്നേററു ഭാര്യയോടുകൂടി ചേൎന്നിട്ടു മാധവീമണ്ഡപത്തിൽ കേറി പൂന്തേൻ കുടിച്ചു സുഖമായി ഇരിയ്ക്കുന്നു. (മറെറാരു വനത്തിലേയ്ക്കു നോക്കി ആവേശത്തോടുകൂടി) ജാനകി എവിടെ പോയി! (പിന്നേയും നോക്കീട്ട്) ആശ്ചര്യം! എങ്ങും കാണുന്നില്ല. (വനാന്തരത്തിൽ ചെന്ന് എല്ലാടവും അന്വേഷിച്ചിട്ട്) ആശ്ചര്യം! ഇതാ, നല്ല ഭംഗിയുള്ള ഒരു മാൻപേട സ്നേഹത്തോടുകൂടി എന്നെ നോക്കി, താനേ പൊഴിയുന്ന കണ്ണുനീർകൊണ്ടു സഖീസ്നേഹത്തെ സൂചിപ്പിയ്ക്കുന്നു. എനിയ്ക്കും വളരെക്കാലം പരിചയിച്ചിട്ടുള്ളവിധം ഇതിന്റെ നേരേ വിശ്വാസം തോന്നുന്നു. അല്ലെങ്കിൽ ഇത് എന്റെ പൂർവജന്മത്തിലെ തോഴിയായിരുന്നിരിയ്ക്കാം. [എന്നു സംഭ്രമത്തോടുകൂടി ചുററിനടന്നിട്ട് ആലോചനയോടുകൂടി] ഇവിടെ മഹൎഷിയുടെ ആശ്രമമമാണെന്നുള്ള മാഹാത്മ്യംനിമിത്തം ദുഷ്ടമൃഗങ്ങളുടെ സഞ്ചാരമില്ല. എന്നാൽ പിന്നെ, ജാനകി എവിടെ പോയി എന്നു വിചാരിച്ച് എനിയ്ക്ക് ആശ്ചര്യമാകുന്നു. (നെടുവീൎപ്പിട്ട്) ഞാൻ ഭാഗ്യം കെട്ടവം തന്നെ. രാമഭദ്രൻ നായാട്ടു കഴിഞ്ഞു തിരിയെ എഴുന്നള്ളി

യാൽ ഞാനെങ്ങിനെയാണ് ഈ സംഗതി ഉണർത്തിയ്ക്കേണ്ടത്"? രാമഭദ്രനും ഇതു കേട്ടാൽ ഏതൊരു നിലയിലാകും എന്നു വിചാരിച്ച് എൻെറ നെഞ്ഞു പിടയ്ക്കുന്നു.

(അണിയറയിൽ കളകളം)

മധു:—[കേട്ടിട്ട്] മഹർഷിമാർ അങ്ങോട്ടുമിങ്ങോട്ടും കിടന്നോടുന്നതു കാണ്മാനുണ്ട്. അതിനാൽ രാമഭദ്രൻ എഴുന്നള്ളുന്നുണ്ടെന്നാണ് തോന്നുന്നത്.

(പിന്നെയും അണിയറയിൽ)

നന്നായെല്ലാമടിപ്പിൻ വഴികളഥ കുടം—
കൊണ്ടു കോരുന്ന തണ്ണീ-
രൊന്നായ്പ്പാററിത്തളിപ്പിൻ പെരികെ വിതറുവിൻ
പുഷ്പജാലങ്ങളെങ്ങും
മന്നിൻമങ്കയ്ക്കു പൊന്മാനിനെയുടനുയിർപോ—
ക്കാതെ കൈക്കൊണ്ടിതാ താൻ
വന്നെത്തീ കാട്ടിൽനിന്നും സമധികവിഭവ—
സ്തോമനാം രാമചന്ദ്രൻ. 7

പെറുത്തു പിറകിലെത്തും ലക്ഷ്മണങ്കൽത്തിരിയ്ക്കും
തിരുമിഴിമുനയോടോരോന്നു മാനിച്ചുരച്ചും
പരിചൊടു വിലസുന്നു തന്മുഖപ്പൂ വിയത്തും
പെരിയ ഗുണമഴിഞ്ഞാ വില്ലു തോളത്തുവെച്ചും. 8

മധു— എയ്! പൊന്മാനിനെ എടുത്ത് ഒന്നിച്ചു നടക്കുന്ന ലക്ഷ്മണനോട് എന്തോ ചിലതു സംസാരിച്ചുകൊണ്ടു രാമഭദ്രൻ തന്നെയാണു വരുന്നത്, ഞാൻ ഈ വഴിയിൽനിന്നു മാറി നില്ക്കുകതന്നെ.

(അങ്ങിനെ ചെയ്യുന്നു)

(അനന്തരം പറഞ്ഞപോലെ ലക്ഷ്മണനോടുകൂടി രാമൻ പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു)

രാമൻ— വത്സ! ഈ പൊന്മാനിനെക്കണ്ടാൽ ജാനകിയ്ക്കു വളരെ സന്തോഷമാകും.

ലക്ഷ്മണൻ— പറഞ്ഞമാത്രയിൽ തന്റെ ഇഷ്ടം സാധിപ്പിച്ച ഇവിടത്തെ ഈ സ്നേഹവിശേഷംതന്നെ ദേവിയ്ക്കു പൊന്മാനിനെ കിട്ടിയാലുള്ളതിലധികം സന്തോഷമുണ്ടാക്കും.

രാമൻ— (നിമിത്തം നടിച്ചിട്ട്) വത്സ! അഗസ്ത്യമഹർഷിയുടെ പ്രഭാവംനിമിത്തം യാതൊരു ഭയത്തിന്നും അവകാശമില്ലാത്ത തപോവനത്തിൽ സഖിയായ മധുകരികയോടൊന്നിച്ചിരിയ്ക്കുയാണെങ്കിലും, പരിചയമില്ലാത്ത ദിക്കായതുകൊണ്ടു ജാനകിയ്ക്കു വല്ല അപകടവും സംഭവിച്ചേയ്ക്കുമോ എന്നു ഞാൻ ഭയപ്പെടുന്നു.

ലക്ഷ്മണൻ— പ്രേമവിശേഷത്താൽ, പ്രിയജനത്തെക്കുറിച്ച് ഒന്നാമത് അപായത്തെത്തന്നെയാണല്ലോ ശങ്കിയ്ക്കുക.

മധു— (നെടുവീർപ്പിട്ടുംകൊണ്ട്) എങ്ങിനെയായാലും ആ സംഗതി, എപ്പോഴെങ്കിലും പറയേണ്ടിവരുമല്ലോ. അതിനാൽ ഞാൻ ഇപ്പോൾത്തന്നെ ചെന്നു പറഞ്ഞേയ്ക്കാം.

(അടുത്തു ചെല്ലുന്നു)

ലക്ഷ്മണൻ— (മധുകരികയെ കണ്ടിട്ട്, ആത്മഗതം) മധുകരിക വ്യസനഭാവത്തോടുകൂടി തനിയെ വരുന്നുണ്ട്. ദേവിയായ സീതയ്ക്ക് എന്തോ അത്യാപത്തു നേരിട്ടിരിയ്ക്കുണം.

മധു— മഹാരാജാവു ജയിച്ചാലും.

രാമൻ— മധുകരികേ! ജാനകി എവിടെ?

മധു— (തൊണ്ട വിറച്ചുകൊണ്ട്) ദേവാ! ഇവിടത്തെ ദേവപൂജയ്ക്കുവേണ്ടി, ആശ്രമത്തിന്നടുത്തുള്ള വള്ളികളിൽനിന്നും പൂവറുക്കട്ടെ എന്നു പറഞ്ഞുംവെച്ചു—

ലക്ഷ്മണൻ— ദേവപൂജയ്ക്കുള്ള പുഷ്പങ്ങൾ അറുക്കേണ്ടതാണല്ലോ

രാമൻ— (ആത്മഗതം) ഇനിയെന്തു പറയുമോ എന്നു വിചാരിച്ച് എന്റെ മനസ്സു ചലിയ്ക്കുന്നു. (പ്രകാശം) എന്നിട്ടോ?

മധു— ഭംഗിയുള്ള പുഷ്പങ്ങൾ കാണുന്നു എന്നു പറഞ്ഞ് അവൾ കാട്ടിലേയ്ക്കു കടന്നു. ഞാൻ പിന്നെ അന്വേഷിച്ചു നോക്കിയതിൽ കാണുകയുണ്ടായില്ല.

രാമൻ— ഹാ! ഞാൻ ഹതനായി.

തല്ലിച്ചെവിയ്ക്കേറിയ 'സീതയെക്ക-
ണ്ടീല്ലെ'ന്നൊരീഗ്ഘോരതരാക്ഷരങ്ങൾ
വല്ലാതുമിത്തീപ്പൊരികൾക്കുതുല്യ-
മെല്ലാമെരിയ്ക്കുന്നു ശരീരമയ്യോ! 9

കഷ്ടം! ദൈവദുർവ്വിപാകം അതിഭയങ്കരമായിരിയ്ക്കുന്നു:

നാട,ച്ഛന,മ്മ, നിജതമ്പികൾ, ബാന്ധവന്മാ-
രോടൊക്കുമാപ്പുരികളെന്നിവ ദൈവയോഗാൽ,
പാടേ വെടിഞ്ഞടവി കേറുകിലും സഹിച്ചു-
കൂടാത്ത സങ്കടമണഞ്ഞു നമുക്കു കഷ്ടം: 10

ഹാ! ജാനകി!

പിരിയാനരുതാഞ്ഞു കാട്ടിലേയ്ക്കും
പരമെന്നോടൊരുമിച്ചുപോന്ന നീതാൻ
ഒരു തെററുമെഴാത്തൊരെന്നെ വിട്ടെൻ-
ചെറുമാൻകണ്ണി! വസിപ്പതെങ്ങിദാനീം? 11

ലക്ഷ്മണൻ:—(ആത്മഗതം) ഇതിനെ കണ്ടാൽ ആര്യൻ നന്നെ വ്യസനിയ്ക്കും. ആകയാൽ ഇതിനെ കൊട്ടത്തയച്ചേയ്ക്കാം. (സ്വകാര്യമായി) മധുകരികേ, ഇതിനെ ആശ്രമത്തിലേയ്ക്കു കൊണ്ടുപോയ്ക്കോളൂ. ഞാൻ ആര്യൻെറ അടുക്കൽ നില്ക്കട്ടെ.

മധു:—(പൊന്മാനിനെ വാങ്ങി) അങ്ങിനെതന്നെ.

(എന്നു പോയി)

രാമൻ— ഓരാതിരിയ്ക്കുപ്പറയാവതല്ലാ-
ത്തോരാക്കറോരസ്ഥിതിയാന്നമൂലം
പാരിന്നു നല്ലാഭരണംകണക്കു-
ള്ളോരോമലാം സീതയെയെങ്ങു കാണും? 12

ലക്ഷ്മണൻ—എന്തിനിങ്ങിനെ വ്യസനിയ്ക്കുന്നു? ഈ കാട്ടിൽച്ചെന്നന്വേഷിച്ചാൽ ദേവിയെ കാണും.

രാമൻ—ഭാഗ്യംകെട്ട നമ്മുടെ കണ്ണിന്, ഇനി എവിടെയാണ്, സീതാദർശനസുഖം കിട്ടാൻ പോകുന്നത്? ആട്ടെ, വഴി കാണിയ്ക്കു.

ലക്ഷ്മണൻ—ഇതിലെ. ഇതിലെ.

(രണ്ടാളും ചുററിനടന്നു കാട്ടിൽ കടക്കുന്നു)

ലക്ഷ്മണൻ—ആര്യ, ഈ മണലുള്ള പ്രദേശത്തിൽ ദേവി പോയ വഴി സ്പഷ്ടമായി കാണുന്നുണ്ട്.

രാമൻ—(നോക്കിയിട്ട്) തീർച്ചയായും ഇതു പ്രിയ പോയ വഴി തന്നെയാണ്. എന്തെന്നാൽ,

അതുതാൻ വിരലിൻവെപ്പി,ങ്ങതുതാൻ ചരണക്രമം,
അതുതന്നെ ചുരുങ്ങുംമട്ട,തുതാൻ നീട്ടിവെപ്പുമേ. 13

(നെടുവീർപ്പിട്ട്)

ഉളവാം പ്രണയാപരാധമാകെ-
ക്കളവാൻ കുമ്പിട്ടമെൻ ശിരസ്സിൽനിന്നും
മലർപങ്ക്തിയുതിന്നു പൂജചെയ്യോ-
രലസാക്ഷീപദമുദ്രയിങ്ങു കാണ്മൂ. 14

(കാലടികളെ അനുസരിച്ചു നടന്നു നോക്കീട്ട്)

പ്രേമകോപനിലകൊണ്ടു കണ്ണുനീ-
രാ മഷിക്കറയൊടൊത്തു തീർത്തിതാ
താമരയ്ക്കെതിർമുഖം തൂത്തു ചാ-
ഞ്ഞോമലാളെയിഹ കാണ്മതുണ്ടു മേ. 15

(അടുത്തുചെന്നിട്ട്) പ്രിയേ, പ്രസാദിച്ചാലും, പ്രസാദിച്ചാലും.)

കലഹം കളയൂ, തെളിഞ്ഞിടട്ടേ
വിലസച്ചന്ദ്രനെ വെന്ന നിൻമുഖാബ്ജം;
നലമോടു പണിഞ്ഞു നിൻപദത്തിൽ
കലരും ലാക്ഷ ശിരസ്സിലേററിടാം ഞാൻ. 16

(എന്ന് അവിടെയുള്ള പദവിന്യാസത്തെ നമസ്കരിയ്ക്കുന്നു.)

ലക്ഷ്മണൻ—(ആത്മഗതം) കഷ്ടം! ആൎയ്യന്നു് ഉന്മാദാവസ്ഥ നേരിട്ടിരിക്കുന്നു. (പ്രകാശം) ആൎയ്യ, ഇതു ജാനകിയല്ല.

(എന്നിങ്ങിനെ തലപിടിച്ചുയത്നുന്നു)

രാമൻ—(എഴുന്നേററു സ്ഥലപത്മിനിയെ കണ്ടിട്ടു്) തേനിൻെറ കനംകൊണ്ടു പൂവു ചാഞ്ഞതും, നിലത്തു പൊഴിഞ്ഞിട്ടുള്ള തേൻ കുടിപ്പാൻവേണ്ടി താമരപ്പൂവിൻെറ ഉള്ളിൽനിന്നും പുറപ്പെടുന്ന വണ്ടിൻകൂട്ടത്തോടുകൂടിയതും ആയ ഈ ചുകന്ന സ്ഥലപത്മിനിയെകണ്ടിട്ടു ഞാൻ അന്ധാളിച്ചുപോയി.

ലക്ഷ്മണൻ—ജ്ഞാനാജ്ഞാനങ്ങളുടെ ഇടകലച്ചു് ആശ്ചൎയ്യം തന്നെ.

എന്തെന്നാൽ,

ഓരോന്നു പേയു പറയുന്നിതിടക്കിടക്കു
നേരോതിടുന്നു, മറിവും വെളിവും സമംതാൻ
ചേരുന്നിതാൎയ്യനി, ലിലയ്ക്കു ചുരുക്കമുള്ള
ദാരുച്ചുവട്ടിൽ നിഴലും വെയിലും കണക്കേ. 17

രാമൻ—ആട്ടെ, ഇതിനോടുതന്നെ ചോദിക്കാം.

കാല്പാടിതാ നിന്നിലണഞ്ഞിരിപ്പൂ
പത്മാസ്യയെപ്പത്മിനി, നല്ലേനിക്കായ്;
അല്ലായ്കിൽ നീ കാട്ടുക, മറെറാരേടം
മല്ലാക്ഷിയാരം പോയ പദക്രമത്തെ. 18

(സൂക്ഷിച്ചു നോക്കിയിട്ടു്) ഇതാകട്ടെ, ഇളകിയ താമരപ്പൂവാകുന്ന മുഖംകൊണ്ടു കാലടികളുടെ പോക്കു് ഇതിലേയാണെന്നു സൂചിപ്പിയ്ക്കുന്നു.

ലക്ഷ്മണൻ—ഇവിടെനിന്നും സഹകാരോദ്യാനത്തിലേയ്ക്കു പോയതായിട്ടാണു്, കാലടികൾ കാണുന്നതു്.

[രണ്ടുപേരും സഹകാരോദ്യാനത്തിൽ ചെന്നതായി നടിക്കുന്നു.]

ലക്ഷ്മണൻ—(ആത്മഗതം) ഞാൻ ആൎയ്യൻെറ മനസ്സു മറെറാന്നിലാക്കട്ടെ. (പ്രകാശം)

തളിരുകളെയശേഷം മുന്നിലിട്ടൊന്നുലച്ചും
തെളിവിയലിന പുത്തൻപൂങ്കുലത്തേൻ കവന്നും,
അളികുലമടിതോറും വന്നു പിമ്പേ നിറഞ്ഞും
കുളിരണിമലയാദ്രിക്കാററു ലാത്തുന്നു മന്ദം. 19

രാമൻ—എയ്, വിരഹികരംക്കു കാട്ടുതീയ്യായ കാററ്.

നിന്നെസ്സർവജഗൽപ്രാണ-
നെന്നോതുന്നിതു സത്യമായ്;
എന്നേ! ജഗത്തിലുരംപ്പെട്ടൊ-
രെന്നെക്കൊല്ലുകയാണു നീ. 20

എന്നാൽ,

നീ കാററേ, മൽപ്രിയയുടെ
വാകപ്പൂമ്മൃദുലമേനി തൊട്ടെങ്കിൽ
പുല്ലുകയെന്നുടലിപ്പ്ലെ-
ന്നാകിലുടൻ വഴിയൊഴിഞ്ഞേയ്ക്കു. 21

(ആലോചിച്ച്) ആട്ടേ, പ്രിയയെക്കുറിച്ചുതന്നെ ചോദിയ്ക്കാം.

അന്നത്തിനൊത്ത നടയു-
ള്ളന്നോമൽപ്രാണകാന്തയെ
തെന്നലേ, കണ്ടുവോ കാട്ട-
തന്നിലെങ്ങാനുമിങ്ങു നീ? 22

എയ്! നീ പ്രിയയുടെ നിസർഗ്ഗസുരഭിയായ നിശ്വാസ വായുവിനാൽ തിരസ്കരിയ്ക്കപ്പെട്ടതിനാലുള്ള വൈരം വിചാരിച്ചു മിണ്ടാതെ പോകയാണ്.

(മറെറാരേടത്തു നോക്കീട്ട്)

എന്തുന്ന മാകന്ദകദംബകത്തിൻ-
പൂന്തേനിലാറാടിന വണ്ടിനങ്ങരം
മാന്തോററകണ്ണാരംമണിമാക്കു മാന-
ശാന്തിയ്ക്കുരയ്ക്കുന്ന മനോജമന്ത്രം. 23

അത്രയുമല്ല,

മാകന്ദവൃന്ദമകരന്ദജലത്തിൽ മഗ്ന-
മാകുന്ന ഭൃംഗനിര പങ്കജരേണു പൂശി
മാഴ്കാതെ മാനിനികഠം മാനമൊഴിഞ്ഞമട്ടി-
ലാകാൻ മുറയ്ക്കുരുവിടുന്നു മനോജമന്ത്രം. 24

എന്നാൽ, ഇടവിടാതെ പൂന്തേൻ കുടിച്ചു ലഹരി പിടിച്ചിട്ടുള്ള ഇക്കൂട്ടരുടെ വാക്കു തീരെ വിശ്വസിച്ചുകൂടാത്തതാണ്. ആകയാൽ പ്രിയയുടെ ഗതിയെക്കുറിച്ചു ചോദിക്കേണ്ട. (കുറച്ചു നടന്നതായി നടിച്ചു ചെവികൊടുത്തിട്ട്) വത്സ,

നല്ലോരിളംകുമ്പുകളാൽ മറഞ്ഞെൻ
മല്ലാക്ഷി മാകന്ദവനാന്തരത്തിൽ
മെല്ലെന്നിതെന്തോ ചിലതോതിയുംകൊ-
ണ്ടുല്ലാസമെന്നുള്ളിനു നല്കിടുന്നു. 25

ലക്ഷ്മണൻ— (ആത്മഗതം) ആര്യൻ കുയിലുകളുടെ ശബ്ദം കേട്ടിട്ട് അന്ധാളിച്ചിരിക്കുയാണ്.

രാമൻ— എയ്! പ്രിയയുടെ ശബ്ദം കേഠംക്കുന്നതേഉള്ളു. ആകൃതി കാണുന്നില്ല. അതിനാൽ ഇങ്ങിനെ അപേക്ഷിക്കുതന്നെ.

എന്മനസ്സിനൊരു ജീവനൌഷധം
കണ്മണിക്കമൃതവർത്തികാഞ്ജനം
മന്മഥജ്ജ്വരമഹാരസായനം
നിന്മുഖം സപദി കാട്ടുകോമളേ! 26

(കുറച്ചുനേരം മിണ്ടാതെ നിന്നിട്ട്) അല്ലേ ജാനകി! നീയെന്താണ് ഉദാസീനയായിരിക്കുന്നത്?

നില്ക്കാതെകണ്ടരികിലെത്തിയിവന്റെ കണ്ഠം
മല്ലാക്ഷി! നിന്റെ ഭുജവല്ലികഠം കൊണ്ടു കെട്ടൂ
അല്ലായ്കിൽ മെല്ലെയടിവെച്ചഥ പിന്നിൽവന്നി-
ട്ടുല്ലാസമോടു മിഴി കൈത്തളിർകൊണ്ടു പൊത്തു. 27

(എന്നു കണ്ണു ചിമ്മി നില്ക്കുന്നു)

ലക്ഷ്മണൻ;—(ആത്മഗതം) കഷ്ടം! നിർവ്വാഹമില്ലാത്ത കാൎയ്യത്തിൽ എന്തുചെയ്യും?

രാമൻ:—പ്രിയേ! എന്താണു താമസിയ്ക്കുന്നത്? രണ്ടിലൊന്നു ചെയ്യു.

ലക്ഷ്മണൻ:—ആൎയ്യ, ഈ കേൾക്കുന്നതു, കുയിലുകളുടെ ശബ്ദമാണ്. ഇവിടെ ജാനകിയില്ല.

രാമൻ—(കണ്ണുമിഴിച്ചു, ചെവികൊടുത്തിട്ട്) അതുതന്നെയാണിപ്പോൾ, വീണവായന കേട്ടവനു മിഴാവിൻെറ ഒച്ചപോലെ കഠോരമായി തോന്നുന്നത്.

(ലക്ഷ്മണൻ മററൊരേടത്തെയ്ക്കു കാണിയ്ക്കുന്നു)

രാമൻ—(നോക്കീട്ട് സംഭ്രമത്തോടുകൂടി) വത്സ, ഇതാ, ചില കള്ളന്മാർ പ്രിയയുടെ സർവാഭരണങ്ങളും എടുത്തു തലയിലേററി എന്നോടു യുദ്ധംചെയ്യുവാൻ കൈകരം നീട്ടിക്കൊണ്ടു കൂസലില്ലാതെ മുമ്പിൽ നില്ക്കുന്നു. നോക്കു, നോക്കു:

ചിലപേർ പത്മരാഗങ്ങൾ,
ചിലർ പൊങ്കോപ്പു, കഷ്ടമേ!
ചിലരേന്തുന്നിതെന്നാരോ-
മലാൾതൻ മുത്തുമാലയും. 28

ലക്ഷ്മണൻ—(ആത്മഗതം) കഷ്ടം! ആൎയ്യന്നു പിന്നെയും ഭ്രാന്തുതന്നെ.

രാമൻ—എട! എട! ചോരന്മാരേ! നില്ക്കുവിൻ. എൻെറ മുമ്പിൽനിന്നെങ്ങോട്ടാണു, പോകുന്നത്? ഇപ്പോൾത്തന്നെ വില്ലുകുലച്ച് ഒരൊററ അസ്ത്രംകൊണ്ടുതന്നെ നിങ്ങളെ എല്ലാവരേയും വീഴിച്ചേയ്ക്കാം. (എന്നാരോപത്തോടുകൂടി ചുററി നടന്നു വില്ലു കുലയ്ക്കുന്നു.)

ലക്ഷ്മ—(കുലയേററിയ വില്ലുപിടിച്ചിട്ട്) ബദ്ധപ്പെടേണ്ട.

രാമൻ—ഉണ്ണി, വിടു, വിടു. ഞാൻ ബാണം തൊടുക്കട്ടെ. ഇവററ പിന്നെയും ഇവിടെത്തന്നെ നിർഭയമായി അനങ്ങാതെ നില്ക്കുന്നു.

(എന്നു ആവനാഴിയിൽനിന്നു് അമ്പെടുക്കുവാൻ തുടങ്ങുന്നു)

ലക്ഷ്മണൻ:—ബാണധിയ്ക്കു വെളിയ്ക്കെത്തീ
ബാണമെങ്കിലുടൻ വിഭോ!
പ്രാണൻ പോം പററലക്കെ,ന്നി-
നാണതോർത്താൽത്തൊടുപ്പതും? 29

അതുകൊണ്ടു ശരസന്ധാനത്തെ ഉപേക്ഷിച്ച്, ആൎയ്യൻ നല്ലവണ്ണം നോക്കു. ഇവിടെ ചോരന്മാരില്ല.

രാമൻ:—(സൂക്ഷിച്ചുനോക്കീട്ട്) അല്ലാ! ഞാൻ തെററിദ്ധരിച്ചതാണ്. എന്തെന്നാൽ,

നന്നായംബുജരാഗമല്ലിതു, സുരക്താ-
ശോകമൊട്ടാണു ചെ-
മ്പൊന്നാം ഭൂഷണമല്ലിതിയ്യിടെ വിടൎന്നാ-
ക്കൎണ്ണികാരോല്ക്കരം
എന്നാലോയിതു മുത്തുമല്ല, കരുനൊ-
ച്ചിപ്പൂനിരപ്പാണു, ക-
യ്യൊന്നായ്പ്പൊക്കിന ചോരരല്ലിതുകളാ-
ക്കൊമ്പുള്ള വൃക്ഷങ്ങൾ താൻ. 30

ലക്ഷ്മണൻ— ഇനിയും വള്ളിക്കുടിലുകളിൽ തിരഞ്ഞുനോക്കുക.

രാമൻ— അങ്ങിനെതന്നെ- (എന്ന് മറെറാരിടത്തുനിന്നുനോക്കി സസന്തോഷം) വത്സ, ജാനകിയെ കണ്ടു.

മുലകൾ കനത്തിട്ടുടലൊ-
ന്നുലയെക്കയ്യാംഗ്യമായ്വിളിച്ചെന്നെ,
ചില കൎണ്ണാമൃതമൊഴിയാ-
ലലമിവനിങ്ങുൾപ്രമോദമരുളുന്നു. 31

ലക്ഷ്മണൻ— അയ്യോ! ഉന്മാദം കലശലായിരിയ്ക്കുന്നു.

രാമൻ— ജാനകി, നീയിതുവരെ എവിടെയായിരുന്നു? (ചെവി കൊടുത്തിട്ട്) എന്താണു പറയുന്നത്, 'ഞാൻ ആൎയ്യപുത്രന്റെ പ്രേമം പരീക്ഷിപ്പാൻ ഒരു വള്ളിക്കുടിലിൽ ഒളിച്ചിരിയ്ക്കയായിരുന്നു' എന്നോ?

ലക്ഷ്മണൻ— ജാനകി എവിടെ?

രാമൻ— (കേഠംക്കാത്തതായി നടിച്ച്)

എനിയ്ക്കാ നിൻവാക്യം ചെകിടിനുതിരും പുത്തനമൃതാ-
ണെനിയ്ക്കുംഗേ നിന്നെത്തടവുക കുളിർച്ചന്ദനരസം
എനിയ്ക്കീ നിന്മെയ്യോ ശരദണിനിലാവാണു മിഴികഠം-
ക്കെ, നിയ്ക്കാമോ ഭദ്രേ, നിമിഷവുമഹോ! നിൻെറ വിരഹം?

ലക്ഷ്മണൻ— ആര്യ്, ജാനകിയെവിടെ?

രാമൻ— ഇതാ മുമ്പിൽത്തന്നെ നില്ക്കുന്നു. (എന്ന് മുമ്പിൽ നില്ക്കുന്ന വള്ളിയുടെ അടുക്കൽ ചെന്നു നോക്കിയിട്ട്) അയ്യോ! എൻെറ അന്ധാളിത്തം!!

മലർമഞ്ജരികൊണ്ടു തെല്ലു താന്നൊ-
ന്നലയും ചെന്തളിർപൂണ്ടു ചന്തമോടും
മലരിൻമധുവുണ്ടുകൊണ്ടു വണ്ടിൻ-
കുലമാക്കുന്നൊരു വള്ളിയാണിതല്ലോ. 33

(പിന്നെയും നോക്കി) വത്സ! ഈ വള്ളിമേൽനിന്നു തന്നെ, ജാനകി പൂവറുത്തിട്ടുണ്ടെന്നു ഞാൻ വിചാരിയ്ക്കുന്നു. എന്തെന്നാൽ,

അവളിഹ പൂക്കളറുത്തി-
ട്ടവയിൽ വെറും ഞെട്ടി മാത്രമേയുള്ളു
അവിടവിടെത്തളിർമുറികള-
മിവിടെച്ചിന്നിക്കിടക്കുന്നു. 34

ലക്ഷ്മണൻ— ഇതു ശരിയാണ്. കാലടികളും ഇടവിടാതെ ഈ ലതയുടെ അടുക്കൽ എത്തിയിരിയ്ക്കുന്നു.

രാമൻ— ഇവിടെനിന്നെങ്ങോട്ടാണു പോയിരിയ്ക്കുന്നതെന്നു നോക്കു.

ലക്ഷ്മണൻ— അങ്ങിനെതന്നെ. (എന്നു ലതയുടെ നാലു പുറത്തും നടന്നു മണിവലയം കണ്ടിട്ട് ആത്മഗതം) ഇതു ദേവിയുടെ കയ്യിന്മേൽനിന്ന് ഊരി വീണുപോയതാണ്.

ആകയാൽ, ആൎയ്യന്റെ വിനോദത്തിന്നായി, അവസരം വരുമ്പോഠം കാണിച്ചുകൊടുക്കാം. (എന്ന് എടുത്തു വസ്ത്രത്തിൽ പൊതിഞ്ഞ് അടുത്തുചെന്നു പ്രകാശം) ആൎയ്യ, ഇവിടുന്നങ്ങോട്ടു കാലടികഠം എങ്ങും കാണുന്നില്ല. എന്നാൽ, കാട്ടിൽ നടക്കുന്ന ഒരു മൃഗം പോയ വഴി ഇവിടെ സ്പഷ്ടമായി കാണ്മാനുണ്ട്.

രാമൻ— കഷ്ടം! നമ്മഠം നിരാശന്മാരായി. അല്ലയോ ജാനകി!

നീണ്ട കണ്ണുകഠം ചുരുണ്ട കുന്തൽ, ചോ-
പ്പാണ്ട തൊണ്ടിയെതിർചുണ്ടിതൊക്കയും
പൂണ്ട നിൻമുഖസരോജമെന്നു ഞാൻ
വേണ്ടപോലെ മൃദുവാണി! കാണ്മതും? 2

(ചുററും നോക്കി) അയ്യോ! പ്രിയയെ സംബന്ധിച്ചതായി ഒരു സാധനമെങ്കിലും കാണുന്നില്ലല്ലോ! ഞാനെന്തുകൊണ്ടാണ്, മനസ്സിനെ വിനോദിപ്പിക്കേണ്ടത്?

ലക്ഷ്മണൻ—ആൎയ്യ, ഇതാ, ദേവിയുടെ കയ്യിന്മേൽ നിന്നും ഊരി വീണ മണിവലയം! ആൎയ്യൻ നോക്കുക. (എന്നു കൊടുക്കുന്നു)

രാമൻ—(വാങ്ങി സന്തോഷത്തോടുകൂടി)

വെളിവൊടു ചിരമെന്മനസ്സിനല്പം
കുളിർ തരുമീശ്ശുഭരത്നകങ്കണം താൻ
തളിരെതിർദയിതാകരത്തിൽനിന്നും
ഗളിതമെനിക്കൊരുമട്ടിലിന്നു കിട്ടി. 36

(മാറത്തു വെച്ചുംകൊണ്ട്)

മാലിന്യശൂന്യമിതു പണ്ടു മദീയകണ്ഠ-
മാലിംഗനങ്ങളിലമൎത്തു മുറിപ്പെടുത്തി
ചേലൊന്നു ചെഞ്ചൊടി രസിച്ചിവനാസ്വദിക്കേ,
ലോലാക്ഷി കൈകുടകയാലൊലിയും മുഴക്കി. 37

(നെടുവീൎപ്പിട്ട്) വത്സ, നാം എവിടെയാണ് ജാനകിയെ കണ്ടെത്തുക? ഏതൊരു കാട്ടിലാണിനി അന്വേഷിക്കുക? ഏതെല്ലാം വള്ളിക്കുടിലുകളാണിനി കടന്നുനോക്കുക? കഷ്ടം! നാം സൎവ്വഥാ നിരാശന്മാരായി.

ഇന്നു ദിക്കൊക്കവേ, ചെന്തീ-
യുന്നും മട്ടാണു കാണ്മു ഞാൻ
തോന്നുന്നു ശൂന്യമീ ലോക-
മെന്നുമെന്നോമൽ പോകയാൽ. 38

ലക്ഷ്മണൻ—അയ്യോ! ആൎയ്യന്റെ ഈ സ്ഥിതി കഷ്ടമായിരിക്കുന്നു.

രാമൻ—നാമെന്താണിവിടെയിരിക്കുന്നതു്?

പോരൂ വത്സ! ഗമിക്കു വീട്ടിൽ

ലക്ഷ്മണൻ— ഇതു വീടാണോ?

രാമൻ—നമ്മക്കെങ്ങു പാർപ്പു്?

ലക്ഷ്മണൻ:—ആരണ്യത്തിൽ

രാമൻ:—ഇതെന്തു കാട്ടിൽ വരുവാൻ?

ലക്ഷ്മണൻ:—അച്ഛൻ നിയോഗിക്കയാൽ

രാമൻ:—ദൂരം പോന്നവരെത്രപേർ പറക നാം?

ലക്ഷ്മണൻ;— മൂന്നാം

രാമൻ:—അതാരൊക്കെയാണു്?

ലക്ഷ്മണൻ:—ആൎയ്യൻ, ജാനകി, ഞാനും,

രാമൻ:—എൻ പ്രിയതമേ. നിയ്യെങ്ങു ഹാ! ജാനകി! 39

(അണിയറയിൽ) വത്സേ ഭയപ്പെടേണ്ട

ലക്ഷ്മണൻ:—(ചെവികൊടുത്തു സൂക്ഷിച്ചുനോക്കി സസന്തോഷം) ആൎയ്യാ, മധുകരികയോടുകൂടിയ ജാനകിയെ ആശ്വസിപ്പിച്ചുംകൊണ്ടിതാ അഗസ്ത്യമഹൎഷി ഇങ്ങോട്ടുതന്നെ വരുന്നു.

(അനന്തരം പറഞ്ഞപോലെ അഗസ്ത്യൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

അഗസ്ത്യൻ— വത്സേ, ഭയപ്പെടേണ്ട. ഇതാ, ഇവിടെ ലക്ഷ്മണനോടുകൂടിയ രാമഭദ്രൻ നിന്നെ അന്വേഷിച്ചുംകൊണ്ടു നില്ക്കുന്നു

സീത— (രാമനെ കണ്ടിട്ടു ലജ്ജിച്ചു് ആത്മഗതം)ഈ കണ്ണുകൾ കൊണ്ടു രാമഭദ്രനെ കാണുവാനിടയായതെന്റെ ഭാഗ്യം തന്നെ.

രാമൻ— ഭഗവാനേ! ഞാൻ അഭിവാദനം ചെയ്യുന്നു.
അഗസ്ത്യൻ— ആയുഷ്മാനായി ഭവിച്ചാലും.
ലക്ഷ്മണൻ— ഭഗവൻ! ഞാൻ വന്ദിയ്ക്കുന്നു.
അഗസ്ത്യൻ— ഉണ്ണി, വളരെക്കാലം ജീവിച്ചിരുന്നാലും.
സീത— ആര്യപുത്രൻ ജയിച്ചാലും, ജയിച്ചാലും.
രാമൻ— (സീതയെ കണ്ടിട്ട്) വത്സ, സീതാദർശനം, യദൃച്ഛയാ അമൃതുമഴ പെയ്യുതുപോലെയിരിയ്ക്കുന്നു,
ലക്ഷ്മണൻ— ആര്യ, ഇത് അങ്ങിനെതന്നെ (അഗസ്ത്യനോട്) ഭഗവൻ! ഈ ലതാമണ്ഡപത്തിൽ കുറച്ചുനേരം ഇരുന്നാലും. (എല്ലാവരും യഥോചിതം ഇരിയ്ക്കുന്നു-)
ലക്ഷ്മണൻ— ഭഗവാനേ! എങ്ങിനെയാണ്, ജാനകിയെ കിട്ടിയത്?
അഗസ്ത്യൻ— കേൾപ്പിൻ.
രാമൻ— ഞങ്ങൾ അവഹിതന്മാരായിരിയ്ക്കുന്നു-
അഗസ്ത്യൻ— പണ്ടിവിടെ, ദുർവ്വാസസ്സു കുറെ ദിവസം തപസ്സു ചെയ്കയുണ്ടായി.
മധുകരിക—ഈമഹർഷി മഹാശുണ്ഠിക്കാരനാണെന്നു കേട്ടിട്ടുണ്ട്.
രാമൻ— എന്നിട്ടോ?
അഗസ്ത്യൻ— അക്കാലത്ത്, ഓരോ ആശ്രമങ്ങളിൽ, കഠിനമായ തപസ്സിനെക്കുറിച്ചു ശങ്ക ജനിച്ചു ദേവേന്ദ്രനാൽ അയയ്ക്കപ്പെട്ട അപ്സരസ്ത്രീകളുടെ കൂട്ടത്തിൽ 'ഹരിണി' എന്നൊരുവൾ ഈ തപോവനത്തിൽ കടന്നു പൂവറുപ്പാൻ തുടങ്ങി.
രാമൻ— അഹോ! വലിയ പ്രമാദം.
അഗസ്ത്യൻ— അതിൻെറ ശേഷം, സ്നാനത്തിന്നു വരുന്ന ദുർവ്വാസസ്സ് 'എടി! ഹരിണി! നീ എനിയ്ക്കു ദേവപൂജയ്ക്കുള്ള പുഷ്പങ്ങൾ അറുത്തു കൊണ്ടുപോകുന്നതുകൊണ്ട് നിൻെറ പേരിന്നു ശരിയായ ആകൃതിയെത്തന്നെ പ്രാപിയ്ക്കുക' എന്നു ശപിച്ചു. അപ്പോൾത്തന്നെ ഈ കാട്ടിൽനിന്നും പോയി മറയുകയും ചെയ്തു.
മധു— അമ്പാ! തപസ്സുചെയ്യുന്നവരുടെ മനസ്സിന്നുള്ള കടുപ്പം.
ലക്ഷ്മണൻ— ഇവൾക്കു പിന്നെ ശാപമോക്ഷം കിട്ടിയതെങ്ങിനെയാണ്?

അഗസ്ത്യൻ— പിന്നെ അപ്സരസ്സുകൾ, മാൻപേടയായിത്തീൎന്ന ഹരിണിയോടുകൂടി വാവിട്ടുകരഞ്ഞുകൊണ്ടു് എൻെറ അടുക്കൽ വന്നു് ആവലാതി പറകയാൽ ഞാൻ ദയയോടുകൂടി ഒരു പിടി കറുക മന്ത്രിച്ചുകൊടുത്തു. അതിനാൽ, അവൾ മുൻസ്ഥിതിയിലായി-

രാമൻ— എന്താണു് ആശ്ചൎയ്യം?

വനദഹനങ്കലെരിഞ്ഞൊരു
വനലക്ഷ്മിയെ വീണ്ടുമേ പുതുപ്പിക്കൽ
അനഘം ജഗത്തിനുതകും
ഘനപടലത്തിൻെറ സമ്പ്രദായം താൻ. 40

അഗസ്ത്യൻ—ഇപ്പോഴും അനുബന്ധിക്കുന്ന ആ വലിയ ശാപം തന്നെ, ഈ വനത്തിൽ ചെന്നു പൂവറുത്തതിനാൽ, ജാനകിയെ ബാധിച്ചു.

രാമൻ—(ആശ്ചൎയ്യത്തോടുകൂടി) ഇവൾ ഇതുവരെ മാൻപേടയായിരിക്കുണം.

അഗസ്ത്യൻ—ഒററക്കു് എൻെറ ആശ്രമത്തിൽ അങ്ങോട്ടുമിങ്ങോട്ടും പാഞ്ഞു നടക്കുന്ന, പണ്ടു കണ്ടിട്ടില്ലാത്ത മാൻപേടയെ, ഞാൻ സമാധികൊണ്ടു ജാനകിയാണെന്നു മനസ്സിലാക്കി. ഉടൻതന്നെ ശാപമോക്ഷം വരുത്തി ഇങ്ങോട്ടു കൊണ്ടുപോന്നു.

രാമൻ— പരന്മാൎക്കു ഗുണം ചെയ്ക,
പരദുഃഖം പൊറായ്കയും,
ദയ, ദാക്ഷിണ്യവും നല്ലോ-
ൎക്കെഴും സഹജനന്മകൾ. 41

അഗസ്ത്യൻ—അങ്ങുന്നു്, ഈ ജാനകിയോടും, ലക്ഷ്മണനോടും ഒന്നിച്ചു വളരെക്കാലം ജീവിച്ചിരിക്കും; അത്രയുമല്ല,

ആകല്പാന്തം ലോകസന്തുഷ്ടി ചേൎത്തും,
ശോകധ്വാന്തം മാനുഷന്മാൎക്കു തീൎത്തും

ശ്രീകാന്ത! ശ്രീരാമ! സോമാഭിരാമ–
ശ്രീ കാലം നിൻകീർത്തിപൂരം ജയിയ്ക്കം. 42

രാമൻ:—വലുതായ പ്രസാദം.

അഗസ്ത്യൻ:—ഇനി എന്തൊരിഷ്ടത്തെയാണ ഞാൻ അങ്ങേയ്ക്കു ചെയ്യേണ്ടത്?

രാമൻ:—ഇതിലധികം എന്താണിഷ്ടമായിട്ടുള്ളത്? എങ്കിലും ഇതിരിയ്ക്കട്ടെ.

(ഭരതവാക്യം)

അവധിയിൽ മഴപെയ്യിട്ടുണ്ടർകോൻചൊല്പടിയ്ക്കീ-
യവനിയിൽ മുകിൽ വേണ്ടും സസ്യമുണ്ടാക്കിടട്ടേ
ഭവജലധിയിലാഴം മാനുഷന്മാക്കു സാധു–
പ്രവരനിയതസംഗം കപ്പലായ്ക്കൈവരട്ടെ. 43

(സമ്പൂർണ്ണം)

കർപ്പൂരചരിതഭാണം

Karporacharitabhanam
Mahamatyavalsarajan
1978 ഡിസമ്പർ
പകർപ്പവകാശം:
സി. ബാലകൃഷ്ണക്കുറുപ്പിന്ന്

മുഖവുര

ക്രിസ്ത്വാബ്ദം 13-ാംശതകത്തിന്റെ ആരംഭത്തോടുകൂടി മുസൽമാന്മാരുടെ ശക്തി ഉത്തര ഇൻഡ്യയിൽ വർദ്ധിച്ചുതുടങ്ങി. അതോടുകൂടി, സംസ്കൃതസാഹിത്യം ഗുജ്ജരകാലഞ്ജരാദി രാജ്യങ്ങളെ അഭയംപ്രാപിച്ചു എന്നു പറയാം. ഉത്തരഭാരതത്തിൽ താൽക്കാലികമായെങ്കിലും അസ്തമിച്ചുപോയ ആ സാഹിത്യം പശ്ചിമദേശങ്ങളിൽ ഉദിച്ചുയന്നതു സ്വല്പം ചില സ്വഭാവവ്യത്യാസത്തോടുകൂടിയാണ്. ഗുജ്ജരദേശത്തിൽ അക്കാലത്തു ജൈനമതത്തിനാണ് കൂടുതൽ പ്രാബല്യമുണ്ടായിരുന്നത്. ജൈനന്മാരുടെ മതഗ്രന്ഥങ്ങളും പുരാണങ്ങളും മുതലായവ ഇന്നത്തെപ്പോലെ അന്നും സംസ്കൃതത്തിൽത്തന്നെയായിരുന്നു. ഗുജറാത്തിലെ സംസ്കൃതസാഹിത്യം ഇക്കാരണങ്ങളാൽകൊണ്ടു ജൈനപണ്ഡിതന്മാരുടെ പോഷണത്തിലാണ് അഭിവൃദ്ധിയെ പ്രാപിച്ചത്. കലികാലവ്യാസനെന്നു വിഖ്യാതനായ ഹേമചന്ദ്രസൂരിയെത്തുടന്നുണ്ടായ ആ സാഹിത്യം കാവ്യം, നാടകം അലംകാരം മുതലായ എല്ലാ ശാഖകളിലും, അതിവിപുലവും വിശിഷ്ടവുമാണെങ്കിലും ദാക്ഷിണാത്യരുടെ ഇടയിൽ അതിനു വലുതായ പ്രചാരം ഇതുവരെ സിദ്ധിച്ചിട്ടില്ല. ഗയിക്കവാഡു മഹാരാജാവിന്റെ ശാസനപ്രകാരം പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിവരുന്ന ഗ്രന്ഥാവലി വഴിയായി, പല മഹാകാവ്യങ്ങളും നാടകങ്ങളും പുറത്തിറങ്ങിയതോടുകൂടി മാത്രമാണ്, നമ്മുടെ സാഹിത്യചരിത്രത്തിൽ വിസ്മൃതപ്രായമായ ഒരു കാലഘട്ടത്തിലുണ്ടായിട്ടുള്ള ഗ്രന്ഥങ്ങളുടെ മാഹാത്മ്യം പണ്ഡിതന്മാർ മനസ്സിലാക്കിത്തുടങ്ങിയത്. എന്റെ പ്രിയസ്നേഹിതൻ കേ. എം. മുൻഷി അവർകളുടെ അധീനതയിൽ നടന്നുവരുന്ന ഭാരതവിദ്യാഭവനവും ഇപ്പോൾ ഗുജ്ജരസംസ്കൃതസാഹിത്യത്തിനു പ്രചാരം നല്കുവാനായി ശ്രമിച്ചുവരികയാണ്. ബാലചന്ദ്രസൂരിയുടെ വസന്തവിലാസം, മഹാമാത്യവസ്തുപാലന്റെ നരനാരായണീയം മുതലായ മഹാകാവ്യങ്ങൾ, ഹേമചന്ദ്രന്റെ ജൈനപുരാണങ്ങൾ, ഉദയനസുന്ദരീകഥാ, നളോദയം, ഹമ്മീരവിജയം മുത

ലായ കൃതികഠം ഈ സാഹിത്യത്തിൻെറ വൈപുല്യത്തിനും മഹത്ത്വത്തിനും ഉദാഹരണങ്ങളാണ്. ഏതാണ്ട് അക്കാലത്തു തന്നെ ജീവിച്ചിരുന്ന ഒരു കവിയാണ് വത്സരാജൻ.

വത്സരാജകൃതമായ ഒരു ഭാണമാണ്, വല്ലത്തോഠം ഇപ്പോഠം തർജ്ജമചെയ്തിരിക്കുന്നത്. വത്സരാജൻെറതന്നെ ഹാസ്യചൂഡാമണി എന്ന ഒരു പ്രഹസനം, 'കപടകേളി' എന്ന പേരിൽ മഹാകവി അല്പം മുൻപു തർജ്ജമചെയ്തു പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുകയുണ്ടായി; ഈ രണ്ടു ലഘുകൃതികഠം കൂടാതെ കിരാതാർജ്ജുനീയം (വ്യായോഗം), രുഗ്മിണീപരിണയം (ഈഹാമൃഗം), ത്രിപുരദാഹം (ഡിമം), സമുദ്രമഥനം (സമവകാരം) എന്ന നാലു നാടകങ്ങഠംകൂടി വത്സരാജകൃതികളായി പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയിട്ടുണ്ട്.

ഈ വത്സരാജൻ കാലഞ്ജരാധിപതിയായ പരമർദ്ദിദേവൻെറ അമാത്യനായിരുന്നു എന്നു നാടകത്തിൻെറ പ്രസ്താവനയിൽ എടുത്തുപറഞ്ഞിരിക്കുന്നതുകൊണ്ടു കവിയുടെ കാലനിർണ്ണയത്തിനു വൈഷമ്യമില്ല. കർപ്പൂരചരിതത്തിൽത്തന്നെ: ''കാലഞ്ജരപതേർമ്മഹാരാജ ശ്രീപരമർദ്ദിദേവസ്യാമാത്യേന കവിനാ വത്സരാജേന വിരചിതം-'' എന്നു കാണുന്നുണ്ട്. കാലഞ്ജരപതിയായ പരമർദ്ദിദേവൻ ഓരോദിവസം ഓരോ സൂപകാരനെ കൊന്നു, 'കോപകാലാനലൻ' എന്ന വിചിത്രബിരുദം സമ്പാദിച്ചതായി പ്രബന്ധചിന്താമണിയിൽ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്. അത് എത്രമാത്രം വിശ്വാസനീയമെന്ന് അറിഞ്ഞുകൂടാ.

> ''ഏഷവ ശ്രീപരമർദ്ദിദേവനൃപതി–
> ർന്നിസ്സീമവിദ്യാനിധി–
> ർന്നൂനം വാഗധിദേവതാ ഭഗവതീ
> പുംഭാവമഭ്യാഗതാ''

എന്നു പ്രഹസനത്തിൽ വത്സരാജൻതന്നെ സ്തുതിച്ചിട്ടുള്ളതു വിചാരിക്കുമ്പോഠം, ചിന്താമണിയിലെ കഥ മുഴുവൻ സ്വീകരിക്കാമോ എന്നു സംശയിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ഗൂർജ്ജരസാർവഭൌമനായ സിദ്ധരാജൻെറ സമകാലീനനും പ്രതിയോഗിയുമായിരുന്ന മദനവർമ്മാവിൻെറ പുത്രനാണ്, പരമർദ്ദി. ജിനമണ്ഡന

ൻെറ കുമാരപാലപ്രബന്ധത്തിൽ ഈ മദനവമ്മനെപ്പററി പല കഥകളുണ്ട്. അവയിൽനിന്നെല്ലാം തെളിയുന്നത്, ആ രാജാവു മഹാഭോഗിയും സുഖലാലസനുമായിരുന്നു എന്നാണ്. പരമർദ്ദി ക്രിസ്താബ്ദം 1163 മുതൽ 12്3 വരെ രാജ്യം ഭരിച്ചതായി കാണുന്നു. കോപകാലാനലബിരുദം എങ്ങിനെയായാലും, ഉഗ്രപ്രതാപനായിരുന്ന ദില്ലിചക്രവൎത്തി പൃഥ്വീരാജചാഹമാനൻെറ കോപകാലാനലത്തിൽ പരമർദ്ദി ദഗ്ദ്ധനായിത്തീൎന്നു എന്നുള്ളതിനു തക്കമില്ല. മുൻപറഞ്ഞ പ്രബന്ധചിന്താമണിയിൽ ഇക്കഥ സൂചിപ്പിച്ചിട്ടുള്ളതുകൂടാതെ, 'ചാന്ദ്രാസായി' എന്ന ചരിത്രത്തിലും പൃഥ്വീരാജപ്രശസ്തിയായി കൊത്തിയിട്ടുള്ള ചില ശിലാലിഖിതങ്ങളിലും ഈ സംഗതി എടുത്തുപറഞ്ഞിട്ടുണ്ട്.

പരമർദ്ദിയെ തുടൎന്ന് അദ്ദേഹത്തിൻെറ പുത്രൻ ത്രൈലോക്യവമ്മദേവൻ കാലഞ്ജരം ഭരിച്ചു വത്സരാജൻെറ അമാത്യപദം തൻെറ പുരസ്കൎത്താവിൻെറ മരണത്തോടുകൂടി അവസാനിച്ചു എന്നു വിചാരിക്കാൻ ന്യായമുണ്ട്: കിരാതാൎജ്ജുനീയവ്യായോഗത്തിൽ, ''വീരരസൈകവാസനാവാസിതോയം കാലഞ്ജരാധിപതിസ്ത്രൈലോക്യവമ്മദേവഃ കവിവത്സരാജവിരചിതം കിരാതാൎജ്ജുനീയം നാമ വ്യായോഗം അഭിനേതുമാദിശതി'' എന്നു പറഞ്ഞിട്ടുള്ളിടത്ത് അമാത്യപദം ഉപേക്ഷിച്ചുകാണുന്നതുതന്നെ ഇതിനൊരു തെളിവാണ്.

വത്സരാജനു സംസ്കൃതനാടകസാഹിത്യത്തിൽ ഒരുന്നതമായ സ്ഥാനത്തിനവകാശമുണ്ടെന്നു നിസ്സംശയം പറയാം. ഭാസനെയൊഴിച്ചാൽ ഇത്രവളരെ നാടകങ്ങൾ എഴുതിയിട്ടുള്ള ഒരു കവി സംസ്കൃതസാഹിത്യത്തിലുണ്ടെന്നു തോന്നുന്നില്ല. പലതരത്തിലുള്ള രസങ്ങൾ സ്ഫുരിപ്പിക്കുന്നതിനു വത്സരാജനു വിശേഷിച്ചും വാസനയുണ്ടായിരുന്നു. ഹാസ്യരസപ്രധാനമായ ഹാസ്യചൂഡാമണിയും, ഹാസ്യവും ശൃംഗാരവും ഇടകലൎന്ന കർപ്പൂരചരിതവുമാണ്, വള്ളത്തോൾ തൎജ്ജമചെയ്തിട്ടുള്ളത്. ശൃംഗാരം, വീരം, അത്ഭുതം ഇവയും വത്സരാജൻെറ മററു നാടകങ്ങളിൽ പ്രധാനമാണ്, രുഗ്മിണീഹരണം, സമുദ്രമഥനം മുതലായവകൂടെ തൎജ്ജമചെയ്തു കിട്ടുമ്പോൾ നമുക്കു വത്സരാജൻെറ കാവ്യഗുണങ്ങൾ മുഴുവൻ തെളിഞ്ഞു കാണാറാകും.

ഡിമം, ഈഹാമൃഗം, സമവകാരം മുതലായ രൂപകഭേദങ്ങളെപ്പററി നാടകശാസ്ത്രങ്ങളിൽ പറയാറുണ്ട്. "രൌദ്രമുഖ്യചതുരങ്കസേന്ദ്രജാലരാണോ ഡിമഃ" ഇങ്ങനെയാണ് ഡിമത്തിൻെറ ലക്ഷണം നാട്യദർപ്പണത്തിൽ പറഞ്ഞുകാണുന്നത്. എന്നാൽ ഈ വിവരണങ്ങൾ ശാസ്ത്രഗ്രന്ഥങ്ങളിലുണ്ടായിരുന്നതല്ലാതെ, ആ ലക്ഷണങ്ങളുള്ള നാടകങ്ങൾ സംസ്കൃതത്തിൽ വത്സരാജനു മുൻപുണ്ടായിരുന്നോ എന്നു സംശയമാണ്. നാടകശാസ്ത്രങ്ങളിൽ പറഞ്ഞിട്ടുള്ള ലക്ഷണമനുസരിച്ച് ഇത്തരം കൃതികൾ രചിയ്ക്കുവാൻ വത്സരാജൻ ഒരുമ്പെട്ടിറങ്ങിയതാണെന്നു വിചാരിയ്ക്കാൻ കാരണമുണ്ട്. ത്രിപുരദഹനം കഥയെപ്പററിയാണ്, വത്സരാജൻെറ ഡിമം. "തതസ്ത്രിപുരദാഹശ്ച ഡിമസംജ്ഞഃ പ്രയോജിതഃ ഇതി ഭാരതമുനിനാ സ്വയമേവ ത്രിപുരദാഹേതിവൃത്തസ്യ തുല്യത്വം ദശിതം" എന്നു ദശരൂപാവലോകത്തിൽ കാണുന്നതുകൊണ്ട്, ആ സൂചന പിടിച്ചാണ്, വത്സരാജൻ ത്രിപുരദാഹഡിമം നിമ്മിച്ചതെന്നു തീച്ച്യാക്കാം. ദശരൂപാവലോകത്തിൽത്തന്നെ "യഥാസമുദ്രമഥനേ വാസുദേവാദീനാം ലക്ഷ്മ്യാദിലാഭഃ" എന്നു കാണുന്നതുകൊണ്ടു സമുദ്രമഥനം എന്ന സമവകാരവും എഴുതാൻ കാരണം, ആ സൂചനയാണെന്നു തെളിയുന്നു.

വത്സരാജകൃതികൾക്കു പുരാതനകാലത്തുതന്നെ പ്രചാരമുണ്ടായിരുന്നു എന്നുള്ളതിനു ലക്ഷ്യങ്ങൾ ഇല്ലാതില്ല. ജൽഹണൻെറ സൂക്തിമുക്താവലിയിൽ വത്സരാജൻെറ ചില ശ്ലോകങ്ങൾ ഉദ്ധരിച്ചു കാണുന്നതിൽനിന്ന്, അദ്ദേഹത്തിൻെറ കൃതികൾ അക്കാലത്തുതന്നെ പണ്ഡിതലോകത്തിൻെറ ബഹുമാനത്തിനു പാത്രമായിരുന്നു എന്നു തെളിയുന്നു. എന്നാൽ ഭാസസൌമില്ലകാദികളെപ്പോലെ വത്സരാജനും കാലക്രമേണ നാമമാത്രാവശേഷനായിത്തീന്നു. ബറോഡാഗ്രന്ഥമാലയിൽ അദ്ദേഹത്തിൻെറ രൂപകാഷ്ടകം പ്രസിദ്ധീകൃതമായപ്പോൾ മാത്രമാണ്, ഈ മഹാകവിയ്ക്കു സാഹിത്യലോകത്തിൽ പുനജ്ജന്മം ലഭിച്ചത്.

ഇപ്പോൾ മലയാളത്തിൽ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തുന്ന കർപ്പൂരചരിതം ഭാണം പലതുകൊണ്ടും വിശേഷപ്പെട്ട ഒരു കൃതിയാണ്.

വരരുചികൃതമെന്നു പറയുന്ന ഉഭയാഭിസാരിക തൊട്ടു, കൊച്ചു ണ്ണിത്തമ്പുരാൻെറ വിടരാജവിജയംവരെയുള്ള മിക്ക ഭാണങ്ങളും വിടൻ വേശവീഥിയിൽ സഞ്ചരിച്ചു പലതരത്തിലുള്ള ആളുകളെക്കണ്ടു് അവരുടെ ചാപല്യങ്ങളെ അധിക്ഷേപിച്ചും അവരുടെ പ്രേമജീവിതത്തിൽ ഇടപെട്ടും പോകുന്ന ഒരു രീതിയിലാണു് കണ്ടിട്ടുള്ളതു്. വത്സരാജൻെറ പോക്കു് അങ്ങിനെയല്ല. വിലാസവതിയെന്നു പേരായ ഒരു വേശ്യാംഗനയിൽ അനുരക്തനായ കർപ്പൂരകൻ എന്ന ചൂതാടി സ്വന്തമായ അനുഭവങ്ങളെ അപ്രത്യക്ഷനായ ഒരു സ്നേഹിതനോടു പറയുന്നതായിട്ടാട്ടാണു് കഥ. നായകൻ സാക്ഷാൽ മൂലദേവപ്രതിമനായ ഒരു മഹാകിതവൻ. അയാറം ഏതെല്ലാം കപടവിദ്യകറം പ്രയോഗിച്ചാണു് വിരോധികളെ ജയിച്ചതെന്നു, തൻെറ സ്നേഹിതനെപ്പറഞ്ഞുകേറംപ്പിയ്ക്കുന്നതു വളരെ രസകരമായ ഒരു രീതിയിലാണു്.

ഹാസ്യരസപ്രധാനമാണു് ഭാണമെന്നു പറയുന്നതിൽ തെററുണ്ടെന്നു തോന്നുന്നില്ല. എന്നാൽ കവികറം പ്രായേണ ഈ ഹാസ്യരസത്തെ ലോപിപ്പിച്ചു വെറും ശൃംഗാരത്തിനു പ്രാധാന്യം നല്കി ഭാണത്തിനു് ഒരു ദുഷ്പേരു വരുത്തിക്കളഞ്ഞു. ഭാണവും ശൃംഗാരവുമായി ബന്ധമൊന്നും ഇല്ലതന്നെ. ഒരു നടൻമാത്രം രംഗത്തു വന്നു് അഭിനയിയ്ക്കുന്ന ഒരു നാടകപ്രസ്ഥാനത്തിനാണു് ഭാണമെന്നു പേർ. ഇതു മററു ഭാഷകളിലും ഇല്ലാതില്ല. അനുചിതമായ വേശവീഥിയെ ഉപേക്ഷിച്ചു നായകൻ മററിടങ്ങളിൽ സഞ്ചരിയ്ക്കരുതെന്നോ മററനുഭവങ്ങറം വർണ്ണിയ്ക്കരുതെന്നോ വിധിയൊന്നുമില്ല. ഇത്ര മനോഹരമായ ഒരു കാവ്യരീതിയെ പരിഷ്കരിച്ചു നടപ്പിൽ വരുത്തുന്നതിനാണു്, ഉപേക്ഷിയ്ക്കുന്നതിനല്ല, നാം ശ്രമിയ്ക്കേണ്ടതു്.

ഇന്നത്തെ വായനക്കാക്കു് അത്ര പരിചിതമായിരിക്കില്ല ഭാണം: ഒരൈമ്പതു വഷങ്ങറംക്കുമുമ്പേ പുറത്തുവന്ന മഹിഷമംഗലഭാണതജ്ജമ ഇപ്പോറം ഒരേടത്തും കാണുന്നില്ല; വെണ്മണിയുടെ കാമതിലകം ഭാണം അപൂർണ്ണവും ഗദ്യരഹിതവുമാണു്; കൊച്ചുണ്ണിത്തമ്പുരാൻെറ സോമതിലകം ഭാണം അച്ചടി

ച്ചിട്ടേ ഇല്ലെന്നു തോന്നുന്നു. നമ്മുടെ ഈ ഭാണ്ഡദുർഭിക്ഷം വിചാരിച്ചിട്ടുകൂടിയാണ്, കർപ്പൂരചരിത തർജ്ജമചെയ്യാൻ മഹാകവിയെ ഞാൻ പ്രേരിപ്പിച്ചത്.

വള്ളത്തോളിൻെറ തർജ്ജമയെപ്പററി ഞാൻ എന്തുപറയാനാണ്? അതിൻെറ സാരസ്യം മലയാളികൾ വായിച്ചുതന്നേ മനസ്സിലാക്കേണ്ടതാണ്. വത്സരാജനെ കേരളീയക്കു പരിചയപ്പെടുത്തണമെന്നു മാത്രമേ ഈ മുഖവുരകൊണ്ടു ഞാൻ ഉദ്ദേശിക്കുന്നുള്ളു.

ബിക്കനേർ,
3—11—1945.

കേ. എം. പണിക്കർ

കർപ്പൂരചരിതഭാണം

കഥാപാത്രങ്ങൾ

സൂത്രധാരൻ
കർപ്പൂരകൻ
ചന്ദനകൻ (സാങ്കല്പിക കഥാപാത്രം)

മഹാമാത്യവത്സരാജരചിതം

കർപ്പൂരചരിതഭാണം

'തന്നേസ്സാം തവ ധൂർത്ത, ചൂതുപണമാ-
      മാലിംഗനം, തോററ ഞാൻ;
നിന്നിമ്മട്ടുഴറായ്ക,തിന്നവധിയായ്
      നൂററില്ലയോ രാപ്പകൽ?'
എന്നായ്ഗ്ഗൌരി കഥിയ്ക്കെ, രാത്രിദിനകൃ-
      ത്തേജോക്ഷിയുഗ്മത്തെയൊ-
ന്നൊന്നായാശു മിഴിച്ച ചീമ്മിയരുളും
      ശർവൻ നമുക്കാശ്രയം! 1

അത്രയുമല്ല—

പോരേറും സഖിമാർ ചിരിയ്ക്കെയൊളികാ-
      ണ്ണിട്ടിട്ടു മെല്ലെത്തട-
ത്തോ,രോ ചുക്കിണ്ണിയേറിലും നണ പറ-
      ഞ്ഞെണ്ണും, കവിയ്ക്കും സ്ഥലം;
ഈ രീതിയ്ക്കു, കഴുത്തു പുല്കൽ പണമാം
      ചൂതാടലിൽദ്ദേവിയെ-
ച്ചേരുംപോലെ ചതിയ്ക്കുമീശനുടെയ-
      ക്കള്ളക്കളിയ്ക്കായ്ത്തൊഴാം! 2

1. ധൂർത്ത = ഹേ ചൂതുകളിക്കാര. പണം = പണയം; തോററ ആൾ ജയിച്ച ആളെ കെട്ടിപ്പുണരണമെന്നായിരുന്നു പന്തയം. രാത്രി.........യുഗ്മത്തെ = രാത്രിയെയും പകലിനെയും ഉണ്ടാക്കുന്ന തേജസ്സുകളാ (ചന്ദ്രസൂര്യന്മാരാ) കുന്ന ഇരുകണ്ണുകളെ; ചന്ദ്രനും സൂര്യനുമത്രേ ശിവൻെറ വാമദക്ഷിണനേത്രങ്ങൾ. ആശു = വേഗേന; നൂറു ദിവസം ക്ഷണേന കഴിയാൻ. ശർവൻ = ശിവൻ.

2. പോർ—ചൂതുകളിയിൽ നൈപുണ്യം. സ്ഥലം കവിയ്ക്കും—ചൂതുകൾ കള്ളികടത്തിവെയ്ക്കും. ഈ രീതിയ്ക്ക് = ഇപ്രകാരം. ചേരുംപോലെ —അഭീഷ്ടസിദ്ധിയ്ക്കുതകുമാറ്.

(നാന്ദ്യന്തത്തിൽ സൂത്രധാരൻ പ്രവേശിക്കുന്നു)

സൂത്രധാരൻ:— എയ്, ഇന്നു ശിവൻെറ എഴുന്നള്ളത്തുമഹോത്സവത്തിന്നു വന്നുചേൎന്നിരിക്കുന്ന വിദഗ്ദ്ധസാമാജികന്മാർ. * കാലഞ്ജരാധിപനായ ശ്രീപരമൎദ്ദിമഹാരാജാവുതിരുമേനിയുടെ അമാത്യനായ വത്സരാജകവിയാൽ നിൎമ്മിക്കപ്പെട്ട കർപ്പൂരചരിതമെന്ന ഭാണം അഭിനയിപ്പാൻ എന്നോടാജ്ഞാപിച്ചിരിക്കുന്നു. ഒരൊററപ്പാത്രത്താൽ പ്രയോഗിക്കപ്പെടേണ്ടുന്നതായ ഇത് അഭിനയിക്കുന്നതിൽ നല്ല അഭ്യാസം കഴിച്ചിട്ടുള്ളവനാണ്, എൻെറ അനുജൻ; പൂർവരംഗപൂജയേ ഞാൻ ചെയ്യേണ്ടതുള്ളു. (എല്ലാദിക്കുകളും നോക്കിയിട്ട്) എയ്, ഇതാ, അഭിനയത്തിന്നു പററിയ പ്രകൃതിസുന്ദരമായ പ്രഭാതസമയം വന്നെത്തിക്കഴിഞ്ഞു. ഇപ്പോഠം—

മാരപ്പോരു തുടൎന്ന ദംപതികളെ-
　　പ്പേൎത്തും സഹായിക്കുലാം
നേരംപോക്കിലുറങ്ങിടാതെ സരസം
　　രാ തീൎന്ന കാമന്നഹോ,
കൊട്ടാരങ്ങളിൽനിന്നു പോന്ന ഗണികാ-
　　പ്പെണ്ണുങ്ങരംതൻ കാൽത്തള-
കചാണംമൂല,മുഷസ്സിലും കിമപി കി-
　　ട്ടുന്നില്ലുറങ്ങാൻ തരം! 3

അത്രമാത്രമല്ല—

മന്ദായിതപ്രതിഭനാം പ്രതിനായകൻെറ—
ചന്ദ്രൻെറ—ലക്ഷ്മിയെ വിരഞ്ഞു പറിച്ചടക്കി,

* കാലഞ്ജരം—ദേശനാമം.

3. രാ തീൎന്ന = രാത്രി കഴിഞ്ഞുപോയ. കചാണം = കിലുക്കം. കിമപി = തെല്ലും.

4. മന്ദായിതപ്രതിഭൻ = പ്രതിഭ (പ്രഭ, ബുദ്ധി) മന്ദിച്ചവൻ. ലക്ഷ്മി = ശോഭ, സംപത്ത്. പറിച്ചടക്കി = തട്ടിപ്പറിച്ച്. ശംഭളി—കാമികൾക്കു തേവിടിശ്ശികളെ ഏൎപ്പെടുത്തിക്കൊടുത്തു പണം വാങ്ങുന്നവൾ. ദ്യോ

രാവായ ശംഭളിയെയങ്ങകലത്തു പോക്കി,
ദ്യോവായ വേശ്യയൊടു ചേൎന്നു, ദിനേശധൂൎത്തൻ! 4

(ആകാശത്തു ചെവി കൊടുത്തിട്ടു്)

* മാരിഷ, താൻ എന്തു പറയുന്നു, 'ആയി, എന്താണീ അനുചിതം പറയുന്നതു്? ദേവാസുരപൂജനീയപാദസ്പൎശനായ സൂൎയ്യഭഗവാൻ എവിടെ? ലോകത്തെയൊക്കെ കള്ളത്തരം കൊണ്ടു വഞ്ചിയ്ക്കുന്ന ചൂതാടി എവിടെ?' എന്നോ? (ഭയത്തോടേ) നിൎത്തു, നിൎത്തു, ഉറക്കെപ്പറയൽ. താൻ കേട്ടിട്ടില്ലയോ?

സൂക്ഷിച്ചു ചൊല്ലുക പകൽ;
വയ്യ,തും വയ്യ രാത്രിയിൽ:
വടേ വരരുചിയ്ക്കൊപ്പം
നടക്കും ധൂൎത്തപുംഗവർ! 5

താൻ എന്തു പറയുന്നു, 'എന്നെ പേടിപ്പിയ്ക്കുകയാണോ? എനിയ്ക്കു ചൂതാടിയെ പേടിയില്ല.' എന്നോ?

(അണിയറയിൽ)

എടാ, കാംപില്ലാത്ത മേനിക്കാര, നില്ല, നില്ലു്!

മേവുന്നു സാഗരത്തിന്നടിയിൽ, മധുഹരൻ
ലക്ഷ്മിയെച്ചേൎത്തുപുല്കി:—
ത്തുവെള്ളിക്കുന്നിൽ വാഴുന്നിതു, നിധിനിവഹം
കയ്യടക്കിദ്ധനേശൻ;

വ്യ് = ആകാശം. ദിനേശധൂൎത്തൻ = സൂൎയ്യനാകുന്ന ചൂതുകളിക്കാരൻ. ഇതിൽ ഇതിവൃത്തം സൂചിതം.

* മാരിഷ എന്നാണു്, സൂത്രധാരൻ തൻെറ കീഴിലുള്ള നടനെ വിളിയ്ക്കുക. പാദശബ്ദത്തിന്നു രശ്മി എന്നും കാൽ എന്നും രണ്ടൎത്ഥം.

5. അതും വയ്യ—രാത്രിയിൽ കരുതിത്തന്നെയും സംസാരിച്ചുകൂടാ. ശാപംമൂലം പിശാചായിത്തീൎന്നു് ഒരു പേരാലിന്മേൽ നിവസിച്ച സ്നേഹിതനെ കാണാൻ വരരുചി രാത്രികാലങ്ങളിൽ ആ പേരാലിന്നടുക്കൽ ഗൂഢമായി ചെന്നിരുന്നപോൽ. കഥാസരിത്സാഗരത്തിലെ ഈ ഐതിഹ്യമാണു്, 'വടേ(= പേരാല്ക്കൽ) വരരുചിയ്ക്കൊപ്പം' എന്ന ഉപമയുടെ ആസ്പദം.

ദേവേന്ദ്രൻ കല്പവൃക്ഷപ്രഭൃതികളെ മഹാ-
മേരുവിൻമീതെ വെച്ചാൻ—
ഏവം പേടിപ്പൂ ചൂതാടികളെയമരരും;
പിന്നെയോ, സാധുമർത്ത്യൻ! 6

സൂത്രധാരൻ:—(കേട്ടിട്ട്) എയ്, ഇതാ, കർപ്പൂരകനെന്ന ചൂതുകളിക്കാരൻ ശൃണ്ഗിയെടുത്ത് ഇങ്ങോട്ടു വരുന്നു; അതിനാൽ, ഇവിടെ നിന്നുകൂടാ.

(എന്നു, പോയി)

പ്രസ്താവന കഴിഞ്ഞു.

(അനന്തരം കർപ്പൂരകൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

കർപ്പൂരകൻ:—(ക്രോധത്തോടെ) എടാ, മാരിഷ, സർവലോകങ്ങൾക്കും * കാമധേനുവായ മായാവിദ്യയെ ദൂഷിക്കുന്ന നിൻെറ നാവു പിളരാതിരുന്നതെങ്ങിനെ? നോക്ക്, എടാ, നോക്ക്:

എമ്മട്ടു കൊന്നരുളി ബാലിയെ രാമഭദ്രൻ?
എമ്മട്ടു തീയെതിരഹല്യയെ നേടിയിന്ദ്രൻ?
എമ്മട്ടടക്കി ബലിയെബ്ഭഗവാൻ? അടപ്പു
കമ്മത്തിനെന്തു, കപടത്തൊഴിലില്ലയെങ്കിൽ! 7

അഥവാ, ഞാൻ ദുജ്ജനത്തിൻെറ പ്രലാപം നിത്താൻ കിണ

6. മധുഹരൻ—വിഷ്ണു. ധനേശൻ = വൈശ്രവണൻ. കല്പ......കളെ = കല്പകവൃക്ഷം മുതലായ ദിവ്യവിഭൂതികളെ. മഹാമേരുവിൻെറ മുകളിലത്രേ, സ്വർഗ്ഗം. പിന്നെയോ—പേടിക്കാതിരിക്കുന്നു. വിഷ്ണു ലക്ഷ്മിയേയുംകൊണ്ടുപോയി സമുദ്രാന്തർഭാഗത്തു പാക്കുന്നതും മററും ചൂതാടികളെപ്പേടിക്കയാലാണെന്നു കല്പനം.

* അഭീഷ്ടങ്ങളെയെല്ലാം നല്കുന്ന എന്നു സാരം.

7. നേടി = വശപ്പെടുത്തി. ബലി = മാബലി. ഭഗവാൻ—വിഷ്ണു. അടപ്പു.........എങ്കിൽ—അടച്ചുവെക്കാഞ്ഞാൽ, കമ്മത്തിന്നു കേടു പററിപ്പോകും!

ഞ്ഞതു മതി. ഇനി തോററ വകസ്സു വഴി പറയാൻ ചൂതുകളിപ്പുരയിലേയ്ക്കുതന്നെ പോകാം. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ—

ചൂതാട്ടമില്ലാത്തവനും
വേശ്യാസ്ത്രീവിമുഖന്നുമേ
ഉണ്ടെന്നിരിയ്ക്കിലും ചിത്തം
സ്വപ്നവിത്തോപമം ദൃഢം! 8

സ്നേഹിത, ചന്ദനക, നില്ക്കു, നില്ക്കു; ഞാനും പോരാം. താങ്കൾ എന്തു പറയുന്നു, ''ഏഴെട്ടുനാളായി ചൂതുകളി വിട്ടിരിയ്ക്കുന്ന ഭവാൻെറ മുഖത്തു നോക്കില്ല'' എന്നോ? (പുഞ്ചിരിയിട്ട്) മതി, കാശില്ലാത്ത എൻെറ കുററം കുത്തിപ്പൊക്കിയത്. പണത്തിടുക്കം, പതിവു തെററിച്ചാൽ ചീത്തയാണല്ലോ. താങ്കൾ എന്തു പറയുന്നു, ''ഹൃദയം വിലാസവതിയ്ക്കു കൊടുത്തതിനാൽ അങ്ങേയ്ക്കു് ഒന്നും തോന്നാതായി!'' എന്നോ? (ചിരിച്ചിട്ട്) സ്നേഹിതൻ എന്നെ അറിഞ്ഞുകഴിഞ്ഞു; ശരിതന്നെയാണിത്:

സർവനാളിലുമഭംഗമായനുഭവിയ്ക്കിലും
പുതുമ തോന്നുമാ-
റവ്യളീകമധുരങ്ങളാ, രുചിരഗാത്രിതൻ
പ്രണയലീലകൾ;
നിർവികല്പകസമാധിപൂർവമവയെ സ്മരി-
പ്പതു നിമിത്തമായ്-
സ്സുവ്യവസ്ഥിതി വഹിപ്പതില്ല കരൾ, മററു ജോ-
ലികളിലൊന്നിലും! 9

(എന്നു ചൊല്ലിക്കൊണ്ടു നില്ക്കുന്നു)

8. സ്വപ്നവിത്തോപമം = സ്വപ്നത്തിൽ കണ്ട ധനത്തിനു തുല്യം. ധനത്തിൻെറ പ്രയോജനം, ചൂതുകളിയും വേശ്യാസംഗമവും തന്നെ എന്നു സമർത്ഥിയ്ക്കുന്നു.

9. അവ്യളീകമധുരങ്ങൾ = നിർവ്യാജമനോജ്ഞങ്ങൾ. നിർവി.... പൂർവം = നിശ്ചലധ്യാനത്തോടേ. സുവ്യവസ്ഥിതി = സ്ഥൈര്യം.

* അരതി = ഒന്നിലും താൽപര്യമില്ലായ്ക; മദനാവസ്ഥകളിലൊന്ന്.

(ആകാശത്തു ചെവികൊടുത്തിട്ടു്)

എന്റെ സ്നേഹിതൻ ഇപ്രകാരം പറയുന്നു;—''എനിക്കു തുലോം കൌതുകമുണ്ടു്, ആ പ്രണയലീലകൾ കേൾപ്പാൻ: അവ, സർവലോകത്തെയും മയക്കുന്ന ഭവാനെപ്പോലും മയക്കിക്കളഞ്ഞുവല്ലോ.'' (ലജ്ജാസ്മിതത്തോടെ) പറയാം, സ്നേഹിതൻ എന്നെ ഒരു സുന്ദരവിഡ്ഢിയാണെന്നു കരുതില്ലെങ്കിൽ: ഒരു ദിവസം, ഞാൻ പ്രണയകലഹത്താൽ മാളികയുരട മുകളിൽ ഒളിച്ചിരുന്നപ്പോൾ, കനത്ത * അരതിമൂലം ഉറക്കം വരാഞ്ഞ അവൾ ഒരു ഗാഥ ചൊല്ലുകയുണ്ടായി; അതിതാ, എന്റെ മനസ്സിൽ കൊത്തിയിട്ടതുപോലെ കിടക്കുന്നു.

'ചിതപ്പെട്ടുകില്ലക്കിതവനിൽത്തെല്ലു,—
മിതരദൂതികളുടെ പെരുമാററം;
കിനാവിങ്കൽക്കൊണ്ടുവരികായാളെ നീ:
കനിവിതിൽത്തോന്നാതിരിക്കൊലാ നിദ്രേ!' 10

(ഇരുന്നു്, അപ്രകാരമൊക്കെ അരതി നടിക്കുന്നു.)

(വീണ്ടും ആകാശത്തു ചെവികൊടുത്തിട്ടു്)

താങ്കൾ എന്തു പറയുന്നു, ''എന്തിനാണു്. ഈ വീണ ഒക്കത്തു വെച്ചിരിക്കുന്നതു്?'' എന്നോ? സദാ അവളുടെ മടിയിൽ ഓമനിക്കപ്പെട്ടതാണിതു്: അതിനാൽ ഇതെന്നെ സന്തോഷിപ്പിച്ചുപോരുന്നു. ഈ വീണ മീട്ടിയാണു്, അവൾ പാർവതീഭഗവതിയെ ഭജിക്കുക; എതിരാളികളുടെ മുമ്പിൽവെച്ചുപോലും, വ്യാജേന എന്റെ പേരുൾപ്പെട്ട പാട്ടു പാടാറുണ്ടു്.

(എന്നു വീണ കാണിക്കുന്നു.)

''സ്മരനൊടു നൽച്ചങ്ങാതവു—
മൊരു കുളിരേകുന്ന തിങ്കൾതന്നഴകും

10. കിതവൻ = ചൂതുകളിക്കാരൻ. 'നീ തന്നേ ദൂതിയായിച്ചമഞ്ഞു്, അയാളെ സ്വപ്നത്തിൽ കൊണ്ടുവന്നു തരിക' എന്നു നിദ്രയോടു പ്രാർത്ഥിക്കുന്നു. വൃത്തം, അന്നനട.

തിരളം കപ്പൂരമ്പിരി-
യരുതേ, ഹേ ദേവി, ഹരദയിതേ! 11

(എന്നു വീണ മീട്ടി, പല തരത്തിൽ പാടുന്നു.)

(ധ്യാനം നടിച്ചു, നെഞ്ഞത്തടിച്ചു, കൈ കുടഞ്ഞിട്ട്)

താങ്കൾ എന്തു പറയുന്നു, ''അങ്ങെന്താണ്, കണ്ണടച്ചു, മാറത്തടിക്കുകയും കൈ കുടയുകയും ചെയ്യുന്നത്?'' എന്നോ!''

(കണ്ണീരോടെ) സ്നേഹിത,

സഖിയെ നിയതമെന്നെപ്പോലിരിപ്പാൻ പഠിപ്പി-
ച്ചു,ടനവളൊടുകൂടി ദ്യൂതകേളിക്കൊരുങ്ങി,
പണമുരുപരിരംഭം വെന്നുവെന്നിമ്പമാളും
സുമുഖിയെയൊളിവായ് നിന്നിന്നിയും കാണണം മേ.

* ശാന്തം! അഥവാ, മരണംതന്നെയാണ്, അവളെ സ്മരിക്കുൽ!

(ക്ഷണനേരം ചിന്തിച്ചു, മേല്പോട്ടു നോക്കി, കണ്ണീർ വാക്കുന്നു.)

(വീണ്ടും ആകാശത്തു ചെവി കൊടുത്തിട്ട്)

താങ്കൾ എന്തു പറയുന്നു, ''അങ്ങെന്താണ്, പെട്ടെന്നു കണ്ണീരൊഴുകി കലുഷമുഖനായിത്തീന്നത്?'' എന്നോ? സ്നേഹിത, പ്രണയകലഹപശ്ചാത്താപത്താൽ വിവശയായി നിലാവത്തു കൊണ്ടുപോകപ്പെട്ട അവൾ എന്നെ സ്വയമേ പ്രേമംകൊണ്ടു കൃതാൎത്ഥനാക്കിയത് എവിടെവെച്ചോ, ആ മാളികമുകൾഭാഗം

11. സ്മര.........വും—കാമോദ്ദീപകതചത്തെ ആസ്പദമാക്കിയുള്ള കല്പനം. കർപ്പൂരമ്പിരിയരുതേ എന്നേടത്തു കർപ്പൂരം എന്നും കർപ്പൂരൻ എന്നും പദച്ഛേദ.

12. നിയ.........പ്പിച്ച്—സർവഥാ എന്നെ അനുകരിപ്പാൻ ശീലിപ്പിച്ച്. ദ്യൂതകേളി = ചൂതുകളി. ഉരുപരിരംഭം = ദൃഢാലിംഗനം; അതാകുന്ന പണം (പണയം)വെന്നു വെന്ന് = ജയിച്ചു നേടി നേടി.

* അമംഗളം ശമിക്കട്ടെ! അക്കഥയൊക്കെ ഓക്കുക എന്നതു മരണംപോലെ വേദനാജനകമാകുന്നു.

ഇപ്പോഴും എന്റെ മുമ്പിൽ കാണുന്നതായി തോന്നുന്നു. മുമ്പേ, അവിടെ കർപ്പൂരപ്പൊടി കനത്തിൽ പരത്തിയ പളുങ്കുകല്ലിന്മേൽ പള്ളികൊണ്ടിരുന്ന അവൾ സഖിമാരോടായി ഞാൻ കേൾക്കേ, ചന്ദ്രനെക്കുറിച്ച് ഇങ്ങിനെ പറയുകയുണ്ടായി:—

'തീയ്യുണ്ടു നേർക്കിശ്ശശിമണ്ഡലത്തിൽ-
ക്കളങ്കമാകും പുകകൊണ്ടുറയ്ക്കാം;
ഇല്ലെങ്കിലെവ്വണ്ണ,മിതിൻ കതിർച്ചാ-
ത്തിതുൽക്കടജ്വാലകളെപ്പടർത്തും?' 13

എന്നാൽ, ഞാൻ അവളുടെ അടുക്കൽത്തന്നേ അതുകേട്ടില്ലെന്നു നടിച്ചു നിന്നതേ ഉള്ളു. അതിനാൽ, അവൾ സ്വയമേ ലജ്ജ വിട്ടെഴുന്നേററ് എന്നെ വശപ്പെടുത്തുകയാണുണ്ടായത്:—

'ഇഷ്ടംപോലെ ചിരിച്ചിടട്ടെ, കരവും
കൊട്ടിശ്ശുരിയ്ക്കാളിമാർ;
വിട്ടേൻ മാനപദത്തെ,യിങ്ങു തൊഴുതേൻ,
കൊണ്ടേനിളപ്പത്തെയും;
ശിഷ്ടാത്മൻ, ഹൃദി താങ്കളാൽ ഖചിതമാം
നാനാപരാധാത്തിമു-
ള്ളൊട്ടുക്കുൻകഴിഞ്ഞു മേ, വിധുവിനെ-
ച്ചുംബിച്ച കൽ കാൺകയാൽ! 14

(ആകാശത്തു ചെവികൊടുത്തു ശങ്കയോടെ)

എന്താണ് പ്രിയസ്നേഹിതൻ ചിരിയ്ക്കുന്നത്? എന്നെ പരിഹസിയ്ക്കുയല്ലല്ലോ! താങ്കൾ എന്തു പറയുന്നു., ''പരസ്പരം ഇത്രയ്ക്കു കാമനെ കൃതാൎത്ഥനാക്കിയ അനുരാഗബന്ധമുണ്ടെങ്കിൽ, അങ്ങെ

13. നേക്ക്" = ശരിയ്ക്കു്; തീച്ച്യയായും. 'യത്ര ധൂമസ്തത്രാഗ്നിഃ'

14. ആളിമാർ = തോഴിമാർ. മാനപദത്തെ = മാനം എന്ന വാക്കിനെ. ഇളപ്പം = ലഘുത്വം. ശിഷ്ടാത്മൻ = ഹേ സുന്ദരാകാര. ഖചിതം = തറയ്ക്കപ്പെട്ടത്. നാനാ......മുള്ള് = പലതരം അപരാധങ്ങൾ മൂലം സംഭവിച്ച ദുഃഖമാകുന്ന മുള്ള് (ശല്യം). വിധു = ചന്ദ്രൻ. കല്ലു (ചന്ദ്രകാന്തം)പോലും ചന്ദ്രനെ ചുംബിച്ച് അലിയുന്നു.

ന്നുകൊണ്ടാണ്, അവളുടെ ദൂതിയായിച്ചമഞ്ഞു കാഴ്ചദ്രവ്യമെടുത്തു പ്രതിനായകനായ മഞ്ജീരകനെ ഇണക്കാൻ പോയതെന്ന്, എനിയ്ക്കു ചിരി പൊട്ടിപ്പോയി!'' എന്നോ? സ്നേഹിത, ഇങ്ങിനെ പരിഹസിച്ചുകൂടാ, ഒരു * വിദേശീയനെ! കാൎയ്യോപദേഷ്ടാക്കൾ പറയുന്നതു താങ്കൾ കേട്ടിട്ടില്ലയോ?—

ഗർവോൎമ്മിയാൽക്കലുങ്ങാത്ത
കാൎയ്യദക്ഷൎക്കിളപ്പവും
മേലിൽ ശ്രേയസ്സിനായ്ത്തീൎന്നു
ചിലപ്പോൾക്കാമ്യമായ്‌വരും. 15

അതിനാൽ, ഫലസിദ്ധിതന്നേ താങ്കളെ പ്രീതിപ്പെടുത്തിക്കൊള്ളും. താങ്കൾ എന്തു പറയുന്നു, ''എനിയ്ക്കു തുലോം കൌതുകമുണ്ട്: അതിനാൽ, അങ്ങേയുടെ ദൗത്യം വിസ്തരിച്ചു പറയുക.'' എന്നോ? എന്റെ സ്നേഹിതൻ കേട്ടുകൊള്ളുക: ഞാൻ മദനോദ്യാനത്തിൽ കൂട്ടരോടൊപ്പം കുടിയിലേപ്പെട്ടിരുന്ന മഞ്ജീരകന്റെ അടുക്കൽ ചെന്നെത്തി. (ചിരിച്ചിട്ട്) ''തുടക്കത്തിൽത്തന്നേ അങ്ങു ചിരിച്ചുമറിയുന്നതെന്താണ്?'' എന്നാണല്ലോ താങ്കൾ ചോദിയ്ക്കുന്നത്. സ്നേഹിതാ, അയാളുടെ വേഷവും ചേഷ്ടകളും ഓർത്തതിനാൽ എനിയ്ക്കു വല്ലാതെ ചിരിവന്നു. താങ്കൾ എന്തു പറയുന്നു, ''അത് എന്റെ മുമ്പിൽവെച്ച് അങ്ങുതന്നെ ഒന്നു കാണിയ്ക്കൂ'' എന്നോ? ഞാൻ പറയാതിരിയ്ക്കുമോ, സ്നേഹിതനോട്?

കൌടില്യേന സദാ കുടമ്മേ, പിശുനൻ
പോലേ ചെവിപ്പാട്ടിലാം;
കൂടെക്കൂടെയിരിംപു തട്ടിയ തുണി-
യ്യൊപ്പം കൃശം മീശയും;

* വിദേശീയൻ—അപരിചിതൻ എന്നൎത്ഥത്തിൽ കളിയായി പറഞ്ഞതാണ്.

15. ഗർവോൎമ്മി = ഗർവാകുന്ന തിര. കാൎയ്യദക്ഷർ = കൎമ്മനിപുണർ. മേലിൽ—മേന്മയുണ്ടാകുമെന്നു കണ്ടാൽ കാൎയ്യജ്ഞന്മാർ ചിലപ്പോൾ താഴ്ചയും കൈക്കൊണ്ടേയ്ക്കും; അതു പരിഹാസ്യമല്ല, സ്പൃഹണീയമാണ്.

ആട്ടം പ്രൌഢ കണക്കതീവ തിരിയും
പാഷ്ഠത്തി കയ്യിൽ;-ക്കനം
കൂട്ടം വെററിലയുണ്ട വായ്മടയിലും,
വാഗ്രോധിരോഗോപമം! 16

തോററംചൊൽവതുപോലെ, കണ്ണുമടയും-
മാറുച്ചമായ്പ്പാടലും,
മാത്തട്ടിങ്കലലച്ച കയ്യടികളാ-
ലാ മദ്ദളംകൊട്ടലും,
പേത്തും പേത്തുമുടംപിലോമനനഖ-
പ്പാട്ടുള്ളിടം നോക്കലും—

(അതൊക്കെ അഭിനയിച്ച് കാണിച്ച്)

ചേത്തൊപ്പിപ്പതിനേവനുള്ള കഴിവാ,-
യാരംതൻ തനിഗ്ഗോഷ്ഠികരം? 17

അരികത്തുള്ള ചില കെട്ടുകൂട്ടാളികളുടെ മേനികേററലിൽ ഞെളിഞ്ഞിരുന്ന അയാളോടു ഞാൻ ‘ഉണത്തിച്ചു.’ (വിനയത്തോടേ) * ‘ആയ്യപുത്ര, മഞ്ജീരക, ഇവിടുത്തെ അടുക്കലെയ്ക്കു് അമ്മ കലാവതി അയച്ചവളാണ്, ഞാൻ. അമ്മ പറഞ്ഞയച്ചിരിക്കുന്നു:— ‘‘മകനേ, മഞ്ജീരക, അങ്ങയുടെയാണ്, ഈ വിലാസവതി; ഞാനാരാണ്, ഇവളിൽ കനിയാൻ? എന്നാൽ ഇവരം അങ്ങയുടെ വിരഹമാകുന്ന തീയ്യിൽ വെന്തുപോയാൽ, എൻെറ

16 കൌടില്യേന = കൌടില്യം (= വളവ്, കളവ്) മൂലം. പിശുനൻ = ഏഷണിക്കാരൻ. അതീവ = ഏററവും; വളരെ. ആട്ടം പ്രൌഢ = പ്രഗല്ഭനത്തകി. വാഗ്രോ......പമം = സംസാരിക്കാൻ വയ്യാതാകുന്ന ഒരു രോഗം പോലെ.

17. തോററം—ഭൂതബാധയൊഴിപ്പിക്കാനും മററുമുള്ള ചില പാട്ടുകൾ. ഉടംപ് = ശരീരം. ഓമനനഖപ്പാട് = പ്രിയപ്പെട്ട നഖക്ഷതങ്ങളുടെ പാട്.

* നായകനെ നായിക ആയ്യപുത്ര എന്നു വിളിക്കുന്നതുപോലെ, പരിജനങ്ങളും ആയ്യപുത്ര എന്നു വിളിക്കുന്നു.

ഏകപുത്രനായ അങ്ങയ്ക്കു ദ്രഷ്ടാവർ വരുമല്ലോ എന്ന്, എൻെറ ഹൃദയം വിറക്കൊള്ളുന്നു. ഇപ്പോഠം—

ശിവശശികലപോലേ ക്ഷീണമായ് ചാരുഗാത്രം:
വ്യവസിതി സുഭഗാത്മൻ, വീപ്പ്യപ്പൊന്നിൽമാത്രം;
തവ വിരഹഭരത്താലിത്ര വൈവശ്യമേന്തു-
ന്നിവളിലഴൽ, വിയോഗിദ്വേഷിയാം മന്മഥന്നും!'' 18

അപ്പോഠം അയാഠം പറഞ്ഞു:—'ഇങ്ങിനെതന്നെയാണ് അമ്മയുടെ മനസ്സ്; എന്നാൽ. ഹൃദയം കർപ്പൂരകനിൽ പതിഞ്ഞിരിക്കുന്ന വിലാസവതിക്കു ഞങ്ങളാരാണ്?' ഉടനേ ഞാൻ പറഞ്ഞു:—'അല്ല, അങ്ങിനെയല്ല' അതിന്നയാഠം പറകയാണ്.—
'ഭദ്രേ, പുതുതായി വന്നവളാകയാൽ ഭവതിക്കറിഞ്ഞുകൂടാ:

'ഇന്നെന്നോടു കലംപിയമ്മേ; സുഖമെൻ-
ദേഹത്തിനില്ലേതുമി-
ന്നി;-ന്നാട്ടത്തിന്ന തമ്പുരാൻെറ തിരുനീ-
ട്ടുണ്ടി;-ന്നു ദനാൽമ്പാണ മേ'
എന്നെല്ലാ,മതിമാത്രനീരസതയാ-
ലെന്നെപ്പുറന്തള്ളവാ-
നൊന്നൊന്നായ് ബ്ബഹുയുക്തിയിൽപ്പുതുപുതു-
വ്യാജങ്ങഠം ചൊൽവോളവഠം! 19

അത്രമാത്രമല്ല—

സല്ലാപം ഞാൻ തുടൎന്നാൽ, സ്വസഖികളൊടു മ-
റെറാന്നു ചൊൽവാനൊരുങ്ങും;
എല്ലാക്കൃതം പഴിക്കും, മമ സമഗുണനാ-
മന്യനെപ്പേൎത്തുപേൎത്തും;

18. ശിവ ശശികല = ശിവൻ ചൂടിയ ചന്ദ്രക്കല. വ്യവസിതി = വ്യാപാരം. സുഭഗാത്മൻ = ഹേ സുന്ദരാകാര. വീപ്പ്പുകളെ യാത്രയാക്കുക വമാത്രമേ ഒരു ജോലിയുള്ളു. വിയോഗിദ്വേഷിയായ (വിരഹികളെ ദ്രോഹിക്കുന്നവനായ) കാമൻപോലും ഈ വിയോഗിനിയെക്കുറിച്ചു വ്യസനിക്കുന്നു!

19. തിരുനീട്ട് = ഉത്തരവ്.

വല്ലാതാസ്യം ചുളിച്ചെ,ന്നുടെ വിനയകലാ–
സംപ്രയോഗത്തിൽ മൌനം
കൊള്ളും; മുൻകുററമെല്ലാം വെളിയിലിടു;-മുറ–
ങ്ങുന്നമട്ടും നടിയ്ക്കും! 20

എന്തിനേറെ? ഭവതി നേരേ കണ്ടിട്ടില്ലയോ, വിലാസവതിയുടെ കിടപ്പുമുറിയിൽ കർപ്പൂരകൻെറ ചിത്രപടം? അതിൽ ഇങ്ങിനെ ഒരു ശ്ലോകം എഴുതിയിട്ടുണ്ട്:—

'കാലിൽപ്പററിപ്പുലംപിക്കൊ-
ള്ളട്ടേ മഞ്ജീരകഞ്ചിരാൽ;
കർപ്പൂരന്തന്നെ, സർവാംഗ–
സംഗസൌഭാഗ്യഭാജനം!' 21

അയാളുടെ പേരോടുള്ള സാമ്യത്താൽ പ്രീതിപൂണ്ട്, അഷ്ഠം തങ്ങളുകാലത്തുപോലും കർപ്പൂരം മേലൊക്കെ പൂശാറുണ്ട്!'

(ആകാശത്തു ചെവികൊടുത്തിട്ട്)

താങ്കൾ എന്തുപറയുന്നു, ''അമ്പോ, അങ്ങയുടെ ഭാഗ്യം: തൻെറ സൌഭാഗ്യം എതിരാളിയുടെ മുഖത്തുനിന്നു കേട്ടുവല്ലോ!'' എന്നോ? (ലജ്ജ നടിച്ച്) പ്രിയസ്നേഹിത, മുഴുവനും കേൾക്കു: അയാളുടെ വാക്കു കേട്ടിട്ടു ഞാൻ പൊത്തിപ്പറഞ്ഞു:—'പിണക്കത്താലാണ്, ആയ്യപുത്രൻ ഇങ്ങിനെ പറയുന്നത്: ഇതു സ്വപ്നത്തിൽപ്പോലും സംഭവിയ്ക്കുന്നതല്ല. ഇപ്പോളാകട്ടേ—

20. ഫുല്ലാകൂതം = വിടൎന്ന (വളൎന്ന) ആകൂതത്തോടെ (അൎത്ഥഗർഭതയോടെ); തുലോം അൎത്ഥഗർഭമാകുംവണ്ണം. സമഗുണൻ = തുല്യൻ. ആസ്യം = മുഖം. വിന..................ഗത്തിൽ = വിനയവും (പറിച്ചറിവും) കലകളും പ്രകാശിപ്പിയ്ക്കുമ്പോൾ. വെളിയിലിടും—സകലരും കേൾക്കേ എടുത്തെടുത്തു പറയും.

21. മഞ്ജീരകഞ്ചിരാൽ എന്നേടത്തു മഞ്ജീരകം (= കാൽത്തള) എന്നും, മഞ്ജീരകൻ എന്നും പദച്ഛേദം; കർപ്പൂരന്തന്നെ എന്നേടത്തും കർപ്പൂരമെന്നും കർപ്പൂരനെന്നും പദച്ഛേദം. സർവാംഗങ്ങളിലും ചേരുക എന്ന

സുജനങ്ങളിൽവെച്ചസമാ-
കൃതിയാമിവിടുത്തെ വിഗ്രഹം തീരാൻ
അഭിവാഞ്ഛരിയ്ക്കുകയാണവ—
ള,തിരാഗത്താലനന്യചേഷ്ടിതയായ്!' 22

താങ്കാം എന്തു പറയുന്നു, ''അങ്ങ് ഇപ്പറഞ്ഞതിന്റെ * വിപരീതാത്ഥം അയാംക്ക മനസ്സിലായോ?'' എന്നോ (ചിരിച്ചിട്ട്) എവിടെ മനസ്സിലാകുന്നു? ഇങ്ങിനെയൊക്കെ പറഞ്ഞുപിടിപ്പിച്ചപ്പോാം, അയാാം സന്തുഷ്ടനായി, വെററില—ചന്ദനം—കോടിവസ്ത്രം മുതലായ കാഴ്ച്ചദ്രവ്യം കൈക്കൊണ്ടു; എന്നോടു സസന്തോഷം ഉരിയാടുകയുംചെയ്തു:— 'ഭദ്രേ, പോയ്ക്കൊാംക, പോയ്ക്കൊാംക: നമ്മുടെ ഈ മോതിരം അടയാളമായിക്കാണിച്ചാൽ ഭവതിയ്ക്ക നമ്മുടെ ഗൃഹത്തിൽനിന്ന് ആയിരം * ദീനാരം സമ്മാനമായിക്കിട്ടും; നാമും വന്നുകഴിഞ്ഞു.''

(സന്തോഷത്തോടേ) സ്നേഹിത, ചന്ദനക, കോംക്ക, കോംക്ക. ഇങ്ങിനെയാണ് ഇതിൽ ഏർപ്പാട്. ഇത്തരം യുക്തിയ്ക്ക്, ഇത്തരംതന്നെ ഫലം: * ഈ കെട്ട മഞ്ജീരകൻ ചന്ദ്രസേനാവേശ്യയുടെ മുതൽ മോഷ്ടിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു; എന്നിട്ടെന്താണ്, ഇയ്യാാം അവളുടെ ചീനപ്പട്ടുമണിഞ്ഞു വെളിവായി പാതകളിൽ ചുററിനടക്കുന്നത്? ഇനി ഇയ്യാളെ രാജാവിന്റെ തുറു

സൌഭാഗ്യത്തിന്നു പാത്രം, കർപ്പൂരൻതന്നെ.

22. സുജനങ്ങൾ = നല്ലവർ, സുന്ദരർ. അസമാകൃതി = നിസ്തുലരൂപൻ. വിഗ്രഹത്തിന്നു കലഹമെന്നും ദേഹമെന്നും രണ്ടത്ഥം. തീരാൻ = ശമിയ്ക്കാൻ, അറുതിപ്പെടാൻ. അനന്യചേഷ്ടിത = മറെറാരു വ്യാപാരവുമില്ലാത്തവൾ.

* വിപരീതാത്ഥം = വിഗ്രഹം തീരാൻ (മരിപ്പാൻ) എന്നുള്ളത്.

* ഒരു തരം പൊൻനാണ്യം.

* മഞ്ജീരകൻ ചന്ദ്രസേനയുടെ ചീനപ്പട്ടടുത്തു നടക്കുമ്പോൾ ആളുകൾ പറയും, അയാളാന്ന് ചന്ദ്രസേനാധനമോഷകനെന്ന്; അയാൾ കാരാഗൃഹത്തിലാക്കപ്പെടുകയും ചെയ്യും. ആരോ—ദ്യുതീവേഷച്ഛന്നനായ കർപ്പൂരകൻ തന്നെയാണ", അംഗുലീയാഭിജ്ഞാനത്താൽ മഞ്ജീരകന്റെ ധനമൊക്കെ അപഹരിച്ചതെന്ന വാസ്തവം ആളുകൾ അറിയുകയില്ലല്ലോ.

ങ്കിലിട്ടടച്ചാൽ എന്തുള്ള മറുകൈ? ഇയ്യാളുടെ മുതലുമൊക്കെ, ആരോ വ്യാജേന ആരോ മോതിരമാകുന്ന അടയാളം കാട്ടി അപഹരിച്ചു കളഞ്ഞു. താങ്കഠം എന്തു പറയുന്നു, ''ചന്ദ്രസേനാ വേശ്യയുടെ മുതൽ കട്ടെടുത്തിട്ട്, ആ ചീനപ്പട്ടാണോ, അങ്ങു മഞ്ജീരകന്നു കള്ളക്കാഴ്ചദ്രവ്യത്തിൽ കൊടുത്തത്?'' എന്നോ? (ഹർഷത്തോടെ) സ്നേഹിത, അതേ. ''കൊള്ളാം, സ്നേഹിത, കൊള്ളാം. എനിയ്ക്കു, ഭവാൻെറ സ്നേഹത്തിൻെറ ഫലം പകുതി കിട്ടി: അങ്ങു ചന്ദ്രസേനയുടെ മുതൽ മുച്ചൂടും കട്ടെടുത്തുവല്ലോ; ഹാരദത്തങ്കൽ ആസക്തയായ ആ ദുഷ്ടത്തിയാണ്, എന്നെ പാപ്പരാക്കിത്തീർത്തത്! ഹാരദത്തനെ വല്ല കഷ്ടപ്പാടിലും ചാടിയ്ക്കുകൂടി ചെയ്താൽ, ഫലം മുഴുവനുമായി എന്നു പറയാം.'' എന്നാണല്ലോ, താങ്കഠം പറയുന്നത്. സ്നേഹിതൻ ഇത്തിരികൂടി കാത്തിരിയ്ക്കു: അതും സാധിച്ച മട്ടിലായി. ''അങ്ങേഅററത്തെസ്സന്തോഷമാണല്ലോ, ഇത്; അതിനാൽ, ചന്ദ്രസേനയുടെ മുതൽ മോഷ്ടിച്ചതെങ്ങിനെയെന്നു വിസ്തരിച്ചു പറയു.'' എന്നാണല്ലോ, താങ്കഠം പറയുന്നത്. എൻെറ സ്നേഹിതൻ കേട്ടുകൊള്ളുക: അവഠംക്കു ഞാൻ ഹാരദത്തൻെറ മുത്തുമാല കൊണ്ടു കൊടുത്തു പറഞ്ഞു:— 'കൊച്ചമ്മയ്ക്കു വലിയ ഭാഗ്യം! ഹാരദത്തനെജമാൻ എല്ലാച്ചൂതാടികളുടേയും മുതലൊക്കെ ചൂതുകളിയിൽ ജയിച്ചു നേടിയിരിയ്ക്കുന്നു; ഈ ശുഭവാർത്ത കൊച്ചമ്മയെ അറിയിയ്ക്കാൻ അയച്ചിരിയ്ക്കുയാണെന്നെ.' അപ്പോഠം അവഠം—

'ഇതെന്ത,മൃതവാപിയിൽസ്സരസമായി
നീരാടലോ?
വസന്തഭഗവാൻ ചൊരിഞ്ഞതുഠംകയോ
മലർത്തേനിനെ?
നിശേശനുടെ രാജധാനിയിലണഞ്ഞിതോ
ഞാനി?'_തേ
നിനച്ചു, ഹൃദി മുത്തുമാലികയണിഞ്ഞു
മുഗ്ദ്ധാക്ഷിയാഠം!

ഹാരമേ വന്നിട്ടുള്ളു എങ്കിലും, ഹാരദത്തൻ വന്നാലെന്നപോലെ

ഒരു മഹോത്സവവും ആ ഗൃഹത്തിൽ നടന്നു. അവളുടെ അമ്മ മായാവതി എന്നോടു പറഞ്ഞു:— ''ഉണ്ണി, ഉണ്ണി, നമ്മുടെ ഈ മുതലൊക്കെ നിൻേറതുതന്നെയാണ്. കരുതൽ വേണം.' ഞാൻ മറുപടി പറഞ്ഞു:— 'ഇതിൽ സംശയമൊന്നുമില്ല; ഞാൻ കരുതിത്തന്നേ ഇരുന്നുകൊള്ളാം.'

പിന്നീടു, പരിജനങ്ങൾ മത്തുപിടിച്ചുറങ്ങിയപ്പോൾ അനാഥപ്രായമായിത്തീൎന്ന ആ വീട്ടിലെ മുതലൊക്കെ യഥേഷ്ടം കൈക്കലാക്കി ഞാൻ പുറത്തെയ്ക്കു പോന്നു. സ്നേഹിത, ചന്ദനക, ''അങ്ങ് എൻേറ എതിരാളിയായ ഹാരദത്തൻേറ ദാസ്യം അനുഷ്ഠിച്ചതെന്തുകൊണ്ട്?'' എന്നിങ്ങനെ, അരിശംകൊള്ളുകയാണോ, താങ്കൾ? കോപിയ്ക്കേണ്ട, കോപിയ്ക്കേണ്ട: അല്ല, അയാളുടെ ദാസനായിട്ടല്ല, ഞാൻ ഇതു ചെയ്തത്. കേൾക്കു, കേൾക്കു. (പരിഹാസത്തോടേ) താങ്കൾക്കറിയാ ;

ഏച്ചേച്ചു തുന്നിയ പഴന്തുണിയൊന്നു ചുററാൻ,
തോളിൽപ്പിണച്ച ഭുജയുഗ്മമൊരുത്തരീയം,
ക്രോധേന ചോക്കയുടെ വെൺചൊടിയുല്ലലെന്നി—
സ്സമ്മാനമല്പി മമ തന്നതു ചൂതുമൂപ്പൻ! 24

അതേ വേഷത്തോടേ ഞാൻ മാണിഭദ്രക്ഷേത്രത്തിൽപോയി. താങ്കൾ എന്തു പറയുന്നു, ''ഒരു ചൂതാടിയായ അങ്ങയ്ക്കു മാണിഭദ്രനെക്കൊണ്ടെന്തുള്ളു?'' എന്നോ? സ്നേഹിത, ഇങ്ങനെ പറയരുത്.

ഹരൻേറ മറെറാരാകാര—
മരിഖണ്ഡനപണ്ഡിതൻ,

23. വാപി = കുളം. നിശേശൻ = ചന്ദ്രൻ. ഇതേ = ഇപ്രകാരംതന്നെ. ഹൃദി എന്നതിന്നു മനസ്സിൽ എന്നും, മാറത്ത് എന്നും അൎത്ഥമെടുക്കാം.

24. ഉത്തരീയം = തോൾവസ്ത്രം. തോററതിൽ ഈററപിടിച്ച്, ചൂതിനു വരയ്ക്കുന്ന ചോക്കമേൽ കടിയ്ക്കുന്നതിനെയായിരിക്കുമോ, അധരാസ്വാദമായി കല്പിച്ചിരിയ്ക്കുന്നത്? ചൂതുമൂപ്പൻ = ദ്യൂതാധ്യക്ഷൻ; അയാൾ എന്നെ ഉടുവസ്ത്രംപോലുമില്ലാത്തവനാക്കിഎന്നതു താങ്കൾക്കറിയാമല്ലോ.

ഭദ്രം നമുക്കു വായ്പിപ്പൂ
മാണിഭദ്രനനാരതം. 25

എന്നിട്ടു, ദാരിദ്ര്യസന്തപ്തനായ ഞാൻ മാണിഭദ്രഭഗവനെ ശകാരിച്ചു:—

'വട്ടങ്ങളേറെ വഴിപാടിനൊരുക്കിവെപ്പാൻ
നട്ടംതിരിയ്ക്കുമൊരുപാടു ധനം പിടുങ്ങും;
ആശാഖ്യമായ കയറിൻ പിരിയും മുറുക്കും;
വിശ്വംമിരട്ടീകളനാരതമീശ്വരന്മാർ! 26

അതിനാൽ, മുമ്പേത്തെ വഴിപാടുകൾ എനിയ്ക്കു തിരിയേ തന്നേയ്ക്കു. മാണിഭദ്ര, എൻെറ ഭക്തി ഭവാൻ കണ്ടിരിയ്ക്കുന്നുവല്ലോ; ഇനി, അഭക്തിയും കാണാം!' എന്നിങ്ങനെ പരുഷം പറഞ്ഞു ഞാൻ കത്തിയിരുന്നപ്പോൾ— (അദ്ധോക്തിയാൽ, ചുട്ട നെടുവീർപ്പിട്ടു വൈവശ്യം നടിയ്ക്കുന്നു.) സ്നേഹിത, ചന്ദനക, താങ്കൾ എന്തു പറയുന്നു, ''എന്താണ്, ഭഗവാൻതന്നേ ഇങ്ങിനെ വിവശനായിത്തീൎന്നതു്?'' എന്നോ? സ്നേഹിത, ആ സ്ഥിതി ഓൎക്കുന്നതുപോലും അതിദാരുണമാണ്:

അണഞ്ഞു, രാഗങ്ങൾക്കരിയ മുരടാം
സാന്ധ്യസമയം;
പടർന്നു, പേലുററാ മധുരമധുസൌ-
രഭ്യവിഭവം;
പുറപ്പെട്ടു താനേ, പ്രകൃതിസുഭഗം
പാട്ടു തരുണ-
ക്കെ;-നിസ്ലോ ചാരത്തായ്, ശമനനഗര-
ദ്വാസ്ഥവിളികൾ! 27

25. അരി......ണ്ഡിതൻ = ശത്രുസംഹാരകുശലൻ; ശിവൻെറ മറെറാരു സ്വരൂപമാണു' മാണിഭദ്രൻ എന്നു് ഈ വിശേഷണംകൊണ്ടു സമൎത്ഥിയ്ക്കുന്നു. ഭദ്രം = മംഗളം.

26. ആശാഖ്യം = ആശ എന്നു പേരോടുകൂടിയതു്.

27. സാന്ധ്യസമയം = സന്ധ്യാകാലം. മധു......ഭവം = മധുരങ്ങളായ മദ്യങ്ങളുടെ സൌരഭ്യസമൃദ്ധി. തരുണർ = യുവസ്ത്രീപുരുഷന്മാർ. ശമ...

അപ്പോറം ഒരാറം ഹർഷത്തോടേ വന്നെത്തി മാണിഭദ്രഭഗവാ നോട്ട പ്രാത്ഥിച്ചു:—'ഭഗവാനേ, മാണിഭദ്ര, നിന്തിരുവടിയ്ക്കു ന മസ്കാരം! ഇതൊക്കയും നിന്തരുവടിയുടെ മഹിമതന്നെ: എൻെറ എജമാൻ ഹാരദത്തൻ ചൂതുകളിയിൽ * ജയലക്ഷ്മിയുടെ പ്രിയ തമനായിച്ചമഞ്ഞിരിയ്ക്കുന്നു; അതിനാൽ, ഈ വഴിപാട്ട സ്വീക രിയ്ക്കുക! എൻെറ അനുജൻ—മറുനാട്ടിൽ പോയ്ക്കളെഞ്ഞ നിപു ണകൻ—തിരിച്ചെത്തുകകൂടി ചെയ്താൽ, ചതുരകനെന്ന ഞാൻ സർവസ്വംകൊണ്ടും നിന്തിരുവടിയെ പ്രസാദിപ്പിച്ചുകൊള്ളാം!

ഇതു കേട്ടിട്ട്, 'ഇയ്യാളിൽനിന്നു വല്ല ദുഃഖനിവൃത്തിയും എനിയ്ക്കുണ്ടാകാ' മെന്നുറച്ചു ഞാൻ, ആ പുറത്തെയ്ക്കു പോകുന്ന ച തുരകനെ സമീപിച്ചു. അയാളാകട്ടേ, മരണത്താൽ വിളിച്ചുവ രുത്തപ്പെട്ട വണ്ടിണ്ടുകൊണ്ടു കറുത്ത മേലാപ്പു കെട്ടിയതുപോലി രുന്ന ചാരായക്കടയിലെയ്ക്കു കടന്നു; ഞാൻ അതിൻെറ മുററത്തു നിന്നുകലത്തല്ലാതെ നിന്നു. കരുണസ്വരത്തോടേ കള്ള ദുഃഖം നടിയ്ക്കാൻതുടങ്ങി:—'ഏതോ ഒരുത്തമഭ്രാതാവു പറഞ്ഞതു വാ സ്തവംതന്നെ:

* 'ഊരിലൂരിൽക്കളത്രങ്ങ-
ളൂ,രിലൂരിലിണങ്ങരും;
കാണ്മീല ഞാൻ, സഹജനാം
ഭ്രാതാവെക്കിട്ടുമൂരിന്നെ!'

അയ്യോ, അയ്യോ! ആവൂ, എൻെറ കെട്ടജീവിതത്തിൻെറ ഉറപ്പ്: അത്രയും ഉത്തമഭ്രാതാവായ ചതുരകനോട്ട വേർപിരിഞ്ഞിട്ടും, ഇതു വിട്ടുപോകുന്നില്ലല്ലോ!'

എൻെറ വിലാപം അയാളുടെ ഹൃദയത്തെ അത്യന്തം ദയാർ ദ്രമാക്കിത്തീർത്തു; അയാറം സംഭ്രമത്തോടേ അടുക്കൽ വന്ന് എ ന്നോട്ട പറഞ്ഞു:— 'ഭദ്ര, താനല്ല, എൻെറ അനുജൻ നിപുണ

......ളികൾ = യമപുരിയിലെ ദ്വാരപാലൻെറ വിളികൾ; മരണം സമീപി ച്ചതായി തോന്നി. കാരണം: ആ സന്ധ്യാകാലത്തിൻെറ ഉദ്ദീപകത്വവും, വിലാസവതീവിരഹതാപവും.

* വിജയം നേടിയിരിയ്ക്കുന്നു.

കൻ.' ഞാൻ ഒന്നും മിണ്ടാതെ, കണ്ണീരോടേ അയാളുടെ കാൽ പിടിച്ചു; അതോടുകൂടി, അയാരം ഭ്രാതൃവിരഹദുഃഖഭാരത്താൽ ഉറക്കെ നിലവിളിച്ചുകൊണ്ടു്, എന്നെ കഴുത്തിൽ കെട്ടിപ്പിടിച്ചു. അപ്പോരം ഞാൻ പറഞ്ഞു:—'ജ്യേഷ്ഠൻ എന്നെ വിട്ടേയ്ക്കു, വിട്ടേയ്ക്കു: കപടഭ്രാതാവാണ് ഞാൻ; എപ്പോഴും അങ്ങയെ ദുഃഖിപ്പിയ്ക്കുകയാണല്ലോ!'

''അമ്പോ, കള്ളനിപുണകനാണെങ്കിലും, അടവു പറയുന്നതിൽ അങ്ങു യഥാർത്ഥനിപുണൻതന്നെ!'' എന്നു, ചിരിയ്ക്കുകയാണ് താങ്കരം. സ്നേഹിത, ചന്ദനക, * പറയുന്നതില്ലേ? നോക്കു, കാര്യത്തിൽത്തന്നെ എനിയ്ക്കുള്ള നൈപുണ്യം! അപ്പുറം കൂടി കേരംക്കു: ഇമ്പം മുഴുത്ത ചതുരകൻ ആ ചാരായക്കടക്കാരനോടപേക്ഷിച്ചു:— 'താങ്കരം എനിയ്ക്കു ധർമ്മത്താൽ അച്ഛനാണ്. മദ്യം കുറെക്കൂടി തരിക. എനിയ്ക്കു മഹോത്സവം കൊണ്ടടാണം: എൻെറ അനുജൻ—ഏറെനാരം മറുനാട്ടിലായിരുന്ന നിപുണകൻ—വന്നുചേൎന്നിരിയ്ക്കുന്നു. ഇതാ, ഹാരദത്തൻ തന്നയച്ച മുത്തുമാല കൊടുത്തിട്ടു, ചന്ദ്രസേനയുടെ പക്കൽനിന്നു കിട്ടുന്നതു ഞാൻ താങ്കരംക്കു തന്നുകൊള്ളാം.' ഉടനേ ഞാൻ കീറമുണ്ടിൻ കോന്തലയ്ക്കൽനിന്ന് ഒരു പൊന്നിൻകുപ്പം അഴിച്ചെടുത്തു കാണിച്ചു പറഞ്ഞു:— 'ജ്യേഷ്ഠ, ചതുരക, ഇതു വാങ്ങിക്കൊരംക: ഞാൻ ഇവിടുത്തെ പ്രഭാവത്താൽത്തന്നെയാണ്, ഒട്ടേറെ സംപാദിച്ചതു്; കള്ളന്മാരെപേടിച്ചിട്ടു്, ഇതേ കൊണ്ടുപോന്നുള്ളു.' അപ്പോരം അയാരം അഭിപ്രായപ്പെട്ടു:— 'ഉണ്ണി, ഇതുചിതമല്ല: നീ അനുജനാണ്. ഞാൻ മറുപടി പറഞ്ഞു:— 'ജ്യേഷ്ഠ, ഇതെത്രയ്ക്കുണ്ടു്? എനിയ്ക്കിനിയും ജ്യേഷ്ഠൻെറ അനുഗ്രഹത്താൽ ഒട്ടേറെ സംപാദിയ്ക്കാം.'

അപ്പോരം അയാരം അതു സ്വീകരിച്ചു, കുറെയേറെ മദ്യം വാങ്ങി. താങ്കരം എന്തു പറയുന്നു, ''അങ്ങെന്തിനാണ്, പണം വേണ്ടാതെ കളഞ്ഞതു്?'' എന്നോ? സ്നേഹിത, പേടിയ്ക്കേണ്ട:

* ഭാര്യമാരെയും ഇണങ്ങരെ (ചാർച്ചക്കാരെ)യും എല്ലാദ്ദേശത്തും കിട്ടും; കൂടപ്പിറപ്പായ സഹോദരനെ എങ്ങും കിട്ടുകയില്ല! വാൽമീകിരാമായണത്തിലേതാണ്, ഈ ശ്ലോകം.

മാററം വരില്ലതിനുരുക്കി മുറിച്ചുരച്ചാൽ,
വിശേഷാപകാരകരമത്തപനീയമന്യം;
ഇപ്പൊന്നതിൽപ്പെട്ടകയില്ല: ദുരാപമായ
വിശ്വാസഘാതിമറിമായ,മിതിൻെറയച്ഛൻ. 28

പിന്നെ ആ ചതുരകൻ

മദ്യം തുലോം മോന്തുകയാൽ-
ദ്ദുർബലേന്ദ്രിയവർഗ്ഗനായ്
വീണാൻ വൻനിദ്രയിൽപ്പെട്ടു,
സന്നിപാതി കണക്കിനേ! 29

* ചുക്കിരി ചുണ്ടത്തു വെയ്ക്കുകമാത്രം ചെയ്തതിനാൽ മത്തുപിടിച്ചിട്ടില്ലാതിരുന്ന ഞാനാകട്ടേ, അയാളുടെ മടിയിൽ നിന്നു മുത്തുമാലയുമെടുത്തു തിരിച്ചു.

(അണിയറയിൽ കളകളം കേട്ടതായി നടിച്ചു, മുമ്പോട്ടു നോക്കി, സംഭ്രമത്തോടേ) വിരോധക, താങ്കറം പരിഭ്രമിച്ചോടുന്നതെന്താണ്?

വല്ലന്തി തീക്കുവതിനുണ്ടതിബുദ്ധി താങ്കറം-
ക്കി;-ല്ലീഷൽ മേ: തവ വരില്ല ഭയം തരിംപും;
വല്ലേടമേററു പിഴവെങ്കില,തിന്നിതാ, മേ,
നില്പാതമിത്രരെയരിഞ്ഞെറിയുന്ന ഖഡ്ഗം! 30

(കേട്ടതായി നടിച്ച്) താങ്കറം എന്തു പറയുന്നു, ''ഇല്ല, എനി

* പറയുന്നതിൽ മാത്രമല്ല.

28. തപനീയം = സ്വർണ്ണം. അന്യം = മറെറാന്ന്. ഇപ്പൊന്ന്— ഞാൻ ചതുരകനു കൊടുത്തത് അതിൽ (ഉരുക്കി മുറിച്ചുരച്ചാൽ മാററം വരാത്ത സാക്ഷാൽ സ്വർണ്ണത്തിൽ) പ്പെട്ടതല്ല; ദുരാപമായ (= കണ്ടുപിടിയ്ക്കാൻ ഞെരുക്കമുള്ള) വിശ്വാസഘാതികളുടെ (വിശ്വസ്തവഞ്ചകരുടെ) മറിമായമാണ്, (= കപടപ്പണിയാണ്) ഇതിൻെറ (ഞാൻ കൊടുത്ത പൊന്നിൻെറ) അച്ഛൻ. മറിമായത്തിൽനിന്നാണ്, ഇതിൻെറ ഉൽപത്തി; കള്ളസ്വർണ്ണമാണു്, ഞാൻ കൊടുത്തത്!

29. സന്നിപാതി = സന്നിപാതരോഗി.

* ചുക്കിരി = ചഷകം.

30. വല്ലന്തി = ആപത്ത്. ഭയം = അനത്ഥം. അമിത്രർ = ശത്രുക്കൾ.

ക്കു് ഒരു ഭയവുമില്ല. ഞാൻ ചന്ദനകനെ ശുഭവാർത്തയറിയിപ്പാൻ പാഞ്ഞുപോവുകയാണു്: ഇതാ, അദ്ദേഹത്തിൻെറ എതിരാളിയായ ഹാരദത്തനെ രാജാവിൻെറ ആരംക്കാർ പിടിച്ചു നാട്ടുകടത്തുന്നു. ഇയ്യാളുടെ ഒരു ഭൃത്യൻ ചതുരകൻ കള്ളപ്പൊന്നു കൊടുത്തു ചാരായക്കാരനെ ചതിച്ചുപോൽ; മററൊരു ഭൃത്യൻ നിപുണകൻ മുത്തുമാലയാകുന്ന അടയാളം കൊടുത്തു വഞ്ചിച്ചു ചന്ദ്രസേനയുടെ മുതലൊക്കെ കക്കുകയും ചെയ്തു. അങ്ങയുടെ എതിരാളിയായ ആ കലാവതീകുട്ടിനിയേയും മകരം വിലാസവതി വേശ്യാവർഗ്ഗത്തിൻെറ മുമ്പിൽവെച്ചു് ഉറപ്പിച്ചാണയിട്ടു്, എന്നേയ്ക്കുമായി പരിത്യജിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു'' എന്നോ? (ഹർഷത്തോടേ) സ്നേഹിത, വിരോധക, താങ്കരംക്കു ദീർഗ്ഘായുസ്സു്, ദീർഗ്ഘായുസ്സു്!

> പീയൂഷനിമ്നഗ ബഹിഷ്കൃതനക്രയായി;
> സാഹിത്യസത്സഭയിൽ നിന്നസദുക്തി നീങ്ങി;—
> പാടീരവല്ലിയെ വെടിഞ്ഞുകഴിഞ്ഞു പെൺപാ-
> മ്പാ;—വേശ്യ കുട്ടിനിയൊടിന്നു പിരിഞ്ഞുവല്ലോ! 31

എന്നാൽ പറയു: ഇതെങ്ങിനെ സംഭവിച്ചു? താങ്കരം എന്തു പറയുന്നു, ''ഞാൻ മുമ്പേ നിഗൂഢമായി കലാവതിയെ പറഞ്ഞു പിടിപ്പിച്ചു:— 'ഇതാ, നിങ്ങളുടെ മകരം കർപ്പൂരച്ചൂതാടിയെ സ്നേഹിച്ചു, നിങ്ങളുടെ മുതലൊക്കെ കുഴിച്ചെടുത്തു് അയാംക്കു കൊടുക്കാൻ തുടങ്ങുന്നു; നിങ്ങരം കരുതിയിരിയ്ക്കണം.' വീണ്ടും, ഞാൻ വിലാസവതിയേയും ഇങ്ങിനെ ധരിപ്പിച്ചു:— 'ഇതാ, ഭവതിയുടെ അമ്മ, കർപ്പൂരകപ്രേമംമൂലം മുഷിഞ്ഞു, ഭവതിയുടെ മുതലൊക്കെ കുഴിച്ചെടുത്തു ചാടിപ്പോകാൻ തുടങ്ങുന്നു; അതിനാൽ, ഇന്നു രാത്രിയിൽ നിങ്ങരം അമ്മയെ നോക്കിക്കൊള്ളണം.' പിന്നീടു, രാത്രിയുടെ ഒന്നാംയാമത്തിൽ കലാവതി ഈടുവെപ്പുനിലം കുഴിയ്ക്കുമ്പോരം, വിലാസവതി തലമുടിമേൽ പിടികൂടി, ശണ്ഠകൂട്ടിയ അവളെ പുറത്തു തള്ളി.''

31. പിയൂഷനിമ്നഗ = അമൃതിൻപുഴ. നക്രം = മുതല. അസദുക്തി = ദുർജ്ജനജല്പനം. പാടീരവല്ലി = ചന്ദനലത. കുട്ടിനി = കൂട്ടിക്കൊടുക്കുന്നവൾ.

(ഹർഷത്തോടേ, ആകാശത്തു ലക്ഷ്യംവെച്ച്) സ്നേഹിത, ചന്ദനക, നോക്കു, നോക്കു, മാണിഭദ്രഭഗവാൻെറ പ്രസാദമഹിമ: രണ്ടുമൂന്നുനാഠംകൊണ്ടു നാം കൃതാൎത്ഥരായി!

(വീണ്ടും ആകാശത്തു കേട്ടതായി നടിച്ച് ആശ്ചൎയ്യത്തോടെ)

ഇങ്ങിനെ ഒരശരീരിവാക്കു കേഠക്കുന്നു:— 'ഉണ്ണി, കർപ്പൂരക, നിൻെറ ഭക്തിയേക്കാളേറെ, അന്നേത്തെ ശൃണ്ഗിപിടിച്ച ശകാരം എന്നെ പ്രീതിപ്പെടുത്തിയിരിക്കുന്നു; അതിനാൽ നിനക്കു വീണ്ടും എന്തൊരു പ്രിയമാണ്, ഞാൻ ചെയ്തുതരേണ്ടത്?'

(ആശ്ചൎയ്യഹൎഷങ്ങളോടേ ആകാശത്തെയ്ക്കു നമസ്കരിച്ചിട്ട്)

ഭഗവാൻ പ്രസാദിച്ചാലും, പ്രസാദിച്ചാലും: കുററം ക്ഷമിച്ചാലും; ഞാനിതാ, വീണ്ടും നമസ്കരിക്കുന്നു.

മാററാരെയാപൽക്കടലിങ്കലാഴ്ത്തീ;
പൊന്നാൽ നിറഞ്ഞൂ ഗൃഹ,മാവതോളം;
അടങ്ങി നാരീസുഖവിഘ്നമെല്ലാ:—
മൎത്ഥിക്കുമെന്തൊന്നു, കൃതാൎത്ഥനാം ഞാൻ? 32

എന്നാലും ഇതിരിക്കട്ടെ:

സദാ സുഖിക്കട്ടെയഭീഷ്ടപൂൎത്ത്യാ,
മഹേശഭക്തിത്തികവൊത്തു ലോകം;
ഘനങ്ങഠം വേണ്ടും മഴ പെയ്തിടട്ടേ,;
മനംകനിഞ്ഞൂഴിമണാളർ പൊന്നും. 33

(പോയി)

സമാപ്തം.

32. മാററാർ = ശത്രുക്കൾ. അൎത്ഥിക്കും = അപേക്ഷിക്കും.

33. അഭീഷ്ടപൂൎത്ത്യാ = പൂൎണ്ണകാമതയോടേ. ഘനങ്ങൾ = മേഘങ്ങൾ. പൊന്നും പെയ്തിടട്ടെ.

സി. ഗോവിന്ദക്കുറുപ്പ്.

കപടകേളി

Kapadakealy
Mahamatyavalsarajan
1978 ഡിസമ്പർ
പ്രകാശനം:
സി. അച്യുതക്കുറുപ്പിന്ന്

മുഖവുര

ക്രിസ്ത്വബ്ദം 1163 മുതൽ 1203-വരെ കാലഞ്ജരരാജ്യം ഭരിച്ച പരമർദ്ദിരാജാവിൻെറ പ്രധാനമന്ത്രിയും സഭാകവിയുമായിരുന്ന വത്സരാജൻെറ ആറു രൂപകങ്ങൾ— 1. കിരാതാർജ്ജുനീയം വ്യായോഗം, 2. കർപ്പൂരചരിതം ഭാണം, 3. രുഗ്മിണീഹരണം ഈഹാമൃഗം, 4. ത്രിപുരദാഹം ഡിമം, 5. ഹാസ്യചൂഡാമണി പ്രഹസനം, 6. സമുദ്രമഥനം സമവകാരം—ഒരു പുസ്തകമായി ബറോഡാഗവമ്മേണ്ടിനാൽ പ്രസിദ്ധീകരിയ്ക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ട്. ഈ പ്രസിദ്ധീകരണം കാൽനൂററാണ്ടിന്നു മുമ്പാണെങ്കിലും, ഇന്നും വത്സരാജൻ കേരളത്തിലെ സംസ്കൃതഭാഷാഭിജ്ഞരിൽത്തന്നെ മിക്കപേക്കും അത്ര പരിചിതനല്ലെന്നു തോന്നുന്നു. ഈ പ്രഹസനത്തിൻെറ വിവർത്തകൻ മഹാകവി വള്ളത്തോൾ ചില സഹൃദയന്മാരോടു പറയുകയുണ്ടായി:— ''ഇക്കഴിഞ്ഞ 1120 കന്നിമാസംവരെ ഞാൻ വത്സരാജൻെറ പേരേ കേട്ടിട്ടില്ലായിരുന്നു. ഇദ്ദേഹത്തിൻെറ ദൃശ്യകാവ്യങ്ങൾ വായിച്ചപ്പോളാകട്ടേ, ഇവയിൽ ചിലതെങ്കിലും സംസ്കൃതാനഭിജ്ഞരായ എൻെറ നാട്ടുകാരുടെ മുമ്പിൽ യഥാശക്തി ആവിഷ്കരിയ്ക്കണമെന്ന് എനിയ്ക്കുതോന്നി; ആ തോന്നലിനെ എൻെറ ആത്മസുഹൃത്തും പ്രസിദ്ധ സാഹിത്യകാരനുമായ സർദാർ കെ. എം. പണിക്കരുടെ പ്രേരണ ഉദ്ദീപിപ്പിയ്ക്കുകയും ചെയ്തു.''

മന്ദേതരപ്രതിഭനായ മഹാമാത്യവത്സരാജൻ പൂർവകവികളിൽ ഒരാളെപ്പോലും ഉപജീവിച്ചിട്ടില്ല; പ്രായേണ സ്വന്തം പന്ഥാവിലൂടെയാണ് അദ്ദേഹത്തിൻെറ സരസ്വതി സഞ്ചരിച്ചത്. ഭാണ-പ്രഹസനങ്ങളൊഴികെയുള്ള നാലു രൂപകങ്ങളിലെയും ഇതിവൃത്തം പൌരാണികമാണല്ലോ; എങ്കിലും അവയ്ക്കുമുണ്ട്, അസാമാന്യമായ ഒരു നവീനത്വം. കൃത്രിമാലങ്കാരനിർമ്മാണത്തിന്നായി കൈകഴപ്പിച്ച ഒരു കാവ്യശില്പിയല്ല, വത്സരാജൻ; പരിസരാവസ്ഥകളെ തൽസ്വരൂപമായി പ്രദർശിപ്പിയ്ക്കുന്നതിലാണ്, അദ്ദേഹത്തിന്നു താൽപര്യം, പാത്രസൃഷ്ടി

യിൽ അദ്ദേഹം ഒരു കൊച്ചുവിധാതാവാണെന്നു പറഞ്ഞാൽത്തന്നേ, അതിശയോക്തിയാകയില്ല. സർവോപരി, ഭാസാദികളായ ചുരുക്കം ചിലക്കുമാത്രമുണ്ടായിരുന്ന ആ നാട്യമർമ്മജ്ഞത വത്സരാജനിൽ വർത്തിച്ചിരുന്നു എന്നവാസ്തവം ഈ പ്രഹസനത്താൽത്തന്നേ വായനക്കാക്കു ബോധപ്പെടും. വള്ളത്തോൾ ഇങ്ങിനെയും അഭിപ്രായപ്പെട്ടു:— ''സംസ്കൃതത്തിൽ ഒന്നുരണ്ടു പ്രഹസനം ഞാൻ വായിച്ചിട്ടില്ലെന്നില്ല; എൻെറ ഓർമ്മ ശരിയാണെങ്കിൽ, വത്സരാജപ്രഹസനത്തിൻെറ ഒരു നനുത്ത കാററുപോലുമേല്ക്കാൻ അവയ്ക്കു കരുത്തില്ല!''

പ്രൌഢിയും പരിഹാസവും സർവത്ര ചേർന്നിണങ്ങിയ ഈ പ്രഹസനത്തെ ഒരു നല്ല നടനസംഘം അരങ്ങത്തു കൊണ്ടുവരികയാണെങ്കിൽ, അതു നമ്മുടെ നാടകവേദിയ്ക്കു ഒരു നൂതനമായ നേട്ടവും, നമ്മുടെ കലാകുതുകികൾക്ക് അപൂർവമായ ഒരുത്സവവുമായിരിയ്ക്കും. ഹൃദയാവർജ്ജകങ്ങളായ പ്രഹസനങ്ങളെസ്സംബന്ധിച്ചേടത്തോളവും ദരിദ്രതന്നെയാണല്ലോ, കൈരളി.

ഒരു തികഞ്ഞ സ്വതന്ത്രകവിയായ വത്സരാജൻെറ വരിഷ്ഠകൃതികളിലൊന്നായ ഈ രൂപകത്തെ കേരളീയസചേതസ്സുകളുടെ ദൃഷ്ടിയ്ക്കു ഇദംപ്രഥമമായി വിഷയീഭവിപ്പിയ്ക്കാൻ സംഗതി വന്നതിൽ ഞങ്ങൾക്കു് ആഹ്ലാദംമാത്രമല്ല, അഭിമാനവുമുണ്ടു്,

ഈ പ്രഹസനത്തിന്നു മൂലകാരൻ കൊടുത്ത നാമധേയം ഹാസ്യചൂഡാമണി എന്നാണു്; 'കപടകേളി' എന്നു വിളിപ്പാൻ ഞങ്ങൾ നിശ്ചയിച്ചതു് ഇതിലെ ഒരു പ്രധാനപാത്രമായ വൃദ്ധവേശ്യയെ പുരസ്കരിച്ചത്രേ.

ചെറുതുരുത്തി,
10—മകരം—1120.

വള്ളത്തോൾ ഗ്രന്ഥാലയം
പ്രവർത്തകർ

കപടകേളി

കഥാപാത്രങ്ങൾ

സൂത്രധാരൻ
പാരിപാർശ്വികൻ
ചേടൻ
ജ്ഞാനരാശി
ശിഷ്യൻ കൗണ്ഡിന്യൻ
മുദ്ഗാരൻ
കോകിലൻ
പാരാവതകൻ
കലാകരണ്ഡകൻ
കപടകേളി
മദനസുന്ദരി
ചേടി കുസുമിക

വത്സരാജകൃതമായ

കപടകേളി

(പ്രഹസനം)

ദാനോഷ്മാതുരനാം ഗജാസ്യനനിശം
യാതൊന്നു കണ്ടിട്ടെട-
പ്പാനായ്ത്തുമ്പി വൃഥൈവ നീട്ടുമളവിൽ-
പ്പൊട്ടിച്ചിരിയ്ക്കും ഹരൻ;
പീനച്ചെഞ്ചിടമേൽപ്പരന്നമരുമ-
ച്ചൂഡേന്ദുരശ്മിവ്രജം
താനേ നിങ്ങളിൽ നന്മ ചേർക്കുക, ശിരോ-
ഗംഗാംബുധാരോപമം! 1

അത്രയുമല്ല—

'ആവോളം പുണരാൻ ഭുജം തവ പെരു-
ത്തുണ്ടു,ത്സുകാലോകനം
ചെയ്‌വാനുണ്ടൊരുപാടു കൺകൾ, മുകരാ-
നുണ്ടിങ്ങനേകം മുഖം;
ഏവം ഭൂരിവധൂവിലാസപടുവാ-
മങ്ങയ്ക്കു ഞാനെന്തിനെ'-
ന്നാ വിശോചശി ചൊടിയ്ക്കുവേ സ്മിതമിടും
ശർവൻ നമുക്കാശ്രയം! 2

(നാന്ദ്യന്തത്തിൽ)

1. ദാനോഷ്മാതുരൻ = മദച്ചൂടുകൊണ്ടു വലഞ്ഞവൻ. ഗജാസ്യൻ = ഗണപതി. ചൂഡേന്ദുരശ്മിവ്രജം = ശിരസ്സിലെ ചന്ദ്രന്റെ രശ്മിക്കൂട്ടം. ശിരോ......പമം = ശിരസ്സിലെ ഗംഗാജലം ഒഴുകുന്നതുപോലെയുള്ളത്; രശ്മിവ്രജത്തിന്റെ വിശേഷണം. ജടമേൽ ചന്ദ്രരശ്മിപ്രസരം കണ്ടിട്ടു ഗംഗാജലഭ്രാന്ത്യാ ഗണപതി അതു കോരിയൊഴിച്ചു മദംപാടിന്റെ ചൂടു നീക്കാൻ നോക്കുന്നു!

2. ഭൂരി......പടു = വളരേ സ്ത്രീകളൊന്നിച്ചു രമിപ്പാൻ കഴിവുള്ളവൻ. വിശോചശി = പാർവതി.

സൂത്രധാരൻ:— (പ്രവേശിച്ച്, ആകാശത്തേയ്ക്കു നോക്കി.) എയ്, രാത്രി ഏതാണ്ട് അവസാനിച്ചു. (പടിഞ്ഞാട്ടു നോക്കീയിട്ട്) ഹാ, സമയത്തേ എന്തും ശോഭിയ്ക്കും:

മുല്ലാട്ട പൂത്തനണിമുല്ല മലർത്തഴപ്പോ-
ടിപ്പാരനംഗമയമാക്കിയിരുന്നതേതോ,
അപ്പാൽമതിക്കതിരിതാ, നരയെന്നപോലെ
നില്പായി, പശ്ചമഗിരീന്ദ്രമുടിപ്പരപ്പിൽ! 3

അതിനാൽ, കിഴവനായ ഞാനും ഇങ്ങിനെ നാടകമാടാനൊരുങ്ങുന്നതു ഹാസജനകംതന്നെ!

പാരിപാൎശ്വികൻ:— (പ്രവേശിച്ച്) അങ്ങുന്നേ, ഹാസംതന്നെയാണ് ഇപ്പോഠം വേണ്ടത്: ശിവന്റെ എഴുന്നള്ളത്തുത്സവത്തിന്നു വന്നുചേൎന്നിട്ടുള്ള വിദഗ്ദ്ധസാമാജികന്മാരാൽ പരിചരിയ്ക്കപ്പെട്ട പരമൎദ്ദിത്തമ്പുരാൻ തിരുമനസ്സുകൊണ്ട് അങ്ങയോടരുളിച്ചെയ്യുന്നു, തന്റെ കവിയായ വത്സരാജനാൽ നിൎമ്മിയ്ക്കപ്പെട്ട കപടകേളിപ്രഹസനം അഭിനയിപ്പാൻ.

സൂത്രധാരൻ:— (ഹൎഷത്തോടേ) ആഃ, ഞാൻ തികച്ചും അനുഗൃഹീതനായി: ഈ തിരുമേനിതന്നെയാണ്, രൂപകനിരൂപണത്തിന്നൎഹനായ ഒരേ ഒരാഠം! (ആശ്ചൎയ്യത്തോടേ തല കുലുക്കിയിട്ട്)

ദാനത്തിൻകളിയാടിയാടി, രമയെ-
സ്സാപത്ന്യവൈരാൽ സദാ
ജ്ഞാനപ്രൌഢഗൃഹങ്ങളിൽ പ്രസഭമേ
ദാസ്യപ്പെടുത്തീടുവാൻ
ആണായിട്ടവതീൎണ്ണയായ മൊഴിമാ-
താകും മഹാദേവിതാ-
നാണീ ശ്രീപരമൎദ്ദിദേവനരചൻ,
നിസ്സീമവിദ്യാനിധി! 4

4. സാപത്ന്യവൈരാൽ ലക്ഷ്മിപോലെ സരസ്വതിയും വിഷ്ണുവായ്

(അണിയറയിൽ പാടുന്നു)

(അന്നനട)

താരംകെട്ടവനാമിരുട്ടെന്ന കള്ളൻ
പരക്കെ മോഷ്ടിച്ച നിജവിഭൂതിയെ
കരസ്ഥമാക്കുവാനിതാ, നഭോലക്ഷ്മി
തരണിദേവനെയനുസരിയ്ക്കുന്നു. 6

സൂത്രധാരൻ;— (കേട്ടിട്ട് ഹഷത്തോടേ) മാരിഷ, ആട്ടക്കാർ ഒരുങ്ങിക്കഴിഞ്ഞു. ഇതു, കപടകേളി എന്ന * കുട്ടിനിയുടെ പ്രവേശത്തിന്നുള്ള ഗീതിയാണല്ലോ. അതിനാൽ വരിക; നമുക്ക് ഇനിവേണ്ടുന്നതു ചെയ്യുവെയ്ക്കാം.

(രണ്ടുപേരും പോയി)

(പ്രസ്താവന കഴിഞ്ഞു.)

(പിന്നീട്, ഉറങ്ങിയെണീററ കപടകേളി പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

കപടകേളി:— (നോക്കിയിട്ട്) ഓ, നേരം പുലൎന്നു. ജനാലകളിലൂടേ, പഴയ മദ്യം പകരുന്നതിന്നൊത്ത ഇളവെയിൽ കടന്നുവരുന്നു. എയ്, കനത്ത കുടിയാൽ മത്തുപിടിച്ചിരുന്ന എനിയ്ക്ക്, ഒരൊററ ഉറക്കംകൊണ്ടു രാത്രി കഴിഞ്ഞുപോയി. അയ്യ, അന്തിക്കുടിയുടെ ഒരു സ്വാദ്! അതിനാൽ, ഇപ്പോഴുംത്തന്നെ മദ്യംകൊണ്ടു വരുവിയ്ക്കാം: നല്ല വസ്തു കയ്യിൽ വെയ്ക്കാഞ്ഞാൽ പററില്ലല്ലോ.

ചേടി:— (പ്രവേശിച്ച്) അമ്മേ, ശരിതന്നെയാണിത്: നല്ല

യാണെന്നു പുരാണോക്തിയുണ്ട്. ജ്ഞാനപ്രൌഢർ = വിദ്വാന്മാർ. പ്രസഭം = ബലാൽക്കാരേണ.

6. നഭോലക്ഷ്മി = ആകാശം. തരണി = സൂര്യൻ. വൃത്തം—അന്നനട. ഇതിൽ ഇതിവൃത്തം സൂചിതം.

* കുട്ടിനി = വിടന്മാൎക്കു വേശ്യമാരെ ഏൎപ്പെടുത്തിക്കൊടുത്തു പണം വാങ്ങുന്നവൾ.

വസ്തു കയ്യിൽ വെയ്ക്കാഞ്ഞാൽ പററില്ല. അമ്മ നെടുനാഠം കൊണ്ടു സമ്പാദിച്ചുവെച്ച ആ ആഭരണമൊക്കെ ഇന്നലെ രാത്രിയിൽ കള്ളന്മാർ കൈക്കലാക്കിക്കളഞ്ഞു!

കപടകേളി:—(സംഭ്രമത്തോടേ) കുസുമികേ, നീ എന്തു പറയുന്നു?

കുസുമിക:—ശരിയാണിത്.

കപടകേളി:—(വിഷാദത്തോടെ ആത്മഗതം) ഏയ്, മദ്യം നഞ്ഞായിത്തീൎന്നു; ചത്തപോലെ ഉറങ്ങിപ്പോയല്ലോ ഞാൻ! (പ്രകാശം) തുരങ്കം വെച്ചിട്ടോ?

കുസുമിക:—അല്ലല്ല

കപടകേളി:—വാതിൽ കുത്തിപ്പൊളിച്ചിട്ടോ?

കുസുമിക:—അല്ലല്ല.

കപടകേളി:—പിന്നെ ഇതെങ്ങിനെ?

കുസുമിക:—അമ്മ ആലോചിച്ചുനോക്കൂ.

കപടകേളി:—(ആലോചിച്ച് ആത്മഗതം) ആ കലാകരണ്ഡകനെന്ന പാപ്പൎച്ചൂതാടിയിൽ അനുരാഗം വെച്ചിരിയ്ക്കുന്ന ഇവളുടെ—എന്റെ മകളുടെ—പണിയായിരിയ്ക്കും ഇത്. അയ്യോ, മോശം മോശം! ഞങ്ങളുടെ തറവാട്ടിൽ, കാമുകനെ സൎവഥാ സ്നേഹിയ്ക്കുന്ന ഒരു കുലസ്ത്രീയെയും കേട്ടിട്ടില്ല; ഈ കള്ളത്തി ഞങ്ങളുടെ തറവാട്ടിൽ ഇതാ, ഛിദ്രം വരുത്തിയിരിയ്ക്കുന്നു! (പ്രകാശം) കുസുമികേ, ഞാൻ വല്ല ജ്യോത്സ്യനെക്കൊണ്ടും ഇതു തെളിയിയ്ക്കും: ഇവിടെ ജീൎണ്ണോദ്യാനമഠത്തിലുണ്ടല്ലോ, 'ലക്ഷണംപറയുന്ന'തിൽ മിടുക്കനായ ജ്ഞാനരാശി എന്നൊരു സന്ന്യാസി; അദ്ദേഹത്തോടു ചോദിപ്പാൻ പോയ്ക്കളയാം. കൂടെപ്പോരാൻ മുദ്ഗരകനെ ഉറക്കമുണൎത്തുക.

കുസുമിക:—മുദ്ഗരക, മുദ്ഗരക, ഉണൎന്നെണീയ്ക്കു, ഉണൎന്നെണീയ്ക്കു.

(ചേടൻ അതേമട്ടിൽ കിടക്കുന്നതു കണ്ടിട്ട്)

ഇയ്യാളെ ഉറക്കപ്പാമ്പു കടിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു; * മയിൽ ഉണൎത്തിയാലായി!

* മയിൽ സൎപ്പശത്രുവാണല്ലോ.

കപടകേളി:—എനിയ്ക്കറിയാം, ഇവന്നുവേണ്ടി ചെവിയിൽ * മന്ത്രം ജപിപ്പാൻ: മുദ്ഗരക, മുദ്ഗരക, ഉണരുക, ഉണരുക; ആ മദ്യം കൊണ്ടുവരിക, നീ സ്വാദുനോക്കിയിട്ടു്.

ചേടൻ:—(പ്രവേശിച്ച്) കുസുമികേ, എടുക്കു, എടുക്കു, പാത്രങ്ങാം.

കപടകേളി:—കുഞ്ഞേ, മുദ്ഗരക, ഞാനും നീയും കൂടിപ്പോവുക. കുസുമിക പാത്രങ്ങാം മോറിക്കൊണ്ടുവരും.

(രണ്ടുപേരും ചുററിനടക്കുന്നു.)

ചേടൻ:—അമ്മ മററുവല്ലേടത്തേയ്ക്കും പോകയാണോ?

കപടകേളി:—(സവിഷാദം) മുദ്ഗരക, നീ കേട്ടില്ലയോ, നമ്മുടെ വീട്ടിലെ കഥ? വളരെനാറംകൊണ്ടു സമ്പാദിച്ചുവെച്ച ആ മുതലൊക്കെ ഇന്നലെ കള്ളന്മാർ മോഷ്ടിച്ചുകളഞ്ഞു. അതിനാൽ, ഉദ്യാനമഠത്തിലുള്ള ലക്ഷണംപറയലിൽ മിടുക്കനായ ജ്ഞാനരാശിസന്ന്യാസിയോടു ചോദിപ്പാൻ പോകുയാണു് ഞാൻ.

ചേടൻ:—(ഹർഷത്തോടേ ആത്മഗതം) പൊന്നുകള്ളന്മാരേ, ജീവിച്ചിരിപ്പിൻ, ജീവിച്ചിരിപ്പിൻ! നിങ്ങളുടെ ഈ പണി നന്നായിക്കലാശിയ്ക്കട്ടെ! ഈ ദുഷ്ടത്തി എന്നെയും വീട്ടിലെ മററാറക്കാരെയും ശകാരിയ്ക്കൽ ഒരു നിമിഷംപോലും നിർത്തിവെയ്ക്കാറില്ല. (പ്രകാശം, ദുഃഖംനടിച്ച്) അയ്യോ, അയ്യോ, എന്താണീ പററിയതു്! മുതൽ പോയതല്ല, അമ്മയും കളവിന്നിരയായയല്ലോ എന്ന ഇളപ്പമാണു്, എന്നെ അധികം വേദനിപ്പിയ്ക്കുന്നതു്. അഗ്നിയെ ആരെങ്കിലും പൊള്ളിച്ചതായി കേറംവിയില്ലല്ലോ! അഥവാ, ദൈവേച്ഛയാലാണു് മുതൽ പോയതു്. ഇളപ്പമൊന്നുമില്ല. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ—

കാണെത്താൻ വിജ്ഞരാം പൌര-
ന്മാർതൻ സ്വത്തൊക്കെ ലീലയാ

* മന്ത്രം = വിഷമിറക്കാനുള്ള മന്ത്രം.

കക്കവോളെങ്ങരംതന്നമ്മ;—
യാരമ്മയ്യെടാത്ത തസ്കരൻ? 7

കപടകേളി:— മുദ്ഗരക, മുച്ചൂട്ടം മുടിഞ്ഞ നേരത്തോ, ഈ കൊള്ളിവാക്ക പറയൽ? മറുകൈ ചെയ്യുക.

ചേടൻ:— ഞാൻ മറുകൈ ചെയ്യാം. (ആകാശത്തു ലക്ഷ്യംവെച്ച്) അമ്പോ, ലോകപാലന്മാരേ, നിങ്ങൾ നശിച്ചുപോയേയ്ക്കും; നശിച്ചുപോയേയ്ക്കും, ധർമ്മിഷ്ഠയായ അമ്മയുടെ മുതൽ മോഷ്ടിയ്ക്കപ്പെട്ടുപോയതിൽ അമാന്തിച്ചാൽ!

കപടകേളി:— ചെക്ക, ചെക്ക, നീയെന്താണ് അസംബന്ധം പിറുപിറുക്കുന്നത്?

ചേടൻ:— ഞാൻ സംബന്ധമാണ്, പിറുപിറുക്കുന്നത്. സർവലോകത്തേയും കപടത്താൽ വഞ്ചിച്ച ഈ അമ്മയുടെ മുതൽ കള്ളന്മാർ കട്ടതു ഭാഗ്യം!

കപടകേളി:— (ക്രോധത്തോടേ) മുദ്ഗരക, നീ അടയ്ക്കില്ലയോ, നിന്റെ മൃത്യുദ്വാരമായ വായ?

(കൈ പരത്തി അടിയ്ക്കുന്നു)

ചേടൻ:— (ലജ്ജയോടേ പിന്മാറിയിട്ട്) അമ്മ സംബന്ധത്തിലും അസംബന്ധത്തിലും ശൂണ്ഠിയെടുക്കുന്നു; ഞാൻ പോരില്ല, നിങ്ങളുടെക്കൂടെ.

കപടകേളി:— (ദയ നടിച്ച്) മുദ്ഗരക, മുദ്ഗരക, വരു, വരു; മുതലെല്ലാം കിട്ടിയാൽ, മദ്യമഹോത്സവം കൂടുതൽ കൊണ്ടാടാം.

(എന്നു്, കൈക്ക പിടിച്ചു ചുററി നടക്കുന്നു.)

ചേടൻ:— (ചുററും നോക്കിയിട്ട്) അമ്പോ, വസന്തപ്പിറപ്പാൽ അലംകൃതമായ ഉദ്യാനത്തിന്റെ ഭംഗി! അമ്മ നോക്കു, നോക്കു:

മദത്തോടോരോന്നിനെയും വിടൻ പോ—
ലിത, സമക്ഷം മുകരുന്നു ഭൃംഗം:

അതിൽച്ചിരിയ്ക്കുന്ന സുമങ്ങളാലേ
ലതാംഗനാവൃന്ദമിതെ,ന്നുതോന്നും. 8

അത്ഭുതമല്ല —

ആളും മദത്തോടളിമങ്കമാർകൾ
മേളിച്ചുപാടുന്നു മനോജവീര്യം;
താളത്തിലാടുന്നതുമുണ്ടു, ചൈത്ര-
വേളാനിലാന്ദോളിതവല്ലിവൃന്ദം. 9

കപടകേളി:—(നെടുവീർപ്പിട്ടു്) മുദ്ഗരക, ദുഃഖവിവശയായ എനിയ്ക്കും * വസന്തം ശോഭിയ്ക്കുന്നില്ല.

ചേടൻ:—അമ്മയ്ക്കു മാത്രമല്ല; (വിരൽകൊണ്ടു ചൂണ്ടി) ഇതിന്നും

അളിശൂന്യതയാൽ മിണ്ടാ-
തലരണിയും വിട്ട കുന്ദവല്ലിയിതാ,
കാണാകുന്നു, വസന്ത-
ക്കള്ളൻ മുതൽ കട്ടവരും കണക്കേ! 10

കപടകേളി:—മുദ്ഗരക, ചെല്ലു്, ആ സന്ന്യാസി ഇവിടെ മഠത്തിൽ എന്തു ചെയ്യുന്നുവെന്നു നോക്കു്; ഞാൻ ഇവിടെത്തന്നെ നില്ക്കാം.

ചേടൻ:—(അതുചെയ്തു് തിരിച്ചുവന്നിട്ടു്) അമ്മേ, അവിടെ ആരോ, രണ്ടു മൊട്ടത്തലയന്മാരുണ്ടു്, വാദിച്ചു വഴക്കടിയ്ക്കുന്നു; ഒരാൾ ഒന്നു പറഞ്ഞാൽ, മററവൻ അതിന്നു് എതിർ പറയും.

കപടകേളി:—മുദ്ഗരക, ആ സന്ന്യാസി ശിഷ്യനെ പഠിപ്പിച്ചുകൊണ്ടിരിയ്ക്കയാണു്; പഠിപ്പിയ്ക്കൽ കഴിയുന്നതുവരെ, നമുക്കു് ഇവിടെത്തന്നെ നില്ക്കാം.

9. അളിമങ്കമാർകൾ = പെൺവണ്ടുകൾ. ചൈത്ര......വൃന്ദം = വസന്തസമയക്കാററിനാൽ ചലിപ്പിയ്ക്കപ്പെട്ട വള്ളിക്കൂട്ടം.

* വസന്തം എന്നെ രസിപ്പിയ്ക്കുന്നില്ല.

10. അളിശൂന്യത = വണ്ടുകളില്ലായ്ക. അലരണി = പുഷ്പങ്ങളാകുന്ന ആഭരണങ്ങൾ. കുരുക്കത്തിമുല്ല വസന്തത്തിൽ പൂക്കുന്നതല്ല.

(എന്നു, രണ്ടുപേരും അപ്രകാരം ചെയ്യുന്നു.)

(കൌണ്ഡിന്യനെന്ന ശിഷ്യനെ പഠിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു സന്ന്യാസി പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ജ്ഞാനരാശി:—എടോ, ഈ ശ്ലോകം രണ്ടും നിനക്കു * കണ്ഠഗതമായോ?

ശിഷ്യൻ:—ജ്ഞാനരാശേ, അതു രണ്ടും വയററിലായിക്കഴിഞ്ഞു.

ജ്ഞാനരാശി:—(ക്രോധത്തോടേ) മൂർഖ, നീ എന്നോടു പേർ വിളിച്ചു സംസാരിക്കുകയോ?

ശിഷ്യൻ:—അങ്ങയുടെ പേർ വിളിച്ചാൽ പാപം പററുമോ?

ജ്ഞാനരാശി:—ഛീ, മൂർഖ, ഗുരുക്കളുടെ പേർ വിളിച്ചുകൂടാ,

ശിഷ്യൻ:—എന്നാൽ, എങ്ങിനെയാണ്, * മലകളുടെ പേർവിളിക്കുന്നത്?

ജ്ഞാനരാശി;—വിദ്യയും മററും നല്കുന്നവരാണ് ഗുരുക്കാം; കനത്തവയല്ല. ഉപാധ്യായപാദർ എന്നു തന്നെ വേണം, നീ എന്നെ പറയുക.

ശിഷ്യൻ:— ഉപാധ്യായ, ഇതാ, ആ രണ്ടു ശ്ലോകവും എനിക്കു വയററിലായിക്കഴിഞ്ഞു. ഇവിടുന്നു കേട്ടുകൊള്ളുക:

ഗാത്രങ്ങളൊക്കയും നോക്കി-
പ്പേത്തും പേത്തും നിനച്ചതിൽ
ഇതൊന്നത്രേ വന്നുകൂടീ:
ധ്യേയം നാരീജനം സദാ! 11

ജ്ഞാനരാശി:— (ക്രോധത്തോടേ) ഛീ, മൂർഖ, നീ * വണ്ണവ്യത്യാസം വരുത്തി, പിഴപ്പിച്ചുകളഞ്ഞു!

ശിഷ്യൻ:— ഉപാധ്യായൻ എന്തണാ്, അരിശംകൊള്ളുന്നത്?

* കാണാപ്പാഠം ചൊല്ലാമോ എന്നത്ഥം.

* ഗുരുശബ്ദത്തിന്നു കനത്ത എന്നും അത്ഥമുണ്ട്. അതു പിടിച്ചാണ് ശിഷ്യൻെറ ചോദ്യം.

11. ധ്യേയം = ധ്യാനിക്കപ്പെടേണ്ടത്.

* വണ്ണത്തിന്ന് അക്ഷരമെന്നും നിറമെന്നും അത്ഥം.

അങ്ങു വെളുത്ത വൎണ്ണത്തിലാണല്ലോ ശ്ലോകം എഴുതിത്ത ന്നതു്; അതേവിധം ഞാൻ ചൊല്ലി.

(* പലകപ്പുറം കാണിക്കുന്നു)

ജ്ഞാനരാശി:— (ചിരിച്ചു്) മൂർഖ, നീ അക്ഷരം മാററിക്കള ഞ്ഞു; ആകട്ടെ, രണ്ടാമത്തതു ചൊല്ലുക.

ശിഷ്യൻ:—

നമസ്തേ പാണ്ഡുരൈകാക്ഷ!
നമസ്തേ വിശ്വതാപന!
നമസ്തേസ്തു മൃഷാകോശ,
മഹാപുരുഷകുൎച്ചക! 12

ജ്ഞാനരാശി:— (ക്രോധത്തോടേ) എടാ കഥയില്ലാത്തവനേ, * 'പൂവ്വ' കൊണ്ടു കണ്ണു വെളുത്തിരിക്കുന്ന എന്നെ പരിഹ സിക്കുകയാണോ?

(തല്ലാൻ തുടങ്ങുന്നു)

ശിഷ്യൻ:— (സംഭ്രമത്തോടേ പിന്മാറിയിട്ടു്) എന്നെ തല്ലുക യാണോ? ഈ ദുഷ്ടോപാധ്യായന്നു്, ഇയ്യാളെക്കാരം ബു ദ്ധിശക്തിയുള്ള ശിഷ്യനിൽ ദ്വേഷമാണു്; അതിനാൽ, ഞാൻ പോയ്ക്കളയാം.

ജ്ഞാനരാശി:— (ആത്മഗതം) ഉള്ളുകള്ളിയറിയാം, ഇവന്നു്; ഇവനെ പാട്ടിൽവെയ്ക്കുകതന്നെയാണു് നല്ലതു്. (പ്രകാശം) ഉണ്ണി, കൌണ്ഡിന്യ, വരു, വരു.

ശിഷ്യൻ:— (ഭയത്തോടെ) ഞാൻ വരില്ല; കടപ്പക്കാരനാണു്, അങ്ങു്.

ജ്ഞാനരാശി:— കൌണ്ഡിന്യ, എന്റെ കടപ്പംകൊണ്ടു പേടി ക്കേണ്ട. നോക്കു:

* പലകയുടെ പുറത്താണു് ശ്ലോകം എഴുതിയിരുന്നതു്.

* 'പൂവ്'— ഒരുതരം നേത്രരോഗം.

അരചനുലകമെല്ലാം ദണ്ഡനത്താൽബ്ഭരിപ്പൂ;
തരണി തനതുചൂടാൽത്തുഷ്ടി ചേക്കുന്നു പാരിൽ;
ഗുരുവുമദയവൃത്ത്യാ ശിഷ്യനേകുന്നു ശാസ്ത്രം;
പരിണതിഹിതകാരന്മാരിതേ മട്ടിലല്ലോ. 13

അതിനാൽ വരിക; വീണ്ടും ഞാൻ നേരേ പഠിപ്പിച്ചു തരാം.

(എന്നു് ആശ്വസിപ്പിച്ചു ചൊല്ലിക്കൊടുക്കുന്നു.)

ശാസ്ത്രങ്ങളൊക്കയും നോക്കി-
പ്പേത്തും പേത്തും നിനച്ചതിൽ
ഇതൊന്നത്രേ വന്നുകൂടീ:
ധ്യേയൻ നാരായണൻ സദാ! 14

നമസ്തേ പുണ്ഡരീകാക്ഷ!
നമസ്തേ വിശ്വഭാവന!
നമസ്തേസ്തു ഹൃഷീകേശ;
മഹാപുരുഷപൂർവജ! 15

(ശിഷ്യൻ മുമ്പേത്തെപ്പോലെതന്നെ ചൊല്ലുന്നു)

ജ്ഞാനരാശി:— (ക്രോധത്തോടേ) മൂർഖ, ഇങ്ങിനെ ചൊല്ലു്.

ശിഷ്യൻ:— (വീണ്ടും പിഴച്ചുചൊല്ലി, മടുപ്പോടേ) ഉപാധ്യായ, വല്ലാതെ കടുത്ത അക്ഷരങ്ങളാണു്, അങ്ങയുടേ ഈ പഠിപ്പിക്കലിൽ; ഇതുകൊണ്ടു യാതൊന്നും കിട്ടാനുമില്ല. അതിനാൽ എന്നെ * കേവലീവിദ്യ പഠിപ്പിക്കുക. എന്നാൽ, എനിക്കു് ആളുകളുടെ ധനം കൈക്കലാക്കാമല്ലോ.

ജ്ഞാനരാശി:— (അറപ്പോടേ) മൂർഖ, ഛീ, ഛീ, നിന്നെ ഭോഗതൃഷ്ണ പിടികൂടിയിരിക്കുന്നു, അഹോ, അജ്ഞാനം:

13. അദയവൃത്ത്യാ = നിഷ്ഠുരണമായ പെരുമാററത്തോടേ. ഏകുന്നു = ഉപദേശിച്ചുകൊടുക്കുന്നു. പരി...ന്മാർ = ഒടുവിൽ ഗുണം വരുന്ന കർമ്മം ചെയ്യുന്നവർ.

* കേവലീവിദ്യ—'ലക്ഷണം പറയൽ', 'മഷിനോട്ടം' മുതലായതു്.

വേടൻതൻ കെണ്ണിയിൽപ്പെടാതെയൊഴിയും
പ്രായേണ യത്നാൽ മൃഗം;
കേടോരാതെ നടക്കകൊണ്ടു സഹസാ
വീണാൽ വിഷാദിച്ചിടും;
മൂഢൻ ഹാ, നരനോ, സ്വയം, പ്രകൃതിദു-
ർമ്മോചപ്രപഞ്ചക്കയർ-
ക്കുടത്യന്തമിടും കഴുത്തില,തീയായു്-
ത്തോഷിക്കയും ചെയ്തിടും! 16

ശിഷ്യൻ:— കിട്ടായ്കയാലാണു്, ഇങ്ങിനെ പറയുന്നതു്! കേവലീവിദ്യ അങ്ങയ്ക്കറിഞ്ഞുംകൂടാ.

ജ്ഞാനരാശി:— മൂർഖ, എനിക്കുതന്നേ അറിയാം, കേവലീവിദ്യ; എന്നാൽ, ഗുണകരമല്ലെന്നു കരുതി കൈ വിട്ടു. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ—

കൊന്നാനദ്ദിവ്യശുദ്ധിക്രിയയിൽ നുണ പറ-
ഞ്ഞച്ഛനെച്ചോരനേകൻ;
വന്നു കാളാഹിദംശാൽ മൃതി,യൊരു നിധിമാ-
ന്തുമ്പൊഴെൻ സോദരന്നും;
മന്നൻ മേ പോർഫലത്തെററിന്നു കൊലയരുളി-
ച്ചെയ്കയാൽ ഞാനെടുത്തേൻ
സന്ന്യാസിത്വത്തെ; ഞങ്ങൾക്കൊരു കലരിപുവി-
ക്കേവലീവിദ്യയത്രേ! 17

ശിഷ്യൻ:—(ചിരിച്ചു്) മനസ്സിലായി: മൂന്നുതലമുറയായിട്ടുള്ള

16. കേടോ……കൊണ്ടു് = കരുതലില്ലായ്കയാൽ. വീണാൽ—കെണിയിൽ ചാടിയാൽ. പ്രകൃ………ക്കുടു് = സ്വഭാവേന ആശിക്കാവതല്ലാത്ത വിഷയേച്ഛയാകുന്ന കയർക്കുടു് (കെണി). അത്യന്തം = അങ്ങേ അററത്തോളം. മനുഷ്യനെക്കാൾ വളരെ മീതെയാണു് മൃഗം!

17. ദിവ്യശുദ്ധിക്രിയ—സത്യസ്ഥാപനത്തിന്നായി, തിളയ്ക്കുന്ന നെയ്യിൽ കൈമുക്കലും മററും. എന്റെ അച്ഛനാൽ നിർദ്ദേശിക്കപ്പെട്ട ഒരു ചോരൻ ദിവ്യപരീക്ഷയിൽ നുണപറഞ്ഞൊഴിഞ്ഞു, പകമൂലം അച്ഛനെ കൊന്നു

താണു, നിങ്ങളുടെ ജ്ഞാനമാഹാത്മ്യം. അതിനാൽ അങ്ങയുടെ കഴിച്ചിലിനിന്നുള്ളതായ ആ രഹസ്യം എന്നെ പഠിപ്പിയ്ക്കു.

ജ്ഞാനരാശി:—(പുഞ്ചിരിയിട്ട്) മൂർഖ, നീയൊരു വായാടിയാണ്; കേവലി നിന്നെ പഠിപ്പിച്ചുകൂടാ.

ശിഷ്യൻ:—(സാഭിപ്രായമായി ചിരിച്ച്) ഉപധ്യായ, അങ്ങയുടെ എന്തെന്താണ്, വായാടിത്തംമൂലം ഞാൻ വെളിപ്പെടുത്തിയത്?

ജ്ഞാനരാശി:—കൌണ്ഡിന്യ, എന്റെ ആത്മാവു തന്നെയാണ് നീ! അതിനാൽ കേട്ടുകൊള്ളുക, കേവലീവിദ്യക്കാരുടെ ആദ്യനടപടി:

'ഗീരാലെന്തു? ഫലം നമുക്കൊരുരക-
ല്ലെന്നുന്മദം കൊള്ളണം;
നേരേ ചൊല്ലരുതുത്തരം, പറയൊലാ
പ്രശ്നങ്ങളിൽത്തീർച്ചയും;
കാര്യം പററുകിൽ, മുമ്പുരച്ചതിതു ഞാ-
നെ'ന്നേവമുദ്ഘോഷമായ് -
പ്പാരം പാരമുരയ്ക്കു; പാട്ടിലൊരുവൻ
വേണം നുണസ്സാക്ഷിയായ്. 18

അത്രമാത്രമല്ല—

'കെല്പാർന്നീടിന ചിന്തമൂലമിഹ നിൻ
പ്രശ്നം ശരിപ്പെട്ടതി-
ല്ല:-പ്പോഴത്തെയുപശ്രുതിസ്ഥിതി ധരി-
ച്ചില്ലായിരിയ്ക്കും ഭവാൻ;

കളഞ്ഞു. കാളാഹിദംശാൽ = കൃഷ്ണസർപ്പം കടിച്ചതിനിനാൽ. നിധിയ്ക്കരികിൽ പാമ്പുണ്ടാകുമത്രേ. പോർഫലത്തെ'ററിന്—യുദ്ധത്തിന്റെ ഫലം പറഞ്ഞതു പിഴച്ച കുററത്തിന്.

18. ഗീര് = വാക്ക്. പറഞ്ഞതിനല്ല, ഫലത്തിനാണ് പ്രാധാന്യം എന്ന ഉന്മദം കൊള്ളണം. (ഗർവിനെ വ്യഞ്ജിപ്പിയ്ക്കണം.) ഉദ്ഘോഷമായ = ഘോഷത്തോടെ. പാട്ടിൽ = അധീനതയിൽ. മുമ്പുതാൻ കണ്ടുവെച്ചതും പറഞ്ഞതുമാണ് കാര്യസിദ്ധി എന്നു തെളിയിപ്പാൻ ഒരു കള്ളസ്സാക്ഷി അധീനതയിലുണ്ടായിരിയ്ക്കണം.

തപ്പായ് നിൻ പിഴയാൽ ഫലത്തിനി;-ളകി-
ല്ലെൻകേവലീവിദ്യയ-
ക്കല്ലാന്തത്തില്'മെന്നു, വഞ്ചിതനു പേ-
ർത്തുംച്ചേർക്ക വിശ്വാസമേ. 19

ശിഷ്യൻ:—ഉപധ്യായ, വല്ലതും വെളിപ്പെട്ടേയ്ക്കുമോ?

ജ്ഞാനരാശി:—(അണിയറയിലേയ്ക്കു നോക്കി, ശങ്കയോടേ) മൂർഖ, നില്ക്കു്, നില്ക്കു്- പിന്നാലേ ഒരു പുരുഷനുമായി ഒരു സ്ത്രീ ഇങ്ങോട്ടു വരുന്നുണ്ടു്.

(കപടകേളിയും മുദ്ഗരകനും അങ്ങോട്ടു ചെല്ലുന്നു.)

മുദ്ഗരകൻ:—അമ്മേ, ഒന്നാംതരം സ്ഥലം, കുടിയ്ക്കാൻ!

കപടകേളി:—(ക്രോധത്തോടെ) മിണ്ടാതെ വന്നാൽക്കൊള്ളാം.

ജ്ഞനരാശി:—(ആത്മഗതം, ശങ്കയോടെ) ഇവരിരുവരും കേട്ടിരിയ്ക്കില്ലല്ലോ, ഞങ്ങളുടെ രഹസ്യസംഭാഷണം? ആകട്ടെ, പ്രൌഢിതന്നെ നടിയ്ക്കാം. (പ്രകാശം) കൌണ്ഡിന്യ,

ബ്രഹ്മൻ പോലെ, ശരീരിതൻ മൃതിയുമാ-
യുസ്സും സ്ഫുടം തേറുവേൻ;
നാഥൻപോലെയെടുക്കുവേൻ കുഴിയിൽനി-
ന്ന,ന്യാഭിഗുപ്തം ധനം;
ലോകത്തിൻചരിതം സമസ്തമറിവേ-
നാത്മാവു പോലേഷ ഞാൻ;
ചോരൻ കട്ടതു താനെടുത്ത മുതൽ പോ-
ലാമ്മാറു കിട്ടിയ്ക്കുവേൻ! 20

19. നിൻെറ മനോവിചാരംമൂലം നീ ഉവിടെ ചെയ്ത പ്രശ്നം വേണ്ടതിൻവണ്ണമായില്ല. ഉപശ്രുതി—പ്രസ്താവസരത്തിൽ സമീപത്തു കേൾക്കപ്പെട്ട ശബ്ദം. തപ്പായ്—വ്യത്യാസം വന്നുപോയി വഞ്ചിതന്—പറയപ്പെട്ട ഫലം കിട്ടാതെപോയവന്. വഞ്ചിതന്മാർക്ക്, ഇങ്ങിനെയൊക്കെ തട്ടിവിട്ടു, വീണ്ടും വിശ്വാസം ജനിപ്പിയ്ക്കണം. ഫലഭാഗം ഒക്കാഞ്ഞതു പ്രഷ്ടാവിൻെറ അനവധാനതയാലാണെന്നു സമർത്ഥിയ്ക്കണം.

20. നാഥൻ = ഉടമസ്ഥൻ. അന്യാഭിഗുപ്തം = മററുള്ളവർ പൂഴ്ത്തിവെച്ചതു്.

കപടകേളി:—(കേട്ടിട്ട ഹൎഷത്തോടേ) മുദ്ഗരക, കേൾക്ക്, കേൾക്ക്, ഭഗവാൻെറ വചനാമൃതം! വേഗം വാ.

(രണ്ടുപേരും അട്ടക്കൽ ചെല്ലുന്നു)

കപടകേളി:—ഭഗവാന്നു നമസ്കാരം!
മുദ്ഗരകൻ:—ഞാനും നമസ്കരിക്കുന്നു.
ജ്ഞാനരാശി:—രണ്ടുപേൎക്കും നന്മ വരട്ടെ! ഇരിക്കാം.

(രണ്ടുപേരും ഇരിക്കുന്നു)

കപടകേളി:—(വണക്കത്തോടേ) ഭഗവാനേ, ഇന്നലെ രാത്രിയിൽ എൻെറ മുതലൊക്കെ കട്ടുപോയതു തന്നരുളുക.
ശിഷ്യൻ:—(സംഭ്രമത്തോടേ) ആ എന്താണ് പറയുന്നത്? ഇന്നലെ രാത്രിയിൽ ഉപാധ്യായൻ മഠം വിട്ട് ഒരേടത്തും പോയിട്ടില്ല.
കപടകേളി:—(ചെവി പൊത്തി സംഭ്രമത്തോടെ) ശാന്തം പാപം! കട്ടവനെ ജ്ഞാനശക്തികൊണ്ടറിഞ്ഞു, തന്നരുളുക എന്നാണ്, ഞാൻ പറഞ്ഞത്.
ജ്ഞാനരാശി:—(പുഞ്ചിരിയിട്ട്) കൌണ്ഡിന്യ, നില്ക്കു, നില്ക്കു. (കപടകേളിയോട്) ഭദ്രേ, ഞങ്ങൾക്കുചിതമല്ല, ഇത്തരം വിദ്യ.
കപടകേളി:—(വണക്കത്തോടെ) ഭഗവാനെ, കരുണാരസസമുദ്രങ്ങളായ ഭവാന്മാരൊഴിഞ്ഞു മററാരാണ്, എന്നെപ്പോലെയുള്ള അൎത്ഥികൾക്കു ശരണം? ആ മുതൽ കിട്ടിയാൽ, ഇവിടേക്കുതന്നെ അധീനവുമായിരിക്കും.
ജ്ഞാനരാശി:—(ഹൎഷത്തോടെ ആത്മഗതം) ഇവൾ കൈക്കൊണ്ടുകഴിഞ്ഞു, എൻെറ അഭിലാഷം. എന്നാലും, ഞാൻ * നിസ്പൃഹത്വംതന്നെ നടിക്കാം.

'അറിയാ ഞാനെ,ടുക്കാ ഞാ-
നെ,നിക്കുചിച്ചിന്തയെന്തിനാം?'

* നിസ്പൃഹത്വം—വിഷയവാഞ്ഛയില്ലായ്ക.
21. നാട്യക്കാൎക്ക്—സന്ന്യാസിത്വം നടിക്കുന്നവൎക്ക്.

റ്എന്നീ വാങ്ങായ്കതാനല്ലോ,
നാട്യക്കാൎക്കു മഹാഫലം. 21

(പ്രകാശം) ഭദ്രേ ഭവതിയുടെ * അഭീഷ്ടത്താൽത്തന്നേ ഞങ്ങരം കൃതാൎത്ഥരായി! കൌണ്ഡിന്യ, കൊണ്ടുവാ, കേവലീ പുസ്തകം; ഞാൻ ലാഭാലാഭം തീച്ച്പ്പെടുത്തട്ടെ.

ശിഷ്യൻ:— (പുസ്തകം കൊണ്ടുവന്നിട്ട്) കേവലീപുസ്തകം പൂജിയ്ക്കുക

മുദ്ഗരകൻ:— (പിടഞ്ഞെഴുന്നേററിട്ട്) ഞാൻ പൂവു കൊണ്ടുവരാം.

ശിഷ്യൻ:— ഭദ്രേ, സ്വൎണ്ണംകൊണ്ടോ, രത്നംകൊണ്ടോ വേണം, കേവലീപുസ്തകം പൂജിയ്ക്കുക.

(കപടകേളി ജ്ഞാനരാശിയുടെ മുഖത്തേയ്ക്കു നോക്കുന്നു.)

ജ്ഞാനരാശി:— (സന്തോഷത്തോടേ ആത്മഗതം.) കേവലീരഹസ്യശിഷ്യനാകാൻ അർഹൻതന്നെ, കൌണ്ഡിന്യൻ! (പ്രകാശം) ഭദ്രേ, ശരിയാണിത്.

ശ്രദ്ധയാ പൊന്മണികളാൽ
കേവലീപൂജചെയ്തുതാൻ
ചിന്തിച്ചുകൊള്ളണം ലാഭാ-
ലാഭ,മെന്നരുളീ മനു. 22

ഇല്ലെങ്കിൽ, പൂവു മതി.

കപടകേളി:— ആൎയ്യ, ഉത്തമപക്ഷംതന്നെയാകാം.

(എന്നു മോതിരം പുസ്തകത്തിന്മേൽ വെയ്ക്കുന്നു.)

ജ്ഞാനരാശി;— കൌണ്ഡിന്യ, എടുത്തുവെയ്ക്കു, പിച്ചക്കാൎക്കു വീതിച്ചുകൊടുക്കാൻ.

ശിഷ്യൻ:— (ആത്മഗതം) ദുഷ്ട, നിന്നെ ഞാനറിയും: നീ ച

* അഭീഷ്ടത്താൽ = മുതൽ കിട്ടിയാൽ ഇവിടെ തരാമെന്ന നിശ്ചയത്താൽ.

ണ്ടുകൊണ്ടു പറയുന്നു; ഹൃദയംകൊണ്ടില്ല. (പ്രകാശം) ഉപാധ്യായന്റെ ആജ്ഞപോലെ- (മോതിരം എടുക്കുന്നു.)

ജ്ഞാനരാശി:— (പുസ്തകം തുറന്നിട്ട്) ഒരു രാശിചക്രം വരച്ചുകളയാം. (വരയ്ക്കൽ നടിച്ചിട്ട്)

വിംശസ്ഥാനവ്യതീപാതം
ശനിയാൽദൃഷ്ടമാവുകിൽ,
ശകടം രാഹു ഭേദിയ്ക്കിൽ,
കേതു മേടത്തിൽ നില്ക്കുകിൽ, 23

ദിനേശൻ കുജലഗ്നത്തിൽ-
പ്പാപദൃഷ്ടനമാവുകിൽ
സ്വത്തിനും മെയ്യിനും നാശം
ചൊല്ലാം, പ്രശ്നങ്ങളിൽദൃഢം. 24

എന്നാൽ ഈ യോഗം ഇതിലില്ല; അതിനാൽ, പ്രേയസാധനം കിട്ടും,

കപടകേളി:— (ഹർഷത്തോടേ) ആയ്യന്റെ പ്രസാദത്താൽ!

ശിഷ്യൻ:— (ചമൽക്കാരത്തോടേ) അമ്പോ, ഉപാധ്യായന്റെ ജ്ഞാനമാഹാത്മ്യം: * ശാലിഹോത്രശ്ലോകം മുഴുവൻ കണ്ഠസ്ഥം!

ജ്ഞാനരാശി:— കൌണ്ഡിന്യ, നീ * ഇവിടെനിന്ന് ഇവിടെ പോയി ഉപശ്രുതി നോക്കി വരിക.

ശിഷ്യൻ:—(പോയി തിരിച്ചു വന്നിട്ട്) നശിച്ചുപോ, എടാ ചേട, നശിച്ചുപോ!

മുദ്ഗരകൻ:—(ശുണ്ഠിപിടിച്ചെഴുന്നേററ്) എന്തെടാ പിച്ചതെണ്ടി, എന്നെ ശകാരിയ്ക്കുന്നുവോ? നില്ക്ക്, നില്ക്ക്: ഞാൻ നി

23 24: വിംശസ്ഥാനം = ഇരുപതാമിടം. ഇങ്ങിനെ ഒരിടമില്ല. ഇതു ശാസ്ത്രമല്ല.: ശാസ്ത്രമാണെന്നു തോന്നിയ്ക്കലാണ്. വ്യതീപാതം—ഏതാണ്ടു ഗുളികന്നൊത്ത ഒരുപഗ്രഹം. ശകടം—ഒരുതരം ഗ്രഹയോഗം

* ശാലിഹോത്രൻ—ജ്യോതിശാസ്ത്രകത്താവല്ലെന്നു തോന്നുന്നു.

* വിരൽകൊണ്ടു ചൂണ്ടിക്കാണിച്ചു പറകയാണ്.

ൻെറ മൊട്ടത്തലകൊണ്ടുതന്നേ കേവലീപുസ്തകം പൂജി ച്ചേയ്ക്കാം!

ശിഷ്യൻ:—(ഭയത്തോടെ.) കൊല്ലരുതേ, കൊല്ലരുതേ! ഉപശ്രുതിയാണ്, ഞാനിപ്പറഞ്ഞത്; തന്നെ ശകാരിയ്ക്കയല്ല.

കപടകേളി:—മുദ്ഗരക, അടങ്ങ്കില്ലയോ, നിൻെറ മൃത്യുദ്വാരവായ!

ജ്ഞാനരാശി:—സൌമ്യ, നില്ക്ക, നില്ക്ക: ഉപശ്രുതിയാണിതു്. ഇനി, നീതന്നെ ഉപശ്രുതി അറിഞ്ഞുവരിക.

മുദ്ഗരകൻ:—ചതിയ്ക്കുമോ, എടാ നീ ചതിയ്ക്കുമോ?

ജ്ഞാനരാശി:—(ശങ്കിച്ച മട്ടിൽ.) ആ. നീ എന്തു പുലമ്പുന്നു?

മുദ്ഗരകൻ:—ആര്യ്യ, ഇവണ്ണമാണ്, ഞാൻ കേട്ടത്.

ജ്ഞാനരാശി:—(എഴുതുന്നതായി നടിച്ച്.) കൌണ്ഡിന്യ, കവൎഗ്ഗത്തിൽപ്പെട്ടതാണ്, ഈ വകാരം.

ശിഷ്യൻ:—എനിയ്ക്കു തോന്നുന്നത്, സവൎഗ്ഗത്തിൽപ്പെട്ടതാണെന്നാണ്

ജ്ഞാനരാശി:—ഇതിന്നു മാത്ര എത്ര?

ശിഷ്യൻ:—അഞ്ച്.

ജ്ഞാനരാശി:—അനുസ്വാരത്തിന്നെത്രയാകാം?

ശിഷ്യൻ:—എനിയ്ക്കു് എഴുതാൻ കഴിവുള്ളേടത്തോളം,

ജ്ഞാനരാശി:—പതിമമൂന്നുമാത്രം; പതിമമൂന്നും അഞ്ചും കൂടി ഇരുപത്തിരണ്ട്.

ശിഷ്യൻ:—അല്ലല്ല, ഇരുപത്.

കപടകേളി:—പതിനെട്ടേ ഉള്ളു; ആര്യ്യൻ നോക്കുക.

ജ്ഞാനരാശി:—(നോക്കി ആത്മഗതം.)എയ്, കണക്കിൽ കേമിയാണിവൾ. അതിനാൽ, വല്ലവിധത്തിലും അവസാനിപ്പിച്ചുകളയാം. (പ്രകാശം) ഭദ്രേ, മററൊരുതരത്തിലാണ്, ഞങ്ങളുടെ കണക്കുകൂട്ടൽ. ആകട്ടെ, വീട്ടിലുള്ളവരുടെ പേരുകൾ പറയുക.

(മുദ്ഗരകൻ, കപടകേളി-മദനസുന്ദരി-മുദ്ഗരകൻ-കോകിലൻ-പാരാവതൻ-കുസുമിക എന്നും മററും പേരുകൾ എഴുതിയ്ക്കുന്നു.)

ജ്ഞാനരാശി:—(എഴുതിയിട്ട് ആത്മഗതം.) കട്ടതു കപടകേളി

യാണെന്നു തികച്ചും സംശയിയ്ക്കണമെന്നതുകൊണ്ടാവാം, ആ പേർ ഒന്നാമതായി പറഞ്ഞതു്. അതിനാൽ അവളെ ത്തന്നെ പറയാം. (കണക്കുക്കൂട്ടൽ നടിച്ചിട്ട്, പ്രകാശം.) കപടകേളിയാണ്, കട്ടതെന്നു തോന്നുന്നു.

മൃദ്ഗരകൻ:—(ഉറക്കെച്ചിരിച്ചു, ഹർഷത്തോടെ) ആയ്യൻ ശരിയ്ക്കറിഞ്ഞു: ഈ സ്ത്രീ താൻതന്നെയാണ്, ഞങ്ങളുടെ വീട്ടിൽ കളവു നടത്തുന്നതു്.

(കപടകേളി പുഞ്ചിരിയോടെ ഒളികണ്ണിട്ടു വിലക്കുന്നു.)

ജ്ഞാനരാശി:—(ആലോചിച്ച്, ലജ്ജയോടെ ആത്മഗതം) ഇവർ തമ്മിൽ ചിരിയ്ക്കുന്നതുകൊണ്ട്, ഇവരുംതന്നെയാണ് കപടകേളി എന്നുറയ്ക്കാം. അതിനാൽ നന്നായില്ല, പറഞ്ഞതു്. (നിരൂപിച്ച്, ഓർമ്മനടിച്ച്) ഈ സ്ത്രീയുടെ മകൾ മദനസുന്ദരീവേശ്യ കലാകരണ്ഡകനിൽത്തന്നേ മനസ്സർപ്പിച്ചവളത്രേ: അവളുടെ ആ ഭൃത്യന്മാർ, കോകിലപാരാവതന്മാർ, കക്കുകയും ചൂതുകളിയ്ക്കുകയും ചെയ്യുന്നവരുമത്രേ അതിനാൽ, ഇങ്ങിനെ പറയാം: (പ്രകാശം: കപടകേളിയെ വിളിച്ച്, മററവർ കേൾക്കാതെ) ഭദ്രേ, കട്ടവൻ തീർച്ചപ്പെട്ടു; മറച്ചുവെയ്ക്കാൻവേണ്ടിയാണ് ഭവതിയുടെ പേർ പറഞ്ഞതു്. ഭവതി വീട്ടിലെയ്ക്കു പോയ്ക്കൊള്ളു; ഒച്ചപ്പാടുണ്ടാക്കാതെ കോകിലനോടും പാരാവതനോടും ചോദിയ്ക്കുക.

കപടകേളി:—(ഹർഷത്തോടെ) ആയ്യൻ എനിയ്ക്കു വിടതന്നാലും.

ജ്ഞാനരാശി:—ഭദ്രേ, ഭവതി പോയ്ക്കൊൾക. മുതൽ ആരിൽനിന്നു കിട്ടേണമോ, അവനോടു ശുണ്ഠിയെടുക്കരുതു്.

(കപടകേളിയും മൃദ്ഗരകനും ാപായി.)

ശിഷ്യൻ:—(മോതിരം അടുപ്പിച്ചിട്ടു.) ഇതു് ഇവിടുത്തെ കയ്യിന്മേലിടണം.

ജ്ഞാനരാശി:—(നടുക്കം ഭാവിച്ച്.) കൌണ്ഡിന്യ, എന്തൊരന്ധതയാണ് നിനക്ക്! നോക്കു, എടോ, നോക്കു:

ജരാമൃത്യുവ്യാധിവ്യസനമിടചേ-
ർത്തതിന്നു തുലോം
വരുത്തുന്നു കാലം നിമിഷമനു മാ-
ററത്തെ നിയതം;
അതിന്മേലീ, മൈമേൽ, മതി മതിയലം-
കാരഘടനം;
ചതുഷ്കം നിർമ്മിപ്പോന്നെവനഹഹ, ക-
ത്തുന്ന പുരയിൽ? 25

ശിഷ്യൻ;—(ചിരിച്ച്) ഉപാധ്യായ, അങ്ങയുടെതന്നേ ശിഷ്യനാണ് ഞാൻ; എന്നെ മറക്കുന്നതെന്തിന്? വാങ്ങിക്കൊള്ളുക.

(ജ്ഞാനരാശി മോതിരം വാങ്ങി ധരിക്കുന്നു.)

ശിഷ്യൻ:—(സാഭിപ്രായം ചിരിച്ച്, കൈതൊഴുത്) ഭഗവൻ, മോതിരമേ, നിന്തിരുവടിക്കു നമസ്കാരം! ഉപാധ്യായന്റെ ഈ കയ്യിന്മേൽത്തന്നേ എന്നെന്നും വാണരുളുക!

ജ്ഞാനരാശി:—(ക്രോധിച്ചമട്ടിൽ) ആഃ ദുഷ്ട, പൊല്ലാപ്പു പുലമ്പുന്ന വായാടി, മറന്നുപോയോ, എന്റെ ഇടപാടെല്ലാം! (ഓർമ്മനടിച്ച്, ചമൽക്കാരത്തോടെ) കൌണ്ഡിന്യ, നിന്റെ വാക്കാൽ എനിക്കു കലാകരണ്ഡകച്ചൂതാടിയുടെ അപേക്ഷ ഓർമ്മയിൽ വന്നു: ചൂതിൽ സർവസ്വവും മുടിഞ്ഞ അയാറം എന്റെ മന്ത്രമഹിമയാൽ വിജയം തേടുകയാണല്ലോ; നമ്മുടെ പേരിൽ തുലോം വിശ്വാസമുണ്ടയാറംക്ക്. അതിനാൽ വരിക: നമുക്കു മന്ത്രജപത്തിന്നു പററിയ ഒരു വിജനപ്രദേശത്തു ചെന്നിരിക്കാം; തേവിടിശ്ശികളുടെയും മററും തട്ടുത്തുകൂടാത്ത പെരുമാററമുള്ളതാണ്, ഈ ഉദ്യാനം.

ശിഷ്യൻ:—എന്നാൽ, ഉപാധ്യായൻ ഇതിലേ ഇതിലേ വരിക.

(രണ്ടുപേരും പോയി.)

ഒന്നാമങ്കം കഴിഞ്ഞു.

25. നിമിഷമനു = നിമിഷംതോറും. അതിന്മേലീ, മൈമേൽ—അപ്രകാരമിരിക്കുന്ന ഈ ശരീരത്തിൽ. അലംകാരഘടനം = ആഭരണമണിയൽ. ചതുഷ്കം = ഒരുതരം മണ്ഡപം.

രണ്ടാം അങ്കം

(മന്ത്രം ജപിച്ചുംകൊണ്ടു ജ്ഞാനരാശിയും ശിഷ്യനും പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ശിഷ്യൻ:— ഉപാധ്യായ, അങ്ങു വളരെജ്ജപിച്ചുവല്ലോ മന്ത്രം. കലാകരണ്ഡകച്ചൂതാടിക്കു വിജയം സിദ്ധിച്ചിരിക്കും: അങ്ങയുടെ മന്ത്രമഹിമക്കു താമസം വരാറില്ലല്ലോ. അതിനാൽ, വരിക; നമുക്കു് ഉദ്യാനത്തിലെക്കുതന്നെ പോകാം. എനിക്കു കടുത്ത നട്ടുച്ചവെയിലിനാൽ ദേഹമാകെ പൊള്ളുന്നു.

ജ്ഞാനരാശി:— (ജപം നിൎത്തിയിട്ടു്) ശരിതന്നേ:

ഉദ്ദാമമുഗ്രം, ദുഷ്ടൻപോ-
ലിദ്ദിനേശകരോൽക്കരം;
സ്നിഗ്ദ്ധദ്രുസജ്ജനങ്ങൾക്കേ
ശക്തിയുള്ളൂ തടുക്കുവാൻ. 1

അതിനാൽ വരിക; നമുക്കു പോകാം.

(എന്നു പുറപ്പെടുന്നു.)

ശിഷ്യൻ:— ഇതാ, ഉദ്യാനം; അകത്തേക്കു കടന്നുകൊൾക.

(രണ്ടുപേരും കടക്കൽ നടിക്കുന്നു.)

ശിഷ്യൻ:— (ഏതാനും അടികൾവെച്ചു മുമ്പോട്ടു നോക്കിയിട്ടു്) ഉപാധ്യായ, നോക്കു, നോക്കു: ഇവിടെ മാധവീമണ്ഡപത്തിൽ, ഒരത്ഭുതസ്ത്രീയുണ്ടു്, ഉപാധ്യായനെപ്പോലെ ധ്യാ

1. ഉദ്ദാമം = തടവില്ലാത്തതു്. ദിനേശകരോൽക്കരം = വെയിൽ. സ്നിഗ്ദ്ധപദത്തിന്നു സ്നേഹമുള്ള എന്നുകൂടി അൎത്ഥമെടുക്കണം. ദ്രു = വൃക്ഷം. കൊഴുത്തുതഴച്ച വൃക്ഷങ്ങളാകുന്ന സജ്ജനങ്ങൾക്കേ ഈ ദുൎജ്ജനോപമമായകൊടുംവെയിലിനെ തടുക്കാൻ കഴിവുള്ളൂ.

നത്തിലിരിയ്ക്കുന്നു; മററൊരുത്തിയുമുണ്ട്, അവളുടെ അടുക്കൽ, ദേവപൂജയ്ക്കു പൂവും ചന്ദനവുമെടുത്തു നില്ക്കുന്നു,

ജ്ഞാനരാശി:— കൌണ്ഡിന്യ, എന്നാൽ, നമുക്ക് ഈ രക്താശോകത്തിൻെറ ചുവട്ടിൽത്തന്നെ ഇരിയ്ക്കാം; എന്തിനു മാധവീമണ്ഡപം?

(രണ്ടുപേരും ഇരിയ്ക്കുന്നു.)

ശിഷ്യൻ:— (നോക്കി, ആശ്ചര്യപരിഹാസത്തോടേ ആത്മഗതം) അയ്യാ. ഉപാധ്യായൻ, അയ്യാ, ഉപാധ്യായൻ, ഇവിടെ ഇരുന്ന് ഇവളെ ഉററുനോക്കുകയാണ്!

(പറഞ്ഞതിൻവണ്ണം മദനസുന്ദരിയും ചേടിയും പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

ജ്ഞാനരാശി:— (നോക്കിയിട്ട് ആത്മഗതം) അമ്പോ, ഇവളുടെ സൌന്ദര്യസമൃദ്ധി:

ലാവണ്യവീചിനിരയാൽത്തരളായതാക്ഷി—
യീ വാമയാം കടുവിവേകദുരക്ഷരങ്ങൾ
ആവോളവും കഴുകി, മന്മഥദേവമന്ത്രം
പാവുന്നു ചേതസി, ജിതേന്ദ്രിയനാമെനിയ്ക്കും! 2

ചേടി:— കൊച്ചമ്മേ, ഈ മുത്തുചിപ്പിയിലാക്കിയ രക്തചന്ദനം, ഇവിടുത്തെ ദേഹസ്പർശം നേടാത്തതുപോലെ കാണപ്പെടുന്നു; ഈ പിച്ചകമാകട്ടേ, ചിരപ്രാപ്തമെങ്കിലും കൊച്ചമ്മയാൽ കൊണ്ടാടപ്പെടാത്തതുനിമിത്തം, സൌരഭ്യത്താൽ വന്നുചേൎന്ന വണ്ടിണ്ടയുടെ ശബ്ദംകൊണ്ടു കൊച്ചമ്മയെ പഴിയ്ക്കുന്നതായി തോന്നുന്നു; കൈത്താമരപ്പൂവിൽ പിടിച്ച ഈ വെററിലച്ചുരുളും, മുഖത്തെ മുകരായ്കയാൽ പൊറുതികെട്ടതുപോലെ വാടിപ്പോകുന്നു! എന്താണ്, വസന്തപ്പിറപ്പാൽ ആഹ്ലാദിയ്ക്കേണ്ടുന്ന സമയത്ത് ഇവിടെയ്ക്കിങ്ങിനെ ഒരു മനഃക്ഷോഭം?

2. വാമ = സുന്ദരി. കടു...രങ്ങൾ = കൎക്കശമായ വിവേകത്തിൻെറ ചീത്ത അക്ഷരങ്ങൾ. വിവേകത്തെ പാടേ നീക്കി എന്നു സാരം. ചേതസി = മനസ്സിൽ.

മദനസുന്ദരി:—(കേറക്കാതെ ചൂടുള്ള നെടുവീപ്പിട്ടു്)

മാകന്ദാങ്കുരനഞ്ഞുതീററയൊടുയിർ-
ക്കൊള്ളുന്നു കാർവണ്ടിനം;
വേകുന്നീല ഗളം പിടക്കയിലുകാം-
ക്കാ,ളും കുഹ്രുവഹ്നിയാൽ;
ഏകുന്നീല ലയത്തെ, മാലയവിഷ-
ക്കാററീ ലതയ്ക്കൊന്നിനും;
ഛീ, കെല്പില്ല യമന്നു: മാരശരമേ-
ററിട്ടും മരിപ്പീല ഞാൻ! 3

ജ്ഞാനരാശി:—കൌണ്ഡിന്യ, നിസ്സംഗന്മാരായ നമുക്കെന്താണിവിടെ? വരിക; പോകാം.

ശിഷ്യൻ:—ഉപാധ്യായ, നില്ക്കു, നില്ക്കു; അമ്മയുടെ പൊട്ടപ്പഠിപ്പിക്കലാൽ വലഞ്ഞ ചെവി രണ്ടും ഈ സ്ത്രീകളുടെ മധുരഭാഷണങ്ങളാൽകൊണ്ടു കുളിർമപ്പെടുന്നുണ്ടു്.

ജ്ഞാനരാശി:—(ആത്മഗതം) എനിക്കും (പ്രകാശം) കൌണ്ഡിന്യ, മനം കവരുന്ന വേശ്യാഭാഷണങ്ങളെക്കൊതിക്കുന്നതുകൊണ്ടാണ്, നിനക്കു പഠിപ്പിൽ ചെടിപ്പ്.

(ചേടി, 'കൊച്ചമ്മേ' ഇത്യാദി വാക്യം വീണ്ടും പറയുന്നു; മദനസുന്ദരി ചിന്തതന്നെ നടിക്കുന്നു.)

ചേടി:—(കൈപിടിച്ചിട്ടു്) മദനസുന്ദരിക്കൊച്ചമ്മേ, എന്താണിവിടുന്നു് * അമംഗളം പറയുന്നതു്? ആഭരണമണിയുന്നില്ല; ഇതേമട്ടിലാണോ, കലാകരണ്ഡകനെ കാണുക?

മദനസുന്ദരി:—(ചമൽക്കാരത്തോടും ഹർഷത്തോടുംകൂടി) തോഴി, എവിടെ, ആ ചൂതുകളിക്കാരൻ?

3. മാക...ററയൊടു് = മാവിൻപൂമൊട്ടാകുന്ന വിഷം ഭക്ഷിച്ചുകൊണ്ടു്. ഗളം = കണ്ഠം. കുഹൂവഹ്നി = കുഹൂ (കുയിലിൻെറ ശബ്ദത്തിനു കുഹൂ എന്നു പറയും.) വാകുന്ന തീയ്യ്. ലയം = മൂർച്ഛ. മാലയവിഷക്കാററു് = മലയപർവതത്തിൽനിന്നു വരുന്ന (സപ്പസംപക്തത്താൽ വിഷമയമായ)കാററു്. വിഷാശനാദികൾകൊണ്ടുപോലും മരണം ഭവിക്കുന്നില്ല എങ്കിൽ, യമന്നു് എന്തു ശക്തിയാണുള്ളതു്.?

ചേടി:--എല്ലാച്ചൂതാടികളുടേയും ധനം ജയിച്ചനേടിയ അദ്ദേഹം മദനോദ്യാനത്തിൽ ഇവിടത്തോടൊന്നിച്ച മധുപാന മഹോത്സവം കൊണ്ടാടാൻ തുടങ്ങുകയാണ്, ഇവിടുന്നയച്ചുകൊടുത്ത ആ ആഭരണപ്പെട്ടി കപടകേളിയമ്മയുടെ അടുക്കലെയ്ക്കയച്ചു എന്നും മദനോദ്യാനപാലൻ എന്നോടു പറയുകയുണ്ടായി.

മദനസുന്ദരി:—(ഉൽക്കണ്ഠയോടെ എഴുന്നേററ്) പ്രിയസഖി, വരു, വരു; എന്നെ ആശ്ലേഷിയ്ക്കു. (ചേടിയെ പുണരുന്നു.)

ശിഷ്യൻ:—ഉപാധ്യായ, ശവന്തടിയട്ടേ, നമ്മുടെ ഈ തപസ്സ്! നോക്കു, നോക്കു ഇവളുടെ ഭാഗ്യം: മദനസുന്ദരി പിടിച്ചു പൂട്ടുന്നു!

ജ്ഞാനരാശി:--(ഉൽക്കണ്ഠയോടെ ആത്മഗതം) ശരിയാണ്, കൌണ്ഡിന്യൻ പറഞ്ഞത്. (ശുണ്ഠി നടിച്ചു പ്രകാശം) എടാ, എടാ, നീ എന്തു പുലമ്പുന്നു! ആഃ ദുഷ്ട, നിന്റെ ദുർവിനയാഗ്നിയെ ഞാൻ ശാപജലംകൊണ്ടു കെടുത്തും.

(കമണ്ഡലുവിൽനിന്നു വെള്ളമെടുക്കാൻ തുടങ്ങുന്നു.)

ശിഷ്യൻ:— അങ്ങെന്തിനാണ്, വെറുതേ, കമണ്ഡലുജലം എടുക്കുന്നത്? ഉച്ചദ്ദാഹംകൊണ്ടു തളർന്നുവോ? എനിയ്ക്കറിയാം, അങ്ങയുടെ പ്രഭാവം!

ജ്ഞാനരാശി:— മൂർഖ, കപടകേളിയ്ക്കു മുതൽ തിരിച്ചുകിട്ടിയതറിഞ്ഞിട്ടും, നിനക്കു വിശ്വാസം വരുന്നില്ലേ?

ശിഷ്യൻ:— കപടകേളിയാണ് കട്ടതെന്നാണല്ലോ, ആദ്യംതന്നെ അങ്ങെന്നെ വിശ്വസിപ്പിച്ചത്.

മദനസുന്ദരി:— (ഔത്സുക്യത്തോടേ) എന്നാൽ വരിക; നമുക്ക് അങ്ങോട്ടുതന്നേ പോയി, ചൂതാടിയെ കാത്തിരിയ്ക്കാം.

(ചേടിയെ കൈക്കു പിടിച്ചു ചാറിനടക്കുന്നു.)

* അമംഗളം—'മരിപ്പീല ഞാൻ' എന്നിങ്ങിനെ, മരണേച്ഛാവ്യഞ്ജകമായിട്ടുള്ളത്.

ശിഷ്യൻ:— വാഗ്വാദം നിൎത്തുക. നോക്കു, നോക്കു, ഇവരും പോകയാണു്!

ജ്ഞാനരാശി:— (നോക്കി, ഉൽക്കണ്ഠാനുതാപങ്ങളോടേ, ആത്മഗതം) എയ്യ് പോവുകതന്നെയാണു്.

മാരദ്രുമത്തണൽകണക്കിവളെത്രയെത്ര
ദൂരത്തു നീങ്ങിയൊഴിയുന്നു മനോഹരാംഗി,
പാരാതെയെന്നവയവങ്ങളെയത്രയത്ര
കേറിപ്പിടിപ്പിതൊരു ദുസ്സഹമായ താപം! 4

ശിഷ്യൻ:— ഉപാധ്യായ, അങ്ങയുടേതുപോലെ, ദുസ്സഹവും തീവ്രവുമായിരിക്കുന്നു, സൂൎയ്യന്റെ തേജസ്സ്: വരിക: നമുക്കു് ഈ മാധവീമണ്ഡപത്തിൽത്തന്നേ കടന്നുകൂടാം; ധ്യാനവും ധാരണയും മററും ഇവിടെത്തന്നേ വെച്ചാവാം.

ജ്ഞാനരാശി:— (ഹൎഷോൽക്കണ്ഠകളോടേ ആത്മഗതം) എന്റെ ഉണ്ണി നെടുനാളും ജീവിച്ചിരിക്കട്ടെ: എന്റെ അന്തൎഗ്ഗതമാണു്, കൌണ്ഡിന്യൻ പറഞ്ഞതു്! (പ്രകാശം) ഉണ്ണിയുടെ ഇഷ്ടംപോലെ.

(ഇരുവരും കടക്കൽ നടിക്കുന്നു.)

ജ്ഞാനരാശി:—(ഉൽക്കണ്ഠയോടേ നോക്കി, ആത്മഗതം) എയ്യ്, ഇതാ, മദനസുന്ദരിയാൽ * ആശ്ലേഷംകൊണ്ടു മാനിക്കപ്പെട്ട ആ തിണ്ണ; ഇതിന്മേൽ ഇത്തിരി കിടക്കാം.

(വിശ്രമം നടിക്കുന്നു)

ശിഷ്യൻ:— ഉപാധ്യായന്നു് ഇവിടെ യഥേഷ്ടം അനുഷ്ഠിക്കാം, ധ്യാനവും ധാരണയും മററും.

ജ്ഞാനരാശി:— (മനസ്താപത്തോടേ ആത്മഗതം) ഇതെങ്ങിനെയാണിനി?

4. മാരദ്രുമത്തണൽ = കാമനാകുന്ന വൃക്ഷത്തിന്റെ തണൽ. തണലകലുംതോറും ചൂടു് ഏറിവരുമല്ലോ.

* മദനസുന്ദരിയുടെ ദേഹസ്പൎശത്തെ ആലിംഗനമാക്കി സങ്കല്പിക്കുന്നു.

വാഴ്ത്തുന്നു വീപ്പനിശ,മെങ്ങിനെ വായുരോധം?
വാക്കോ തദാഹ്വയചരം, ജപമെങ്ങു പിന്നെ?
പാക്കുന്നു ഹൃത്തിലവരം, വിഷ്ണു ഗമിച്ചിതെങ്ങോ;
നേക്കന്യദീക്ഷയരുളീ, ഭഗവാൻ സ്മരൻ മേ!

എനിയ്ക്കിതാ, സർവാംഗങ്ങളിലും ചൂടു വൎദ്ധിയ്ക്കുന്നു; അതിനാൽ, ഈ കുളിർതിണ്ണമേൽത്തന്നേ കിടന്നരുളാം.

(അപ്രകാരം ചെയ്യുന്നു.)

ശിഷ്യൻ:— (സംഭ്രമം ഭാവിച്ച്) എന്താണ്, ഉപാധ്യായൻ ഇങ്ങിനെ കിടന്നരുളുന്നത്!

ജ്ഞാനരാശി:— (വാസ്തവം മറച്ച്) ഉണ്ണി, കൌണ്ഡിന്യ, എന്നെ ഒരു കൊടുംപനി പിടികൂടിയിരിയ്ക്കുന്നു.

ശിഷ്യൻ:— (തൊട്ടുനോക്കിയിട്ട്) അയ്യോ, ഇവിടെയ്ക്കു കടുത്ത പനി! അങ്ങയ്ക്കറിയാമല്ലോ, പനി നീത്താനുള്ള മന്ത്രം; പിന്നെ, എന്തിനു കഷ്ടപ്പെടുന്നു?

ജ്ഞാനരാശി:— (ആലോചിച്ച്, ആത്മഗതം) മദനസുന്ദരിയുടെ വിരഹമാകുന്ന പനികൊണ്ടു വലഞ്ഞിരിയ്ക്കുന്ന എനിയ്ക്ക്, അവളെ വശീകരിപ്പാനുള്ള മന്ത്രം പ്രയോഗിയ്ക്കുകതന്നെയേ ശരണമുള്ളു. വായാടിയായ ശിഷ്യരാക്ഷസനാൽ * [ഘ്രാണിയ്ക്കപ്പെട്ട ഞാൻ ദൂതയയ്ക്കുകയും മററും എങ്ങിനെ ചെയ്യും? അതിനാൽ ഇങ്ങനെയാവാം. (പ്രകാശം) ഉണ്ണി, കൌണ്ഡിന്യ, എന്നെ ഓൎമ്മിപ്പിച്ചതു നന്നായി: എഴുതാനുള്ള ഉപകരണങ്ങൾ കൊണ്ടുവരിക; ഞാൻ പനി ശമിയ്ക്കാനുള്ള മന്ത്രത്തകിടുണ്ടാക്കാം.

5. വായുരോധം = വായുവിനെ അടക്കൽ; പ്രാണായാമം. തദാഹ്വയചരം = അവളുടെ പേരിന്മേൽ സഞ്ചരിയ്ക്കുന്നത്: മിണ്ടിയാൽ ആ പേർ പുറപ്പെടുകയായി! വിഷ്ണു മനസ്സിൽനിന്ന് എവിടെയ്ക്കോ പോയ്ക്കഴിഞ്ഞു. അന്യദീക്ഷ = മറെറാരു വ്രതാനുഷ്ഠാനം: മദനസുന്ദരീധ്യാനം തന്നെ!

* മദനസുന്ദരി ഉടനേ വന്നുചേരുമെന്നു സാരം. വിഷ......സ്വഭാവൻ = വിഷംപോലെ വിഷമമായ (അപായകരമായ) സ്വഭാവത്തോടുകൂടിയവൻ.

ശിഷ്യൻ:— (പോയി തിരികെ വന്നിട്ട്) ഇതാ, ഉപകരണങ്ങൾ; ഉപാധ്യായൻ എഴുതിക്കൊൾക.

ജ്ഞാനരാശി:— (പൂതണക്കിൻതോലെടുത്തു വശീകരണമന്ത്രമെഴുതി, മടക്കിയിട്ട്) ഉണ്ണി, കൌണ്ഡിന്യ, ഇത് അരച്ച ചന്ദനംകൊണ്ടു പൊതിഞ്ഞു തകിടാക്കി കൊണ്ടുവരു; അതു കെട്ടിയാൽ എന്റെ പനി മാറും.

ശിഷ്യൻ:— (എഴുത്തുവാങ്ങി ചുററിനടന്നിട്ട്) ഞാൻ നോക്കട്ടേ, എന്താണിതിൽ എഴുതിയിരിക്കുന്നതെന്ന്. (അഴിച്ചു വായിച്ചിട്ടു, പുഞ്ചിരിയോടേ) എയ്, മന്ത്രത്തിന്നുശേഷം, 'മദനസുന്ദരി എനിക്കു വശപ്പെടട്ടേ' എന്നെഴുതിയിരിക്കുന്നു. ഇതു ഞാൻ പൊറുക്കില്ല: ഞാനും മദനസുന്ദരീസംഗമമാശിച്ചാണ് പ്രാണധാരണം ചെയ്യുന്നത്. അതിനാൽ, ഇങ്ങിനെയാവാം. ('കപടകേളി എനിക്കു വശപ്പെടട്ടേ' എന്നു തിരുത്തിയെഴുതി, മുമ്പേത്തെപ്പോലെതന്നെ മടക്കി, അരച്ച ചന്ദനംകൊണ്ടു തകിടാക്കി, തിരിച്ചുവന്നിട്ട്) ഉപാധ്യായൻ ഇതുകെട്ടിക്കൊള്ളുക.

(ജ്ഞാനരാശി തകിടു വാങ്ങി ധരിക്കുന്നു)

ശിഷ്യൻ:— (ഹഷാശ്ചയ്യങ്ങൾ ഭാവിച്ച്) എയ്, ഇത്തിരിനേരംകൊണ്ട് ആചായ്യന്നു പനിവിട്ടതായിതോന്നുന്നു!

ജ്ഞാനരാശി:— (ആത്മഗതം) * പലപ്പോഴും അനുഭവിച്ചിട്ടുള്ളതാണ്, ഈ മന്ത്രത്തിന്റെ സദ്യഃഫലം; ഈ വിഷവിഷമസ്വഭാവനായ ശിഷ്യൻ അരികത്തുണ്ടുതാനും! അതിനാൽ, ഇങ്ങിനെയാവാം. (പ്രകാശം) ഉണ്ണി, കൌണ്ഡിന്യ, എന്തിനു മന്ത്രപ്രയോഗം? ഞാനിപ്പോൾ ജ്വരശാന്തിയ്ക്കുള്ള ഭഗവൽപ്പൂജ നടത്താൻ വിചാരിയ്ക്കുന്നു; അതിന്നു, വിചിത്രവണ്ണസൌരഭ്യസമൃദ്ധിയുള്ള പുഷ്പങ്ങൾ കൊണ്ടുവരിക.

ശിഷ്യൻ:—ഉപാധ്യായന്റെ കല്പനപോലെ. (പോന്നിട്ട്, ആത്മഗതം) * ഞാനറിഞ്ഞിരിക്കുന്നു, ഉപാധ്യായനെ. അതിനാൽ, എനിക്കെന്തിനു പുഷ്പങ്ങൾ? ഈ അരയാലിന്റെ കൊമ്പത്തു കേറിയിരുന്നു് എല്ലാം നോക്കിക്കാണാം.

(അപ്രകാരം ചെയ്യുന്നു)

ജ്ഞാനരാശി:—(മുമ്പോട്ടുനോക്കി ഹഷ്ത്തോടെ) അഹഹ, മന്ത്രപ്രഭാവം ഫലിച്ചു: ഇതാ, പൂവും വെററിലയും മററുമാകുന്ന കാഴ്ചദ്രവ്യങ്ങളെടുത്തു കപടകേളി മദനസുന്ദരിയുടെ ദൂതിയായി ഇങ്ങോട്ടു വരുന്നു!

(പറഞ്ഞതിൻവണ്ണം കപടകേളി പ്രവേശിക്കുന്നു. അവൾ ജ്ഞാനരാശിയുടെ മുമ്പിൽ കാഴ്ചദ്രവ്യം കൊണ്ടുവെച്ച്, അത്ഥഗർഭമായി ചിരിച്ച്, ലജ്ജയോടെ ഇരിക്കുന്നു.)

ജ്ഞാനരാശി:—(ഗർവോടും ഹഷ്ത്തോടുംകൂടി) ഭദ്രേ, കിട്ടിയോ, ആ മുതൽ?

കപടകേളി:—(ഉൽക്കണ്ഠയോടെ) സുഭഗ, ആ പോയ മുതൽ കിട്ടിക്കഴിഞ്ഞു: എന്നാൽ എൻെറ ഹൃദയം ഇവിടുന്നപഹരിച്ചിരിക്കുന്നു. അതിനാൽ ഇവിടുന്നുതന്നെ ശരണം!

ജ്ഞാനരാശി:—(ആത്മഗതം) എയ്, ഇതെന്താണ്? ഇവൾക്കു കുടിമൂലം കാമവികാരം മൂത്തിരിക്കുമോ? എന്തു വേണ്ടൂ, ഇതിന്നുത്തരം? എൻെറ * അഭിമതത്തോടു യോജിപ്പിക്കുകതന്നെ (പ്രകാശം) ഭദ്രേ, ഭവതിയുടെ മകളായ മദനസുന്ദരിക്കു സുഖമല്ലേ?

കപടകേളി:—(ഈൎഷ്യയോടെ) അല്ല, എൻെറ മകളല്ല, ജ്യേഷ്ഠത്തിയാണവൾ. ഞാനാകട്ടെ, അങ്ങയെപ്പോലുള്ള കാമുകവൎഗ്ഗത്തിൻെറ പ്രസാദത്താൽ സുഖിച്ചു കുറെ തടിച്ചുപോയതുകൊണ്ടു, താഴെയാണെങ്കിലും മറിച്ചു തോന്നപ്പെടുന്നു എന്നേ ഉള്ളു.

ജ്ഞാനരാശി:—(പരിഹാസത്തോടെ ആത്മഗതം) അമ്പോ, കിഴവിയുടെ കുസലില്ലായ്മ! അഥവാ, ഇതു യുക്തംതന്നെ:

* മദനസുന്ദരിയുടെ ആഗമനം പ്രതീക്ഷിച്ചാണ്, ഉപാധ്യായൻ എന്നെ അകററിയത് എന്ന് എനിക്കു മനസ്സിലായി.

* മദനസുന്ദരീസമാഗമേച്ഛയോട് എന്നത്ഥം.

വായ് വീപ്പിച്ചു നികത്തുമൊട്ടിയ കവിൾ—
　　ദ്വന്ദ്വത്തെ, വായുക്കളാൽ;
ഭാവിക്കും മുലകൾക്കയച്ച്, ബഹുധാ
　　മാത്തട്ട പൊന്തിക്കുയാൽ;
പാഴ്വെൺകുന്തൽ മറച്ചുവെച്ചു, മകളെ—
　　ക്കാളും ചുരുക്കം വയ—
സ്സേ;—വം ഹന്ത, മുതുക്കിവേശ്യകൾ നടി—
　　ച്ചീടുന്നു താരുണ്യമേ! 6

കപടകേളി:—(ഉൽക്കണ്ഠയോടെ) സുഭഗ, കാവിമുണ്ട് അഴിച്ചു കളയു; ഞാൻ രക്തചന്ദനം പൂശിക്കട്ടെ.

ജ്ഞാനരാശി:—(ആത്മഗതം) അമ്പോ, കിഴവിയുടെ വികാരത്തള്ളൽ! അഥവാ,

മുൻ യൌവനത്തിൽസ്സോൽക്കണ്ഠ—
മതിസേവിതനാം സ്മരൻ
ദാക്ഷിണ്യത്താൽ ത്യജിപ്പീലെ—
ന്നാവാം കിഴവിമാർകളെ! 7

(പ്രകാശം) നിൽക്കുക, നിൽക്കുക:

നേക്കി വിചിത്രരസലീലകളാലഗാധ—
ച്ചേക്കുണ്ടിൽ വീഴലിനു ദൂരനമസ്സിതാ, മേ;
സൌഖ്യേന ഞാനിവിടെ നീരസമാം തപസ്വി—
മാർഗ്ഗേ ചരിക്കുവന, പാതവിശങ്കമമ്മേ! 8

6. വായുക്കളാൽ—വായുവിനെ നിറ്ത്തി, നിറ്ത്തി, വായ് വീപ്പിച്ചു. നികത്തും—പൊങ്ങിക്കും. ഭാവിക്കും = നടിക്കും; ഉണ്ടെന്നു വരുത്തും. പാഴ്വെൺകുന്തൽ = നരച്ച പൊട്ടത്തലമുടി. ചുരുക്കം—ചുരുക്കിപ്പറയും. താരുണ്യമേ = യൌവനം തന്നെ.

7. വൃദ്ധമാർ യൌവനകാലത്തു തുലോം സേവിച്ചവരാണല്ലോ എന്ന കൂറുമൂലം അവരെ കാമൻ ത്യജിക്കാതിരിക്കുയായിരിക്കാം!

8. നേക്ക് = ശരിക്ക്; തീച്ചയായും. ദൂരനമസ്സ് = ദൂരനമസ്കാരം. നിയതമായ ആ വീഴലിനെ ഞാൻ എന്നെന്നുമായി പരിഹരിക്കുന്നു എന്നു സാരം. അപാതവിശങ്കം = ഭ്രംശശങ്കകൂടാതെ. ശൃംഗാരവിലാസങ്ങൾ ചേ

കപടകേളി:—(പരിഹാസത്തോടേ) സുഭഗ, അങ്ങു നാഗരികനാണ്; പരിഹസിയ്ക്കാനറിയാം: എന്നെ അമ്മ എന്നാണല്ലോ വിളിയ്ക്കുന്നത്! എന്നാൽ, ഭഗവദ്ഭക്തന്മാരുടെ രഹസ്യം അങ്ങയ്ക്കറിഞ്ഞുകൂടാ. ആ ശ്ലോകം അങ്ങു കേട്ടിട്ടില്ല.

കുന്നിച്ച ഭക്ത്യാ സേവിയ്ക്കും
കന്ദർപ്പനെയെവൻ സദാ,
നന്ദിയ്ക്കുമേററമവനിൽ,-
ക്കന്ദർപ്പന്നച്ഛനച്യുതൻ. 9

എനിയ്ക്കറിഞ്ഞുകൂടാ, ഞാൻ എത്ര * ഇരുപതു ഭഗവദ്ഭക്തന്മാരെ എൻെറ സുരതമാകുന്ന പലകമേൽ ഇരുത്തിയിട്ടുണ്ടെന്ന്!

ജ്ഞാനരാശി:—(ക്രോധത്തോടെ) ആഃ ദുഷ്ടേ, ഭഗവദ്ഭക്തദർശനത്തെ ദൂഷിയ്ക്കുന്ന പാപംകൊണ്ടു നീ അധഃപതിച്ചുപോകും!

കപടകേളി:—(ചിരിച്ച്) സുഭഗ, ഞാൻ വീഴില്ല: ഇതാ, അങ്ങയുടെ ദണ്ഡുണ്ട്, എനിയ്ക്കൂന്നിന്!

(ദണ്ഡു തൊടുന്നു.)

ജ്ഞാനരാശി:—ആഃ പാപിനി, തൊടരുത്, തൊടരുത്: നിങ്കൽ യമദണ്ഡാണ്, ഈ ദണ്ഡ്!

(ദണ്ഡു തട്ടിപ്പറിച്ചു തല്ലാൻ തുടങ്ങുന്നു.)

കപടകേളി:—(വെമ്പലോടെ പിൻവാങ്ങി) എട എട കെട്ടസന്ന്യാസി, എൻെറ കോകിലനും പാരാവതനും ഇവിടെ ഇല്ലാത്തതിനാലാണ്, നീ എന്നെ ഒരനാഥയെ എന്നപോലെ തല്ലുന്നത്!

(ശുണ്ഠിയോടെ കോകിലനും പാരാവതനും പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു)

ക്കുണ്ടിൽ (പാപഗർത്തത്തിൽ) വീഴിയ്ക്കും, തീച്ച്; തപസ്വിമാർക്കുസഞ്ചരണമാകട്ടെ, അധഃപതനരഹിതമാകുന്നു.

* ഇരുപതിരുപതുപേരെ കാൽകഴകിച്ചൂട്ടുക ഒരു പുണ്യവ്രതമാണല്ലോ!

പാരാവതൻ:—കോകിലക, ഈ ഉദ്യാനത്തിലെങ്ങും കാണുന്നില്ല, നമ്മൾക്കു കളവുകുററം ഉണ്ടാക്കിത്തീക്കുന്ന ആ കെട്ടസന്ന്യാസിയെ!

ജ്ഞാനരാശി:—(മുന്നോട്ടു നോക്കി ഭയത്തോടെ) അമ്മേ, ഭവതിതന്നെയേ എനിയ്ക്കിവിടെ ശരണമുള്ളു!

കപടകേളി:—(ക്രോധത്തോടെ) ഇപ്പോഴും എന്നെ അമ്മ എന്നു വിളിയ്ക്കുന്നുവോ!

ജ്ഞാനരാശി:—(വിനയത്തോടെ) സുന്ദരി, എന്റെ പ്രാണനെ രക്ഷിയ്ക്കുക; ഭവതിയ്ക്കധീനനാണ് ഞാൻ.

കപടകേളി:—എന്നാൽ, ഭഗവാൻ ധ്യാനം നടിച്ചിരുന്നുകൊൾക.

(ജ്ഞാനരാശി അപ്രകാരം ചെയ്യുന്നു.)

കോകിലൻ:—(മുമ്പോട്ടുനോക്കി ഹഷത്തോടെ) പാരാവത, നോക്കു, നോക്കു: ഇതാ ഇരിയ്ക്കുന്നു, ആ സന്ന്യാസി; അമ്മയുമുണ്ട് അടുക്കൽ. വരു, നമുക്ക് അടുത്തു ചെല്ലാം.

രണ്ടുപേരും:—(അടുത്തുചെന്നു, ശുണ്ഠിയോടെ, ഉറക്കെ) അമ്മ ഇവിടെയാണോ?

കപടകേളി:—(കൈകൊണ്ടു വിലക്കി ഒച്ച താഴ്ത്തി) കോകിലക, ശബ്ദിയ്ക്കാതെ നില്ക്കുവിൻ: ഭഗവാന്നു ധ്യാനഭംഗം വരരുത്.

കോകിലൻ:—അമ്മേ, ഇയ്യാൾ ഒരു കട്ടുംകുടിയുടെ മത്തിൽക്കുടുങ്ങിയിരിയ്ക്കയാണെന്ന് എനിയ്ക്കു തോന്നുന്നു: കണ്ണും ചിമ്മി കറങ്ങുകയാണല്ലോ! (പാരാവതനെ കടാക്ഷിച്ച്) തന്റെ പക്ഷം എന്താണ്?

പാരാവതൻ:—കോകിലക, അതുതന്നെയാണിത്. വരു; ഇയ്യാളെ കുളത്തിലെ വെള്ളത്തിൽ മുക്കാം.

(അതിന്നൊരുങ്ങുന്നു)

കപടകേളി:—(സംഭ്രമത്തോടെ) എയ്, എന്താണിത്? നില്പിൻ, ഹേ നില്പിൻ: തിയ്യിൽച്ചെന്നു ചാടേണ്ട!

കോകിലൻ:—അമ്മേ, ഇയ്യാൾ തീയാണെങ്കിൽ, ഇയ്യാളെ എ

ന്നും മടിയിൽ വെയ്ക്കുന്ന ഇവിടുന്നു ദഹിച്ചു പോകാത്ത തെന്താണ്?

(രണ്ടുപേരുംകൂടി ബലേന താങ്ങിയെടുക്കുന്നു; ജ്ഞാനരാശി ഹും എന്നു തലയിളക്കുന്നു.)

പാരാവതൻ:—കോകിലക, രോമങ്ങൾക്കു വഴുക്കലുള്ളതിനാൽ ഇയ്യാളെ എടുക്കാൻ വയ്യാ!

കോകിലൻ:—പാരാവത, താൻ കൈകളിലും, ഞാൻ കാലുക ളിലും പിടിയ്ക്കാം.

(ഇരുവരും അപ്രകാരം ചെയ്യുന്നു.)

പാരാവതൻ:—(കൈമേൽനിന്നു തകിടുപൊട്ടിച്ചു കയ്യിൽ വെച്ചു, മോതിരം കണ്ടെറിഞ്ഞിട്ട്) കോകിലക, ഈ മോതിരം നോക്കി മനസ്സിലാക്കിക്കൊൾക: കാമശാസ്ത്രം പഠിപ്പിച്ചതിന്നു ഗുരുദക്ഷിണയായി, അമ്മ ഇയ്യാൾക്കു കൊടുത്തതാണ്!

കോകിലൻ:—(പരിഹാസത്തോടെ) കൊള്ളാം, അമ്മേ, കൊള്ളാം: മുതലൊക്കെ ഇയ്യാൾക്കു കാണിയ്ക്കുവെയ്ക്കുന്നു; കളവുകുററമോ, ഞങ്ങളുടെ തലയിൽ ചുമത്തുന്നു!

(രണ്ടുപേരും ജ്ഞാനരാശിയെ ഉലയ്ക്കുന്നു.)

ജ്ഞാനരാശി:—(നിലവിളിയോടെ) കൌണ്ഡിന്യ, കൌണ്ഡിന്യ, നീ എവിടെയാണ്, എവിടെയാണ്? ഞാനിതാ, നിന്നെ വിട്ടു വിഷ്ണുലോകം പൂകുന്നു!

കോകിലൻ:— * പാതാളക്കുണ്ട് എന്നു പറയുക!

പാരാവതൻ:— കോകിലക, ഈ തിരുവടിയെ ഈ അടുത്തു തന്നെയുള്ള വിഷ്ണുദൈവതമായ അരയാലിന്മേൽ കെട്ടിത്തൂക്കാം; കുറെനേരം * ഖേചരസിദ്ധി അനുഭവിയ്ക്കട്ടെ!

* വിഷ്ണുലോകത്തിലെയ്ക്കല്ല, പാതാളക്കുണ്ടിലെയ്ക്കാണ് നീ പോവുക എന്നു സാരം.

* ആകാശസഞ്ചാരമാകുന്ന 'സിദ്ധി'. അരയാലിൻെറ ദേവത വിഷ്ണുവത്രേ.

(കോകിലൻ മേല്പോട്ടു കൊമ്പു നോക്കുന്നു)

ശിഷ്യൻ:— (ഭയത്തോടേ ആത്മഗതം) പേടികൊണ്ടു കത്തുന്ന ഇയ്യാരം മററുള്ളവനേയും കത്തിച്ചുകളയും! അതിനാൽ, ഇങ്ങിനെയാവാം. (പ്രകാശം) രണ്ടുപേക്കും ദീർഗ്ഘാ യുസ്സ്, ദീഗ്ഘായുസ്സ്! എടുക്കിൻ, എടുക്കിൻ ഈ കള്ളത്തപസ്വിയെ; ഞാനിറങ്ങിവരാം. ഇയ്യാളാണ് നിത്യവും എൻെറ ഉദ്യാനത്തിലെ പൂവൊക്കെ നുള്ളുന്നത് ഞാൻ ഇവിടെ ഇരുന്നു നോക്കും; കണ്ടെത്തില്ല!

(ഇറങ്ങിയതായി നടിച്ചു, തല്ലാൻ തുടങ്ങുന്നു.)

ജ്ഞാനരാശി:— അഹോ, ഗുരുഭക്തിമേന്മ! ആകട്ടേ, സാധു ചാവാതിരിക്കട്ടെ!

(കപടകേളി ചിരിച്ചു ജ്ഞാനരാശിയുടെ മുഖത്തേക്കു നോക്കുന്നു.)

പാരാവതൻ:— എട, എട, താനോ ഉദ്യാനപാലൻ?

ശിഷ്യൻ:— അതെ-

കോകിലൻ:— പാരാവത, അമ്മ പതുക്കെ ചിരിച്ചു സന്ന്യാ സിയുടെ മുഖത്തേക്കു നോക്കുന്നുണ്ടല്ലോ; അതിനാൽ, ഇ വൻതന്നെയാണ്, ഇയ്യാളുടെ കൂട്ടുകാരൻ കൌണ്ഡിന്യൻ.

(എന്നു, പെട്ടെന്നുടുത്ത് അയാളെയും പിടിക്കുന്നു.)

പാരാവതൻ:— ഇവനും, ഈ തിരുവടിയുടെയാണ്; അതി നാൽ, ഇവിടെ ഇരുവക്കും ഒപ്പംതന്നെ സിദ്ധിവരട്ടെ!

(എന്നു, യോഗപട്ടങ്ങൾകൊണ്ടു രണ്ടുപേരുടേയും കഴുത്തു കെട്ടുന്നു.)

ശിഷ്യൻ:— (നിലവിളിയോടേ കിതച്ച്) നിധികരം അവയു ടെ സ്ഥാനങ്ങളിൽത്തന്നെ സ്ഥിതിചെയ്യട്ടെ: ലോകം ദാരിദ്ര്യത്താൽ വാടിത്തളരട്ടേ: ജ്ഞാനരാശി മൃതിപ്പെടു കയായി!

കോകിലൻ:— (കൊതിയേടെ) എട എട, തൻെറ ഗുരുവിന്നു നിധികരം അറിയാമോ?

ശിഷ്യൻ:— ഇദ്ദേഹം ഇവിടെ ആരെയാണ് കൃതാൎത്ഥനാക്കിയിട്ടില്ലാത്തത്?

കോകിലൻ:— (പെട്ടെന്ന് അടുത്തു ചെന്ന്) ഭഗവൻ, ജ്ഞാനരാശേ, ഞങ്ങളെ അനുഗ്രഹിച്ചാലും!

ജ്ഞാനരാശി:— (ആത്മഗതം) നന്നായി, കൌണ്ഡിന്യ, നന്നായി! ഇങ്ങിനെയാകാം. (പ്രകാശം) ഉണ്ണി, ഇയ്യാൾ വേദനമൂലം പേപറകയാണ്. * ഞങ്ങളിൽ അഭീമതം നടത്തിക്കൊൾക.

(കോകിലനും പാരാവതനും ഇരുവരുടേയും കെട്ടഴിച്ചു കാല്ക്കൽ വീഴുന്നു.)

രണ്ടുപേരും:— ഇവിടുന്നു പ്രസാദിച്ചാലും, പ്രസാദിച്ചാലും; ഞങ്ങളുടെ ദാരിദ്ര്യം തീൎത്താലും.

ജ്ഞാനരാശി:— ഉണ്ണികളേ, ഞാൻ ക്ഷമിച്ചു: ക്ഷമാധനരാണല്ലോ, എന്നെപ്പോലുള്ളവർ. പരോപകാരമൊന്നത്രേ, പരമകാരുണികരായ ഞങ്ങളുടെ ഉററ ധൎമ്മം. തീർച്ചയായും അനുഗ്രഹിക്കപ്പെടേണ്ടവരാണ്, ഉണ്ണികളിരുവരും. കഅതിനാൽ, എഴുനേല്പിൻ.

രണ്ടുപേരും:—(എഴുനേററിട്ട്) ഇവിടെയ്ക്കു ദീൎഗ്ഘായുസ്സ്, ദീൎഗ്ഘായുസ്സ്!

ജ്ഞാനരാശി:—(ഗർവോടെ)

പുരികത്തലകൊണ്ടൊരാജ്ഞ ഞാനി-
ങ്ങരുൾകിൽ, ബഭ്രുവിനു കുംഭദാസിപോലെ,
നിധികുംഭശതത്തെയേതൊരാൾതൻ
നിലയത്തിങ്കൽ നിരത്തിവെയ്ക്കുകില്ല? 10

* ഞങ്ങളെ കൊല്ലുകതന്നെ ചെയ്തുകൊള്ളുക എന്നു സാരം.

10. കുംഭദാസി = വിടുവേലക്കാരി. നിധികുംഭശതത്തെ = അനേകം നിധികുംഭങ്ങളെ. നിലയം = ഗൃഹം.

* ലാംഗലീരസം എന്നാണ് മൂലത്തിൽ. ലാംഗലിയ്ക്കു നാല്ക്കോരുണ, നീർത്തിപ്പലി, മറികൂന്നി എന്നീ അൎത്ഥവുമുണ്ട്; ഇവിടെ ഏതൎത്ഥമെടുക്കണമെന്നറിഞ്ഞുകൂടാ; ഒരൎത്ഥമെടുത്തു എന്നേ ഉള്ളൂ.

കൌണ്ഡിന്യ, മേത്തോന്നിച്ചാറു കൊണ്ടുവരു.

ശിഷ്യൻ;—എന്തിനാണതു്?

ജ്ഞാനരാശി:—നീ കേട്ടിട്ടില്ലയോ?

മന്ത്രംജപിച്ച മേത്തോന്നി–
ച്ചാറാൽക്കണ്ണെഴുതീടുകിൽ,
നിധാനമോ നിധാനമോ
നേടുമേ ധീരമാനസൻ. 11

കോകിലൻ:—ഭഗവാനേ, നിധാനത്തേക്കാരം മീതെയാണോ നിധനം?

ജ്ഞാനരാശി:— * മാത്രയ്ക്കു കുറവുണ്ടെങ്കിലും, സർവദുഃഖങ്ങളേയും ശമിപ്പിയ്ക്കുന്ന നിധനം നിധാനത്തേക്കാരം നല്ലതുതന്നെ!

കോകിലൻ;—എന്നാൽ, ഞങ്ങരംക്ക് അതുതന്നെയാകട്ടെ,—

ജ്ഞാനരാശി:—ഓ. കൌണ്ഡിന്യ, വേഗം, വേഗം.

ശിഷ്യൻ:— ഇവിടുത്തെ ആജ്ഞപോലെ. (പോയി തിരിച്ചുവന്നിട്ടു്) ഇതാ, അതു്; ഉപാധ്യായൻ വാങ്ങിക്കൊരംക.

ജ്ഞാനരാശി:—(വാങ്ങിയിട്ടു്) ആദ്യം ആരുടെ കണ്ണിലാണു് മരുന്നെഴുതേണ്ടതു്?

കോകിലൻ;—എന്റെ.

പാരാവതൻ:—(അടുത്തുചെന്നിട്ടു്) എന്റെ.

കപടകേളി:—ഭഗവാനേ, ഈ പെണ്ണുങ്ങളിലും വേണം, ഇവിടെയ്ക്കു ദയ!

ജ്ഞാനരാശി:—എയ്, ഉൽക്കണ്ഠ എന്തിനു്? എല്ലാവക്കും അടുത്തു, നിധനം!

പാരാവതൻ:—എന്നാൽ, കോകിലനു ചെയ്തുകൊള്ളുക.

ജ്ഞാനരാശി:—(അതു ചെയ്തിട്ടു്) ഉണ്ണി, ഈ മരച്ചുവട്ടിൽ നോക്കുക.

11. നിധാനം = വിധി. നിധനം = മരണം.

* നിധനം എന്ന പദത്തിലെ ധകാരം ദീർഘമല്ലാത്തതിനാലാണു്, മാത്രക്കുറവു്.

(കോകിലൻ നോക്കുന്നു.)

പാരാവതൻ:—കോകിലക, വല്ലതും കാണുന്നുണ്ടോ?

ജ്ഞാനരാശി:—(മററുള്ളവർ കേൾക്കാതെ) ഉണ്ണി, പാരാവത, പരമാൎത്ഥമാണ്, ഈ ലോകോക്തി:— * 'ഇല്ല, ൎത്ഥലോലുപന്നു ബാന്ധവനും സുഹൃത്തും,' കാണുന്നുണ്ടെങ്കിലും, ഇവൻ പറയുന്നില്ലല്ലോ? എല്ലാടത്തും അടിസ്ഥടിസ്ഥുണ്ട് നിധികൾ എന്നതു ഭ്രാന്തുപറയലാണോ? അതിനാൽ, നിനക്കു മറെറാന്നു കാണിച്ചുതരാം.

(എന്നു, പാരാവതൻെറ കണ്ണിൽ മരുന്നെഴുതുന്നു.)

കപടകേളി:—ഭഗവാനേ, എൻെറയും.

(ജ്ഞാനരാശി കപടകേളിയുടെ കണ്ണിലും മരുന്നെഴുതുന്നു.)

കോകിലൻ:—(മററുള്ളവർ കേൾക്കാതെ) പാരാവത, വല്ലതും കാണുന്നുണ്ടോ?

പാരാവതൻ:—ഒന്നുമില്ല.

കോകിലൻ:—അമ്മേ, അമ്മ വല്ലതും കാണുന്നുണ്ടോ?

കപടകേളി:— ഇല്ല, ഇല്ല. കണ്ണു നറുങ്ങുന്നു.

കോകിലൻ:—(മററവർ കേൾക്കാതെ) പാരാവത, അമ്മ കാണുന്നില്ല. താൻ കാണുന്നില്ല, ഞാൻ കാണുന്നില്ല. എന്താണിനി ചെയ്യേണ്ടത്? (പതുക്കെ പറഞ്ഞുറച്ചിട്ട്) ഇങ്ങിനെയാകാം. (പ്രകാശം) ഉപാധ്യായ, കുറച്ചേ എഴുതിയുള്ളു. അതിനാൽ വേറെ ചാറുകൊണ്ട് ഇവിടുന്ന് എൻെറയും, ശിഷ്യൻ പാരാവതൻെറയും കണ്ണുകൾ എഴുതുക; എന്നാൽ ഒപ്പംതന്നെ ഓരോനിധി ഞങ്ങളിരുവരും കാണുമല്ലോ.

(ജ്ഞാനരാശിയും ശിഷ്യനും അപ്രകാരം ചെയ്യുന്നു. കോകിലപാരാവതർ മുറുകെപ്പിടിച്ചു ഗുരുശിഷ്യരുടെ കണ്ണുകളിൽ തങ്ങളുടെ കണ്ണുകൾ വെച്ചമൎക്കുന്നു.)

* പണമേ ഗുണം എന്നു കരുതുന്നവന്നു ബന്ധുവെവിടെ? സ്നേഹിതനെവിടെ?

ജ്ഞാനരാശിയും ശിഷ്യനും:—(വേദന നടിച്ച്) കൃഷ്ണ, കൃഷ്ണ, കണ്ണു പൊടിയുന്നു!

കോകിലനും പാരാവതനും:—ദുഷ്ടരേ, എടുത്തുകൊൾവിൻ, എടുത്തുകൊൾവിൻ നിധി!

ജ്ഞാനരാശി:—ശരി: കൌണ്ഡിന്യ, എന്തോ വിഷമരുന്നാണ് നീയിക്കൊണ്ടുവന്നത്; ഇതല്ല, ആ നേത്രാഞ്ജനം.

ശിഷ്യൻ:—ഉപാധ്യായ, അങ്ങ് എന്നെ കൊല്ലാൻ നോക്കുകയാണോ? കണ്ണ് ഇങ്ങിനെതന്നെ പൊടിഞ്ഞാൽ ഞാൻ ചത്തു!

പാരാവതൻ:—(അഭിവേദനയോടെ) അയ്യോ ആവൂ, അയ്യോ ആവൂ, ഞാൻ അസ്ഥാനത്തു ചത്തുകഴിഞ്ഞു!

കോകിലൻ:—പാരാവത, താൻ എന്തിനു വ്യസനിയ്ക്കുന്നു?

മോന്താതിരുന്നോ മധു വല്ലതും പുരാ?
പുല്കാതിരുന്നോ മടവാരിലൊന്നിനെ?
ചൂതാട്ടമില്ലാതൊരു നാൾ കഴിഞ്ഞിതോ?
നമ്മൾക്കു മാലിന്നിടയെന്തു പാരിതിൽ? 12

ജ്ഞാനരാശി:—(പരിഹാസത്തോടെ ആത്മഗതം) ശരിയാണിത്: കൃതകൃത്യർ മൃത്യുവിനെ, ഒരു പ്രിയപ്പെട്ട അതിഥിയെ എന്നപോലെ കാത്തിരിയ്ക്കും! (പ്രകാശം) ഉണ്ണികളേ, കോകിലപാരാവതന്മാരേ, ഇവിടെ സമീപത്തോരേടത്തു കുളമുണ്ട്; കണ്ണു കഴുകുകമാത്രം ചെയ്താൽ നീങ്ങും, ഈ അപമൃത്യു.

കോകിലൻ:—ഇവിടെ അടുത്താണ്, കലാകരന്ധകനെജമാൻ പാനകേളിയാടീപ്പോരുന്ന മദനോദ്യാനം.

പാരാവതൻ;—വഴി എങ്ങിനെ കാണും, നമ്മൾ?

കോകിലൻ:—വരുവിൻ; നമുക്കു തപ്പി നടക്കാം.

(എല്ലാവരും പതുക്കെപ്പതുക്കെ ചുററിനടക്കുന്നു. കൌണ്ഡിന്യൻ കോകിലൻെറമേൽ വീഴുന്നു.)

കോകിലൻ:—(ക്രോധത്തോടേ, കാൽകൊണ്ടു തട്ടി) ദുഷ്ട,

നിധിയുണ്ടോ, ഇവിടെ? കോകിലനാണ് ഞാൻ; മാറി പ്പൊയ്ക്കൊൾക!

കപടകേളി:—(വീഴൽ നടിച്ചിട്ട്) കുഞ്ഞേ, കോകിലക, എന്നെ പിടിയ്ക്കു, പിടിയ്ക്കൂ!

കോകിലൻ:—അമ്മ വീണുതന്നെ കിടന്നുകൊൾക: ആരാളാവും, അമ്മയെ പിടിച്ചുകേററാൻ? ആനയുടെ വീഴലാണ്, അമ്മയ്ക്കു വന്നുകൂടിയത്!

(കപടകേളി പണിപ്പെട്ടെഴുന്നേററ്, വീണ്ടും വീണ്ടും വീഴുന്നു.)

പാരാവതൻ;—(പരിഹാസത്തോടെ) ഇവിടെയ്ക്ക് അടിയ്ക്കടിയ്ക്കു കിട്ടട്ടേ നിധി!

കോകിലൻ;—(അതിവേദനയോടെ) അയ്യോ ആവൂ, അയ്യോ ആവൂ, ഇതേ ഒരു പശ്ചാത്താപമുള്ളു: ചാകുമ്പോൾ കലാകരണ്ഡകസ്വാമിയുടെ തൃക്കാലൊന്നു തൊടാൻ കിട്ടിയില്ലല്ലോ!

കപടകേളി:—(നെഞ്ഞത്തടിച്ചു നിലവിളിച്ച്, ആകാശത്തു ലക്ഷ്യംവെച്ച്) മകളേ, മദനസുന്ദരി, നീ എവിടെയാണ് നീ എവിടെയാണ്? വിളി കേൾക്കുക: ഞാൻ ഇതാ അനാഥയായി, നിൻെറ മുഖചന്ദ്രനെക്കാണാതെ മരിച്ചുപോകുന്നു!

(അനന്തരം സപരിവാരയായി സംഭ്രമംപൂണ്ടു മദനസുന്ദരിയും കലാകരണ്ഡകനും പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

മദനസുന്ദരി:—അമ്മേ, ഇതെന്താണ്?

(കപടകേളി കഴുത്തിൽ കെട്ടിപ്പിടിച്ചു കരയുന്നു.)

കലാകരണ്ഡകൻ:—(നോക്കി സംഭ്രമത്തോടേ അടുത്തു ചെന്നിട്ട്) ഭഗവൻ, ജ്ഞാനരാശേ, എന്താണിത്?

ജ്ഞാനരാശി:— (ഒച്ചകൊണ്ടറിഞ്ഞിട്ട്) ഉണ്ണി, കലാകരണ്ഡക, ദുർവിധിഹതനായ ഞാൻ എന്തു പറയേണ്ടു?

കോകിലപാരാവതന്മാർ:— (ക്രോധത്തോടേ) നാഥ, കലാകര

ണ്ഡക, കള്ളത്തരംകൊണ്ടു ലോകത്തെ മുഴുവൻ ചതിച്ച ഇയ്യാളുടെ അറുതി കണ്ടുകൊൾക!

കലാകരണ്ഡകൻ:— (സംഭ്രമത്തോടേ) ആഃ, ദുഷ്ടന്മാരേ, മതി, മതി, വഷളത്തം. (ജ്ഞാനരാശിയോടായി) ഭഗവൻ, അരുളിച്ചെയ്യുക: എന്താണിത്? തെയ്യാറുണ്ട്, ഇവിടുത്തെ ഈ ദാസൻ!

ജ്ഞാനരാശി:— ഉണ്ണി, വെള്ളം കൊണ്ടുവരുവിച്ച് എല്ലാവരേയും കണ്ണുകഴുകിയ്ക്കുക.

കലാകരണ്ഡകൻ:— കുസുമികേ, മുദ്ഗരക, അടുത്തുതന്നെയുണ്ടല്ലോ, കുളം, വെള്ളം കൊണ്ടുവരിക.

ഇരുവരും:— സ്വാമിയുടെ കല്പനപോലെ. (പോയി, തിരിച്ചു വന്നിട്ട്) വെള്ളം കൊണ്ടുവന്നു.

കലാകരണ്ഡകൻ:— എല്ലാവരുടേയും കണ്ണു കഴുകിയ്ക്കുക.

(ഇരുവരും അപ്രകാരം ചെയ്യുന്നു.)

ജ്ഞാനരാശി:— (മുഖം കഴുകി, കണ്ണുമിഴിച്ചിട്ട്) ഉണ്ണി, കലാകരണ്ഡക, ഭാഗ്യംകൊണ്ടു ഭവാനെ കണ്ടെത്തി; ഭാഗ്യംകൊണ്ട് ആപത്തു നീങ്ങി!

കപടകേളി:— (ഹൎഷത്തോടേ) ഭാഗ്യംകൊണ്ടു ഞാൻ നിൻെറ മുഖചന്ദ്രനെ കണ്ടെത്തി. (മദനസുന്ദരിയെ ചുംബിയ്ക്കുന്നു.)

കോകിലപാരാവതന്മാർ:— (കലാകരണ്ഡകൻെറ കാൽ പിടിച്ച്) ഭാഗ്യംകൊണ്ട്, ഞങ്ങളിരുവരും ചാകുന്നതിന്നു മുമ്പ് അങ്ങയെ കണ്ടെത്തി!

കലാകരണ്ഡകൻ:— ഉണ്ണികളേ, ഈ ജഗദ്ഗുരുവായ ഭഗവാനെ നമസ്കരിക്കുവിൻ.

(രണ്ടുപേരും നമസ്കരിയ്ക്കുന്നു)

ജ്ഞാനരാശി:—നിങ്ങളെല്ലാവരും കലാകരണ്ഡകനോടൊന്നിച്ചു സുഖിച്ചിരിപ്പിൻ, സുഖിച്ചിരിപ്പിൻ! ഉണ്ണി, കലാകരണ്ഡക, ആക്ഷേപമില്ല, ഇതിൽ കുററം! നിധി കണ്ടുപിടിപ്പാൻ ഉഴറിയ ഇവരിരുവൎക്കുംവേണ്ടി കൊണ്ടുവന്ന നേത്രാഞ്ജനം, അസ്ഥാനിത്തത്താൽ, തീവ്രമായ മറെറാന്നായിപ്പോയി!

കലാകരണ്ഡകൻ:— (വണക്കത്തോടേ) എന്തു പറയുന്നു? പ്രമാദത്താൽപ്പോലും, ജഗദ്ഗുരുവിന്നു് ആപത്തു പിണയാറില്ലല്ലോ!

ജ്ഞാനരാശി:— ഉണ്ണി, കലാകരണ്ഡക, ചൂതാടികളെ തോല്പിച്ചുവോ? ഭവാൻെറ മനോരഥങ്ങൾ നിറവേറിയോ?

കലാകരണ്ഡകൻ:— (ഹർഷവിനയങ്ങളോടേ) ഭഗവൻ, എന്തു പറയേണ്ടു? ഇവിടുത്തെ കാരുണ്യം തുണയ്ക്കുള്ള എനിയ്ക്കു യാതൊന്നുമില്ല, ലോകത്തിൽ അസാധ്യം!

മുദ്ഗരകൻ:— (ഹർഷൌൽസുക്യങ്ങളോടേ) നാഥ, കലാകരണ്ഡക, ഇത, ഇവിടുത്തെ പരിജനങ്ങൾക്കും ആപത്തൊഴിഞ്ഞിരിയ്ക്കുന്നു. അതിനാൽ വരിൻ നാം മഹോത്സവം കൊണ്ടാടുക!

ജ്ഞാനരാശി:— ഉണ്ണി, കലാകരണ്ഡക, പറയൂ! വീണ്ടും എന്തൊരു പ്രിയമാണു്, ഞാൻ ഭവാനു ചെയ്തുതരേണ്ടതു്?

കലാകരണ്ഡകൻ:— (ഹർഷവിനയങ്ങളോടേ)

ആ വെന്നീടാവതല്ലാക്കിതവരെ മുഴവൻ
ചൂതിനാൽ വെന്നതില്ലേ?
ജീവന്നൊക്കുന്ന ചന്ദ്രാനന ദയിതയുമായ്—
ച്ചേരുമാറാക്കിയില്ലേ?
ആവൂ, ചെന്നെത്തിയില്ലേ കദനജലധിത—
ന്നപ്പുറത്തെൻെറയാൾക്കാ—
രേ?—വം സംപൂർത്തി തന്നിട്ടിനി മമ ഭഗവാ—
നെന്തു നല്കാൻ നിനപ്പൂ? 13

എന്നാലും, ഇതിരിയ്ക്കട്ടെ: (ഭരതവാക്യം)

13. കിതവർ = ചൂതുകളിക്കാർ. കദനജലധി = ആപത്സമുദ്രം സംപൂർത്തി = തികവു്, പൂർണ്ണകാമത്വം.

പാലിയ്ക്കു പാൎത്ഥിവർ ധരിത്രിയെ വേണ്ടുവോളം;
ചേലിൽപ്പൊഴിയ്ക്കു മഴ, മോദമിയററി മേഘം;
മാലെന്ന വാൎത്തയറിയാതിഹ വാഴ്ക, വാഴ്ക,
കാലാന്തകസ്മരണപുണ്യമൊട്ടും ജനങ്ങൾ! 14

സമാപ്തം.

14. ചേലിൽ—കൃഷിയ്ക്കുപയുക്തമാംവണ്ണം. കാലാ......പുണ്യം = പരമശിവധ്യാനത്താലുള്ള പുണ്യം.

സി. ഗോവിന്ദക്കുറുപ്പ്.

ത്രിപുരദഹനം

Thripuradahanam

Mahamatyavalsarajan

1978 ഡിസമ്പർ

പകർപ്പവകാശം:

സി. യമുനജ്ജ്

അവതാരിക

രംഗത്തിൽ അഭിനയത്തിന്നായി ഉപയോഗിയ്ക്കാൻ നിർമ്മിച്ച കാവ്യങ്ങളെ സംസ്കൃതത്തിൽ ദൃശ്യകാവ്യങ്ങൾ എന്നാണ്, വ്യപദേശിയ്ക്കുക. രൂപകം എന്നും അതിന്നു സംജ്ഞയുണ്ട്. സംസ്കൃതത്തിലെ രൂപകങ്ങൾ പത്തുവിധമായിട്ടാണ്, പ്രാചീനകാലംമുതൽതന്നെ വിഭജിച്ചു കാണുന്നത്. നാടകം, പ്രകരണം, ഭാണം, പ്രഹസനം, ഡിമം, വ്യായോഗം, സമവകാരം, വീഥി, അങ്കം, ഈഹാമൃഗം—ഇവയത്രേ പത്തു രൂപകങ്ങൾ.

കാളിദാസൻെറ ശാകുന്തളമെന്ന നാടകത്തിൻെറ ശേഷമായിരിയ്ക്കാം, നാടകമെന്ന വിഭാഗത്തിന്ന് ഇതരരൂപകങ്ങളെക്കാൾ അധികം പ്രാധാന്യം ലഭിച്ചതും, ഭവഭൂതിയുടെ ഉത്തരരാമചരിതം, വിശാഖത്തിൻെറ മുദ്രാരാക്ഷസം, ഭട്ടനാരായണൻെറ വേണീസംഹാരം, ശക്തിഭദ്രൻെറ ആശ്ചര്യ്യചൂഡാമണി, കുലശേഖരൻെറ തപതീസംവരണ-സുഭദ്രാധനഞ്ജയങ്ങൾ—എന്നിപ്രകാരമുള്ള ഉത്തമരൂപകങ്ങളുടെ ആവിർഭാവം നിമിത്തം നാടകമെന്ന സംജ്ഞാരൂപകങ്ങൾക്കു സാമാന്യമായ വ്യപദേശമായി പരിണമിച്ചതും. കാലക്രമേണ പല രൂപകവിഭാഗങ്ങളും പ്രചാരത്തിൽനിന്നു ലുപ്തങ്ങളായി. ശൂദ്രകൻെറ മൃച്ഛകടികവും ഭവഭൂതിയുടെ മാലതീമാധവവും മാത്രമാണ്, പ്രകരണവിഭാഗത്തിൽ പ്രധാനങ്ങൾ. ഭാണങ്ങൾ പലതും പല കവികളും എഴുതീട്ടുണ്ട്. മത്തവിലാസം എന്ന പ്രഹസനം മലയാളത്തിലെ കൂത്തമ്പലങ്ങളിൽ വളരെ പ്രസിദ്ധമായിരുന്നു. പിന്നെയും പല പ്രഹസനങ്ങളും ഓരോ കാലത്തു കവികൾ എഴുതിയവയുടെ ഗ്രന്ഥങ്ങൾ കണ്ടുകിട്ടിയിട്ടുണ്ട്. തൃപ്പറങ്ങോട്ടമ്പലത്തിൽ ശിവരാത്രിദിവസം അഭിനയിയ്ക്കുവാനാണ്, രാമപാണിവാദൻ ചന്ദ്രിക എന്ന വീഥി എഴുതിയതെന്നു ഗ്രന്ഥത്തിൽ വ്യക്തമാണ്. ഇങ്ങിനെ ചില രൂപകഭേദങ്ങൾ

പ്രചാരത്തിൽത്തന്നെ ഇരുന്നിട്ടുണ്ടെങ്കിലും, നാടകമാണ് രൂപകങ്ങളുടെ ഇടയിൽ പ്രധാനമായി പരിണമിച്ചത്; പലേ രൂപകങ്ങളും കേവലം നാമാവശേഷമാകയും ചെയ്തു. അപ്രകാരമുള്ള രൂപകങ്ങളിൽ ഒന്നാണ്, ഡിമം.

ഡിമത്തിൻെറ ലക്ഷണം പ്രായേണ എല്ലാ ശാസ്ത്രഗ്രന്ഥങ്ങളിലും പ്രതിപാദിച്ചിട്ടുണ്ട്. ഭരതമുനിയുടെ കാലത്തുതന്നെ ത്രിപുരദഹനം എന്നൊരു ഡിമം പ്രസിദ്ധമായിരുന്നു. ഭരതൻെറ നാട്യശാസ്ത്രം നാലാമദ്ധ്യായത്തിൽ ഇപ്രകാരം ഒരു വാക്യമുണ്ട്:—

തതോ ഹിമവതഃ പൃഷ്ഠേ
നാനാനഗസമാവൃതേ
ബഹുഭൂതഗണാകീർണ്ണേ
രമ്യകന്ദരനിർഝരേ
പൂർവരംഗഃ കൃതഃ പൂർവം
തത്രായം ദ്വിജസത്തമാഃ
തഥാ ത്രിപുരദാഹശ്ച
ഡിമസംജ്ഞഃ പ്രയോജിതഃ
തതോ ഭൂതഗണാഹൃഷ്ടാഃ
കർമ്മഭാവാനുകീർത്തനാൽ 9_11

ഭരതശാസ്ത്രത്തിൽ ത്രിപുരദാഹമെന്ന ഡിമത്തെപ്പററി പ്രസ്താവമുള്ളതിനെ ആശ്രയിച്ചായിരിയ്ക്കണം, വത്സരാജകവി ഒരു ഡിമം രചിയ്ക്കാൻ പുറപ്പെട്ടപ്പോൾ ത്രിപുരദഹനത്തെ കഥാവസ്തുവായി സ്വീകരിച്ചത്. ഭാണത്തിലും പ്രഹസനത്തിലുമുള്ളപോലെ ഇതരരൂപകവിഭാഗത്തിൽ കാവ്യങ്ങൾ സുലഭമല്ല. ത്രിപുരദഹനത്തിനു പുറമെ ചില ഡിമങ്ങളെപ്പററി ശാസ്ത്രഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ നിർദ്ദേശം കാണുന്നുണ്ട്. ശാരദാതനയൻ വൃത്രോദ്ധരണമെന്നും താരകോദ്ധരണമെന്നും രണ്ടു ഡിമങ്ങളെ ലക്ഷണത്തിന്നുദാഹരണമായി പറയുന്നു. സാഗരനന്ദി നാടകലക്ഷണരത്നകോശത്തിൽ നരകോദ്ധരണമെന്നും വൃത്തോദ്ധരണമെന്നും രണ്ടു ഡിമങ്ങളെ ലക്ഷ്യമായി നിർദ്ദേശിച്ചു കാണുന്നു. ഇതു് അച്ചടിപ്പിഴയായിരിയ്ക്കണം. താരകോദ്ധരണം വൃത്രോ

ഢരണം എന്ന ഡിമങ്ങളെത്തന്നെയായിരിയ്ക്കണം, വിവക്ഷിച്ചിട്ടുള്ളത്.

ഡിമത്തിൻെറ ലക്ഷണം ഭരതൻ നാട്യശാസ്ത്രത്തിൻെറ പതിനെട്ടാമദ്ധ്യായത്തിൽ ഇപ്രകാരം കൊടുത്തിരിയ്ക്കുന്നു:—

ഡിമലക്ഷണം ച ഭൂയോ
ലക്ഷണയുക്ത്യാ പ്രവക്ഷ്യാമി. 129

പ്രഖ്യാതവസ്തുവിഷയഃ
പ്രഖ്യാതോദാത്തനായകോപേതഃ
ഷഡ്രസലക്ഷണയുക്ത-
ശ്ചതുരങ്കോ വൈ ഡിമഃ കാര്യ്യഃ 130

ശൃംഗാരഹാസ്യവജ്ജഃ
ശേഷൈരന്യൈഃ സമായുക്തഃ
ദീപ്തരസകാവ്യയോനി-
ന്നാനാഭാവാനപിതശ്ചൈവ 131

നിർഗ്ഘാതചന്ദ്രസൂര്യ്യോ-
പരാഗസോൽകാവപാതസംയുക്തഃ
യുദ്ധനിയുദ്ധപ്രഹരണ-
സംഫേടകകൃതശ്ച കർത്തവ്യ: 132

മായേന്ദ്രജാലബഹുലോ
ബഹുപുരുഷോത്ഥാനയുക്തശ്ച
ദേവഭുജഗേന്ദ്രരാക്ഷസ-
യക്ഷപിശാചാവകീർണ്ണശ്ച 133

ഷോഡശനായകബഹുലഃ
സാത്വത്യാരഭിവൃത്തിസംപന്നഃ
കാര്യ്യോ ഡിമഃ പ്രയത്നാ-
ന്നാനാശ്രയഭാവസംപന്നഃ 134

ധനഞ്ജയൻെറ ദശരൂപകം, ശാരദാതനയൻെറ ഭാവപ്രകാശം, സാഗരനന്ദിയുടെ നാടകലക്ഷണരത്നകോശം, രാമചന്ദ്രൻെറയും

ഗുണചന്ദ്രൻെറയും നാട്യദപ്പ്ണം, വൈദ്യനാഥൻെറ പ്രതാപരുദ്രയശോഭൂഷണം മുതലായ അലങ്കാരഗ്രന്ഥങ്ങളിൽ പ്രായേണ ഈ ലക്ഷണത്തെത്തന്നെയാണ് സ്വീകരിച്ചിട്ടുള്ളത്.

വത്സരാജൻ ആറുവിധത്തിലുള്ള രൂപകങ്ങൾ രചിച്ചിട്ടുണ്ട്. കിരാതാജ്ജുനീയമെന്ന വ്യായോഗം, കർപ്പൂരചരിതമെന്ന ഭാണം, രുഗ്മിണീഹരണമെന്ന ഈഹാമൃഗം, ഹാസ്യചൂഡാമണി എന്ന പ്രഹസനം, സമുദ്രമഥനമെന്ന സമവകാരം ഇവയാണ് ശേഷം അഞ്ചു രൂപകങ്ങൾ. ഇവയിൽ കർപ്പൂരചരിതമെന്ന ഭാണവും ഹാസ്യചൂഡാമണി (കപടകേളി) എന്ന പ്രഹസനവും വള്ളത്തോൾതന്നെ മലയാളഭാഷയിൽ വിവത്തനം ചെയ്തു പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിക്കഴിഞ്ഞു. മൂന്നാമത്തെ ഗ്രന്ഥമാണ്, ഇപ്പോൾ മലയാളത്തിൽ അവതരിപ്പിക്കുന്നത്. ആറു രൂപകങ്ങളുടെയും മൂലം ബറോഡയിൽ നിന്നു 'ഗേക്വാഡപ്രാച്യഗ്രന്ഥാവലി'യിൽ എട്ടാം സംപുടമായി 1918ൽ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിക്കഴിഞ്ഞിട്ടുണ്ട്.

നാടകങ്ങളിൽ ശൃംഗാരവും വീരവുമാണ്, പ്രധാനരസമായി സ്വീകരിക്കുന്നത്. ശൃംഗാരം വളരെ കോമളമായ രസമാണ്. കാവ്യരചനയിലും രംഗത്തിൽ അഭിനയത്തിലും വളരെ എളുപ്പത്തിൽ സ്വസ്ഥാനത്തിൽനിന്നു ഭ്രഷ്ടമായി ഉദ്വേഗത്തെ ജനിപ്പിച്ചേയ്ക്കാവുന്നതാണ്. ഈ രസം വഴി തെററിയാൽ ശൃംഗാരം ഗ്രാമ്യമാവും; ഉത്തമകവികൾക്കും ഉത്തമനടന്മാക്കും മാത്രമേ ഈ രസത്തെ ശരിയായി പ്രയോഗിക്കുവാൻ സാധിക്കുയുള്ളു. ശരിയായി പ്രയോഗിച്ചതിനെ അറിയുവാനും ആസ്വദിക്കുവാനും ബുദ്ധിസംസ്കാരമുള്ള സഹൃദയന്നേ സാധിക്കുയുള്ളു.

അത്ഭുതം, ഭയാനകം, രൌദ്രം മുതലായ രസങ്ങൾ കുറെക്കൂടി ഉൽകടങ്ങളാണ്. ഈ രസങ്ങളാണ്, സാധാരണജനങ്ങളുടെ മനസ്സിനെ ആകഷിക്കുന്നതും ആഹ്ലാദിപ്പിക്കുന്നതും. ഈ രസങ്ങളുടെ പ്രയോഗത്തിൽ രസവിച്ഛേദത്തിന്നോ ഉദ്വേഗത്തിന്നോ മാഗ്ഗവും കുറവാണ്.

പ്രഖ്യാതവസ്തുക്കളാൽ മനഃസംസ്ക്കാരമുള്ള അഭിരൂപ

ന്മാരെ ആഹ്ലാദിപ്പിക്കുന്നതിന്നു കവികരം നാടകത്തെ ആശ്രയിക്കുന്നതുപോലെ, സാമാന്യജനങ്ങളുടെ ശ്രദ്ധയെ പ്രഖ്യാതവസ്തുക്കളിലെയ്ക്കാകഷിക്കുവാൻ ഡിമാദിരൂപഭേദങ്ങളെ അവലംബിക്കുന്നു.

ഇപ്പോഴം ക്ഷേത്രങ്ങളിൽ കൂടിയാട്ടമുള്ളപ്പോരം, രാത്രി കൂടിയാട്ടവും പകൽ പ്രബന്ധം പറയലും എന്ന സമ്പ്രദായം നടപ്പുണ്ട്. ഇക്കാലത്തു പ്രചാരത്തിലുള്ള പ്രബന്ധങ്ങളിൽ പലതും മേൽപ്പുത്തൂർ നാരായണഭട്ടതിരിയുണ്ടാക്കിയവയാണ്. ഇട്ടിരവിച്ചാക്യാരുടെ (രവിനത്തകൻ) അപേക്ഷപ്രകാരമാണ്, നിരനുനാസികപ്രബന്ധമുണ്ടാക്കിയതെന്നു ഗ്രന്ഥത്തിൽ പറഞ്ഞിട്ടുണ്ട് കൂടിയാട്ടത്തിന്നുപുറമേ പ്രബന്ധം പറയുക എന്ന വിനോദവിശേഷവും പ്രാചീനകാലത്തു നടപ്പുണ്ടായിരുന്നിരിക്കാം.

ഇപ്പോഴം വിദ്യാത്ഥികരം, ഓരോ സമാജങ്ങളിലെ അംഗങ്ങരം ഇവരെല്ലാം വിശേഷോത്സവാവസരങ്ങളിൽ പ്രയോഗത്തിന്നായി നാടകങ്ങരം പുതുതായി എഴുതി സമ്പാദിക്കുക എന്ന നടപടി നമുക്കു പരിചിതമാണല്ലോ: ഈ ലഘുനാടകങ്ങളെല്ലാം നല്ല സാഹിത്യമായി എന്നും വരുന്നതല്ല, ഇപ്രകാരം തന്നെ പ്രാചീനകാലത്തും നല്ല സാഹിത്യം എന്ന അഭിമാനമില്ലാതെയും ഉത്തമമായ രീതിയിൽ അഭിനയിക്കണമെന്ന ഉദ്ദേശമില്ലാതെയും ഓരോ ഉത്സവാവസരങ്ങളിൽ കവികരം ഭാണം ഡിമം തുടങ്ങിയ പലേ രൂപങ്ങളെയും താൽകാലികമായ ഉപവിനിയോഗത്തിന്നായ് മാത്രം നിമ്മിച്ചിട്ടുണ്ടായിരിക്കണം. സാഹിത്യമെന്ന നിലയിൽ വലിയ പ്രാധാന്യമില്ലാത്തതിനാൽ അവ ഉത്തരകാലത്തിൽ ലുപ്തപ്രചാരങ്ങളായി; ആലംകാരികന്മാരും മററും അവയിൽ ഉപേക്ഷ കാണിക്കുകയും ചെയ്തു.

എന്നാൽ ചിലപ്പോരം ഈ രൂപകവിഭാഗങ്ങളിലും, ഉത്തമകവികരം കൈവെച്ചു നാടകങ്ങരംക്കൊത്ത സൽകാവ്യങ്ങളെ രചിച്ചിരുന്നു. അപ്രകാരമുള്ള കൃതികളിൽ ചിലതാണ് വത്സരാജൻെറ രൂപകങ്ങരം. ത്രിപുരദഹനത്തിൽ വത്സരാജൻ ശാസ്ത്രോക്തലക്ഷണങ്ങളെ തുലോം ആദരിച്ചിട്ടുണ്ട്. എന്നാൽ

ലക്ഷണമൊപ്പിച്ച ഒരു രൂപകം എഴുതുക മാത്രമല്ല കവി ചെയ്തിട്ടുള്ളത്. പലവിധത്തിലുള്ള പുതുമകളും സ്വാതന്ത്ര്യപ്രകടനങ്ങളും ഈ കാവ്യത്തിൽ കാണാം. സന്ദർഭത്തിന്നനുകൂലമായ രീതിയും ഭാഷയുമാണ്, കവി അവലംബിച്ചിട്ടുള്ളത്. ചിലപ്പോഠം ഉചിതമായ ഫലിതങ്ങളും കൊണ്ടുവന്നിട്ടുണ്ട്.

ഇക്കാലത്ത് ഇപ്രകാരമുള്ള രൂപകങ്ങളെ രംഗത്തിൽ പ്രയോഗിച്ചാൽ ജനങ്ങഠംക്കു രുചിയ്ക്കുമോ എന്നുള്ള കാര്യം ഒന്നു വേറെ. ഒരു കാവ്യം എന്ന നിലയിലും ഇക്കാലത്തു പലേ സാഹിത്യരസികന്മാരും ഇതു വായിയ്ക്കുമ്പോഠം നെററി ചുളിച്ചു എന്നുവരാം. എന്നാൽ ഏതു കലയിലും കലയ്ക്കു പുറമെ 'വസ്തു' എന്നൊരംശമുണ്ട്. കാലഭേദംകൊണ്ടു വസ്തുവിന്നു മാത്രമേ ആനന്ദജനകത്വത്തിൽ മാററം വരുന്നുള്ളു; കല എന്ന അംശത്തിൻെറ ആഹ്ലാദകരത്വം കാലദേശഭേദങ്ങളെ അപേക്ഷിയ്ക്കാതെ ശാശ്വതവും സാർവത്രികവുമാണ്. വസ്തുവിനെക്കാഠം കലയിൽ പ്രതിപത്തിയുള്ളവരുടെ ദൃഷ്ടിയിൽ ഈ രൂപകത്തിൻെറ രാമണീയകം തിളങ്ങി പ്രകാശിയ്ക്കുമെന്നുള്ള വാസ്തവത്തിന്നു, മഹാകവി വള്ളത്തോഠം ഇതിനെ മലയാളഭാഷയിലവതരിപ്പിയ്ക്കാൻ ഉദ്യമിച്ചതുതന്നെ തക്ക തെളിവാണല്ലോ.

സംസ്കൃതത്തിൽനിന്നു പല ഉത്തമകൃതികളും മലയാളത്തിൽ തർജ്ജമചെയ്തു പ്രസിദ്ധിയും യശസ്സും സംപാദിച്ച വള്ളത്തോളിൻെറ ഈ വിവർത്തനത്തെപ്പററി എന്തെങ്കിലും നിരൂപണം ചെയ്യാൻ തുടങ്ങുന്നതു വലിയൊരു സാഹസമാവും. വാസ്തവത്തിൽ ഇതൊരു ഭാഷാവിവർത്തനമല്ല; വത്സരാജൻെറ കാവ്യകല മഹാകവിയുടെ പ്രതിഭയിൽത്തട്ടി, അതിന്നുശേഷം യാതൊരു കോട്ടമോ ഓപ്പക്കേടോ തട്ടാതെ മലയാളഭാഷയിൽ പ്രകാശിയ്ക്കുകയാണ് ചെയ്യുന്നത്. സാധാരണമായി ഒരു കവിയുടെ പ്രതിഭയിലൂടെ ഭാഷാന്തരസ്വീകാരക്രമത്തിൽ കടന്നുപോകേണ്ടിവരുമ്പോഠം, ചില മാലിന്യങ്ങളും വൈകല്യങ്ങളും കാവ്യകലയിൽ വന്നുചേരാറുണ്ട്. ഈ തർജ്ജിമയിൽ, ആ ദോഷം ഒട്ടുംതന്നെ വന്നിട്ടില്ല. ഞാൻ മൂലവും ഈ തർജ്ജിമയും രണ്ടും മ

നസ്സിരുത്തി വായിച്ചുനോക്കി. ഈ തൎജ്ജിമ വായിയ്ക്കുന്ന മലയാളികരംകഉ, സംസ്കൃതമറിയാത്തതിനാൽ വത്സരാജകൃതിയെ ആസ്വദിയ്ക്കുന്ന കാൎയ്യത്തിൽ യാതൊരു ലോപവും വരുന്നതല്ല; എന്നു മാത്രമല്ല, വത്സരാജൻെറ കലയേയും വള്ളത്തോളിൻെറ കലയേയും രണ്ടിനേയും ആസ്വദിയ്ക്കാമെന്നൊരു മെച്ചംകൂടിയുണ്ട്.

മദിരാശി
1946 മാൎച്ച് 18 } സി. കുഞ്ഞൻ രാജാ

ത്രിപുരദഹനം

കഥാപാത്രങ്ങൾ

സൂത്രധാരൻ
പാരിപാർശ്വികൻ
ദാരദൻ
രാഹു
ശിവൻ
ബൃഹസ്പതി
ഇന്ദ്രൻ
യമൻ
അഗ്നി
വായു
വരുണൻ
കുബേരൻ
നന്ദി
ഹിമവാൻ
ധർമ്മൻ
അളീകൻ
വിപരീതൻ
വിഷ്ണു
കപടനാരദൻ
വിശദാശയൻ
സ്ഫുടാക്ഷരൻ
സർവതാപൻ
സ്കന്ദൻ
ശുക്രൻ
മുനിമാർ
ഭൂമി

ത്രിപുരദഹനം

(ഡിമം)

ഒരുപൂവെവിടെപ്പാകുകി-
ലു,ടനടിയതു കല്പവൃക്ഷമായ്ത്തീരും,
സുരതടിനീപരിവൃതമാ-
പ്പരമശിവശിരസ്സു വിജയിപ്പൂ! 1

ഉച്ചണ്ഡേന്ദ്രഭയാൽപ്പറന്ന മലകൾ-
ക്കൊക്കുന്ന ധൂമങ്ങൾ പൂ-
ണ്ടു,ച്ചൈംപൊരിമാലയാൽക്കുജമയം
വാനാകെയെന്നാക്കിയും,
ഒച്ചപ്പെട്ടു തിളയ്ക്കുമംബരനദീ-
വെള്ളത്തെ നൃത്തംചവു-
ട്ടിച്ചും, മുപ്പുരമിട്ടെരിച്ച പുരജിദ്-
ബാണാഗ്നി വെൽവൂ തുലോം! 2

ധൂമംകൊണ്ടു മുഖക്കറുപ്പുതകിയും,
കണ്ണീരൊഴുക്കിച്ചു,മു-
ദ്ദാമജ്വാലകളാലെരിഞ്ഞുവലയും
സന്താപമുണ്ടാക്കിയും,

1. കല്പവൃക്ഷം—സർവാഭീഷ്ടമെന്നു സാരം. സുര.........വൃതം = സ്വർഗ്ഗംഗ ചുഴന്നതു്.

2. ഉച്ച......ഭയാൽ—ഇന്ദ്രനെ പേടിച്ചു്; ഇന്ദ്രൻ പർവ്വതങ്ങളുടെ ചിറകുകൾ വെട്ടിക്കളഞ്ഞു എന്നു പുരാണം. ഉച്ചം = ഉയർന്ന. മാല = സമൂഹം. കുജന്റെ = (ചൊവ്വയുടെ) നിറം ചുകപ്പത്രേ. അംബരനദി = സ്വർഗ്ഗംഗ. വെള്ളത്തിന്റെ തിളയെ നൃത്തമാക്കിക്കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു. പുരജിദ്ബാണാഗ്നി = ശിവബാണത്തിന്റെ തീ.

ആമോദാവസരത്തിലും ദിവിചര-
ക്കാതങ്കമേകിജ്ജ്വലി-
ച്ചാമേളിച്ചു, പുരങ്ങൾ ചുട്ട പുരജിദ്-
ബാണാഗ്നി വെൽവൂ തുലോം! 3

(നാന്ദിയുടെ അവസാനത്തിൽ)

സൂത്രധാരൻ:—(പ്രവേശിച്ചു, നാലുപുറവും നോക്കി) * ....
പാരിപാൎശ്വികൻ:—(പ്രവേശിച്ച്)......
സൂത്രധാരൻ:—മാരിഷ, താൻ എന്നെ പരിഹസിക്കുന്നതെന്തിനു്? ആ തമ്പുരാൻതന്നെയാണു്, ഇതിൽ അപരാധി:

മുടക്കമില്ലാത്ത കൊടുക്കൽകൊണ്ടു
മടുപ്പു മന്നിന്നുളവായിയേക്കാം;
നടാടെപോലിമ്പമൊടാണു മേന്മേൽ-
ക്കൊടുപ്പതല്ലോ, പരമൎദ്ദിഭൂപൻ! 4

പാരിപാൎശ്വികൻ:— * വാങ്ങിക്കൊൾക, വാങ്ങിക്കൊൾക; എനിക്കു കുശുമ്പൊന്നുമില്ല. എന്നാൽ, അങ്ങു സമ്പത്തിനൊത്ത ദാനം അനുഷ്ഠിക്കുന്നില്ല എന്നതിൽ വ്യസനമുണ്ടു്. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ—

അതിയത്നമൊടേ വളൎത്തി രക്ഷി
ക്കുകിലും ദാനവിഹീനയായ ലക്ഷ്മി
മലടിപ്പശുപോലവേ ഗൃഹസ്ഥ-
ന്നലഘുക്ലേശദയായ് ബ്ഭവിച്ചിടുന്നു. 5

3. മുഖക്കറുപ്പും, കണ്ണീരൊഴുകലും, സന്താപവും (= ചൂടും) ആതങ്ക (= ദുഃഖ) ലക്ഷണങ്ങളാണല്ലോ. സമ്മേളിച്ചു = ചേൎന്നു. പുരങ്ങൾ = മുപ്പുരം.
* മൂലം പൊടിഞ്ഞുപോയിരിക്കുന്നു.
* ടി
4. ദാനം ചെയ്തുചെയ്തു ഭൂമിക്കു മടുപ്പു വരാം. എന്നാൽ; പരമൎദ്ദിത്തമ്പുരാൻ, എത്രയെത്ര ദാനം ചെയ്താലും നടാടെ പോലെ (ആദ്യമായി ദാനം ചെയ്കയാണെന്നപോലെ) ഇമ്പംകൊള്ളുന്നു!
* തമ്പുരാന്റെ സമ്മാനങ്ങൾ കിട്ടുവോളം വാങ്ങിക്കൊൾക.
5. ദാനവിഹീന = ദാനംചെയ്യാത്ത. ലക്ഷ്മി = സമ്പത്തു്. മലടിപ്പശു = മച്ചിപ്പയ്യു്.

സൂത്രധാരൻ:— മൂർഖമാരിഷ, സൂര്യ-ചന്ദ്രഗ്രഹണാദിപുണ്യകാലം കാത്തിരിയ്ക്കുക; അപ്പോഠം കാണാം, എൻെറ വമ്പിച്ച ദാനങ്ങഠം!

പാരിപാർശ്വികൻ:— അങ്ങുന്നേ, അസുരവർഗ്ഗം ത്രിപുരബലത്താൽ ഗർവിച്ചിരിയ്ക്കെ, ഗ്രഹണങ്ങഠംക്കുണ്ടോ തടസ്സം?

കൊല്ലാൻനോക്കുന്നു ലക്ഷ്മീശനെയുദധിയിലും—
കൈടഭീയാസുരന്മാ-
രെ-,ല്ലാനാളും ഹനിപ്പൂ രവിശശികളെയാ-
ബ്ബാഹുവില്ലാത്ത രാഹു;
സ്വർല്ലോകം മുപ്പുരാക്രാന്തിയിൽ വലയുകയാൽ,
ബ് ഭൂതലക്കുണ്ടിൽനിന്നി-
ങ്ങുല്ലാസാലെത്തിയേയ്ക്കാം ബലനിധി ബലിയും,
കെട്ടറുത്തൊട്ടുനാളാൽ! 6

(അണിയറയിൽ പരിഹാസത്തോടേ)

ചേരും, നിനക്കിതു ചേരും: ദുരുക്തിവളംകൊണ്ടു വൈരവിഷവല്ലിയെ വളർത്തി, ദുർബ്ബലരെ ബലവാന്മാരെക്കൊണ്ടു കൊല്ലിയ്ക്കുന്നവരാണല്ലോ * ചാരണന്മാർ.

പാരിപാർശ്വികൻ:— (ഭയത്തോടേ) അങ്ങുന്നേ, ആരാണീ വെറുതേ ശുണ്ഠിയെടുക്കുന്നത്?

സൂത്രധാരൻ:— (ഒച്ചകൊണ്ട് അറിഞ്ഞതായി നടിച്ച്) ഇതു് ബ്രഹ്മപുത്രനായ നാരദമഹർഷിയാണ്.

പാരിപാർശ്വികൻ: — (പരിഹാസത്തോടേ) അയ്യ, മുനിയുടെ ഒരടക്കം!

സൂത്രധാരൻ:— (ചിരിച്ച്) ഇദ്ദേഹത്തിൻെറ സ്വഭാവമാണിത്; തനിയ്ക്കറിഞ്ഞുകൂടയോ?

6. കൈടഭീയാസുരന്മാർ = കൈടഭവംശരായ അസുരന്മാർ. ഹനിപ്പൂ = ദ്രോഹിയ്ക്കുന്നു. സ്വർലോകം = ദേവന്മാർ മുഴുവൻ. ആക്രാന്തി = ആക്രമണം. ഭൂതലം = ഭൂമിയുടെ കീഴ്ഭാഗം; പാതാളം. ബലി = മാബലി. കെട്ട് = വിഷ്ണുകൃതബന്ധനം.

* ചാരണന്മാർ = പുകഴ്ത്തിപ്പാടുന്നവർ.

ആമോദമില്ല, മധുരസ്വരവീണകൊണ്ടു;
സാമോപഗീതികളുമത്ര സുഖം വളർത്താ;
ഈറക്കുട്ടപ്പമൊടു തമ്മിലുരത്തുപേശും
പോരിങ്കലാണു മുനിനാരദനേറെയിമ്പം! 7

കലഹകൌതുകിയും സ്വയം ശുണ്ഠിക്കാരനുമായ ഇദ്ദേഹത്തെ വന്ദിയ്ക്കുക, ദൂരത്തുതന്നേനിന്നുവേണം. വരിക: നമുക്ക്, ഇനി വേണ്ടുന്നതൊക്കെ ശരിപ്പെടുത്താം.

(രണ്ടുപേരും പോയി.)

പ്രസ്താവന

(പിന്നെ നാരദൻപ്രവേശിയ്ക്കുന്നു)

നാരദൻ:—(വാശിയോടെ ചുററും നോക്കി) ആരുമില്ലേ, ഇവിടെ? അമ്പോ, വെറുതെ പുലമ്പുന്ന നടൻെറ ധാർഷ്ട്യം!

ഹരൻെറ ശൂലക്കളിയാട്ടവും, ശ്രീ–
ധരൻെറ ചക്രാക്രമവും നിനയ്ക്കേ
പെരുത്ത പേടിപ്പനി മൂത്ത ദൈത്യ–
ക്കൊരിററു ശൌര്യം പുനരെന്നുദിച്ചു? 8

അഥവാ, ഈ നടനെ എന്തിനു ശകാരിയ്ക്കുന്നു? ഇവൻെറ കണക്കിൽ രാഹുപോലും വീരനാണല്ലോ!

(അണിയറയിൽ)

ആ, അങ്ങു ബ്രാഹ്മണനാണ്; ഞാനെന്തു ചെയ്യും? നാക്കിനു തടവില്ലായ്കയാൽ, തോന്നിയതു പറഞ്ഞുകൊൾക!

7. സാമോപഗീതികൾ = സാമഗാനങ്ങൾ; സാമവേദം, ഗീതാത്മകമത്രേ.

8. ശ്രീധരൻ = വിഷ്ണു. ചക്രം—സുദർശനം. പുനഃ = വീണ്ടും.

ശക്രൻ വിടുന്നീല സുമേരുദുർഗ്ഗം;
സമുദ്രദുൎഗ്ഗേ പുലരുന്നു ശാർങ്ഗി;
ശ്മശാനദുർഗ്ഗം മണിമച്ചു ശർവ-
ന്നോ;-ഹോ പുകഴ്ത്താം; സുരർ ശ്ശൂരർതന്നേ! 9

നാരദൻ:—(ഒച്ച കേട്ടേടത്തെയ്ക്കു മുകളിൽ നോക്കിയിട്ട്) രാഹുവാണോ, ഇപ്പറയുന്നതു്? ആകട്ടെ, എത്രയ്ക്കുണ്ട്, ഈ പാവം!

(രാഹു വ്യോമയാനത്തിൽ പ്രവേശിച്ചു, 'ശക്രൻ വിടുന്നീല.' ഇത്യാദി ചൊല്ലുന്നു)

നാരദൻ:—(പരിഹാസത്തോടെ) എടോ രാഹുവീര, ദേവകളെ ശൂരന്മാരെന്നു പറയുന്നതു പരിഹാസ്യം തന്നെ: എന്തു കൊണ്ടെന്നാൽ—

ഇന്ദ്രൻ ജംഭപ്രതിഹതബലൻ;
ഭാനു മന്ദേഹദൂനൻ;
ഹസ്തിത്തോലാൽപ്പരമര മറ-
യ്ക്കുന്നിതശ്ശൂലിദേവൻ;
കൂടെക്കൂടെ മധുമുരമുഖേ-
ന്ദ്രാരിഭഗ്നൻ മുകുന്ദൻ;
ശൌര്യാശൌര്യസ്ഥിതി സഹൃദയൻ
രാഹു നീതാനറിഞ്ഞോൻ! 10

(രാഹു ശങ്കയാലെന്നപോലെ തലയിളിക്കി തടുക്കുന്നു.)

9. മണിമച്ച്—കിടപ്പറ. സുരർ ശ്ശൂരർതന്നെ എന്നതു വിപരീതലക്ഷണം.

10. ജംഭ......ബലൻ = ജംഭനാൽ തടയപ്പെട്ട ബലത്തോടുകൂടിയവൻ. നേരെമറിച്ച്, ഇന്ദ്രൻ ജംഭന്റെ ബലത്തെയാണ് തടഞ്ഞത്. 'ജംഭനെ കൊല്ലുകയാണുണ്ടായത്. ഭാനു = സൂര്യൻ. മന്ദേഹദൂനൻ = മന്ദേഹരെന്ന രാക്ഷസർമൂലം ദുഃഖിതൻ. സൂര്യനെ ത്രിസന്ധ്യകളിലും മന്ദേഹർ ആക്രമിയ്ക്കുന്നു എന്നും, അവരെ സൂര്യൻ ബ്രാഹ്മണരുടെ അർഘ്യമാകുന്ന ആയുധംകൊണ്ട് ആട്ടിപ്പായിയ്ക്കുന്നു എന്നും പുരാണം. രണ്ടാംപാദത്തിന്റെ ബാഹ്യാർത്ഥം, ശിവൻ പാപ്പരെന്നും, ആന്തരാർത്ഥം ഗജാസുരഹന്താവെന്നും. സഹൃദയൻ—ശിരോമാത്രനായ രാഹുവിന്നു ഹൃദയമെവിടെ!

നാരദൻ:—(ഹാസത്തോടേ) എടോ സൈംഹികേയ, കയ്യാംഗ്യം കൊണ്ടു തടുക്കകേ!

രാഹു:—(ക്രോധത്തോടേ)

അങ്ങെൻവിഹസ്തതയെ നാരദ, നാണമേതും
തോന്നാതെ നിർഭരരസേന ഹസിയ്ക്കയാണോ?
ഇല്ലാ മുഖം തവ, മർദ്ദിതനാമിനൻെറ-
യോരായിരം ഖരകരത്തെ ഹസിച്ചുനോക്കാൻ! 11

എന്നാൽ എൻെറ ഹിതഭാഷണം കേട്ടുകൊള്ളുക:

മെല്ലെപ്പേശുക: വിപ്രചാപലമുപേ-
ക്ഷിയ്ക്കില്ലയോ? ഹന്ത, പാഴ്-
തള്ളൽപ്പേച്ചുകളാൽ ബ്ഭവാങ്കലരിശം-
കൊള്ളായ്ക ദേവാരികൾ!
തല്ലീലാരുഷയാലൊളിച്ചു സഹസാ
വാനോരി;—നി,ത്തങ്ങളിൽ-
തല്ലിയ്ക്കും തവ വിദ്യയെങ്ങു പെരുമാ-
റീടാം മുനേ, നാരദ? 12

നാരദൻ:—(ഹാസത്തോടെ) സൈംഹികേയ, ഇതുകൊണ്ടു തന്നെയാണ്, ഞാൻ ദേവകളെ കോപിപ്പിച്ച് അസുരരെ മുരത്തോടെ മുടിച്ചുകളയാതിരിയ്ക്കുന്നത്. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ—

വേരോടെയിദ്ദാനവരെത്തുലച്ചു
വൈരം വെടിഞ്ഞുമ്പർ സുഖിച്ചിരുന്നാൽ,
പാരിച്ച കൂടപ്പട കാണുകെന്ന
പൂരോത്സവം നാരദനെങ്ങു കിട്ടും? 13

11. വിഹസ്തത = കയ്യില്ലായ്മ; വിവശത എന്നും. മർദ്ദിതൻ = എന്നാൽ പീഡിപ്പിയ്ക്കപ്പെട്ടവൻ. ഇനൻ = സൂര്യൻ. ഖരകരം = കടുത്ത രശ്മി, കൈ. കരവിഹീനനായ ഞാൻ പീഡിപ്പിച്ചുപോരുന്ന സഹസ്രകരനെ പരിഹസിയ്ക്കാതെ, ഭവാൻ എന്നെ പരിഹസിയ്ക്കുന്നതു നാണമില്ലായ്കയല്ലയോ!

12. തല്ലീലാരുഷ = അവരുടെ (അസുരന്മാരുടെ) കളിപ്രായമായ ക്രോധം.

രാഹു:—(പരിഹാസത്തോടെ) അമ്പോ, മഹഷിയുടെ മഹായുദ്ധകൌതുകം! എന്നാൽ ഞാൻ നിറവേററിത്തരാം, മററൊരു പ്രതിഗ്രഹത്തിലും കാംക്ഷയില്ലാത്ത ഭവാൻെറ യുദ്ധദശനകൌതി:

ചന്ദ്രൻ നിഃശ്ശരണത്വമാന്നുരുളയായ്—
 ത്തീരുന്നു വെൺവാവിൽ മേ,
മന്ദാത്മാവു കറുത്തവാവിലത്തുമ-
 ട്ടാദിത്യനെപ്പൂകിയും;
എന്നാലിപ്പൊഴുതേ, കടുംകതിർ പര—
 ത്തുന്നിട്ടിനാധീശനെ—
ത്തന്നേ കിഞ്ചന—കണ്ടുകൊള്ളുക ഭവാൻ—
 തീനാക്കിടുന്നുണ്ടു ഞാൻ! 14

(എന്നു ക്രോധത്തോടെ പോയി)

നാരദൻ:—(ആശ്ചയ്യത്തോടെ) അമ്പോ, * അസുരക്കഷ്ണത്തിൻെറ കൊടുമ! ആകട്ടെ, ഞാൻ ഗംഗാഭഗവതിയെ ഉപാസിച്ചു, ശിവൻെറ അടുക്കൽ വീണവായിപ്പാൻ ചെന്നുകളയാം. തന്തിരുവടിയെത്തന്നേ അസുരന്മാരോടു കോപിപ്പിയ്ക്കാം. (ആകാശത്തേയ്ക്കു നോക്കിയിട്ട്) ദേവഗണവും ഇപ്പോഠ വാമദേവനെ സേവിയ്ക്കുന്നുണ്ടാവും.

(പോയി)

വിഷ്കംഭം.

13. നിഃശ്ശരണത്വം = നിരാശ്രയത. ഉരുള = ഭക്ഷണം. മന്ദാത്മാവ് = ഉശിരില്ലാത്തവൻ; ചന്ദ്രവിശേഷണം. അമാവാസിയിൽ ചന്ദ്രൻ സൂയ്യങ്കൽ ചേരുന്നു; പൂകിയും ഉരുളയായ്ത്തീരുന്നു എന്നാവത്തിയ്ക്കണം. കിഞ്ചന = കുറഞ്ഞൊന്ന്.

* ശിരസ്സു മാത്രമേ ഉള്ളുവല്ലോ, രാഹുവിന്ന്; അതിനാണ്, അസുരക്കഷ്ണം എന്നു പറഞ്ഞത്.

(അനന്തരം, അരികിൽ ദേവഗണവുമായി ശിവൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ശിവൻ:— (ശങ്കയോടെ സ്വഗതം) എയ്, എന്താണ്, സുധാശനന്മാർ വീണ്ടും ഇടിവേററവർ പോലിരിക്കുന്നത്? ആകട്ടേ, ചോദിക്കാം. (പ്രകാശം) ഹേ ദേവഗുരോ, എന്താണിത്?

ശക്രൻതന്നായിരം കണ്ണുകൾ തുഹിനഹതാം-
    ഭോജമട്ടാന്നിരിപ്പൂ;
പൊക്കിക്കാട്ടുന്നു സൌഖ്യക്ഷതിയെ,യലസമായ്-
    ത്തീന്ന തോയേശപാശം;
ഉൾക്കൊണ്ടീടുന്നു രണ്ടാമത്തുമൊരു പുക,യു-
    ത്സാഹശൂന്യൻ ഹുതാശൻ;
ദുഃഖത്തിൻകക്ശോവസ്ഥയെ വെളിവിലുര-
    ക്കുന്നു, ദിക്പാലർ ദീനർ.

ബൃഹസ്പതി:— * (ഉൽക്കണ്ഠയോടേ) എന്തിനാണ് സർവജ്ഞനായ നിന്തിരുവടി, നാരദനെന്നപോലെ ഞങ്ങളെ കലഹത്തിന്നായി സംസാരിപ്പിപ്പൻ നോക്കുന്നത്? താൻ തന്നെ കല്പിച്ചറിഞ്ഞുകൊള്ളുക.

നാരദൻ:—(പ്രവേശിച്ചു സംഭ്രമത്തോടെന്നപോലെ)

ചിമ്മിക്കൊൾകിന്ദുസൂര്യേക്ഷണ, മിഴികളി:-താ,
    രാഹു വന്നെത്തിടുന്നു;
കാണ്മാൻവെയ്ക്കാതൊളിപ്പിച്ചരുളുക, പകയോ-
    പ്പിക്കുമിക്കുംഭിചർമ്മം;

15. തുഹി......മട്ട് = മഞ്ഞേററ താമരപ്പൂവിൻെറ മാതിരി; മഞ്ഞ് താമരയെ വാട്ടും. പൊക്കിക്കാട്ടുന്നു = വെളിപ്പെടുത്തുന്നു. സൌഖ്യക്ഷതി = സുഖനാശം. അലസം = ചുണകെട്ടത്. തോയേശ (വരുണ)ൻെറ പ്രധാനായുധം, പാശമത്രേ. പാശം = കയർ രണ്ടാമത്തുമൊരു പുക—ദുഃഖത്താലുള്ള കറുപ്പ്. ദിക്പാലന്മാരുടെ ദീനതകണ്ടാൽ, എന്തോ കടുത്ത കഷ്ടപ്പാടുവന്നതായി തോന്നും.

* അന്തർഗ്ഗതം മറച്ചു, മറെറാരു മട്ടിൽ പറയൽ.

ദൂരത്തെങ്ങാനുമിട്ടേയ്ക്കുക, പടപൊരുതൽ–
ക്കുററമേശിപ്പതാമീ–
ശ്ശൂലം; ജീവിച്ചുകൊൾകെൻതിരുവടി മുനിയായ്–
ത്തന്നെ; യുദ്ധോഗ്രർ, ദൈത്യർ! 16

ശിവൻ:— (ക്രോധത്തോടെ)

സമരപരിചിതൻ ഞാനേതു ദൈത്യന്നുമെന്നും:
കൊതിയവനു മഹർഷേ, ചൊല്ലു, ചൊല്ലാ,ശ്ശുചാകാൻ?
വിഗതകദനമാക്കിടട്ടെ വിണ്മണ്ഡലത്തെ,
പ്രളയഘനരവോദ്യജ്ജ്യാനിനാദം പിനാകം! 17

ഇന്ദ്രൻ:— (ഹർഷത്തോടെ) ഭാഗ്യം, ശിവൻെറ ഹൃദയത്തിൽ രൌദ്രരസം കുടിയേറിക്കഴിഞ്ഞു! നന്നായി, നാരദാ, ന നന്നായി: ഭവാൻ ആപത്സമുദ്രത്തിൻെറ അക്കരെയ്ക്കെത്തിച്ചു!

നാരദൻ:— (ഒരു വശത്തേയ്ക്കു നോക്കിയിട്ട്) വജ്രത്തിൻെറ മൂച്ചു കെട്ട സഹസ്രാക്ഷ, ഭവാനെന്താണുണർത്തിയ്ക്കാത്തത്?

ഇന്ദ്രൻ:— (ഖേദത്തോടെ നെടുവീർപ്പിട്ട്) മഹാമുനേ, പരിഹാസ്യനായിത്തീൎന്ന ഞാൻ എന്തുണർത്തിയ്ക്കും?

കാഠിന്യം കുലിശത്തിൽനിന്നു കരളിൽ–
പ്പൂകിക്കിടപ്പായ് ഭയ–
പ്പാടാൽ: ദാനവദുൎമ്മദാൎത്തമിതു വി
ളങ്ങുന്നില്ലയല്ലോ ക്ഷണാൽ;

16. ശിവൻെറ ഇടംകണ്ണ് ചന്ദ്രനും, വലംകണ്ണ് സൂൎയ്യനുമത്രേ; രാഹു സൂൎയ്യചന്ദ്രന്മാരെ ഗ്രസിയ്ക്കുമല്ലോ. പക = ഗജാസുരവധത്താലുള്ള വൈരം. കുംഭീചൎമ്മം = ആനത്തോൽ. പടപൊരുതൽക്കുററം = ശൂലം കയ്യിൽ കണ്ടാൽ യുദ്ധത്തിന്നൊരുങ്ങി എന്ന കുററം (അസുരരാൽ) ചുമത്തപ്പെട്ടേയ്ക്കും! മുനിയായ്ത്തന്നെ = ദക്ഷിണാമൂൎത്തിയുടെ തപോനുഷ്ഠാനം സ്മരിയ്ക്കുക. യുദ്ധോഗ്രർ = യുദ്ധത്തിൽ ഘോരന്മാർ· അവരോടു പൊരുതാൻ തിരുവടി ആളാകയില്ലെന്നു, ശിവനെ ക്രുദ്ധനാക്കുന്നു.

17. വിഗതകദനം = കഷ്ടപ്പാടു നീങ്ങിയത്. പ്രള......നാദം = പ്രളയമേഘഗൎജ്ജിതം പോലെ പുറപ്പെടുന്ന ഞാണൊലിയോടുകൂടിയത്. പിനാകം—ശിവൻെറ വില്ലിൻെറ പേർ.

ബാഢം, കാഴ്ചയൊരല്പമില്ല, മിഴിയു-
ണ്ടോരായിരം മെയ്യിൽ മേ;
പാടേ നോക്കിയിരിയ്ക്കെയെൻപുകം കവ-
ർന്നല്ലോ പരന്മാര,ഹോ! 18

ശിവൻ:— (ഉത്സാഹത്തോടേ) ജംഭശാസന, ഭവാൻ എന്തിനിങ്ങിനെ വാടിത്തളരുന്നു? ഭവാൻെറ വജ്രക്കാട്ടതിയ്ക്കിന്ന് എത്രയ്ക്കുണ്ട് അസുരപ്പുൽക്കൂട്ടം?

ഇന്ദ്രൻ:— (വണക്കത്തോടേ)

എന്തിന്നു മേനി പറയുന്നു? നശിച്ചു വജ്ര;-
മെന്നാൽബ്ഭവാൻെറ മഹിമാവവിനാശിയല്ലോ;
ഔദാസ്യമാന്നു തിരുമേനി മടിച്ചിരുന്നാ-
ലാരുള്ള, ദൈത്യഭുജദണ്ഡനമറുത്തുതള്ളാൻ? 19

ശിവൻ:—(ഖേദത്തോടെ) അയ്യോ, പുരുഹൂതാ, എന്താണിപ്പറഞ്ഞത്? ശിവന്നു സ്വപ്നത്തിൽപ്പോലുമില്ല ദേവകാര്യങ്ങളിൽ ഉദാസീനത!

ഇന്ദ്രൻെറ ചൊല്ലിന്നു വഴങ്ങുമെൻെറ
ശൂലം ശിരശ്ശൂലമെവന്നു നല്ലാ?
പിനാകമാരെപ്പിണമാക്കുകില്ലാ?
കഠാരമാരെക്കുഴിയിൽപ്പെടുത്താ? 20

യമൻ:—(ശുണ്ഠിയോടെ) ദേവന്മാർ ചത്തുപോയോ, അസുരന്മാരോടമത്തുപൊരുതുകയാകുന്ന വിനോദത്തിന്ന് ഉഗ്രഭഗവാനെ ഉഴറിപ്പാൻ? ദേവ ദേവ, ഇവിടത്തെ വരപ്രദാനബ

18. വജ്രത്തിന്നൊത്ത കട്ടപ്പംകൊണ്ടാണ്, എൻെറ ഹൃദയം വറ്റാത്തത്. എന്നാൽ, കണ്ണുണ്ടായിട്ടും ഒരിത്തിരിയും കാഴ്ചയില്ലാത്തത് അഹോ (അത്ഭുതം) തന്നെ. ദാനവദുർമ്മദാത്തം = അസുരന്മാരുടെ ദുർമ്മദംമൂലം അഴൽപ്പെട്ടത്. പരന്മാർ = ശത്രുക്കൾ.

19. ഔദാസ്യം = ഉദാസീനത.

20. ശിരശ്ശൂലം = തലവേദന. പിണം = ശവം. കഠാരം = മഴു.

ലം ശങ്കിച്ചാണ്, ഞങ്ങരം അവരിൽ ഘൃണ കാട്ടാഞ്ഞത്. എന്നാലിനി,

അല്പീത്താരെതിർക്കൈകളിൽശ്ശിവ, രമി-
ച്ചുട്ടേ തവദസ്ത്രങ്ങരം പേ-
ത്തി;-ല്പില്പാഹവവേലയിൽബ്ഭയമൊരു-
ത്തന്നും ഭവദ്ദാസരിൽ;
എല്പീൻപൊട്ടലിലൊച്ച പൊങ്ങുമസുരാം-
ഗത്തെപ്പിളക്കിച്ചുത-
ച്ചുല്ലാസാൽക്കളിയാടിടട്ടെ, കൊടുതാ-
മിദ്ദണ്ഡടർച്ചേരിയിൽ! 21

അഗ്നി:—(ക്രോധത്തോടെ, ആകാശത്തിൽ ലക്ഷ്യം ബന്ധിച്ച്)

കല്പാന്തത്തിലെ നിർഭരോഗ്രതയൊടെൻ-
നാളങ്ങളേ, നിങ്ങള-
ങ്ങെപ്പേരും സഹസാ മുതിർന്നുയരുവിൻ,
ഞാൻ നിന്നുപോരാടവേ;
മുല്പാടദ്ദനുസൂനുസൈന്യവിപിനം
ഞാൻതാൻ ദഹിപ്പിച്ചുയാ-
ലബ്ഭസ്മാഹുതിയായ്‌വരട്ടെ,യിതരാ-
മർത്ത്യപ്രകോപോദയം? 22

നാരദൻ:—(ഹർഷത്തോടെ ചിരിച്ച്) ഹേ സമീരണ, നോക്കൂ, നോക്കൂ, അങ്ങയുടെ സ്നേഹത്തിൻെറ ശൌര്യോത്സാഹം!

വായു:—സഖേ, നാരദ,

ദൈതേയരാം ശാഖികളെ, പ്രഭഞ്ജനൻ
ഞാൻതന്നെ മുല്പാടു പുഴക്കിവീഴ്ത്തുവൻ;

21. തവദസ്ത്രങ്ങൾ = ഭവാൻെറ ആയുധങ്ങൾ. ദണ്ഡ്—യമൻെറ പ്രധാനായുധം.

22. നാളങ്ങൾ = ജ്വാലകൾ. ദനു......പിനം = ദാനവസൈന്യമാകുന്ന കാട്. ഭസ്മാഹുതി = വെണ്ണീറിൽ ഹോമിക്കൽ; ഇതു വെറുതെയാണല്ലോ. ഇത......ദയം = മററു ദേവന്മാരുടെ വമ്പിച്ച കോപം.

ശവം ചുട്ടം വഹ്നിയെരിച്ചിടട്ടെതാ-
ന,വററിനെസ്സൂര്യ്യനുണക്കിടട്ടെതാൻ- 23

നാരദൻ:—(ഹർഷത്തോടെ) ഭാഗ്യംകൊണ്ടു ധർമ്മം വർദ്ധിയ്ക്കുട്ടെ, വർദ്ധിയ്ക്കുട്ടെ! ദേവന്മാക്കിത്രയും അരിശം മൂത്തിരിയ്ക്കേ, ദാനവന്മാരുണ്ടോ വെള്ളത്തിൽ മുങ്ങിക്കിടന്നാലും ജീവിയ്ക്കുന്നു?

വരുണൻ:—(ഗർവോട്ടം വണക്കത്തോടും കൂടി)

കണ്ഠത്തിൽക്കട്ടെപാശമീട്ടടിപെട്ട-
ത്തുഴിച്ചുവട്ടിൽബ്ബലാൽ-

(തന്നെച്ചൂണ്ടി)

ക്കൊണ്ടാക്കാം തടവററപാം-
പതിയിവൻ, ദൃപ്തമൃരാം ദൈത്യരേ;
കൊണ്ടാടുന്നടർ കൈവരാതെ ശപഥം
പാഴായ്പ്പരുങ്ങും സുര-
ക്കുണ്ടാകൊല്ലിതിലരീഃ;യപ്പടി മുനേ,
ചെയ്കെന്നപേക്ഷിപ്പു ഞാൻ! 24

നാരദൻ:—സഖേ, കുബേര, അങ്ങു ധനദനാണ്; എന്നാൽ ഇപ്പോഠം ശത്രുക്കൾക്കു * നിധനദനാകുക!

കുബേരൻ:—സഖേ, നാരദ,

23. എരിച്ചിടട്ടെതാൻ, ഉണക്കിടട്ടെതാൻ—എരിയ്ക്കുകയോ ഉണക്കുകയോ ചെയ്യട്ടെ.

24. അപാംപതി = ജലനാഥൻ. ശപഥം = ദൈത്യവധപ്രതിജ്ഞ. യുദ്ധം ആസ്വദിയ്ക്കാൻ കിട്ടായ്ക. പ്രതിജ്ഞാഭംഗം വൈലക്ഷ്യം എന്നിവയാൽ ദേവന്മാർ എൻെറ പേരിൽ അരിശംകൊള്ളാത്തവിധം ചെയ്തു വെയ്ക്കുക!

* നിധനദൻ = നിധനത്തെ (= കൊലയെ) കൊടുക്കുന്നവൻ.

എൻകൈത്തുണ്ൎമികവോ ശിവപ്രണയമോ
ചിന്തിയ്ക്കയാലെ,ന്നൊടൊ-
ത്തങ്കംവെട്ടുവതിന്നു തീരെ വരുമാ
റില്ലാ സുരദ്രോഹികൾ;
തന്മൂലം ചിരകാലമായ്സ്സമരദു-
ർഭിക്ഷത്തിൽ മാഴ്കുന്നെനി-
ക്കുന്മേഷപ്രദമാം രണോത്സവമിതി-
ന്നീശൻെറ മുമ്പിൽത്തുലോം! — 25

നാരദൻ:— (ഹൎഷത്തോടേ) ഭാഗ്യം, ഞാൻ കൃതാൎത്ഥനായിക്കഴി ഞ്ഞു! ഇനി മററാരെയും നോക്കേണ്ടതില്ല.

നിരൃതി:— (ക്രോധത്തോടെ ആത്മഗതം) എയ് എന്നെ സാധാരണനിലയിൽപ്പോലും ഗണിയ്ക്കുന്നില്ല, ഈ ബ്രാഹ്മണച്ചെറുക്കൻ! ആകട്ടെ, ഇങ്ങിനെ പറയാം. (പ്രകാശം.)

വീരൻ നാരദ, ഞാനൊരുത്തനസുര--
ന്മാരെപ്പിളൎത്തുന്നതിൽ;
സ്ഫാരം മേ ഗരിമാവിത,ങ്ങു വകവെ--
യ്ക്കാഞ്ഞാലിടഞ്ഞേയ്ക്കുമോ?
പോരാട്ടത്തിലൊരിമ്പമേ ബത, ഭവാ--
ന്നുള്ളൂ, വെറുംചാപലം!
ശൂരൻ, കാതരനെന്ന, ഭേദമെവിടെ–
ത്തേറുന്നു വിപ്രൻ ഭവാൻ? 26

നാരദൻ:— (ഹൎഷത്തോടേ ആത്മഗതം) ഭാഗ്യം, ഇയ്യാളും ഞങ്ങളുടെ പക്ഷക്കാരൻതന്നെയായി! അരിശംകൊള്ളട്ടെ, അരിശംകൊള്ളട്ടെ: എനിയ്ക്കു തുലോംപ്രിയം! (വണക്കത്തോടേ പ്രകാശം)

25. സുരദ്രോഹികൾ = അസുരന്മാർ.

26. സ്ഫാരം = വൎദ്ധിച്ചത്. ഗരിമാവ് = ഗൌരവം, അന്തസ്സ്. കാതരൻ = ഭീരു. എവിടെത്തേറുന്നു—എങ്ങും അറിയുകയില്ല!

വീരാഗ്രേസരനായ് ക്ഷമാചര, ഭവാ–
നല്ലാതെയാരുണ്ടൊരാ--
ളാ?_രാജിഷ്ണുവതുണ്ട, താവകകരേ,
വാളാം പ്രധാനായുധം:
പോരിന്നതഥന, ദേവകാൎയ്യവശനാ-
മീയങ്ങയോടെന്തിനാ-
ണാ?-രാൻ ചെയ്യുകമൂലമോ, വിധി ഘടി--
പ്പിക്കുന്നതിപ്പോരിനെ? 27

നന്ദി:— (സ്പൃഹയോടേ) സുരഗുരോ, ഇപ്രകാരമുള്ള ഒരസുരനെ കേരംക്കാനുള്ള കൌതുകം എന്നെ തികച്ചും വായാടിയാക്കുന്നു:

അസ്തോദയസ്ഥിതിയൊരുത്തനു ലംഘ്യമോ? വ--
മ്പൊത്തോന,യാളൊരുവനേ പരമുള്ളവെന്നോ?
വിത്രസ്തരായ് വളരെയാളുകളുഞ്ജസാ ചേ--
ന്നൊത്താണ,വൻെറകൊലയിൽത്തുനിയുന്നിതല്ലോ! 28

അതിനാൻ പറയൂ, ആരാണീ വീരശിരോമണി?

ബൃഹസ്പതി:— * ശിലാദനന്ദന, പറഞ്ഞിട്ടുവേണമോ, മൂന്നു ലോകത്തിന്നും ധൂമകേതുവെന്ന പോലെ വ്യോമചാരിയായ ഈ ത്രിപുരനെ അറിയുക?

തിങ്ങും തീജ്വാലയാൽ വാനിനോ'രുഴിയ'ലനു–
ഷ്ഠിച്ചു, ദുഷ്പ്രേക്ഷമായ്ദ്ദി--
ക്കെങ്ങും ചീററുന്ന ചെന്തീപ്പൊരിനിരയിലൊളി,–
പ്പിച്ചു, യാരംതൻ ശരൌഘം

27. ഘടിപ്പിക്കുക = ചേൎത്തിണക്കുക.

28. അസ്തം = അസ്തമയം. വിത്രസ്തരായ് = പേടിച്ച്. അവൻെറ കൊലയാൽ—അവനെ കൊല്ലാൻ.

* ശിലാദനന്ദന = ഹേ ശിലാദൻെറ മകനേ.

29. ഉഴിയൽ = നീരാജനം. ദുഷ്പ്രേക്ഷം = നോക്കാവതല്ലാത്ത

ഗംഗാംബുത്തൊപ്പി ചേരും ഹരശിരസി തിമ
　　ക്കുന്നതുണ്ടേററ!-മെന്നാ—
ലങ്ങാസ്ഥാംസ്ഥാംരവം തൃച്ചെവിയിലണവതി—
　　ല്ലും,പർതൻ ഭാഗ്യദോഷാൽ! 29

ഈ വ്യോമചാരി വ്യോമത്തെ മാത്രമല്ല മുടിയ്ക്കുന്നതു്; ഭൂമിയേയും ഇവൻ വല്ലാതെ വലയ്ക്കുന്നുണ്ടു്; ആ പാതാളനായകനായ പന്നഗപ്പെരുമാളെത്തന്നെയും ഇവൻ ചതച്ചിരിയ്ക്കുന്നു!

(അനന്തരം ഭൂമി പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

ഭൂമി:— (ഉദ്വേഗത്തോടേ ആകാശത്തു ലക്ഷ്യം ബന്ധിച്ചു്) ഭഗവൻ, കമലോദ്ഭവ, അങ്ങയെ ഞാനെന്തിനു ശകാരിയ്ക്കുന്നു? കഷ്ടം, അങ്ങയുടെ ഈ കെട്ടവിളയാട്ടം!

സാമാന്യമായെട്ടു കുലാചലങ്ങളും
ദിക്കുഞ്ജരപ്രൌഢരുമപ്പ്ഫണീന്ദ്രനും
എന്നെച്ചുമന്നീടണമെന്നു നണ്ണിയി-
ട്ടാണോ ചതിപ്പിച്ചതു, ചണ്ഡദൈത്യരാൽ! 30

ഞാൻ അങ്ങയെ സമീപിയ്ക്കുകയില്ല; അങ്ങയേയും സൃഷ്ടിച്ച ചന്ദ്രചൂഡനെത്തന്നെ ശരണം പ്രാപിയ്ക്കും. (ചുററി നടന്നു കാലിടച്ചു നടിച്ചു സലജ്ജം) അയ്യോ, ഞാൻ തികച്ചും അബലതന്നെയായിത്തീൎന്നു; എന്നെ ആരൊന്നു പിടിയ്ക്കും? ആ പന്നഗപ്പെരുമാരും അകലത്താണല്ലോ!

(അനന്തരം മനുഷ്യവേഷത്തിൽ അനന്തൻ പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

അനന്തൻ:— ഭഗവതി, ഭൂതധാത്രി, എന്നെ പിടിച്ചുനിന്നു കൊൾക.

തു്. സ്ഥാംസ്ഥാംരവം = സ്ഥാം സ്ഥാം എന്ന ശബ്ദം.

30. കുലപർവതാദികളുടെ വഹനശക്തി പരീക്ഷിപ്പാനാണോ, ഞെരിപ്പിയ്ക്കുന്നതു്! ചണ്ഡദൈത്യരാൽ = ക്രൂരരായ അസുരന്മാരെക്കൊണ്ടു്. വജ്രമയി = അതികഠിന.

* വ്ളു = പാമ്പിൻെറ തോലുറ.

ഭൂമി:— (നോക്കിയിട്ട്) എയ്, നാഗരാജാവു വന്നിരിയ്ക്കു ന്നു. നാഗരാജാവേ, ഇവിടെ അങ്ങയെ പിടിയ്ക്കുന്ന തിൽ വജ്രമയിയായ എനിയ്ക്കു ലജ്ജതോന്നുന്നു: ഞാൻ മറന്നേയ്ക്കുമോ, ദുസ്സഹമായ ദൈത്യശരവർഷത്താൽ വട്ടം ചുററുന്ന എന്നെ ചുമന്ന ഭവാന്റെ * വളപൊളിഞ്ഞു നൊന്ത പത്തിപ്പരപ്പിനെ?

അനന്തൻ:—ഭഗവതി, ഭാഗ്യശാലിയാണ്, ഞാൻ: സർവാധാരഭൂതയായ ഭൂദേവി ഇപ്രകാരം ബഹുമാനിയ്ക്കുന്നുണ്ടല്ലോ! പിടിച്ചുകൊാംക: ഇതാ, സമീപത്തുതന്നെയുണ്ട്, ഭഗവാൻ പാർവതീവല്ലഭൻ പുരന്ദരാദി ദേവഗണത്താൽ ഉപാസ്യമാനനായി സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു. വരിക; നമുക്കു അടുത്തു ചെല്ലാം.

(രണ്ടുപേരും അടുത്തുചെല്ലുന്നു.)

ഭൂമി:—ഭഗവാനേ, സർവലോകങ്ങളേയും സൃഷ്ടിച്ചു രക്ഷിച്ചു സംഹരിയ്ക്കുന്ന പരമേശ്വര, നിന്തിരുവടിയ്ക്കു നമസ്കാരം!

ശിവൻ:—(സംഭ്രമത്തോടെ) ഏയ്, ഇതെന്താണ്?

പൊങ്ങുന്ന വീർപ്പുകളിൽ വേണിയുലഞ്ഞു, കണ്ണീർ
തിങ്ങും മുഖത്തൊടു,മിടറുന്ന നടത്തമോടും,
അംഗം വഹിച്ചൊരഴൽ പോലുപയാതയാം നീ
ഞങ്ങൾക്കു മേദിനി, മനക്ലമമേകിടുന്നു! 31

അതിനാൽ പറയുക ഇതെന്താണ്? ഭഗവതി, വസുന്ധരേ, സർവജഗൽപൂജനീയേ, ഇതൊരു വമ്പിച്ച അത്യാഹിതം തന്നെ.

അപൂർവമായുള്ളൊരു മേഘമാല-
യാണുർവരേ, ഭൂരിരസാഢ്യയാം നീ.

31. ഉപയാത = സമീപപ്രാപ്ത. ക്ലമം = തളച്ച.

32. അപൂർവം = സാധാരണമല്ലാത്ത. ഉർവര = (വിളവേറിയ) ഭൂമി. മേഘമാലാപക്ഷത്തിൽ രസത്തിന്നു വെള്ളമെന്നർത്ഥം. മുകൾപ്പാ

താഴത്തുമേവും തവ ഹവ്യകവ്യ-
വഷ്ാൽ മുകറംപ്പാരുകളും കുളിർപ്പൂ! 32

ഭൂമി:—(സവിനയം) ഭഗവൻ, എന്താണീ ആത്മപ്രശംസ? ഇവിടത്തെ ഒരംഗംതന്നെയല്ലേ, ഞാൻ?

ശിവൻ:—(അനന്തനെ നോക്കിയിട്ട്)

പൃഥ്വീപ്രകംപാൽത്തൊലിയുന്നൊന്ത
പത്തിയ്ക്കനേകം വ്രണമാന്ന താങ്കൾ
കൊത്താതെ താനെങ്ങളെയുണ്ട നെഞ്ചിൽ-
ക്കൊത്തുന്ന കാകോളധരേശിതാവേ! 33

അനന്തൻ:—(വാശിയോടേ) ഇവിടത്തെ ആജ്ഞയ്ക്കധീനനാണ്, ഞാൻ: പോരാത്തവനല്ല:

ഉരത്തിളകുമൂത്തുകാററിയലുമായിരം പത്തിയാൽ-
പ്പരത്തിവിടുകില്ലയോ വിയതി കത്തിയാളും വിഷം?
പുരാസുരനതിൽദ്ദഹിച്ചറുതിയേല്ക്കുവേ, ശക്തമാ-
യ്വരില്ലൊരുപശാന്തിചേപ്പ്തിന്ന, മന്ത്രമോ,തന്ത്രമോ! 34

നാരദൻ:—(ഹർഷാശ്ചര്യങ്ങളോടേ) നല്ലത്, നല്ലത്: ഭൂഭാരം വഹിയ്ക്കുന്നതിൽ മാത്രമല്ല, പോർഭാരം വഹിയ്ക്കുന്നതിലും മുമ്പൻതന്നെയാണ്, നാഗപ്പെരുമാറം. (തണുപ്പു നടിച്ചിട്ട്) എന്താണ്, ഇങ്ങിനെയുള്ള ദുഃഖച്ചൂടിന്നിടയിലും, ദ

രുകളും = ഊർദ്ധ്വലോകങ്ങൾപോലും. ഹവ്യം = ദേവലോകത്തിന്നുള്ളത്; കവ്യം. പിതൃലോകത്തിന്നും.

33. പൃഥ്വീപ്രകംപാൽ = ഭൂമിയുടെ വമ്പിച്ച ഇളക്കംമൂലം. കാകോ......താവേ = സപ്പരാജാവേ. താങ്കളെക്കണ്ടിട്ടു ഞങ്ങൾ സപ്പദഷ്ടരെന്നപോലെ വേദനകൊള്ളുന്നു.

34. ഊത്തുകാററ് = ഊത്തുപോലത്തെ വായു. ഇവിടത്തെ ആജ്ഞ കിട്ടായ്കയാലാണ്, ഞാൻ വിഷാഗ്നിയെ വ്യാപിപ്പിച്ച് ത്രിപുരാസുരനെ ദഹിപ്പിയ്ക്കാത്തത്. വിയതി = ആകാശത്ത്.

സ്സഹമായ തണുപ്പു തോന്നുന്നതു്? (മുമ്പിൽ നോക്കിയിട്ടു്) എയ്, ഇതാ, പർവതപ്പെരുമാറ്റം വന്നിരിയ്ക്കുന്നു. (ഹർഷത്തോടേ) വരൂ, വരൂ, ശൈലരാജാവേ; ശിവശ്വശുര, ത്രിപുരോപദ്രവംമൂലം സന്തപിയ്ക്കുന്ന സുരവൃന്ദത്തെ തണുപ്പിയ്ക്കുക.

ഹിമവാൻ:— (പ്രവേശിച്ചു്, പശ്ചാത്താപത്തോടേ കൈ കൂടഞ്ഞു്) ഹേ മുനിശ്രേഷ്ഠ,

ആരെന്തു ചെയ്യുമിഹ: തീര മുടന്തരല്ലോ,
സ്വാരാജവജ്രഹതിയാൽച്ചിറകററ ഞങ്ങൾ!
സ്വൈരം പറക്കിലതുലാത്മഭരേണ, വാനിൽ-
പ്പാറുന്ന ദൈത്യഘടയെപ്പൊടിയാക്കുകില്ലേ? 35

എന്നാൽ, അചരനെങ്കിലും കാമരൂപനായ ഞാനിപ്പോൾ ശിവൻെറ അപേക്ഷ നിറവേററാം.

നാരദൻ:— (സവിനയം) ദുർദ്ദശനായ ത്രിനയന, ആരെയാണിനി കാത്തിരിയ്ക്കുന്നതു്? ദേവയാനം ത്രിപുരരാൽ രോധിയ്ക്കപ്പെട്ടതിനാലാണു്, സൂര്യചന്ദ്രന്മാർ ഇവിടെ വന്നുചേരാഞ്ഞതു്.

നന്ദി:— (ചുററും നോക്കി, സംഭ്രമത്തോടേ) ആയ്, ഇതെന്താണു്?

പേർത്തും ഗമിച്ചു നിശ; കാർമുകിൽമൂടലില്ലാ;
വാർദ്ധക്യമേല്പ്പു രവി, യൌവനവേളയിൽത്താൻ;
ഓർത്തോളമദ്ഭുത,മകാലികമാമിരുട്ടിൻ-
ചാർത്തൊന്നിതാ ബത, മുളച്ചുയരുന്നു ചുററും! 36

(എല്ലാവരും * ചമൽക്കാരത്തോടേ നോക്കുന്നു)

(അണിയറയിൽ)

35. ആരെന്തുചെയ്യുമിഹ—ഞങ്ങളിൽ ആക്കും ഇക്കാര്യത്തിൽ ഒന്നും ചെയ്യുകവയ്യ. മുടന്തർ = ഗമനാശക്തർ. സ്വൈരം—യഥേഷ്ടം. പറക്കിൽ—. പറക്കാൻ കഴിവുണ്ടായിരുന്നുവെങ്കിൽ. അതുലാത്മഭരേണ—നിസ്തുല്യമായ ഞങ്ങളുടെ കനംകൊണ്ടു്. പാറുന്ന—സഞ്ചരിയ്ക്കുന്ന. ഘട = സമൂഹം.

* ചമൽക്കാരം = ചമൽ എന്ന ശബ്ദം.

മൂർദ്ധാവറാഞ്ഞു വെളിവാക്കിവരുന്നിതാരോ
ദൈത്യാവമർദ്ദിഹരിചക്രബലാപകർഷം,
ചീർത്തുള്ള രോഷമൊടു ഭീഷണദംഷ്ട്ര കാട്ടി
നേർത്താ വിധുന്തുദനിതാ, രവിയെ ഗ്രസിപ്പു. 37

അതിനാൽ രക്ഷിയ്ക്കുക, ശൌര്യമേറിയ വല്ല വാനവനും ഇവിടെയുണ്ടെങ്കിൽ!

ശിവൻ:— (വാശിയോടേ) നന്ദിൻ, കൊണ്ടുവാ, എന്റെ വില്ല്: ചിക്കെന്നു നീങ്ങട്ടേ, അക്ലോകത്തിന്റെ ദുഃഖം!

നന്ദി:— എയ്, എന്തുകൊടുവാശിയാണിത്, ദേഹമില്ലാത്ത രാഹുഗ്രഹത്തെ പിടിയ്ക്കാൻ? ത്രിപുരദഹനംതന്നേ തുടങ്ങുക, അവനാണല്ലോ, ദേവയാന-പിതൃയാനങ്ങളെ തടുത്തു, ധർമ്മമാർഗ്ഗത്തെ മുച്ചൂടും മുടിയ്ക്കുന്നത്,

(അണിയറയിൽ, ക്രോധത്തോടെ)

ആ, ആരാണീ ധർമ്മധ്വംസകൻ?

ധർമ്മം സദൈവ ബലശാലി ജയൈകമൂലം;
ധർമ്മം ദൃഢസ്മരണശീലനു രക്ഷിതാവാം;
അജ്ജംഭകൈടഭഗജാന്ധകതാരകാദി-
ധർമ്മപ്രമാഥികളിലാർക്കൊരു നന്മ കിട്ടീ? 38

നാരദൻ:—(ഹർഷത്തോടെ) എയ്, എന്റെ ജ്യേഷ്ഠനായ ബ്രഹ്മപുത്രൻ ധർമ്മൻ വന്നെത്തിക്കഴിഞ്ഞു.

ധർമ്മൻ: —(പ്രവേശിച്ച്) ഭഗവാനേ, സമസ്തജഗദാധാരമേ, ഇതാ, ധർമ്മൻ നിന്തിരുവടിയെ നമസ്കരിയ്ക്കുന്നു!

ശിവൻ:—ധർമ്മ, എന്താണിങ്ങിനെ പറയുന്നത്? നമുക്കും ആധാരമാണല്ലോ, വൃഷരൂപിയായ ഭവാൻ. ഇവിടെ ഇരിയ്ക്കു.

37. സുദർശനമേററിട്ടു രാഹുവിന്റെ തലയററില്ലല്ലോ; അതു ചക്രത്തിന്റെ ബലക്കുറവാണെന്ന്. നേർത്ത് = നേരിട്ട്. വിധുന്തുദൻ = രാഹു.

38. ദൃഢസ്മരണശീലൻ = ദൃഢമാംവണ്ണം ധ്യാനിച്ചുപോരുന്നവൻ.

ധൎമ്മൻ:—മഹേശ്വര, ലോകം ത്രിപുരോപദ്രുതമായിരിയ്ക്കെ ഇവിടെത്തന്നെ, എന്തിനിരിപ്പ്.

നാരദൻ:—(പെട്ടെന്ന് അടുത്തു ചെന്നു, സവിനയം) ഭഗവൻ, ധൎമ്മ, ഇതാ, അനുജൻ നാരദൻ അങ്ങയെ അഭിവാദ്യം ചെയ്യുന്നു. (നമസ്കരിയ്ക്കുന്നു.)

ധൎമ്മൻ:—(ഹൎഷത്തോടെ) ഉണ്ണി, കലഹപ്രിയ,

സുരർ നമ്മുടെ പങ്കിൽ നിന്നു ദൎപ്പോ-
ദ്ധതരാം ദൈത്യരെ നിഗ്രഹിയ്ക്കയാലേ
കൊട്ടതാം കലഹം ചമയ്ക്കുവൻ ഞാൻ,
തവ മോദത്തിനു,മെൻെറയുന്നതിയ്ക്കും. 39

നാരദൻ;—(സഹൎഷം) ഭഗവാനെ, ഇവിടുന്നു പങ്കിൽ നിന്നാൽ, ദേവന്മാൎക്കു വിഷ്ണുഭഗവാനാവും, സേനാപതി; പിന്നെയുണ്ടോ, വിജയസംശയം? ‘ധൎമ്മമെങ്ങ,വിടെ കൃഷ്ണൻ; കൃഷ്ണനെങ്ങവിടെജ്ജയം!’

സ്കന്ദൻ:—(അരിശത്തോടെ ആത്മഗതം) എന്ത്, സേനാപതിയായ എന്നെത്തള്ളി വിഷ്ണുവാകുമോ, ദേവന്മാൎക്കു സേനാപതി! (വാശിയോടെ പ്രകാശം) ഹേ, നാരദ,

ആണത്തം മുഴുവൻ വെടിഞ്ഞൊ,രു വെറും-
പെണ്ണായി മാറില്ല ഞാൻ;
താണവ്വണ്ണമിരന്നിരന്നു ചെറുതാ-
കാനും തുടങ്ങാ മുനേ;
മീനും പന്നിയുമാമയും പലതുമായ്—
ത്തീരേണമെന്നില്ല മേ;
സേനേശൻ പുരുഷോത്തമൻ സുരതതി-
യ്ക്കെന്മട്ടുകാർ പററിടാ! 40

40. മോഹിനി, വാമനൻ, മത്സ്യകൂൎമ്മവരാഹങ്ങൾ മുതലായ അവതാരങ്ങളെ ആസ്പദമാക്കി, ‘പുരുഷോത്തമ’നെ (=വിഷ്ണുവിനെ)പരിഹസിയ്ക്കുന്നു.

നാരദൻ:— (സഹർഷം) ദേവഗണത്തിന്റെ മഹാഭാഗ്യം: ഇതാ, ഗിരീശപുത്രൻ അരിശംകൊണ്ടു! (പെട്ടെന്ന് അടുത്തുചെന്നു സ്കന്ദനെ മൂർദ്ധാവിൽ മുകൎന്നിട്ട്)

അബാലവീൎയ്യനിശ്ശൂലി-
ബാലൻ നേടട്ടെ തുഷ്ടിയെ;
ഇദ്ദേഹത്തിൻ പ്രസാദത്താൽ
വൃദ്ധരാകട്ടെ നിൎജ്ജരർ! 41

ശിവൻ:— കാൎത്തികേയ, നീ കഥയില്ലാതെ പുലമ്പുന്നതെന്താണ്? എന്റെ സ്നേഹിതൻ നാരായണൻ നിനക്കപ്ഫനാണ്.

സ്കന്ദൻ;— (സവിനയം) അപ്ഫനാണെങ്കിൽ, ഞാനിരിക്കെ, അച്ഛനോ അപ്ഫനോ പിതാമഹനോ എന്തിനു യുദ്ധക്ലേശമനുഭവിക്കുന്നു?

ശിവൻ;— (പുഞ്ചിരിയിട്ട്) നാരദ, ചെന്നു പിതാമഹനേയും വിഷ്ണുവിനേയും കൊണ്ടുവരിക: ഇവർ വരം കൊടുത്തതിനാൽ ഗർവിയന്ന മുപ്പുരാസുരരെ ഒരിക്കലും വെച്ചേച്ചു കൂടാ; ഇവരുടെ അനുമതിയോടുകൂടിത്തന്നെയാവാം, ഞാൻ അവരെ ചുട്ടെരിക്കുക.

നാരദൻ:— അരുളപ്പാടുപോലെ. (പോയി)

ശിവൻ:— ഇന്ദ്രാദിദേവന്മാരേ, നിങ്ങളെല്ലാവരും അവരവരുടെ ദിങ്മുഖങ്ങളിൽ ഒതുങ്ങിനില്പിൻ. ഇതാ, നടന്നു കഴിഞ്ഞു ത്രിപുരദഹനം. അസുരന്മാരുടെ ദുഷ്പ്രേക്ഷ്യമായ മറിമായപ്പണിമാത്രം സൂക്ഷിച്ചുകൊള്ളണം.

ഇന്ദ്രാദികൾ:— (സവിനയം) അരുളപ്പാടുപോലെ.

(എല്ലാവരും പോയി)

ഒന്നാമങ്കം

41. അബലാവീൎയ്യൻ = ബാലന്റെ തല്ലാത്ത (മുതിൎന്ന) ശൌൎയ്യമുള്ളവൻ. ശൂലിബാലൻ = ശൂലിയുടെ (= ശിവന്റെ) ബാലൻ—മകൻ. വൃദ്ധർ = അഭിവൃദ്ധിപ്പെട്ടവർ; കിഴവരെന്നും.

രണ്ടാമങ്കം

(അളീകൻ പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

അളീകൻ:— (മുന്നോട്ടു നോക്കി) എയ്, എൻെറ അരുമച്ചങ്ങാതി വിപരീതൻ ഇതാ, പോകുന്നു. അദ്ഭുതമദ്ഭുതം! ഇയ്യാാം കുരുടനാണെങ്കിൽ ഇത്ര വേഗം നടക്കുന്നതെങ്ങിനെ? കുരുടനല്ലെങ്കിൽ, എന്നെ കാണാത്തതെന്താണ്? ആകട്ടെ. വിളിയ്ക്കാം. വിപരീത, താൻ എവിടെപ്പോകുന്നു?

വിപരീതൻ:— (പ്രവേശിച്ചു, പെട്ടെന്നു നോക്കി സഹർഷം) അരുമച്ചങ്ങാതി, അളീക, താൻ വിളിച്ചതു, ഭാഗ്യം: ഇല്ലെങ്കിൽ, തന്നെ കാണാതെ പോയി, തന്നെത്തിരഞ്ഞു കഷ്ടപ്പെട്ടുമായിരുന്നു!

അളീകൻ:— താൻ എന്നെ കാണാഞ്ഞതെന്തേ?

വിപരീതൻ:— ചങ്ങാതി, മനസ്സു കനത്ത രാജ്യകാര്യം ചുമക്കുന്നതിൽ പതികയാലാണ്, ഞാൻ തന്നെ കാണാഞ്ഞത്.

അളീകൻ:— (ശങ്കയോടേ) എന്താണ്, രാജ്യകാര്യം?

വിപരീതൻ:— ത്രിപുരസ്വാമിയാൽ തോല്പിയ്ക്കപ്പെട്ട ദേവകൾ യോഗംചേൎന്നാലോചിച്ചു, നാരദനെ വിഷ്ണുവിൻെറയും ബ്രഹ്മാവിൻെറയും അടുക്കലെയ്ക്കയച്ചിരിയ്ക്കുന്നു. എന്നു ചാരന്മാർ അസുരത്തമ്പുരാനെ അറിയിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു.

അളീകൻ:— (അവജ്ഞയോടേ) ദിഗ്ഗജങ്ങളെ ഉപദ്രവിപ്പാൻ മുയലുകളുടെ യോഗം ചേരലാണ്, ത്രിപുരസ്വാമിയെപ്പൊതുക്കാൻ ദേവകളുടെ യോഗം ചേരൽ!

വിപരീതൻ:—(ശ്രുണ്ഠിയെടുത്ത്) എടോ അളീക, ചെറുപ്പംമുതല്ക്കേ അരമനയിൽ വളൎന്നു പല പല രാജ്യതന്ത്രങ്ങൾ പഠിച്ചവനായ താൻ ഇങ്ങിനെ അഭിപ്രായപ്പെടുന്നതെന്താണ്? പരമാണുപ്രായനായ ശത്രുവിങ്കൽപ്പോലും കരുതലോടെ ഇരിയ്ക്കേണ്ടയോ?

അളീകൻ:—എന്നാൽ പറയൂ, എന്താണ് ത്രിപുരസ്വാമിയുടെ അരുളപ്പാട്?

(വിപരീതൻ ചെവിയിൽ പറയുന്നു.)

അളീകൻ:—(സഹർഷം) കൊള്ളാം, കൊള്ളാം നല്ല ആലോചന യാണിത്!

വിപരീതൻ:—(ഗർവോടെ) ചങ്ങാതി, ഇക്കാര്യത്തിൽ താനും ഞാനും പറയണം, 'അസുരന്മാക്കു ജയം വിപരീതം, അമരക്കു ക്ഷയം അളീകം' എന്ന്. ചെല്ല, താൻ ബ്രഹ്മാവിനെ തെററിദ്ധരിപ്പിക്കു; നാരദൻ വിഷ്ണുവിൻെറ അടുക്കലാണ്. ഞാനും ശിവനെ തെററിദ്ധരിപ്പിച്ചിട്ടു, പുരന്ദരാദി ദേവന്മാരെ തെററിദ്ധരിപ്പിച്ചുകൊള്ളാം-

(രണ്ടുപേരും പോയി)

വിഷ്ക്കംഭം

(പിന്നെ, വിഷ്ണുവും നാരദനും പ്രവേശിക്കുന്നു.)

വിഷ്ണു:—(ശങ്കയോടെ) എന്താണിപ്പോഴും, നാരദൻ, ശാരദമേഘംപോലെ രസമില്ലായ്മയും വിവർണ്ണതയും പൂണ്ടിരിക്കുന്നത്? ഈ തോളിൽത്തൂങ്ങിക്കിടക്കുന്ന വീണപോലും ഒരു ഭാഗമായിത്തീന്നിരിക്കുന്നു!

നാരദൻ:—(ഖേദത്തോടെ നെടുവീപ്പിട്ടു്) അല്ലയോ വൈകുണ്ഠ,

ഗീർവാണർതൻ കരുണമായ കരച്ചിലാകും
നാദം ചുരത്തുമഥ മൂർച്ഛന നേക്കു ചൊല്ലും;
എൻദുഃഖവീണയിതു മീട്ടുകിലിംപമേകി-
ല്ലങ്ങയ്ക്കുതെന്ന,സുരസൂദന, മൌനമാണേൻ! 1

വിഷ്ണു:—(സംഭ്രമത്തോടെ) അത്യാഹിതമത്യാഹിതം! നാരദ, സർവലോകങ്ങളിലെയും വൃത്താന്തം താങ്കൾക്കറിയാമ

1. എൻെറ ദുഃഖവീണമീട്ടിയാൽ, ദേവകളുടെ രോദനവും, മൂർഛന(=മോഹാലസ്യം)വുമാണ്, നാദവുംമൂർഛന(=ആരോഹവരോഹക്രമം)വുമായി പുറപ്പെടുക. ഇത് അങ്ങയെ സുഖപ്പെടുത്തില്ല എന്നു കരുതിയിട്ടത്രേ, ഞാൻ മിണ്ടാതെ നില്ക്കുന്നത്! ചുരത്തും=പുറപ്പെടുവിക്കും. നേക്കു ചൊല്ലും—വെളിപ്പെടുത്തും.

ല്ലോ; പറയുക ആക്കാണിങ്ങിനെ, സുചിരാസ്തമയത്തി ന്നായി ക്ഷണികാഭ്യുദയം?

നാരദൻ:—ഹാ, ദാനവക്കു നല്ലകാലം: അതുകൊണ്ടാണല്ലോ, വിശ്വവ്യാപിയായ നിന്തിരുവടി മറെറാരുത്തനോടു ചോദിയ്ക്കുന്നതു്: ആകട്ടെ, ഞാൻ ഉണത്തിയ്ക്കുകതന്നെചെയ്യാം:

ത്രിപുരേശപരാഭവാഗ്നിയാൽച്ചു—
ട്ടെരിയുന്നിബ്ഭുവനത്രയത്തിനെല്ലാം,
ക്ഷണനേരവുമില്ല ശാന്തിയെന്നായ്,
ത്രിജഗന്നായകനാം ഭവാൻെറ മുന്നിൽ! 2

അത്രതന്നെയല്ല—

വാനത്തില്ലംപർമാതക്കിടമൊരുനിമിഷം
പോലുമേ ലീലയാടാൻ;
ധ്യാനാൽത്താൻ പോരിനാൽത്താനുടലു വെടിയുവോർ
ചെല്വതില്ലംശുമാങ്കൽ;
മാനാഢ്യത്രൈപുരോഗ്രപ്പടനിര സുരയാ—
നത്തെ രോധിയ്ക്കയാല,-
ന്യൂനാഗ്നിഷ്ടോമകത്താവിനുമൊരു കഴിവി—
ല്ലി,ന്ദ്രലോകത്തു പോകാൻ! 3

വിഷ്ണു:—നാരദ, അങ്ങും ഇങ്ങിനെ പറയുന്നുവല്ലോ; അങ്ങു കാണുന്നില്ലേ? ഉഗ്രതപസ്സുകരാംകൊണ്ടു് ഉഗ്രനെ പ്രസാദിപ്പിച്ചിട്ടു. ദാനവർ ഉഗ്രരായിത്തീരുന്നു; ഇതിൽ എന്തു ചെയ്യും, അസ്വതന്ത്രനായ ഞാൻ?

3. ധ്യാനാൽത്താൻ പോരിനാൽത്താൻ (= യോഗംകൊണ്ടോ, യുദ്ധംകൊണ്ടോ) ദേഹം ത്യജിപ്പവർ സൂര്യബിംബത്തെ പിളത്തി ഊർദ്ധ്വലോകം പൂകം. മാനം = ഗർവ്, സുരയാനം = ദേവകളുടെ സഞ്ചാരമാർഗ്ഗം. അഗ്നിഷ്ടോമം—ഒരുതരംയാഗം.

ഗദായുധം ദൈത്യവിദാരണം സദാ;
സുദർശനം മാമകമുഗ്രദർശനം.
അമന്ദ,മീ നന്ദകവും ചെറുക്കലിൽ;—
ശ്ശിവാജ്ഞയേ നോക്കിയിരിയ്ക്കയാണു ഞാൻ. 4

നാരദൻ:—(ഉപഹാസത്തോടെ) അംപോ, അസുരന്മാരുടെ സുകൃതപ്രഭാവം; അവർ സർവജ്ഞരെപ്പോലും അനഭിജ്ഞരാക്കിക്കളഞ്ഞുവല്ലോ! ശിവൻെറ അഭിപ്രായത്തിൽ, ജനാർദ്ദനനാണ്, ത്രിപുരാസുരന്മാക്കു വരം കൊടുത്തത്; ഇവിടുന്നു മഹേശ്വരവരം ശങ്കിച്ച് ആ ശത്രുക്കളോടെതിക്കുന്നില്ല. ഭർഗ്ഗഭഗവാൻ എന്നോടു് ഇങ്ങിനെ അരുളിച്ചെയ്തിരിയ്ക്കുന്നു:—'എൻെറ രണ്ടാമത്തെ * ആത്മാവാണ്, പകുതിദ്ദേഹം കൈക്കലാക്കിയ പദ്മനാഭൻ; അദ്ദേഹം വരം കൊടുത്ത അസുരനെ ഹിംസിച്ചാൽ എന്നോടു് അദ്ദേഹം കോപിച്ചേയ്ക്കും. അതിനാൽ, ഭവാൻ ചെന്നു കാണുക.'

വിഷ്ണു:—(സവിനയം) നാരദ,

ലാളിച്ചുകൊള്ളട്ടെ രസേന മാം, സ്വയം
മെയ്പ്പാതിയിൽച്ചേർത്തു വരങ്ങരം നല്കയാൽ;
സംഗ്രാമസേവാവസരങ്ങളിൽശ്ശിവ
ന്നെന്മീതെയാകില്ല, ശിലാദനന്ദനൻ! 5

നന്ദി:—അയ്യോ, ദേവകളുടെ ദൌർഭാഗ്യതിരേകം; ദേവകരം തമ്മിൽ ഇങ്ങിനെ ഒരു കലഹവല്ലി തളിർത്തുപോയല്ലോ! (പുറവും നോക്കിയിട്ട്) എയ്, ഞാൻ വിഷ്ണുലോകത്തെ

4. ഉഗ്രദർശനം = കണ്ടാൽത്തന്നെ പേടി തോന്നിയ്ക്കുന്നത്. അമന്ദം = മന്ദമല്ലാത്തത്, ശൌര്യമുള്ളത്.

*ശങ്കരനാരായണമൂർത്തിയെ സ്മരിയ്ക്കുക.

5. സ്വയം അർദ്ധശരീരമാക്കി വരം തന്നിട്ടുള്ളതിനാൽ ശിവൻ എന്നേ രസേന(വാത്സല്യത്തോടെ) ഓമനിച്ചിരുത്തിക്കൊള്ളട്ടെ; എന്നാൽ, യുദ്ധാവസരങ്ങളിൽ ശിവനെ ഞാൻ നന്ദികേശനൊപ്പം യത്നിച്ചു സേവിയ്ക്കും.

ത്തികഴിഞ്ഞു. എവിടെയായിരിയ്ക്കാം വിഷ്ണു? (മു ന്പിൽ നോക്കിയിട്ട്) ഇതാ, നാരായണൻ നാരദനോടൊ ന്നിച്ച സ്വൈരസംഭാഷണം ചെയ്യുന്നു. (ആശ്ചര്യത്തോ ടെ) ആ, ഇതെന്താണ്; ഇദ്ദേഹമല്ലേ, കരഞ്ഞുവീർത്ത ക ണ്ണുമായി, കൈടഭാരിയുടെ കടുഭാഷിതം ധൂർജ്ജടിയെ ധരിപ്പിച്ച, നടക്കത്തോടെ നടകൊണ്ടത്; പിന്നെ, ഇവി ടെ * വിഷ്ണുസമീപത്തു കാണപ്പെടുന്നതെങ്ങിനെ? അഥ വാ, എളുപ്പത്തിലറിയാവുന്നതല്ലല്ലോ, നാരദൻെറ ഗതി. ആകട്ടെ, അടുത്തു ചെല്ലാം (അടുത്തു ചെന്നിട്ട്) ഹേ പുരു ഷോത്തമ, ശർവനെ അവ്വണ്ണം പരിഹരിച്ചിട്ട്, ഇങ്ങിനെ ഇരിയ്ക്കുന്നതെന്താണ്?

ആരക്ഷിപദ്മപരിപൂജിതനായ് ഭവാനാ-
ലാ,രങ്ങയെ ത്രിഭുവനാധിപനാക്കി വിഷ്ണോ,
ഗൌരിയ്ക്കു പോലെയുടൽ പാതി ഭവാനു തന്ന-
താര,ഗ്ഗിരീശനെ ഹസിയ്ക്കുകതന്നെ വേണം ! 6

നാരദൻ:— (ക്രോധത്തോടെ) ഛീ, നുണയ. വെറുതേ ഇങ്ങനെ കൊള്ളരുതാത്തതു പറകയോ?

നന്ദി:—(ക്രോധത്തോടെ) നാരദ, ഭവാൻ കലഹപ്രിയൻതന്നെ; എന്നാൽ, ശങ്കരനാരായണന്മാരെ ഇങ്ങിനെ കലഹിപ്പി യ്ക്കേണ്ട. അങ്ങുതന്നെയല്ലേ, ഗംഗാധരനോടു പറഞ്ഞ ത്:— 'വിഷ്ണു എന്നോട് ഇങ്ങിനെ അധിക്ഷേപിച്ചു പറ ഞ്ഞു കളഞ്ഞു, ആസ്ഥാണുവിൻെറ ആജ്ഞാകരനാണോ ഞാൻ? ദാനവരെ ഞാൻ യഥേഷ്ടം ഉയർത്തുകയോ താഴ്ത്തു കയോ ചെയ്തുകൊള്ളാം.

നാരദൻ:—(ആശ്ചര്യസംഭ്രമങ്ങളോടെ) എന്ത്, ഞാനെപ്പോളാ ണ്, മടങ്ങി മഹേശ്വരൻെറ അടുക്കൽച്ചെന്നത്?

വിഷ്ണു:—(ധ്യാനം നടിച്ച, പുഞ്ചിരിക്കൊണ്ട്) ഹേ ശിലാദ

* മൂലത്തിൽ പൊടിവ്.

6. നാൾതോറും ആയിരം താമരപ്പൂവുകൊണ്ട് ശിവനെ പൂജിച്ച പോന്ന വിഷ്ണു ഒരുനാൾ ഒരു പൂവു കുറഞ്ഞതിനാൽ, പകരം തൻെറ ഒരു ക ണ്ണു ചൂന്നെടുത്ത് പുഷ്പാഞ്ജലി ചെയ്തു പോൽ!

നന്ദന, ഹേ നാരദ, നില്ക്കട്ടെ, വാഗ്വാദം. ഏതോ ഒരു മായാവിദാനവൻ നാരദൻെറ വേഷം കെട്ടി, ശിവനെ വഞ്ചിച്ചിരിയ്ക്കാം. അതിനാൽ, വല്ല അത്യാപത്തും വന്നു കൂടുംമുമ്പേ, നന്ദികേശൻ ചന്ദ്രചൂഡഭഗവാൻെറ അടുക്കൽ വേഗേന ചെന്നെത്തട്ടെ; ഞാനും വിരിഞ്ചഭഗവാനെ കൂട്ടി വരുകഴിഞ്ഞു.

നന്ദി:—(സലജ്ജം) ഹൃഷീകേശൻെറ കല്പനപോലെ.

(പോയി)

വിഷ്ണു:—നാരദ, ചെല്ലു: ബ്രഹ്മഭഗവാനെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവരു.

(പിന്നെ, കപടനാരദനാൽ അനുഗമിയ്ക്കപ്പെട്ടു ബ്രഹ്മാവ് പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു)

ബ്രഹ്മാവ്:—(സക്രോധം) ഉണ്ണി, നാരദ, എൻെറ മകൻ ആ നാരദൻതന്നെയല്ലേ നീ: വിഷ്ണുവിൻെറ ഇത്തരം ധൃഷ്ടുക നീ സഹിച്ചുവല്ലോ?

കപടനാരദൻ:—(ശങ്കയോടെ ആത്മഗതം) എന്നെ അറിഞ്ഞുകളഞ്ഞുവോ? ഇല്ല, കോപംകൊണ്ടാണ്, ഇയ്യാറം ഇങ്ങിനെ പറയുന്നത്. എന്നാലും ഇങ്ങിനെ പറയാം. (പ്രകാശം) അച്ഛ, ഭഗവാൻ ഭർഗ്ഗങ്കലും ഗോവിന്ദങ്കലും, അങ്ങയിങ്കലെന്നപോലെ വണങ്ങിനില്ക്കുന്നവനാണ് ഞാൻ.

ബ്രഹ്മാവ്:—ശരി, ശരി. (എല്ലാടത്തും നോക്കിയിട്ട്) എയ്, ഞാൻ വിഷ്ണുലോകത്തെത്തിക്കഴിഞ്ഞു. ഇനി, ഏതു വിധം ചെയ്യണം? (ആത്മഗതം) വിഷ്ണുവിനോടു യുദ്ധം സുകരമല്ല: അയാളെ * ശാപോദകംകൊണ്ടുതന്നേ അടക്കിക്കളകയാണ് നല്ലതു്. (പ്രകാശം) നാരദ, യുദ്ധം മുതിൎത്തു താമസം വരുത്തിക്കൂടാ; അതിനാൽ ഞാൻ ശാപംകൊണ്ടുതന്നെ കേശവനെ ശവമാക്കിക്കളയാം.

കപടനാരദൻ:—(മിണ്ടാതെ, സഹൎഷം ആത്മഗതം) ഭാഗ്യം, എൻെറ കാൎയ്യം നിറവേറി!

ബ്രഹ്മാവ്:—(ക്രോധത്തോടെ ഉറക്കെ)

പാരിൻനാശത്തിൽ യാതൊന്നിളകിയതിർ കവി-
ച്ചേന്തിനിന്നപ്പൊളുളേ, തോ
പേരാലിൻകൊമ്പു പററിക്കരകയറി ഭവാൻ,
വേറെയൊന്നസ്സമുദ്രം;
ശൗരേ, വൈരിഞ്ചശാപോദകമയമൊരപൂ-
ർവ്വാബ്ധി ചിക്കെന്നിതാ, വ-
ന്നേറുന്നു, വൻക്രുധൌർവാഗ്നിയെയടിയിൽ വഹി-
ച്ചു,ള്ളനീർ തേ തരാനായ്! 7

വിഷ്ണു:—(കേട്ടിട്ട് ഭയത്തോടെ) ഉം, എന്താണിത്, എന്താണിത്?

(എഴുന്നേല്ക്കുന്നു.)

നാരദൻ:—(വേഗത്തിൽ അടുത്തുചെന്നു സവിനയം) ആയായി, ഇവിടുന്ന് അരുതാത്തതിന്നൊരുങ്ങിയതെന്താണ്? ഇതാ വിഷ്ണു അങ്ങയെ എതിരേല്ക്കുന്നു.

(കപടനാരദൻ മറയുന്നു.)

ബ്രഹ്മാവ്:—(നാരദനെ കണ്ടിട്ട്) ഇതു നാരദനോ? (പാശ്വത്തിൽ നോക്കി, കപടനാരദനെ കാണാഞ്ഞ് ആശ്ചര്യത്തോടെ, മുഖം താഴ്ത്തി നില്ക്കുന്നു.)

വിഷ്ണു:—(പുഞ്ചിരിയോടെ, സവിനയം) ആര്യ, പിതാമഹ, അങ്ങു ലജ്ജിക്കേണ്ട, ലജ്ജിക്കേണ്ട മുക്കണ്ണൻ തിരുവടിയും അങ്ങുന്നെന്നപോലെ, നാരദവേഷം ധരിച്ച ഏതോ ഒരസുരനാൽ 'വിഷ്ണു ഭവാനെ പരിഹസിക്കുന്നു' എന്നു തുലോം കോപിപ്പിക്കപ്പെട്ടതിനാൽ, എന്നെ അധിക്ഷേപിപ്പാൻ നന്ദികേശനെ ഇങ്ങോട്ടയച്ചിരുന്നു.

(പിന്നെ, പിറകേ നന്ദികേശനുമായി ശിവൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ശിവൻ:—(പശ്ചാത്താപത്തോടെ)

നിനയാതേ ചെയ്യലിതൊരു
കൊടിയ കരിംപാമ്പുതന്നെയാണയ്യോ:

ഇതിന്നുടെ കടിയേററ മന-
സ്സനിശം വേവും, സശല്യമെന്നവിധം! 3

എടോ നന്ദി, പറയുക, പറയുക: നീ കേരംപ്പിച്ച ദുർഭാഷണത്താൽ കോപംപൂണ്ട വിഷ്ണു എങ്ങിനെയായിത്തീൎന്നു? എന്തു പറഞ്ഞു?

നന്ദി:— (സവിനയം) ഈരേഴുലകത്തിന്നും ഈശനായുള്ളോവേ, സർവജ്ഞൻ ഇങ്ങനെ പശ്ചാത്തപിക്കുകയോ? ദുഷ്ടദൈത്യന്മാരുടെ കെട്ട പണിത്തരമാണെന്നുറച്ച പുഞ്ചിരികൊണ്ടിട്ട നിന്തിരുവടിയെ മുൻകൂട്ടിയുണൎത്തിപ്പാൻ എന്നെ അയയ്ക്കുകയാണ്, വിഷ്ണു ചെയ്യതു്.

ശിവൻ:— (ഔത്സുക്യത്തോടേ) നന്ദി, എപ്പോളാണ്, എൻെറ മനസ്സാകുന്ന മയിൽ കൃഷ്ണമേഘത്തെ കണ്ടു സന്താപം വെടിയുക?

നന്ദി:— (പുഞ്ചിരിയിട്ടു്) മനംമറികയാലാണ്, കല്പിച്ചറിയാത്തതു്: നാം വിഷ്ണുലോകത്തെത്തിക്കഴിഞ്ഞു. തൃക്കൺ പാൎക്കുന്നില്ലേ, ബ്രഹ്മാവും വിഷ്ണുവും നാരദനോടുകൂടി തിരുമുമ്പിൽ എതിരേല്ക്കുന്നതു്?

ശിവൻ:— (സഹർഷോൽക്കണ്ഠം അടുത്തുചെന്നു, നേരംപോക്കിൽ) മുകുന്ദ, മുകുന്ദ, നമ്മുടെ യുദ്ധം കാണ്മാൻ വിധാതാവും വന്നെത്തിക്കഴിഞ്ഞുവല്ലോ; വരിക, പൊരുതാം. (എന്നു കെട്ടിപ്പുണരുന്നു.)

വിഷ്ണു:— (സവിനയം) ദേവദേവ, * വിനയംകൊണ്ടു ഭവാൻ എൻെറ ഭക്തിയെ മറയ്ക്കുന്നതെന്താണ്? (നമസ്കരിക്കുന്നു.)

ശിവൻ:— ഭഗവൻ, പിതാമഹാ, ഇതാ, ശിവൻ അങ്ങയെ അഭിവാദ്യം ചെയ്യുന്നു.

3 നിനയാതെചെയ്യൽ = അവിമൃശ്യകാരിത്വം. സശല്യം = ശല്യത്തോടുകൂടിയതു്; ശല്യം തറഞ്ഞാലെന്നപോലെ.

* ഭവാൻെറ വിനയം എൻെറ ഭക്തിയെ വെളിപ്പെടുത്താൻ സമ്മതിക്കുന്നില്ലേ!

(ബ്രഹ്മാവ് ലജ്ജിച്ചു മിണ്ടാതെ നില്ക്കുന്നു.)

നാരദൻ:— ഭഗവാന്മാർ ഈ ആസനങ്ങളെ അലങ്കരിച്ചാലും.

ശിവൻ:— വിരിഞ്ചഭഗവാൻ മുമ്പേ ഇരിയ്ക്കട്ടേ.

ബ്രഹ്മാവ്:—(നെടുവീർപ്പിട്ടു, സവിനയം) ദേവദേവ, ഒരസുരാധമനാൽ ബന്ധിയ്ക്കപ്പെട്ടുപോയ ഞാൻ ഇങ്ങനെയുള്ള ആദരവിനെ അർഹിയ്ക്കുന്നില്ല.

ശിവൻ:— പിതാമഹ, നമുക്കിരുവർക്കും പററിയിരിയ്ക്കുന്നു ഈയൊരിളപ്പം. അതിനാൽ ഇരിയ്ക്കാം.

(എല്ലാവരും യഥോചിതം ഇരിയ്ക്കുന്നു.)

ശിവൻ:— (പുഞ്ചിരിയോടേ) എങ്ങിനെയാണ്, ഭഗവാനെ ഒരസുരാധമൻ വഞ്ചിച്ചത്?

ബ്രഹ്മാവ്:—(ലജ്ജയോടേ) ജഗദീശ, എന്തു പറയേണ്ടു? ഏതൊ ഒരുവൻ നാരദൻെറ വേഷം ധരിച്ച്, ഓലോലെ കണ്ണീരും വാർത്തു നിലവിളിച്ചുംകൊണ്ടു് എന്നോടു പറഞ്ഞു:—"എന്നെ അച്യുതൻ, 'തൻെറ അച്ഛൻ വരം കൊടുത്തതിനാലുള്ള ഗർവിനാലാണ്, ത്രിപുരാസുരർ മൂന്നു ലോകത്തേയും ഉപദ്രവിച്ചുപോരുന്നത്; അതിനാൽ അയാളോടുകൂടിത്തന്നേ അവരെ ഞാൻ മുടിച്ചുകളയും' എന്നിങ്ങിനെ അധിക്ഷേപിച്ചുകളഞ്ഞു.'' ഇതു കേട്ടു കോപിച്ചാണ്, ഞാൻ വിഷ്ണുലോകത്തു വന്നത്. (നെടുവീർപ്പിട്ട്) അരുതാത്ത ഒന്നിനു ഞാൻ തുനിഞ്ഞുപോയി; സർവജ്ഞനും ക്ഷമാശീലരിൽ മുമ്പനുമായ ദാമോദരൻ എന്നെ രക്ഷിച്ചു!

ശിവൻ:—(പുഞ്ചിരിയോടെ) എന്നെയും മറെറാരു നാരദൻ വന്നറിയിച്ചു, "'ആ ശംഭുവിനെക്കൊണ്ടു് എനിയ്ക്കെന്തുള്ളു എന്നു നിന്തിരുവടിയെ പദ്മനാഭൻ പരിഹസിയ്ക്കുന്നു.'' എന്ന്. പിന്നീടു, വൈകുണ്ഠൻെറ അടുക്കൽ വന്ന നന്ദി തിരിച്ചെത്തി എന്നെ വാസ്തവം ധരിപ്പിച്ചു; അപ്പോഠ അരിശം നീങ്ങിയ ഞാൻ ഇങ്ങോട്ടു പോരികയും ചെയ്തു.

വിഷ്ണു:—(നേരംപോക്കിൽ) അംപോ, കലഹപ്രിയൻ കലഹദർശനത്തിന്നായി വളരെശ്ശരീരങ്ങഠ നിർമ്മിയ്ക്കുന്നു!

നാരദൻ:— (ക്രോധത്തോടെ, ആകാശത്തു ലക്ഷ്യംവെച്ച്) നന്ന്,

ദാനവരേ, നന്ന്: വീണ്ടും വീണ്ടും കളിയാക്കിക്കൊാം വിൻ, അച്ഛൻ വിരിഞ്ചനെ; നിങ്ങാംക്ക വരങ്ങാം തന്നരുളും.

ബ്രഹ്മാവ്:—നാരദ, നീ അറിയാതെ ശ്രുണ്ഠിയെടുക്കുന്നതെന്താണ്?

ചെയ്‌വൂ തപസ്സസുരർ ദുർല്ലഭസിദ്ധിനേടാൻ
ഭാവംതെളിഞ്ഞമരർ വാഞ്ഛിതവും കൊടുപ്പൂ;
നാവാക്ക, വിശ്വവിഹിതിയ്ക്കുമതിന്ന പാപി–
ദേവാരികാംക്ക പിണയാ കൊലയെന്ന ചൊൽ
വാൻ? 9

'ഒരൊററശ്ശരമേററിട്ടാവണം, ഞങ്ങാം മൂവ്വരും കൊലപ്പെടുക' എന്ന വ്യവസ്ഥവെച്ചാണ്, അവർ എന്നോട് വരം വാങ്ങിയിരിയ്ക്കുന്നതും.

നാരദൻ:—ഇതുകൊണ്ടുതന്നെയാണ് അവർ നൂറു യോജന ഇടവിട്ടു സഞ്ചരിയ്ക്കുന്നത്. അതിനാൽ അവർ അവധ്യർതന്നെയായിക്കഴിഞ്ഞിരിയ്ക്കുന്നു: ഒരു ശരംകൊണ്ടു മൂവ്വരേയും എയ്യാൻ അത്തരം വില്ലെവിടെ? അത്തരം അമ്പെവിടെ? അത്തരം വില്ലാളിയെവിടെ?

വിഷ്ണു:—(ക്രോധത്തോടെ) നാരദ, അങ്ങിനെ പറയേണ്ടാ:

അതിന്നുണ്ടാകില്ലേ, കഠിന കഠിനം ഘോരമൊരുവി–
ല്ല,തിൻവണ്ണം നൂർയോജന നെടിയതായൊരു ശരവും?
മുറയ്ക്കുണ്ടാകില്ലേ പടുചിലയനജ്ജേയനൊരുവൻ?
സമീപത്തെത്തില്ലേ, വിധിയരിശമാന്നാൽ മരണവും? 10

നാരദൻ:—(സഹർഷം) വിഷ്ണോ, ഭവാൻ ക്രോധിച്ചാൽ വിധി ക്രോധിച്ചു; പരമേശ്വരൻ ക്രോധിച്ചു!

നന്ദി:—(സഹർഷാശ്ചര്യം മേൽബ്ഭാഗത്തു നോക്കിക്കൊണ്ടു) അഹോ, ദുഷ്ടദാനവവിനാശത്തെ സൂചിപ്പിയ്ക്കുന്ന ദുർന്നി

9. വിശ്വവിഹതി = സർവജഗത്സംഹാരം.

10. ചിലയൻ = വില്ലാളി. ചില = വില്ല്.

മിത്തങ്ങരം വിഷ്ണുവചനത്തെ ശരിവെയ്ക്കുന്നു! നോക്കുവിൻ, നോക്കുവിൻ:

വാൽമേലും മുൻവശത്തും പൃഥ്വവികടശിര-
സ്സ്റ്റേന്തിയും, പൌരഭാണ്ഡ-
സ്തോമം പൊട്ടിപ്പൊളിഞ്ഞുള്ളൊലി തടവിയിര-
ട്ടിച്ച നിർഗ്ഘോഷമാൎന്നും,
ഭീമോദഗ്രപ്പെരുംതീപ്പൊരി പടരുകയാ-
ലഗ്നിദിശദീപ്തി പൂണ്ടും
വാർമെത്തും കൊള്ളി വീഴ്വൂ, ഗഗനചരപുര-
ത്തിങ്കലെല്ലാസ്ഥലത്തും! 11

നാരദൻ:—(അതിന്നുനേരേ, മുകരംബ്ഭാഗത്തു നോക്കിയിട്ട് ഹഷ്ത്തോടെ) വാസ്തവം, വാസ്തവം:

കാട്ടിത്തരുന്നു പുരിയെ,
വാനത്തീയെരികൊള്ളികരം,
ദുർദൈത്യാന്വേഷിയാം കാലൻ—
തന്റെ ദീപങ്ങരം പോലവേ! 12

(അണിയറയിൽ)

അയ്യയോ ഇളകിമറിഞ്ഞ ദാനവരേ, നില്പിൻ, നില്പിൻ: ഇങ്ങിനെ അളീകദന്നിമിത്തങ്ങളെപ്പേടിച്ചു പതറുകയോ. നിങ്ങരം? പാഞ്ഞുപോകുന്ന പാവകങ്കൽനിന്നു കൊഴിഞ്ഞ കൊട്ടം ജ്വാലകളായിരിയ്ക്കും, ഇവ! ഞാൻ നാരദന്റെ വേഷം കെട്ടി ശിവനെ വഞ്ചിച്ചിട്ട്, ഇന്ദ്രാദി ലോകപാലന്മാരെയും വഞ്ചിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു: അവരുടെ മുമ്പിൽ ഞാൻ കരഞ്ഞു പറഞ്ഞു:— '(അയ്യോ) അച്ഛാ, കമലാസനാ, അയ്യോ, മഹേശ്വര, അയ്യോ, നാരായണ, ത്രിപുരാസുരനാൽ നാടുകടത്തപ്പെട്ട നിങ്ങരം എ

11. പൌരഭാണ്ഡസ്തോമം = ഗൃഹോപകരണസമൂഹം. അഗ്നിദിശദീപ്തി = അഗ്നിദിക്കിന്റേതുപോലുള്ള ഉജ്ജ്വലത്വം, ഗഗനചരപുരം = ആകാശത്തു സഞ്ചരിയ്ക്കുന്ന(ദാനവ)പുരം.

12. ദുർദൈത്യാന്വേഷി = ദുഷ്ടദാനവരെ തിരയുന്ന,

ങ്ങിനെ പാതാളക്കണ്ടിൽ പോകേണ്ടു? മഹേന്ദ്രാദിദേവന്മാരേ, നിങ്ങളുമെല്ലാം അങ്ങോട്ടു പോയ്ക്കൊൾവിൻ, പോയ്ക്കൊൾവിൻ; അവിടെ അന്യോന്യം മുഖത്തുനോക്കി നാൾ കഴിച്ചു കൊൾവിൻ!' ഇതോടുകൂടിത്തന്നെ, മഹേന്ദ്രാദി ദേവന്മാർ ഒന്നമാലോചിയ്ക്കാതെ പിക്കെന്നു പിന്മാറിക്കഴിഞ്ഞു. അതിനാൽ ഇനി വേഗത്തിൽ തിരുമേനി യഥേഷ്ടം സുരേന്ദ്രരാജധാനിയിൽ എഴുന്നള്ളിക്കൊൾക.

(വീണ്ടും അണിയറയിൽ)

കൊള്ളാം, വിപരീത, കൊള്ളാം; എന്റെ ഭൃത്യക്കു ചൂഡാമണിയാണു്, നീ വിപരീതനെന്നപേർ നീ സഫലമാക്കിക്കഴിഞ്ഞു: അസുരരെ സ്വർഗ്ഗത്തിലും അമരരെ പാതാളത്തിലും കൊണ്ടാക്കിയല്ലോ!

നാരദൻ:—(ഭയാവേഗങ്ങളോടെ) ഭവാന്മാർ കേട്ടില്ലയോ?

നന്ദി:—കേൾക്കാനെന്തുള്ളു?

നാരദൻ:—നോക്കുവിൻ, നോക്കുവിൻ: വിപരീതവചനം കേട്ടതോടൊപ്പംതന്നെ,

ഇമ്പം മൂത്തുതിമത്ത തൻപടകളിൽ—
അതിങ്ങും കൊടിച്ചാർത്തുമായ്,
വമ്പിച്ചുള്ള തുരംഗമച്ചെനകളാൽ
വാനം മുഴങ്ങിച്ചിതാ,
എമ്പാടും ദിശി മത്തഹസ്തിനിരയാ—
ലഭ്രപ്പടർപ്പും ചമ—
ച്ചു,മ്പർസ്വാമിപുരത്തിലേയ്ക്കു കയറി—
പ്പോകുന്നു ദൈത്യേശ്വരൻ! 13

(ഖേദത്തോടെ നെടുവീർപ്പിട്ടു്)

13. ചെന-കുതിരയുടെ ശബ്ദം. എമ്പാടും......ചമച്ചു് എല്ലാദിക്കിലും മദഗജക്കൂട്ടം, കാർമേഘംപോലെ വ്യാപിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു എന്നു സാരം. ഉമ്പർസ്വാമി-ദേവേന്ദ്രൻ.

ഏങ്ങും ടാംകരമൊന്നെപ്പൊഴുത, ജഗവമാം
വില്ലുതൻഞാണിനെ?—പ്പോരാം
വീശിച്ചാട്ടാം ശരിക്കുഗ്രദ? പെരിയ വിരി-
ഞ്ചാസ്ത്രമെപ്പോളയയ്ക്കാം?
ഹാ, ശക്രാദ്യാമരന്മാരവിടവിടെ-
പ്പോകയേ ചെയ്തു; മോശം,
മോശം യുഷ്മച്ചിരായുസ്സ്:—സുരർ സുരപുരം
കൈക്കലാക്കുന്നുവല്ലോ! 14

വിഷ്ണു:—(ഉത്സാഹത്തോടെ) നാരദ, തനിക്കെന്താണിത്ര വല്ലായ്മ? സ്വർഗ്ഗത്തിന്റെ പേർ കേൾക്കുന്നതിൽപോലും ചെകിടന്മാരാണ്, ദാനവന്മാർ!

(ചിന്ത നടിക്കുന്നു)

നന്ദി:—(മേല്പോട്ടുനോക്കി, ആശ്ചര്യത്തോടെ ആത്മഗതം) എയ്, എന്താണിങ്ങിനെ, അകാരണമായി ഒരു കൂരിരുട്ടു പെട്ടെന്ന് പടരുന്നത്? വിഷ്ണു പ്രയോഗിച്ച ഇന്ദ്രജാലവിദ്യയായിരിക്കും, ഇത്: അസുരപ്പടയിലേ ചെല്ലുന്നുള്ളുവല്ലോ. (പ്രകാശം) ആശ്ചര്യമാശ്ചര്യം:

തമ്മിൽത്തട്ടുകയാൽപ്പിണങ്ങിയിളകി-
ത്തത്തുന്നു ഹസ്തിവ്രജം;
കൊമ്പന്മാരുടെ കുത്തുകൾക്കു കുറിയാ-
കുന്നൂ സ്വയം വാജികൾ;
പോട്ടേ വിൺപുരി; തൻ ഗൃഹത്തിന്നു തിരി-
ക്കാനും ഞെരുക്കത്തിലാ-
യാ;—ഹാ, നോക്കുക, നോക്കുകാ, ശ്രു യമനായ്,
ദൈത്യപ്പടയ്ക്കീയിരുൾ! 15

14. അജഗവം-പിനാകം. യുഷ്മച്ചിരായുസ്സ്-നിങ്ങളുടെ ചിരഞ്ജീവിതം.

15. തട്ടുക-തൊട്ടുരുമ്മുക. കുറി-ഉന്നം. പോട്ടേ വിൺപുരി—സ്വർഗ്ഗരാജധാനിയിൽ ചെല്ലേണ്ട. യമനായ്—സംഹാരകാരിയായി.

നാരദൻ:— (ഹർഷത്തോടെ) ദനുജസൂദന, ഇവിടെയ്ക്കു നമസ്കാരം, ഇവിടെയ്ക്കു നമസ്കാരം! ഇവിട്ടന്നരിശം കൊണ്ടാൽ, അസുരന്മാരുടെ പേർപോലും ഉണ്ടാകയില്ല.

കന്നം വീർത്ത മദേഭരില്ലിതിനു,ര-
ത്തോടും തുരംഗങ്ങളി-
ല്ല,നൃനാസ്ത്രസമുദ്ധരായ ഭടരി-
ല്ലി,ല്ലൽക്കടെത്തേരുകരം;
മുന്നിട്ടോടലുടയ്ക്കൽ, വെട്ടലിവയി-
ല്ലി,ല്ലാക്കലും; മോഹനാൽ-
ത്തന്നേ ദൈത്യരെയിട്ടുകൊൽവിതി, രുളാ-
മീ വീരനാശ്ചര്യ്യദൻ! 16

(അണിയറയിൽ.)

ദൈത്യവീരന്മാരേ, നിങ്ങരംക്കെന്തൊണിങ്ങനെ വല്ലായ്മ? ഈ ഇരുരം, പാതാളം പുക്ക ദേവന്മാർ ഇങ്ങോട്ടയച്ചതായിരിയ്ക്കും. അതിനാൽ ദാനവഭടന്മാർ പാതാളത്തിൽച്ചെന്ന് വാനവരെ പറിച്ചു നീക്കട്ടെ; ഇരുട്ടിനെ വലിയ്ക്കുകയും ചെയ്യട്ടെ. ഇവിടെയുള്ള ഇരുട്ടിനെ ഞാനും ചന്ദ്രികാമായകൊണ്ട് അടക്കിക്കൊള്ളാം.

നാരദൻ:— (ആവേശത്തോടേ) അച്യു, ദേവദേവ, നാരായണ, ഭവാന്മാർ അമരാവതിയിൽ ചെന്നിരിയ്ക്കുവിൻ. ഭവൽപ്രസാദത്താൽ സഞ്ചാരത്തടവില്ലാത്ത ഞാൻ മറിമായപ്പണിയറിയിച്ചു ദേവന്മാരെ സ്വർഗ്ഗത്തിൽ കൊണ്ടുവരാം.

ബ്രഹ്മാദികരം:— കൊള്ളാം, കൊള്ളാം.

(എല്ലാവരും പോയി)

രണ്ടാമങ്കം കഴിഞ്ഞു.

16. കന്നം = ആനകളുടെ കവിൾത്തടം. മദേഭർ = മത്തഗജങ്ങൾ. മോഹനാൽ = മനം മയക്കൽകൊണ്ടു.

മൂന്നാമങ്കം

(പിന്നെ വിശദാശയൻ പ്രവേശിക്കുന്നു)

വിശദാശയൻ:— (മുമ്പിൽനോക്കിയിട്ട്) എയ്, ഇയ്യാം സ്ഫുടാക്ഷരനെപ്പോലിരിക്കുന്നു. (സൂക്ഷിച്ചുനോക്കിയിട്ട്) എന്നെ നോക്കുന്നതേ ഇല്ല, ഇയ്യാം എന്തായിരിക്കും വെമ്പലാലെന്നപോലെ പറയുന്നതു്?

(അനന്തരം പറഞ്ഞതിൻവണ്ണം സ്ഫുടാക്ഷരൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

സ്ഫുടാക്ഷരൻ:— എയ്, ആയ്യ വിശദാശയൻ; ഇദ്ദേഹത്തെ വന്ദിക്കുകതന്നെ. (അടുത്തുചെന്ന് സവിനയം) ആയ്യവിശദാശയ, സർവ്വശങ്കാവിഷയങ്ങളിലും ചികിത്സകൻ ബ്രാഹ്മണനാണെന്നോർത്തു, ഭവാനെ ഞാൻ വന്ദിക്കുന്നു; രാജസചിവനാണെന്നുവെച്ചിട്ടല്ല.

വിശദാശയൻ:— (പുഞ്ചിരിയോടേ) സ്ഫുടാക്ഷര, ദീർഘായുസ്സാകുക! എന്താണ്, തനിക്കൊരുവെമ്പലുള്ളതായി തോന്നുന്നത്?

സ്ഫുടാക്ഷരൻ:—ആയ്യവിശദാശയ, എന്തു വെമ്പൽ?

കിതവവിമോഹിതരായ്പ്പാ--
ഴ്ന്നണകളിൽ മുഴുകും ജഡപ്രഭുക്കന്മാർ
വിലവെക്കുകയില്ലല്ലോ,
പരമാത്ഥവചോമണിഗണത്തെ. 1

എന്നെ സർവ്വതാപനെന്ന ദാനവപ്പെരുമാറം പാതാളം പുക്ക ദേവന്മാരുടെ സ്ഥിതി നോക്കിയറിയാൻ കല്പിച്ചയച്ചിരിക്കുയായിരുന്നു; ഞാൻ അവിടെനിന്നു തിരിച്ചുവന്നുണത്തി

1. കിതവവിമോഹിതർ = വഞ്ചകന്മാരാൽ മനസ്സുമറിക്കപ്പെട്ടവർ. ജഡർ = മൂഢർ. പര...ണത്തെ = സത്യവാക്കുകളാകുന്ന രത്നങ്ങളുടെ സമൂഹത്തെ.

ച്ചു:—'നാരദമഹർഷി ദേവന്മാരെയെല്ലാം വിപരീതാസുരൻെറ മറിമായപ്പണിയറിയിച്ചു, തിരിːയ കൊണ്ടുപോന്നിരിയ്ക്കുന്നു; അവർ അരിശം പൂണ്ട് അന്തകപ്രായമായിത്തീൎന്നു നിങ്ങളുടെ പുരങ്ങളെ രോധിച്ചുകളയും. അതിനു മറുകൈ നോക്കണം'. ഉടനെ ഗർവ്വിൻചൂടിൽ ഗുണദോഷജ്ഞാനം ഉരുകിപ്പോയ സ്വാമിസർവ്വതാപനൻ എന്നെ ശകാരിച്ചു പുറത്താക്കിക്കളഞ്ഞു അതിനാൽ നട്ടക്കംപൂണ്ടു സ്വഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു പോകയാണ്, ഞാൻ. ആൎയ്യന്നും ഒരു നടുക്കം ഉള്ളതായി തോന്നുന്നു; അതെന്താണ്?

വിശദാശയൻ:—(ഖേദത്തോടെ നെടുവീൎപ്പിട്ട്) സ്ഫുടാക്ഷര, ഗുരുവായ ശുക്രഭഗവാൻെറ കീഴിലാണ് ഞാൻ; അല്ലെങ്കിൽ, കുലവിരുദ്ധവും വിദ്യാവിരുദ്ധവും നാമവിരുദ്ധവുമായ മറിമായദുഷ്കൎമ്മം ചെയ്യുകയില്ലായിരുന്നു.

സ്ഫുടാക്ഷരൻ:—(സംഭ്രമത്തോടെ) ഇങ്ങിനെ പശ്ചാത്തപിക്കത്തക്ക എന്തൊരു കടുംകയ്യാണ് ആൎയ്യൻചെയ്തുവെച്ചത്?

വിശദാശയൻ:—സ്ഫുടാക്ഷര, മററൊരു മട്ടിലാണ്, സർവതാപനൻ എന്നോടപേക്ഷിച്ചത്:—'ഭഗവൻ, വിശദാശയാ, എൻെറ കൂട്ടൎക്കു ദുഃഖമാണ്, ബ്രഹ്മവിഷ്ണുമഹേശ്വരന്മാർ കുടികൊണ്ട പുരന്ദരപുരം; അതിനാൽ, അവർ ദേവന്മാരുടെ മുഴുവിനാശം ശങ്കിച്ചു നിരാശരായി സ്വയമേ അവിടം വിട്ടുപോകാൻ എന്തെങ്കിലും ഒരിന്ദ്രജാലം ഇവിടുന്നു പ്രയോഗിയ്ക്കുക.'

സ്ഫുടാക്ഷരൻ:—അപ്പോൾ എന്തു ചെയ്തു ആൎയ്യൻ?

വിശദാശയൻ:—ചെയ്താലും, ഇന്ദ്രജാലവും മററും താദൃശന്മാരിൽ മറിച്ചാവുകയേ ഉള്ളു.

സ്ഫുടാക്ഷരൻ:—(ഭയത്തോടെ) ഭഗവൻ, ഇവൎക്കുവേണ്ടി മററു വല്ല ശാന്തികൎമ്മാദിയും ചെയ്തുനോക്കുക.

വിശദാശയൻ:—(നടുക്കത്തോടെ) സ്ഫുടാക്ഷര, എന്തിനു വെറുതെ കൎമ്മക്ലേശം?

അസാരദേവാസുരർമൂലമുള്ള മ–
റുപദ്രവങ്ങൾക്കെതിർകൈ നടത്തിടാം;

ത്രിശൂലിയാമന്ധകമാഥി രുഷ്ടനാ-
യിരിയ്ക്കെ,യെന്തുണ്ടൊരു ശാന്തിപൌഷ്ടികം? 2

എന്നാൽ, ഒരു ശാന്തികർമ്മം എനിയ്ക്കറിയാം:

ജരവിനയമരുത്തടിയ്ക്കയാൽ-
പ്പെരുകിന സങ്കടമായ തിർത്ഥിതിൽ
ഒരു ശരണ,മുമേശ്വരൻെറയ-
ത്തിരുവടി കൈതൊഴുകെന്ന ഗംഗതാൻ! 3

സ്ഫുടാക്ഷരൻ:—അതിന്നു കുട്ടാക്കില്ല, മിഥ്യാഭിമാനത്താൽ തെളിഞ്ഞ സർവത പനൻ!

വിശദാശയൻ:—സ്ഫുടാക്ഷര, എന്നെ അസുരഗുരു ഇയ്യാളുടെ സചിവനും പുരോഹിതനുമാക്കിവെച്ചിരിയ്ക്കുന്നു. അതിനാൽ ഞാനിതിൽ ഉദാസീനനായിക്കൂടാ. താനും ഇയ്യാളുക്ക ക്രമാഗതനായ സേവകനാണല്ലോ; അതിനാൽ അപമാനക്ലേശം ഇരിയ്ക്കട്ടെ. വരിക: സന്ദർഭം നോക്കി, ഇയ്യാറാക്ക് ഹിതം ചെയ്യാം.

(രണ്ടുപേരും ചുററിനടക്കുന്നു.)

സ്ഫുടാക്ഷരൻ:—(മുമ്പിലേയ്ക്കു നോക്കി) ഞാൻ ആര്യന്നധീനനാണ്. ആര്യൻ നോക്കുക: ഇതാ, ദാനവേശ്വരൻ ആനക്കഴത്തേറി ഗോപുരത്തിന്നടുക്കൽ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു; ഇതാ, അസുരവീരപ്പടയും ആയുധധാരിയായി ചുററും മതിലിന്നടുത്തെങ്ങും കാണപ്പെടുന്നുണ്ട്.

വിശദാശയൻ:—(മുമ്പിൽനോക്കി അവജ്ഞയോടെ ചിരിച്ച്) സ്ഫുടാക്ഷര,

2. അസാരർ—നിസ്സാരർ. അന്ധകമാഥി—അന്ധകാസുരനെ ഹനിച്ചവൻ; ശിവൻ. ശാന്തിപൌഷ്ടികം—ശാന്തികർമ്മം.

3. ദുര...രുത്ത്—ചീത്ത അവിനയമാകുന്ന കാററ്. തിരുവടി-തൃപ്പദം.

ക്രൂരായോധനതഷ്കേസരികൾതൻ
മത്താടലാൽഗ്ഘോരമായ്
സ്ഫാരാലോലധനുരല്ലതാഹരിതമാ-
മിദ്ദൈത്യബാഹാവനം,
സ്മേരോദഗ്രശരാവൃതം വിലസുമാ-
റാകട്ടെ നിർബാധമായ്,
മാരോന്മാഥിഹുതാശരോഷശിഖയൊ-
ന്നിങ്ങെത്തിവീഴുംവരെ! 4

സ്ഫുടാക്ഷരാൻ:—ആൎയ്യവിശദാശയ, ദാനവേന്ദ്രൻ സമീപത്തായി; അടുത്തുചെല്ലാം.

(പറഞ്ഞതിൻവണ്ണം സർവതാപനൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

സൎവതാപനൻ:—എയ്, വന്നെത്തിക്കഴിഞ്ഞു, വിശദാശയൻ. ആൎയ്യ അങ്ങയെ ഞാൻ അഭിവാദ്യം ചെയ്യുന്നു.

വിശദാശയൻ:—*വിഗ്രഹമടങ്ങി പരമാനന്ദഭാജനമായി ഭവിക്കട്ടെ, ദാനവേശ്വരൻ!

സർവതാപനൻ:—ഭവാൻ ആസനമലംകരിക്കുക.

വിശദാശയൻ:—(ഭൃത്യൻ കൊണ്ടുവന്ന ആസനത്തിലിരുന്നിട്ട്, പശ്ചാത്താപത്തോടെ ആത്മഗതം) ഛീ, ഇതാ, എന്റെ വായ്ക്കുടയിൽനിന്ന് അമംഗളവചനമാകുന്ന ഒരു കൃഷ്ണസൎപ്പം

4. ക്രൂരാ......രികൾ-കൂട്ടംപോരിലുള്ള താൽപൎയ്യങ്ങളാകുന്ന (താൽപൎയ്യം ഓരോ കൎയ്യിന്നുമുള്ളതിനാൽ ബഹുവചനം) സിംഹങ്ങൾ. സ്ഫാരാ......രിതം-വലിയ ഇളകുന്ന വില്ലുകളാകുന്ന വള്ളികൾകൊണ്ടു പച്ചപിടിച്ചതു്. ബാഹുശബ്ദം ബാഹാ എന്ന് ആകാരാന്തത്തിലും വരും. സ്മേരോ...വൃതം-ശോഭമാനങ്ങളും കൂൎത്തവയുമായ ശരങ്ങളാൻ (അമ്പുകളാൽ അമ്പുല്ലുകളാൽ) ആവൃതം; വനവിശേഷണം. മാരോ...ശിഖ-ശിവനാകുന്ന അഗ്നിയുടെ ക്രോധമാകുന്ന ജ്വാല. അതു വന്നു വീണാൽ, ഈ അസുരഭുജാരണ്യം വെന്തടിയും.

* വിഗ്രഹം = കലഹം; ശരീരമെന്നും. മരിച്ചു മുക്തിയടയട്ടേ എന്നതാണ്, അമംഗളാൎത്ഥം.

* സ്ഫുടാക്ഷരൻ—തുറന്നുപറയുന്നവൻ എന്നു താല്പൎയ്യം. പരമഹിതൻ = ഉററ ഹിതകാരി; പരം അഹിതൻ എന്നും.

പുറത്തേയ്ക്കു വന്നു! ആകട്ടെ, അറിയപ്പെടാതെതന്നെ ഇതു വല്ലേടത്തും പൊയ്ക്കൊള്ളട്ടെ. (പ്രകാശം) ദാനവേശ, ഈ * സ്ഫുടാക്ഷരനായ സ്ഫുടാക്ഷരൻ പരമഹിതനാണ്; ഇയ്യാളിൽ ദാനവേശൻ പ്രസാദിയ്ക്കുകതന്നെവേണം!

സർവതാപൻ:— (സഹർഷം ചിരിച്ച്) ശ്ശുണ്ഠിക്കാരനാണ്, സ്ഫുടാക്ഷരൻ; എന്തുചെയ്യാം!

(സ്ഫുടാക്ഷരൻ വണങ്ങി, ഇരിയ്ക്കുന്നു.)

സർവതാപൻ:— (ഉൽക്കണ്ഠയോടേ) ആര്യവിശദാശയ, ആര്യൻ അതു ചെയ്തുവെച്ചില്ലേ?

വിശദാശയൻ:—കല്പിയ്ക്കാതേയും, തിരുമേനിയ്ക്കു വേണ്ടതുചെയ്യാം; പിന്നെയാണോ കല്പിച്ചാൽ?

സർവതാപൻ:— (ഔത്സുക്യത്തോടേ) പറയു, പറയു: ആര്യൻ എന്തു ചെയ്തു?

വിശദാശയൻ:—

കണ്ണിൻപാടൊരുപാടെഴും സുരപതി-
ത്തോലാൽക്കൊടിക്കൂറ തീ-
ർത്ത,ബ്ഭ്രന്നായകരജ്ജുകൊണ്ടു യമദ-
ണ്ഡിന്മേൽദൃഢംകെട്ടി, ഞാൻ
സ്കന്ദൻതൻ മയിലിൻെറ പീലിനിരയും
ചാർത്തിച്ചു, ഗൂഢാംഗനായ്--
ച്ചെന്ന,ച്ഛിന്നഭവദ്യശഃസ്തുതിയൊടേ
കല്പദ്രുമേൽത്തൂക്കിനേൻ! 5

അവിടവിടെ, പ്രത്യക്ഷമായ പെരുംപടക്കടലിൻെറ ഇരംപവും മായകൊണ്ടു പുറപ്പെടുവിച്ചു. അപ്പോഠ അവിടെയുള്ള ദേവന്മാർ, വിപരീതൻെറ മായാവിചേഷ്ടിതം ശരിയ്ക്കറി

5. കണ്ണിൻപാടൊരുപാട്—സഹസ്രാക്ഷനാണല്ലോ, സുരപതി. അബ്ഭ്രന്നാ......രജ്ജു = വരുണൻെറ പാശം. ഗൂഢാംഗനായ് = ഒളിവിൽ. അച്ഛിന്ന...യോടേ = ധാരമുറിയാതെ ഭവാൻെറ യശസ്സിനെ സ്തുതിച്ചുകൊണ്ട്.

ഞ്ഞിരുന്നതിനാൽ, ൦ പാട്ടിച്ചിരിയ്ക്കയാണുണ്ടായതു്; അരിശംകൊണ്ടു ഗിരീശൻ അങ്ങയുടെ നഗരം വളയാൻ * ക്രൌഞ്ചദാരണനെ അയച്ചിട്ടുമുണ്ടു്.

സർവതാപൻ:— (ക്രോധത്തോടേ) വിശദാശയ, കുലാചാരമെന്നനിലയ്ക്കാണു്, ഈ മായ പിതാമഹാദികളുടെ മുമ്പിൽ ഞാൻ പ്രയോഗിപ്പിച്ചതു്.

അദൃപ്തദിക്പാലരെയിട്ടരച്ചി–
ട്ടാത്തോലനേകം കൊടിയാടയാക്കി,
അത്രാസസൈന്യത്തൊടു പോകുവൻ ഞാൻ,
വൃത്രാസുരഘ്നൻെറ പുരിയ്ക്കു വീണ്ടും! 6

വിശദാശയൻ:— (സവിഷാദം, ആത്മഗതം) അയ്യോ, ദാനവാധമൻെറ മദാന്ധതയും, ഒളിപാതകവും! ഇതുകൊണ്ടുതന്നെയാണു്, ഇയ്യാളെ * ഭാർഗ്ഗവനും നോക്കാത്തതു്.

(അണിയറയിൽ ഗർവോടേ ഉറക്കെ)

കല്പാന്തക്കാററടിച്ചാളിന ശിഖിയുടെ വൻ–
ജ്വാലയാലും രവിയ്ക്കു--
ള്ളബ്ഭാസ്സാലും ചുടപ്പെട്ടരുണിമ തിരളു-
ന്നീയിരിമ്പിൻപുറത്തെ
നിർബ്ബാധം തൂണ(രായിക്കണയുളിനിരയാൽ–
ച്ചെത്തുവിൻ ചെംപരുത്തി-
പ്പുഷ്പം നുള്ളുന്നതിന്നുട്ടടനടി ദിവിഷ–
ദ്വീരരേ, തുണ്ടുതുണ്ടായു്! 7

* ക്രൌഞ്ചദാരണൻ = സുബ്രഹ്മണ്യൻ.

6. ദൃപ്തർ = ഗർവിതർ. അത്രാസം = നിർഭയം.

* ഭാർഗ്ഗവൻ = ശുക്രൻ.

7. കല്പാന്തക്കാററു് = പ്രളയത്തിലേതിന്നൊത്ത കാററു്. ശിഖി = അഗ്നി. അബ്ഭാസ്സു് = പ്രളയത്തിലേതിന്നൊത്ത രശ്മി. തൂണ...നിര = ആവനാഴിയിൽക്കിടക്കുന്ന ശരങ്ങളാകുന്ന ഉളികളുടെ സമൂഹം. ദിവിഷദ്വീരർ = ദേവവീരന്മാർ.

സർവതാപൻ:—(കേട്ടിട്ട ക്രോധത്തോടെ) എന്ത്, ഈ സാധു സൂര്യൻ അഗ്നിയെ തുണയ്ക്കുകൂട്ടി സൂര്യതാപപുരത്തെ ചുട്ടെരിയ്ക്കുന്നു എന്നോ. എടാ, നില്ല, നില്ല്.

അഗ്ഘട്ടമന്യ:-മതിൽ നീ ക്ഷണമാത്രമർക്ക,
ദുഃഖം സഹിച്ചു പുനരുൽഗതിനേടുമല്ലോ;
എന്നാലി,രുട്ടറുതി തൽപ്രഭകൊണ്ടു സാധി-
ച്ചി,ന്നേ ജഗത്തിനെയഭാസ്സരമാക്കുവൻ ഞാൻ! 8

വിശദാശയൻ:—മഹാവീരനായ ദൈത്യപ്പെരുമാളേ. ഇരിയ്ക്കു, ഇരിയ്ക്കു: അഗ്നി തുണയ്ക്കുകയാൽ തരം കിട്ടിയ സൂര്യൻ വെറുതെ വമ്പു പറഞ്ഞതാണിത്. ഇതിലെന്തിന്, ഇത്രയും വെംപൽ?

(സർവതാപൻ അങ്ങിനെതന്നെ ഇരിയ്ക്കുന്നു).

വിശദാശയൻ:—(ശങ്കയോടെ ആത്മഗതം) തപിപ്പിയ്ക്കപ്പെടുക തന്നെയാണ്, സൂര്യതാപൻ; ചന്ദ്രതാപന്റെ സ്ഥിതി എന്തെന്നറിഞ്ഞില്ല (പ്രകാശം) സ്ഫുടാക്ഷര, ചെന്നു ചന്ദ്രതാപനെ ശ്രദ്ധിപ്പിയ്ക്കുക.

സ്ഫുടാക്ഷരൻ:—(സവിനയം) ആര്യന്റെ ആജ്ഞപോലെ.

(പോയി.)

(വീണ്ടും അണിയറയിൽ കരുണസ്വരത്തിൽ)

ആരൂഢക്രോധമർക്കാനലർ കിരണശിഖാ-
മാല വർഷിയ്ക്കെ,യപ്പ-
ക്കാരസ്സ്ലോത്തീയിരിമ്പാകിന ദനുജപുരം
ചുട്ടുചുട്ടുജ്ജ്വലിയ്ക്കേ,
പോരാൻ വെമ്പുന്ന വീരാമരവിമതരഹോ,
പേർത്തുപേർത്തും നിരാശ-
ന്മാരായ് വീഴുന്നു, മീവൽപ്പറവകരം വിപിന-
ത്തീനടുക്കെന്നപോലെ!

8. പുനരുൽഗതി—വീണ്ടും ഉദിയ്ക്കൽ. ഇരു...സാധിച്ച് = സൂര്യന്റെ ജോലി താൻ നടത്തും. അഭാസ്സരം = സൂര്യനില്ലാത്തത്.

സർവതാപൻ:— (ക്രോധത്തോടെ) എന്ത്, എൻെറ സഹോദരനായ സൂര്യതാപൻെറ അത്ര്യയും വീററ ദാനവപ്പട ചുട്ടെരിയ്ക്കപ്പെട്ടുകതന്നെയോ! എന്നാൽ, വെറുതെ ഈ കൈക്കനം ഭേസിക്കഷ്ടപ്പെടേണ്ട!

(വെമ്പൽ കൊള്ളുന്നു.)

വിശദാശയൻ:—ദൈത്യരാജാവേ, അടുത്തിരുന്നുകൂടാ; അകത്തിരുന്നാലേ, നിങ്ങാംക്കു മരണം അകലത്താകൂ.

(സർവതാപൻ അങ്ങിനെത്തന്നെ ഇരിയ്ക്കുന്നു.)

വിശദാശയൻ:—(ഉല്ലാസത്തോടേ) കത്തിജ്ജ്വലിയ്ക്കയാൽ ഒരു സിന്ദൂരക്കുമ്പാരംപോലായിച്ചമഞ്ഞ ഭവൽസോദരൻെറ ഇരിമ്പുനഗരമിതാ, ആകാശത്തെയ്ക്കു കുതിയ്ക്കുന്നു!

സർവതാപൻ:—(നോക്കി, ഉല്ലാസത്തോടെ)

സൂരൻ വസിയ്ക്കമിടമാശു പിടിയ്ക്കുവാനോ,
നേരിട്ടു മററുപരിലോകമെരിയ്ക്കുവാനോ
കേറുന്നു വാനിലസുരേന്ദ്രനിതാ, സമുദ്ര-
നീരം വരട്ടിയുയരും ബ്ഡബാഗ്നിപോലെ! 10

(വീണ്ടും അണിയറയിൽ)

ചണ്ഡക്രോധദിനേശരശ്മിനിരയാൽ
വദ്ധിച്ച വൈശ്വാനരാ-
ഖണ്ഡജ്വാലകാംകൊണ്ടു വെന്തടികയാ-
യിക്കാരിരിമ്പിൻപുരം,
തിണ്ണം പൌരർ ദഹിയ്ക്കവേ ചടചടാൽ-
ക്കാരപ്പടപ്പോട്ടുമീ-
ക്കണ്ണ്ഭ്ര്വാണവ।രോധിയാം കെട്ടമണം
പൊങ്ങീട്ടമാറെങ്ങുമേ! 11

9. പോരാൻ—പുറത്തുചാടാൻ. അമരവിമതർ = സുരവൈരികൾ; അസുരന്മാർ. മീവൽ—ഒരുതരം പക്ഷി.

10. നീരം = വെള്ളം.

സർവതാപൻ:—(ക്രോധത്തോടെ) എയ്, തക്കം കിട്ടിയതിനാലാണ്, വാനവക്കിത്ര വമ്പ്! (അവജ്ഞയോടെ ചിരിച്ച്) മൂർഖന്മാരെ, വിഷാദാവസരത്തിൽ ഇങ്ങിനെ ഹർഷിയ്ക്കുന്നതെന്താണ്?

രവിശിഖിദഹനത്താൽ, മൃത്യുവെപ്പേടിയാഞ്ഞീ–
പ്പുരമുരുഖദിരാംഗാരാഭമായ്ത്തീൎന്നുവല്ലോ;
പ്രിയമതു: പടവെട്ടി ക്ഷീണിയാതിന്നി മാററാർ–
കളെയിതു തൊടലാൽത്താൻ ചുട്ടുപൊട്ടിച്ചിടട്ടേ! 12

വിശദാശയൻ:—(ഹൎഷത്തോടെ) ദാനവേശ, ഇവിടേയ്ക്കു മഹാഭാഗ്യം! മുകളിലേയ്ക്കു നോക്കൂ:

സുരക്തശ്രീ വേർപെട്ടൊ,രുകരിനിറം പൂണ്ടു പടരു–
ന്നരുച്ഛ്രാംകാരത്താൽ ദിശകളെമുഴക്കി,ബ്ഭൃശമിതാ,
പെരുംധൂമച്ഛാത്താൽസ്സുഭഗയമുനാസംഗരുചിയെ–
പ്പുരത്തീ,സ്വൎഗ്ഗംഗാംബുവിലഹഹ,മുങ്ങുന്നു നഗരം! 13

അതിനാൽ, ഇതിൻെറ തീ കെട്ടടങ്ങി; അസുരന്മാക്ക് ആയുസ്സും നീണ്ടു,

സർവതാപൻ:—(സഹൎഷം) അയ്യോ, സോദരൻ സൂൎയ്യതാപൻെറ ശൌൎയ്യം: ഈ തീപ്പിടുത്തം സഹിച്ചു. ലോഹനഗരത്തെ ആകാശഗംഗാജലത്തിൽ മുക്കി, രക്ഷപ്പെടുത്തിയല്ലോ! ഇനി, ചന്ദ്രതാപന്ന് ആപത്തു പററുമോ എന്ന ശങ്കയേ എനിയ്ക്കുള്ളു.

11. വൈ...ജ്വാല = അഗ്നിയുടെ മുററിയ ജ്വാല. കെടുമണം ചടച്ചടാൽക്കാരത്തോടു ചേൎന്നതിനാൽ ചെവിയേയും ഉപദ്രവിയ്ക്കുന്നു.

12. അതു—ഈ പുരം ഉരുഖദിരാംഗാരമായി(= വലിയ കരിങ്ങാലിക്കനൽ പോലായി) തീൎന്നതു പ്രിയം (ഉപകാരകം) തന്നെ.

13. സുരക്തശ്രീ = തുടുപ്പ്. സുഭ...രുചി = സുഭഗയമുനാസംഗമത്താലുണ്ടാകുന്ന ശോഭ. പുകപോലെ കറുത്തതത്രേ, കാളിന്ദീനദി.

(അണിയറയിൽ)

കാമവ്യാപൃതികൊണ്ടുതാൻ വിറ, നറും-
മുഗ്ദ്ധാംഗനാമെെക്കതാ-
നോമൽച്ചൂളല,മന്ദസീൽകൃതിരുതം
സംഭോഗകാലത്തുതാൻ;
ഈമട്ടാകിന ചന്ദ്രതാപപുരിയിൽ-
പ്പോലും നടപ്പായി ഹാ,
സോമാദ്രീന്ദ്രർ ചൊടിച്ച തീവ്രതുഹിനം
വർഷിയ്ക്കേ, യച്ചേഷ്ടകം! 14

സർവതാപൻ:—(കേട്ടിട്ട ക്രോധത്തോടെ) ദുഷ്ടന്മാരേ, നിങ്ങളെന്താണിങ്ങിനെ നിലവിളിയ്ക്കുന്നത്?

പാഴ്പാററമൂലമെരിതീയ്യിനു തോലിപററൽ,
ഭാവാഗ്നികൊണ്ടു കടൽവററിവരണ്ടുപോകൽ,
നീക്കോലി താർക്ഷ്യനെയമത്തലി,തൊക്കെയത്രേ,
ശ്രീചന്ദ്രതാപനൊരു ചന്ദ്രനിൽനിന്നിളപ്പം! 15

(വീണ്ടും അണിയറയിൽ അമർഷത്തോടെ)

ഹേ ചന്ദ്രതാപ, പടരുന്ന പെരുംവിഷോഷ്മാ-
വാരിൽ, പ്രദീപ്തബഡബാഗ്നിയുമാരിൽ വാഴ്‌വു,
ആ മൽപിതാവിനെ—നദീശനെ—യാശ്രയിച്ചു-
രക്ഷിച്ചുകൊള്ളുകുയിർ നീ,ശശി ഞാൻ ചൊടിയ്ക്കേ! 16

14. മുഗ്ദ്ധാംഗനമാർ = ലജ്ജവിട്ടിട്ടില്ലാത്ത യുവതികൾ. സീൽകൃതിരുതം = സീല്ക്കാരശബ്ദം. ഈ മട്ടാകിന—മററുതരം വിറയും ചൂളലും സീല്ക്കാരവുമുണ്ടാകാതിരുന്നു. അച്ചേഷ്ടകൾ (വിറയും ചൂളലും സീൽക്കാരവും) മഞ്ഞുപെയ്യുമ്പോഴുണ്ടാകുമല്ലോ. തീവ്രതുഹിനം = ദുസ്സഹമായ മഞ്ഞ്. അദ്രീന്ദ്രൻ—ഹിമവാൻ.

15. ചന്ദ്രതാപനും ചന്ദ്രനിൽനിന്നിളപ്പം പററുകയാണെങ്കിൽ, പാററ തീയ്യിനെ തോല്പിയ്ക്കുകയും മററുമുണ്ടാകും. താർക്ഷ്യൻ—സർപ്പഭോജിയായ ഗരുഡൻ.

16. വിഷോഷ്മാവ് = (കാളകൂട) വിഷത്തിന്റെ ചൂട്. മൽപിതാവിനെ—സമുദ്രത്തിൽനിന്നത്രേ, ചന്ദ്രന്റെ ജനനം.

സർവതാപൻ:—വിശദാശയ, എൻെറ ശേഷക്കാരൻ രാഹുവി ൻെറ തീൻപണ്ടമാണിവൻ. അതിനാൽ, ഇവനെ തിന്നാ ൽ എനിയ്ക്കു ദോഷമൊന്നും വരാനില്ല. തിന്നുകളയാം!

വിശദാശയൻ:—(സവിനയം) ദാനവേന്ദ്ര, ഇവനെ ഭവാൻ തി ന്നുകൊള്ളുക; അല്ലെങ്കിൽ, ഇവിടുത്തെ ആജ്ഞയാൽ രാ ഹുതന്നെ ഇവനെ എന്നേയ്ക്കുമായി തിന്നൊടുക്കട്ടെ, എന്നാ ൽ, ചന്ദ്രതാപൻെറ അടുക്കലെയ്ക്കയയ്ക്കപ്പെട്ട സ്ഫുടാക്ഷര ൻ വന്നതിന്നുശേഷമാവാം.

(അനന്തരം സ്ഫുടാക്ഷരൻ പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

സ്ഫുടാക്ഷരൻ:—(സഖേദം) കഷ്ടം, കഷ്ടം, വിധിവൈപരീ ത്യത്തിൽ വൈഭവത്തിൻെറയും ഫലം വിപരീതമായി പോകുന്നു: ചന്ദ്രതാപപുരത്തിൻെറ ആ വെള്ളിമതിലും വെള്ളിമാളികകളും ഈ ഹിമപുഴയുദ്ധത്തിൽ തണുപ്പുമൂലം ആപല്കരങ്ങളായിത്തീൎന്നു!

സർവതാപൻ:—(സ്ഫുടാക്ഷരനെ കണ്ടു സംഭ്രമത്തോടെ) ദ്വാ രപാലന്മാരേ, ഒരു പ്രേതം ഇതാ, എൻെറ നേൎക്കു വരുന്നു!

സ്ഫുടാക്ഷരൻ:—(സാവേഗം) സ്വാമിൻ, ഞാൻ പ്രേതമല്ല, ഭൂ തമല്ല, വേതാളവുമല്ല. തിരുമേനിയുടെ ചാരൻ, ചന്ദ്രതാ പവൃത്താന്തമറിയാൻ പോയിരുന്ന സ്ഫുടാക്ഷരനാണ് ഞാൻ; അത് എൻെറ സ്ഥിതികൊണ്ടുതന്നെ തിരുവുള്ള ത്തിലായയല്ലോ! *......തണുപ്പുനിമിത്തം യുദ്ധം ഞാൻ ശരി യ്ക്കു കണ്ടില്ല; ഇത്തരം ഒരു മഞ്ഞുവീഴ്ച ഒരിയ്ക്കലും ഞാൻ അ നുഭവിച്ചിട്ടില്ല, വല്ല ഒരു പൊറുതിയും ദാനവേശ്വരൻ ചെയ്തു തരണം.

സർവതാപൻ:—(സക്രോധം) ഇതാ, ഹിമാംശുവിനേയും ഹി മാദ്രിയേയും ഞാൻ ദഹിപ്പിച്ചുകളയാം.

(വെമ്പൽ നടിയ്ക്കുന്നു.)

വിശദാശയൻ:—(സവിനയം) ദാനവേശ്വര, മതി, മതി, വെ മ്പൽ:

ഹിമാംശു പണ്ടേ ക്ഷയരോഗിയല്ലോ;
ഹിമാദ്രിയോ, വജ്രിനികൃത്തപക്ഷൻ;

അവററിനോടങ്ങടരിന്നു ചെന്നാൽ–
പ്പൊറുക്കുമെമ്മട്ട കനത്ത നാണം? 17

സർവതാപൻ:—എന്നാൽ, ഞാൻ ഇവിടെയിരുന്നുതന്നേ ആഗ്നേയാസ്ത്രം പ്രയോഗിയ്ക്കാം. (അപ്രകാരം ചെയ്യുന്നു.)

(അണിയറയിൽ)

ഇച്ചന്ദ്രതാപനഗരിയ്ക്കു,നലാസ്ത്രയോഗാൽ
മഞ്ഞല്ലലററു, ശമമിത്തിരി കിട്ടി; പക്ഷേ,
ഹാ, വാതിൽമേടകളെരിഞ്ഞുരുകിപ്പരന്ന
വെള്ളിക്കുഴമ്പുകളിലാശു ദഹിപ്പു ദൈത്യർ! 18

സർവതാപൻ:—(കേട്ടിട്ട് ക്രോധത്തോടെ) ഇതാ, ആഗ്നേയാസ്ത്രം ഞാൻ ഉപസംഹരിച്ചുകളയാം (അതു ചെയ്യുന്നു.)

വിശദാശയൻ:—അയ്യോ, ഒരു വലിയ കുടുക്കുതന്നെ ഇത്: ആഗ്നേയാസ്ത്രം പ്രയോഗിയ്ക്കാഞ്ഞാൽ തണുപ്പിൻെറ ഉപദ്രവം; ആഗ്നേയാസ്ത്രം വെള്ളിയെ ഉരുക്കുന്നുതാനും! അതിനാൽ സ്ഫുടാക്ഷര, താൻ ചെന്നു ചന്ദ്രതാപനോട പറയു, ആപല്ക്കരമായ വെള്ളിനഗരം വിട്ടു പുറത്തു നില്ക്കാനും, പുറത്തുവെച്ചു പൊരുതാനും.

സ്ഫുടാക്ഷരൻ:—ആയ്യൻെറ കല്പനപോലെ. (പോയി.)

വിശദാശയൻ:—(ഇടംകണ്ണു വിറയ്ക്കുന്നതായി നടിച്ച്) ഹാ, എൻെറ ഈ വിറയ്ക്കുന്ന ഇടംകണ്ണ് എന്തിനെയാണ് സൂചിപ്പിയ്ക്കുന്നത്! സർവതാപന്നു സർവാഭ്യുദയങ്ങളും ഉണ്ടായിവരട്ടെ! അസുരഗുരുവിൻെറ തേജസ്സും അഭംഗമായി ബ്ഭവിയ്ക്കട്ടെ!

(അണിയറയിൽ)

ആശ്രയിച്ച് = ശരണംപ്രാപിച്ച്. നദീശൻ = സമുദ്രം.

17. വജ്രി...പക്ഷൻ = വജ്രിയാൽ (= ഇന്ദ്രനാൽ) ചിറകരിയപ്പെട്ടവൻ.

18. മഞ്ഞെല്ലൽ = ഹിമപീഡ.

രേ രേ മുപ്പുരദൈത്യരേ, ത്രിജഗതീ-
നിമ്മാഥിയാം നിങ്ങൾതൻ
വീറിന്നും വിധി തയ്ച്ചുതന്ന വരമാം
ചൂട്ടയ്ക്കുമൂനംവരാ,
താരമ്പൻ വിറകായ്ച്ചമഞ്ഞ, ഭുവനം
മൂന്നും യുഗാന്തത്തിൽ വെ-
ണ്ണീറാക്കുന്ന ഹരാളികാക്ഷി ചൊടിപൂ-
ണ്ടല്പം തുറക്കുംവരെ! 19

വിശദാശയൻ:— (ആകാശത്തേയ്ക്കു നോക്കി, സംഭ്രമത്തോടേ) ഏയ്, ഇതാ, സ്കന്ദൻ നന്ദിയുടെ വരുതിയിലുള്ള ഒരു വമ്പടയോടൊന്നിച്ചു വന്നണയുന്നു:

തടിന്മേഘങ്ങൾക്കൊത്ത,ലഘുതരമാം നാക്കിനെ വെളി-
ക്കുടിയ്ക്കും വേതാളത്തടിയർ ഗഗനംപുക്കലറവേ,
ഭടപ്രൌഢോദ്ഘോഷങ്ങളിലുമുയരെക്കേകകൾ മുദാ
പടത്തി,സ്കന്ദൻതൻ മയിലൊലി വിതപ്പൂ ദിശകളിൽ. 20

ദാനവേശ്വര, സ്കന്ദൻ ഇതാ, ഇവിടുത്തോടു പൊരുതാൻ നേരിടുന്നു; വില്ലെടുത്തുകൊൾക.

(അനന്തരം പറഞ്ഞപോലെ സ്കന്ദൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

സർവതാപൻ:— (അവജ്ഞയോടേ) എയ് വിശാഖച്ചെറുക്കനോ, സർവതാപനോടു പൊരുതാൻ? (ആകാശത്തു ലക്ഷ്യംവെച്ച്)

പോരും വില്ലു പിനാകമുണ്ടു,ദുജവം
ശൂലാദിശസ്ത്രൗഘമു-
ണ്ടേ,റെച്ചീർത്ത ഭുജങ്ങളുണ്ടു, കടുതീ
ക്കണ്ണുണ്ടു നെററിയ്ക്കു തേ;

19. ത്രിജഗതീനിമ്മാഥി = മൂന്നു ലോകത്തേയും മർദ്ദിച്ചത്. വീറ് = വീര്യം. വിധി = ബ്രഹ്മാവ്. ഹരാളികാക്ഷി = ശിവന്റെ നെററിക്കണ്ണ്. അതു തുറക്കുന്നതോടെ, നിങ്ങളുടെ വീര്യവും വരച്ചൂട്ടയും ദഹിച്ചുപോകും!

പോരിന്നോമ റയുണ്ണിയെപ്പശുപതേ,
എന്തോ ൻ്റയച്ചൂ ഭവാൻ?
(പരിഹാസത്തോടെ)
വീരക്കെന്തൊരു മേലുകീഴടർകളിൽ
ക്രീഡിച്ച ചാകുന്നതിൽ! 21

സ്കന്ദൻ:— (ഉപഹാസത്തോടേ) എയ്, അച്ഛനോടുപടവെട്ടാനോ, അസുരാധമന്നഭിലാഷം! എടോ വീര,

നിന്നെക്കാമനെയെന്നപോലെ യുധി നീ-
റാക്കേണമോ? നഞ്ഞിനെ-
പ്പോലേ തിന്നണമോ? നിറുത്തിടണമോ,
ജംഭോപമം നിൻഭുജം?
വേൽമേൽക്കോക്ക്ണമോ കുടസ്സശരി നിൻ-
മെയ്യ്,ന്ധകൻേറതുപോ-
ല?-ച്ഛൻതന്നടരേതു തേ പ്രിയ?-മതൊ-
പ്പിസ്സാം സുരാരീന്ദ്ര, ഞാൻ! 22

സർവതാപൻ:—കുമാര, നീയൊരുകുട്ടിയാണ്; നിങ്കൽ അനുകംപയുണ്ടെനിയ്ക്കു്. നീ വാസ്തവത്തിൽ പൊരുതാനുറച്ചുവെങ്കിൽ, വില്ലുമിട്ടുക്ക വെളിപ്പെടുത്തിക്കൊാംക.

കൊല്ലില്ല,ശക്തികുറവാകിയ നിന്നെ;-യുഗ്ര-
യുദ്ധാണ്ണവത്തിലൊരു താരകനല്ലെടോ, ഞാൻ;

20. തടിമേഘങ്ങൾക്കൊത്ത്—മേഘങ്ങൾ മിന്നലിനെ എന്നപോലെ, നാക്കിനെ വെളിയ്ക്കുടിയ്ക്കുന്നു. ഭട...മുയരെ = ഭടന്മാരുടെ സിംഹനാദങ്ങൾക്കിടയിലും കേൾക്കാകുമാറ്. ഒലി...കളിൽ = ദിഗ്മണ്ഡലത്തെ ശബ്ദായമാനമാക്കുന്നു.

21. പോരും = ത്രാണിയുള്ള. ഉരുജവം = ഗതിവേഗമേറിയ. പശുപതി = ശിവൻ. എന്തൊരു മേലുകീഴ് = പ്രായത്തിൻെറ കൂടുതലോ കുറവോ നോക്കലില്ല എന്നു സാരം.

22. നിറുത്തീടണമോ = സ്തംഭിപ്പിയ്ക്കേണമോ. ജംഭോപമം = ജംഭൻേറതുപോലെ. അച്ഛ...പ്രിയം = അച്ഛൻെറ ഏതു തരം യുദ്ധമാണ് നിനക്കു വേണ്ടതു്.

സഞ്ജാതനശ്ശരവണേ ശിഖിവാഹ, നീയ-
ന്നി;ന്നീയടർശ്ശരവണത്തിൽ മരിച്ചുകൊൾക! 23

സ്കന്ദൻ:—(സംഭ്രമത്തോടെ)

പോയ്പോയി ദൈത്യ, തവ ശക്തി; നിനക്കു ശക്തി-
സംപ്രാപ്തി, ഞാനുരസി ചാർത്തിയ ശക്തികൊണ്ടാം;
നിൻവിഗ്രഹഗ്രഹമിതില്ലിനി മേലിൽ: നീയെ-
ന്നസ്ത്രങ്ങളാൽസ്സപദി ചംവുകതന്നെ ചെയ്യും! 24

സർവതാപൻ:—(അവജ്ഞയോടെ ചിരിച്ച്) വിശാഖ, കുട്ടിയായ നിൻെറ കുസലില്ലായ്മ എന്നെ കുതുകപ്പെടുത്തുന്നു; അതിനാൽ, ഞാൻ നിൻെറ നേർക്കു വില്ലു കുലയ്ക്കുകയില്ല; നീ തോന്നിയപോലെ എൻെറ സൈന്യത്തിൽ കളിയാടിക്കൊൾക.

നന്ദി:— * (അപവാര്യ) കുമാര, ബ്രഹ്മാവു വരം കൊടുത്തിട്ടുള്ളതുകൊണ്ടു ത്രിപുരാസുരന്മാർ അമരന്മാർ തന്നെയാണ്; അതിനാൽ, ഇയ്യാളോടു വെറുതെ പൊരുതി ബുദ്ധിമുട്ടേണ്ട. ഇയ്യാളുടെ സൈന്യത്തെത്തന്നെ ശരവൃഷ്ടികൊണ്ടു നുറുക്കിക്കൊള്ളുക.

(സ്കന്ദൻ അപ്രകാരം ചെയ്യുന്നു)

നന്ദി:—(ഹർഷോല്ലാസത്തോടെ) കുമാരൻ വിജയിപ്പൂതാക: ഇവിടുത്തെ ശരവണങ്ങളും വേതാളങ്ങളും ദാനവന്മാരെ നുറുക്കിക്കഴിഞ്ഞു!

സ്കന്ദൻ:—ശിലാദപുത്ര, കൊല്ലപ്പെട്ട ദാനവന്മാർതന്നെ വീണ്ടും

23. താരകൻ = താരകാസുരൻ; കടന്നുവിടുന്നവൻ. നീ അന്ന് ആ ശരവണത്തിൽ (അമക്കാട്ടിൽ) ജനിച്ചു; ഇന്ന് ഈ അടർശ്ശരവണത്തിൽ (= യുദ്ധത്തിൻെറ ശരവണത്തിൽ, ബാണഗണത്തിൽ) വെച്ചു മരിച്ചുകൊൾക. ഞാൻ കൊല്ലില്ല.

24. ശക്തി = ശേഷി; വേൽ എന്നും. ഉരസി = മാറത്ത്. വിഗ്രഹഗ്രഹം = യുദ്ധസംരംഭം; ശരീരധാരണം എന്നും.

* അപവാര്യ = മററുള്ളവർ കേൾക്കാതെ.

ഉയിർക്കൊണ്ട് ആയുധങ്ങളേന്തി നേരിടുന്നുവല്ലോ; ഇതെന്താണ്?

വിശദാശയൻ:—അസുരവീരന്മാരേ, യുദ്ധത്തിൽ മരിച്ചവരെ അമൃതകുണ്ഡത്തിലിട്ടു, മന്ത്രം ജപിയ്ക്കുവിൻ; എന്നാൽ, അവർ പുനർജ്ജീവിച്ച് ഏറ്റവും കരുത്തോടെ പടവെട്ടിക്കൊള്ളുമല്ലോ.

(അണിയറയിൽ)

അതുചെയ്യുപോരുന്നുണ്ട്; അമാത്യൻ കാണുന്നില്ലേ? സൈന്യത്തിന്നു ക്ഷയമില്ലല്ലോ.

സ്കന്ദൻ:—(ഉല്ലാസരത്തോടെ) എടോ, സർവതാപ,

വദ്ധിയ്ക്കു, നിന്നമൃതകുണ്ഡമതീവ വദ്ധി-
യ്ക്കു.ദ്ധ്വസ്തവീരരിഹ പേർത്തുയിർ നേടുമല്ലോ;
ത്വദ്യോധർ മൃത്യുഭയമററടരാടിയാലേ,
യുദ്ധാഭിലാഷമിതെനിയ്ക്കു കൃതാർത്ഥമാകു! 25

നന്ദി:—(അപവാര്യ) കുമാര, ആഗ്നേയാസ്ത്രംകൊണ്ടു പൊന്മതിലുടച്ച് ആ കഷ്ണങ്ങൾകൊണ്ട് അമൃതകുണ്ഡം തൂർത്തുകളയുക; അല്ലാതെ ഒടുങ്ങുകയില്ല, ദാനവപ്പടകൾ.

(സ്കന്ദൻ അപ്രകാരം ചെയ്യുന്നു)

(അണിയറയിൽ)

അഗ്ന്യസ്ത്രജ്വാലതട്ടിച്ചുടച്ചുടെയടരും
പൊന്മതിൽത്തുണ്ടനേകം
വ്യക്തസ്ഥൂലാകാരമായ് വീണമൃതുകയമിതാ,
വററീയും തൂർന്നുമായ്പ്പോയ്,
ധിക്കഷ്ടം, കഷ്ടമെന്മട്ടിനി രണമൃതരാം
ദൈത്യർ ജീവിയ്ക്കുവേണ്ടൂ?
ചിക്കെന്നിന്നാദ്യമായിട്ടററതിയിൽ മുഴുകീ,
സർവതാപന്റെ സൈന്യം! 26

25. ഉദ്ധ്വസ്തർ = കൊല്ലപ്പെട്ടവർ. ഇഹ = ഈ യുദ്ധത്തിൽ. ത്വദ്യോധർ = നിന്റെ പടയാളികൾ. മേ = എനിയ്ക്ക്.

വിശദാശയൻ:_ (ഗർവോടെ) പേടിത്തൊണ്ടന്മാരേ, എന്തൊരു വല്ലായ്മയാണിത്? ഭാർഗ്ഗവൻ പ്രസാദിച്ചിരിക്കുമ്പോളുണ്ടോ, ദൈത്യക്ക് ഭീതി?

(രണ്ടുപേരും ചിന്ത നടിക്കുന്നു. അനന്തരം ശുക്രൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ശുക്രൻ:—(ഗർവോടെ)

അശോഷ്യൻ ഞാന,ഭേദ്യൻ ഞാ-
ന,ഹാര്യൻ ഞാനനശ്വരൻ;
എങ്ങെൻെറയമൃതത്വത്തിൽ-
ദ്ദൈത്യക്കു മൃതിസങ്കടം? 27

അസുരന്മാർ പ്രത്യുജ്ജീവിച്ചു, ദേവസൈന്യത്തെ ഒടുക്കട്ടെ എന്നാൽ, എൻെറ ഭ്രാതാവായ ഈ കുമാരനെ രക്ഷിക്കുകതന്നെവേണം: എന്നെ മകനാക്കിയിരിക്കുന്നുവല്ലോ, ഭഗവാൻ ഭർഗ്ഗൻ.

നന്ദി:—(സഖേദം) എയ്, ശുക്രൻ വന്നെത്തിയിരിക്കുന്നു: ഇയ്യാൾക്ക മഹാദേവങ്കൽനിന്നുതന്നെ മൃതസഞ്ജീവനീവിദ്യ കിട്ടിയിട്ടുണ്ടല്ലോ. അതിനാൽ, ഇനി അസുരന്മാരോടടർ വെട്ടുന്നത് ബുദ്ധിമുട്ടിന്നുമാത്രം; ദേവദേവൻെറ അരുളപ്പാട കിട്ടാതെ കുമാരനെ ഞാൻ യുദ്ധത്തിൽനിന്നു പിന്മാററിക്കൂടതാനും.

(അനന്തരം നാരദൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

നാരദൻ:—(ഹർഷത്തോടെ) അഹോ, ജഗദീശനായ ശിവന്ന് എന്നെക്കുറിച്ചുള്ള പരിഹാസം: 'എടോ കലഹപ്രിയ, കുമാരനും സർവതാപനും തമ്മിലെ പടവെട്ടൽ നിൎത്തിയ്ക്കുക' എന്നു ചിരിച്ചുംകൊണ്ടാണല്ലോ, എന്നെ കല്പിച്ചയച്ചു

26. വ്യക്തച്ഛ്ലാംകാരം = ഛ്ലാം എന്നു (വെള്ളത്തിൽ വീഴുമ്പോളത്തെ ഒച്ച കേൾക്കാകുമാറ്.

27. എന്നെ (അമൃതകുണ്ഡത്തെ എന്നപോലെ) വററിക്കാനും കടച്ചുതീക്കാനും തട്ടിനീക്കാനും ആവില്ല. എൻെറ അമൃതത്വത്തിൽ = ഞാൻ അമൃതമായിരിക്കെ, അമൃതനായിരിക്കെ എന്നും.

ത്! എനിയ്ക്കും ഇപ്പോഠം അത്രയ്ക്കില്ല, യുദ്ധദശ്നൌത്സുക്യം: ഇരുമ്പുപുരിയിലെ പോർത്തിരക്കു കണ്ടപ്പോഠം എനിയ്ക്കു പാതി മതിവന്നു; വെള്ളിനഗരത്തിലെ പടവെട്ടൽ കണ്ടതോടേ തികച്ചും മതിവന്നുകഴിഞ്ഞു. അയ്യയ്യ, എന്തു പാടായാം, ഇരിമ്പുപുരം ചുട്ടെരിച്ചതിൽ പാവനപാവകന്മാരുടെ ചുണയും; ഹിമാംശുവും ഹിമവാനും വെള്ളിനഗരം മഞ്ഞുകൊണ്ടു നിറച്ചതും; രണ്ടിടത്തും പുറത്തേയ്ക്കു ചാടിയ ദൈത്യഗണങ്ങളെ കെട്ടിവരിഞ്ഞ പാശപാണിയുടെ കൈവേഗവും! അത്രയുംപേരുടെ പ്രാണനെ അപഹരിച്ച യുദ്ധസാമത്ഥ്യം എങ്ങിനെ വണ്ണിയ്ക്കേണ്ടു! എന്നാൽ ഇനി വേഗത്തിൽ, കാത്തികേയനെ യുദ്ധത്തിൽനിന്നു പിന്മാററുകതന്നെ. (മുമ്പിൽനോക്കി, ഹഷാശ്ചയ്യങ്ങളോടെ) എയ്, ഇതാ, കാത്തികേയൻ ആകാശത്തേയ്ക്കു ശരങ്ങഠം വഷിയ്ക്കുന്നു. അയ്യയ്യ,

അറുമുഖനിവനാസ്യം മാത്രമല്ല, പ്പനാകം
ഗിരിമകഠംപതിയെക്കാളേറുമേ പോർക്കരുത്തും;
പരശിവനുടെ ശൌയ്യം വിസ്തരിച്ചേച്ചി, വങ്കൽ-
സ്സുരപുരതരുമാല്യം സിദ്ധർ ചാത്തുന്നുവല്ലോ! 28

അടുത്തുചെന്നു് വിലക്കുകതന്നെ. (അടുത്തു ചെന്നിട്ടു്) ഹേ, കുമാര, ഹേ, ശിലാനന്ദന, നിങ്ങളോടു് ഭാർഗ്ഗവഭഗവാൻ അരുളിച്ചെയ്യുന്നു:– എൻെറ പുത്രനാക്കിവെയ്ക്കപ്പെട്ടവനാണല്ലോ ഈ ഭാർഗ്ഗവൻ. എന്നിരിയ്ക്കെ, നീയെന്താണു്, ഇവൻെറ ആളായ സർവതാപാസുരനെ പീഡിപ്പിപ്പിച്ചു് എന്നെ ലജ്ജിപ്പിയ്ക്കുന്നതു്?

നന്ദി:— (ആത്മഗതം) ഞാൻ വിചാരിച്ചതുതന്നെയാണു് ഇദ്ദേഹം ചെയ്യുന്നതു്. (പ്രകാശം) ദേവദേവൻെറ അരുളപ്പാടു പോലെ. (സ്കന്ദനോടു്) ആയുഷ്മൻ, അച്ഛൻെറ ആജ്ഞ തള്ളിക്കൂടാ; യുദ്ധം നിത്താം.

28. ആസ്യം = മുഖം. ശിവൻ പഞ്ചമുഖനത്രേ. സുര...മാല്യം = കല്പകവൃക്ഷപ്പൂമാല. സിദ്ധർ = ഒരു വിധം ദേവന്മാർ.

സ്കന്ദൻ:— (സഖേദം, ആത്മഗതം) അയ്യോ, എന്റെ ഭാഗ്യക്കേട്: നെടുനാരംകൊണ്ടു കണ്ടുകിട്ടിയ ഇവനോട് പടവെട്ടുക എന്ന മഹോത്സവത്തിന്നു വിഘ്നം വന്നുചേൎന്നുവല്ലോ! (പ്രകാശം: നെടുവീൎപ്പിട്ടു്) അച്ഛന്റെ കല്പനപോലെ (എന്നു പരിഭവത്തോടേ പോയി.)

ശുക്രൻ:— (ഗൎവോടേ ആത്മഗതം) അഹോ, അസുരന്മാരിൽ അരിശമുണ്ടെങ്കിലും വൃഷഭജൻതിരുവടിയ്ക്കു് എന്നെക്കുറിച്ചുള്ള പുതിയ പുതിയ വാത്സല്യം! (പ്രകാശം) ദാനവേശ്വര, സൎവതാപ, വത്സ, വിശദാശയ, ഇങ്ങോട്ടു വരിക; നമുക്കു യുദ്ധത്തിൽ വലഞ്ഞ അസുരന്മാരെ ആശ്വസിപ്പിയ്ക്കാം.

(എല്ലാവരും പോയി.)

മൂന്നാമങ്കം കഴിഞ്ഞു

നാലാമങ്കം

(അണിയറയിൽ)

സൂരൻ മൂടിയ്ക്കുന്നു, മയൂഖബാണ–
പൂരത്തിനാൽശ്ശത്രുതമോഗണത്തെ;
തേരിൻെറ വൻപാച്ചിൽവശാലിവന്നു
ദൂരത്തുമില്ലൊന്നരികത്തുമില്ല! 1

വിശദാശയൻ:— (പ്രവേശിച്ചു, കേട്ടുണന്നിട്ടു്) നേരം പുലന്നു പോയോ! എന്നെ പുലർകാലത്തുതന്നേ * ഈ ദുരുപശ്രുതി കേരംപ്പിച്ചതാരാണ്? വല്ല ദേവവൈതാളികനുമായിരിയ്ക്കും...*...ആകട്ടെ, ഗുരുവായ ശുക്രഭഗവാൻെറ പാദാരവിന്ദം വന്ദിയ്ക്കാം. (ചുററിനടന്നു മുമ്പിൽ നോക്കിയിട്ടു്) ഇതാ, ശുക്രഭഗവാൻ*...ഇദ്ദേഹം, ഉള്ളിൽ വല്ല കരട്ടം പതിഞ്ഞ പളുങ്കുപോലെ ഒളിമങ്ങി കാണപ്പെടുന്നു വല്ലോ! (വേഗത്തിൽ അടുത്തുചെന്നു്) ഭഗവൻ, ഭാർഗ്ഗവ, ഇതാ വി രദാശയൻ അങ്ങയെ അഭിവാദ്യം ചെയ്യുന്നു.

ശുക്രൻ:— സൌമ്യ, ദീഘായുസ്സാകുക!

വിശദാശയൻ:— (സവിനയം) എന്താണ്, ഭഗവാൻ മറെറാരു മട്ടിലായി കാണപ്പെടുന്നതു്?

ശുക്രൻ:— (സഖേദം) വിശദാശയ, ഒരു ദുസ്സ്വപ്നം കണ്ടതിലുണ്ടായിവന്ന വൈമനസ്യത്താലാണ്, ഞാൻ നിഷ്പ്രഭനായിത്തീന്നതു്: അതിന്നു വല്ല ശാന്തികവും അനുഷ്ഠിയ്ക്കാൻ നോക്കാം.

(അണിയറയിൽ)

1. ദുരുപശ്രുതി—അണിയറശ്ലോകത്തിൽ അസുരവധമാണല്ലോ, സൂചിപ്പിയ്ക്കപ്പെട്ടിരിയ്ക്കുന്നതു്. * പൊടിവ്. * പൊടിവ്.

ഈരെട്ടുപേരുമൊന്നിച്ചു
നമ്മരംതൻ പുണ്യവായ്പിനാൽ;
ഇതോടുക്കൂടി,യാ മൂവ്വർ
പഞ്ചത്വം പൂകുകഞ്ജസാ! 2

വിശദാശയൻ:— (കേട്ടിട്ട്) ഒരു കടംകഥപോലെ, ആകാശവാണി ഇച്ചൊല്ലിയതെന്താണ്?

ശുക്രൻ;— (ക്ഷണനേരം ധ്യാനം നടിച്ചിട്ട്) വത്സ, വിശദാശയ, ആകാശവാണിയല്ല, ഇതു ചൊല്ലിയത്; ത്രിപുരാസുരന്മാർ ഉപദ്രവിച്ചുപോന്ന ചിത്രശിഖണ്ഡികൾ അവരെ നശിപ്പിയ്ക്കാൻ ശ്രമിയ്ക്കുകയാണ്. ഞാൻ തിരിച്ചറിഞ്ഞു:മഹേശാദി ദിക്പാലന്മാർ, വിഷ്ണു, ബ്രഹ്മാവ്, സുബ്രഹ്മണ്യൻ, അനന്തൻ, സൂര്യൻ, ചന്ദ്രൻ, ധർമ്മം എന്നീ പതിനാറുപേർ ത്രിപുരവധത്തിന്നൊരുങ്ങി ഒന്നിച്ചു ചേന്നിരിയ്ക്കുന്നു.

വിശദാശയൻ:—(സഖേദം) അയ്യോ, അത്യാപത്ത്, അത്യാപത്ത്!

ശുക്രൻ:—വത്സ, വിശദാശയ, ദുസ്സ്വപ്നങ്ങൾ പുറത്തുപറയാതിരിയ്ക്കുയാണുത്തമം; * എന്നാൽ സപ്തഷിവാക്യം എന്നെക്കൊണ്ടു വായ് തുറപ്പിയ്ക്കുന്നു. നീ കേട്ടുകൊള്ളുക.

മേലൊട്ടുക്കെണ്ണതേച്ചും, തലയിലൊരുരുബ-
ന്ധൂകമാല്യം ധരിച്ചും,
ബാലപ്ലക്ഷപ്രവാളപ്രഭമൊരു വസനം
ചുററിയും സർവതാപൻ
വേളിക്കോപ്പൊക്കെയേന്തി,ശ്ശുഭ പടഹമടി-
ച്ചു,ഷ്ട്രമേറിപ്പടിഞ്ഞാ-
ട്ടായിപ്പോകുന്നതത്രേ, നിശയുടെയവസാ-
നത്തിൽ ഞാനിന്നു കണ്ടു. 3

2. പഞ്ചത്വം = അഞ്ച് എന്ന നില; മരണമെന്നും.
* ചിത്രശിഖണ്ഡികൾ = സപ്തഷികൾ.
* സപ്തഷിവാക്യം അണിയശ്ലോകംതന്നെ.

അതിനാൽ ഞാൻ ശാന്തികവും വൈരിവഞ്ചനപ്രയോഗവും (ചെവിയിൽ ഇങ്ങിനെയൊക്കെ) കഴിച്ചു വരാം; അതുവരെ നീ കരുതലോടെ ഇരിക്കണം. ഉത്സാഹഭംഗം ശങ്കിച്ചു സർവതാപനെപ്പോലും അറിയിക്കാതെയാണ്, ഞാൻ പോവുക. ഇവർ അകലത്തായതുകൊണ്ടു മരണമടയുകയില്ല; നീ പേടിക്കേണ്ടാ.

വിശദാശയൻ:—(സഖേദം നെടുവീർപ്പിട്ട്)

സ്വൈരം ദൂരേ ചരിച്ചാലും
ദൂരത്താകാ, മൃതിക്കിവർ:
ഇപ്പാപപകരിൽ ക്രോധം
പൂണ്ടോനല്ലോ, വൃഷധ്വജൻ! 4

ശുക്രൻ:—നീ വിഷാദിക്കരുത്:

എന്തെന്തു ചെയ്കീടണമെപ്പൊളെപ്പോഴ്,
സദ്ബുദ്ധിയാൽ, ചെയ്കതതപ്പളപ്പോഴ്;
അചിന്ത്യവൃത്തൻ ഭഗവാൻ വിധാതാ—
വാക്കെങ്കിലും വത്സ, വിധേയനാമോ? 5

വരം നല്കിയ വിരിഞ്ചഭഗവാനും നാരദൻ ക്രോധാഗ്നിയെ വീശിക്കത്തിക്കുന്നതു ഞാൻ ധ്യാനചക്ഷുസ്സുകൊണ്ടു കാണുന്നുണ്ട്. എന്നാൽ പോകട്ടെ; കരുതലോടെ ഇരിക്കുക. ഞാനും നിനച്ചതു നിറവേററാം.

(രണ്ടുപേരും പോയി.)

വിഷ്കംഭം

3. ഉരു....മാല്യം = വലിയ ചെംപരുത്തിപ്പൂമാല. ബാല...പ്രഭം = ഇളയ ഇത്തിത്തളിരിന്റെ നിറമുള്ള. ഉഷ്ട്രമേറി = ഒട്ടകത്തിന്റെ പുറത്തു കേറി. സർവതാപമരണസൂചകമത്രേ ഈ സ്വപ്നം.

4. പാപപകർ = പാപങ്ങൾകൊണ്ട് മൂപ്പെത്തിയോർ; വീഴ്യടുത്തവർ.

(അനന്തരം ബ്രഹ്മാവും നാരദനും പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ബ്രഹ്മാവ്:—(നിർവേദത്തോടെ) ഉണ്ണി, നാരദ. നീ എന്തിനെ ന്നെ പീഡിപ്പിക്കുന്നു?

ബാഢം ദൈതേയവൃക്ഷങ്ങളെയമൃതവരം—
കൊണ്ടു വായ്പിച്ചതെൻ ചൊൽ—
ത്തോടല്ലോ; കാട്ടുതീ പോലതുകളെയിതുതാൻ
ക്ഷിപ്രമെമ്മട്ടിരിക്കും?
ഐശ്വര്യം സർവഗാജ്ഞം ത്രിഭുവനകൃപയാ—
ലാന്ന രുദ്രൻ പിളർത്തി-
ക്കൊള്ളട്ടേ, തക്ക മൂപ്പെത്തിയ ദിതിസുതരെ—,
ച്ചണ്ഡമാം ദണ്ഡനത്താൽ! 6

നാരദൻ:—അച്ഛ, മതി ഇടയിളക്കം. ഈ ത്രിപുരാസുരപ്പുഴക്കരം ഇത്ര മീതെ കേറിയത്, ഇവിടത്തെ മാന്യമായ അരുളപ്പാടിൻെറ മഹിമയാണ്. അവരുടെ ദുഷ്കരമായ വധം ഭർഗ്ഗഭഗവാൻതന്നെ ഏറെറടുത്തിരിക്കുന്നു. അതിനാൽ, * അനൃതം പററുമെന്ന മാന്ദ്യം ഇനി വേണ്ടതന്നെ. അച്ഛൻ നോക്കു:

വിസ്തീർണ്ണാവനിയാകണം, രഥികനാം
ഭൂതേശദേവന്നു തേ—
ര;—ത്തേർ വേണ്ടവിധം തെളിക്കുവതിനാ—
രുണ്ടു,ച്ചനല്ലാതൊരാരാം?
പൃത്ഥ്വീഭൃൽപ്രഭുതന്നെ കാർമ്മുക;-മതിൻ-
ഞാണോ ഫണീന്ദ്രൻ; തദൌ-
ചിത്യം നോക്കിടുകിൽ, ത്രിവിക്രമവപു-
സ്സദ്ദേഹമേ, സായകം! 7

6. ബാഢം—അനുമതിദ്യോതകമായ അവ്യയം. അമൃതവരം = അമൃതം (അമൃത്, വെള്ളമെന്നും) പോലെയുള്ള വരം. ചൊൽത്തോട് = വാക്കാകുന്ന തോട്. ഇതു—ചൊൽത്തോട്. സർവ്വഗാജ്ഞം = എങ്ങും ചെല്ലുന്ന (തടവില്ലാത്ത) ആജ്ഞയോടുകൂടിയ. ഐശ്വര്യം മൂന്നു ലോകത്തെക്കുറിച്ചുള്ള ദയയാൽ ആന്ന.

(അണിയറയിൽ)

സോദര, നാരദ, അച്ഛനെ തിടുക്കപ്പെടുത്തുക. തിടുക്കപ്പെടുത്തുക: ഇതാ, വില്ലാളിമുമ്പനായ ഭഗവാൻ ശിവൻ ഭൂമിയാകുന്ന തേരിൽക്കേറിക്കഴിഞ്ഞു.

നാരദൻ:—(ഹർഷൌൽസുക്യങ്ങളോടെ) അച്ഛ, അങ്ങയുടെ മൂത്ത മകൻ ധർമ്മനാണ് ഇപ്പറയുന്നത്. നോക്കു:

ഉത്സാഹേന ഗജാരിയാം രഥി പുരാ—
നാരോഹണംചെയ്കതാ—
മുത്സപ്താനിലവാജി ഭൂരഥമിതാ,
വന്നെത്തിയത്യദ്ഭുതം,
ചക്രീഭൂതശശാംകചണ്ഡകരർതൻ
വാഴ്ച്ചും കതിർച്ചാർത്തിനാൽ
സ്വർഗ്ഗംഗാബ്ജനിരക്കുറക്കമുണർവ്വും
നേക്കൊപ്പമേകുന്നതായ്! 8

ഇതാ, മഹേന്ദ്രാദിദേവന്മാരും പിന്തുടരുന്നുണ്ട്.

(അനന്തരം തേരിൽ ശിവൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

ബ്രഹ്മാവ്:—(നോക്കിയിട്ട് ഔൽസുക്യത്തോടെ) ഉണ്ണീ, നാരദ, വരിക, വരിക. (രണ്ടുപേരും അടുത്തുചെന്നു തേരിൽ കയറുന്നു.)

ബ്രഹ്മാവ്:—(ശിവനെനോക്കി, സവിനയം) ആയുഷ്മൻ, (എന്ന് അർദ്ധോക്തിയിൽ ലജ്ജാസ്മിതത്തോടെ) ഭഗവൻ, പരമേശ്വര, ഇതാ, അങ്ങയുടെ സാരഥി അങ്ങയെ വണങ്ങുന്നു.

* അന്യതം—വരംകൊടുത്തത് മറിച്ചാവുക.

7. ഭൂതേശ്വരൻ = ശിവൻ. പൃഥ്വീഭൃൽപ്രഭു = പർവതേശ്വരൻ, മഹാമേരു. കാർമ്മുകം = വില്ല്. തദൌചിത്യം = അതിന്റെ ഔചിത്യം. ത്രിവി...ദേഹം = ത്രിവിക്രമനായി (വാമനനായി) അവതരിച്ച അദ്ദേഹം; വിഷ്ണു. സായകം = ശരം.

8. ഉത്സപ്താനിലവാജി = സപ്തമരുത്തുക്കളാകുന്ന കുതിരകളെ പൂട്ടിയത്. ചക്രീ.....കരർ = (തേരിന്റെ) ചക്രങ്ങളായിച്ച മഞ്ഞ ചന്ദ്രസൂര്യന്മാർ. നേക്കൊപ്പം—ശരിയ്ക്കൊരേ സമയത്ത്.

ശിവൻ:— സൂത, (എന്ന് അർദ്ധോക്തിയിൽ ലജ്ജിച്ച്) ശാന്തം പാപം! പിതാമഹനെ ഞാൻ വണങ്ങുന്നു. തേർ തെളിക്കുമാറാകണം.

(ബ്രഹ്മാവു തേർ തെളിക്കുന്നു)

വില്ലിനെ, വില്ലനെ, ലാക്കിനെ
വിടുകില്ലേതൊന്നു മുക്തമായാലും,
അശ്ശുരമാമീ മുക്തിദ-
വിഷ്ണുവിനെക്കൈവണങ്ങുകിങ്ങച്ഛൻ! 9

ബ്രഹ്മാവ്:— (സസംഭ്രമം വണങ്ങിയിട്ട്) ഉണ്ണി, നാരദ,

ഈ വിഷ്ണുവായ ബാണത്താ-
ലാവിദ്ധംതന്നെ വിഷ്ടപം;
സപക്ഷേതമതത്താലാ-
ണുയിർക്കൊള്ളൽ മരിക്കലും! 10

വിഷ്ണു:— (സസംഭ്രമം) ആചാര്യഭഗവാനെ ഞാൻ അഭിവാദ്യം ചെയ്യുന്നു.

(എല്ലാവരും യഥോചിതം ഇരിക്കുന്നു.)

ശിവൻ:— (മുമ്പോട്ടു നോക്കി, ആശ്ചര്യത്തോടേ) എയ് നോക്കുവിൻ, നോക്കുവിൻ:

നേരിട്ടുണ്ടണയുന്നു കാഞ്ചനപുരം:
സ്വർണ്ണാചലത്തിൻെറ താ-
ഴ്വാരങ്ങൾക്കെതിരായ് നഭസ്ഥലമിതിൻ
കാന്തിപ്പരപ്പേല്ക്കയാൽ;

9. മുക്തമായാലും = എയ്യപ്പെട്ടാലും. വില്ലിനേയും വില്ലാളിയേയും ലാക്കിനേയും വിടുകയില്ല.

10. ആവിദ്ധം = തറയ്ക്കപ്പെട്ടത്; വ്യാപിക്കപ്പെട്ടത് എന്നും. സപക്ഷശബ്ദത്തിന്നു ബന്ധുവെന്നും, (ബാണവിശേഷണതേ്ചന) ചിറകുള്ളത് എന്നും രണ്ടർത്ഥം. ഇദ്ദേഹത്തിൻെറ ഇച്ഛയാലാണ്, ജീവിതവും മരണവും.

വിഷ്ണു:— (ആശ്ചര്യത്തോടേ)

സ്വാരാജ്യപ്പുഴതൻനിറത്തൊട്ട,മതിൻ
പിന്നാലെ വെള്ളിപ്പുരം;

ബ്രഹ്മാവ്:— (ആശ്ചര്യത്തോടേ)

മാരിക്കാറണിയെന്നപോലതിനടു-
ത്തായുണ്ടി,രിമ്പാം പുരം! 11

ശിവൻ:— അമ്പോ, ശൌര്യത്തിൻെറ മത്തു പിടിച്ച ദാനവന്മാരുടെ ബുദ്ധിമറിവ്: സ്വയമേ ഒരൊററശ്ശരത്തിന്നു ലാക്കായിത്തീരുന്നുവല്ലോ, ഇവർ!

(അനന്തരം പൊന്നിൻപുരത്തിൽ വിഹരിയ്ക്കുന്ന സർവതാപൻ സപരിവാരനായി പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

സർവതാപൻ:— (ഗർവോടും അരിശത്തോടുംകൂടി) ആര്യ, വിശദാശയ, നോക്കു, നോക്കു, ദേവന്മാരുടെ തെമ്മാടിത്തം; ഇതാ, എനിയ്ക്കെതിരായി മററൊരു മുപ്പുരം നിർമ്മിയ്ക്കപ്പെട്ടിരിയ്ക്കുന്നു! ചെല്ലു്, എടോ സ്ഫുടാക്ഷരാ, ചെല്ലു്: സൂര്യതാപ—ചന്ദ്രതാപന്മാരെ പുരങ്ങളോടുകൂടി കൊണ്ടുവാ. ദേവന്മാർ നിർമ്മിച്ചതായ ഈ മുപ്പുരം ചുട്ടുകളയുക.

സ്ഫുടാക്ഷരൻ:—(മുമ്പിലേയ്ക്കു നോക്കി) എയ് വന്നു കഴിഞ്ഞു, സൂര്യതാപനും, ചന്ദ്രതാപനും; തിരുമേനി തൃക്കണ്പാത്താലും.

സർവതാപൻ:—(കണ്ടിട്ടു് ഹർഷത്തോടെ) ശരി, ശരി, ഇവരു കണ്ടിരിയ്ക്കുന്നു മായാമുപ്പുരം.

വിശദാശയൻ:—(സാകൂതം ചിരിച്ചു്) ദൈത്യാധിപ, എന്തിനു വല്ലായ്മ? മുപ്പുരത്തെ പിന്മാററിക്കൊൾക.

സർവതാപൻ:—(സക്രോധം) നന്നു്, അങ്ങയുടെ *സാചിവ്യം: രണ്ടാമത്തെ ഒരു മുപ്പുരയുദ്ധത്തിനു നേരിടുന്നു; അങ്ങു ചിരിയ്ക്കുന്നു!

11. സ്വാരാജ്യപ്പുഴ = സ്വർഗ്ഗനദി.

(വിശദാശയൻ ഔത്സുക്യത്തോടെ എഴുന്നേററു ചെവിയിൽ ഇതാണെന്നു പറയുന്നു.

സർവതാപൻ:—(സക്രോധം) വെറുതേ ഈ 'ചെവികടിയ്ക്കു'ലെന്തിന്? ആരു വിശ്വസിയ്ക്കും, ദേവപക്ഷക്കാരായ മുനിമാരുടെ കുലത്തിൽ പിറന്ന ബ്രാഹ്മണരായ നിങ്ങളെ? ഇങ്ങിനെയാണെങ്കിൽ, ശുക്രൻ എന്നോടു പറയാതെ പൊയ്ക്കളഞ്ഞതെന്ത്? ഇങ്ങിനെ ചെയ്താൽ ഞങ്ങൾക്കുപകാരമാകുമോ? നേരെമറിച്ച്, അപകാരം തന്നെ! എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ

അബ്ഭാർഗ്ഗവൻ മുപ്പുരി മായയാൽത്തീ–
ത്തീശാനനെക്കൊണ്ടെരിയിയ്ക്കുമെങ്കിൽ,
പുരത്രയം ധൂർജ്ജടി ചുട്ടുവെന്നീ–
യുരത്ത ദുഷ്കീർ നിലനില്ക്കുമല്ലോ! 12

അതിനാൽ, ആയ്യന്നു യഥേഷ്ടം പോകാം. ഞങ്ങൾക്കു വരാനുള്ളതു വരും!

വിശദാശയൻ:—(സരോഷം ആത്മഗതം) ഇയ്യാൾക്ക് ആപത്തടുത്തു, തീർച്ച: ബുദ്ധി മറിഞ്ഞിരിയ്ക്കുന്നുവല്ലോ; എന്നാൽ, ഇങ്ങിനെതന്നെയാകട്ടെ! (പ്രകാശം) ഇതാ, ഞാൻ ഗുരുസന്നിധിയിലേയ്ക്കു പോകുന്നു.

(പോയി)

ശിവൻ:—(യഥാത്ഥത്രിപുരം കണ്ടിട്ട്, ആത്മഗതം) ത്രിവിക്രമന്റെ ഊഹം ശരിയായി: ഇതാ, മറെറാരു മുപ്പുരം വന്നുചേൎന്നിരിയ്ക്കുന്നു.

ബ്രഹ്മാവ്:—ഇവയിൽ ഏതാണ് സത്യം, ഏതാണ് മായ എന്നറിയുന്നില്ല.

നാരദൻ:—(ഔത്സുക്യത്തോടെ) എന്തിനാണ്, ഈ ആലോചന? ശരഗോചരമായിത്തീൎന്നിരിയ്ക്കുന്ന ഇതിനേയും നശിപ്പിയ്ക്കാം.

* സാചാവ്യം = മന്ത്രം

വിഷ്ണു:—(പരിഹാസത്തോടേ) കലഹപ്രിയനു പിടിച്ചു! എന്നാൽ, ക്ഷണനേരം ക്ഷമിയ്ക്കു.

സർവതാപൻ:—(സഗർവരോഷം) സൂര്യതാപ, ചന്ദ്രതാപ, വേഗം, വേഗം: ഈ ദേവനിർമ്മിതമായ ത്രിപുരം നശിപ്പിയ്ക്കുക, നശിപ്പിയ്ക്കുക.

(എന്നു, ശരവർഷം ചെയ്യുന്നു.)

ശിവൻ:—(ആശ്ചര്യത്തോടെ നോക്കിയിട്ട്) അഹഹ, നോക്കു, നോക്കു: (ഊഹത്തോടെ)

ഇതു രജനിയിലല്ലാതുത്ഭവിച്ചോരിരുട്ടോ?
ഇതൊരനലനിൽനിന്നല്ലാത്ത ധൂമപ്പിറപ്പോ?
ഇതൊരശ്രുഭവശാലുണ്ടായ പാററപ്പരപ്പോ?
ഇതു ദിതിസുതസൈന്യത്തിൻെറ ബാണപ്പടപ്പോ? 13

വിഷ്ണു:—(ആശ്ചര്യത്തോടെ) എയ്, മുമ്പേ വന്ന ത്രിപുരം പോയിക്കഴിഞ്ഞു. അഹോ, ഒരു വമ്പിച്ച വ്യാമോഹം: ഈ രണ്ടാമത്തെ മുപ്പുരം അസുരപക്ഷത്തിലുള്ളതാണെങ്കിൽ, സർവ്വതാപാദികൾ പാഞ്ഞണഞ്ഞതെന്ത്? ഇതു ശുക്രൻ നിഗൂഢമായി നിർമ്മിച്ചതായിരിയ്ക്കും; അതറിയാതെ ഗർവിഷ്ഠൻ നശിപ്പിയ്ക്കുന്നു. ആകട്ടെ, നമുക്കഭിമതംതന്നെ!

സർവതാപൻ:— (നോക്കിയിട്ട്, ഗർവോടേ) ദേവന്മാർ നിർമ്മിച്ച കള്ളത്രിപുരം പിൻവാങ്ങിക്കഴിഞ്ഞു. (ക്രോധത്തോടേ, ആകാശത്തു ലക്ഷ്യംവെച്ച്)

നേരേ നിലിംപരി,ടർ വിട്ടടർവെട്ടിനില്ലാൻ
പോരാത്ത നിങ്ങൾ കളവെന്തിനു കൈതുടർന്നു?
ഹാ, നിങ്ങൾ തന്നതതു വഞ്ചനവിദ്യകൊണ്ടു
ചാക്കേററ ദൈത്യരവരോ, ത്രിപുരേശ്വരന്മാർ, 14

14. ദൈത്യരവരോ—ആ ദൈത്യരെപ്പോലെയുണ്ടോ, ത്രിപുരേശ്വരന്മാർ (ഞങ്ങൾ) നിങ്ങളുടെ ചതിപ്പണികൊണ്ടു മുതിയടയുന്നു?

നാരദൻ:— (ഔത്സുക്യത്തോടേ) ഇനി കാത്തിരിപ്പെന്തിന്നു ? അടുത്തെത്തിക്കഴിഞ്ഞു; ഇവരെ ഹനിയ്ക്കാം.

ശിവൻ:— നാരദ, പരാക്രമത്തിന്നുള്ള അവസരമാണോ ഇത് ?

നില്ലാതിക്കൂട്ടരമ്പിൻവഴിയിലണയുവാൻ
ഹേതു, ദപ്പ്ജ്വരപ്പി-
ച്ചല്ലോ; ഹാ, കഷ്ടമാർതൻകരമുടനിവരെ–
ക്കൊല്ലുവാൻ വില്ലെടുക്കും?
ചൊല്ലാനില്ലാത്തൊരല്പത്തൊഴിലിനു വളരെ-
ദ്ധാടിപൂണ്ടീടുകിൽ,ച്ഛീ
വില്ലൻ,ഛീ കാർമ്മുകം, ഛീ പടപൊരുതിടുവോൻ.
ഛീ രഥം, ഛീ തെളിപ്പോൻ! 15

വിഷ്ണു:— (പരിഹാസഗർഭമായി) കലഹപ്രിയ, ശരിയാണ്, പരമേശ്വരൻ പറഞ്ഞത് ക്ഷമിയ്ക്കു. ഇവർ വീണ്ടും മുമ്പേത്തെപ്പോലെതന്നെ ദുർദ്ധർഷരായിത്തീരട്ടെ. ദുർദ്ധർഷനായ ശത്രുവിനോടുള്ള വിക്രമത്തിന്നാണല്ലോ ഉൽകൃഷ്ടത.

സ്ഫുടാക്ഷരൻ:— (സവിനയം) സ്വാമിൻ, സർവതാപ, ഇതാ,ശത്രുക്കളുടെ ചതിപ്പണി ചതയ്ക്കപ്പെട്ടു കഴിഞ്ഞു. ഇനി, മുമ്പേത്തെപ്പോലെ സ്വസ്ഥാനങ്ങളിൽത്തന്നെ സഞ്ചരിയ്ക്കട്ടേ, സൂര്യതാപചന്ദ്രതാപന്മാർ: ഇങ്ങിനെ ഒന്നിച്ചു നില്ക്കുന്നതു ബുദ്ധിയല്ല.

സർവതാപൻ: —(പരിഹാസഗർഭമായി) സ്ഫുടാക്ഷര, ശുണ്ഠിക്കാരനാണ് നീ. ആരാളാവും, നീ പറഞ്ഞതു തള്ളാൻ? യഥോചിതം ചെയ്യിച്ചുകൊൾക.

സ്ഫുടാക്ഷരൻ:— അരുളപ്പാടുപോലെ (പുറത്തിനടന്ന് അതതു ചെയ്യുന്നു.)

വിഷ്ണു:—(നോക്കിയിട്ട്, സംഭ്രമത്തോടെ) മഹേശ്വര, നോക്കൂ, നോക്കൂ: ഇപ്പോഴും ഇവർ വേണ്ടുവോളം ഇടവിട്ടിടവിട്ടായിരിയ്ക്കുന്നു; എയ്താൽ കൊള്ളുമോ ഇല്ലയോ എന്ന് എനിയ്ക്കറിഞ്ഞുകൂടാ!

15. ഛീ വില്ലൻ—വില്ലാളിയുടെ കഥ മോശംതന്നെ!

ശിവൻ:—(സഹർഷോല്ലാസം, പെട്ടെന്നെഴുന്നേററിട്ട്) കൊല്ല പ്പെട്ടുകഴിഞ്ഞു ഇവർ; സംശയമെന്ത്? വിരിഞ്ചഭഗവാൻ തേർ വേഗത്തിൽ തെളിയ്ക്കട്ടെ!

(ബ്രഹ്മാവു തേർ തെളിയ്ക്കുന്നു)

നാരദൻ:—(വ്യാകുലത നടിച്ച്, സംഭ്രമത്തോടെ) അയ്യോ, തേരിന്റെ ഈ പാച്ചിലിൽ ഞാൻ എന്നെത്തന്നെയും അറിയാതായി! എന്റെ കണ്ണും ചെവിയും എവിടെപ്പോയി? പരമേശ, ഞാൻ മഹോത്സവം കാണ്മാൻവേണ്ടി ഇളകിച്ചമഞ്ഞ മുനിവൃന്ദത്തിന്റെ ഇടയിൽ കൈലാസമുകളിൽ കേറിനിന്നു കണ്ടുകൊള്ളാം. (ആകാശത്തിലൂടെ പോയി, അപ്രകാരം ചെയ്തിട്ടു, മുമ്പിൽനോക്കി ആശ്ചര്യത്തോടെ)

വെല്ലുന്നു, ദന്തിമഥനന്റെ മുകുന്ദബാണം,
ചൊല്ലാവതല്ല; സുഗഭീരമിതിന്റെ വേഗം!
ചെല്ലേണ്ട ലാക്കപരമൊന്നിതിനെന്നു തോന്നു—
ന്നല്ലോ, പുരത്രയമിതിൻവഴിമാത്രമായി! 16

ജ്യേഷ്ഠ, ധർമ്മ, നോക്കു, കണ്ണിന്നു കൃതാർത്ഥതവരുത്തു: ഇതാ, ശിവന്റെ ബാണാഗ്നിയാൽ പുരം മൂന്നും ഒന്നിച്ചുതന്നെ കത്തിയെരിയുന്നു.

ധർമ്മൻ:—(നോക്കി സന്തോഷത്തോടെ) കൊള്ളാം, കൊള്ളാം.

മുമ്പധ്വരങ്ങളെ മുടക്കിയതോർത്തു വൈരം
വമ്പിച്ച മൂവനലനന്ധകജിദ്ബലത്താൽ
സംപ്രാപ്തമായ പഴുതിൽപ്പെരുതുജ്ജ്വലിച്ചു
ജൃംഭിച്ചിതാ, ത്രിപുരമാകെ വിഴുങ്ങിടുന്നു! 17

16. ഇതിന്നു ചെല്ലേണ്ടുന്ന ലക്ഷ്യം മറെറാന്നാണെന്നു തോന്നും; അങ്ങോട്ടുള്ള വഴി മാത്രമായി, മുപ്പുരം! വേഗാതിശയത്താൽ ബാണം മുപ്പുരത്തേയും കടന്നുപോകുന്നു.

17. മൂവനലൻ = ത്രേതാഗ്നി. പഴുതിൽ = തവ്വിൽ.

(അണിയറയിൽ)

അസ്പൃശ്യസ്പർശമാന്നും, കയറിനിതമാം
വർണ്ണഭേദം കളഞ്ഞും,
ദുഷ്പാരാത്ത്യാ കരഞ്ഞാളുകളതിഭയമോ-
ടോടുമാറാക്കിവിട്ടും,
ദർപ്പാൽ സ്ത്രീബാലവൃദ്ധാഹതിയിലുഴറിയും,
സൽപ്പഥത്തെത്തടുത്തും,
ക്ഷിപ്രം തീയൊന്നിതാ, മുപ്പുരമഹഹ, മുടി-
ക്കുന്നു, കുസ്വാമിപോലെ! 18

അത്രമാത്രമല്ല,

ശ്രാന്തൻപോലണയുന്നു ശയ്യയിൽ; നൃപൻ
പോലുണ്ടു ഭദ്രാസനേ;
രോധിപ്പൂ ദിശ വൈരിപോലെ;യറപൂ-
കുന്നു പ്രിയൻ പോലവേ;
വീരൻപോലെ കടന്നിഭാശ്വഘടയെ-
ദ്ധ്വംസിപ്പൂ; ഹാ കഷ്ടമാ-
രാരാണീശ്വര, മുപ്പുരത്തിനു ഭവാൻ
തീർത്തോരു തിയ്യാമിവൻ! 19

മുനിമാർ:—(കേട്ടിട്ടു സഹർഷം) ഭാഗ്യം, ഇന്നു കേട്ടു, കേൾക്കേണ്ടത്!

നാരദൻ:—(ആകാശത്തേക്കു നോക്കി, ആത്മഗതം) ആര്യന്മാരേ, ഞാൻ വിവശനായിരിക്കുന്നു; ദേവന്മാരെ കാണുന്നില്ല,

മുനിമാർ:—(ശങ്കയോടെ) വത്സ, നാരദ, നോക്കു,

18. അസ്പൃശ്യസ്പർശം = തൊട്ടുകൂടാത്തവരെ (വയെ) തൊടുക. വർണ്ണത്തിന്നു ജാതി എന്നും മുറമെന്നും അർത്ഥം. ദുഷ്പാരാത്ത്യാ = കരകിട്ടാത്ത ദുഃഖം മൂലം. പഥം = സന്മാർഗ്ഗം; ആകാശമെന്നും.

19. ശ്രാന്തൻ = ക്ഷീണിച്ചവൻ. രോധിപ്പൂ ദിശ = ദിക്കുകളെ വളയുന്നു. ഇഭാശ്വഘട = ആന-കുതിരക്കൂട്ടം.

നാരദൻ:—(നേത്രപീഡ നടിച്ച്) ആൎയ്യന്മാരേ, ഞാൻ എന്തു നോക്കേണ്ടു?

ദിശി ദിശി കരിവണ്ണുച്ചട്ടയായ്ത്തീൎന്ന ധൂമ-
ച്ഛടകനകമഹീഭൃച്ഛൃംഗതുംഗാംശുപുഞ്ജം!
പുതിയ പുതിയ കുന്നിട്ടോൎത്ത ചെന്തീപ്പൊരിച്ചാ-
ൎത്തഹഹ നഭസി കാണുന്നീല നാലാമതൊന്നും! 20

മുനിമാർ:—(മുന്നോട്ടു നോക്കി, സഹൎഷം) ഹാഹാ, നീ ഹൎഷം കൊണ്ടു വിവശനായിരിക്കുന്നു: നീ കാണുന്നില്ലയോ തേരിലേറിയ ത്രിപുരാന്തകൻ സൎവദേവപരിവാരനായി വന്നുചേരുന്നത്?

ശിവൻ:—ഭഗവൻ, സുരജ്യേഷ്ഠ, തേർ നിൎത്തുക: മുനിമാരും നാരദനും ചേൎന്ന ഈ കൈലാസത്തിന്റെ ഒരു ഭാഗത്തുതന്നെ വല്ലേടത്തും നില്ക്കാം.

(ബ്രഹ്മാവ് അപ്രകാരം ചെയ്യുന്നു. നാരദാദികൾ അടുത്തു ചെന്നു സവിനയം വണങ്ങുന്നു.)

ശിവൻ:—ദേവന്മാരെ, എല്ലാവരും തേരിൽനിന്നിറങ്ങി, യഥേഷ്ടം ഇരിക്കുവിൻ; മാമുനിമാരും ഇരിക്കട്ടെ.

(മുനിമാരെല്ലാം ഹൎഷത്തോടെ അപ്രകാരം ചെയ്യുന്നു. ശിവൻ ലജ്ജിതനായി സ്ഥിതിചെയ്യുന്നു.)

നാരദൻ:—(ഹർഷത്തോടെ) വിശ്വനാഥ, ഈ അത്ഭുതകൎമ്മത്തിന്ന് എന്തൊരു സമ്മാനമാണ്, ഇവിടേക്കു ദേവകൾ തരേണ്ടത്?

മൂൎദ്ധാംബുജങ്ങളെയറുത്തു ഭവാനെയൎച്ചി-
ച്ചെന്നാല,തൊട്ടുചിതമായ്‌വരു, മിന്ദുമൌലേ;
എന്നാലതും ഹഹ, രുചിക്കുകയില്ല, മുപ്പാർ
പോററും ശിവന്നു! പുനരെന്തിഹ ഞങ്ങൾചെയ്യും? 21

21. മൂൎദ്ധാംബുജങ്ങൾ = ശിരസ്സുകളാകുന്ന താമരപ്പൂക്കൾ.

ശിവൻ:— (ലജ്ജാസ്മിതത്തോടേ) എടോ നാരദ,

ശൌരിസ്രഷ്ടാക്കൾ, ശക്രൻ, ശിഖിശമനർ, നിശാ—
ടാബ്ധിപാലാനിലന്മാർ
ചേരും വിത്തേശന,ക്കൻ, ശശി, ഭുജഗവരൻ,
മേരു, ധർമ്മൻ, കുമാരൻ—
നേരംപോക്കിന്നിതിൽച്ചേൎന്നവനൊരു പതിനാ-
റാമനാ,കംപ്രനാം ഞാൻ;
ഓരാതെന്തെ,ന്നെമാത്രം ത്രിപുരഹതിയാൽ നീ—
യീവിധം വാഴ്ത്തിടുന്നു? 22

ഇന്ദ്രൻ:— (സവിനയം)

സ്വാംഗങ്ങളാം ദേവകളെ-
ച്ചേഷ്ടിപ്പിപ്പു സ്വയം ഭവാൻ;
അങ്ങേകനേ സ്തുത്യപുമാൻ;
വെവ്വേറെ നിനവെന്തിനാം? 23

ശിവൻ:— (ആത്മഗതം) എയ്, ഈ ലജ്ജ എന്നെ ചൂളിയ്ക്കുന്നു: അതിനാൽ, ഇവരന്മാരെ പിരിച്ചയയ്ക്കുകതന്നെ. (പ്രകാശം) ദേവന്മാരേ, നിങ്ങാംക്കു മുമ്പത്തെപ്പോലെ സ്വസ്ഥാനങ്ങളിൽ വാഴാം. ഇനി ഞാൻ എന്തുചെയ്യണമെന്ന് ആജ്ഞാപിയ്ക്കുകയും ചെയ്യുകൊാംവിൻ.

ഇന്ദ്രൻ:— (സവിനയം)

അങ്ങിത്ത്രിദൈത്യരെപ്പോക്കീ,
ത്രിദോഷത്തെക്കണക്കിനേ:

22. ശൌരിസ്രഷ്ടാക്കൾ = വിഷ്ണുവും ബ്രഹ്മാവും. ശിഖിശമനർ = അഗ്നിയും യമനും. നിശാ......ലന്മാർ = നിശാടനും (രാക്ഷസൻ, നിരൃതി) അബ്ധിപാല (വരുണ) നും അനിലനും (വായുവും). ഭുജഗവരൻ——അനന്തൻ. ആകംപ്രൻ = ഇളകുന്നവൻ. നെഞ്ഞുറപ്പില്ലാത്തവൻ.

23. സ്വാംഗങ്ങൾ = തൻെറ അവയവങ്ങൾ. വെവ്വേറെ നിനവെന്തിനാം—അവയവങ്ങളെ വേറെവേറെ ഗണിയ്ക്കേണ്ടതില്ല; അവയവിയെ ഗണിച്ചാൻ മതി.

ലോകമക്ഷയമായ്ത്തീർന്നു:
പ്രാർത്ഥിക്കേണ്ടുന്നതെന്തിനി? 24

എങ്കിലും ഇതിരിയ്ക്കട്ടെ;

നെററിക്കണ്ണൊളിമിന്നും വെൺ-
ചന്ദ്രശേഖരനങ്ങയാൽ
മോഹാന്ധകാരത്തെയക-
ററട്ടേ സന്മാനസം സദാ! 25

(എന്ന് എല്ലാവരും പോയി.)

നാലാമങ്കം കഴിഞ്ഞു.

24. ക്ഷയശബ്ദത്തിന്നു നാശമെന്നും ക്ഷയരോഗമെന്നും അർത്ഥങ്ങൾ.

സി. ഗോവിന്ദക്കുറുപ്പ്

രുഗ്മിണീഹരണം

Rugmineeharanam
Mahamathyavalsarajan
1978 ഡിസമ്പർ
പകർപ്പവകാശം:
ഡി. ആശങ്ക്

അവതാരിക

അപരിമേയമായ വിസ്താരമുള്ള സംസ്കൃതസാഹിത്യ നഭോമണ്ഡലത്തിൽ ദൂരദർശിനിയുടെ സഹായംകൊണ്ടു കാണേ ണ്ടതായ എത്രയോ ഭാസുരജ്യോതിസ്സുകരം ദൃഷ്ടിഗോചരമായി കിടക്കുന്നുണ്ട്. അടുത്ത കാലത്തു ഗവേഷകന്മാരുടെ അശ്രാന്ത മായ പരിശ്രമത്താലും നാട്ടുരാജാക്കന്മാരുടെ സഹജമായ സം സ്കൃതാഭിമാനത്താലും കണ്ടുപിടിച്ച വെളിച്ചത്തെയു കൊണ്ടു വരപ്പെട്ടതായി പ്രഃശോഭിയ്ക്കുന്ന രൂപകരത്നങ്ങളിൽ ഭംഗിയേറി യ ആറെണ്ണം ശ്രേഷ്ഠ പാർപൌരസ്ത്യഗ്രന്ഥപരമ്പരയിൽ ഗ്രഥിത മായിട്ടുണ്ട്. ഇവയുടെയെല്ലാം പ്രണേതാവായ വത്സരാജകവി ഇതിന്നു മുമ്പു രസികന്മാർക്ക് അവിദിതനായിരുന്നു. എന്നാൽ ആനന്ദവർദ്ധനാചാര്യർ പറയുന്ന 'ദ്വിത്രാ ഏവ കവയഃ' എന്ന ഗണനയിൽത്തന്നെ ഉരംപ്പെടത്തക്ക ഉൽകർഷം അദ്ദേഹത്തിനു ണ്ടായിരുന്നുവെന്നു ഈ രൂപകങ്ങരം ഒരു തവണ വായിയ്ക്കുന്ന വരെല്ലാം സർവാത്മനാ സമ്മതിയ്ക്കുന്നതാണ്.

മുൻപറഞ്ഞ ഗ്രന്ഥപരമ്പരയിൽ ഒരു പുസ്തകമായി പ്ര സിദ്ധിപ്പെടുത്തിട്ടുള്ള ആറു രൂപകങ്ങരം ആറു വിഭിന്നജാതിക ളിൽ ചേൎന്നവയാണു്. പ്രസ്തുതമായ 'രുഗ്മിണീഹരണം' വിര ളപ്രചാരമായ ഈഹാമൃഗം എന്ന ജാതിയിൽ പെട്ടതാണ്. ഈഹാമൃഗത്തിൻെറ ലക്ഷണം ദശരൂപകത്തിൽ കാണുന്നതു താഴെ ചേർക്കുന്ന വിധമാണ്

''മിശ്രമീഹാമൃഗേ വൃത്തം ചതുരങ്കം ത്രിസന്ധിമൽ
നരദിവ്യാവ നിയമാന്നായകപ്രതിനായകൌ
ഖ്യാതൌ ധീരോദ്ധതാവന്ത്യോ വിപര്യാസാദയുക്തകൃൽ
ദിവ്യസ്ത്രീയമനിച്ഛന്തീമപഹാരാദിനേച്ഛതഃ
ശൃംഗാരാഭാസമപ്യസ്യ കിഞ്ചിൽകിഞ്ചിൽ പ്രദർശയേൽ
സംരംഭം പരമാനീയ യുദ്ധം വ്യാജാന്നിവാരയേൽ
വധപ്രാപ്തസ്യ കുർവ്വീത വധം നൈവ മഹാത്മനഃ''

ഈഹാമൃഗത്തിലെ കഥാവസ്തു ഏതാനും ഭാഗം ഖ്യാതവും ഏതാനും ഭാഗം കല്പിതവുമായിരിയ്ക്കണം. നാലങ്കങ്ങളും മൂന്നു സന്ധികളും അതിലുണ്ടായിരിയ്ക്കും. യഥാക്രമം നരനും ദിവ്യനുമായ രണ്ടു പേരെ യഥേഷ്ടം നായകനും പ്രതിനായകനുമായി ഘടിപ്പിയ്ക്കാം. അവർ ധീരോദ്ധതന്മാരും പ്രസിദ്ധരുമായിരിയ്ക്കണം. പ്രതിനായകൻ അനുചിതകാരിയായി ചിത്രീകരിയ്ക്കപ്പെടേണ്ടവനാണ്. രാഗമില്ലാത്ത ദിവ്യസ്ത്രീയെ അപഹരിപ്പാനിച്ഛിയ്ക്കുന്ന പ്രതിനായകൻെറ ശൃംഗാരാഭാസവും അല്പാല്പം പ്രകാശിപ്പിയ്ക്കാവുന്നതാണ്. നായകപ്രതിനായകന്മാരുടെ യുദ്ധസംരംഭം വർണ്ണിച്ചതിന്നുശേഷം പ്രതിനായകനെയോ മഹാത്മാക്കളായ മററുള്ളവരെയോ സംഹരിയ്ക്കാതെ ഏതെങ്കിലും വ്യാജംകൊണ്ടു വിട്ടയയ്ക്കേണ്ടതുമാണ്. സാഹിത്യദർപ്പണത്തിൽ ഈ അംഗങ്ങൾക്കുപുറമെ പതാകാനായകന്മാരായി ആറോ പത്തോ പേർ ഉണ്ടായിരിയ്ക്കാമെന്നും പറഞ്ഞുകാണുന്നു സന്ധികളിൽ മുഖം, പ്രതിമുഖം, നിർവഹണം എന്നീ മൂന്നെണ്ണമാണ് ഘടിപ്പിയ്ക്കേണ്ടതെന്നു ശൃംഗഗ്രാഹികയാ നിർദ്ദേശിച്ചിട്ടുമുണ്ട്.

പ്രധാനരസം ഇന്നതാണെന്നു പറഞ്ഞിട്ടില്ലെങ്കിലും നായകപ്രതിനായകന്മാരുടെ സംരംഭം എന്ന പ്രതിപാദ്യത്തിൻെറ പ്രകൃതികൊണ്ട് അതു വീരരസമായിരിക്കണമെന്നുള്ളത് ഊഹ്യമാണ്. നായികയെ ഉൽക്കടമായ രാഗത്തോടേ മൃഗവൃത്തിയായി അപഹരിപ്പാൻപോലും പുറപ്പെടുകയെന്ന വിഷയത്തിന്നനുരൂപമാണ്, 'ഈഹാമൃഗം' എന്ന നാമകരണം എന്നും ലക്ഷണകാരന്മാർ പറയുന്നുണ്ട്.

പ്രസ്തുതമായ 'രുഗ്മിണീഹരണം' മേല്പറഞ്ഞ ലക്ഷണാംശങ്ങൾ സമഗ്രമായി ശോഭിയ്ക്കുന്ന ഒരു രൂപകമാണ്. ഇതിലെ നായകൻ ദിവ്യനായ കൃഷ്ണൻ; പ്രതിനായകൻ നരനായ ശിശുപാലൻ; ബലഭദ്രൻ, സാത്യകി, രുഗ്മി എന്നിവർ പതാകാനായകന്മാരാണെന്നും കല്പിയ്ക്കാം. അത്യുജ്ജ്വലമായി പ്രകാശിയ്ക്കുന്ന വീരംതന്നെ പ്രബന്ധവ്യാപിയായ അംഗിരസം. നായികയുടേയും നായകൻേറയും ശൃംഗാരമെന്നപോലെ പ്രതിനായകൻെറ ശൃംഗാരാഭാസവും അംഗമായി നിബന്ധിച്ചിട്ടുണ്ട്; യുദ്ധസംരംഭത്തിനുശേഷം പ്രതിനായകനെ സന്ധി ചെയ്യുകയ്ക്കു

കയാണ് ചെയ്തിട്ടുള്ളതും. പുരാണകഥയിൽ നിന്നു ചില മാററങ്ങൾ ചെയ്തിട്ടുള്ളതിനെ കല്പിതാംശമായി കണക്കാക്കാം.

ഇതിന്നുമുമ്പു സാധാരണലോകത്തിന് അജ്ഞാതനായിക്കിടന്നിരുന്ന പ്രസ്തുതകവി ക്രിസ്താബ്ദം പന്തിരണ്ടാം ശതകത്തിൻെറ ചരമാദ്ധത്തിൽ കാലിഞ്ജരത്തിൽ വാണിരുന്ന പരമർദ്ദിദേവൻ എന്ന രാജാവിൻെറ സചിവനായിരുന്നുവെന്ന് ഇദ്ദേഹത്തിൻെറ 'ഹാസ്യചൂഡാമണി' * എന്ന പ്രഹസനത്തിൻെറ പ്രസ്താവനയിൽനിന്ന് അറിവാകുന്നു. പരമർദ്ദിദേവൻ വിദ്വാനും കവിയുമായിരുന്നു. അത്യുദാരനായ രാജകവിയുടെ പുരസ്കാരത്തിന്നു പാത്രമായ പ്രസ്തുത കവി ഇനിയും ഏതെല്ലാം രൂപകോത്തമങ്ങളാണ് നിമ്മിച്ചിട്ടുള്ളതെന്നുള്ള തീവ്രജിജ്ഞാസയെ ഉദ്ദീപിപ്പിക്കുന്നതാണ്, ഇപ്പോൾ പ്രകാശിതമായ രൂപകഷട്കം:

പ്രസ്തുതകൃതിയായ ഈഹാമൃഗത്തിൽ കവിയുടെ ഓജസ്സുള്ള രചനയും, അനുപ്രാസഭാസുരങ്ങളായ ഉൽപ്രാസവചനങ്ങളും പ്രധാനമായ വീരരസത്തെ അതിമാത്രം ഉദ്ദീപിപ്പിക്കുന്നവയാണ്. എന്നാൽ ശൃംഗാരപ്രകരണങ്ങളിലുള്ള മാധുയ്യധുയ്യമായ വാഗ്ധോരണി ഇദ്ദേഹത്തിൻെറ വശ്യവാക്ത്വത്തിന്നു മതിയായ സാക്ഷ്യം വഹിയ്ക്കുന്നതുമുണ്ട്. രണ്ടു ജാതിയിലുമുള്ള രചനയെ യഥാക്രമം ഉദാഹരിയ്ക്കുന്നവയാണ് താഴെ ഉദ്ധരിയ്ക്കുന്ന പദ്യങ്ങൾ.

വേഗാദുച്ചാടയന്തീ സുചിരമുപചിതം
ക്ഷാത്രധമ്മപ്രരോഹം
കിം സ്തുത്യാ മന്ത്രശക്തിഃ സ്ഫുരതി നിരുപമാ
കാപി സന്മന്ത്രിണാം വഃ
ക്രോധാഗ്നിസ്തംഭികാ യാ ദനുജദമയിതു-
മ്മാനസം മോഹതന്ത്രീ
ദ്ദപ്തക്ഷ്മാനാഥനാരീനയനയുഗജലഃ-
സ്തംഭമാവിഷ്കരോതി.

* ഈ പ്രഹസനം 'കപടകേളി' എന്ന നാമധേയത്തിൽ വള്ളത്തോൾതന്നെ ഭാഷപ്പെടുത്തി പ്രസിദ്ധീകരിച്ചിട്ടുണ്ട്.

ശൌര്യം പ്രയോഗിക്കേണ്ട സന്ദർഭത്തിൽ അതു ചെയ്യാതെ മന്ത്രാലോചനം നടത്തുന്ന മന്ത്രിമാരുടെ മന്ത്രത്തെ വീരാഗ്രേസരനായ ബലഭദ്രൻ ആക്ഷേപിക്കുന്നതാണ് പ്രസ്തുതം.

മുഹുന്നിശ്വാസാനാ പരിമളതരംഗേഷു തരളം
മുഹുർലീലാംഭോജേ ശ്രവണകമലേ ചാപ്പിതപദം,
ന ലോലാക്ഷീ വേത്തി ഭ്രമരമവിരാമധ്വനിഭരം
മുരാരേരാലേഖ്യേ ലയമയമനാ നിർഭരമിയം

രുഗ്മിണിയുടെ ചിന്താദന്തുരമായ കൃഷ്ണചിത്രവിലോകനമാണ് പ്രകൃതം. ഇമ്മാതിരി ഉദാഹരിച്ചു തുടങ്ങുന്നതായാൽ വളരെ വളരെ ശ്ലോകങ്ങൾ എടുത്തെഴുതേണ്ടിവരും.

ഈ രൂപകങ്ങളുടെ ഹൃദയാവർജ്ജകത്വം വേറൊരുവിധത്തിലും ഉപപാദിക്കാവുന്നതാണ്. കാവ്യനിർമ്മാണകൌതുകം കുറഞ്ഞു കലാമണ്ഡലത്തിൻെറ കൃത്യാന്തരങ്ങളിൽ അനന്യചിത്തനായി വ്യാപരിച്ചിരുന്ന വള്ളത്തോളിനെ രണ്ടാമതും കാവ്യനിർമ്മാണത്തിനായി ബലാദാകർഷിച്ചവയാണ് ഈ രൂപകങ്ങൾ എന്നതിലധികം ഇവയുടെ സാരസ്യത്തിനൊരു ജ്ഞാപകം വേണ്ടതുണ്ടോ? പരിണതപ്രജ്ഞനായ വിവർത്തകൻെറ വിവർത്തനവും മൂലകൃതിയുടെ മെച്ചത്തിനുചേർന്ന മട്ടിലായിട്ടുണ്ടെന്നാണ്, എൻെറ വിനീതമായ അഭിപ്രായം. മൂലത്തിൽ നിന്നുദാഹരിച്ച രണ്ടു ശ്ലോകങ്ങളുടെ തർജ്ജമതന്നെ ഇതിനുദാഹരണം—

മന്ത്രജ്ഞശ്രേഷ്ഠരാം നിങ്ങളിലതുലമുദി-
യ്ക്കുന്നതുണ്ടോ, ചിരോദ്യൽ-
ക്ഷാത്രാചാരാകുരോച്ചാടനകരമൊരു ന-
ത്യർഹമാം മന്ത്രവീര്യം.
ക്രോധാഗ്നിസ്തംഭനത്തിന്ന, സുരജയിമനോ-
മോഹനത്തിന്ന,ഹന്തോ-
പേതക്ഷോണീശനാരീജനനയനജല-
സ്തംഭനത്തിന്നുമായി? (2-9)

പേത്തും പേത്തുമുറക്കെമ്മെളളമൊരു വ–
ണ്ടുച്ഛ്വാസസൌരഭ–
ച്ഛാത്തിൽത്തത്തുവതും, വതംസനളിന-
ക്രീഡാരവിന്ദങ്ങളിൽ
പേത്തുംപേത്തുമിരിപ്പുകൊരംവതുമറി-
ഞ്ഞീടുന്നതില്ല,ഭൃനേർ–
ഗാത്രൻതൻ പ്രതിമാപടത്തിൽ വിലയം
പ്രാപിച്ച ലോലാക്ഷിയാരം (3-4)

ബാക്കിയുള്ള രൂപകങ്ങളും ഇദ്ദേഹംതന്നെ തർജ്ജമചെയ്യണമെന്നു വിചാരിയ്ക്കുന്നതു കൈരളിയുടെ ഭാഗ്യഫലമാണെന്നാണ്, മാദൃശന്മാരുടെ പക്ഷം.

പലപ്രകാരത്തിലും പുതുമ സിദ്ധിച്ചിട്ടുള്ള ഈ കൃതിയെ രസികസമക്ഷം അവതരിപ്പിയ്ക്കുകയെന്ന ബഹുമാന്യവും അഭിമാനാർഹവുമായ ഭാരം ഈയുള്ളവനെയേല്പിപ്പാൻ മതിയായ എന്തൊരു സാഹിത്യസേവനമാണ് ഞാൻ ഇന്നേവരെ ചെയ്തിട്ടുള്ളത്? ഈ ചുമതല എന്നെ ഏല്പിപ്പാനുള്ള കാരണം കണ്ടുപിടിപ്പാൻ വളരെ പ്രയാസപ്പെട്ടിട്ടും സാധിയ്ക്കാതെ വന്ന എനിയ്ക്കു ഭവഭൂതിയുടെ രണ്ടു വരികളാണ്, കഷ്ടിച്ചൊരു സമാധാനം വരുത്തിയത്.

യന്മാം വിധേയവിഷയേ സ ഭവാന്നിയുംക്തേ
സ്നേഹസ്യ തൽ ഫലമസൌ പ്രണയസ്യ സാരഃ, എന്ന്.

ഇത്രയും ഗൌരവമുള്ള ഇക്കാര്യം എന്നിലർപ്പിച്ചതിന്നു കൃതജ്ഞത പ്രകാശിപ്പിച്ചുകൊണ്ടു പ്രസ്തുതകൃതിയെ ഞാനിതാ, രസികന്മാരുടെ മുമ്പിലെയ്ക്കു പ്രവേശിപ്പിയ്ക്കുന്നു.

തൃശ്ശൂർ
10–10–1120 } പി. എസ്. അനന്തനാരായണശാസ്ത്രി

രുക്മിണീഹരണം

കഥാപാത്രങ്ങൾ

സൂത്രധാരൻ
സ്ഥാപകൻ
അക്രൂരൻ
കൃഷ്ണൻ
ബലരാമൻ
പ്രിയംവദൻ
തവണക്കാരൻ
ദീപകൻ
ഉദ്ധവൻ
വാസുദേവൻ
സന്ധാനികൻ
സുബുദ്ധി
ഭീഷ്മകൻ
ശിശുപാലൻ
സാത്യകി
സൂതൻ (ദാരുകൻ)
ഗരുഡൻ
ദേവകി
സുവത്സല
രുക്മിണി
മകരന്ദിക

രുഗ്മിണീഹരണം

(ഈഹാമൃഗം)

ഒന്നാമങ്കം

ഗിരിമകളണയുമ്പോഠം പുഷ്ടമാം തുഷ്ടി, നൽപ്പു-
ഞ്ചിരിയുടയ മുഖാബ്ജം, ചെററടഞ്ഞുള്ള കണ്ണും
സുരരസമയഭാവധ്യാനവും ചേൎന്നതാകും
ഹരനുടെ മുനിനാട്യം നല്ല നിങ്ങഠംക്കഭീഷ്ടം! 1

അത്രയുമല്ല—

'കാവല്ലാരൻ, നിയതമൊരു കല്ലൂഷ്യനാം കൌസ്തുഭംമേ;
സ്ത്രീവൎഗ്ഗം തേ മനസി കയറീടുന്നതാരുണ്ടു നിത്താൻ?
ഭാവൽക്കാംഗം കുവലരുചിയായ്, തൽക്കടക്കൺ-പതിപ്പാ-
ലേ'—വം പൂമാതരുഠംകെയുരിയാടാത്ത കൃഷ്ണൻസഹായം! 2

(നാന്ദിയുടെ അവസാനത്തിൽ)

സൂത്രധാരൻ:—(പ്രവേശിച്ചു, ഹർഷത്തോടെ) ഭാഗ്യംകൊണ്ടു, മനോരഥമെന്നപോലെ പെട്ടെന്നു സമീപിച്ച അഭിനയ സമയം എന്നെ സന്തോഷിപ്പിയ്ക്കുന്നു! * കാലഞ്ജരത്തിൽ ചക്രസ്വാമിയെഴുന്നെള്ളത്തിന്നു വന്നുചേൎന്നിട്ടുള്ള വിദഗ്ദ്ധ

1. അണയുമ്പോൾ—പൂജിപ്പാനായി അടുക്കൽച്ചെല്ലുമ്പോൾ. സുര...ധ്യാനം = ശൃംഗാരവിലാസങ്ങളെ ധ്യാനിയ്ക്കൽ. ഹരൻ = ശിവൻ. മുനിനാട്യം = തപസ്സിരിയ്ക്കലാണെന്ന ഭാവം. സതീവിയോഗാനന്തരം, പാർവ്വതീപരിണയത്തിന്നു മുമ്പു, ശിവൻ ചെയ്ത തപസ്സാണിത്.

2. ഭാവൽക്കാംഗം (= ഭവാന്റെ ദേഹം) തൽക്കടാക്ഷപ്പതിപ്പാൽ (ആ സ്ത്രീവൎഗ്ഗത്തിന്റെ കടാക്ഷങ്ങൾ പതിഞ്ഞു പതിഞ്ഞു) കുവലരുചിയായ് (= കുവലവൎണ്ണമായിത്തീൎന്നു) കുവലത്തെ, കുവലയമെന്നും പറയാം. ഉരിയാടാത്ത = ഒന്നും മിണ്ടാതിരിയ്ക്കുന്ന. കൃഷ്ണൻ = വിഷ്ണു.

സാമാജികന്മാർ എന്നോടാജ്ഞാപിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ, 'ഇന്നു ചന്ദ്രോദയത്തിൽ, ചക്രസ്വാമീത്തിരുവടിയുടെ മുമ്പിൽ വെച്ചു, വത്സരാജകവിയുടെ കൃതിയായ രുഗ്മിണീഹരണമെന്ന ഈഹാമൃഗം അഭിനയിക്കേണ'മെന്ന്. (ഔത്സുക്യത്തോടെ) എന്താണ്, എന്റെ ആരക്കാർ അമാന്തിക്കുന്നത്?

സ്ഥാപകൻ:— (പ്രവേശിച്ച്) അങ്ങുന്നേ വേഗം, വേഗം: അഭിനയസമയം വൈകുന്നു. അങ്ങുന്നു നോക്കുക:

'ഉദയഗിരികുരംഗീരാഗപാശാഭികർഷാൽ
മതിമറിവൊട്ട ചാടിപ്പോയിടായ്കെന്റെയീ മാൻ'
ഇതി കരുതി വിശംകിച്ചെന്നപോലീ മൃഗാങ്കൻ
ദ്രുതതരമണയുന്നൂ വാനരങ്ങിൻനടുക്കിൽ! 3

സൂത്രധാരൻ:—(ചിരിച്ച്) അമ്പോ, സ്വന്തം ദോഷം അന്യരിൽ ചുമത്താൻ എന്റെ ആരക്കാർക്കുള്ള മിടുക്ക്: നിങ്ങൾതന്നേ അമാന്തിക്കുന്നു; നിങ്ങൾ തന്നേ എന്നെ വെമ്പിക്കുന്നു!

സ്ഥാപകൻ:—(ചിരിച്ച്) അങ്ങുന്നു ക്ഷമിക്കണം, ക്ഷമിക്കണം. ഇവിടത്തെ 'ഉററ സേവ'നായ ആ ദുശ്ശീലനെന്ന നടനാണ്,ഇത്ര താമസം വരുത്തിയത്: അയാൾക്കു മററൊരുവനെ കാമിക്കുന്ന ഏതോ ഒരു ദുർല്ലഭയായ പെണ്ണിനെ കിട്ടണം; വേണ്ടാ വേണ്ടാ എന്നുപദേശിച്ചു നോക്കുകയാണ് ഞങ്ങൾ.

(അണിയറയിൽ)

വല്ലഭയാക്കിക്കൊള്ളുക,
നല്ലൊരു പിടിയാനയെക്കരീന്ദ്ര, ഭവാൻ.

* ഗുജറാത്തിലെ ഒരു രാജ്യം. ചക്രസ്വാമി—അവിടത്തെ ഈശ്വരന്റെ പേർ.

3. ഉദ......കർഷാൽ = ഉദയപർവ്വതത്തിലെ മാൻപേടകളെക്കുറിച്ചുള്ള അനുരാഗമാകുന്ന കയറിന്റെ വലിഹേതുവായിട്ട്. മതിമറിവോട്ട = മനം മനംമയങ്ങി. എന്റെ ഈ മാൻ—ചന്ദ്രനിലെ കുറുപ്പിനെ കവികൾ മാനായും മുയലായും സങ്കല്പിക്കുന്നു.

അഭ്രമുത്തൊട്ട ചേരാനു-
ള്ളുാംഭ്രമമിതു തേ വിപൽക്കരമാം! 4

സൂത്രധാരൻ:—(ആകാശത്തു ലക്ഷ്യംവെച്ച്) എടോ ഭദ്ര, നീ ചെന്ന് ഈ ഗാഥ ആ ദുശ്ശീലനടനെ കോംപ്പിയ്ക്കുക; ആ ശിശുപാലനേയും.

(അണിയറയിൽ)

*നടനെ കോംപ്പിച്ചുകൊള്ളുക; ശിശുപാലനെ കോംപ്പിയ്ക്കുണ്ടാ, ആ അവിമൃശ്യകാരി ആപത്തിൽ ചാടിക്കൊള്ളട്ടേ!

സൂത്രധാരൻ:—മാരിഷ, ഇതാ, അക്രൂരനാണ്, രുഗ്മിണിയെ ശിശുപാലൻ വോക്കാനൊരുങ്ങിയത് കേട്ടിട്ടു പെട്ടെന്നു രിശംമുഴുത്തു സംസാരിയ്ക്കുന്നതു്. അതിനാൽ വരിക; നമുക്ക് ഇനി വേണ്ടതു ശരിപ്പെടുത്താം.

(രണ്ടുപേരും പോയി)

പ്രസ്താവന കഴിഞ്ഞു,

(പിന്നെ അക്രൂരൻ പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

അക്രൂരൻ:—(ക്രോധാശ്ചര്യങ്ങളോടേ)അമ്പോ, ശിശുപാലന്റെ കഥയില്ലായ്മ: ഇയ്യാാക്ക മധുസൂദനപ്രേമസരസ്സിലെ രാജഹംസിയായ രുഗ്മിണിയെ ബലാൽക്കരേണ തന്റെ മനോമരുഭൂമിയിൽ പാൎപ്പിയ്ക്കണംപോൽ! എന്നോടു സുബുദ്ധിസന്ന്യാസിനി പറയുകയുണ്ടായല്ലോ, രുഗ്മിണിയുടെ വൃത്താന്തം:

ദാമോദരൻ വേട്ടിടുമെന്നു കേട്ടാൽ-
പ്പൂമെ തടിയ്ക്കും പുളകോൽഗമത്താൽ;

4. അഭ്രമു—ഐരാവതത്തിന്റെ ഭാൎയ്യയായ പിടിയാന. ഉൽഭ്രമം =വലിയ കൊതി. തേ =നിനക്കു്.

* ആലോചിയ്ക്കാതെ പ്രവൎത്തിയ്ക്കുന്നവൻ. മാരിഷ—കീഴ്നടനോടുള്ള സംബുദ്ധി.

സാമാന്യമായ് മററാരു വേളി, യോർത്താ-
ലാ മഞ്ജുളാംഗിക്കു കിനാവുവേളി! 5

ഇങ്ങിനെതന്നെയാണ്, രുഗ്മിണിയുടെ ധാത്രിയുടെ മകരം സുവത്സലയും പറഞ്ഞത്; രുഗ്മിണിയാൽ അയയ്ക്കപ്പെട്ട അവരിരുവരും കൃഷ്ണനെ കാണാൻ ഗൂഢമായി വന്നിരുന്നുവല്ലോ. രുഗ്മിണിക്ക്, ഗൌരീമന്ത്രമുപദേശിച്ച ഗുരുവായ സുബുദ്ധി സന്ന്യാസിനിയുടെ *നിർദ്ദേശം തള്ളാവുന്നതല്ല. രുഗ്മിണി കൃഷ്ണവിവാഹത്തിൽ പ്രതിജ്ഞ ചെയ്താണ്. അവരിരുവരും പോയതും. അപ്പുറം ദൈവം പ്രമാണം! അഥവാ, ശിശുപാലൻ രുഗ്മിണിയെ വരിച്ചുകൊള്ളട്ടെ, വരിച്ചുകൊള്ളട്ടെ! ഞാൻ സന്തോഷാവസരത്തിൽ സന്തപിക്കേണ്ട:

ചേദീശിതാവിപ്പടി തെററു ചെയ്വ-
തെല്ലാം യദുക്കൾക്കു മഹോദയം താൻ:
തച്ചോര തുകാതെ കെടാത്ത രോഷ-
ത്തീയന്യഥാ കൃഷ്ണനു കത്തുകില്ലേ! 6

എന്നാൽ, രുഗ്മിണിയെ മററാരുവൻ വേൾക്കുക എന്ന വൃത്താന്തമാകുന്ന കെട്ട ചുഴലിക്കാററ് ഇപ്പോഴും കൃഷ്ണൻെറ ചെവിയിൽ അലച്ചിട്ടില്ല. അയ്യോ വലിയ സങ്കടമാണ്, ജനാർദ്ദനനു വന്നുചേർന്നിട്ടുള്ളത്. അദ്ദേഹത്തിൻെറ അടുത്തപരിജനങ്ങൾ എന്നോടു പറകയുണ്ടായല്ലോ:

എന്തോതിടാം— പരിണയം ശ്രുതിമാത്രമാണെ-
ന്നാലും, മഹോത്സവമണപ്പു ഹരിക്കു ഭൈഷ്മീ,

5. പുളകോൽഗമം = രോമാഞ്ചം, പൊങ്ങൽ. കിനാവുവേളി = സ്വപ്നത്തിലെ വേളിപ്പോലെ അനുഭവയോഗ്യമല്ലാത്ത ഒന്ന്.

* ശാസനം.

6. ചേദീശിതാവ് = ചേദിരാജ്യത്തിൻെറ അധിപതി, ശിശുപാലൻ. തെററ് = അപരാധം. മഹോദയം = മഹത്തായ അഭ്യുദയം. തച്ചോര = അയാളുടെ (ശിശുപാലൻെറ) രക്തം. അന്യഥാ = മറിച്ചായാൽ, അയാൾ അപരാധങ്ങൾ ചെയ്യാതിരുന്നാൽ.

7. ശ്രുതിമധുരം = കേൾവിയിൽമാത്രമിരിക്കുന്നത്. മഹോത്സവം = പരമാഹ്ലാദം. ഭൈഷ്മി = രുഗ്മിണി. സന്ദൃഷ്ട = കാണപ്പെട്ടവൾ. സവിധാദുപനീത = അരികിൽനിന്നു വീണ്ടും അടുപ്പിക്കപ്പെട്ടവൾ. സോൽ

സംഭ്രമപ്പോലെ, സവിധാദുപനിതപോലെ,
സോൽപ്രാസചാടുമൊഴിയാൽപ്പരിതുഷ്ടപോലെ! 7

അതിനാൽ ഞാൻ തന്തിരുമേനിയുടെ അടുക്കൽത്തന്നെ പൊയ്ക്കളയാം; ചൈദ്യൻെറ കടുത്ത ദുന്നയോദന്തമാകുന്ന വീറകൊണ്ട് അദ്ദേഹത്തിൻെറ ക്രോധാഗ്നിയെ ഉജ്ജ്വലിപ്പിയ്ക്കാം.

(ചുററിനടന്നു മുന്നോട്ട നോക്കിയിട്ട്)

എയ്, ഞാൻ സഭാമാളികയിൽ എത്തിക്കഴിഞ്ഞു. (നോക്കി, ഹർഷത്തോടേ) എയ്, ഇവിടെയുണ്ട്, രാമകൃഷ്ണന്മാരിരുവരും. അഹോ, ഇവരുടെ ജഗൽപ്രസിദ്ധമായ ബന്ധുസ്നേഹം!

സ്പഷ്ടം, മാരകതങ്ങളാം ചിലവയുരം-
ച്ചേർക്കുന്നു താലാങ്കനെ;-
ക്കട്ടിച്ചില്ലുകളാൽച്ചമച്ച ചിലതോ,
ബിംബിച്ച ഗോവിന്ദനെ:
ഒട്ടല്ലാതിവർതൻ നിസർഗ്ഗസുഭഗ-
ജ്യേഷ്ഠാനുജപ്രീതി ക-
ണ്ടിഷ്ടംപോലെ പകുത്തിതോ ഇവരെ,യീ-
നന്മാളികത്തൂൺകളും! 8

എയ്, നടയിൽത്തവണക്കാരൻ മാത്രമേ, ഇവരുടെ അരികത്തുള്ളു, എന്താണിത്? (ഏതാനും അടി നടന്നിട്ട്) എന്താണ്, ഇവരിരുവരും ക്രോധാവിഷ്ടർപോലെ കാണപ്പെടുന്നത്?

പ്രാ...ഴിയാൽ = ഉപഹാസത്തോടുകൂടിയ കളിവാക്കിനാൽ. രുഗ്മിണിയെ കണ്ടതായും പിടിച്ചുടുപ്പിച്ചതായും പരിഹസിച്ചു കളിവാക്കുകൾ പറഞ്ഞു രസിപ്പിച്ചതായും കൃഷ്ണനു തോന്നുന്നു!

8 മാരകതങ്ങൾ = മരകതംകൊണ്ടുള്ളവ. ചിലവ—ചിലതൂണുകൾ. ബിംബിച്ച = പ്രതിഫലിച്ച എന്ന പദം താലാങ്ക (= ബലഭദ്ര)നോടും, ഉൾച്ചേർക്കുന്നു എന്ന പദം ഗോവിന്ദനോടും ചേർക്കണം. പ്രതിഫലനത്തെ ഹൃദയത്തിൽ പ്രതിഷ്ഠിയ്ക്കലായി കല്പിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു. താലാങ്കനെ ഹൃദയത്തിൽ പ്രതിഷ്ഠിച്ചാൽ (ഗാഢമായി സ്നേഹിച്ചാൽ) ഗോവിന്ദനും ഗോവിന്ദനെ ഹൃദയത്തിൽ പ്രതിഷ്ഠിച്ചാൽ താലാങ്കനും അപ്രീതിയുണ്ടാകയില്ലെന്ന്, അചേതനങ്ങളായ സ്തംഭങ്ങൾക്കുപോലും അറിയാം! ദേഹമാത്രഭിന്നന്മാരാണല്ലേ

കലങ്ങിക്കൊണ്ടായ് കണ്ണി;-ങ്ങു ചൊടി വിറ-
യ്ക്കുന്നു; തിരുമെ-
യ്യലക്താഭം; വേപ്പിൻതരി ചിതറിയി-
ട്ടുണ്ടു കവിളിൽ—
പ്രലംബദ്വിട്ടിന്നീ വടിവു കുടിമ-
ത്താലുമുളവാം;
നിലിംപാരിഘ്നന്നോ, പെരുതരിശമേ-
ശാതിത്തു വരാ. 9

ആകട്ടേ, അടുത്തു ചെല്ലാം. (അടുത്തു ചെല്ലുന്നു)

(രാമകൃഷ്ണന്മാരും നടയിൽ തവണക്കാരനും പ്രവേശിക്കുന്നു.)

നടയിൽത്തവണക്കാരൻ:—(വണക്കത്തോടേ) രാമകൃഷ്ണത്തിരു മേനികളേ, നിങ്ങളെ അക്രൂരൻ വണങ്ങുന്നു.

(അക്രൂരൻ വന്ദിക്കുന്നു.)

കൃഷ്ണൻ:—(അലസമട്ടിൽ) പീഠം.

(തവണക്കാരൻ പീഠംകൊണ്ടുവരുന്നു.)

അക്രൂരൻ:—(വിനയത്തോടും, സംഭ്രമത്തോടുംകൂടി) എന്താണ് തിരുമേനിമാക്ക് ഒരസ്വാസ്ഥ്യം കാണുന്നത്?

കൃഷ്ണൻ:—(അവജ്ഞതയോടെ) ഒന്നുമില്ല.

രാമൻ:—(രോഷാവേശത്തോടേ) എടോ അക്രൂര, വീരകൃഷ്ണൻതന്നെയായി, കൃഷ്ണൻ. താൻ കേട്ടുകൊള്ളു:

ഗോവർദ്ധനാദ്രീന്ദ്രനെയാരെടുത്തു
പൊന്തിച്ചിതോ, പുല്ക്കൊടിയെന്ന ഭാവാൽ?
അക്കൃഷ്ണനെത്തന്നെയഹോ, വെറും പു-
ല്ലെന്നാണു നണ്ണുന്നതു രുഗ്മിവീരൻ*! 10

അവർ. സ്ഫടികവർണ്ണനായ, ബലഭദ്രൻ മരകതത്തൂണുകളിലും, മരകതവർണ്ണനായ കൃഷ്ണൻ സ്ഫടികത്തൂണുകളിലും പ്രതിബിംബിച്ചതിനെ അവ വീതിച്ചെടുത്തതായി ഉൽപ്രേക്ഷിച്ചിരിക്കുന്നു.

9. അലക്താഭം = ചെമ്പൊഞ്ഞിച്ചാറിന്റെ നിറത്തോടുകൂടിയത്; ചുകന്നത്. വേപ്പിൻതരി = വിയർപ്പുതുള്ളി. പ്രലംബദ്വിട്ട് = ബലഭദ്രൻ. കുടിമത്ത് = മദ്യപാനമദം. നിലിംപാരിഘ്നൻ = അസുരഹന്താവ്, കൃഷ്ണൻ.

* വീരരിൽ കറുത്തവൻ; വീരയശസ്സില്ലാത്തവൻ.

അക്രൂരൻ:—(ആശ്ചര്യത്തോടെ) രുഗ്മി ശാർങ്ഗായുധന്റെ നേരെ ഗർവിക്കുന്നു എന്നതിൽ എനിക്കു വിശ്വാസം വരുന്നില്ല.

കൃഷ്ണൻ:—(ഗർവപ്പുഞ്ചിരിയോടേ) തവണക്കാര, ഉണ്ടായതറിയിക്കുക.

തവണക്കാരൻ:-കൃഷ്ണൻ തിരുമേനി ഇവിടെ എഴുന്നള്ളിയപ്പോൾ ഞാൻ, 'ദേവൻ വിജയിച്ചാലും' എന്നുച്ചരിച്ചു. അപ്പോൾ പുറത്തുനിന്നിരുന്ന ഒരു* വന്ദി ശ്രുണ്ടിയെടുത്തു പറഞ്ഞു:

'ഛീ, ദേവനെന്നവിളിനിർത്തി, ഞെളിച്ചിൽ വിട്ടി,—
ബഭ്രുവിൽത്തുലോം സുഖമിളേശർ ഭുജിച്ചുകൊൾവിൻ;
ക്രോധിച്ചരുഗ്മിയുടെയംപിനു ലക്ഷ്യമായാൽ,
നിങ്ങൾക്കു ദേവപദമിന്ദ്രപുരത്തിലാകാം! 11

അത്രയുമല്ല:-

ഓരാതെ ദാവശിഖിയെപ്പുണരുന്നതാരാ-
ണാ?—രിങ്ങു കാളഫണിയാൽക്കളിയാടിടുന്നു?
പാരിങ്കലാക്കു കൊതിയില്ലയിരിങ്കലെ,ന്നായ്?
ശ്രീ രുഗ്മിയെക്കുപിതനാക്കുവതാരടക്കായ്? 12

അക്രൂരൻ:—(അരിശത്തോടെ)അപ്പോൾ രാമൻ എന്തരുളിച്ചെയ്തു?

തവണക്കാരൻ:—പ്രലംബാന്തകൻ പിന്നീടാണെഴുന്നള്ളിയത്; കൃഷ്ണവീരനാണ്, അരുളിച്ചെയ്തത്.

അക്രൂരൻ:—(ഔത്സുക്യത്തോടെ) എന്തരുളിച്ചെയ്തു?

തവണക്കാരൻ:— ഇതാണരുളിച്ചെയ്തത്; 'ആ വീരനെ പോർക്കളത്തിൽ കൊണ്ടുവരിക.'

ഒപ്പം നിനക്കും രുഗ്മിക്കും
ധനത്താൽ വാളിനാലുമേ

* വന്ദി = സ്തുതിപാഠകൻ.

11. ഇളേശർ-രാജാക്കന്മാർ. ദേവപദം = ദേവനെന്നവാക്ക്. രുഗ്മിയാൽ യുദ്ധത്തിൽ വധിക്കപ്പെട്ടു സ്വർഗ്ഗം പുക്കാൽ നിങ്ങൾക്കു ദേവനെന്ന പദം ഉപയോഗിക്കാം; അതു ഭൂമിയിൽ വെച്ചുവേണ്ട!

12. ദാവശിഖി = കാട്ടുതീയ്. കാളഫണിയാൽ = കൃഷ്ണസർപ്പത്തെക്കൊണ്ട്.

പരാനന്ദകരം ദാനം
നല്ലാം പോർമന്നിൽവെച്ച ഞാൻ!' 13

അക്രൂരൻ:— നന്നായി, കൃഷ്ണൻതിരുമേനി അരുളിച്ചെയ്തത്. എന്നാൽ എനിയ്ക്ക വിശ്വാസം വരുന്നില്ല, രുഗ്മി മുരാരിയോട്ട പിണങ്ങുന്നതിൽ:

ആടാട്ടമായ്പ്പോരിന്ന പേർത്തു പേർത്തു-
മാടോപമാന്നിംപമൊടാഞ്ഞു ചാട്ടം;
ആക്കുന്ന സിംഹത്തിനെയൊന്നു കണ്ടാ-
ലാ,ക്കെണ്ണീടാ, മെത്രയതിൻ നട്ടക്കം! 14

വന്ദികൾ വന്ദനീയർതന്നെ! * ഇവർ എന്തു പറയുകയില്ല? ഹേ വീരശിരോമണേ, കൃഷ്ണദേവ,

ത്വന്നന്ദകത്തിൻ കാറേററാൽ-
ത്തന്നേ വൈകുണ്ഠവും തുലോം,
രുഗ്മിയ്ക്കു മുഖ്യഗുരുവായ്
വിറകൊള്ളും, സപാദപം! 15

ഞാൻ കേൾക്കയുണ്ടായി, ശിശുപാലൻെറ ധാർഷ്ട്യം; എന്നാൽ, അങ്ങോട്ടയയ്ക്കപ്പെട്ട പ്രിയംവദൻ വരുന്നതിന്നു മുമ്പ ഉണർത്തിച്ചുകൂടാ.

(അണിയറയിൽ)

ഹേ, ആരുള്ള ഇവിടെ? ഉണർത്തിപ്പിൻ, പ്രിയംവദൻ കുണ്ഡിനനഗരത്തിൽനിന്നു വന്നത്.

(തവണക്കാരൻ വേഗത്തിൽ പോയി, പ്രിയംവദനോട്ട കൂടി പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

13. പരാനന്ദകരമായ (=വലിയ സന്തോഷത്തെ ഉണ്ടാക്കുന്ന) ദാനം. നിനക്ക ധനംകൊണ്ടും, മോക്ഷജനകമായ ദാനം (=ഖണ്ഡനം, വധം) രുഗ്മിയ്ക്കുവാളുകൊണ്ടും നല്ലാം.

14. അതിൻ—ആടിൻെറ നട്ടക്കം അളവററതായിരിയ്ക്കും.

* സേവയ്ക്ക് എന്തുംപറയും!

15. ത്വന്നന്ദകം=അങ്ങയുടെ നന്ദകം എന്ന വാൾ. സപാദപം=

പ്രിയംവദൻ:—(വേഗത്തിൽ അടുത്തുചെന്നു്) ഇതാ, പ്രിയംവദൻ വണങ്ങുന്നു.

അക്രൂരൻ:—(ഇരുന്നിട്ടു്) ഉണർത്തിയ്ക്കു.

(പ്രിയംവദൻ അരികിൽ നില്ക്കുന്നു)

അക്രൂരൻ:—(ആത്മഗതം) മുഖഭാവം തന്നെ വിളിച്ചു പറയുന്നുണ്ടു്, കാര്യം സാധിച്ചില്ലെന്നു്. എന്നാലും, ഞാൻ ചോദിച്ചുനോക്കട്ടെ. (പ്രകാശം) പ്രിയംവദ, ഉണർത്തിയ്ക്കൂ-

(പ്രിയംവദൻ മിണ്ടാതെ നില്ക്കുന്നു)

അക്രൂരൻ:—പ്രിയംവദ, എന്താണുണർത്തിയ്ക്കാത്തതു്?

പ്രിയംവദൻ:—ഉണർത്തിയ്ക്കാവുന്നതാണെങ്കിൽ, ഞാൻ ഉണർത്തിയ്ക്കാതിരിയ്ക്കുമോ? * അതുണർത്തിച്ചാൽ, എനിയ്ക്കു രണ്ടാമതൊരു നാവു് ആരു തരും?

രാമൻ:— (ശുണ്ഠിയോടെ) എന്താണു്, ഉണ്ടായതറിയിയ്ക്കാത്തതു്? ഇതിൽ നിനക്കുതന്നെയൊ, വല്ല അപരാധവും?

പ്രിയംവദൻ:—(ഭയത്തോടേ) അതു ഞാൻ ഉണർത്തിയ്ക്കുകയില്ല; * ഈ കായിതംതന്നേ അറിയിയ്ക്കട്ടെ! (ഒരെഴുത്തുകൊടുക്കുന്നു.)

അക്രൂരൻ:—(വായിയ്ക്കുന്നു:)

'വളന്നു യശോദതൻ മുലകുടിച്ചുകൊണ്ടാണു നീ;-
യലഞ്ഞു, ബഹുപൈക്കിടാങ്ങളൊട്ടമൊത്തരണ്യങ്ങളിൽ -
ഒരീദൃശനിളേന്ദ്രപുത്രിയെ വരിയ്ക്കയാണെങ്കിലെ,—
ന്തതിന്നരിശ?-മമ്പിളിക്കൊതി കിടാവിനേശില്ലയോ? 16

പ്രിയംവദൻ:—ഈ കായിതമാകട്ടേ, ശിശുപാലൻ രുഗ്മിണി

വൃക്ഷങ്ങളോടേ. രുശ്മിയ്ക്കു മുഖ്യഗുരുവായ—രുശ്മിയെ വിറ പഠിപ്പിയ്ക്കുന്ന പ്രധാന ഗുരുവായി. വൈകുണ്ഠമായിരിയ്ക്കണം, രുശ്മിയെ വിറയഭ്യസിപ്പിയ്ക്കുക! ഇതാണോ, അർത്ഥം? മൂലശ്ലോകാർത്ഥം സ്പഷ്ടമല്ല.

* എന്റെ നാവു് അററുവീഴുമെന്നു സാരം.

* കായിതം എഴുത്തു്.

16. ഈദൃശൻ = ഇപ്രകാരമുള്ളവൻ; നിന്നെപ്പോലെയുള്ളവൻ. വരിയ്ക്ക = വിവാഹത്തിന്നാവശ്യപ്പെടുക. കുട്ടി ചന്ദ്രനെകിട്ടാൻ ശ്രമിയ്ക്കുന്നതുപോലെയാണു്, നിന്നെപ്പോലെയുള്ള ഒരിടയൻ ഒരു രാജപുത്രിയെ വേൾക്കാനാഗ്രഹിയ്ക്കുന്നതു്!

ച്ചുവേണ്ടി അയച്ചതാണ്; ഇതും കേശവനെ കാണിയ്ക്കാമെന്നു പറഞ്ഞു്, രുഗ്മി എന്റെ കയ്യിൽ തന്നു.

(രണ്ടാമതൊരെഴുത്തു കൊടുക്കുന്നു)

അക്രൂരൻ:—(വായിയ്ക്കുന്നു:)

മുതിച്ചു ചിരമായർതൻ കുടിലിലാണു ബാല്യംമുത–
ല്ക്കു;യച്ചു,യെജമാനനെക്കഥകഴിച്ചു പാർജ്ജിച്ചതാം;
അവൻ ഹരി സശൌര്യനെന്നൊരു മതിപ്പു നിങ്ങൾക്കെടി–
ച്ചിരിയ്ക്കിൽ, വകവെയ്ക്കണം നിശിതധാരമെൻ വാളിതും! 17

പ്രകൃത്യാ ദുശ്ശീലനായ ശിശുപാലന്ന് * ഇതത്ഭുതമല്ല; രുഗ്മിയ്ക്കാകട്ടേ സ്വഭാവവിരുദ്ധമാണിത്. (ആശ്ചര്യത്തോടേ) പ്രിയംവദ,

ബാധിച്ചിട്ടുണ്ടയാളെ പ്രബലമൊരു പിശാ–
ചെന്നുകേട്ടില്ലയോ നീ–

പ്രിയംവദൻ:— (ചിരിച്ച്) എന്നാൽ മററുകാര്യം നടത്തുമോ?

അക്രൂരൻ:—

ഏതൽക്കത്തങ്ങയാരംതന്നതു, വയർ നിറയെ–
ക്കാരംകുടിച്ചപ്പൊളല്ലീ?

പ്രിയംവദൻ:—അല്ലല്ല.

അക്രൂരൻ:—

ബോധത്തെററാൽ പയോജാക്ഷനെയിതരപുമാ–
നെന്നു നണ്ണീലയല്ലീ?

പ്രിയംവദൻ:— (പരിഹാസത്തോടേ) വേറെയുണ്ടോ, ബലഭദ്രാനുജനും വസുദേവപുത്രനും ദേവകീനന്ദനനുമായ കൃഷ്ണൻ?

അക്രൂരൻ;—

ക്രോധിച്ചാൽ, നല്ലബുദ്ധിയ്ക്കുടനറുതിവരു–
ത്തുന്നു കില്ലില്ല, കാലം! 18

17. ആയർ=ഇടയർ. എജമാനൻ—കംസൻ. നിശിതധാരം=വായ്ത്തലയ്ക്കു മൂർച്ചയുള്ളത്.

രാമൻ:— (ശ്രുണ്ഠിയോടെ)

ചെല്ലില്ല മേ കരി, സുവീരരസപ്രസാര-
മില്ലാത്ത വല്ല വസുധേശവനസ്ഥലത്തും;
ഉല്ലാഘചേദിപവപുസ്സുഴതിട്ടതീവ
കല്യാണമാക് കൃഷി, സീരധരന്നിദാനീം! 19

കൃഷ്ണൻ:— (ഹർഷത്തോടേ ആത്മഗതം)

നന്ദിച്ചുകൊൾക മനമേ: നീറവേറുമിഷ്ടം:—
മിന്നോമലാൾ സുലഭ, ദുർല്ലഭയെങ്കിലും മേ;
നിന്നഗ്ഗൃഹസ്ഥനൊടു കെഞ്ചിയിരക്കൽ വേണ്ടാ;
ചെന്നെത്തുമേ സപദി ദൂതിനു നന്ദകം താൻ! 20

രാമൻ:— (വാളിളക്കി, ഹർഷസംരംഭങ്ങളോടേ)

സൈ്വരം ഞാൻ മധുപാനകേളിയിലെനി-
ക്കുൾച്ചേർത്തു പോന്നു സുഖം;
പാരം തോഷിതർ ഭൃത്യരും; തവ കിട—
ച്ചീലേത്തുമെൻ ഖഡ്ഗമേ;
കോരിത്തന്നെ കുടിച്ചുകൊള്ളുകധുനാ,
ച്ചാർച്ചപ്പെട്ടും രുഗ്മിതൻ
ചോരച്ചാർത്തോലിവാം നറുംമദിര നീ;
തീർക്കട്ടെയെൻ തെററു ഞാൻ! 21

* ഇത്—കൃഷ്ണവൈരം.

18. അയാളെ—രുഗ്മിയെ. ഏതൽക്കത്ത് ഈ എഴുത്ത്. ബോധത്തെററ് = തെററിദ്ധാരണ. ഇതരപുമാൻ = മറെറാരാൾ. കാലം ക്രോധിച്ചാൽ (= പ്രതികൂലമായാൽ) സദ്ബുദ്ധി നശിക്കും.

19. കരി = കലപ്പ. സുവീര...സാരം = നല്ല വീരരസമാകുന്ന രസത്തിൻെറ (= വെള്ളത്തിൻെറ) ഓട്ടം. വസു...സ്ഥല. = രാജാവാകുന്ന കാട്ടുനിലം. ഉല്ലാ...പുസ്സ് = അരോഗമായ (സുഖസ്ഥിതമായ) ചേദിപൻെറ (= ശിശുപാലൻെറ) ശരീരം. സീരധരൻ-സീരത്തെ (കലപ്പയെ ആയുധമായിധരിച്ചവൻ: ബലഭദ്രൻ. കല്യാണമാക = ഫലവത്തായിബ്ഭവിക്കട്ടെ.

20. ഗൃഹസ്ഥൻ—കന്യാതാതൻ. നന്ദകം (തൻെറവാൾ) തന്നെ വിവാഹദൂതൻ!

അക്രൂരൻ:—(ഹാസരോഷങ്ങളോടെ) ഹേ വീരശിരോമണേ, രാമ, രുഗ്മിണിയെ ശിശുപാലൻ വേട്ടാലും, നിങ്ങടംകൾ ചാർച്ചക്കാരനോ രുഗ്മി!

രാമൻ:—(രോഷസംരംഭങ്ങളോടെ) എടോ അക്രൂര, അക്രൂരൻ പറയുമാറില്ലാത്ത മട്ടിലാണ്, ഇപ്പറഞ്ഞത്.

ചെന്നാ രുഗ്മിണിയായ കന്യകയെയി-
ക്കംസാരിതാൻ വേൾക്കണം;
സ്വന്നാരീഗണമോടുചേൎന്നു വിഹരി-
ക്കേണം ചിരാൽ ചേദിപൻ;
വന്നാലും ഭുജവിക്രമത്തൊടിതു ഞാൻ
പോർമന്നിലൊപ്പിക്കുമിലേ
നന്നായ്ത്തീരുകയുള്ള സാത്ഥകതയാ-
ണെന്നൻ കാമപാലാഹ്വയം! 22

തവണക്കാര, വെററിപ്പടപുറപ്പാടിന്നു പെരുംപറയടിക്കുകാം.

തവണക്കാരൻ:—അരുളപ്പാടുപോലെ.

(പോയി)

കൃഷ്ണൻ:—(സവിനയം) രൌഹിണേയ, വെറുതേ, സംഹാര രുദ്രൻേറതുപോലെ ഘോരമായ എന്തൊരു സംരംഭമാണി ത്! ഇതൊട്ടും ഉചിതമല്ല.

മത്തേഭമസ്തകമുടച്ചതിൽനിന്നുതിൎന്ന
മുത്താൽ വനത്തിലണി 'കോല'മിടുന്ന സിംഹം
തത്തുന്നൊരുക്കുരുകിലുണ്ണിയെയാഞ്ഞടിപ്പാ-
നത്യക്തമാകുവതിലെങ്ങിനെ ലജ്ജ തേടാ? 23

21. എൻതെററ്—നിങ്ങൾ ഇതുവരെ മധുപാനകേളിയിൽ പങ്കുകൊള്ളിച്ചില്ല എന്ന അപരാധം.

22. സ്വന്നാ......ക്കേണം—ശിശുപാലൻ പോരിൽ വധിക്കപ്പെട്ടു വീരസ്വൎഗ്ഗം പ്രാപിക്കുമെന്നു സാരം.

സാത്ഥകത = അന്വത്ഥത. കാമ...ഹ്വയം = കാമത്തെ (അഭിലാഷത്തെ) പാലിക്കുന്നവൻ (നിറവേററുന്നവൻ എന്ന പേർ.)

23. അണികോലമിടുന്ന—അരിമാവുകൊണ്ട് 'അണിയു'ന്നതിന്നു കോലമിടുക എന്നു പറയും. ഊക്കുരുകിലുണ്ണിയെ = ഊക്കുരുകിൽപ്പക്ഷികു

രാമൻ:—കൃഷ്ണ, കൃഷ്ണ, നില്ക്കു; ഇനി വൈകിച്ചുകൂടാ.

ക്ഷത്രാചാരവിമൂഢരാകിയ ഭുജോൽ-
പ്പന്നപ്പുഴക്ഷുദ്രർത-
ന്നത്യുഗ്രത്തെറിവാക്കിനാലശുചിയാ-
മീയെൻെറ കണ്ണുദ്രയം,
യുദ്ധപ്പാരുരലിങ്കലിട്ടു മുസല-
ത്താലേററമക്കൂട്ടർ ത-
ന്നസ്ഥിവ്രാതമിടിപ്പതിൻ പടുരവം-
കൊണ്ടേ വിശുദ്ധിപ്പെട്ടു! 24

കൃഷ്ണൻ.—(വാശിയോടെ) എന്ത്, കൃഷ്ണനില്ലാത്തതായോ ഭൂമി, ഇവിടുന്നിത്ര ബുദ്ധിമുട്ടാൻ?

എന്മൂലമെൻെറ ഗുരുവിങ്ങിനെ ദൃമ്മദാരി-
ക്രൂരാക്ഷരശ്രവണപീഡ സഹിച്ചുവല്ലോ;
ഞാൻ കൃഷ്ണനെങ്കിലവർതൻ വനിതാവിലാപ-
ഘോഷങ്ങളാൽത്തവ ചെവിയ്ക്കു സുഖംവരുത്തും! 25

രാമൻ:—(വാത്സല്യത്തോടേ) കൃഷ്ണ, കൃഷ്ണ, അതു വയ്യ.

നീ കുട്ടിയല്ലന്ത്രുഗണപ്പയററി-
ലെ;-ന്നാകിലും നീയൊരു കുട്ടിതാൻ മേ;
ഭൈഷ്മീവിവാഹേ വരനായ നിന്നെ-
ശ്ശൌരേ, ദൃഢം ഞാൻ പടയാളിയാക്കാ! 26

ഞ്ഞിനെ. മദഗജങ്ങളുടെ മസ്തകം പിളക്കുന്ന സിംഹമെവിടെ? പാറിപ്പറക്കുന്ന ഊക്കുരുകൽക്കുട്ടി എവിടെ?

24. ക്ഷത്രാ...മൂഢൻ = ക്ഷത്രിയധമ്മാനഭിജ്ഞർ. ഭുജോൽ...ക്ഷുദ്രർ ഭുജോത്പന്ന (= ക്ഷത്രിയ)രാകുന്ന നിസ്സാരപ്പുഴക്കൾ. അശുചി = അശുദ്ധി ബാധിച്ചത്. മുസലം = ഉലയ്ക്ക. അശുദ്ധി പററിയതിന്ന് പ്രായശ്ചിത്തം വേറെ ഇല്ല! യുദ്ധപ്പോരുരൽ = പോക്കളമാകുന്ന ഉരൽ:

25. ഗുരു—ജ്യേഷ്ഠൻ. ദൃമ്മ...പീഡ = ഗർവ്വിഷ്ഠരായ ശത്രുക്കളുടെ ക്രൂരാക്ഷരങ്ങൾ (പരുഷോക്തികൾ) കേട്ടതിനാലുള്ള വേദന. അവരെ വധിച്ച്, അവരുടെ സ്ത്രീകളുടെ ഉച്ചവിലാപങ്ങൾ കേൾപ്പിയ്ക്കുമെന്ന് ഉത്തരാദ്ധത്തിൻെറ അത്ഥം.

അക്രൂരൻ:—(ഹർഷത്തോടെ) യാദവർ സന്തോഷിച്ചുകൊള്ളട്ടെ: ഇങ്ങിനെ ശത്രുമർദ്ദനത്തിന്നു പ്രതിജ്ഞചെയ്യുവല്ലോ, രാമകൃഷ്ണന്മാർ!

രാമൻ:—(ആവേശത്തോടെ) അക്രൂര, വൈരികളെ കൊല്ലാൻ വൈകിച്ചുകൂടാത്തതായ എൻെറ ദുഷ്കരവ്രതം കേട്ടുകൊൾക:

ഉദ്ഗ്രാഹിതരക്തമാം മദിരയാൽ-
ഗ്ഗോമായുവർഗ്ഗത്തിനായ്
സ്സത്രം നല്കമിവൻെറ കാലരജനൊ-
ത്തബ്ദ്ഭൈഷ്മീ കൂപ്പുംവരെ,
നിത്യം പ്രാണനിലും തുലോമരിമയാ-
യദ്വൈതസൌഖ്യം തരും
മദ്യത്തെക്കരുതേണമേ ഹലിയിവൻ
പാഴ്നഞ്ഞിനെപ്പോലവേ! 27

അക്രൂരൻ:—അയ്യയ്യോ, രാമൻ ദുഷ്കരവ്രതമെടുത്തിരിയ്ക്കുന്നു!

കൃഷ്ണൻ:—ആയ് കഷ്ടം, കഷ്ടം! എന്തിനാണ് വേണ്ടാതെ, ജ്യേഷ്ഠൻ ഞങ്ങൾക്കായി കഷ്ടപ്പാട് കൈക്കൊണ്ടത്? അക്രൂര, എന്നാൽ നാളെ കാലത്തുതന്നെയാകട്ടെ, എഴുന്നെള്ളത്ത്.

അക്രൂരൻ:—അങ്ങിനെതന്നെയാകാം: ഇപ്പോൾ പടിഞ്ഞാട്ട് പോകാനൊരുങ്ങിയിരിയ്ക്കുകയാണല്ലോ സൂര്യൻ.

(അണിയറയിൽ)

ഭാന്തുജ്ജ്വലാക്ഷികളടച്ച, പരാബ്ധിസൌധ-
സ്ഥാനേകഴിയ്ക്ക ചില യാമമിതം,ശ്രമാലിൻ;

26. നീ രുഗ്മിണീവിവാഹത്തിൽ വരനാണ്; യുദ്ധത്തിനു നീ നുകൂടാ. ഞാൻതന്നെ, പോർപൊരുതാൻ.

27. ഉദ...രക്തം = ഗർവ്വേറിയ വൈരികളുടെ ചോര. മദിര = മദ്യം. ഗോമായു = കുറുനരി സത്രം = ഊട്ട്, സദ്യ. അരിമ = പ്രിയപ്പെട്ടത്. അതുവരെ ഞാൻ മദ്യം കഴിയ്ക്കുകയില്ല!

നൂനം—കനിഞ്ഞരുൾക—വീണ്ടുമുദിച്ചു പാരി—
ന്നാനന്ദമേകുമിവിടുന്നു, നവീനകാന്ത്യാ! 28

രാമൻ:— (കേട്ടിട്ടു സഹർഷം) ഹാ, നല്ല * ഉപശ്രുതി!

കൃഷ്ണൻ:— ഉപശ്രുതി എന്നെ ഉണർത്തി. എന്നാൽ, ഗൃഹത്തിലേയ്ക്കു വരിക; നമുക്കു യുദ്ധത്തിന്നൊരു തഴതായ ഈ രാത്രി കഴിച്ചുകൂട്ടാം.

(എല്ലാവരും പോയി)

ഒന്നാമങ്കം കഴിഞ്ഞു

28. ഭാനുജജ്ജാലാക്ഷികൾ = രശ്മികളാകുന്ന കണ്ണുകൾ. അപ... സ്ഥാനേ = പടിഞ്ഞാറെസ്സമുദ്രമാകുന്ന മാളികയിൽ. അശുമാലിൻ = ഹേ സൂര്യ. നവീനകാന്ത്യാ = പുതിയ ശോഭയോടുകൂടിയവനായിട്ട്. കൃഷ്ണൻ രുഗ്മിണിയോടു ചേൎന്നു ലോകങ്ങൾക്കാനന്ദം വരുത്തുമെന്നു, കഥാസൂചന.

* കാൎയ്യാലോചനാസമയത്ത് അടുക്കൽനിന്നു കേൾക്കപ്പെടുന്ന ശബ്ദത്തെ ജ്യോത്സ്യന്മാർ ഉപശ്രുതി എന്നു പറയുന്നു.

* ഉണൎത്തി = ഉന്മേഷവാനാക്കി. തഴത്—പ്രതിബന്ധമായി നില്ക്കുന്നത്.

രണ്ടാമങ്കം

(പ്രിയംവദൻ പ്രവേശിക്കുന്നു)

പ്രിയംവദൻ:-- (മുമ്പോട്ടുനോക്കി) * എയ്, ഇതാ, രേവതിത്തമ്പുരാട്ടിയുടെ അരമനക്കാവല്ക്കാരൻ ദീപകജ്യേഷ്ഠൻ ഇങ്ങോട്ടു വരുന്നു. ഇദ്ദേഹത്തിൽനിന്നറിയാം, രേവതീരമണൻെറ വൃത്താന്തം.

(പിന്നെ ദീപകൻ പ്രവേശിക്കുന്നു)

പ്രിയംവദൻ:— (അടുത്തുചെന്നിട്ട്) ദീപകജ്യേഷ്ഠ, ഇതാ പ്രിയംവദൻെറ നമസ്കാരം.

ദീപകൻ:— ദൈത്യാരിയുടെ തിരുവുള്ളത്തിന്നു പാത്രീഭവിച്ചാലും!

പ്രിയംവദൻ: – ദീപകജ്യേഷ്ഠ, ബലദേവൻ പള്ളിയുണൎന്നുവോ?

ദീപകൻ:— എപ്പോളാണു്, ബലദേവൻ പള്ളിയുറങ്ങിയത്?

പ്രിയംവദൻ:— (സംഭ്രമാശ്ചൎയ്യങ്ങളോടേ) അമ്പോ, മഹാവീരൻെറ ക്രോധാവേശം! രാത്രി മുഴവൻ ഉറക്കമിളച്ചുവോ?

ദീപകൻ:--

'ഉൽപ്രബുദ്ധഹരികൾക്കു ജീനിടുകൊ,രുക്കുകു–
ന്മദഗജങ്ങളെ-
ദ്ദൎപ്പകാലമിതു, നില്പിനിങ്ങു ഭടരെ, ഞെളിഞ്ഞൊളി–
പ്പ ഹഹ, വൈരികൾ!'

* ജ്യേഷ്ഠൻ എന്നു പറഞ്ഞതു, പ്രായംകൂടുതലിനെ പ്രമാണിച്ചും ബഹുമാനിച്ചുമാണ്. രേവതീരമണൻ = ബലഭദ്രൻ.

1. ഉൽപ്രബുദ്ധഹരികൾ = ഉൽകൃഷ്ടരും പ്രബുദ്ധരുമായ കുതിരകൾ; പ്രബുദ്ധർ = ഉത്സാഹഭരിതർ; അഥവാ, പ്രഭാതത്തിൽ നിദ്രവിട്ടവർ. ഉന്മദഗജങ്ങൾ = മദമുള്ള ആനകൾ. ദൎപ്പകാലം = ചുണ കാട്ടേണ്ടുന്ന അവസരം. കടുക്തികൾ = ക്രൂരവാക്കുകൾ. അരിശമാകുന്ന പ്രതിബന്ധം

ഇപ്പടിയ്ക്കുടനുടൻ കടൂക്തികൾ കിനാവിലു-
ച്ചമൂരചെയ്യുകൊ-
ണ്ടല്പമേ ബലനുറങ്ങിയുള്ളു, തടവായിനി-
ക്കുമരിശത്തിനാൽ. 1

പ്രിയംവദൻ:-- ജ്യേഷ്ഠൻ എങ്ങോട്ടാണു് പുറപ്പെട്ടതു്?

ദീപകൻ:— യാത്രയ്ക്കൊരുങ്ങാൻവേണ്ടി, ബലദേവൻ ദേവകീനന്ദനൻെറ അടുക്കലേയ്ക്കയച്ചിരിയ്ക്കയാണെന്നെ.

പ്രിയംവദൻ:— എന്നെയാകട്ടെ, കാമപാലനെ കൊണ്ടുചെല്ലാൻ കൃഷ്ണനയച്ചിരിയ്ക്കയാണു്. ഉദ്ധവൻ, അക്രൂരൻ, സാത്യകി എന്നിവരോടുകൂടി സഭാമണ്ഡപത്തിലിരിയ്ക്കയാണു്, കൃഷ്ണൻ. അതിനാൽ, ജ്യേഷ്ഠൻ വരിക: നമുക്കൊന്നിച്ചുതന്നേ ബലദേവൻെറ അരമനയിൽ പോകാം,

ദീപകൻ:— ശുണ്ഠിക്കാരനാണു്, പ്രലംബാന്തകൻ; കല്പിച്ചതു തന്നെ ചെയ്യേയ്ക്കാം, ഞാൻ. താനും തനിയ്ക്കുള്ള കല്പന നടത്തിക്കൊൾക.

(ഇരുവരും പോയി.)

വിഷ്കംഭം കഴിഞ്ഞു.

(പറഞ്ഞതിൻവണ്ണം കൃഷ്ണൻ സഭാമണ്ഡപത്തിൽ പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

കൃഷ്ണൻ:— (ഉൽക്കണ്ഠാരോഷങ്ങളോടേ ആത്മഗതം)

അരിമർദ്ദനരതിലീലാ—
പരിചയരമ്യങ്ങൾ രോഷകാമങ്ങൾ
ഭൈഷ്മിയെയും വാളിനെയും
കൈക്കൊൾവതിലെന്നെ വെമ്പിപ്പൂ! 2

മൂലം അല്പമേ ഉറങ്ങുകയുണ്ടായുള്ളു; യുദ്ധം സ്വപ്നം കണ്ടുകൊണ്ടു കിടന്നു. ബലൻ = ബലരാമൻ.

2. രോഷം അരിമർദ്ദനസമ്പർക്കംകൊണ്ടും, കാമം രതിലീലാസംപർക്കംകൊണ്ടും രമണീയം. ഇവ യഥാക്രമം രുഗ്മിണിയേയും വാളിനേയും കൈക്കൊൾവാൻ (= പാണിഗ്രഹം ചെയ്യാൻ, എടുപ്പാൻ) എന്നെ തിടുക്കപ്പെടുത്തുന്നു.

അഹോ, മന്മഥന്റെ മഹിമാതിശയം:

മുഗ്ദ്ധാക്ഷിയദ്ദയിത, കേട്ടറിവൊന്നുകൊണ്ടേ
ഹൃത്തും പിടുങ്ങി, നിജകിംകരനാക്കിയെന്നെ;
ശത്രുക്കളെപ്പൊടിപെടുത്തിടുമിക്കഠോര-
യുദ്ധോത്സവേച്ഛയുമെനിയ്ക്കിതുമൂലമല്ലോ! 3

അതിനാൽ, ഇങ്ങിനെയാകാം. (ക്രോധത്തോടെ പ്രകാശം) അല്ലയോ ശ്രേഷ്ഠമന്ത്രിമാരേ, നിങ്ങളോടെന്തു പറയാം!

വജ്രം പയോജദളകോമളമാണു, യുഷ്മ-
ദ്ഗാത്രം പടച്ച പരമാണുനിരയ്ക്കു മുന്നിൽ:
അദൃപ്തശത്രുപരുഷോക്തിയുളിപ്രഘാതാൽ
നിങ്ങൾക്കു നെഞ്ചിലൊരു പോറലുമില്ലയല്ലോ! 4

സാത്യകി:—(അവജ്ഞയോടെ) ജനാർദ്ദന, ഞാനുണർത്തിയ്ക്കാം.

തിക്കും മത്തിൽ മനംമറന്നവർ, മഹാ—
വാതാർത്തർ, ദർപ്പപ്പിണി-
പ്പക്കാർ, പ്രകൃതിയ്ക്കു മാററമുതകും
കാലൻ കയർത്തോരുമേ

3. കേട്ടറിവേ ഉള്ളു; കണ്ടിട്ടില്ല. ഇതു—കിംകരത്വം.

4. പയോ...മളം = താമരപ്പൂവിന്റെ ഇതൾപോലെ മൃദുലം. യുഷ്മദ്ഗാത്രം = നിങ്ങളുടെ ദേഹം. പടച്ച = സൃഷ്ടിച്ച. (പരിഹാസദ്യോതകം.) വജ്രത്തെക്കാളും കഠിനമാണു്, നിങ്ങളുടെ ശരീരം. അദൃ...ഘാതാൽ-ആ ഗർവ്വിഷ്ഠശത്രുക്കളുടെ പരുഷവാക്കാകുന്ന കല്ലുളികൊണ്ടു ചെത്തിയതിനാൽ. ഉളിതട്ടിയിട്ടും, ഒരു പോറൽപോലുമില്ല. നിങ്ങൾ ഇപ്പോഴും അലസരായി സ്ഥിതിചെയ്കയാണെന്നു സാരം.

5. മഹാവാതാർത്തർ = വലിയ വാതരോഗം പിടിപെട്ടവർ. ദർപ്പപ്പിണിക്കാർ = ഗർവ്വാകുന്ന പിണിയ്ക്കു് (= ഭൂതത്തിന്നു്) അധീനർ; ഭൂതബാധിതർ. പ്രകൃത...തകം = സ്വഭാവവ്യത്യാസം വരുത്തുന്ന; കാലൻ കയർത്താൽ (മരണമടുത്താൽ) സ്വഭാവം മാറിപ്പോകുമല്ലോ. മതിപ്പെന്തോ—എന്തിനു വകവെയ്ക്കുന്നു. ഖലാർഹദണ്ഡം = ദുഷ്ടർക്കു നല്കേണ്ടതായ ശി

മുഷ്ക്കാളും പരുഷോക്തി ചൊൽവതിൽ മതീ-
　　പ്പെന്തോ? ചിരിയ്ക്കാമിരു-
ന്നു!-ക്കൂട്ടർക്ക് ഖലാർഹദണ്ഡമരുളാ-
　　നൂഞ്ഞാൽച്ചലിപ്പാക്കപോൽ? 5

കൃഷ്ണൻ:—(സഹർഷം) എന്നാൽ, ഇനിയെന്തിനു താമസിയ്ക്കുന്നു?

ഉദ്ധവൻ:—(പുഞ്ചിരിയോടെ) കൃഷ്ണ, എന്തിനാണുൽക്കണ്ഠ.

ഉത്സേകമേറുമെതിരാളർ, ഭവാനെ തിക്കേ
ത്വത്സംഗരോത്സവമകററിയൊഴിഞ്ഞുപോമോ?
അസ്ത്രസ്ത്രധാരർ തവ കണ്ണിനു മുന്നിലായാ-
ല്ി,ശ്ശാർങ്ഗചാപമവരിൽപ്ഫലിയാതെയാമോ? 6

അക്രൂരൻ:—(സവിനയം) ദേവകീനന്ദന, ചേദിരാജനഗരത്തിലേയ്ക്കോ കുണ്ഡിനപുരത്തിലേയ്ക്കോ പുറപ്പെടേണ്ടു എന്ന സംശയമാകുന്ന കൂരിരുട്ടിൽ തപ്പട്ടേ, തിരുമേനിയുടെ ഉത്സാഹത്തള്ളൽ!

ദീപകൻ:—(പ്രവേശിച്ച്, സവിനയം വണങ്ങി) തിരുമേനി, കുണ്ഡിനപുരത്തെയ്ക്ക യാത്രയൊരുക്കാൻ, ബലരാമൻ കല്പിച്ചയച്ചിരിയ്ക്കയാണെന്നെ.

(കൃഷ്ണൻ പുഞ്ചിരിയോടെ അക്രൂരൻെറ മുഖത്തു നോക്കുന്നു.)

അക്രൂരൻ:—ഭദ്ര, ദീപക, ചെന്നു ബലദേവനെ ഇങ്ങോട്ടെഴുന്നള്ളാനറിയിയ്ക്കുക; * ഇതു കഴിഞ്ഞിരിയ്ക്കുന്നു.

കൃഷ്ണൻ:—അങ്ങോട്ടു പ്രിയംവദനെ അയച്ചിട്ടുണ്ട്, ഞാൻ.

ക്ഷ. ഞങ്ങളാൽ = കൊട്ടപ്പാൻ, ഊഞ്ഞാൽച്ചലിപ്പ് = വേണമോ വേണ്ടയോ എന്ന ഇടയിളക്കം,

* ഇതു—യാത്രയൊരുക്കം,

6, ഉത്സേകം = ഗർവ്വ്, ത്വത്സംഗരോത്സവം—അങ്ങയോടു പൊരുതുകയാകുന്ന ഉത്സവം. ശസ്ത്രധാരർ—ആയുധപാണികൾ. അങ്ങയോടു യുദ്ധം ചെയ്യുന്നതിലുള്ള രസംകൊണ്ട് എതിരാളികൾ ഒഴിഞ്ഞുപോകയുണ്ടായില്ല; അവർ നേരിട്ടാൽ, അങ്ങയുടെ ശാർങ്ഗനാമകമായ വില്ല് അവരിൽഫലിയ്ക്കാതെയുമിരിയ്ക്കില്ല. പിന്നെ എന്തിനാണ് ഉൽക്കണ്ഠ?

പ്രിയംവദൻ:—(പ്രവേശിച്ച്) തിരുമേനി, ഇതാ, എഴുന്നള്ളുന്നു യുദ്ധൌത്സുക്യംമൂലം പള്ളിയുറങ്ങാതെ പണിപ്പെട്ടു രാത്രി കഴിച്ചുകൂട്ടിയ രാമവീരൻ.

കൃഷ്ണൻ:—(സംഭ്രമത്തോടെ) അവിടെയ്ക്കു പീഠം, പീഠം. (പ്രിയംവദൻ പീഠം കൊണ്ടുവരുന്നു; രാമൻ എല്ലാവരേയും യഥാർഹം മാനിച്ച് ഇരിയ്ക്കുന്നു)

കൃഷ്ണൻ;—(രാമനെ നോക്കി, ഹർഷത്തോടെ ആത്മഗതം)

'മർദ്ദിച്ചു ത്രിപുരീപുരാധിപതിയെ;-
കൈക്കൊന്നിവതബ്ഭെഷ്ടി മേ;
യുദ്ധം നിർത്തിയൊഴിഞ്ഞ രുക്മിയവനും
ക്ലീബത്വമേ നീതനായ്'
ഇത്ഥം വാഞ്ഛ ഫലിച്ചതായ് പ്പരിഗണി-
ച്ചുള്ളം കുളിരപ്പു തുലോം,
ബദ്ധോത്സാഹവിഭൂഷമാം മുസലിതൻ
വാർമെയ്യിതീക്ഷിയ്ക്കയാൽ! 7

ഉദ്ധവൻ:—(ഹർഷാശ്ചര്യങ്ങളോടെ ആത്മഗതം) അഹോ, വീരന്മാരുടെ സർവാതിശായിപദം!

പാരം കരുത്തുടയ രാമനെയൊന്നു കണ്ട
നേരത്തു മാദൃശരിലും പകരുന്നു ശൌര്യം;
ദൂരേ ഗമിപ്പു കരംവിട്ടുപശാന്തി, പെട്ടെ-
ന്നാരോ കഴുത്തിനുപിടിയ്ക്കുകിലെന്നപോലെ! 8

രാമൻ:—(രോഷോപഹാസത്തോടെ) ഹേ മന്ത്രിമാരേ, ഇപ്പോഴും ആലോചിയ്ക്കുകയാണോ, നിങ്ങൾ?

അഥവാ—

7. ത്രിപുരീപുരാധിപതി = ശിശുപാലൻ ത്രിപുരി ദേശപ്പേരത്രേ. ക്ലീബത്വം = നപുംസകത്വം. നീതനായ് = പ്രാപിപ്പിയ്ക്കപ്പെട്ടു; രുക്മിയെ ചുണകെട്ടവനാക്കി. ബദ്ധോത്സാഹവിഭൂഷം = ഉത്സാഹമാകുന്ന ആഭരണം അണിഞ്ഞത്. വാർമെയ്യ് = വലിയ ശരീരം. ഈക്ഷിയ്ക്ക = കാണുക.

8. മാദൃശർ = എന്നെപ്പോലെയുള്ള ശാന്തന്മാർ. ഉപശാന്തി = ശമം.

മന്ത്രജ്ഞശ്രേഷ്ഠരാം നിങ്ങളിലതുലമുദി-
ക്കുന്നതുണ്ടോ, ചിരോദ്യൽ-
ക്ഷാത്രാചാരാങ്കുരോച്ചാടനകരമൊരു നു-
ത്യർഹമാം മന്ത്രവീര്യം,
ക്രോധാഗ്നിസ്തംഭനത്തിന്ന,സുരജയിമനോ-
മോഹനത്തിന്ന,ഹന്തോ-
പേതക്ഷോണീശനാരീജനനയനജല-
സ്തംഭനത്തിന്നുമായി? 9

ഉദ്ധവൻ:—(അവജ്ഞയോടെ ചിരിച്ച്) രാമ, ശത്രുക്കളുടെ നേക്കുതന്നെ മുതിരട്ടെ, ഭവാൻെറ ക്രോധം; ഇവിടെ യാത്ര നിശ്ചയിച്ചുകഴിഞ്ഞിരിക്കുന്നു. പ്രിയംവദ, ജ്യോത്സന്മാരെ വിളിക്കുക.

രാമൻ:—(പരിഹാസത്തോടെ) എന്തിനാണ്, വെറുതേ ഈ * പരപ്പ്?

തെളിയും ഗ്രഹങ്ങളെല്ലാം,
നന്ദകമുഷ്ടിഗ്രഹാനുകൂല്യത്താൽ;
ഗ്രഹഗണിതവിസ്തരത്താൽ-
ഗ്ഗണകന്മാർ വേലചെയ്‌വതു വൃഥാവിൽ! 10

അത്രമാത്രമല്ല—

ഞാനീഗ്‌ഗ്രഹങ്ങളെ,യുലച്ചു നഭസ്സിൽ വീശി
സ്ഥാനത്തുകൊണ്ടുവരുവൻ, ഭവദുക്തരീത്യാ;

9. ചിരോ...കരം = നീണ്ണാളായിവളന്നുവരുന്ന ക്ഷത്രിയധമ്മാംകുരത്തെ ഉച്ചാടനം ചെയ്യുന്നത് (നശിപ്പിക്കുന്നത്). നുത്യർഹം = സ്തുത്യം. നിങ്ങൾ ഇപ്പൊഴും ആലോചനയിൽത്തന്നെയിരിക്കയാണെങ്കിൽ, അതിൻെറ ഫലം, ക്ഷത്രിയധമ്മം നശിക്കുകയും ക്രോധാഗ്നി കെടുകയും കൃഷ്ണൻെറ മനം മയങ്ങുകയും, ഗർവ്വിതരായ രാജാക്കന്മാരുടെ സ്ത്രീകൾക്കു കണ്ണീർ പുറപ്പെടാതിരിക്കുകയു[രാജാക്കന്മാർ മൃതിപ്പെടാതിരിക്കുക]മായിരിക്കും. മന്ത്രത്തിന്നു കാര്യാലോചന എന്നും മന്ത്രം(ജപ്യം)എന്നും അത്ഥം;ഉച്ചാടനം, അഗ്നിസ്തംഭനം, മോഹനം, ജലസ്തംഭനം എന്നിവ മന്ത്രസാധ്യങ്ങളാണല്ലോ.

* പരപ്പ് = വിസ്തരിക്കൽ; വൃഥാവിസ്തരമൊന്നുംവേണ്ടാ.

നാനാവിധസ്ഥിതി മറിഞ്ഞനുകൂലരായി--
ത്താനിഷ്ടസിദ്ധിയെ നമുക്കവർ തന്നുകൊള്ളും! 11

ഉദ്ധവൻ:—(വിനയത്തോടെ) പ്രലംബാന്തക, ധർമ്മോദ്ധരണത്തിന്നവതരിച്ചവരാണ് നിങ്ങൾ; അതിനാൽ, ഇങ്ങിനെയായിക്കൂടാ.

നേടാം ബലിഷ്ഠന്നു ബലാലഭീഷ്ടം;-
മെന്നാൽ സ്വയം നാട്ടുനടപ്പലംഘ്യം:
നോക്കാൽ മുടിപ്പാൻ കഴിവുള്ള ശർവൻ
ത്രിശൂലമേന്തുന്നു, രിപുക്ഷതിക്കായ്. 12

രാമൻ:—(പരിഹാസത്തോടെ) ഹേ ബൃഹസ്പതി ശിഷ്യ, സർവജ്ഞശിരോമണേ, ഭവാന്റെ വിചാരഗതിയെ ഞാൻ തന്നെ സഫലമാക്കാം: ജ്യോത്സ്യന്മാരെ വരുത്തിക്കൊള്ളുക; വിവാഹമുഹൂർത്തം തീർച്ചപ്പെടുത്താം.

കൈക്കാപ്പുകെട്ടി മധുസൂദനനിങ്ങുതന്നെ
പാർക്കട്ടെ, വേളിയുടെ തിയ്യതി കാത്തുകൊണ്ടേ:
ആ രുഗ്മിവീരനൊടുമൊത്തിവിടെയ്ക്കു കൊണ്ടു-
പോരുന്നതുണ്ടു,രിയ രുഗ്മിണിയെബ്ബലാൽ ഞാൻ. 13

ഉദ്ധവൻ:—രാമ, പാടില്ല, പാടില്ല;

ഭേരീവാദനമേദുരധ്വനികളും,
കാറേററു പാറും കൊടി-

10. നന്ദ...ലൃത്താൽ; = നന്ദകത്തെ മുഷ്ടിയാൽ പിടിക്കുകയാകുന്ന ഗ്രഹം, അനുകൂലമായാൽ; കൃഷ്ണൻ വാളെടുത്താൽ എന്നുസാരം. ഗണകന്മാർ = ഗണിതക്കാർ; ജ്യോത്സ്യന്മാർ.

11. സ്ഥാനത്തു = വേണ്ടുമിടത്ത്. ഭവദുക്തരീത്യാ = ഭവാൻപറയുന്നതിൻവണ്ണം. നാനാവിധസ്ഥിതി = അവിടവിടെയായുള്ള നില്പ് മറിഞ്ഞ് = വ്യത്യാസപ്പെട്ട്. അവർ—നവഗ്രഹങ്ങൾ.

12. അലംഘ്യം = തള്ളാവുന്നതല്ലാത്തത്. നോക്കാൽ = നോട്ടത്താൽത്തന്നെ. രിപുക്ഷതി = ശത്രുസംഹാരം.

13. കാപ്പുകെട്ടൽ, ഒരു വിവാഹാരംഭച്ചടങ്ങത്രേ.

ക്ഷുറച്ചാത്തുമിയന്ന പോർക്കളിനില-
പ്പൂണ്ഡപാഭ്യന്തരേ
ഭ്രരിക്ഷ്മാപഗുരുപസീമ്നി വിജയ-
ശ്രീതൻ വിവാഹം കഴി-
ച്ചീ, രാജീവവിലോചനൻ കദനു താൻ
വേഠംക്കേണമബ്ദൈഷ്മീയെ! 14

കൃഷ്ണൻ:—(സംരംഭോപഹാസങ്ങളോടെ) ബലദേവ ജ്യേഷ്ഠന്നു യോജിച്ചതുതന്നേ, ഇത്. എന്തുകൊണ്ടെന്നാൽ:—

അരിഷ്ടഹതി, വാജികേശിയെ വധിയ്ക്കൽ, ചാണൂരനെ-
ച്ചതയ്ക്കൽ, മധുരാധിപോന്മഥന,മേവമന്നാറംകളിൽ
നടന്ന ലഘുവേലമേലുരസിയെൻെറ കയ്യിൻെറ മാ-
റററിഞ്ഞ സദയൻ ബലൻ കൊടിയപോരിൽ മാം
ചേക്കമോ? 15

രാമൻ:—(സഹർഷം ചിരിച്ച്) മന്ത്രിമാരേ,

ഇതാ, പ്രകോപാഗ്നി സമുജ്ജ്വലിച്ചു,
കൃഷ്ണൻെറ ഹൃത്താമുടജത്തിനുള്ളിൽ;
ഇതിങ്കലേ ദുർജ്ജനമാം സമിത്താൽ-
ക്കഴിച്ചിടാം, മംഗളയാനഹോമം! 16

അല്ലയോ മധുകൈടഭാന്തക, എഴുനേല്ക്കുക; നാമിരുവരും അച്ഛനമ്മമാരെ അഭിവാദ്യംചെയ്തു വിജയയാത്രയ്ക്കൊരുങ്ങുക.

14. ഭേരി...കൾ = പെരുംപറകൊട്ടുന്നതിൻെറ വലിയശബ്ദങ്ങൾ. പോർക്കളി...ന്തരേ = യുദ്ധക്രീഡാരംഗമാകുന്ന നല്ലമണ്ഡപത്തിൻെറ ഉള്ളിൽ. ഭൂരി...സീമനി = വളരെ രാജാക്കന്മാരാകുന്ന ഗുരുക്കന്മാരുടെ (പുരോഹിതന്മാരുടെ) അടുക്കൽ വെച്ച്, രാജീ......ചനൻ = താമരക്കണ്ണൻ. കൃഷ്ണൻ. തദനു = തദനന്തരം.

15. അരിഷ്ടഹതി = അരിഷ്ടാസുരവധം. വാജികേശി = അശ്വരൂപം ധരിച്ച കേശി എന്ന അസുരൻ. മധു...ഥനം = മധുരാധിപനെ (കംസനെ) കൊല്ലൽ. എൻെറ...റിഞ്ഞ—ഇത്രയ്ക്കേ ഉള്ളൂ എനിയ്ക്കു ഭുജബലം എന്നു മനസ്സിലാക്കിയ. മാം = എന്നെ.

16. ഉടജം = പർണ്ണശാല. ഇതിങ്കലേ—ഈ അഗ്നിയിൽത്തന്നെ.

(അനന്തരം വസുദേവനും ദേവകിയും തവണക്കാരിയോടുകൂടി പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

തവണക്കാരി:—തമ്പുരാൻ ഇതിലേ, ഇതിലേ; തമ്പുരാട്ടി ഇതിലേ, ഇതിലേ.

രാമൻ:—(നോക്കി, സഹർഷം) കൃഷ്ണ, കൃഷ്ണ, നോക്കു, നോക്കു; സ്മരിച്ചപ്പോഴേയ്ക്കും അരികത്തുവന്നെത്തി. അച്ഛനമ്മമാർ ഈ സുനിമിത്തംകൊണ്ടു, നിനക്കു മനോരഥം വേഗത്തിൽ സാധിയ്ക്കുമെന്നുകൂടി ഞാൻ വിചാരിയ്ക്കുന്നു. നാം എഴുനേററ് അച്ഛനമ്മമാരെ വണങ്ങുക.

(രണ്ടുപേരും എഴുനേററ് നമസ്കരിയ്ക്കുന്നു.)

വസുദേവൻ:—(മൂർദ്ധാവിൽ മുകൎന്നിട്ട്) രാമകൃഷ്ണന്മാരേ, എനിയ്ക്കറിഞ്ഞുകൂടാ, നിങ്ങൾക്കു ഞാൻ എന്താശംസിയ്ക്കേണ്ടു? അഭീഷ്ടമൊക്കെയും നിങ്ങൾക്കു നിറവേറട്ടെ!

ദേവി:—ജരയും പരാജയവും എൻെറ അരുമക്കിടാങ്ങളെ ബാധിയ്ക്കാതിരിയ്ക്കട്ടെ!

(ഉദ്ധവാദികൾ സംഭ്രമത്തോടെ എഴുനേററു വണങ്ങുന്നു. തവണക്കാരിയും പ്രിയംവദനും പീഠങ്ങൾ കൊണ്ടുവെയ്ക്കുന്നു; എല്ലാവരും യഥോചിതം ഇരിയ്ക്കുന്നു.)

കൃഷ്ണൻ:—(ഹർഷോൽക്കണ്ഠകളോടെ ആത്മഗതം)

പെററമ്മയെസ്സപദി കണ്ടതുകൊണ്ടുദിയ്ക്കു—
മൻപാലെനിയ്ക്കുണവതുണ്ടൊ,രവാച്യമോദം;
എന്നാലലജ്ജയ്യമതിനും ദൃഢമാ യശോദാ-
സ്നേഹം, ഭവാന്തരസമുത്ഥിതമെന്നപോലേ! 17

രാമൻ:—(സവിനയം) എന്താണ്, ഗുരുജനാജ്ഞ?

സമിത്ത് = ചമത. മംഗ...ഹോമം—യാത്രാസമയത്തു വേണ്ടുന്ന മംഗലഹോമം.

17. സപദി = പെട്ടെന്ന്. അൻപ് = സ്നേഹം. അതിനും—ആ സ്നേഹത്തിനുതന്നെയും. ഭവാ...ത്ഥിതം = മുൻജന്മങ്ങളിൽ ഉണ്ടായിവന്നത്.

(വസുദേവൻ ദേവകിയുടെ മുഖത്തേയ്ക്കു നോക്കുന്നു.)

ദേവകി:—രാമ, നിങ്ങരം കൃഷ്ണവിവാഹത്തിന്നു കുണ്ഡിനപുരത്തേയ്ക്കു പോകണം; എൻെറ ഭർത്തൃസോദരിയുടെ മകൻ വിഷമശരാസ്പദവും രക്താംബരാലംകൃതനുമായി പരമസുഖം അനുഭവിയ്ക്കുമാറാകണം.

രാമൻ:—(സാകൂതമായി പുഞ്ചിരിയിട്ട്) കൃഷ്ണ, അച്ഛനമ്മമാരുടെ നിർദ്ദേശം വാങ്ങിക്കൊരംക.

കൃഷ്ണൻ:—(ശിരസ്സിൽ തൊഴുകൈ വെച്ച്) ഈ അരുളപ്പാടു നിറവേറിയതായി കരുതാം.

ഉദ്ധവൻ:—(മററുള്ളവർ കേരംക്കാതെ) സാത്യകേ, അക്രൂര, നിങ്ങരം കോൺതലയ്ക്കൽ കെട്ടിക്കൊരംവിൻ; ദേവകീദേവിയുടെ നിർദ്ദേശം:—'രാമ, കൃഷ്ണവിവാഹത്തിന്നു കുണ്ഡിനപുരത്തേയ്ക്കു പോയ്ക്കൊരംവിൻ; അവിടെ എൻെറ * ഭർത്തൃസോദരീപുത്രൻ—' (എന്ന്, അദ്ധോക്തിയിൽ പുഞ്ചിരിയിടുന്നു.)

അക്രൂര സാത്യകിമാർ:—നില്ക്കട്ടെ, നില്ക്കട്ടെ; മതി, വ്യാഖ്യാനം.

ദേവകി:—(സഹർഷം) വിജയേ, ചെന്നു, ശിശുപാലൻെറ ദൂതനെ കൂട്ടിക്കൊണ്ടുവാ

തവണക്കാരി:—അരുളപ്പാടുപോലെ.

(പോയി ദൂതനോടുകൂടി പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

ദേവകി:—(സഹർഷം) സന്ധാനക, രാമകൃഷ്ണന്മാരുടെ അരികിൽ ചെല്ലുക.

സന്ധാനകൻ:—രാമകൃഷ്ണന്മാർ വിജയിപ്പതാക, വിജയിപ്പൂതാക!

പുരാങ്കൽനിന്നു കൈക്കൊരംകി-
സ്സരാഗമണിമാലയെ,

* ശിശുപാലൻെറ അമ്മ വസുദേവൻെറ ഒരു സോദരിയത്രേ. വിഷമശരാസ്പദം = കാമൻെറ ഇരിപ്പിടം; വിഷമങ്ങളായ ശരങ്ങളുടെ ഇരിപ്പിടമെന്നും. രക്താംബരാലംകൃതൻ = ചുകന്ന പട്ടുടുത്തവൻ; ചോരയാകുന്ന വസ്ത്രം ധരിച്ചവൻ എന്നും. പരമസുഖം = പരമമായ സുഖം; പരം (ഏററവും) അസുഖം എന്നും. ശിശുപാലൻ വധിയ്ക്കപ്പെടണമെന്നു ഗൂഢാർത്ഥം.

പരദുർല്ലഭയെ,ശ്ശൌരേ,
വരലക്ഷണപൂർണ്ണയെ. 18

(എന്ന്, ഒരു മാണിക്യമാലയെ കൊടുക്കുന്നു; കൃഷ്ണൻ വാങ്ങുന്നു.)

ദേവകി:—വിജയേ, സന്താനകന്നു പീഠം.

സാത്യകി:—(മററുള്ളവർ കേഠംക്കാതെ) മന്ത്രിശിരോമണേ, ഉദ്ധവ, അക്രൂര, ഇപ്പറഞ്ഞതുകൊണ്ടും എനിയ്ക്കു തോന്നുന്നു. രുഗ്മിണി കൃഷ്ണൻെറ കയ്യിലായി എന്ന്.

ഉദ്ധവാ:—ക്രൂരർ: (ഹർഷോല്ലാസത്തോടെ) ശരി, ശരി; അങ്ങിനെതന്നെ.

(അണിയറയിൽ)

എന്തിന്നു നീയഹഹ, കൃഷ്ണന കോത്തതാകു-
മിപ്പിച്ചിമാലയെ വിമോഹവശാൽത്തൊടുന്നു?
ഛീ, ഛീ, നിനക്കു പിഴപററുകയാണു പാഴി-
ലൊ;ല്ലാത്ത വേല, പടിവാതിൽ വിപത്തിനത്രേ! 19

ഉദ്ധവൻ:— (സഹർഷം ആത്മഗതം) ഈ നല്ല ഉപശ്രുതി ശിശുപാലദൂതനെ * അറിയിയ്ക്കുന്നു, ഇയ്യാഠംക്കു മനസ്സിലാകുമെങ്കിൽ!

രാമൻ:— (ക്രോധിച്ചമട്ടിൽ) പ്രിയംവദ, ആർ ആരുടെ പിച്ചകമാല പിടുങ്ങാൻ നോക്കുന്നു എന്നറിയുക.

പ്രിയംവദൻ:— (പോയി, വീണ്ടും പ്രവേശിച്ച്, ഒരു പിച്ചക

18. പുരാൻ = തമ്പുരാൻ, ശിശുപാലൻ. രാഗത്തിന്നു ചുകപ്പെന്നും അനുരാഗമെന്നും അർത്ഥം. രുഗ്മിണിയെ പാണിഗ്രഹണം ചെയ്തു കൊൾക എന്നു വ്യഞ്ജിയ്ക്കുന്നു. മണിമാലയുടെ വിശേഷണം മൂന്നും രുഗ്മിണിയ്ക്കും ചേരുമല്ലോ.

19. കൃഷ്ണനു—കൃഷ്ണന്നു കൊടുപ്പാൻവേണ്ടി. വിമോഹവശാൽ = വ്യാമോഹംമൂലം. ഒല്ലാത്ത വേല—നിഷിദ്ധകർമ്മം.

* അറിയിയ്ക്കുന്നു—ശിശുപാലൻ രുഗ്മിണീവരണത്തിന്നു നില്ക്കുന്നതു് ആപൽകരമാണെന്ന്.

മാല കൃഷ്ണന്നു കാഴ്ചവെച്ച്) കൃഷ്ണദേവ, തൃക്കൈക്കൊള്ളുക: തൃക്കൈക്കൊള്ളുക: ഈ പിച്ചകമാല ഇവിടത്തെയ്ക്കായി മാലാകാരൻ കൊണ്ടുപോരുമ്പോൾ, ഏതോ ഒരുത്തൻ കൈക്കലാക്കാനൊരുമ്പെട്ടു; എന്നാൽ, അവൻ മാലാകാരന്റെ കൊട്ടുംശകാരം കേട്ടു പാഞ്ഞുപോയ്ക്കളഞ്ഞു.

(രാമൻ സാകൂതമായി ചിരിച്ച് ഉദ്ധവാദികളെ നോക്കുന്നു.)

കൃഷ്ണൻ:— (ഹർഷത്തോടേ ആത്മഗതം)

പൂമ്പാണസർവസ്വ,മവാ—
പ്യാമോദകരി ഭൈഷ്മിതാൻ
കരത്തിലീവന്നതൊ,രു-
പിച്ചിപ്പൂമാലയല്ല മേ! 20

ഉദ്ധവൻ:— (ഹർഷത്തോടേ) കൃഷ്ണദേവ, വിവാഹയാത്രാരംഭത്തിൽ വന്നുചേർന്ന ഈ പിച്ചകമാല സുനിമിത്തസൂചകമാകുന്നു; ഇതു വാടുന്നതിന്നുമുമ്പേ വേഗത്തിൽ അണിഞ്ഞുകൊള്ളുക.

(കൃഷ്ണൻ ഹർഷത്തോടെ മാല ധരിക്കുന്നു.)

വസുദേവൻ:— സന്ധാനക, എന്നാണ് വിവാഹോത്സവം?

സന്ധാനകൻ:— ഈ * മാധവന്തന്നെയാവും വിവാഹത്തിന്നെന്നു തോന്നുന്നു.

ഉദ്ധവൻ:— (സാകൂതം) വാസ്തവംതന്നെ, സന്ധാനകൻ പറഞ്ഞത്.

രാമൻ:— (സാകൂതം പുഞ്ചിരിയിട്ട്) കൃഷ്ണാ, എന്തിനീനിയും താമസിക്കുന്നു? വൈശാഖത്തിൽത്തന്നെയാണ് രുഗ്മിണീവിവാഹം.

20. ആമോദം = സന്തോഷം, സൌരഭ്യം. രുഗ്മിണിയും പൂമ്പാണ (കാമ) ന്റെ സർവസ്വമാണ്; അവർണ്ണനീയമായ സന്തോഷത്തെ നല്കുന്നവളുമാണ്.

കൃഷ്ണൻ:—സന്ധാനക, ചേദിരാജാവിനെ അറിയിയ്ക്കുക: വിവാഹമടുക്കമ്പോഴേയ്ക്കു, ഞങ്ങൾ കുണ്ഡിനപുരത്തു വന്നുചേരും.

അക്രൂരൻ:— ഊട്ടുവെപ്പുവിചാരിപ്പുകാരോടാജ്ഞാപിച്ചു, സമ്മാനം കൊടുത്തു, സന്ധാനകനെ തിരിച്ചയയ്ക്കുക.

സന്ധാനകൻ:— കൃഷ്ണദേവ, ദേവകിത്തമ്പുരാട്ടിയെക്കൂടാതെ അവിടെ ചെന്നിട്ടു ഞാൻ എന്തുണൎത്തിയ്ക്കും?

ദേവകി:—സന്ധാനക, രാമകൃഷ്ണന്മാരുടെ വേളി കേട്ടാൽ * അച്ഛൻപെങ്ങൾക്കു സന്തോഷം വരും; എന്നെക്കൊണ്ടെന്തുള്ളൂ?

സന്ധാനകൻ:—എന്നാൽ വധു ഇവിടുത്തെ തൃപ്പാദം വന്ദിപ്പാൻ ഇവിടെത്തന്നെ വരും.

സാത്യകി:—ആക്കാണതിൽ അപ്രിയം? വധുവിന്റെ ഗൃഹം തന്നെയാണല്ലോ ഇത്!

വസുദേവൻ:—ഞങ്ങൾതന്നെ സന്ധാനകനെ സമ്മാനംകൊടുത്തു തിരിച്ചയയ്ക്കാം. നിങ്ങൾ പ്രഭാതത്തിൽ പുറപ്പെടാൻ ഒരുങ്ങിക്കൊൾവിൻ. വിജയേ, വഴി കാണിയ്ക്കുക.

തവണക്കാരി:—തമ്പുരാൻ ഇതിലേ; ഇതിലേ; തമ്പുരാട്ടി ഇതിലേ, ഇതിലേ.

(ദേവകീവസുദേവന്മാർ തവണക്കാരിയോടുകൂടി പോയി.)

(അണിയറയിൽ)

ഇതേപൊഴുതിലിഗ്ഗജത്തിന്നു ചുരന്നിടുന്നുണ്ടു നീ-
രെ,തിർപ്പടയുടഞ്ഞുപോമടരിലെന്നു തോന്നിപ്പതായ്;
ഇതിൻ ഫലമെവണ്ണമൊന്നനുഭവിച്ചിടും ദേവകീ-
സുതന്റെ വരയാത്രയോർത്തുഴറി വെമ്പൽതേടും ബലൻ.21

* മാധവം = വൈശാഖമാസം. മാധവൻ (കൃഷ്ണൻ) തന്നെയാവും വേളികഴിയ്ക്കുക എന്നും.

* അച്ഛൻപെങ്ങൾ—രാമകൃഷ്ണന്മാരുടെ അച്ഛന്റെ പെങ്ങൾ; ശിശുപാലന്റെ അമ്മ.

21. നീർ—മദജലം. എതിർപ്പട = ശത്രുവർഗ്ഗം. തോന്നിപ്പതായ് = സൂചിപ്പിയ്ക്കുന്നതായി. വരയാത്ര = വിവാഹയാത്ര.

രാമൻ:—(കേട്ടിട്ട, സഹർഷം ഉറക്കെ) എടോ ആനക്കാര, കൊള്ളാം, കൊള്ളാം; എൻെറ ആനയ്ക്കു മദം ചുരന്നതു ഭാഗ്യം! നീ വിഷാദിക്കേണ്ടാ: ഇതു സഫലമാകും.

അല്ല,ത്രയം മുദ്ഗലമാം വരയാത്രയല്ലി-
ത;-ങ്ങാഹവേ, തനു തരിച്ചിടുമാറു കേൾക്കാം,
അദ്ദന്തിദന്തഹതിയാൽസ്സമദാരിഭൂപ-
വാർനെഞ്ചിലിമ്പു ചതയുന്ന കടുസ്വനങ്ങൾ! 22

കൃഷ്ണ, ഇനി നമുക്കെല്ലാം സ്വഗൃഹങ്ങളിൽ ചെന്നു, യാത്രയ്ക്കൊരുങ്ങാം.

(എന്നു് എല്ലാവരും പോയി)

രണ്ടാമങ്കം കഴിഞ്ഞു.

22. ആഹവേ = യുദ്ധത്തിൽ. തനു = ദേഹം. ദന്തിദന്തഹതി = ആനകളുടെ കൊമ്പുകൊണ്ടുള്ള കുത്തു്. സമ...ലിമ്പു് = ഗർവിതരായ ശത്രുരാജാക്കന്മാരുടെ വമ്പിച്ച ഹൃദയാസ്ഥി. യാത്രാരംഭത്തിൽ ആനയ്ക്കു മദമുണ്ടാകുന്നതു, യുദ്ധസൂചകമത്രേ.

മൂന്നാമങ്കം

(സുബുദ്ധി പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു)

സുബുദ്ധി:— (ചുട്ടനെടുവീർപ്പിട്ട്) അയ്യോ, എത്ര കഷ്ടം കന്യകാത്വം!

മനം മനോജന്നായത്തം,
ദേഹം ഗുരുജനത്തിനും;
മൃതി ദൈവവശം; വാടി-
ല്ലെന്തു കുലകന്യമാർ? 1

അഹോ, സുബുദ്ധിയായ എന്റെ ദുർബ്ബുദ്ധിത്വം: ആത്മാരാമാശ്രമത്തിൽ വിഹരിച്ചിരുന്ന ഒരു മാമ്പേടയായ ഞാൻ മനുഷ്യസ്നേഹമാകുന്ന പൊട്ടപ്പുല്ലു കൊതിച്ചു താനേതന്നേ മോഹവലയിൽ വീണുപോയി! ഇനി രുഗ്മിണിയ്ക്കു പ്രാണാപായം പററിയാൽ എന്റെ ജീവിതം കളങ്കിതമായിപ്പോകും:

ഗൌരീമന്ത്രോപദേശശക്തി കളങ്കിതമായിപ്പോകും. ഇതൊന്നേ, രുഗ്മിണിയുടെ പ്രാണന്നു തുഴതായിട്ടുള്ളു: വിവാഹയാത്രാനാട്യത്തിലെങ്കിലും കൃഷ്ണൻ ഇവിടെ വന്നെത്തിയിട്ടുണ്ടല്ലോ.

ഹരിമേഘാപ്തിക്കുളിരും
ചൈദ്യക്കൊടുവെയിലുമൊത്തൊരിദ്ദിവസം
സുഖശോഷങ്ങളെയനിശം
ഭൈഷ്മിയ്ക്കേകുന്നു ശാരദം പോലേ. 2

1. മനോജൻ = കാമൻ. ആയത്തം = അധീനം. ദൈവവശം = ദൈവായത്തം.

2. ഹരി...ളിർ = കൃഷ്ണനാകുന്ന മേഘത്തിന്റെ ആഗമനത്താലുള്ള തണുപ്പ്. ശോഷം = വരൾച്ച. ശാരദം = ശരദൃതുവിലേതായ ദിവസം (പകൽ.) കൃഷ്ണാഗമനം സുഖിപ്പിയ്ക്കുന്നു; ശിശുപാലാഗമനം ശോഷിപ്പിയ്ക്കുന്നു

(നാലുപുറവും നോക്കി, നിന്നു. * ചമൽക്കരിച്ചിട്ട്) അല്ല, ഞാൻ എവിടെയ്ക്കാണ് പോകുന്നത്? (ലജ്ജയോടേ) എയ്, രുഗ്മിണിയുടെ ഗൃഹത്തിലെയ്ക്ക പുറപ്പെട്ട എന്റെ നടത്തം മറെറാരിടത്തെയ്ക്കായിപ്പോയി. [നോക്കിയിട്ട്) ആകട്ടെ, ഈ വഴിയ്ക്കുതന്നെ പോകാം: ഇതാണല്ലോ. പോററമ്മയുടെ മകരം സുവത്സലയ്ക്കു രുഗ്മിണീഗൃഹത്തിൽപ്പോകാനുള്ള വഴി. അതിനാൽ എന്റെ ദുഃഖത്തിൽ പ്പങ്കുകൊരംവാൻ അവളും എത്തിച്ചേന്നു എന്നു വരാം,

(പിന്നെ സുവത്സല പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു)

സുവത്സല:— ഭഗവതി, സുബുദ്ധികേ, എങ്ങോട്ടാണ് വെമ്പി നടക്കുന്നത്? ഞാനും കൂടെപ്പോരാം.

സുബുദ്ധി:— (തിരിഞ്ഞുനോക്കിയിട്ട്) എയ്, സുവത്സല പിന്നാലെ വരുന്നുണ്ട്. (നിന്നിട്ട്) വരൂ, കുഞ്ഞേ, വരൂ.

സുവത്സല:— ഞാൻ ഒപ്പമെത്തി; ഇനി ഭഗവതി നടന്നുകൊള്ളുക. എവിടെയ്ക്കാണ് പോകുന്നത ?

സുബുദ്ധി:— (നെടുവീപ്പിട്ട്) മറെറവിടേയ്ക്ക്?

സുവത്സല:— രുഗ്മിണീഗൃഹത്തിലെയ്ക്കാണോ, ഭഗവതി പുറപ്പെട്ടത്? (കണ്ണീരോടേ) ഭഗവതി, ഇവിടുത്തെ സുബുദ്ധിത്വവും എന്റെ സുവത്സലാത്വവും മറിച്ചായിപ്പോയി! രുഗ്മിണിയുടെ ജീവിതാശ ഊഞ്ഞാലിലാടുകയാണല്ലൊ.

സുബുദ്ധി:—കൂടെ മരിച്ചാൽത്തന്നെയും എന്റെ സുബുദ്ധിത്വം മറിച്ചാവും; നിന്റെ സുവത്സലാത്വമാകട്ടേ, മറിച്ചാവില്ല!

സുവത്സല:—ഭഗവതി, ഇവിടുത്തെ ബുദ്ധിവൈഭവവും മന്ത്രശക്തിയും മറിച്ചാകുന്നതിൽ അപരാധി, രുഗ്മിണിയുടെ ദുർവിധിയാണ്. കൃഷ്ണൻ രുഗ്മിണിയ്ക്ക് ഇളപ്പം * വരുത്തുമെന്നതിൽ എനിയ്ക്കു വിശ്വാസം ജനിയ്ക്കുന്നില്ല. ഭഗവതിയും അവിടെ വെച്ച കൃഷ്ണന്റെ ആരംക്കാരിൽ നിന്ന് അറിഞ്ഞതാണല്ലോ, ഇത്:

* ചമൽക്കരിയ്ക്കുക = ചമൽ എന്ന ശബ്ദം പുറപ്പെടുവിയ്ക്കുക.

* സ്നേഹമുള്ളവൾ എന്ന നില.

കൃഷ്ണന്റെ ഹൃദയേ രുഗ്മി-
ണ്യാഖ്യാമന്ത്രാക്ഷരത്രയം
ചെന്നതോടേ, പുറത്തായി-
ക്കഴിഞ്ഞൂ മററു കാന്തമാർ! 3

അതിനാൽ, നന്ദകത്തിന്റെ സാഹായ്യംകൊണ്ടെങ്കിലും, ഭഗവതിയുടെ മന്ത്രശക്തി ഫലിയ്ക്കും.

സുബുദ്ധി:—സുവത്സലേ, വരിക: നമുക്കു കുമാരിയെ ആശ്വസിപ്പിയ്ക്കാം.

സുവത്സല:—ഭഗവതി, കുമാരിയെ ആശ്വസിപ്പിയ്ക്കാൻവേണ്ടി ഞാൻ കൃഷ്ണന്റെ ചിത്രം മകരന്ദികയുടെ കയ്യിൽ കൊടുത്തയച്ചിട്ടുണ്ട്. അതിനാൽ ഭഗവതി വരിക: നമുക്കു, കൃഷ്ണന്റെ കൂടാരത്തിൽ പോയി മറഞ്ഞുനിന്ന് എല്ലാം അറിഞ്ഞിട്ടു, വേഗത്തിൽ രുഗ്മിണിയുടെ അടുക്കൽ ചെല്ലാം.

സുബുദ്ധി:—സുവത്സലേ, നിനക്കിപ്പോഴും ഇത്ര ഉത്സാഹം തോന്നുന്നുണ്ടെങ്കിൽ, കൃഷ്ണനെ കൌതുകപ്പെടുത്താൻ രുഗ്മിണിയുടെ ചിത്രം എടുത്തുകൊടുക്കുക.

സുവത്സല:—നമുക്ക് ഈ വഴിയ്ക്കു, ചിത്രത്തോടുകൂടിയ * സുലേഖചിത്രകാരനെ കൂട്ടി പോകാം.

(രണ്ടുപേരും പോയി.)

വിഷ്കംഭം.

(അനന്തരം കയ്യിൽ കൃഷ്ണന്റെ ചിത്രവുമായി രുഗ്മിണിയും മകരന്ദികയും പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

രുഗ്മിണി:—(സന്താപത്തോടെ നെടുവീർപ്പിട്ടു) തീർച്ചയായും

* രുഗ്മിണി ഇത്രയും കാമിയ്ക്കെ, കൃഷ്ണൻ അവളെ ത്യജിച്ചാൽ, അത് അവൾക്ക് ഒരു ദപാരായ്മയാകുമല്ലോ.

3. രുഗ്മി...ത്രയം = രുഗ്മിണിയുടെ പേരാകുന്ന മന്ത്രത്തിന്റെ മൂന്നക്ഷരങ്ങൾ; രുഗ്മിണി എന്ന ത്ര്യക്ഷരമന്ത്രം.

ഞാൻ മുൻജന്മത്തിൽ ചന്ദ്രചൂഡൻെറ വിഗ്രഹത്തെയേ ആരാധിച്ചിട്ടുള്ളു: ഈ സുഭഗൻെറ ചിത്രംകൊണ്ടുമാത്രം എന്നെ വഞ്ചിയ്ക്കുകയാണല്ലോ, ഹതവിധി! തോഴി, മകരന്ദികേ, ഭഗവതി സുബുദ്ധിയും സുവത്സലയും മറന്നുകളഞ്ഞു: അവർ ആ പതിനാറായിരത്തിൽ ഒരു ഗോപികയോടെങ്കിലും കൃഷ്ണപ്രീതിയ്ക്കുള്ള ഭാഗ്യങ്ങളെ അഭ്യർത്ഥിച്ചില്ലല്ലൊ! (നെടുവീർപ്പിട്ടു്) അഥവാ, ദുർവ്വിധിയാലാണ്, എനിയ്ക്കീ വല്ലായ്മ. ഭാഗ്യം കൊടുക്കപ്പെടാറില്ലല്ലോ. അതിനാൽ, ഈ ചിത്രത്തെത്തന്നെ മതിയാവോളം നോക്കാം. (അപ്രകാരം ചെയ്യുന്നു.)

മകരന്ദിക:-- വല്ലാതെ ക്ഷീണിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു, കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടി; ആ കഴിവുററ സുബുദ്ധിഭഗവതിയും സുവത്സലയും എവിടെയാണാവോ, വൈകിയ്ക്കുന്നതു്.

(അനന്തരം സുബുദ്ധിയും സുവത്സലയും പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

സുബുദ്ധി:— (രുഗ്മിണിയെനോക്കി) സുവത്സലേ, മനസ്സു കൃഷ്ണചിത്രത്തിൽ ലയിച്ചിരിയ്ക്കുകയാൽ രുഗ്മിണി നമ്മെ കാണുന്നില്ല. അതിനാൽ വരിക: നമുക്കു മകരന്ദികയെ ആംഗ്യംകൊണ്ടു വിലക്കി, അനങ്ങാതെ ഇവളുടെ പിന്നിലിരിയ്ക്കാം.

(രണ്ടുപേരും അപ്രകാരം ചെയ്യുന്നു)

സുബുദ്ധി:—(നോക്കി, ആശ്ചര്യത്തോടേ) അമ്പോ, രുഗ്മിണിയുടെ മനസ്സംഗദാർഢ്യം:

പേർത്തും പേർത്തുമുറക്കെ മൂളുമൊരു വ-
ണ്ടുച്ഛ്വാസസൌരഭ-
ച്ചാർത്തിൽത്തത്തുവതും, വതംസനളിന-
ക്രീഡാരവിന്ദങ്ങളിൽ

* സുലേഖൻ—ചിത്രമെഴുത്തുകാരൻെറ പേർ.

4. ഉച്ഛ്വാ...ച്ചാർത്തിൽ = നിശ്വാസങ്ങളുടെ സുഗന്ധപരംപരയിൽ.

പേർത്തും പേർത്തുമിരിപ്പുകൊാംവതു മറി-
ഞ്ഞീടുന്നതില്ല,ഭ്രനേർ-
ഗാത്രൻതൻ പ്രതിമാപടത്തിൽ വിലയം
പ്രാപിച്ച ലോലാക്ഷിയാം! 4

രുഗ്മിണി:— (ചിത്രംനോക്കിക്കൊണ്ട് ഉൽക്കണ്ഠയോടേ) മദനച്ചൂടേശ്ശുമ്പോം, ഈ സുഭഗൻെറ ഈ ലാവണ്യവാപിയിൽ നീന്തിക്കളിയ്ക്കുന്ന ആ ഗോപികമാർ ഭാഗ്യവതികാം തന്നെ! എന്നെപ്പോലുള്ളവക്കുണ്ടോ, ഇപ്രകാരമിരിയ്ക്കുന്ന ഇദ്ദേഹം— (എന്ന്, അദ്ധോക്തിയിൽ ബാഷ്പഗദ്ഗദത്തോടേ)

മനമേ, ദയചെയ്തടങ്ങുകെ,ന്തി-
ന്നനവാപ്യപ്രണയപ്രവത്തനം തേ?
വനമാമ്പിട തിങ്കളിൻമൃഗത്തോ-
ടനുരാഗം കരുതുന്നതെത്ര ഹാസ്യം! 5

സുബുദ്ധി:— (സംഭ്രമത്തോടേ എഴുന്നേററു, രുഗ്മിണിയുടെ * ചിബുകം പൊന്തിച്ച്) വത്സേ, രുഗ്മിണി, നിൻെറ ഗുരുജനത്തിന്നു ത്രാണിയില്ലെന്നോ? നീ ഇങ്ങിനെ വാടിത്തളരുന്നുവല്ലോ!

രുഗ്മിണി:— (നാണിച്ച്, ആത്മഗതം) എയ്, ഇവിടെത്തന്നെ ഉണ്ടായിരുന്നുവോ ഭഗവതി? (പ്രകാശം) ഇവിടുന്നൊഴികെയുള്ള ഗുരുജനം എനിയ്ക്കു ദുജ്ജനംതന്നെ!

സുബുദ്ധി:— (സോത്സാഹം) ആരെങ്കിലും എങ്ങിനെയെങ്കിലുമായിക്കൊള്ളട്ടെ. ശാർങ്ഗപാണി നിന്നെ പാണിഗ്രഹണംചെയ്തുകഴിഞ്ഞു! കുഞ്ഞേ, സുവത്സലേ, നീയെന്താണ്, കുമാരിയെ അറിയിയ്ക്കാത്തത്?

വതംസനളിനം = കാതിലണിഞ്ഞ താമരപ്പൂവ്; അതിലും, കളിത്താമരപ്പൂവിലും. അഭ്രനേർഗാത്രൻ = കാർവണ്ണൻ. പ്രതിമാപടം = ചിത്രപടം.

5. അന......ത്തനം = അലഭ്യങ്കൽ പ്രേമം വെച്ചുകൊണ്ടിരിയ്ക്കൽ മൃഗം = മാൻ.

* ചിബുകം = താടി.

സുവത്സല:—(മുമ്പിൽ ചെന്നിട്ട്) വൽസേ, രുഗ്മിണി, ഭഗവതി വല്ലപ്പോഴും അസത്യം അരുളിച്ചെയ്തിട്ടുണ്ടോ? സുമുഹൂർത്തം മാനിക്കപ്പെട്ട ചിത്രസ്ഥയായ നിന്നെ കൃഷ്ണൻ പാണിഗ്രഹണം ചെയ്തുകഴിഞ്ഞു; ഇനി, തൻെറ * പാണിഗൃഹീതിയ്ക്കു വേണ്ടതു കൃഷ്ണൻ അനുഷ്ഠിച്ചുകൊള്ളും.

രുഗ്മിണി:—(സഹർഷം ആത്മഗതം)ഹൃദയമേ, സമാശ്വസിയ്ക്കുക, സമാശ്വസിയ്ക്കുക: ദൈവം നിനക്കനുകൂലമായി എന്നു തോന്നുന്നു.

സുബുദ്ധി:—(ഉല്ലാസത്തോടേ) കുഞ്ഞിനു വിശ്വാസം വന്നില്ലയോ? ഇതാ, ചിത്രത്തിലെ വാസുദേവൻ നിന്നെ പാണിഗ്രഹണം ചെയ്തുകഴിഞ്ഞു; (എന്നു കൃഷ്ണചിത്രത്തെക്കൊണ്ടു പാണിഗ്രഹണം ചെയ്യിയ്ക്കുന്നു.)

(അണിയറയിൽ പെരുമ്പറ മുഴങ്ങുന്നു)

സുവത്സലയും,മകരന്ദികയും:—(സഹർഷം) ഹാ, സുനിമിത്തം സുനിമിത്തം!

സുബുദ്ധി:— സുനിമിത്തം മാത്രമല്ല: ഇപ്പോറ, ഈ മാളികച്ചുവട്ടിലെ വഴിയിലൂടെതന്നെ ആ ഗോവിന്ദൻ നഗരത്തിൽ പ്രവേശിയ്ക്കും; ആ ശിശുപാലാദികളും. എതിരേല്പാൻ പുറപ്പെട്ട ഭീഷ്മമഹാരാജാവിനേയും, മൂത്ത കൊച്ചുതമ്പുരാനായ രുഗ്മി മുതലായവരെയും ഞാൻ കാണുകയുണ്ടായി.

(അണിയറയിൽ)

പൌരന്മാരേ, പൌരകന്യകമാരേ, മഹാരാജാവരുളിച്ചെയ്യുന്നു, നിങ്ങറ * മംഗളകൌതുകങ്ങറക്കൊരുങ്ങുവിൻ:

* പാണിഗൃഹീത = വേൾക്കപ്പെട്ടവൾ.

* മംഗളകൌതുകങ്ങൾ = കല്യാണത്തിന്നു നഗരമലംകരിയ്ക്കുകയും മററും.

പെരുമപ്പെട്ട രാജാക്കന്മാർ നഗരത്തിൽ പ്രവേശിയ്ക്കുകയായി.

മകരന്ദിക:—(ഔൽസുക്യത്തോടെ) ഭഗവതി, സുബദ്ധികേ, ഇവിടെവെച്ച ഭവതി ഈ കൃഷ്ണചിത്രത്തെക്കൊണ്ടു പാണിഗ്രഹണം ചെയ്യിച്ചു; അവിടെ വെച്ച, കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടിയുടെ ചിത്രത്തെക്കൊണ്ടും. ഇവരിരുവരെയും ഒരേ സ്ഥലത്തു ചേൎന്നുകാണ്മാൻ എനിയ്ക്കു കൌതുകമുണ്ട്. അതിനാൽ, ഈ ചിത്രപടത്തിൽ കൃഷ്ണന്റെ അരികിൽ കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടിയെ ഞാൻ വരയ്ക്കാം.

സുബുദ്ധി:— (ചിരിച്ച്) നിന്റെ കൌതുകപ്രസരത്തെ ആർ തടുക്കുന്നു? എന്നാൽ, ഈ മനോരഥം പ്രത്യക്ഷമാകലും സമീപിച്ചിരിയ്ക്കുന്നു.

(മകരന്ദിക വരയ്ക്കുന്നതായി നടിച്ച ചിത്രപടം കയ്യിൽ വെയ്ക്കുന്നു.)
(അണിയറയിൽ കളകളം)

സുവൽസല:—ഭഗവതി, നരേന്ദ്രന്മാർ നഗരപ്രവേശത്തിന്നെത്തിക്കഴിഞ്ഞു ഇതാ, സമീപത്തുനിന്നു പെരുംപറയൊച്ച കേരക്കുന്നുണ്ടല്ലോ.

മകരന്ദിക:—(ഔത്സുക്യത്തോടെ) കൊച്ചുതമ്പുരാട്ടി, എന്നാൽ നമുക്കു മാളികയുടെ മുകൾത്തട്ടിൽക്കേറി, ജനാലയിലൂടെ നോക്കിക്കാണാം.

രുഗ്മിണി:—(സഹർഷം ആത്മഗതം) കൊള്ളാം, മകരന്ദികേ, കൊള്ളാം! (ആകാരഗോപനത്തോടേ, പ്രകാശം) ഭഗവതി പറയുന്നതുപോലെ.

സുബുദ്ധി:—അങ്ങിനെയാവാം. (എല്ലാവരും എഴുന്നേററു മുകളിൽ കേറുന്നു)

മകരന്ദിക: —(ജനാലിലൂടെ നോക്കി) നോക്കുവിൻ, നോക്കുവിൻ: രാജാക്കന്മാർ കടന്നുതുടങ്ങി.

(എല്ലാവരും നോക്കുന്നു)

മകരന്ദിക:—(നോക്കി ഹൎഷാശ്ചൎയ്യങ്ങളോടെ)

പ്രിയതോഴി, വിലോലചാമരം
വിലസുംരൂപമിതാരുടേതുവാൻ,

കളഹംസഗണം ചുഴന്നതാം
തെളിനീലോൽപലവാടി പോലവേ? 6

സുവൽസല:—(നോക്കിയിട്ട്) നോക്കുവിൻ, നോക്കുവിൻ: ഇതാ, ആ ഗോപീസഹസ്രമനോമോഹനനായ മധുസൂദനൻ തേരിൽക്കേറി വന്നെത്തുന്നു!

രുഗ്മിണി:—(ഔൽസുക്യത്തോടെ നോക്കിയിട്ട് ആത്മഗതം) അല്ലയോ കണ്ണുകളേ, ചെവികൾ യാതൊരാളുടെ ഗുണഗണാമൃതം നുകരുമ്പോളാണോ നിങ്ങൾക്ക് ഈർഷ്യകൊണ്ടെന്നപോലെ ദർശനതൃഷ്ണ മുതിർന്നത്, ആ സുഭഗനെ ഇപ്പോൾ മതിയാകുവോളം ഇഷ്ടംപോലെ നോക്കിക്കണ്ടുകൊൾവിൻ! ഇത്തിരിനേരം ജന്മഫലം കൈക്കലാക്കിക്കൊൾവിൻ! ആക്കറിയാം മേലിൽ എന്തുചെയ്യും, ഭഗവാൻ വിധാതാവെന്ന്?

(അനന്തരം, തേരിൽക്കേറി കൃഷ്ണനും, പ്രിയംവദനും മാളികച്ചുവട്ടിൽ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

മകരന്ദിക:—(ഔൽസുക്യത്തോടെ) ഭാഗ്യം, ഞാൻ ഉടൽ മുക്കാലും ജനാൽപ്പഴുതിലാക്കിനിന്നു നോക്കട്ടെ! (കണ്ടറിഞ്ഞിട്ട്) അന്ന് ഇവിടെ വന്നിട്ടു കാര്യം സാധിക്കാതെ തിരിച്ചുപോയ പ്രിയംവദനാണിത്.

സുവൽസല:—(രുഗ്മിണിയെ നോക്കി, ആത്മഗതം) ഇല്ല, ഈ ഇടുങ്ങിയ ജനാൽപ്പഴുതിൽ ഒതുങ്ങുകയില്ല, രുഗ്മിണിയുടെ * കൃഷ്ണാലോകനതൃഷ്ണ. അതിനാൽ ഇങ്ങിനെയാവാം. (പ്രകാശം) മകരന്ദികേ, നീ മററൊരു ജനാലിൽ നോക്കിക്കൊൾക; ഇതിൽ രുഗ്മിണിക്കുഞ്ഞു യഥേഷ്ടം നോക്കിക്കൊള്ളട്ടെ.

മകരന്ദിക:—അങ്ങിനെയാകട്ടെ.

6. വിലോലചാമരം = ഇളകുന്ന (വീശപ്പെടുന്ന) വെൺചാമരങ്ങളോടെ. നീലോൽപലവാടി = കുവലയവനം.

* കൃഷ്ണദർശനേച്ഛ.

(ജനാലയ്ക്കൽനിന്നു മാറുന്ന മകരന്ദികയുടെ കയ്യിൽനിന്നു ചിത്രപടം കീഴ്പോട്ടു വീഴുന്നു.)

പ്രിയംവദൻ:—കൃഷ്ണദേവ, ഇതെടുത്തുകൊാംക: എന്തോ ഒന്ന് ഇവിടത്തെ താമരപ്പൂധരിച്ച തൃക്കയ്യിൽ വീണു.

കൃഷ്ണൻ:—(എടുത്തുനോക്കിയിട്ട്) എയ്, രുഗ്മിണിയുടേയും എൻേറയും രൂപങ്ങളുള്ള ഒരു ചിത്രമാണിത്. പ്രിയംവദ, നോക്കു, നോക്കു.

പ്രിയംവദൻ:—(ചിത്രപടം നോക്കിയിട്ട്) തിരുമേനിയ്ക്കുടക്കൽ ഈയെഴുതപ്പെട്ടിരിയ്ക്കുന്നത് രുഗ്മിണിയാണ്.

'നീയെന്തു കൃഷ്ണൻെറ കരത്തിൽ വാഴ്വതെ?-ൻ
കൈത്തണ്ടലക്ക്ാണവകാശമിന്നിതിൽ'
എന്നീവിധം തള്ളുകയായിരിയ്ക്കുമോ
പങ്കേരുഹത്തെ,ത്തവ കയ്യിൽ വന്നിവൾ! 7

(മാളികമേൽ നോക്കി, കണ്ടറിഞ്ഞിട്ടു ഹർഷോല്ലാസത്തോടേ) കൃഷ്ണദേവ, രുഗ്മിണിയുടെ മാളികയാണിത്. ഇതു രുഗ്മിണിയുടെ കയ്യിൽനിന്നായിരിയ്ക്കും വീണത്.

കൃഷ്ണൻ:— (ഉൽക്കണ്ഠയോടേ മാളികമുകളിലേയ്ക്കു നോക്കി, ജനാലയിൽ മുഖം വെച്ച രുഗ്മിണിയെ കണ്ടറിഞ്ഞിട്ടു ഹർഷത്തോടെ) ഇതു തീൎച്ചയായും രുഗ്മിണിതന്നെ; ചിത്രത്തിനൊത്തിരിയ്ക്കുന്നു. (നന്നായി നോക്കിയിട്ട്)

മേലേ ഞാന്നുകിടന്നിടും കുറുനിര-
ച്ചാൎത്താം കളങ്കാങ്കുര-
ത്താലും, കുങ്കുമലിപ്തമാം കവിളിലെ-
ച്ചെമ്പൊന്നിറത്താലുമേ
ചേലേറും സുദതീമുഖം സമനുവ-
ൎത്തിപ്പൂ, സഹസ്രാക്ഷദിക്-
ശൈലത്തിൻഗുഹയിങ്കൽനിന്നു കയറി
പ്പോരുന്ന വാർതിങ്കളെ. 8

7. പങ്കേരുഹം—കൃഷ്ണൻെറ കയ്യിലെ കേളീപത്മം.
8. സമനുവൎത്തിപ്പൂ = അനുസരിയ്ക്കുന്നു, അനുകരിയ്ക്കുന്നു. സഹ......

(രുഗ്മിണി ലജ്ജിച്ചു മുഖം കുനിയ്ക്കുന്നു)

കൃഷ്ണൻ:— (സന്താപത്തോടേ ചുടുനെടുവീർപ്പിട്ട്)

ചിക്കെന്നെയച്ചാൻ മിഴി, നോററിരിയ്ക്കും
ചകോരകം ശാരദചന്ദ്രബിംബേ;
അതപ്പൊഴെയ്ക്കും, ദയയററ ദൈവം
മൂടിക്കളഞ്ഞൂ മുകിൽകൊണ്ടു, കഷ്ടം! 9

രുഗ്മിണി:— (സന്താപത്തോടേ ആത്മഗതം) ശപിയ്ക്കപ്പെട്ട ലജ്ജേ, ഞങ്ങളുടെ ഗുരുജനത്തേക്കാളേറെ നിർദ്ദയയാണ്, നീ: പ്രിയപ്പെട്ട സുഭഗനെ ദർശിയ്ക്കുന്നതിൽത്തന്നെയും നീ മുടക്കം വരുത്തിയല്ലോ!

സുബുദ്ധി:— കുഞ്ഞേ, രുഗ്മിണി, പിന്മാറിയതെന്താണ്?

രുഗ്മിണി:— (ലജ്ജാസ്മിതത്തോടേ) മകരന്ദികയുടെ കയ്യിൽ നിന്നു വീണുപോയ ചിത്രപടമെടുത്തിട്ട് (സഗദ്ഗദം) ആരോ മുകളിലേയ്ക്കു നോക്കി.

സുബുദ്ധി:— (പുഞ്ചിരിയോടേ ജനാലയിൽ നോക്കി, ശങ്കിച്ചു പിന്മാറിയിട്ട്) ഇപ്പോഠം എല്ലാവക്കും തക്കക്കേടു പററി: കൃഷ്ണന്റെ മുമ്പിൽ ഭീഷ്മകമഹാരാജാവുവന്നെത്തിയിരിയ്ക്കുന്നു.

(അനന്തരം തേരിൽക്കയറിയ ഭീഷ്മകൻ പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

ഭീഷ്മകൻ:— (കൃഷ്ണനെ നോക്കി, സന്താപത്തോടേ ആത്മഗതം.)

ഇതേ രൂപ, മിതേ ശൌര്യ,—
മിതേ പ്രായ,മിതേ നെറി;
കൃഷ്ണനെത്തള്ളുമീ രുഗ്മി
കൊന്നു രുഗ്മിണിയെബ്ബലാൽ: 10

ശൈലം = ഇന്ദ്ര(കിഴക്കേ) ദിക്കിലെ ശൈലം, ഉദയാദ്രി കയറിപ്പോരുന്ന— ഉദിച്ചുയരുന്ന.

9. അത്—ശാരദചന്ദ്രബിംബം.

10. ഇതേ = ഇതുതന്നെയാണ്. രൂപം = സൌന്ദര്യം. നെറി = ശീലഗുണം.

(അണിയറയിൽ പരിഹാസത്തോടേ)

പിറാവിനേകീടുകയാണു, ഭോഷനി—
ക്കുമാരനാഹന്ത, മരാളിയെബ്ബലാൽ;
അതാട്ടെ, യീമന്മഥമന്ഥരാംഗിയോ
ദ്രുതം മരാളത്തോടുതന്നെചേൎന്നിടും! 11

ഭീഷ്മകൻ:— (ആത്മഗതം) എയ്, ആരോ കുമാരൻെറ വിളയാട്ടത്തെ പരിഹസിച്ചുകൊണ്ടുച്ചരിച്ച ഈ നല്ല ഉപശ്രുതി എന്നെ സമാശ്വാസിപ്പിക്കുന്നുണ്ടു്. എന്നാൽ, ഇതെങ്ങിനെ സംഭവിക്കും? അഥവാ, ദുർജ്ഞേയമാണല്ലോ, ദൈവഗതി.

(അണിയറയിൽ)

സ്തുതിപാഠകന്മാരേ, രാജാക്കന്മാൎക്കു മംഗളാശിസ്സുകൾ ചൊല്ലുവിൻ.

സ്തുതിപാഠകൻ:—(ഗർവഹർഷത്തോടേ)

കൈത്തുൺനീളത്തിനാലേ കുറിയ നില രിപു—
ക്ഷ്മാപഗർവിന്നിയററി,—
പ്പേർത്തുഗ്രം ശാർങ്ഗമേന്തി, ച്ചുണയുടയ മഹാ-
വീരരെക്കാല്ലൽ വീഴ്ത്തി,
പ്രോദ്യച്ചക്രാഗ്രനായ് വൻദിതിസുതരെയരി—
ഞ്ഞ, ണ്ടർനല്ലാൎക്കു കണ്ണീർ—
ച്ചാൎത്തന്നും നിൎക്കിമേവും ഹരി നരവരരേ,
നിങ്ങളെക്കാത്തിടട്ടെ! 12

അത്രയുമല്ല—

11. മരാളി = അരയന്നപ്പിട. മന്മ......രാംഗി = മദനാലസഗാത്രി.

12. കൈത്തുണിൻെറ നീളം വൈരിഭൂപഗർവിനെ കുറുതാക്കി. പ്രോദ്യച്ചക്രാഗ്രൻ = ഉയൎന്ന ചക്ര(സുദർശന)ത്തിൻെറ വായ്ത്തലയോടുകൂടിയവൻ. അണ്ടർനല്ലാർ = ദേവസ്ത്രീകൾ. ഹരി = വിഷ്ണു.

ആവോളം ഭള്ളിയലുമരച-
ന്മാരെ മർദ്ദിച്ചരപ്പാ-
നാ വജ്രത്തിന്നുടയ പരമാ-
ണുക്കളാല,ല്ലയെങ്കിൽ
പൂവാർവേണീഹൃദയഹരണ-
ത്തിന്നു ലാവണ്യവായ്പാൽ-
ദൈവം സൃഷ്ടിച്ചരുളിയ കരിം-
കാർനിറൻ ശൌരി വെൽവൂ! 13

സുബുദ്ധി:—(കേട്ടിട്ട്, ആത്മഗതം) * ഹൃദയം വേണ്ട; പൂവാർവേണീഹരണം മതി.

ഭീഷ്മകൻ:— (ശങ്കയോടേ ആത്മഗതം) എയ്, എന്തോ അർത്ഥം വെച്ചെന്നപോലെയാണ്, സൂതിപാഠകൻ ചൊല്ലുന്നത്. രാജാക്കന്മാർ കുറഞ്ഞൊന്നരിശംകൊണ്ടിരിയ്ക്കുന്നു. അതിനാൽ കൃഷ്ണനെ മുമ്പേതന്നെ കൊണ്ടുചെന്നു പാർപ്പിച്ചുകളയാം (പ്രകാശം) കൃഷ്ണദേവ, ഈ * തേർവീഥിയെ കൃതാർത്ഥമാക്കിക്കൊണ്ടു ഭവാൻ കൂടാരമലങ്കരിച്ചാലും; സൂത, തേർ നടത്തിക്കൊൾക. ഞാൻ പിന്നാലെ വരാം.

കൃഷ്ണൻ: — (സവിനയം) അങ്ങയുടെ ഇഷ്ടംപോലെ. ദാരുക, തേർ നടത്തുക.

(എന്നുപോയി)

ഭീഷ്മകൻ:— (നിന്നിട്ട്) എയ്, ശിശുപാലൻെറ മുമ്പിലേയ്ക്കു വരുന്നു. ഞാൻ കൃഷ്ണൻെറ പിന്നാലെതന്നെ പോയ്ക്കളയാം.

(പോയി)

(പിന്നെ ശിശുപാലനും രുഗ്മിയും പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

രുഗ്മി:— (ഹർഷോല്ലാസത്തോടേ ഒരു വശത്തേയ്ക്കു നോക്കി

13. ഒന്നുകിൽ വജ്രപരമാണുക്കൾകൊണ്ട്, അല്ലെങ്കിൽ സൌന്ദര്യസമൃദ്ധികൊണ്ട്. പൂവാർ......ഹരണം = സുന്ദരിമാരുടെ കരൾ കവരൽ.

* ഹൃദയം എന്നപദം വിടാം; പൂവാർവേണിയെ (സുന്ദരിയെ) ഹരിപ്പാൻ എന്നു മാത്രംമതി. കൃഷ്ണൻ രുഗ്മിണിയെ ഹരിയ്ക്കട്ടെ എന്നാശയം.

യിട്ട്) സ്തുതിപാഠക, നീയെന്താണ്, മഹീമഹേന്ദ്രനായ ചേദീന്ദ്രനെക്കുറിച്ചു ചൊല്ലാത്തത്?

സ്തുതിപാഠകൻ:- (ഗർവോടേ ഉച്ചത്തിൽ)

പിറപ്പിലെ വിചിത്രമാം വികൃതമട്ടുവിട്ടന്യനാം
നരൻെറ വടിവേന്തിയാണിഹ വസിപ്പതെന്നാകിലും,
വിരൂപനയനൻ രണേ ബഹുഭുജൻ ജയിയ്ക്കുന്നിതി,-
സ്മരാരി ദമഘോഷജൻ നൃവരരാൽസ്സമാരാധ്യനായ്! 14

സുബുദ്ധി;-- (കേട്ടിട്ട്, ഔൽസുക്യത്തോടേ) എല്ലാവരും ഒത്തൊരുമിച്ചു ജനാലയിലൂടെ ശിശുപാലനെ കണ്ടുകൊള്ളുവിൻ.

(എല്ലാ സ്ത്രീകളും അപ്രകാരം ചെയ്യുന്നു)

സുവൽസല:— ഭഗവതി, എന്തായിരുന്നു ഇദ്ദേഹത്തിന്നു പിറപ്പിൽ വൈകൃതം?

സുബുദ്ധി:— ഇങ്ങിനെ കേട്ടിട്ടുണ്ട്: നാലു കയ്യും മൂന്നുകണ്ണും ഉണ്ടായിരുന്നു ഇയ്യാൾക്കു ജനനത്തിൽ; കൃഷ്ണൻ മടിയിൽവെച്ചപ്പോളാണ്, കയ്യും കണ്ണും ഈരണ്ടായിത്തീൎന്നത്. ഇയ്യാളെ കൃഷ്ണൻതന്നെ കൊല്ലുമെന്നു, ജോൽസ്യന്മാർ അന്നു പറയുകയുണ്ടായിപോൽ.

രുഗ്മിണി:— (ഭയത്തോടേ) ഭഗവതി, ഇയ്യാൾ വല്ല രാക്ഷസനുമാണോ?

സുബുദ്ധി:—അതേ.

* കൃഷ്ണൻ സഞ്ചരിച്ചാൽ തേർവീഥി കൃതാൎത്ഥമാകുമെന്ന്, ആദരാതിശയം.

14. വികൃതമട്ടെന്തെന്നു താഴേ കാണാം. രണേ (യുദ്ധത്തിൽ) വിരൂപനയനനും (മുക്കണ്ണനോടുതുല്യനും), വളരെ കൈകളുള്ളവനും (മഹാഭുജവിക്രമനു) മായി സൌന്ദൎയ്യംകൊണ്ടു സ്മരൻെറ അരിയായിരിയ്ക്കുന്ന ദമഘോഷൻജൻ (= ശിശുപാലൻ) ജയിയ്ക്കുന്നു. ദമഘോഷൻ എന്നത്രേ, ശിശുപാലൻെറ അച്ഛൻെറ പേർ. ഇപ്പോൾ മൂന്നുകണ്ണും നാലുകൈയ്യുമില്ലാതെ ഒരു സാധാരണമനുഷ്യൻെറ വടിവിലാണെങ്കിലും, ശിശുപാലൻ വിക്രമം കൊണ്ടു ശിവതുല്യൻതന്നെ.

രുഗ്മിണി:—ഭഗവതി, എൻെറ ഹൃദയം വിറകൊള്ളുന്നു; ഞാൻ ഇവിടെ നില്ക്കില്ല. (എന്നു, വിറയോടെ പിന്മാറുന്നു.)

സുബുദ്ധി:—(വാൽസല്യത്തോടെ) കുഞ്ഞേ, രുഗ്മിണി, എന്തിനിങ്ങനെ നടുങ്ങി വിറക്കൊള്ളുന്നു? ആരിൽനിന്നുള്ള, കൈടഭാന്തകപ്രണയിനിനിയ്ക്കു ഭയം?

രുഗ്മിണി:—(കണ്ണീരോടെ) ഭഗവതി, ഞാൻ വല്ലാതെ ഭയപ്പെടുന്നു: എനിയ്ക്കറിഞ്ഞുകൂടാ, ഇവിടെ എന്തെന്തുണ്ടാകുമെന്ന്. എങ്ങിനെയായിരിയ്ക്കുമോ ആവോ, എൻെറ ഹതാശ നിറവേറുക!

സുബുദ്ധി:—(രുഗ്മിണിയുടെ ചിബുകം പിടിച്ചുയർത്തിയിട്ട്) കുഞ്ഞേ, ആശ്വസിയ്ക്കുക, ആശ്വസിയ്ക്കുക: നിറവേറുകയായി നിൻെറ മനോരഥം. ഞാൻ ഒരു നാട്യക്കാരിയാണോ, ഒരു നുണച്ചിയാണോ? മന്ത്രസിദ്ധി ശീഘ്രമാണ്. നിങ്കൽ അനുരാഗക്കുറവുണ്ടോ മുകുന്ദന്? ശേഷിക്കുറവുണ്ടോ? നിന്നെ ഇത്രയെങ്കിലും കഷ്ടപ്പാടിൽ വീഴിച്ചതു, ദുർവ്വിനീതനായ സോദരൻ രുഗ്മിയാണ്.

ശിശുപാലൻ:—(ഉൽക്കണ്ഠാസന്താപങ്ങളോടെ നാലുപുറവും നോക്കി ആത്മഗതം) ഹാ, ഞാനിന്നു നഗരത്തിൽ ചുററി നടന്നതു വെറുതെയായി:

ഇവിടെ വളരെസ്സുന്ദരീച്ചേൻ പുരാംഗനമാരെ ഞാ—
നെവിടെയുമിവൻ കണ്ടീലബ്ഭൈഷ്മീതൻ മുഖചന്ദ്രനെ;
അവശ,മശശിവ്യോമത്തെപ്പോലുടൻ വെടിയുന്നുവെൺ—
ഭവനനിരയെ,ച്ചെംപോത്തിൻേറതുപോലെ മദീക്ഷണം! 15

അമ്പോ, വളരെശ്ശത്രുവീരരെ യുദ്ധത്തിൽ മട്ടിച്ച എന്നെപ്പോലും പുഷ്പായുധൻ കിംകരനാക്കിക്കളയുന്നു! അഥവാ—

15. പുരാംഗനമാർ = നഗരസുന്ദരിമാർ. അശശിവ്യോമം-ചന്ദ്രനില്ലാത്ത ആകാശം. ചെംപോത്തിൻേറതു = ചകോരത്തിൻെറ കണ്ണ്. മദീക്ഷണം = എൻെറ കണ്ണ് അവശം = ദുഃഖാകുലം.

ആ രുഗ്മിണിയ്ക്കു തനുകാന്തിയിൽ മാത്രമല്ല,
ശൌര്യത്തിലും പെരികെയുണ്ടൊരു മേന്മ നൂനം;
ചേദീന്ദ്രനാമിവനെയിന്നവരംതൻ ബലത്താ-
ലല്ലോ, ഞെരിച്ചടിപെടുത്തുവതു,ൽപലാസ്ത്രൻ! 16

(അണിയറയിൽ)

ഭഗവതി, സുബുദ്ധികേ, തമ്പുരാട്ടി കല്പിച്ചയച്ചിരിയ്ക്കുയാണെന്നെ:—'നീ ഭഗവതി സുബുദ്ധിയെ അറിയിച്ചു, രുഗ്മിണിക്കുഞ്ഞിനെ, വിവാഹത്തിനു മുമ്പു വേണ്ടുന്ന ഇന്ദ്രാണീപൂജയ്ക്കായി വേഗം അമ്പലത്തിലെത്തിയ്ക്കണം.' അതിനാൽ, ഇവിടുന്നു രുഗ്മിണിയെ കൊണ്ടുവന്നാലും.

സുബുദ്ധി:—(കേട്ടിട്ട്) കുഞ്ഞേ, രുഗ്മിണി, വരു വത്സ, നാം പോവുക.

രുഗ്മിണി:—(കണ്ണീരോടേ) ഭഗവതി, എനിയ്ക്കു മരണമഹോൽസവം അനുവദിയ്ക്കുക: ഞാൻ ഇവിടുത്തെ പ്രഭാവത്താൽ സ്വർഗ്ഗത്തിൽ ചെന്നിട്ട്, അവിടെവെച്ചുതന്നെ ഇന്ദ്രാണിയെ പൂജിച്ചുകൊള്ളാം!

സുബുദ്ധി:— ഇന്ദ്രാനുജപത്നിയ്ക്കു യുക്തംതന്നെ ഇത്! എന്നാൽ ഇവിടെ വസിച്ചാവാം, നിനക്കു നാംതോറും * യാതാവായ ഇന്ദ്രാണിയെ പൂജിയ്ക്കൽ.

രുഗ്മിണി:—(ആത്മഗതം) എയ് അമ്മയുടെ ശിപായി രുഗ്മിണിയെ ഇന്ദ്രാണീപൂജയ്ക്കു വിളിയ്ക്കുന്നു. അതിനാൽ ഞാൻ ശിശുപാലനെ ഉടനടി കൂടാരത്തിൽ കൊണ്ടാക്കിക്കളയാം. (പ്രകാശം) ചേദീന്ദ്ര, വേഗം, വേഗം: വിവാഹമുഹൂർത്തം സമീപിച്ചിരിയ്ക്കും.

ശിശുപാലൻ:— (ഹർഷൌത്സുക്യങ്ങളോടേ) സൂത, തേർ വേഗത്തിൽ തെളിയ്ക്കുക.

16. തനുകാന്തി = സൌന്ദര്യം. ഉൽപലാസ്ത്രൻ = കാമൻ.

* യാതാവ് = ഭർത്തൃസഹോദരന്റെ ഭാര്യ. കൃഷ്ണൻ ഇന്ദ്രന്റെ അനുജനാണല്ലോ.

(സൂതൻ അപ്രകാരം ചെയ്യുന്നു)

ശിശുപാലൻ:— (ഇടത്തെക്കണ്ണ് ഇളകുന്നതായി നടിച്ച്, വിഷാദത്തോടേ ആത്മഗതം) എയ് എന്താണിത്? (ആകാശത്തു ലക്ഷ്യംവെച്ച്)

ഉല്ലാസവേളയിത;-നംഗനമൊന്നിണങ്ങീ;
തെല്ലെന്നിടത്തുമിഴിയെന്തു വിറപ്പതിപ്പോഠം?
അല്ലെങ്കിൽ, ഞാൻ ദൃഢലയാൽ ബത, ഭൈഷ്മിയായേ-
നല്ലോ; വരട്ടെ,യിതു നല്ല നിമിത്തമത്രേ! 17

രുഗ്മിണി:— സൂത, വേഗം, വേഗം.

(പോയി.)

രുഗ്മിണി:— (നെടുവീപ്പിട്ട്) ഭഗവതി വാത്സല്യത്താൽ ഇത്തിരിനേരം തടുത്തുനിർത്തുക, എന്റെ നിഷ്ക്രമിയ്ക്കുന്ന പ്രാണനെ!

സുബുദ്ധി:— കുഞ്ഞെ, കൃഷ്ണവല്ലഭേ, നീ കൃഷ്ണന്റെ ആജ്ഞയാൽ തടുത്തുനിർത്തപ്പെട്ടിരിയ്ക്കുന്നു. വീണ്ടും അമംഗളം പറയാതിരിയ്ക്കു. പൂർണ്ണമനോരഥയായി വരിക!

(എന്ന് എല്ലാവരും പോയി.)

മൂന്നാമങ്കം കഴിഞ്ഞു.

17. ഉല്ലാസവേള = ആഹ്ലാദാവസരം ദൃഢലയാൽ = ഉറച്ച തന്മയിഭാവംമൂലം. സ്ത്രീകൾക്ക് ഇടത്തെക്കണ്ണു വിറയ്ക്കുന്നതു സുനിമിത്തമാണ്.

നാലാമങ്കം

(അനന്തരം, തേരിൽക്കേറി സാത്യകിയും സൂതനും പ്രവേശിക്കുന്നു)

സാത്യകി:— (ഹർഷാശ്ചര്യങ്ങളോടെ) അഹോ, രുഗ്മിണിയുടെ അപ്പോഴത്തെ * അവസ്ഥാസംകരം! അവൾ—

പങ്കജേക്ഷണനെച്ചിരേപ്സിതനെക്കിടച്ചതിലുത്സവം
തങ്കിയും, പ്രസഭാപഹാരവശാൽത്തുലോം ഭയമേന്തിയും,
കൺകൾ ചുററിലുമോടിയും, പുനരസ്സുബന്ധുസുവത്സലാ—
സംഗമാലിടർ വിട്ടുമാണു, സുഖേന പുക്കതു തേരതിൽ. 1

ഞാൻ ചെയ്തതും നന്നായി: പോരിൽപ്പൊരുതാൻ വാശിപിടിച്ച കൃഷ്ണദേവനെ വണങ്ങിയപേക്ഷിച്ചു മുമ്പേ യാത്രയാക്കിയല്ലോ. എന്നാൽ എനിക്കറിഞ്ഞുകൂടാ, കുസുമകോമളഹൃദയയായ രുഗ്മിണിയ്ക്കു ബന്ധുവർഗ്ഗത്തിന്റെ കഷ്ടപ്പാടു കാണുമ്പോൾ എന്തായേയ്ക്കും സ്ഥിതി! ഇവിടെയാകട്ടേ,

കന്യാന്തഃപുരചാരി ഭൂപജനമാ—
    മക്കബ്ജഖർവാദ്യരും
പൌലോമ്യർച്ചനവേളയിൽസ്സരഭസം
    മേളിച്ച ഭൂദേവരും
പാഴ്‌വീറാർന്നു കണ്ടു പുഞ്ചിരിയൊടേ
    പോന്നേൻ വിദൂരത്തു ഞാൻ:
എൻ കൈവാളിനു ചെറുചെറു ഭടരെ—
    ക്കൊയ്താൽ വിശപ്പാറിടാ! 2

* അവസ്ഥാസംകരം = ഭാവങ്ങളുടെ കൂടിക്കലർച്ച.

1. ചിരേപ്സിതൻ = നീണാൾ വാഞ്ഛിക്കപ്പെട്ടവൻ. പ്രസഭാപഹാരവശാൽ = ബലാൽക്കാരേണ അപഹരിച്ചതുനിമിത്തം. സംഗമം = വന്നുചേരൽ. തേരതിൽ—ആ (കൃഷ്ണന്റെ) തേരിൽ.

2. കന്യാ......ജനം = കന്യകയുടെ അന്തഃപുരത്തിൽ പെരുമാറുന്ന

അതിനാൽ, ഞാനിനി, ചൊടിച്ചോടിയ്ക്കപ്പെട്ട രുഗ്മീശിശുപാലാദി ശത്രുവൎഗ്ഗത്തെ തടുത്തുനിൎത്താനുഴറുന്ന ബലദേവപ്രഭൃതികളുടെ അടുക്കൽ പോയ്ക്കളയാം. സൂത, തേർ വേഗത്തിൽ, വേഗത്തിൽ തെളിയിയ്ക്കുക,

സൂതൻ:— (അപ്രകാരം ചെയ്തു മുമ്പോട്ടു നോക്കിയിട്ട്) ആയുഷ്മൻ, * യുയുധാന, എയ്, ഇതാ, ബലദേവൻ സൈന്യത്തോടൊപ്പം തിരിച്ച്, ഇങ്ങോട്ടുതന്നെ വരുന്നതായി കാണപ്പെടുന്നു.

സാത്യകി:— (നോക്കി, ശങ്കയോടേ) ആഃ ഇതെന്താണ്? ഇദ്ദേഹം രുഗ്മീശിശുപാലാദികളെ കൊലചെയ്തിട്ടു, നഗരം തകൎക്കാൻ ഓടുകയായിരിയ്ക്കുമോ? അരികിൽച്ചെന്നു തടുക്കുകതന്നെ.

(അനന്തരം രാമൻ പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

സാത്യകി:—(വണങ്ങിക്കൊണ്ട്) വീരപ്പെരുമാളായ രാമ, എന്തിനാണീ പുറപ്പാട്? ശിശുപാലാദികളെ കൊന്നിട്ട്, ഇനി നിരപരാധനായ ഭീഷ്മകൻെറ നഗരം തകൎക്കരുത്.

രാമൻ:—സാത്യകേ, അവരെ ആർ കൊന്നു? ആർ കണ്ടെത്തി?

സാത്യകി:—(ഊഹത്തോടെ) ബലദേവ, ആ വീരാഭിമാനികൾ ഓടിപ്പോവുകയില്ല; അരിശം മുഴുത്തു കൃഷ്ണൻെറ പിന്നാലെ പാഞ്ഞിരിയ്ക്കും. അതിനാൽ വൈകിയ്ക്കേണ്ടാ, വരിക: നാം, ഈ കൃഷ്ണൻപോയ ദിക്കിലേയ്ക്കു ചെല്ലുക.

(പുറത്തിനടക്കുന്നു.)

രാമൻ:—(മുമ്പിൽ നോക്കി, സഹൎഷം) സാത്യകേ, നിൻെറ ഊഹം ശരിയായി: ആ ദുഷ്ടന്മാരെ കണ്ടെത്തി!

രാജഭൃത്യർ. കുബ്ജഖൎവാദ്യർ = കൂനന്മാർ, മുണ്ടന്മാർ മുതലായവർ. പൌലോമ്യൎച്ചനവേള = ഇന്ദ്രാണീപൂജാസമയം. സരഭസം = സഹൎഷമാംവണ്ണം. മേളിച്ച = വന്നുകൂടിയ. ഭൂദേവർ = ബ്രാഹ്മണർ. പാഴ്‌വീറാന്തു—കൃഷ്ണൻ രുഗ്മിണിയെ പിടിച്ചപ്പോൾ വെറുതെ പൊരുതാനൊരുംപെട്ടതു. ചില്ലറപ്പോരുകൊണ്ടു തൃപ്തിപ്പെടുന്നതല്ല, എൻെറ വാൾ!

*യുയുധാനൻ = സാത്യകി.

സാത്യകി:—(സംരംഭത്തോടേ) ബലദേവൻ കണ്ടെത്തിയവർ, * കാലൻ കണ്ടെത്തിയവരത്രേ!

രാമൻ:—(സന്താപത്തോടേ) അയ്യോ, അരികത്തുതന്നെയായി; എന്നാൽ പിന്തിരിഞ്ഞിരിയ്ക്കുന്നു. ഇവരിൽ ഞാനെങ്ങിനെ അമ്പയയ്ക്കും?

സാത്യകി:—നില്ലു, നില്ലു, ഇവരെ ഞാൻ നേരിട്ടുവിളിക്കാം. (ആക്ഷേപത്തോടെ ഉറക്കെ)

രേരേ രുഗ്മിൻ, രഥഗതികളാൽക്കാലനെത്തള്ളിടാമോ?
പോർ വിട്ടാൽ നീ ചിരതരമുയിർക്കൊള്ളുമെന്നാരുരച്ചു?
വീരാഢ്യം തൻകുലമതു ഭവാനോർപ്പതില്ലെങ്കിലെ,ന്താൺ—
പെണ്ണേ, നോക്കാത്തതു, സുമഹിതം കയ്യിലെ ക്ഷാത്രഖഡ്ഗം! 3

രാമൻ:—(രോഷാക്ഷേപത്തോടെ) എടോ എടോ കഥയില്ലാത്ത ശിശുപാല, നീ ഇങ്ങിനെ പേടിച്ചരണ്ടു പാഞ്ഞു, പരിശുദ്ധമായ ക്ഷത്രിയകുലാചാരത്തെ തട്ടിനീക്കുന്നതെന്താണ്? നോക്കു, എടോ നോക്കു:

'ഭീരുത്വം ചീത്ത: ധൈര്യത്തിലുമൊരുശിരിലും
കാലുറപ്പിച്ചു നിൽക്കു;
വൈരിവ്രാതത്തെ വെന്നേല്ക്കുക വിഷയസുഖം;
സൂര്യനേയോ പിളർത്തു'
കൈ രോധിച്ചഗ്രഭാഗത്തവനമിതശിര—
സ്സായിനിന്നേവമത്രേ,
ക്രൂരാത്മൻ, നിന്നോടപ്പിപ്പതു,തവ സുമഹാ-
വംശജാതം ശരാസം! 4

* കാലൻ കണ്ടെത്തിയവർ—മരണമടുത്തവർ.

3. രഥഗതികളാൽ-തേരേറി അങ്ങുമിങ്ങും സഞ്ചരിച്ചാൽ. വീരാഢ്യം—വളരെ വീരന്മാർ പിറന്ന: ആൺപെണ്ണ് = നപുംസകം. ചുണയില്ലാത്തവൻ. സുമഹിതം—പൂജിക്കപ്പെട്ടത്. ഉടവാൾ കയ്യിലെടുത്തു കരുതിയിട്ടെങ്കിലും, പോരിൽനിന്നു പിന്മാറാതിരിക്കുക.

4. യുദ്ധത്തിൽ കൊല്ലപ്പെട്ടവൻ സൂര്യബിംബത്തെ പിളർത്തി ഊർദ്ധ്വലോകം പ്രാപിക്കുംപോൾ. രോധിച്ച് = പിടിച്ചുനിർത്തി. അഗ്രഭാഗം = മുൻവശം. അവ...സ്സായി = തല കുനിച്ചു. സുമ...ജാതം = മഹത്തായ മു

അത്രയുമല്ല—

രേ രുഗ്മിബന്ധുനൃപരേ, നെറി വേണ്ട നിങ്ങൾ-
ക്കീ: ഞങ്ങൾ നിങ്ങളിലണഞ്ഞവർ ചാൎച്ചയുള്ളോർ;
ഒന്നിച്ചുചേൎന്ന വഴിപോലെ സമാസ്വദിയ്ക്കാം
നമ്മൾക്കു ബാഹുമദ,മിസ്സമരോത്സവത്തിൽ!

സാത്യകി:— (മുമ്പിൽ നോക്കി, ഹർഷോല്ലാസത്തോടേ) ബലദേവ, അങ്ങു ഭാഗ്യവാൻതന്നെ! അങ്ങയുടെ വാക്കാകുന്ന കയറിനാൽ വലിയ്ക്കപ്പെട്ടിട്ടു രുഗ്മിയും ശിശുപാലനും പിന്തിരിഞ്ഞു!

(അനന്തരം രുഗ്മിയും ശിശുപാലനും പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

ശിശുപാലൻ:— (ഗർവോപഹാസത്തോടേ) ബലദേവ, എന്തു പറയാം, ഭവാൻെറ സൌഭ്രാത്രം: കൃഷ്ണൻെറ നേൎക്കു പാഞ്ഞെത്തിയ അപമൃത്യുവിനെ വിളിച്ചു ഭവാൻ തങ്കൽക്കേററുകയാണല്ലേ!

രുഗ്മി:— (ഗർവോടേ) ചേദീന്ദ്ര, അങ്ങിനെയല്ല: ബലമരണാനന്തരം കൃഷ്ണമരണം എന്നീ ക്രമമൃത്യുലക്ഷണമായ * സൌരാജ്യധൎമ്മത്തെ നാം നില നിൎത്തുകതന്നെ വേണം!

രാമൻ:— (ക്രോധത്തോടേ) ശിശുപാല, എനിയ്ക്കുണ്ടോ, സൌഭ്രാത്രം?

പ്രതാപപ്രാബല്യാലടർവറുതിയാപ്പെട്ട സമയ-
ത്തു,ചേന്ദ്രൻ തൻവാളിന്നരിയൊരിരയായ് വന്നിതു ഭവാൻ;

ളയിൽ (കുലത്തിൽ എന്നും) ഉണ്ടായതു്; മുളകൊണ്ടാണ്, വില്ലിൻെറ പാതി ശരാസം = വില്ല്. കയ്യിൽ പിടിയ്ക്കപ്പെട്ടതും തല വളഞ്ഞതും മുമ്പിൽ നില്ക്കുന്നതുമായ വില്ല് മഹാവംശോൽപന്നനായ ആൾ: അതിനാൽ നിന്നോടു യാചിയ്ക്കുന്നു, യുദ്ധം ചെയ്‌വാൻ!

5. ഞങ്ങൾ അതിഥികളും ചാൎച്ചക്കാരുമാണ്; നമുക്കൊന്നിച്ചിരുന്നു മധുപാനം നടത്താം! ബാഹുമദം = ഭുജവീൎയ്യം.

* നല്ല രാജാവുള്ളേടത്തു വയഃക്രമാനുസാരിയായിട്ടേ മരണം വരൂ

കൊട്ടപ്പു ഞാനുണ്ണാനതിനെയുമുടൽ തൻെറ കണ്ണുകൾ-
ക്കി; തോ, ബന്ധുസ്നേഹോചിതചരിതമെന്നെണ്ണുവതഹോ? 6

രുഗ്മിണി;— (രാമനെ നോക്കി ആത്മഗതം) ഏയ്, കലപ്പയാണ്, ഇയാളുടെ പ്രധാനായുധം. അതിനാൽ ഇങ്ങിനെയാകാം. (അവജ്ഞാഹാസത്തോടേ പ്രകാശം) അല്ലയോ ബലഭദ്ര, ഭോഷനാണ്. ഭവാൻ: എന്തിനാണീ ദുസ്സഞ്ചരമായ വീരമാർഗ്ഗത്തിൽ കേറുന്നത്?

മിടുക്കുണ്ടങ്ങേയ്ക്കാ, മുട്ടലനദി കാളിന്ദിയുഴുതാൻ:
പ്രലംബപ്പുൽചെത്തുന്നതിനുമിവിടുന്നൽക്കുടബലൻ
ഇതോ, ലോഹക്രൂരം വിഷമവിഷമം യുദ്ധനിലമാ-
ണി;-തിൽ ക്ലേശിച്ചാലും ഫലമിതഫലംതാൻ ഹലധര! 7

അത്രയുമല്ല—

കലപ്പയെ നടത്തുന്നൊ-
രെരുതല്ലോ, ഭവാൻ ബല;
യശസ്സെന്തുളവാം ഞങ്ങൾ-
ക്ക,തിനെക്കീറി വീഴ്ത്തിയാൽ? 8

ശിശുപാലൻ:—രുഗ്മിൻ, നന്മ, നന്മ വന്നെത്തി നമുക്ക്: പെരുംപറയൊച്ച കേൾക്കുക; നമ്മുടെ പോർപ്പെരുംപറ

6. പ്രതാപപ്രാബല്യാൽ—പ്രതാപാധിക്യം മൂലം എതിരാളിയെ കിട്ടായ്കയാൽ. അടർവറുതി = യുദ്ധദുർഭിക്ഷം: ഉപേന്ദ്രൻ = ഇന്ദ്രാനുജൻ, കൃഷ്ണൻ. അതിനെയും—ആ ഇരയെയും. വറുതിക്കാലത്ത് അനുജനു കിട്ടിയ ആഹാരം ജ്യേഷ്ഠൻ കൈക്കലാക്കുക എന്നതാണോ, ബന്ധു(ഭ്രാതൃ)സ്നേഹത്തിന്നുചിതമായ ചരിതം(= നടപടി)? കണ്കൾ = ശരങ്ങൾ.

7. യമുനാകർഷണം ഉഴതലാക്കി, ഉപഹസിയ്ക്കുന്നു. പ്രലംബപ്പുൽ = ഞാന്ന, പ്രലംബാസുരനാകുന്ന എന്നും, തൃണം. ലോഹക്രൂരം = ഇരിമ്പുപോലെ കഠിനം. ക്ലേശിച്ചാലും—കിണഞ്ഞു വേലചെയ്താൽക്കൂടിയും. അഫലം = നിഷ്ഫലം.

8. അതിനെ—എരുതിനെ.

ക്കൊട്ടു കേട്ടതോടൊപ്പം കൃഷ്ണൻ തിരിച്ചുവന്നിരിയ്ക്കുന്നു.

രുഗ്മി:—(കൃഷ്ണന്റെ പെരുമ്പറയൊച്ച കേട്ടിട്ടു ഹർഷത്തോടെ) സന്തോഷം, നമുക്കു സന്തോഷം; ഇനി, നമ്മുടെ യുദ്ധാഭിലാഷം കുറഞ്ഞൊന്നെങ്കിലും നിറവേററാം, നിറവേററാം.

രാമൻ:—സാത്യകേ, കൃഷ്ണൻ എന്താണീച്ചെയ്യുതു്?

സാത്യകി:—പോർപ്പെരുമ്പറയൊച്ച കേട്ടാൽ എങ്ങിനെ വരാതിരിയ്ക്കും, കൃഷ്ണൻ? ആനയുടെ ചിന്നംവിളി കേട്ടാൽ സിംഹം വൈകിയ്ക്കില്ലല്ലൊ!

(അനന്തരം, കൃഷ്ണനും രുഗ്മണിയും, സുബുദ്ധിയും സുവത്സലയും പ്രവേശിക്കുന്നു.)

കൃഷ്ണൻ:—(ആക്ഷേപത്തോടെ) എടോ ദാരുക, താനൊരു പേടിത്തൊണ്ടനാണു്, * വേഴ്ചനടിയ്ക്കുന്നവനാണു്. തന്റെ തേർക്കുതിരക്കടിഞ്ഞാൺപിടുത്തം പിശുക്കന്റെ കൈപ്പിടുത്തത്തെക്കാരം മുറുകിയിരിയ്ക്കുന്നു!

വാടായ്ക വൈരിശരമേററു ബലന്റെ ഗാത്ര-
മോടിയ്ക്കു നമ്മുടെ ഹയങ്ങളെ വിദ്രുതം നീ:
പാടേ കറുത്ത നിറമോടു പിറന്ന കൃഷ്ണൻ
നേടായ്ക,ററയ്ക്കുമൊരു ദുഷ്പുകളിൻ കറുപ്പും! 9

ദാരുകൻ:—(ഭയവിനയങ്ങളോടെ) ഇതാ, ഞാൻ കടിഞ്ഞാൺ അഴച്ചു വിടാം. തൃക്കൺപാർത്താലും: ഇപ്പോരം-

ക്ഷണേന തിരുമുമ്പാകെ-
യണയുന്നു രണക്ഷിതി,

* വാസ്തവമായ വേഴ്ചയുണ്ടെങ്കിൽ നീ യുദ്ധോത്സുകനായ എന്റെ തേർ ഇത്ര മന്ദിപ്പിയ്ക്കില്ലല്ലോ.

9. ഞാൻ ജന്മനാ കറുമ്പനാണു്; ദുര്യശസ്സിന്റെ കറുപ്പുകൂടി എനിയ്ക്കുണ്ടാകാതിരിയ്ക്കട്ടെ.

പ്രത്യാസന്നജയശ്രീയിൽ
സ്പദ്ധ് പൂണ്ടവരും പോലവേ! 10

രുഗ്മിണി:— (മററവർ കേൾക്കാതെ സവിഷാദം) ഭഗവതി. ഇവിടുത്തെ അനുഗ്രഹസിദ്ധിയാൽ മന്ത്രത്തിൻെറ ശക്തി ഞാൻ കണ്ടു. അതിനി * നിഗ്രഹസിദ്ധിയാൽ കാണിക്കുക: എന്നെ, ബന്ധുവൎഗ്ഗത്തിന്നാൎത്തിവരുത്തിയതിന്നു മരണംകൊണ്ടു നിഗ്രഹിക്കുക ഉചിതമാണല്ലോ!

സുബുദ്ധി:—കുഞ്ഞേ, രുഗ്മിണി, ആശ്വസിക്കുക, ആശ്വസിക്കുക. എൻെറ മന്ത്രശക്തിയൊന്നുമില്ല, ഇതിൽ.

ഇതു, നിൻ ഗാത്രസൌഭാഗ്യ-
വിഭൂതിയുടെ മേന്മതാൻ;
ദുഃഖിയായ്കിതിനാലെ,ല്ലാ—
മൊടുവിൽശ്ശുഭമായ്വരും! 11

ദാരുകൻ:— തിരുമേനി, പള്ളിത്തേർ പററലർത്തേരുകളിലെത്തിക്കഴിഞ്ഞു: ശാർങ്ഗം ഒരുക്കിക്കൊള്ളുക.

കൃഷ്ണൻ;— (ശാർങ്ഗമെടുത്തു രുഗ്മിണിയെ നോക്കിയിട്ട്) പ്രിയേ, എന്തിനാണ് വല്ലായ്മ? ഭവതിക്കും ബന്ധുക്കൾക്കും മംഗളം മേല്ക്കുമേൽ വന്നുചേരും; ഇതാ, ഞാൻ * അനിഷ്ടം ശമിപ്പിക്കാം.

(രുഗ്മിണി ആശ്വസിച്ച്, ലജ്ജയാൽ മുഖം ചായ്ച്ചു നില്ക്കുന്നു)

കൃഷ്ണൻ:— (മുമ്പോട്ടു നോക്കിയിട്ട്) എയ്, ഇതാ, ശിശുപാ

10. സ്പദ്ധ്—ജയലക്ഷ്മി തിരുമുമ്പാകെ എത്തിച്ചേരുന്നതിന്നു മുമ്പു തനിക്കു ചെന്നെത്തണമെന്ന മത്സരം. സ്ത്രീലിംഗശബ്ദങ്ങളാകയാൽ രണക്ഷിതി (യുദ്ധഭൂമി)ക്കും ജയശ്രീക്കും സ്ത്രീത്വം കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു. കൃഷ്ണൻ പോൎക്കളം കണ്ടാൽ കഴിഞ്ഞു, ജയം നേടുക എന്നു ഭാവം.

* എന്നെ നിഗ്രഹിച്ചുകളയുക എന്നാശയം. മരണംകൊണ്ടു നിഗ്രഹിക്കുക—മരണശിക്ഷക്കിരയാക്കുക. കൃഷ്ണനോടുള്ള യുദ്ധത്തിൻെറ ഫലം ബന്ധുവൎഗ്ഗനാശം തന്നെ!

11. ഇതു—കൃഷ്ണൻ വന്നതും മററും. ഗാത്ര...ഭൂതി=രൂപസൌന്ദൎയ്യസമൃദ്ധി.

ലൻ ബലദേവൻെറ തേരിന്നുനേരേ പായുന്നു. (ആക്ഷേപത്തോടേ) ആഃ, നില്ല, നില്ല്.

നീ മൂഢ, ചാടായ്കെരിബാഡബാഗ്നിയിൽ;—
ച്ഛേദിന്ദ്ര, രോഷം മുസലിയ്ക്കുറിയറെറാലാ:
ഇദ്ദേഹമൊട്ടൊന്നരിശം വഹിയ്ക്കുകിൽ,—
പ്പാർപ്പ,ന്തകൻതൻ പുരിയിങ്കൽമാത്രമാം! 12

ശിശുപാലൻ:— (തേർ തിരിച്ചു, ക്രോധത്തോടേ) രേരേ കൃഷ്ണാ, അപ്പുറം, അപ്പുറം പോവുക; എന്നെപ്പോലെയുള്ള പ്രവീരന്മാരോടൊരുംപെടാവുന്നവനല്ല, താങ്കൾ.

കട്ടല്ലോ, ശചിതൻ പദാച്ച്നന നട--
ത്തുമ്പോഠം,സ്സവിശങ്കാസയായ്
വന്നെത്തീടിന പെൺകിടാവിനെ ഹരേ.
വേളിയ്ക്കു വന്നോൻ ഭവാൻ;
അങ്ങിച്ചെയ്തതു ധർമ്മമോ? വിഹിതമാം
ക്ഷത്രാനപിയാചാരമോ?
ചാർച്ചക്കാരൊടു വേണ്ടതായ മുറയോ?
മാലോകർമര്യ്യാദയോ? 13

കൃഷ്ണൻ:—(അവജ്ഞയോടെ ചിരിച്ച്) ശരി, ശരി

എൻനേക്കി,ത്തിരി ബുദ്ധിവെച്ചതു മുത-
ല്ക്കുതൃൽക്കടപ്രേമമാ-
ന്നെ,ൻ വേർപാടിൽ മുതിയ്ക്കുറച്ച മണിമെ-
യ്യാളായ പെൺതയ്യിനെ
വാഠംക്കെല്ലാലിഹ വീണ്ടെടുത്തതിനു ഞാ-
നെന്മട്ടു നിന്ദാർഹനാം?
ധൃാഷ്ട്യൻതാൻ ശിശുപാല, നാണമിയലാ-
തേവം പഴിയ്ക്കുന്ന നീ! 14

* അനിഷ്ടം = അനർത്ഥം.

13. സവിശങ്കാസയായ്—അനിഷ്ടശങ്കയൊന്നുമില്ലാതെ. ശചി... ച്ച്നന = ഇന്ദ്രാണീപൂജ.

ശിശുപാലൻ:—(അവജ്ഞോപഹാസത്തോടെ) കൃഷ്ണവീര, ഇതു ശരിതന്നെ: പഴിസ്സുകമാത്രം ചെയ്യുന്ന ഞങ്ങൾ പോരാത്തവരാണ്; അങ്ങൊരാളത്രേ, ശൌൎയ്യവാന്മാരിൽ തലവൻ!

വെന്നാൻ പാമ്പിനെ, വീഴ്ത്തിനാനെരുതിനെ,—
ക്കീറിടിനാൻ പക്ഷിയെ—
കൊന്നാൻ വാജിയെ—യീ വകക്രിയകളാൽ—
ത്തന്നേ സുധന്യൻ ഭവാൻ;
എന്നാൽ നിന്നിരുവീൎയ്യമത്ഭുതതരം-
വൎണ്ണിസ്സുവാൻ ത്രാണിയാ-
ക്ക,ന്നാരം ചെയ്യൊരു പൂതനാനിധനവും?
കംസപ്രഭുധ്വംസവും? 15

സാത്യകി:—കൃഷ്ണ, കൃഷ്ണ, ചേദിപ്പെരുമാൾ പുലമ്പിക്കൊള്ളട്ടെ, പുലമ്പിക്കൊള്ളട്ടെ: ഇയ്യാളുടെ നൂറപരാധം സഹിക്കേണമല്ലോ.

ശിശുപാലൻ:—(ക്രോധത്തോടെ) എടയെടാ, നൂറപരാധംവരെ എന്നെ രക്ഷിസ്സാമെന്നോ? കണ്ടുകൊള്ളുവിൻ, കണ്ടുകൊള്ളുവിൻ:

എന്താ നൂറപരാധ?-മുഗ്രതരമായ്
ലക്ഷാപരാധത്തിലും
മുന്തീടുന്നപരാധമൊന്നു മുഴമി-
പ്പിസ്സുന്നതുണ്ടിപ്പൊഴേ:

14. അതുൽക്കടപ്രേമം = അങ്ങേ അററത്തെത്തിയ പ്രണയം. മണിമെയ്യാൾ—സുന്ദരി. വാൾക്കെല്പ് = ഖഡ്ഗബലം.

15. സുധന്യൻ—കേമൻ. അന്നു പൂതനയെ കൊന്നതും കംസനാകുന്ന പ്രഭുവിനെ (സ്വാമിയെ) നശിപ്പിച്ചതുമാകുന്ന നിന്റെ രണ്ടു ശൌൎയ്യം—പെൺകൊലയും സ്വാമിദ്രോഹവും—എത്ര അത്ഭുതം! ആൎക്ക വൎണ്ണിസ്സാൻ കഴിയും?

16. ആ നൂറപരാധം നില്ക്കട്ടെ. യുദ്ധത്തിൽ ഞാൻ കൃഷ്ണനെ കൊലചെയ്യുന്നതു, നിങ്ങളുടെ ദൃഷ്ടിയിൽ ഒരു ലക്ഷം അപരാധങ്ങളെക്കാളും

ഹന്താ,ന്യൻെറ വധൂടിയെക്കളെവൊടേ
മോഷ്ടിയ്ക്കയാൽ വീരനായ്-
പ്പൊന്തും കൃഷ്ണനെ വെട്ടി, ഞാൻ യുധി കുറു
ക്കന്മാക്കു നല്കീടുവൻ: 16

രാമൻ:— (ക്രോധത്തോടേ) എടോ ശിശുപാല, * പൊരുതുന്ന തിൽ കൈമുടന്ത, കാണുന്ന കുരുട, ദുരക്ഷരങ്ങളെ പുറപ്പെട്ട വിയ്ക്കുന്നതിൽ മിടുക്കുള്ള വായതന്നെയാണ്, നിൻെറ അ വയവങ്ങളിൽ വെച്ച കേമം.

കണ്ണൊന്നാശ്ശുമറഞ്ഞു, രണ്ടു ഭുജവും
തേ നീങ്ങിയല്ലോ തദാ,
പുണ്യാത്മാക്കളെവയ്യൊരിററുമുളവാ-
യിട്ടില്ല ദുഷ്ടേരഹോ;
എന്നാലീയിരുകണ്ണുമിബ്ഭുജകളും
നിർഭാഗ്യർ, പോരിൽജ്ജയാ-
നന്ദം രേ ദമഘോഷദൂഷണ. ലഭി-
ച്ചീടുന്നതല്ലായ്കയാൽ! 17

എന്നാൽ, ക്ഷണിയ്ക്കപ്പെട്ടുവന്ന നിരപരാധരായ രാജാക്കന്മാരെ പരിക്കേല്പിച്ചുപദ്രവിയ്ക്കേണ്ട; നിങ്ങളിരുവരും—ശിശുപാലനും രുഗ്മിയും— * അടരമക്കലിന്നു മതിയായ സ്ഥലത്തെയ്ക്കു പോന്നുകൊള്ളുവിൻ.

ഘോരമായ അപരാധമാക്കാമല്ലോ; ആ ഒരപരാധം ഞാനിപ്പോൾ തന്നെ ചെയ്യാം; വധൂടി = സ്ത്രീ. വീരനായ്പ്പൊന്തും—വീരതേ്പന ഞെളിയുന്ന. യുധി = യുദ്ധത്തിൽ.

* കൈമുടന്തൻ എങ്ങിനെ പൊരുതും? കണ്ടാലും അറിയാത്തവൻ കാഴ്ചയുള്ള കുരുടനാണല്ലോ.

17. തേ = നിനക്ക്. തദാ = അന്നു, കൃഷ്ണൻ മടിയിൽ വെച്ചപ്പോൾ. ദുശ്ശശസ്സുണ്ടാകാതെ മറഞ്ഞ (ആ ഒരു കണ്ണും രണ്ടു കയ്യും) സുകൃതികൾ തന്നെ! ഈ—ഇപ്പോഴുള്ള. ജയാനന്ദം = വിജയസന്തോഷം. ദമഘോഷദൂഷണ = ദമഘോഷനെ (അച്ഛനെ) കൊട്ടുന്നവനേ, ദുഷ്പുത്ര.

* പൊരുതുംപോഴത്തെ കാലമക്കൽ താങ്ങത്തക്ക ഉറപ്പുള്ള.

രുഗ്മി:— (മററവർ കേൾക്കാതെ) ചേദീന്ദ്ര, നേരിട്ടുള്ള പടക്കളയിൽ കിണഞ്ഞുപയററിയവരാണ് ഈ ബലദേവനും കേശവനും. അതിനാൽ ഇങ്ങിനെയാവാം. (ഇങ്ങിനെതന്നെ എന്നു ചെവിയിൽ മന്ത്രിച്ചിട്ടു, ക്രോധത്തോടേ പ്രകാശം) ആഃ, എന്തുള്ള, രാമനൊരുവനെക്കൊണ്ട്? രാമനും കൃഷ്ണനും പോരുവിൻ; ഞങ്ങളിരുവരും പോക്കളത്തിലെയ്ക്കു പോവുകയാണ്.

(രണ്ടാളും പോയി)

(അണിയറയിൽ)

ഓത്തോളമത്ഭുത:— മിതാ, ഹഹ, വാനിൽനിന്നു
കുത്തുള്ള ബാണമഴയൊന്നുതിരുന്നു തന്നേ;
പേത്തുച്ചനേരമൊരിരുട്ടുമിതാ, യമന്റെ
പോത്തിൻകഴുത്തിനെതിരാം നിറമൊട്ടടിപ്പൂ! 18

(വീണ്ടും അണിയറയിൽ)

കാൺകി, രുതേരിലുമാളി--
ല്ലെ;—ങ്ങോ പോയ്പ്പോയ് പുലഭ്യരിരുപേരും;
എന്നാലത്ഭുതമേറെ-
പ്പൊരുതുന്നുണ്ടീയനാഥമാം സൈന്യം! 19

കൃഷ്ണൻ:— (കേട്ടിട്ട്, ആത്മഗതം) രുഗ്മിയും ശിശുപാലനും ആകാശത്തു കേറി കട്ടത്ത മായായുദ്ധപാടവം പടർത്തുകയായിരിയ്ക്കും. അതിനാൽ ഞാൻ ഗരുഡനാകുന്ന തേരിൽ ക്കേറി, അവരെ വാനത്തുനിന്നു വീഴ്ത്തിക്കളയാം. (പ്രകാശം) ഭഗവതി സുബുദ്ധേ, ഭദ്രേ, സുവത്സലേ, നിങ്ങൾ രുഗ്മിണിയെ ആശ്വസിപ്പിയ്ക്കണം; ഞാൻ ഈ അനർത്ഥം നീക്കട്ടെ.

(രുഗ്മിണി ലജ്ജാവിഷാദങ്ങളോടേ മുഖം കുനിച്ചു നില്ക്കുന്നു.)

സുബുദ്ധിയും സുവത്സലയും:- വീരൻ വിജയിപ്പൂതാക!

18. താനേ—ആരും എയ്യാതെ.

19. പുലഭ്യർ = പുലംപുന്നവർ, വായാടികൾ, ഇരുപേരും—രുഗ്മിയും, ശിശുപാലനും. ഇതാണ്, രുഗ്മി ചെവിയിൽ മന്ത്രിച്ചുറച്ചത്.

(കൃഷ്ണൻ ധ്യാനം നടിയ്ക്കുന്നു)

അക്രൂരൻ:— (മുകളിൽ നോക്കി, ആശ്ചര്യത്തോടേ)

ചിറകു വെച്ച ഹിരണ്മയശൈലമോ?
പരമിതുഗ്രശിഖാവൃതനഗ്നിയോ?
ത്വരിതമാ മഹസാംപതി പോററിതാൻ
വരികയോ! വളർക്കുരിരുൾ നീക്കുവാൻ? 20

രാമൻ:— (സംഭ്രമത്തോടേ) ഇതു, തെമ്മാടികളായ വൈരികളുടെ പണിത്തരമായിരിയ്ക്കും; ഇതിനെ ഞാൻ ആകാശത്തുവെച്ചുതന്നെ നുറുക്കിക്കളയാം,

(എന്നു വില്ലു കുലയ്ക്കുന്നു)

കൃഷ്ണൻ:— (സംഭ്രമത്തോടേ) ജ്യേഷ്ഠ, ബലദേവ, നില്ക്കു, നില്ക്കു: ഗരുഡനാണിത്; ഞാൻ സ്മരിച്ചതിനാൽ വരികയാണ്. ഇവൻെറ പുറത്തു കേറി ഞാൻ ഗഗനചാരികളായ ശത്രുക്കളിരുവരെയും നിഗ്രഹിയ്ക്കാം.

(പിന്നെ ഗരുഡൻ പ്രവേശിയ്ക്കുന്നു.)

ഗരുഡൻ:— (വണങ്ങി) ദേവകീനന്ദനൻ ഉത്തരവരുളി എന്നെ അനുഗ്രഹിയ്ക്കുമാറാകണം:

പാറിച്ചുകൊൾവനി,വിടെയ്ക്കു ജയിയ്ക്കണം കീഴ്—
പ്പാരെങ്കിലാ,ഴികളെ ഞാൻ ചിറകിൻെറകാററാൽ;
സ്വാരാഡ്വിരിഞ്ചഗിരിശാദികളെപ്പിടിച്ചു
ചാരത്തവണയ്ക്കുവനതാണു തവേഷ്ടമെങ്കിൽ. 21

കൃഷ്ണൻ:— (സഹർഷം പുഞ്ചിരിയിട്ട്)വത്സ; അതൊന്നും വേണ്ടാ.

20. ഹിരണ്മയശൈലം = കനകപർവ്വതം. ഉഗ്രശിഖാവൃതൻ = കൊടും ജ്വാലകളാൽ ചുററപ്പെട്ടവൻ. മഹസാംപതി = (തേജസ്സുകളുടെ അധിപതി)യായ. പോററി = സൂര്യദേവൻ.

21. ഇവിടെ...ങ്കിൽ—ഇവിടെയ്ക്കു കീഴ്പാര്,(=അധോലോകം) ജയിയ്ക്കുന്നതിലാണ് ഇച്ഛ എങ്കിൽ. പാറിപ്പൻ = പറപ്പിയ്ക്കാം; ഇതു ചെയ്താൽ പാതാളത്തിലെയ്ക്കു നിഷ്പ്രയാസം ഇറങ്ങാമല്ലോ. സ്വാരാ...കളെ = ഇന്ദ്രൻ, ബ്രഹ്മാവ്, ശിവൻ മുതലായവരെ.

* ആകാശപ്പോക്ക്ളത്തിൽ നടക്കുന്ന ആ മായാമഹാരഥന്മാരായ രണ്ടെതിരാളികളെ തിരയുകയാണ്, ഞാൻ.

ഗരുഡൻ:— കല്പിച്ച യഥേഷ്ടം ചെയ്തുകൊള്ളുക. (എന്ന്, കൃഷ്ണനെ പുറത്തുകേററി ആകാശത്തെയ്ക്കു കേറുന്നതായി നടിയ്ക്കുന്നു.)

അക്രൂരൻ:— അഹഹ, നോക്കുവിൻ, നോക്കുവിൻ:

ഇതാ, ഖഗേന്ദ്രൻ കടുബാണമേറേ-
റെറാരുജ്ജ്വലപ്പൊൻകുടയായ്‌ബ്ഭവിപ്പൂ;
അതിന്നുമീതേ മധുവൈരിയുണ്ടു,
മഹേന്ദ്രനീലക്കുടമായ് ലസിപ്പൂ! 22

രാമൻ:—(നോക്കി, സംഭ്രമത്തോടെ) എന്താണ്. വിഷ്ണുകേറിയ ഈ *വിഷ്ണുരഥം വേഗത്തിൽ ഇറങ്ങി വരുന്നത്? ശരവൃഷ്ടിമൂലം ദുഷ്പ്രവേശമായിത്തീൎന്നുവോ ആകാശം? (അട്ടഹാസമിട്ട് ചിരിച്ച്) ബലദേവൻെറ മുസലത്തിന്നു വാനത്തെയ്ക്കു കേറാൻ ത്രാണിയില്ലെന്നോ: (എന്നു മുസലം ഉലയ്ക്കുന്നു)

സാത്യകി:—ബലദേവ, കേൾക്കുക, കേൾക്കുക: എന്തോ കേൾക്കപ്പെടുന്നുണ്ട്.

(എല്ലാവരും കേൾക്കൽ നടിയ്ക്കുന്നു.)

(അണിയറയിൽ)

വിടായ്ക,നോവേകിയമർത്തിടായ്കീ,
രണ്ടാളെയും പുത്രരെയെന്നപോലെ
പരിക്കണെയ്ക്കാതെയെടുത്തു താർക്ഷ്യ,
തദ്വീരരിൽച്ചേർത്തു ഗമിച്ചുകൊൾക. 23

* മൂലത്തിൽ കുറെ അക്ഷരങ്ങൾ പോയിരിയ്ക്കുന്നു; ഊഹിച്ചു തർജ്ജമചെയ്തതാണ്.

22. മഹേന്ദ്രനീലക്കുടം—കൊററക്കുടയുടെ മുകളിൽ കുടം വെയ്ക്കും. മഹേന്ദ്രനീലം = ഇന്ദ്രനീലരത്നം.

* വിഷ്ണുരഥം—ഗരുഡൻ.

23. വിടരുത്. എന്നാൽ അമർത്തുപിടിച്ചു നോവിയ്ക്കരുത്. രണ്ടാളെയും—രുഗ്മിശിശുപാലന്മാരെ. തദ്വീരരിൽ = അവരുടെ (കൂട്ടുകാരായ) വീരന്മാരുടെ അടുക്കൽ. ചേർത്തു = കൊണ്ടാക്കി. താർക്ഷ്യൻ = ഗരുഡൻ.

രാമൻ:—രണ്ടു തെമ്മാടികളേയും വിട്ടയച്ചുവോ കൃഷ്ണൻ?

അക്രൂരൻ:—രാമ, യുദ്ധവിജയത്തെക്കാഠം മീതെയാണ് ഈ വിജയം;

സാത്യകി:—കേഠംക്കുവിൻ: വീണ്ടും എന്തോ കേഠംക്കപ്പെട്ടുന്നുണ്ട്,

(എല്ലാവരും കേൾക്കൽ നടിയ്ക്കുന്നു.)

(അണിയറയിൽ)

രുഗ്മി, രുഗ്മിണീതൻ ഭ്രാതാ-
വെ;ൻെറയാഠം ചൈദ്യ, നീയുമേ;
ദുർവൃത്തദുഷ്ടരെന്നാലും
നിങ്ങഠം സംലാളനീയർ മേ. 24

സുബുദ്ധി:—(കേട്ടിട്ടു ഹർഷത്തോടെ) കുഞ്ഞേ, രുഗ്മിണി, നീയിപ്പോഠം ഇരട്ടി ഭാഗ്യവതിയായി: ഹൃദയപ്രിയനായ ദൈത്യാരിയെ നിനക്കു കിട്ടി; അദ്ദേഹത്തിൻെറ ക്രോധാഗ്നി കരുണരസമൊഴുകിവീണു കെട്ടടങ്ങിയതിനാൽ, നിൻെറ സോദരൻ വെന്തടിഞ്ഞതുമില്ല!

(രുഗ്മിണി സഹർഷയായി നില്ക്കുന്നു)

രാമൻ:—(മുമ്പോട്ടുനോക്കി, ഹർഷത്തോടെ) എയ്, ഇതാ നാരായണൻ വൈരികളെ കൊണ്ടുപോകാൻ വൈനതേയനെ കല്പിച്ചയച്ചിട്ടു, നടന്നുതന്നേ ഇങ്ങോട്ടു വരുന്നു.

ഊഢാമോദർ നിലിമ്പർ തൂകിയ നറും-
മന്ദാരമാല്യങ്ങളിൽ-
ക്കൂടിച്ചേർന്ന മിളിന്ദവന്ദിതതിതൻ
സ്തോത്രപ്രഘോഷത്തൊടേ,

24. എൻെറയാൾ—എൻെറ ചാർച്ചക്കാരൻ. സംലാളനീയർ = നന്നായി ലാളിയ്ക്കപ്പെടേണ്ടുന്നവർ.

25. മന്ദാരമാല്യങ്ങൾ = കല്പകവൃക്ഷപ്പൂമാലകൾ. മിളിന്ദവന്ദിതതി = വണ്ടുകളാകുന്ന സ്തുതിപാഠകന്മാരുടെ സമൂഹം. ഭൃംഗത്ധകാരത്തെ വ

തേടിക്കണ്ട രിപുക്കളെക്കഥകഴി-
ച്ചൂതെ ജയശ്രീയെയും
നേടി, ശ്രീഹരി വെൽവൂ, വെൽവൂ, കരുണാ—
ശൌര്യങ്ങളാംതൻ മൂർത്തിയായ്! 25

(പിന്നെ പറഞ്ഞതിൻവണ്ണം കൃഷ്ണൻ പ്രവേശിക്കുന്നു.)

കൃഷ്ണൻ:—(സാകൂതമായി പുഞ്ചിരിയിട്ട്) ജ്യേഷ്ഠ, രാമ, അസഹ്യമായിപ്പോർപൊരുതിയ ആ വീരരിരുവരെയും, ഞാൻ സന്ധിചെയ്തയച്ചു.

രാമൻ:—(സാകൂതമായി ചിരിച്ച്) ഇങ്ങിനെതന്നെയാണ്, പ്രബലനോടു ചെയ്യേണ്ടത്- ആകട്ടേ, അഭിമതങ്ങളം നിർവഹിക്കപ്പെട്ടുവല്ലോ; ഇനി നീ ദ്വാരകക്കു പോകാൻ തേരേറിക്കൊൾക.

(കൃഷ്ണൻ ചെന്നു തേരിൽ കയറുന്നതായി നടിക്കുന്നു.)

ദാരുകൻ:—(വണങ്ങി) തിരുമേനി വിജയിപ്പൂതാക, വിജയിപ്പൂതാക!

സുബുദ്ധി:—കൃഷ്ണവീര, ആശീർവാദങ്ങളം മതിയാവില്ല, അങ്ങു നിർവഹിച്ചതിന്നു്; അതിനാൽ അങ്ങയെ നമസ്കരിക്കുകതന്നെയാണ്, യുക്തം.

കൃഷ്ണൻ:—(സവിനയം) ഭഗവതി, ഇവിടുത്തെ അനുഗ്രഹമാണിതൊക്കെ.

സുവത്സല:—തിരുമേനി വെൽവൂതാക, വെൽവൂതാക!

(രുഗ്മിണി തലകുനിച്ചുനില്ക്കുന്നു.)

കൃഷ്ണൻ:—(ഉൽക്കണ്ഠയോടും സന്താപത്തോടും കൂടി)

വരതനു, രിപുക്ഷ്മാപക്കായുർബ്ബലത്തെ വളർത്തതാം
കരളിടർ നിനക്കെന്തിന്നിപ്പോഴമിന്ദുസമാനനേ?

ന്ദിസ്തോത്രഘോഷമായിക്കല്പിച്ചിരിക്കുന്നു. കരു...ർത്തിയായ് = ഉടൻ പൂണ്ട കനിവും ശൌര്യവുമെന്നപോലെ.

26. ഇതിനെ—നിൻെറ കരളിടറിനെ (മനോദുഃഖത്തെ) പേടിച്ചാണ്, ഞാൻ എനിക്കു പ്രിയപ്പെട്ടതായ യുദ്ധോത്സവാനുഭവത്തെ കൈവെടിഞ്ഞതു്; അതിനാൽ നിൻെറ ദുഃഖം ശത്രുരാജാക്കന്മാർക്ക് ആയുർബ്ബല

വിരഹവാടിതിനെപ്പേടിച്ചല്ലോ, പ്രിയേ, പ്രിയമെങ്കിലും
തരളമിഴി, കൈവിട്ടു യുദ്ധോത്സവാസ്വാദനത്തെ ഞാൻ!26

(രുഗ്മിണി ഹർഷോൽക്കണ്ഠാലജ്ജകളോടേ മുഖം കുനിച്ചു നില്ക്കുന്നു.)

സുബുദ്ധി:— (ആശ്ചര്യത്തോടേ) കൃഷ്ണദേവ, നോക്കു, നോക്കു:

അക്ഷ്ണെൻറ തീക്ഷ്ണകരമിത്ര മനോജ്ഞമാകാ;
നില്ക്കാ, ക്ഷണേന മറയും പിണർ മിന്നലേവം;
നിഷ്കമ്പവും മൃദുവുമായ്ക്കിടയററുദിപ്പു,
ചിക്കെന്നൊരത്ഭുതമഹസ്സ്,രികേ നഭസ്സിൽ! 27

കൃഷ്ണൻ:— (നോക്കി, ആശ്ചര്യത്തോടും ശങ്കയോടുംകൂടി) ആരോ മായാപ്രയോഗം തുടങ്ങുകയായിരിക്കുമോ?

(അണിയറയിൽ)

വത്സേ, സുബുദ്ധേ, ഞാൻക്ഷിപ്രപ്രസാദിനിയാണ്: നിൻെറ ശിഷ്യത്തി എന്നെ ആരാധിച്ചതിനെ ഞാൻ ക്ഷിപ്രം സഫലമാക്കി. കൃഷ്ണ, നീയും എനിക്ക്, എൻെറ പ്രിയതമനായ * നീലകണ്ഠനെന്നപോലെ പരമപ്രീതിപാത്രമാകുന്നു. അതിനാൽ നിനക്കു ഞാൻ എന്തു ചെയ്തുതരേണ്ടു? പറഞ്ഞുകൊൾക, വീണ്ടും എന്തു വേണ്ടു, നിനക്കു പ്രിയതരം?

(എല്ലാവരും ഹർഷാശ്ചര്യങ്ങളോടെ നമസ്കരിക്കുന്നു)

ത്തെ വർദ്ധിപ്പിച്ചു. നീ അസ്വസ്ഥഹൃദയയായിരുന്നില്ല എങ്കിൽ അവരെല്ലാം എന്നാൽ വധിക്കപ്പെട്ടമായിരുന്നു.

27. മൂലശ്ലോകത്തിൽ മൂന്നാംപാദത്തിൽ ഒമ്പതക്ഷരം പൊടിഞ്ഞുപോയിരിക്കുന്നു. ഈ മഹസ്സ് (തേജസ്സ്) നിഷ്കമ്പമാകയാൽ ക്ഷണഭംഗുരമായ മിന്നലിനോടുപമിച്ചു കൂടാ. മൃദുവാകയാൽ സൂര്യൻെറ തീക്ഷ്ണരശ്മിയോടും ഉപമിച്ചു കൂടാ. അതിനാൽ കിടയററ് = നിസ്തുല്യമായി.

* ഈ വാക്യത്തിലും പൊടിവുണ്ട്.

* ക്ഷിപ്രപ്രസാദിനി = വേഗത്തിൽ പ്രസാദിക്കുന്നവൾ.
ഈ വാക്യത്തിലും പൊടിവുണ്ട്.

കൃഷ്ണൻ:—

തൽപ്രസാദമിതേ ദേവി,
സാധ്യം പുണ്യശതങ്ങളാൽ;
അതു സാധിച്ചിരിയ്ക്കുമ്പോഠം–
സ്സാധ്യമെന്തി, തിലേറെ മേ? 28

എന്നാലും ഇതിരിയ്ക്കട്ടെ: (ഭരതവാക്യം)

തൂകട്ടെ, വേണ്ടുമളവിൽജ്ജലമാംബുദങ്ങഠം;
തൂകട്ടെ, സൂക്തമമൃതാധികമായ്ക്കവീന്ദ്രർ;
തൂകട്ടെ. ഹവ്യമനലങ്കൽ മുറയ്ക്കു വിപ്രർ;
തൂകട്ടെ, ഭൂരിധനമർത്ഥികളിൽ ക്ഷിതീശർ! 29

(എല്ലാവരും പോയി)

നാലാമങ്കം കഴിഞ്ഞു.

സമാപ്തം.

28. നിന്തിരുവടിയുടെ ഈ പ്രസാദം തന്നെ വളരെവളരെപ്പുണ്യങ്ങൾകൊണ്ടേ സിദ്ധിയ്ക്കു; അതെനിയ്ക്കു കൈവന്നിരിയ്ക്കുന്നുവല്ലോ. ഇതിലധികം എന്തു വേണം?

29. വേണ്ടുമളവിൽ = വേണ്ടുന്ന സമയത്ത്, അഥവാ വേണ്ടേടത്തോളം. അംബുദങ്ങൾ = മേഘങ്ങൾ. സൂക്തം = നല്ല വാക്ക്, കാവ്യം അമൃതാധികം = അമൃതിലും മീതെ. ഹവ്യം = ഹവിസ്സ്. അർത്ഥികൾ = യാചകന്മാർ.

സി. ഗോവിന്ദക്കുറുപ്പ്

MADRAS UNIVERSITY LIBRARY
5 MAR 2003
CHENNAI-600 005

6.2.80

National Book Stall